

การศึกษารูปคำศัพท์และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

โดย

นางจตุพร โคตรกนก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาเขมร

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษารูปคำศัพท์และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาเขมร

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A STUDY OF FORMS AND MEANINGS OF KHMER LOAN WORDS IN
SAMUDRAGHOṢĠĀMCHĀN(D)

By
Mrs. Chatupohn Khotkanok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Doctor of Philosophy Program in Khmer Language
Department of Oriental Languages
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2014
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษารูปคำศัพท์และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์” เสนอโดย นางจตุพร โคตรกนก เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ บุญยฤทธิ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล ศักขิมา)

...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.วิชุกร ทองหล่อ)

...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ บุญยฤทธิ)

...../...../.....

52109901: สาขาวิชาภาษาเขมร

คำสำคัญ: รูปคำ / ความหมาย / คำยืมภาษาเขมร / สมุทรโฆษคำฉันท์

จตุพร โคตรกนก: การศึกษารูปคำศัพท์และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.อรรวรรณ บุญยฤทธิ. 611 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์รูปคำและความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ และการเปลี่ยนแปลงลักษณะต่างๆ ของคำยืม เพื่อประโยชน์ในการอ่านวรรณคดีเรื่องนี้

ในการศึกษาครั้งนี้พบคำยืมภาษาเขมรจำนวนกว่า 900 คำ ในด้านรูปคำ พบคำจำนวนหนึ่งที่คงรูปตามคำต้นทางภาษาเขมร คำยืมส่วนที่เหลือมีรูปแตกต่างจากคำต้นทางภาษาเขมร คำพยางค์เดียวในภาษาเขมรเมื่อไทยยืมมาแล้ว มีการคงรูปเป็นคำพยางค์เดียว และมีการแยกรูปคำยืมเป็นคำสองพยางค์ด้วยวิธีการแทรกสระ และ / หรือรูป ร ra ระหว่างพยัญชนะต้นควบ การเพิ่มพยางค์หน้า และการซ้ำรูปพยางค์หน้า ส่วนคำยืมสองพยางค์มักมีการแทรกสระอะ เพื่อแยกรูปคำให้เห็นเป็นคำสองพยางค์แบบไทยได้ชัดเจน ส่วนบางคำมีการกร่อนรูปเป็นคำพยางค์เดียว ผลการศึกษาแสดงว่าการปรับรูปเกิดจากการปรับตามอักษรวิธีไทย การปรับตามการออกเสียงในภาษาไทย การดัดแปลงรูปเพื่อความไพเราะของคำประพันธ์ และการแก้ไขเกินเหตุ ผลจากการปรับรูปทำให้เกิดคำที่มีรูปแปร และบางคำกลายเป็นคำพ้องรูปกับคำอื่นในภาษาไทย ทั้งนี้พบการดัดแปลงรูปเกิดกับคำภาษาอื่นที่ไม่ใช่คำยืมภาษาเขมรด้วย และการแก้ไขเกินเหตุเกิดจากการเลียนแบบการสะกดคำยืมภาษาสันสกฤต

จากการศึกษาด้านความหมาย พบว่าคำยืมภาษาเขมรแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1 คำยืมที่มีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมรสมัยโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง กลุ่มที่ 2 แยกออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ คำยืมที่มีความหมายตรงกับคำต้นทางสมัยปัจจุบันและมีความหมายตรงกับในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับคำภาษาเขมรเท่านั้น และมีคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำยืมกลุ่มสุดท้ายเป็นคำยืมที่มีความหมายเฉพาะในสมุทรโฆษคำฉันท์เท่านั้น คือไม่พบความหมายที่สัมพันธ์กับพจนานุกรมที่ใช้อ้างอิง

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจำนวนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปและความหมายอันเนื่องมาจากการดัดแปลงของกวี ทำให้คำยืมภาษาเขมรมีความแตกต่างจากภาษาต้นทางภาษาเขมร และลักษณะการเปลี่ยนแปลงของคำยืมที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา .....

ปีการศึกษา 2557

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ .....

52109901: MAJOR: KHMER LANGUAGE

KEY WORD: FORMS / MEANINGS / KHMER LOANWORDS / SAMUDRAGHOŞĠĀMĠHĀN(D)
CHATUPOHN KHOTKANOK: A STUDY OF FORMS AND MEANINGS OF KHMER
LOANWORDS IN SAMUDRAGHOŞĠĀMĠHĀN(D). THESIS ADVISOR: ASST.PROF. ORAWAN
BOONYARITH, Ph.D. 611 pp.

The objective of this thesis is to analyze word forms and meanings of Khmer loanwords found in the literary work of the SamudraghoşĠĀmĠhĀn(d), and the various characteristics of change to these loanwords, to help in reading this literary work.

In the study, there were more than 900 Khmer loanwords found. A number of these words maintained the original Khmer spellings; other words had forms which varied from the original Khmer spellings. Monosyllabic Khmer words when borrowed into Thai either maintained monosyllabic form or were divided into two syllables by either the insertion of a vowel and / or the insertion of *ra* between initial consonant clusters, by adding a syllable to the front of the word, or by reduplicating the initial syllable. As for disyllabic loanwords, there was a tendency to insert the short vowel *ah* in order to clearly show them in the Thai spelling as being di-syllabic. Some di-syllabic words were contracted into monosyllabic forms. The result of the study indicates that the modification of word forms was in order to either comply with Thai orthography, to comply with Thai pronunciation, to make the composition more elegant, or due to hypercorrection. The result of word form modification was that words were transformed, and consequently, some resulting word forms were homographs with pre-existing Thai words. Such modification of word forms was applied to words borrowed from languages other than Khmer, as well. The hypercorrection of word forms resulted from the imitation of the spellings of words borrowed from Sanskrit.

As for words meanings, Khmer loanwords can be classified into 3 groups. The first group is that words maintained the same meanings as the original words borrowed from Ancient Khmer and Middle Khmer. The second group is sub-divided into 3 subgroups: words shared meanings with Modern Khmer words and corresponded to the meanings given in the Thai dictionary of the Royal Institute of Siam B.E. 2554, words share meanings only to the Modern Khmer words, and words shared meanings which only related to the meanings provided by the Thai dictionary of the Royal Institute of Siam B.E. 2554. The final group of loanwords were words which could be defined only in the contexts of the SamudraghoşĠĀmĠhĀn(d), but were not identified in any of the dictionaries referenced in the study.

The result of the analysis shows that some Khmer loanwords in Thai display transformation in form and meaning due to modification on behalf of the poet, causing Khmer loanwords to vary from the original Khmer words. Moreover, the characteristics of changes which consistently occurred to loanwords can be used as a means for determination of other Khmer loanwords in the Thai language.

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature .....

Academic Year 2014

Thesis Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เริ่มต้นที่ประเทศฝรั่งเศสโดยการสนับสนุนทุนพัฒนาอาจารย์ของ
รัฐบาลไทย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้ ส่วนความคิดที่จะทำงานวิจัยเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมร
ในวรรณคดีไทยมาจากการสนับสนุนของ **Professeur Gilles Delouche, Professeur des Universités,
France** ผู้ซึ่งมีความรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีไทย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอรำลึกถึงพระคุณของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อุไรศรี วรตะริน ซึ่งในขณะที่
ท่านยังมีชีวิตอยู่ได้กรุณาแนะแนวทางในการดำเนินการวิจัย และชี้ให้ผู้วิจัยเห็นประเด็นสำคัญของ
การศึกษาเรื่องการยืมคำภาษาเขมรในภาษาไทย นับเป็นความกรุณาอย่างที่สุดที่ท่านมีต่อผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรวรรณ บุญยฤทธิ อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์
ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัย และได้ทุ่มเทเวลาตรวจแก้วิทยานิพนธ์ จนกระทั่ง
สำเร็จลุล่วงไปได้

ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์ ดร.วิชูกร ทองหล่อ ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบ
วิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ และให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล คัชขิมา ประธานกรรมการสอบที่ให้
คำแนะนำเกี่ยวกับคำภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลาง และภาษาเขมรสมัยปัจจุบัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม ที่กรุณาให้ข้อมูล
ทางด้านอักขรวิธีภาษาไทย ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์พอพล สุกใส ที่ให้ข้อมูลทางด้านวรรณคดีไทย และ
อาจารย์ณัฐพล จันทร์งาม ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษาเขมรปัจจุบัน ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชา
ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่รับภาระหลายอย่างแทนผู้วิจัย เพื่อให้ผู้วิจัย
ได้ใช้เวลาเรียบเรียงวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปได้

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากห้องสมุดหลายแห่ง คือ ห้องสมุด **Institut National des
Langues Orientales** และ **Maison de l'Asie** ประเทศฝรั่งเศส กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หอสมุดดำรงราชานุภาพ และสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย
ศิลปากร วังท่าพระ ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศพร บุญยฤทธิ ที่กรุณาเอื้อเฟื้อสถานที่ใน
การพิมพ์และแก้ไขงานหลายครั้ง และผู้เขียนขอขอบคุณน้องแคนเป็นพิเศษที่ได้สละเวลามาช่วยพิมพ์
ข้อมูลให้

ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์ Hunter Ian Watson สำหรับการตรวจแก้ไขภาษาอังกฤษ
วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้โดยปราศจากความช่วยเหลือด้านต่างๆ จากลูกศิษย์
หลายคน ซึ่งผู้วิจัยขอเอ่ยนามไว้ ณ ที่นี้ คือ อาจารย์พัชราพรรณ กะตากุล นายเครดิต กุลกัลยา นางสาว
สิริลักษณ์ ศรีราม นายกิตติพงษ์ แบลิว นางสาวนารัตน์ น้อยเล็ก นายชัชพิสิฐ ปาชนะ นางสาว
เนตรนภา สอนวงศ์ และนักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาโทภาษาเขมร ความผิดพลาดใดๆ อันอาจเกิดขึ้น
ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นของผู้วิจัยเพียงผู้เดียว

หากความดีอันพึงมีขอกุศลแต่ บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ประสิทธิ์
ประสาทความรู้แก่ผู้วิจัย

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณพี่สาว สามี และลูกๆ ที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา บางครั้ง
ต้องเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อให้โอกาสผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและจุดประสงค์ของการศึกษา.....	10
สมมติฐานของการศึกษา.....	10
ขั้นตอนของการศึกษา.....	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
อักษรย่อและสัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย.....	12
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์.....	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย.....	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่เขียนเป็น.....	14
ภาษาต่างประเทศ.....	
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่เป็น.....	21
ภาษาไทย.....	
วรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์.....	27
ความเป็นมาของวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์.....	27

บทที่	หน้า
เนื้อเรื่องย่อของวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์.....	33
ลักษณะคำประพันธ์.....	35
การดำเนินเรื่อง.....	40
คุณค่าของสมุทรโฆษคำฉันท์.....	40
3 วิธีดำเนินการวิจัยและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมรและภาษาไทย.....	42
วิธีดำเนินการวิจัย.....	42
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมรและภาษาไทย.....	50
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมร.....	50
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาไทย.....	58
การถ่ายทอดรูปคำยืมภาษาเขมรเป็นภาษาไทย.....	62
4 รูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์.....	72
ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมรกับคำต้นทาง.....	73
ภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์.....	
ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษ.....	73
คำฉันท์กับคำต้นทางพยางค์เดียว.....	
คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทาง.....	73
พยางค์เดียว.....	
คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์ต่างจากคำต้นทาง.....	84
พยางค์เดียว.....	
ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมร.....	103
ในสมุทรโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางสองพยางค์.....	
คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทาง.....	103
สองพยางค์.....	
คำยืมที่มีโครงสร้างพยางค์ต่างจากคำต้นทางสองพยางค์.....	112
ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษ.....	126
คำฉันท์กับคำต้นทางหลายพยางค์.....	

บทที่	หน้า
ความสัมพันธ์ด้านรูปอักษรของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์กับ.....	130
คำต้นทางภาษาเขมร.....	
ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะ.....	132
ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว.....	132
ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นควบ.....	149
ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะสะกด.....	173
ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปสระ.....	190
การเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ.....	218
5 ความหมายของคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์.....	224
คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทาง.....	229
ภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง.....	
คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษา.....	283
เขมรปัจจุบันและความหมายของคำในพจนานุกรมไทย.....	
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.....	
คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษา.....	283
เขมรปัจจุบันและความหมายในพจนานุกรมไทยฉบับ.....	
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.....	
คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมร.....	295
ปัจจุบันเพียงอย่างเดียว.....	
คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับ.....	307
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.....	
คำยืมที่มีความหมายเฉพาะในบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์.....	317
6 สรุปรูป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	332
รายการอ้างอิง.....	337
ภาคผนวก.....	346

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรปัจจุบัน.....	51
2 ตารางหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรโบราณ.....	51
3 ตารางการกระจายของเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรปัจจุบัน.....	52
4 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปพยัญชนะภาษาเขมรกับภาษาไทย.....	65
5 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปสระภาษาเขมรกับภาษาไทย.....	67
6 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปเครื่องหมายพิเศษภาษาเขมรเป็นภาษาไทย.....	69
7 ตารางรูปพยัญชนะสะกดของคำต้นทางภาษาเขมรที่สัมพันธ์กับ รูปพยัญชนะสะกดในภาษาไทย.....	174
8 ตารางรูปพยัญชนะสะกดที่มีเฉพาะในภาษาเขมร.....	177

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น ย่อมเป็นเรื่องปกติที่จะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากสังคมนั้น และเนื่องจากภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงไม่น่าแปลกใจที่จะเห็นว่าการยืมกันระหว่างภาษา หรือคำจากภาษาหนึ่งไปปรากฏอยู่ในอีกภาษาหนึ่ง ในภาษาไทยเองก็มีการยืมคำจากภาษาอื่น อันเป็นผลสืบเนื่องจากการติดต่อกับชนชาติต่างๆ ทำให้ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและภาษาตามมาด้วย ดูเหมือนว่าภาษาไทยจะได้รับอิทธิพลจากภาษาเขมรมากพอๆ กับภาษาสันสกฤตหรือบาลี โดยคนไทยมีปฏิสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองกับผู้พูดภาษาเขมรมาอย่างยาวนานและโดยตรง การที่คนไทยกับคนเขมรจัดอยู่คนละกลุ่มชาติพันธุ์ และมีภาษาต่างตระกูลกัน แต่มีวัฒนธรรมและมีการใช้คำจำนวนหนึ่งร่วมกัน ยืนยันว่าทั้งสองชนชาตินี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนานต่อเนื่อง แม้ว่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เริ่มแรกจะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองก็ตาม (Groslier, 1961: 201)

แม้ปัจจุบันจะมีนักวิชาการบางคนเสนอว่า คนไทยมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตลอดมา ไม่ได้อพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2529) อย่างไรก็ตาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่า บริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันน่าจะอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของเขมร ที่แผ่อำนาจการปกครองในดินแดนนี้มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 ซึ่งนับเป็นเวลาหลายศตวรรษก่อนหน้าที่คนไทยจะมีการบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นครั้งแรกในสมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อ พ.ศ.1835 (Coedès, 1989a: 347) และในจารึกนั้นก็แสดงให้เห็นร่องรอยอิทธิพลของภาษาเขมรโบราณที่มีต่อภาษาไทยสมัยนั้นแล้ว

ในจารึกสมัยสุโขทัยพบว่ามีการยืมคำภาษาเขมรปรากฏอยู่หลายคำ เช่น (ถาม)สวน(ความ) ตระพัง โอย(ทาน) ดับงคักลอง เป็นต้น (ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย, 2556) นอกจากนั้น ในจารึกวัดป่ามะม่วงที่จารึกเป็นภาษาเขมรและภาษาบาลีในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาโลไทย) (Pou, 1978) ก็แสดงให้เห็นว่าผู้มีอำนาจหรือชนชั้นผู้ปกครองในสมัยนั้นต้องเป็นผู้มีความรู้ภาษาเขมรดี และต้องการจารึกไว้ให้คนท้องถิ่นที่เข้าใจภาษาเขมรในเวลานั้นได้อ่านด้วย

ถึงแม้ต่อมาอาณาจักรอยุธยาจะมีอำนาจเหนืออาณาจักรเขมร แต่ดูเหมือนว่าคนไทยก็ยังรับอิทธิพลทางด้านภาษาและวัฒนธรรมจากเขมรอยู่อย่างต่อเนื่อง หลังจากที่อาณาจักรอยุธยามีอำนาจขึ้นมาแทนที่อาณาจักรสุโขทัย และพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ทรงยกทัพไปตี

อาณาจักรเขมรจนกระทั่งยึดเมืองพระนครได้ราว พ.ศ. 1974 (Groslier, 1961: 204) แม้ว่าจะทำสงครามรุกรานจนเมืองพระนครจะล่มสลายไป แต่อาณาจักรอยุธยาผู้ซึ่งสามารถเอาชนะอาณาจักรเขมรได้นั้น ก็ได้รับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ตลอดจนภาษาจากเขมรเข้ามามากยิ่งขึ้นกว่าในสมัยสุโขทัย ในสมัยอยุธยาปรากฏให้เห็นอิทธิพลทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ และภาษาเขมรอยู่มาก วรรณกรรมสมัยอยุธยาแทบทุกเรื่องจะสะท้อนให้เห็นอิทธิพลทางภาษาและวัฒนธรรมของเขมร ในวรรณคดีเช่น ดุชฎีสังเวกเล่มอ่มช้าง ซึ่งเป็นเอกสารที่ว่าด้วยเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างบกเล่มอ่มช้าง ลักษณะช้างอันเป็นมงคลและช้างทูลลักษณะทั้งหลาย พบว่ามีคำยืมภาษาเขมรใช้อยู่แทบทั้งเรื่อง (กรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2545) นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำภาษาเขมรในชีวิตประจำวัน ทั้งๆ ที่เรามีคำที่มีความหมายเดียวกันนั้นอยู่ในภาษาไทยแล้ว เช่นคำว่า **จรมุก** *crmük* /*cra?mù:k*/, **ไต** *tai* /*daj*/, **เดิน** *tein* /*də:n*/ เป็นต้น รวมทั้งมีการรับแนวความคิดเรื่องการยกย่องกษัตริย์และราชวงศ์ให้มีลักษณะเหนือบุคคลสามัญชนทั่วไป โดยการใช้คำศัพท์เฉพาะที่มาจากเขมร เรียกว่าคำราชาศัพท์ ส่วนหนึ่งของคำราชาศัพท์รับมาจากเขมรโดยตรง อีกส่วนหนึ่งเป็นการนำคำศัพท์สามัญในภาษาเขมรมาทำให้เป็นคำราชาศัพท์

นอกจากเรื่องคำภาษาเขมรที่ใช้ในชีวิตประจำวันและคำราชาศัพท์แล้ว ในสมัยอยุธยายังมีการยืมคำภาษาเขมรมาใช้อย่างมากมายโดยกวีราชสำนัก ในลักษณะที่แตกต่างจากการใช้คำยืมราชาศัพท์และคำสามัญที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ เหตุผลหนึ่งเนื่องจากการกำหนดฉันทลักษณ์ในคำประพันธ์แต่ละชนิดและความต้องการสร้างความงามด้านวรรณศิลป์ ทำให้กวีจำเป็นต้องสรรคำศัพท์จากภาษาอื่นนอกจากคำที่มีอยู่ในภาษาไทยมาใช้ ดังข้อความที่ระบุไว้ในหนังสือจินตามณี ซึ่งแต่งโดยพระโหราธิบดี กวีเอกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกของไทย (กรมศิลปากร, 2514: 53) ดังนี้

อนึ่งเมื่อจทำโคลงสิ่งใดให้อาคติโคลงนั้นมาเทียบด้วยฉันท ให้รู้จักพากยทั้งหลาย คือ
 ตลุมพทพากย กำภูชพากย สยามพาทย สีหลพาทย ภูกามพาทย หริภุญไชยพาทย
 ตเลงพาทย มคธพาทย ให้อาศัพททั้งหลายนี้ประกอบประโยกหน้าหลัง

ข้อความดังกล่าวเป็นการแนะนำว่า ในการแต่งโคลง กวีควรต้องรู้จักคำหรือภาษาหลายภาษา ผู้แต่งใช้คำว่า พากย ซึ่งตรงกับรูปคำปัจจุบันว่า พากย์ เป็นคำนามมีความหมายว่า “คำพูด, ภาษา; คำกล่าวเป็นทำนองเมื่อเวลาแสดงโขนหรือหนังใหญ่ เป็นต้น” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 830) ข้อความดังกล่าว นอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่า ในเวลานั้น คนไทยมีการติดต่อกับชนชาติต่าง ๆ แล้ว ยังแสดงให้เห็นว่ากวีมีความจำเป็นต้องรู้ภาษาของชนชาติเหล่านั้นเพื่อนำมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์

แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงการรู้ภาษาหลายภาษาไว้ในจินตตามณี แต่ดูเหมือนว่า ภาษาที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อภาษาไทยมากที่สุด คือ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษามอญและภาษาเขมร คำยืมภาษาบาลีเป็นคำยืมที่ภาษาไทยรับมาพร้อมกับความเชื่อทางศาสนาพุทธผ่านทางชนชาติมอญ ส่วนคำยืมภาษาสันสกฤตเป็นคำยืมที่รับมาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์ผ่านชนชาติเขมร (Coedès, 1989: 451) ส่วนคำยืมภาษาเขมร ชนชาติไทยรับเข้ามาโดยตรงจากการติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติเขมร คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยปรากฏอยู่ในทุกระดับชั้นของภาษา ทั้งคำสามัญชน คำราชาศัพท์ อยู่ทั้งในหมวดคำทางความหมาย เช่น คำนาม คำกริยา และหมวดคำทางไวยากรณ์ เช่น คำสรรพนาม คำบุพบท ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของคำศัพท์ต่างๆ ได้ เช่น คำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การกินอยู่ ร่างกายมนุษย์ ธรรมชาติ การปกครอง และคำยืมที่นำมาใช้เฉพาะด้าน เช่น คำยืมทางด้านวรรณคดี คำยืมภาษาเขมรมีลักษณะที่เอื้อให้กวีนำมาใช้ ในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร-นาง ในการแสดงสัมผัสบังคับและสัมผัสไม่บังคับซึ่งจำเป็นในการแต่งคำประพันธ์ กวีสามารถใช้คำยืมภาษาเขมรในการเล่นเสียงสัมผัส ในขณะที่เดียวกันก็สื่อความหมายลึกซึ้งกินใจ โดยไม่ต้องใช้คำมาก เช่น กรรโหยกรรหทัย *karrhoy karrhāy /kanhōj kanhāj/* ทรมุทรสาย *drasum drasāy /tháʔráʔsūm tháʔráʔsāj/* เป็นต้น

กวีไทยนิยมใช้คำยืมภาษาเขมรในการแต่งคำประพันธ์อยู่จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ยังคงมีการใช้คำยืมเขมรแม้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำที่มีมาแต่เดิม แต่ก็พบคำยืมจากภาษาเขมรใหม่เพิ่มเข้ามาบ้าง นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา การถ่ายทอดอิทธิพลทางวัฒนธรรมแก่กันและกันระหว่างไทยกับเขมรลดน้อยลง สืบเนื่องมาจากการเข้ามาของประเทศตะวันตก และสถานการณ์ทางการเมืองภายในของทั้งสองประเทศ ทำให้คนไทยกับคนเขมรห่างเหินกันไป คนไทยกับคนเขมรต้องสนใจกิจการภายในของตนมากขึ้น และหันเหทิศทางการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ไปยังประเทศตะวันตก ประกอบกับที่ความนิยมในการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองที่มีกฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์ที่เข้มงวดลดลง จึงทำให้ไม่ต้องการแสวงหาคำใหม่เพื่อมาใช้ในคำประพันธ์อีกต่อไป คนไทยในปัจจุบันจึงมองไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างภาษาเขมรกับภาษาไทย ซึ่งอาจเป็นเพราะคนไทยใช้คำว่า จมูก *cmūk /càʔmù:k/* แทนคำว่า ดั่ง *tan² /dân/* ใช้คำว่า เติน *tein /dɔ:n/* แทนคำว่า อย่าง *yān¹ /jâ:n/* มานาน จนลืมไปแล้วว่า จมูก *cmūk /càʔmù:k/* และ เติน *tein /dɔ:n/* เป็นคำยืมภาษาเขมร และไม่เห็นความสำคัญของภาษาเขมรในการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทย

ในขณะที่คนไทยมองไม่เห็นบทบาทสำคัญของภาษาเขมรในภาษาและวรรณคดีไทย โดยเฉพาะในเอกสารสมัยอยุธยาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทางภาษาที่หลงเหลือมาจนถึงทุกวันนี้ และเต็มไปด้วยคำยืมภาษาเขมรกลับเป็นประโยชน์สำหรับนักอ่านจารึกภาษาเขมรโบราณ เมื่อ George Coedès

นักอ่านจารึกภาษาเขมรโบราณ อ่านจารึกแล้วพบคำที่ไม่ทราบความหมายหรือไม่ปรากฏในภาษาเขมรปัจจุบัน ก็มักตรวจสอบข้อมูลกับภาษาไทย (ดูบทที่ 2)

เช่นเดียวกันกับ George Cœdès ในการศึกษาเกี่ยวกับภาษาเขมรและการเปลี่ยนแปลงในภาษาเขมร Saveros Pou มักจะอธิบายโดยอ้างอิงข้อมูลจากภาษาไทย เช่น เมื่อจะอธิบายที่มาของคำว่า **บฏาย** *pandāy /bantiəy/* “ป้อม ค่าย” ในภาษาเขมรปัจจุบัน Pou เห็นว่า คำนี้น่าจะแผลงมาจากคำเขมรโบราณว่า *pdāy* “ยึดถือ ยืนย่น” ซึ่งน่าจะแผลงมาจากคำว่า *dāy* อีกทอดหนึ่ง แต่ในภาษาเขมรปัจจุบัน ปรากฏเฉพาะคำว่า **ตาย** *dāy /tiəy/* ที่มีความหมายว่า “คาด คะเน” เท่านั้น Pou ศึกษาข้อมูลจากวรรณกรรมไทย เช่น ลิลิตยวนพ่ายและสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งเป็นวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา พบคำว่า **ทาย** *dāy /tha:j/* ที่มีความหมายว่า “ถือ ยก” ข้อมูลจากวรรณกรรมเช่นนี้ ทำให้ Pou สามารถพิสูจน์ได้ว่า คำว่า *dāy* น่าจะมีอยู่ในภาษาเขมรโบราณ และมีความหมายว่า “ถือ ยก” คำนี้น่าจะเป็นคำที่ไทยรับมาใช้ โดย **บฏาย** *pandāy /bantiəy/* น่าจะมีความหมายแรกเริ่มว่า “ที่ยึด ที่ค้ำ ที่พัก” ก่อนที่จะนำไปใช้ในความหมายว่า “ป้อม ค่าย” (Pou, 1969: 44) แม้ว่างานของนักวิชาการสองคนนี้จะไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาไทยโดยตรงก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของภาษาเขมรกับภาษาไทย

นอกจากงานของนักวิชาการสองท่านนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยอีกหลายชิ้น แต่ดูเหมือนงานของ Uraisī Varasarin (1984) จะเป็นงานที่น่าสนใจที่สุด เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่มีความละเอียด ทั้งในแง่ของวิธีการศึกษา ทำให้ได้ผลการศึกษาเป็นที่ยอมรับ ทั้งในแง่ของการนำเสนอข้อมูลที่มีมากกว่าสองพันคำ โดยมีการจัดหมวดหมู่ตามความหมายอย่างเป็นระบบ อาจจัดว่างานวิจัยเรื่องนี้เป็นพจนานุกรมศัพท์คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยเลยก็ได้ งานวิจัยเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นภาพรวมของคำเขมรในภาษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งภาษาไทยและภาษาเขมรต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง Varasarin จึงพบรูปคำยืมภาษาเขมรหลายคำที่มีรูปแปรต่างๆ กันไป และมีความหมายต่างกันไปด้วย จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเสียงที่เกิดขึ้นกับข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ในเบื้องต้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเสียงที่เกิดขึ้นในคำยืมส่วนใหญ่ มีที่มาจากความแตกต่างของระบบเสียงภาษาไทยและภาษาเขมร และน่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ กระทั่งสามารถสรุปเป็นเกณฑ์เพื่อใช้ระบุที่มาของคำได้

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเสียงของคำเขมรในภาษาไทยบางคำ อาจอธิบายได้โดยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างระบบเสียงภาษาเขมรกับภาษาไทย แต่ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางความหมายคงอธิบายได้ยากหากปราศจากการพิจารณาจากบริบทแวดล้อม Varasarin (1984) ได้เสนอตัวอย่างคำที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายไว้หลายตัวอย่าง เช่น คำว่า **กรรแสง**

kanseeñ /kansë:ŋ/ ในภาษาไทย เป็นที่ยอมรับกันว่า คำนี้มาจากภาษาเขมร แต่น้อยคนจะทราบว่า ในภาษาเขมร คำนี้มีความหมายว่า “ผ้าเช็ดหน้า” และนี่ก็ภาพไม่ออกว่า สองความหมายนี้มีความเชื่อมโยงกันได้อย่างไร หากไม่พิจารณาบริบทการใช้คำ และอาจต้องมองถึงบริบททางสังคมด้วย ในภาษาไทยมีคำราชาศัพท์ว่า **ทรงพระกันแสง** *drañ brañ kanseeñ /soŋ phrá? kansë:ŋ/* คำว่า **ทรง** *drañ /soŋ/* มาจากภาษาเขมร **ទ្រង់** *drañ' /trüŋ/* แปลว่า “ถือ” **ทรงพระกันแสง** *drañ brañ kanseeñ /soŋ phrá? kansë:ŋ/* มีความหมายว่า “ถือผ้าเช็ดหน้า” เพื่อให้เห็นภาพความเชื่อมโยงทางความหมาย ขอยกตัวอย่างจากท่าทางของตัวละครหญิงในการแสดงนาฏศิลป์ เมื่อนางกษัตริย์หรือตัวนางแสดงท่าทางร้องไห้ จะยกชายสไบขึ้นซับน้ำตา ทำนั้นเรียกว่า **ทรงพระกันแสง** *drañ brañ karrseeñ /soŋ phrá? kansë:ŋ/* ซึ่งมีความหมายตรงตัวว่า “ถือผ้าเช็ดหน้า” ท่าการถือผ้าเช็ดหน้าหรือจับชายสไบขึ้นเช่นนี้สื่อถึง “การร้องไห้” สำหรับคนไทยทั่วไป “ทรง” เป็นคำนำหน้าคำสามัญเพื่อเปลี่ยนให้คำนั้นเป็นคำกริยาราชศัพท์ ดังนั้น ในภาษาไทย คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ /kansë:ŋ/* ที่เป็นคำนาม “ผ้าเช็ดหน้า” จึงถูกเปลี่ยนเป็นคำกริยาที่มีความหมายว่า “ร้องไห้” ไปในที่สุด

อีกตัวอย่างหนึ่งของคำที่มีทั้งรูปและความหมายมากกว่าหนึ่งความหมายในงานของ Varasarin คือ คำว่า **โถง** *thñai /thà?ŋǎj/* แปลว่า “วัน ตะวัน” น่าจะมาจากภาษาเขมรว่า **ថ្ងៃ** *thñai /tŋay/* ความหมายเดียวกัน Varasarin (1984: 220) เห็นว่า ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ที่ท่านใช้เป็นแหล่งข้อมูลคำยืมภาษาเขมร คำว่า **โถง** *thñai /thà?ŋǎj/* มีอีกรูปหนึ่งคือ **แถง** *thñee /thà?ŋǎj/* แต่มีความหมายว่า “เดือน” Varasarin จึงเสนอว่า ควรมีการตรวจสอบกับบริบททางวรรณกรรมเพื่อพิจารณาความหมายที่แท้จริงของคำ

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Varasarin ว่าควรมีการตรวจสอบคำยืมภาษาเขมรในบริบท เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคำยืมเขมรในภาษาไทยมีความหลากหลาย การจำกัดขอบเขตการศึกษาคำยืมในวรรณคดีเพียงเล่มใดเล่มหนึ่งจะช่วยให้มองเห็นรายละเอียดของข้อมูล โดยเฉพาะเรื่องความหมายของคำ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ดี ตลอดจนอาจช่วยให้สามารถตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็น่าจะทำให้มีความเข้าใจวรรณคดีเรื่องที่น่าสนใจศึกษามากขึ้น

สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นเอกสารโบราณที่มีคุณค่า มิใช่เพียงแต่มีคุณค่าทางด้านวรรณคดีเท่านั้น แต่ยังให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม สังคม และภาษาอีกด้วย ในวรรณคดีเรื่องนี้พบว่าการใช้คำศัพท์ร่วมสมัยกับวรรณคดีเขมรหลายเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นวรรณกรรมภาษาเขมรสมัยกลางระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24 เช่น เรื่อง ภูษเกตุ หรือ รามเกียรติ์เขมร ดังในตัวอย่างต่อไปนี้

ย่อמצงคอบลัคษณะตระการ ไซ้ซังสามาญ

คืออัษฏุมงคลศรึ

(สมุทร. ภ.1, บ. 707-708)

เมือพิศล่ำเพ็ญซงฆอันคัด

อุรุรัตนรำภา

รำภาวดีศรึสรุรา-

ลยโลกลึมจง

เมือพิศรำไพรุณโพ-

มนะแ่งองนคัยง

ลึมแลดูพระพณูบง-

กขแก้วอันโสภา

(สมุทร. ภ.1, บ. 707-708)

จากตัวอย่างที่ยกมา มีคำว่า **รำไพ** *rāmbai /ramphaj/* ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1002) สองความหมาย ความหมายแรกคือ “พระอาทิตย์” และความหมายที่สองว่า “งามผุดผ่อง” เช่น รำไพพรรณ แต่หากพิจารณาจากทั้งสองบริบทแล้ว คำว่า **รำไพ** *rāmbai /ramphaj/* ในที่นี้ไม่น่าที่จะใช้ในความหมายสองอย่างนี้ ในบริบททั้งสอง การตีความคำว่า **รำไพ** *rāmbai /ramphaj/* เป็นคำยืมภาษาเขมรมาจากคำว่า **ไรต์** *rambai /rumpiy/* “มอง สังเกต พิสูจน์ พิเคราะห์” จะช่วยให้อ่านได้ความมากกว่า โดยเฉพาะเมื่อมีข้อความ “พระเนตรชายขมสาร” ตามมา

ในกรณีของคำว่า **รำไพ** *rāmbai /ramphaj/* นี้ จากรูปที่ใกล้เคียงกับรูปในภาษาเขมร จึงทำให้สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคำทั้งสองได้ง่าย แต่บางกรณี คำบางคำอาจมีการเปลี่ยนรูปไปโดยสิ้นเชิง เช่น

“กูอกนอกบ้าน

วันหนึ่งหัวล้าน

สี่คนคบกัน

มาพอบบกุ

ภูชวนชนพนัน

ตกใจยะยรร

แล่นเร็นไรเตง”

(สมุทร. ภ.1, บ.144)

ในบทที่ยกมามีคำว่า **ยะยรร** *yahyarr /jǎʔjan/* ผู้วิจัยเห็นว่าการตีความว่าคำนี้มาจากคำภาษาเขมรว่า **ញញឹរ** *ñañār /nǎwǎw/* ที่แปลว่า “สั้นเพราะหนาวหรือกลัว หรือสะเทือน” น่าจะมีความหมายสอดคล้องกับการใช้คำนี้ในบริบทมากกว่า การที่รูปคำมีการเปลี่ยนแปลงมากน่าจะเกิดจากการที่ภาษาไทยไม่มีเสียงพยัญชนะ /ñ/ จึงแทนเสียงนี้ด้วยเสียง /j/ ในภาษาไทย และเขียนด้วยรูป **ย ya** ตามเสียงที่ออกในภาษาไทย พร้อมกับมีการเปลี่ยนรูปสะกดเป็น **-รร-** ให้คล้ายกับคำสันสกฤต แต่อย่างไรก็ตาม การออกเสียงสะกดยังคงเป็น **/-an/** เหมือนเดิม

ประการที่สอง ในวรรณคดีเรื่องนี้พบคำยืมภาษาเขมรจำนวนหนึ่งที่มีการดัดแปลงรูป ซึ่งดูเหมือนจะไม่ได้เกิดจากความแตกต่างของระบบเสียงภาษาเขมรและระบบเสียงภาษาไทย หรือจากความผิดพลาดของผู้คัดลอก แต่น่าจะเกิดจากความตั้งใจของกวีมากกว่า

นักวิชาการเชื่อกันว่าวรรณคดีเรื่องนี้แต่งขึ้นในสองสมัย คือส่วนแรกแต่งขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช * มีผู้แต่งสองคน คือ พระมหาราชครู ซึ่งเป็นกวีเอกในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ได้แต่งไว้เพียง 1251 บท ก็ถึงแก่อนิจกรรมเสียก่อน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงพระราชนิพนธ์ต่อจนถึงบทที่ 1456 แต่ก็ยังไม่แล้วเสร็จ ส่วนที่สองแต่งเสร็จในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมีดำริที่จะนิพนธ์ต่อจนจบ ตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในโคลงท้ายบท

รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีไทย ในยุคนี้มีกวีที่มีความสามารถหลายคน ที่ว่าเป็นกวีที่มีความสามารถนั้น หมายความว่ากวีจะต้องถ่ายทอดสิ่งที่ต้องการสื่อด้วยภาษาที่สละสลวย ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษากฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์ไว้ให้ได้ ด้วยเหตุนี้ กวีในสมัยอยุธยาซึ่งน่าจะต้องมีความรู้ภาษาเขมรหรือภาษาอื่นๆ เป็นอย่างดี น่าจะดัดแปลงหรือสร้างคำเขมรขึ้นใหม่โดยความตั้งใจของกวี เพื่อให้การถ่ายทอดงานที่แต่งมีทั้งความงดงามทางภาษาและอยู่ในกฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์ ไม่ใช่เป็นไปโดยความไม่รู้

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างที่ผู้วิจัยเห็นว่า กวีมีส่วนในการดัดแปลงคำยืมภาษาเขมร เช่น ในบทเบิกโรงเล่นลาวกับไทยพันดาบ ซึ่งแต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ ดังนี้

ตำนานหนึ่งมา	ลาวไทยอาสา
พันแย่งระบิน	ใครดีได้กิน
กระชั้นโดยถวิล	ค้ำเอาดิน
	ทั้งสองบมีนาน
	(สมุทร. ภ.1, บ. 154)

คำว่า ระบิน *rahpin* /ráʔbin/ ในบทนี้ น่าจะมาจากคำยืมภาษาเขมร **รฺเป็จ** *lpioen* /lbiəŋ/ ซึ่งมีความหมายว่า “ความเร็ว” ในภาษาเขมรปัจจุบันพบว่าคำนี้มีอีกรูปหนึ่งคือ **รฺเป็จ** *rapioen* /rɔbiəŋ/ (Guesdon, 1930: 1613) ในภาษาเขมรเอง ก็พบการสับเสียงพยัญชนะต้น /l/ กับ /r/ ในตำแหน่งพยัญชนะต้นด้วย ดังจะเห็นจากตัวอย่างคำบางคำที่ภาษาเขมรเขียนได้ทั้งพยัญชนะต้น **ร** /l/ และ **ร** /r/ ส่วนการเปลี่ยนรูปสระจาก **เ็** *ioe* ในภาษาเขมรเป็นรูปสระ **อิ** ในภาษาไทยก็พบในคำยืมหลายคำด้วย และอาจมีเหตุผลมาจากข้อบังคับสัมผัสระหว่างวรรค ที่ว่าอักษร

* ปัจจุบันมีนักวิชาการหลายคนเชื่อว่าสมุทรโฆษคำฉันท์ไม่ได้แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่น่าจะย้อนขึ้นไปจนกระทั่งในสมัยอยุธยาตอนต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากยังไม่มีข้อยุติในเรื่องดังกล่าว ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยจะขอยึดตามความเห็นที่มีมาแต่เดิมไปก่อน จนกว่าจะมีหลักฐานที่เป็นที่น่าเชื่อถือได้ (ดูบทที่ 2)

หรรทอช่วงเสียงสุดท่ายของวรรคที่สาม คือ ระบีน *rahpin* /ráʔbin/ จะต้องสัมพันธ์กับอักษรสุดท่ายของวรรคที่ห้า คือ ถวิล *thvil* /thàʔwǐn/

ประการที่สาม ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบคำจำนวนหนึ่งที่สร้างโดยวิธีการแผลงคำ ในกรณีนี้อาจเป็นไปได้ว่าจะจะเป็นคำที่กวีคิดขึ้นเอง หรือเป็นคำที่มีใช้อยู่ในภาษาไทยสมัยอยุธยาก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้ก็แสดงให้เห็นว่าในสมัยอยุธยา นั้น มีผู้เข้าใจภาษาเขมรและระบบการแผลงคำของเขมรดี เช่น คำว่า ผโอน *pha-on* /phàʔʔo:n/

พระบาทกรุงไ้ธรรณี   รามาธิดี
 ประเสริฐเดโชไชย
 เดชะอาจผโอนท้าวไท   ท้าวพังภพไตร
 ตระดกด้วยเดโชพล
 (สมุทร. ภ. 1, บ. 7-8)

ความหมายของคำว่า ผโอน *pha-on* /phàʔʔo:n/ ที่พบในงานของ Varasarin ว่า “น้อง น้องหญิง” มีที่มาจากคำยืมภาษาเขมร *ปฺร* *p-ân* /pqoun/ แต่ไม่มีความเชื่อมโยงทางความหมายกับคำว่า ผโอน *pha-on* /phàʔʔo:n/ ในบริบทนี้

ผู้วิจัยไม่พบคำที่สัมพันธ์กับคำนี้ในภาษาเขมรปัจจุบันด้วย อย่างไรก็ตาม ภาษาไทยมีคำว่า โอน ซึ่งน่าจะเป็นคำยืมภาษาเขมร พบในภาษาเขมรสมัยกลาง *เภาส* *on* /qao:n/ “น้อมลง ก้ม” คำว่า ผโอน *pha-on* /phàʔʔo:n/ ในบริบทนี้น่าจะสร้างขึ้นจากรากศัพท์นี้ โดยการเติมหน่วยคำเติมหน้า พยัญชนะเกิดที่ริมฝีปาก /b-/ เพื่อสร้างคำแผลงกริยากริตจากคำกริยา และมีความหมายว่า “ทำให้โน้มลง ก้มลง” ความหมายนี้สอดคล้องกับบริบทที่สื่อว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ทรงมีฤทธิ์อำนาจมาก จนกระทั่งสามารถทำให้กษัตริย์อื่นๆ ต้องก้มพระเศียรลงให้ด้วยความเกรงกลัว

นอกจากการสร้างคำแผลงตามอย่างระบบการแผลงคำของภาษาเขมรหรือการสร้างคำโดยคำนึงถึงความหมายแล้ว ในเวลาเดียวกันก็พบว่ามีกรการสร้างคำแผลงโดยไม่คำนึงถึงหน้าที่และความหมายตามแบบเขมร แต่เป็นการเลียนแบบคำยืมภาษาเขมรเพื่อที่จะรักษากฎเกณฑ์ฉันท์ลักษณะหรือความไพเราะมากกว่า ดังตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

หัดดินทรโทยยุต	บุษปชูทังช่อมา
คลึงเกล้าละอองผกา	หัดดินทรหวนหรรษ์
รอบรารุณรุกราม	คำฤษณ์กามจาบัลย์
ตระแตร์ันในธารทรรพ์	ทหิ่งทรวงหวงฝูง

(สมุทร. ภ. 1, บ.1319-1320)

ทหิ่ง *drahin* /tháʔráʔhǔŋ/ และ ทหวง *drahvan* /tháʔráʔhǔaŋ/ ในที่นี้ มีการเติมรูป *ทร-* *dra-* เข้าไปข้างหน้าคำว่า หิ่ง *hin* /hǔŋ/ “หวงแหนทางซู้สาว, มักใช้คู่กับคำ หวง”

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1339) และ หวง *hvañ /hũaŋ/* “ไม่ยากให้, สงวนไว้, กันไว้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1317) ซึ่งน่าจะเป็นการสร้างคำเลียนแบบคำยืมภาษาเขมรที่มีรูปขึ้นต้นด้วย *ทร-* *dra* เช่นคำว่า *ทรสุม drasum /tháʔráʔsũm/*, *ทรสาย drasāy /tháʔráʔsǎ:j/*, *ทรนง dranān /tháʔráʔnoŋ/* แต่การเติมรูป *ทร-* *dra* หน้าคำว่า *หึง hìn /huĩŋ/* และ *หวง hvañ /hũaŋ/* ไม่ทำให้ความหมายของคำว่า *หึง hìn /huĩŋ/* และ *หวง hvañ /hũaŋ/* เปลี่ยนแปลงไป การที่กวีสร้างคำว่า *ทรหึง drahiñ /tháʔráʔhuĩŋ/* และ *ทรหวง drahvañ /tháʔráʔhũaŋ/* ขึ้นมาใช้นอกจากจะทำให้ได้จำนวนอักษรหรือช่วงเสียงในวรรคครบตามบังคับฉันทลักษณ์แล้ว การใช้คำที่มีการซ้ำเสียงพยางค์แรกยังเป็นการสร้างความไพเราะให้บทกวีอีกด้วย การสร้างคำในลักษณะนี้มีอยู่มากในวรรณคดีเรื่องนี้ การสร้างคำ *ทรหึง drahiñ /tháʔráʔhuĩŋ/* ทำให้เกิดการพ้องรูประหว่างคำว่า *ทรหึง drahiñ /tháʔráʔhuĩŋ/* ที่สร้างจากคำว่า *หึง hìn /huĩŋ/* กับคำยืมว่า *ทรหึง drahiñ /tháʔráʔhuĩŋ/* ซึ่งมาจาก *ฝูหึง drahiñ /tháʔráʔhiŋ/* ในภาษาเขมรด้วย

ประการสุดท้าย การที่วรรณคดีเรื่องนี้ได้แต่งขึ้นโดยกวีเอกสองสมัยคือสมัยอยุธยาตอนปลาย (ต้นพุทธศตวรรษที่ 22) และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ปลายพุทธศตวรรษที่ 24) ที่มีระยะเวลาแตกต่างกันประมาณสองร้อยปี เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้สังเกตลักษณะการคำยืมภาษาเขมร หรือการใช้คำยืมภาษาเขมรสองสมัยที่อาจมีความแตกต่างกันได้ หรือทำให้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงควรศึกษาคำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ในด้านรูปคำและความหมาย

2. ความมุ่งหมายและจุดประสงค์ของการศึกษา (Goals and objectives)

- 2.1 เพื่อศึกษารูปคำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์
- 2.2 เพื่อศึกษาความหมายของคำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์

3. สมมติฐานของการศึกษา (Hypothesis to be tested)

กวีไทยมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางรูปและความหมายของคำภาษาเขมรในภาษาไทย ตลอดจนวิวัฒนาการของคำเขมรในภาษาไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยความตั้งใจ เนื่องจากกวีมีความรู้ลึกซึ้งในภาษาเขมรเป็นอย่างดี มีความเข้าใจเรื่องระบบเสียงและระบบคำของภาษาเขมร นอกจากจะดัดแปลงคำยืมภาษาเขมรแล้ว กวีไทยน่าจะใช้ความรู้เรื่องวิธีการแผลงคำตามอย่างภาษาเขมรมาสร้างคำใหม่อีกด้วย

4. ขั้นตอนของการศึกษา (Process of the Study)

- 4.1 ทบทวนเอกสาร บทความ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4.2 รวบรวมข้อมูลคำศัพท์จากสมุทรโฆษคำฉันท์ที่คาดว่าจะจะเป็นคำยืมภาษาเขมร และบริบทของคำลงในบัตรคำ จัดเรียงตามลำดับอักษร

4.3 ศึกษาวิเคราะห์คำยืมภาษาเขมรในด้านรูปคำและความหมาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคำยืม ตลอดจนลักษณะการใช้คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

4.4 เรียบเรียงผลการศึกษา

4.5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5. ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลคำยืมภาษาเขมรจากวรรณคดีเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ ฉบับที่จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร เป็นครั้งที่ 3 พ.ศ. 2522 ผู้วิจัยได้ตรวจสอบกับต้นฉบับตัวเขียนที่เก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติด้วย

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

คำต้นทางภาษาเขมร หมายถึง คำศัพท์ภาษาเขมรที่ภาษาไทยยืมมาใช้ และสามารถสืบทกลับไปได้

คำที่มีที่มาาร่วมกัน แปลจากคำว่า *doublet* หมายถึง คำที่ใช้เรียกคำตั้งแต่สองคำขึ้นไป ที่มีที่มาจากคำเดียวกัน แต่มีรูปและความหมายต่างกัน เช่นคำว่า **ขบวร** “ก.แต่่ง, ประดับ. ว.งาม” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 168-169) กับ **กระบวน** “น.หมู่คนหรือพาหนะเป็นต้นที่จัดเป็นแถวเป็นแนวหรือเป็นหมวดเป็นหมู่ตามแบบแผน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 45) มาจากคำต้นทางภาษาเขมรคำเดียวกันคือ *khpvar* “รูปวาด, ลวดลาย” ซึ่งเป็นคำภาษาเขมรโบราณ (Pou, 1992: 128)

คงรูป หมายถึง คำยืมภาษาเขมรไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปหรืออักษรรูปหนึ่งมีรูปตรงกับคำต้นทางภาษาเขมร

เปลี่ยนแปลง หมายถึง การทำให้รูปหรือความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรแตกต่างไปจากเดิมด้วยวิธีการใดๆ ไม่ว่าจะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

ปรับรูป หมายถึง การปรับลักษณะบางอย่างของคำต้นทางภาษาเขมรเพื่อให้เข้ากับอักษรวิธีในภาษาไทย เนื่องจากในภาษาไทยไม่มีลักษณะทางอักษรวิธีเช่นนั้น เช่นการปรับรูปสระ $\text{a} + \text{ò}$ ของคำต้นทางภาษาเขมร เป็น ตัวอย่างเช่น **ทับ** *căp' /cap/* เป็น **จับ** *căp /càp/* เป็นต้น รวมทั้งการปรับรูปเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเสียง เช่นการปรับรูปอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะพยัญชนะสะกดภาษาเขมร **ณ** เป็น **น** ตัวอย่างเช่น **สริณ** *sriṅ /srɔŋ/* เป็น **ชริน** *srin /sàʔrin/* เป็นต้น

ดัดแปลงรูป หมายถึง การดัดแปลงลักษณะบางประการของคำต้นทางภาษาเขมรเพื่อให้เข้ากับฉันทลักษณ์หรือลักษณะทางวรรณศิลป์ การดัดแปลงรูปโดยเทียบเคียงกับคำยืมสันสกฤต เช่น คำว่า **सरसौ** *sarsau /sasaə/* เป็น **สรรเสริญ** *sarsreñ /sǎnsǎ:n/* เป็นต้น

แปรรูป หรือ **รูปแปร** ใช้ในความหมายว่า การปรับรูปหรือดัดแปลงรูปคำในลักษณะต่างๆ จนทำให้คำเดียวกันนั้นมีรูปมากกว่าหนึ่งรูป แต่รูปคำเหล่านั้นไม่ได้มีความหมายแตกต่างกัน

เช่น **ដង្កោយ** *tañhoy /daŋhaoy/* เป็น **ทรโฮย** *drahoy /tháʔráʔhǝːj/*, **ครโฮย** *grahhoy /khráʔhǝːj/*, **กรโฮย** *karrhoy /kanhǝːj/*, และ **โฮย** *hoy /hǝːj/* เป็นต้น

7. อักษรย่อและสัญลักษณ์ที่ใช้ในงานวิจัย

(กลอน)	คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง
ขก.	ภาษาเขมรสมัยกลาง
ขบ.	ภาษาเขมรสมัยโบราณ
ขป.	ภาษาเขมรปัจจุบัน
บ.	บท
แบบ	คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช่คำพูดทั่วไป
โบ	คำโบราณ
ปาก	ภาษาปาก
พจน.	พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554
พฺทศ.	พจนานุกรมเขมร-เขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย
ภ.1	สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
ภ.2	สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(ราชา)	คำราชาศัพท์
ไว.	คำที่ใช้ในไวยากรณ์
สมุท.	สมุทรโฆษคำฉันท์
อนุ.	พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน
<	มาจาก
>	กลายเป็น

8. ข้อตกลงเบื้องต้น

8.1 ในการเสนอคำศัพท์เขมรโบราณ ผู้วิจัยจะนำเสนอด้วยรูปถ่ายถอดอักษรโรมันเท่านั้น ส่วนคำภาษาเขมรสมัยกลางและปัจจุบัน จะนำเสนอทั้งรูปคำที่เขียนด้วยอักษรภาษาเขมร และรูปถ่ายถอดด้วยอักษรโรมัน เช่นเดียวกันในการนำเสนอศัพท์คำยืมภาษาเขมร ผู้วิจัยจะนำเสนอทั้งรูปคำที่เขียนด้วยอักษรภาษาไทยและรูปถ่ายถอดด้วยอักษรโรมัน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความเชื่อมโยงของรูปคำในภาษาเขมรกับรูปคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

สำหรับระบบถ่ายถอดอักษรภาษาเขมรเป็นอักษรโรมัน ผู้วิจัยจะใช้ระบบของ Saveros Lewitz (อ้างถึงใน Antelme, 1996) ส่วนการถ่ายถอดอักษรภาษาไทยเป็นอักษรโรมัน ผู้วิจัยจะใช้ระบบของ Uraisi Varasarin (1984) รูปถ่ายถอดอักษรโรมันทั้งภาษาเขมรและภาษาไทยจะพิมพ์ตัวเอน เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนกับรูปถ่ายถอดสัทอักษร ซึ่งอยู่ในเครื่องหมาย //

ในการถ่ายทอดเสียงคำภาษาเขมรสมัยกลางและสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยจะใช้ระบบการถ่ายทอดเสียงของ Franklin E. Huffman (1987) ส่วนการถ่ายทอดเสียงภาษาไทย คำยืมทั้ง ก.1, ก.2 ผู้วิจัยจะใช้ระบบที่ปรับจากการถ่ายทอดเสียงของกาญจนา นาคสกุล (2520) รูปคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย รวมทั้งคำต้นทางภาษาเขมรจะแสดงด้วยตัวหนาเพื่อเน้นให้เห็นความแตกต่างของคำที่ศึกษากับข้อเขียนในงานวิจัย

8.2 ในการยกตัวอย่างบริบทของข้อมูลคำยืม จะใช้ สมุทฺร. หมายถึงสมุทฺรโฆษคำฉันท์ตามด้วยสมัยที่แต่งซึ่งจะกำหนดด้วย ภ. ตามด้วยหมายเลข 1 หมายถึงส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา และ 2 หมายถึงส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ตามด้วยบทที่ ซึ่งใช้อักษรย่อ บ. ทั้งหมดนำเสนออยู่ในวงเล็บ เช่น (สมุทฺร. ภ.1, บ.255) หมายความว่า ตัวอย่างข้อความนั้นเป็นข้อความส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา บทที่ 255 เป็นต้น

8.3 ความหมายของคำที่นำมาศึกษาจะแสดงอยู่ในเครื่องหมายอัฒประกาศ “ ” ความหมายของคำที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีเพิ่มเติมจากพจนานุกรม ผู้วิจัยจะแสดงความหมายที่เพิ่มเติมในเครื่องหมายขลิขิต [ ] ส่วนความหมายที่เป็นตัวเอนเป็นความหมายที่พบในงานของ อุไรศรี วรรณศรี (2553) ซึ่งแปลมาจาก *Les éléments Khmers dans la formation de la langue siamoise* โดย อรรวรรณ บุญยฤทธิและคณะ คณะผู้แปลได้ระบุว่า ในกรณีที่ความหมายของคำศัพท์ในหนังสือตรงกับความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 ที่ผู้เขียนใช้เก็บข้อมูลคำยืม คณะผู้แปลจะแสดงความหมายตามพจนานุกรมฉบับนั้น หากคำใดมีความหมายเพิ่มเติมหรือแตกต่างจากพจนานุกรม คณะผู้แปลจะพิมพ์ความหมายที่เพิ่มเติมหรือแตกต่างนั้นด้วยตัวเอน (2553: (16)) ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลนั้นน่าจะเป็นประโยชน์ในการเชื่อมโยงความหมายของคำได้ จึงนำมาใส่ไว้ในที่นี้ด้วย

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

9.1 เข้าใจลักษณะการบันทึกรูปและการเปลี่ยนแปลงรูปของคำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่อง สมุทฺรโฆษคำฉันท์

9.2 เข้าใจความหมายและการใช้คำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่อง สมุทฺรโฆษคำฉันท์

9.3 ผู้ที่สนใจทางด้านวรรณคดีสามารถอ่านเรื่องสมุทฺรโฆษคำฉันท์ได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและวรรณกรรมเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

เรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยมีผู้ที่ได้สังเกตและสนใจศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ในบทนี้จะเป็นการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องคำยืม โดยเน้นที่การศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย เพื่อให้ทราบวิธีการศึกษาของนักวิชาการแต่ละคน อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยต่อไป โดยแยกเป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ และที่เขียนเป็นภาษาไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย มีทั้งที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศและภาษาไทย ในงานวิจัยนี้จึงแบ่งการนำเสนอออกเป็นสองกลุ่มดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ

มีเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจำนวนมากที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศส มีทั้งที่เขียนเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยโดยตรงและการเขียนทางวิชาการด้านอื่น เช่น ด้านการอ่านแปลจารึก แล้วมีการอธิบายความเชื่อมโยงที่ช่วยขยายความเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย ในการนำเสนอเอกสารและงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตามชื่อผู้เขียน ไม่ได้นำเสนอตามลำดับเวลาของเอกสาร

George Cœdès ได้ให้คำอธิบายที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยหลายคำ ในหนังสือชุดชื่อ *Inscriptions du Cambodge I-VIII* (1937-1966) ซึ่งเป็นหนังสือชุดที่รวบรวมผลงานการอ่านและแปลความจารึกภาษาเขมรโบราณจำนวนมาก ทั้งที่พบในประเทศไทยรวมทั้งในบริเวณที่เป็นประเทศไทย และประเทศลาวปัจจุบัน เช่น จารึก K.377 *Inscription de Sūrin* (1953: 3) และ K.365-367 *Inscription de Vāt Ph'u* (1953: 9) Cœdès เป็นนักปราชญ์ด้านการอ่านจารึกเขมรโบราณ ผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี นิรุกติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ ทั้งยังมีความรู้หลายภาษา เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรปัจจุบัน ภาษาไทยโบราณ และภาษาไทยปัจจุบัน Cœdès ได้อาศัยความรู้ทั้งหลายเหล่านี้มาเป็นประโยชน์ในการอ่านและตีความจารึกเขมรโบราณ แม้ Cœdès จะไม่ได้ทำการศึกษารื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยโดยตรง แต่บ่อยครั้งที่การอ่านและตีความข้อมูลในจารึกเขมรโบราณช่วยให้ได้คำตอบเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยด้วย ในการตีความคำศัพท์ในจารึก เมื่อพบคำที่ไม่รู้จัก Cœdès จะสืบหาคำนั้นในภาษาเขมรปัจจุบัน โดยอาศัยการเทียบแบบการเปลี่ยนแปลงทางรูปและ

เสียงของคำภาษาเขมรจากภาษาเขมรโบราณเป็นภาษาเขมรปัจจุบัน หากยังไม่ได้คำตอบ ก็จะค้นคว้าในภาษาไทยโบราณและปัจจุบันด้วยวิธีการเดียวกัน เนื่องจาก Cœdès ตระหนักดีว่าไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนภาษามายาวนาน และยังคงมีร่องรอยให้เห็นอยู่ในภาษาและวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน

ตัวอย่างคำที่ Cœdès (1937: 146) เสนอว่าเป็นคำที่ภาษาไทยยืมไปจากภาษาเขมรเช่น คำว่า *thpal* ที่พบในจารึก *Bantäy Srëy* มักใช้ร่วมกับชื่อต้นไม้เป็นชื่อทางภูมิศาสตร์ เช่น *thpal amvil* หรือในสมัยก่อนพระนครมีรูป *tpal* พบในการกลบนาที่ดิน Cœdès เสนอว่าคำนี้จะน่าจะเป็นคำรากศัพท์ของคำแผลงว่า **ตำบล** *tāmpal* “ท้องที่ที่รวมหมู่บ้านหลายหมู่บ้านประมาณยี่สิบหมู่บ้านเข้าด้วยกันและประกาศจัดตั้งเป็นตำบล มีกำนันเป็นหัวหน้าปกครอง” ในภาษาไทย

อีกตัวอย่างหนึ่งคือคำ *mvat* ที่พบในจารึก *Prāsāt Trau* Cœdès (1951: 98) ถอดความคำนี้ว่า “รวมกัน อยู่ด้วยกัน” โดยเชื่อมโยงกับคำที่พบในจารึกสุโขทัย ด้าน 2 บรรทัด 25 และในเรื่องรามเกียรติ์ของเขมร (*Rāmakerti*) ซึ่งใช้ในความหมายว่า “ผสม ปนเป ปะปน” นอกจากนั้นแล้วคำนี้ยังพบอยู่ในภาษาไทยปัจจุบันเขียนว่า *hmvat* และมีความหมายว่า “กลุ่ม หมวด”

Gerh ได้เขียนบทความเรื่อง *Affixation in Siamese* (1951) ซึ่งนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ภาษาไทยนำระบบการทำคำแผลงของภาษาเขมร มาใช้สร้างคำใหม่จากคำรากศัพท์ภาษาไทย โดย Gerh เห็นว่า แม้ภาษาไทยนำระบบการแผลงคำของเขมรมาใช้ทั้งระบบ คือการซ้ำเสียงพยางค์หน้า การเติมหน่วยคำเติมหน้า และการเติมหน่วยคำเติมกลาง แต่ภาษาไทยดูเหมือนจะไม่เคร่งครัดเรื่องหน้าที่ทางไวยากรณ์และกฎเกณฑ์ทางเสียงของหน่วยคำเติมเช่นในภาษาเขมร ดังนั้น บางครั้งจะเห็นว่าความหมายของคำรากศัพท์กับคำแผลงแทบจะไม่ต่างกัน บางครั้งเป็นการสร้างคำแผลงโดยการเทียบแบบ ไม่ได้คำนึงถึงความหมายและหน้าที่ของคำ

ถึงแม้ว่าความเห็นของ Gerh จะรับฟังได้ แต่ก็มีรายละเอียดบางประการไม่ถูกต้อง เช่น Gerh กล่าวว่า **กำบัง** *kāmpān̄* /kamban̄/ แผลงมาจากคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ แต่ความจริงแล้ว ทั้งคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ และ **กำบัง** *kāmpān̄* /kamban̄/ ปรากฏในภาษาเขมรอยู่แล้ว ไม่ได้เกิดจากการสร้างคำแผลงขึ้นใช้เองในภาษาไทย คือคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/, **กยู่บัง** *kampān̄* /kamban̄/ และคำว่า **กยู่บัง** *kampān̄* /kamban̄/ ก็ไม่ได้สร้างจากคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ โดยตรง แต่เป็นคำแผลงขึ้นที่สอง คือ เป็นคำที่แผลงมาจากคำว่า **กยู่บัง** *kpān̄* /kban̄/ ซึ่งแผลงมาจากคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ อีกทีหนึ่ง ในภาษาไทยพบทั้งคำว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ **กระบัง** *krahpān̄* /kraban̄/ และ **กำบัง** *kāmpān̄* /kamban̄/ ซึ่งมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **บัง** *pān̄* /ban̄/ **กยู่บัง** *kpān̄* /kban̄/ และ **กยู่บัง** *kampān̄* /kamban̄/ ตามลำดับ

Saveros Pou หรือ Saveros Lewitz เขียนบทความเชื่อมโยงกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยหลายบทความ เช่น บทความเรื่อง *Mots khmers considérés à tort comme d'origine*

siamoise (1967a) บทความเรื่อง *Quelques cas complexes de dérivation en cambodgien* (1969) และเขียนบทความเรื่อง *Old Khmer and Siamese* (1988) ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ของ คำภาษาเขมรโบราณกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยโดยตรง Pou เป็นนักวิชาการด้านภาษาและ นิรุกติศาสตร์เขมร แม้จะไม่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยโดยตรง แต่ใน การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของคำในภาษาเขมร นอกจากการอ้างอิงข้อมูลจากภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลางและภาษาเขมรปัจจุบันแล้ว Pou มักจะใช้วิธีการเดียวกับ Coedès คือใช้ข้อมูล คำในภาษาไทยประกอบการอธิบายด้วย ซึ่งนอกจากจะสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ คำภาษาเขมรเองแล้ว ยังสามารถอธิบายที่มาของคำในภาษาไทยบางคำและการเปลี่ยนแปลงที่เกิด ขึ้นกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยด้วย

Pou นำเสนอการวิเคราะห์คำภาษาเขมรที่นักวิชาการเขมรเข้าใจผิดว่าเป็นคำยืมจาก ภาษาไทย ในบทความเรื่อง *Mots khmers considérés à tort comme d'origine siamoise* (1967a: 288) ความเข้าใจผิดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่รู้ภาษาเขมรโบราณ ทำให้นักวิชาการเขมรซึ่ง มีความรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดี เมื่อพบคำในภาษาเขมรที่ตนไม่ทราบความหมาย ก็มักจะนำไปเทียบกับ คำในภาษาไทย เพราะเห็นว่าคำนั้นมีอยู่ในภาษาไทยแล้ว จึงเข้าใจว่าคำนั้นเป็นคำที่ยืมมาจาก ภาษาไทย ทั้งๆ ที่คำนั้นเป็นคำในภาษาเขมรเอง เช่น คำว่า **សាន់** *sān* /saan/ มีความหมายตรงว่า “สร้างสิ่งก่อสร้าง” หรือความหมายโดยนัยว่า “สร้าง มักใช้ในการกุศล” พจนานุกรมภาษาเขมรระบุ ว่าคำนี้ตรงกับในภาษาไทยว่า **สร้าง** *srān*² /sâ:n/ “ก. ทำ ปลุ ก่อ; น. ทียกพื้นสูงสำหรับพระสงฆ์ นั่งสวดพระอภิธรรมอยู่สี่มุมเมรุ” Pou ระบุว่า คำว่า **សាន់** *sān* /saan/ น่าจะเป็นคำภาษาเขมร เนื่องจากพบในจารึกภาษาเขมรโบราณ และภาษาไทยน่าจะยืมไปใช้ โดยมีการเพิ่มรูป **ร** (*r* epenthesis) ในตำแหน่งที่สองของพยัญชนะต้นควบ

บทความเรื่อง *Quelques cas complexes de dérivation en cambodgien* (1969) เป็นบทความที่ Pou อธิบายความซับซ้อนบางประการในการแผลงคำภาษาเขมร ที่ไม่เป็นไปตาม กฎเกณฑ์ระบบการแผลงคำหรือตามโครงสร้างคำของภาษาเขมร และไม่สามารถเข้าใจได้หากไม่ พิจารณาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับคำภาษาเขมรคำนั้น Pou ได้ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพล ของภาษาและวัฒนธรรมไทยก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของคำเขมรบางคำ

นอกจากนี้ ในบทความนี้ Pou ยังชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องในการอธิบายเกี่ยวกับระบบ การแผลงคำในภาษาไทย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรื่องที่มาของคำหรือความพยายามในการอธิบายเรื่อง การแผลงคำในภาษาไทย เนื่องจากละเลยความจริงที่ว่าภาษาไทยไม่ได้รับอิทธิพลทางภาษาจากภาษา บาลีสันสกฤตเพียงอย่างเดียว แต่ได้รับอิทธิพลจากภาษาเขมรโบราณด้วย อีกทั้งภาษาไทยก็ได้รับ อิทธิพลจากภาษาสันสกฤตบางส่วนผ่านทางภาษาเขมร ไม่ได้เป็นการติดต่อโดยตรงจากอินเดีย

ตัวอย่างคำบางคำที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงและใช้ตามอย่างเขมร เช่น เรียกพระศิวะว่า **อิศวร** เรียกรามายณะ ว่า **รามเกียรติ์** เป็นต้น

บทความของ Pou ที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยโดยตรง คือ **Old Khmer and Siamese** (1988) ในบทความนี้ Pou ได้กล่าวถึงปัญหาในการอ่านวรรณคดีไทยโบราณ ซึ่งมีสาเหตุเนื่องจากผู้อ่าน (ซึ่งในบทความนี้ เน้นที่นักศึกษาไทย) ไม่รู้จักคำยืมภาษาเขมรโบราณที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีนั้น คำที่พบอาจเป็นคำที่ไม่มีใช้ในภาษาไทยแล้วหรือมีรูปไม่ตรงกับคำในภาษาไทยปัจจุบัน เมื่อผู้อ่านพบคำนี้ในวรรณคดี สิ่งแรกที่จะทำคือการเดาคำความจากบริบท ทำให้มีโอกาสที่จะเข้าใจเนื้อหาผิดไป Pou เห็นว่า ในการอ่านวรรณคดีไทยโบราณให้เข้าใจ ผู้อ่านควรมีความรู้ด้านภาษาเขมรโบราณประกอบด้วย

Kanchana Nacaskul ทำงานวิจัยเรื่อง **A Study of Cognate Words in Thai and Cambodian** (1962) เพื่อศึกษาคำศัพท์ที่มีร่วมกันระหว่างภาษาเขมรกับภาษาไทย และทิศทางของการยืมคำ โดยอาศัยการเปรียบเทียบทางด้านเสียง รูป โครงสร้างคำ และหน่วยคำของทั้งสองภาษาในการวิเคราะห์ เนื่องจากภาษาไทยกับภาษาเขมรต่างมีลักษณะเฉพาะที่ไม่มีในอีกภาษาหนึ่ง หากข้อมูลคำที่ศึกษามีลักษณะความแตกต่างทางด้านเสียง รูป โครงสร้างคำ และหน่วยคำสอดคล้องกับลักษณะทางเสียงและหน่วยคำของภาษาใดก็จะถือว่าเป็นต้นทางของการยืม และด้วยเกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัยนี้ทำให้ตอบคำถามเกี่ยวกับที่มาของคำจำนวนหนึ่งในภาษาไทยที่ Nacaskul ไม่สามารถตัดสินได้ในงานวิจัยก่อนหน้านั้น (กาญจนา นาคสกุล, 2502) ทว่าผลการศึกษามีความคลาดเคลื่อนเนื่องจากวิธีการศึกษาจำกัดไว้เฉพาะการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างภาษาเขมรกับภาษาไทยเท่านั้น เช่น Nacaskul ตัดสินว่าหากคำที่มีเหมือนกันทั้งในภาษาเขมรกับภาษาไทย และในภาษาไทย คำนั้นมีรูปวรรณยุกต์ด้วย จะถือว่าเป็นคำภาษาไทย (1962: 148) ตัวอย่างที่ Nacaskul (1962: 150) เสนอคือคำว่า **ยืม** *yim² /jim/* “ยืม” เป็นคำต้นทางของคำภาษาเขมรว่า **ញឹម** *ñənim /nənim/* “ยืม” ผู้วิจัยเห็นว่า หากภาษาเขมรยืมคำว่า **ยืม** *yim² /jim/* ไปแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนเสียง /j/ เป็น /n/ เนื่องจากทั้งภาษาไทยและเขมรต่างก็มีเสียง /j/ เหมือนกัน อย่างไรก็ตามจากการตรวจสอบในงานวิจัยที่ว่าด้วยเรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่ภาษาเขมรยืมกลับไป (Michel Antelme, 1996) ก็ไม่พบว่ามีกริยาที่ขึ้นต้นด้วยเสียงพยัญชนะ /j/ กลับไปพร้อมกับเปลี่ยนเป็นเสียง /n/ เลย

ข้อมูลจากงานวิจัยของ Nacaskul สะท้อนให้เห็นว่าการระบุทิศทางของการยืมคำไม่อาจใช้เกณฑ์ความแตกต่างเรื่องเสียง หรือวิธีการใดวิธีการหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว

Franklin E. Huffman (1986) ได้นำเสนอบทความเรื่อง **Khmer Loanwords in Thai** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอเกณฑ์ในการพิจารณาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย เช่น เมื่อเปรียบเทียบวิธีการสร้างคำของภาษาไทยและภาษาเขมร พบว่าภาษาไทยเป็นภาษาคำโดดและมี

การสร้างคำด้วยการประสมคำ ขณะที่ภาษาเขมร แม้จะมีการสร้างคำด้วยการประสมคำเหมือนกัน แต่ก็มีการสร้างคำด้วยวิธีการแผลงคำ โดยการเติมหน่วยคำเติมหน้าและหน่วยคำเติมกลางด้วย ดังนั้น หากพบทั้งคำรากศัพท์และคำแผลงในภาษาไทย อาจตัดสินได้ว่าทั้งสองคำเป็นคำยืมภาษาเขมร เช่น คำว่า **เกิด** *keit* /kə:t/ และ **กำเนิด** *kāmneit* /kamnə:t/ เป็นต้น หรือเกณฑ์การพิจารณาการยืมคำ โดยดูจากความหมายและหน้าที่ของหน่วยคำเติมในคำแผลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีในภาษาไทย ในขณะที่ หน่วยคำเติมในภาษาเขมรจะมีความหมายและหน้าที่ชัดเจนกว่าในภาษาไทย เช่น เปลี่ยนคำกริยาเป็น คำนาม คำแผลงที่พบในภาษาไทยเป็นเพียงวิธีการที่ทำให้มีคำใช้เพิ่มขึ้นในภาษาเท่านั้น การแผลงคำ ไม่ได้ทำให้คำมีความหมายต่างกัน หรือไม่ได้เปลี่ยนหน้าที่ทางไวยากรณ์ เช่น **อวย** *avay* /ʔuaj/ และ **อำนวย** *āmṇvay* /ʔamnuaj/ ในภาษาเขมร มีหน้าที่ทางไวยากรณ์ต่างกัน คำแรกเป็นคำกริยา แปลว่า “ให้” คำที่สองเป็นคำนาม แปลว่า “ของขวัญ” แต่ในภาษาไทย ทั้ง **อวย** *avay* /ʔuaj/ และ **อำนวย** *āmṇvay* /ʔamnuaj/ เป็นคำกริยาและมีความหมายว่า “ให้” เหมือนกัน แต่มีระดับการใช้ ภาษาที่ต่างกัน

เกณฑ์ที่ **Huffman** นำเสนอเป็นประโยชน์ในการพิจารณาคำยืมภาษาเขมรพื้นฐาน แต่ อาจไม่ชัดเจนในการใช้อธิบายวิธีการที่คำยืมภาษาเขมรมีการเปลี่ยนแปลงรูปหลายส่วน โดยเฉพาะ คำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีไทยโบราณ

Uraisi Varasarin (1984) นำเสนองานวิจัยเรื่อง *Les éléments khmers dans la formation de la langue siamoise** ซึ่งนับเป็นงานวิจัยที่สำคัญเล่มหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับคำยืมภาษา เขมรในภาษาไทยอย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือ **Varasarin** เริ่มจากการอธิบายวิธีการศึกษาเกี่ยวกับ คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย แล้วจึงนำเสนอศัพท์คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย โดยแบ่งเป็น หมวดย่อยตามความหมาย ในส่วนสุดท้าย **Varasarin** นำเสนอการยืมลักษณะทางไวยากรณ์ที่ ภาษาไทยยืมจากภาษาเขมร

ในการพิจารณาว่าคำใดเป็นคำยืมภาษาเขมร **Varasarin** อาศัยการเปรียบเทียบรูปคำ และความแตกต่างของระบบเสียงระหว่างภาษาไทยกับภาษาเขมร ตั้งแต่ภาษาเขมรโบราณและภาษา เขมรปัจจุบันกับภาษาไทยโบราณและภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อหาเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางเสียง ของคำภาษาเขมรในภาษาไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในคำยืมจำนวนมากเป็นไปอย่าง เป็นระบบ นอกจากนี้ **Varasarin** ยังได้ตรวจสอบคำยืมกับภาษาอื่นในตระกูลมอญ-เขมร และตระกูล ภาษาไท เพื่อยืนยันทิศทางการยืมคำด้วย

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าภาษาไทยมีการยืมคำศัพท์จากภาษาเขมรทุกด้าน นับตั้งแต่คำศัพท์เกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ ร่างกาย การเคลื่อนไหว กิริยาอาการต่างๆ ของบุคคล สังคมทุกระดับชั้น จนกระทั่งคำศัพท์เกี่ยวกับธรรมชาติ สัตว์และพืช นอกจากการยืมคำศัพท์แล้ว

* แปลเป็นภาษาไทยในชื่อ “ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย” โดย อรวรรณ บุญยฤทธิ์ และคณะ.

Varasarin ยังอภิปรายให้เห็นการยืมระบบการแผลงคำอีกด้วย โดยมีการแสดงให้เห็นว่ามีการยืมวิธีการแผลงคำจากภาษาเขมรมาใช้ โดยเฉพาะวิธีการซ้ำเสียงพยางค์หน้า และการทำคำแผลงที่ไม่เคร่งครัดต่อกฎเกณฑ์ทางเสียงและหน้าที่ทางไวยากรณ์ของหน่วยคำเติม มีผลให้คำรากศัพท์และคำแผลงมีความแตกต่างทางความหมายไม่ชัดเจน **Varasarin** พบว่าการแผลงคำส่วนใหญ่ในภาษาไทยเป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่เสนอในบทความของ **Gerh** แต่งานของ **Varasarin** แสดงข้อมูลให้เห็นอย่างละเอียดว่าไทยยืมวิธีการสร้างคำแบบการแผลงคำมาใช้ในภาษาไทยจริง ไม่ใช่ยืมคำแผลงที่มีอยู่ในภาษาเขมรมาใช้ ส่วนสุดท้ายของงานวิจัยนี้คือการอธิบายเกี่ยวกับการยืมคำไวยากรณ์และโครงสร้างทางไวยากรณ์จากภาษาเขมร ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการยืมคำไวยากรณ์มีสองลักษณะ คือ คำไวยากรณ์นั้นยืมมาเพื่อขยายวงศัพท์ในภาษาไทยเท่านั้น คำเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เกิดโครงสร้างใหม่ในภาษาไทย กับคำไวยากรณ์ที่ไม่มีคำที่มีหน้าที่เทียบเท่านี้อยู่ในภาษาไทย คำในกลุ่มนี้จึงถูกยืมมาเพื่อแสดงความคิดที่ละเอียดและซับซ้อนมากขึ้น และการยืมคำในกลุ่มนี้เป็นการขยายโครงสร้างไวยากรณ์ในภาษาไทย

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยที่ให้ข้อมูลในภาพรวมของการยืมคำภาษาเขมรมาใช้ในภาษาไทย เนื่องจากมีการเก็บข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ไม่เห็นรายละเอียดบางอย่างที่อาจเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงคำยืมภาษาเขมร เช่น รูปแบบฉันทลักษณ์ จำนวนคำในวรรค และการสัมผัสไม่บังคับหรือสัมผัสอักษรที่ทำให้วิวัตต์แปลงคำยืมภาษาเขมรเพื่อให้ได้คำที่ต้องการ

Michel Rethy Antelme ทำการวิจัยเรื่อง *La réappropriation en khmer de mots empruntés par la langue siamoise au vieux khmer* (1996) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรที่ภาษาไทยยืมมาตั้งแต่สมัยเขมรโบราณและสมัยกลาง แล้วภาษาเขมรได้นำกลับไปใช้ในภายหลัง จำนวนประมาณ 200 คำ ผู้เขียนใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเสียงและรูป เช่นเดียวกับงานของนักวิชาการอื่นๆ

งานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคำยืมเขมรในภาษาไทย เกิดจากความแตกต่างของระบบเสียงของทั้งสองภาษา อย่างไรก็ตามคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยมักจะคงรูปตามการสะกดคำในภาษาเขมรไว้ ซึ่งช่วยให้สามารถระบุที่มาของคำได้ แต่ก็มีผลต่อการออกเสียงคำยืมภาษาเขมร เนื่องจากในบางคำที่คงรูปนั้น พยัญชนะและสระออกเสียงต่างกันภาษาเขมรกับภาษาไทย และมีผลต่อการออกเสียงคำยืมที่ภาษาเขมรนำกลับไป (*un emprunt-retour*) สะท้อนให้เห็นว่าในขณะที่ภาษาไทยยึดรูปสะกดเป็นหลักแต่ภาษาเขมรมักจะยึดการออกเสียงคำ และไม่คำนึงถึงที่มาของคำ (*etymology*) เท่าใดนัก

Chatupohn Khotkanok (1999) ทำการศึกษาวิจัยในระดับ DEA* เรื่อง “Etude sur les emprunts au khmer dans le *Dvādasamaś Gloṅ Tān*² interprété par Chanthit Khraesaesin” ซึ่งเป็นการศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่องทวาทศมาสโคลงต้น ที่อ่านและถอดความเป็นภาษาไทยปัจจุบันโดยฉันทิษฐ์ กระแสสินธุ์ ในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้อธิบายความหมายของคำศัพท์ร่วมด้วย ในการอธิบายความหมายของคำที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคำยืมภาษาเขมร ฉันทิษฐ์ได้อ้างอิงความหมายจากพจนานุกรมไทยเป็นหลัก การนำเสนองานจึงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของพจนานุกรม เช่น เมื่อไม่พบคำบางคำในพจนานุกรม ซึ่งอาจเป็นเพราะคำนั้นได้หายไปจากภาษาไทยปัจจุบันแล้ว หรือมีรูปสะกดต่างไปจนไม่เห็นเค้าเดิม ฉันทิษฐ์พบคำที่มีรูปเหมือนหรือคล้ายคลึงกันและอธิบายความหมายของบริบทไปตามความหมายของคำจากพจนานุกรม ส่วนคำที่มีหลายรูป หลายความหมาย ก็ไม่มีการเชื่อมโยงคำหรือความหมายเข้าด้วยกัน

เนื่องจากการศึกษาวรรณคดีไทยโดยอ้างอิงความหมายจากพจนานุกรมเพียงอย่างเดียว อาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ เพราะพจนานุกรมเล่มหนึ่งๆ ไม่สามารถรวบรวมคำทุกคำ หรือทุกความหมายมาได้ทั้งหมด บางคำก็ไม่สามารถจะระบุที่มาได้ ในกรณีนี้ พจนานุกรมมักเรียกรวมๆ ว่า “คำโบราณ” นอกจากนี้ บางครั้งเอกสารที่ทำมาจากวัสดุธรรมชาติก็อาจเป็นที่มาของความหลากหลายของข้อมูล สภาพอากาศที่ร้อนชื้นและสภาวะสงคราม ก็มีส่วนทำให้เอกสารเสียหายได้ ทำให้ต้องมีการคัดลอกใหม่อยู่เสมอ การคัดลอกเอกสารอาจทำให้เกิดความผิดพลาด ทั้งโดยความตั้งใจและความพลั้งเผลอ ดังนั้น เอกสารและวรรณกรรมไทยจึงปรากฏว่ามีหลายฉบับ และในแต่ละฉบับมักพบข้อแตกต่างกันเสมอ การจะนำคำทุกคำ ทุกรูปที่พบ หรือทุกความหมายมาบรรจุไว้ในพจนานุกรมจึงเป็นเรื่องยาก พจนานุกรมจึงต้องเลือกข้อมูลหรือรูปคำที่พบในวรรณกรรมส่วนใหญ่ไว้ แต่ตัดรูปที่พบในงานส่วนน้อย หรือจากวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียวออกไป ในส่วนของความหมาย พจนานุกรมมักจะเลือกแสดงความหมายของคำที่พบบ่อยที่สุด มากกว่าที่จะแสดงความหมายของคำในทุกๆ ความหมาย เมื่อฉันทิษฐ์ไม่พบรูปคำที่ตรงกันในพจนานุกรม ก็จะใช้การตีความจากข้อมูลภาษาไทย เช่น ฉันทิษฐ์ ไม่พบคำว่า **เบะ** *peh* /bè?/ ในพจนานุกรม จึงพิจารณาว่าน่าจะเป็นการแปรรูปของคำว่า **แบะ** *peeh* /bè?/ ในภาษาไทยปัจจุบัน ซึ่งมีความหมายว่า “กางออก แผ่” แต่จากบริบทแวดล้อม คำว่า **เบะ** *peh* /bè?/ ปรากฏอยู่หน้าคำว่า **ผกา** *phkā* /phà?ka:/ ซึ่งเป็นคำยืมภาษาเขมร **ផ្កា** *phkā* /pkaa/ มีความหมายว่า “ดอกไม้” อาจจะเป็นไปได้เช่นกันว่า คำว่า **เบะ** *peh* /bè?/ นี้ น่าจะเป็นคำยืมภาษาเขมรว่า **เบ** *peh* /beh/ ซึ่งมีความหมายว่า “เก็บ” จึงควรตีความว่า “เด็ดดอกไม้”

* ย่อมาจาก Diplôme d'Etudes Approfondies ประกาศนียบัตรชั้นสูง หลักสูตรเตรียมปริญญาเอก ประเทศฝรั่งเศส.

มากกว่าการตีความหมายว่า “กางดอกไม้ออก” จากการศึกษาน่าจะมีความหมายเช่นนี้มากกว่า การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำยืมในภาษาไทย จึงน่าจะต้องศึกษาจากบริบททางวรรณกรรมด้วย

งานวิจัยเรื่องได้พบว่าคำยืมภาษาเขมรที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้จำนวนหนึ่งมีความหมายแตกต่างจากความหมายที่ให้ไว้ในพจนานุกรมไทย อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ได้ให้น้ำหนักไปที่คำยืมเขมรที่เป็นปัญหาในการตีความเท่านั้น ไม่ได้พิจารณาลักษณะอื่นๆ ของคำเขมร ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากข้อบังคับต้นลักษณ์ เช่น การใช้ลักษณะการทำคำแผลงแบบภาษาเขมร เป็นต้น

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่เป็นภาษาไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เขียนเป็นภาษาไทยเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นตำราที่เขียนเกี่ยวกับคำยืมภาษาต่างประเทศในภาษาไทย หรือเขียนเน้นเฉพาะคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย ซึ่งเป็นการให้ความรู้พื้นฐานของคำยืมภาษาต่างประเทศหรือภาษาเขมรกับนักเรียน นักศึกษา งานที่เขียนเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมร เช่น วิทยานิพนธ์เรื่องคำเขมรในภาษาไทยของ อำพน อุดมพันธุ์ (2513) หนังสือภาษาเขมรในภาษาไทย และภาษาไทย-บาลี สันสกฤตในภาษาเขมรของ ทองสีบ สุคะมาร์ค (2522) หนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทยของบรรจบ พันธุเมธา (2523) ภาษาเขมรในภาษาไทยของกตัญญู ชูชื่น (2525) การเปลี่ยนแปลงของภาษา: คำยืมในภาษาไทยของประยูร ทรงศิลป์ (2526) พจนานุกรมคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยฉบับฉลองครบรอบ 55 ปีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชาของศานติ ภัคดีคำ (2549)

รูปแบบการนำเสนอข้อมูลในตำราและพจนานุกรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เริ่มจากการแสดงลักษณะทั่วไปของคำยืมภาษาเขมร การใช้คำยืมภาษาเขมร ทั้งที่เป็นคำธรรมดา เช่น **กำพร้า** *kāmbṛā* /kamphrá:/, **ละออง** *la-aṅ* /láʔʔwəŋ/, **เดิน** *tein* /dɔːm/ เป็นต้น และคำที่เป็นคำราชาศัพท์ ซึ่งยังมีใช้อยู่ในภาษาไทยปัจจุบันและเป็นที่ยึดกันดี นอกจากนั้น บางเล่มนำเสนอคำศัพท์พิเศษที่ไม่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏใช้เฉพาะในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น บางคำไม่ปรากฏในพจนานุกรมไทยปัจจุบัน หรือแม้จะปรากฏ แต่ไม่มีใช้ในภาษาไทยปัจจุบันแล้ว คำเหล่านี้มักเป็นคำที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก เช่น คำว่า **ตันทีง** *dāndiṅ* /thanthwŋ/ “รอคอยด้วยความคิดถึง” **ขำจือ** *jāmjūa* /chamjuu:/ “ความเจ็บปวด” เป็นต้น ในงานของอำพน อุดมพันธุ์ แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงชื่อสถานที่และชื่อต้นไม้ที่เป็นคำยืมภาษาเขมร แต่ก็มีรายละเอียดไม่มากนัก ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องส่วนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะงานที่แสดงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้

ภาษาและนิรุกติศาสตร์ (2522) เป็นหนังสือรวมบทความทางวิชาการของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เคยเขียนไว้ระหว่าง พ.ศ. 2493-2500 จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการอ่าน และตีความวรรณคดีไทยโบราณ ด้วยความเป็นผู้มีความรู้ทั้งภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรปัจจุบัน และมองเห็นถึงอิทธิพลของภาษาเขมรในภาษาไทย ทำให้จิตรสามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกัน และนำไปใช้ประโยชน์ในการตีความวรรณคดีไทยสมัยโบราณ ในการพิจารณาที่มาของคำ และตัดสินว่าคำใดเป็นคำยืมภาษาเขมรในวรรณกรรมไทยโบราณ จิตรใช้วิธีการเดียวกับ Cœdès และ Pou คือ การเทียบรูป เสียง และความหมายของคำที่น่าสงสัยนั้นกับคำภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลางและภาษาเขมรสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ จิตรเห็นว่าไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง จึงไม่น่าแปลกใจที่ภาษาไทยจะรับคำยืมภาษาเขมรมาใช้อย่างมากมาย

นอกจากการพิจารณาว่าคำใดเป็นคำยืมภาษาเขมรจากลักษณะของภาษาเขมรและไทยเองแล้ว จิตรยังใช้วิธีการตรวจสอบกับภาษาในตระกูลภาษามอญ-เขมรกับภาษาในตระกูลไท ที่ไม่มีการติดต่อกับเขมรเลย หากคำที่สงสัยเป็นคำในภาษาไทยเอง ก็น่าจะพบคำที่เกี่ยวข้องในภาษาตระกูลไทอื่นๆ ด้วย เช่นเดียวกับงานของ Cœdès และ Pou จิตรสามารถเชื่อมโยงให้เห็นวิวัฒนาการทางด้านความหมายของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้อย่างชัดเจน

วันทนีย์ ม่วงบุญ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องคำยืมในจารึกสุโขทัย (2532) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาคำยืมภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร และภาษามอญในจารึกสุโขทัย โดยมีระเบียบวิธีวิจัยคล้ายกับ Varasarin (1984) คือการเปรียบเทียบตัวอักษร และระบบเสียงของภาษาบาลี สันสกฤต เขมรและมอญ กับภาษาไทยเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินที่มาของคำ ผลการศึกษาพบว่าในจารึกสุโขทัยมีคำยืมจากภาษาสันสกฤตและบาลีมากที่สุด ถัดมาเป็นคำยืมจากภาษาเขมร ส่วนคำยืมจากภาษามอญนั้นมีจำนวนน้อยที่สุด และจากการพิจารณาคำศัพท์ที่จัดหมวดหมู่ตามประเภทของคำยืมไว้ พบว่าคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตส่วนใหญ่เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรมมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมอินเดียมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยค่อนข้างสูง ส่วนเขมรก็มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากพอสมควร ในขณะที่วัฒนธรรมมอญมีน้อยมาก

ศัพท์คำยืมภาษาเขมรที่เสนอในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมเขมรมีอิทธิพลต่อภาษาและวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย คำยืมภาษาเขมรที่นำมาใช้ในสมัยนั้นเป็นคำยืมที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และคำราชาศัพท์ คำบางคำพบว่าเป็นคำยืมเพื่อขยายวงศัพท์ในภาษาไทยให้มากขึ้นเท่านั้น ดังจะเห็นว่ามีการยืมคำจากภาษาเขมร รวมทั้งมีการยืมคำที่มีความหมายเดียวกันนั้นจากสันสกฤตด้วย คำเขมรว่า **ไพร** *brai /phraj/* “ป่า”, **พนม** *bnam /phá?nom/* “ภูเขา” และคำสันสกฤตว่า **วนา** *vnā /wa?na:/* “ป่า”, **บรรพต** *parrbat /banphót/* “ภูเขา”

ในบทความเรื่อง การใช้คำเขมรในมหาชาติคำหลวง (2540) ธเนศร์ เวศภาดา ศึกษาเรื่อง การใช้คำเขมรในมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นว่า การใช้คำเขมรในวรรณคดีไทยสมัยโบราณเป็นคำนิยมหรือสนิยมทางวรรณศิลป์ประการหนึ่งของกวีในสมัยนั้น แสดงให้เห็นว่าการใช้คำเขมรมีส่วนอย่างยิ่งในการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ โดยเฉพาะเรื่องของเสียงเสนาะ และกวีจะต้องเป็นผู้มี “ความเป็นปราชญ์ทางภาษา” บทความนี้แสดงให้เห็นลักษณะทั่วไปในการใช้คำเขมรในวรรณคดีอยุธยาตอนต้นว่า มีการใช้คำยืมภาษาเขมร ทั้งที่เป็นคำธรรมดา เช่น **กำพร้า** *kāmbṛā* /kamphrā:/, **ละออง** *la-aṅ* /lāʔʔo:ŋ/, **เดิน** *tein* /dɔ:n/ เป็นต้น และคำที่เป็นคำราชาศัพท์ นอกจากนั้นยังมีคำศัพท์พิเศษที่ไม่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏใช้เฉพาะในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น บางคำไม่ปรากฏในพจนานุกรมไทยปัจจุบัน หรือแม้จะปรากฏ แต่ไม่มีใช้ในภาษาไทยปัจจุบันแล้ว

ผู้เขียนบทความยกตัวอย่างให้เห็นว่า กวีได้ใช้คำภาษาเขมรและนำระบบการหาคำแผลงของภาษาเขมรมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์ เนื่องจากคำยืมและคำที่แผลงตามแบบเขมรอื้อต่อการส่งสัมผัส อื้อต่อเสียงเสนาะและการเน้นจังหวะคำ นอกจากนั้นแล้ว คำเขมรยังถูกใช้ในลักษณะเพื่อย้ำความหมายอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ได้แสดงให้เห็นลักษณะทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งในสมัยนั้น

บทความนี้กล่าวอย่างกว้างๆ ให้เข้าใจว่า มีคำแผลงที่สร้างขึ้นในภาษาไทยด้วยวิธีการตามอย่างภาษาเขมร อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในเรื่องนี้อาจมีความคลาดเคลื่อน ตัวอย่างคำที่ระบุในบทความว่า กวีใช้การแผลงคำด้วยวิธีแทรกหน่วยกลางศัพท์ /-ร-/ ในคำว่า **จต** *cat* /còt/ เป็น **จรต** *crat* /càʔròt/ นั้น จากการตรวจสอบพจนานุกรมเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิต (ฤๅษาสถา บณฺฑิตฺย, 1967) พบว่าภาษาเขมรมีรูปคำว่า **ครต** *crat* /crat/ “จรต” อยู่แล้ว คำว่า **จต** *cat* /còt/ จึงน่าจะเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมรโดยตรง โดยเป็นการลดรูป **ร** *ra* มากกว่าเป็นการแผลงคำหรือเพิ่มรูป นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม คือ จากรูป **จรต** *crat* /càʔròt/ กลายเป็น **จต** *cat* /còt/ มากกว่า

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ยกตัวอย่างคำอื่นเช่น คำว่า **กัลพุม** *kālbum* /kanphum/ กับ **บัญญัติ** *pāñcaṅ* /bancoŋ/ ที่ธเนศร์ระบุว่าเกิดจากการเติมหน่วยหน้าศัพท์ **กัล-** *kāl* /kan/ หน้าคำว่า **พุม** *bum* /phum/ และ **บัญญัติ** *pāñ* /ban/ หน้าคำว่า **จง** *caṅ* /coŋ/ นั้นพบว่ารากศัพท์ **ตุ้** *pum* /pum/ “ไม่” และ **ตง** *caṅ* /caŋ/ “ต้องการ บรรณนา” ในภาษาเขมร มิได้มีความหมายเชื่อมโยงกับคำว่า **กรตุ้** *krabum* /kraaphum/ หรือ **บทง** *pañcaṅ* /bancaŋ/ เลย นอกจากนี้ ในภาษาเขมรปัจจุบันก็มีคำว่า **กรตุ้** *krabum* /kraaphum/ หรือ “ตุ้ม” และ **บทง** *pañcaṅ* /bancaŋ/ “ที่ประณีตบรรจง ที่ตกแต่งให้สวยงาม” ใช้อยู่แล้ว คำทั้งสองจึงน่าจะเป็นคำที่กวียืมภาษาเขมรมาใช้โดยตรงมากกว่าที่จะสร้างขึ้นเอง

นอกจากนี้ การวิเคราะห์คำว่า **จำหาย** *cāmhāy /camhǎ:j/* “ไอความร้อน” ว่ามาจาก คำว่า **ฌาย** *chāy /chaay/* ว่ามีการเติมหน่วยคำเติมกลาง -amh- ก็น่าจะมีความคลาดเคลื่อน เนื่องจากว่า หน่วยคำเติมกลาง -amh- ไม่มีในระบบการแผลงคำภาษาเขมร ดังนั้น น่าจะมีความเป็นไปได้ว่า **จำหาย** *cāmhāy /camhǎ:j/* เป็นคำที่สร้างขึ้นจากคำว่า **ฌาย** *chāy /chaay/* ที่เป็น คำยืมบาลี-สันสกฤตว่า **ฌายา** *chāyā /chaayaa/* “เงา เงาสะท้อน แสงสะท้อน ความงาม” ใน ภาษาเขมรเอง โดยวิธีการเติมหน่วยคำเติมกลาง -am- ระหว่างเสียงพยัญชนะต้น /ch/

วัลยา ช่างขวัญยืน นำเสนอบทความเรื่อง ศัพท์เขมรในวรรณคดีไทย: ศัพท์ยากหรือ คำง่าย (2541) บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะนำเสนอเกี่ยวกับคำยืมจากภาษาเขมรบางคำที่ปรากฏใน วรรณคดีเก่าหลายเรื่องของไทย ซึ่งอาจมีผู้เห็นว่าเป็นคำยาก เนื่องจากอาจเป็นคำที่ไม่เคยพบมาก่อน หรือพบเพียงครั้งเดียวในวรรณคดีเรื่องหนึ่ง แต่หากเป็นผู้มีความรู้ภาษาเขมรแล้วจะเห็นว่าแท้จริงแล้ว คำนั้นอาจเป็นคำสามัญที่ใช้อยู่ในภาษาเขมรปัจจุบันนี้ก็ได้ ในบทความนี้ วัลยาอธิบายให้เห็นว่า ความรู้ภาษาเขมรช่วยให้ตีความความหมายของคำศัพท์ในบริบทได้ชัดเจนขึ้น และมีผลให้สามารถ อ่านวรรณคดีไทยโบราณได้เข้าใจมากขึ้น คำศัพท์ที่ผู้เขียนยกมานั้นก็แสดงให้เห็นว่าภาษาเขมรเป็น ภาษาที่สำคัญมากในสมัยอยุธยา กวีจะต้องมีความรู้ภาษาเขมรเป็นอย่างดี อีกทั้งผู้ฟังก็ต้องมีความรู้ เช่นเดียวกัน จึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่กวีต้องการสื่อได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนนำเสนอเฉพาะ รูปคำและความหมายคำยืม และกล่าวถึงคำรากศัพท์ในกรณีที่คำนั้นเป็นคำแผลงเท่านั้น ไม่ได้อธิบาย ถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำหรือความหมาย

วัลยา ช่างขวัญยืน เขียนเกี่ยวกับคำยืมภาษาเขมร ในหนังสือ อุตสาหกรรมภาษาไทยชุด บรรทัด ฐานภาษาไทย เล่ม 2 : คำ การสร้างคำ และการยืมคำ ซึ่งดำเนินการจัดพิมพ์โดยสถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2553) เพื่อเป็นตำราสำหรับครูผู้สอนภาษาไทยทุกระดับชั้นและนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปได้ใช้ วัลยานำเสนอเรื่องคำยืมภาษาเขมรอย่างละเอียด โดยแยกประเด็น ต่างๆ ตั้งแต่สาเหตุที่มีการยืมคำภาษาเขมรในภาษาไทย และการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของ ภาษาเขมรกับภาษาไทยซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาที่ต่างกันคือ ภาษาเขมรอยู่ในตระกูลภาษา ออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic Language Family) ส่วนภาษาไทยอยู่ในตระกูลภาษาไท การเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาเขมร ในด้านหน่วยคำ วัลยาระบุว่าภาษาไทยยืมคำมาจากภาษาเขมร ทั้งที่เป็นคำเดียวที่แผลงไม่ได้ เช่นคำว่า **กระดาน** *krahtān /kràʔda:n/* **ไถง** *thñai /thàʔŋaj/* **ผกา** *phkā /phàʔka:/* และคำยืมภาษาเขมรที่เป็นคำแผลง โดยอาจยืมคำรากศัพท์ มาใช้ร่วมด้วยหรือไม่ ก็ได้

ในการอธิบายเรื่องลักษณะของคำยืม วัลยา (2553: 204-208) จัดประเภทคำยืมภาษา เขมรเหมือนนักวิชาการท่านอื่นๆ คือ จัดเป็นคำยืมที่มีใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคำสามัญที่คนไทยไม่ได้

คิดว่าเป็นคำยืมจากภาษาเขมรอีกแล้ว โดยอาจใช้เดี่ยวๆ หรือใช้ในรูปคำซ้อน คำยืมที่เป็นคำราชาศัพท์ อาจเป็นคำราชาศัพท์ในภาษาเขมรอยู่แล้ว หรือคำธรรมดาในภาษาเขมรที่ภาษาไทยใช้เป็นราชาศัพท์ คำยืมในวรรณคดี บางคำอาจเป็นคำที่คุ้นเคยเนื่องจากปรากฏซ้ำๆ ในวรรณคดีหลายเรื่อง แต่ก็มี คำเขมรจำนวนหนึ่งที่ไม่ค่อยพบบ่อยนักหรือพบเพียงครั้งเดียวในวรรณคดีเรื่องเดียว เนื่องจากหนังสือ บรรทัดฐานภาษาไทยมีจุดประสงค์ที่ใช้เป็นตำราสำหรับครูอาจารย์และนักเรียนทั่วไป วิทยาลัยไม่ได้ แยกให้เห็นว่าคำยืมเขมรที่พบในวรรณคดีคำใดเป็นคำที่ใช้บ่อยหรือคำใดเป็นคำที่พบเพียงครั้งเดียว

นอกจากนี้ วิทยาลัยนำเสนอเกี่ยวกับความหมายของคำยืม โดยแยกเป็นคำยืมภาษาเขมร ที่คงความหมายเดิม และที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย ซึ่งแยกเป็นคำที่มีความหมายแคบเข้า คำที่มีความหมายกว้างออก และคำที่มีความหมายย้ายที่

ในบทความเรื่อง ภาษาเขมรกับการศึกษาวรรณคดีไทย (2542) ชลดา เรื่องรักซ์ลิขิต ได้ แสดงข้อมูลให้เห็นว่าความรู้เกี่ยวกับภาษาเขมรมีความสำคัญมากในการศึกษาวรรณคดีไทย โดยแบ่ง เนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็น ประเด็นแรก ภาษาเขมรเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจความหมายของ คำศัพท์และเนื้อหาของวรรณคดีไทยได้ชัดเจนขึ้น เนื่องจากวรรณคดีไทยนิยมใช้คำยืมภาษาเขมรมาก โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา ความรู้ภาษาเขมรจะช่วยให้อ่านวรรณคดีไทยได้เข้าใจมากขึ้น ประการที่สอง ภาษาเขมรเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างฉันทลักษณ์ในภาษาและวรรณคดี เขมรกับฉันทลักษณ์ในภาษาและวรรณคดีไทย ซึ่งแบบแผนฉันทลักษณ์และการสัมผัสของไทยและ เขมรมีความคล้ายคลึงกันมาก และน่าจะเชื่อได้ว่าทั้งสองภาษามีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ประการ สดุดท้าย ภาษาเขมรเป็นเครื่องมือศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเขมรกับวรรณคดีไทย โดยชลดา เห็นว่าวรรณคดีเขมรกับวรรณคดีไทย มีความคล้ายคลึงกันในหลายด้าน เช่น ชื่อวรรณคดี เนื้อหา และกลวิธีการแต่งของวรรณคดีบางเรื่อง เป็นต้น ชลดาอาศัยความรู้ภาษาเขมรในการอธิบายที่มาของ ศัพท์ในวรรณคดีไทยหลายๆ เรื่อง เช่นในงานวิจัยเรื่อง อ่านลิลิตพระลอ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ (2544) กายพท์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน กายพท์เห่นี้ราศแรมรสร้าง (2552) อ่านโองการแข่งน้ำ ฉบับ วิเคราะห์และถอดความ (2553) เป็นต้น

อุบล เทศทอง นำเสนอบทความเรื่อง คำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย (2542) ใน บทความนี้ อุบลอภิปรายข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในลิลิตตะเลงพ่าย 2 ส่วนคือ ลักษณะของคำยืมภาษา เขมร และการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำยืมภาษาเขมร วิธีการอธิบายลักษณะของคำยืม ภาษาเขมรของอุบลไม่แตกต่างจากของนักวิชาการคนอื่น คือ มีการจัดกลุ่มคำยืมในวรรณคดีเรื่องนี้ ออกเป็น 3 กลุ่มคือ คำยืมภาษาเขมรที่นำมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ คำยืมที่ใช้เฉพาะในวรรณคดี และคำ ยืมที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำยืมภาษาเขมร อุบลได้แสดง ให้เห็นว่า คำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายอาจมีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายไป จากภาษาเขมร ทั้งในความหมายกว้างออก แคบเข้า และย้ายที่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับ

คำอธิบายเกี่ยวกับตัวอย่างคำยืมเขมรบางคำ เช่น อุบลกล่าววว่าไทยยืมคำว่า **เลบง** *lpeñ /láʔbe:ŋ/* “แต่ง, ประพันธ์” มาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **เญบง** *lpaen /lbaeŋ/* “การเล่น” และเมื่อรับคำนี้เข้ามาแล้วได้เปลี่ยนเสียงสระ /ae/ เป็นสระ /e:/ (2542: 205) จากการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาเกี่ยวกับรูปและความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในภาษาเขมรเอง และภาษาไทยน่าจะยืมคำนี้มาก่อนที่ในภาษาเขมรรูปสระ *e /e:/* จะเปลี่ยนเป็นรูปสระ *ae /ae/* โดยพิจารณาเทียบเคียงจากคำว่า **เญบง** *leñ /leen/* “เล่น” ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่า **เญบง** *lpaen /lbaeŋ/* นอกจากนี้ คำว่า **เญบง** *leñ /leen/* ในภาษาเขมรปัจจุบันก็มีรูปตรงกับภาษาเขมรโบราณ *leñ* “เล่น” (Pou, 1992: 420) เมื่อมีการใช้คำนี้สร้างคำศัพท์ใหม่โดยการเติมหน่วยคำเติมกลาง /-b-/ คำที่เกิดขึ้นใหม่น่าจะมีรูป **lpeñ* และรูปนี้ก็น่าจะเป็นรูปที่ภาษาไทยยืมมาใช้ และยังคงมีอยู่ในวรรณคดีไทย ดังนั้นคำยืมภาษาเขมรว่า **เลบง** *lpeñ /láʔbe:ŋ/* น่าจะเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมรโบราณ **lpeñ* มากกว่ายืมจากคำว่า **เญบง** *lpaen /lbaeŋ/* ในภาษาเขมรปัจจุบัน

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยแห่งราชบัณฑิตยสถาน เป็นคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นโดยได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้รับผิดชอบดำเนินการจัดทำคำอธิบายความหมายของคำศัพท์สำคัญที่ปรากฏในวรรณคดีไทย คณะกรรมการฯ มีหน้าที่คัดเลือกวรรณคดีไทยที่เด่นๆ ของแต่ละสมัยมาจัดทำคำอธิบายศัพท์ที่ยากแก่การเข้าใจ เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาวรรณคดีไทย วรรณคดีที่ได้มีการจัดทำพจนานุกรมคำศัพท์แล้วมีดังนี้ วรรณคดีในสมัยสุโขทัยได้แก่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ 1 (2556) และไตรภูมิภคว (2554) วรรณคดีในสมัยอยุธยาได้แก่ ลิลิตโองการแข่งน้ำ (2545) โคลงยวนพ่าย (ลิลิตยวนพ่าย) (2544) มหาชาติคำหลวง (2549) และอนิรุทธคำฉันท์ (2550) นอกจากนี้ยังมีพจนานุกรมคำศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทยภาคใต้ เรื่องสุภาจิตร้อยแปด (2552) และภาคอีสานเรื่อง ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง เล่ม 1 (2548) ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง เล่ม 2 (2551) ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง เล่ม 3 (2556) อีกด้วย

คณะกรรมการฯ มีกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการตรวจสอบต้นฉบับที่กรมศิลปากรเคยจัดพิมพ์ กับเอกสารตัวเขียน (สมุดไทยดำ) และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ประกอบ เพื่อตรวจสอบคำศัพท์และการกำหนดความหมาย พร้อมกับการตรวจสอบเนื้อความและการนำเสนอด้วย เช่นในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ลิลิตโองการแข่งน้ำ เมื่อมีการตรวจสอบเอกสารแล้ว พบว่าเอกสารฉบับที่พิมพ์โดยกรมศิลปากรมีการลำดับเนื้อความและรูปแบบฉันทลักษณ์ในบางแห่งไม่ตรงกับเอกสารตัวเขียน (สมุดไทย) และเอกสารอื่นๆ จึงได้มีการจัดลำดับเนื้อความใหม่ให้ต้องตามพระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2540: 7)

ในขั้นตอนการจัดทำคำอธิบายศัพท์ คณะกรรมการฯ ดำเนินการโดยยกคำประพันธ์มา แปลความหมายและอธิบายเสริมความประกอบไปที่ละบท หลังจากนั้นจึงอธิบายคำศัพท์ตามลำดับ หากวรรคหรือบทใดสามารถแปลความได้มากกว่าหนึ่งความหมาย คณะกรรมการฯ จะให้ความหมาย ที่ถูกต้องมากที่สุดไว้ในคำแปล ส่วนความหมายรองจะแยกแสดงต่างหากและใช้อักษรตัวเอน หากใน บทใดมีคำศัพท์ที่ไม่ชัดเจน คณะกรรมการฯ จะตรวจสอบกับเอกสารฉบับอื่นๆ และต้นฉบับสมุดไทย เพื่อพิจารณาหาคำที่ถูกต้อง ซึ่งมีการอธิบายไว้ในหมายเหตุ ในกรณีที่พบว่าคำศัพท์หนึ่งมีหลายรูป จะ แสดงรูปที่ปรากฏทั้งหมดโดยกำกับว่าแต่ละรูปพบในต้นฉบับสมุดไทยจำนวนเท่าใดไว้ในหมายเหตุ เช่นในพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา โคลงยวนพ่าย (2544: 89) คำว่า **ด่าบล** ต้นฉบับ สมุดไทย ใช้ว่า **ด่าบล 8 ฉบับ ด่าบล 1 ฉบับ ด่าบล 1 ฉบับ** นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายการเปลี่ยนรูป ของคำศัพท์ด้วยเช่น **ปิเยศ** น่ารัก, เป็นที่น่ารัก [**ปิย ศ + เข้าลิลิต**] (2544: 91) ส่วนท้ายของหนังสือ เป็นภาคผนวกที่เสนอการอธิบายความหมายของคำสำคัญ คำหรือสำนวนที่มีความหมายโดยนัย หรือ การอธิบายความเพิ่มเติมอันเป็นความรู้ที่จำเป็นในการอ่านวรรณคดีเรื่องนั้นๆ พร้อมตรรกษาค้น คำประพันธ์แต่ละวรรค นอกจากนี้ยังมีตรรกษาค้นคำศัพท์อีกด้วย

แม้พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยจะไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องคำยืมภาษาเขมรใน วรรณคดีไทยโบราณโดยตรง แต่ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นประโยชน์มาก ประการแรกพจนานุกรมได้ให้ข้อมูล รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและโลกทัศน์ของคนโบราณจาก การอธิบายศัพท์สำคัญ นอกจากนี้ พจนานุกรมบางเล่มยังมีการระบุที่มาของคำศัพท์ประกอบด้วย โดยเฉพาะส่วนคำศัพท์ภาษาเขมร อันเป็นประโยชน์ในการอ้างอิง เช่น พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง (2549) ประการที่สอง ในการทำงานของคณะกรรมการฯ ได้มี การตรวจสอบข้อมูลจากการเปรียบเทียบเอกสารที่ใช้ก่อน ถึงแม้ว่าจะมีข้อจำกัดที่ทั้งหมดเป็นเอกสาร คัดลอกและไม่ทราบแน่ชัดว่ามีจำนวนสำเนาเอกสารทั้งหมดเท่าใด แต่การตรวจสอบเอกสาร เท่าที่มีอย่างรอบคอบ และนำเสนอไว้ในพจนานุกรมก็เป็นประโยชน์ที่ทำให้ทราบว่าแต่ละฉบับมี ความแตกต่างกัน และอาจช่วยทำให้เห็นว่าคำๆ หนึ่งมีรูปการสะกดแบบใดบ้าง

วรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

ในหัวข้อต่อไปนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ที่ ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในงานวิจัยนี้ อันจะเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจการวิเคราะห์ในบทต่อไป

1. ความเป็นมาของวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณคดีโบราณเรื่องหนึ่งที่ได้เค้าโครงมาจากปัญญาสชาดก เรื่อง สมุทรโฆษชาดก ซึ่งเป็นหนังสือที่พระภิกษุชาวล้านนาแต่งเป็นภาษามคธ ระหว่าง พ.ศ. 2000-2200 เป็นชาดกที่มีชื่อเสียงมาก และเผยแพร่ไปหลายประเทศ เช่น ลาว พม่า และเขมร แต่เดิมเชื่อกันว่า

สมุทรโฆษคำฉันท์แต่งขึ้นโดยกวี 3 ท่าน คือพระมหाराชครูในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา และสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ดังที่สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแถลงไว้ในตอนท้ายของเรื่องดังนี้

เซลงฉันท์รำพรรณพากย์จากแจง ผจงจัดอรรถแถลง

สุขุมคัมภีรพจน์

สรวมชีพกรรมนุชิตชิโนรส สืบศรีสุต

ชัติยวงศ์ทรงนาม

สถิตพระเชตุพนาราม เล็งเลิศในสยาม

พิภพอโยธยาศรี

เปนเชษฐชินบุตรชুমชี ยลฉันท์ว่าที่

สมุทรโฆษค้ำงนาน

ฤาสุดเรื่องรสบรรหาร เท่าทศปฐุธาร

จิราชธารงธิษตรี

เลยลุล่วงหลายปางปี ปวงปราชญ์ไปมี

ผู้เพิ่มนิพนธ์พจนา

กรมไกรสรวิชิตกนิษฐา พระสมบัตินา-

ลริอาธาดนรังสรรค์

จึงเริ่มจรจรฤาทัน เสร็จสองวายุชีวัน

บแล้วบลเจตนา

ถวิลสังเวทชีวาตมา เสื่อมเศร้าปรีชา

ก็เว้นก็ว่างห่างเพียร

เงอดงตนินพนธ์พจน์จำเนียร หน่ายจิตรคิดเขียน

แลค้ำงสักสองพรรษา

กรมวงศาสนินนิตดา อารารณปรารภนา

สัมฤทธิจิตรสืบแสดง

บัดข้าพรำพราภเพียรแถลง พลาดพลั้งยังแคลง

บเกล้าบคล่องว่องไว

โดยมูมานะหฤทัย อุดสูดูไชย

กวีฤาแล้งแหล่งสยาม

ซ้อยคิดลิขิตด้วยพยายาม ต่อแต่งเติมตาม

สติปัญญาอย่างเยาว์

ห่อนเอื้อนอุกอาจโอษฐ์เอา เคียงคู่ดูเบา

บูรณคารมฤาหมาย

แรกเรื่องมหาราชภิปรายไป	จบจนนารายณ์
นเรนทรสี่บรรสาร	
สองไอษฐ์ภูาสุรตำนาน	เปนสามโวหาร
ทั้งช้อยก็ต้อยติดเต็ม	
พอเสร็จสิ้นเรื่องเรื่องเฉลิม	ภพภูมิเผดิม
ผดุงพระเกียรติกษัตริย์	
สนองบาทบติศวรสวามี	มงกุฎกรุงศรี
อโยธยาถาวร	
จงคงคุโลกอันตร	ธารธเรศอัมพร
รวีศศิแสงไชย	
สฤษฏีสรรค์ฉันทพฤติอันไพ-	เราะเลิศสี่ไพท
พอล้วนประมวญบริบูรณ์ฯ	
จวบจุลศักราชได้	พรรษา สหัสแฮ
สองสทพรรษเอกา	ทศอ้าง
กุกกุณสังวัจฉรา	กติกมาส
หมายเฮยอาทิตยตฤธิ์ข้าง	ปักข์ขึ้นปัญจมีฯ
รังสรรค์ฉันทเสร็จสิ้น	สุดสาคร
สมุทโฆษต่อตำนาน	เน้นค้ำ
รจิตเรื่องบพิสดาร	อดีตเหตุ แสคงเฮย
โดยพุทธพจนรสอ้าง	อรรณแจ่งแกลงธรรมฯ
จงเปนปัจเจกเปื่องอนาคต	ภพเฮย
ลู้อครสาวกยศ	เลิศล้ำ
ทักษิณเสร็จมโนรถ	ดูจปราถ-นานา
ทุกชาติปราชญ์เปื่องพัน	เพื่อนผู้หมูกวีฯ
จบ เสร็จมหาสัตว์สร้าง	สมภาร
อดีต ภพพุทธบรรหาร	เหตุก็
ดำ เนรินทานกาล	ก่อนโพธิ์ โพนแฮ
นาน นับภักกลับลี	ล่วงแล้วหลายกัลป์ฯ

(สมุทโฆษ., ภ.2: 2196-2220)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงอธิบายว่าทรงนิพนธ์เรื่องสมุทโฆษคำฉันท์ต่อจาก “มหาราช” และ “สมเด็จพระนารายณ์” ตามคำกราบทูลอาราธนาของกรมหมื่นไกรสรวิจิตกับพระสมบัตินาน แต่หลังจากที่กรมหมื่นไกรสรวิจิตสิ้นพระชนม์และพระสมบัตินานถึงแก่กรรม ทรงว่างเว้นการนิพนธ์ไป 2 ปี กระทั่งกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกราบทูลอาราธนาให้ทรงนิพนธ์

ต่อ พระองค์จึงทรงรับอาราธนาและทรงนิพนธ์จนกระทั่งจบในวันอาทิตย์ ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 12 ปีระกา ตรงกับวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2392 ดังที่ได้ทรงแถลงไว้ในโคลงท้ายเรื่อง

สำหรับส่วนที่แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นไม่เป็นที่สงสัย เนื่องจากกวีได้ระบุไว้ในเรื่องอย่างชัดเจนทั้งชื่อและวันเวลาที่แล้วเสร็จ แต่สำหรับส่วนที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาไม่มีการระบุทั้งวัน เวลาและชื่อผู้แต่ง จึงไม่อาจทราบแน่ชัดว่าวรรณกรรมเรื่องนี้แต่งขึ้นในสมัยใด หรือผู้แต่งเป็นใคร จะทราบก็เพียงแต่วัตถุประสงค์ของการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ คือเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระบรม ศาสดาตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ดังที่กวีได้แถลงไว้ในตอนต้นเรื่องดังนี้

พระบาทกรุงไทรธรณี	รามาริบัติ
ประเสริฐเดโชไชย	
เดชะอาจผไทท้าวไท	ท้าวทั้งภพไตร
ตระดกด้วยเดโชพล	
พระบาทกมลนฤมล	ท้าวท้าวสากล
มาถวายเป็นคเณรพ	
สบศิลป์เรศวรพบ	ธรรมาคมสบ
ปกักรู้ธรรม	
พระปรีชบายอนันต์	ปรีชาสรร-
พการสุดสงกา	
พระรำภยศพระศาสดา	ปางเปนราชา
สมุทรมโฆษาตุล*	
เสร็จเสวยสุรโลกพิบูลย์	เสด็จเสด็จมาพูล
ในมรรต** ทรงธรณี***	
แสดงศิลป์อนุสรศรี	ผจญคุณกษัตริย์
อันโรมในรณควรวิล	
ใต้ไท่เทพีชื่อพิน-	ทุมดีเจียรจิน-
ตโณมอรงคพิมล	
พระให้กล่าวกาพย์นิพนธ์	จำนองโดยกล
ตระการเพลงยศพระ	

* คำนี้ควรเขียนว่า อาตุร *ātūr*

** คำนี้น่าจะมาจากคำภาษาสันสกฤตว่า มรตฺย หมายถึง ผู้ที่ต้องตาย, ได้แก่พวกมนุษย์ และ สัตว์วิจจณาน ในที่นี้น่าจะหมายถึงโลกมนุษย์

*** ทรงธรณี แปลว่า ถือแผ่นดิน ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึงการเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์ แต่ในที่นี้น่าจะหมายถึงการมาโปรดสัตว์โลกเป็นการสั่งสมพระบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป

ให้ฉลากแสบกอันชระ
 เบนบรรพบุรณะ
 นเรนทรราชบรรหาร
 ให้ทวยนัคนผู้ชาญ
 กลเล่นโดยการ-
 ยเปนบำเพ็ญธรรม

(สมุทรโฆษ. ภ.1: 7-18)

บทที่ยกมาข้างต้น อ่านแล้วได้ความว่า “พระบาทกรุงไทรธรรมรามธิบดี ผู้ประเสริฐด้วยเดชชัย พระราชอำนาจอันสามารถจะทำให้ทั่วไททั้งสามโลกน้อมพระเศียรให้ด้วยความยำเกรงต่อพระองค์ผู้ซึ่งมีใจผ่องแผ้ว ท้าวทั่วทั้งสากลมาถวายบังคมเคารพ พระผู้เชี่ยวชาญทั้งการปกครองของกษัตริย์ และรู้ซึ่งถึงรสพระธรรมทุกประการ ด้วยพระปรีชายิ่งได้พิจารณาทุกประการจนสิ้นข้อสงสัย พระองค์ได้รำลึกพระยศพระศาสดา เมื่อครั้งเสด็จมาถือกำเนิดเป็นพระสมุทรโฆษผู้ทุกข์ทน หลังจากเสร็จจากเสวยสวรรค์แล้วทรงเสด็จลงมาสั่งสมพระบารมีในโลกมนุษย์ ทรงแสดงธนูศิลปะศรในการรบกับทั้งสิบกษัตริย์เพื่อชิงนางพินทุมติเทพีผู้มีโฉมอันบริสุทธิ์งดงามและเป็นที่รักตั้งดวงใจพระ (พระบาทกรุงไทรธรรมรามธิบดี) ให้แต่งคำกาพย์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติยศพระศาสดา ทรงให้สลักหนังสืออันหมดจด เป็นการบูรณะการแต่งที่มีมาแต่โบราณ ให้คนผู้ชำนาญการเล่น เป็นการบันเทิงทั่วทั้งแผ่นดิน”

ที่ว่าส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาเป็นของพระมหाराชครู และของสมเด็จพระนารายณ์นั้น เป็นเพียงความเชื่อที่สืบทอดกันมา ไม่อาจหาหลักฐานแน่ชัดมายืนยันได้ และการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงระบุเพียง “มหाराช” ไว้ในเรื่องนั้น ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า อาจจะไม่ได้อ้างถึงพระมหाराชครู แต่อาจหมายถึงพระโหราธิบดี ที่เป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหाराชด้วยก็ได้ หรือไม่เช่นนั้นก็อาจเป็นกวีท่านอื่นที่มีนามว่ามหाराช เกี่ยวกับข้อสันนิษฐานแรก นิตยา กาญจนะวรรณ อธิบายว่า ในทำเนียบนามบรรดาศักดิ์ มีปรากฏทั้งมหाराชครูกับพระโหราธิบดี และเมื่อเวลาพระมหากษัตริย์เสด็จออกวาราชการแผ่นดิน จะระบุผู้เข้าเฝ้าไว้รวมๆ ว่า “พร้อมด้วยหมู่ขุนมาตยาโหราราชมนตรีกระวีชาติราชครูบุโรหิตารย์เฝ้าเบื้องบาทบงกชมาศ” แสดงว่าสองตำแหน่งนี้เป็นคนละตำแหน่งกัน แต่ก็ไม่มีหลักฐานบ่งชี้ว่า มหाराชครูกับพระโหราธิบดีไม่น่าจะเป็นคนเดียวกัน เนื่องจากมหाराชครูเป็นการเรียกบุคคลในฐานะเป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหाराช ส่วนพระโหราธิบดีเป็นบรรดาศักดิ์ของขุนนาง ไม่มีอะไรบอกว่า พระโหราธิบดีจะมาทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์หรือพระมหाराชครูไม่ได้ จึงตัดสินใจไม่ได้ว่าตำแหน่งสองตำแหน่งนี้เชื่อมโยงถึงบุคคลเดียวกันหรือคนละคนกัน (2515: 194)

ส่วนที่มีผู้กล่าวว่า “มหाराช” หมายถึงกวีท่านอื่น ก็เนื่องจากในสมุทรโฆษคำฉันท์นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงระบุนามผู้แต่งคนแรกไว้เพียงว่า มหाराช ไม่ใช่ มหाराชครู นอกจากนั้นในเรื่องลิลิตพระภู่ ผู้แต่งได้ระบุว่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์แต่งขึ้น

เลียนแบบ อนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งค่านความเชื่อเดิมว่าสมุทโฆษคำฉันท์แต่งก่อนเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ประการสุดท้ายในโคลงกวีโบราณ มีโคลงบทหนึ่งระบุว่าพระมหाराชเป็นผู้แต่ง และพระมหाराชผู้นี้ น่าจะหมายถึงพระภิกษุมากกว่า (ชัย เรื่องศิลป์, 2508: 36-45)

ในเรื่องนี้ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ไม่เห็นด้วยและให้ความเห็นว่า ในสมุทโฆษคำฉันท์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงระบุไว้แต่เพียงว่า มหาราช ซึ่งอาจหมายถึง ผู้ใดก็ได้ทั้งกษัตริย์ หรือเจ้านาย อาจไม่ได้หมายถึงพระภิกษุ และเรื่องที่มีการกล่าวว่สมุทโฆษ คำฉันท์แต่งเลียนแบบอนิรุทธคำฉันท์ก็ปราศจากหลักฐานอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากกวีซึ่งมีชีวิตอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถ้าหากนับระยะเวลาที่ห่างไกลจากเวลาที่แต่ง สมุทโฆษคำฉันท์มาก อาจเป็นความคิดของกวีเอง ส่วน “มหาราช” ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณก็ไม่มีหลักฐานให้เชื่อได้เช่นกันว่าผู้แต่งจะเป็นพระภิกษุ และมีความเชื่อมโยงกับ “มหาราช” ที่ระบุไว้ใน สมุทโฆษคำฉันท์ (2508: 42-45)

นิตยา กาญจนวรรณ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า สมุทโฆษคำฉันท์กับอนิรุทธคำฉันท์มีวิธีการเขียนที่คล้ายคลึงกันมาก ทั้งวิธีขนาน การพรรณนาทัพ การพรรณนาความสามารถของตัวเองในเรื่อง เป็นต้น นอกจากนี้การที่สมุทโฆษคำฉันท์มีวิธีการบรรยายบางตอนคล้ายคลึงกับลิลิตพระลอโดยเฉพาะตอนชมโฉมตัวละครเอกฝ่ายชายว่า งามเหมือนพระจันทร์และคิ้วงามเหมือนคันธนูนั้น ทำให้น่าเชื่อว่าวรรณกรรมทั้งสามเรื่องอาจเป็นส่วนหนึ่งของกวีคนเดียวกัน (2515: 204-205) เป็นที่มาของการค้นหาหลักฐานใหม่เกี่ยวกับเรื่องนี้

สุมาลี กิยะกุล (2519) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องสมุทโฆษ คำฉันท์ ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง สมุทโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งสมัยกรุงศรีอยุธยา: การวิเคราะห์และวิจารณ์เชิงประวัติ ว่าเรื่องสมุทโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งก่อนส่วนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสน่าจะเป็นผลงานของกวีเพียงคนเดียว เพราะสำนวนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ว่าจะมีรายละเอียดที่ขัดแย้งกันบ้าง แต่น่าจะเกิดจากความพลั่งเปลวของกวีมากกว่า

อย่างไรก็ตาม สุมาลี กิยะกุล ก็ไม่ได้ระบุว่ากวีผู้นี้คือใคร สันนิษฐานไว้แต่เพียงว่าน่าจะเป็นกวีในราชสำนักของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งระหว่างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าน่าจะเป็นสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เพราะทรงเป็นกษัตริย์นักรบ ทรงทำสงครามจนได้ชัยชนะเหนือพวกลาว และทรงเชี่ยวชาญเรื่องคชศาสตร์ สอดคล้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ทรงให้สร้างวัดและพระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งมีขนาดสูงที่สุดในเวลานั้น จึงอาจมีพระราชดำริให้แต่งเรื่องสมุทโฆษ

คำฉันท์ขึ้นเพื่อสมโภชก็ได้ มิใช่การสมโภชครบพระชันษา 25 ปีของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังที่เข้าใจกันมาแต่เดิม*

ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2544) เห็นด้วยที่จะจัดให้สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น และเห็นว่าสมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนแรกน่าจะแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 มากที่สุดด้วยเหตุผลว่า สมุทรโฆษคำฉันท์ มีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ และเรื่องลิลิตพระลอมากกว่ามหาชาติคำหลวงที่แต่งในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ เช่น ฉันทลักษณ์ อนึ่ง เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ มีการกล่าวถึงพระโพเทพารักษ์อุ้มพระสมุทรโฆษไปสมนางพินทุมดี ก็ น่าจะเป็นส่วนที่ได้รับอิทธิพลมาจากอนิรุทธคำฉันท์ ซึ่งมีตอนที่พระโพเทพารักษ์ได้อุ้มพระอนิรุทธไปสมด้วยนางอุษา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องผู้แต่งและสมัยที่แต่งยังไม่มีข้อสรุปที่แน่นอนว่า มหาราช ที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงระบุว่าเป็นผู้แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่ง ในสมัยอยุธยาจะหมายถึงใครและมีชีวิตอยู่ในสมัยใด งานวิจัยนี้จึงไม่ขอแบ่งข้อมูลตามผู้แต่ง แต่จะ แบ่งเป็นสองสมัยตามข้อเท็จจริงว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้แต่งขึ้นในสองสมัย และเรียกว่า ส่วนที่แต่งใน สมัยอยุธยาและส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ การแบ่งข้อมูลดังนี้อาจช่วยให้มองเห็นลักษณะที่ เหมือนและแตกต่างของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

2. เนื้อเรื่องย่อของสมุทรโฆษคำฉันท์

เมืองพรหมบุรีมีกษัตริย์พระนามว่าท้าวพินทุทัต พระองค์ทรงมีพระราชโอรสพระนามว่า พระสมุทรโฆษ ซึ่งมีเมียชื่อนางสุรสดา พระสมุทรโฆษทรงทราบข่าวเกี่ยวกับช้างไพร่ จึงทูลลาพระ ขนกชนนีไปประพาสป่าจับช้าง ระหว่างที่ประทับแรมใต้ต้นโพธิ์ พระโพธิ์เห็นพระองค์ทรงรอนแรมมา นอนในป่า ขาดซึ่งนางสนมกำนัลคอยปรนนิบัติ จึงได้อุ้มพระองค์ไปสมนางพินทุมดี พระราชธิดาท้าว สีหนรคุปต์แห่งเมืองรมยบุรี ด้วยเห็นว่าเหมาะสมกัน ครั้นรุ่งสางจึงได้นำพระสมุทรโฆษกลับมาอย่าง ที่ บรรทม หลังจากตื่นบรรทมแล้ว พระสมุทรโฆษได้เสด็จกลับคืนเมืองพรหมบุรี ระหว่างทางได้พบ พรพราหมณ์ 4 คนจากเมืองรมยบุรี พรพราหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวพรรณนาความงามของนางพินทุมดี ทั้ง สรรเสริญว่านางนั้นคู่ควรกับพระสมุทรโฆษ พร้อมกับแจ้งข่าวการสุมพรของนางที่จะมีขึ้นในไม่ช้า

ฝ่ายพระธิดาพินทุมดีทรงตื่นจากบรรทมไม่พบชายที่ทรงอยู่ด้วยทั้งคืน ก็รำให้เสียใจ กระทั่งนางรัตนธารี ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงเข้ามาปลอบ เมื่อทราบเรื่องราวแล้ว นางรัตนธารีได้อาสาวาตรูป ท้าวกษัตริย์และเทพทั้งหลายให้ดู จนกระทั่งมาถึงพระสมุทรโฆษ นางพินทุมดีจึงจำได้และขอให้นาง รัตนธารีไปทูลข่าวเรื่องการสุมพรแก่พระสมุทรโฆษ เมื่อนางรัตนธารีไปพบพระสมุทรโฆษแล้วได้ทูล

* แนวความคิดนี้ปรากฏหลายแห่งเช่นในงานของ วันเนา ยูเด็น (2527: 133) อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ น่าจะเป็นเพียงการคาดคะเนและเชื่อมสืบกันมา เนื่องจากไม่มีหลักฐานที่แน่นอน นอกจากนั้นในสมุทรโฆษคำฉันท์เอง กวีก็ระบุไว้แต่เพียงชื่อที่ค้นหาที่มาอ้างอิงไม่ได้

ว่าหากกษัตริย์องค์ใดสามารถยกโลทรนูได้ จะได้อภิเษกกับพระธิดา พระสมุทโฆษจึงได้เดินทางมาร่วมประลอง และเป็นผู้ยกโลทรนูได้ ทำให้ท้าวภษัตริย์ที่ร่วมประลองอีก 10 องค์ไม่พอพระทัย จัดทัพมาทำรบกับพระสมุทโฆษ แม้ท้าวกรมยบุรีจะส่งคนมาเจรจาห้ามทัพ ก็ไม่เป็นผล กษัตริย์ทั้ง 10 ต่างเห็นตรงกันว่า จะยอมตายอย่างมีเกียรติในสนามรบดีกว่าจะมีชีวิตโดยไร้ศักดิ์ศรี

เมื่อพระสมุทโฆษรบชนะ 10 กษัตริย์แล้ว ท้าวกรมยบุรีจึงอภิเษกพระสมุทโฆษกับนางพินทุมดี หลังพระราชพิธีสมุพร ทั้งสองพระองค์เสด็จไปแกำบนที่นางพินทุมดีขอไว้ได้อภิเษกกับพระสมุทโฆษ ระหว่างทางเสด็จกลับพบพิทยาธรรณานิมนอนบาดเจ็บอยู่ในสวน ทั้งสองพระองค์จึงได้ช่วยรักษาบาดแผลให้ พิทยาธรรณานิมนจึงถวายพระขรรค์แต่พระสมุทโฆษฯ ได้ใช้พระขรรค์พานางพินทุมดีเหาะไปเที่ยวป่าหิมพานต์ เข้าเมืองกินนร ชมสระอนโนดาตและสระฉัททันต์ ชมช้างสีบตระกูล ระหว่างทางขณะกำลังพักผ่อน พิทยาธรรณานิมนได้ลักพระขรรค์ไป พระสมุทโฆษกับพระมเหสีจำต้องเดินเท้าไปในป่าและว่ายน้ำทะเล ขณะที่พากันเกาะขอนไม้ลอยคอกอยู่นั้น คลื่นได้ซัดขอนไม้ขาด พรากสองพระองค์ไปจากกัน

เมื่อนางพินทุมดีขึ้นฝั่งได้ก็เดินป่าจนกระทั่งถึงเมืองมัทราช ได้ปลอมองค์เป็นชีเพื่อไม่ให้เป็นที่สนใจ และสร้างโรงทานไว้สำหรับชนทั่วไป พร้อมทั้งให้วาดรูปเล่าเรื่องราวแต่หนหลังของนางกับพระสวามีตั้งแต่ต้นจนถึงพรากจากกันในสายน้ำ แล้วสั่งให้คนเฝ้าสังเกตหากมีผู้ใดได้ดูภาพแล้วมีท่าทีโศกเศร้าเสียใจก็ให้ไปแจ้งแก่นาง

ฝ่ายพระสมุทโฆษเกาะขอนลอยน้ำ จนนางมณีเมขลามาพบและพาขึ้นฝั่งแล้ว นางจึงได้ไปทูลพระอินทร์ฯ บังคับให้พิทยาธรรณานิมนพาเอาพระขรรค์มาคืนพระสมุทโฆษ พระสมุทโฆษจึงออกตามหานางพินทุมดี จนกระทั่งถึงเมืองมัทราช ได้เข้าไปในโรงทาน เมื่อเห็นภาพแล้วก็แสดงท่าทีโศกเศร้าเสียใจ นางพินทุมดีทราบเรื่องแล้วออกมาพบพระสมุทโฆษ ทั้งสองกษัตริย์จึงได้พบกันอีก แล้วพากันเสด็จกลับเมืองกรมยบุรี

ท้าวสีหนรบุตรทำพิธีสมโภชพระสมุทโฆษและนางพินทุมดี แล้วให้พระสมุทโฆษครองราชย์สืบแทน ส่วนพระองค์ทรงผนวชเป็นฤๅษี ต่อมาท้าวพินทุทัตให้เชิญพระสมุทโฆษไปยังเมืองพรหมบุรีเพื่อเวนราชสมบัติให้ แล้วพระองค์จึงทรงออกผนวช

เรื่องราวของสมุทโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาแตกต่างจากสมุทโฆษชาดก (ปัญญาสาตก ภาคที่ 1, 2509) แม้ว่าในตอนต้นเรื่อง กวีได้แถลงว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชดำริที่จะสรรเสริญพระบารมีพระบรมศาสดาเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระสมุทโฆษ แต่เรื่องราวในสมุทโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยามีความแตกต่างไปจากสมุทโฆษชาดกหลายประการ ทั้งนี้เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง จึงต้องมีการเพิ่มเติมเนื้อหาบางประการเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น ในชาดกมีการกล่าวถึงกำเนิดพระสมุทโฆษว่าเมื่อประสูติเกิดอัศจรรย์มีเสียงลั่นทั้งโลก จึงได้พระนามว่าสมุทโฆษราชากุมาร ในชาดกกล่าวว่าตัวเอกมี

ความเชี่ยวชาญในการตีพิมพ์ แต่ในเรื่องนี้พระสมุทรโฆษเชี่ยวชาญในการแต่งคำฉันท์และการทำสงคราม ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พระสมุทรโฆษทรงมีเมียสี่ คือ นางสุรสดา ก่อนที่จะเสด็จออกไปคล้องช้าง แต่อย่างไรก็ตามนางสุรสดาก็ไม่ได้มีบทบาทอย่างไรในเรื่อง เพียงแต่เป็นการกล่าวถึงในตอนต้นเรื่อง เท่านั้น และในสมุทรโฆษคำฉันท์ มีการอุ้มสมให้พระสมุทรโฆษได้นางพินทุมดีก่อนได้ทราบข่าวนาง จากพราหมณ์เมืองรมยบุรี เป็นต้น

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากคำปรารภของกวีที่กล่าวว่าสมุทรโฆษคำฉันท์แต่งขึ้นเพื่อใช้ในการเล่นหนังใหญ่ก็มีการเพิ่มรายละเอียด เช่น ฉากเข้าพระเข้านาง หรือบทอัสจรรย์ หรือฉากการสู้รบ ก็เพื่อให้การดำเนินเรื่องมีความสนุกสนาน เหมาะจะใช้เป็นวรรณคดีเพื่อการแสดง อย่างไรก็ตาม สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส จะมีการดำเนินเรื่องโดยรักษาเนื้อหาตามชาดกอย่างเคร่งครัด อาจจะเป็นเพราะทรงดำรงสมณเพศจึงไม่ได้เพิ่มเติมบทพิศวาสอัศจรรย์อย่างละเอียดลึกซึ้งเช่นในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา กับทั้งทรงตั้งจุดมุ่งหมายไว้ว่าจะสรรเสริญพระพุทธคุณและสืบพระศาสนาให้ยาวออกไป จึงทรงดำเนินเรื่องตามชาดกอย่างเคร่งครัด

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสมุทรโฆษคำฉันท์ทั้งสองส่วนมีเหมือนกันก็คือการให้รายละเอียดบางอย่างของไทยในสมัยที่แต่ง เช่น การบรรยายสภาพบ้านเมือง ปราสาทราชวังรมยบุรี และพรมบุรีก็น่าจะได้เค้ามาจากลักษณะปราสาทราชวังในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วย นอกจากนั้นยังมีการจัดทัพ และเคลื่อนทัพ ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี และพิธีกรรม โดยเฉพาะการจัดช้าง รวมถึงการพรรณนาเกี่ยวกับช้างที่มีลักษณะดีและช้างทุรลักษณะ

3 ลักษณะคำประพันธ์

สมุทรโฆษคำฉันท์แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์และกาพย์ คำฉันท์และกาพย์เป็นคำประพันธ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น (ภูดา อรุณเวช, 2539: 2) ฉันทลักษณ์เป็นคำประพันธ์ที่พัฒนามาจากคัมภีร์ฉันทบาลีและสันสกฤต มาตราพद्यและวรรณพद्य กำหนดให้คณะหนึ่งมีจำนวนพยางค์ตามกำหนด และมีการกำหนดเสียงหนักเบา แต่เสียงหนักเบาของคำไทยขึ้นอยู่กับการออกเสียงที่เรียกว่า อักษร มากกว่าพยางค์หนักเบาตามอย่างบาลีสันสกฤต (บุญเดือน ศรีวรพจน์, 2554: 108, 113)

โดยทั่วไปแล้วในวรรณคดีไทยที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทลักษณ์และกาพย์ ถึงแม้ไม่มีการระบุว่าจะแต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดใด แต่เมื่อขึ้นต้นบทประพันธ์แต่ละครั้งจะแสดงหมายเลขกำกับไว้ หมายเลขนี้จะเป็นตัวบอกจำนวนอักษรหรือช่วงเสียงที่ใช้ในแต่ละบท หรืออีกนัยหนึ่งคือชนิดของฉันทลักษณ์และกาพย์ที่กวีใช้แต่งบทประพันธ์นั้น

สำหรับที่ส่วนแต่งในสมัยอยุธยา กวีใช้ทั้งฉันทและกาพย์ในการแต่ง ดังนี้

3.1 อินทริเชียรฉันท 11 อินทริเชียรฉันทที่เป็นฉันทที่มักใช้แต่งบทไหว้ครูเล่นหนัง ชมบ้านเมือง ชมธรรมชาติ บทคร่ำครวญ บทพรรณนาการรบ และพิธีสุมพร มีแบบแผนฉันทลักษณ์ดังนี้

๖ ๖ ๑ ๖ ๖ ๑ ๑ ๖ ๑ ๖ ๖
๖ ๖ ๑ ๖ ๖ ๑ ๑ ๖ ๑ ๖ ๖

อินทริเชียรฉันท หนึ่งบทมีสี่วรรค วรรคแรกและวรรคที่สามมี 5 อักษร วรรคที่สองและวรรคที่สี่มี 6 อักษร โดยมีสัมผัสบังคับให้อักษรสุดท้ายของวรรคที่สอง สัมผัสไปยังอักษรสุดท้ายของวรรคที่สาม ตัวอย่างบทที่แต่งด้วยอินทริเชียรฉันทในสมุทรโฆษมีดังนี้

โดยทิศอุดรมี	พระนครอันควรชม
สมญาชื่อเมืองพรหม	-บุรีบุราณกาล
อาจพจญบุรีอิน-	ทรอันเทพนฤมาน
มหามหาหาร	-จรรโลงธเรษตรี

(สมุทรโฆษ., ก.1: บ.91-92)

3.2 วสันตติลกฉันท 14 วสันตติลกฉันท เป็นฉันทที่มักใช้ในการกล่าวสรรเสริญพระบารมี พระมหากษัตริย์ บทบวงสรวง บทพรรณนากองทัพ บทบรรยายการรบ บทชมโฉม มีแผนผังฉันทลักษณ์ดังนี้

๖ ๖ ๑ ๖ ๑ ๑ ๑ ๖ ๑ ๑ ๖ ๑ ๖ ๖
๖ ๖ ๑ ๖ ๑ ๑ ๑ ๖ ๑ ๑ ๖ ๑ ๖ ๖

วสันตติลกฉันท 14 หนึ่งบทมีสี่วรรค วรรคแรกและวรรคที่สามมี 8 อักษร วรรคที่สองและวรรคที่สี่มี 6 อักษร อักษรสุดท้ายของวรรคที่สี่สัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่สองของบทต่อไป ตัวอย่างบทที่แต่งด้วยวสันตติลกฉันทในสมุทรโฆษคำฉันท์มีดังนี้

อ้าท้าวผู้มีมุขคือบุร-	ณศศิอันเรืองรอง
โฉมพ้อและพระสนมสมพอง	กลกามแกล้งเกล้า
พระบาทคือกมลมาล-	ยและท้าวทั้งหลายเอา
ทูลเทิดในกลางมกุฎเคา-	รพรักและภักดี

(สมุทรโฆษ., ก.1: บ. 251-252)

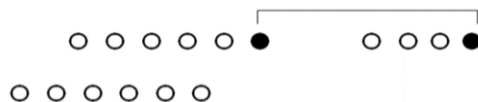
3.3 สัททูลวิกิฉันทฉันท 19 สัททูลวิกิฉันทฉันท 19 เป็นฉันทที่มักใช้แต่งในการบรรยายการรบ และบทคร่ำครวญ เป็นต้น มีแผนผังฉันทลักษณ์ดังนี้

๖ ๖ ๖ ๑ ๑ ๖ ๑ ๖ ๑ ๑ ๑ ๖
๖ ๖ ๑ ๖ ๖ ๑ ๖ ๑ ๖ ๑ ๖ ๖

สัททูลวิกกีฬิตฉันท์ 19 หนึ่งบทมีสามวรรค วรรคแรกมี 12 อักษร วรรคที่สองห้า อักษร และวรรคสุดท้ายมี 2 อักษร โดยอักษรสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่ สอง และอักษรสุดท้ายของวรรคที่สามสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคแรกในบทถัดไป ตัวอย่างบท ที่ใช้สัททูลวิกกีฬิตฉันท์ ดังนี้

อ้ออ้ออรุยพินทรพาลพินดา
 พิศพักตร์เพียงพา -ลจันทร์
 สรรพสรรพางคสุรางค์คณาดังฤจะทัน
 เทียมมองคเวยวรรณ วิลาส
 (สมุทรโฆษ., ภ.1: บ. 1411-412)

3.4 ภาพย่นบัง 16 ภาพย่นบัง 16 เป็นภาพย่นที่มักใช้ในการแต่งบทไหว้ครูตอนใช้ในการ ดำเนินเรื่อง การรบและใช้บรรยายเหตุการณ์สำคัญในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท ภาพย่นบังมีแผนผัง ฉันทลักษณ์ดังนี้

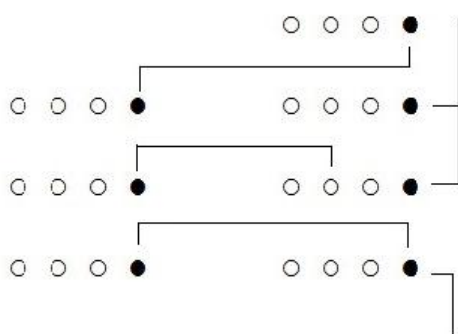

บทหนึ่งมี 3 วรรค แบ่งเป็น วรรคแรกมี 6 อักษร วรรคที่สองมี 4 อักษร วรรคที่ 3 มี 6 อักษร รวมทั้งหมด 16 อักษร จึงเรียกฉันทบัง 16 โดยมีการสัมผัสดังนี้ อักษรสุดท้ายของวรรคแรก สัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคสอง อักษรสุดท้ายของวรรคสามสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหนึ่งใน บทถัดไป ตัวอย่างบทที่ใช้ในสมุทรโฆษคำฉันทเช่น

พระศรีศรีสรศาสดา มีพระมहिมา
 นุภาพพันตยาดี
 เนืองนองนาคอสุรกษัตริย์ โอนมณิโมลี
 บำบวงในบาทกมล

(สมุทรโฆษ., ภ.1: บ.1-2)

3.5 ภาพย่นสร้างคางค์ 28 มีแผนผังดังนี้

ภาพยฺสูรรางคณางค์ 28 มีเจ็ดวรรค วรรคหนึ่งมี 4 อักษร มีลักษณะการสัมผัสบังคับ ดังนี้ อักษรสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่สอง อักษรสุดท้ายของวรรคที่สามสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่ห้า อักษรสุดท้ายของวรรคที่สี่สัมผัสกับอักษรที่สองของวรรคที่ห้า อักษรสุดท้ายของวรรคที่หกสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่เจ็ด ซึ่งจะสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่สามของบทต่อไป ในเรื่องสมุทฺรโฆษคําคณันท์นี้มีภาพยฺสูรรางคณางค์เพียง 28 บท ใช้ในแต่งบทการเล่นเบิกโรงทั้งหมด

เมื่อปลงหน้กลง ได้ขอบประสงคค์
 จะเล่นมินาน แม้ใช้ในคน
 ตระกลตระการ จะเล่นบันดาล
 บันโดยหรรษา
 นีค็ือบูรณะ นเรนทรพระ
 ผู้เรื่องฤทธา ชำรังริเอง
 ลเบงโสภา ให้เล่นเตื่อนตา
 ตระการทุกอัน

(สมุทฺรโฆษ., ภ.1: บ. 122-123)

สำหรับส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์มีการใช้ฉันท์เพิ่มมาอีก 3 ชนิด คือ

3.6 โตฎกฉันท์ 12 โตฎกฉันท์ 12 มีแผนผังฉันท์ลักษณะดังนี้

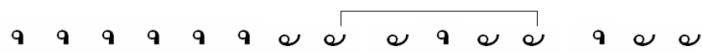
๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐
 ๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐ ๑ ๑ ๐

โตฎกฉันท์ 12 บทหนึ่งมี 2 บาท บาทละ 12 คำ มีการสัมผัสดังนี้ อักษรสุดท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสไปยังอักษรที่ 3 ของวรรคที่สอง อักษรสุดท้ายของวรรคที่สอง ส่งสัมผัสไปยังอักษรสุดท้ายของวรรคที่สาม และอักษรสุดท้ายของวรรคที่สี่ ส่งสัมผัสไปยังคำที่พร้อมจะรับในบทที่จะแต่งต่อไป ตัวอย่างบทที่ใช้โตฎกฉันท์ 12 ในสมุทฺรโฆษคําคณันท์ เช่น ตอนที่พระอินทร์บังคับพิทยาธรให้คืนพระขรรค์ ดังนี้

วรขรรคมหิตธี อธิฤทธิพรรลาย
 ผิวในชนชาย สุรชาติธำรง
 จรโดยนภดล กลแผ่นดินทวง
 มนภาพจำนง คมนาศทิตไค

(สมุทฺรโฆษ., ภ.2: บ. 1484-1485)

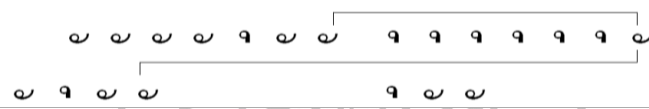
3.7 มาลินีฉันท 15 มาลินีฉันท 15 มีแผนผังฉันทลักษณะดังนี้

มาลินีฉันท 15 บทหนึ่งมี 3 วรรค วรรคแรกมี 8 อักษร วรรคที่สอง 4 อักษร และ วรรคที่สาม 3 อักษร รวม 15 อักษร โดยอักษรสุดท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสไปยังอักษรสุดท้ายของ วรรคที่ สอง และอักษรสุดท้ายของวรรคที่สาม ส่งสัมผัสไปยังอักษรสุดท้ายของวรรคแรกในบทถัดไป ดังตัวอย่างที่ใช้บรรยายขณะที่พระสมุทรโฆษและนางพินทุมตีลอยอยู่กลางสมุทร และคลื่นซัดขอนไม้ ขาดออกเป็นสองท่อน ทำให้ทั้งสองแยกจากกันไป ดังนี้

ชขณะอัครเวลา   อันธการา   ก็ปราภภู
 อัพภขณะนภดลอบต   บังทั้งทิศทิศ   อุบัติดาล
 (สมุทรโฆษ., ภ.2: บ. 1797-1798)

3.8 สัทธาฉันท 21 สัทธาฉันท 21 มีแผนผังฉันทลักษณะดังนี้

สัทธาฉันท 21 บทหนึ่งมีสี่วรรค วรรคแรกและวรรคที่สองมี 7 อักษร วรรคที่สามมี 4 อักษร และวรรคสุดท้ายมี 3 อักษร อักษรสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับอักษรสุดท้ายของวรรคที่ สอง ซึ่งส่งสัมผัสไปที่อักษรสุดท้ายของวรรคที่สาม อักษรสุดท้ายของวรรคที่ 4 สัมผัสกับอักษรสุดท้าย ของวรรคที่สองในบทถัดไป พบตัวอย่างการใช้สัทธาฉันท 21 ในตอนที่พิทยาธรลักพระขรรค์ นางเมขลาอุ้มพระสมุทรโฆษขึ้นฝั่ง เป็นต้น ตัวอย่างบทที่ใช้สัทธาฉันท 21 มีดังนี้

ปางนั้นนาฏพนิตมหิทิมเห-   ศรศักดิ์มณีเม-
 ขลาสมเญศเท-   วกัลยา
 พนักงารภิบาลเบื้องมหาสา-   ครสัศทิวคลา
 เยือนสมุทตรา   ละวารกาล
 (สมุทรโฆษ., ภ.2: บ. 1965-1966)

นอกจากนั้น ในท้ายเรื่องสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์ ไว้เป็นโคลง 4 บท ระบุวันเวลาที่แต่ง และสรุปเหตุที่แต่ง และอธิษฐานขอให้พระองค์ปราษฎ์เปื้องใน บรรดากวี

สมุทรโฆษคำฉันท เริ่มจากคำนัมสการ พระราชปรารภของสมเด็จพระนารายณ์ สังเขป เรื่องสมุทรโฆษ ดำเนินเรื่องและไหว้ครูเล่นหนัง พรรณนาเมืองรมยบุรีและเมืองพรหมบุรี หลังจากนั้น เป็นเรื่องเบิกโรงเล่นหนัง สังเขปเรื่องตอนที่ 1-4 การเบิกโรง 7 เรื่อง ก่อนนำเข้าสู่เริ่มเรื่องสมุทรโฆษ เริ่มเรื่องเมื่อพระสมุทรโฆษทูลลาพระชนกชนนีไปประพาสาปาจนจบเรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแถลงเหตุที่ทรงนิพนธ์เรื่องต่อจนจบ

4. การดำเนินเรื่อง

หลังจากนมัสการพระบรมศาสดา พระพรหม พระวิษณุตามขนบการแต่ง นับตั้งแต่บทที่ 67 เป็นต้นไป เป็นลำดับการดำเนินเรื่องดังนี้

บทที่ 67 ถึง 70 ไหว้ครูเล่นหนังตามประเพณี

บทที่ 71 ถึง 121 พรรณนาสถานที่สำคัญในเรื่อง ได้แก่ เมืองรมยบุรีของนางพินทุมดี และเมืองพรหมบุรีของพระสมุทรโฆษ

บทที่ 122 ถึง 132 กล่าวถึงตั้งเรื่องเบิกโรงเล่นหนังตามประเพณี เพื่อให้เป็นแบบอย่าง การเล่นมหรสพต่อไป โดยเรื่องเบิกโรงที่จะเล่นต่อไปมี 7 เรื่อง ได้แก่ หัวล้านชนกัน ลาวไทยฟันดาบ ขวาทงหอก เกลิงแรด หรือชนแรด แข่งวัวเกวียนจะเข้กัดกัน แข่งเรือในพิธีอาสยุหรือพิธีแข่งเรือ ในเดือน 11

บทที่ 133 ถึง 137 สังเขปเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันทน์ เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวโดยสังเขป 4 ตอน คือ สังเขปเรื่องตอนที่ 1 พระสมุทรโฆษเสด็จวังช้าง ประทับแรมกลางป่า และพระโพธิ์อุ้มไปสม นางพินทุมดี สังเขปเรื่องตอนที่ 2 พระสมุทรโฆษประลองยกโล่ห์ธนู รบชนะกษัตริย์ทั้ง 10 ได้นาง พินทุมดีเป็นชายา สังเขปเรื่องตอนที่ 3 พระสมุทรโฆษพานางพินทุมดีไปประพาสป่าหิมพานต์ และ พลัดพรากจากกันกลางมหาสมุทร สังเขปเรื่องตอนที่ 4 พระสมุทรโฆษพาพานางพินทุมดี พากันเสด็จ กลับนคร และได้ครองพระนครทั้งสองแห่ง

บทที่ 138 ถึง 239 เล่นเรื่องเบิกโรงทั้ง 7

บทที่ 240 ถึง 2182 เล่าเรื่องพระสมุทรโฆษ นับตั้งแต่พระสมุทรโฆษได้ข่าวช้างป่าจาก นายพรานได้กราบทูลลาพระชนกชนนีไปประพาสป่า และลาพระมเหสีคือนางสุรสุดา หลังจากนั้น ก็เสด็จไปประพาสไพร จนกระทั่งจบเรื่องคือพระสมุทรโฆษได้ครองราชย์สมบัติของรมยบุรีและพรหมบุรี

บทที่ 2183 ถึง 2196 มีเนื้อความกล่าวว่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาเรื่องสมุทรโฆษชาตก อย่างละเอียดอันเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์ การกลับชาติของตัวละครสำคัญในเรื่องสมุทรโฆษชาตก เช่น พระสมุทรโฆษคือพระพุทธองค์ พระนางพินทุมดีคือพระนางโยชธรา นางมณีเมขลาคือนางอุบลวรรณา พิษยาธรที่ขโมยพระขรรค์คือพระเทวทัต เป็นต้น

บทที่ 2197 ถึงจบ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแปลเรื่อง ประชุมชาตก

5. คุณค่าของสมุทรโฆษคำฉันทน์

สมุทรโฆษคำฉันทน์ วรรณคดีที่ได้รับการยกย่องจากนักวิชาการด้านวรรณคดีไทย เช่น ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสร ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็น ยอดแห่งคำฉันทน์ (พัฒน์ เพ็งผลา, 2552: 170) พิชิต อัครนิจ (2536: 185) กล่าวว่า สมุทรโฆษคำฉันทน์

มีการใช้ภาษา คำประพันธ์และโวหารที่ไพเราะเพราะพริ้ง อ่านแล้วทำให้เกิดความจรรโลงใจอย่างยิ่ง เช่นตอนพรรณนาความงามตามธรรมชาติต่างๆ พจน์ เพ็งผลา (2552: 176) กล่าวว่า สมุทโฆษคำฉันท์ เป็นวรรณคดีที่ให้คุณค่าทั้งด้านความงามและด้านคำสอน คุณค่าด้านความงามประกอบด้วยคุณค่าทางด้านเสียง คุณค่าทางด้านความหมาย และคุณค่าทางด้านรสวรรณคดี

นิตยา กาญจนะวรรณ (2515, 182-183) กล่าวว่าสมุทโฆษคำฉันท์เป็นคำประพันธ์ที่เอื้อให้ภิกษุสามารถเลือกใช้ลีลาของฉันทให้เข้ากับบรรยากาศ และเหตุการณ์ของเรื่องแต่ละตอนได้ดี เช่น บทพรรณนาภิกษุจะใช้สันตติกล 14 ที่มีลีลาอ่อนหวานนุ่มนวล หรือบทเจรจาห้ามทัพของมหาอำมาตย์สุสังกัลป์ ภิกษุจะใช้อินทวิเชียรฉันท อันมีลีลาอ่อนหวานเหมือนเป็นการอ้อนวอน หรือการใช้กาพย์ฉับ 16 สำหรับแต่งบทสุรูป ซึ่งจะมีจังหวะลีลาแข็งกร้าว

นอกจากนี้สมุทโฆษคำฉันท์ยังเป็นวรรณคดีที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าด้านต่างๆ อีกด้วย พิชิต อัครนิจ (2536: 185) กล่าวว่า สมุทโฆษคำฉันท์สะท้อนให้เห็นสังคมไทยสมัยที่มีการแต่งวรรณกรรมเรื่องนั้น เช่น ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ การบวงสรวง ความสำคัญของช้าง และพิธีกรรมเกี่ยวกับช้าง ความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น การอุมสมอาจเป็นหนทางหนึ่งในการแสดงออกเพื่อชดเชยอารมณ์เก็บกดทางเพศของคนในสมัยโบราณ

นอกจากนั้นแล้วผู้เขียนยังได้ระบุว่า

คุณค่าอีกประการหนึ่งคือคุณค่าเกี่ยวกับการละเล่นของไทยโดยเฉพาะการเล่นหนัง และการเล่นเบ็ดโรง สมุทโฆษยังมีคุณค่าเกี่ยวกับประเพณีการเขียน คือมีวิธีการดำเนินเรื่องที่เริ่มด้วยการไหว้ครู การแถลงปาง การดำเนินเรื่องสำคัญซึ่งจะเป็นแบบแผนการเขียนแก่วรรณกรรมไทยเรื่องอื่นต่อมา นอกจากนั้นแล้วสมุทโฆษยังมีคุณค่าเกี่ยวกับการให้ความรู้ เบ็ดเตล็ดหลายอย่าง เช่น เรื่องคชศาสตร์ ช้างที่มีลักษณะเป็นมงคลและช้างทุรลักษณะ สุดท้ายวรรณกรรมเรื่องสมุทโฆษคำฉันท์ยังแฝงแง่คิดเอาไว้ด้วย เช่น ขันติธรรม ความมีสติ (2536: 186)

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย
และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมรและภาษาไทย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศัพท์คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ในด้านรูปคำและความหมาย ในด้านรูปคำพบว่าคำยืมภาษาเขมรในวรรณกรรมเรื่องนี้มีรูปทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากคำต้นทางภาษาเขมร บางคำก็มีหลายรูป มีทั้งรูปที่เหมือนคำต้นทางภาษาเขมรในสมัยเขมรโบราณ และรูปที่ตรงกับรูปที่ปรากฏในภาษาเขมรปัจจุบัน และมีกระบวนการแปรรูปคำยืมที่หลากหลาย ในด้านความหมายเช่นเดียวกับรูปคำ พบว่าความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่ใช้ในสมุทรโฆษคำฉันท์มีทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากคำต้นทางภาษาเขมร ทั้งในสมัยเขมรโบราณ เขมรสมัยกลาง และตรงกับที่มีใช้อยู่ในเขมรปัจจุบัน และความหมายที่ตรงกับที่พบในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หรือความหมายที่พัฒนาขึ้นใช้ในภาษาไทยเอง คำยืมภาษาเขมรบางคำก็มีหลายความหมาย ขึ้นอยู่กับบริบท ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสาร บทความ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องภาษาเขมรกับภาษาไทย ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับการยืมคำ

2. การเลือกแหล่งข้อมูลที่จะศึกษา

2.1 สมุทรโฆษฉบับลายมือเขียน จากการตรวจสอบเอกสารฉบับลายมือเขียนที่เก็บรักษาไว้ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติพระนคร พบเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ที่เป็นฉบับลายมือเขียนจำนวน 3 ฉบับ 12 เล่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

สมุทรโฆษฉบับ 1 มี 4 เล่ม จบเรื่อง ดังนี้

สมุทรโฆษเล่ม 1 ตั้งแต่พระสมุทรโฆษ - พระสมุทรโฆษอภิรมย์นางพินธุมาตี ชนิดสมุดไทยดำ 12 x 35.5 x 4 ซม. อักษรและเส้นไทย-เส้นรงค์ 8 บรรทัด 73 หน้า หอชื่อ 12/1/2456 ตู้นี้ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 2 เทพารักษ์อุ้มสมุทรโฆษมาที่เดิม - สมุทรโฆษกับพินธุมาตีใช้บลชนิดสมุดไทยดำ 11.5 x 36 x 4 ซม. 8 บรรทัด 76 หน้า หอชื่อ 12/1/2456 ตู้นี้ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 3 แก้วบลแล้ว – พินธุคติขึ้นฝั่งคร่ำครวญหาสมุทรโฆษ ชนิดสมุด
ไทยรงค์ 11.5 x 35.5 x 3.5 ซม. 8 บรรทัด 76 หน้า หอชื่อ 12/1/2456 ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 4 คร่ำครวญถึงสมุทร – ท้าวพินทุทัตเสด็จออกผนวช กลับชาติ
อักษรเส้นไทย-เส้นรงค์ 11.5 x 35.5 x 4 ซม. 8 บรรทัด 54 หน้า หอชื่อ 12/1/2456 ตูที่ 113 ชั้น
1/2 มัด 32

สมุทรโฆษฉบับ 2 มี 5 เล่ม ไม่จบเรื่องและซ้ำกันสองเล่ม ดังนี้

สมุทรโฆษเล่ม 1 พระสมุทรโฆษทูลลา – อำมาตย์ทูลเชิญให้ทรงสนาน สมุดไทย
ดำ 11 x 34 x 6 ซม. ไทย-รงค์ 8 บรรทัด 60 หน้า สมบัติเดิมของหอสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 2 พระสมุทรทรงสนาน – สยุมพบกับพินธุคติ สมุดไทยดำ 10.5 x
34 x 3.5 ซม. ไทยเส้นรงค์ 8 บรรทัด 53 หน้า สมบัติเดิมของหอสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 3 พระสมุทรรบกับ 10 กษัตริย์ – รัตนภูมิขบสู้ไม่ได้ เสร้าโคกหา
นางที่ถูกแย่งไป สมุดไทยดำ 10.5 x 34.5 x 4.5 ซม. ไทย-รงค์ 8 บรรทัด 66 หน้า สมบัติเดิมของ
หอสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32

สมุทรโฆษเล่ม 4 พระสมุทรฆ่า 10 กษัตริย์ – รัตนภูมิถูกแย่งภรรยา สมุดไทย
ดำ 10.5 x 34.5 x 4 ซม. ไทย-รงค์ 8 บรรทัด 66 หน้า สมบัติเดิมของหอสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด
33

สมุทรโฆษเล่ม 5 พิทยาธรรัตนภูมิข – ขอนไม้ถูกพายุพัดขาดกลาง สมุดไทยดำ
11 x 35 x 3.5 ซม. ไทย-เส้นรงค์ 8 บรรทัด 37 หน้า เจ้าพระยามุขมนตรี (อวย เปาโลहितให้ พ.ศ.
2473) ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33

สมุทรโฆษฉบับ 3 มี 3 เล่ม ไม่จบเรื่อง ดังนี้

สมุทรโฆษเล่ม 1 ทูลลาชนกชนนีไปคล้องช้าง – ยกพลพักริมน้ำ สมุดไทยดำ
11.5 x 35 x 4.5 ซม. ไทย-รงค์ 8 บรรทัด 52 หน้า สมบัติเดิมของห้องสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33

สมุทรโฆษเล่ม 2 ใช้หมอเฒ่ากระทำการเบิกไพร – ตามหาพินธุคติ (หลังจากตื่น
อุ้มสมแล้ว) สมุดไทยดำ 11.5 x 36.4 x 4.5 ซม. อักษรและเส้นไทย-รงค์ 8 บรรทัด 54 หน้า สมบัติ
เดิมของห้องสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33

สมุทรโฆษเล่ม 3 ตั้งแต่พระโพพาพระสมุทรโฆษจากพินธุคติมา – 10 กษัตริย์ทำ
สงครามกับสมุทรโฆษ สมุดไทยดำ 11 x 36 x 4 ซม. อักษรเส้น – ไทย เส้นรงค์ 8 บรรทัด 51 หน้า
สมบัติเดิมของห้องสมุด ตูที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33

จากการตรวจสอบกับต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 3 ฉบับ ไม่พบความแตกต่างกันมากนัก
โดยทั่วไปแล้ว มักเป็นการสะกดคำต่างกัน คือ คำในตำแหน่งเดียวกันอาจมีรูปสะกดต่างกัน เช่น บาง
ฉบับเขียน **ศาสดา** *sāsata* /sà:tsà:da/ บางฉบับเขียน **ศาสดา** *sāssata* /sà:tsà:da/, **หงษ์**

hoñ(s) /hõŋ/ แทน หงส์ *hoñ(s) /hõŋ/* หรือ อัญเชอญ *añjeañ /ʔanchə:n/* แทน อัญเชิญ *añjeiñ /ʔanchə:n/* ความแตกต่างนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากในสมัยที่มีการคัดลอกยังไม่มีการถอดเสียง การสะกดคำเป็นมาตรฐาน ซึ่งความแตกต่างเรื่องรูปสะกดเช่นนี้ก็ไม่สร้างปัญหาในการตีความเท่าใดนัก เนื่องจากเป็นความแตกต่างเพียงเล็กน้อยและผู้อ่านวรรณคดีสามารถเข้าใจได้ว่าในภาษาปัจจุบัน คำเหล่านี้หมายถึงคำใด

นอกจากนั้น พบว่าคำอาจมีรูปสะกดหลายอย่างแม้ในต้นฉบับเดียวกัน เช่นคำว่า ระวัง *rahluiñ /ráʔlun/*, ระวัง *raluiñ /ráʔlun/*, ระวัง *rahlvañ /ráʔluan/*, ลันลุง *lānlun /lanlun/*, ลันลุง *lānlvañ /lanluan/*, ลรรลุง *larrlun /lanlun/* เป็นต้น ความแตกต่างนี้อาจเกิดจากหลายปัจจัยที่จะได้นำเสนอต่อไปในบทที่ 4

2.2 สมุทรวรรณคำฉันท์ฉบับพิมพ์ สมุทรวรรณคำฉันท์จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยหอพระสมุดวชิรญาณเมื่อ พ.ศ. 2467 และพิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2503 โดยกรมศิลปากร ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ได้มีการตรวจสอบชำระใหม่จากฉบับพิมพ์ครั้งแรก พร้อมทั้งมีการจัดแบ่งตอน กำหนดหัวเรื่อง และทำสารบัญ มีการทำหมายเหตุและภาคผนวกเพิ่มเติม พร้อมทั้งนำภาพถ่ายภาพเขียนเรื่องสมุทรวรรณในพระอุโบสถวัด ดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร มาตีพิมพ์ไว้ด้วย นอกจากนี้ยังมีพระราชประวัติ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประวัติพระมหาราชครู และพระประวัติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสประกอบด้วย (สมุทรวรรณคำฉันท์, 2536: 5) หลังจากนั้นมีการพิมพ์อีกหลายครั้ง ฉบับพิมพ์ครั้งล่าสุดคือฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2536 ในงานพระราชทานเพลิงศพพระศีลาจารพิพัฒน์ (แจ่ม ธูวาโภ) ซึ่งมีการเพิ่มเรื่องสมุทรวรรณคำฉันท์ วรรณคดีตรีโวหาร เรียบเรียงโดยฐะปะนีย์ นาครทรรพเข้ามาด้วย

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลคำจากสมุทรวรรณคำฉันท์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 โดยกรมศิลปากร (2522) ซึ่งตีพิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ทุกประการ เหตุที่ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากต้นฉบับตัวพิมพ์ เนื่องจากเห็นว่าฉบับตีพิมพ์นี้ได้รับการตรวจสอบชำระแล้ว โดยกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีผู้เชี่ยวชาญหลากหลายด้าน น่าจะได้คัดเลือกต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์ที่สุดมาเป็นต้นฉบับในการตีพิมพ์เผยแพร่ และมีการตรวจสอบการสะกดคำกับเอกสารฉบับลายมือเขียนเล่มอื่นมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตรวจสอบกับฉบับลายมือเขียนที่เก็บรักษาไว้ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสกรี ประกอบด้วย

3. การเก็บข้อมูล

เมื่อได้เอกสารฉบับที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมคำศัพท์ ที่คาดว่าจะจะเป็นคำยืมภาษาเขมรจากสมุทรวรรณคำฉันท์ และบริบทของคำลงในบัตรคำ แล้วจัดข้อมูลคำโดยเรียงตามลำดับอักษร ทั้งนี้ผู้วิจัยจัดคำที่น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรคำเดียวกัน หรือมีรากศัพท์เดียวกันไว้ด้วย

4. การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากการรวบรวมคำศัพท์ ผู้วิจัยจะตรวจสอบคำศัพท์นั้นกับพจนานุกรม หนังสือ และเอกสารที่ให้ข้อมูลคำศัพท์ภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลาง และภาษาเขมรสมัยปัจจุบัน และพจนานุกรม หนังสือ และเอกสารที่ให้ข้อมูลคำศัพท์ภาษาและวรรณคดีไทย

เหตุที่ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลศัพท์คำยืมกับภาษาเขมรตั้งแต่ภาษาเขมรโบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง เนื่องจากวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์แต่งในสมัยอยุธยา ซึ่งตรงกับสมัยเขมรกลาง การยืมคำศัพท์จากภาษาเขมร ก็น่าที่จะยืมจากรูปสมัยเขมรโบราณ ซึ่งเป็นรูปที่มีใช้มาก่อนแล้วและรูปสมัยเขมรกลาง ซึ่งร่วมสมัยกับวรรณคดีเรื่องนี้ อีกทั้งผลการศึกษาเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดของไทย คือเอกสารประเภทจารึกตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็พบที่มีการยืมคำจากภาษาเขมรมาใช้ในภาษาไทยแล้ว (วันทนี ม่วงบุญ, 2532) ซึ่งถ้าหากเทียบระยะเวลาแล้ว สมัยสุโขทัยของไทยจะตรงกับสมัยพระนคร ซึ่งใช้ภาษาเขมรโบราณ และเป็นไปได้ที่ภาษาเขมรจะมีอิทธิพลมาก่อนหน้านั้น

ส่วนการตรวจสอบข้อมูลศัพท์คำยืมกับคำภาษาเขมรสมัยกลาง ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-23 เนื่องจากสมัยนั้นเป็นเวลาที่ภาษาและวัฒนธรรมเขมรมีอิทธิพลต่อภาษาและวัฒนธรรมไทยสมัยอยุธยามาก วรรณกรรมไทยสมัยอยุธยาหลายเรื่องได้มีการนำคำยืมภาษาเขมรเข้ามาใช้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากกฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์อันเคร่งครัดของคำประพันธ์ไทย และความต้องการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกอันละเอียดละไมของกวี ที่ไม่สามารถสื่อออกมาได้ด้วยคำไทยธรรมดาที่มีใช้อยู่ กวีจึงเลือกใช้คำจากภาษาอื่นแทนคำไทย เช่น ภาษาเขมร เป็นต้น นอกจากเหตุผลด้านการแต่งคำประพันธ์แล้ว บรรดาคำยืมภาษาเขมรที่พบในวรรณกรรมสมัยอยุธยาเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยได้รับเอาความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตแบบเขมรเข้ามาใช้ด้วย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งระหว่างเขมรกับไทย

นอกจากภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางแล้ว ผู้วิจัยยังตรวจสอบคำยืมภาษาเขมรกับภาษาเขมรปัจจุบันด้วย แม้ว่าการยืมคำจะเกิดขึ้นก่อนสมัยภาษาเขมรปัจจุบันก็ตาม แต่อาจเป็นไปได้ที่ศัพท์คำยืมบางคำอาจไม่ปรากฏในเอกสารเขมรสมัยโบราณหรือสมัยกลาง แต่ยังคงมีใช้อยู่ในภาษาเขมรปัจจุบัน และไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งนี้ ผู้วิจัยรับทราบว่า คำที่พบในภาษาเขมรปัจจุบันก็อาจเป็นคำที่ภาษาเขมรยืมไปจากภาษาไทยก็ได้ ซึ่งต้องมีการตรวจสอบต่อไป

สำหรับเอกสารและพจนานุกรมที่ให้ข้อมูลคำศัพท์ภาษาเขมร มีดังต่อไปนี้

ภาษาเขมรโบราณ

Cœdès, George. (1937-1966). **Inscriptions du Cambodge**. 8 vol. Paris-Hanoi: EFEO.

Jenner, Philip N. (2009a). **A Dictionary of pre-Angkorian Khmer**. Canberra: Pacific Linguistics.

_____. (2009b). **A Dictionary of Angkorian Khmer**. Canberra: Pacific Linguistics.

Jenner, Philip N. (2011). **A Dictionary of Middle Khmer**. Canberra: The Australian National University.

Long Seam. (2000). **Dictionnaire du khmer ancien**. (d'après les inscriptions du Cambodge du Vie-VIIIe siècles). n.p.: Phnom Penh Printing House.

Pou, Saveros. (1992). **Dictionnaire vieux khmer-français-anglais**. Paris: Cedorek.

ภาษาเขมรสมัยกลาง

Pou, Saveros. (1989). **Nouvelle inscriptions du Cambodge I**. Paris: EFEO.

_____. (1996). **Nouvelle inscriptions du Cambodge II**. Paris: EFEO.

Pou, Saveros et Jenner, Philip N. (1975). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, I, *Cpāp Kerti Kāl*." **BEFEO**, LXII: 369-394.

_____. (1977). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, III, *Cpāp Kūn Cau*." **BEFEO**, LXIV: 167-215.

_____. (1978). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, IV, *Cpāp Rajāneti* ou *Cpāp Brah Rājasambhār*." **BEFEO**, LXV, 2: 361-402.

_____. (1979) "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, V, *Cpāp kram*." **BEFEO**, LXVI: 129-160.

อุไรศรี วรสระริน. (2542). **จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ.1566-ค.ศ.1747**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.

_____. (2542). **พจนานุกรมศัพท์จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.

ภาษาเขมรปัจจุบัน

Aymonier, Etienne. (1878). **Dictionnaire khmer-français**. Saïgon: n.p.

Daniel, Alain. (1985). **Dictionnaire pratique cambodgien-français**. Paris: Institut de l'Asie du Sud-Est.

Guesdon, Joseph. (1930). **Dictionnaire cambodgien-français**. 2 vols. Paris: Libérie Plon.

Headley, Robert K. and others. (1977). **Cambodian-English Dictionary**. vol. I-II, Washington D.C, Catholic University of America Press.

Pou, Saveros. (1986). "Vocabulaire khmer relative aux éléphants" in **JA**, 247, 3-4: 311-402.

Pou, Saveros et Ang Chouléan. (1987-1990). "Le vocabulaire khmer relatif au surnaturel" **Seksa Khmer**, n 10-13: 59-129.

- บรรจบ พันธุมธา และคณะ. (2517). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- _____. (2523). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2523). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2525). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 4**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2528). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- พุทธศาสนสภานุกรม. (1967). **พจนานุกรมไทย-เขมร ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 5**. กรุงเทพฯ: พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน.
- สำหรับเอกสารและพจนานุกรมที่ให้ข้อมูลคำศัพท์ภาษาไทย มีดังนี้
- กรมศิลปากร. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2545). **คำฉันท์ดุขฎิสังเวกกล่อมช้างครั้งกรุงเก่า คำฉันท์คชกรรมประยูร**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ของ-บาตีสต์. (2542). **ศัพท์ พจนานุกรม ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ประพาสพงศ์ และคนอื่นๆ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2493). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ไครยวนพ่าย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2545). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2549). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2550). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2551). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน เรื่อง ทำวู้งหรือทำวู้งเจื่อง เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลปินพจนานุกรมคำแห่งมหाराช หลักที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน เรื่อง ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2558). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน เรื่อง ท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สำหรับคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมข้างครึ่งกรุงเก่า คำฉันท์คชกรรมประยูรนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีการอธิบายความบางอย่างเกี่ยวกับพิธีกรรมจับข้าง และให้ข้อมูลคำศัพท์เกี่ยวกับพิธีกรรมและการจับข้าง ศัพท์เฉพาะเกี่ยวกับข้าง ตลอดจนชื่อข้างประเภทต่างๆ ซึ่งให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เนื่องจากในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์มีการพรรณนาพิธีกรรมการจับข้าง และชื่อเรียกข้างประเภทต่างๆ ที่มาจากภาษาเขมร

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบกับพจนานุกรมภาษาในตระกูลมอญ-เขมร ภาษาในตระกูลไท และภาษาถิ่นไทย ภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลคำยืมจะไม่ใช่คำยืมภาษาอื่นนอกจากภาษาเขมร ในการพิจารณาว่าข้อมูลที่รวบรวมได้เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมรหรือไม่ ผู้วิจัยจะใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาดังต่อไปนี้ คือ

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การสะกดคำ โดยทั่วไปแล้วคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจะสะกดตามคำต้นทางภาษาเขมร แม้ว่าอักษรวิธีของภาษาเขมรกับของภาษาไทยจะมีความแตกต่างกันบ้าง เช่นในภาษาเขมรจะมีรูปพยัญชนะตัวเชิงที่ต้องเขียนรูปซ้อนอยู่ใต้รูปพยัญชนะเต็มตัว สำหรับใช้เขียนคำที่มีพยัญชนะควบตัวที่สอง หรือพยัญชนะที่เป็นพยัญชนะซ้อนตัวสะกด ในขณะที่ภาษาไทยพยัญชนะทุกตัวจะเขียนเรียงกันบนบรรทัดไม่ว่าจะเป็นพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่ง หรือว่าพยัญชนะซ้อนตัวสะกดก็ตาม หรือในคำพยางค์เปิดภาษาเขมรที่มีสระไม่แสดงรูปหรือสระแฝงที่สามารถเขียนเพียงรูปพยัญชนะตัวเดียวได้ ถือว่าเป็นหนึ่งคำแล้ว ในขณะที่ในภาษาไทยหากเป็นคำพยางค์เปิดและมีสระไม่แสดงรูปหรือสระแฝงก็ต้องแสดงรูปสระออก a ด้วย รูปสระบางรูปของภาษาเขมรก็ตรงกับรูปสระในภาษาไทยเพียงแต่ต้องมีการเติมรูปสระออก a เพิ่มด้วยเท่านั้น การถอดรูปคำยืมภาษาเขมรเป็นภาษาไทยเป็นไปตามอักษรวิธีไทย เมื่อเข้าใจการเทียบหารูปคำในภาษาเขมรจะทำได้ง่าย โดยเฉพาะหากคำไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูป

เกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์ทางเสียง ผู้วิจัยยึดตามเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางเสียงที่ Urais Varasarin ได้เสนอไว้ในงานวิจัยเรื่อง *Les éléments khmers dans la formation de la langue siamoise* (1984) กฎเกณฑ์ดังกล่าวสร้างขึ้นจากการศึกษาเปรียบเทียบระบบเสียงภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลางและภาษาเขมรปัจจุบันกับระบบเสียงภาษาไทย ภาษาไทยโบราณและภาษาไทย จนสามารถสร้างเป็นกฎเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางเสียงของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้ การที่

ภาษาไทยและภาษาเขมรมีระบบเสียงที่แตกต่างกัน ทำให้เมื่อมีการยืมคำยืมที่ประกอบด้วยหน่วยเสียงที่ไม่มีในภาษาไทยมาใช้ คนไทยไม่สามารถออกเสียงได้ จึงดัดแปลงเสียงให้ใกล้เคียงหรือตรงกับเสียงที่มีอยู่ในภาษา และการเปลี่ยนแปลงทางเสียงของคำยืมภาษาเขมรมักเกิดขึ้นอย่างค่อนข้างเป็นระบบ ทำให้สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้ ทั้งนี้ ต้องมีการตรวจสอบด้วยว่าคำนั้นๆ เป็นคำที่พบในภาษาถิ่น และภาษาอื่นๆ ในตระกูลภาษาเดียวกันกับภาษาเขมร และภาษาไทยหรือไม่ หากพบว่าคำนั้นไม่ปรากฏในภาษาถิ่นไทย หรือภาษาในตระกูลไทอื่นๆ เลย แต่พบว่ามียูในภาษาถิ่นภาษาเขมร หรือภาษาในตระกูลมอญ-เขมร ก็อาจเป็นที่น่าเชื่อว่าคำนั้นเป็นคำยืมภาษาเขมร

เกณฑ์ที่ 3 เกณฑ์โครงสร้างคำ ผู้วิจัยจะพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด คำสองพยางค์มักเป็นคำที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการประสมคำ คือสร้างจากหน่วยคำอิสระสองคำเรียงต่อกัน และคำที่สร้างขึ้นใหม่นั้นจะมีความเชื่อมโยงทางความหมายกับหน่วยคำอิสระ นั่นคือหากแยกคำที่มาประสมแล้ว คำสองคำนั้นจะยังคงสื่อความหมายอยู่ เช่นคำว่า **สร้อยคอ** *sroy² ga /sōi:jkhō:/* สร้างขึ้นจากคำว่า **สร้อย** *sroy² /sōi:j/* และ **คอ** *ga /khō:/* ซึ่งเป็นหน่วยคำอิสระทั้งคู่ เมื่อประสมกันเป็นคำใหม่แล้วยังคงเค้าความหมายเดิมอยู่ ส่วนภาษาเขมร นอกจากจะมีวิธีการสร้างคำด้วยการประสมคำแบบภาษาไทยแล้ว ยังมีระบบการแผลงคำโดยวิธีการเติมหน่วยคำเติมหน้าและหน่วยคำเติมกลาง เพื่อสร้างคำใหม่ซึ่งอาจเป็นคำพยางค์เดียวที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะต้นควบหรือคำสองพยางค์ก็ได้ คำใหม่ที่สร้างขึ้นไม่สามารถแยกพยางค์ออกจากกันได้ หรือเมื่อแยกออกจากกันแล้ว ไม่สื่อความหมายใดๆ เช่นคำว่า **สำรวจ** *sāmrval /sāmruan/* ซึ่งเป็นคำแผลงที่เกิดจากการเติมหน่วยคำเติมกลางในคำว่า **สรवल** *srval /sūan/* ไม่สามารถแยกออกเป็น **สำ** *sām /sām/* กับ **รवल** *rval /ruan/* ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ดังกล่าวรวมกับการพิจารณาที่มาของคำ

เกณฑ์ที่ 4 เกณฑ์การพิจารณาความหมายของคำและบริบท คำยืมภาษาเขมรบางคำมีการเปลี่ยนแปลงรูปจนอาจทำให้มองไม่เห็นที่มาของคำ การพิจารณาความหมายของคำร่วมกับบริบทที่คำนั้นๆ เกิด จะช่วยให้ยืนยันได้ว่าคำนั้นๆ น่าจะเป็นคำยืมจากภาษาเขมร ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยจะพิจารณาความหมายของคำยืมที่ปรากฏในบริบทว่าสอดคล้องกับความหมายของคำต้นทางที่แสดงไว้ในพจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน หรือจากเอกสารและพจนานุกรมอื่นๆ ดังที่แสดงไว้ในบรรณานุกรมประกอบ หากความหมายของคำยืมในบริบทและความหมายของคำต้นทางในภาษาเขมรสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะแสดงความหมายของคำต้นทางในภาษาเขมรประกอบ แต่หากคำนั้นไม่ได้ใช้ตามความหมายที่มีอยู่ในภาษาเขมร ผู้วิจัยจะพิจารณาความหมายจากการตีความบริบททางวรรณกรรม ทั้งนี้ ความหมายที่อาจเปลี่ยนแปลงไปนั้นจะต้องมีความเชื่อมโยงทางความหมายกับคำต้นทางภาษาเขมรด้วย

5. ศึกษาวิเคราะห์คำยืมภาษาเขมรในด้านรูปคำ และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

6. เรียบเรียงผลการวิเคราะห์

7. สรุปและอภิปรายผล

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมรและภาษาไทย

เพื่อให้เข้าใจการวิเคราะห์คำยืมภาษาเขมรได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมรและภาษาไทย ซึ่งเป็นงานของนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องเหล่านี้มาก่อนแล้ว ไม่ใช่การค้นคว้าของผู้วิจัยเอง

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาเขมร

ภาษาเขมรเป็นภาษาหนึ่งในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร เป็นภาษาประจำชาติของราชอาณาจักรกัมพูชา นอกจากนั้น ยังมีผู้พูดภาษานี้อยู่ในบางจังหวัดของพระราชอาณาจักรไทย คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม นครราชสีมา สระแก้ว ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และจันทบุรี เรียกว่าภาษาเขมรถิ่นไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 3) กับในบริเวณตอนใต้ของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เรียกว่า ภาษาเขมรใต้ (Antelme et Bru-Nut, 2001: 15)

ภาษาเขมรมีประวัติความเป็นมายาวนาน ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในภาษาเขมรอย่างต่อเนื่อง กระทั่งลักษณะทางเสียงและรูปเขียนแตกต่างกันอย่างชัดเจนจนสามารถจัดยุคสมัยของภาษาได้เป็น 3 สมัย (Varasarin, 1984) ดังนี้ ภาษาเขมรสมัยโบราณ มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-19 ภาษาเขมรสมัยกลาง มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-23 และภาษาเขมรปัจจุบัน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 จนถึงปัจจุบัน

1.1 ระบบเสียงภาษาเขมร ระบบเสียงภาษาเขมรที่นำเสนอในงานวิจัยนี้แบ่งเป็นระบบเสียงภาษาเขมรปัจจุบัน ซึ่งนำเสนอโดย Franklin Huffman (1969 : 6-11) และระบบเสียงภาษาเขมรโบราณ ซึ่งสืบสร้างโดย Judith Jacob (1993a, 1-17) ดังนี้

1.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ ระบบเสียงพยัญชนะภาษาเขมรปัจจุบัน ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นและหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดดังนี้

1.1.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะต้น ภาษาเขมรปัจจุบันมีหน่วยเสียงพยัญชนะต้น 17 หน่วยเสียง คือ k ŋ b p d t c ñ f s m n y r l w q h ในตารางต่อไปนี้แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมร สัทอักษรที่มีเครื่องหมาย – ข้างหน้า แสดงว่าหน่วยเสียงนั้นสามารถเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดได้ด้วย

ตารางที่ 1 หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรปัจจุบัน

ฐานกรณ์ ลักษณะเสียง	ริมฝีปาก	ปุ่มเหงือก	เพดานแข็ง	เพดานอ่อน	เส้นเสียง
กัก ไม่ก้อง (vl. stop)	-p	-t	-c	-k	-q
กัก ก้อง (vd. stop)	b	d			
เสียดแทรก (fricative)	f	s			-h
นาสิก (nasal)	-m	-n	-ŋ	-ŋ	
ร้ว (trill)		r			
ข้างลิ้น (lateral)		-l			
อัมสระ (semi-vowel)	-w		-y		

ส่วนหน่วยเสียงพยัญชนะภาษาเขมรโบราณ Jacob (1993a) ได้สืบสร้างขึ้นโดยกระบวนการสืบสร้างภายในจากข้อมูลคำศัพท์ของจารึกภาษาเขมรในชุดหนังสือ *Inscriptions du Cambodge* เล่ม 1-8 (Coedès, 1937-1966) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรโบราณ

หน่วยเสียง พยัญชนะ ขบ.	รูปถ่าย ถอดเป็น อักษร โรมัน	หน่วยเสียง พยัญชนะ ขบ.	รูปถ่าย ถอดเป็น อักษร โรมัน	หน่วยเสียง พยัญชนะ ขบ.	รูปถ่าย ถอดเป็น อักษร โรมัน	หน่วยเสียง พยัญชนะ ขบ.	รูปถ่าย ถอดเป็น อักษร โรมัน
-k	<i>k</i>	g	<i>g</i>	-ŋ	<i>ŋ</i>		
-c	<i>c</i>	j	<i>j</i>	-ñ	<i>ñ</i>		
-t	<i>t</i>	d	<i>d</i>	-n	<i>n</i>		
-p	<i>p</i>	b	<i>b, v</i>	-m	<i>m</i>		
-y	<i>y</i>	-r	<i>r</i>	-l	<i>l</i>	-v	<i>v</i> หรือ <i>hv</i>
-s	<i>s</i>	-h	<i>h</i>				
-?	สระแฝงหรือสระไม่มีรูป						

เนื่องจากภาษาเขมรมีการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงพยัญชนะกักก้อง เป็นกักไม่ก้องในสมัยหลังพระนครหรือพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (Haudricourt et Martinet, 1946) ทำให้หน่วยเสียงพยัญชนะกักก้อง มีเสียงซ้ำกับหน่วยเสียงกักไม่ก้องที่มีอยู่เดิม หน่วยเสียงพยัญชนะภาษาเขมรปัจจุบันจึงมีจำนวนน้อยลงกว่าหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรสมัยโบราณ

ส่วนหน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบ Huffman (อ้างถึงใน อรรวรรณ บุญยฤทธิ์, 2557: 6) ได้แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรปัจจุบันซึ่งมีจำนวนมากกว่า 80 คู่ โดยแยกเป็นพยัญชนะควบ 2 ส่วน และพยัญชนะควบ 3 ส่วน ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การกระจายของเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรปัจจุบัน

C ₁	C ₂																C ₃		
	p	t	c	k	q	b	d	m	n	ñ	ŋ	w	y	l	r	s	h	th	kh
p		x	x	x	/	/	/	x	x	x		x	x	o	o	o			
t	x			x	/	/	/	x	x	x		x	x	x	o		o		
c	x			x	/	/	/	x	x	x		x	+	x	o		o		
k	x	x	x		/	/	/	x	x	x	/	x	x	x	o	o	o		
s	o	o		o	o	o	o	o	o	o	o	o		o	o			o	
q												/							
m		/	/		/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
l	/			/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

o แสดงเสียงที่ออกควบกันสนิท

x แสดงเสียงที่ออกโดยมีเสียงพ่นลมเชื่อม

/ แสดงเสียงที่ออกโดยมีเสียง [๑] เชื่อม

1.1.1.2 หน่วยเสียงพยัญชนะสะกด ภาษาเขมรปัจจุบันมีหน่วยเสียงพยัญชนะสะกด 13 หน่วยเสียง คือ -k -ŋ -p -t -c -ñ -m -n -y -l -w -q -h ส่วนภาษาเขมรโบราณมีหน่วยเสียงพยัญชนะสะกด จำนวน 15 หน่วยเสียง คือ /p, m, w, t, n, l, r, s, c, ñ, ŋ, y, k, ?, h/ (Antelme, 1996) เมื่อเทียบกับ หน่วยเสียงพยัญชนะภาษาเขมรปัจจุบันของ Huffman (1969) แล้ว จะเห็นว่า มีหน่วยเสียงบาง หน่วยเสียงหายไป คือ /s/ และ /r/ แต่ยังคงปรากฏให้เห็นในรูปตัวเขียนอยู่ ส่วนเสียงพยัญชนะสะกด /k/ เมื่ออยู่ตามหลังเสียงสระบางตัวจะออกเสียงเป็น /q/ (Huffman, 1970 : 21-22) ในขณะที่หน่วยเสียงพยัญชนะสะกด /r/ ยังคงมีการออกเสียงในภาษาเขมรถิ่นไทยและบริเวณเทือกเขากระวานในประเทศกัมพูชา (Antelme, 1996: 31)

1.1.2 หน่วยเสียงสระ ภาษาเขมรปัจจุบันมีหน่วยเสียงสระจำนวน 31 หน่วยเสียง (Huffman, อ้างถึงใน อรรวรรณ บุญฤทธิ, 2557: 11) ดังนี้

สระเดี่ยวเสียงยาว มี 10 หน่วยเสียง คือ /ii, ee, εε, ɦ, ๑๑, aa, ๑๑, uu, oo, ๑๑ /

สระเดี่ยวเสียงสั้น มี 8 หน่วยเสียง คือ /i, e, ɛ, ə, a, ๑, u, o / (ไม่มี ε และ ๑)

สระประสมเสียงยาว มี 10 หน่วยเสียง คือ /iə, iə, uə, ei, əi, ou, ae, aə, ao, ๑ə/

สระประสมเสียงสั้น มี 3 หน่วยเสียง คือ /eə, ๑ə, ๑ə/

Jacob (1993: 4 - 9) สืบสร้างหน่วยเสียงสระของภาษาเขมรโบราณ ดังนี้คือ หน่วยเสียงสระเดี่ยว /i, e, a, ā, u, o/

หน่วยเสียงสระประสม /iə, iə, uə, ๑ə/ โดยหน่วยเสียงภาษาเขมรสมัยก่อนพระนครไม่มีหน่วยเสียงสระประสมเสียงสั้น

หน่วยเสียงสระในภาษาเขมรปัจจุบัน มีจำนวนมากกว่าหน่วยเสียงสระในภาษาเขมรโบราณ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเสียงพยัญชนะในภาษาเขมรโบราณ

1.1.3 โครงสร้างคำในภาษาเขมร Huffman (อ้างถึงใน อรรวรรณ บุญฤทธิ, 2557: 18 - 22) แบ่งโครงสร้างคำในภาษาเขมรปัจจุบันเป็นคำพยางค์เดี่ยว และคำสองพยางค์ โครงสร้างคำพยางค์เดี่ยวในภาษาเขมรสามารถเขียนเป็นสูตรได้ว่า $C_1(C_2)(C_3)V_1(V_2)(C_4)$ หมายความว่าคำพยางค์เดี่ยวในภาษาเขมรปัจจุบันประกอบด้วยพยัญชนะต้น ซึ่งอาจมีมากถึง 3 เสียงเรียงต่อกัน สระซึ่งอาจเป็นสระเดี่ยวเสียงสั้น สระเดี่ยวเสียงยาว หรือสระประสมเสียงสั้น สระประสมเสียงยาว ก็ได้ และอาจมีพยัญชนะสะกดหรือไม่มีก็ได้ ในกรณีที่สระเป็นสระเสียงสั้นจะต้องมีพยัญชนะสะกด ส่วนคำสองพยางค์มี 2 ลักษณะ คือ *minor disyllables* และ *major disyllables* โครงสร้างคำสองพยางค์แบบ *minor disyllables* ประกอบด้วยพยางค์หน้าที่ไม่เน้นเสียง และพยางค์หลังที่เน้นเสียง พยางค์หน้าอาจมีโครงสร้างเป็น CV, CrV, CVN, CrVN ส่วนพยางค์หลังมีโครงสร้างเหมือนคำพยางค์เดี่ยวแบบใดแบบหนึ่ง โครงสร้างคำสองพยางค์แบบ *major disyllables* ประกอบด้วยพยางค์ที่มีโครงสร้างเหมือนคำพยางค์เดี่ยวทั้งสองพยางค์

จากการศึกษา ไม่พบว่าผู้รวบรวมจำนวนเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรโบราณไว้ แต่การที่ Jacob ได้นำเสนอเกี่ยวกับโครงสร้างคำภาษาเขมรโบราณ (1993) สะท้อนให้เห็นว่ามีการกระจายของพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรโบราณด้วย โครงสร้างคำพยางค์เดี่ยวในภาษาเขมรโบราณที่ Jacob (1993: 10 - 13) เสนอไว้มีดังนี้

1. CV(C)	cāp	[cāp]	“จับ”
2. CCV(C)	cdiñ	[cdiñ]	“แม่น้ำ”
	thpvañ	[tpuəñ]	“ทิศใต้”
	karom	[krom]	“ข้างใต้”
3. CCCV(C)	danhum	[dnhum]	“มีกลิ่นหอม”
4. CCCC(C)	kandhar	[kndhar]	

Varasarin (1984: 39) และ Antelme (1996: 28) เห็นตรงกันว่า โครงสร้างแบบที่ 1 กับ 2 เป็นโครงสร้างคำพยางค์เดียว แต่ควรตีความให้โครงสร้างแบบที่ 3 กับ 4 เป็นโครงสร้างคำสองพยางค์มากกว่า นั่นคือ พยัญชนะต้นควบที่สามารถเกิดในโครงสร้างแบบที่ 2 น่าจะสะท้อนพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมรโบราณมากที่สุด

1.2 รูปอักษรภาษาเขมร รูปอักษรเขมรปัจจุบันสืบทอดมาจากรูปอักษรเขมรโบราณซึ่งดัดแปลงมาจากรูปอักษรอินเดียอีกทีหนึ่ง รูปอักษรปัลลวะที่เขมรโบราณดัดแปลงมาใช้สร้างอักษรเขมรนั้นมีจำนวนไม่เพียงพอ ที่จะใช้ในการบันทึกหน่วยเสียงภาษาเขมรโบราณ โดยเฉพาะในส่วนของหน่วยเสียงสระ จึงต้องมีการใช้พยัญชนะบางรูป เช่น *y* และ *v* ทำหน้าที่เป็นสระด้วย รูป *v* ที่ปรากฏในตำแหน่งแรกของคำเช่น *vñya vñi vñe* “เครื่องตกแต่ง ดอกไม้” ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น ส่วนรูป *v* ที่ปรากฏในตำแหน่งพยัญชนะตัวที่ 2 อาจทำหน้าที่เป็นพยัญชนะควบตัวที่ 2 หรือสระ ก็ได้ เช่น ในคำว่า *kvuñ* “โป่ง ยอดเขา พุง” *dvañ* “ทรวง” รูป *v* ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะตัวที่ 2 ส่วนในคำว่า *dvañ* “ทรวง” รูป *v* ทำหน้าที่เป็นสระ (Jacob, 1993: 6)

ภาษาเขมรมีรูปพยัญชนะสองชนิดคือ รูปพยัญชนะตัวเต็ม กับรูปพยัญชนะตัวเชิง รูปพยัญชนะตัวเต็มคือรูปพยัญชนะที่เขียนอยู่ในระดับบรรทัดและสามารถปรากฏเป็นพยัญชนะเดี่ยวหรือพยัญชนะตัวแรกของพยัญชนะควบ โดยเกิดได้ทั้งในตำแหน่งพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด ส่วนพยัญชนะตัวเชิงจะใช้เขียนได้พยัญชนะตัวเต็มเสมอ ไม่ปรากฏเดี่ยวๆ

รูปพยัญชนะตัวเต็มและพยัญชนะตัวเชิงในภาษาเขมร จัดเรียงตามพยัญชนะวรรคและเศษวรรค ดังนี้

รูปพยัญชนะตัวเต็ม

ก	k	ខ	kh	ค	g	ឃ	gh	ង	ŋ
ช	c	ឆ	ch	จ	j	ឈ	jh	ញ	ñ
ฉ	t̚	ដ, ប	t̚h	ช	d̚	ធ	dh	ណ	ɳ
ต	t	ថ	th	ด	d	ធ	dh	ន	n
ป	p	ផ	ph	บ	b	ភ	bh	ម	m
ย	y	វ	r	ล	l	វ	v		

ស s ហ h ឡ ្រ l អ a

ปัจจุบันรูปพยัญชนะวรรค ដ ในภาษาเขมรมักจะใช้สำหรับคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต ยกเว้น ដ ที่ใช้เขียนคำภาษาเขมรเอง และอาจใช้สลับกับรูป ត ด้วย

ภาษาเขมรโบราณมีรูป គ ឥ ឧ ុ สำหรับเขียนคำยืมภาษาสันสกฤต แต่ภาษาเขมรปัจจุบันใช้เพียง ស s รูปเดียวเท่านั้น

รูปพยัญชนะตัวเชิง

ក	k	ខ	kh	ក	g	ឡ	gh	ក	ñ
ខ	c	ឃ	ch	ក	j	ឡ	jh	ក	ñ
ត	t	ត	th	ត	d	ត	dh	ត	ṇ
ត	t	ត	th	ត	d	ត	dh	ត	n
ឃ	p	ឃ	ph	ប	b	ឃ	bh	ម	m
យ	y	រ	r	ល	la	វ	v		
ស	s	អ	h	អ	a				

ระบบการเขียนที่ใช้พยัญชนะตัวเต็มและพยัญชนะตัวเชิงเหมาะสมกับลักษณะภาษาเขมรซึ่งเป็นภาษาที่มีเสียงพยัญชนะต้นควบหลากหลาย

รูปสระในภาษาเขมรโบราณดัดแปลงมาจากภาษาอินเดียเช่นเดียวกับรูปพยัญชนะ ภาษาเขมรมีรูปสระสองแบบ คือ สระนิสสัย (ស្រះនិស័យ) ที่เรียกในภาษาไทยว่า สระจม และสระเต็มตัว (ស្រះពេញតួ) ที่เรียกในภาษาไทยว่า สระลอย รูปสระนิสสัยเป็นรูปสระที่ต้องปรากฏร่วมกับรูปพยัญชนะ เช่น ចូល *cūl* /*coul*/ แปลว่า “เข้า” เៅ *dau* /*tiw*/ แปลว่า “ไป”

ា	<i>ā</i>	ិ	<i>i</i>	ឹ	<i>ī</i>	េ	<i>e</i>
ឺ	<i>ī</i>	ុ	<i>u</i>	ួ	<i>ū</i>	ោ	<i>uo</i>
ើ	<i>oe</i>	ឿ	<i>ī</i>	ឿ	<i>ie</i>	ោ	<i>e</i>
ៃ	<i>ae</i>	ៃ	<i>ai</i>	ោ	<i>o</i>	ៅ	<i>au</i>
ុំ	<i>um</i>	ំ	<i>am</i>	ាំ	<i>ām</i>	ះ	<i>ah</i>
ិះ	<i>ih</i>	ុះ	<i>uh</i>	ោះ	<i>eh</i>	ោះ	<i>oh</i>

รูปสระเต็มตัว

ห	ต	ญ	ฉ	ช	ฉ	ฏ
อ, ๓	อ	อ	อ	อ	อ	อ

สระเต็มตัวเป็นสระที่มีเสียงพยัญชนะต้นอยู่ในตัวเอง ส่วนใหญ่สระเต็มตัวจะมีเสียงพยัญชนะต้นเป็น /q/ ยกเว้น อ อ ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นเป็น /r/ และ อ อ ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นเป็น /l/ เสียงสระของสระเต็มตัวแตกต่างกันตามรูปของสระ เนื่องจากสระเต็มตัวมีเสียงพยัญชนะต้นอยู่แล้ว รูปสระเต็มตัวจึงเป็นรูปสระที่สามารถอยู่ในตำแหน่งต้นคำหรือต้นพยางค์ และมีพยัญชนะสะกตตามได้ เช่น ออ

Jacob สืบสร้างระบบเสียงภาษาเขมรโบราณสมัยก่อนพระนครและสมัยพระนคร และพบว่าเสียงสระในภาษาเขมรโบราณมีจำนวนมากกว่ารูปสระภาษาสันสกฤต (1993c) จึงมีการใช้รูปพยัญชนะ y และ v ร่วมกับรูปสระแทนเสียงสระประสมด้วย คือ ya yā ye แทนเสียงสระเอีย และ va vā vo แทนเสียงสระอัว และต้องมีการใช้รูปสระสองรูปเพื่อแทนหนึ่งหน่วยเสียง ส่วนรูปสระ ai - ai และรูปสระ au - au ใช้แทนหน่วยเสียงสระอะ และพยัญชนะสะกต ย และ ว (Jacob, 1993a: 4-5)

ในภาษาเขมรมีรูปเครื่องหมายที่ใช้ประกอบรูปอักษรหลายรูป แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะรูปเครื่องหมายซึ่งมีผลต่อการสะกตคำคือ เครื่องหมาย ๐ ตรีศัณฐ์ (ตรีศัณฐ์) เครื่องหมาย ๐ ๓ ตรีศัณฐ์ (มุสิกทันต์หรือฟันหนู) และเครื่องหมาย ๐ ๓ ตรีศัณฐ์ (รัสสิณฐ์) จากการปรับหน่วยเสียงพยัญชนะต้นกักก้องของภาษาเขมรโบราณให้มีเสียงเหมือนกับหน่วยเสียงพยัญชนะกักไม่ก้อง ทำให้รูปพยัญชนะภาษาเขมรถูกจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม /aa/ หมายถึงรูปพยัญชนะกักไม่ก้องเดิม และกลุ่ม /vav/ หมายถึงพยัญชนะรูปกักก้องเดิม ภาษาเขมรแก้ปัญหาการที่หน่วยเสียงพยัญชนะต้นมารวมกันด้วยการแตกเสียงสระให้กับรูปสระที่มีใช้อยู่เพื่อชดเชยหน่วยเสียงพยัญชนะที่สูญเสียไป เมื่อรูปสระรูปหนึ่งประสมกับพยัญชนะที่มีเสียงดั้งเดิมเป็นเสียงกักไม่ก้อง จะออกเสียงอย่างหนึ่ง แต่เมื่อประสมกับรูปพยัญชนะที่มีเสียงดั้งเดิมเป็นเสียงกักก้อง (ที่เปลี่ยนมาเป็นเสียงกักไม่ก้องในภาษาปัจจุบัน) จะออกเสียงอย่างหนึ่ง เช่น ก เป็นพยัญชนะที่มีเสียงดั้งเดิมเป็นเสียงกักไม่ก้อง เมื่อประสมกับสระ ๓ เป็น กอ ออกเสียงว่า /kaa/ ส่วน ค เป็นพยัญชนะที่มีเสียงดั้งเดิมเป็นเสียงกักก้อง (แล้วเปลี่ยนมาเป็นเสียงกักไม่ก้อง เหมือน ก) เมื่อประสมกับสระ ๓ เป็น คอ ออกเสียง /kia/

พยัญชนะกลุ่มเสียง aa กับพยัญชนะกลุ่มเสียง vv สามารถนำมาจัดคู่กัน เพื่อให้หน่วยเสียงพยัญชนะหนึ่งๆ เกิดได้กับสระทุกหน่วยเสียงดังนี้

ก	/kaa/	-	ค	/kvv/
ข	/khaa/	-	ฃ	/khvv/
ฅ	/caa/	-	ฉ	/cvv/

ฌ	/chaa/	-	ฌ	/chov/
ฉ	/daa/	-	ฉ	/dov/
ช/ช	/thaa/	-	ช/ช	/thov/
ต	/taa/	-	ต	/tov/
ฒ	/phaa/	-	ฒ	/phov/
ณ	/naa/	-	ณ	/nov/
ญ	/laa/	-	ญ	/lov/

พยัญชนะบางตัว ได้แก่ ฉ ฌ ช ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ ฌ เป็นรูปพยัญชนะที่ไม่มีคู่เสียง เพื่อให้พยัญชนะเหล่านี้มีคู่เสียง หรือออกเสียงสระเป็นกลุ่มเสียง /aa/ หรือกลุ่มเสียง /ov/ ก็ได้ จะต้องใช้เครื่องหมายบางรูปกำกับรูปพยัญชนะ เครื่องหมายดังกล่าวคือ เครื่องหมาย ๐ ตรีศัพท์ ใช้กำกับรูปพยัญชนะกลุ่ม /aa/ และทำหน้าที่เปลี่ยนเสียงพยัญชนะกลุ่มนี้ให้เป็นพยัญชนะกลุ่ม /ov/ เครื่องหมาย ๐ ๐ มุสิกกัณฑ์ ใช้กำกับรูปพยัญชนะ /ov/ และทำหน้าที่เปลี่ยนเสียงพยัญชนะกลุ่ม /ov/ ให้เป็นพยัญชนะกลุ่ม /aa/ ดังต่อไปนี้

บ	/baa/	-	บ	/bov/
ป	/saa/	-	ป	/sov/
ผ	/haa/	-	ผ	/hov/
ฝ	/qaa/	-	ฝ	/qov/
ถ	/ṅov/	-	ถ	/ṅaa/
ฏ	/ṅov/	-	ฏ	/ṅaa/
ด	/mov/	-	ด	/maa/
ต	/yov/	-	ต	/yaa/
ร	/rov/	-	ร	/raa/
ล	/wov/	-	ล	/waa/

ยกเว้นรูปพยัญชนะ ๓ ที่มีคู่เป็น ๐ ซึ่งไม่ได้เกิดจากการเติมเครื่องหมาย ๐ มุสิกกัณฑ์ (มุสิกกัณฑ์หรือพินหนู) ลงบนรูปพยัญชนะ ๓

๓	/pov/	-	๐	/paa/
---	-------	---	---	-------

ส่วนเครื่องหมาย สันสกृत *saṅkat'* (รัศสิญญา) ในภาษาเขมร มีรูปเป็น ๐ ใช้วางอยู่บนพยัญชนะสะกด ในคำที่ไม่มีรูปสระ หรือคำที่มีรูปสระ ๐ เท่านั้น เครื่องหมายนี้จะทำให้เสียงสระของคำสั้นลง

2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาไทย

ภาษาไทยเป็นภาษาหนึ่งในตระกูลภาษาไท ภาษาไทยมีเสียงวรรณยุกต์เป็นหน่วยเสียงสำคัญอีกประเภทหนึ่งนอกเหนือจากหน่วยเสียงพยัญชนะและสระ มีผู้ศึกษาระบบเสียงภาษาไทย ทั้งภาษาไทยปัจจุบัน ภาษาไทยโบราณ (Ancient Thai) และภาษาไทดั้งเดิม (Proto Tai) ดังนี้

2.1 ระบบเสียงภาษาไทย ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ดังนี้

2.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะต้น และหน่วยเสียงพยัญชนะสะกด ดังนี้

2.1.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะต้น หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวของภาษาไทยปัจจุบัน มีดังนี้ (กาญจนา นาคสกุล, 2520)

-p	-t	c	-k	-ʔ
ph	th	ch	kh	
b	d			
-m	-n		-ŋ	
	l			
	r			
	f	s		h
-w		-j	(w)	

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวของภาษาไทยสมัยโบราณที่เสนอโดย James M. Brown (1965) มีดังนี้

	k	kh		x	g	ɣ	ŋ	hŋ
	c	ch		z	j		ɲ	hɲ
'd	t	th			d		n	hn
'b	p	ph	f	v	b		m	hn
'y	y	r	hr	w	hw		s	h
l	hl	ʔ						

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบของภาษาไทยปัจจุบัน มีดังนี้

kr	tr	pr	kl	pl	kw	phr
phl	khr	khl	khw			

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบของภาษาไทยโบราณ ที่ Brown เสนอ

ไว้ มีดังนี้

kr	khl	gr	gl
tr		dr	
pr	phl	br	bl
kw	khw	gw	
kl			
pl			

André Haudricourt (1972: 116) สืบสร้างหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวและเสียงพยัญชนะต้นควบของภาษาไทยดั้งเดิม ดังนี้

	h				
k'	(n')	k	'ŋ	g	ɣ
s	ñ'	c	'y	j	(z)
t'	n'	t	'd	d	(y)
p'	m'	p	'b	b	
f					v
k'r		kl		gr	
(t'r)	r'			dr	r
p'r		pl	('bl)	br	
	l'				l
k'w	w'	kw		gw	w
		(kwl)		(gwr)	

เสียงพยัญชนะต้นควบของภาษาไทยปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงกว่าเดิม เนื่องจากเสียงพยัญชนะที่เคยเป็นเสียงก้องกลายเป็นเสียงไม่ก้อง ฟันลมและเสียงพยัญชนะต้นควบ dr กลายเป็นเสียง s

2.1.1.2 เสียงพยัญชนะสะกด ในภาษาไทยปัจจุบันมีหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดคือ /ʔ k t p ŋ n m j w/ ซึ่งสอดคล้องกับหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทยโบราณ และภาษาไทยดั้งเดิม

2.1.2 หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงสระของภาษาไทยปัจจุบัน ภาษาไทยโบราณ และภาษาไทยดั้งเดิม มีดังนี้

หน่วยเสียงสระของภาษาไทยปัจจุบันตามที่ กาญจนา นาคสกุลเสนอ (2520, 43-71) มี 21 หน่วยเสียงดังนี้ /i, i:, e, e:, ε, ε:, u, u:, ə, ə:, a, a:, u, u:, o, o:, ɔ, ɔ:, ia, uua, ua/

หน่วยเสียงสระของภาษาไทยโบราณ มีดังนี้

สระเสียงยาว

i	ui	u
ia	uia	ua
e	o	o
ε		o

สระเกิน

ai au

สระเสียงสั้น

i	ui	u
e	o	o
	a	

หน่วยเสียงสระของภาษาไทยดั้งเดิม (Haudricourt, 1972: 88-93) มีดังนี้

สระเสียงยาว

i	ui	u
ie	uε	uo
e	o	o
	a	

สระเกิน

ai au

สระเสียงสั้น

i	ui	u
ie	uε	o

2.1.3 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทย หน่วยเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทย

ปัจจุบันมี 5 หน่วยเสียง มีรูปและสัญลักษณ์แทนเสียงดังนี้ (กาญจนา นาคสกุล : 2520, 105-109)

หน่วยเสียงวรรณยุกต์สามัญ ไม่มีรูปวรรณยุกต์แทน

หน่วยเสียงวรรณยุกต์เอก

หน่วยเสียงวรรณยุกต์โท

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ตรี

หน่วยเสียงวรรณยุกต์จัตวา

ส่วนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยโบราณตามที่ Brown เสนอไว้ มี 5 หน่วยเสียง โดยที่หน่วยเสียง 4 และ 5 จะเกิดเฉพาะในคำตายเสียงสั้นและคำตายเสียงยาวเท่านั้น อย่างไรก็ตามก็ไม่มีหลักฐานว่าการออกเสียงจริงเป็นอย่างไร

สำหรับหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยดั้งเดิม Haudricourt (1972 : 96) เห็นว่าภาษาไทยก็มีเสียงวรรณยุกต์เช่นเดียวกับภาษาไทยโบราณและภาษาไทยปัจจุบัน โดยอิงตามรูป

วรรณยุกต์ของภาษาไทยปัจจุบัน ได้แสดงตารางเทียบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยต่างๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้ ซึ่งมีรายละเอียดมาก และผู้วิจัยเห็นว่าไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการพิจารณาทิศทางการยืมคำภาษาเขมรในภาษาไทย จึงไม่ขอนำตารางนั้นมาแสดงไว้ในงานวิจัยนี้

การเปรียบเทียบระบบเสียงภาษาเขมรกับภาษาไทย เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการตรวจสอบที่มาของคำ หากคำที่คาดว่าจะยืมเป็นคำยืมภาษาเขมรประกอบด้วยเสียงที่ไม่มีอยู่ในภาษาไทย แต่เป็นเสียงที่มีอยู่ในภาษาเขมรซึ่งสะท้อนจากรูปอักษร คำนั้นก็น่าเชื่อได้ว่ามีที่มาจากภาษาเขมร

2.2 รูปอักษรภาษาไทย รูปอักษรไทยที่เริ่มมีขึ้นในสมัยสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ 19-20 สันนิษฐานว่าได้พัฒนามาจากอักษรขอมหรือเขมรโบราณและมอญโบราณเป็นสำคัญ รูปอักษรนี้ได้แพร่กระจายไปยังอาณาจักรข้างเคียง ต่อมาได้พัฒนาเป็นอักษรไทยอยุธยา และต่อเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2552 : 12)

รูปพยัญชนะที่รับมาจากภาษาต้นแบบบันทึกเสียงในภาษาไทยเฉพาะเท่าที่มีตรงกันกับภาษาต้นแบบเท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะบันทึกเสียงที่มีอยู่ในภาษาไทยโบราณได้ทั้งหมด ทำให้ต้องมีการดัดแปลงรูปพยัญชนะเพิ่มเติมอีก คือ ข *kha* ค *ga* ช *ja* ฎ *ta* ต *ta* ป *pa* ฝ *pha* ฟ *ba* ฬ *la* ต่อมาภายหลังจึงปรากฏรูป ฮ *ha*

รูปพยัญชนะไทยจัดเรียงตามพยัญชนะวรรคและเศษวรรค ดังนี้

ก <i>k</i>	ข <i>kh</i>	ช <i>kha</i>	ค <i>g</i>	ค <i>ga</i>	ฆ <i>gh</i>	ง <i>ñ</i>	
จ <i>c</i>	ฉ <i>ch</i>		ช <i>j</i>	ช <i>ja</i>	ฉ <i>jh</i>	ญ <i>ñ</i>	
ฎ <i>t</i>	ฎ <i>ta</i>	ฎ <i>th</i>	ฑ <i>d</i>		ฒ <i>dh</i>	ณ <i>n</i>	
ด <i>t</i>	ต <i>ta</i>	ถ <i>th</i>	ท <i>d</i>		ธ <i>dh</i>	น <i>n</i>	
บ <i>p</i>	ป <i>pa</i>	ฝ <i>ph</i>	ฝ <i>pha</i>	พ <i>b</i>	พ <i>ba</i>	ภ <i>bh</i>	ม <i>m</i>
ย <i>y</i>	ร <i>r</i>	ล <i>l</i>	ว <i>v</i>	ศ <i>s</i>	ษ <i>ṣ</i>	ส <i>s</i>	
ห <i>h</i>	ฬ <i>la</i>	อ <i>a</i>	ฮ <i>ha</i>				

รูปพยัญชนะเหล่านี้ยังคงมีใช้อยู่ในภาษาไทยปัจจุบัน ยกเว้น ข *kh* และ ค *g*

อักษรวิธีในสมัยสุโขทัยได้ปรับไปจากภาษาต้นแบบและมีลักษณะเฉพาะตัวหลายประการ เช่นการไม่ใช้รูปพยัญชนะตัวเชิง และให้เขียนพยัญชนะทุกตัวในบรรทัด หากเป็นพยัญชนะควบจะเขียนพยัญชนะตัวที่หนึ่งและสองติดกัน เช่นเดียวกับอักษรนำกับอักษรตาม หากมีพยัญชนะสะกดจะเขียนห่างออกมา ส่วนสระยังเขียนเชื่อมติดกันกับพยัญชนะต้น สำหรับสระบางตัว เช่น สระ อี อี้ อือ อู อู เขียนอยู่ข้างหน้าติดกับพยัญชนะต้น (ประเสริฐ ณ นคร, 2541: 43-45)

รูปสระภาษาไทยปัจจุบัน มีรูปดังนี้

	า	ิ	ึ	ึ	ึ	ุ	ุ	ะ	เ	แะ	แ
โ-ะ	โ	เอะ	เอ/เ	เาะ	-อ	เ-อะ	เ-อ	เ-ยะ	เ-ย	ัวะ	ัว, -
ว	ำ	ไ	ใ	เา	ฤ	ฤ	ฤ	ฤ			

รูปสระภาษาไทยโบราณ ในภาษาไทยโบราณมีเสียงสระน้อยกว่าภาษาไทยปัจจุบัน หน่วยเสียงสระที่ไม่มีในภาษาไทยโบราณคือ เะ แะ โะ เอะ ออ เอะ เ-ยะ ัวะ

ส่วนวรรณยุกต์ ซึ่งเป็นหน่วยเสียงสำคัญในภาษาไทย และเป็นสิ่งที่ทำให้แตกต่างจากภาษาต้นแบบ ในสมัยสุโขทัยปรากฏวรรณยุกต์สองรูปเท่านั้น คือ รูปวรรณยุกต์เอก และรูปวรรณยุกต์โท ซึ่งในสมัยนั้นมีรูปเป็นกากบาท * ต่อมาค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงรูปไปจนกระทั่งมีรูป * เช่นในปัจจุบัน (ประเสริฐ ณ นคร, 2534: 19)

ส่วนรูปวรรณยุกต์ตรี มีรูป * และจัตวา * เพิ่งปรากฏใช้ในพุทธศตวรรษที่ 23 หลักฐานคือในหนังสือจินตามณีฉบับพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่แต่งขึ้นใน พ.ศ. 2275 มีการอธิบายการผันเสียงวรรณยุกต์ตามอักษร และในหนังสือเล่มนี้เป็นการพบวรรณยุกต์ตรีและจัตวาเป็นครั้งแรก (ประยูร ทรงศิลป์, 2514: 30) ตามการสันนิษฐานของประเสริฐ ณ นคร รูปวรรณยุกต์ตรีและจัตวา น่าจะมีขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีหรือรัตนโกสินทร์ เมื่อคนไทยต้องติดต่อกับคนจีน ลาวและล้านนามากยิ่งขึ้น จึงเกิดความจำเป็นที่ต้องเพิ่มรูปวรรณยุกต์ให้อักษรกลางออกเสียงเป็นเสียงตรีและจัตวาได้ (ประเสริฐ ณ นคร, 2534: 19)

3. การถ่ายทอดรูปคำยืมภาษาเขมรเป็นภาษาไทย

จากการที่รูปอักษรไทยและเขมรสามารถถ่ายทอดเทียบกันได้โดยตรง คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยส่วนใหญ่จึงสามารถถ่ายทอดรูปมาได้โดยตรง ซึ่งในที่นี้เรียกว่าลักษณะปกติ ถือเป็น การถ่ายทอดโดยอิงระบบการเขียนของภาษาไทย เช่น คำว่า **ជាញ** *jañ /ciəñ/* ในภาษาเขมร เมื่อยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย มีรูปเป็น **ชาญ** *jañ /cha:n/* เป็นการถ่ายทอดรูปคำโดยตรง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้น สระ หรือพยัญชนะสะกดใดๆ หรือในกรณี คำพยางค์เปิดในภาษาเขมรที่ไม่จำเป็นต้องแสดงรูปสระ เช่นคำว่า **ស** *sa /saa/* “สอ ขาว” เขียนเพียงรูปพยัญชนะต้นตัวเดียว ก็สามารถอ่านเป็นคำได้ เช่นเดียวกับคำที่เป็นพยางค์เปิดที่มีรูปสระ **គី** *gī /kii/* “คือ” เมื่อคำภาษาเขมรที่เป็นพยางค์เปิดทั้งที่ไม่แสดงและแสดงรูปสระถูกยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย จำเป็นต้องเพิ่มรูปสระ **ออ a** ด้วย เนื่องจากคำพยางค์เปิดในภาษาไทยจำเป็นต้องมีรูปสระ **ออ a** ให้พยัญชนะเกาะ เช่นเดียวกับรูปสระอื่น **ิ สระเออะ eaḥ** สระเออ *ea* สระเอือะ *ieaḥ* สระเอือ *iea* จะมีรูป **ออ a** ประกอบด้วย (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2539: 4) ภาษาไทยจึงเขียนคำยืม **ស** *sa /saa/* เป็น **สอ sa /sǎ:/** และ **គី** *gī /kii/* “คือ” เป็น **คือ ga /kii/** “คือ” ลักษณะนี้ถือเป็นการถ่ายทอดรูปคำลักษณะ

ปกติ ซึ่งเป็นไปตามระบบการเขียนของไทย และพบในการเขียนทั่วไป ไม่เพียงเฉพาะในสมุทรโฆษ คำฉันท์

ด้วยเหตุที่ภาษาเขมรและภาษาไทยต่างมีพัฒนาการในด้านระบบเสียงของตนเอง การที่คำมีรูปอักษรตรงกันจึงไม่ได้หมายความว่าคำหนึ่งๆ ที่มีรูปตรงกันจะต้องออกเสียงเหมือนกันในภาษาไทยและภาษาเขมร เช่น คำว่า **ชาญ jāñ /cha:n/** ข้างต้น ภาษาเขมรแยกเสียงของรูปสระ ๐ เป็น **aa** และ **io** และเนื่องจากภาษาไทยไม่มีเสียงพยัญชนะสะกดนาสิกที่เพดานแข็ง ภาษาไทยจึงปรับการออกเสียงพยัญชนะสะกดของคำนี้เป็นเสียงพยัญชนะสะกดนาสิกที่ปุ่มเหงือกแทน หรือคำว่า **เขน khen /khě:n/** ซึ่งยืมมาจากภาษาเขมรว่า **ខេន khen /khein/** พยัญชนะต้น **ข kha /khǎ:/** ในภาษาไทยถือเป็นอักษรสูง ทำให้คำนี้ออกเสียงโดยมีเสียงวรรณยุกต์จัตวา

การถ่ายถอดรูปคำยืมเขมรลักษณะปกติจึงเป็นการถ่ายถอดรูปคำยืมตามระบบการเขียนภาษาไทย คือคำยืมต้องมีรูปพยัญชนะและรูปสระตรงกันตามระบบการเขียนในภาษาไทย การออกเสียงคำยืมเป็นไปตามระบบเสียงภาษาไทย การถ่ายถอดรูปคำยืมลักษณะปกติมีดังต่อไปนี้

3.1 การถ่ายถอดรูปตรงตามรูปคำภาษาเขมร เนื่องจากรูปพยัญชนะและสระของภาษาเขมรและภาษาไทยหลายรูปตรงกัน คำยืมหลายคำจึงเป็นการถอดรูปโดยตรง

ตัวอย่างคำยืมภาษาเขมรที่ภาษาไทยถ่ายถอดตรงตามรูปคำภาษาเขมร เช่น

เขน <i>khen /khě:n/</i>	จากคำต้นทางภาษาเขมร	ខេន <i>khen /khein/</i>
ทูล <i>dūl /thun/</i>		តួល <i>dūl dūl /tuul/</i>
ราย <i>rāy /ra:j/</i>		រាយ <i>rāy rāy /riəy/</i>
ไกร <i>krai /kraj/</i>		ក្រៃ <i>krai /kraj/</i>
ชาญ <i>jāñ /cha:n/</i>		ចាញ <i>jāñ /ciəñ/</i>

3.2 การถ่ายถอดรูปไม่ตรงตามรูปคำภาษาเขมร ด้วยระบบอักษรวิธีที่แตกต่างกันระหว่างภาษาไทยกับภาษาเขมร ทำให้คำยืมภาษาเขมรบางคำต้องปรับรูปหรือลักษณะบางอย่างเพื่อให้สามารถเขียนตามอักษรวิธีภาษาไทยได้ การปรับรูปในลักษณะต่อไปนี้ถือเป็นลักษณะปกติของการสะกดคำยืมภาษาเขมร ดังนี้

3.2.1 การเพิ่มรูปสระอ ในภาษาเขมร คำพยางค์เปิดหรือคำที่ไม่มีเสียงพยัญชนะสะกดจะมีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระแฝง คือ เสียงสระที่ติดอยู่กับรูปพยัญชนะต่างๆ สามารถแสดงด้วยรูปพยัญชนะต้นเพียงรูปเดียว ไม่จำเป็นต้องแสดงรูปสระประกอบรูปพยัญชนะเหมือนในภาษาไทยปัจจุบัน ที่ต้องมีการเขียนรูปสระ **อ** เพื่อบันทึกเสียงสระแฝงในคำพยางค์เปิด ทั้งนี้ ระบบการเขียนของไทยในสมัยสุโขทัยก็พบว่ายังไม่มีการใช้รูปสระ **อ** (อิงอร สุพันธ์ุณี, 2550: 504) เพื่อบันทึกเสียงสระแฝง ดังนั้นคำว่า **พ้อ** ในการเขียนสมัยสุโขทัยจะมีเพียงรูปพยัญชนะกับรูปวรรณยุกต์เท่านั้น คือ **พ** การเพิ่มรูปสระ **อ** นี้เกิดขึ้นในสมัยหลัง และเพิ่มรูปสระ **อ** กับคำพยางค์เปิดทุกคำ

ลักษณะนี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงอักขรวิธีในภาษาไทยเอง ดังนั้นรูปคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยปัจจุบัน จึงต้องมีรูปสระ **อ** เสมอ เช่นคำภาษาเขมรว่า **ច** *ca* /ca:/ “(ปี)จ้อ” ถ้ายกถอดเป็นคำภาษาไทยว่า **จ้อ** *ca* /cɔ:/

นอกจากนี้ คำที่มีเพียงรูปพยัญชนะต้นกับพยัญชนะสะกด ไม่มีรูปสระกำกับ และใช้เสียงสระแฝงเป็นเสียงสระของคำ เช่นคำว่า **ចង** *cañ* /caŋ/ “ผูก” คำว่า **លង** /lɔŋ/ “ลอง” เมื่อยืมมาใช้ในภาษาไทย จะถ่ายทอดเป็น **จอง** *cañ* /cɔŋ/ และ **ลอง** *lañ* /lɔŋ/ ตามลำดับ คือมีการเพิ่มรูปสระ **อ** *a* /ɔ:/ เข้าไประหว่างพยัญชนะต้นกับพยัญชนะสะกด

การเพิ่มรูปสระ **อ** *a* นี้ใช้กับรูปสระอื่นๆ ในภาษาไทยด้วย ได้แก่ รูป **เ-อ** *ɛa* และรูปสระ **เ-ือ** *iea* ที่สัมพันธ์กับรูป **ี** *i* และรูป **เ-ื่อ** *jie* ในภาษาเขมร ถือว่าเป็นลักษณะปกติของการถ่ายทอดรูปคำยืมภาษาเขมรที่ใช้ในระบบอักขรวิธีของภาษาไทย ซึ่งพัฒนาหลังสมัยสุโขทัย

ตี *gi* ตรงกับคำยืมในภาษาไทยว่า **ถื่อ** *giə*

เ-ื่อ *jie* ตรงกับคำยืมในภาษาไทยว่า **เชื้อ** *jiə*

3.2.2 การปรับรูปคำที่มีนิคหิต ในภาษาเขมร รูปนิคหิตหรือ **อ** *am* ใช้แทนทั้งเสียง

สระและพยัญชนะในรูปเดียว /am/ ในสมัยสุโขทัยมีการใช้เครื่องหมายนิคหิตแทนเสียงสระแฝงและเสียงพยัญชนะสะกด /m/ เช่นเดียวกับในภาษาเขมร เครื่องหมายนี้เคยมีใช้ในภาษาไทยสมัยอยุธยาเช่นกัน จากเอกสารไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชพบว่า ในสมัยนั้น รูปนิคหิตนี้ใช้เขียนเหนือรูปพยัญชนะต้น แทนเสียงสระที่มีพยัญชนะสะกด **ม** *m* /m/ เช่น คำว่า **บรัม** *paramm* ซึ่งเป็นคำยืมภาษาสันสกฤต และ **สัมเตจ** *sammtec* ซึ่งมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า *samtec*

ปัจจุบัน อักขรวิธีภาษาไทยไม่อนุญาตให้ใช้รูปนิคหิตใดๆ ในการเขียนคำ ยกเว้นในการเขียนคาถาภาษาบาลีเท่านั้น ภาษาไทยมีเพียงรูปสระ **อ** *am* และไม่มีรูปสระที่ตรงกับ **อ** *am* ของภาษาเขมร ภาษาไทยปรับรูปคำยืมภาษาเขมรที่มีสระ **อ** *am* ประกอบ 2 วิธี คือ วิธีแรกใช้รูป *am* แทนโดยตรง เช่น คำว่า **จ่านำ** *cāmnām* /camnam/ > **อณำ** *caṇnām* /camnam/ “จำได้ หมายถึงให้จำได้ สังกตได้ เครื่องหมายให้จำได้” และวิธีที่สองใช้เพียงรูปพยัญชนะสะกด **ม** *m* และออกเสียงว่า /om/ เช่นคำว่า **ฐู** *phdam* /ptum/ ในภาษาไทยเขียนว่า **พทม** *phdam* /phàʔthom/ การสะกดคำทั้งสองแบบนี้ถือเป็นลักษณะปกติของการถ่ายทอดคำยืมที่มีรูปสระเป็น **อ** *am* ของภาษาเขมร

ส่วนสระ *um* ของภาษาเขมรนั้น ภาษาไทยปรับรูปโดยการใส่รูปสระ **อ** *u* กับ **ม** *m* และออกเสียงคำยืมว่า /um/ เช่น คำว่า **ชุม** /chum/ อีกวิธีหนึ่งคือการใช้พยัญชนะสะกด **ม** /m/ และออกเสียงเป็น /am/ วิธีนี้เป็นการถ่ายทอดรูปตามเสียง หรือเป็นการยืมคำตามเสียงเนื่องจากความไม่เท่าเทียมเรื่องรูปสระ

3.2.3 การปรับรูปคำที่เกิดกับเครื่องหมายรศัญญา เครื่องหมายรศัญญาในภาษาเขมรใช้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกใช้กับคำที่มีรูปพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด โดยไม่มีรูปสระกำกับ เช่น **ចប់** *cap' /cap/* “จบ” ในกรณีนี้ ภาษาไทยจะใช้เพียงรูปพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด และตัดเครื่องหมายรศัญญาออก เช่นคำว่า **ចប់** *cap' /cap/* ภาษาไทยจะเขียนเป็น **จบ** *cap /còp/* คำยืมที่ใช้ในลักษณะนี้มีเสียงสระเป็น /o/ ลักษณะที่สอง เครื่องหมายรศัญญาใช้กับคำที่มีสระ ๓ และพยัญชนะสะกด ในภาษาไทยปรับให้รูปไม่หันอากาศตามด้วยรูปพยัญชนะสะกด เช่น **ចាប់** *cāp' /cap/* “จับ เริ่มต้น” มีรูปตรงกับภาษาไทยว่า **จับ** *cāp /cāp/* “จับ” การปรับรูปเช่นนี้ถือเป็นลักษณะปกติที่พบในภาษาไทย

3.2.4 การปรับรูปพยางค์หน้าของคำสองพยางค์ ภาษาเขมรมีคำสองพยางค์อยู่มากมาย รูปแบบการเขียนคำสองพยางค์ของภาษาเขมรคือ พยัญชนะสะกดของพยางค์แรกใช้รูปพยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองมีรูปเป็นพยัญชนะตัวเชิงใต้รูปพยัญชนะสะกดของพยางค์แรก พยางค์แรกจะมีเสียงสระแฝงเป็นสระเสียงสั้น (Huffman, 1969: 18) เมื่อคำสองพยางค์ถูกยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย ภาษาไทยปรับให้พยางค์แรกมีรูปไม่หันอากาศแสดงเสียงสั้น ส่วนพยางค์ที่สองมีรูปสระตามแบบภาษาเขมร เช่น

ចង្កាន់ *caṅhān' /caṅhan/* > **จั้งหัน** *cānhān /caṅhān/*

ตารางที่ 4 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปพยัญชนะภาษาเขมรกับภาษาไทย

รูปพยัญชนะ	รูปถ่ายถอด	รูปถ่ายถอด	รูปพยัญชนะ	รูปถ่ายถอด	รูปถ่ายถอด
ขป.	อักษร	เสียง	ทป.	อักษร	เสียง
ก	<i>ka</i>	<i>kaa</i>	ก	<i>ka</i>	<i>kw:</i>
ข	<i>kha</i>	<i>khaa</i>	ข	<i>kha</i>	<i>khw:</i>
-	-	-	ช	<i>kha</i>	<i>khw:</i>
ค	<i>ga</i>	<i>kw</i>	ค	<i>ga</i>	<i>khw:</i>
-	-	-	ค	<i>ga</i>	<i>khw:</i>
ฃ	<i>gha</i>	<i>khw</i>	ฃ	<i>gha</i>	<i>khw:</i>
ฉ	<i>ṅa</i>	<i>ṅw</i>	ง	<i>ṅa</i>	<i>ṅw:</i>
ฉ	<i>ṅā</i>	<i>ṅaa</i>	-	-	-
ช	<i>ca</i>	<i>caa</i>	จ	<i>ca</i>	<i>cw:</i>
ฌ	<i>cha</i>	<i>chaa</i>	ฉ	<i>cha</i>	<i>chw:</i>
ฉ	<i>ja</i>	<i>cw</i>	ช	<i>ja</i>	<i>chw:</i>
-	-	-	ช	<i>ja</i>	<i>sw:</i>

รูปพยัญชนะ	รูปถ่ายถอด	รูปถ่ายถอด	รูปพยัญชนะ	รูปถ่ายถอด	รูปถ่ายถอด
ขป.	อักษร	เสียง	ทป.	อักษร	เสียง
ฌ	<i>jha</i>	chว	ฌ	<i>jha</i>	chว:
ญ	<i>ña</i>	ทว	ญ	<i>ña</i>	จว:
ฎ	<i>ñạ</i>	ทaa	-	-	-
ฎ	<i>ṭa</i>	daa	ฎ	<i>ṭa</i>	ดว:
-	-	-	ฎ	<i>ṭa</i>	ตว:
ฐ, ฐ	<i>ṭha</i>	thaa	ฐ	<i>ṭha</i>	thว:
ฎ	<i>ḍa</i>	dว	ฎ	<i>ḍa</i>	thว:
ฒ	<i>ḍha</i>	thว	ฒ	<i>ḍha</i>	thว:
ณ	<i>ṇa</i>	naa	ณ	<i>ṇa</i>	นว:
ต	<i>ta</i>	taa	ต	<i>ta</i>	ดว:
-	-	-	ต	<i>ta</i>	ตว:
ธ	<i>tha</i>	thaa	ธ	<i>tha</i>	thว:
ฐ	<i>ḍa</i>	ดว	ฐ	<i>ḍa</i>	thว:
ฒ	<i>ḍha</i>	thว	ฒ	<i>ḍha</i>	thว:
ณ	<i>ṇa</i>	นว	ณ	<i>ṇa</i>	นว:
ป	<i>pa</i>	baa	ป	<i>pa</i>	บว:
ป	<i>p̄a</i>	paa	ป	<i>p̄a</i>	ปว:
ฝ	<i>pha</i>	phaa	ฝ	<i>pha</i>	phว:
-	-	-	ฝ	<i>pha</i>	ฟว:
บ	<i>ba</i>	pว	บ	<i>ba</i>	phว:
ป	<i>p̄a</i>	บว	-	-	-
-	-	-	พ	<i>b̄a</i>	ฟว:
ภ	<i>bha</i>	phว	ภ	<i>bha</i>	phว:
ม	<i>ma</i>	mว	ม	<i>ma</i>	mว:
ย	<i>m̄a</i>	maa	-	-	-
ย	<i>ya</i>	yว	ย	<i>ya</i>	จว:
ย	<i>ȳa</i>	yaa	ย	<i>ya</i>	จว:

รูปพยัญชนะ ขป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง	รูปพยัญชนะ ทป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง
ร	<i>ra</i>	rɔɔ	ร	<i>ra</i>	rɔ:
รึ	<i>řa</i>	raa	ร	<i>ra</i>	rɔ:
ล	<i>la</i>	lɔɔ	ล	<i>la</i>	lɔ:
ว	<i>va</i>	wɔɔ	ว	<i>va</i>	wɔ:
วึ	<i>vřa</i>	waa	ว	<i>va</i>	wɔ:
-	-	-	ศ	<i>śa</i>	sɔ:
-	-	-	ษ	<i>ṣa</i>	sɔ:
ส	<i>sa</i>	saa	ส	<i>sa</i>	sɔ:
สึ	<i>śa</i>	sɔɔ	ส	<i>sa</i>	sɔ:
ห	<i>ha</i>	haa	ห	<i>ha</i>	hɔ:
หึ	<i>hřa</i>	hɔɔ	ห	<i>ha</i>	hɔ:
ฬ	<i>la</i>	laa	ฬ	<i>la</i>	lɔ:
อ	<i>a</i>	ɔaa	อ	<i>a</i>	ɔ:
อึ	<i>ǎ</i>	ɔɔɔ	อ	<i>a</i>	ɔ:
-	-	-	ฮ	<i>ha</i>	hɔ:

ตารางที่ 5 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปสระภาษาเขมรกับภาษาไทย

รูปพยัญชนะ ขป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง	รูปพยัญชนะ ทป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง
สระที่ไม่มีรูป	<i>a</i>	aa, ɔɔ	สระลดรูป	<i>a</i>	o, ɔ:
-	-	-	-อ	<i>ɔ</i>	ɔ:
๓	<i>ā</i>	aa, iə	๓	<i>ā</i>	a:
๓	<i>i</i>	aa, iə		<i>i</i>	i
๓	<i>ī</i>	eɔ, ii		<i>ī</i>	i:
๓	<i>ḷ</i>	əɔ, iɔ		<i>ḷ</i>	u
๓	<i>ī</i>	əi, ii	-อ	<i>īa</i>	u:
๓	<i>u</i>	oɔ, uɔ	๓	<i>u</i>	u
๓	<i>ū</i>	ou, uu	๓	<i>ū</i>	u:

รูปพยัญชนะ ขป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง	รูปพยัญชนะ ทป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง
อู	uo	uo, uo	ว, -ว	vă, va	ua
-	-	-	วະ	văh	ua
เื้อ	oe	ao, ao	เ-อ	ea, ei	o:
-	-	-	เ-อะ	eah	o
เျ	ioe	io, io	เ-อ	ĭea	ua
-	-	-	เ-อะ	ĭeah	ua
เျ	ie	io, io	เ-ย	ĭey	ia
-	-	-	เ-ยะ	ĭeyh	ia
-	-	-	เ-ะ	eh	e
เอ	e	ei, ee	เ	e	e:
-	-	-	เ-ะ	eeh	e
เือ	ae	ae, ee	แ	ee	e:
เือ	ai	ay, iy	ไ	ai	aj
-	-	-	ใ	ai	aj
เอ	o	ao, oo	โ	o	o:
-	-	-	โ-ะ	oh	o
เือ	au	aw, iw	เ-า	au	aw
อู๋	um	om, um	-	-	-
อู๋	am	am, um	-	-	-
อู๋	ām	am, ǎm	อู๋	ām	am
อ:	ah	ah, ǎh	ะ	ah	a
อ:	uh	oh, uh	-	-	-
อิ:	ih	eh, ih	-	-	-
เอ:	eh	eh, eh	-	-	-
เือ:	oh	ah, ǎh	เ-าะ	ah	o
อิ	i	qə, qi, qəy	-	-	-
อู๋	ī	qəy	-	-	-

รูปพยัญชนะ ขป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง	รูปพยัญชนะ ทป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง
๕	<i>u</i>	qo, qu, qao	-	-	-
๕	<i>ū</i>	qou, quu	-	-	-
๕	<i>e</i>	qae	-	-	-
๕	<i>ai</i>	qay	-	-	-
๕	<i>o</i>	qao	-	-	-
๕	<i>au</i>	qaw	-	-	-
๕	<i>r</i>	ri?	ฤ	<i>r</i>	ru, ri
๕	<i>r̄</i>	rii	ฤ	<i>r̄</i>	ru:
๕	<i>l</i>	li?	ล	<i>l</i>	lu, li
๕	<i>l̄</i>	lii	ล	<i>l̄</i>	lu:

ตารางที่ 6 ตารางเทียบการถ่ายถอดรูปเครื่องหมายพิเศษภาษาเขมรเป็นภาษาไทย

รูปพยัญชนะ ขป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง	รูปพยัญชนะ ทป.	รูปถ่ายถอด อักษร	รูปถ่ายถอด เสียง
อ	<i>ă</i>	ว		<i>ă</i>	a
๓๐	<i>ā</i>	a, ้อ, อ้อ,		<i>ā</i>	a
๓๑	<i>ām̄</i>	aŋ, ออŋ,	ง	<i>ām̄</i>	a

หลังจากการนำเสนอระบบเสียงภาษาเขมรและภาษาไทย รวมทั้งอักษรวิธีในภาษาทั้งสอง ตลอดจนกฎเกณฑ์และวิธีการพิจารณาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยในบทนี้แล้ว ในบทที่ 4 จะเป็นการนำเสนอการวิเคราะห์รูปและการเปลี่ยนแปลงรูปของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ต่อไป

บทที่ 4 รูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

โดยทั่วไปแล้ว คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยมักมีรูปสะกดตามคำต้นทางภาษาเขมร (ราตรี ัฒนวารชร, 2539: 12) หากคำภาษาเขมรที่ยืมมาใช้ในภาษาไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูป ความสัมพันธ์ของคำยืมกับคำต้นทางภาษาเขมรก็จะเห็นได้ชัดเจน ความสัมพันธ์ของรูปคำยืมภาษาเขมรกับรูปคำต้นทางจะเห็นได้สะดวกเมื่อใช้ระบบการถ่ายถอดอักษร เช่น การถ่ายถอดคำเป็นอักษรโรมันช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ของคำว่า **ผลาญ** *phlāñ /phlǎ:n/* ได้ชัดเจนมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ផ្កាញ** *phlāñ /plaañ/* เนื่องจากคำนี้มีรูปอักษรเหมือนคำต้นทางภาษาเขมร รูปพยัญชนะสะกด *ñ* ซึ่งเป็นรูปที่ไม่ได้ปรากฏเป็นเสียงพยัญชนะสะกดในระบบเสียงภาษาไทย แสดงให้เห็นว่าคำนี้ไม่ใช่คำภาษาไทย

อย่างไรก็ตาม ใช่ว่าคำยืมภาษาเขมรทุกคำจะสามารถรักษารูปตามคำต้นทางภาษาเขมรไว้ได้ทั้งหมด จากการตรวจสอบคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งมีกว่า 900 คำ พบว่า ส่วนหนึ่งมีรูปตามคำต้นทางภาษาเขมร ขณะที่ส่วนหนึ่งมีการแปรรูปไปจากคำต้นทางภาษาเขมร ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2557: 20-21) เสนอเกี่ยวกับปัญหาเรื่องรูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ว่า การถ่ายถอดคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยมีหลายระบบ บางคำถ่ายถอดตามรูป บางคำถ่ายถอดตามการออกเสียง ซึ่งมีทั้งการออกเสียงใกล้เคียงกับคำต้นทางภาษาเขมร และบางครั้งก็มีการถ่ายถอดทั้งตามรูปคำและการออกเสียงภาษาเขมร ผู้วิจัยพบว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ นอกจากปัญหาเรื่องการถ่ายถอดคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยหลายระบบแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้คำยืมภาษาเขมรมีรูปต่างไปจากภาษาต้นทางอีกด้วย

บทที่ 4 เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับรูปคำและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับรูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ผู้วิจัยจะเริ่มจากการอธิบายความสัมพันธ์ของโครงสร้างของคำยืมภาษาเขมรกับคำต้นทางตามรูปอักษร โดยแบ่งประเภทเป็นคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ และคำหลายพยางค์ ในรูปแบบคล้ายกับการจัดโครงสร้างพยางค์ตามลักษณะทางเสียงเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของคำได้ชัดเจน แล้วจึงอธิบายลักษณะทางโครงสร้างคำและเสียงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านรูปอักษร การอธิบายโครงสร้างคำตามรูปอักษรนี้ช่วยให้เห็นลักษณะเฉพาะของคำยืมภาษาเขมรได้ชัดเจน และน่าจะช่วยแยกแยะรูปคำว่ามีวิธีการถ่ายถอดแบบใดบ้างได้ดีขึ้น จากนั้นจึงเสนอความสัมพันธ์ของรูปอักษรของคำยืมกับรูปคำต้นทาง โดยอธิบายในภาพรวมทั้งคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ และคำหลายพยางค์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระบบการถ่ายถอดอักษรของ Varasarin (1984: 295-399) ซึ่งจะช่วย

ให้เห็นความสัมพันธ์ของรูปอักษรได้ชัดเจนกว่าการนำเสนอคำเป็นรูปอักษรเขมรเปรียบเทียบกับรูปอักษรไทยเพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของคำภาษาเขมรตามรูปอักษร ภาษาเขมรมีทั้งคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ และคำหลายพยางค์ ซึ่งสามารถแสดงโครงสร้างคำโดยอักษรย่อและเครื่องหมายดังนี้*

C แทนรูปพยัญชนะ

V แทนรูปสระ (ไม่ว่าจะเป็นรูปสระเสียงสั้นหรือยาว หรือสระประสม สระที่มีรูปผสมระหว่างสระกับรูปพยัญชนะ เช่น *ya, ye, va, vo* หรือสระแฝง)

N แสดงรูปพยัญชนะสะกดนาสิก

r แสดงรูปพยัญชนะเสียงรัว

- แสดงการแยกพยางค์ในโครงสร้างคำ

( ) แทนการปรากฏหรือไม่ปรากฏของรูปพยัญชนะหรือสระ

ตามระบบการถ่ายทอดคำเป็นอักษรโรมันของ Varasarin (1984: 295-399) สามารถแสดงโครงสร้างคำพยางค์เดียวของคำต้นทางภาษาเขมรและคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์ ได้เป็น C(C)V(C) หมายความว่าคำพยางค์เดียวมีรูปพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวหรือพยัญชนะต้นควบก็ได้ มีรูปสระหรือไม่มีรูปก็ได้ ในกรณีที่ไม่มีปรากฏรูปสระหรือเป็นสระแฝง จะถ่ายทอดอักษรเป็น *a* และมีรูปพยัญชนะสะกดหรือไม่ก็ได้ หากมีรูปพยัญชนะสะกด คำต้นทางและคำยืมส่วนใหญ่มีรูปพยัญชนะสะกดเพียงรูปเดียว ส่วนคำสองพยางค์มีโครงสร้างเป็น C(C)VN-C(C)V(C) หรือ C(C)V(C)-C(C)V(C) ซึ่งมีความหมายว่า คำสองพยางค์อาจประกอบด้วยพยางค์หน้าซึ่งมีรูปเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวหรือควบ สระแฝงซึ่งถ่ายทอดเป็น *a* และพยัญชนะสะกดนาสิก หรือพยางค์หน้าที่มีรูปเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวหรือควบ รูปสระ หากเป็นสระแฝงจะถ่ายทอดเป็น *a* และพยัญชนะสะกดซึ่งจะมีหรือไม่มีก็ได้และพยางค์หลังซึ่งมีโครงสร้างเหมือนคำพยางค์เดียว ส่วนคำหลายพยางค์มีลักษณะของโครงสร้างคำพยางค์เดียวหรือคำสองพยางค์รวมกัน

แม้ว่าสมุทรโฆษคำฉันท์จะแต่งในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งตรงกับยุคเขมรสมัยหลังพระนคร ที่มีการใช้ภาษาเขมรสมัยกลาง และภาษาเขมรสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การยืมคำน่าจะเป็นการยืมจากภาษาเขมรสมัยโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง มากกว่าการยืมคำจากภาษาร่วมสมัยหรือภาษาเขมรปัจจุบันเอง การศึกษาเรื่องรูปคำยืมในงานวิจัยนี้จึงยึดการพิจารณาความสัมพันธ์ของรูปคำยืมจากคำในภาษาเขมรโบราณก่อน หากไม่พบรูปคำหนึ่งในภาษาเขมรสมัยโบราณ จะตรวจสอบรูปคำในภาษาเขมรสมัยกลาง แล้วจึงเทียบรูปจากภาษาเขมรปัจจุบัน ทั้งนี้

* อักษรย่อที่ขึ้นนี้แสดงรูปอักษรของคำภาษาเขมรและคำยืม ไม่ได้แสดงลักษณะทางเสียง

การไม่ปรากฏรูปคำหนึ่งๆ ในภาษาเขมรสมัยโบราณหรือภาษาเขมรสมัยกลาง ไม่ได้แปลว่าไม่มีรูปคำนั้นๆ ในภาษาสมัยนั้น หรือคำนั้นไม่ใช่คำภาษาเขมร รูปคำนั้นอาจไม่ได้ปรากฏในจารึกหรือเอกสารโบราณต่างๆ และไม่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้ในพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณและพจนานุกรมภาษาเขมรสมัยกลางที่ผู้วิจัยใช้ในการอ้างอิง แต่ยังคงมีชื่ออยู่ในภาษาเขมรปัจจุบันก็ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยตระหนักดีว่าคำในภาษาเขมรเองสามารถมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำในลักษณะต่างๆ ได้ ผู้วิจัยจะยึดการเทียบแบบการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากรูปคำที่มีโครงสร้างคล้ายคลึงกันนั้นในภาษาเขมร

เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของสมัยของคำยืม การแสดงข้อมูลในที่นี้จะนำเสนอรูปคำภาษาเขมรโบราณ (ขบ.) รูปคำภาษาเขมรสมัยกลางและปัจจุบัน (ขก./ขป.) รูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ที่พบในส่วนแต่งในสมัยอยุธยา (ภ.1) และรูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ที่พบในส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ภ.2) ตามลำดับ และเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของรูปคำภาษาต้นทางและรูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ได้ชัดเจน ผู้วิจัยจะอธิบายโดยยึดอักษรโรมันตามระบบของ Varasarin เป็นหลัก แล้วจึงแสดงรูปคำโดยอักษรเขมรหรืออักษรไทยและสัทอักษรประกอบ* เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางเสียงที่อาจเกิดขึ้นในคำยืมด้วย

ความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรและความหมายของคำยืมยึดตามที่ระบุไว้ในบทที่ 1 - 3 กล่าวคือ

ความหมายของคำภาษาเขมรโบราณยึดตาม *Dictionnaire vieux khmer – français-anglais* ของ Pou (1992)

ความหมายของคำภาษาเขมรสมัยกลาง ยึดตามพจนานุกรมศัพท์จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ของ อุไรศรี วรเศริน (2542)

ความหมายของคำภาษาเขมรสมัยปัจจุบันตามพจนานุกรมภาษาเขมร – ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน (2517 - 2528)

ส่วนความหมายของคำภาษาเขมรที่แสดงด้วยตัวเอนเป็นความหมายจาก *Les éléments khmers dans la formation de la langue siamoise* ของ Varasarin (1984)

ความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่แสดงในเครื่องหมายอัฒประกาศ เป็นความหมายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2557)

---

* สัทอักษรที่แสดงในคำภาษาไทยใช้ตามเสียงภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อความสะดวกในการอ่าน ทั้งนี้การออกเสียงคำในภาษาสมัยอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์อาจแตกต่างไปจากภาษาสมัยปัจจุบัน ส่วนสัทอักษรที่ใช้แสดงในคำภาษาเขมรปัจจุบัน ใช้ตามระบบเสียงที่ Huffman (1969) เสนอใน *Cambodian System of Writing and Beginning Reader*

ส่วนความหมายที่แสดงในเครื่องหมาย [ ] เป็นความหมายที่ผู้วิจัยเสนอจากการตีความคำนั้นๆ ในบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์

ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำต้นทางภาษาเขมร

กับคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

แม้ว่าคำภาษาเขมรกับคำภาษาไทยจะมีโครงสร้างพยางค์คล้ายกัน คือ เป็นคำพยางค์เดี่ยว คำสองพยางค์ และคำหลายพยางค์ แต่เมื่อภาษาไทยยืมคำภาษาเขมรมาใช้ ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพยางค์ในลักษณะต่างๆ ในงานวิจัยนี้พบว่าคำต้นทางภาษาเขมรกับคำยืมภาษาไทยเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์มีความสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางพยางค์เดี่ยว

จากการตรวจสอบข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำต้นทางภาษาเขมรที่เป็นคำพยางค์เดี่ยวบางคำ ยังคงมีโครงสร้างเหมือนคำต้นทางภาษาเขมร ในขณะที่บางคำมีโครงสร้างต่างไปจากคำต้นทางภาษาเขมร ผู้วิจัยจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

1.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทางพยางค์เดี่ยว คำยืมพยางค์เดี่ยวที่มีโครงสร้างอักษรสัมพันธ์กับคำต้นทางเป็นคำที่มีรูปถ่ายถอดได้ตรงตามรูปคำต้นทางภาษาเขมร อาจมีโครงสร้างเป็น CV(C) หรือ CCV(C) คือมีรูปพยัญชนะต้นตัวเดียวหรือรูปพยัญชนะต้นสองตัวก็ได้ ในภาษาเขมร รูปพยัญชนะต้นสองตัวเกิดในลักษณะของการเขียนพยัญชนะตัวแรกเป็นตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะตัวที่สองเป็นตัวเชิงใต้รูปพยัญชนะต้นตัวแรก ในขณะที่ภาษาไทยไม่มีรูปพยัญชนะตัวเชิง รูปพยัญชนะตัวที่สองของคำยืมจึงปรากฏเรียงต่อจากรูปพยัญชนะตัวแรก รูปสระของคำต้นทางและคำยืม และจะมีรูปพยัญชนะสะกดหรือไม่ก็ได้ คำยืมในกลุ่มนี้ เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	กง <i>kañ</i> /kon/ “วง, ส่วนรอบของล้อเกวียนหรือล้อรถม้าเป็นต้น, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”	
ขก. <i>kañ, koñ</i> “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 137)		
ขป. កង់ <i>kañ</i> /kaŋ/ “ล้อ, วงแหวน, วงกลม”		
ขป. កៀច <i>kiec</i> /kiəc/ “ดื้อ, พยศ, เก(งาน)”		เกียจ <i>kīeyc</i> /kiət/ [เกรง, รังเกียจ]

<p>ขบ. <i>gañ</i> “คงอยู่, ยืนนาน, มีชีวิตอยู่, คงทน (ราชา.)” (Pou, 1992: 131)</p> <p>ขก. <i>gañ</i> “คง, ประทับ, อยู่” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 94)</p> <p>ขป. คั่ง <i>gañ</i> /kǎŋ/ “คงอยู่, เหลืออยู่, อยู่ยงคงกะพัน, กล้าหาญ, ไม่ผันแปร, แน่ใจ, ถาวร, มั่นคง, อาศัยอยู่ในที่เดิม, รักษาให้อยู่ในสภาพดี, ทนทาน, คง, พัก (ราชา.) คำที่บอกเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ (ไว.)”</p>	<p>คง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมีอยู่ เป็นอยู่อย่างเดิม”</p>	<p>คง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมีอยู่ เป็นอยู่อย่างเดิม”</p>
<p>ขบ. <i>cañ</i> “ปรารณา, ต้องการ” (Pou, 1992: 150)</p> <p>ขก. <i>cañ</i>’ “อยาก, ใคร่, ใฝ่, ปรารณา, ต้องการ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 64)</p> <p>ขป. คั่ง <i>cañ</i> /caŋ/ “อยาก, ใคร่, ใฝ่”</p>	<p>จง <i>cañ</i> /coŋ/ “ปรารณา, ต้องการ; เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ หรือบอกความหวัง ความปรารณา”</p>	<p>จง <i>cañ</i> /coŋ/ “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง”</p>
<p>ขป. ฉก <i>chak</i> /chaq/ “ฉก, กระชาก”</p>	<p>ฉก <i>chak</i> /chòk/ “ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว”</p>	
<p>ขก. <i>jāñ</i> “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 168)</p> <p>ขป. ฉาญ <i>jāñ</i> /ciəñ/ “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว”</p>	<p>ชาญ <i>jāñ</i> /cha:n/ “ชำนาญ, จัดเจน”</p>	<p>ชาญ <i>jāñ</i> /cha:n/ “ชำนาญ, จัดเจน”</p>
<p>ขบ. <i>jít</i> “ไถ่, แนนหนา” (Pou, 1992: 188)</p> <p>ขป. ฉิต <i>jít</i> /cit/ “ไถ่ ฉิต เกือบ จวน”</p>	<p>ฉิต <i>jít</i> /chít/ “ไถ่จวนติดหรือไถ่จวนติดกัน”</p>	<p>ฉิต <i>jít</i> /chít/ “ไถ่จวนติดหรือไถ่จวนติดกัน”</p>

<p>ขบ. <i>jhe</i> “ต้นไม้, ป่าไม้, ไม้ซุง” (Pou, 1992: 197)</p> <p>ขก. <i>jhe, jheh</i> (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 110)</p> <p><i>jjeh</i> “ต้นไม้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 111)</p> <p>ขป. เจ๋ย <i>jhoe /chəw/</i> “ต้นไม้”</p>	<p>เจ๋ย <i>jhea /chəw/</i> “ไม้, ต้นไม้”</p>	<p>เจ๋ย <i>jhea /chəw/</i> “ไม้, ต้นไม้”</p>
<p>ขบ. <i>jen</i> “ตีน, ขา, ค้าง” (Pou, 1992: 190)</p> <p>ขป. เจ๋น <i>joen /cəwŋ/</i> “ตีน, ชาย, ขา”</p>	<p>เจ๋น <i>jein /chəwŋ/</i> “ตีนซึ่งเป็น ฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”</p>	<p>เจ๋น <i>jein /chəwŋ/</i> “ตีนซึ่งเป็น ฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”</p>
<p>ขบ. <i>tal</i> “ถึง” (Pou, 1992: 215)</p> <p>ขป. ดัล <i>tal' /dal/</i> “ถึง”</p>	<p>ดัล <i>tal /don/</i> “ถึง”</p>	<p>ดัล <i>tal /don/</i> “ถึง”</p>
<p>ขบ. <i>tyan</i> “รู้” (Pou, 1992: 227)</p> <p>ขป. เต๋น <i>tin /dəŋ/</i> “รู้”</p>	<p>เต๋น <i>tieyn /dian/</i> “รู้”</p>	
<p>ขบ. <i>toy</i> “ตาม” (Pou, 1992: 221)</p> <p>ขก. <i>toy</i> “โดย, ด้วย, ตาม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 269)</p> <p>ขป. เต๋ย <i>toy /daoy/</i> “ตาม”</p>	<p>เต๋ย <i>toy /do:j/</i> “ด้วย, ตาม”</p>	<p>เต๋ย <i>toy /do:j/</i> “ด้วย, ตาม”</p>
<p>ขบ. <i>dap</i> “ทบ, กั้น, รั้ง, ขวาง” (Pou, 1992: 245)</p> <p>ขป. ดัพ <i>dap' /tup/</i> “กั้น, กั้น”</p>	<p>ดัพ <i>dap /thóp/</i> [กั้น, กั้น, ขวาง]</p>	
<p>ขบ. <i>pos / pvas</i> “บวช, เข้าสู่ ศาสนา” (Pou, 1992: 320)</p>	<p>บวช <i>pvaj /bùat/</i> “ถือเป็น เพศภิกษุสามเณรหรือนักพรต</p>	

<p>ขก. <i>pos</i> “บวช” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 197) <i>puos, puoss</i> “บวช” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 205 - 206) ขป. ບູຮູບ <i>puos /buəh/</i> “บวช”</p>	<p>อื่น ๆ”</p>	
<p>ขบ. <i>mān</i> “ได้, รับ, มี, เป็น เจ้าของ, มีชีวิต, เกิดขึ้น, ปราบกฎ” (Pou, 1992: 371) ขก. <i>mān, mān</i> “มี, มีอยู่, เป็นอยู่” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 157) ขป. ມ້ານ <i>mān /miən/</i> “มี”</p>	<p>มาน <i>mān /ma:n/</i> “มี”</p>	<p>มาน <i>mān /ma:n/</i> “มี”</p>
<p>ขบ. <i>yal /yol</i> “รู้, เข้าใจ” (Pou, 1992: 383) ขก. <i>yal, yol</i> “ยล, เห็น, เข้าใจ” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 284-285) ขป. ຢາລ໌ <i>yal' /yǎl/</i> “เข้าใจ, คิดเห็นชัดแจ้งด้วย ปัญญา”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>
<p>ขบ. <i>rāy</i> “กระจัดกระจาย” (Pou, 1992: 402) ขป. ກຢ <i>rāy /riəy/</i> “เรียกราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกื่อนกลาด”</p>	<p>ราย <i>rāy /raj/</i> “เรื่อง ส่วน บุคคล หรือสิ่งซึ่งแยกกล่าวเป็น อย่าง ๆ ไป, ที่แยกเป็นลำดับ หรือเป็นระยะต่อเนื่องกัน, ที่ เรียงกันเป็นแถวเป็นระยะ ๆ”</p>	
<p>ขป. ລວງ <i>luəŋ /luəŋ/</i> “ปลอบ, ประจบ, ล้อลวง, พุด ให้หลงเชื่อ”</p>	<p>ลวง <i>lvaŋ /luəŋ/</i> [ปลอบ ประโลม]</p>	
<p>ขบ. <i>val / hvan</i> “หมุนไป รอบๆ, วงกลม” (Pou, 1992:</p>	<p>วล <i>val /won/</i> “เวียนไป โดยรอบ, ไปโดยรอบเข้าหา</p>	

<p>434)</p> <p>ขป. វល់ <i>val'</i> /wǎl/ “เวียน อยู่รอบ ๆ, หมุนอยู่รอบ ๆ”</p>	<p>ศูนย์กลางหรือออกจาก ศูนย์กลาง”</p>	
<p>ขป. <i>so / qso</i> “ขาว, ไม่มีสี” (Pou, 1992: 505)</p> <p>ขป. ស <i>sa /saa/</i> “ขาว”</p>	<p>ស <i>sa /sǎ:/</i> “ขาว”</p>	
<p>ขป. <i>oy</i> “ให้, เสนอให้, อาสา, ทำให้เกิด, คำสั่ง, แสดงถึงผู้รับ หรือผู้ได้ประโยชน์” (Pou, 1992: 55)</p> <p>ขก. <i>oay, oy, oyy</i> “ให้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 180 - 181)</p> <p>ขป. អោយ <i>oy /qaoy/</i> “ให้”</p>	<p>អោយ <i>avay /ʔuaj/</i> “ให้”</p>	<p>អោយ <i>avay /ʔuaj/</i> “ให้”</p>
<p>ขป. <i>krañ / kroñ</i> “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114)</p> <p>ขป. ក្រង់ <i>krañ /kraaŋ/</i> “ร้อย อย่างร้อยดอกไม้”</p>	<p>ក្រង់ <i>krañ /krɔ:ŋ/</i> “ร้อย, ถัก, ทอ”</p>	
<p>ขก. <i>krāp, krāpp, krāpp,</i> <i>krăp, krăpp</i> “กราบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 131)</p> <p>ขป. ក្រាប <i>krāp /kraap/</i> “กราบ, ทำให้เรียบ, หมอบกราบ, กักไซ้”</p>	<p>ក្រាប <i>krāp /krə:p/</i> “การ แสดงความเคารพด้วยวิธีนั่ง ประนมมือขึ้นเสมอหน้าผาก แล้วน้อมศีรษะลงจดพื้น”</p>	
<p>ขป. ខ្ជាត់ <i>khcāt' /kcat/</i> “กระจัด, พลัด, แยก”</p>	<p>ខ្ជាត់ <i>khcāt /khàʔcət/</i> “กำจัด”</p>	
<p>ขป. <i>kci / khci</i> “เขี้ยวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108)</p> <p>ขก. <i>kcī</i> “ขจี, อ่อน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 122)</p>	<p>ខ្ជី <i>khcī /khàʔci:/</i> “งาม สดใส”</p>	

<p>ขป. ฐີ <i>khcī</i> /kcəy/ “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”</p>		
<p>ขบ. <i>khney</i> “หมอน, หมอนอิง” (Pou, 1992: 128)</p>	<p>เขนย <i>khney</i> /khəŋəj/ “หมอนหนุน”</p>	
<p>ขก. <i>khney, khnoey, khneiy</i> “หมอน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 125)</p>		
<p>ขป. เขื้อย <i>khnoey</i> /knaəy/ “หมอน”</p>		
<p>ขก. <i>grañ</i> “ครอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 97)</p>	<p>ครอง <i>grañ</i> /khro:ŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”</p>	<p>ครอง <i>grañ</i> /khro:ŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”</p>
<p>ขป. คร่ง <i>grañ</i> /krəwŋ/ “ครอง, ปกครอง, พิทักษ์รักษา, ครอบ คลุม, ห่อ”</p>		
<p>ขป. ญำบ <i>jrāp</i> /criəp/ “ซึ่มซาบ, ซึ่มซับ, ซาบ(ซึ้ง), ซ้ำใจ, แทรก”</p>	<p>ชราบ <i>jrāp</i> /cháʔrā:p/ “ทราบ”</p>	
<p>ขก. <i>jrāh</i> “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 113)</p>	<p>ชระ <i>jrāh</i> /cháʔráʔ/ [สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน]</p>	
<p>ขป. ญะ <i>jrāh</i> /crəəh/ “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน”</p>		
<p>ขบ. <i>trū</i> “ถูกต้อง, ต้อง, สัมผัส” (Pou, 1992: 232)</p>	<p>ตรู <i>trū</i> /tru:/ “งาม”</p>	
<p>ขก. <i>tru, truh, trūv</i> “ถูก, ต้อง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 272)</p>		
<p>ขป. ทรู <i>trūv</i> /trəw/ “ต้อง, ถูก, ถูกต้อง, งาม”</p>		
<p>ขบ. <i>thkval</i> “ยกขึ้น, ทรงพลัง,</p>	<p>ถก <i>thkal</i> /thəʔkon/ [วาง,</p>	

<p>สูงส่ง, สักการะ, เนิน” (Pou, 1992: 238)</p> <p>ขก. <i>thkal</i> “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 255)</p> <p>ขป. ตุ้ก <i>thkal</i> /tkal/ “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)”</p>	<p>ตั้ง]</p>	
<p>ขก. <i>thnam</i> “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 203)</p> <p>ขป. ตุ้ม <i>thnam</i> /tnam/ “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่”</p>	<p>ถนอม <i>thnam</i> /thà?nám/ “คอยระวังประคับประคองไว้ให้ดี, ใช้อย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้เสียหรือหมดเร็ว, เก็บไว้อย่างดี”</p>	
<p>ขป. <i>dhnan</i> “หนัก, น่าประทับใจ” (Pou, 1992: 258)</p> <p>ขป. ตุ้ง <i>dhnan</i> /tñón/ “หนัก”</p>	<p>ท้ง <i>dhnan</i> /thá?ñan/ “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่”</p>	
<p>ขป. <i>drāy</i> “เนื้อทราย” (Pou, 1992: 261)</p> <p>ขก. <i>drāy</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวกกวาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 275)</p> <p>ขป. ไตรย <i>drāy</i> /trióy/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวกกวาง”</p>	<p>ทราย <i>drāy</i> /sa:j/ “ชื่อสัตว์ป่าประเภทกวาง เนื้อทราย”</p>	
<p>ขป. <i>pryap</i> “เปรียบเทียบ” (Pou, 1992: 334)</p>	<p>เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่ง</p>	<p>เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่ง</p>

<p>ขป. ប្រៀប <i>priep</i> /priəp/ “เปรียบเทียบ, เที่ยบ, เตรียม”</p>	<p>หนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้เคียง เสมอ กัน หรือผิดกัน”</p>	<p>หนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้เคียง เสมอ กัน หรือผิดกัน”</p>
<p>ขป. <i>pkā</i> / <i>phkā</i> “ดอกไม้” (Pou, 1992: 320) ขก. <i>phkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 193) <i>pkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 196) ขป. ផ្កា <i>phkā</i> /pkaa/ “ดอกไม้”</p>	<p>ผกา <i>phkā</i> /phàʔka:/ “ดอกไม้”</p>	<p>ผกา <i>phkā</i> /phàʔka:/ “ดอกไม้”</p>
<p>ขป. <i>plu</i> / <i>phlu</i> / <i>phlū</i> “ทาง, ทางเดิน, ถนน” (Pou, 1992: 335) ขก. <i>phlū</i>, <i>phlūv</i> “ทาง, หนทาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 194) ขป. ផ្លូវ <i>phlūv</i> /pləw/ “ทาง”</p>	<p>ผลู <i>phlū</i> /phlū:/ “ทาง”</p>	
<p>ขป. <i>sveñ</i> “เที่ยวหา, ค้นหา, เสาะหา” (Pou, 1992: 521) ขป. ស្វែង <i>sveñ</i> /swaen/ “หา, เสาะหา, เที่ยวหาให้ได้ตั้ง ปรารถนา”</p>		<p>แสวง <i>sveñ</i> /sàʔwə:ŋ/ “เที่ยวหา, ค้นหา, เสาะหา”</p>
<p>ขป. <i>rom</i> “โอบล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 407) ขก. <i>rom</i> “รุ่ม, ตอม, ห่อ, ห้อม ล้อม, รุ่มล้อม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 223) ขป. រម <i>rom</i> /room/ “รุ่ม ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุ่มล้อม”</p>	<p>โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”</p>	<p>โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”</p>
<p>ขป. <i>sgar</i> “กลอง” (Pou,</p>	<p>สคร <i>sgar</i> /sàʔkhoa:n/</p>	

1992: 507)	“กลอง”	
ขป. สฺร <i>sgar</i> /skw/ “กลอง”		
ขก. <i>hoh</i> “เหาะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 102)	เหาะ <i>hah</i> /həʔ/ “เคลื่อนที่ไป ในอากาศด้วยฤทธิ์”	
ขป. เฮาะ <i>hoh</i> /hah/ “ลอยไป ในอากาศ, เดินฟ้า”		
<p>ตัวอย่างคำที่ยกมานี้เป็นตัวอย่างที่รูปคำยืมสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมร โดยมีการปรับรูปพยัญชนะต้นควบที่เขียนจากตัวเต็ม-ตัวเชิง เป็นพยัญชนะต้นเรียงกันสองตัว มีการปรับรูปสระให้เข้ากับอักขรวิธีของภาษาไทย เช่นการปรับวิธีการเขียนคำในภาษาเขมรซึ่งไม่ต้องแสดงรูปสระแฝงเป็นการแสดงรูปสระ <i>a</i> ในคำยืมภาษาเขมร อย่างไรก็ตาม พบคำที่ยังคงเขียนตามแบบคำต้นทางภาษาเขมร คือ ไม่มีรูปสระ <i>a</i> ด้วย เช่นคำว่า สฺร <i>sgar</i> /səʔkhwə:n/ “กลอง” แต่จะพบน้อยกว่าคำที่มีการปรับอักขรวิธีตามภาษาไทย</p> <p>นอกจากนี้ ยังพบว่า รูปคำยืมมีทั้งที่สัมพันธ์กับรูปคำภาษาเขมรโบราณ เช่นคำว่า เขนย <i>khney</i> /khəʔnəj/ “หมอนหนุน” ทงัน <i>dnān</i> /thəʔŋan/ “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่” เตียง <i>tīeyn</i> /dian/ “รู้” และที่สัมพันธ์กับรูปคำภาษาเขมรปัจจุบัน เช่นคำว่า เจิง <i>jein</i> /chəŋ/ “ดินซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”</p> <p>ข้อมูลคำยืมในสมุทราโฆษคำฉันท์แสดงให้เห็นคำที่มีโครงสร้างสัมพันธ์กัน แต่รูปพยัญชนะต้น รูปสระและรูปพยัญชนะสะกดอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของคำในภาษาเขมรหรือภาษาไทย ดังเช่น</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)	ขดาน <i>khtān</i> /khəʔdan/ “กระดาน”	
ขป. กฺทาร์ <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่ เลื้อยออกเป็นแผ่น”		
ขป. <i>knur</i> / <i>khnor</i> “ชื่อไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด <i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. ในวงศ์ (Morac.)” (Pou, 1992: 112)	ขนุน <i>khnun</i> /khəʔnūn/ “ชื่อ ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ชนิดหนึ่ง”	
ขป. ขฺนุร <i>khnur</i> /knol/ “ขนุน”		
ขป. <i>jrai</i> / <i>jray</i> “ต้นไทร”		ไทร <i>drai</i> /saj/ “ชื่อต้นไม้ใหญ่

<p>(Pou, 1992: 194)</p> <p>ขก. <i>jrai</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร <i>Ficus</i>”</p> <p>(อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113)</p> <p>ขป. ไจ <i>jrai /crɨy/</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร <i>Ficus</i>.”</p>		<p>ชนิดหนึ่ง”</p>
<p>ขป. จราบ <i>jrāp /criəp/</i> “ชิมชาบ, แพรก, ชิมซัป, ชาบ(ซึ่ง), เข้าใจ”</p>	<p>จราบ <i>jrāp /sā:p/</i> [ชิมชาบ, แพรก, ชิมซัป]</p>	
<p>ขก. <i>jaek</i> “แพรก, แชนง”</p> <p>(อุไรศรี วรศะริน, 2542: 112)</p> <p>ขป. ไจเรก <i>jaek /creek/</i> “เสียด, เปียดเข้าไป, ชำแรก”</p>	<p>แจเรก <i>jreek /sɛ:k/</i> “เข้าไปอยู่ในระหว่างสิ่งอื่นในลักษณะที่เปียดเสียดหรือสอดเป็นต้น”</p>	
<p>ขป. ตาด <i>tās' /dah/</i> “กาง, แผ่, ชิ่ง, ฟอก, แนนขนัด, ดาซดา, เกื่อนกลาด, ปกคลุมไปด้วย” “ปลุกให้ตื่น, ปลุกให้หลัง, ให้มีกำลัง”</p>	<p>ตัด <i>tāt /dət/</i> “ปลุก”</p>	
<p>ขก. <i>phṭāc'</i> “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผล็จ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161)</p> <p>ขป. พุด <i>phṭāc' /pdac/</i> “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผล็จ”</p>		<p>พุด <i>phṭec' /phàʔdət/</i> “ตัด, ขจัด, ขาด”</p>
<p>ขป. พุด <i>phṭoem /pdaəm/</i> “เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”</p>	<p>พุด <i>phateim /phàʔdɔ:m/</i> “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”</p>	<p>พุด <i>phateim /phàʔdɔ:m/</i> “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”</p>
<p>ขป. <i>pa-on / pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291)</p> <p>ขก. <i>ph-un, ph-un, ph-ūn</i></p>	<p>พออน <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> “พออน, น้องหญิง”</p>	<p>พออน <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> “พออน, น้องหญิง”</p>

<p>“น้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 195)</p> <p>ขป. บูน <i>p-ūn</i> /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”</p>		
<p>ขบ. <i>vleñ</i> “ไฟ” (Pou, 1992: 468)</p> <p>ขก. <i>bhloen</i> “เพลิง, ไฟ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 34)</p> <p>ขป. เห็ง <i>bhloen</i> /pləəŋ/ “ไฟ”</p>	<p>เพลิง <i>bleiñ</i> /phlə:ŋ/ “ไฟ”</p>	
<p>ขป. เวง <i>lven</i> /lween/ “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่มีกลิ่นหอมรวยรื่น, ไฟระอาอ่อนหวาน, (เสียงที่) ลอยไปไกล”</p>	<p>ลเวง <i>laven</i> /lá?we:ŋ/ [(เสียง, กลิ่น)ที่ลอยไปไกล]</p> <p>เลว <i>lven</i> /lá?we:ŋ/ [(เสียง, กลิ่น)ที่]ที่ลอยไปไกล]</p>	<p>ลเวง <i>laven</i> /lá?we:ŋ/ [(เสียง, กลิ่น)ที่]ที่ลอยไปไกล]</p>
<p>ขป. สร้ง <i>srāmñ</i> /sraŋ/ “ซึด”</p>	<p>ซริง <i>jrāñ</i> /saŋ/ [ซึด]</p>	

การเปลี่ยนแปลงจากคำต้นทาง *jrai* / *jray* “ต้นไทร” เป็น ไทร *drai* / *saj* “ชื่อไม้ต้นใหญ่ชนิดหนึ่ง” หรือ *phṭac* “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผล็จ” เป็น เผล็จ *phtec*⁸ / *phà?dèt* / “ตัด, ขจัด, ขาด” เป็นการเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้นหรือสระในคำ ซึ่งจะนำเสนอในตอนความสัมพันธ์ของรูปอักษรของคำยืมกับคำต้นทางภาษาเขมรต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบรูปคำนี้กับคำว่า **ผเดิม** *phateim* / *phà?dɔ:m* / “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน” พบว่าการเขียนรูปพยัญชนะต้นของคำว่า **ผเดิม** *phateim* / *phà?dɔ:m* / “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน” มีการแยกรูปพยัญชนะต้นออกจากกันโดย **ผ** *ph* อยู่หน้ารูปสระ **เอ** *ei* ส่วนรูปพยัญชนะต้นตัวที่สอง **ด** *t* อยู่หลังสระ **เอ** *ei* ต่างจากคำว่า **เผล็จ** *phtec*⁸ / *phà?dèt* / “ตัด, ขจัด, ขาด” ที่รูปพยัญชนะต้น **ผด** *pht* ยังคงอยู่หลังสระ **เอ** *e* ทั้งสองรูป วิธีการเขียนที่แตกต่างกันนี้อาจเกิดจากความพยายามแยกพยัญชนะต้นที่ไทยออกเสียงควบแบบภาษาเขมรไม่ได้ เช่นในคำว่า **ผเดิม** *phateim* / *phà?dɔ:m* / “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน” ส่วนการเขียนคำว่า **เผล็จ** *phtec*⁸ / *phà?dèt* / “ตัด, ขจัด, ขาด” สะท้อนการคงวิธีการเขียนพยัญชนะต้นแบบเรียงต่อกันแบบภาษาเขมร ความพยายามแยกรูปพยัญชนะของคำที่มีพยัญชนะต้นควบนี้เห็นชัดในคำที่มีรูปสระหน้า เช่น **เอ** *e* **เอ** *ei* **ไอ** *ai* **โอ** *o* เท่านั้น ส่วนรูปสระอื่นไม่อาจแยกให้เห็นว่ารูปพยัญชนะต้นที่ควบกันนั้นแยกการออกเสียง แต่น่าจะเป็นสาเหตุให้มีการใช้รูป

สระอะ *ah* แยกรูปพยัญชนะต้นควบบางคู่ ซึ่งจะนำเสนอต่อไป การเขียนพยัญชนะเรียงต่อกันตามแบบคำต้นทางและแบบแยกพยัญชนะต้นควบอาจพบในคำเดียวกันด้วย เช่น ในสมัยอยุธยาพบการสะกดทั้งสองแบบในคำว่า เลวง *lveñ /láʔwe:ŋ/* และ ลเวง *laveñ /láʔwe:ŋ/* [(เสียง, กลิ่นที่) ลอยไปไกล]

1.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์ต่างจากคำต้นทางพยางค์เดียว เมื่อภาษาไทยยืมคำพยางค์เดียวจากภาษาเขมร ภาษาไทยอาจปรับรูปคำให้มีโครงสร้างแบบต่างๆ คำต้นทางพยางค์เดียวที่พบการปรับโครงสร้างบ่อยๆ มักเป็นคำที่มีพยัญชนะต้นควบสองตัว CCV(C) พยัญชนะต้นควบเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นรูปที่ไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย คนไทยจึงไม่สามารถออกเสียงของรูปพยัญชนะต้นควบตามแบบภาษาเขมรได้ และมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการสะกดรูปคำยืม การปรับรูปคำที่มีพยัญชนะต้นควบที่พบมีดังเช่น การแทรกรูปสระอะ *ah* การแทรกรูป ร *r* และการแทรกรูป ร *r* กับสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบรูปคำที่มีเฉพาะในสมุทรโฆษคำฉันท์ คือ ไม่ปรากฏรูปคำเช่นนั้นในพจนานุกรมภาษาเขมรหรือพจนานุกรมไทยเอง ส่วนคำต้นทางพยางค์เดียวที่มีรูปพยัญชนะต้นเดียว CV(C) พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยการเพิ่มพยางค์หน้าคำต้นทาง ดังมีรายละเอียดของการปรับโครงสร้างดังนี้

1.2.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีการแยกพยางค์โดยการแทรกรูปสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ พยัญชนะต้นควบของคำต้นทางพยางค์เดียวหลายคำเป็นพยัญชนะต้นควบที่ไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย คนไทยออกเสียงพยัญชนะต้นของคำเหล่านี้ในลักษณะควบแบบภาษาเขมรไม่ได้ คนไทยแก้ปัญหาโดยการออกเสียงสระอะ */áʔ/* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ และทำให้มีการแทรกรูปสระอะ *ah* เพื่อความสะดวกในการอ่านคำ ข้อมูลจากสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า ภาษาไทยมีวิธีการแทรกรูปสระอะ *ah* เพื่อช่วยในการเขียนและการอ่านตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว การแปรรูปเช่นนี้ทำให้คำยืมภาษาเขมรมีโครงสร้างเป็นคำสองพยางค์ *Caʔ-C(C)VC* ดังตัวอย่างคำเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. เฉา <i>chto /cdao/</i> “ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง”	ชะโต <i>jahto /cháʔdo:/</i> “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง”	
ขป. ญ็อง <i>lpjoen /lbiəŋ/</i> “ความเร็ว”	ระบิน <i>rahpin /ráʔbin/</i> “เร็ว”	
ขป. ญะง <i>lveñ /lween/</i> “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่มีกลิ่นหอมรวยรื่น, ไพเราะอ่อนหวาน (เสียงที่) ลอยไปไกล”	ละเวง <i>lahveñ /láʔwe:ŋ/</i> [(เสียงที่) ลอยไปไกล]	

1.2.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกรูปพยัญชนะ *r* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกรูปพยัญชนะ *r* ระหว่างพยัญชนะต้นควบทำให้รูปพยัญชนะตัวที่หนึ่ง เกิดเรียงกับ *r* ในการออกเสียง รูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งจะออกเสียง ควบกับ *r* และมีเสียงสระ แฝง /àʔ/ ส่วนพยัญชนะต้นตัวที่สองของคำต้นทางกลายเป็นพยัญชนะต้นของรูปสระของคำต้นทาง การแปรรูปเช่นนี้ทำให้คำยืมภาษาเขมรมีโครงสร้างคล้ายกับคำสองพยางค์ภาษาเขมร CrV-C(C)VC ทั้งนี้ การแทรกรูปพยัญชนะ *r* นี้ อาจเกิดร่วมกับการเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นๆ ในคำด้วย ในการถ่ายถอดรูปคำยืมในกลุ่มนี้เป็นอักษรโรมัน สระของพยางค์หน้าที่เป็นสระแฝง /àʔ/ แสดงด้วยรูป *a* ทั้งนี้ พบว่าการแยกพยางค์วิธีนี้ปรากฏในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาทั้งสิ้น เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>jruk</i> “หนาแน่น, เบียดเสียด” (Pou, 1992: 193)	ชรนุก <i>jranuk</i> /cháʔráʔnùk/ [หนา, ทึบ, แน่น]	
ขบ. <i>jmol</i> “เพศผู้” (Pou, 1992: 193)	ชรโมล <i>jramol</i> /cháʔràʔmo:n/ [เพศผู้]	
ขป. เจมูล <i>jhmol</i> /cmool/ “เพศผู้, เพศชาย, ใหญ่”		
ขป. ญมูส <i>jhmus</i> /cmuh/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หนายาว ปากเสี้ยม หางยาว ลายเป็น ปล้อง”	ชรมต <i>jramat</i> /cháʔráʔmót/ “ชะมด”	
ขป. เจม็อง <i>chmieñ</i> /cmiəŋ/ “ฆ่าเลี้ยง”	ชรเมียง <i>jramiēñ</i> /cháʔráʔmiəŋ/ “เมียง, มองดู”	
ขป. สริล <i>sril</i> /srəl/ “เป็นเงา แฉวาว”	ชรริน <i>jrarin</i> /cháʔráʔrin/ [เป็นเงาแฉวาว]	
ขป. สพาย <i>sbāy</i> /spiəy/ “สะพาย”	สรพาย <i>srabāy</i> /sàʔráʔpha:j/ “แขวนบ่า, ห้อยเฉียงบ่า”	
ขป. <i>san-at</i> “สะอาด, เรียบร้อย” (Pou, 1992: 476)	สรอาด <i>sra-āt</i> /sàʔráʔʔà:t/ “สะอาด บริสุทธิ์ ปราศจากมลทิน”	
ขป. สฎาท <i>s-āt</i> /sqaat/		

“สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน”

คำว่า **ชริน** *jrarin /cháʔráʔrin/* มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ คือ มีการเปลี่ยนรูปจาก *s* เป็น *j* แล้วเพิ่มรูปพยัญชนะ *r* หลังพยัญชนะต้น และเปลี่ยนรูปพยัญชนะสะกดจาก *l* เป็น *n* ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะนำเสนอโดยละเอียดในตอนต่อไป

นอกจากนี้ ยังพบการเพิ่มรูปพยัญชนะ **ร** *r* ในคำที่มีพยัญชนะต้นเดียว ซึ่งมีผลให้คำมีพยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะต้นควบ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง คือยังคงเป็นคำพยางค์เดี่ยวเหมือนคำต้นทาง

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. **แจง** *jaeñ /cɛeŋ/* “ชิง, แย่งขึ้นหน้า, แทรก”

แจรง *jreeñ /cháʔre:ŋ/*
“แจง, เบียดเสียด”

ขป. *soṃ / svam* “ขอร้อง, ภาวนา, ขอความกรุณา, ต้องการ” (Pou, 1992: 505)

สรวม *srvam /sũam/* “ขอ”

ขก. *sũm, sũm, sũmm* “ขอ”
(อุไรศรี วรศะริน, 2542: 255)

ขป. **สุษ** *sũm /soum/* “ขอ”

สุ *sum /som/* “ขอ”

1.2.3 คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกรูปพยัญชนะ ร *r* และสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ การแทรกรูปพยัญชนะ **ร** *r* และสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบทำให้เกิดเป็นคำสองพยางค์ ต่างจากคำต้นทางที่เป็นคำพยางค์เดี่ยว กล่าวคือ รูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งของคำต้นทางเกิดควบกับ **ร** *r* และมีรูปสระอะ *ah* เพิ่มด้วย ส่วนนี้เกิดเป็นพยางค์หน้า พยัญชนะต้นตัวที่สองของคำต้นทางยังคงเป็นพยัญชนะต้นของสระของคำต้นทาง และกลายเป็นพยางค์ที่สองของคำยืม การแทรกรูปพยัญชนะ **ร** *r* และสระอะ *ah* นี้ อาจเกิดร่วมกับการเปลี่ยนแปลงส่วนอื่นๆ ในคำได้ด้วย ทั้งนี้ พบว่าการแยกพยางค์วิธีนี้ทำให้คำยืมมีโครงสร้างเป็น **Crah-C(C)VC** และพบการปรับรูปคำด้วยวิธีนี้ทั้งในภาษาส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา และส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. **ตุ๊ก** *kʰuk /kdok/*
“ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ”

ตระดก *trahtak /tràʔdòk/*
[ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ]

ขป. *kse / khse* “อาการไหล

กระแส *krahsee /kràʔsɛː/*

ไป, สาย, เส้นเชือก, เส้นวัด ที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็ก” (Pou, 1992: 122) ขป. ខ្សែ <i>khsae</i> /ksae/ “สาย, กระแส”		“น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือ พัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ ขาดสาย, เส้น, สาย, แนว, ทาง, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือ เหล็กเป็นต้น”
ขป. <i>kdap</i> “ปิด, ปิดให้สนิท” (Pou, 1992: 110) ขป. ខ្ទប់ <i>khdap</i> /ktup/ “ปิด, กั้น, หว่านล้อม, ขัดขวาง, ล้อม”	กระทบ <i>krahdap</i> /kràʔthóp/ “โดน, ถูกต้อง, ปะทะ”	
ขป. <i>ptoc</i> “เหมือนกัน, จำนวน เหมือนกัน” (Pou, 1992: 321) ขป. ប្រដូច <i>praṭuc</i> /pradouc/ “เปรียบเทียบ, เหมือน”	ประตุง <i>prahtuc</i> /pràʔdùt/ “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง”	ประตุง <i>prahtuc</i> /pràʔdùt/ “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง”
ขป. <i>phdam</i> “การพักผ่อน, (สำหรับกษัตริย์) การนอน” (Pou, 1992: 339) ขป. ផ្ទះ <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”		ประทม <i>praḥdam</i> /pràʔthom/ “บรรทม, ผทม”

1.2.4 คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกรูปสระอื่น นอกจากการแทรกรูปสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ พบว่าคำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษคำฉันทบางคำ มีการแทรกรูปสระอุ *u* ระหว่างพยัญชนะต้นควบของคำต้นทางพยางค์เดียวด้วย และมีผลให้คำยืมมีโครงสร้างเป็นคำสองพยางค์ โดยพบลักษณะนี้เฉพาะกับคำเรียกชื่อสัตว์ปีก ซึ่งมีพยัญชนะต้นตัวแรกเป็น *k*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ក្បាន <i>knān</i> /kŋaan/ “ห่าน”	กุงาน <i>kuñān</i> /kùʔŋa:n/ “ห่าน”	กุงาน <i>kuñān</i> /kùʔŋa:n/ “ห่าน”
ขป. ក្បោក <i>knok</i> /kŋaok/ “นกยูง”	กุงอก <i>kuñok</i> /kùʔŋô:k/ “นกยูง”	

บริบทที่พบคำเหล่านี้เป็นบทที่มีการชมนกชนิดต่าง ๆ กวีน่าจะต้องการให้มีการสัมผัสอักษรและสัมผัสสระเป็นคู่ จึงใช้คำศัพท์ที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันมาวางเรียงกัน

มีกฎองก์งานแลงอุอน   นกจิบจาบซอน

ซเซียบในบัวใบบั้ง

(สมุทร. ภ. 1, บ.417)

เป็นที่น่าสังเกตว่า กุองน *kuṅaṅ* /kùŋwə:n/ “นกซ้อนหอย” ที่พบในสมุทโรฆษ คำฉันท มีรูปตรงกับคำภาษาเขมรโบราณว่า *kuṅar* “นกซ้อนหอย” (Pou, 1992: 102) อาจเป็นไปได้ว่า กุองน *kuṅaṅ* /kùŋwə:n/ จะรักษารูปเดิมไว้ กวีจึงดัดแปลงคำเรียกชื่อสัตว์ปีกชนิดอื่นที่เป็น คำภาษาเขมรเทียบแบบคำว่า กุองน *kuṅaṅ* /kùŋwə:n/ โดยการแทรกอุปสรรค *u* ระหว่างพยัญชนะ ต้นควบ *kn* /kŋ/ การแยกเสียงพยัญชนะต้นควบเช่นนี้ทำให้คำยืมภาษาเขมรทั้งสามคำกลายเป็น คำสองพยางค์ที่พยางค์แรกมีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน และพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองเป็นเสียงเดียวกัน การดัดแปลงคำเช่นนี้เป็นการสร้างความไพเราะให้คำประพันธ์แบบหนึ่ง

ในสมุทโรฆษคำฉันทพบคำที่มีการเพิ่มรูปสระเอีย *īy* ระหว่างพยัญชนะต้น ควบหนึ่งคำ คือคำว่า เสียตาย *sīeytāy* /sīada:j/ “รู้สึกอยากได้สิ่งที่เสียไปพลาดไปเป็นต้น ให้ กลับคืนมา, รู้สึกว่าพลาดโอกาสที่ควรจะมี, รู้สึกไม่ยอมให้เสียไปโดยไม่ได้ประโยชน์, อาลัยถึงสิ่งที่ จากไป” ซึ่งเป็นคำยืมภาษาเขมรมาจากคำต้นทางว่า สฎาย *sṭāy* /sdaay/ “รู้สึกเสียใจในสิ่งที่ควรได้ แต่ไม่ได้ ในสิ่งที่ควรทำแต่ไม่ทำ, เป็นห่วงถึงอาลัยถึง” Varasarin (1984: 34) เห็นว่าน่าจะเป็น การลากเข้าความไปหาคำว่า เสีย *sīey* /sīa/ “หาย, หมด, สูญ” ในภาษาไทย

1.2.5 การเติมพยางค์ในคำยืมภาษาเขมร ภาษาเขมรมีวิธีการสร้างคำด้วยการเติม หน่วยคำเติมหน้าหรือการเติมหน่วยคำเติมกลาง ซึ่งเรียกว่าวิธีการแผลงคำ (derivation) ทั้งหน่วยคำ เติมหน้าและหน่วยคำเติมกลางเป็นส่วนที่มีความหมายและมีผลให้ความหมายของคำเพิ่มขึ้น หน่วยคำ เติมที่ใช้ในภาษาเขมรมีหลายรูปและปรากฏในการสร้างคำแผลงหลายคำ

จากการเก็บข้อมูลคำยืมเขมรในสมุทโรฆษคำฉันท พบว่าคำยืมภาษาเขมร หลายคำมีการเติมรูปพยางค์ที่คำต้นทางภาษาเขมร ผู้วิจัยใช้คำว่า “พยางค์” ในที่นี้เนื่องจากเห็นว่า ส่วนที่เติมนี้มีลักษณะคล้ายหน่วยคำเติมในภาษาเขมร แต่ต่างไปจากหน่วยคำเติมในภาษาเขมรในแง่ ของความหมาย ในหลายกรณี ดูเหมือนว่ากวีจะไม่ได้เคร่งครัดเรื่องหน้าที่และความหมายของพยางค์ ที่เติมเข้ามา คำยืมที่มีโครงสร้างเหมือนคำแผลง เมื่อตรวจสอบรูปคำกับคำต้นทางภาษาเขมรแล้ว ไม่ พบรูปนั้นๆ ในเอกสารและพจนานุกรมที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นความพยายาม ในการสร้างคำขึ้นใช้เองในสมุทโรฆษคำฉันท โดยพยายามให้มีรูปคำเหมือนคำแผลงภาษาเขมร ส่วน ความหมายของคำ พบว่ามีทั้งที่พยายามให้คำมีความหมายตามแบบคำแผลงในภาษาเขมรและที่ไม่ได้ คำนี้ถึงความหมายของคำ กล่าวคือ อาจเป็นการสร้างคำขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ในเรื่องกำหนด ฉันทลักษณ์หรือเรื่องการสัมผัสอักษรเท่านั้น ดังในบริบทต่อไปนี้

ลำขาคือกาญจนกทลี และลำเพ็ญลำพาลไส
 สองนมชชิตวิจิตรใน ออกอาสน์แก้วโถมเวลา
 (สมุทร. ภ.1, 697)

คำว่า ลำเพ็ญ *lāmben̄* /lamphen/ และ ลำพาล *lāmbāl* /lampha:n/ ในที่นี้ มีความหมายไม่แตกต่างกับคำว่า เพ็ญ *ben̄* /phen/ “เต็ม” หรือ พาล *bāl* /pha:n/ “อ่อน, เยาว์” บริบทนี้อาจตีความได้ว่า “ลำขา(นาง) ดั่งต้นกล้วย เต็มแน่นและอ่อนเยาว์ นมสองเต้าชิดกัน ในฐานะถันของนาง” จากบริบทนี้ทำให้เห็นว่า การเติมพยางค์ ลำ *lām* /lam/ ข้างหน้าคำ มีจุดประสงค์ เพื่อให้ได้คำครบจำนวนตามที่กำหนดในวรรค ในขณะที่เดียวกันก็ได้สัมผัสอักษรคือ ล l และ พ b นอกจากนั้นแล้วคำว่า ลำ *lām* /lam/ ยังอาจใช้ “เรียกสิ่งที่ยาวกลมหรือมีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” ในที่นี้ คำนี้จึงอาจหมายถึง “ขา” ก็ได้

การเติมพยางค์ในคำยืมภาษาเขมรที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่ามี 3 ประเภท คือ การเติมพยางค์หน้า การซ้ำรูปพยัญชนะต้น การเติมพยางค์กลางคำ ดังนี้

1.2.5.1 การเติมพยางค์หน้าคำยืม ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบการใช้พยางค์เติมหน้าที่มีรูปคล้ายหน่วยคำเติมหน้าในภาษาเขมร รูปคำยืมเหล่านี้ บางคำเหมือนมีความหมายเพิ่มขึ้นจากคำรากศัพท์ ซึ่งอาจเป็นคำต้นทางภาษาเขมรหรือคำภาษาอื่น บางคำมีความหมายเหมือนคำต้นทาง คือ ไม่ได้มีความหมายเพิ่มขึ้น ข้อมูลคำต้นทางในหัวข้อนี้เป็นเพียงการเสนอคำรากศัพท์ของคำยืมภาษาเขมร เนื่องจากไม่พบรูปคำแผลงแบบนี้ในพจนานุกรมเขมร

การเติม *k*- หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมร หน่วยคำเติมหน้า *k*- มีหน้าที่ทำให้คำแผลงที่ได้มีความหมายเน้นหนักมากขึ้นกว่ารากศัพท์ หรือเป็นคำไม่สุภาพ ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำยืมที่มีการเติม *k*- หน้าคำรากศัพท์ ดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. รัยส <i>ra-os</i> /rɔqoh/ “ความชุ่มซ้องหมองใจ ความ ร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ”	กระอุ <i>krah-u</i> /kràʔʔùʔ/ [ระอุ; ร้อนรน]	
ขป. คุเรก <i>kralek</i> /kraleik/ “เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง”	กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /kràʔkluək/ [จ้องมองไม่ วางตา]	

รูปคำแผลง กระอุ *krah-u* /kràʔʔùʔ/ นี้ไม่พบในภาษาเขมร จึงน่าจะ เป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเอง คำนี้มีความหมายเน้นหนักมากกว่าคำรากศัพท์ รัยส *ra-os* /rɔqoh/ ซึ่งมีรูปในภาษาไทยคือ ระอุ *rah-u* /ráʔʔùʔ/ “ร้อนมาก, สุกทั่ว” ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบ

รูปแปรของคำว่า **กระอุ** *krah-u* /kràʔʔnʔ/ [ระอุ; ร้อนรน] คือ **ตระอุ** *trah-u* /tràʔʔnʔ/ [รุ่มร้อน] ด้วย

คำว่า **กระเกลือก** *krahkl̥iɛak* /kràʔkl̥uək/ [จ้องมองไม่วางตา] มีการเปลี่ยนแปลงหลายระดับ กล่าวคือ จากคำต้นทาง **กรูเญก** *kralek* /kraleik/ “เกลือ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง” มีการลดรูป ร *r* ของพยางค์หน้า ทำให้พยัญชนะต้นตัวหนึ่งของพยางค์หน้ามารวมกับพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองเป็นรูปพยัญชนะต้นควบ **กล** *kl* แล้วจึงมีการเติมพยางค์หน้า **ก** *k* พร้อมกับการแทรกรูป ร *r* และการเพิ่มรูปสระ **อะ** *ah* ส่วนพยางค์ที่สองมีการเปลี่ยนแปลงรูปสระจาก *e* เป็น *īea*

หน่วยคำเติมหน้า *kaN-* มีหน้าที่ทำให้คำแผลงที่ได้มีความหมายเน้นหนักมากขึ้นกว่าคำรากศัพท์ หรือเป็นคำไม่สุภาพ เช่น **คาส์** *cās* /cah/ “แก่” เมื่อเติมหน่วยคำเติมหน้าแล้วกลายเป็น **กฏาส์** *kañcās* /kañcah/ มีความหมายว่า “แก่ๆ แก่ๆ (คำไม่สุภาพถ้าใช้กับคน)” ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำยืมที่มีการเติม *kaN-* หน้าคำรากศัพท์ เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. จฺร่าบ <i>crāp</i> /criəp/ “ชิมชาบ, ทราบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 166)		กำซาบ <i>kāmjāp</i> /kamsâ:p/ “ชิมเข้าไป, ทา, อาบ”
ขป. ล้ง <i>lañ</i> /lɔwŋ/ “1. ลอง”	กำลอง <i>kāmlañ</i> /kamlɔ:wŋ/ “ลอง, ประลอง”	

รูปคำแผลง **กำซาบ** *kāmjāp* /kamsâ:p/ “ชิมเข้าไป, ทา, อาบ” น่าจะสร้างจากคำรากศัพท์ว่า **ซาบ** *jāp* /sâ:p/ ซึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลงรูปจากคำว่า **จฺร่าบ** *jrāp* /criəp/ “ชิมชาบ, แทรก, ชิมซั้บ, ซาบ(ซั้ง), เข้าใจ” มาก่อนที่จะถูกใช้เป็นคำรากศัพท์ ในด้านความหมายดูเหมือนว่า **กำซาบ** *kāmjāp* /kamsâ:p/ จะมีความหมายเน้นหนักมากกว่าคำรากศัพท์ ส่วนคำว่า **กำลอง** *kāmlañ* /kamlɔ:wŋ/ “ลอง, ประลอง” นั้น จากการตรวจสอบบริบท พบว่า **กำลอง** *kāmlañ* /kamlɔ:wŋ/ “ลอง, ประลอง” มีความหมายเดียวกับคำรากศัพท์ และดูเหมือนว่าก็จะเติมพยางค์หน้าในคำนี้ก็เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า **กำล้ง** *kāmlañ* /kamlaŋ/ “แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง” ที่อยู่ติดกันเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เสร็จสองแทงกันจะโรรม จักแล่นแรดโชรอม

กำลองกำล้งถเมนเชิง

(สมุทร. ภ.1, บ.182)

การเติม *c-* หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมร หน่วยคำเติมหน้า *c-* มีหน้าที่เปลี่ยนคำกริยาเป็นคำกริยาการิต ในสมุทโฆษคำฉันท์พบตัวอย่างคำที่มีการเติมพยางค์หน้าดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>rāy</i> “กระจาย, ใหญ่ขึ้น, แผลออกไป” (Pou, 1992: 402)	จราย <i>crāy</i> /càʔra:j/	
ขบ. រាយ <i>rāy</i> /riəy/ “เรียราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกลื่อนกลาด”		

จากข้อมูลในสมุทโฆษคำฉันท์ พบว่าการเติมพยางค์หน้า *c-* มักปรากฏร่วมกับการแทรกรูป *r* *r* ร่วมด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. ដាស់ <i>tās</i> /dah/ ตัด <i>tāt</i> /dət/ “ปลุก”	ชรตัด <i>jratāt</i> /cháʔráʔdət/ [ปลุก]	

ตัวอย่างนี้พบในบริบทต่อไปนี้

คิดพบพรรณอันงามคืออัญชนปรีศรี

คิ้วค้อมชรตัดอัย-

ภูกาม

(สมุท. ภ.1, บ.1440)

บทนี้เป็นการพรรณนาคิ้วโค้งของนางว่าอาจปลุกเร้าอารมณ์กามได้ นอกจากนี้ยังพบการเติมพยางค์ *ชร-* *jr* หน้าคำที่ไม่ใช่คำยืมภาษาเขมรอีกด้วย เช่น

ตื่น *tīn*¹ /dū:n/ “มากหัวไปจนเป็นปรกติธรรมดา” > ชรตื่น *jratīn*¹ /cháʔráʔ dū:n/ “ตื่น”

อื้อ *īa*² /ʔu: / “อาการที่มีเสียงดังอยู่ในหู, ไม่ได้ยิน” > ชรอื้อ *jrā-īa*² /cháʔráʔʔu: / “ซื่อ ซื่อ มีดมัว มีดครีมี ครีมี อับแสง”

การเติม *p-* หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมร หน่วยคำเติมหน้า *p-* มีหน้าที่ทำให้คำกริยากลายเป็นกริยาการิต (*causative*) ในสมุทโฆษคำฉันท์พบการเติม *p-* หน้าคำต่อไปนี้

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. លេច <i>lec</i> /lic/ “ผุด”	ผลีต <i>phlet</i> ⁸ /phlèt/ “ผลิ ออก, งอกออก”	

ขป. ผาส <i>on /qaon/</i> “กัม, โอน, โนม, น้อม”	ผโอน <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> [ทำ ให้โอน, ทำให้โน้ม (ศีรชะ)]	
คำว่า ผโอน <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> นี้พบในบริบทต่อไปนี้		
พระบาทกรุงไทรธรณี รามาธิบดี		
ประเสริฐเดโชไชย		
เดชะอาจผโอนท้าวไท ท้าวทั้งภพไตร		
ตระดกด้วยเดโชพล		
(สมุทร. ภ.1, บ. 7-8)		
ในบทนี้กวีต้องการสื่อว่า “พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีพระราช อำนาจมาก สามารถทำให้ท้าวไททั้งสามโลกก้มศีรษะลงให้ด้วยความหวาดเกรง”		
การเติม <i>paN-</i> หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมรหน่วยคำเติมหน้า <i>paN-</i> มีหน้าที่ทำให้คำกริยาเป็นกริยาการิต (causative) เช่นเดียวกับ <i>p-</i> หน่วยคำเติมนี้เมื่อเข้ามาใน ภาษาไทยจะมีรูปเป็น บัง <i>pān-</i> , บัญ <i>pāñ-</i> , บัน <i>pān-</i> , บำ <i>pām-</i> ขึ้นอยู่กับพยัญชนะที่ตามมา ใน สมุทรโฆษคำฉันท์พบว่าการสร้างคำโดยการเติม <i>paN-</i> ข้างหน้าคำรากศัพท์ภาษาเขมร เช่น		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2

ขก. <i>gāl</i> “เข้าเฝ้า” (Pou, 1992: 135)	บังคัล <i>pāngāl /baŋkhan/</i> “เฝ้า”	
ขป. ถาล <i>gāl' /kǎl/</i> “เฝ้า อย่างเข้าเฝ้าเจ้านาย, นั่งเฝ้า เจ้านาย”		
ขบ. <i>*pvañ srvañ</i> “บนบาน” (Antelme, 1996: 87)	บับวง <i>pāmpvañ</i> <i>/bambuaŋ/</i> “บนบาน”	บับวง <i>pāmpvañ</i> <i>/bambuaŋ/</i> “บนบาน”
ขป. บุงสง <i>pūñ sūñ /bouŋ</i> <i>souŋ/</i> “บวงสรวง” (Tandart, 1935: 1430)		

ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำแผลง **บังคัล** *pāngāl /baŋkhan/* และคำ
รากศัพท์ **คัล** *gāl /khan/* มีความหมายเหมือนกัน โดยมีการใช้ในลักษณะซ้อนคำกัน ดังนี้

ทุกท้าวทั้งหลายถวาย	ตั้งวายรัตนเนืองนอง
สามนตมุลมอง	มาบังคม บังคัลคัล
(สมุทร. ภ.1, บ.1239)	

ในบางกรณีพบว่า คำบางคำที่มีการเติมพยางค์ *paN-* มีการดัดแปลงรูป *paN-* ให้เป็น **บรฺ-** *parr-* ด้วย เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. เจ็บ <i>diep /tiəp/</i> “ไกล จวน”	บรฺเทียบ <i>parrd̩ieyp</i> <i>/banth̩iəp/</i> [อยู่ไกล, อยู่ข้างๆ]	บรฺเทียบ <i>parrd̩ieyp</i> <i>/banth̩iəp/</i> [อยู่ไกล, อยู่ข้างๆ]

คำที่สร้างขึ้นใหม่โดยการเติมพยางค์ *paN-* แล้วถูกดัดแปลงรูป เป็น **บรฺ-** *parr-* ด้วยวิธีการเทียบแบบ **บรฺเทียบ** *parrd̩ieyp /banth̩iəp/* [อยู่ไกล, อยู่ข้างๆ] นี้ น่าจะเป็นการดัดแปลงให้คำมีลักษณะคล้ายคำบาลีสันสกฤตมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่ารูปคำยืมสองพยางค์ภาษาเขมรหลายคำที่ขึ้นต้นด้วยพยางค์ *paN-* มีการเปลี่ยนแปลงรูปเป็น **บรฺ-** *parr-* ด้วย เช่น คำว่า **บฏาญ** *pañhãñ /bañhaañ/* “บอก, ชี้, สอน, ชี้แจง” < ขป. **บรฺหาร** *parrhār /banhã:n/* “แสดง”

อนึ่ง การเติม *paN-* แล้วดัดแปลงรูปเป็น **บรฺ-** *parr-* ยังเกิดกับคำศัพท์ภาษาไทยด้วย เช่น **บรฺแสง** *parrseeñ /bans̩ɛːŋ/* “แสง” < **แสง** *seeñ /s̩ɛːŋ/* “แสง” คำนี้เป็น การสร้างคำเทียบแบบกับการเติมหน่วยคำเติมหน้าในภาษาเขมร แต่ไม่ทำให้คำมีความหมายเปลี่ยนไป กวีสร้างขึ้นเพื่อให้รูปคำมีเสียงพยางค์แรกซ้ำกับคำที่อยู่คู่กัน และมีพยัญชนะต้นเป็นเสียงเดียวกับพยางค์ที่สองของคำนั้น ตัวอย่างเช่นในบทต่อไปนี้

ประกิจประกลาญ-	จนกรงกระลอกเงา
บรฺแสง บรฺสาบเสา	และตระสั๊กแซรงชม
	(สมุทร. ภ.1, บ. 106)

การเติม *pr-* หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมร หน่วยคำเติมหน้า *pr-* มีความหมายแสดงการกระทำซึ่งกันและกัน (*reciprocal*) ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำที่สร้างขึ้นด้วยการเติม *pr-* หน้าคำรากศัพท์ภาษาเขมร มีความหมายคล้ายกับแสดงการกระทำซึ่งกันและกัน เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>vāt /vāt</i> “หมูน, เหวียง แขน, วัต, หมุนรอบ”	ประหวัด <i>prahhvāt</i> <i>/pràʔwət/</i> [(ปลา)เหวียง, ตี ครีบใส่กัน]	
ขป. เจ็บ <i>diep /tiəp/</i> “ไกล, จวน”	ประเทียบ <i>prahd̩ieyp</i> <i>/pràʔth̩iəp/</i> [เข้ามาไกล, ซิด กัน]	

นอกจากนั้นการเติมพยางค์หน้า *pr-* นี้ยังเกิดกับคำรากศัพท์ที่ไม่ใช่คำเขมรด้วย เช่น

เคียง *gieyñ* /*khian*/ “ชิดกันโดยเรียงข้าง” > ประเคียง *prahgieyñ* /*prà?khian*/ “อยู่เคียงกัน”

หลบ *hlap* /*lòp*/ “หลีก, เลี่ยงไม่ให้พบ, เลี่ยงไม่ให้อู่” กับ หลีก *hlik* /*li:k*/ “หลบสิ่งทีก็อดขวาง, เลี่ยง” > ประหลบประหลีก *prahhlap prahhlik* /*prà?lòp prà?li:k*/ [หลบหลีกอวูรกัน]

การเติม *t-* หน้าคำรากศัพท์ภาษาเขมร ในภาษาเขมรหน่วยคำเติมนี้อาจเป็นเขียนด้วย **ត** *t* หรือ **ទ** *d* ก็ได้ และเมื่อเติมหน้าคำรากศัพท์แล้ว มักมีการแทรกรูป **ร** *r* ด้วย เช่น **ទ្រវែង** *travaen* /*trəwɛɛŋ*/ “ทำให้ยาว” < **វែង** *vaen* /*wɛɛŋ*/ “ยาว” ในสมุทรมุขคำฉันทพบคำที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการเติม *t-* หน้าคำรากศัพท์ เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ដាល <i>ṭāl</i> / <i>daal</i> / “ลาม, เกิดขึ้น”	ตระดาด <i>traṭṭāl</i> / <i>trà?da:n</i> / [เกิด, เกิดขึ้น]	
ขป. ដើរ <i>ṭoer</i> / <i>daə</i> / “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป”	ตระเดิร <i>traṭṭeir</i> / <i>trà?dɔ:n</i> / [ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป]	
ขป. បម <i>pam</i> / <i>baam</i> / “คำใช้กับ បី <i>pī</i> / <i>bəy</i> / อุ่ม”	ตระโถม <i>traḥpom</i> / <i>trà?bo:m</i> / [อุ่ม]	
ขป. លើស <i>loes</i> / <i>lɔəh</i> / “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น”	ตระเลิศ <i>traḥleis</i> / <i>trà?lɔ:t</i> / [เกิน, เหนือ, พัน, สูงขึ้น]	
ขป. ហើរ <i>hoer</i> / <i>haə</i> / “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ”	ทรเหิร <i>draheir</i> / <i>thá?rá?hə:n</i> / [บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ]	

ในภาษาเขมร ไม่พบรูปคำทั้งสี่คำนี้ และจากข้อมูลพบว่าการเติมพยางค์เติมหน้า **ตระ** *traḥ-*, **ทร** *dra-* ในคำรากศัพท์ภาษาอื่นด้วย เช่น **หมั่น** *hmān*¹ /*màn*/ “ขยัน ทำหรือประพฤติบ่อยๆ อย่างเป็นปกติ สม่ำเสมอ” > **ตระหมั่น** *traḥmān*¹ /*trà?màn*/ [หมั่น], **หวน** *hvan* /*hūan*/ “เวียนกลับ” > **ตระหวน** *traḥhvan* /*trà?hūan*/, **ตระหวล** *traḥhval* /*trà?hūan*/, **ทรหวล** *drahval* /*thá?rá?hūan*/ “(กลอน) ว. พัดหอบเอาไป, วนไปมา”, **หึ่งหวง** *hiñ hvan* /*huñŋ hūan*/ “หวงแหนทางซู้สาว” > **ทรหึ่งทรหวง** *drahiñ drahvan* /*thá?rá?huñŋ thá?rá?hūan*/ [หึ่งหวง] ดังในบริบทต่อไปนี้

รอบรารุนรวรกรม คำฤกษ์กามจาบัลย์
 ตระเตรันในธารทรรพ์ **ทรหิงทรหวงฝูง**
 (สมุทร. ภ.1, บ.1319)

ส่วนคำว่า **ตระโถม** *trahpom* /tràʔbo:m/ [อุ้ม] แม้ผู้วิจัยพบรูปคำที่สัมพันธ์กับคำนี้ในภาษาเขมรปัจจุบัน คือคำว่า **ทรเตาษ** *trapom* /trabaom/ “กอดเข้า” แต่ความหมายของคำว่า **ทรเตาษ** *trapom* /trabaom/ “กอดเข้า” ไม่เข้ากับบริบทที่พบคำนี้ คือ

ปางพีตระโถมอนุชอ้ม แลตระกองเจ้าคลาโคล
 เล่นแหล่งอรัญพนไศล สรณุกนิสสสถาน
 (สมุทร. ภ.1, บ.1405)

ข้อความที่ยกมาเป็นตอนที่พิทยารรรณานิมุขคร่ำครวญถึงอดีตที่อยู่กับนางที่ตนรัก และได้อุ้มนางนั้นเหาะข้ามป่าเขาลำเนาไพร โดยเฉพาะในบริบทมีคำไทยว่า **อุ้ม** *um*² /ʔûm/ อยู่ด้วย จึงเห็นว่าคำนี้น่าจะมาจากคำว่า **บย** *pam* /baam/ ซึ่งเป็นคำที่ใช้กับ **บิ** *pi* /bəy/ “อุ้ม” คำนี้น่าจะเป็นคำที่ภาษาไทยยืมมาและสะกดว่า **โถม** *pom* /bo:m/ พร้อมกับการเติมพยางค์หน้า **ตระ** *trah-* กลายเป็น **ตระโถม** *trahpom* /tràʔbo:m/

การเติม *r-* หน้าคำรากศัพท์ ในภาษาเขมรหน่วยคำเติมนี้มีรูป *r-*, *raN-*, *laN* หน่วยคำเติมนี้ใช้สร้างคำที่มีความหมายถูกกระทำ (passive) หรือทำให้ตนเอง (reflexive) ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำที่มีการเติม *r-*, *raN-*, *laN* ในคำยืมภาษาเขมร เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. บิธ <i>hic</i> /həc/ มักใช้กับ บัก <i>hak</i> /haq/ “ปลัดตกหกคะเมนเหมือนลูกผลัก, จึงกระโดดเก้ ๆ กัง ๆ เป็น “หกคะเมนตีลังกาไปมา หกหัวหกทาง”	ระเห็จ <i>rahhec</i> ⁸ /ràʔhèt/ [เหาะ, ไปโดยอากาศ(โดยเวทมนตร์), ไปอย่างรวดเร็ว]	
ขป. ดูญ <i>duoñ</i> /tuəñ/ “ร้องไห้คร่ำครวญ”	รันทวย <i>rāndvay</i> /ranthuj/ “ระทวย”	รันทวย <i>rāndvay</i> /ranthuj/ “ระทวย”
ขป. เตาษ <i>poy</i> /baoy/ “เคลื่อนไหว”		ลำโบาย <i>lāmpoy</i> /lamboj/ [เคลื่อนไหว]
ขป. เบญ “เต็ม, เพ็ญ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 31) ขป. เตญ <i>beñ</i> /piñ/ “เต็ม”	ลำเพ็ญ <i>lāmbēñ</i> ⁸ /lamphen/ [เต็ม]	

<p>ขบ. <i>anak / qnak / nāk</i> “ผู้” (Pou, 1992: 11)</p> <p>ขก. <i>anak</i> “คน, นัก” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 8)</p> <p>ขป. မှုក <i>a-nak /něəq/</i> “1 คุณ ท่าน, 2 คน ผู้”</p>	<p>ลำนัก <i>lāṃnāk /lamnák/</i> [คำ เรียกผู้หญิง]</p>
<p>ขบ. <i>vau</i> “งาม, ลูกคนสุดท้อง” (Pou, 1992: 457)</p> <p>ขก. <i>bau</i> “ชื่อสตรี” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 28)</p> <p>ขป. ពៅ <i>bau /piw/</i> “สุดท้อง ลูกคนสุดท้อง”</p>	<p>ลำเภา <i>lāṃbhau</i> <i>/lamphaw/</i> “โฉมงาม”</p>
<p>ขบ. <i>lās</i> “แยกออกจากกัน” (Pou, 1992: 418)</p> <p>ขป. លាស់ <i>lās' /lōəh/</i> “ผลิ, งอก”</p>	<p>ลำลัด <i>lāṃlāt /lamlát/</i> [ผลิ, งอก]</p>
<p>ขก. <i>ap'</i> “อบ, ปิด, หมอก, หม่น” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 263)</p> <p>ขป. អប់ <i>ap' /qap/</i> “อบ, ปิด, หมอก, หม่น”</p>	<p>ละอบ <i>lah-ap /láʔəp/</i> [อบอวล]</p>
<p>ขบ. <i>vat / vāt</i> “ทำเป็นวง, วงกลม” (Pou, 1992: 429)</p>	<p>ละวาด <i>lahvāt /láʔwât/</i> “วาด, คล้ายเขียน”</p>

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า **ระเห็จ** *rahhec⁸ /ráʔhèt/* ไม่มีความหมายของการถูกระทำ หรือทำให้ตนเอง

จากตัวอย่างจะเห็นว่าคำว่า **ลำนัก** *lāṃnāk /lamnák/* [ผู้หญิง] < ขก. *anak / qnak / nāk* “ผู้” (Pou, 1992: 11), ขก. *anak* “คน, นัก” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 8) ขป. **မှုក** *a-nak /něəq/* “นัก” และคำว่า **ลำเภา** *lāṃbhau /lamphaw/* “โฉมงาม” < ขก. *vau* “งาม, ลูกคนสุดท้อง” (Pou, 1992: 457), ขป. **ពៅ** *bau /piw/* “สุดท้อง, ลูกคนสุดท้อง” เป็นคำที่เกิดจาก

การเติมพยางค์ *laN* ในคำรากศัพท์ที่เป็นคำนาม แตกต่างจากข้อมูลคำยืมอื่นที่มีการเติมพยางค์หน้า ส่วนใหญ่กับคำกริยา

สำหรับคำว่า **ละอบ** *lah-ap* /láʔòp/ [อบอวล] และ **ละวาด** *lahvăt* /láʔwăt/ “วาด, คล้ายเขียน” ผู้วิจัยเห็นว่าพยางค์หน้า *lah-* ที่เติมหน้าคำรากศัพท์ **อบ** *ap* /ʔòp/ และ **วาด** *văt* /wăt/ น่าจะเป็นรูปแปรของ *r-* ซึ่งเป็นลักษณะของรูปแปร *r-*, *l-* ในภาษาเขมร

นอกจากนี้พบว่า การเติมพยางค์หน้าในกลุ่มนี้ยังเกิดกับคำรากศัพท์ภาษาไทยด้วย เช่น **ระยีน** *rahjĭn* /ráʔjĭm/ [ยีน] (อยุธยา) < **ยีน** *yĭn* /jĭm/, **ระยั้ง** *rahjăñ* /ráʔjaŋ/ [ยั้ง, อยุ] (อยุธยา) < **ยั้ง** *yăñ* /jaŋ/

การเติม *sr-* หน้าคำยืมภาษาเขมร ในภาษาเขมรหน่วยคำเติมหน้าที่เป็นเสียงเสียดแทรกมักมีรูป *sr-*, *san-*, *san-*, *sam-* จากข้อมูลในสมุทรรโฆศคำฉันท์พบเฉพาะรูป *sr-sr-* คำที่มีการเติมพยางค์หน้า *sr-* ยังคงมีความหมายเหมือนกับคำรากศัพท์ คำที่สร้างขึ้นใหม่นี้ไม่พบในภาษาเขมร

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>bram</i> , <i>bramm</i> “พร้อม, ยินยอม, ยอม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 56)	สรพร้อม <i>srabram</i> ² /sàʔráʔphróm/ [พร้อม]	
ขป. บรึม <i>bram</i> /próm/ “ยินยอม, ยอม พร้อม”		
ขป. สฺร็อง <i>sjoen</i> /sjoŋ/ “แกลวกกล้า, ที่สะดวก, ง่ายสบาย, กล้าหาญเด็ดเดี่ยว”	สรเสื่อง <i>srasjĕan</i> ² /sàʔráʔsúan/ [แกลวกกล้า, ที่สะดวก, ง่ายสบาย, กล้าหาญเด็ดเดี่ยว]	

พบการเติมพยางค์เติมหน้า *sr-sr-* ในคำรากศัพท์ภาษาอื่นด้วย* เช่น **พรั่ง** *brăñ*¹ /sàʔphrân/ “คับคั่ง รวมกันอยู่มาก” (รากศัพท์ภาษามอญ) > **สรพรั่ง** *srabrăñ*¹ /sàʔphrân/ “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อมๆ กัน”

จากรูปคำที่มีการเติมพยางค์ *sr-sr-* ในสมุทรรโฆศคำฉันท์ พบรูปแปรของคำนี้มีทั้ง การเพิ่มสระอะ *ah* ทำให้มีรูปเป็น **สระพรั่ง** *srahbrăñ*¹ /sàʔphrân/ และการกร่อนรูป *r* เป็น **สพรั่ง** *sabrăñ*¹ /sàʔphrân/

* เป็นทราบโดยทั่วไปว่า *sr sr* ใช้นำหน้าคำอื่นที่ใช้ในบทกลอนเพื่อความสละสลวย (ราชบัณฑิตยสถาน, 255: 1174)

1.2.5.2 การซ้ำรูปพยัญชนะต้น เป็นวิธีการสร้างคำแบบหนึ่งในภาษาเขมรเอง เป็นการทำให้คำมีความหมายเน้นย้ำมากขึ้นกว่าคำรากศัพท์ ในคำยืมภาษาเขมร การซ้ำรูปพยัญชนะต้นเป็นการทำให้คำยืมมีรูปเป็นคำสองพยางค์วิธีหนึ่ง การซ้ำรูปพยัญชนะต้นที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์มี 2 ลักษณะคือ การซ้ำรูปพยัญชนะต้นและการซ้ำรูปพยัญชนะต้นประกอบรูปสระอะ *ah* การซ้ำพยัญชนะต้นทั้ง 2 ลักษณะนี้ ทำให้เกิดการซ้ำเสียงพยัญชนะต้นด้วย การที่กวีเลือกใช้วิธีการซ้ำเสียงเช่นนี้อาจเนื่องมาจากความต้องการให้เกิดเสียงสัมผัสไม่บังคับหรือสัมผัสอักษร ซึ่งเป็นลักษณะที่กวีไทยนิยมใช้เพื่อสร้างความไพเราะทางเสียงในการแต่งคำประพันธ์

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>jit</i> “ใกล้, แน่นหนา” (Pou, 1992: 188)	ขจิต <i>jajit</i> / <i>chaʔchit</i> / [จิต, สนิท, ใกล้, เคียง]	
ขป. ជិត <i>jit</i> / <i>cit</i> / “ใกล้, ชิด, เกือบ, จวน”		
ขบ. <i>klah</i> / <i>khlah</i> “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121)	คคละ <i>gaglah</i> / <i>kháʔkhláʔ</i> / [ปะปน]	
<i>khlāh</i> “บาง, บ้าง” ขก. (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 124)		
ขป. ខ្លះ <i>khlah</i> / <i>klah</i> / “บาง บ้าง”		
ขป. ជ្រើប <i>jriep</i> / <i>criəp</i> / “เจียบ”		ชะเจียบ <i>jahjēp</i> / <i>sáʔsəp</i> / “เจียบเจียบ”
ขบ. <i>dāy</i> “ถือไว้” (Pou, 1992: 249) ขก. <i>dāy</i> “ถือไว้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 79)	ทะทาย <i>dahdāy</i> / <i>tháʔtha:j</i> / [ถือไว้]	
ขป. ទាយ <i>dāy</i> / <i>tiəy</i> / “ถือไว้”		
ពាន <i>bān</i> / <i>piəŋ</i> / “ผ่าเข้าไป, ก่าย, ปีน, ปะ, ประสบ, บุก, พบกันโดยไม่ตั้งใจ”	พพาน <i>babān</i> / <i>pháʔpha:n</i> / [ป็นป่ายกัน]	
ขบ. <i>rāy</i> “กระจัดกระจาย”	รราย <i>rarāy</i> / <i>ráʔra:j</i> / [ราย]	

(Pou, 1992: 402) ขป. 𑀧𑀺𑀢𑀺 <i>rāy</i> /riəy/ “เรียราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกลื่อนกลาด”	
ขป. 𑀧𑀺𑀢𑀺 <i>jrom</i> /croom/ “บุกเข้าไปพร้อมกัน, ชุมนุม กัน”	จระโจรม <i>craħcrom</i> /càʔráʔcàʔro:m/ [บุกเข้าไป พร้อมกัน]
ขป. 𑀧𑀺𑀢𑀺 <i>dra</i> /trɔw/ “ขอ”	ทรอทร <i>draḍar</i> /thro:tho:m/ [ขอ]
ขก. <i>sraek</i> “ร้อง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 200)	สรแสรก <i>srasreek</i> /sàʔráʔsàʔrè:k/ [ร้อง]
ขป. 𑀧𑀺𑀢𑀺 <i>sraek</i> /sraek/ “ร้อง”	

การใช้รูปคำซ้ำเสียงพยัญชนะต้นเป็นวิธีการหนึ่งที่เอื้อให้กวีใช้สร้างคำสองพยางค์ที่มีพยัญชนะต้นของแต่ละพยางค์เป็นเสียงเดียวกันอยู่ติดกัน ทำให้เกิดความงามทางเสียงจากการสัมผัสอักษร และได้จำนวนคำครบตามกำหนดฉันทลักษณ์

กังวล คัชชिมา* แสดงความคิดเห็นว่า คำว่า พพาน *babān* /pháʔpha:n/ อาจเกิดจากการกร่อนเสียงพยางค์หน้าของคำว่า พบพาน *bapbān* /phóppha:n/ กลายเป็น พพาน *babān* /pháʔpha:n/ ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำว่า พบพาน *bapbān* /phóppha:n/ ไม่สัมพันธ์กับบริบทในสมุทโฆษคำฉันท์

นอกจากคำยืมภาษาเขมรแล้ว พบว่ามีการซ้ำเสียงพยางค์หน้ากับคำภาษาไทยหรือคำภาษาอื่นด้วย เช่น

คล้าย *glāy*² /khlá:j/ “เกือบเหมือน” > คคล้าย *gaglāy*² /kháʔkhlá:j/ [คล้าย]

คึก *gik* /khuúk/ “คนอง, ลำพอง, ร่าเริง, ฮึก” > คคึก *gagik* /kháʔkhuúk/ “คนอง, ลำพอง, ร่าเริง, ฮึก” การสร้างคำ คคึก *gagik* /kháʔkhuúk/ จากคำรากศัพท์ คึก *gik* /khuúk/ ทำให้คำมีรูปพ้องกับคำว่า คคึก *gagik* /kháʔkhuúk/ ซึ่งเป็นคำยืมมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า คคึก *gagik* /kɔkik/ “เสียงลมพัดหรือน้ำไหล” คำนี้พบในสมุทโฆษคำฉันท์ด้วย

* กังวล คัชชิมา. (2557) อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม.

เปียด *pieyt* /biat/ “แทรกหรือเสียด” > บเปียด *papieyt*

/bàʔbiat/ [เปียดเสียด]

1.2.5.3 การแทรกพยางค์ *-ām-*, *-ān-* หรือ *-āñ-* การแทรกหน่วยคำเติม

กลางในภาษาเขมรเป็นวิธีการแปลงคำแบบหนึ่ง เป็นการเติม *-aN-* ระหว่างพยัญชนะต้นเดียวกับสระหรือระหว่างพยัญชนะต้นควบ ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำยืมที่มีการแทรกพยางค์ *-ām-*, *-ān-* หรือ *-āñ-* ในคำที่มีพยัญชนะต้นควบ โดยพยางค์นี้แทรกระหว่างพยัญชนะต้นตัวแรกและตัวที่สอง ทั้งนี้ ไม่พบรูปคำที่เหมือนคำยืมในพจนานุกรมภาษาเขมรที่ใช้อ้างอิง (บรรจบ พันธุมธา, 2517-2528) คำที่มีการแทรกพยางค์นี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะอื่น ๆ ร่วมด้วย

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ក្ត <i>kta</i> /kdaa/ “อวัยวะเพศชาย”		กำเดาะ <i>kām̄taḥ</i> /kamdòʔ/ [อวัยวะเพศชาย]
ขป. កែក <i>k-ae</i> /kqaek/ “อีกา”	กันแอก <i>kān-ee</i> /kanʔɛ:k/ [อีกา] พบในชื่อช่างตุรลักษ์ณ์พวกหนึ่ง	
ขป. <i>pa-on</i> / <i>pha-van</i> “น้อง” ขก. <i>ph-un</i> , <i>ph-un</i> , <i>ph-ūn</i> “น้อง” (อุไรศรี วรรณศรี, 2542: 195)	บังอร <i>pānqr</i> /banʔo:n/ “หญิงที่เป็นที่รัก”	
ขป. ផ្លូវ <i>pha-ūn</i> /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”		
ขป. <i>radeḥ</i> “เกวียน, รถ” (Pou, 1992: 392)	รันแซะ <i>rānjeḥ</i> /rančéʔ/ [เกวียน]	
ขป. រទេះ <i>radeḥ</i> /roteh/ “เกวียน, รถ”		

ทั้งนี้ พบว่าการแทรกพยางค์ *-ām-*, *-ān-* หรือ *-āñ-* อาจมีการเปลี่ยน

เป็นรูป รร *-arr-* ด้วย

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>phdam</i> “การพักผ่อน, (สำหรับกษัตริย์) การนอน” (Pou, 1992: 339)	บรรทม <i>parrdam</i> /banthom/ “นอน”	บรรทม <i>parrdam</i> /banthom/ “นอน”

ขป. ផ្ទៃ <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”		
คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกสระ อำ <i>-ām-</i> มีรูปต่างออกไปจากคำต้นทางภาษาเขมร คือมีการแยกคำออกเป็นสองพยางค์ โดยพยัญชนะต้นตัวแรกปรากฏเป็นพยัญชนะต้นของพยางค์ที่หนึ่งซึ่งมีรูปสระและพยัญชนะสะกดเป็น อัน <i>-ān-</i> หรือ อัง <i>-āñ-</i> ส่วนพยัญชนะต้นตัวที่สองของคำต้นทางเปลี่ยนเป็นพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองซึ่งเกิดร่วมกับรูปสระตามคำต้นทางโครงสร้างคำยืมกลายเป็น CVN-C(C)V(C)		
คำต้นทางภาษาเขมร	ฅ.1	ฅ.2
ขป. ស្ទួយ <i>sduoy</i> /stuoy/ “ซู, ถือ”	ទាំវាយ <i>cāmdvay</i> /camthvaj/ “ถือ, ถืออาวุธ ร้ายรำ”	
ขป. ស្ទែង <i>sdaen</i> /steɛŋ/ “กระโจน” (Guesdon, 1930: 1861)	ទាំແង <i>cāmdeen</i> /camthɛ:ŋ/ “แผ่นขึ้น, โผขึ้น, ตั้งขึ้น, ชูขึ้น, งอกขึ้น; ถืออาวุธ ร้ายรำท่าแหง”	
ស្ទើរ <i>sdoer</i> /stəə/ “1 ก้ากึ่ง, ไม่เต็ม, ไม่พอ, ไม่ครบ, ไม่ทันถึง กำหนด 2 สองจิตสองใจ”	សាំតើន <i>sāmdein</i> /sāmthə:n/ [ทำให้ห้วนไหว, หวาดกลัว]	
ขป. ស្រើវ <i>sriev</i> /sriəw/ “เสียว, สั่น”	សាំเรียว <i>sāmrieyv</i> /sāmriaw/ [เสียว, สั่น]	
จากข้อมูล พบว่า มีการแทรกสระ <i>-ām-</i> ในคำภาษาไทยด้วย เช่น สำเนียง <i>sāmnīeyñ</i> /sāmniaŋ/ “เสียง, น้ำเสียง, หางเสียง, วิธี การออกเสียง” < เสียง <i>sīeyñ</i> /sīaŋ/		
สำอวย <i>sām-avay</i> /sāmʔvaj/ [สวย] < สวย <i>svay</i> /sŋaj/ [สวย] คำว่า สำอวย <i>sām-vay</i> พบในบริบทต่อไปนี้		
ริงเรขรัตน์นาง- คือวิชณุกรมสรรพ-	ครูเจียรจำหลักวัลย์ คส์อองสำอวยศิลป์ (สมุทร.ภ. 1, บ.1255)	
นอกจากนี้ ยังพบการแทรกกรุป <i>-arr-</i> ในคำสองพยางค์ของภาษา เขมรด้วย ดังนี้		

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ជ្រៃក <i>jajaek</i> /cɔcɛɛk/ “เถียง, ถกเถียง”	จรรแจก <i>carrceek</i> /cancè:k/ [พูดคุยเสียงดัง]	-
ขบ. <i>srasir</i> / <i>sarsir</i> “เขียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516)	สรรเสริญ <i>sarrsreiñ</i> /sǎnsǎ:n/ “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชม ด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณ ความดี”	-
ขก. <i>saraser</i> “สรรเสริญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 235)		
ขป. សរសើរ <i>sarsoer</i> /sasaə/ “สรรเสริญ, ยกย่อง”		

1.2.6 การเปลี่ยนแปลงลักษณะอื่นๆ ข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์แสดง
การเปลี่ยนแปลงลักษณะอื่นๆ ซึ่งพบเพียง 1 หรือ 2 ตัวอย่าง ดังนี้

การเพิ่มรูป **เร** *re-* หน้าคำรากศัพท์ภาษาเขมร พบในคำ **เรไร** *rerai* /re:raj/
“ชื่อตึกแทนหน่วยยาวหลายชนิด” ซึ่งมาจากคำต้นทางเขมรสมัยกลาง *rai* “ชื่อแมลงชนิดหนึ่งใน
จำพวกจักจั่น ตัวสีเขียว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 274) คำเขมรปัจจุบัน **ไร** *rai* /riy/ “ชื่อแมลงชนิด
หนึ่งในจำพวกจักจั่น ตัวสีเขียว”

คำต้นทางพยางค์เดียวที่มีพยัญชนะต้นควบอาจมีการตัดรูปพยัญชนะต้นตัวที่สอง
ซึ่งมักเป็น *r* ออก มีผลให้โครงสร้างคำเปลี่ยนจาก CCVC เป็น CVC เช่น **จูด** *jut* /sút/ “จมลง
หรือลดต่ำกว่าระดับเดิม เพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้านไม่พอ” และ **เขาะ** *jah* /sǎw/ “ทำให้กร่อนหรือ
ร่อยหรอเข้าไปทีละน้อย, ซอกเขาเล็ก ๆ ที่น้ำเขาะให้เป็นทางลงมา” จากคำต้นทางเขมรปัจจุบัน **จฺรุต**
drut /trut/ “ยุบลง ต่ำลง” และ **จฺรุต** *croh* /crah/ “ทำให้แหงเข้าไป ทำให้พังเข้าไป ทำให้เป็น
ลายลึกหรือรอยกว้าง” **จฺรุต** *jroh* /crüəh/ “เหว, ห้วยลึกขวางเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจาก
ภูเขา”

คำต้นทางพยางค์เดียวอาจมีการตัดรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของพยัญชนะต้นควบ
เช่น **กุก** *k-uk* /kqok/ “ปลาอุก, ลูกกบหรือลูกคางคกซึ่งยังมีหางอยู่” มีรูปเป็น **อุก** *uk* /ʔük/ “ชื่อ
เรียกปลาตหลายชนิด” ในภาษาสมัยอยุธยา ซึ่งพบรูปแปรอีกคำหนึ่งเป็น **ทรอุก** *dra-uk*
/tho:rǎʔük/ [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง] การแปรรูปคำเช่นนี้ อาจเป็นเพราะคำนี้เป็นชื่อปลาที่อาจใช้ร่วมกับ
คำอื่นๆ ที่มีโครงสร้างเป็นคำสองพยางค์ เช่น **ทรโอน** *dra-on* /tho:rǎʔo:n/ [ปลาเนื้ออ่อน] และคำ
ว่า **เอม** *em* /ʔe:m/ “หวาน, ซื่นใจ” ซึ่งพบทั้งสองสมัย น่าจะมาจากคำต้นทางเขมรโบราณว่า *pa-em*
/ph-em “หวาน, นำพอใจ” (Pou, 1992: 291) เขมรสมัยกลาง *ph-aem* “หวาน ละมุน” (อุไรศรี
วรศะริน, 2553: 231) และเขมรปัจจุบัน **ฝุย** *ph-aem* /pqaem/ “หวาน ละมุน”

คำต้นทางพยางค์เดียวอาจมีการตัดรูปพยัญชนะสะกด เช่น **เตร** *tre¹ /trè:/* “เดินไปเดินมา” มาจากคำเขมรปัจจุบัน **ត្រាច់** *trac' /trac/* “เตร็จเตร”^{*}

คำยืมพยางค์เดียวอาจมีรูปต่างจากคำต้นทางภาษาเขมรเนื่องจากภาษาไทยปรับรูปคำยืมให้คล้ายคำบาลีสันสกฤต โดยพบการปรับคำที่มีรูปเป็น *ān* หรือ *ā* เป็น *-arr-* เช่น **กรร** *karr /kan/* “จับ ถือ” มาจากคำเขมรโบราณ *kan, kān* “ถือ ยึด” (Pou, 1992: 67) และเขมรปัจจุบัน **កាន់** *kān' /kan/* “ถือ” และคำว่า **กรร** *karr /kan/* มาจากคำเขมรโบราณ *kar, kār* “ป้องกัน” (Pou, 1992: 93) และเขมรปัจจุบัน **ការ** *kār /kaa/* แต่พบเฉพาะในคำประสม **กกรร** *kaṅkarr /koŋkan/* [วง บริเวณที่ถูกล้อมรอบเป็นวง]

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของรูปคำยืมกับคำต้นทางพยางค์เดียวของภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ พบว่ารูปคำยืมภาษาเขมรมีทั้งคงเป็นคำพยางค์เดียวตามรูปคำต้นทางภาษาเขมร โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้น หรือสระ หรือพยัญชนะสะกดแบบต่างๆ มีการเพิ่มหรือตัดพยัญชนะต้นควบหรือพยัญชนะสะกดของคำ แต่โครงสร้างคำยืมยังคงเป็นคำพยางค์เดียวอยู่ การปรับคำต้นทางพยางค์เดียวให้มีเป็นโครงสร้างเป็นคำยืมสองพยางค์ทำได้โดยการเพิ่มรูปพยัญชนะ *r* หรือรูปพยัญชนะ *r* และสระอะ *ah* หรือรูปสระ อะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบของคำต้นทาง การเติมพยางค์หน้าหรือพยางค์กลางเข้าในคำต้นทางภาษาเขมร

2. ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางสองพยางค์

คำต้นทางภาษาเขมรที่เป็นคำสองพยางค์มีรูปเป็น *C(C)VN-C(C)V(C)* หรือ *C(C)V(C)-C(C)V(C)* โดยพยัญชนะสะกดนาสิกของพยางค์หน้ามีบทบาทสำคัญในการศึกษาโครงสร้างคำยืม ในที่นี้จัดให้คำแผลงของภาษาเขมรเป็นประเภทหนึ่งของคำต้นทางสองพยางค์ เพื่อความสะดวก เมื่อเทียบกับโครงสร้างคำยืมที่พบในสมุทโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางภาษาเขมรที่เป็นคำสองพยางค์ พบว่า คำยืมบางคำคงโครงสร้างเหมือนคำต้นทางภาษาเขมร ในขณะที่บางคำมีโครงสร้างต่างไปจากคำต้นทางภาษาเขมร ซึ่งแยกการอธิบายเป็น คำยืมที่มีโครงสร้างสัมพันธ์กับคำต้นทางสองพยางค์ และคำยืมที่มีโครงสร้างเปลี่ยนไปจากคำต้นทางสองพยางค์

2.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทางสองพยางค์ คำยืมที่มีโครงสร้างสัมพันธ์กับคำต้นทางสองพยางค์เป็นคำยืมที่มีโครงสร้างอักษรเป็นคำสองพยางค์

* นอกจากการ รูปสระ *ā* ของคำต้นทางภาษาเขมร **ត្រាច់** *trac' /trac/* “เตร็จเตร” เปลี่ยนรูปเป็น *e* เนื่องจากมีการกลมกลืนทางเสียงกับเสียงพยัญชนะสะกดเพดานแข็ง *c* ทำให้คำนี้มีรูปไม่สัมพันธ์กับคำต้นทางในภาษาเขมร

เหมือนกับคำต้นทางในภาษาเขมร สามารถถ่ายทอดโครงสร้างได้ตรงกัน โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้น สระ หรือพยัญชนะสะกดไปตามอักษรวิธีของภาษาไทยหรือพัฒนาการของภาษาไทย คำยืมประเภทนี้อาจแยกตามโครงสร้างคำต้นทางเป็น 2 ประเภทย่อย ดังนี้

2.1.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทางประเภท C(C)VN-C(C)V(C) คำยืมที่มาจากโครงสร้างคำต้นทางประเภทนี้มีโครงสร้างเหมือนกับคำต้นทาง แต่มีการปรับการสะกดตามอักษรวิธีภาษาไทย กล่าวคือ ในกรณีที่รูปคำต้นทางมีพยัญชนะสะกดของพยางค์หน้าเป็นรูปพยัญชนะนาสิกที่ริมฝีปาก *m* ที่เกิดร่วมกับสระแผลง คำยืมจะใช้รูปสระอำ *ām* แทนรูปสระและพยัญชนะสะกดนาสิกที่ริมฝีปาก ในกรณีที่ส่วนท้ายของพยางค์หน้าของรูปคำต้นทางเป็น *◌ am* คำยืมก็ยังคงใช้รูปสระอำ *ām* แต่ในกรณีที่มีพยัญชนะสะกดนาสิกรูปอื่นๆ เช่น *n̄, ñ, n* จะใช้รูปไม้หันอากาศและรูปพยัญชนะสะกดนาสิกนั้นๆ วิธีการเขียนทั้งสองแบบมีผลให้ การออกเสียงสระของพยางค์หน้าของคำยืมเป็นเสียงสั้น ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางเสียงของพยางค์หน้าของคำต้นทางด้วย

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>camñāy</i> “ความห่างไกล” (Pou, 1992: 158) ขป. ចំងាយ <i>camñāy</i> /camŋaay/ “ระยะไกล, ห่างจาก, ระยะทาง”	ข่างาย <i>jāmñāy</i> /chamŋa:j/ [ระยะห่าง]	
ขป. ចំនើរ <i>camnier</i> /camniə/ “ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน”	ข่านีเยร <i>jāmniēyr</i> /chamnian/ [ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน]	
ขป. ជំងឺ <i>jamñi</i> /cumŋii/ “โรค, อาการไข้, การเจ็บไข้”		ข่าจื่อ <i>jāmñiə</i> /chamŋuə:/ “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด”
ขก. <i>jamnaḥ</i> “ซัยชนะ, ความมีชัย” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 224) ขป. ជំនះ <i>jamnaḥ</i> /cumñəəh/ “ซัยชนะ, ความมีชัย”	ข่านะ <i>jāmnaḥ</i> /chamná?/ “ชนะ, ทำให้เขาพ่ายแพ้”	
ขก. <i>jamnāñ</i> “ข่านาญ,	ข่านาญ <i>jāmñāñ</i>	ข่านาญ <i>jāmñāñ</i>

<p>เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 163) ขป. ជំនាញ <i>jamnāñ</i> /cumniəñ/ “ชำนาญ,เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี”</p>	<p>/chamna:n/ “เชี่ยวชาญ, จัดเจน”</p>	<p>/chamna:n/ “เชี่ยวชาญ, จัดเจน”</p>
<p>ขบ. <i>jamrah</i> “ล้า, ทำให้สะอาด” (Pou, 1992: 181) ขป. ជំរះ <i>jamrah</i> /cumrəəh/ “ชำระ ทำให้สะอาด”</p>		<p>ชำระ <i>jāmrəh</i> /chamráʔ/ “ชะล้างให้สะอาด, สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น, พิจารณาตัดสิน”</p>
<p>ขบ. <i>jumsāy</i> “เครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตรสามชั้น มีสายไหมห้อย” (Pou, 1992: 190)</p>	<p>ขุมสาย <i>jumsāy</i> /chumsä:j/ “เครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตร 3 ชั้น”</p>	
<p>ขก. <i>taṃkoen</i> “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 247) ขป. ជំកើង <i>taṃkoen</i> /damkaəŋ/ “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น”</p>	<p>ดำเกิง <i>tāṃkein</i> /damkə:ŋ/ “ขึ้น, รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์”</p>	<p>ดำเกิง <i>tāṃkein</i> /damkə:ŋ/ “ขึ้น, รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์”</p>
<p>ขบ. <i>taṃner</i> “การเดิน, ทำเดิน, การดำเนิน” ขป. ជំណើរ <i>taṃnoer</i> /damnaə/ “การเดิน, ทำเดิน, การดำเนิน”</p>	<p>ดำเนิน <i>tāṃneir</i> /damnə:n/ [(ราชา.) เดิน, การเดิน, ทำทางการเดิน (ของหงส์)]</p>	<p>ดำเนิน <i>tāṃneir</i> /damnə:n/ [(ราชา.)เดิน, การเดิน, การเดินทาง]</p>
<p>ขบ. <i>taṃnyal</i> “ดำหนิ” (Pou, 1992: 211) ขป. ជំណៀល <i>taṃniel</i></p>	<p>ดำเนียร <i>tāṃniēyr</i> /damnian/ [เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของ</p>	

/damniəɫ/ “คำตำหนิติเตียน, คำพูดเสียดสี, คำเย้ยหยัน”	สถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ กันมา]	
ขบ. <i>təmpal / təmpol</i> “หมู่บ้าน, ย่าน” (Pou, 1992: 211-212) ขป. ដំបង់ <i>təmpən'</i> <i>/tambən/</i> “ตำบล”	ตำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น] ตำบล <i>tāmpal /tambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]	ตำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น] ตำบล <i>tāmpal /tambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]
ขก. <i>təmriḥ</i> “ตำริ, ความคิด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 166) ขป. ដំរិះ <i>təmriḥ /damreh/</i> “ตำริ, ความคิด”	ตำริห์ <i>tāmri(h) /damri?/</i> [ความคิด]	ตำริห์ <i>tāmri(h) /damri?/</i> [ความคิด]
ขป. ទំលាយ <i>dəmlāy</i> <i>/tumliəy/</i> “ทำให้ทลาย, ทำให้แตกให้พัง, ทำลาย”	ทำลาย <i>dāmlāy /thamla:j/</i> “อาการที่ทำให้สิ่งซึ่งเป็นกลุ่มก้อนแตกหักหรือพังกระจัดกระจาย, ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป”	
ขป. ទម្រង់ <i>damrən'</i> <i>/tumrūəŋ/</i> “ทรงไว้, ชูไว้”	ธำรง <i>dhāmrañ /thamroŋ/</i> “ทรงไว้, ชูไว้”	ธำรง <i>dhāmrañ /thamroŋ/</i> “ทรงไว้, ชูไว้”
ขบ. <i>tañvāy</i> “การให้, เครื่องบรรณาการ” (Pou, 1992: 207) ขป. ដង្ហាយ <i>tañvāy</i> <i>/daŋwaay/</i> “ของถวาย, ให้, ถวาย”	ตั้งถวาย <i>tāñvāy /taŋwa:j/</i> “ของถวาย”	
ขก. <i>dandjən</i> “รอกทำ, รอกคอย, กระลั่นกระล่าย, กังวล” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 173) ขป. ដង្ហឹង <i>jañjìn /cũənciŋ/</i> “ตริตรอง, พิจารณา,	ทันทีง <i>dāndjən /thanthuəŋ/</i> [ตริตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]	ทันทีง <i>dāndjən /thanthuəŋ/</i> [ตริตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]

ใคร่ครวญ”		
ขป. ขณฺฑาล <i>paṅṭāl</i> /bandaal/ “บันดาล, ทำให้ เกิด, กระจัดกระจาย, ยั่วให้ เกิด”		บันดาล <i>pāntāl</i> /banda:n/ “ให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรง อำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”
ขก. <i>banlak</i> “หน่อ, กิ่ง, แทะง หน่อ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 27) ขป. ถนฺก <i>banlak</i> /pūnṭo:k/ “หน่อ, แทะงหน่อ, คำใช้เรียกบุคคลผู้เป็นที่รัก มัก ใช้ในกาพย์กลอน หมายถึง ยอดรัก, เมล็ด, พันธุ์, อ่อนโยน, มีค่า”	พันลอก <i>bānḷak</i> /phanlō:k/ “ผลิ, ดอกไม้”	พันลอก <i>bānḷak</i> /phanlō:k/ “ผลิ, ดอกไม้”
ขก. <i>rambiṅ, raṃbin,</i> <i>raṃmviṅ</i> “รำพึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 209) <i>ruṃmabiṅ</i> “รำพึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 221) ขป. รํถิง <i>raṃbiṅ</i> /rumpiŋ/ “รำพึง, คำนึง”	รำพึง <i>rāmbiṅ</i> /ramphuŋ/ “คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ”	รำพึง <i>rāmbiṅ</i> /ramphuŋ/ “คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ”
ขก. <i>laṃnau</i> “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 212) ขป. ลํเธา <i>laṃnau</i> /lumniw/ “ที่อยู่, สถานที่, ที่ พักอาศัย”	ลํเนา <i>lāṃnau</i> /lamnaw/ “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”	ลํเนา <i>lāṃnau</i> /lamnaw/ “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”
ขป. <i>saṅkat</i> “ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม” (Pou, 1992: 472) ขป. สํกัต	สํกัต <i>saṅkāt</i> /sōŋkāt/ [ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม] สังกัต <i>sāṅkāt</i> /sāŋkāt/	

<p><i>sankāt' /saṅkat/</i> “กลุ่ม, แขนง, ส่วน”</p>	<p>“ขึ้นอยู่กับ, รวมอยู่, ส่วนราชการที่มีหน่วยงานย่อย ๆ ขึ้นอยู่, โดยปริยายหมายถึงที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”</p>	
<p>ขบ. <i>saṃtac / samtec</i> “คำนำหน้าให้ความเคารพสำหรับกษัตริย์, พระเจ้า, พระสงฆ์” (Pou, 1992: 483)</p> <p>ขก. <i>saṃtaec, samtec</i> “สมเด็จพระ (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 232)</p> <p>ขป. สมเด็จ <i>samtec</i> /samdac/ “สมเด็จพระ, ผู้มีบุญอำนาจ, ยิ่งใหญ่, สูงสุด, เรื่องยศ, เรื่องอำนาจ, หมายถึงกษัตริย์ ราชนี และราชวงศ์”</p>	<p>สมเด็จพระ <i>samtec^๘ /sömdèt/</i> “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง และพระสงฆ์ ใช้หน้าหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับแต่งตั้ง”</p>	<p>สมเด็จพระ <i>samtec^๘ /sömdèt/</i> “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง และพระสงฆ์ ใช้หน้าหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับแต่งตั้ง”</p>
<p>ขก. <i>saṃgāl'</i> “หมาย, จดจำ, กำหนด, สังเกต, สำคัญ, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 160)</p> <p>ขป. สำคัญ <i>saṃgāl'</i> /sankōal/ “หมาย, จดจำ, กำหนด, สังเกต, สำคัญ, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ”</p>	<p>สำคัญ <i>sāṃgāñ /sāmkhan/</i> “เป็นพิเศษกว่าธรรมดา, มีคุณค่า, มีชื่อเสียง, ควรกำหนดจดจำ, เข้าใจ, คะเน, คาดว่า, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ”</p>	
<p>ขก. <i>añ-āc</i> “องอาจ, กล้าหาญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 169)</p> <p>ขป. อัญ <i>añ-āc</i> /qaṅqaac/ “องอาจ, กล้าหาญ”</p>	<p>องอาจ <i>añ-āc /ʔoŋʔà:t/</i> “มีลักษณะสง่าผึ่งผาย”</p>	

ขบ. <i>añjeñ</i> “เชิญ, พิธีกรรม, ไป ชุมนุม” (Pou, 1992: 9) ขป. หญ็ญ <i>añjoeñ</i> <i>/qañcœñ/</i> “อัญเชิญ”	อัญเชิญ <i>añjeiñ</i> /ʔanchœ:n/ “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)”	อัญเชิญ <i>añjeiñ</i> /ʔanchœ:n/ “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)”
--	---	---

คำยืมสองพยางค์ส่วนใหญ่มีการปรับรูปตามอักขรวิธีภาษาไทย แต่พบบางคำที่มีทั้งรูปสะกดตามแบบคำต้นทาง คือไม่มีการใส่ไม้หันอากาศ เช่น **สังกัด** *sankät* /söŋkät/ [กลุ่ม, แผนก, ส่วน] และ **องอาจ** *oñ-äc* /ʔoŋʔä:t/ “มีลักษณะสง่าผึ่งผาย” สำหรับคำแรกจะมีรูปคำที่ปรับตามอักขรวิธีภาษาไทยเป็น **สังกัด** *sänkät* /sänkät/ ด้วย ส่วนคำว่า **สมเด็จพระสังฆราช** ใช้หน้าหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับแต่งตั้ง” ใช้รูปพยัญชนะสะกด **ม** *m* แทนการใช้สระอำ *ām* คำยืมภาษาเขมรที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์สองสมัยส่วนใหญ่มีรูปเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม พบคำยืมที่มีการสะกดต่างกันด้วย เช่น พบรูป **ตำริ** *tāmri* /damriʔ/ ในสมัยอยุธยา ในขณะที่รูปในสมัยรัตนโกสินทร์เป็น **ตำริห์** *tāmri(h)* /damriʔ/

2.1.2 คำยืมที่มีโครงสร้างพยางค์สัมพันธ์กับคำต้นทางประเภท C(C)V(C)-

C(C)V(C) คำยืมประเภทนี้มีโครงสร้างที่สัมพันธ์กับคำต้นทางสองพยางค์ภาษาเขมร โดยพยางค์หน้าอาจมีโครงสร้างต่าง ๆ คืออาจเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว สระ โดยจะมีพยัญชนะสะกดหรือไม่ก็ได้ ในกรณีที่มีพยัญชนะต้นของพยางค์หน้าเป็นพยัญชนะต้นควบ มักควบกับรูปพยัญชนะ *r* ส่วนพยางค์หลังมีโครงสร้างตามแบบคำพยางค์เดี่ยว รูปของคำยืมอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอักขรวิธีของภาษาไทยหรือพัฒนาการทางเสียงของคำ

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115) ขป. กรลา <i>kralā</i> /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมาก รุก, หรือร่างแห 2 พระแท่น, บัลลังก์”	กรลา <i>kralā</i> /kràʔla:/ [ห้อง, บริเวณ]	
ขบ. <i>kuṅar</i> “นกช้อนหอย” (Pou, 1992: 102) ขป. กุงอน <i>kūṅaa</i> /kūṅaa/ “นกช้อนหอย”	กุงอน <i>kuṅaṅ</i> /kùṅœ:n/ “นก ช้อนหอย”	

<p>ขบ. <i>kuruñ</i> “ใหญ่โต, มีอำนาจ, ผู้นำ, พระเจ้าแผ่นดิน, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 104)</p> <p>ขก. <i>kruñ</i> “กรุง, กษัตริย์, ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 132)</p> <p>ขป. ក្រុង <i>kruñ</i> /kroŋ/ “1 กรุง, 2 ครอบ, 3 ปกป้อง”</p>	<p>กรุง <i>kuruñ</i> /kùʔruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”</p>	
<p>ขป. គគីក <i>gagik</i> /kɔkik/ “เสียงลมพัดหรือน้ำไหล”</p>	<p>គគីក <i>gagik</i> /kháʔkhuúk/ [เสียงลมพัดหรือน้ำไหล]</p>	
<p>ขบ. <i>graleñ</i> “โคลงเคลง” (Pou, 1992: 142)</p> <p>ขป. ត្រលែង <i>gralaen</i> /krolɛŋ/ “โคลง, เขย่า”</p>	<p>គ្រលែង <i>graleen</i> /khráʔlɛŋ/ “เอียง, ลอยไป”</p>	
<p>ขป. ក្រវ៉ាត់ <i>gravāt</i> /krowöət/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้ไกลจากตัว”</p>		<p>គ្រវ៉ាត់ <i>gravāt</i> /khráʔwát/ [เหวี่ยง, ตวัดไม้ไกลจากตัว]</p>
<p>ขป. ជ្រលង <i>jralaṅ</i> /crolɔŋ/ “ลำธาร, ซอกเขา”</p>	<p>ឃ្រលង <i>jralaṅ</i> /cháʔráʔlɔŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”</p>	<p>ឃ្រលង <i>jralaṅ</i> /cháʔráʔlɔŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”</p>
<p>ขป. ទ្រង់ <i>dranaṅ</i> /tronŋəŋ/ “ฮึกเหิม, ร้าย, ทะนง”</p>	<p>ត្រង់ <i>dranaṅ</i> /tho:ráʔnoŋ/ “ทะนง”</p>	
<p>ขป. ទ្រមែង <i>drameeṅ</i> /tromɛŋ/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน”</p>	<p>ត្រមែង <i>drameeṅ</i> /tho:ráʔme:ŋ/ [ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน]</p>	
<p>ขก. <i>babrāy</i> “ที่แตกเป็นประกายอยู่เรื่อย ๆ, แพรวพราย, ระรื่น”</p>	<p>ប្រប្រាយ <i>babrāy</i> /pháʔphra:j/ [ที่แตกเป็นประกาย]</p>	

<p>(อุไรศรี วรศะริน, 2553: 260)</p> <p>ขป. ตฤทษ <i>babrāy</i> /pɔpɾiəy/ “ที่แตกเป็น ประกายอยู่เรื่อย ๆ, แพรวพราว, ระริน”</p>		
<p>ขก. <i>biroh, biyarah</i> “ไพบเราะ, เพเราะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 38)</p> <p>ขป. ตีเราะ <i>bīroh</i> /piirūəh/ “ไพบเราะ, เพเราะ, เสนาะ, นำฟัง (เสียงดนตรี)”</p>	<p>พีเราะ <i>bīrah</i> /phi:róʔ/ “เพเราะ, เสนาะ, นำฟัง”</p>	
<p>ขป. ถลลข <i>bralap'</i> /prɔlɔp/ “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้”</p>	<p>พลลข <i>bralap</i> /phráʔlóp/ “พลลข”</p>	<p>พลลข <i>bralap</i> /phráʔlóp/ “พลลข”</p>
<p>ขก. <i>mamōeh, mameih</i> “ละเมอ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 151 - 152)</p> <p>ขป. มเมอ <i>mamoe</i> /mɔmɔə/ “นอนหลับ, เพื่อไป, พุดไปเวลา หลับ”</p>	<p>มเมอ <i>mamea</i> /máʔmɔ:/ [ไม่ รู้สึกตัว, ไม่มีสติ]</p>	<p>มเมอ <i>mamea</i> /máʔmɔ:/ [ไม่ รู้สึกตัว, ไม่มีสติ]</p>
<p>ขป. รงม <i>rañam</i> /rɔŋɔm/ “เสียงระงม, เสียงไพบเราะนำฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียง)ที่ ประสานกัน”</p>	<p>รงม <i>rañam</i> /ráʔŋom/ “เสียง ร้องของคนหรือสัตว์จำนวนมาก”</p>	
<p>ขก. <i>rapieñ</i> “ระเปียง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 216)</p> <p>ขป. รเปียง <i>rapieñ</i> /rɔbieŋ/ “ระเปียง”</p>	<p>รเปียง <i>rapieyñ</i> /ráʔbian/ “พื้นเรือนที่ต่อออกไปทางด้าน ยาวของเรือนมีหลังคาคลุม; โรงแ แถวที่ล้อมรอบอุโบสถหรือ วิหาร, เรียง, เคียง, ราย”</p>	
<p>ขป. <i>ryon</i> “ห้อย, แกว่งไปมา” (Pou, 1992: 410)</p>	<p>รโยง <i>rayon</i> /ráʔjo:ŋ/ “โตงเตง, แกว่งไปมา, ห้อย, กัด</p>	

ขป. រយោង <i>rayoñ</i> /rɔyooŋ/ “โตงเตง, แกว่งไปมา, ห้อย, กีด ขวาง”	ขวาง”	
ขป. ស្រលន <i>sralan</i> , ស្រឡន <i>sralan</i> /sralaan/ “สล้าง, สลอน, อ้วนใหญ่สมส่วนเข้าที่”	สรลอน <i>sralan</i> /sàʔlɔ:n/ “เห็นเด่นสะพรั่ง”	
ขป. អាងខ្លាង <i>āṅkhnān</i> /qaaŋknaaŋ/ “ลั้งเล, สองจิต สองใจ”	อางขนาง <i>āṅkhnān</i> /ʔa:ŋkhàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สอง จิตสองใจ]	
ขป. អុកក្រុក <i>uk-luk</i> /qukluk/ “ปนกันยุ่ง, วุ่นวาย, อลหม่าน, ปั่นป่วน”	อุกคลุก <i>ukgluk</i> /ʔùkkhlúk/ “เข้ารบคลุกคลีประชิดตัว”	

รูปคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่มีโครงสร้างสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษา
เขมรประเภทนี้มักพบในสมัยอยุธยามากกว่าสมัยรัตนโกสินทร์

2.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีโครงสร้างพยางค์ต่างจากคำต้นทางสองพยางค์ คำต้นทาง
สองพยางค์จากภาษาเขมรเมื่อยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทยแล้ว อาจมี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง การ
เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของคำต้นทางสองพยางค์ในภาษาเขมรเป็นรูปคำยืมที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์
มีได้หลายประเภท ดังนี้

2.2.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีการตัดพยางค์หน้าทั้งพยางค์ คำต้นทางสองพยางค์
จำนวนหนึ่งมีการตัดรูปพยางค์หน้าออกทั้งพยางค์ การตัดรูปพยางค์หน้านี้น่าจะเกิดจากการที่
ภาษาไทยเป็นภาษาที่ไม่เน้นเสียงพยางค์หน้า แต่เน้นเสียงพยางค์หลัง มีผลให้การสะกดคำบางคำมี
การกร่อนพยางค์หน้าหรือตัดพยางค์หน้าออกไปทั้งพยางค์ ทั้งนี้ พบการตัดพยางค์หน้าของคำต้นทาง
ทั้งที่มีโครงสร้างเป็น C(C)VN-C(C)V(C) และ C(C)V(C)-C(C)V(C) ผลที่เกิดขึ้นคือคำยืมมี
โครงสร้างเป็นคำพยางค์เดียว C(C)V(C) ในขณะที่คำต้นทางมีโครงสร้างเป็นคำสองพยางค์ ตัวอย่าง
คำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่แสดงลักษณะการตัดพยางค์หน้าทั้งพยางค์ มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ក្រហាយ <i>krahāy</i> /kraahaay/ “เร้าร้อน, กระสับกระส่าย, ทุรนทุราย”	หาย <i>hāy</i> /hǎ:j/ “รุ่มร้อน, กระสับกระส่าย”	
ขป. ជេម <i>tañhoem</i>	heim <i>heim</i> /hǎ:m/ “ลม	

/daŋhaəm/ “ลมหายใจ”	หายใจ”	
ขบ. <i>rmel</i> “เห็น, ครุ่นคิดมาก” (Pou, 1992: 409) ขก. <i>ramil, ramil moel</i> “เมียงมอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 209) ขป. รยิล <i>ramil /rɔmil/</i> “เมียงมอง, ข้าเลื่องดู, เหลียวมอง”	เมียล <i>mīeyl /mian/</i> “ดู, น่าดู”	
ขป. สำฆัง <i>sam-āñ</i> <i>/samqaan/</i> “เครื่องทำให้สวย”	อาง <i>āñ /ʔa:ŋ/</i> “สวย”	
ขบ. <i>amvai</i> “งาม” (Pou, 1992: 22) ขบ. <i>pravai</i> “ดีงาม, ประเสริฐ, สูงศักดิ์” (Pou, 1992: 330) ขป. บรูโต <i>prabai /prapiy/</i> “สวย, ดีงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย, สูงส่ง, ประเสริฐ”	ไพ <i>bai /phaj/</i> “งาม”	ไพ <i>bai /phaj/</i> “งาม”
ขป. บรูคัม <i>pragam /prakum/</i> “ประโคน, เล่นดนตรีคร่อมตั้ง ใช้ บรูคัม ประโคนหรือเล่นดนตรี”	คม <i>gam /khom/</i> “ประโคน”	
ขป. ตงเฮย <i>taŋhoy</i> <i>/daŋhaoy/</i> “ตะโกนโหวก ๆ จากที่ไกล ๆ”	โฮย <i>hoy /hō:j/</i> “อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง”	โฮย <i>hoy /hō:j/</i> “อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง”
ขบ. <i>añjeñ</i> “พิธีกรรม, ไปต้อนรับ, เชิญ” (Pou, 1992: 9) ขป. ฮญ็ญ <i>añjoeñ</i>	เจิญ <i>jeiñ /chə:n/</i> “แสดงความปรารถนาเพื่อขอให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความ”	

/qañcœəŋ/ “อัญเชิญ”		เคารพหรืออ่อนน้อม, ถือ อุ่ม ชู หรือนำไปเป็นต้นด้วยความ เคารพ, กล่าวอนุญาตให้ทำ อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความ สุภาพหรืออ่อนน้อม”
---------------------	--	---

สำหรับคำว่า **ไพ** *bai* /phaj/ เนื่องจากในภาษาเขมรโบราณพบคำว่า *amvai* “งาม” และ *pravai* “ดีงาม, ประเสริฐ, สูงศักดิ์” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันมาก และไม่อาจแยกได้ โดยบริบท คำว่า **ไพ** *bai* /phaj/ อาจมาจากคำใดคำหนึ่งก็ได้ ในที่นี้จึงแสดงรูปคำที่อาจเป็นคำต้นทางของ **ไพ** *bai* /phaj/ ไว้ทั้งสองคำ

2.2.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีการตัดพยัญชนะต้นตัวที่สองของพยางค์หน้า
พยัญชนะต้นของพยางค์หน้าของคำต้นทางสองพยางค์ในภาษาเขมรจำนวนหนึ่งมีรูปเป็นพยัญชนะต้นควบ โดยรูปพยัญชนะต้นตัวที่สองมักเป็น *r* จากการศึกษาคำยืมและการตัดพยัญชนะต้นของพยางค์หน้ากับรูปคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า โครงสร้างคำยืมมีการตัดพยัญชนะต้นตัวที่สอง หรือ *r* ออก การตัดพยัญชนะต้นตัวที่สอง *r* ออกนี้มีผลทำให้รูปพยัญชนะต้นของพยางค์ที่หนึ่งปรากฏควบกับรูปพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สอง เมื่อพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของพยางค์ที่หนึ่งเป็น *g* *k* หรือ *t* และพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองเป็น *r* หรือ *l* ไม่มีรูปต่อกัน การออกเสียงคำที่มีรูปพยัญชนะแบบนี้ก็จะควบแบบกล้ำกันสนิท ตามอักขรวิธีไทย เช่น *กร kr*, *ตร tr* และ *กล kl* มีผลทำให้คำต้นทางที่มีโครงสร้างพยางค์เป็นคำสองพยางค์กลายเป็นคำยืมพยางค์เดียว คำยืมที่มีลักษณะนี้มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ក្រឡាប់ <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ”	กลบ <i>klap</i> /klòp/ “เอาสิ่งซึ่งเป็นผงโรยทับข้างบนเพื่อปิดบัง, เอาดินหรือสิ่งอื่น ๆ ใสลงไปในพื้นที่เป็นหลุมเป็นบ่อ หรือเป็นแอ่งเพื่อให้เต็มหรือไม่ให้เห็น ร่องรอย, โดยปริยาย หมายความว่าปิดบัง”	
ขป. ក្រវើង <i>gravaen</i> /krœwɛɛŋ/ “เหวี่ยง”		แควง <i>gveeñ</i> /khwe:ŋ/ [เหวี่ยง]
ขก. ប្រលាប់ <i>bralap</i> “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้” (อุไรศรี วรสระริน, 2553:	พลบ <i>blap</i> /phlòp/ “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้, เวลาเข้าได้”	

<p>262)</p> <p>ขป. ព្រលប់ <i>bralap'</i> /prɔlɔp/ “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้”</p> <p>ยกเว้นคำต่อไปนี้</p>	<p>เข้าไฟ”</p>	
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. <i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115)</p> <p>ขป. ក្រឡា <i>kraḷā</i> /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมากรุก, หรือร่างแห 2 พระแทน, บัลลังก์”</p> <p>คำต้นทางภาษาเขมรว่า <i>kralā</i> มีการตัดพยัญชนะต้นตัวที่สองของพยางค์หน้า <i>r</i> ออก มีผลทำให้รูปพยัญชนะต้นของพยางค์ที่หนึ่งปรากฏควบกับรูปพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สอง <i>l</i> แต่การออกเสียงคำไม่เป็นไปตามอักษรวิธีไทย แต่ออกเสียงแยกเป็นสองพยางค์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 79)</p> <p>เมื่อพยัญชนะต้นของพยางค์หน้าเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว และมีการกร่อนหรือตัดรูปสระของพยางค์หน้า พบว่าในภาษาไทยเขียนพยัญชนะต้นเดี่ยวของพยางค์หน้าเรียงต่อกับพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองตามอักษรวิธีไทย ซึ่งไม่แยกการเขียนรูปพยัญชนะควบและรูปพยัญชนะเรียง ในกรณีที่รูปพยัญชนะของพยางค์ที่หนึ่งและสองสามารถออกเสียงควบกันได้ตามระบบเสียงภาษาไทย คำยืมนั้นก็จะมีโครงสร้างเป็นคำพยางค์เดียวที่มีพยัญชนะต้นควบ</p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p> <p>ภ.2</p>	
<p>ขป. <i>kurun</i> “ใหญ่โต, มีอำนาจ, ผู้นำ, พระเจ้าแผ่นดิน, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 104)</p> <p>ขก. <i>krun</i> “กรุง, กษัตริย์, ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 132)</p> <p>ขป. ក្រុង <i>krun</i> /krɔŋ/ “เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศก็ได้”</p>	<p>ภ.1</p> <p>ภ.2</p>	

<p>ขป. <i>tarā</i> “ลัญจกร, ดวงตรา, ตราที่ใช้ประทับ” (Pou, 1992: 214)</p> <p>ขก. <i>trā</i> “จด, จำ, ตรา” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 271)</p> <p>ขป. ตรา <i>trā /traa/</i> “ตรา, หมายไว้, หมายเหตุ, ลายลักษณ์อักษร, ดวงตรา, ประทับตรา, หมาย, ประกาศ”</p>	<p>ตรา <i>trā /tra:/</i> “ประทับเป็นสำคัญ”</p>	<p>ตรา <i>trā /tra:/</i> “ประทับเป็นสำคัญ”</p>
<p>ขก. <i>biroh, biyarah</i> “ไพบเราะ, เพเราะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 38)</p> <p>ขป. ตีเภา <i>bīroh /piirūəh/</i> “ไพบเราะ, เพเราะ, เสนาะ, นำฟัง (เสียง ดนตรี)”</p>	<p>เพเราะ <i>brah /phróʔ/</i> “นำฟัง, เสนาะ, ไพบเราะ”</p>	<p>ในกรณีที่รูปพยัญชนะต้นของคำยืมไม่สามารถออกเสียงควบกันได้ตามแบบภาษาไทย พยัญชนะต้นทั้งสองรูปก็ยังคงเขียนเรียงกันไปตามอักษรวิธีไทย แต่โดยเสียง คำเหล่านั้นจะออกเป็นสองพยางค์ โดยมีเสียงสระ /a/ แยกระหว่างพยัญชนะตัวที่หนึ่งและสอง ทั้งนี้ ข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์ไม่พบว่ามีกรณการแปรรูปสระอะ <i>ah</i> เพื่อแยกเสียงของพยางค์ คำยืมที่มีลักษณะนี้มีดังเช่น</p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>
<p>ขก. <i>tralap</i> “กลับ, พลิก, ตลบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 139)</p> <p>ขป. ทฺรลอป <i>tralap' /tralap/</i> “กลับ, พลิก, ตลบ”</p>	<p>ตลบ <i>tlap /tàʔlòp/</i> “ฟุ้งไป, กระจายไป”</p>	<p>ภ.1</p> <p>ภ.2</p>
<p>ขป. ทฺรใบ้ง <i>trapaen /trabaen/</i> “ตะแบง ผูกไข้วด้วยไม้ชั้นชะเนาะ”</p>	<p>ตแบง <i>tapeen /tàʔbe:ŋ/</i> [ตะแบง ผูกไข้วด้วยไม้ชั้นชะเนาะ]</p>	
<p>ขป. ปฺรกิต <i>prakit /prakət/</i> “ติด ๆ”</p>	<p>ปกิต <i>pkit /pàʔkit/</i> [ติดกัน]</p>	
<p>ขป. ปฺรมง <i>praman' /praman/</i></p>	<p>ปมง <i>pman /pàʔmon/</i></p>	

“เหยี่ยวขากรรไกร ชาวประมง”	[จับปลา]	
ขก. <i>srakar</i> “รุ้นราวคราว เดียวกัน, ปานกัน ไล่ ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 164) ขป. สรักกร <i>srakar</i> /srakaa/ “รุ้นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน ไล่ ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย”	สกอ <i>ska</i> /sàʔkwə:/ [รุ้นราว คราวเดียวกัน, ปานกัน ไล่ ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย]	
ขก. <i>sranuk</i> “ที่ง่าย, สบายไม่ เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 171) ขป. สรนุก <i>sranuk</i> /sranok/ “ที่ง่าย, สบายไม่เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน”	สนุก <i>snuk</i> /sàʔnùk/ “ทำให้ รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้เบิกบาน ใจ”	สนุก <i>snuk</i> /sàʔnùk/ “ทำ ให้รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้ เบิกบานใจ”
ขบ. <i>carat</i> “จรด, ไม้เท้า, ไม้ กระบอง” (Pou, 1992: 161) ขก. <i>cratth</i> , <i>cratth</i> /crat/ “ไม้ เท้า” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 74) ขป. ครัด <i>crat</i> /crat/ “จรด, ถึง, จ่อให้ถึง”	จรด <i>crat</i> /càʔròt/ “จรด, ถึง, จ่อให้ถึง”	

2.2.3 คำยืมภาษาเขมรที่มีการตัดส่วนหลังของพยางค์หน้า การตัดส่วนหลังของพยางค์หน้าเป็นการตัดรูปสระและพยัญชนะสะกดของพยางค์หน้า มักพบในพยางค์หน้าของคำที่มีพยัญชนะสะกดนาสิก โดยอาจปรากฏหรือไม่ปรากฏรูปสระก็ได้ โครงสร้างของพยางค์หน้าเปลี่ยนจาก C(C)VC เป็น C(C)V นั่นคือ โครงสร้างคำยังคงเป็นคำสองพยางค์อยู่

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. บะเที๊ต <i>pañchoet</i> /bañchaət/ “ตกแต่งให้สวยงาม”	เพจิต <i>phceit</i> /phàʔcè:t/ [งาม]	

ละมุนละไม”		
ขป. ปံฆา <i>baṃṇā</i> /pumṇiə/ “ที่รัก”	พงา <i>bṇā</i> /pháʔŋa:/ [คำเรียก หญิงผู้เป็นที่รัก]	พงา <i>bṇā</i> /pháʔŋa:/ [คำ เรียกหญิงผู้เป็นที่รัก]
ขก. <i>randhat'</i> “ตกใจกลัว, มือ อ่อนตืนอ่อน, <i>ป๋นป่วน</i> ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 172)		รทต <i>radat</i> /ráʔthót/ “สลดใจ, มีจิตใจหวั่นไหว เพราะความโศกสลด”
ขป. รฐถ <i>randhat'</i> /rũonthũət/ “ตกใจกลัว, มืออ่อนตืนอ่อน, <i>ป๋นป่วน</i> ”		
<p>การแยกพยางค์ของพยัญชนะต้นอาจเป็นการเพิ่มรูปสระอะ <i>ah</i> เพื่อแยกพยางค์ให้ชัดเจน และอาจมีการแปรรูปพยัญชนะต้นของทั้งพยางค์หน้าและพยางค์หลัง และแปรรูปสระหรือพยัญชนะสะกดของพยางค์หลัง ผลจากการแปรรูปเช่นนี้ทำให้พบคำที่มีรูปแปรหลายรูปจากคำต้นทางคำเดียว</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<i>katyiān</i> “ระฆังเล็ก ๆ” (Pou, 1992: 66)	กะดิง <i>kahtin</i> /kàʔduŋ/ “ระฆังเล็ก ๆ ทำด้วยโลหะ ที่ ปลายตุ้มมีใบพานซึ่งนิยมทำเป็น รูปใบโพ เมื่อลมพัด ปลายตุ้มจะ กระทบตัวกระดิงทำให้เกิดเสียง ใช้แขวนที่ชายคาโบสถ์และวิหาร เป็นต้น, เครื่องโลหะหรือเครื่อง ไม้มักมีรูปร่างคล้ายกระดิง มีลูก กระทบแขวนอยู่ภายในหรือห้อย กระหนาบอยู่ภายนอกเพื่อให้ เกิดเสียงดัง มักใช้แขวนคอสัตว์ เช่นวัวควาย”	
<i>kantiñ</i> “ระฆังเล็ก ๆ” (Pou, 1992: 69)		
ขป. กณฺฑิณ <i>kaṇṭiñ</i> /kandəŋ/ “กระดิง, กระดิง”		
ขป. ปံฆา <i>baṃṇā</i> /pumṇiə/ “ที่รัก”	พะงา <i>baṃṇā</i> /pháʔŋa:/ [คำ เรียกหญิงผู้เป็นที่รัก]	พะงา <i>baṃṇā</i> /pháʔŋa:/ [คำ เรียกหญิงผู้เป็นที่รัก]
ขป. ลณฺถ <i>lanlañ</i> /lũənlũəŋ/ “เวียงว่าง, ลิบ ๆ,	ละลวง <i>lahlvañ</i> /láʔluəŋ/ “ระลูง, ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”	ระลวง <i>rahlvañ</i> /ráʔluəŋ/ “ระลูง, ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”

เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”

นอกจากนี้ ยังพบการเพิ่มรูปพยัญชนะ ร *r* ที่พยัญชนะต้นของพยางค์ที่หนึ่ง ด้วย ซึ่งมีผลให้คำยังคงเป็นคำสองพยางค์เหมือนคำต้นทางแต่มีโครงสร้างต่างไปจากคำต้นทาง คือ คำต้นทางมีโครงสร้างเป็น C(C)VN-C(C)V(C) หรือ C(C)V(C)-C(C)V(C) ในขณะที่คำนี้มีโครงสร้างเป็น Craḥ-C(C)V(C)

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. កញ្ជា <i>kañchak</i> /kañchaaq/ “กระชาก, กระตุก, ฉก”	กระฉอก <i>kraḥchak</i> /kràʔchò:k/ “อาการที่ ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้น กระเพื่อมอย่างแรงหรือล้นหก เพราะความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือกระเด็น”	
ขป. កន្ត្រប់ <i>kantrap'</i> /kantrap/ “ปลาหมอข้างเหยียบ”		กระต๊อบ <i>kraḥtráp</i> /kràʔtràp/ “ปลาหมอ ข้างเหยียบ”
ขป. <i>tampoñ</i> / <i>tampvan</i> “ไม้ เท้า” (Pou, 1992: 212) ขป. ដំបង <i>tampañ</i> / <i>dambaan</i> / “ตะบอง”	ตะบอง <i>trahpañ</i> /tràʔbo:ŋ/ “ตะบอง, กระบอง”	

นอกจากการตัดส่วนท้ายของพยางค์หน้าแล้ว ข้อมูลในสมุทรมุขคำฉันทย์ยังพบว่าการแปรรูปคำยืมจากคำต้นทางในลักษณะเพิ่มส่วนท้ายพยางค์หน้าที่เป็นรูปพยัญชนะสะกด นาสีกด้วย เช่น คำว่า รั้นแซะ *rānjeḥ* /*ranchéʔ*/ [เกวียน] ที่มาจากภาษาเขมรโบราณ *radeḥ* “เกวียน, รถ” (Pou, 1992: 392) และภาษาเขมรปัจจุบันว่า រទេះ *radeḥ* /*roteh*/ “เกวียน, รถ”

2.2.4 คำยืมภาษาเขมรที่มีการแทรกอุปสรรค *ah* ที่พยางค์แรก เช่นเดียวกับคำยืมพยางค์เดียว คำยืมสองพยางค์หลายคำมีการแทรกอุปสรรค *ah* หลังพยัญชนะต้นทั้งเดี่ยวและควบของพยางค์แรก เพื่อช่วยให้การแยกพยางค์ชัดเจนขึ้นและการอ่านรูปคำเช่นนี้ง่ายขึ้น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)	กระลับ <i>kraḥláp</i> / <i>kràʔláp</i> / [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]	กระลับ <i>kraḥláp</i> / <i>kràʔláp</i> / [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]

<p>ขก. <i>kralāp</i>’ “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)</p> <p>ขป. ក្រឡាប់ <i>kralap</i>’ /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”</p>		
<p>ขป. ក្រខុប <i>krakhup</i> /krakhop/ “ตะขบ <i>Flacourtia cataphracta</i> (Flacourtiaceae)”</p>	<p>ตระขบ <i>traḥkhap</i> /tràʔkhòp/ “ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง”</p>	
<p>ขก. <i>trakal</i>’ “สวย, ที่น่ายินดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 254)</p> <p>ขป. ត្រកល់ <i>trakal</i>’ /trakal/ “สวย, ที่น่ายินดี”</p>	<p>ตระกล <i>traḥkal</i> /tràʔkon/ “งาม”</p>	<p>ตระกล <i>traḥkal</i> /tràʔkon/ “งาม”</p>
<p>ขป. ត្រកង <i>trakaṅ</i> /trakaṅ/ “ตระกอง, จับรวมซ้อนขึ้น, หอบ, กอด”</p>	<p>ตระกอง <i>traḥkaṅ</i> /tràʔkoŋ/ “กอด, เกี่ยวพัน”</p>	<p>ตระกอง <i>traḥkaṅ</i> /tràʔkoŋ/ “กอด, เกี่ยวพัน”</p>
<p>ขป. <i>trajāk</i>’ “เย็น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 263)</p> <p>ขป. ត្រជាក់ <i>trajāk</i>’ /tracǎq/ “เย็น”</p>	<p>ตระจัก <i>traḥjāk</i> /tràʔchák/ “เย็น, หนาว”</p>	
<p>ขป. ប្រទះ <i>pradah</i> /pratǎh/ “พบ, พบกัน, พบปะโดยไม่รู้ตัวมาก่อน”</p>	<p>ประทะ <i>praḥdah</i> /pràʔtháʔ/ “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”</p>	
<p>ขก. <i>praṅāṃṅ</i> “แข่ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 193)</p> <p>ขป. ប្រណាំង <i>praṅāṃṅ</i> /pranaŋ/ “แข่ง”</p>	<p>ประนัง <i>praḥnāṅ</i> /pràʔnaŋ/ “ประชุม, รวม, พร้อม”</p>	<p>ประนัง <i>praḥnāṅ</i> /pràʔnaŋ/ “ประชุม, รวม, พร้อม”</p>
<p>ขป. ប្របៀត <i>prapiet</i> /prabiət/ “เบียดชิดกัน”</p>	<p>ประเบียด <i>praḥpiēyt</i> /pràʔbiat/ [เบียดชิดกัน]</p>	

<p>ขป. <i>pravai</i> “ยอดเยี่ยม, ชั้นสูง” (Pou, 1992: 330)</p> <p>ขป. บรูโต <i>prabai</i> /prapiy/ “สวย, ดีงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย, สูงส่ง, ประเสริฐ”</p>	<p>ประไพ <i>praḥbai</i> /pràʔphaj/ “งาม”</p>	<p>ประไพ <i>praḥbai</i> /pràʔphaj/ “งาม”</p>
<p>ขป. <i>prasam</i> “รวมกลุ่ม, แผนการ” (Pou, 1992: 330)</p> <p>ขป. ฝุ่ <i>phsam</i> /psam/ “ผสม, ประกอบ, ปรง”</p>		<p>ประสม <i>praḥsam</i> /pràʔsöm/ “รวมกันเข้า”</p>
<p>ขก. <i>brahām</i> “เวลาเช้าตรู่, เช้า มืด” (อุไรศรี วรศริน, 2553: 262)</p> <p>ขป. บรูฮาษ <i>brahām</i> /prohiəm/ “เวลาเช้าตรู่, เช้า มืด”</p>	<p>พระฮาม <i>braḥhām</i> /phráʔham/ “เวลาเช้ามืด”</p>	
<p>ขป. ญญั๊ <i>ññañr</i> /ñvñvə/ “สั้นเพราะความหนาวหรือกลัว หรือสะเทือน”</p>	<p>ยะยรร <i>yahyarr</i> /jáʔjan/ [สั้นเพราะความกลัว]</p>	
<p>ขป. บไซล <i>papael</i> /babael/ บรูไซล <i>prapael</i> /prabael/ “ปลากระเบน”</p>	<p>กะเบน <i>kaḥpen</i> /kàʔbe:n/ “ชื่อปลากระดุกอ่อนจำพวก หนึ่ง”</p>	
<p>ขป. บรูษั <i>pramañ</i> /pramaŋ/ “เหยี่ยวขากรรไกร ขาวประมง”</p>	<p>ประมง <i>praḥmañ</i> /pràʔmoŋ/ “การจับสัตว์น้ำ”</p>	
<p>ขก. <i>rañam</i> “เสียงระงม, เสียง ไพเราะน่าฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียง)ที่ประสานกัน” (อุไรศรี วรศริน, 2553: 263)</p> <p>ขป. รัน <i>rañam</i> /raŋum/</p>	<p>ระงม <i>raḥnam</i> /ráʔŋom/ “เสียงร้องแสดงความเศร้าโศก เสียใจของคนเป็นจำนวนมาก”</p>	

“เสียงระงม, เสียงไฟระงม, ฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียง)ที่ ประสานกัน”		
ขก. <i>ralāy</i> “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 142) ขป. រលាយ <i>ralāy /rolīəy/</i> “ละลาย, ผสม, ปน”	ละลาย <i>lahlāy /láʔla:j/</i> “อาการที่ของแข็งเปลี่ยนสภาพ เป็นของเหลวด้วยความร้อน, คลายตัวหรือทำให้คลายตัวซึม ซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว โดยปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”	
<p>จากข้อมูลในสมุทรรโฆษคำฉันท์ พบว่าคำยืมบางรูปมีหลายรูป เช่น คำตัน ทาง ប្រទះ <i>pradah /pratəəh/</i> “พบ, พบกัน, พบปะโดยไม่รู้ตัวมาก่อน” นอกจากจะมีการเพิ่ม รูปสระอะ <i>ah</i> ที่คำตันทางเป็นรูป ប្រះ <i>prahdah /pràʔthaʔ/</i> “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้” แล้วยังพบคำที่มีการตัดพยัญชนะต้นตัวที่สองของพยางค์หน้าเป็นรูป បះ <i>pahdah /pàʔthaʔ/</i> “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”</p>		
<p>2.2.5 การปรับรูปสระและพยัญชนะสะกดนาสิก เป็น รร -arr- และรูปพยัญชนะ สะกดนาสิก ในสมุทรรโฆษคำฉันท์ พบการปรับรูปคำจากการใช้รูปสระและพยัญชนะสะกดนาสิก เป็น การใช้รูป รร -arr- โดยอาจมีรูปพยัญชนะสะกดนาสิกด้วยหรือไม่ก็ได้ การใช้รูป รร -arr- ในภาษาไทย พบตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว โดยใช้เขียนคำยืมภาษาสันสกฤต การใช้รูป รร -arr- เขียนคำยืมภาษาเขมร อาจเป็นการลากเข้าความไปสะกดตามแบบภาษาสันสกฤต เนื่องจากไม่ทราบที่มาของคำนั้นๆ ข้อมูล จากสมุทรรโฆษคำฉันท์สะท้อนว่าภาษาไทยมีการเขียนเทียบแบบคำยืมภาษาเขมรตามแบบภาษา สันสกฤตมานานแล้ว เป็นที่สังเกตว่าข้อมูลสมัยรัตนโกสินทร์ กลับมีการสะกดคำสัมพันธ์กับอักขรวิธี ของภาษาเขมรมากกว่าสมัยอยุธยา ซึ่งอาจสะท้อนความเชี่ยวชาญด้านภาษาของสมเด็จพระ ปรมาธิบดีชินโรสที่ตั้งใจคงรูปอักขรวิธีตามภาษาต้นทางไว้</p>		
คำตันทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ទំនើម <i>damñiem</i> <i>/tumniəm/</i> , ទំនឹម <i>damñim</i> <i>/tumnim/</i> “ธรรมเนียม, กฎ, แบบอย่างที่นิยมกัน”	ธรรมเนียม <i>dharrmnīeym</i> <i>/thamniam/</i> “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง”	
ขป. បញ្ចប់	บรรจบ <i>parrcap /bancòp/</i>	

<p><i>pañcap'</i> /pañcap/ “ทำให้ จบ, ทำให้เสร็จโดยเฉพาะเรื่อง ที่ค้างอยู่”</p>	<p>“เพิ่มให้ครบจำนวน, บรรจบให้ ครบถ้วน; จดกันใกล้ชิด ติดต่อกัน, ทำให้เข้าสนิทกัน”</p>	
<p>ขบ. <i>pantā</i> “จำนวนรวม” (Pou, 1992: 298) ขป. បណ្តា <i>pañtā</i> /bandaa/ “บรรดา, ชุด, แถว, ทั้งหมด”</p>	<p>บรรดา <i>parrtā</i> /banda:/ “ทั้งหลาย, ทั้งปวง, ทั้งหมด”</p>	
<p>ขบ. <i>pantoy</i> “ระยะทาง, ตามยาว, ต่อไป” (Pou, 1992: 298) ขป. បណ្តោយ <i>pañtoy</i> /bandaoy/ “ผ่อน, คล้อย ตาม, เปิดโอกาสให้ตาม ต้องการ”</p>	<p>บรรโดย <i>parrtoy</i> /bandoj:/ “ยินยอม คล้อยตาม”</p>	<p>บรรโดย <i>parrtoy</i> /bandoj:/ “ยินยอม คล้อยตาม” หรือ บันโดย <i>pāntoy</i> /bandoj:/ “ยินยอม คล้อยตาม”</p>
<p>ขบ. <i>panduk</i> “บรรทุก, ปริมาณความจุ” (Pou, 1992: 299) ขป. បន្តុក <i>panduk</i> /bantuk/ “ภาระหรือจำนวนที่บรรทุก, กิจการที่รับผิดชอบ, <i>สินค้า</i>”</p>	<p>บรรทุก <i>parrduk</i> /banthùk/ “วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงใน ยานพาหนะเป็นต้นเพื่อขนย้าย ที่ละมาก ๆ”</p>	<p>บรรทุก <i>parrduk</i> /banthùk/ “วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงใน ยานพาหนะเป็นต้นเพื่อขนย้าย ที่ละมาก ๆ”</p>
<p>ขป. បន្តោ <i>pando</i> /bantoo/ “บรรเทา, ปล่อยให้ออกมา, ทำให้ ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i>”</p>	<p>บรรเทา <i>parrdau</i> /banthaw/ หรือ บันเทา <i>pāndau</i> /banthaw/ “ทุเลาหรือทำให้ ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อน คลายลง”</p>	<p>บรรเทา <i>parrdau</i> /banthaw/ หรือ บันเทา <i>pāndau</i> /banthaw/ “ทุเลาหรือทำให้ ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อน คลายลง”</p>
<p>ขก. <i>pandoen</i> “เชิดชูจนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, กระจับ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 192) ขป. បង្ហើង</p>	<p>บรรเทิง <i>parrdein</i> /banthə:ŋ/ “เบิกบาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก”</p>	<p>บำเทิง <i>pāndein</i> /bamthə:ŋ/ “เบิกบาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึก สนุก” บรรเทิง <i>parrdien</i> /banthuan/ “ทำให้</p>

<p><i>pandoeñ</i> /bantəwŋ/ “เชิดชู จนเหลือ, ความร่ำรวย, ความ ปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ”</p>		<p>กระตือรือร้น, พยุง, ทำให้ดีขึ้น”</p>
<p>ขป. လ္လံ <i>lanlan'</i> /länlän/ “เว้งว่าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”</p>		<p>สรรล่ง <i>larrluñ</i> /lanluŋ/ “ใจ ห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”</p>
<p>จากตัวอย่างพบว่ารูปคำที่มาจากคำต้นทางเดียวกัน ในภาษาสมัยอยุธยา มีการสะกดต่างจากรูปในภาษาสมัยรัตนโกสินทร์ คำว่า บรรเทิง <i>parrdein</i> /banthə:ŋ/ “เบิกบาน, รื่น เริง, ทำให้รู้สึกสนุก” พบใช้ในสมัยอยุธยา ในขณะที่สมัยรัตนโกสินทร์พบ 2 รูป คือ บำเทิง <i>pāmdəin</i> /bamthə:ŋ/ “เบิกบาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก” และ บรรเทือง <i>parrdēan</i> /banthuan/ “ทำให้ กระตือรือร้น, พยุง, ทำให้ดีขึ้น”</p>		
<p>นอกจากนี้ ยังพบกรณีที่คำต้นทางเป็นคำที่ไม่มีรูปพยัญชนะสะกดนาสิก เปลี่ยนมาใช้ รร -arr- ด้วย</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. ពិដោ <i>biṭor</i> /pidao/ “หอมฟุ้ง”</p>	<p>บรรโตร <i>parrtor</i> /bando:/ [ส่งกลิ่นหอม]</p>	
<p>ขป. ញញឹរ <i>ñañār</i> /ñwñwə/ “สั้นเพราะความหนาวหรือกลัว หรือสะท้อน”</p>	<p>ยะยรร <i>yahyarr</i> /jəʔjan/ [สั้นเพราะความกลัว]</p>	
<p>ขป. <i>srasir</i> / <i>sarsir</i> “งาน ประจำ, ประทับใจ, เชียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516) ขก. <i>saraser</i> “สรรเสริญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 235)</p>	<p>สรรเสริญ <i>sarrsreñ</i> /sānsə:n/ “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชม ด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณ ความดี”</p>	
<p>ขป. សរសើរ <i>sarsoer</i> /sasaə/ “สรรเสริญ, ยกย่อง”</p>		

นอกจากนี้ ยังพบการเปลี่ยนแปลงรูปคำแบบอื่นๆ ซึ่งพบในคำเพียงไม่กี่คำ
เช่น การตัดรูปพยัญชนะสะกดของพยางค์ที่สอง

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขก. <i>lamdon</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทрудตัวลง, ทิ้งตัวลง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 117)</p> <p>ขป. លំទោន <i>lamdon</i> /lumtoon/ “นอบน้อม, อ่อนน้อม”</p>	<p>ลันโท <i>lāndo</i> /lantho:/ [นอบน้อม, อ่อนน้อม]</p>	

ขป. **ស្រាតិក** *sratik* /sratək/ “แน่ิ่ง, ไม่กระตุกกระตัก”

สรตือ *sraṭiā* /sràʔtu:/ [แน่ิ่ง ไม่กระตุกกระตัก]

คำว่า *lamdon* “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทрудตัวลง, ทิ้งตัวลง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 117) **លំទោន** *lamdon* /lumtoon/ “นอบน้อม, อ่อนน้อม” มีรูปแปร 2 รูปในสมุทรโฆษคำฉันท์ โดยทั้ง 2 รูปมีการเปลี่ยนพยัญชนะสะกดของพยางค์หน้าจาก *m* เป็น *n* แต่รูปหนึ่งมีการเปลี่ยนพยัญชนะสะกดของพยางค์หลังจาก *n* เป็น *r* คือ **ลันทร** *lāndor* /lantho:/ ส่วนอีกรูปหนึ่งมีการตัดพยัญชนะสะกดของพยางค์หลัง *n* ออกเป็นพยางค์เปิด คือ **ลันโท** *lāndo* /lantho:/ ซึ่งมีความหมายเหมือนกันว่า [นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง]

2.2.6 การสับที่พยางค์ การสับที่พยางค์ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบในคำซ้อน ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้บ่อยในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา และการสับที่พยางค์ไม่มีผลทำให้คำเปลี่ยนแปลงความหมาย (มนทิรา วงศ์ชะอุ่ม, 2529: 39-40) จากข้อมูลคำยืมสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า คำต้นทางภาษาเขมรที่เป็นคำซ้อนมีการสับที่พยางค์กันได้ เช่น **ดาษเตียร** *tāsṭeyr* /dà:tsàʔdian/ และ **เตียรดาษ** *ṭeyrtās* /diaràʔdà:t/ < ขป. **ដេរ** *ter* /dei/ ใช้คู่กับคำว่า **ตาส** *tās* /daah/ “เตียรดาษ แน่นชนิด ดาษคืน” มีการสับที่กันตลอดทั้งเรื่อง

นอกจากคำซ้อนแล้ว ยังพบตัวอย่างคำยืมภาษาเขมรที่มีการสับที่พยางค์กันด้วยคือ คือ คำว่า **จรรแจก** *carrceek* /cancè:k/ [พูดคุยเสียงดัง] (สมุทร. ภ.1, บ.455) < ขป. **ជរជក** *jajaek* /cɔcɛek/ “เถียง ถกเถียง” มีการสับที่พยางค์เป็น **แจจรร** *ceecarr* /cɛ:can/ ความหมายเดียวกัน (สมุทร. ภ.2, บ.2158)

พระเสด็จหยุดรถจรดพล

จรรแจกสรับสน

แลตั้งเปนทพรอยเกวียน

(สมุทร. ภ.1, บ.75)

ในส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า คำนี้มีการสลับที่พยางค์ ดังนี้

พลบจรหาญห้าว	เดิรชระเดียดอ้าว	บรู๊ก็พรรค์
พลบจรแจจรร	กุมกฤษณ์ชณู	พระน้ำสาย
พลบจรจำทาย	ทวยธวัชกราย	ทั้งกฤษไกร

(สมุท. ภ.2, บ. 2157-2159)

การสลับที่ของพยางค์ในคำยืมภาษาเขมร เช่น แจจรร *ceecarr* /ce:can/ แสดงให้เห็นว่ามีความตั้งใจที่จะตัดแปลงคำ เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า พรรค์ *barr(g)* /phan/ ที่อยู่ในวรรคก่อนหน้า การสลับที่พยางค์เช่นนี้ไม่ทำให้คำเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และความหมายก็ยังคงเดิม

ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทำให้คำสองพยางค์กลายเป็นคำพยางค์เดียวและมีโครงสร้างตรงกับโครงสร้างคำพยางค์เดียวของภาษาเขมรและไทย

3. ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างพยางค์ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางหลายพยางค์

คำหลายพยางค์ในภาษาเขมรจะมีโครงสร้างของคำพยางค์เดียวหรือคำสองพยางค์รวมกัน คำหลายพยางค์ภาษาเขมรมีทั้งคำสามพยางค์และสี่พยางค์ คำสามพยางค์ที่กวีนำมาใช้ในสมุทโฆษคำฉันท์มีจำนวนไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นคำสี่พยางค์มากกว่า เนื่องจากคำสี่พยางค์มีลักษณะเป็นคำสองพยางค์ที่มีเสียงพยางค์หน้าซ้ำกัน และมีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน * ซึ่งเอื้อในการแต่งคำประพันธ์ไทยมากกว่า

คำหลายพยางค์ในสมุทโฆษคำฉันท์มีลักษณะต่างๆ คล้ายคลึงกับโครงสร้างคำพยางค์เดียวและคำสองพยางค์ ดังนี้

คำที่มีโครงสร้างสัมพันธ์กับคำต้นทางหลายพยางค์

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ត្រៃដៃវិច <i>traṭaevvic</i> /tradaewvic/ “นกด้อยตีวิด”	ตระเต็จเว็จ <i>tratec⁸vec⁸</i> /trà?dèt-wét/ [ชื่อนกชนิดหนึ่ง]	
ขป. ខ្យងហៀន <i>khyañ hien</i> /kyaan hien/ “หอยชนิดหนึ่ง”	ขยองเหียร <i>khyañhīeyr</i> /khà?jǝ:ŋhian/ [หอยชนิดหนึ่ง]	
ขก. <i>trasum trasāy</i> “(รมไม้)”	ทรสมทรสาย <i>drasum drasāy</i>	

* นักวิชาการชาวฝรั่งเศสเรียกว่า *mots composés* คำเหล่านี้เป็นคำที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดเสียงสัมผัส (Antelme et Bru-nut, 2001: 85)

<p>แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แผ่น, ดก</i>” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 280) ขป. ทรุสฺ ทรุสหาย <i>trasm</i> <i>trasāy</i> /trasom trasaay/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แผ่น, ดก</i>”</p>	<p>/tho:rǎʔsǔm tho:rǎʔsǎ:j/ “(ร่มไม้)แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แผ่น, ดก</i>”</p>	
<p>นอกจากนี้ พบการตัดพยางค์หน้าของคำสามพยางค์ เช่นคำเขมรปัจจุบันว่า สุ๊กทรุค <i>sūkgraluk</i> /suk króluk/ “ผสมปนเป, ปะปน, คลุกคลี, หยาบ ๆ, สรุ่ยสรุ่ย, ไม่มีจารีตประเพณี” มีรูปเป็นคำยืมว่า ครลุก <i>graluk</i> /khraʔlúk/ [ปะปน, สับสนอลหม่าน] ส่วนคำว่า กระหมา <i>krahmā</i> /krǎʔmà:/ “ประหมา, สะทกสะท้าน, พรันใจ” ที่มาจากภาษาเขมรปัจจุบันว่า ตกฺพฺรมา <i>tak' pramā</i> /taq pramaa/ “ตกประหมา <i>ตกใจกลัว เสียขวัญ</i>” มีการกร่อนพยางค์กลางและส่วนหน้าของพยางค์หน้าทำให้พยัญชนะสะกดของพยางค์หน้ากลายเป็นพยัญชนะต้นของพยางค์หน้าของคำยืม</p> <p>การตัดรูปพยัญชนะตัวที่สองของพยางค์ที่ 1 และ 3 ทำให้พยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของพยางค์ที่ 1 และ 3 เขียนเรียงกับพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ 2 และ 4 คำยืมกลายเป็นคำสองพยางค์ที่มีพยัญชนะต้นควตามแบบภาษาไทย เช่น</p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>		
<p>ขป. กราลินฺ กราลอน ขป. กรลิ่งกรลอง <i>gralīn</i> <i>graloñ</i> /krǎliŋ krǎlooŋ/ “นกกิ่งโคลง”</p>	<p>คลิ่งโคลิ่ง <i>gliñ² gloñ²</i> /khliŋkhló:ŋ/ [ชื่อนกชนิด หนึ่ง]</p>	<p>ภ.1</p> <p>ภ.2</p>
<p>คำยืมอาจมีการตัดพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของพยางค์ที่ 1 และ 3 แต่ยังคงมีลักษณะเป็นคำสี่พยางค์เช่นเดียวกับคำต้นทาง</p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>		
<p>ขป. พฺรดาบฺพฺรดา <i>praṭāp'praṭā</i> /pradappradaa/ “เครื่องใช้ไม้ สอยต่าง ๆ, <i>จัด, เตรียม, จัดให้</i> <i>เป็นระเบียบ, ตกแต่ง</i>”</p>		<p>รตฺบรดา <i>ratāpratā</i> /ráʔdápráʔda:/ “เครื่องใช้ ไม้สอยต่าง ๆ, <i>จัด, เตรียม,</i> <i>จัดให้เป็นระเบียบ, ตกแต่ง</i>”</p>

คำยืมหลายพยางค์ก็มีการแทรกสระอะ *ah* ซึ่งเป็นลักษณะปกติของการแยกรูปอักษรของคำยืม

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. รสาบ์รสาย <i>rasāp'rasāy</i> /rosaprosaay/ “ระส่ำระสาย, โดยเฉพาะความคิดความ พยายาม”	ระสายระส่ำ <i>raḥsāyrahṣām'</i> /ráʔsǎ:jráʔsəm/ “กระจัดพลัด พราย, เสียกระบวน, วุ่นวาย, เกิด ความไม่สงบ”	
คำหลายพยางค์บางคำน่าจะเป็นการสร้างคำประสมในภาษาไทยหรือในสมุทรโฆษ คำฉันท์เอง ไม่พบรูปคำหลายพยางค์เหล่านี้ในภาษาเขมร เช่น		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. เข้ <i>khmau</i> /kmaw/ “คำ” ประสมกับ เกาย <i>kroy</i> /kraoy/ “ข้างหลัง, ทีหลัง”	เขมาโกรย <i>khmau kroy</i> /khəʔməwkroj/ [ชื่อปลาชนิด หนึ่ง]	
ขป. ธ <i>dham</i> /thom/ “ใหญ่” ประสมกับ ตุก <i>bluk</i> /phúk/ “งาช้าง”	ทมพลุก <i>dam bluk</i> /thomphúk/ “ชื่อช้างตุรลักษณ์ พวกหนึ่ง งาใหญ่ปลายแหลม ร้าว แตกถึงไส้งาตั้งแต่ต้นจนปลาย”	
ขป. <i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	กกรร <i>kañkarr</i> /koŋkan/ [วง, บริเวณที่ถูกล้อมรอบเป็นวง],	
ขป. กั <i>kañ</i> /koŋ/ “ล้อ, วง แหวน, วงกลม” ประสมกับ	กรรกง <i>karrkañ</i> /kankoŋ/ [ล้อมวง, กั้นรอบ]	
ขป. <i>kar</i> / <i>kār</i> “กั้น, ป้องกัน” (Pou, 1992: 93),		
ขก. <i>kār</i> “ป้องกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 122)		
ขป. กา <i>kār</i> /kaa/ “1 กั้น, กั้น”		

การเปรียบเทียบรูปคำยืมภาษาเขมรกับรูปคำต้นทางโดยโครงสร้างคำและรูปอักษรช่วยให้เห็นสมัยของการยืมคำ เช่น คำยืมจากภาษาเขมรสมัยโบราณ **เขนย** *khney* /khəʔnəj/ “หมอน

หนูน” พงัน *dnän /tháʔŋan/* “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่” เตียง *tīeyñ /dian/* “รู้” และคำยืมจากภาษาเขมรปัจจุบัน เช่นคำว่า เชิง *jeiñ /chə:ŋ/* “ตีนซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง” อย่างไรก็ตาม คำยืมบางรูปก็ไม่อาจจะบ่งชี้ของการยืมได้ เช่น คำว่า ระงา *rahñā /ráʔŋa:/* “เย็น” อาจยืมจากสมัยโบราณโดยมีการลดส่วนท้ายของพยางค์หน้า และมีการเพิ่มรูปสระอะ *ah* หรืออาจเป็นการยืมรูปคำจากภาษาเขมรสมัยกลาง ซึ่งมีการกร่อนรูปพยัญชนะสะกดแล้วมีการเพิ่มรูปสระอะ *ah* ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงรูปในคำยืมจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรสมัยใด รูปคำยืมที่ได้ก็ยังคงอยู่ในโครงสร้างตามแบบของคำยืมภาษาเขมร และมองเห็นพัฒนาการของรูปคำยืมภาษาไทยในสมุทโฆษคำฉันท์เทียบกับรูปคำภาษาเขมรปัจจุบันว่าหลายคำมีพัฒนาการไปในทำนองเดียวกัน คือมีการกร่อนส่วนหลังของพยางค์หน้าเหมือนกัน

ข้อมูลในสมุทโฆษคำฉันท์แสดงให้เห็นว่าคำยืมมีรูปแบบโครงสร้างคำที่หลากหลาย ทั้งใช้รูปคำที่มีโครงสร้างคำเหมือนคำต้นทางภาษาเขมร และรูปคำที่มีการแทรกสระอะ *ah* เช่นพบทั้งรูปมเมอ *mamea /máʔmə:/* [ไม่รู้สีกตัว, ไม่มีสติ] และ มะเมอ *mahmea /máʔmə:/*

ตัวอย่างคำว่า ประสม *praḥsam /pràʔsöm/* “รวมกันเข้า” และคำว่า ผสม *phsam /phàʔsöm/* “รวมกันเข้า” ที่พบว่ามีรูปคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ 2 รูป คือ *prasam* “รวมกลุ่ม, แผนการ” (Pou, 1992: 330) และ *phsam / psam* “ผสมบางอย่างเข้าด้วยกัน, ผลรวม” (Pou, 1992: 336) สะท้อนว่าภาษาไทยน่าจะรับรูปคำ ประสม *praḥsam /pràʔsöm/* “รวมกันเข้า” และ ผสม *phsam /phàʔsöm/* “รวมกันเข้า” มาจากคำต้นทางคนละรูปกัน ไม่ได้เป็นการมาปรับรูปคำในภาษาไทย ตัวอย่างนี้เป็นข้อมูลให้ผู้วิจัยเปรียบเทียบกับรูปคำอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ถึงความเป็นไปได้ที่คำต้นทางภาษาเขมร ตั้งแต่ภาษาเขมรโบราณจะมีรูปคำเช่นเดียวกันนี้ในคำอื่น ๆ ส่วนที่รูปคำอื่น ๆ ที่ไม่พบในคำต้นทาง เช่น บรรสม *parrsam /bansöm/* “รวมกันเข้า, ปน, ระคน, เจือ” น่าจะเป็นการแสดงให้เห็นความพยายามในการสร้างรูปคำที่มีความหมายเดียวกันให้หลากหลาย

ในงานวิจัยนี้พบว่า รูปคำที่มาจากคำต้นทางคำเดียวกันมีหลายรูปในสมุทโฆษคำฉันท์ด้วย

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>rmel</i> “มอง, ดู” (Pou, 1992: 409)	เมียล <i>mīeyl /mian/</i> “ดู, นำดู” ระเมียล <i>rahmīeyl /ráʔmian/</i>	รเมียล <i>ramīeyl /ráʔmian/</i> “ดู, นำดู”
ขก. <i>ramil, ramoel</i> “มอง, ดู” (Pou, 1992: 409)	“ดู, นำดู”	
ขป. ธิล <i>ramil /rəmil/</i> “เมียงมอง, ขำเล็งดู, เหลียวมอง”		

ขป. រលក <i>ralak</i> /rɔlvɔk/ “คลื่นขนาดเล็ก”	รลอก <i>ralak</i> /rǎʔlǎ:k/ “คลื่น ขนาดเล็ก”	ระลอก <i>rahlak</i> /rǎʔlǎ:k/ “คลื่นขนาดเล็ก”
ข้อมูลรูปคำในสมุทรโฆษคำฉันท์ช่วยให้เห็นว่า กวีมีความสามารถในการแปรรูปคำที่มาจากภาษาเขมรให้มีโครงสร้างและรูปต่างๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลายของรูปคำ และเอื้อประโยชน์ต่อการประพันธ์ ตัวอย่างคำที่มีหลายรูป มีดังเช่น		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ដង្ហោយ <i>ṭanhoy</i> /danhaoy/ “ตะโกนโหวก ๆ จากที่ไกล ๆ”	กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhǎ:j/ “โหย, คร่ำครวญ”	กระโหย <i>grahhoy</i> /khrǎʔrǎʔhǎ:j/ “กระโหย, ระโหย, โหย, ละเหยใจ”
		ทรโหย <i>drahoy</i> /thǎʔrǎʔhǎ:j/ “โหย, คร่ำ ครวญ”
	โหย <i>hoy</i> /hǎ:j/ “อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง”	โหย <i>hoy</i> /hǎ:j/ “อ่อน กำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำ ร้อง”

ความสัมพันธ์ด้านรูปอักษรของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ กับคำต้นทางภาษาเขมร

การศึกษาความสัมพันธ์ของรูปอักษรในคำยืมภาษาเขมรที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางนี้จะแยกการอธิบายเป็นส่วนๆ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นควบ ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะสะกด ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปสระ และการเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ โดยการนำเสนอข้อมูลจะเน้นคำที่มีโครงสร้างแบบคำพยางค์เดี่ยว และคำสองพยางค์ เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ของรูปอักษรในคำหลายพยางค์คล้ายคลึงกับคำพยางค์เดี่ยวและคำสองพยางค์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะแยกการนำเสนอส่วนของพยัญชนะและสระเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ข้อมูลส่วนที่เหมือนกันระหว่างคำต้นทางภาษาเขมรกับคำยืม และข้อมูลส่วนที่คำยืมต่างออกไปจากคำต้นทางภาษาเขมร ข้อมูลคำยืมในหัวข้อการเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ เป็นการแสดงให้เห็นว่าคำยืมภาษาเขมรเมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยอาจมีการเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ ได้ โดยเฉพาะเครื่องหมายวรรณยุกต์ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีเฉพาะในภาษาไทย เนื่องจากภาษาเขมรเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงวรรณยุกต์ ไม่มีการใช้รูปวรรณยุกต์กำหนดเสียงสูงต่ำและแยกแยะคำแบบในภาษาไทย

เช่นเดียวกับการนำเสนอเรื่องโครงสร้างคำ ผู้วิจัยจะยึดความสัมพันธ์ของรูปอักษรที่พบในภาษาเขมรโบราณกับคำยืมก่อน หากไม่พบรูปคำต้นทางภาษาเขมรสมัยโบราณ ผู้วิจัยจึงพิจารณาความสัมพันธ์ของรูปอักษรภาษาเขมรสมัยต่อมากับคำยืม ตัวอย่างคำที่นำเสนอในส่วนนี้จะเน้นตามหัวข้อ กล่าวคือ หากเป็นการนำเสนอรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำยืมที่ตรงกับรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำต้นทาง ตัวอย่างคำก็จะเน้นที่รูปพยัญชนะต้นรูปนั้นๆ โดยที่รูปสระ รูปพยัญชนะสะกดอาจมีความแตกต่างกันได้ เนื่องจากทั้งภาษาเขมรและภาษาไทยมีพัฒนาการต่างกันไปในบางเรื่อง

การปรับวิธีการเขียนรูปคำยืมให้เข้ากับอักขรวิธีในภาษาไทย เช่น การปรับการเขียนพยัญชนะควบเป็นการเขียนเรียงกัน รูปสระ *ɑ̄ +* เป็นไม้หันอากาศ การปรับรูปสระ *o am̄* เป็นสระ *ā̄m̄* หรือเป็นรูปสระ *o u* ตามด้วยพยัญชนะสะกด *m* หรือการเพิ่มรูปสระ *o* ในคำต้นทางที่ไม่มีรูปสระหรือคำที่มีสระแฝงตามที่เสนอในบทที่ 3 จะไม่นำมาอภิปรายในบทนี้ ตัวอย่างคำที่มีการปรับวิธีการเขียนรูปคำยืมให้เข้ากับอักขรวิธีไทย มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>krañ / kroñ</i> “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114) ขป. ក្រង់ <i>krañ / kraaŋ/</i> “ร้อย อย่างร้อยดอกไม้”	กรอง <i>krañ / kro:ŋ/</i> “ร้อย, ถัก, ทอ”	
ขป. ខ្ជាត់ <i>khcāt' / kcat/</i> “กระจัด, พลัด, แยก”	ขจัด <i>khcāt / khà?càt/</i> “กำจัด”	ขจัด <i>khcāt / khà?càt/</i> “กำจัด”
ขก. <i>camnañ, camnañ</i> “จำนง, ความอยาก, ความต้องการ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 63) ขป. ចំណង់ <i>camnañ'</i> <i>/camnaŋ/</i> “ความอยาก, ความ ต้องการ”	จำนง <i>cāmnañ / camnoŋ/</i> “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”	จำนง <i>cāmnañ / camnoŋ/</i> “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”
ขบ. <i>jum</i> “ห้อมล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 189) ขก. <i>jum, jum</i> “ชุมนุม, รวมกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113) ขป. ជុំ <i>jum / cum/</i> “รวมกัน, รอบ”	ชุม <i>jum / chum/</i> “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”	ชุม <i>jum / chum/</i> “มา รวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”

1. ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะ

การศึกษารูปพยัญชนะของคำยืมภาษาเขมรนี้สามารถใช้ในการจัดแบ่งพยัญชนะตามที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (2538: 11) จัดความสัมพันธ์ของรูปอักษรของภาษาไทย บาลี และสันสกฤต เป็น 3 กลุ่มดังนี้ รูปพยัญชนะกลาง คือพยัญชนะที่ใช้ในทั้งไทย บาลี และสันสกฤต มี 21 ตัวคือ ก *ka* ข *kha* ค *ga* ง *ña* จ *ca* ฉ *cha* ช *ja* ต *ta* ถ *tha* ท *da* น *na* ป *pa* ผ *pha* พ *ba* ม *ma* ย *ya* ร *ra* ล *la* ว *va* ส *sa* ห *ha* รูปพยัญชนะเดิม คือ พยัญชนะที่ติดมาจากแบบเดิม มีที่ใช้ก็แต่คำที่มาจากภาษาเดิม คือ บาลี และสันสกฤต มี 13 ตัวคือ ฆ *gha* ฌ *jha* ญ *ña* ฎ *ṭa* ฐ *ṭha* ฑ *ḍa* ฒ *ḍha* ณ *ṇa* ธ *dha* ภ *bha* ฟ *la* ศ *śa* ษ *ṣa* และรูปพยัญชนะเดิม คือ พยัญชนะที่ภาษาไทยคิดเพิ่มเติมขึ้นทีหลัง มี 10 ตัว คือ ข *kha* ค *ga* ช *ja* ฎ *ṭa* ด *ta* บ *pa* ผ *pha* พ *ba* อ *a* ฮ *ha*

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเปรียบเทียบด้านอักษรวิธีสมัยต่อมา พบว่า รูปพยัญชนะ ต *ta* และ ป *pa* เป็นรูปอักษรที่ไทยคิดเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ส่วนรูป ต *ta* และ บ *pa* เป็นรูปพยัญชนะกลางที่มีใช้อยู่ร่วมกัน การที่รูป ต *ta* และ บ *pa* ซึ่งมีค่าเป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ในภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปแสดงเสียงกักที่เสี้ยนเสียง (pre-glottalised) /d/ และ /b/ และมีการสร้างรูปพยัญชนะ ต *ta* และ ป *pa* เพื่อแทนเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ขึ้น น่าจะเกิดจากการที่ภาษาไทยรับรูปอักษรผ่านภาษาเขมร ซึ่งมีเสียงพยัญชนะกักที่เสี้ยนเสียงเช่นเดียวกับภาษาไทย (Varasarin, 1984: 53) ด้วยเหตุที่ภาษาเขมรโบราณใช้รูปพยัญชนะ ต *ta* และ บ *pa* แทนเสียงกักที่เสี้ยนเสียง ภาษาไทยจึงใช้รูป ต *ta* และ บ *pa* ซึ่งมีค่าเหมือนกันแทนเสียงกักที่เสี้ยนเสียงไปด้วย แล้วสร้างรูป ต *ta* และ ป *pa* ชดเชย ส่วนภาษาเขมรใช้วิธีปรับมาใช้รูปพยัญชนะ ฒ *ḍa* ซึ่งมีค่าเป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ปลายลิ้นม้วน แทนเสียงกักที่เสี้ยนเสียง เกิดที่ฟัน และใช้รูป บ *pa* ซึ่งมีค่าเป็นเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม เกิดที่ริมฝีปาก แทนเสียงกักที่เสี้ยนเสียง เกิดที่ริมฝีปาก

รูปพยัญชนะที่ใช้ในคำยืมภาษาเขมรสัมพันธ์กับรูปพยัญชนะกลาง 21 ตัวและรูปพยัญชนะ ต *ta* บ *pa* ที่ภาษาไทยมีร่วมกับภาษาเขมร และรูปพยัญชนะเหล่านี้สัมพันธ์กับหน่วยเสียงพยัญชนะที่มีใช้ในภาษาเขมรเช่นเดียวกับในภาษาไทย

1.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว โดยทั่วไปคำยืมภาษาเขมรส่วนใหญ่สามารถถ่ายถอดรูปย้อนกลับไปหาคำต้นทางภาษาเขมรได้ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำยืมจำนวนหนึ่งมีรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวสัมพันธ์กับรูปคำในภาษาต้นทาง และอีกจำนวนหนึ่งมีรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวต่างจากรูปคำในภาษาต้นทาง

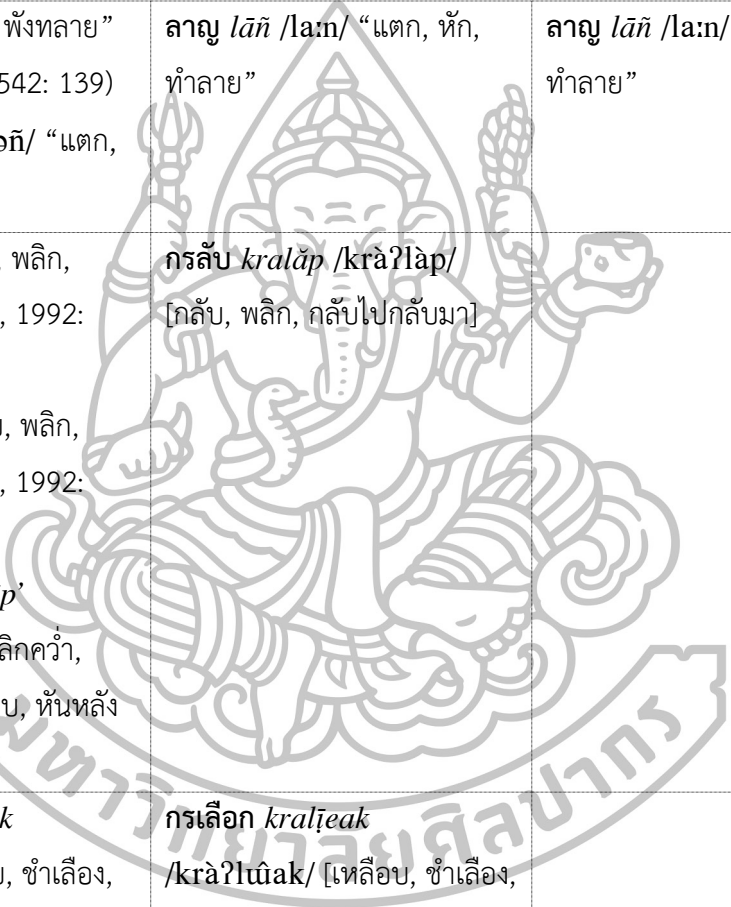
1.1.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวสัมพันธ์กับรูปคำในภาษาต้นทาง
ตัวอย่างคำที่รูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ตรงกับรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำต้นทางภาษาเขมร มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. กำจัต <i>kamcāt'</i> /kamcat/ “กำจัต, ขจัต”	กำจัต <i>kāmçāt</i> /kamcət/ “ซัปลั้, ปราบ, ทำให้ลั้ไป”	กำจัต <i>kāmçāt</i> /kamcət/ “ซัปลั้, ปราบ, ทำให้ลั้ไป”
ขป. ไคล <i>khael</i> /khael/ “โล่ มีลักษณะกลม” อ้างอิง bah. /kêl/ biat /khêl/	เขน <i>khen</i> /khè:n/ “เครื่องปิด ป้องกันศตราวุธ รูปกลมคล้าย กระทะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมี ห่วงสำหรับสอดแขนและมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก	
ขก. <i>gamrām</i> “ขูให้กลัว, ตวาด, คำราม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 200) ขป. กำรม <i>gamrām</i> /kumriəm/ “ขูให้กลัว, ตวาด, คำราม”	คำราม <i>gāmram</i> /khamra:m/ “ขูให้กลัว, ตวาด, คำราม”	
ขก. <i>srañām</i> “มีสีมัว ๆ, ไม่จ้า เข้าตา, ครึ้ม, สีดำเป็นมันวาว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 264) สรม <i>srañām</i> /sraŋam/ “มี สีมัว ๆ, ไม่จ้าเข้าตา, ครึ้ม, สีดำ เป็นมันวาว”		จรงำ <i>jrāñām</i> /chǎʔrǎʔŋam/ “คลุ้ม, มีด, งำ”
ขป. <i>camrēñ</i> /camryaŋ “นักร้อง” (Pou, 1992: 160) ขป. จรง <i>camrien</i> /camriəŋ/ “นักร้อง, ทำนอง เพลง”	จำเรียง <i>cāmrieyñ</i> /camriaŋ/ “ซัปลำ, ซัปล้อม, ร้องเพลง”	จำเรียง <i>cāmrieyñ</i> /camriaŋ/ “ซัปลำ, ซัปล้อม, ร้องเพลง”
ขป. ฉก <i>chak'</i> /chaq/ “ฉก, กระชาก”	ฉก <i>chak</i> /chòk/ “ฉวยหรือชิง เอาโดยเร็ว”	
ขป. <i>jeñ</i> “ตื่น, ขา, ดำม” (Pou, 1992: 190) ขป. เจ็ง <i>joen</i> /cəəŋ/ “ตื่น,	เจ็ง <i>jeiñ</i> /chə:ŋ/ “ตื่นซึ่งเป็น ฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”	เจ็ง <i>jeiñ</i> /chə:ŋ/ “ตื่นซึ่งเป็น ฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”

ชาย, <i>ชา</i> ”		
ขบ. <i>jhe</i> “ต้นไม้, ป่าไม้, ไม้ซุง” (Pou, 1992: 197)	เฌอ <i>jhea /chə:/</i> “ไม้, ต้นไม้”	เฌอ <i>jhea /chə:/</i> “ไม้, ต้นไม้”
ขก. <i>jhe, jheh</i> “ต้นไม้” (อุไรศรี วาระริน, 2542: 110)		
ขก. <i>jjeh</i> “ต้นไม้” (อุไรศรี วาระริน, 2542: 111)		
ขป. เฌอ <i>jhoe /chəə/</i> “ต้นไม้”		
ขบ. <i>tal</i> “ถึง” (Pou, 1992: 215)	ดล <i>tal /don/</i> “ถึง”	ดล <i>tal /don/</i> “ถึง”
ขป. ដល់ <i>tal' /dal/</i> “ถึง”		
ขก. <i>tāmṛās'</i> “คำรัส, คำพูด” (อุไรศรี วาระริน, 2553: 303)	คำรัส <i>tāmṛās /damrət/</i> “(ราชา) พูด (ใช้แก่เจ้านาย), คำพูดของพระพุทธเจ้า, คำพูด ของเจ้านาย, คำพูดของ พระมหากษัตริย์”	คำรัส <i>tāmṛās /damrət/</i> “(ราชา) พูด (ใช้แก่เจ้านาย), คำพูดของพระพุทธเจ้า, คำพูด ของเจ้านาย, คำพูดของ พระมหากษัตริย์”
ขป. តំរស់ <i>tāmṛās' /damrah/</i> “คำรัส, คำพูด”		
ขบ. <i>tās</i> “ซึ่ง ตั้ง แผ่ ปู กาง”, ขป. ដាស <i>tās /daah/</i> “แน่น ชนิด ดาซดา”	ดาซ <i>tās /dà:t/</i> “ดาซดา, มากมาย, เกลื่อนกลาด, มี ทั่วไป”	ดาซ <i>tās /dà:t/</i> “ดาซดา, มากมาย, เกลื่อนกลาด, มี ทั่วไป”
ขบ. <i>teṃ</i> “เต็ม, ที่มา, ต้น” (Pou, 1992: 215)	เต็ม <i>teim /də:m/</i> “แรก, ก่อน, เก่าก่อน”	เต็ม <i>teim /də:m/</i> “แรก, ก่อน, เก่าก่อน”
ขป. ដើម <i>toem /daəm/</i> “ต้น, ส่วนแรก, ส่วนตั้งต้น, เริ่ม, ริเริ่ม, ตั้งต้น, หลัก, เริ่มต้น, แรกเริ่ม, ที่มา”		
ขบ. <i>tañvāy</i> “การให้, เครื่อง บรรณาการ” (Pou, 1992: 207)	ตั้งวาย <i>tañvāy /taŋwa:j/</i> “ของถวาย”	
ขป. ដង្ហាយ <i>tañvāy</i>		

/daŋwaay/ “ของถวาย, ให้อถวาย”		
ขบ. <i>tampal / tampoł</i> “หมู่บ้าน, ย่าน” (Pou, 1992: 211-212) ขป. ตั้มปัล <i>tampan' / tamban/</i> “ตำบล”	ตำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น] ตำบล <i>tāmpal /tambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]	ตำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น] ตำบล <i>tāmpal /tambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]
ขป. เตา <i>tau /tao/</i> “สิ่งโต” ขบ. <i>dval</i> “เทิน, เอาของวางบนศีรษะ, รับคำสั่งจากกษัตริย์, ทูล, บอก” (Pou, 1992: 263) ขป. ดูล <i>dūl /tuul/</i> “2 ทูล, บอก (ราชา.)”	โต <i>to /to:/</i> “สิ่งโต” ทูล <i>dūl /thun/</i> “(ราชา.) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”	ทูล <i>dūl /thun/</i> “(ราชา.) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”
ขก. <i>ṭamṇāl</i> “เล่าเรื่อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 200) ขป. ตัณณาล <i>ṭamṇāl /damnaal/</i> “เล่าเรื่อง”		ตำนาน <i>tāmṇān /damna:n/</i> [เล่า]
ขบ. <i>ni</i> “คำเชื่อมประโยคย่อยสองประโยคเข้าด้วยกัน” (Pou, 1992: 281)	นิ <i>ni /ni?/</i> [ซึ่ง]	
ขป. ปะน้อ <i>pañ-āc /baŋqaac/</i> “ความกล้า, การทำให้ใจให้กล้า, ทำให้กล้า”	บ้างอาจ <i>pañ-āc /baŋʔa:t/</i> “กล้าแสดงกล้าทำด้วยทะนงใจหรือฮึกเหิม โดยไม่ยำเกรงหรือไม่รู้จักระงับที่ต่ำที่สูง, กล้าละเมิดกฎหมาย”	
ขบ. <i>phoñ</i> “ด้วยกัน, การรวมตัวกัน” (Pou, 1992: 338) ขก. <i>phañ</i> “ผอง, ด้วย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 192) ขป. ฝง <i>phañ /phaaŋ/</i>	ผอง <i>phañ /phǎ:ŋ/</i> “ทั้งปวง, ทั้งหมด”	ผอง <i>phañ /phǎ:ŋ/</i> “ทั้งปวง, ทั้งหมด”

“ด้วย, ทั้งปวง, ทั้งผอง”		
<p>ขบ. <i>vuñ</i> “สูง, จุดสูงสุด, ช่อง ท้อง” (Pou, 1992: 453)</p> <p>ขก. <i>buñ, boḥ</i> “พุงเพาะ, ท้อง, กระเพาะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 59)</p> <p>ขป. ពុង <i>buñ /puŋ/</i> “ท้อง, กระเพาะ”</p>	<p>พุง <i>buñ /phuŋ/</i> “ท้อง”</p>	
<p>ขบ. ពន្លឹក <i>banlik /pũənlík/</i> “นากิ้ว อย่างยิ่ง”</p>	<p>พันภก <i>bānlik /phanluók/</i> “พิลึก, พึงกลัว, แปลก, ลึกซึ้ง”</p>	
<p>ขก. <i>biroḥ, biyaroḥ</i> “ไพบเราะ, เพเราะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 38)</p>	<p>พีเราะ <i>bīraḥ /phi:róʔ/</i> “เพเราะ, เสนาะ, น้าฟ้ง”</p>	
<p>ขป. ពីពះ <i>bīroḥ /piirüəh/</i> “ไพบเราะ, เพเราะ, เสนาะ, น้าฟ้ง (เสียง ดนตรี)”</p>		
<p>ขบ. <i>mān</i> “ได้, รับ, มี, เป็น เจ้าของ, มีชีวิต, เกิดขึ้น, ปรากฏ” (Pou, 1992: 371)</p> <p>ขก. <i>mān, māṇ</i> “มี, มีอยู่, เป็นอยู่” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 157)</p>	<p>มาน <i>mān /ma:n/</i> “มี”</p>	<p>มาน <i>mān /ma:n/</i> “มี”</p>
<p>ขป. មាន <i>mān /miəŋ/</i> “มี”</p>		
<p>ขบ. <i>yal / yol</i> “รู้, เข้าใจ” (Pou, 1992: 383)</p> <p>ขก. <i>yal, yol</i> “ยล, เห็น, เข้าใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 284-285)</p> <p>ขป. យល់ <i>yal' /yũəl/</i> “เข้าใจ, คิดเห็นชัดแจ้งด้วยปัญญา”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>

<p>ขบ. <i>rāp</i> “ราบ, แบน” (Pou, 1992: 402)</p> <p>ขก. <i>rāp</i> “ราบ, เรียบ, ยอม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 241)</p> <p>ขป. ร๑บ <i>rāp</i> /riəp/ “ราบ, เรียบ, ยอม”</p>	<p>ราบ <i>rāp</i> /râ:p/ “เรียบเสมอ พื้น ไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ โดยปริยาย หมายความว่า หมดสิ้น”</p>	
<p>ขก. <i>lāñ</i> “เสียหาย, พังทลาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 139)</p> <p>ขป. ลาญ <i>lāñ</i> /liəñ/ “แตก, หัก, ทำลาย”</p>	<p>ลาญ <i>lāñ</i> /la:m/ “แตก, หัก, ทำลาย”</p>	<p>ลาญ <i>lāñ</i> /la:m/ “แตก, หัก, ทำลาย”</p>
<p>ขบ. <i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)</p> <p>ขก. <i>kralāp</i>’ “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)</p> <p>ขป. กร๑ล๑บ <i>kralāp</i>’ /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”</p>	<p>กร๑ล๑บ <i>kralāp</i> /krà?lāp/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]</p>	
<p>ขป. กร๑เล๑ก <i>kralēk</i> /kralēk/ “เหลือบ, ชำเลียง, จ้องมอง”</p>	<p>กร๑เล๑ก <i>kralēak</i> /krà?lūak/ [เหลือบ, ชำเลียง, จ้องมอง]</p>	
<p>ขบ. <i>veñ</i> “ยาว” (Pou, 1992: 454)</p> <p>ขก. <i>vaen</i> “ยาว” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 279)</p> <p>ขป. เว๑น <i>vaen</i> /weeŋ/ “ยาว, แถว”</p>	<p>แถว <i>veen</i> /we:ŋ/ “ยาว, แถว”</p>	
<p><i>siñ</i> “ทำพิธีทางศาสนา” (Pou,</p>		<p>สิ๑ง <i>siñ</i> /suñŋ/ “สิ๑ง, อยู่”</p>

1992: 493) ขป. សិង <i>sin</i> /səŋ/ “นอน (ใช้สำหรับพระ)”		ประจำ, แทรก”
ขป. <i>hoh</i> “เหาะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 102) ขป. ហោះ <i>hoh</i> /hah/ “ลอยไปในอากาศ, เดินฟ้า”	เหาะ <i>hah</i> /həʔ/ “เคลื่อนที่ไปในอากาศด้วยฤทธิ์”	
ขก. <i>añ-āc</i> “องอาจ, กล้าหาญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 169) ขป. អង្គាច <i>añ-āc</i> /qɑŋqaac/ “องอาจ, กล้าหาญ”	องอาจ <i>añ-āc</i> /ʔoŋʔà:t/ “มีลักษณะสง่าผึ่งผาย”	
ขป. <i>āc</i> “เรียกร้อง, จำเป็นต้อง, มีสิทธิ์, ได้รับสิทธิ์, สามารถ, มีอำนาจ, มีความตั้งใจ” (Pou, 1992: 29) ขก. <i>āc</i> , <i>ācc</i> , <i>āc</i> “อาจ, กล้าหาญ, ทำได้, ไม่ถดถอย, ไม่เกรงกลัว” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 21) ขป. អាច <i>āc</i> /qaac/ “สามารถ”	อาจ <i>āc</i> /ʔà:t/ “กล้า, สามารถ, เป็นคำช่วยกริยาบอกความคาดคะเน”	อาจ <i>āc</i> /ʔà:t/ “กล้า, สามารถ, เป็นคำช่วยกริยาบอกความคาดคะเน”

จากข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่ารูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำยืมมีรูปตรงกับคำต้นทางทุกรูป ยกเว้นรูปพยัญชนะต่อไปนี้ ซึ่งจัดแบ่งตามประเภทของรูปพยัญชนะตามที่พระยาอุปกิตศิลปสารเสนอไว้เพื่อความสะดวกในการอธิบายดังนี้ รูปพยัญชนะกลาง ได้แก่ *th* *p* *p* รูปพยัญชนะเดิม ได้แก่ *gh* *ญ* *ก* *ฏ* *ฐ* *th* *ท* *d* *ฒ* *dh* *ธ* *dh* รูปพยัญชนะเดิม ได้แก่ *ข* *kh* *ค* *g* *ช* *j* *ฝ* *ph* *ฟ* *b* *ฮ* *h*

รูปพยัญชนะกลางที่ไม่พบเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว คือ *th* *p* *p* แต่พยัญชนะสองรูปนี้ใช้เป็นพยัญชนะตัวที่หนึ่งของพยัญชนะต้นควบ ซึ่งจะนำเสนอต่อไป รูปพยัญชนะเดิมเป็นรูปที่ไม่ได้ใช้เขียนคำเขมรเอง เช่นเดียวกับที่ภาษาไทยแทบจะไม่ได้ใช้รูปพยัญชนะกลุ่มนี้เขียนคำภาษาไทย ส่วน

รูปพยัญชนะเดิมที่ไม่ได้ใช้แยกเป็น 2 แบบย่อย คือ **ข** *kh* **ค** *g* **ผ** *ph* **ฝ** *f* **บ** เป็นรูปที่ไม่ได้ใช้แทนเสียงในภาษาเขมร จึงไม่มีใช้ในคำยืม ส่วนรูป **ช** *j* และ **ฮ** *h* พบว่าภาษาเขมรใช้เพียงรูป **ส** *s* และ **ท** *h* ซึ่งเป็นคู่ของรูปพยัญชนะนี้และเป็นรูปพยัญชนะกลาง คือ รูปที่มีใช้ทั่วไปในภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตรวมทั้งภาษาเขมรด้วย แต่ภาษาไทยอาจมีการใช้รูปพยัญชนะ **ช** *j* และ **ฮ** *h* ในคำยืมบางคำ

ความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะ *t* ของภาษาเขมรโบราณกับ *ต* *t* ของภาษาไทยแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงรูปอักษรของภาษาเขมร กล่าวคือ คำที่มีพยัญชนะต้น *t* ในภาษาเขมรโบราณ (ซึ่งแทนค่าเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ที่ฟัน และเสียงกักที่เส้นเสียง เกิดที่ฟัน) มีการปรับมาใช้รูป **ฉ** *t* (ซึ่งแทนค่าเสียงกักที่เส้นเสียง เกิดที่ฟัน) และ **ท** *t* (ซึ่งแทนค่าเสียงกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ที่ฟัน) ในภาษาเขมรปัจจุบันอย่างเป็นระบบมากขึ้น จึงพบว่าเมื่อเทียบเฉพาะรูปคำภาษาเขมรปัจจุบันกับรูปคำยืมในภาษาไทย รูปพยัญชนะต้นที่นำมาเทียบกันกลายเป็น รูป **ฉ** *t* ของภาษาเขมรและรูป **ต** *t* ของภาษาไทย อีกทั้งส่วนใหญ่คำยืมจะใช้รูป **ต** *t* แต่ก็พบรูป **ฉ** *t* ด้วย นอกจากนี้ ข้อมูลเปรียบเทียบสะท้อนว่ารูปอักษร **ฉ** *t* น่าจะเริ่มใช้แทน *t* ในภาษาเขมรสมัยกลาง

หากพิจารณาจากรูปคำภาษาเขมรปัจจุบันเทียบกับรูปคำภาษาไทย เห็นได้ว่า คำที่มีรูปพยัญชนะต้น **ท** *b* ของภาษาเขมรปัจจุบันจะมีรูปตรงกับคำที่มีรูปพยัญชนะต้น **พ** *b* ของภาษาไทย แต่รูปพยัญชนะต้นของคำที่พบในภาษาเขมรโบราณแสดงให้เห็นว่า ในภาษาเขมรโบราณมีการใช้รูปพยัญชนะต้น *v* มากกว่า ซึ่งการใช้รูปพยัญชนะ *b* แยกจาก *v* อย่างเป็นระบบน่าจะอยู่ในภาษาเขมรสมัยกลาง ข้อมูลที่พบนี้สัมพันธ์กับที่ Jacob (1993: 2) ได้นำเสนอในการแปรของรูปพยัญชนะ *v* ของภาษาเขมรโบราณ

รูป **ล** *l* ของคำยืมสัมพันธ์กับรูป **ล** ของคำต้นทางเขมรสมัยโบราณและสมัยกลาง ในขณะที่รูปพยัญชนะของภาษาเขมรปัจจุบันอาจเปลี่ยนเป็นรูป **ฦ** *l* การเปลี่ยนรูปจาก **ล** เป็น **ฦ** *l* ของภาษาเขมรน่าจะเป็นเพราะการปรับให้สัมพันธ์กับเสียงที่ของพยัญชนะชุดที่ 1 ตามระบบอักษรวิธีภาษาเขมร หากพิจารณาเพียงคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบัน เทียบกับคำยืมอาจเกิดความเข้าใจผิดว่าคำยืมมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะต้น

1.1.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวต่างจากรูปคำในภาษาต้นทาง คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนใหญ่มีรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวตรงกับรูปคำต้นทางภาษาเขมร อย่างไรก็ตาม พบรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำยืมบางคำมีรูปต่างไปจากคำต้นทาง ตัวอย่างคำยืมภาษาเขมรที่มีการแปรรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว ดังนี้

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. កំហែង <i>kamhaeñ</i> /kamhaeŋ/ “خمهنگ, ชูตวาด,	คำแหง <i>gāmheñ</i> /khamhě:ŋ/ “กำแหง,	

ทำให้กลัว”	แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง”	
ขป. <i>camñāy</i> “ระยะห่าง ความห่างไกล” (Pou, 1992: 158) ขป. ចំងាយ <i>camñāy</i> /camŋaay/ “ระยะไกล, ห่าง จาก, ระยะทาง”	ข้างาย <i>jāmñāy</i> /chamŋa:j/ [ระยะห่าง]	
ขป. ជេង <i>jaeñ</i> /ceɛŋ/ “ชิง, แย่งขึ้นหน้า, แทรก”	แซง <i>jeen</i> /se:ŋ/ “เรียกม้า หลงหรือช้างหลงพวกหนึ่งที จัดให้เดินเลียบไปข้าง ๆ กระบวนแห่หรือกองทัพ, เรียก เรือกราบซึ่งจัดเข้าร่วมไปใน กระบวนเรือหลวง มีหน้าที่ ป้องกันภัยกระบวนเรือพระที่นั่ง โดยแซงขนานอยู่ 2 ข้าง กระบวน ว่า เรือแซง, เบียด หรือเฉียดเพื่อจะขึ้นหน้า”	
ขป. ជួប <i>juop</i> /cuəp/ “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”	จวบ <i>cvap</i> /cùap/ “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”	จวบ <i>cvap</i> /cùap/ “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”
ขป. ជជែក <i>jajaek</i> /cɔcɛɛk/ “เถียง, ถกเถียง”	จรรแจก <i>carrceek</i> /cancɛ:k/ [พูดคุยเสียงดัง]	
ขป. ជញ្ជឹង <i>jañjin</i> /cũənciŋ/ “ตริตรอง พิจารณา ไคร่ครวญ”	ตันจิง <i>dāñjin</i> /thanchiŋ/ [ตริตรอง พิจารณา ไคร่ครวญ]	
ขป. ញញឹរ <i>ñañār</i> /ñwñwə/ “สั่นเพราะความหนาวหรือกลัว หรือสะเทือน”	ยะยรร <i>yaħyarr</i> /jǎʔjan/ [สั่น เพราะความหนาวหรือกลัว]	
ขป. ដង្ហោយ <i>tañhoy</i> /danhaoy/ “ตะโกนโหวกๆ จากที่ไกล ๆ”	กันโหย <i>kānhoy</i> /kanhō:j/ [ตะโกนโหวกๆ จากที่ไกลๆ]	
ขป. ដង្ហើម <i>tañhoem</i>	ลันheim <i>lānheim</i> /lanhō:m/	

/daŋhaəm/ “ลมหายใจ”	[ลมหายใจ]	
ขป. กัณณ <i>kaṇṇān'</i> /kamnan/ “นางกัณณ, คนรับใช้”	กัณณ <i>kāṇṇāl</i> /kamnan/ “หญิงสาววัง มีหน้าที่รับใช้ พระมหากษัตริย์ เรียกว่า นาง กัณณ”	
ขก. <i>caṃṇaṇ</i> , <i>caṃṇaṇ</i> “จันง, ความอยาก, ความต้องการ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 63) ขป. จันง <i>caṃṇaṇ'</i> /camnan/ “ความอยาก, ความต้องการ”	จันง <i>cāṃṇaṇ</i> /camnoŋ/ “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”	จันง <i>cāṃṇaṇ</i> /camnoŋ/ “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”
ขบ. <i>caṃṇek</i> “กลุ่ม, แผนก” (Pou, 1992: 159) ขป. จันแอก <i>caṃṇaek</i> /camnaek/ “ส่วนแบ่ง”		จันแอก <i>cāṃṇeek</i> /camnê:k/ “แจก, แบ่ง, แยกออก”
ขป. จันน้าย <i>caṃṇāy</i> /camnaay/ “ใช้ให้คนอื่นจ่าย หรือแจก, ออกเงินให้จ่าย, จำหน่าย, ของสำหรับแจกจ่าย”	จันน้าย <i>cāṃṇnāy</i> ¹ /camnà:j/ “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน, เอาออก”	จันน้าย <i>cāṃṇnāy</i> ¹ /camnà:j/ “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”
ขบ. <i>ṭaṃṇeṇ</i> “ผู้มีอำนาจ” (Pou, 1992: 211) ขป. จันน้าง <i>ṭaṃṇaen</i> /damnaeŋ/ “ตำแหน่ง, หน้าที่, การจัด, การเตรียมการ, ผู้กระทำการ ขอบเขต”		จันน้าง <i>tāṃṇneen</i> ¹ /damnèŋ/ “ตำแหน่ง”
ขบ. <i>tampon</i> / <i>tampvaṇ</i> “คน แรก, ผู้ที่ใหญ่ที่สุดหรือโตที่สุด, ชื่อหวายชนิดหนึ่ง <i>Calamus</i> ปลายใหญ่, กระบองหรือไม้เท้า	กระบอง <i>kraḥpaṇ</i> /kràʔbɔ:ŋ/ “ไม้ใช้เป็นอาวุธ สำหรับใช้ตี มีรูปกลมบ้าง เหลี่ยมบ้าง”	

<p>ที่ทำจากไม้หรือหวาย” (Pou, 1992: 212)</p> <p>ขบ. <i>tampañ / tamponñ</i></p> <p>“กระบอง” (Varasarin, 1984: 193)</p> <p>ขป. ដំបង <i>tampañ</i></p> <p><i>/dambaŋ/</i> “ตะบอง”</p>		
<p>ขป. ដង្កោ <i>tañhoy</i></p> <p><i>/daŋhaoy/</i> “ตะโกน โหวก ๆ จากที่ไกล”</p>	<p>กระโทย <i>grahhoy</i></p> <p><i>/khràʔhōːj/</i> “กระโทย, ระโทย, โทย, ละเหยยใจ”</p>	
<p>ขบ. <i>dau / dov</i> “ไป” (Pou, 1992: 258)</p> <p>ขก. <i>dau / dauv / do / dov /tiw/</i> “ไป” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 78)</p> <p>ขป. ទៅ <i>dau /tiw/</i> “ไป”</p>	<p>เต้า <i>tau² /tâw/</i> “ไป, มา”</p>	
<p>ขป. ទន្សោង <i>danson</i></p> <p><i>/tñənsaŋ/</i> “วัวแดง”</p>	<p>สันโส่ง <i>sānsōñ /sānsōːŋ/</i></p> <p>[วัวแดง]</p>	
<p>ขป. ទំនៀម <i>damñiem</i></p> <p><i>/tumniəm/</i> ទំនឹម <i>damñim</i></p> <p><i>/tumnim/</i> “ธรรมเนียม <i>กฎ</i> แบบอย่างที่นิยมกัน”</p>	<p>ธรรมเนียม <i>dharrmñieym</i></p> <p><i>/thamniam/</i> “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง”</p>	
<p>ขบ. <i>pandval</i> “คำสั่ง, กำหนด (ราชา.)” (Pou, 1992: 299)</p> <p>បន្ទូល <i>pandül /bantuul/</i></p> <p>“พระบัญชา, พระราชดำรัส, ทำให้ทูน, กล่าว, พูด”</p>	<p>บัญชา <i>pāñdūr /banthu:n/</i></p> <p>“คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวัง บวรสถานมงคล; (โบ) พระมหาอุปราช, คำสั่งพระมหาอุปราช”</p>	
<p><i>radeh</i> “เกวียน, รถ” (Pou, 1992: 392)</p> <p>រទេះ <i>radeh /roteh/</i> “เกวียน, รถ”</p>	<p>รันแซะ <i>rāñjeeh /ranchéʔ/</i></p> <p>[เกวียน]</p>	

ขป. กัธฎัก <i>kandhaek</i> /kantheek/ “ถ่างออกห่าง จากกัน”	กันแตก <i>kāndeek</i> /kanthê:k/ [แยก, ถ่างออกห่างจากกัน]	
ขก. รันทด <i>randhat'</i> “ตกใจกลัว, มือ อ่อนตืนอ่อน, ป๋นป่วน ” (อุไรศรี วรสะริน, 2553: 172)	รันทต <i>rāndat</i> /ranthót/ “สลดใจมาก, มีจิตใจหวั่นไหว มาก เพราะความโศกสลด”	รันทต <i>rāndat</i> /ranthót/ “สลดใจมาก, มีจิตใจหวั่นไหว มาก เพราะความโศกสลด”
ขป. รธุถั <i>randhat'</i> /rūnthūət/ “ตกใจกลัว, มือ อ่อนตืนอ่อน, ป๋นป่วน ”		รทต <i>radat</i> /rá?thót/ “สลด ใจ, มีจิตใจหวั่นไหวเพราะความ โศกสลด”
ธั <i>dham</i> /thom/ “1 ใหญ่”		ทม <i>dam</i> /thom/ [ใหญ่]
ขป. บไซล <i>papael</i> /babael/ ปรไซล <i>prapael</i> /prabael/ “ปลากะเบน”	กะเบน <i>kaḥpen</i> /kà?be:n/ “ชื่อปลากะตูดอ่อนพวกหนึ่ง”	
ขป. บฏลย <i>panlāy</i> /banlaay/ “คลายออก, สยาย ออก”	พันลาย <i>bānlāy</i> /phanla:j/ “ต่างๆ, มาก, หลาย”	
ขป. รปะ <i>rapoḥ</i> /robah/ “ป่าหยาบเล็ก ๆ”		ละเมาะ <i>lahmaḥ</i> /lá?mó?/ “หมูไม้ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่ง เป็นหย่อมๆ”
ขป. บรูณ <i>paṃruñ</i> /bamron/ “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแล, สงวนรักษา”	อำรุง <i>āmrūñ</i> /?amruṅ/ “บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม”	อำรุง <i>āmrūñ</i> /?amruṅ/ “บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม”
ขป. ตตัก <i>babak</i> /pəpəək/ “จีเมฆ”	ผผก <i>phaphak</i> /phà?phòk/ [เมฆ (ใช้ในความเปรียบว่าชาว เหมือนเมฆ)]	
ขป. เลียงผา <i>lienbhā</i> /liəṅbhə/ “เลียงผา”	เยียงผา <i>yīeyṅphā</i> /jiəṅphā:/ “ชื่อสัตว์เลี้ยงลูก ด้วยนม”	
ขก. รัมบโฮย <i>rambhoey</i> “รำเพย, โขย	รำเพย <i>rāmbey</i> /ramphə:j/	

<p>มาเบา ๆ, <i>พัดเบาๆ</i>” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 265) ขป. ร็เค็ย <i>rambhoey</i> /rumphoey/ “รำเพย โขยมาเบาๆ พัดเบาๆ”</p>	<p>“พัดอ่อนๆ เรื่อยๆ มักพากลิ่นหอมของดอกไม้แถมมาด้วย (ใช้แก้ลม)”</p>	
<p>ขป. <i>camlāk / camlāk</i> “แกะสลัก, สลัก, การแกะสลัก, แกะสลักให้เป็นลวดลาย” (Pou, 1992: 161) ขป. ตหลัก <i>camlāk' / camlaq/</i> “สลัก แกะให้เป็นลวดลาย”</p>	<p>จำหลัก <i>cāmhlāk / camlāk/</i> “สลัก, แกะให้เป็นลวดลาย”</p>	
<p>ขป. ตลึ๊ก <i>banlik / pñonlik/</i> “นำกล้ว อย่างยิ่ง”</p>	<p>พันฤก <i>bānlk / phanluók/</i> “พิลึก, พึงกลัว, แปลก, ลึกลับ”</p>	
<p>ขป. บรลึ <i>panlī / banlōi/</i> “แผดเสียง, บั่นลือเสียง”</p>	<p>บรรมฤ <i>parrī / banlu:/</i> “เปล่งเสียงดังก้อง”</p>	
<p>ขป. <i>ramlik</i> “รำลึก” (Pou, 1992: 396) ขก. <i>raḷk</i> “ระลึก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 209) ขป. ร็ลึก <i>ramlik / rumlik/</i> “รำลึก”</p>	<p>รำฤก <i>rāmlik / ramluók/</i> “ระลึก”</p>	<p>รำลึก <i>rāmlik / ramluók/</i> “ระลึก”</p>
<p>ขป. กรแจก <i>kralek</i> /kraleik/ “เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง”</p>	<p>กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /krà?kluək/ [จ้องมองไม่วางตา]</p>	
<p>ขป. ทระล่ง <i>tralun</i> /tralon/ “สว่างเป็นดวงกลม”</p>	<p>ตระล่ง <i>trahlan'</i> /trà?lōŋ/ [สว่างเป็นดวงกลม]</p>	
<p>ขป. ทระลប់ <i>tralap'</i> /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลบ”</p>	<p>ตระลอบ <i>trahhlap</i> /trà?lòp/ [กลับ, ตลบ, ฟุ้ง, อบอวล]</p>	<p>ตระลอบ <i>trahhlap</i> /trà?lòp/ [กลับ, ตลบ, ฟุ้ง, อบอวล]</p>
<p>ขป. <i>sralit</i> “พันธุ์ไม้ชนิด <i>Dischidia spp.</i> (Asclép.) ดอกมีกลิ่นหอม (Pou, 1992:</p>	<p>สรหลิด <i>srahlit</i> /sà?rà?lit/ “ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง”</p>	

<p>516)</p> <p>ขป. ស្រលិត <i>sralit</i> /sralət/ ស្រឡិត <i>sralit</i> /sralət/ “ดอก สลิด, ดอกขจร”</p>		
<p>ขก. <i>ralāy</i> “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 142) ขป. រលាយ <i>ralāy</i> /rəliəy/ “ละลาย, ผสม, ปน”</p>		<p>ละลาย <i>lalāy</i> /láʔla:j/ “อาการ ที่ของแข็งเปลี่ยนสภาพเป็น ของเหลวด้วยความร้อน, คลาย ตัวหรือทำให้ละลายตัวซึมซาบ สลายไปในน้ำหรือของเหลว โดยปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”</p>
<p>ขป. រហាល <i>rahāl</i> /rəhaal/ “ห้วงน้ำ”</p>	<p>ลหาร <i>lahār</i> /láʔhām/ “ห้วง น้ำ”</p>	
<p>ขป. រពាះ <i>rapəh</i> /rəbah/ “ป่าห่อมเล็กๆ”</p>		<p>ละเมาะ <i>lahməh</i> /láʔmóʔ/ “หญ้าไม้ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่ง เป็นหย่อมๆ”</p>
<p>ขป. <i>ramtvāl</i> “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง, <i>Popowia aberrans</i> (Annonac.)” (Pou, 1992: 395) ขป. រំដួល <i>ramtvuol</i> /rumduəl/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ดอกคล้ายนมแมว มีกลิ่นหอม <i>Sphaerocoryne clavipes</i> (Annonaceae)”</p>	<p>ลำดวน <i>lāmtvan</i> /lamduan/ “ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง”</p>	
<p>ขป. <i>samrap</i> / <i>samrāp</i> “ติด, ติดกับรายละเอียด, ตั้งใจ, อุทิศ” (Pou, 1992: 485) ขก. <i>samrāpp</i> “สำหรับ, เพื่อ, สำหรับ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 228)</p>	<p>สำหรับ <i>sāmhrāp</i> /sāmrap/ “คู่กับ, ควบกับ, บ. เพื่อ”</p>	

<p>ขป. สัมภ <i>saṃrāp'</i> /samrap/ “คำเชื่อมแสดง จุดมุ่งหมาย”</p>		
<p>ขป. <i>caṅvat / caṅvat</i> “ปักปัน เขต, ขอบ, ขอบเขต, บริเวณ ล้อมรั้ว” (Pou, 992: 151)</p>	<p>จั้งหวัด <i>caṅhvät / caṅwät/</i> “ถิ่น, เขต, บริเวณ”</p>	
<p>ขป. ปรุก <i>pravā / prawaa/</i> “คว่ำ”</p>	<p>ประหว่า <i>prahhvā'</i> /prà?wà:/ [คว่ำ]</p>	
<p>ขป. <i>vah</i> “ผ่า, แยกออก” (Pou, 1992: 436)</p> <p>ขป. เ: <i>vah /wěoh/</i> “ผ่า, แหวะ, ผ่าตัด”</p>	<p>แหวะ <i>hveeh /wè?/</i> “เอาสิ่งที่ มีคมกรีดให้เป็นช่องตามที่ ต้องการ”</p>	
<p>ขป. ทรุสาก <i>trasāk</i> /trasaaq/ “แผ่ขยาย, ปก คลุม” (Guesdon, 1930: 716)</p>	<p>ตระศักดิ์ <i>trahśāk(ti)</i> /trà?sāk/ [แผ่ขยาย, ปกคลุม]</p>	<p>ตระศักดิ์ <i>trahśāk(ti)</i> /trà?sāk/ [แผ่ขยาย, ปกคลุม]</p>
<p>ขป. <i>soṃ / svam</i> “ขอร้อง, ภาวนา, ขอความกรุณา, ต้องการ” (Pou, 1992: 505)</p> <p>ขก. <i>sūm, sūṃ, sūmm</i> “ขอ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 255)</p> <p>ขป. สุษ <i>sūm / soum/</i> “ขอ” สุ <i>suṃ / som/</i> “ขอ”</p>		<p>สรวม <i>sryam /sūam/</i> “ขอ”</p>
<p>ขก. <i>brahām</i> “เวลาเข้าตรู่, เข้า มืด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 262)</p> <p>ขป. บรหาม <i>brahām</i> /prəhiəm/ “เวลาเข้าตรู่, เข้า มืด”</p>	<p>พระฮาม <i>brahḥām</i> /phrá?ha:m/ “เวลาเข้ามืด”</p>	

จากข้อมูล พบการแปรของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **ก** *k*, **ช** *c*, **ฌ** *ch*, **จ** *j*, **ญ** *ñ*, **ต** *t*, **ณ** *n*, **ด** *t*, **ธ** *th* (ซึ่งไม่ปรากฏเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยว), **ด** *d*, **ธ** *dh*, **ป** *p*, **บ** *b*, **ภ** *bh*, **ล** *l*, **ร** *r*, **ว** *v*, **ส** *s*, **ฮ** *h* ซึ่งมีรายละเอียดของการแปรรูปพยัญชนะดังนี้

การแปรของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **จ** *j* มีหลายแบบ โดยอาจแปรเป็น **ช** *j* หรือ **จ** *c* หรือ **ท** *d* ส่วนรูปพยัญชนะต้น **ญ** *ñ* มีการแปรเป็นรูป **ย** *y* เพื่อให้เข้ากับระบบเสียงภาษาไทย ซึ่งไม่มีหน่วยเสียงพยัญชนะต้น /**ญ**/

รูปพยัญชนะต้น **ณ** *n* ของภาษาเขมรปัจจุบันมักจะสัมพันธ์กับรูปพยัญชนะ **น** *n* ของคำยืม เมื่อตรวจสอบกับคำต้นทางสมัยต่างๆ พบว่า คำต้นทางภาษาเขมรสมัยโบราณมักใช้รูปพยัญชนะ **น** มากกว่า **ญ** แบบในภาษาเขมรปัจจุบัน เหตุที่ภาษาเขมรปัจจุบันใช้รูป **ณ** *n* น่าจะเป็นเพราะการจัดแบ่งพยัญชนะต้นเป็น 2 ชุด จึงมีการปรับรูปพยัญชนะต้นคู่นี้ นอกจากนี้ ยังพบการแปรของรูปพยัญชนะนี้เป็น **หน** *hn* ด้วย

นอกจากรูปพยัญชนะต้น **ต** *t* ของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ ซึ่งอาจมีรูปเป็น **ต** *t* ในภาษาเขมรปัจจุบัน จะมีการแปรกันระหว่างรูป **ด** *t* และ **ต** *t* ในคำยืมแล้ว รูปพยัญชนะต้นตัวนี้ยังมีการแปรเป็นรูป **กร** *kr* หรือ **คร** *gr* ด้วย

การแปรของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **ด** *d* มีหลายแบบ โดยอาจแปรเป็น **ด** *t* หรือ **ส** *s* หรือ **ช** *j* ดูเหมือนว่าการแปรรูปจาก **ท** *d* เป็น **ธ** *dh* ในคำว่า **ธรรมนิยม** *dharmnīeym* /*thamniam*/ “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง” และการแปรเป็น **ท** *d* ในคำว่า **บันฑูร** *pāṇḍūr* /*banthu:n*/ “คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล; (โบ) พระมหากุปราช, คำสั่งพระมหากุปราช” เป็นการปรับรูปคำให้เหมือนภาษาสันสกฤต ในขณะที่พบว่ารูปพยัญชนะ **ธ** *dh* แปรเป็น **ท** *d* เท่านั้น

พยัญชนะต้นเดี่ยว **ล** *l* ของคำต้นทาง สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะต้น **หล** *hl* ความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะนี้กับรูป **ภ** *!* หรือ **ภ** *!* ของคำยืมในภาษาสมัยอยุธยาสะท้อนว่ายังมีการใช้รูปสระลอยอยู่ ในขณะที่ภาษาเขมรสมัยปัจจุบันปรับเป็นรูปพยัญชนะต้น **ล** *l* และสระแล้ว รูปคำในภาษาเขมรปัจจุบันที่มีพยัญชนะต้นเดี่ยวเป็น **ร** *!* น่าจะเป็นรูปที่มีการปรับจากภาษาเขมรโบราณหรือเขมรสมัยกลางแล้ว เนื่องจากคำที่มีรูปพยัญชนะ **ร** *!* ในภาษาเขมรปัจจุบันจะมีรูปพยัญชนะต้นเป็น **ล** *!* ในภาษาเขมรโบราณหรือภาษาเขมรสมัยกลาง

รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **ร** *r* อาจแปรเป็น **ล** *l* หรือ **ทร** *hr* ทั้งนี้ การแปรของรูปพยัญชนะ **ร** *r* และ **ล** *l* เกิดได้บ่อยครั้งในคำภาษาเขมร ตั้งแต่ภาษาเขมรโบราณแล้ว ส่วนรูปพยัญชนะ **ว** *v* มีการแปรเป็น **หว** *hv* เช่นเดียวกับรูปพยัญชนะต้น **ณ** *n* และ **ร** *r* เป็นที่สังเกตว่าการแปรรูปพยัญชนะต้นที่มี **ท** *h* นำนี้ มักเกิดกับคำตาย หรือคำที่มีรูปพยัญชนะสะกดเป็น **ก** *k*, **ด** *t*, **ป** *p* รูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **ส** *s* อาจแปรเป็น **ศ** *s* หรือ **สร** *sr* แต่ก็พบรูป **ตระลัก** *trahsāk* /*tràʔsāk*/ ที่มีรูปตรงกับคำต้นทางด้วย

จากข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบการแปรของรูปพยัญชนะ **ห** เพียงตัวอย่างเดียว โดยแปรเป็น **ฮ** *h* ซึ่งการใช้รูปพยัญชนะ **ฮ** *h* นี้ ช่วยให้คำมีเสียงวรรณยุกต์เป็นเสียงสามัญ

นอกจากนี้ ยังพบการแปรของรูปพยัญชนะที่มีเสียงกักที่เส้นเสียงรูปอื่นๆ ซึ่งมีใช้เฉพาะในภาษาเขมรโบราณ คือ รูปพยัญชนะ *ar-* และ *an-* ปรากฏในคำดังนี้

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>aryam</i> “หัวปี ที่อาวุโสกว่า” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 176)	เรียม <i>rīeym /riam/</i> “คำใช้แทนตัวผู้พูด สำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”	เรียม <i>rīeym /riam/</i> “คำใช้แทนตัวผู้พูด สำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”
ขก. <i>ryiem</i> “เรียม, พี่” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 222)		
ขป. เฎ็ย <i>riem /riəm/</i> “พี่”		
ขบ. <i>anak / qnak / nāka</i> “ผู้” (Pou, 1992: 11)	นัก <i>nāk /nák/</i> [คน, ผู้]	
<i>qnak, nāk</i> “นัก, ผู้” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 8)		
ขป. หุก <i>anak /nəəq/</i> “ผู้”		
ขบ. <i>so / qso</i> “ขาว, ไม่มีสี” (Pou, 1992: 505)	สอ <i>sə /sǝ:/</i> “ขาว”	
ขป. ส <i>sa /saa/</i> “ขาว”		

ข้อมูลคำยืมภาษาเขมรจากสมุทรโฆษคำฉันท์ที่ไม่พบการแปรของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว **ข** *kh*, **ค** *g*, **ง** *ñ*, **น** *n*, **ผ** *ph*, **ม** *m*, **ย** *y*

คำยืมหลายคำที่มีการแปรรูป พบว่าอาจเป็นความตั้งใจของกวีที่ต้องการให้เกิดเสียงสัมผัสอักษรระหว่างคำที่อยู่ใกล้เคียงเช่น การแปรรูปพยัญชนะต้น **พ** กลายเป็น **ผ** *pha* เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสอักษรระหว่างคำที่อยู่ใกล้เคียงกัน ดังในตัวอย่างต่อไปนี้

ทรายทองผผกเฟือก

ดูกระเหลือกกระลับแสง

เรียมริมาแพงแรง

รัตนสรรพประดับดา

(สมุทร.ภ.1, บ.1282)

ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า **ผผก** *phaphak /phà?phòk/* น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ตตค** *babak /pɔpɔwk/* “ขี้เมฆ” หากมีการถ่ายถอดตามรูปคำต้นทาง คำนี้ควรถ่ายถอดเป็น **พพค** *babak /phá?phók/* การใช้คำนี้คู่กับคำว่า **เฟือก** *phīeak /phū̀ak/* ในบริบท น่าจะเป็นปัจจัยให้กวีเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้นมาใช้ **ผ** *ph* แทนที่ **พ** *b* เพื่อให้มีการสัมผัสรูปพยัญชนะต้น ซึ่งนอกจาก

ใจความอย่างที่ว่าต้องการสื่อแล้ว ยังทำให้เกิดความไพเราะจากเสียงสัมผัสอักษรและได้จำนวนคำครบตามกำหนดฉันทลักษณ์อีกด้วย

1.2 ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นควบ รูปพยัญชนะต้นควบของภาษาเขมรเขียนในลักษณะตัวเต็ม-ตัวเชิง โดยพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็นตัวเต็ม และพยัญชนะตัวที่สองเป็นตัวเชิงซ้อนใต้พยัญชนะตัวที่หนึ่ง เมื่อภาษาไทยยืมคำที่มีรูปพยัญชนะต้นควบมาใช้ ภาษาไทยเขียนรูปพยัญชนะต้นควบเป็นแบบพยัญชนะสองตัวเรียงต่อกัน Jacob (1993: 2) เสนอว่าภาษาเขมรมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะตามยุคสมัย รูปพยัญชนะที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นกลุ่มคือ รูปพยัญชนะกักไม่พ่นลม ที่เกิดควบกับเสียงพยัญชนะเหลวหรือนาสิก ในสมัยก่อนพระนครเปลี่ยนเป็นรูปพยัญชนะกัก พ่นลมในสมัยพระนคร และยังคงเป็นรูปพยัญชนะกัก พ่นลมในสมัยต่อมา Huffman (อ้างถึงใน อรรวรรณ บุญฤทธิ, 2557: 6) เสนอลักษณะทางเสียงของพยัญชนะกักของภาษาเขมรสมัยปัจจุบันว่า เมื่อเสียงกัก เกิดร่วมกับเสียงกัก ไม่ก้อง เสียงนาสิก หรือเสียงพยัญชนะเหลว พยัญชนะควบนั้นจะมีเสียงพ่นลมเป็นเสียงเชื่อม

ลักษณะทางเสียงนี้สะท้อนในรูปอักษรของพยัญชนะต้นควบภาษาเขมรด้วย กล่าวคือ พยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งอาจมีการเปลี่ยนจากรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลมเป็นรูปพยัญชนะกัก พ่นลม แต่การเปลี่ยนแปลงรูปเช่นนี้ไม่ได้เกิดกับคำทุกคำ บางคำมีการคงรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม บางคำเปลี่ยนรูปเป็นพยัญชนะกัก พ่นลม หรือแม้แต่ภาษาเขมรสมัยเดียวกัน เช่นภาษาเขมรสมัยโบราณ ก็พบรูปคำเดียวกันที่มีรูปพยัญชนะต้นทั้งรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม และรูปกัก พ่นลม เช่น *kci / khci* “เขี้ยวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108) หรือคำว่า *khtār* “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127) ที่รูปเขมรโบราณเป็นพยัญชนะกัก พ่นลม แต่รูปเขมรปัจจุบันเป็นรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม **ក្តារ** *ktār /kdaa/* “ไม้ที่เลื้อยออกเป็นแผ่น” การจัดแบ่งประเภทของรูปพยัญชนะต้นควบในการศึกษานี้จึงนำเสนอรูปคำภาษาเขมรที่มีรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม และรูปพยัญชนะกัก พ่นลมที่เป็นคู่ของรูปพยัญชนะนั้นๆ ไปด้วยกัน เท่าที่จะปรากฏข้อมูล

1.2.1 คำยืมภาษาเขมรที่มีรูปพยัญชนะต้นควบสัมพันธ์กับรูปคำในภาษาต้นทาง
ตัวอย่างคำที่รูปพยัญชนะต้นควบของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะต้นควบของคำต้นทางภาษาเขมรมีดังเช่น

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *k* หรือ *kh*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)	กระลับ <i>krahläp /kràʔlâp/</i> [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]	กระลับ <i>krahläp /kràʔlâp/</i> [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]
<i>kraläp</i> “กลับ, พลิก,		

<p>ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)</p> <p>ขป. ក្រាប <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”</p>		
<p>ขป. ក្តាស់ <i>klās</i> /krah/ “กลัดด้วยไม้กลัดหรือเข็ม”</p>		<p>กลัด <i>klāt</i> /klāt/ “เสียบขัดไว้ให้อยู่ด้วยของแหลม”</p>
<p>ขป. ក្តាត់ <i>khcāt</i> /kcat/ “กระจัด, พลัด, แยก”</p>	<p>ขจัด <i>khcāt</i> /khà?cāt/ “กำจัด”</p>	<p>ขจัด <i>khcāt</i> /khà?cāt/ “กำจัด”</p>
<p>ขบ. <i>kci</i> / <i>khci</i> “เขี้ยวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108)</p> <p>ขก. <i>kcī</i> “ขจี, อ่อน” (อุไรศรี วรรณศรี, 2542: 122)</p>	<p>ขจี <i>khcī</i> /khà?ci:/ “งามสดใส”</p>	
<p>ขป. ខ្លឹ <i>khci</i> /kcøy/ “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”</p>		
<p>ขบ. <i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)</p>	<p>ขดาน <i>khtān</i> /khà?da:n/ “กระดาน”</p>	
<p>ขป. ក្តាវ <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่เลื้อยออกเป็นแผ่น”</p>	<p>ขดาล <i>khtāl</i> /khà?da:n/ “กระดาน”</p>	
<p>ขบ. <i>khtau</i> “อุ่น, ความร้อน” (Pou, 1992: 127)</p>	<p>ขดา <i>khtau</i> /khà?daw/ “กำเดา, ความร้อน”</p>	
<p>ขป. ក្តៅ <i>ktau</i> /kdaw/ “ร้อน”</p>		
<p>ขบ. <i>kdiñ</i> / <i>khdiñ</i> “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 110)</p> <p>ขป. ខ្លឹង <i>khdiñ</i> /ktiŋ/ “ต้นกระทิง หรือกากระทิง”</p>	<p>ขทิง <i>khdiñ</i> /khà?thuiŋ/ “ไม้ต้น ใบและผลคล้ายสารภี...”</p>	
<p>ขบ. <i>khnal</i> “ขึ้น, ฐาน, ที่ปักแขน” (Pou, 1992: 127)</p> <p>ขป. ខ្នង <i>khnal</i> /knal/</p>	<p>ขนน <i>khnan</i> /khà?nǎn/ “หมอนอิง”</p>	

<p>“หมอนอิง, ขอนที่ใช้เป็นหมอน อย่างหมอนรถไฟ”</p>		
<p>ขบ. <i>knur / khnor</i> “ชื่อไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด <i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. ในวงศ์ (Morac.)” (Pou, 1992: 112) ขป. ขุร <i>khnur /knol/</i> “ขนุน”</p>	<p>ขนุน <i>khnun /khà?nǔn/</i> “ชื่อ ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ชนิดหนึ่ง”</p>	
<p>ขบ. <i>khvit</i> “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง <i>Feroniella elephantum</i> (Rutac.) ใบใช้ทานได้” (Pou, 1992: 130) ขป. ขุวิท <i>khvit /kwət/</i> “มะขวิด”</p>	<p>ขวิด <i>khvit /khwít/</i> “มะขวิด”</p>	
<p>ขบ. <i>klah / khlah</i> “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121) ขก. <i>khlāh</i> “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 124) ขป. ขุ <i>khlah /klah/</i> “บาง, บ้าง”</p>	<p>คละ <i>glah /khlá?/</i> “ลักษณะ ที่ปนกัน ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งดีและไม่ดี”</p>	
<p>ขป. คราหาล <i>krahal'</i> <i>/krahal/</i> “อัดอั้นตันใจ” คราหาล คราหาล <i>krahal'</i> <i>krahāy /krahal krahaay/</i> “เร่าร้อน, กระสับกระส่าย, ทुरนทुरาย”</p>	<p>คระหวน <i>grahhvan</i> <i>/khrà?hǔan/</i> [เร่าร้อน, กระสับกระส่าย, ทुरนทुरาย]</p>	
<p>ขบ. <i>kra</i> “ยากจน, ลำบาก, หา ยาก” (Pou, 1992: 114) ขก. <i>kra</i> “จน, ยากจน, ลำบาก” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 130)</p>		<p>ครีครอ <i>grī gra</i> <i>/khri: khro:/</i> [ยากจน]</p>

ขป. กฺร <i>kra</i> /kraa/ “จน” ขป. กฺรี <i>krī</i> /krəy/ “ขยายคำ กฺร <i>kra</i> /kraa/ “จน” ใช้ กฺรี กฺร /krəy kraa/ หรือ กฺร <i>/kraa krəy/</i> ”	
ขป. <i>kram</i> “เจ็บ ข้ำ ร้าวาราน” (Pou, 1992: 115) ขป. กฺรัม <i>kram</i> /kram/ “ข้ำ บอบข้ำ ทรอมใจ เศร้าหมอง ทุกข์ทรมาน กังวล”	ตรอม <i>tram</i> /tro:m/ “ระทม ใจจนเหี่ยวแห้ง”
ขป. กฺุก <i>k-uk</i> /kqok/ “ปลา อุก ลูกกบหรือคางคกซึ่งยังมี หางอยู่”	ทรอก <i>dra-uk</i> /tha?ra?uk/ [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง]

ตัวอย่างคำจำนวนหนึ่งแสดงให้เห็นว่าคำต้นทางที่ใช้ทั้งรูป *ก* *k* ซึ่งเป็นพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม และรูป *ข* *kh* ซึ่งเป็นพยัญชนะกัก พ่นลมในตำแหน่งพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งสัมพันธ์กับคำที่มีรูปพยัญชนะต้นกัก พ่นลมในคำยืมภาษาไทย ลักษณะนี้ปรากฏในรูปพยัญชนะกัก ไม่พ่นลม ที่มีฐานกรณ์อื่นๆ เช่น *จ* *c* - *ฉ* *ch* หรือ *ต* *t* - *ถ* *th* หรือ *บ* *p* - *ฝ* *ph* ด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าพยัญชนะต้นควบตัวที่หนึ่งเป็น *ก* *k* หรือ *ข* *kh* ในบางคำอาจแปรเป็นรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่ง *ต* *t* หรือ *ค* *g* หรือ *ท* *d* ก็ได้ การแปรรูปของพยัญชนะ *ก* *k* และ *ต* *t* ในคำยืมที่พบในสมุทรโฆษ คำฉันท์ สัมพันธ์กับที่ Varasarin (1984: 77-78) เสนอไว้

จากข้อมูลยังพบว่า คำยืมภาษาเขมรที่มาจากคำต้นทางที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *ก* *k* หรือ *ข* *kh* บางคำอาจมีการปรับรูปพยัญชนะต้นควบของคำต้นทางโดยการเพิ่มรูปพยัญชนะ *ร* *r* หรือ รูปสระอะ *ah* หรือรูปพยัญชนะ *ร* *r* และสระอะ *ah* หรือรูปสระอำ *am* ระหว่างพยัญชนะต้นควบก็ได้ แต่เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะควบโดยตัดเรื่องการเพิ่มรูปเหล่านี้แล้ว เห็นได้ว่ายังมีความสัมพันธ์กันเหมือนเดิม ตัวอย่างคำที่มีการแยกรูปพยัญชนะต้นควบที่มี *ก* *k* หรือ *ข* *kh* เป็นพยัญชนะตัวที่หนึ่ง มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>kdap</i> “ปิด, ปิดให้สนิท” (Pou, 1992: 110) ขป. กฺุด <i>khdap</i> /ktup/ “ปิด	กระทบ <i>krahdap</i> /kra?thop/ “โดน, ถูกต้อง, ปะทะ”	

กั้น, หวานล่อม, ชัดขวาง, ซ่อม”		
ขป. ក្បក <i>kpak</i> /kbaaq/ “ปลากะบอก”		กระบอก <i>krahpak</i> /kràʔbò:k/ “ปลากะบอก”
ขบ. <i>kse</i> / <i>khse</i> “อาการไหล ไป, สาย, เส้นเชือก, เส้นวัด ที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็ก” (Pou, 1992: 122) ขก. <i>khsae</i> “เชือก, เส้น” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 126) ขป. ខ្សែ <i>khsae</i> /ksae/ “สาย, กระแส”		กระแส <i>krahsee</i> /kràʔsə:/ “น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือ พัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ ขาดสาย, เส้น, สาย, แนว, ทาง, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือ เหล็กเป็นต้น”
ขบ. <i>kto</i> “อวัยวะเพศชาย” (Pou, 1992: 110) ขป. ក្ត <i>kta</i> /kdaa/ “อวัยวะ เพศชาย”		กำเตาะ <i>kāmtaḥ</i> /kamdòʔ/ [อวัยวะเพศ(ผู้)]
ขป. ខ្នង <i>khdiñ</i> /ktiñ/ “วัว กระทิง”	ក្រពិញ <i>kaḥdiñ</i> /kàʔthiñ/ “วัว ป่า”	
<p>แม้จะไม่พบรูปคำว่า ក្រពិញ <i>kaḥdiñ</i> /kàʔthiñ/ “วัวป่า” ในภาษาเขมรโบราณ และพบเพียงรูป ខ្នង <i>khdiñ</i> /ktiñ/ ในภาษาเขมรปัจจุบัน แต่การปรากฏรูปพยัญชนะกัก ไม่ ก้อง ไม่พ่นลมในภาษาไทย น่าจะสะท้อนว่า คำนี้ในภาษาเขมรโบราณ น่าจะมีรูปพยัญชนะต้นเป็นรูป กัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม มากกว่ารูปกัก ไม่ก้อง พ่นลมตามแบบภาษาเขมรปัจจุบัน</p> <p>เมื่อเทียบกับคำต้นทางภาษาเขมร เห็นได้ว่ารูปคำยืมหลายคำสัมพันธ์กับรูป คำภาษาเขมรโบราณมากกว่ารูปคำภาษาเขมรปัจจุบัน เช่น ក្រពិញ <i>kaḥdiñ</i> /kàʔthiñ/ “โดน, ถูกต้อง, ปะทะ” สัมพันธ์กับรูปคำภาษาเขมรโบราณ <i>kdap</i> “ปิด, ปิดให้สนิท” มากกว่ารูปคำภาษา เขมรปัจจุบัน ខ្នប់ <i>khdap</i> /ktup/ “ปิดกั้น, หวานล่อม, ชัดขวาง, ซ่อม”</p> <p>ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น <i>g</i> หรือ <i>gh</i></p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ក្រវាត់ <i>gravāt</i> /krowöt/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้	ក្រវាត់ <i>krahvāt</i> /kràʔwät/ “ตวัด, วัดให้ม้วน	

ไกลจากตัว”	เข้ามาโดยเร็ว, รัตรัง; ย้อน”	
ขก. บง <i>ghnəŋ</i> /knɔwŋ/ “เข้มแข็ง มั่นคง กร้าว อดดี”	คนอง <i>ganəŋ</i> /kháʔnɔwŋ/ “คึก ลำพอง”	
ขบ. <i>gralen</i> “โคลงเคลง” (Pou, 1992: 142) ขป. ครไอง <i>gralaen</i> /kroʔeŋ/ “โคลง, เขย่า”	ครแลง <i>graleen</i> /khráʔʔeŋ/ “เอียง, ลอยไป”	
ขก. <i>gran</i> “ครอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 97) ขป. ครង <i>gran</i> /krɔwŋ/ “ครอง, ปกครอง, พิทักษ์รักษา, ครอบ, คลุม, ห่อ”	ครอง <i>grəŋ</i> /khrɔwŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็น ใหญ่”	ครอง <i>grəŋ</i> /khrɔwŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็น ใหญ่”
ขบ. <i>gvāl</i> “ผู้ดูแลสัตว์ โดยเฉพาะช้าง” (Pou, 1992: 143) ขป. บฎล <i>ghvāl</i> /kwɔl/ “เลี้ยง อย่างเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย”	ควาญ <i>gvāñ</i> /khwa:n/ “ผู้ดูแลช้าง”	
ขป. ครัม <i>gram</i> /krum/ “ชื่อ หอยชนิดหนึ่ง”	ตรุม <i>trum</i> /trum/ [ชื่อหอย ชนิดหนึ่ง]	
<p>ข้อมูลส่วนใหญ่พบว่ารูป ค <i>g</i> ยังคงมีรูปเป็น ค <i>g</i> ในคำยืมบางคำ อาจมีการแปรเป็นรูป ก <i>k</i> หรือ ต <i>t</i> เช่นเดียวกับที่รูป ค <i>k</i> แปรเป็น ค <i>g</i> ได้ ทั้งนี้ไม่พบรูปคำต้นทางหรือคำยืมที่ใช้รูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น ข <i>gh</i></p> <p>ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น ค หรือ ช</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>cpāp'</i> “กฎหมาย, แบบ ฉบับ, ตัวอย่าง, ระเบียบ, ประเพณี” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 171) ขป. ตบับ <i>cpāp'</i> /cbap/ “กฎหมาย, แบบฉบับ, ตัวอย่าง,	ฉบับ <i>chpāp</i> /chàʔbàp/ “หนังสือเรื่องเดียวกันซึ่งมี ข้อความหรือสำนวนแตกต่าง กัน”	

ระเบียบ, ประเพณี”		
ขก. <i>chñal'</i> “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 174)	ฉงน <i>chñan /chà?ŋǎn/</i> “สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ”	ฉงน <i>chñan /chà?ŋǎn/</i> “สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ”
ขป. ฌ๋ <i>chñal' /cŋal/</i> “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์”		
ขป. <i>cdiñ /chdiñ</i> “แม่น้ำ” (Pou, 1992: 169)	ฉิ่ง <i>chdiñ /chà?thuiŋ/</i> “แม่น้ำ”	
ขป. สั้ง <i>sdñ /stiŋ/</i> “แม่น้ำ”		
ขก. <i>chpās, cpās</i> “ขัด, ขัดเจน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 71)		ฉบัต <i>chpāt /chà?bāt/</i> “ขัด, สั้นทัด, ทั่นที่ทันใด”
ขป. ต๋ <i>cpās' /cbah/</i> “ขัดแจ้ง, ขัดเจน”		
ขป. ชู่ <i>chlūñ /clouñ/</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง คล้ายกับปลากระทิงแต่เล็กกว่า” (ฤๅษาสรรพนิรุกตฺย, 1967: 239)	ชลโง <i>jraloñ /chà?rá?loŋ/</i> [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง]	
ขป. เฉ <i>chto/cdao/</i> “ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง”	ชะโด <i>jahto /chà?do:/</i> “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง”	
ขก. <i>chbin</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง ตัวแบน ๆ มีเกล็ดโต ๆ <i>Puntius sp</i> ” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 278)	ตะเพียน <i>təhbiəyn /tə?phian/</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง”	
ขป. ฝึ <i>chbin /cpin/</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวแบน ๆ มีเกล็ดโต ๆ <i>Puntius sp</i> ”		

คำที่มีรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งที่เป็น จ *c* หรือ ฉ *ch* ส่วนใหญ่มีการคงรูปพยัญชนะต้นนี้ในคำยืม และบางคำมีการแปรเป็น ข *j* ซึ่งเป็นพยัญชนะในวรรคเดียวกัน

รูปคำว่า ฉทิ้ง *chdiñ /chà?thuwŋ/* “แม่น้ำ สัมพันธ์กับรูปคำ *cdiñ / chdiñ* “แม่น้ำ” (Pou, 1992: 169) ในภาษาเขมรโบราณมากกว่ารูปคำในภาษาเขมรปัจจุบัน และข้อมูลคำนี้อาจเป็นสิ่งที่ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ของรูปคำเขมรที่มีพยัญชนะต้นควบ สท *sd* กับคำยืมที่มีพยัญชนะต้นควบ จร *cr* ในภาษาไทยที่จะนำเสนอต่อไป

นอกจากนี้ ยังพบการเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้นจาก ฉ *ch* เป็น ข *j* ในคำต้นทาง **เฉียง** *chmieñ /cmiəŋ/* “ชำเลื่อง” ซึ่งมีการแทรกกรุปพยัญชนะ ร *r* ทำให้คำยืมมีรูปเป็น ขรเมียง *jramiəyñ /chá?rá?mian/* “เมียง, มองดู” โดยพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เพียงตัวอย่างเดียว

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *j* หรือ *jh*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ญอก <i>jhñok /cŋook/</i> “ชะงอก ยื่นหน้าออกไปดู”		โขงก <i>jhñok /chá?ŋô:k/</i> “ยื่นหน้าหรือส่วนหน้าออกไป”
ขป. <i>jnaḥ</i> “ช้ยชนะ, ได้รับ ความสนับสนุน” (Pou, 1992: 192)	ชนะ <i>jnaḥ /chá?ná?/</i> “ทำให้ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้”	
ขก. <i>jhnah, jhnāḥ</i> “ชนะ” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 110)		
ขป. ญะ <i>jhnah /cnəəh/</i> “ชนะ”		
ขก. <i>jhmus</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเลี้ยม หางยาว ลายเป็นปล้อง” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 275)		ขมด <i>jmat /chá?mót/</i> “ชื่อ สัตว์สี่เท้าลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง”
ขป. ญุส <i>jhmus /cmuh/</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเลี้ยม หางยาว ลายเป็น ปล้อง”		
ขป. <i>jmol</i> “เพศผู้ (ใช้กับสัตว์)”	จรมอล <i>jramol</i>	

(Pou, 1992: 193) ขป. ເມູນ <i>jhmol</i> /cmool/ “เพศผู้, เพศชาย, ใหญ่”	/cháʔràʔmo:n/ [เพศผู้]	
ขป. ຊຽກ <i>jrak</i> /crɔɔk/ “เข้า อาศัย, ฟังฟังอาศัย”	ชรอก <i>jrək</i> /cháʔrə:k/ [เข้า อาศัย ฟังฟังอาศัย, หลบ]	
ขป. ຊຽລຸ່ງ <i>jraləŋ</i> /crɔlɔŋ/ “ลำธาร, ชอกเขา”	ชรลอง <i>jraləŋ</i> /cháʔráʔlɔŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ชอกเขา, ลำธาร”	ชรลอง <i>jraləŋ</i> /cháʔráʔlɔŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ชอกเขา, ลำธาร”
ขก. <i>jrāh</i> “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113)	ชระ <i>jarah</i> /cháʔráʔ/ [สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน]	
ขป. ຊຽ <i>jarah</i> /crəəh/ “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน”		
ขป. <i>jveŋ</i> “มองเห็นไกล, ชัดเจน, ไส” (Pou, 1992: 196)	เขวง <i>jveŋ</i> /cháʔweŋ/ “รุ่งเรือง, เลื่องลือ”	
ขป. ເມູນ <i>jhveŋ</i> /cween/ “แจ้ว, ไสสะอาดปราศจาก มลทิน, สว่าง, ชัดเจน”		

จากข้อมูลคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *ช j* หรือ *ณ jh* พบว่ามีการแปรรูปคำต้นทางภาษาเขมรระหว่าง *ช j* และ *ณ jh* เช่นเดียวกับรูปพยัญชนะกัก ไม่ก้องที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อเทียบกับรูปคำยืม พบว่า รูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *ช j* หรือ *ณ jh* ในคำส่วนใหญ่มีการคงรูปเหมือนเดิม หากเทียบกับคำภาษาเขมรปัจจุบัน ซึ่งมีรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น *ณ jh* พบว่า คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยใช้รูป *ช j* เช่นเดียวกับคำในภาษาเขมรโบราณมากกว่าคำในภาษาเขมรปัจจุบัน

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *t* หรือ *th*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>kantrap</i> “ชื่อปลาชนิด หนึ่ง ตัวแบน ใช้เป็นอาหารได้” (Pou, 1992: 71) ขป. កន្រ្តប់ <i>kantrap'</i>		กระตริบ <i>krahtrăp</i> /kràʔtrəp/ “ปลาหมอ ข้างเหยียบ”

/kantrap/ “ปลาหมอ ข้างเหยียบ”		
ขก. <i>trajāk</i> “เย็น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 263) ขป. ត្រាក់ <i>trajāk</i> /tracǎəq/ “เย็น”	ตระซัก <i>trahjāk</i> /trǎʔchák/ “เย็น, หนาว”	
ขป. ត្រាម <i>tralum</i> /tralom/ “กลมดิก”	สรหลม <i>srahlam</i> /srǎʔlǎm/ [มีรูปร่างกลม]	
ขป. ត្រឹម <i>triem</i> /triəm/ “รอกคอย, เตรียม”	เตรียม <i>trieym</i> /triam/ “จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือ ทำไว้ล่วงหน้า”	เตรียม <i>trieym</i> /triam/ “จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือ ทำไว้ล่วงหน้า”
ขป. <i>travañ</i> /travāñ “สระ น้ำ” (Pou, 1992: 229) ขป. ត្រាំង <i>trabāñ</i> /trapǎəŋ/ “แอ่ง, หนอง, สระ”		สปัง <i>sbāñ</i> /sǎʔphaŋ/ “บ่อ น้ำ, แอ่ง, บ่อ, หนอง”
ขป. ត្រសុត្រសាយ <i>trasum</i> <i>trasāy</i> /trasom trasaay/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แน่น, ดก”	ทรสાય <i>drasāy</i> /thǎraʔsǎ:j/ “พุ่มไม้”	สรปัง <i>srabāñ</i> /sǎʔráʔphaŋ/ “แอ่ง, บ่อ, หนอง”
ขป. ត្រោន <i>dra-on</i> /traqəon/ “ปลาเนื้ออ่อน”	ทรโอน <i>dra-on</i> /thǎʔráʔʔo:n/ [ปลาเนื้ออ่อน]	
ขป. <i>thkval</i> “ยกขึ้น, ทรงพลัง, สูงส่ง, สักการะ, เนิน” (Pou, 1992: 238) ขก. <i>thkal</i> “หนุนหรือตั้งให้ สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 255) ขป. ត្រល់ <i>thkal</i> /tkal/ “หนุน	ถกล <i>thkal</i> /thǎʔkon/ [วาง, ตั้ง]1	

หรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดง ความเคารพ)”		
ขก. <i>thkoen</i> “เถกิง, รุ่งเรือง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266) ขป. ເຊີ່ງ <i>thkoen</i> /tkaɔŋ/ “รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์, มีผู้ เคารพนับถือ”	เถกิง <i>thkein</i> /thàʔkə:ŋ/ “สูงศักดิ์, รุ่งเรือง, กึกก้อง, ลือ ลั่น” ถกิง <i>thgin</i> /thàʔkhuŋ/ [รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์]	
ขก. <i>thnam</i> “ถนอม, ทະนุ ถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เย็นยอ, ความห่วงใย, รักใคร่” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 203) ขป. ຜູ້ນ <i>thnam</i> /tnaam/ “ถนอม, ทະนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เย็นยอ, ความห่วงใย, รักใคร่”	ถนอม <i>thnam</i> /thàʔnə:m/ “คอยระวังประคับประคองไว้ให้ ดี, ใช้อย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้ เสียหรือหมดเร็ว, เก็บไว้อย่าง ดี”	
ขป. <i>thlaen</i> “แถลง, กล่าว” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266) ขป. ຜູ້ເຂົ້າ <i>thlaen</i> /tlaeŋ/ “แถลง, พูดอธิบายต่อกันยืดยาว, แสดงความคิดหรือ ความรู้สึกออกมา”	แถลง <i>thleen</i> /thàʔlɛ:ŋ/ “บอก, เล่า, อธิบาย”	แถลง <i>thleen</i> /thàʔlɛ:ŋ/ “บอก, เล่า, อธิบาย”

จากข้อมูลคำที่มีพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น *ด t* หรือ *ถ th* พบว่า รูป *ด t* ที่มี
รูปพยัญชนะ *ร r* ในตำแหน่งที่สอง และยังคงเป็น *ด t* ไม่มีการเปลี่ยนเป็น *ฏ t* เหมือนกับในคำต้นทาง
ที่มีพยัญชนะต้นเดี่ยวที่มักแปรรูปเป็น *ต t* ในคำยืม นอกจากนี้ อาจพบการแปรเป็นรูป *ทร dr* หรือ
สร sr ด้วย ส่วนรูปพยัญชนะ *ถ th* มักคงรูปเป็น *ถ th* ในคำยืม จากตัวอย่างที่แสดงมีประเด็นที่
น่าสนใจ คือ รูปพยัญชนะ *ต t* ของภาษาเขมร เมื่อเกิดเดี่ยวๆ จะสัมพันธ์กับรูปพยัญชนะ *ด t* ใน
คำยืมภาษาไทย เมื่อรูปพยัญชนะนี้เกิดควบกับรูปพยัญชนะอื่น เช่น *จ r* จะสัมพันธ์กับรูปพยัญชนะ
ต r ของคำยืมในภาษาไทย เช่นเดียวกับรูปพยัญชนะ *ช p* ของภาษาเขมร เมื่อเกิดเดี่ยวๆ จะ
สัมพันธ์กับรูป *บ p* ในภาษาไทย แต่เมื่อเกิดเป็นพยัญชนะควบ จะสัมพันธ์กับรูปพยัญชนะ *ป p* ของ
ภาษาไทย

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *d*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ធ្លាក់ <i>dhāk'</i> /tliəq/ “ตก, หล่น”	หลัก <i>dlāk</i> /tháʔlák/ [ตก, หล่น]	
ขบ. <i>dlāy</i> “รู้, แยกแยก, การไหลล้น” (Pou, 1992: 262) ขก. <i>thlāy</i> “แตก, ทลาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266) ขป. ធ្លាយ <i>dhlāy</i> /tliəy/ “แตก, ฟัง, ฟังทลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก”	ทลาย <i>dlāy</i> /tháʔla:j/ “แตก, ฟัง, ฟังทลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก”	ทลาย <i>dlāy</i> /tháʔla:j/ “แตก, ฟัง, ฟังทลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก”
ขบ. <i>drāy</i> “เนื้อทราย” (Pou, 1992: 261) ขก. <i>drāy</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง จำพวกกวาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 275) ขป. ទ្រាយ <i>drāy</i> /triəy/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวก กวาง”	ทราย <i>drāy</i> /sa:j/ “ชื่อสัตว์ป่า ประเภทกวาง เนื้อทราย”	
ขบ. <i>dnān</i> “หนัก, น่าประทับใจ” (Pou, 1992: 258) ขป. ធ្លន់ <i>dhñan'</i> /tɲəŋ/ “หนัก”	ทั้น <i>dnān</i> /tháʔŋan/ “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่”	
ขบ. <i>dnāy</i> “ผู้ถือ, ผู้รับภาระ, ผู้รับผิดชอบ” (Pou, 1992: 258)	ทนาย <i>dnāy</i> /tháʔna:j/ “ผู้รับใช้, ผู้แทนนาย”	
ขป. ទ្រមែង <i>drameeñ</i> /tromeɛŋ/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน”	ทรมแง <i>drameeñ</i> /tho:ráʔme:ŋ/ [ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง]	

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น *p* หรือ *ph*

<p>ขบ. <i>pratap / pratāp</i> “ข้าวของ, เตรียม” (Pou, 1992: 324)</p> <p>ขก. <i>pratāp, pratāpp,</i> <i>prātāpp</i> “ประดับ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 200)</p> <p>ขป. ប្រដាប់ <i>praṭāp'</i> <i>/pradap/</i> “ตกแต่ง, แต่ง, จัดหา”</p>	<p>ประดับ <i>praḥtāp /pràʔdàp/</i> “ตกแต่งให้งามมีสิ่งต่าง ๆ มี สร้อย แหวน เป็นต้น, โดย ปริยายหมายความว่า ประกอบ, เพิ่ม”</p>	<p>ประดับ <i>praḥtāp /pràʔdàp/</i> “ตกแต่งให้งามมีสิ่งต่าง ๆ มี สร้อย แหวน เป็นต้น, โดย ปริยายหมายความว่า ประกอบ, เพิ่ม”</p>
<p>ขบ. <i>pravai</i> “ดิงาม, ประเสริฐ, สูงศักดิ์” (Pou, 1992: 330)</p> <p>ขป. ប្រៃ <i>prabai /prapiy/</i> “สวย, ดิงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย, สูงส่ง, ประเสริฐ”</p>	<p>ประไพ <i>praḥbai /pràʔphaj/</i> “งาม”</p>	<p>ประไพ <i>praḥbai /pràʔphaj/</i> “งาม”</p>
<p>ขก. <i>prae</i> “แปร, เปลี่ยน, กลับ กลาย” อุไรศรี วรสระริน, 2542: 198)</p> <p>ขป. ប្រៃ <i>prae /prae/</i> “แปร, แปล, พลิก, กลาย, กลับกลาย, หัน, หมุน, เปลี่ยน, แลกเปลี่ยน”</p>	<p>แปร <i>pree /pre:/</i> “เปลี่ยน กลายไปจากลักษณะหรือภาวะ เดิม”</p>	
<p>ขก. <i>plek</i> “แปลก” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 196)</p> <p>ขป. ប្រែក <i>plaek /plaek/</i> “แปลก”</p>		<p>แปลก <i>pleek /plè:k/</i> “แตกต่างไปจากที่เคยคิดเคยรู้ เคยเห็น, ต่าง, เปลี่ยนไป, ผิดปรกติ, มีสิ่งอื่นหรือพวกอื่น ปนเข้ามา”</p>
<p>ขบ. <i>pkā / phkā</i> “ดอกไม้” (Pou, 1992: 320)</p> <p>ขก. <i>phkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี</p>	<p>พกา <i>phkā /phàʔka:/</i> “ดอกไม้”</p>	<p>พกา <i>phkā /phàʔka:/</i> “ดอกไม้”</p>

<p>วระระริน, 2542: 193), <i>pkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี วระระริน, 2542: 196) ขป. ผัก <i>phkā</i> /pkaa/ “ดอกไม้”</p>		
<p>ขก. <i>phcañ</i> “บรรจง, ตั้งใจ” (อุไรศรี วระระริน, 2542: 192) ขป. ตั้ง <i>phcañ'</i> /pcaŋ/ “ตั้งใจทำโดยประณีตบรรจง, ผจงทำ”</p>	<p>ผจง <i>phcañ</i> /phà?coŋ/ “ความตั้งใจ, ตั้งใจทำให้ดี, บรรจง”</p>	
<p>ขป. ตั้ง <i>phtuñ</i> /pdon/ “ผดุง, ค้ำ, ค้ำจุน”</p>		<p>ผดุง <i>phtuñ</i> /phà?duŋ/ “ประดุง, ค้ำ, ค้ำจุน, ระวัง, อุดหนุน”</p>
<p>ขป. <i>phdam</i> “การพักผ่อน, (สำหรับกษัตริย์) การนอน” (Pou, 1992: 339) ขป. ตั้ง <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”</p>	<p>ผทม <i>phdam</i> /phà?thom/ “นอน” ผธม <i>phdham</i> /phà?thom/ “นอน”</p>	
<p>ขป. <i>pnos</i> / <i>phnos</i> “เป็นที่ สักการะทางศาสนา, การ อุปสมบท” (Pou, 1992: 322) ขป. ตั้ง <i>phnuos</i> /pnuəh/ “ผนวช, การบวช”</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj</i> /phà?nùat/ “บวช”</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj</i> /phà?nùat/ “บวช”</p>
<p>ขป. ตั้ง <i>plañ'</i> /plaŋ/ “ตาย”</p>	<p>ผลง <i>phlañ</i> /phlǎŋ/ “ปลิด ปลง, ฆ่าให้ตาย”</p>	
<p>ขป. <i>plas</i> / <i>phlās</i> “เปลี่ยน, ตัวแทน, แทนที่” (Pou, 1992: 335) ขป. ตั้ง <i>phlās'</i> /plah/ “ผลัด, เปลี่ยน, ย้าย”</p>		<p>ผลัด <i>phlāt</i> /phlāt/ “เปลี่ยน แทนที่, ลักษณะนามเรียกการ ผลัดเปลี่ยนเวรยาม”</p>

ขป. ฝุกร <i>phsār</i> /psaa/ “บัคกรี้, เชื่อม”	ฝसान <i>phsān</i> /phàʔsǎ:n/ “ประसान”	ฝसान <i>phsān</i> /phàʔsǎ:n/ “ประसान”
ขบ. <i>pa-on</i> / <i>pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291) ขก. <i>ph-un</i> , <i>ph-un</i> , <i>ph-ūn</i> “น้อง” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 195) ขป. ฝูร <i>p-ūn</i> /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”		ฝอูล <i>pha-ūl</i> /phàʔʔu:n/ “น้องหญิง”

จากข้อมูลคำต้นทางที่มีพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น **บ** *p* หรือ **ฝ** *ph* พบว่า เมื่อรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่ง **บ** *p* เกิดกับ **ร** *r* รูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของคำยืมจะเป็น **ป** *p* อย่างเป็นระบบ แต่หากพยัญชนะตัวที่สองเป็นรูปอื่น รูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งจะเป็น **ฝ** *ph* ยกเว้นในคำว่า **แปลก** *pleek* /plè:k/ “แตกต่างไปจากที่เคยคิดเคยรู้ เคยเห็น, ต่าง, เปลี่ยนไป, ผิดปรกติ, มีสิ่งอื่นหรือพวกอื่นปนเข้ามา” ที่มีรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น **ป** *p* จากการตรวจสอบพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันพบว่ารูปพยัญชนะต้น **บ** *p* และ **ฝ** *ph* สามารถเกิดร่วมกับพยัญชนะ **ล** *l* ได้ นอกจากนี้ในคำต้นทางว่า **ฝู** *phdam* “การพักผ่อน, (สำหรับกษัตริย์) การนอน” พบรูปแปรของพยัญชนะตัวที่สองเป็น **ท** *d* หรือ **ธ** *dh* ด้วย

การพิจารณาว่าคำภาษาเขมรปัจจุบันบางคำ ที่มีรูปพยัญชนะต้นกัก ฟันลมเป็นคำต้นทางของคำยืมที่มีรูปพยัญชนะต้น กัก ไม่ฟันลม **ประดาษ** *prahtās* /pràʔdà:t/ “ตกต่ำ” เช่น **ฝุาส** *phtās* /pdaah/ “นอกรีตนอกรอย, ผิดระเบียบ, ผิดกฎหมาย, ไม่ถูกไม่จริง” คือ พิจารณาว่ามี การทำให้รูปพยัญชนะกัก ฟันลม **ฝ** *ph* กลายเป็นรูปพยัญชนะกัก ไม่ฟันลม **บ** *p* แล้วมีการแทรก **ร** *r* นั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นการพิจารณาที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากการตรวจสอบรูปคำอื่นๆ ในภาษาเขมรโบราณ พบว่ามีรูปคำที่มีรูปพยัญชนะต้นกัก ไม่ฟันลม และรูปพยัญชนะกัก ฟันลมอยู่ในภาษาสมัยเดียวกัน เช่น **ปรสาม** *prasam* “อยู่รวมกลุ่ม, ร่วมคิด” (Pou, 1992: 330) และ **ฝสาม** *phsam* /psam/ “ผสมบางอย่างเข้าด้วยกัน, ผลรวม” (Pou, 1992: 336) คำที่มีพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็นรูปพยัญชนะกัก ไม่ฟันลม น่าจะเป็นคำต้นทางของคำว่า **ประสม** *praḥsam* /pràʔsöm/ “รวมกันเข้า” ส่วนคำที่มีพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็นรูปกัก ฟันลม น่าจะเป็นคำต้นทางของคำยืมคำว่า **ฝสาม** *phsam* /phàʔsöm/ “รวมกันเข้า” ไม่ใช่ การแปรจากรูปพยัญชนะกักฟันลมเป็นรูปพยัญชนะกัก ไม่ฟันลม รูปแบบเช่นนี้น่าจะประยุกต์ใช้กับคำอื่นๆ ที่มีรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็นพยัญชนะกัก ไม่ฟันลม และรูปพยัญชนะกัก ฟันลมด้วย

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น v

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขบ. <i>vñe, bñya</i> “ช่อดอกไม้, ร้อยดอกไม้, ไม้เลื้อย” (Pou, 1992 : 458)</p> <p>ขก. <i>bhñi, bhñi, bhñiy</i> “ดอกไม้, พุ่มดอกไม้, ช่อดอกไม้, ลาย, ลวดลาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 34)</p> <p>ขป. ភ្នំ <i>bhñi /pñii/</i> “พวงดอกไม้, ลวดลาย พวงดอกไม้ที่เขียนหรือสลักให้ เกี่ยวพันกัน”</p>	<p>เพ็ญ <i>bñey /phá?ñia/</i> [พวงดอกไม้]</p>	
<p>ขบ. <i>vnam</i> “เนิน, ภูเขา, วัด” (Pou, 1992: 458)</p> <p>ขก. <i>bhnam, bhnam</i> “พนม, ภูเขา” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 34)</p> <p>ขป. ភ្នំ <i>bhnam /pnum/</i> “ภูเขา”</p>	<p>พนม <i>bnam /phá?nom/</i> “ภูเขา, ลักษณะของสิ่งที่เป็น พุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม, ทำให้มีรูปร่างดอกบัวตูม”</p>	<p>พนม <i>bnam /phá?nom/</i> “ภูเขา, ลักษณะของสิ่งที่เป็น พุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม, ทำให้มีรูปร่างดอกบัวตูม”</p>
<p>ขบ. <i>vnak / vnāk</i> “ภาระ รับผิดชอบ, ที่พึ่งพิง” (Pou, 1992: 458)</p> <p>ขป. ភ្នាក់ <i>bhnāk' /pnəəq/</i> ใน คำว่า ភ្នាក់ដៃ <i>bhnāk'dai</i> <i>/pnəəq dai/</i> “พนัก”</p>	<p>พนัก <i>bnāk /phá?nāk/</i> “เครื่องสำหรับพักสำหรับพิง”</p>	
<p>ขบ. <i>vnāñ</i> “ผนัง ล้อมรอบเป็น วงกลม บริเวณที่มีกำแพง ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 459)</p>	<p>ผนัง <i>phnāñ /phà?nāñ/</i> “ฝา ที่ก่ออิฐถือปูน, ฝาที่บที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มี ลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”</p>	<p>ผนัง <i>phnāñ /phà?nāñ/</i> “ฝา ที่ก่ออิฐถือปูน, ฝาที่บที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มี ลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”</p>

<p>ขบ. <i>vluk / vlvak</i> “งาช้าง, สีงาช้าง” (Pou, 1992: 468)</p> <p>ขก. <i>bhlūk</i> “งา” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 34)</p> <p>ขป. ภูค <i>bhluk / pluk/</i> “งาช้าง”</p>	<p>พลุก <i>bluk / phlúk/</i> “งาช้าง, พลุก”</p>	
<p>ขป. <i>bhlau</i> “ขา, ขาอ่อน, ตัก, เพลา” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 297)</p> <p>ขป. เลา <i>bhlau / pliw/</i> “ขา, ขาอ่อน, ตัก, เปลา”</p>	<p>เพลลา <i>blau / phlaw/</i> “ตัก, ช่วงขาตั้งแต่เข่าถึงโคนขา”</p>	
<p>ขป. เลง <i>bhleñ / pleen/</i> “ดนตรี เครื่องดนตรีตีตีสตีเป่า ชนิดต่างๆ เพลง”</p>	<p>เพลง <i>bleñ / phle:ŋ/</i> เพลง <i>bleñ / phleŋ/</i> “สำเนียง ขับร้อง, ทำนองดนตรี, บทประพันธ์ดนตรี, กระจับปี่รำดาบรำทวนเป็นต้น, ชื่อการร้องแก่กัน มีชื่อต่างๆ”</p>	
<p>ขบ. <i>vleñ</i> “ไฟ” (Pou, 1992: 468)</p> <p>ขป. เล็ง <i>bhloeñ / pləeŋ/</i> “ไฟ”</p>	<p>เพลิง <i>bleiñ / phləe:ŋ/</i> “ไฟ”</p>	<p>เพลิง <i>bleiñ / phləe:ŋ/</i> “ไฟ”</p>
<p>ขบ. <i>vram</i> “การประพรม” (Pou, 1992: 461)</p> <p>ขป. ปร <i>bram / prum/</i> “ประพรมด้วยน้ำ”</p>		<p>พรม <i>bram / phrom/</i> “เอาสิ่งที่มีลักษณะเป็นน้ำประพรมให้กระจายเป็นเม็ดเล็ก ๆ”</p>
<p>ขก. <i>brāt</i> “พลาด, กระจาย, ว่อน, พลาดพราก” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 57)</p> <p>ขป. ปร <i>brāt' / pröət/</i> “พลาด, แยกจากบุคคลที่เป็น</p>		<p>พลัด <i>blāt / phlāt/</i> “พลาด หลุด หรือหล่นไปจากที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ได้ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ใด, จากที่ที่เคยอยู่”</p>

ที่รัก”

จากข้อมูลคำต้นทางที่มีพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งเป็น **ต b** หรือ **ท bh** พบว่ารูปพยัญชนะต้น **ผ ph** ของคำยืมว่า **ผนัง** *phnǎn* /phǎ?nǎŋ/ “ผาที่ก่ออิฐถือปูน, ผาที่บิที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” ที่สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะต้น **v** ของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ น่าจะเกิดจากการแปรรูป **b** เป็น **ph** เนื่องจากรูปพยัญชนะ **v** ในภาษาเขมรโบราณใช้แสดงเสียงพยัญชนะทั้ง /b/ และ /v/ ไม่ใช่เสียง /ph/ ทั้งนี้ ไม่ปรากฏรูปคำนี้ในภาษาเขมรปัจจุบันที่จะช่วยเทียบการแปรรูปพยัญชนะดังกล่าว

คำว่า **พลุก** *bluk* /phlúk/ “งาช้าง พลุก” สะท้อนพัฒนาการของรูปอักษรของคำนี้ในภาษาเขมร ซึ่ง Jacob (1993: 2-3) ได้อธิบายไว้ว่า รูป **v** ในภาษาเขมรโบราณใช้แทนเสียง /v/ หรือ /b/ การแยกแยะเสียงทั้งสองนี้น่าจะชัดเจนขึ้นในภาษาเขมรสมัยกลาง ซึ่งรูปคำศัพท์ที่มีรูป **b** เป็นพยัญชนะต้นสัมพันธ์กับรูปคำในภาษาเขมรปัจจุบัน และรูปอักษร **bh** ซึ่งมีค่าเป็นพยัญชนะกัก ก้อง ฟ่นลมในภาษาเขมร จะกลายเป็นรูป **b** ซึ่งมีค่าเป็นพยัญชนะกัก ก้อง ไม่ฟ่นลม เช่นเดียวกับการปรับรูปพยัญชนะกัก ก้อง ฟ่นลมในคำอื่นๆ

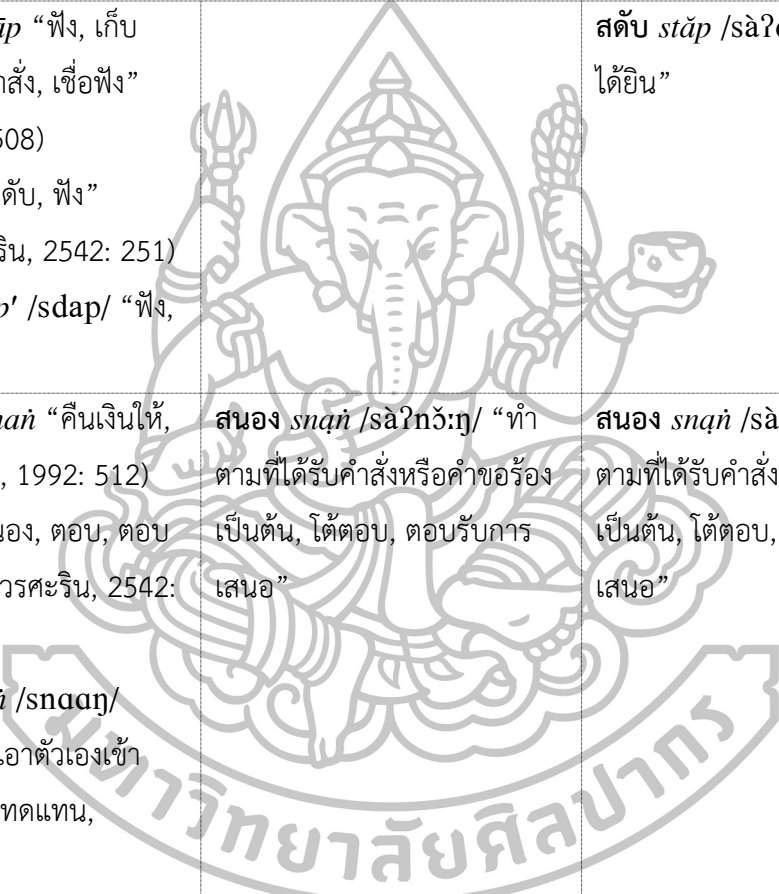
ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น **l**

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ญาส' <i>lpās'</i> /lbah/ “ใบอ่อนที่เพิ่งจะผลิ, หญ้า”	รบัด <i>rapāt</i> /rá?bāt/ “ลัด, ผลิ, แตกใบอ่อน, เพิ่งลัด, เพิ่งผลิ, อ่อน” ลบัด <i>lpāt</i> /lá?bāt/ [ผลิใบอ่อน]	ระบัด <i>rahpāt</i> /rá?bāt/ “ลัด, ผลิ, แตกใบอ่อน, เพิ่งลัด, เพิ่งผลิ, อ่อน”
ญ็ว <i>lp̄iəŋ</i> /lbien/ “ความเร็ว”	ระบิน <i>rahpin</i> /rá?bin/ “เร็ว”	

รูปพยัญชนะต้นจาก **ล l** ในคำยืม พบทั้งที่คงรูป **ล l** และแปรรูปเป็น **ร r** ด้วยการแปรรูปพยัญชนะต้นคู่นี้เป็นลักษณะที่อาจเกิดขึ้นได้ในภาษาเขมรเองด้วย (จตุพร โคตรกนก, 2542: 221)

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่หนึ่งเป็น **s**

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. สกร “กลอง” (Pou, 1992: 507)	สคร <i>sgar</i> /sà?khwə:n/ “กลอง”	
ขป. สกร <i>sgar</i> /skwə/ “กลอง”		

<p>ขบ. <i>sñvan</i> “ความรัก, ด้วยความรักใคร่” (Pou, 1992: 507 - 508)</p> <p>ขป. ស្នួន <i>sñuon</i> /sɲuəŋ/ “รัก, ทะนุถนอม, ระมัดระวัง, เป็นที่รักใคร่”</p>	<p>สวงวน <i>sñvan</i> /sàʔɲǎn/ “ถนอมรักษาไว้, หวงแหนไว้, ที่รักษาหวงแหนไว้”</p>	
<p>ขป. <i>stap</i> / <i>stāp</i> “ฟัง, เก็บรวบรวม, รับคำสั่ง, เชื่อฟัง” (Pou, 1992: 508)</p> <p>ขก. <i>stāpp</i> “สดับ, ฟัง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 251)</p> <p>ขป. ស្តាប់ <i>stāp</i> /sdap/ “ฟัง, เงี่ยหูฟัง”</p>		<p>สดับ <i>stāp</i> /sàʔdàp/ “ตั้งใจ, ได้ยิน”</p>
<p>ขบ. <i>snoñ</i> / <i>snañ</i> “คืนเงินให้, จ่ายคืน” (Pou, 1992: 512)</p> <p>ขก. <i>snoñ</i> “สนอง, ตอบ, ตอบแทน”(อุไรศรี วรสระริน, 2542: 245)</p> <p>ขป. ស្នង <i>snañ</i> /snaaŋ/ “ผู้แทน, จ้าง, เอาตัวเองเข้าแทน, โต้ตอบ, ทดแทน, ชดเชย”</p>	<p>สนอง <i>snañ</i> /sàʔnǎw:ŋ/ “ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้อง เป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”</p>	<p>สนอง <i>snañ</i> /sàʔnǎw:ŋ/ “ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้อง เป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”</p>
<p>ขก. <i>span</i> “สบง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 247)</p> <p>ขป. ស្បង់ <i>span</i> /sbaŋ/ “ผ้านุ่งของภิกษุสามเณร”</p>	<p>สบง <i>span</i> /sàʔboŋ/ “ผ้านุ่งของภิกษุสามเณร”</p>	
<p>ขบ. <i>sron</i> / <i>srañ</i> “สร้าง, อาน้ำ” (Pou, 1992: 517)</p> <p>ขป. ស្រង់ <i>srañ</i> /sraŋ/ “อาน้ำ (ราชาศัพท์และใช้แก่</p>	<p>สร้าง <i>srañ</i> /sǎŋ/ “อาน้ำ, รดน้ำ (ราชา.), ประพรม”</p>	

พระสงฆ์)”		
ขบ. <i>kāmsrat</i> “หมดจด, ขาดแคลน” (Pou, 1992: 93) ขป. กำสรั <i>kāmsat</i> /kamsat/ “เชื่องใจ, บอบช้ำ, ตระอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกซ์, ทรมาน, กังวล”	กำสรด <i>kāmsrat</i> /kamsòt/ “สลด, แห้ง, เศร้า”	กำสรด <i>kāmsrat</i> /kamsòt/ “สลด, แห้ง, เศร้า”
ขบ. <i>slā</i> “หมาก” (Pou, 1992: 518) ขก. <i>slāh</i> “หมาก” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 242) ขป. สลา <i>slā</i> /sלא/ “หมาก”	สลา <i>slā</i> /sà?lā:/ “หมาก”	
ขบ. <i>svān</i> “ออกไปจากความมืดหรือความตึงเครียด, รุ่งอรุณ” (Pou, 1992: 520) ขก. <i>svān</i> “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 264) ขป. สวาน <i>svān</i> /swaan/ “สว่าง, เวลารุ่ง, สาง, ปรากฏ, โผล่, ปลดเปลื้อง”	สว่าง <i>svān</i> ¹ /sà?wà:ŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสาง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก, แจ่ม, รั้งแจ่ม, หายจากความหลงผิด”	สว่าง <i>svān</i> ¹ /sà?wà:ŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสาง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก, แจ่ม, รั้งแจ่ม, หายจากความหลงผิด”

นอกจากนี้ยังพบว่ารูปพยัญชนะ *ส s* มีรูปแปรเป็นรูปพยัญชนะอื่นในภาษาไทยหลากหลาย เช่น *ซ j*, *จ c* อีกด้วย

1.2.2 คำยืมภาษาเขมรที่มีรูปพยัญชนะต้นควบต่างจากรูปคำในภาษาต้นทาง
จากข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำยืมบางคำจะมีการแปรรูปพยัญชนะต้นในลักษณะที่หลากหลาย การแปรรูปอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น รูปพยัญชนะต้นบางตัวที่ภาษาไทยไม่มีหรือไม่นิยมใช้ถูกเปลี่ยนให้เป็นรูปพยัญชนะต้นที่คนไทยคุ้นเคยมากกว่า รูปพยัญชนะต้นของคำยืมบางรูปมีการเปลี่ยนจากรูปอักษรเดิมมาเป็นรูปอักษรเติมหรือรูปอักษรกลาง

รูปคำยืมต้นทาง

รูปพยัญชนะต้น กัก ไม่ก้อง พ่นลม

ฆ *gh*ค *gh*ต *t*ด *t*ธ *dh*ท *d*

มีข้อสังเกตว่ารูปอักษรที่ใช้ในนั้น นอกจากจะเป็นรูปอักษรกลางแล้ว ในคำตาย รูปอักษรที่ใช้มีแนวโน้มเป็นอักษรต่ำมากกว่าอักษรสูง สันนิษฐานว่าเป็นการทำให้คำออกเสียงอิงตามพื้นเสียงของคำ เช่น มีการแปรจากรูปพยัญชนะต้น ข *kh* เป็น ค *g* เพื่อให้ออกเสียงตามพื้นเสียงของคำตาย เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>klah</i> / <i>khlah</i> “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121) ขก. <i>khlāh</i> “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 124) ขป. ខ្លះ <i>khlah</i> / <i>klah</i> “บาง, บ้าง”	គ្រះ <i>glah</i> / <i>khlá?</i> “ลักษณะที่ปนกัน ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งดีและไม่ดี”	
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ខ្មុរ <i>khdar</i> / <i>ktwɔ</i> “สนั่น, กังวาน”	ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะต้น <i>khd</i> แปรเป็น <i>sd</i>	สท้อน <i>sdan</i> ² / <i>sà?thó:n</i> “วกกลับ, ย้อนกลับ, โดยปริยายหมายความว่า แสดงให้เห็นภาพหรือลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง”
ขป. ខ្លឹរ <i>khdär</i> / <i>ktwɔ</i> “เสียงดังสนั่น” มักใช้คู่กับ ខ្មុរ <i>khdar</i> / <i>ktwɔ</i> เป็น ខ្លឹរខ្លឹរ <i>khdar khdär</i> / <i>ktwɔ ktwɔ</i> “สนั่นหวั่นไหว”	สเทือน <i>sdĕan</i> ² / <i>sà?thuán</i> “มีอาการสั่นไหวเพราะถูกรกระทบ, โดยปริยายหมายความว่า เป็นทุกข์กังวล”	
	สทิน <i>sdĭn</i> ² / <i>sà?thú:n</i> ความหมายเดียวกัน	

ทั้งนี้นอกจากการแปรรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งแล้ว คำว่า สท้อน *sdan*² / *sà?thó:n* ยังมีการเติมรูปวรรณยุกต์โทร่วมด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า คำที่มีรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่ง *s* แปรเป็น *kh* ด้วย ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบเพียงตัวอย่างเดียวคือ **แขยง** *khyeen* /khəʔjǎ:ŋ/ “หวาดกลัว” ขก. *sñaen* “แสดยง, หวาดเกรง, กลัวเกรง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 175) < ขป. **โสนฺ** *sñaen* /sñaen/ “แสดยง, หวาดเกรง, กลัวเกรง”

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะต้น **จร** *cr* หรือ **จร** *jr* แปรเป็น **จร** *jr*, **ทร** *dr*,

สร *s*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. จฺร <i>croh</i> /crah/ “ทำให้แหงเข้าไป, ทำให้พังเข้าไป, ทำให้เป็นลายลึกหรือรอยกว้าง”	เขาะ <i>jah</i> /sǎʔ/ “ทำให้กร่อนหรือร่อยหรือเข้าไปที่ละน้อย, ซอกเขาเล็ก ๆ ที่น้ำเขาะให้เป็นทางลงมา”	
ขป. จฺร <i>jrak</i> /crouk/ “เข้าอาศัย ฟังฟังอาศัย”	จฺรอก <i>jrak</i> /sǎ:k/ [เข้าอาศัย ฟังฟังอาศัย]	
ขป. จฺร <i>jrāp</i> /criəp/ “ชิมซาบ, แทรก, ชิมซับ, ซาบ (ซึ่ง), เข้าใจ”	จฺร <i>jrāp</i> /sǎ:p/ [ชิมซาบ, แทรก, ชิมซับ]	
ขป. <i>jrāp</i> “รู้” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 166)	จฺร <i>drāp</i> /sǎ:p/ “รู้”	จฺร <i>drāp</i> /sǎ:p/ “รู้”
ขป. จฺร <i>jrāp</i> /criəp/ “รู้”		
ขก. <i>jræk</i> “แทรก, แชน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 112)	จฺร <i>jræk</i> /sǎ:k/ “เข้าไปอยู่ในระหว่างสิ่งอันในลักษณะที่เบียดเสียดหรือสอดเป็นต้น”	
ขป. จฺร <i>jræk</i> /creek/ “เสียด เบียดเข้าไป ซ้ำแรก”		
ขก. <i>jroh</i> /crǔəh/ “เหว, ห้วย ลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 266)	จฺร <i>jrəh</i> /sǎʔ/ “ทาง, ซอก, ทางน้ำเขาะ, เขาะให้ลึกเข้าไปหรือเป็นทางเข้าไป”	
ขป. จฺร <i>jroh</i> /crǔəh/ “เหว, ห้วย ลึกระหว่างเขาหรือ		

ลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ชอกเขา, หุบเขา, ลำธาร”		
ขบ. <i>jrai / jray</i> “ต้นไทร” (Pou, 1992: 194)	ไทร <i>drai /saj/</i> “ชื่อไม้ต้นใหญ่ ชนิดหนึ่ง”	
ขก. <i>jrai</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืช สกุลไทร <i>Ficus</i> ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113)		
ขป. ไตร <i>jrai /criy/</i> “ชื่อ สามัญสำหรับพืชสกุลไทร <i>Ficus</i> ”		
ขป. ฝะ <i>jrah /crəəh/</i> “สะอาด หมดจต ไม่มีมลิน”	สระ <i>srah /sàʔ/</i>	สระ <i>srah /sàʔ/</i>
<p>จากข้อมูลคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า บางคำมีการเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้น ควบ จร <i>cr</i> หรือ ชร <i>jr</i> เป็น ชร <i>jr</i> หรือ ทร <i>dr</i> หรือ สร <i>sr</i> ซึ่งเป็นการแปรรูปที่พบโดยทั่วไป และ เมื่อเปลี่ยนรูปไปแล้วจะออกเสียงเป็น /s/ นอกจากนี้ ยังพบว่ารูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งที่มีรูปแปรไป อาจทำให้เกิดเป็นคำสองคำที่มาจากคำต้นทางเดียวกัน แต่มีความหมายต่างกัน คือ ชระ <i>jrah</i> <i>/cháʔráʔ/</i> [สะอาด, หมดจต, ไม่มีมลิน] (ดู 1.1, 2.3) และ สระ <i>srah /sàʔ/</i> “พอกให้สะอาดหมด จต”</p>		
<p>จากข้อมูลพบตัวอย่างคำที่ขึ้นต้นด้วยรูปพยัญชนะต้นควบ ทร <i>dr</i> แปรเป็น ช <i>j</i> คือคำว่า ชุด <i>jut /sút/</i> “จมลงหรือลดต่ำกว่าระดับเดิม เพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้านไม่พอ” < ขป. จตุต <i>drut /trut/</i> “ยุบลง, ต่ำลง” และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเสียงเช่นเดียวกับคำว่า ไทร <i>drai</i> <i>/saj/</i> “ชื่อไม้ต้นใหญ่ชนิดหนึ่ง” ที่เขียนด้วยรูป ทร <i>dr</i> แต่ออกเสียงเป็น /s/ ทำให้มีแปรรูปเป็น ช <i>j</i></p>		
<p>ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะ ส <i>s</i> แปรเป็นรูปพยัญชนะอื่นๆ ผู้วิจัยพบว่า คำยืม ภาษาเขมรที่ขึ้นต้นด้วยรูปพยัญชนะต้น ส <i>s</i> มีการแปรเป็นรูปพยัญชนะอื่นๆ เช่น ช <i>j</i> และ จ <i>c</i> ใน บางกรณีรูปพยัญชนะต้นควบจะมีการแทรกกรุปพยัญชนะ ร <i>r</i> หรือ รูปสระอะ <i>ah</i> หรือรูปพยัญชนะ ร <i>r</i> และสระอะ <i>ah</i> ร่วมด้วย ดังเช่น</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>sñaeñ</i> “เสียง, หวาดเกรง, กลัวเกรง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175)	แขยง <i>khyeñ /khàʔjǎːŋ/</i> “หวาดกลัว”	

<p>ขป. ស្លែង <i>sñaeñ /sñaeŋ/</i> “แสดยง, หवादเกรง, กลัวเกรง”</p>		
<p>ขป. ស្លើវ <i>sdoer /stəw/</i> “กำกึ่ง, ไม่เต็ม, ไม่พอ, ไม่ครบ, ไม่ทันถึงกำหนด, สองจิตสองใจ”</p>	<p>จเรทิน <i>cradein</i> <i>/cà?rá?thə:n/</i> [สองจิตสองใจ]</p>	<p>จเรทิน <i>cradein</i> <i>/cà?rá?thə:n/</i> [สองจิตสองใจ]</p>
<p>ขป. ស្លួយ <i>sduoy /stuəy/</i> “ชู, ถือ”</p>	<p>จำทวย <i>cāmdvay</i> <i>/camthuj/</i> “ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ”</p>	
<p>ขป. ស្រាំង <i>srāññ /sraŋ/</i> “ซัด”</p>	<p>ซริง <i>jrāñ /saŋ/</i> [ซัด]</p>	
<p>ขก. <i>sril</i> “เมี่ยม, เป็นมันวาว, สุกใส” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 254)</p>	<p>ซริน <i>jrīn /sīn/</i> [เมี่ยม, เป็นมันวาว, สุกใส]</p>	
<p>ขป. ស្រិល <i>sril /srəl/</i> “เมี่ยม, ไข่มุขาย ខ្មៅ <i>khmau /kmaw/</i> “ดำ”</p>		
<p>ขป. ស្រួច <i>sruoc /sruəc/</i> “แหลม”</p>	<p>จรวจ <i>crvac /cruat/</i> [แหลม]</p>	
<p>ขก. <i>smān'</i> “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง <i>Cervus schomburgki</i>” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 275)</p>		<p>ฉมัน <i>chmān /chà?mǎn/</i> “สมัน”</p>
<p>ขป. ស្មាន់ <i>smān' /sman/</i> “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง <i>Cervus schomburgki</i>”</p>		
<p>ขก. <i>srañām</i> “มีสีมัว ๆ, ไม่จ้าเข้าตา, ครึ้ม, สีดำเป็นมันวาว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 264)</p>		<p>ซรงำ <i>jrāñām</i> <i>/chá?rá?ŋam/</i> “คลุ้ม, มีด, งำ”</p>
<p>ขป. ស្រងាំ <i>srañām</i> <i>/sraŋam/</i> “มีสีมัว ๆ, ไม่จ้า</p>		

เข้าตา, ครีမ်, สีดำเป็นมันวาว”		
ขป. ស្រឡុង <i>sralūn</i> /sralouŋ/ “สูงลิบ”	ทรล่อง <i>dralaŋ</i> ¹ /tháʔraʔlɔːŋ/ [สูงลิบ]	

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะควบตัวที่สอง ร *r* แปรเป็น ล *l* นอกจากการแปรรูปพยัญชนะควบตัวที่หนึ่งแล้ว พบว่ารูปพยัญชนะ ร *r* กับ ล *l* ยังเป็นรูปแปรกันในตำแหน่งพยัญชนะควบตัวที่สองด้วย เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
------------------	-----	-----

ขป. ប្រាត់ <i>brāt</i> /prɔət/ “พลัด แยกจากบุคคลที่เป็นที่รัก”		พลัด <i>blāt</i> /phlát/ “พลาด หลุด หรือหล่นไปจากที่ใดที่หนึ่ง โดยไม่ได้ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ใด, จากที่ที่เคยอยู่”
---	--	--

ตัวอย่างคำที่มีรูปพยัญชนะควบตัวที่สอง ฦ *h* แปรเป็น ย *y* จากข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์พบคำที่มีรูปพยัญชนะตัวที่สองเป็น ฦ กลายเป็น ย ด้วย เช่น

ขก. <i>sñap</i> “สยบ, สงบด้วย ความเกรงกลัว” (อุไรศรี วระระริน, 2553: 175)	สยบ <i>syap</i> /sàʔjòp/ “ซบลง, พับลง, แพ้, ทำให้พ่ายแพ้”	สยบ <i>syap</i> /sàʔjòp/ “ซบลง, พับลง, แพ้, ทำให้พ่ายแพ้”
ขป. ស្អប់ <i>sñap</i> /sñap/ “สยบ, สงบด้วยความเกรงกลัว”		

1.2.3 คำที่มีการตัดพยัญชนะควบตัวที่หนึ่ง นอกจากการเพิ่มรูปพยัญชนะ *r* ในคำพยางค์เดียวแล้ว ยังพบว่าคำยืมภาษาเขมรที่เป็นคำพยางค์เดียวมีการตัดรูปพยัญชนะควบตัวที่หนึ่งด้วย แต่ไม่มีผลทำให้คำเปลี่ยนแปลงไป คือ คำยังคงเป็นคำพยางค์เดียว เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ផ្អែម <i>ph-aem</i> /pqaem/ “หวาน ละมุน”	เอม <i>em</i> /ʔe:m/ “หวาน, ชื่นใจ”	เอม <i>em</i> /ʔe:m/ “หวาน, ชื่นใจ”
ขป. ធ្លេង <i>chmieñ</i> /cmiəŋ/ “ซ่าเลื่อง”		เมียง <i>mīeyñ</i> /mianŋ/ “เลียบ เสียงเข้าไป, ซายตาตุ”

1.3 ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะสะกด ทั้งภาษาไทยและภาษาเขมรใช้รูปพยัญชนะสะกดตรงตามหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษา รูปพยัญชนะสะกดของคำต้นทางภาษาเขมรที่สัมพันธ์กับรูปและหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทยมี 8 รูป ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 รูปพยัญชนะสะกดของคำต้นทางภาษาเขมรที่สัมพันธ์กับรูปและหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทย

รูปอักษร เขมร	รูปถ่ายถอด	เสียงพยัญชนะ สะกด	รูปอักษรไทย	รูปถ่ายถอด	เสียงพยัญชนะ สะกด
ก	<i>k</i>	k	ก	<i>k</i>	k
ង	<i>ŋ</i>	ŋ	ง	<i>ŋ</i>	ŋ
ត	<i>t</i>	t	ด	<i>t</i>	t
ន	<i>n</i>	n	น	<i>n</i>	n
ប	<i>p</i>	p	บ	<i>p</i>	p
ម	<i>m</i>	m	ม	<i>m</i>	m
យ	<i>y</i>	y	ย	<i>y</i>	j
វ	<i>v</i>	w	ว	<i>v</i>	w

1.3.1 คำต้นทางภาษาเขมรและคำยืมที่มีรูปพยัญชนะสะกดสัมพันธ์กับหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทย มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>cek</i> “แบ่ง, การแจกจ่าย” (Pou, 1992: 167)		แจก <i>ceek</i> /cɛ:k/ “แบ่งหรือ ปันให้แก่คนหลาย ๆ คน”
ขป. ចែក <i>caek</i> /caek/ “แจก, แบ่ง”		
ขบ. <i>panduk</i> “บรรทุก, ปริมาณความจุ” (Pou, 1992: 299)		บรรทุก <i>parrduk</i> /banthùk/ “วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงใน ยานพาหนะเป็นต้นเพื่อขนย้าย ทีละมาก ๆ”
ขป. បន្តុក <i>panduk</i> /bantuk/ “ภาระหรือจำนวนที่บรรทุก, กิจการที่รับผิดชอบ, <i>สินค้า</i> ”		
ขบ. <i>kuruñ</i> “ใหญ่โต, มีอำนาจ, ผู้นำ, พระเจ้าแผ่นดิน, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 104)	กรุง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”	กรุง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”
ขก. <i>kruñ</i> “กรุง, กษัตริย์,		

<p>ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 132) ขป. ครู้ง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “เมือง หลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาล กลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศ ก็ได้”</p>		
<p>ขป. <i>gañ</i> “คงอยู่, ยืนนาน, มี ชีวิตอยู่, คงทน (ราชา.)” (Pou, 1992: 131) ขก. <i>gañ</i> “คง, ประทับ, อยู่” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 94) ขป. ค้ง <i>gañ</i> /kũəŋ/ “คงอยู่, เหลืออยู่, อยู่ยงคงกะพัน, กล้า หาญ, ไม่ผันแปร, แน่ใจ, ถาวร, มั่นคง, อาศัยในที่เดิม, รักษาให้ อยู่ในสภาพดี, ทนทาน, คง, พัก (ราชา.) คำที่บอกเหตุการณ์ที่ อาจเกิดขึ้นได้ (ไว.)”</p>	<p>ค้ง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมียัง เป็นอยู่อย่างเดิม, คง, ประทับ, อยู่”</p>	<p>ค้ง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมียัง เป็นอยู่อย่างเดิม”</p>
<p>ขป. <i>jit</i> “ไถ่, แนนหนา” (Pou, 1992: 188) ขป. ฉิต <i>jit</i> /cit/ “ไถ่, ชิต, เกือบ, จวน”</p>	<p>ชิต <i>jit</i> /chít/ “ไถ่จวนติดหรือ ไถ่จวนติดกัน”</p>	<p>ชิต <i>jit</i> /chít/ “ไถ่จวนติดหรือ ไถ่จวนติดกัน”</p>
<p>ขป. ครุกัด <i>gravāt</i> /krowöət/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้ ไกลจากตัว”</p>		<p>กระวัด <i>grahvāt</i> /khraʔwát/ “เหวี่ยง, กวัดแกว่ง”</p>
<p>ขป. <i>kan</i> / kān “ถือ, รับ หน้าที่, รับตำแหน่ง” (Pou, 1992: 67) ขก. <i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 120)</p>	<p>กั้น <i>kān</i> /kan/ [ถือ]</p>	

<p><i>kān</i> “ถื่อ, จับ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 121) ขป. ก่า <i>kān</i> /kan/ “ถื่อ, สู่”</p>		
<p>ขป. <i>pa-on / pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291) ขก. <i>ph-un, ph-un, ph-ūn</i> “น้อง” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 195) ขป. ปฺร <i>p-ūn</i> /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”</p>	<p>ผโ <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> “ผอูน, น้องหญิง”</p>	<p>ผโ <i>pha-on /phàʔʔo:n/</i> “ผอูน, น้องหญิง”</p>
<p>ขป. จฺว <i>juop /cuəp/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”</p>	<p>จว <i>cvap /cùap/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”</p>	<p>จว <i>cvap /cùap/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”</p>
<p>ขก. <i>op</i> “กอดอ้อมด้วยแขนทั้งสอง” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 153) ขป. เอา <i>op /qaop/</i> “กอด อ้อมด้วยแขนทั้งสอง”</p>	<p>โ <i>op /ʔò:p/</i> “เอาแขนอ้อม ไว้”</p>	<p>โ <i>op /ʔò:p/</i> “เอาแขนอ้อม ไว้”</p>
<p>ขป. <i>com</i> “ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 168) ขก. <i>com</i> “ล้อม, ล้อมวาง, จู่โจม” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 73) ขป. เอา <i>com /caom/</i> “รุม, ล้อม”</p>	<p>โ <i>com /co:m/</i> “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”</p>	<p>โ <i>com /co:m/</i> “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”</p>
<p>ขป. <i>tem</i> “เดิม, ที่มา, ต้น” (Pou, 1992: 215) ขป. เฒ <i>toem /daəm/</i> “ต้น, ส่วนแรก, ส่วนตั้งต้น, เริ่ม, ริเริ่ม, ตั้งต้น, หลัก, เริ่มต้น, แรกเริ่ม, ที่มา”</p>	<p>เฒ <i>teim /dɔ:m/</i> “แรก, ก่อน, เก่าก่อน”</p>	<p>เฒ <i>teim /dɔ:m/</i> “แรก, ก่อน, เก่าก่อน”</p>

ขบ. <i>caṃṅāy</i> “ระยะห่าง ความห่างไกล” (Pou, 1992: 158) ขป. ចំងាយ <i>caṃṅāy</i> <i>/camṅaay/</i> “ระยะไกล, ห่าง จาก, ระยะทาง”	ข้างาย <i>jāṃṅāy /chamṅa:j/</i> [ระยะห่าง]
ขบ. <i>lāy</i> “ปน, ผสม” (Pou, 1992: 418) ขก. <i>ralāy</i> “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรสาริน, 2553: 142) ขป. រលាយ <i>ralāy /rɔliəy/</i> “ละลาย, ผสม, ปน”	ละลาย <i>lahlāy /lá?la:j/</i> “อาการที่ของแข็งเปลี่ยนสภาพ เป็นของเหลวด้วยความร้อน, คลายตัวหรือทำให้คลายตัวซึม ซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว โดยปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”
ขป. តាប <i>tāv /daaw/</i> “ดาบ, มีดยาว”	ตาว <i>tāv /ta:w/</i> “ดาบ, มีด ยาว”
ขป. ក្រវី <i>krev /kreiw/</i> “กริว โกรธ”	กริว <i>kriv² /kríw/</i> “โกรธ, เคือง”

อย่างไรก็ดี หน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาเขมรมีจำนวนมากกว่าหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทย หน่วยเสียงพยัญชนะสะกดที่มีเฉพาะในภาษาเขมร สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการพิสูจน์ว่าคำนั้นๆ เป็นคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยได้ คำยืมที่มีหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะคงรูปพยัญชนะสะกดตามแบบภาษาเขมรแต่ถูกภาษาไทยปรับเสียงพยัญชนะให้สัมพันธ์กับระบบเสียงของภาษาไทย รูปพยัญชนะสะกดที่มีเฉพาะในภาษาเขมร ได้แก่

ตารางที่ 8 รูปพยัญชนะสะกดที่มีเฉพาะในภาษาเขมร

รูปอักษร เขมร	รูปถ่ายถอด	เสียงพยัญชนะ สะกด	รูปอักษรไทย	รูปถ่ายถอด	เสียงพยัญชนะ สะกด
ច	<i>c</i>	c	จ	<i>c</i>	t
ញ	<i>ñ</i>	ñ	ญ	<i>ñ</i>	n
រ	<i>r</i>	-	ร	<i>r</i>	n
ល	<i>l</i>	l	ล	<i>l</i>	n
ស	<i>s</i>	h	ส	<i>s</i>	t

◌:	<i>h</i>	<i>h</i>	-	-	?
			ะ	<i>h</i>	?

หน่วยเสียงพยัญชนะสะกด /h/ ของคำต้นทางภาษาเขมรปรากฏร่วมกับรูปสระมากกว่าปรากฏเดี่ยวๆ ผู้วิจัยพบรูปคำที่ใช้รูปพยัญชนะ *h* แสดงการบันทึกเสียงพยัญชนะสะกดในคำเพียงคำเดียวคือ **ไพเราะ** *bairəh* /phajrəʔ/ “เพราะ, เสนาะ, น่าฟัง” มาจากคำภาษาเขมรปัจจุบันว่า **ពីเราะ** *biroh* /piirəʔh/ “ไพเราะ เพราะ เสนาะ น่าฟัง(เสียงดนตรี)” ผู้วิจัยจะนำเรื่องรูปพยัญชนะสะกดไปอภิปรายในส่วนความสัมพันธ์ของสระ

ตัวอย่างคำต้นทางภาษาเขมรและคำยืมที่มีรูปพยัญชนะสะกดตามหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดของคำต้นทาง มีดังนี้

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>tāc</i> “ตัด, ห่างออกไป” (Pou, 1992: 215) ขป. ตัด <i>tāc</i> /dac/ “ขาด, แยกจากกัน, ห่างไกลมาก”	เต็จ <i>tec</i> ^๘ /dèt/ “ขาด”	
ขป. <i>saṃtae</i> / <i>saṃtec</i> “คำ นำหน้าให้ความเคารพสำหรับ กษัตริย์, พระเจ้า, พระสงฆ์” (Pou, 1992: 483) ขก. <i>saṃtaec</i> , <i>saṃtec</i> “สมเด็จพระ วรรณะริน, 2542: 232) ขป. สมเด็จ <i>saṃtec</i> /samdac/ “สมเด็จพระ, ผู้มีบุญ อำนาจ, ยิ่งใหญ่, สูงสุด, เรื่อง ยศ, เรื่องอำนาจ, หมายถึง กษัตริย์ ราชนี และราชวงศ์”	สมเด็จพระ <i>saṃtec</i> ^๘ /sömdèt/ “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูง ของเจ้านาย ขุนนาง และ พระสงฆ์ ใช้ นำหน้าชื่อฐานันดร ศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับ แต่งตั้ง”	สมเด็จพระ <i>saṃtec</i> ^๘ /sömdèt/ “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูง ของเจ้านาย ขุนนาง และ พระสงฆ์ ใช้ นำหน้าชื่อฐานันดร ศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับ แต่งตั้ง”
ขป. <i>trvac</i> “ตรวจ, ส้ารวจ” (Pou, 1992: 233) ขป. ตรูท <i>truot</i> /truət/ “ตรวจ, สอบสวน, ควบคุม”	ตรวจ <i>trvac</i> /truat/ “พิจารณาดูความเรียบร้อย”	ตรวจ <i>trvac</i> /truat/ “พิจารณาดูความเรียบร้อย”

<p>ขก. <i>jāñ</i> “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 168)</p> <p>ขป. ជាញ <i>jāñ /ciəñ/</i> “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว”</p>	<p>ชาญ <i>jāñ /cha:n/</i> “ชำนาญ, จัดเจน”</p>	<p>ชาญ <i>jāñ /cha:n/</i> “ชำนาญ, จัดเจน”</p>
<p>ขป. <i>añjeñ</i> “เชิญ, พิธีกรรม, ไป ชุมนุม” (Pou, 1992: 9)</p> <p>ขป. អញ្ជើញ <i>añjoeñ /qañcəwəñ/</i> “อัญเชิญ”</p>	<p>อัญเชิญ <i>añjeiñ /ʔanchə:n/</i> “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)”</p>	<p>อัญเชิญ <i>añjeiñ /ʔanchə:n/</i> “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)”</p>
<p>ขก. <i>kaṃdar</i> “สนั่น, หวันไหว, สะเทือน, ก้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 258)</p> <p>ขป. កំទរ <i>kaṃdar /kamtəw/</i> “สนั่น, หวันไหว, สะเทือน, ก้อง”</p>	<p>กำร <i>kāṃdhar /kamthə:n/</i> “สนั่น, หวันไหว, ก้อง”</p>	<p>กำร <i>kāṃdhar /kamthə:n/</i> “สนั่น, หวันไหว, ก้อง”</p>
<p>ขป. <i>sgar</i> “กลอง” (Pou, 1992: 507)</p> <p>ขป. ស្ករ <i>sgar /skəw/</i> “กลอง”</p>	<p>สคร <i>sgar /səʔkəwə:n/</i> “กลอง”</p>	
<p>ขป. <i>yal / yol</i> “รู้, เข้าใจ” (Pou, 1992: 383)</p> <p>ขก. <i>yal, yol</i> “ยล, เห็น, เข้าใจ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 284-285)</p> <p>ขป. យល់ <i>yal' /yul' /</i> “เข้าใจ, คิดเห็นชัดแจ้งด้วยปัญญา”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>	<p>ยล <i>yal /jon/</i> “มองดู”</p>
<p>ขก. <i>trakal</i> “สวย, ที่น่ายินดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 254)</p> <p>ขป. ត្រកល់ <i>trakal' /trakal/</i> “สวย, ที่น่ายินดี”</p>	<p>ตระกล <i>traḥkal /trəʔkon/</i> “งาม”</p>	<p>ตระกล <i>traḥkal /trəʔkon/</i> “งาม”</p>
<p>ขป. <i>crās</i> “ไปในทางตรงกัน</p>	<p>จรัส <i>crās /cəʔrət/</i> “แจ่มแจ้ง,</p>	<p>จรัส <i>crās /cəʔrət/</i> “แจ่มแจ้ง,</p>

ข้าม, ปัด, ขำระ, ต่อต้าน, การจู่โจม, แปรง” (Pou, 1992: 173)	รุ่งเรือง, สว่าง”	รุ่งเรือง, สว่าง”
ขก. <i>crās, crāss</i> “แปรง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 74)		
ขป. ๒๕ <i>crās’/crah/</i> “แววาว”		

ขก. <i>tāmrās’</i> “ตำรัส, คำพูด” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 303)	ตำรัส <i>tāmrās /damràt/</i>	ตำรัส <i>tāmrās /damràt/</i>
ขป. ๒๕ <i>tāmrās’ /damrah/</i> “ตำรัส, คำพูด”	“(ราชา.) พูด (ใช้แก่เจ้านาย) คำพูดของพระพุทธเจ้า, คำพูดของเจ้านาย, คำพูดของพระมหากษัตริย์”	“(ราชา.) พูด (ใช้แก่เจ้านาย) คำพูดของพระพุทธเจ้า, คำพูดของเจ้านาย, คำพูดของพระมหากษัตริย์”

เนื่องจากภาษาไทยไม่มีหน่วยเสียงพยัญชนะสะกด /c, ñ, l, r, s/ ตามแบบภาษาเขมร ภาษาไทยจึงปรับรูปของคำบางคำให้ตรงตามอักษรวิธีไทย

จากข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า รูปพยัญชนะสะกดอาจสะท้อนให้เห็นช่วงเวลาของการยืมคำภาษาเขมรเข้ามาใช้ในภาษาไทย รูปพยัญชนะสะกดของคำว่า **๒๕** *trvac /truat/* “พิจารณาความเรียบร้อย” สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะสะกดของคำต้นทางภาษาเขมรสมัยโบราณ *trvac* “ตรวจ, สำรวจ” ในขณะที่มีรูปต่างไปจากภาษาเขมรปัจจุบัน **๒๕** *truot /truot/* “ตรวจ, สอบสวน, ควบคุม” ซึ่งเป็นรูปที่ภาษาเขมรปัจจุบันยืมกลับไปจากภาษาไทย (Antelme, 1996: 76) นอกจากนี้ คำว่า **๒๕** *dāb /tháp/* “กองทหาร” ที่มีรูปพยัญชนะสะกด *b* สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะสะกด *b* ของคำต้นทางเขมรสมัยกลาง *dāb /tōp/* “ทัพ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 78) และเขมรปัจจุบัน **๒๕** *dāb /tōp/* “ทัพ ผุง” พยัญชนะสะกดรูปนี้เป็นรูปที่ภาษาไทยไม่ได้ใช้เป็นมาตราสะกด

1.3.2 คำยืมที่มีการปรับรูปพยัญชนะสะกดให้เข้ากับระบบเสียงภาษาไทย คำยืมภาษาเขมรที่ลงท้ายด้วยเสียงพยัญชนะสะกดที่ไม่มีอยู่ในระบบเสียงภาษาไทย เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยจะถูกปรับให้เข้ากับหน่วยเสียงที่มีอยู่ในภาษา คำยืมภาษาเขมรบางคำอาจคงรูปพยัญชนะสะกดไว้ได้ แต่บางคำอาจมีการปรับรูปพยัญชนะสะกดตามการออกเสียงในภาษาไทย

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *c* เป็น *t*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ๒๕ <i>sruoc /sruəc/</i> “แหลม”	สรอด <i>srat /sàʔrò:t/</i> [แหลม]	

ขก. <i>pañ-uoc</i> “หน้าต่าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 216) ขป. បង្ហូច <i>pañ-uoc</i> <i>/baŋquoc/</i> “หน้าต่าง”	บังอวด <i>pǎñ-vat /baŋʔuat/</i> “หน้าต่าง”	
ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>ก</i> เป็น <i>ก</i>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ឆ្លូត <i>chlūn /clouñ/</i> “ชื่อ ปลาชนิดหนึ่ง คล้ายกับปลา กระทิงแต่เล็กกว่า” (ฤๅษาสถาปนญาณ, 1967: 239)	ชรโลง <i>jraloñ /cháʔráʔlo:ŋ/</i> [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง]	
ขป. រំដេញ <i>ramṭeñ</i> <i>/rumdɔñ/</i> “ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นและอย่างป่าระนาม”	รำดิ่ง <i>rāmṭiñ /ramduŋ/</i> [ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้น และอย่างป่าระนาม]	
ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะสะกดจาก <i>ญ ก</i> เป็น <i>ง ก</i> ใน รำดิ่ง <i>rāmṭiñ /ramduŋ/</i> [ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นและอย่างป่าระนาม] มีอิทธิพลทำให้รูปสระมีการกลมกลืนทางเสียง เปลี่ยนจากรูปสระ <i>e</i> ซึ่งเป็นสระหน้ามาเป็น <i>i</i> ซึ่งเป็นสระกลางและมีฐานกรณ์ใกล้เคียงกับหน่วยเสียง <i>/ŋ/</i> มากกว่า		
ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>น</i> เป็น <i>น</i>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. បណ្តាល <i>pañtāl</i> <i>/bandaal/</i> “บันดาล ทำให้เกิด กระจัดกระจาย ยั่วให้เกิด”	บันดาล <i>pāntāl /banda:n/</i> “ให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรง อำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”	
ขบ. <i>kañtāl</i> “แห่ง, กลาง; ข้าง ใน” (Pou, 1992: 69)	กันดาร <i>kāntār /kanda:n/</i> [กลาง, ท่ามกลาง]	
ขก. <i>kañtāl</i> “กลาง, กึ่งกลาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 118)		
ขป. កណ្តាល <i>kañtāl</i> <i>/kandaal/</i> “กลาง, กลางๆ , ปานกลาง”		

หากพิจารณาเพียงคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันกับคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ จะพบว่ารูปพยัญชนะสะกดของคำต้นทางเป็น **ณ** *n* ในขณะที่รูปพยัญชนะสะกดของคำยืมเป็น **น** *n* แต่หากสืบหาคำที่มีรูปคำต้นทางในภาษาเขมรโบราณ จะพบว่า พยัญชนะสะกดของรูปคำต้นทางภาษาเขมรโบราณเป็น *n* เช่นเดียวกับในคำยืม นั่นคือการเปลี่ยนรูปพยัญชนะสะกด **ณ** *n* ในภาษาเขมรเองน่าจะเกิดขึ้นภายหลัง

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *l* เป็น *n*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>tamṇāl</i> “เล่าเรื่อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 200)	ตำนาน <i>tāmṇān</i> /tamna:n/ [เล่าเรื่อง, เรื่องเล่า]	ตำนาน <i>tāmṇān</i> /tamna:n/ [เล่าเรื่อง, เรื่องเล่า]
ขป. ដំណាល <i>taṃṇāl</i> /damnaal/ “เล่าเรื่อง”		
ขก. <i>ramjuol</i> “ป่นป่วน, สะเทือน, กระทบ, สะเทือน ใจ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 173)		ร่ำจวน <i>rāmṇvan</i> /ramcuan/ “ร่ำจวน”
ขป. រំជួល <i>ramjuol</i> /rumcuəl/ “ป่นป่วน, สะเทือน, กระทบ, สะเทือน ใจ”		

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *s* เป็น *t*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>plas</i> / <i>phlās</i> “เปลี่ยน, ตัวแทน, แทนที่” (Pou, 1992: 335)		ผลัด <i>phlāt</i> /phlāt/ “เปลี่ยน แทนที่, ลักษณะนามเรียกการ ผลัดเปลี่ยนเวรยาม”
ขป. ផ្លាស់ <i>phlās'</i> /plah/ “ผลัด, เปลี่ยน, ย้าย”		
ขป. <i>pros</i> “ทำให้ฟื้นคืนสติหรือ มีชีวิต, ที่รู้สึกเห็นใจ, ใจกว้าง, ปลดปล่อย” (Pou, 1992: 334)	โปรด <i>prot</i> /prò:t/ “ถูกใจหรือ พอใจมาก, แสดงความเมตตา กรุณาโดยปลดเปลื้องความ เดือดร้อน, ใช้ประกอบหน้า	โปรด <i>prot</i> /prò:t/ “ถูกใจหรือ พอใจมาก, แสดงความเมตตา กรุณาโดยปลดเปลื้องความ เดือดร้อน, ใช้ประกอบหน้า
ขก. <i>pros, pross</i> “โปรด,		

ปลดปล่อย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 204)	กริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ, ที่ถูกใจหรือพอใจมาก”	กริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ, ที่ถูกใจหรือพอใจมาก”
ขป. แปรส <i>pros</i> /praoh/ “โปรด ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ปล่อย เนรเทศ ช่วยชีวิต ใถ่คืน รัก”		

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *r* เป็น *n*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>kānhār</i> “กัณฑ์, ใบพัด” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 119)	กัณฑ์ <i>kānhān</i> /kaŋhān/ “สิ่งที่ประกอบด้วยใบพัดหมุน ได้ด้วยกำลังลม”	
ขป. กัญหาร <i>kañhār</i> /kaŋhaar/ “กัณฑ์”		
ขบ. <i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)	ขดาน <i>khtān</i> /khà?da:n/ “กระดาน”	
ขป. กฺทาร์ <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่ เลื้อยออกเป็นแผ่น”		
ขป. ฝุส <i>phsār</i> /psaa/ “บักกรี, เชื้อม”	ฝसान <i>phsān</i> /phà?sǎ:n/ “ประसान”	ฝसान <i>phsān</i> /phà?sǎ:n/ “ประसान”

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *r* เป็น *l*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)	ขดาล <i>khtāl</i> /khà?da:n/ “กระดาน”	
ขป. กฺทาร์ <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่ เลื้อยออกเป็นแผ่น”		

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *l* เป็น *r*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>raṃyol</i> / raṃyval “พู่” (Pou, 1992: 396)	รยวร <i>rayvar</i> /rá?yuan/ “พู่ห้อย, ระบาย, พู่ม่าน, พวงมาลัยแขวน”	
ขป. รเฆอล <i>raṃyol</i> /rumyool/ “ระย้า”		

វិយុល *ramyuol /rumyuəl/*

“พู่ห้อย ระบาย, พู่มาง,
พวงมาลัยแขวน” (Guesdon,
1930: 1536)

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *l* เป็น *n*

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. **ក្រវាល** *kravael*

/krawael/ “ตระเวน, ด้อม ๆ
มอง ๆ ตรวจตรา, เทียว, เดิน,
สอดส่อง, พเนจร, เดินวนเวียน,
ลาดตระเวน”

ក្រវេន *krahven*

/kràʔwe:n/ “เทียวตรวจตรา”

การปรับรูปพยัญชนะสะกดแบบนี้ช่วยให้รูปคำเหมือนคำไทยมากขึ้น นอกจาก
การปรับรูปพยัญชนะสะกดที่มีเฉพาะในภาษาเขมรแล้ว ข้อมูลในสมุทราโฆษคำฉันท์ยังแสดงตัวอย่าง
การปรับรูปพยัญชนะอื่นๆ ทั้งรูปที่ตรงกับหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทยและรูปที่ไม่ตรงกับ
หน่วยเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทย ทำให้มีรูปคำคล้ายเป็น คำภาษาต่างประเทศมากขึ้น

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *k* เป็น *k*

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. **បង្កើត** *pañ-oeñ*

/baŋqəəñ/ “ทำให้แตกตื่น,
ทำให้ตื่นตกใจ”

ប័ណ្ណិញ *bāñ-eiñ*

/phanʔə:n/ [แตกตื่น, ตกใจ,
ตื่นตระหนก]

ប័ណ្ណិញ *bāñ-eiñ*

/phanʔə:n/ [แตกตื่น, ตกใจ,
ตื่นตระหนก]

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *t* เป็น *t*

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขก. *lamut* “นบนอบ, นอบ
น้อม” (อุไรศรี วรสระริน, 2553:
241)

ลำอุตม์ *lām-ut(m) /lamʔùt/*

“อ่อนน้อม, โน้ม, น้อม”

ขป. **លំអុត** *lam-ut /lumqot/*

“นบนอบ, นอบน้อม”

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *n* เป็น *k*

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. *cren* “มากมาย, มั่งคั่ง,

เจริญ *creiñ /càʔrə:n/*

<p>ประสบผลสำเร็จ” (Pou, 1992: 173)</p> <p>ขก. <i>cren, creny, croen, cren</i> “มาก” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 74)</p> <p>ขป. เฐีธ <i>croen /craən/</i> “มาก, มั่งคั่ง”</p>		<p>“เดิบโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม”</p>
<p>ขก. <i>paṃṇān</i> “กำไร, ผลประโยชน์” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 186)</p> <p>ขป. บ๋ณณ <i>paṃṇān /bamnaan/</i> “กำไร, ผลประโยชน์”</p>	<p>บ๋ณณ <i>pāṃṇāñ /bamna:n/</i> “เงินตอบแทนความชอบ”</p>	
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>n</i> เป็น <i>r</i></p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขก. <i>laṃdon</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทูลดั่ง, ทิ้งดั่ง” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 117)</p> <p>ขป. ล๋นเดอ <i>laṃdon /lumtoon/</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม”</p>	<p>ล๋นเดอ <i>lāṃdor /lantho:/</i> [นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง]</p>	
<p>ขป. <i>on</i> “โנם, น้อม, แสดงความเคารพ” (Pou, 1992: 55)</p> <p>ขป. เณ <i>on /qaon/</i> “ก้ม, โอน, โนม, น้อม”</p>	<p>เณ <i>ar /ʔa:n/</i> [น้อมลง, โนม]</p>	
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>n</i> เป็น <i>āṃ</i></p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. สธำบ <i>sandhāp' /santhōəp/</i> “ตะคอก, ตวาด”</p>	<p>สธำบ <i>sāṃdāp /sāmtháp/</i> “ย้า, กำชับ, ซ้ำเติม, ชู”</p>	

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *r* เป็น *ñ* หรือ *n*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>srasir</i> / <i>sarsir</i> “งาน ประจำ, ประทับใจ, เขียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516) ขก. <i>saraser</i> “สรรเสริญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 235) ขป. សរសើរ <i>sarsoer</i> / <i>sasaə</i> / “สรรเสริญ, ยกย่อง”	สรรเสริญ <i>sarrsreiñ</i> <i>/sǎnsǎ:n/</i> “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชม ด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณ ความดี”	
ขบ. <i>gamñūr</i> / <i>gamñvar</i> “ภาพวาด” ขป. គំនូរ <i>gamñūr</i> / <i>kumnuu</i> / “ภาพวาด ภาพ”	คำนวน <i>gāmñvan</i> <i>/khamnuan/</i> “วาด, เขียน; คิดหาผลลัพธ์โดยวิธีเลข”	

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *r* เป็น *th*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>prasir</i> “สิ่งที่เขียน, ข้อความ, เอกสาร, จารึก” (Pou, 1992: 331) ขก. <i>prasetth</i> , <i>prasoergg</i> “ประเสริฐ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 200) ขป. ប្រសើរ <i>prasoer</i> <i>/prasaə/</i> “ประเสริฐ”	ประเสริฐ <i>prahsreith</i> <i>/pràʔsə:t/</i> “วิเศษ, ดีเลิศ, ดี ที่สุด”	

ดูเหมือนว่ารูปคำ **ประเสริฐ** *prahsreith* /*pràʔsə:t*/ นี้มีการปรับรูปพยัญชนะสะกด *r* ของพยางค์ที่สองของคำต้นทางเป็นพยัญชนะต้นควบและเพิ่มรูปพยัญชนะสะกด **ฐ** *th* เข้ามา

ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด *l* เป็น *ñ*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>gvāl</i> “ผู้ดูแลสัตว์ โดยเฉพาะช้าง” (Pou, 1992:	ควาญ <i>gvāñ</i> / <i>khwa:n</i> / “ผู้ดูแลช้าง”	

<p>143)</p> <p>ขป. ฆฺวณ <i>ghvāl</i> /kwial/ “เลี้ยง อย่างเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย”</p>		
<p>ขก. <i>pramūl</i> “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อมเข้าด้วยกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 160)</p> <p>ขป. ปฺรมฺยณ <i>pramūl</i> /pramoul/ “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อมเข้าด้วยกัน”</p>		<p>ประมวณ <i>prahmvañ</i> /pràʔmuan/ “รวบรวมให้เข้า ระเปียบเป็นหมวดหมู่”</p>
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>l</i> เป็น <i>r</i></p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. <i>trakāl</i> “ที่สวยงามเลิศ เลอ” (Pou, 1992: 228)</p> <p>ขก. <i>trakāl</i> “ตระการ, ใหม่, แปลกดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 270)</p>	<p>ตระการ <i>trahkār</i> /tràʔka:n/ “งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่าง ๆ”</p>	<p>ตระการ <i>trahkār</i> /tràʔka:n/ “งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่าง ๆ”</p>
<p>ขป. ทฺรคณ <i>trakāl</i> /trakaal/ “แรกมี, เพิ่งเปลี่ยนใหม่, เพิ่งมี ใหม่, แปลก, สวย, หายาก, วิเศษ, ไม่เหมือนใคร, ไม่ ธรรมดา, น่าพิศวง, ซอบกล”</p>		
<p>ขป. <i>pandval</i> “คำสั่ง, กำหนด (ราชา.)” (Pou, 1992: 299)</p> <p>ขป. บฺนฺยณ <i>pandūl</i> /bantuul/ “พระบันฑูร, พระ ราชดำรัส, ทำให้ทูน, กล่าว, พูด”</p>	<p>บันฑูร <i>pāṇḍūr</i> /banthu:n/ “คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวัง บวรสถานมงคล ; (โบ) พระมหาอุปราช, คำสั่งพระมหาอุปราช”</p>	
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>s</i> เป็น <i>j</i></p> <p>คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. <i>pnos</i> / <i>phnos</i> “เป็นที่</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj</i> /phàʔnùat/</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj</i> /phàʔnùat/</p>

<p>สักการะทางศาสนา, การอุปสมบท” (Pou, 1992: 322) ขป. ផ្លួស <i>phnuos</i> /pnuəh/ “ผนวช, การบวช”</p>	“บวช”	“บวช”
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>s</i> เป็น <i>s̄</i></p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. <i>mās</i> “ทอง” (Pou, 1992: 373) ขก. <i>mās</i>, <i>māss</i> “ทอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 158) ขป. មាស <i>mās</i> /miəh/ “ทอง”</p>	<p>มาศ <i>mās</i> /mā:t/ “ทอง; กัมมะถัน”</p>	<p>มาศ <i>mās</i> /mā:t/ “ทอง; กัมมะถัน”</p>
<p>ขป. <i>les</i> “มากกว่า, เหนือ” (Pou, 1992: 421) ขป. លើស <i>loes</i> /ləəh/ “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น”</p>	<p>เลิศ <i>leis</i> /lê:t/ “ยอดดีหรือ ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็น พิเศษ”</p>	<p>เลิศ <i>leis</i> /lê:t/ “ยอดดีหรือ ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็น พิเศษ”</p>
<p>ตัวอย่างคำที่ปรับรูปพยัญชนะสะกด <i>s</i> เป็น <i>s̄</i></p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. <i>tās</i> “ชิง, ตึง, แฝ่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216) ขป. តាស <i>tās</i> /daah/ “กาง, แฝ่, ชิง, พอก, แน่นชนิด, ดาชดา, เกลื่อนกลาด, ปกคลุม ไปด้วย”</p>	<p>ดาช <i>tās</i> /dà:t/ “ดาชดา, มากมาย, เกลื่อนกลาด, มี ทั่วไป”</p>	<p>ดาช <i>tās</i> /dà:t/ “ดาชดา, มากมาย, เกลื่อนกลาด, มี ทั่วไป”</p>
<p>ขป. ត្រោស <i>tros</i> /traoh/ “ขึ้น เปลี่ยว, เกเร, ไม่เชื่อฟัง, เพศผู้, แกร่ง, บึกบึน”</p>	<p>โตรษ <i>troş</i> /trò:t/ “เปลี่ยว, คะนอง, เพศผู้”</p>	

การปรับรูปในลักษณะนี้อาจเกิดจากการแก้ไขเกินเหตุ (hypercorrection) เพื่อให้คำนั้นดูเป็นคำภาษาต่างประเทศ เช่น เจริญ *creiñ /cà?rə:n/* “เติบโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม” การเทียบแบบคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต เช่น คำว่า ลำอุตม์ *lām-ut(m) /lam?ùt/* “อ่อนนุ่ม, โน้ม, นุ่ม” ที่มีการใช้รูปพยัญชนะสะกดสองตัวซ้อนกันและมีเครื่องหมายทัณฑฆาต และพบคำว่า ทรสะคักดิ์ *trahśāk(ti) /trà?sàk/* [แผ่ขยาย, ปกคลุม] มาจากคำต้นทางว่า ทรสาก *trasāk /trasaak/* “แผ่ขยาย, ปกคลุม” (Guesdon, 1930: 716) ที่มีการปรับเป็นรูปพยัญชนะสะกดซ้อนและมีเครื่องหมายทัณฑฆาต เช่นกัน คำว่า สรรเสริญ *sarrsreiñ /sānsə:n/* “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชมด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณความดี” ประเสริฐ *prahsreith /prà?sə:t/* “วิเศษ, ดีเลิศ, ดีที่สุด” มาศ *mās /mā:t/* “ทอง; กำมะถัน” โตรช *troç /trò:t/* “เปลี่ยว, คะนอง, เพศผู้” ที่มีการใช้รูปพยัญชนะสะกด ซึ่งไม่ได้ใช้ในคำยืมภาษาเขมรส่วนใหญ่ Varasarin (1984: 64) เสนอว่าการที่รูปพยัญชนะสะกด *ล* ในภาษาเขมรเปลี่ยนเป็น *ญ ñ* ในภาษาไทย ที่ปรากฏในคำเช่น ความญ *gvāñ /khwan/* “ผู้ดูแลข้าง” น่าจะเนื่องจากความคล้ายคลึงของรูปอักษร *ล* ของภาษาเขมรกับรูปอักษร *ญ ñ* ของภาษาไทย

ข้อมูลในสมุทรมุขคำฉันท์แสดงให้เห็นว่า เมื่อเทียบกับคำต้นทางภาษาเขมร คำยืมบางคำมีการตัดรูปพยัญชนะสะกดออก รูปพยัญชนะสะกดที่ถูกตัดออกมีหลายรูป เช่น *ก k, ง ñ, จ c, น n* และ *ร r*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>สรัตัก sratik /sratək/</i> “แน่นิ่ง, ไม่กระตุกกระตัก”	สรัตือ <i>sratīa /srà?tuw/</i> [แน่นิ่ง ไม่กระตุกกระตัก]	
ขป. <i>ทราต trac' /trac/</i> “เต็ร็จเต็ร” เดิมเขียนว่า <i>ทเรต trec</i> แต่ยังคงออกเสียงว่า <i>/trac/</i>	เต็ร <i>tre' /trè:/</i> “เดินไปเดินมา”	
ขก. <i>ลันดอน lamdon</i> “นอบน้อม, อ่อนนุ่ม, <i>น้อมลง, ทรวดตัวลง, ทิ้งตัวลง</i> ” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 117)	ลันโท <i>lāndo /lantho:/</i> [นอบน้อม, อ่อนน้อม, <i>น้อมลง</i>]	
ขป. <i>ลัมเตอน lamdon</i> <i>/lumtoon/</i> “นอบน้อม, อ่อนนุ่ม”		
ขป. <i>ทรสาก krasār /krasaa/</i>	กระสา <i>krahśā /krà?sā:/</i>	

“นกกินปลา รูปคล้ายนกยางแต่ “ชื่อนกขนาดใหญ่หลายชนิด”
โตกว่า”

2. ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปสระ

ระบบอักขรวิธีของภาษาเขมรโบราณรับมาจากอินเดีย ซึ่งมีรูปสระไม่เพียงพอต่อการถ่ายทอดเสียงสระของภาษาเขมร ตั้งแต่ภาษาเขมรสมัยโบราณแล้ว Jacob (1993: 4–9) สืบสร้างหน่วยเสียงสระของภาษาเขมรโบราณจากรูปสระได้เป็น หน่วยเสียงสระเดี่ยว /i, e, a, ā, u, o/ หน่วยเสียงสระประสม /iə, iə, uə, uə/ โดยในภาษาเขมรสมัยก่อนพระนครไม่มีหน่วยเสียงสระประสมเสียงสั้น

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของรูปสระกับหน่วยเสียงสระของภาษาเขมรโบราณ พบว่า สระแฝงมีค่าเท่ากับหน่วยเสียงสระ /a/ รูปสระ *a ā* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /ā/ รูปสระ *i i* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /i/ รูปสระ *u ū* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /u/ รูปสระ *e* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /e/ รูปสระ *o* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /o/ รูปสระ *am* ใช้แทนหน่วยเสียง /am/ รูปสระ *ai* ใช้แทนเสียง /ay/ รูปสระ *au* ใช้แทนเสียง /av/ ซึ่ง 3 รูปหลังแทนค่าของเสียงสระและพยัญชนะสะกดไว้ด้วยกัน ส่วนหน่วยเสียงสระประสมสั้น ใช้รูปสระ *ya yā ye* แทนหน่วยเสียง /iə iə/ และใช้รูปสระ *va vā vo* แทนหน่วยเสียง /uə, uə/ ภาษาเขมรมีพัฒนาการของหน่วยเสียงสระในสมัยต่อมา เพื่อทดแทนการรวมกันของหน่วยเสียงพยัญชนะต้น และมีการเพิ่มรูปสระต่างๆ ด้วย รูปสระของคำยืมภาษาเขมรส่วนใหญ่สัมพันธ์กับรูปสระในคำเขมรโบราณ และด้วยเหตุที่ในภาษาเขมรเองก็มีการเปลี่ยนแปลงของเสียงสระ การศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยควรเทียบจากรูปมากกว่าเสียง ดังนี้

2.1 สระแฝง *a* ระบบอักขรวิธีภาษาเขมรอนุญาตให้เขียนรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว โดยไม่จำเป็นต้องแสดงรูปสระ เสียงสระของรูปพยัญชนะต้นสัมพันธ์กับยุคสมัยและชุดของพยัญชนะต้น กล่าวคือ เสียงสระในภาษาเขมรโบราณที่ติดกับรูปพยัญชนะต้นคือ /a/ ส่วนเสียงสระที่ติดกับรูปพยัญชนะต้นในภาษาเขมรปัจจุบันคือ /aa/ และ /və/ ขึ้นอยู่กับชุดของพยัญชนะ ในงานวิจัยนี้ เรียกเสียงสระที่ไม่ปรากฏรูปว่า สระแฝง (inherent vowel) ระบบอักขรวิธีไทยกำหนดเสียงสระแฝงของรูปพยัญชนะเป็น /v:/ โดยเมื่อเขียนในรูปของคำ จะต้องมียุทธสระ *o* อยู่เสมอไม่เหมือนอักขรวิธีภาษาเขมรที่ไม่ต้องมียุทธสระกำกับ จากข้อมูลคำยืม พบว่ารูปคำต้นทางภาษาเขมรที่ประกอบด้วยสระแฝงเมื่อใช้ในภาษาไทยจะต้องมียุทธสระ *o* ตามอักขรวิธีไทยด้วย คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจะมีรูปสัมพันธ์กับรูปคำในภาษาเขมรปัจจุบันดังนี้ คือ หากคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันมีรูปสระแฝง ในภาษาไทยจะเขียนด้วยรูปสระ *o* แต่หากในภาษาเขมรรูปคำมีสระแฝงและประกอบด้วยเครื่องหมายรัศสัญญา ในภาษาไทยจะเขียนโดยไม่มีรูปสระ *o*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขก. <i>grañ</i> “ครอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 97)</p> <p>ขป. ក្រុង <i>grañ</i> /krovŋ/ “ครอง, ปกครอง, พิทักษ์รักษา, ครอบ, คลุม, ท่อ”</p>	<p>ครอง <i>grañ</i> /khrɔ:ŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”</p>	<p>ครอง <i>grañ</i> /khrɔ:ŋ/ “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”</p>
<p>ขบ. <i>krañ</i> / <i>kron</i> “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114)</p> <p>ขป. ក្រង <i>krañ</i> /kraaŋ/ “ร้อย อย่างร้อยดอกไม้”</p>	<p>กรอง <i>krañ</i> /krovŋ/ “ร้อย, ถัก, ทอ”</p>	
<p>ขบ. <i>lap</i> “ทำอย่างลับ ๆ” (Pou, 1992: 415)</p> <p>ขป. លប <i>lap</i> /lovɔp/ “2. ลอบ, แอบ, ย่อง”</p>	<p>ลอบ <i>lap</i> /lɔ:p/ “แอบทำโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้เห็น”</p>	
<p>ขบ. <i>gañ</i> “คงอยู่, ยืนนาน, มีชีวิตอยู่, คงทน (ราชา)” (Pou, 1992: 131)</p> <p>ขก. <i>gañ</i> “คง, ประทับ, อยู่” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 94)</p> <p>ขป. តង់ <i>gañ</i> /kñəŋ/ “คงอยู่, เหลืออยู่, อยู่ยงคงกะพัน, กล้าหาญ, ไม่ผันแปร, แน่ใจ, ถาวร, มั่นคง, อาศัยในที่เดิม, รักษาให้อยู่ในสภาพดี, ทนทาน, คง, พัก (ราชา) คำที่บอกเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ (ไว.)”</p>	<p>คง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม, คง, ประทับ, อยู่”</p>	<p>คง <i>gañ</i> /khon/ “ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม”</p>
<p>ขบ. <i>cañ</i> “ปรารถนา, ต้องการ” (Pou, 1992: 150)</p> <p>ขก. <i>cañ</i> “อยาก, ไคร้, ใฝ่, ปรารถนา, ต้องการ” (อุไรศรี</p>	<p>จง <i>cañ</i> /coŋ/ “ปรารถนา, ต้องการ; เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ หรือบอกความหวัง”</p>	<p>จง <i>cañ</i> /coŋ/ “ปรารถนา, ต้องการ; เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง”</p>

<p>วระระริน, 2542: 64)</p> <p>ขป. คั่น <i>can'</i> /caŋ/ “อยาก, ไคร่, ใฝ่”</p>		
<p>ขป. จระนง <i>dranañ'</i> /trɔnɔŋ/ “ฮึกเหิม, ร้าย, ทะนง”</p>	<p>ทรนง <i>dranañ</i> /tho:ráʔnoŋ/ [ฮึกเหิม, ร้าย, ทะนง]</p>	
<p>ยกเว้นคำต่อไปนี้ที่ภาษาไทยปรับให้รูปไม้หันอากาศ <i>ค</i> ซึ่งสัมพันธ์กับรูป <i>ค</i> ในภาษาเขมรปัจจุบันมากกว่า</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขก. <i>kantrap</i> “ซื้อปลาชนิดหนึ่ง ตัวแบน ใช้เป็นอาหารได้” (Pou, 1992: 71)</p> <p>ขป. กกรู้บ <i>kantrap'</i> /kantrap/ “ปลาหมอช้างเหยียบ”</p>		<p>กระตริบ <i>krahtráp</i> /kràʔtráp/ “ปลาหมอช้างเหยียบ”</p>
<p>ในกรณีที่คำต้นทางภาษาเขมรที่มีสระแฝงและมีเครื่องหมายรัสส์ัญญา ในภาษาไทยมักจะสระของคำต้นทางบางคำมีการปรับเป็นรูปไม้หันอากาศ <i>ค</i> ซึ่งสัมพันธ์กับเสียงสระ /a/ ของคำยืม การปรับรูปนี้สัมพันธ์กับรูปคำของภาษาเขมรปัจจุบันที่เป็นรูปสระ <i>ค</i> ด้วย</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. <i>kan</i> / <i>kān</i> “ถือ, รั้งหน้าที่, รั้งตำแหน่ง” (Pou, 1992: 67)</p> <p>ขก. <i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วระระริน, 2542: 120)</p> <p><i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วระระริน, 2542: 121)</p> <p>ขป. ก้าน <i>kān'</i> /kan/ “ถือ, สู้”</p>	<p>กั้น <i>kān</i> /kan/ [ถือ]</p>	
<p>ขป. <i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)</p>	<p>กระลับ <i>krahlap</i> /kràʔláp/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]</p>	<p>กระลับ <i>krahlap</i> /kràʔláp/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]</p>

ขก. <i>kralāp'</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115) ขป. ក្រឡាប់ <i>kralāp'</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลัง กลับ”		
---	--	--

เมื่อคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันใช้สระแฝงและเครื่องหมาย **សង្កត់** *saṅkat'* (รัศสัญญา) ในคำพยางค์ปิด คำยืมในภาษาไทยมีเสียงสระเป็น /o/ ไม่แสดงรูปสระ คือปรากฏเพียงรูปพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด เรียกว่าสระโอะลดรูป

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขก. <i>klas'</i> “กลด” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 128) ขป. ក្លស់ <i>klas'</i> /krah/ “กลด”	กลด <i>klat</i> /klòt/ “เครื่องกั้น กันแดดหรือฝน ลักษณะคล้าย ร่มขนาดใหญ่ ขอบมีระบาย คั่น ยาว ใช้ถือกันเจ้านาย”	
ขก. <i>phcañ</i> “บรรจง, ตั้งใจ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 192) ขป. ផ្អង់ <i>phcañ'</i> /pcaŋ/ “ตั้งใจทำโดยประณีตบรรจง, ผจงทำ”	ผจง <i>phcañ</i> /phàʔcoŋ/ “ความตั้งใจ, ตั้งใจทำให้ดี, บรรจง”	
ขป. ប្លង់ <i>plañ'</i> /pɿaŋ/ “ตาย”	ปลง <i>plañ</i> /ploŋ/ “เอาลง, ปลอยหรือเปลื้องให้พ้นไป”	

นอกจากนี้ พบคำต้นทางที่มีสระแฝงและเครื่องหมาย **សង្កត់** *saṅkat'* (รัศสัญญา) 1 คำที่รูปคำในภาษาเขมร *lanlañ'* “เว้งว้าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 172-173) มีรูปเป็น **លន្លង់** *lanlañ'* /lǎŋnlǎŋ/ “เว้งว้าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว” ในภาษาเขมรปัจจุบันที่มีการปรับรูปเป็นสระอู *u* คำว่า **រលុង** *raluñ'* /ráʔluŋ/ “ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”

2.2 รูปสระ ā คำต้นทางเขมรที่มีรูปสระ ā ส่วนใหญ่ยังคงมีรูปเป็น ā ในคำยืม เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)	ขดาน <i>khtān</i> /khàʔda:n/ “กระดาน”	

ขป. กฺทา <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่ เลื้อยออกเป็นแผ่น”		
ขป. <i>tvāy</i> / <i>thvāy</i> / <i>thvai</i> “มอบ, ให้” (Pou, 1992: 234) ขก. <i>thvāy</i> “ถวาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 267) ขป. ถฺวาย <i>thvāy</i> /twaay/ “มอบ, ให้”	ถฺวาย <i>thvāy</i> /thàʔwǎːj/ “ให้, มอบให้ (ราชา.)”	ถฺวาย <i>thvāy</i> /thàʔwǎːj/ “ให้, มอบให้ (ราชา.)”
ขป. <i>rān</i> “เร่ร้อน, บุกรุก” (Pou, 1992: 402) ขก. <i>rān</i> “ถาง, ราน, บุกรุก” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 223) ขป. รณ <i>rān</i> /riən/ “ถาง, ราน, บุกรุก”	รณ <i>rāñ</i> /ra:n/ “รบ”	รณ <i>rāñ</i> /ra:n/ “รบ”
<p>ข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์แสดงให้เห็นตัวอย่างคำที่มีการปรับรูปสระตามเสียงของคำ ภาษาเขมรปัจจุบันด้วย หากภาษาไทยยืมคำว่า สมฺถาร <i>saṃdār</i> /samtɕ/ “ตะเบ็งเสียง ร้องเสียง สนั่นหวั่นไหว ร้องแปรแปรอย่างซ่าง” จากภาษาเขมรโดยรูป รูปคำยืมควรเป็น *สํถาร <i>sāṃdār</i> /sāmtha:n/ แต่พบว่าคำนี้มีรูปเป็น สํถียร <i>sāṃdīy</i> /sāmthian/ [ตะเบ็งเสียง ร้องเสียงสนั่น หวั่นไหว] คือมีการเปลี่ยนเป็นสระเอีย <i>īy</i> สะท้อนว่าในภาษาเขมรมีการแยกเสียงสระออกเป็น 2 ชุด แล้วเมื่อไทยยืมคำนี้มา จึงรับมาทั้งรูปและเสียงตามที่มีการแยกเสียงในภาษาเขมรปัจจุบัน</p> <p>รูปสระ <i>ā</i> และเครื่องหมาย สํ <i>saṅkat</i> (รัสส์ัญญา) ของคำพยางค์ปิดในภาษาเขมร อาจปรากฏเป็นรูปไม้หันอากาศในคำยืม เครื่องหมายนี้ใช้ในภาษาเขมรสมัยกลางหรือสมัยปัจจุบัน เท่านั้น เมื่อเทียบกับคำที่พบคู่เทียบในภาษาเขมรโบราณ จะสัมพันธ์กับรูปสระแฝง <i>a</i> เช่น</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. กฺลās <i>klās</i> /klah/ “กลัด ด้วยไม้กลัดหรือเข็ม”	กฺลัด <i>klāt</i> /klət/ “สวะที่ติด ขวางคลองแน่นอยู่, เสียบขัดไว้ ให้อยู่ด้วยของแหลม”	
ขป. จฺณās <i>jaṃnān</i> /cumnǎn/ “การเหยียบ”	จํนัน <i>jāṃnān</i> /chamnan/ “เหยียบ”	
ขป. <i>stap</i> / <i>stāp</i> “ฟั่ง, เก็บ”		สตັบ <i>stāp</i> /sàʔdàp/ “ตั้งใจ,

<p>รวบรวม, รับ, เชื้อฟิง” (Pou, 1992: 508)</p> <p>ขก. <i>stāpp</i> “สตับ, ฟิง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 251)</p> <p>ขป. สฺทាប់ <i>stāp'</i> /sdap/ “ฟิง, เจียหุฟิง”</p>		<p>ไต้ยีน”</p>
<p>นอกจากนี้ ยังพบว่ารูปสระ <i>ā</i> ของคำต้นทางภาษาเขมร เมื่อมีพยัญชนะสะกดเพดานแข็ง <i>c</i> หรือ <i>ñ</i> ในคำยืมอาจเปลี่ยนรูปเป็น <i>e</i> เนื่องจากมีการกลมกลืนทางเสียงกับเสียงพยัญชนะสะกดเพดานแข็ง การเปลี่ยนรูปนี้อาจสัมพันธ์กับรูปสระของคำในภาษาเขมรปัจจุบันหรือไม่ก็ได้</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขบ. <i>kaṃṇāc</i> “โหดร้าย, อันตราย, รุนแรง” (Pou, 1992: 84)</p> <p>ขป. คัมณัច <i>kaṃṇāc</i> /kamnaac/ “ดุร้าย ใช้ได้ทั้งกับคนและสัตว์”</p>	<p>กระเหน็จ <i>kraḥhneç</i>⁸ /kràʔnèt/ [ดุร้าย, ดุเดือด, รุนแรง]</p>	
<p>ขบ. <i>khpac</i> “ลวดลาย, ภาพวาด, ภาพแกะสลัก” (Pou, 1992: 128)</p> <p>ขป. คฺพาคฺ <i>kpāc' kpūr</i> /kbac kbou/ “ลวดลายต่าง ๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”</p>	<p>เขบ็จ <i>khpeç</i>⁸ /khàʔbèt/ “ลวดลาย”</p>	
<p>ขบ. <i>pam̄bañ</i> “เติม, เสริม, ทำให้สมบูรณ์” (Pou, 1992: 303)</p> <p>ขก. <i>pam̄beñ</i> “บำเพ็ญ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 27 - 28)</p> <p>ขป. บัมเบญ <i>pam̄beñ</i></p>	<p>บำเพ็ญ <i>pām̄beñ</i>⁸ /bamphen/ “ทำให้เต็ม บริบูรณ์, เพิ่มพูน, ประพฤติ, ปฏิบัติ”</p>	<p>บำเพ็ญ <i>pām̄beñ</i>⁸ /bamphen/ “ทำให้เต็ม บริบูรณ์, เพิ่มพูน, ประพฤติ, ปฏิบัติ”</p>

/bampiñ/ “เติมให้เต็ม, ทำให้ บริบูรณ์, บำเพ็ญ”		
ขก. <i>phṭāc'</i> “ทำให้ขาด, ตัด ขาด, เผล็จ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161)		เผล็จ <i>phtec⁸</i> /phàʔdèt/ “ตัด, ขจัด, ขาด”
ขป. <i>phṭāc'</i> /pdac/ “ทำ ให้ขาด, ตัดขาด, เผล็จ”		
ขก. <i>paṃṇāc'</i> “บำเหน็จ, ฝีมือ, สินน้ำใจ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 186)	บำเหน็จ <i>pāṃṇec⁸</i> /bamnèt/ “รางวัล”	
ขป. <i>paṃṇāc'</i> /bamnac/ “บำเหน็จ, ฝีมือ, สินน้ำใจ, ตอบแทน”		
<p>2.3 รูป <i>ah</i> ในภาษาเขมรยังคงเป็นรูป <i>ah</i> ในภาษาไทย แต่เนื่องจากภาษาไทยไม่มี หน่วยเสียงพยัญชนะสะกด /h/ รูป <i>ah</i> จึงปรับเสียงพยัญชนะสะกดเป็น /ʔ/ ดังตัวอย่าง คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
ขก. <i>jrāh</i> “สะอาด, หมดจต, ไม่ มีมลทิน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113)	ขระ <i>jah</i> /cháʔráʔ/ [สะอาด, หมดจต, ไม่มีมลทิน]	
ขป. <i>ជ្រះ</i> <i>jah</i> /crəəh/ “สะอาด, หมดจต, ไม่มีมลทิน”		
ขก. <i>jaṃṇah</i> “ช้ยชนะ, ความมีช้ย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 224)	ขำนะ <i>jāṃṇah</i> /chamnáʔ/ “ชนะ, ทำให้เขาพ่ายแพ้”	
ขป. <i>ជំនះ</i> <i>jaṃṇah</i> /cumnəəh/ “ช้ยชนะ, ความมี ช้ย”		

2.4 รูปสระ *i ī* ในภาษาเขมรโบราณ รูปสระ *i ī* ใช้แทนหน่วยเสียงสระ /i/ แต่ใน
ภาษาเขมรปัจจุบัน รูปสระนี้พัฒนาเป็นรูปและเสียงสระต่างๆ ข้อมูลในสมุทโฆษะคำฉันท์พบรูปสระที่
สัมพันธ์กับรูปสระ *i ī* ดังนี้

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูป *i ī* เป็นรูปสระ *ī*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kci / khci</i> “เขี้ยวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108) ขก. <i>kcī</i> “ขจี, อ่อน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 122) ขป. <i>ខ្ចី khcī /kcəy/</i> “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”	ขจี <i>khcī /khàʔci:/</i> “งาม สดใส”	
ขบ. <i>tamri / tamr / tamre / tamrya</i> “ข้าง” (Pou, 1992: 212) ขก. <i>tamriy, tamri</i> “ข้าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 261) ขป. <i>ជំរី tamrī /damrəy/</i> “ข้าง”	ดำรี <i>tāmri /damri:/</i> “ข้าง”	
<p>จากข้อมูลพบว่าคำที่มีรูปสระ <i>ī</i> มักเกิดในคำพยางค์เปิด หรือไม่มีพยัญชนะสะกด ในขณะที่ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูป <i>i</i> ยังคงเป็นรูปสระ <i>i</i> ในคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ โดยรูปสระ <i>i</i> มักเกิดในคำที่มีพยัญชนะสะกด</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>jit</i> “ไถ่, แนนหนา” (Pou, 1992: 187) ขป. <i>ជិត jit /cit/</i> “ไถ่, ชิด, เกือบ, จวน”	ชิด <i>jit /chít/</i> “ไถ่จวนติดหรือ ไถ่จวนติดกัน”	ชิด <i>jit /chít/</i> “ไถ่จวนติดหรือ ไถ่จวนติดกัน”
ขบ. <i>sralit</i> “พันธุ์ไม้ชนิด <i>Dischidia spp.</i> (Asclép.) ดอกมีกลิ่นหอม” (Pou, 1992: 516) ขป. ស្រលិត <i>sralit /sralət/</i> ស្រឡិត <i>sralit /sralət/</i> “ดอก สลิด, ดอกขจร”	สรหลิด <i>srahlit /sàʔàʔlit/</i> “ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง”	

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูป *i ī* เป็นรูปสระ *i* ในภาษาไทย

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kraliñ</i> “จับ, ถือ, ควาง (อาวุธ)” (Pou, 1992: 116) ขป. ក្រឡឹង <i>kraliñ</i> /kraləŋ/ “กลิ้ง, หมุนรอบอย่าง เครื่องกลิ้ง, วนรอบ”	กระลิ่ง <i>krahliñ</i> /kràʔluəŋ/ “จับ, ถือ ควางอาวุธ”	
ขก. <i>kandiñ</i> (อุไรศรี วระระริน, 2553: 291) ขบ. <i>kdiñ</i> / <i>khdiñ</i> “ต้นไม้ชนิด หนึ่ง” (Pou, 1992: 110) ขป. ខ្នឹង <i>khdiñ</i> /ktiŋ/ “ต้น กระทิง หรือกากระทิง”	ขทิง <i>khdiñ</i> /khàʔthuəŋ/ “ไม้ ต้น ใบและผลคล้ายสารภี...”	
ขบ. <i>piñ</i> “พื้นที่น้ำท่วมถึง, บึง, ทะเลสาบ, หนองน้ำ” (Pou, 1992: 312) ขป. បឹង <i>piñ</i> /bəŋ/ “บึง”	บึง <i>piñ</i> /buəŋ/ “แหล่งน้ำ ขนาดใหญ่ มีน้ำขังตลอดทั้งปี”	
ขบ. <i>riik</i> “คิด, นึกถึง” (Pou, 1992: 410) ขก. <i>ralk</i> “ระลึก” (อุไรศรี วระระริน, 2542: 209) ขป. រលឹក <i>ralik</i> /rəlik/ “ระลึก”		รลឹก <i>ralik</i> /ráʔluúik/ “คิดถึง หรือนึกถึงเรื่องราวหรือ เหตุการณ์ในอดีตได้”

เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปสระ *i, ī* ในภาษาเขมรโบราณที่แปรเป็นสระอี *i* ในภาษาไทย จะเกิดกับพยัญชนะสะกดที่เพดานอ่อน และรูปสระภาษาเขมรปัจจุบันก็แปรเป็นรูปสระ *i* เหมือนกับ คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ *i* สัมพันธ์กับคำยืมที่มีรูปสระ *īa*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>gi</i> / <i>gī</i> / <i>gui</i> “เท่ากับ” (Pou, 1992: 135)	คือ <i>gīa</i> /khuu:/ “เท่ากับ”	

<p>ขก. <i>gi, gī, gī, gī, giy</i> “คือ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 96) ขป. กี <i>gī /ki/</i> “1 คือ ใช้ ไขความ 2 ที่, ซึ่ง 3 ได้แก่”</p>		
<p>ขป. ฉี่ <i>jamñi /cumñi/</i> “โรค, อากาศ ไข้, การเจ็บไข้”</p>		<p>ขำเจือ <i>jāmñiā /chamñu:/</i> “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด”</p> <p>ทั้งนี้ ในสมุทรโฆษคำฉันท์ยังพบรูปแปรของ ขำเจือ <i>jāmñiā /chamñu:/</i> อีกรูปหนึ่ง คือ ขำเจือ <i>jāmñiā /chamñuā/</i> และการใช้รูปสระลอย ภ <i>ī /lu:/</i> ในคำว่า บรรณ <i>parī /banlu:/</i> “เปล่งเสียงดังก้อง” ซึ่งมาจากคำต้นทางว่า บฏี <i>panī /banlōi/</i> “แผดเสียง, บั่นลือเสียง” นอกจากนี้ ยังพบคำเขมรปัจจุบัน บฏีก <i>sraṭik /sratak/</i> “แฉ่ง, ไม่กระดุกกระดิก” มีรูปสระ <i>i</i> สัมพันธ์กับรูปสระ <i>ī</i> ของคำยืม สราตี <i>sraṭiā /sràʔtu:/</i> [แฉ่ง ไม่กระดุกกระดิก]</p>
<p>2.5 รูปสระ u ū คำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันที่มีรูปสระ u สัมพันธ์กับคำยืมที่มีรูปสระ u</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. กัญญ <i>kanduy /kantuy/</i> “หาง”</p>	<p>กันทวย <i>kānduy /kanthuj/</i> “หาง”</p>	
<p>ขป. กนุร <i>knur /khnor</i> “ชื่อไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด <i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. ในวงศ์ (Morac.)” (Pou, 1992: 112)</p>	<p>ขนุน <i>khnun /khàʔnũn/</i> “ชื่อ ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ชนิดหนึ่ง”</p>	
<p>ขป. กนุร <i>khnur /knol/</i> “ขนุน”</p>		
<p>ขป. ครอลง <i>craluñ /cralon/</i> “ปะปนกัน, คละกัน”</p>	<p>จรล่ง <i>craluñ /càʔraʔluŋ/</i> [ปะปนกัน, คละกัน]</p>	
<p>ขป. ปาดุก <i>panduk</i> “บรรทุก, ปริมาณความจุ” (Pou, 1992: 299) ขป. บฏุก <i>panduk /bantuk/</i> “ภาระหรือจำนวนที่บรรทุก, กิจการที่รับผิดชอบ, ลินค้ำ”</p>		<p>บรรทุก <i>parrduk /banthúk/</i> “วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงใน ยานพาหนะเป็นต้นเพื่อขนย้าย ทีละมาก ๆ”</p>

ตัวอย่างคำที่มีรูปสระ *i* ยังคงเป็นสระ *i* ในคำยืม และพบว่าคำที่มีรูปสระนี้ไม่มี

พยัญชนะสะกด

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขบ. <i>tamrū</i> “ตกแต่ง, ทำให้ถูกต้อง, สวยงาม, แก้ไขให้ถูกต้อง” (Pou, 1992: 213)</p> <p>ขก. <i>tamrūv</i> “ทำให้ถูกต้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 255)</p> <p>ขป. តម្រូវ <i>tamrūv</i> /damrəw/ “ทำให้ถูกต้อง”</p>	<p>ตำรู <i>tāmṛū</i> /damru:/ “งาม, น่ารัก”</p>	
<p>ขบ. <i>plu</i> / <i>phlu</i> / <i>phlū</i> “ทาง, ทางเดิน, ถนน” (Pou, 1992: 335)</p> <p>ขก. <i>phlū</i>, <i>phlūv</i> “ทาง, ถนนทาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 194)</p> <p>ขป. ផ្លូវ <i>phlūv</i> /pləw/ “ทาง”</p>	<p>ผลู <i>phlū</i> /phlū:/ “ทาง”</p>	
<p>รูปคำ ตำรู <i>tāmṛū</i> /damru:/ “งาม, น่ารัก” และ ผลู <i>phlū</i> /phlū:/ “ทาง” สะท้อนการคงรูปสระตามภาษาเขมรโบราณ ในขณะที่การสะกดคำทั้งสองนี้ในภาษาเขมรปัจจุบัน จะต้องมีการพยัญชนะสะกด វ เพิ่มขึ้นมาด้วย</p>		
<p>ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ <i>u</i> สัมพันธ์กับคำยืมที่มีรูปสระ <i>a</i></p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขป. ជម្រុស <i>jhmus</i> /cmuh/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาวปากเสี้ยม หางยาว ลายเป็นปล้อง”</p>	<p>จรมด <i>jramat</i> /cháʔráʔmót/ “ชะมด”</p>	
<p>ขป. ត្រាឡូ <i>tralum</i> /tralom/ “กลมดิก”</p>	<p>สกลม <i>sralam</i> /sàʔlōm/ [กลม]</p>	

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ *ū* เป็น สระ *o*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ឆ្លូត <i>chlūn</i> /clouŋ/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง คล้ายกับปลากระทิงแต่เล็กกว่า” (ฤๅษาสถาปนิก, 1967: 239)	ขรโลง <i>jraloŋ</i> /cháʔráʔlo:ŋ/ [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง]	
<p>ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรูปสระ <i>u ū</i> แสดงให้เห็นว่ารูปคำต้นทางที่เขียนด้วยรูปสระ <i>u ū</i> ยังคงเขียนด้วยสระ <i>u ū</i> เป็นส่วนใหญ่ โดยรูปสระ <i>u</i> จะพบในคำพยางค์ปิดที่มีพยัญชนะสะกด ส่วนรูปสระ <i>ū</i> พบในคำพยางค์เปิดที่ไม่มีพยัญชนะสะกด และพบการแปรของรูปสระ <i>u ū</i> ในภาษาเขมรปัจจุบันเป็น <i>a</i> หรือ <i>o</i> ด้วย แต่ไม่สามารถสืบหารูปคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ</p> <p>2.6 รูปสระ <i>e</i> รูปสระนี้ในภาษาเขมรโบราณแปรเป็นรูปสระหลายรูปในภาษาเขมรปัจจุบัน การพิจารณาคำยืมภาษาเขมรจึงน่าจะยึดรูปคำภาษาเขมรโบราณมากกว่าภาษาเขมรปัจจุบัน</p> <p>ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ <i>e</i> คงรูปเป็นสระ <i>e</i></p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kren</i> “แข็ง, ทำให้แข็ง, เกร็ง” (Pou, 1992: 118)	เกรง <i>kren</i> /kre:ŋ/ [นีกกล้วย, นีกวิตก]	
ขก. <i>kren</i> “เกรง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 131-132)		
ขป. ក្រែង <i>kraeŋ</i> /kraeŋ/ “เกรงกลัว”		
ขบ. <i>khney</i> “หมอน, หมอนอิง” (Pou, 1992: 128)	เขนย <i>khney</i> /khəʔnə:j/ “หมอนหนุน”	
ขก. <i>khney, khnoey, khneiy</i> “หมอน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 125)		
ขป. ខ្នើយ <i>khnoey</i> /knaəy/ “หมอน”		
ขก. <i>rambhoey</i> “รำเพย, โขยมาเบา ๆ, พัดเบาๆ” (อุไรศรี	รำเพย <i>rāmbey</i> /ramphə:j/ “พัดอ่อนๆ เรื่อยๆ มักพากลื่น”	

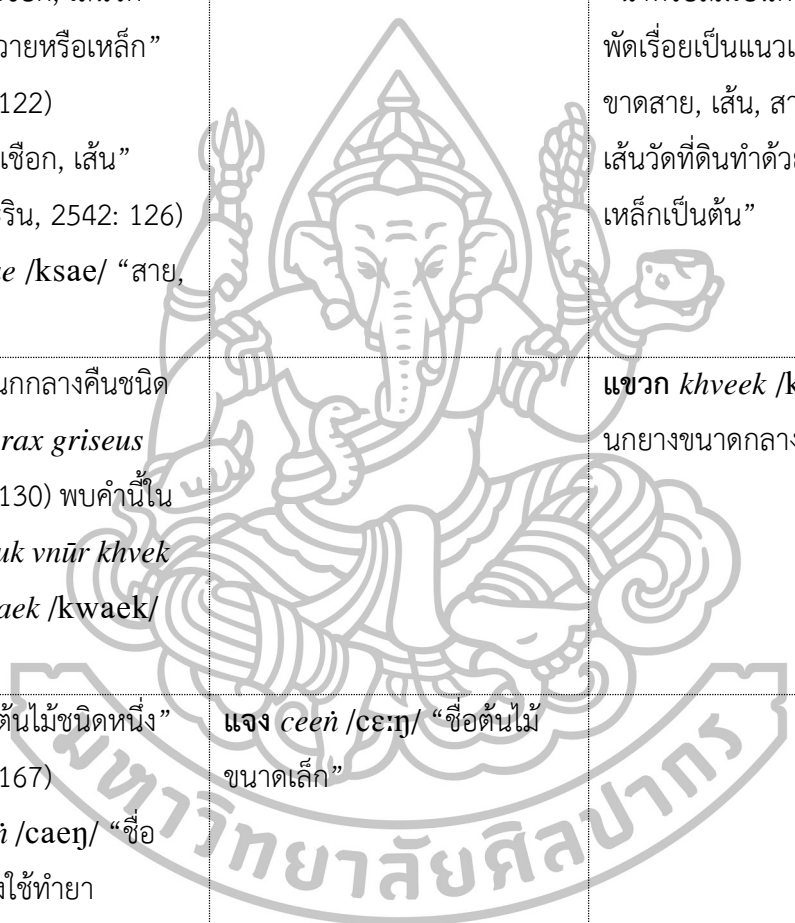
วรรณคดี, 2553: 265) ขป. รឹเค็ย <i>rambhoey</i> <i>/rumphəoy/</i> “รำเพย โขยมา เบาๆ พัดเบาๆ”	หอมของดอกไม้แถมมาด้วย (ใช้ แก่ลม)”	
ขบ. <i>ley</i> “พัน, เลย” (Pou, 1992: 421) ขก. <i>ley, loey</i> “เลย” (อุไรศรี วรรณคดี, 2542: 140) ขป. เญ็ย <i>loey /laoy/</i> “เลย”	เลย <i>ley /lɔːj/</i> “พันหรือเกินจุด ที่กำหนด”	เลย <i>ley /lɔːj/</i> “พันหรือเกินจุด ที่กำหนด”
ขบ. <i>svey</i> “ผลิตเพลินกับการ กิน, ใช้โอกาส, เป็นเจ้าของ, ปกครอง, หลักเกณฑ์” (Pou, 1992: 521) ขก. <i>svoy, svoyy</i> “กิน” (อุไรศรี วรรณคดี, 2542: 257) ขป. สเวย <i>svoy /swaoy/</i> “กิน” สเวย <i>soy /saoy/</i> “กิน”	เสวย <i>svey /sàʔwǎj/</i> “กิน, ครอง, ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับ ประโยชน์”	เสวย <i>svey /sàʔwǎj/</i> “กิน, ครอง, ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับ ประโยชน์”

ตัวอย่างคำในภาษาเขมรโบราณที่มีรูปสระ *e* ข้างต้นสัมพันธ์กับรูปสระ *e* ของคำยืม
 ในภาษาไทย ในขณะที่รูปคำในภาษาเขมรปัจจุบันอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปสระ เช่นคำว่า **เกรง** *kren*
/kreŋ/ [นี่กกลัว, นี่กวิตก] ในกรณีไม่พบคำต้นทางเขมรโบราณแบบคำว่า **รำเพย** *rāmbey /ramphəj/*
 “พัดอ่อนๆ เรื่อยๆ มักพากลิ่นหอมของดอกไม้แถมมาด้วย (ใช้แก่ลม)” จะเห็นว่า การเทียบ
 ความสัมพันธ์กลายเป็นการเทียบรูปสระ *oe* ของเขมรกลางหรือปัจจุบันกับรูปสระ *e* ของคำยืม

ข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบคำต้นทางเขมรปัจจุบัน **เกรว** *kreiv /kreiw/* “กริ้วโกรธ”
 ที่มีรูปสระ *e* สัมพันธ์กับรูปสระ *i* ของคำยืมว่า **กริ้ว** *kriv² /krîw/* “โกรธ, เคือง”

รูปสระ *e* ของภาษาเขมรโบราณสัมพันธ์กับรูปสระ *ee* ในคำยืม และเมื่อตรวจสอบ
 รูปคำเดียวกันนี้ในภาษาเขมรปัจจุบัน พบว่าหลายคำมีรูปเป็น *ae*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>kaṃveñ</i> “กำแพง” (Pou,	กำแพง <i>kāṃbeen</i>	

<p>1992: 91) ขป. กำเฒ่า <i>kambaen</i> /kampeɛŋ/ “กำแพง, ที่กั้น, ขอบ”</p>	<p>/kamphe:ŋ/ “เครื่องกั้น, เครื่องล้อม, ที่ก่อด้วยอิฐ ดิน หรือหิน”</p>	
<p>ขบ. <i>kse / khse</i> “อาการไหล ไป, สาย, เส้นเชือก, เส้นวัด ที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็ก” (Pou, 1992: 122) ขก. <i>khsae</i> “เชือก, เส้น” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 126) ขป. ไจฺย <i>khsae /ksae/</i> “สาย, กระแส”</p>		<p>กระแส <i>krahsee /kràʔsɛː/</i> “น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือ พัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ ขาดสาย, เส้น, สาย, แนว, ทาง, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือ เหล็กเป็นต้น”</p>
<p>ขบ. <i>khvek</i> “นกกลางคืนชนิด หนึ่ง <i>Nycticorax griseus</i> (Pou, 1992: 130) พบคำนี้ใน ชื่อสถานที่ <i>sruk vnūr khvek</i> ขป. ไจฺก <i>khvaek /kwaek/</i> “นกแขวก”</p>		<p>แขวก <i>khveek /khwè:k/</i> “ชื่อ นกยางขนาดกลาง”</p>
<p>ขบ. <i>ceñ</i> “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 167) ขป. ไจฺจ <i>caen /caen/</i> “ชื่อ ต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยา <i>Nieuhriadecandra</i> (Capparidaceae)”</p>	<p>แจง <i>ceñ /cɛ:ŋ/</i> “ชื่อต้นไม้ ขนาดเล็ก”</p>	
<p>ขบ. <i>rhek</i> “ฉีกขาด, แบ่ง, แยก” (Pou, 1992: 472) ขป. รไจฺก <i>rahaek /rɔhaek/</i> “ฉีกขาด, เป็นช่องเหมือนถูก ฉีก”</p>	<p>รแหก <i>raheek /ráʔhè:k/</i> “แตก, แยก”</p>	
<p>ขบ. <i>sveñ</i> “เหี่ยวหา, คั่นหา” (Pou, 1992: 521)</p>		<p>แสวง <i>sveñ /sàʔwɛːŋ/</i> “เหี่ยวหา, คั่นหา, เสาะหา”</p>

ขป. ស្វែង <i>svaen</i> /swaen/ “หา, เสาะหา เทียวหาให้ได้ตั้ง ปรารภณา”	 	
คำเขมรปัจจุบัน ក្រវែល <i>kravael</i> /krawael/ “ตระเวน, ค้อม ๆ มอง ๆ, ตรวจตรา, เทียว, เดิน, สอดส่อง, พเนจร, เดินวนเวียน, ลาดตระเวน” ที่มีรูปสระ <i>ae</i> สัมพันธ์กับรูปสระ <i>e</i> ใน คำยืม เช่นคำว่า กระเวน <i>kravèn</i> /krà?wɛ:n/ “เทียว ตรวจตรา” น่าจะสะท้อนว่าภาษาไทยยืมคำ นี้นี้มาจากภาษาเขมรโบราณ และรูปคำนี้ในภาษาไทยปัจจุบันน่าจะพัฒนาตามอักษรวิธีของภาษาไทย		
คำต้นทางภาษาเขมร	คำต้นทางภาษาเขมรที่มีรูปสระ <i>eh</i> สัมพันธ์กับคำยืมที่มีรูปสระ <i>eeh</i> ภ.1	ภ.2
ขป. <i>peh</i> “เก็บ, เต็ด, ปลิด” (Pou, 1992: 319) ขป. បេះ <i>peh</i> /beh/ “เก็บ, อย่างเก็บผัก เก็บผลไม้, เสียด, เก็บอบ”	แบะ <i>peeh</i> /bè?/ “แบะออก, ทำให้้อ, ้อ, ที่เปิดกว้างออกไป, มีลักษณะกางออกหรือถ่าง ออก”	
ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ <i>e</i> มีรูปเป็น <i>ea</i>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. <i>jhe</i> “ต้นไม้, ป่าไม้, ไม้ซุง” (Pou, 1992: 197) ขก. <i>jhe, jheh</i> (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 110) <i>jjeh</i> “ต้นไม้” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 111) ขป. ឃើ <i>jhoe</i> /chəə/ “ต้นไม้”	เฉอ <i>jhea</i> /chə:/ “ไม้, ต้นไม้”	เฉอ <i>jhea</i> /chə:/ “ไม้, ต้นไม้”
ขป. <i>pamre</i> “รับใช้, คนรับใช้” (Pou, 1992: 303) ขป. បំរើ <i>pamroe</i> /bamraə/ “รับใช้, ผู้รับใช้, เจ้าหน้าที่”	บำเรอ <i>pāmrea</i> /bamra:/ “ปรนนิบัติให้เป็นที่ชอบใจ”	
ขป. <i>le</i> “ข้างบน, เหนือ” (Pou, 1992: 420)	เลอ <i>lea</i> /lə:/ “เหนือ, ข้างบน, ฟ้น, ยี่ง”	เลอ <i>lea</i> /lə:/ “เหนือ, ข้างบน, ฟ้น, ยี่ง”

<p>ขก. <i>le, loe, lei, leh</i> “บน, ข้างบน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 140)</p> <p>ขป. ເລີ <i>loe</i> /lɔɔ/ “บน, เหนือ, ที่”</p>		
<p>รูปสระ <i>e</i> ของคำต้นทางจำนวนหนึ่งสัมพันธ์กับรูปสระ <i>ei</i> ของคำยืมที่พบในสมุทรโฆษ คำฉันท์ และหากไม่พบรูปคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ ความสัมพันธ์ของรูปสระจะเป็น <i>oe</i> ในภาษาเขมรกลางหรือเขมรปัจจุบัน เทียบกับรูปสระ <i>ei</i> ของคำยืม</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขบ. <i>cren</i> “มากมาย, มั่งคั่ง, ประสบผลสำเร็จ” (Pou, 1992: 173)</p> <p>ขก. <i>cren, creny, croen, cren</i> “มาก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 74)</p> <p>ขป. ເຼືອນ <i>croen</i> /craɔn/ “มาก, มั่งคั่ง”</p>		<p>ເຈຣີນ <i>creiñ</i> /càʔrɔ:n/ “เติบโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม”</p>
<p>ขบ. <i>jen</i> “ดิน, ขา, ด้าม” (Pou, 1992: 190)</p> <p>ขป. ເືອນ <i>joen</i> /cɔɔŋ/ “ดิน, ขาย, ขา”</p>	<p>ເືອນ <i>jeiñ</i> /chɔ:ŋ/ “ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”</p>	<p>ເືອນ <i>jeiñ</i> /chɔ:ŋ/ “ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”</p>
<p>ขบ. <i>les</i> “มากกว่า, เหนือ” (Pou, 1992: 421)</p> <p>ขป. ເລີສ <i>loes</i> /lɔɔh/ “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น”</p>	<p>ເລີສ <i>leis</i> /lɔ:t/ “ยอดเยี่ยมหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ”</p>	<p>ເລີສ <i>leis</i> /lɔ:t/ “ยอดเยี่ยมหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ”</p>
<p>ขป. ចំទើត <i>camdoet</i> /camtɔət/ “เขย่ง, เขย่งปลายเท้าเดิน”</p>	<p>ຈະເທັດ <i>caḥdeit</i> /càʔhɔ:t/ [ขวาง]</p>	
<p>ขก. <i>pandoen</i> “เชิดชูจนเหลือ, ”</p>	<p>បររເທິງ <i>parrdein</i></p>	

<p>ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เย็นยอ, ประจบ” (อุไรศรี วระระริน, 2553: 192) ขป. បង្ហើង <i>pandoeñ</i> /bantəoŋ/ “เชิดชูจนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เย็นยอ, ประจบ”</p>	<p>/banthə:ŋ/ “เบิกบาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก”</p>	
<p>ข้อมูลในสมุทรรโฆษคำฉันท์พบว่ารูปสระ <i>oe</i> ของภาษาเขมรสมัยปัจจุบันอาจมาจาก รูปสระ <i>i</i> ด้วย โดยพบตัวอย่างเพียง 1 คำคือ សរសើរ <i>sarsoer</i> /sasaə/ “สรรเสริญ, ยกย่อง” มา จากคำในภาษาเขมรโบราณว่า <i>srasir</i> /sarsir/ “เขียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516) และมีรูป เป็น សរសើរ <i>sarrsreiñ</i> /sənsə:n/ “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชมด้วยความ นิยมพอใจ เย็นยอคุณความดี” ในคำยืม รูปสระ <i>e</i> มีรูปเป็น <i>īey</i> จากข้อมูล พบการแสดงความสัมพันธ์ของรูปสระ <i>e</i> กับรูป <i>īey</i> ในคำยืม ดังตัวอย่าง</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. ក្រឡេច <i>kralēc</i> /kraləc/ “บิดพลิ้ว, บิดเบือน” ขป. ក្រឡេចក្រឡេច <i>kralēc</i> <i>kraluc</i> /kraləc kraloc/ “ปลิ้นปล้อน”</p>		<p>ក្រឡេច <i>kraliēt</i> /kràʔliət/ [ปลิ้นปล้อน]</p>
<p>ขป. <i>rmel</i> “มอง, ดู” (Pou, 1992: 409) ขป. រមែល <i>ramil</i> /rəmil/ “เมียงมอง, ขำเลียงดู, เหลียว มอง”</p>		<p>រមែល <i>ramiēyl</i> /rəʔmian/ “ดู, นำดู”</p>
<p>รูปสระ <i>e</i> มีรูปเป็น <i>īea</i> ในสมุทรรโฆษคำฉันท์พบรูปสระ <i>e</i> ของคำต้นทางเขมรสมัย โบราณจำนวนหนึ่งสัมพันธ์กับรูปสระ <i>īea</i> ในคำยืม และหากไม่พบรูปคำต้นทางเขมรโบราณ ความสัมพันธ์ของรูปสระอาจเป็นรูปสระ <i>oe</i> ของภาษาเขมรกลางหรือปัจจุบันสัมพันธ์กับรูปสระ <i>īea</i> ของคำยืม ดังตัวอย่าง</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. ក្រឡេក <i>kralēk</i></p>	<p>ក្រឡេក <i>kraḥklīeak</i></p>	

/kræiək/ “เหลือบ, ซำเลียง, จ้องมอง”	/kràʔkluək/ [จ้องมองไม่วางตา]	
ขก. <i>pandoeñ</i> “เซิดซุจนเหลียง, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 192) ขป. บเรื้อง <i>pandoeñ</i> /bantəəŋ/ “เซิดซุจนเหลียง, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ”	บรเรื้อง <i>parrdĕaən</i> /banthwan/ “ทำให้กระตือรือร้น, พยุง, ทำให้ดีขึ้น”	
<p>ความสัมพันธ์ของรูปสระ <i>e</i> ของคำต้นทางภาษาเขมรกับรูปสระต่างๆ ของคำยืมสะท้อนว่ารูปสระนี้จะใช้แทนเสียงสระหลายเสียงในภาษาเขมรโบราณ และเมื่อมีการพัฒนาระบบอักขรวิธีของภาษาเขมร เกิดรูปสระต่างๆ ของภาษาเขมรสมัยกลางและเขมรปัจจุบัน เพื่อแยกแยะรูปตามเสียงที่ควรจะเป็นในภาษา ซึ่งรูปสระในสมัยต่างๆ ของภาษาเขมรมีความสัมพันธ์กับรูปสระต่างๆ ของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์</p>		
<p>2.7 รูปสระ <i>o</i> รูปสระ <i>o</i> ในคำต้นทางเขมรโบราณและเขมรปัจจุบันสัมพันธ์กับรูปสระ <i>o</i> ของคำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์</p>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>gok</i> “ที่ดินที่เนินสูงขึ้น” (Pou, 1992: 139)	โคก <i>gok</i> /khô:k/ “ที่ดินที่เนินสูงคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า”	
ขป. เกก <i>gok</i> /kook/ “แห้ง”		
ขบ. <i>com</i> “ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 168)	โถม <i>com</i> /co:m/ “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”	โถม <i>com</i> /co:m/ “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”
ขก. <i>com</i> “ล้อม, ล้อมวง, จูโถม” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 73)		
ขป. เตช <i>com</i> /caom/ “รุ่ม, ล้อม”		
ขบ. <i>rom</i> “โอบล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 407)	โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”	โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”

ขก. *rom* “รุม ตอม ห่อ ห้อม
ล้อม รุมล้อม” (อุไรศรี

วรสะริน, 2553: 223)

ขป. **เฌ** *rom* /room/ “รุม,
ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุมล้อม”

รูปสระ *o* ในภาษาเขมรสมัยโบราณสัมพันธ์กับรูปสระแฝง *a* ของเขมรปัจจุบัน และ
รูปสระ *a* ของคำยืมในภาษาไทย การใช้รูปสระ *o* สลับกับการใช้รูปสระแฝง *a* พบทั้งภาษาเขมรสมัย
โบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง โดยการสะกดสลับกันแบบนี้มาเป็นระบบในภาษาเขมรสมัยปัจจุบัน
คือใช้รูปสระแฝงอย่างเดียว

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขป. *cloñ* / *chloñ* / *chlañ*
“ข้ามฝั่ง, ถวาย, เริ่ม (Pou,
1992: 173)

ขก. *chlañ*, *chloñ*, *chluñ*,
chlañy “ข้าม, ผ่าน, ฉลอง”
(อุไรศรี วรสะริน, 2542: 70 -
71)

ขป. **ឆ្លង** *chlañ* /*claaŋ*/
“ข้าม, ข้ามฟาก, ลามอย่าง
แผล, ติดต่อย่างเชื้อโรค,
ฉลอง, ทำบุญฉลอง”

ฉลอง *chlañ* /*chàʔlǎwːŋ*/
“ข้าม”

ฉลอง *chlañ* /*chàʔlǎwːŋ*/
“ข้าม”

ขป. *phon* “ด้วยกัน,
การรวมตัวกัน” (Pou, 1992:
338)

ขก. *phan* “ผอง, ด้วย”
(อุไรศรี วรสะริน, 2542: 192)

ขป. **ផង** *phan* /*phaaŋ*/
“ด้วย, ทั้งปวง, ทั้งผอง”

ผอง *phan* /*phǎwːŋ*/ “ทั้งปวง,
ทั้งหมด”

ผอง *phan* /*phǎwːŋ*/ “ทั้งปวง,
ทั้งหมด”

ขป. *snoñ* / *snañ* “คืนเงินให้,
จ่ายคืน” (Pou, 1992: 512)

สนอง *snañ* /*sàʔnǎwːŋ*/ “ทำ
ตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้อง

สนอง *snañ* /*sàʔnǎwːŋ*/ “ทำ
ตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้อง

<p>ขก. <i>snoñ</i> “สนอง, ตอบ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 245)</p> <p>ขป. ស្នង់ <i>snañ /snaaŋ/</i> “ผู้แทน, จ้าง, เอาตัวเองเข้าแทน, โต้ตอบ, ทดแทน, ชดเชย”</p>	<p>เป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”</p>	<p>เป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”</p>
<p style="text-align: center;">ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ <i>o</i> สัมพันธ์กับรูปสระ <i>va</i> คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. <i>pnos / phnos</i> “เป็นที่สักการะทางศาสนา, การอุปสมบท” (Pou, 1992: 322)</p> <p>ขป. ជួស <i>phnuos /pnuəh/</i> “ผนวช, การบวช”</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj /phàʔnùat/</i> “บวช”</p>	<p>ผนวช <i>phnvaj /phàʔnùat/</i> “บวช”</p>
<p style="text-align: center;">จากรูปคำต้นทางเขมรโบราณ <i>pnos / phnos</i> “เป็นที่สักการะทางศาสนา, การอุปสมบท” ดูเหมือนว่าคำนี้เป็นการแปรจากรูป <i>o</i> เป็น <i>va</i> ในคำยืม แต่เมื่อตรวจสอบรูปคำรากศัพท์พบว่า รากศัพท์ที่มีรูปแปรระหว่าง <i>pos / pvas</i> “บวช, เข้าสู่ศาสนา” ซึ่งรูปสระ <i>va</i> ของคำรากศัพท์น่าจะเป็นที่มาของรูปสระ <i>va</i> ในคำยืม</p> <p style="text-align: center;">ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ <i>o</i> สัมพันธ์กับรูปสระ <i>au</i> คำต้นทางภาษาเขมร ภ.1 ภ.2</p>		
<p>ขป. បន្ទោ <i>pando /bantoo/</i> “บรรเทา, ทำให้ออกมา, ทำให้ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i>”</p>		<p>บรรเทา <i>parrdau /banthaw/</i> “ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายลง”</p>
<p>รูปสระ <i>o</i> มีรูปเป็น <i>ເ</i> ในภาษาเขมร และมีรูปเป็น <i>โ</i> ในภาษาไทย อย่างไรก็ตามการเขียนรูปสระ <i>ເ</i> เช่นนี้ ในภาษาไทยถือเป็นรูปสระ <i>เ-า</i> <i>au</i> การที่รูปสระของคำว่า បន្ទោ <i>pando /bantoo/</i> “บรรเทา, ทำให้ออกมา, ทำให้ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i>” กลายเป็น บรรเทา <i>parrdau /banthaw/</i> “ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายลง” ในคำยืมอาจเนื่องจากภาษาไทยใช้วิธีการถ่ายถอดตามรูปโดยไม่ได้คำนึงถึงอักขรวิธีของภาษาเขมร</p>		

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ *o* สัมพันธ์กับรูปสระ *ū*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
จฺรฺเข <i>draho</i> /trəhəw/ “โฮ ใช้ จฺรฺเข <i>draho yam</i> /trəhəw yum/ ร้องให้โฮ”	ทฺรฺหุ <i>drahū</i> /tho:ráʔhù:/ [ร้องให้โฮ]	

ตัวอย่างคำต้นทางที่มีรูปสระ *oh* สัมพันธ์กับสระ *ah*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. ក្រោះ <i>kroh</i> /krah/ “เครื่องหุ้มสำหรับป้องกัน อันตราย”	ក្រោះ <i>krah</i> /krəʔ/ “เครื่อง สวมใส่หรือเครื่องหุ้มสำหรับ ป้องกันอาวุธหรืออันตราย”	
ขก. <i>jroh</i> “เหว, ห้วยลึก ระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหล ออกมาจากภูเขา, <i>ซอกเขา, หุบ เขา, ลำธาร</i> ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 266)	เขราะ <i>jrah</i> /cháʔrəʔ/ “ทาง, ซอก, ทางน้ำเขา, เขาให้ลึก เข้าไปหรือเป็นทางเข้าไป”	
ขบ. ក្រោះ <i>jroh</i> /crəʔh/ “เหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ ไหลออกจากภูเขา, <i>ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร</i> ”		

นอกจากนี้ ยังพบรูปสระ *o* ของคำเขมรโบราณว่า *kto* “อวัยวะเพศชาย” (Pou, 1992: 110) ซึ่งมีรูปในภาษาเขมรปัจจุบันเป็น **ក្ត** *kta* /kdaə/ “อวัยวะเพศชาย” สัมพันธ์กับรูปสระ *ah* ของคำยืมว่า **កាំเต** *kāmtəh* /kamdəʔ/ [อวัยวะเพศ(ผู้)]

2.8 รูปสระ *ai* คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่มีรูปสระ *ai* และยังคงมีรูปเป็น *ai* เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>krāy</i> / <i>krai</i> “ใหญ่, มากมาย, มีอำนาจ” (Pou, 1992: 117)	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง”	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง”
ขก. <i>krai</i> , <i>krai</i> y “มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 130)		

<p>ขก. <i>krăy</i> “ไกร, มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 131) ขป. ไกร <i>krai /kray/</i> “ยิ่ง, มาก, เกิน, แรง นอกจาก, เหนือ (กว่า)”</p>		
<p>ขป. <i>tai</i> “แขน, มือ” (Pou, 1992: 220) ขป. ใต <i>tai /day/</i> “มือ”</p>	<p>ไต <i>tai /daj/</i> “มือ”</p>	
<p>ขป. <i>jrai / jray</i> “ต้นไทร” (Pou, 1992: 194) ขก. <i>jrai</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืช สกุลไทร <i>Ficus</i>” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113) ขป. ใทร <i>jrai /criy/</i> “ชื่อ สามัญสำหรับพืชสกุลไทร <i>Ficus</i>”</p>		<p>ไทร <i>drai /saj/</i> “ชื่อไม้ต้นใหญ่ ชนิดหนึ่ง”</p>
<p>ขป. <i>pdai / phdai</i> “ที่ต้อง รับผิดชอบ, ภาระ, แผ่นดิน” (Pou, 1992: 321) ขก. <i>phdai</i> “ไผท, ท้อง, พื้นที” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 193) ขป. ใผ <i>phdai /ptiy/</i> “พื้นท้อง, ผืน”</p>	<p>ไผท <i>phdai /phà?thaj/</i> “แผ่นดิน”</p>	

2.9 รูปสระ *au* คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่มีรูปสระ *au* ยังคงมีรูปเป็น *au*

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขป. กำเต <i>kaṃtau</i> <i>/kamdaw/</i> “ทำให้ร้อน, อุ่น ให้ร้อน, ไอของร้อน, ความ ร้อน”</p>	<p>กำเต <i>kāṃtau /kamdaw/</i> “เลือดที่ออกทางจมูก”</p>	

ขก. <i>lamṇau</i> “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 212) ขป. លំនេ <i>lamṇau</i> /lumniw/ “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย”	ลำเนา <i>lāmṇau</i> /lamnaw/ “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”	ลำเนา <i>lāmṇau</i> /lamnaw/ “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”
--	--	--

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า รูปสระ *ai* และ *au* ในคำต้นทางภาษาเขมรสัมพันธ์กับรูปสระของคำยืมอย่างสม่ำเสมอ

2.10 รูป *ya yā ye* รูป *ya yā ye* ในภาษาเขมรโบราณ สัมพันธ์กับรูปสระ *ie* ของภาษาเขมรปัจจุบัน ส่วนภาษาไทยถ่ายทอดรูปสระนี้เป็น *iey* และพบคำบางคำที่ภาษาไทยยังคงรูปสระตามแบบภาษาเขมรโบราณ ในขณะที่ภาษาเขมรปัจจุบัน บางคำมีการปรับรูปสระ

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขบ. <i>kryal</i> / <i>kryel</i> “นกกระเรียน” (Pou, 1992: 118) ขป. ក្រៀល <i>kriel</i> /kriəl/ “นกกระเรียน”	กเรียน <i>karīeyn</i> /kàʔrian/ “ชื่อนกขนาดใหญ่”	
ขบ. <i>tyaṅ</i> “รู้” (Pou, 1992: 227) ขป. ដឹង <i>tiṅ</i> /dɔŋ/ “รู้”	เตียง <i>tiēyṅ</i> /dian/ “รู้”	
ขบ. <i>pryap</i> “เปรียบเทียบ” (Pou, 1992: 334) ขป. ប្រៀប <i>priep</i> /priəp/ “เปรียบเทียบ, เตรียม”	เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้เคียง เสมอ กัน หรือผิดกัน”	เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้เคียง เสมอ กัน หรือผิดกัน”
ขบ. <i>ryap</i> “จัด, ตระเตรียม, จัดระเบียบ” (Pou, 1992: 410) ขก. <i>rīep</i> “เรียบเรียง, จัดแจง, จัดระเบียบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 219) ขป. រៀប <i>riep</i> /riəp/ “จัด, จัดระเบียบ, ทำให้มีระเบียบ, แต่ง,	เรียบ <i>rīeyp</i> /riap/ “ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ”	เรียบ <i>rīeyp</i> /riap/ “ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ”

ตกแต่ง, ตบแต่ง, จัดการ
แต่งงานตามประเพณี”

นอกจากนี้ พบตัวอย่างคำว่า **เจ็ท** *jriet /criət/* “เสียด, แทรก” (Headley, 1977: 263) ที่มีการปรับรูปสระ *ie* เป็น *iea* ในคำยืมว่า **ชรเรียด** *jarriet /chá'rá'ruət/* “แทรก”

2.11 รูป *va vā vo* รูป *va vā vo* ในภาษาเขมรโบราณใช้แทนหน่วยเสียงสระประสม /uo, ũo/ สัมพันธ์กับรูปสระ *uo* ของภาษาเขมรปัจจุบัน และสัมพันธ์กับรูปสระ *va* ของภาษาไทย ทั้งนี้ พบตัวอย่างคำที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปคำภาษาเขมรปัจจุบันกับคำยืมในสมุทโฆษคำฉันท์เท่านั้น

คำต้นทางภาษาเขมร

ภ.1

ภ.2

ขบ. *gvar* “วาด, ซีดเขียน, คำนวน, เหมาะ” (Pou, 1992: 143)

ขก. *guor, gu* “ควร, สมควร” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 99)

ขป. **กู** *guor /kuə/* “1 ควร, น่า, 2 เหมาะ”

ควร *gvar /khuən/* “วาด, เหมาะ, ควร”

ควร *gvar /khuən/* “วาด, เหมาะ, ควร”

ขบ. *trvac* “ตรวจ, สำรวจ” (Pou, 1992: 233)

ขป. **ทฺรูต** *truot /truət/* “ตรวจ, สอบสวน, ควบคุม”

ตรวจ *trvac /truat/* “พิจารณาความเรียบร้อย”

ตรวจ *trvac /truat/* “พิจารณาความเรียบร้อย”

ขบ. *svar* “ค่อย ๆ เคลื่อนไปข้างหน้า, คำถาม, ถามคำถาม” (Pou, 1992: 519)

ขก. *suor* “ถาม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 200)

ขป. **สู** *suor /suə/* “ถาม”

สวัน *svan /suan/* “ถาม”

ขบ. *pos /pvas* “บวช, เข้าสู่ศาสนา” (Pou, 1992: 320)

ขก. *pos* “บวช” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 197)

บวช *pvaj /bua't/* “ถือเป็นเพศภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ”

<p><i>puos, puoss</i> “บวช” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 205 - 206) ขป. บູສ <i>puos /buəh/</i> “บวช”</p>		
---	--	--

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลคำยืม พบว่ามีคำยืมบางคำที่ปรับรูป *va* เป็น *n̄* อย่างภาษา
เขมรปัจจุบัน

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขป. <i>dval</i> “เทิน, เอาของวาง บนศีรษะ, รับคำสั่งจากกษัตริย์, ทูล, บอก” (Pou, 1992: 263) ขป. ទួល <i>dūl /tuul/</i> “2 ทูล, บอก (ราชา.)”</p>	<p>ทูล <i>dūl /thun/</i> “(ราชา.) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”</p>	<p>ทูล <i>dūl /thun/</i> “(ราชา.) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”</p>
<p>ขป. <i>pandval</i> “คำสั่ง, กำหนด (ราชา.)” (Pou, 1992: 299) ขป. បន្ទូល <i>pandūl</i> <i>/bantuul/</i> “พระบันฑูร, พระราชดำรัส, ทำให้ทูล, กล่าว, พูด”</p>	<p>บันฑูร <i>pāṅdūr /banthu:n/</i> “คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวัง บวรสถานมงคล; (โบ) พระมหา อุปราช, คำสั่งพระมหาอุปราช”</p>	

เมื่อเทียบกับรูปคำภาษาเขมรปัจจุบัน คำที่มีการปรับรูปสระ *va* จากเขมรโบราณ
เป็น *n̄* ในคำยืมนั้น รูปสระของคำยืมสัมพันธ์กับรูปสระของคำในภาษาเขมรปัจจุบัน

2.12 รูป **am̄** มีค่าเท่ากับสระแฝงและพยัญชนะสะกด *m* เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยคำยืมบาง
คำปรับรูปเป็นพยัญชนะ *m* ไม่มีรูปสระ หรือเรียกอีกแบบว่าใช้สระโอะลดรูป บางคำปรับรูปเป็น **ām̄**
ตัวอย่างคำที่ปรับรูป **am̄** เป็น *m* เช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
<p>ขป. <i>kram̄</i> “เจ็บ, ซ้ำ, ราว ราน” (Pou, 1992: 115) ขป. ក្រំ <i>kram̄ /kram/</i> “ซ้ำ, บอบซ้ำ, ตรอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกข์ทรมาน, กังวล”</p>	<p>กรม <i>kram /krom/</i> “ระทม, เจ็บอยู่ภายในเรื่อยไป; กัด (หนอง); ลำบาก”</p>	
<p>ขป. ធំ <i>dham̄ /thom/</i> “ใหญ่”</p>		<p>ทม <i>dam /thom/</i> “ใหญ่”</p>

<p>ขบ. <i>pansam</i> “รวมกัน, ผลรวม, จำนวนรวม” (Pou, 1992: 300)</p> <p>ขป. បង្រួម <i>pansam</i> /bansam/ “ปน, ปรับ ปรุง”</p>	<p>บันสม <i>pānsam</i> /bansöm/ “รวมกันเข้า, ปน, ระคน”</p>	
<p>ตัวอย่างคำยืมที่ปรับรูป <i>am</i> เป็น <i>ām</i></p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขป. ច្រឡំ <i>craḷam</i> /cralam/ “ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน”</p>	<p>จรหล่า <i>crahlām</i>¹ /cáʔraʔlām/ [ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน]</p>	
<p>ขบ. <i>caṃnam</i> / caṃṇām “สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม” (Pou, 992: 159)</p> <p>ขก. <i>caṃṇām</i> “จำได้, หมายถึงไว้ให้จำได้, สังเกตได้, เครื่องหมายให้จำได้” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 185)</p> <p>ขป. ចំណាំ <i>caṃṇām</i> /camnam/ “จำได้, หมายถึงไว้ให้จำได้, สังเกตได้, เครื่องหมายให้จำได้”</p>	<p>จำนำ <i>cāṃṇām</i> /camnam/ [ประจำ อยู่เข้าเฝ้ารับใช้]</p>	<p>จำนำ <i>cāṃṇām</i> /camnam/ [ประจำ, อยู่]</p>
<p>ตัวอย่างคำยืมที่ปรับรูปสระ <i>am</i> เป็น <i>ā</i></p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p><i>saṃvar</i> / saṃvār “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่ง” (Pou, 1992: 487)</p> <p><i>saṃvāra</i> / saṃvār / saṃvar / saṃvāra / saṃvār (Jenner, 2009b: 642)</p> <p>(Varasarin, 1984 : 115)</p>	<p>สังวาล <i>sāṃvāl</i> /sāṅwa:n/ “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเฉวียงบ่า”</p>	

ขป. សង្វារ <i>sañvār</i> /saŋwaar/ “สังวาลสำหรับ สะพายเฉียงบ่าเป็นเรื่องประดับ ตัว”		
ตัวอย่างคำที่ปรับรูปสระ <i>am</i> เป็นรูปสระและเปลี่ยนพยัญชนะสะกดเป็น <i>ña</i>		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2

ขป. រំជួល <i>ramjuol</i> /rumcuəl/ “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระทบ, สะเทือน ใจ”	รัญจวน <i>rāñcvan</i> /rancuan/ “ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วย ความกระสันถึง”	รัญจวน <i>rāñcvan</i> /rancuan/ “ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วย ความกระสันถึง”
---	--	--

លំចង់ <i>lamcañ</i> /lumcaŋ/ “ลินจง, ดอกบัวชนิดหนึ่งมีสี ขาว”	เลญจง <i>leñcañ</i> /le:ncoŋ/ “ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่งในสกุล <i>Nymphaea</i> ”	
--	---	--

การเปลี่ยนจากรูปสระ *am* เป็นรูปสระและเปลี่ยนพยัญชนะสะกดเป็น *ñ* ในตัวอย่าง คำข้างต้นน่าจะเกิดจากการที่พยัญชนะต้นของพยางค์ต่อมาเป็นพยัญชนะที่ฐานกรณ์เพดานแข็ง จึงทำให้เสียงพยัญชนะสะกดนาสิกที่ฐานกรณ์ริมฝีปาก *m* เกิดการกลมกลืนเสียงมาเป็นพยัญชนะที่เพดานแข็ง (palatalization) การปรับรูปของคำ 2 คำนี้ น่าจะเกิดจากการสะกดคำตามเสียง ไม่ใช่การสะกดคำตามรูปเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ การเปลี่ยนจากรูปสระ *am* เป็นรูปพยัญชนะ *ñ* เกิดร่วมกับการปรับรูปสระด้วย โดยในคำว่า **รัญจวน** *rāñcvan* /rancuan/ “ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง” เป็นการเพิ่มรูปไม้หันอากาศ ตามอักษรวิธีภาษาไทย เนื่องจากการปรับรูปพยัญชนะ ส่วนคำว่า **เลญจง** *leñcañ* /le:ncoŋ/ “ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่ง” มีการปรับรูปสระเป็น *e* ซึ่งก็น่าจะเป็นผลมาจากการปรับรูปพยัญชนะสะกดอีกทอดหนึ่ง

2.13 รูปสระ *um* เป็นรูปที่ไม่มีใช้ในภาษาไทย ภาษาไทยปรับรูปโดยใช้รูปสระ *u* และแสดงรูปพยัญชนะสะกด *m* ดังตัวอย่าง

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. ជុំ <i>jum</i> “เส้นรอบวง, เดินไป รอบ ๆ, รอบ ๆ” (Pou, 1992: 189)	ชุม <i>jum</i> /chum/ “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”	ชุม <i>jum</i> /chum/ “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”
ขก. ជុំ, ជុំ “ชุม, รวมกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 113)		

<p>ขป. ជុំ <i>jum</i> /cum/ “รวมกัน, รอบ”</p>		
<p>ขบ. <i>drasum</i> “หนาที่บ, ปกคลุมไปด้วยใบ” (Pou, 1992: 261)</p>	<p>ทรสูม <i>drasum</i> /tháʔráʔsǔm/ “เป็นกลุ่ม เป็นพุ่ม”</p>	
<p>ขก. <i>trasumtrasāy</i> “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แผ่น, ดก</i>” อุไรศรี วรเศริน, 2553: 280)</p>		
<p>ขป. ត្រសុំ <i>trasum</i> /trasom/ “ที่รวมกันกลมมนงาม” มักใช้ว่า ត្រសុំ ត្រសាយ <i>trasum trasāy</i> /trasom trasaay/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แผ่น, ดก</i>”</p>		
<p>2.14 รูป <i>ah</i> ประกอบรูปสระต่างๆ ภาษาเขมรมีการใช้รูป <i>ah</i> ประกอบรูปสระต่างๆ เพื่อแสดงเสียงสั้น ภาษาไทยไม่ใช้รูป <i>ah</i> กับรูปสระที่มีค่าแทนเสียงสั้นอยู่แล้ว นอกจากนี้ รูป <i>ah</i> ในภาษาเขมรมีเสียงเป็น /h/ ในขณะที่ภาษาไทยสระเสียงสั้น มีเสียงพยัญชนะสะกดเป็น /ʔ/ เช่น</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขก. <i>jamñih</i> “ยานพาหนะสำหรับขี่, <i>สัตว์พาหนะ</i>” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 227)</p>	<p>จ่านี <i>jānmi</i> /chamníʔ/ [สัตว์พาหนะ]</p>	
<p>ขป. ជំនិះ <i>jamñih</i> /cumnih/ “ยานพาหนะสำหรับขี่, <i>สัตว์พาหนะ</i>”</p>		
<p>ขบ. <i>treh</i> / <i>tareh</i> (Pou, 1992: 232)</p>	<p>ตริ <i>tri</i> /triʔ/ “คิด, <i>ตริกตรอง</i>”</p>	<p>ตริ <i>tri</i> /triʔ/ “คิด, <i>ตริกตรอง</i>”</p>
<p>ขก. <i>trih</i> “คิด, <i>ตริกตรอง, พิเคราะห์</i>” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 166)</p>		
<p>ขป. ត្រិះ <i>trih</i> /treh/ “คิด, <i>ตริกตรอง, พิเคราะห์</i>”</p>		

ขบ. <i>loh</i> / <i>lvoh</i> / <i>lvah</i> “ถึง ล้วง” (Pou, 1992: 423) ขก. <i>lũ</i> “ลู่, ถึง, ครั้นถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 143) ขป. ลុ: <i>luh</i> / <i>luh</i> / “ล้วง, ถึง”	ลู่ <i>lu</i> / <i>lủ?</i> / “ถึง”	ลู่ <i>lu</i> / <i>lủ?</i> / “ถึง”
3. การเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ คำยืมในสมุทรโฆษคำฉันท์มีการเพิ่มเครื่องหมายในคำต้นทางภาษาเขมรในลักษณะต่างๆ ดังนี้		
3.1 การเพิ่มเครื่องหมายไม้ไตคู่ ไม้ไตคู่เป็นเครื่องหมายที่ใช้แสดงเสียงสั้นของสระ ยกเว้น ในคำว่า ก็ <i>ka</i> ^๘ / <i>ká:</i> / “แล้ว, จึง, ย่อม” ซึ่งมีเสียงสระเสียงยาว และคำนี้ไม่มีรูปพยัญชนะสะกด เป็นที่ สังเกตว่าคำยืมภาษาเขมรที่มีรูปไม้ไตคู่จะเกิดกับคำที่มีพยัญชนะสะกดเพดานแข็ง		
คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขบ. <i>ka</i> “คำเสริมที่ไขบอกผล หรือสิ่งที่เกิดตามมา” (Pou, 1992: 59) ขป. ก็ <i>ka</i> ^๘ / <i>kaa</i> / “ก็”	ก็ <i>ka</i> ^๘ / <i>ká:</i> / “แล้ว, จึง, ย่อม”	ก็ <i>ka</i> ^๘ / <i>ká:</i> / “แล้ว, จึง, ย่อม”
ขบ. <i>khpac</i> “ลวดลาย, ภาพวาด, ภาพแกะสลัก” (Pou, 1992: 128) ขบ. <i>kpāc</i> / <i>kbac</i> / (Pou, 1992: 128) ขป. กุกักกู <i>kpāc</i> <i>kpūr</i> / <i>kbac kbou</i> / “ลวดลาย ต่าง ๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”	เขบ็จ <i>khpec</i> ^๘ / <i>khà?bèt</i> / “ลวดลาย”	
ขบ. <i>beñ</i> “เต็ม” ขป. เตញ <i>beñ</i> / <i>piñ</i> / “เต็ม”	เพ็ญ <i>beñ</i> ^๘ / <i>phen</i> / “เต็ม”	
ขก. <i>lec</i> “โผล่, รั้ว, ไหลผ่าน, ผุด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161)	เล็ด <i>let</i> ^๘ / <i>lét</i> / “ลอดออกแต่น้อย”	

<p>ขป. เลต <i>lec /lic/</i> “ผุด”</p> <p>ขก. <i>panlic</i> “ทำให้ปลิ้นออก อย่างปลิ้นเมล็ด, <i>ผ่าน, ซ้ำม,</i> <i>กรอง, รั่วซึม</i>” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 281)</p>	<p>บรเร็จ <i>parrlec⁸ /banlét/</i> [ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, ออกดอก]</p>	
<p>ขป. บรริช <i>panlic /banləc/</i> “ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้น เมล็ด, <i>ผ่าน, ซ้ำม, กรอง,</i> <i>รั่วซึม</i>”</p>		
<p>3.2 การเพิ่มเครื่องหมายทัณฑฆาต โดยทั่วไป ภาษาไทยมักใช้เครื่องหมายทัณฑฆาตกับคำยืม ภาษาบาลีสันสกฤตเพื่อแสดงการไม่ออกเสียงพยัญชนะสะกดตัวที่สองที่ซ้อนมาเนื่องจากภาษาไทย ออกเสียงพยัญชนะสะกดเพียงเสียงเดียว เช่นคำว่า ศักดิ์ <i>sák(ti)</i> ที่ยืมจากภาษาสันสกฤต ภาษาไทย ออกเป็น /sək/ อย่างไรก็ตาม พบว่าภาษาไทยใช้เครื่องหมายทัณฑฆาตกับคำยืมภาษาเขมรด้วย ดัง ตัวอย่าง</p>		
<p>คำต้นทางภาษาเขมร</p>	<p>ภ.1</p>	<p>ภ.2</p>
<p>ขบ. <i>kaup / kop</i> “ประกอบ ด้วย” (Pou, 1992: 108)</p> <p>ขก. <i>kapp</i> “กอปร, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 119)</p> <p><i>kopr</i> “กอปร, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 129)</p> <p>ขป. กบ <i>kap /kaap/</i> “เจริญ ให้ผล มี ครอบครอง เป็น เจ้าของ”</p>		<p>กอปร <i>kap(r) /kə:p/</i> “ประกอบ”</p>
<p>ขก. <i>ṭamriḥ /damreh/</i> “ดำริ, ความคิด” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 166)</p> <p>ขป. ดำริ: <i>ṭamriḥ, ตมฺริ:</i> <i>tamriḥ/ damreh/</i> “ดำริ</p>	<p>ดำริห์ <i>tāmri(h) /damri?/</i> [ความคิด]</p>	<p>ดำริห์ <i>tāmri(h) /damri?/</i> [ความคิด]</p>

ความคิด”		
ขป. ทรุสาก <i>trasāk</i> /trasaaq/ “แผ่ขยาย, ปกคลุม” (Guesdon, 1930: 716)	ตระศักดิ์ <i>trahśāk(ti)</i> /tràʔsàk/ [แผ่ขยาย, ปกคลุม]	
ขป. ลุ่มุท <i>lum-ut</i> /lumqot/ “นบนอบ นอบน้อม (เฉพาะแต่กาย วาจาใจ)”	ลุ่มุท <i>lām-ut(m)</i> /lamʔùt/ “อ่อนน้อม, โน้ม, น้อม”	

3.3 การเพิ่มรูปวรรณยุกต์ Karnchana Nacaskul (1962: 148) เสนอว่า ในบรรดาคำที่มีใช้ร่วมกัน (Cognate Words) ระหว่างภาษาไทยกับภาษาเขมรนั้น หากคำในภาษาไทยมีรูปวรรณยุกต์ น่าจะพิจารณาว่าเป็นคำที่ภาษาเขมรยืมไปจากภาษาไทย และถ้าหากภาษาไทยยืมคำมาจากภาษาเขมร ก็ไม่น่าจะมีรูปวรรณยุกต์ และคำที่แน่ชัดว่าเป็นคำยืมภาษาเขมร จะไม่ปรากฏว่ามี การใส่รูปวรรณยุกต์ ยกเว้นเพียงคำว่า **ข้างือ** *jām¹ñiā* /châmŋu:/ “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด” ที่มาจากภาษาเขมรว่า **จัน** *jamñi* /cumñi/ “ความเจ็บป่วย” เท่านั้น นักวิชาการที่มีความเห็นเช่นเดียวกับ Nacaskul คือ ทองสืบ ศุภะมารัด (2522: 17) โดยทองสืบระบุว่าหลักในการสังเกตคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยอย่างหนึ่งคือ คำที่ยืมมาจากภาษาเขมรจะไม่มีรูปวรรณยุกต์อย่าง คำภาษาไทย เหตุผลที่นักวิชาการพิจารณาเช่นนี้เนื่องจากภาษาเขมรเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงวรรณยุกต์ จึงไม่น่าที่จะมีรูปวรรณยุกต์ในคำยืมจากภาษาเขมร

อย่างไรก็ตาม Varasarin (1984: 64) พบคำยืมเขมรที่มีรูปวรรณยุกต์มากกว่าที่ Nacaskul พบ ข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์ปรากฏคำยืมภาษาเขมรหลายคำที่มีการเติมรูปวรรณยุกต์ด้วย รูปวรรณยุกต์ที่ใช้กับคำยืมมีเพียงรูปวรรณยุกต์เอก และรูปวรรณยุกต์โท ทั้งนี้ รูปคำยืมอาจมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น คำว่า **สร้าง** *srāñ²* /sā:ŋ/ ซึ่งนอกจากจะมีการเพิ่มรูปวรรณยุกต์โทแล้ว ยังมีการเพิ่มรูป *r* ในตำแหน่งพยัญชนะต้นตัวที่สองด้วย ตัวอย่างคำยืมภาษาเขมรที่มีการเพิ่มรูปวรรณยุกต์มีดังเช่น

คำต้นทางภาษาเขมร	ภ.1	ภ.2
ขป. กัน “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	ก่ง <i>kan¹</i> /kòŋ/ [โก่ง (คิ้ว, คันธนู)]	
ขก. กันย “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 137)		

<p>ขป. กង <i>kañ</i> /kaaŋ/ “ขดเป็นวง, สิ่งที่เป็นวง”</p>		
<p>ขป. จรัญ <i>craḷaṃ</i> /cralam/ “ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน”</p>	<p>จรหล่า <i>crahlām</i>¹ /cáʔraʔlām/ [ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน]</p>	
<p>ขป. ชฌณาย <i>camṇāy</i> /camnaay/ “ใช้ให้คนอื่นจ่าย หรือแจก, ออกเงินให้จ่าย, จำหน่าย, ของสำหรับแจกจ่าย”</p>	<p>จำหน่าย <i>cāḥṇāy</i>¹ /camnà:j/ “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”</p>	<p>จำหน่าย <i>cāḥṇāy</i>¹ /camnà:j/ “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”</p>
<p>ขป. จัน <i>jān</i> “เหยียบ, กระทบ, ชัน ที่ลัดหลั่นกัน, ชัน” (Pou, 1992: 187)</p> <p>ขก. <i>jān</i> “ชัน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 108)</p>	<p>ชัน <i>jān</i>² /chán/ “ชันที่ลัดหลั่นกันหรือชันกัน”</p>	
<p>ขป. จัน <i>jān</i> /cǎn/ “เหยียบ, ทับ, ชัน, สมัย”</p>		
<p>ขป. จั้ง <i>tāṃñ</i> /taŋ/ “วางตั้ง”</p>	<p>ตั้ง <i>tāñ</i>² /tāŋ/ [วาง, ตั้ง]</p>	
<p>ขป. ดอว <i>dau</i> / dov “ไป” (Pou, 1992: 258)</p> <p>ขก. <i>dau</i> / dauv / do / dov /tiw/ “ไป” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 78)</p>	<p>เต้า <i>tau</i>² /tāw/ “ไป, มา”</p> <p>ท้าว <i>dāv</i>¹ /thā:w/ “ไป”</p>	
<p>ขป. เต <i>dau</i> /tiw/ “ไป”</p>		
<p>ขป. ดั้น <i>dañ</i> / doñ / droñ “ดั่งนั้น, กับ, พร้อมด้วย” (Pou, 1992: 243)</p> <p>ขก. <i>dañ</i> “ทั้ง, เหล่า” (Pou, 1992: 243)</p>	<p>ทั้ง <i>dāñ</i>² /tháŋ/ “ทั่ว, รวมหมด, พร้อมด้วย, ตลอด”</p>	<p>ทั้ง <i>dāñ</i>² /tháŋ/ “ทั่ว, รวมหมด, พร้อมด้วย, ตลอด”</p>
<p>ขป. จั้ง <i>dañ</i> /tǎŋ/ “ทั้ง,</p>		

เหล่า”		
ขป. บร้อม <i>bram</i> /prɔwm/ “ยีนยอม ยอม บร้อม”		พร้อม <i>bram</i> ² /phrɔːm/ “คำ แสดงกิริยารวมกัน, โดยปริยาย หมายความว่า ครบครัน, เตรียม ครบถ้วน”
ขป. <i>sañ</i> / sǎñ “ปลุก ก่อ” ขป. สั่น <i>sañ</i> /saŋ/ “ปลุก สร้าง” ส้าน <i>sǎñ</i> “สร้าง มักใช้เฉพาะ ในการกุศล”	สร้าง <i>srāñ</i> ² /sǎːŋ/ “เนรมิต, บันดาลให้มีให้เป็นขึ้นด้วยฤทธิ์ อำนาจ, ทำให้มีให้เป็นขึ้นด้วย วิธีต่างๆ กัน (ใช้ทั้งรูปธรรมและ นามธรรม)”	สร้าง <i>srāñ</i> ² /sǎːŋ/ ความหมายเดียวกัน
ขป. <i>svāñ</i> “ออกไปจาก ความมืดหรือความตึงเครียด, รุ่ง อรุณ” (Pou, 1992: 520) ขก. <i>svāñ</i> “สว่าง, เวลารุ่ง สว่าง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 264)	สว่าง <i>svāñ</i> ¹ /sǎːwǎːŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสว่าง, ระยะเวลา เมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสง มาก, แจ่ม, รู้แจ้ง, หายจาก ความหลงผิด”	สว่าง <i>svāñ</i> ¹ /sǎːwǎːŋ/ ความหมายเดียวกัน
ขป. สฺวาน <i>svāñ</i> /swaan/ “สว่าง, เวลารุ่ง, สาง, ปรากฏ, โผล่, ปลดเปลื้อง”		
ขก. <i>sñiem</i> “เสี้ยม, เจียบ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 245) ขป. สฺญียม <i>sñiem</i> /sñiəm/ “เสี้ยม เฉย ไม่พูดไม่จา สงบ โดดเดี่ยว รักษาความเจียบ”		เสี้ยม <i>sñiem</i> ¹ /sǎːŋiam/ “สำรวมกิริยาวาจาด้วยเจียมตัว, สุภาพเรียบร้อย”
ขป. สร้าน <i>srāñ</i> /sraaŋ/ “1 สาง, แสงสลัว ๆ, ตอนสาง ๆ 2 ที่ตั้งบ้างเอนบ้าง, ระเกะระกะ”	สร้าง <i>srāñ</i> ¹ /sǎːŋ/ “คลาย, ถอย, ทุเลา, (ใช้แก่ลักษณะ ความเป็นไปของร่างกายหรือ อารมณ์ที่ผิดปรกติจาก ธรรมดา)”	
ขป. ฮอธฺ <i>andaen</i>	อธธ <i>arrtheen</i> ²	

/qanteɛŋ/ “กระสับกระส่าย” | /ʔanthê:ŋ/ [กระสับกระส่าย]

(Guesdon, 1930: 20)

เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของรูปสระของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลาง ภาษาเขมรปัจจุบันกับรูปสระของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่าลักษณะของรูปสระสะท้อนสิ่งที่ Jacob (1993: 1) ได้เสนอไว้ว่า รูปสระของภาษาเขมรโบราณ ที่รับมาจากอินเดีย ไม่เพียงพอสอดคล้องเสียงของภาษาเขมร ทำให้เกิดพัฒนาการรูปสระต่างๆ ในภาษาเขมรสมัยกลางและปัจจุบัน รูป คำยืมภาษาเขมรมีความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ กับคำต้นทางภาษาเขมรสอดคล้องกับสมัยที่มีการยืมคำ ดังนั้นจึงมีคำยืมจำนวนหนึ่งที่มีรูปสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ คำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลางและภาษาเขมรปัจจุบัน

นอกจากนั้น จากการศึกษารูปอักษรของคำยืมภาษาเขมรทำให้เห็นรูปแบบการยืมคำทั้งการยืมโดยรูป เช่น การยืมโดยเสียง เช่นคำว่า จวน *cvan /cuan/* “ชั้น, แถว” ซึ่งมาจากรูปคำเขมรโบราณว่า *jān* “เหยียบ, กระทบ, ชั้นที่ลดหลั่นกัน, ชั้น” (Pou, 1992: 187) หากคำนี้เป็นการยืมตามรูป ควรเขียนเป็น *ชาน jān* มากกว่า รูปคำนี้สะท้อนเสียงพยัญชนะต้นที่เสียง *j* เปลี่ยนมาเหมือนเสียง *c* รวมทั้งการเปลี่ยนเสียงสระจาก *ā* เป็น *ua* ทั้งนี้ เสียงสระของคำนี้ในภาษาไทยสัมพันธ์กับเสียงสระของคำในภาษาเขมรปัจจุบัน

การศึกษาเรื่องรูปของคำยืมภาษาเขมร ยังสะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงรูปคำยืม นอกจากจะเกิดจากความแตกต่างของระบบเสียงภาษาเขมรกับระบบเสียงภาษาไทยแล้ว ยังเกิดจากการดัดแปลงโดยความตั้งใจของกวีอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์ ได้แก่การสัมผัสอักษรหรือสัมผัสไม่บังคับ และการสัมผัสสระ

สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้คำยืมภาษาเขมรมีการเปลี่ยนแปลงรูปคือการแก้ไขเกินเหตุ (Hypercorrection) ที่เกิดขึ้นระหว่างการคัดลอกวรรณคดีไทยโบราณ จนกระทั่งคำสูญเสียที่มาของคำ และนอกจากนั้นยังทำให้คำยืมภาษาเขมรมีรูปแปรหลายรูป บางรูปมีความหมายไม่เปลี่ยนแปลง ในขณะที่บางรูปมีความหมายเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปในบทที่ 5

บทที่ 5

ความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

โดยทั่วไปงานวิจัยที่เกี่ยวกับความหมายของคำยืมภาษาต่างๆ ในภาษาไทย มักเป็นการวิจัยความหมายเพื่อจัดกลุ่มคำตามประเภทของคำศัพท์ เช่น งานของ Varasarin (1984) วันทนีย์ ม่วงบุญ (2532) และกัณวล คัชชีมา (2548) ตามลักษณะของวิธีการศึกษาและการเก็บข้อมูล เนื่องจากแหล่งข้อมูลกว้างมากและไม่เฉพาะเจาะจง ลักษณะข้อมูลที่พบก็จะกว้างและมีความหลากหลาย ทำให้สามารถจัดกลุ่มตามความหมายของคำศัพท์เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น แม้ว่าจะงานวิจัยนี้เก็บข้อมูลจากวรรณคดีเพียงเล่มเดียว คือมีแหล่งข้อมูลจำกัด แต่ก็สามารถจัดคำตามการแบ่งประเภทของคำได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยที่กล่าวข้างต้น

คำศัพท์ที่ศึกษานี้ได้ผ่านการพิจารณาด้านโครงสร้างคำตามรูปอักษรและรูปอักษรแล้วว่า เป็นคำยืมภาษาเขมร ในบทนี้ ผู้วิจัยจะแสดงความสัมพันธ์ทางความหมายของคำยืมภาษาเขมรกับคำต้นทางภาษาเขมร เพื่อช่วยยืนยันว่าคำเหล่านี้เป็นคำยืมภาษาเขมร สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นระหว่างการเก็บข้อมูลคือ คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์มีลักษณะทางความหมายที่หลากหลาย คือ คำยืมภาษาเขมรบางคำมีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ บางคำมีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลางและภาษาเขมรปัจจุบัน บางคำมีความหมายต่างจากคำต้นทางภาษาเขมรทั้งสามสมัย กลายเป็นว่าคำยืมภาษาเขมรบางคำมีความหมายตรงกับพจนานุกรมไทย และคำบางคำก็มีความหมายเพิ่มเติมจากพจนานุกรมไทย ในงานวิจัยนี้จึงจะพิจารณาความหมายของคำยืมภาษาเขมรจากการเปรียบเทียบความหมายกับคำภาษาเขมรที่พบในพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณ พจนานุกรมภาษาเขมรสมัยกลาง และพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบัน รวมทั้งเปรียบเทียบกับความหมายที่พบในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

คำศัพท์ในสมุทรโฆษคำฉันท์หลายคำเป็นคำที่นักวิชาการหลายท่านเห็นตรงกันว่าเป็นคำที่ยืมมาจากต้นทางภาษาเขมร เช่น คำว่า **ขบวร** *khpvar* /khàʔbuan/ “(แบบ) แต่ง, ประดับ งาม” **ฉบั้ง** *chpǎn* /chàʔban/ “รบ” **เขนย** *khney* /khàʔnǎj/ “หมอนหนุน” **ถนน** *thnan* /thàʔnǎn/ “ทาง” **สำออง** *sām-ān* /sǎmʔa:ŋ/ “สิ่งเสริมแต่งหรือบำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม, ที่ทำให้งาม สะอาดหมดจด” **ชำนัน** *jāmnān* /chamnan/ “เหยียบ” **เสด็จ** *stec*^๑ /sàʔdèt/ “คำเรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรสพระราชธิดา (ราชา), ไป” (Varasarin, 1984; ราชบัณฑิตยสถาน, 2544; ราชบัณฑิตยสถาน, 2550)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาคำศัพท์ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า ยังมีคำอีกจำนวนหนึ่งที่ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงให้เห็นว่าเป็นคำยืมภาษาเขมร โดยการวิเคราะห์ทางความหมาย คำบางคำมีโครงสร้างคำแบบภาษาเขมร บางคำก็มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง บางคำมีการตัดแปลงรูป ซึ่งยังไม่มีผู้รวบรวมไว้ ผู้วิจัยจะพิสูจน์ว่าคำดังกล่าวมีความเชื่อมโยงทางความหมายกับคำต้นทางภาษาเขมร

การตีความหมายของคำยืมภาษาเขมรในวรรณคดีไทยโดยส่วนใหญ่ มักจะอ้างอิงพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งก็ควรจะเป็นเช่นนั้น เพราะพจนานุกรมฉบับนี้เป็นพจนานุกรมที่มีการยอมรับในทางวิชาการมากที่สุด ทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลรวบรวมคำและอธิบายความหมายของคำที่ใช้ในวรรณคดีไทยโบราณไว้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม คำศัพท์ที่พจนานุกรมได้รวบรวมไว้นั้นมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและมีอายุที่แตกต่างกัน การให้ความหมายของคำจึงกว้างและมีหลายความหมาย ผู้ใช้ต้องเลือกความหมายที่เหมาะสมกับบริบทที่ตนเอง และบางครั้ง ผู้ใช้อาจเลือกความหมายที่ไม่ถูกต้องอย่างที่ควรจะเป็น

นอกจากนี้ ศัพท์บางคำที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องหนึ่งอาจมีความหมายต่างจากที่ระบุในพจนานุกรม หรืออีกนัยหนึ่งคือ พจนานุกรมอาจรวบรวมความหมายของคำศัพท์ไม่ครบถ้วน ทำให้เกิดปัญหาการตีความความหมายของคำตามมา เนื่องจากการตีความความหมายของคำศัพท์ในหลายๆกรณีต้องพิจารณาจากความหมายของบริบทประกอบด้วย เช่น คำว่า **สรหลม** *srahlam* /sà'rá'ǎlòm/ พบในพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีความหมายว่า “(กลอน) ว. สล้าง, ดาษ, ระกะ” แต่คำนี้ปรากฏในบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์ว่า

ดวงดอกพันลอกสร้อย

และทรสมุทรสายสม

สาขาสรหลมกลม

มกรคือกรกราย

(สมุทร. ภ.1 : บ. 439)

ในบริบทนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการตีความหมายของคำว่า **สรหลม** *srahlam* /sà'rá'ǎlòm/ ใหม่ ให้ต่างจากความหมายตามพจนานุกรม กล่าวคือผู้วิจัยเห็นว่าคำนี้ควรมีความหมายว่า [มีรูปร่างกลม] และน่าจะสัมพันธ์กับคำภาษาเขมรปัจจุบันว่า **ทฺรลุม** *tralum* /tralom/ “กลมดิก” เนื่องจากคำนี้ปรากฏร่วมคำว่า **กลม** *klam* /klom/ และน่าจะเป็นการใช้คำซ้อนความหมายกัน การตีความว่า ต้นไม้มีรูปทรงกลม น่าจะเหมาะสมกว่าการตีความว่ามีรูปร่างส้างกลม หรือ ระกะกลม

ปัญหาที่เกี่ยวกับความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์มีหลายประการ เช่น อาจไม่พบคำยืมนั้นในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เนื่องจากคำไม่มีใช้ในภาษาไทยปัจจุบันแล้ว ตัวอย่างเช่น คำว่า **ทรมแง** *drameen* /thá'rá'me:ŋ/ ในบริบทดังต่อไปนี้

นางแย้มขยองขทิ้ง

และรำดิ่งลำตวนตง

จิกแจงทรแมงมง-

คุตคุยคชลู่ชลาย

(สมุทร. ภ.1 : บ. 445)

คำนี้ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเล่มอื่น แต่จากรูปและโครงสร้างคำ ดูเหมือนว่าคำนี้จะสัมพันธ์กับคำภาษาเขมร ปัจจุบันว่า **ទ្រៃមង់** *dramaen* /trɔmɛɛŋ/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน” ในบริบทของคำนี้ กวีกำลังพรรณนาถึงต้นไม้อื่นต่าง ๆ อยู่ ดังนั้น การพิจารณาว่า **ทรแมง** *drameen* /thɔ:rɑʔmɛ:ŋ/ เป็นคำยืมจากภาษาเขมรและตีความหมายของคำนี้เป็น [ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน] จึงน่าจะสัมพันธ์กับบริบท

อีกกรณีหนึ่งในบทเดียวกันนี้ คือคำว่า **รำดิ่ง** *rāmtiñ* /ramdiŋ/ ซึ่งไม่ปรากฏรูปคำและความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เช่นกัน จากรูปคำ น่าเชื่อว่าคำนี้จะ เป็นคำยืมภาษาเขมร คำที่มีความหมายเกี่ยวกับต้นไม้ในภาษาเขมรที่มีรูปใกล้เคียงกับคำนี้มี 2 คำ คือ **រំដេញ** *ramteñ* /rumdɔñ/ “ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นแฉะอย่างป่าระนาม” และ **រំដេង** *ramteñ* /rumdein/ “เช่า” แต่สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจตัดสินว่าคำนี้น่าจะมาจากคำว่า **រំដេញ** *ramteñ* /rumdɔñ/ “ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นแฉะอย่างป่าระนาม” มากกว่า **រំដេង** *ramteñ* /rumdein/ “เช่า” ซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งเช่นกัน เพราะบริบทบ่งชี้ว่าพืชที่กวีกำลังกล่าวถึง เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ไม่ใช่พืชชนิดที่มีลำต้นอยู่ใต้ดิน คำนี้จึงน่าจะมีความหมายตามคำต้นทางภาษาเขมรว่า [ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นแฉะอย่างป่าระนาม] ทั้งนี้ การตีความหมายของคำในที่นี่ก็สัมพันธ์กับการอธิบาย การเปลี่ยนแปลงรูปคำดังที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 4

จากการศึกษารูปคำยืมภาษาเขมรในบทที่ 4 พบว่าปัญหาการตีความหมายของคำยืม ภาษาเขมรส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปคำในภาษาเขมรด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาเขมรทำให้คำว่า **กัน** *kān* /kan/ ในสมุทรรโฆษคำฉันทที่เป็นคำพ้องรูปจากคำต้นทางภาษาเขมร 2 คำ คือ คำว่า **ការ** *kār* /kaa/ “กัน กัน” กับคำว่า **កាល** *kāl* /kal/ “เล็ม กัน” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เพนท้าวควรกันความทวร-

ยศยศควรสงวน

อย่าเหตุให้คนดูแคลน

แม้นาศในรณฤาแคลน

จงคงยศแทน

ประเสริฐกว่าคงตน

(สมุทร. ภ.1, บ.920-921)

คำว่า **กัน** *kān* /kan/ ในที่นี้น่าจะมีความหมายว่า “กัน, ป้องกัน” จากบริบทที่มีความหมายว่า “เป็นกษัตริย์ควรป้องกันความทุยศ ควรสงวนเกียรติยศไว้ ไม่ให้ใครดูแคลนได้ แม้ตายไปในการสงครามยอมไม่เป็นที่ดูแคลน จงคงเกียรติยศไว้ดีกว่าคงชีวิตตน”

ในอีกบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า **กัน** *kān* /kan/ มีอีกความหมายหนึ่ง

เมื่อพิศดูพักตร์คือจะแย้ม

ลิมดูแก้มสรแล่มศรี

พิศไพโรจิตพิศมฤดี

ดูไรเกศอันงามกัน

(สมุทร. ภ.1, บ.705)

ในบริบทนี้ เป็นการพรรณนาความงาม และมีการกั้นไรมของผู้อหึง คำว่า **กัน** *kān* /kan/ จึงไม่น่าจะมีความหมายว่า “กัน กัน” แต่ควรมีความหมายว่า “เลื่อม กันไรม”

การศึกษาคำโดยดูจากบริบทจะช่วยให้สามารถระบุความหมายของคำได้ชัดเจน ถูกต้องขึ้น และทำให้ผู้อ่านวรรณคดีโบราณเข้าใจเนื้อหาของเรื่องได้ดีขึ้น

ด้วยเหตุที่แต่ละภาษามีพัฒนาการทางความหมายของตัวเอง เช่นเดียวกับพัฒนาการระบบอักษรวิธีกเป็นภาษาที่มีตัวเขียน ภาษาเขมรก็มีวิวัฒนาการทางความหมายของภาษาเขมรเอง ดังนั้น หากภาษาไทยยืมคำมาจากภาษาเขมรโบราณ แล้วภาษาเขมรก็พัฒนาความหมายของคำนั้นๆ ไป อาจมีผลทำให้ความหมายของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยกับความหมายของคำต้นทางในภาษาเขมรปัจจุบันแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันก็ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาความหมายของคำศัพท์หลายคำ เนื่องจากคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจำนวนมากมีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกับความหมายที่ระบุในพจนานุกรมภาษาเขมร อีกทั้งวงศัพท์ในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันยังกว้างและหลากหลายกว่าวงศัพท์ในพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง และคำศัพท์ในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันถือเป็นข้อมูลที่ใช้เปรียบเทียบและอ้างอิงความหมายของคำในภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง

สมุทรโฆษคำฉันท์จัดเป็นวรรณคดีโบราณ สมัยอยุธยา คำศัพท์ภาษาเขมรที่ถูกยืมเข้ามาใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้ น่าจะสัมพันธ์กับคำศัพท์ภาษาเขมรโบราณ ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนหน้าวรรณคดีเรื่องนี้ และคำศัพท์ภาษาเขมรสมัยกลาง ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับวรรณคดีเรื่องนี้ แต่ข้อมูลที่ใช้ศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาทั้งสองสมัยมีค่อนข้างจำกัด คำศัพท์ภาษาเขมรโบราณส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์จากจารึกซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสรรเสริญเทพเจ้า กษัตริย์ การถวายวัตถุสิ่งของแก่ศาสนสถาน การประกาศสิทธิ์เหนือที่ดิน เป็นต้น ส่วนเนื้อหาของเอกสารและจารึกเขมรสมัยกลางเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและสังคมเขมรในเวลานั้น ดังนั้นคำศัพท์อาจจำกัดอยู่ในวงแคบ แหล่งข้อมูลที่ใช้อ้างอิงคำศัพท์ภาษาเขมรทั้งสองสมัยนี้ก็จำกัดไปด้วย

พจนานุกรมที่ใช้เป็นหลักในการพิจารณาความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ตามที่ได้เคยนำเสนอในบทที่ 3 ไปแล้ว มีดังนี้

1. Dictionnaire vieux khmer-français-anglais หรือพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณ-ฝรั่งเศส-อังกฤษ ของ Pou (1992) เป็นพจนานุกรมที่รวบรวมคำศัพท์จากจารึกที่มีอายุระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 6-14 (พุทธศตวรรษที่ 11-18) และจารึกสองหลักที่พบในพุทธศตวรรษที่ 19 คือ K.177 และ K.549

(Pou, 1992: IV) ทั้งคำศัพท์ภาษาเขมรโบราณเอง และคำศัพท์ภาษาอื่นๆ ที่พบในจารึกภาษาเขมรโบราณ หากเป็นคำศัพท์ภาษาเขมรโบราณ Pou จะแสดงรูปคำศัพท์ภาษาเขมรสมัยกลางและสมัยปัจจุบันที่สัมพันธ์กันไว้ด้วย หากเป็นคำศัพท์ภาษาอื่นก็จะระบุที่มาไว้

Pou ระบุว่าจารึกส่วนใหญ่ที่ Louis Finot และ George Cœdès อ่านและตีความแล้วนั้นอาจมีข้อผิดพลาด แต่ไม่อาจที่จะตรวจสอบกับสำเนาจารึกที่มีได้ทั้งหมดเพราะจะต้องใช้เวลานาน ในขณะที่พจนานุกรมภาษาเขมรโบราณเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนสำหรับผู้ใช้ในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม หากคำใดยังมีความหมายที่ไม่แน่นอน Pou จะระบุว่า “น่าสงสัย” (Pou, 1992: VIII) ผู้แต่งพจนานุกรมฉบับนี้กล่าวว่าได้อ่านจารึกภาษาเขมรโบราณและพิมพ์เผยแพร่ใหม่หลายหลัก และยังมีอีกหลายหลักที่กำลังดำเนินการอยู่ อนึ่งยังคงมีการพบจารึกภาษาเขมรโบราณใหม่อยู่เสมอ ซึ่งต้องมีการศึกษาต่อไป ดังนั้นพจนานุกรมฉบับนี้จึงไม่ใช่พจนานุกรมที่รวมคำศัพท์ภาษาเขมรโบราณไว้ทั้งหมดมีแต่บางส่วนเท่านั้น (Pou, 1992: VIII)

2. พจนานุกรมจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร โดย อูไรศรี วรตะริน (2542) เป็นพจนานุกรมที่รวบรวมคำศัพท์จากจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ซึ่งจารึกด้วยภาษาเขมรสมัยกลางระหว่าง ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747 (กลางพุทธศตวรรษที่ 18-23) ผู้วิจัยใช้พจนานุกรมเล่มนี้สำหรับอ้างอิงความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่พบรูปคำในภาษาเขมรสมัยกลางด้วย หากไม่พบคำศัพท์ในพจนานุกรมเล่มดังกล่าว ผู้วิจัยจะตรวจสอบกับหนังสือร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย ซึ่งแปลจาก *Les éléments khmers dans la formation de la langue siamoise* ของ Uraisi Varasarin (1984) โดยอรวรรณ บุญฤทธิ, จตุพร โคตรกนก และสมเกียรติ วัฒนาพงษากุล หนังสือเล่มนี้รวบรวมข้อมูลศัพท์ภาษาไทยที่ยืมจากภาษาเขมร โดยแสดงข้อมูลศัพท์ภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางไว้ด้วย รวมทั้งพจนานุกรมอื่นที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคำศัพท์ภาษาเขมรสมัยกลาง เช่น ภาษเกื้อ ฉบับต่างๆ ที่เชื่อว่าน่าจะแต่งในสมัยหลังพระนครหรือเขมรสมัยกลาง เป็นต้น

3. พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธน เป็นพจนานุกรมที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธน พจนานุกรมฉบับนี้นับว่าเป็นพจนานุกรมที่ให้ข้อมูลคำศัพท์ภาษาเขมรปัจจุบันที่น่าเชื่อถือเล่มหนึ่ง เนื่องจาก คณะผู้จัดทำเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญภาษาเขมรเป็นอย่างดี เช่น ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ ศาสตราจารย์บรรจบ พันธุเมธา อาจารย์ทองสืบ ศุภะมาร์ค และนักวิชาการท่านอื่นๆ โดยยึดความหมายและรายละเอียดอื่น ๆ ตามพจนานุกรมเขมรของสถาบัน ฤๅณสภาสธบญฺญิตฺย (คณะกรรมการทุนพระยาอนุমানราชธน, 2517: คำชี้แจง) นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณยังเป็นคนเขมรจังหวัดพระตะบอง ทำให้ท่านได้เพิ่มข้อมูลบางประการในภาษาถิ่นพระตะบองลงไปในพจนานุกรมฉบับนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม คำยืมบางคำอาจไม่มีในพจนานุกรมเล่มนี้ ผู้วิจัยจะได้ตรวจสอบกับพจนานุกรมภาษาเขมรเล่มอื่นหรือแหล่งข้อมูลอื่นประกอบด้วย

4. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เป็นฉบับปรับปรุงล่าสุด ซึ่งน่าจะมีการเพิ่มเติมข้อมูลที่มีประโยชน์ในด้านคำศัพท์ไว้ ผู้วิจัยอ้างอิงความหมายของคำยืมภาษาเขมรส่วนใหญ่จากพจนานุกรมฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบคำศัพท์จำนวนหนึ่งที่มีความหมายไม่ตรงกับที่พจนานุกรมฉบับนี้ระบุ และพบคำศัพท์ที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับนี้ด้วย ในกรณีนี้ ผู้วิจัยจะตรวจสอบคำศัพท์กับพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานฉบับอื่นๆ และพจนานุกรมไทยเล่มอื่นหรือแหล่งข้อมูลอื่นประกอบด้วย

จากการพิจารณาความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษคำฉันท์ ผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มคำยืมภาษาเขมรตามความหมายที่พบในแต่ละสมัยและแต่ละภาษาได้ดังนี้ คือ

1. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง
2. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงกับความหมายของคำต้นทางในพจนานุกรมเขมรปัจจุบัน
3. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงกับความหมายของคำต้นทางในพจนานุกรมเขมรปัจจุบันและความหมายของพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554
4. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายเฉพาะในสมุทรรโฆษคำฉันท์

อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำยืมบางคำอาจจัดอยู่ได้หลายกลุ่ม ซึ่งจำเป็นต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมทีละคำ

1. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง

เนื่องจากสมุทรรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่แต่งในสมัยอยุธยา ซึ่งน่าจะเป็นช่วงที่ภาษาไทยกำลังได้รับอิทธิพลทางด้านภาษาและวัฒนธรรมอย่างมากจากภาษาเขมรโบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง ความหมายของคำที่ยืมมาใช้ในสมุทรรโฆษคำฉันท์ก็น่าจะตรงหรือสัมพันธ์กับความหมายของคำที่พบในภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางมากกว่าภาษาเขมรปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม คำในภาษาเขมรโบราณและในภาษาเขมรสมัยกลางก็ไม่ได้ถูกบันทึกลงในจารึกทุกคำ ดังนั้นการอ้างอิงคำศัพท์ภาษาเขมรบางคำพร้อมทั้งความหมาย จึงต้องอาศัยรูปคำเขมรและความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันในการอ้างอิงด้วย

การนำเสนอศัพท์คำยืมที่มีความหมายตรงกับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและคำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลางจะเรียงลำดับตามอักษร มีรายละเอียดดังนี้ คำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษคำฉันท์ ทั้งรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายที่ตรงกับในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ในเครื่องหมายอัฒประกาศ พร้อมระบุสมัยที่แต่ง โดย ภ.1 หมายถึงคำนั้นพบในส่วนที่แต่งสมัยอยุธยา ส่วน ภ.2 หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมัยต้น

รัตนโกสินทร์ แต่หากความหมายของคำไม่ตรงกับในพจนานุกรมหรือไม่มีในพจนานุกรม ผู้วิจัยจะเสนอความหมายตามบริบทไว้ในเครื่องหมาย [ ] ตามด้วยเครื่องหมาย < รูปถ่ายถอดอักษรของคำภาษาเขมรโบราณ และความหมาย รูปถ่ายถอดอักษรของคำภาษาเขมรสมัยกลางและความหมายในกรณีที่มีความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันตรงกับคำภาษาเขมรโบราณ ภาษาเขมรสมัยกลาง ผู้วิจัยจะเสนอคำศัพท์และความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันไว้ด้วย

คำยืมภาษาเขมรที่มีรูปมากกว่าหนึ่งรูปหรือมีรูปแปร หากมีความหมายตรงตามคำต้นทางภาษาเขมร ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรจะมีรูปแปรรูปใดบ้าง หากจำเป็นต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับศัพท์คำยืมนั้นๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในย่อหน้าถัดไป เพื่อให้เห็นชัดเจน และอ่านง่าย

คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่มีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง มีดังต่อไปนี้

ก็ *ka^o /kô:/* “แล้ว, จึง, ย่อม” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *ka* “คำเสริมที่ใช้บอกผลหรือสิ่งที่เกิดตามมา” (Pou, 1992: 59), ขก. *ka* “ก็” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 115), ขป. *កី ka^o /kaa/* “ก็”

กง *kan /koŋ/* “วง, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” (ภ.1) < ขบ. *kan* “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60), ขก. *kañy* “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 137), ขป. *កង kan /kaŋ/* “วงแหวน, กลุ่ม”, *កង kan' /kaŋ/* “ล้อม, วงแหวน, วงกลม”, *កោង kan /kaŋ/* “โค้ง, โกง, โกง (Pou, 1992: 60)

ก่ง *kan' /kòŋ/* [โค้ง (คิ้ว, คันธนู)] (ภ.1) < ขบ. *kan* “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60), ขก. *kañy* “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 137), ขป. *កង kan /kaŋ/* “ขดเป็นวง, สิ่งที่เป็นวง”, *កង kan' /kaŋ/* “ล้อม, วงแหวน, วงกลม”, *កោង koñ /kaŋ/* “โค้ง, โกง, โกง”

กระเรียน *kar̥eyn /kàʔrian/*, กระเรียน *krah̥r̥eyn /kràʔrian/* “ช้อนขนาดใหญ่” (ภ.1) < ขบ. *kryal /kryel* “นกกระเรียน” (Pou, 1992: 118), ขป. *ក្រៀល kriel /kriəl/* “นกกระเรียน”

กรลด *kralat /kràʔlòt/* “กลด”, *กลด klat /klòt/* “เครื่องกั้นกันแดดหรือฝน ลักษณะคล้ายร่มขนาดใหญ่ ขอบมีระบาย คันยาว ใช้ถือกันเจ้านาย” (ภ.1) < ขก. *klas* “กลด” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 128), ขป. *ក្លស់ klas' /krah/* “กลด”

ในภาษาเขมรโบราณ พบคำว่า *klas /khlās/ khlās* “ชั้นทองแดงหรือเงิน” (Pou, 1992: 121) ที่มีรูปพ้องกับคำภาษาเขมรสมัยกลางว่า *klas* “กลด” และคำภาษาเขมรปัจจุบันว่า *ក្លស់ klas' /krah/* แต่มีความหมายแตกต่างกัน จึงเห็นว่าไม่น่าจะเป็นคำเดียวกัน

กรลับ *kralāp /kràʔlāp/* [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา] (ภ.1), *กระลับ krah̥lāp /kràʔlāp/* [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *kralap* “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992:

115), ขก. *kralāp'* “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115), ขป. **ក្រឡាប់** *kralāp'* /*kralap*/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”

กรม *kram* /*krom*/ “ระทม, เจ็บอยู่ภายในเรื่อยไป; กลัด (หนอง); ลำบาก”, **ตรอม** *tram* /*trɔ:m*/ “ระทมใจจนเหี่ยวแห้ง” (ภ.1) < ขบ. *kram* “เจ็บ, ซ้ำ, ร้าวราน” (Pou, 1992: 115), ขป. **ក្រំ** *kram* /*kram*/ “ซ้ำ, บอบซ้ำ, ตรอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกข์ทรมาน, กังวล”

กรร *karr* /*kan*/ “จับ, ถือ” (ภ.1) < ขบ. *kan* / *kān* “ถือ, ยึด” (Pou, 1992: 67), ขก. *kān* “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 120), *kān* “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 121), ขป. **កាន់** *kān'* /*kan*/ “ถือ”

กรรแสง *karrseeñ* /*kansə:ŋ*/ [ผ้า, ผ้าสไบ] (ภ.1) < ขบ. *kansəñ* “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80), ขป. **កន្សែង** *kansaen* /*kansaen*/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับ ภาษาพระตะบอง)”

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ* /*kansə:ŋ*/ มีหลายความหมาย และ ความหมายที่พบในหัวข้อ 1 นี้ “ผ้า, ผ้าสไบ” เป็นความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายในภาษา เขมรโบราณมากที่สุด ดังในบริบทต่อไปนี้

น้องท้าวคานึงท้าว	บลุเลยรำคาญวอน
ทรวงทรงกรรแสงสมร	ทุกขแท้ที่อุดร
	(สมุทร.ภ.1, บ.805)

ในบริบทนี้ **ทรวงทรงกรรแสง** *drvañ drañ karrseeñ* /*suəŋ soŋ kansə:ŋ*/ หากพิจารณา ตามคำศัพท์แต่ละคำ **ทรวง** *drvañ* /*suəŋ*/ “หน้าอก” **รง** *drañ* /*soŋ*/ “ใส่ สวม” **กรรแสง** *karrseeñ* /*kansə:ŋ*/ “ผ้าสไบ” จึงสามารถตีความหมายโดยรวมว่า “หน้าอก(น้อง)ห่มผ้า สไบ” ดู **กรรแสง** *karrseeñ* /*kansə:ŋ*/ ในหัวข้อ 2.3

กรอง *krañ* /*krɔ:ŋ*/ “ร้อย, ถัก, ทอ” (ภ.1) < ขบ. *krañ* / *kron* “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114), ขป. **ក្រង** *krañ* /*krɑ:ŋ*/ “ร้อยอย่างร้อยดอกไม้”

กระต๊อบ *krahtrāp* /*kràʔtrəp*/ [ปลาหมอข้างเหยียบ] (ภ.2) < ขบ. *kantrap* “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง ตัวแบน ใช้เป็นอาหารได้” (Pou, 1992: 71), ขป. **ក្រត្រប់** *kantrap'* /*kantrap*/ “ปลาหมอข้างเหยียบ” คำ นี้พบใน พจน. มีความหมายว่า “ปลาหมอข้างเหยียบ” เช่นกัน

กระทบ *krahdap* /*kràʔthóp*/ “โตน, ถูกต้อง, ปะทะ” (ภ.1) < ขบ. *kdap* “ปิด, ปิดฝาให้สนิท” (Pou, 1992: 110), ขป. **ខ្ទប់** *khdap'* /*ktup*/ “ปิดกั้น, หวานล่อม, ขัดขวาง, ซ่อม”

กระบอง *krahpañ* /*kràʔbɔ:ŋ*/ “ไม้ใช้เป็นอาวุธสำหรับใช้ตี” (ภ.1) < ขบ. *tampon* /*tampvañ* “คนแรก ผู้ที่ใหญ่ที่สุดหรือโตที่สุด; ชื่อหวายชนิดหนึ่ง *Calamus* ปลายใหญ่; กระบองหรือไม้

เท้าที่ทำจากไม้หรือหวาย” (Pou, 1992: 212), ขก. *tampanñ / tamponñ* (Varasarin, 1984: 193) “กระบอง”, ขป. **ตัมบง** *tampan / dambaan*/ “ตะบอง”
 กระลิ่ง *krahlin / krà?luuŋ*/ “จับ, ถือ ควงอาวุธ” (ภ.1) < ขบ. *kralin* “จับ, ถือ, ควง(อาวุธ)”
 (Pou, 1992: 116), ขป. **กรอญิง** *kralin / kraləŋ*/ “กลิ้ง, หมุนรอบอย่างเครื่องกลิ้ง, วนรอบ”
 กระแส *krahsee / krà?sə:/* “น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือพัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ขาดสาย,
 เส้น, สาย, แนว, ทาง, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็กเป็นต้น” (ภ.2) < ขบ. *kse / khse*
 “อาการไหลไป, สาย, เส้นเชือก, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็ก” (Pou, 1992: 122), ขก.
khsae “เชือก, เส้น” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 126), ขป. **ไสย** *khsae / ksae*/ “สาย, กระแส”
 กระหน้จ *krahñec⁸ / krà?nèt*/ [ดูร้าย, ดูเดือด, รุนแรง] (ภ.1) < ขบ. *kamñac* “โหดร้าย, อันตราย,
 รุนแรง” (Pou, 1992: 84), ขป. **กัณนาค** *kamñac / kamnaac*/ “ดูร้าย ใช้ได้ทั้งกับคนและสัตว์”

เลือกหาผู้รู้ศรศิลป์

แควนมลั่งไพบรินทร์

กระหน้จกระแห่นรณรงค์

(สมุท. ภ.1, บ.944)

บทนี้กล่าวถึงการเลือกทหารที่มีความเชี่ยวชาญในการยิงธนู เพื่อมารบกับศัตรู ในที่นี้คำว่า
 กระหน้จ *krahñec⁸ / krà?nèt*/ อาจหมายถึงคนที่มีความกล้าหาญหรือมีฝีมือฉกาจฉกรรจ์
 ในการสู้รบ หากตีความดังนี้อาจทำให้พิจารณาได้ว่าคำว่า กระหน้จ *krahñec⁸ / krà?nèt*/
 น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ *kamñac* “โหดร้าย, อันตราย, รุนแรง” ได้

กราบ *krāp / krà:p*/ “การแสดงความเคารพด้วยวิธีนั่ง ประนมมือขึ้นเสมอหน้าผาก แล้วน้อมศีรษะ
 ลงจดพื้น” (ภ.1) < ขก. *krāp, krāpp, krāpp, krāp, krāpp* “กราบ” (อุไรศรี วรเศริน,
 2542: 131), ขป. **กราบ** *krāp / kraap*/ “กราบ, ทำให้เรียบร้อย, หมอบกราบ, กงไข่, ครอบ, คลุม”

กรุง *kruñ / kruŋ*/ “เมือง, กษัตริย์” (ภ.1, ภ.2), กุรุง *kuruñ / kù?ruŋ*/ “เมือง, กษัตริย์” (ภ.1) <
 ขบ. *kuruñ* “ใหญ่โต มีอำนาจ ผู้นำ พระเจ้าแผ่นดิน ปกครอง ควบคุม” (Pou, 1992: 104),
 ขก. *kruñ* “กรุง, กษัตริย์, ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 132), ขป. **กรุง**
kruñ / kruŋ/ “น. เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศก็ได้”
 ในที่นี้ กรุง *kruñ / kruŋ*/ และ กุรุง *kuruñ / kù?ruŋ*/ ใช้ในความหมาย “เมือง, กษัตริย์” ดัง
 ตัวอย่างต่อไปนี้

จอมพงศ์พุทธางกูรกษัตริ

เสวยสวัสดิไศศวรรย์

สองกรุงผดุงในทศธรรม

พิธีราชขรรษา

(สมุท. ภ.2, บ.2177)

ในบทที่ยกมา คำว่า กรุง *kruñ / kruŋ*/ หมายถึง “กษัตริย์” เมืองรมยบุรีกับเมืองพรหมบุรี ใน
 บทต่อไปนี้ คำว่า กรุง *kruñ / kruŋ*/ หมายถึง “เมือง”

กรุงไกรฤกษ์ภพจะร้าง   สุขสร้างสมสร
 ทั่วถ้วนทั้งมวณุนนิก   จะโรยไร้แปนไพรสัณท์
 (สมุทร. ภ.2, บ.1734)

ตอนที่ยกมาเป็นตอนที่ พระสมุทรโฆษกับนางพินทุมตีหายไป ทำให้กษัตริย์ประชาชนทั้งเมืองเกิดความวิตกกังวลว่า ต่อไปเมืองจะไร้ผู้ปกครอง เมืองกลายเป็นเมืองร้าง ประชาชนไร้ความสุข เมืองก็จะกลายเป็นป่า

กลับ *klāp* /klāp/ “ตรงกันข้ามกับภาวะเดิมหรือทิศทางเดิม, คืบมาสู่ภาวะเดิม, พลิกหน้าเป็นหลัง, ทำตรงกันข้ามกับที่คาดหมายหรือที่ควรจะเป็น” (ภ.1) < ขบ. *kralap* “กลับ, คืบมา” (Pou, 1992: 115), ขก. *kralāp*’ “กลับ, คืบมา” (Pou, 1992: 115), ขป. **กรฎกัฏ** *kralāp*’ /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ”

กลา *klā* /kàʔla:/ [ห้อง, บริเวณที่ประกอบพิธี], **กรลา** *kralā* /kràʔla:/ [ห้อง, บริเวณ] (ภ.1) < ขบ. *kralā* “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115), ขก. *kralā* “ห้อง, บริเวณที่ประกอบพิธี” (Pou, 1979: 1), ขป. **กรฎกา** *kralā* /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมากรุก, หรือร่างแห 2 พระแท่น, บัลลังก์” รูป **กลา** *klā* /kàʔla:/ พบในคำประสม **กลากการ** *klākār* /kàʔla:ka:n/ [ห้อง, บริเวณพิธี] สร้างขึ้นจากคำว่า **กลา** *klā* /kàʔla:/ และคำยืมภาษาสันสกฤตว่า **การ** *kār* /ka:n/ “งาน, สิ่ง หรือเรื่องที่ทำ” ในสมุทรโฆษคำฉันท์ **กลา** *klā* /kàʔla:/ และ **กรลา** *kralā* /kràʔla:/ มีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง ดังในบริบทต่อไปนี้

พระภูธรเสด็จถึงสถาน   ภูณชกลากการ
 แสงสีทิจจรูญจรัส   (สมุทร. ภ.1, บ.368)

ข้ามรมยบุรีถึงสถาน   มนเทียรทองธาร
 คำนัลกรลาจรวจรัส   (สมุทร. ภ.1, บ.582)

กอปร์ *kap(r)* /kò:p/ “ประกอบ” (ภ.2) < ขบ. *kaup* / *kop* “ประกอบด้วย” (Pou, 1992: 108), ขบ. *kapp* “กอป, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 119), *kopr* “กอป, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 129), ขป. **กัษ** *kap* /kaap/ “เจริญ, ให้ผล, มี ครอบครอง เป็นเจ้าของ”
กะดิง *kahtjñ* /kàʔduŋ/ “ระฆังเล็กๆ ทำด้วยโลหะ ที่ปลายตุ้มมีใบพานซึ่งนิยมทำเป็นรูปใบโพ เมื่อลมพัด ปลายตุ้มจะกระทบตัวกระดิงทำให้เกิดเสียง ใช้แขวนที่ชายคาโบสถ์และวิหารเป็นต้น, เครื่องโลหะหรือเครื่องไม้มักมีรูปร่างคล้ายกระดิง มีลูกกระทบแขวนอยู่ภายในหรือห้อยกระหนาบอยู่ภายนอกเพื่อให้เกิดเสียงดัง มักใช้แขวนคอสัตว์เช่นวัวควาย” (ภ.1) < ขบ.

katyān “ระฆังเล็ก ๆ” (Pou, 1992: 66), *kantiñ* “ระฆังเล็ก ๆ” (Pou, 1992: 69), ขป.
កង្កែប *kaṅṅəp* /kandəŋ/ “กระดิ่ง, กระดิ่ง”

กังวล *kǎnval* /kaŋwon/ “ห่วงใย, มีใจพะวงอยู่” (ภ.2) < ขป. *kañval* “สิ่งรบกวน, สิ่งที่ทำให้รำคาญ
ใจ” (Pou, 1992: 60), ขป. **កង្វល់** *kañval* /kaŋwal/ “ความกังวล, ห่วงใย, ความกลุ้มใจ”

กั้งหัน *kǎnhǎn* /kaŋhǎn/ “สิ่งทีประกอบด้วยใบพัดหมุนได้ด้วยกำลังลม” (ภ.2) < ขก. *kǎnhǎrr*
“กั้งหัน, ใบพัด” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 119), ขป. **កង្ការ** *kañhār* /kaŋhaar/ “กั้งหัน”

กัน *kǎn* /kan/ “ป้องกัน”, **កររ** *karr* /kan/ “ป้องกัน” (ภ.1) < ขป. *kar/ kār* “ป้องกัน” (Pou, 1992:
93), ขก. *kār* “ป้องกัน” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 122), ขป. **ការ** *kār* /kaa/ “กัน, กัน” คำว่า
กัน *kǎn* /kan/ และ **កររ** *karr* /kan/ ที่มีความหมายว่า “ป้องกัน” พบในบริบทต่อไปนี้

ต่างรู้รับดาวกันตน

กาไตใส่กล

ว่าเหยยไกรหาญมิงกล้ว

(สมุทร. ภ.1, บ.165)

เกาศี้กยิงเขาป้องปิด

กรรกลมมีตมิต

แลบั้งทั้งแสนเสนา

(สมุทร. ภ.1, บ.1077)

กันดาร *kǎntār* /kanda:n/ [กลาง, ท่วมกลาง] (ภ.1), กันดาล *kǎntāl* /kanda:n/ “กลาง, ท่วมกลาง”
(ภ.1) < ขป. *kantāl* “แห่ง, กลาง; ข้างใน” (Pou, 1992: 69) ขก. *kantāl* “กลาง, กึ่งกลาง”
(อุไรศรี วรเศริน, 2542: 118) ขป. **កណ្តាល** *kañtāl* /kandaal/ “กลาง, กลางๆ, ปานกลาง”

กาจ *kāc* /kə:t/ “ร้ายมาก, ร้ายยิ่ง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *kāc, kǎcc* “กาจ, ร้ายกาจ, ดุร้าย” (อุไรศรี
วรเศริน, 2542: 122), ขป. **កាច** *kāc* /kaac/ “ดู, ร้าย”

กำเตาะ *kāṃṭaḥ* /kamdòʔ/ [อวยวะเพศ(ผู้)] (ภ.2) < ขป. *kto* “อวยวะเพศชาย” (Pou, 1992: 110), ขป.
ក្តុ *kṭa* /kdaa/ “อวยวะเพศชาย”

ลางสารเล่นเล่นตามคนอง

เบียดเสียดพังผอง

กำเตาะกำตัดกลัดกาม

(สมุทร. ภ.2, บ.1661)

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ตอนที่กล่าวชมข้างสิบตระกูล มีการบรรยายให้เห็นภาพอริยาบถต่างๆ ของ
ข้าง และบริบทที่ยกมาเป็นการบรรยายภาพข้างตัวผู้ที่กำลังกลัดม้วนงิ้วไล่ตามข้างตัวเมียด้วยความ
ความคึกคะนอง กวีน่าจะใช้คำภาษาเขมรเนื่องจากไม่พบคำไทยที่เหมาะสมที่จะใช้ในบริบทนี้
และอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า **กำตัด** *kāṃtāt* /kamdət/ [กำลังร่น, โตะเต็มที] ดู
กำตัด *kāṃtāt* /kamdət/ ในหัวข้อ 3

กำทวน *kāṃdvan* /kamthuan/ (ภ.1), **กำธร** *kāṃdhar* /kamtho:n/ “สนั่น, ห้วนไหว, ก้อง”
(ภ.1, ภ.2) < ขก. *kaṃdar* “สนั่น, ห้วนไหว, สะเทือน, ก้อง” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 258),

ขป. **กำจร** *kam̄dar* /kamtɔw/ “สนั่น, ห้วนไหว, สะเทือน, ก้อง” คำว่า **กำทวน** *kām̄dvan* /kamthuan/ และ **กำธ** *kām̄dhar* /kamthɔ:n/ พบในบริบทต่อไปนี้

เสียงมฤคคชสีที่ไกรสร

สีหนาทกำธ

กำทวนทั้งป่าหิมพานต์

(สมุทร. ฅ.1, บ.647)

กำนล *kām̄nal* /kamnon/ “เงินค่าค่านับครู, เงินค่านับบุญชาครูปีพาทย์” (ฅ.1) < ขป. *kam̄nal* “สิ่งที่ใช้สำหรับหนุน หรือยกให้สูงขึ้น, เครื่องสังเวยในพิธีกรรม” (Pou, 1992: 84), ขก. *kam̄nal* “ของกำนัล, ค่ากำนล, ของให้คน เช่น ผู้มีอุปการะ” แผลงจากรากศัพท์ *kal* /kal/ “หนุนข้างใต้” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 186), ขป. **กำนล** *kam̄nal* /kamnal/ “ของกำนัล, ค่ากำนล” แผลงจากรากศัพท์ **กน** *kal* /kal/ “หนุนข้างใต้”, **กำนล** *kam̄nal* /kamnal/ ในภาษาเขมรปัจจุบันใช้ในความหมายเฉพาะว่า “เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ต้องมอบให้แก่ผู้ที่รักษาอาการเจ็บป่วย” (Pou et Ang Choulean, 1987-90: 96)

กำบัง *kām̄pān* /kambaŋ/ “บัง, บังอย่างมิดชิด” (ฅ.2) < ขป. *kam̄pān* /kampān/ “ซ่อน, ปกปิด, ลับ” (Pou, 1992: 84), ขก. *kam̄pān* “กำบัง, บัง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 117), ขป. **กำบัง** *kam̄pān* /kambaŋ/ “กำบัง, ลับ”

กำแพง *kām̄been* /kampe:ŋ/ “เครื่องกั้น, เครื่องล้อม, ที่ก่อด้วยอิฐ ดิน หรือหิน” (ฅ.1) < ขป. *kam̄veñ* “กำแพง” (Pou, 1992: 91), ขป. **กำแพง** *kam̄baen* /kampe:ŋ/ “กำแพง, ที่กั้น, ขอบ”

กำยาน *kām̄yān* /kamja:n/ “1 วัตถุหอมชนิดหนึ่ง เกิดจากยางใสกลิ่นหอมที่ออกจากเปลือกของต้นกำยานบางชนิด เกิดขึ้นได้เนื่องจากเปลือกถูกกรีดหรือมีราลง ก็จะขับยางใสกลิ่นหอมออกมา เมื่อแห้งจะแข็งติดอยู่กับลำต้น แกะออกมาได้, ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิด..” (ฅ.1) < ขป. *kam̄ñān* /kam̄yān/ “กำยาน” (Pou, 1992: 83), ขป. **กำยาน** *kam̄ñān* /kamñaan/ “ต้นกำยาน”

กำเร็บ *kām̄reip* /kamr̄ɔ:p/ [(ศตวรรษ) สร้างความปั่นป่วนรุนแรงขึ้นโดยไม่เกรงกลัวอำนาจอีกต่อไป] (ฅ.2) < ขป. *kam̄rek* “การเคลื่อนที่, การเคลื่อนไหว, ความปั่นป่วน, การสั่นสะเทือน” (Pou, 1992: 88), ขป. **กำเร็บ** *kam̄roek* /kamr̄ɔ:ək/ “เขม่น, กระดุกกระดิก, เคลื่อนไหว, ปั่นป่วน” จากความหมายในสมุทรโฆษคำฉันท์เห็นว่า คำมีความหมายขยายออกจากความหมายของคำภาษาเขมรโบราณ

กำสรด *kām̄srat* /kamsòt/ “สลด, แห้ง, เสร้า” (ฅ.1, ฅ.2) < ขป. *kam̄srat* “หมดจด, ขาดแคลน” (Pou, 1992: 93), ขป. **กำสรด** *kam̄sat* /kamsat/ “เข้ญใจ, บอบซ้ำ, ทรอมใจ, เสร้าหมอง, ทุกข์, ทรมาณ, กังวล”

กุงอน *kuŋaŋ* /kùŋə:n/ “นกช้อนหอย” (ภ.1) < ขบ. *kuŋar* “นกช้อนหอย *Melanocephala* ปากยาวสีดำ ตีนดำ” (Pou, 1992: 102), ขป. **กุง** *kŋa* /kŋaa/ “นกกลาขาว”

กุงอก *kuŋok* /kùŋə:k/ “นกยูง” (ภ.1) < ขก. *knok* “นกยูง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 273), ขป. **กุงอก** *knok* /kŋaok/ “นกยูง”

เกรง *kreŋ* /kre:ŋ/ [นี่กกลัว, นี่กวิตก] (ภ.1) < ขบ. *kreŋ* “แข็ง, ทำให้แข็ง, เกร็ง” (Pou, 1992: 118), ขก. *kreŋ* “เกรง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 131-132), ขป. **ไกรง** *kraeŋ* /kraeŋ/ “เกรงกลัว”

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ความหมายของคำว่า เกรง *kreŋ* /kre:ŋ/ [นี่กกลัว, นี่กวิตก] มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายในภาษาเขมรสมัยกลางมากกว่าภาษาเขมรโบราณ ดังในบริบทต่อไปนี้

มาลอบโลมไทธิดา บมิเกรงราชา-

ธิดาผู้สงวนศรี

(สมุทร. ภ.1, บ.760)

ไกร *krai* /kraj/ “ยิ่ง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *kräy* /krai/ “ใหญ่, มากมาย, มีอำนาจ” (Pou, 1992: 117), ขก. *krai*, *kraiŋ* “มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 130), *kräy* “ไกร, มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 131), ขป. **ไกร** *krai* /kraj/ “ยิ่ง, มาก, เกิน, แร้ง นอกจาก, เหนือ(กว่า)”

ขจี *khcī* /khəʔci:/ “งามสดใส่” (ภ.1) < ขบ. *kci* /khci/ “เขียวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108), ขก. *kci* “ขจี, อ่อน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 122), ขป. **ขจี** *khcī* /kcoy/ “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”

ขดาน *khtān* /khəʔda:n/, ขดาล *khtāl* /khəʔda:n/ “กระดาน” (ภ.1) < ขบ. *khtār* “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127), ขป. **กฏา** *ktār* /kdaa/ “ไม้ที่เลื้อยออกเป็นแผ่น”

ขทิง *khdiŋ* /khəʔthuŋ/ “ไม้ต้น ใบและผลคล้ายสารภี...” (ภ.1) < ขบ. *kandiŋ* (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 291), *kdiŋ* /khdiŋ/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 110), ขป. **ขทิง** *khdiŋ* /ktiŋ/ “ต้นกระทิง หรือกากระทิง”

ขนน *khnan* /khəʔnön/ “หมอนอิง” (ภ.1) < ขบ. *khnal* “ขึ้น, ฐาน, ที่พักแขน” (Pou, 1992: 127), ขก. *khnal* “หมอนอิง, ขอนที่ใช้เป็นหมอน อย่างหมอนรถไฟ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 216), ขป. **ขณ** *khnal* /knal/ “หมอนอิง, ขอนที่ใช้เป็นหมอน อย่างหมอนรถไฟ”

ขนัด *khnät* /khəʔnät/ “แถว, แนว” (ภ.2) < ขบ. *khnät* “ขึ้น, ส่วน, ขนาด, เครื่องวัด” (Pou, 1992: 127), ขป. **ขนัด** *khnät* /knat/ “ขอบเขต, ขนาด, เครื่องวัด” แผลงมาจากรากศัพท์ **กัท** *kāt* /kat/ “ตัด, ลัด” คำว่า **ขนัด** *khnät* /khəʔnät/ พบเฉพาะในส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ดังบริบทต่อไปนี้

พลอัครคุณเนก**ขนัด** ต่างก็ตรวจจัด จำนำขบวร

(สมุทร. ภ.2, บ.2141)

ขนุน *khnun* /khà?nũn/ “ชื่อไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขบ. *knur* / *khnor* “ชื่อไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด *Artocarpus heterophyllus* Lam. ในวงศ์ (Morac.)” (Pou, 1992: 112), ขป. **ขุร** *khnur* /knol/ “ขนุน”

ขบว *khpvar* /khà?buan/ “รูปวาด” (ภ.1), < ขบ. *khpvar* “รูปวาด, ลวดลาย” (Pou, 1992: 128), ขป. **กฺุร** *kpūr* /kbou/ “ลวดลายตกแต่ง” แผลงจากรากศัพท์ *gūr / *gvar* “วาด ตกแต่ง กะประมาณ คำนวณ” ปัจจุบันใช้ร่วมกับคำว่า **กฺุบ** *kpāc* /kbac/ เป็น **กฺุบ** **กฺุร** *kpāc* *kpūr* /kbac kbou/ “ลวดลายต่าง ๆ, สลัก, แกะ เครื่องประดับ”

ในบริบทสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำนี้ใช้ในความหมายของ “รูปวาด” ดังนี้

นางน้องอินเขียนขอ**ขบว** ธารีคิดควร

ก็ควรรูปท้าวทุกทิศ

(สมุทร. ภ.1, บ.762)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่ นางพินทุมดีรำให้คร่ำครวญถึงชายที่นางได้ร่วมบรรทมด้วยในคืนก่อนนั้น จึงได้ขอให้นางรัตนธารี ซึ่งเป็นพี่เลี้ยง วาดรูปท้าวกษัตริย์ทุกแดนเพื่อค้นหาว่าชายผู้นั้นเป็นใคร ในบริบทนี้ คำว่า **ขบว** *khpvar* /khà?buan/ จึงควรมีความหมายว่า “รูปวาด”

ขวน *khvan* /khwon/ “ขวนขวาย, ฝึ” (ภ.1) < ขบ. *khval* “ตื่นเต็น, วุ่น” (Pou, 1992: 129), ขป. **ขฺวณ** *khval* /kwal/ “ยุ่ง, กังวล, วุ่น”

ขวิด *khvit* /khwīt/ “2 มะขวิด” (ภ.2) < ขบ. *khvit* “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง *Feroniella elephantum* (Rutac.) ใบใช้ทานได้” (Pou, 1992: 130), ขป. **ขฺวิต** *khvit* /kwət/ “มะขวิด” คำว่า **มะขวิด** *mākhvit* /má?khwīt/ ในภาษาไทย น่าจะเป็นการประสมคำว่า **ขฺวิต** *khvit* /kwət/ กับคำว่า **หมาก** *māk* /mà:k/ ก่อนที่จะมีการกร่อนเสียงกลายเป็น **มะ-** *māh* /má?/ ในภายหลัง

เขนย *khney* /khà?nǎ:j/ “หมอนหนุน” (ภ.1) < ขบ. *khney* “หมอน, หมอนอิง” (Pou, 1992: 128), ขก. *khney*, *khnoey*, *khneiy* (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 125), ขป. **เขฺนย** *khnoey* /knaoy/ “หมอน”

เขบ็จ *khpeç* /khà?bèt/ “ลวดลาย” (ภ.1) < ขบ. *khpac* “ลวดลาย, ภาพวาด, ภาพแกะสลัก” (Pou, 1992: 128), ขป. **กฺุบ** **กฺุร** *kpāc* *kpūr* /kbac kbou/ “ลวดลายต่าง ๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”

เขตา *khtau* /khà?daw/ “กำเดา, ความร้อน” (ภ.1) < ขบ. *khtau* “อุ่น, ความร้อน” (Pou, 1992: 127), ขป. **เขฺตา** *ktau* /kdaw/ “ร้อน”

แขยง *khyeen* /khà?jǎ:ŋ/ “หวาดกลัว” (ภ.1) < ขก. *sñaen* “แสบ, หวาดเกรง, กลัวเกรง” อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175), ขป. **สฺยง** *sñaen* /sñaen/ “แสบ, หวาดเกรง, กลัวเกรง”

แขวก *khveek* /*khwè:k*/ “ชื่อนกยางขนาดกลาง” (ภ.2) < ขบ. *khvek* “นกกลางคืนชนิดหนึ่ง *Nycticorax griseus* (Pou, 1992: 130) พบคำนี้ในชื่อสถานที่ *sruk vnūr khvek*, ขป. **โงก** *khvaek* /*kwæ:k*/ “นกแขวก”

คง *gañ* /*khonj*/ “ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *gañ* “คงอยู่, ยืนนาน, มีชีวิตอยู่, คงตน (ราชา)” (Pou, 1992: 131), ขก. *gañ* “คง, ประทับ, อยู่” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 94), ขป. **คង** *gañ* /*kũŋ*/ “คงอยู่, เหลืออยู่, อยู่ยงคงกะพัน, กล้าหาญ, ไม่ผันแปร, แน่ใจ, ถาวร, มั่นคง, อาศัยในที่เดิม, รักษาให้อยู่ในสภาพดี, ทนทาน, คง, พัก(ราชา) คำที่บอกเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ (ไว.)”

ในบางบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า **คง** *gañ* /*khonj*/ มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรสมัยกลาง “คง, ประทับ, อยู่” มากกว่าความหมายของคำภาษาเขมรโบราณ *gañ* “คงอยู่, ยืนนาน, มีชีวิตอยู่, คงตน (ราชา)” เช่น

เสด็จถึงมยุบุรีสถาน   เรื่องรัตนพิमान
แสงแก้วประภคิตชิดชน   ทิรแก้วดำบัล
จักรรถทองที่มน   ทิรแก้วดำบัล
นเรศร์ธิดาเสด็จคง

(สมุทร. ภ.1, บ. 821-822)

บทที่ยกมาเป็นกล่าวถึง พระสมุทรโฆษเสด็จไปถึงเมืองมยุบุรี ที่วิมานอันประดับด้วยแก้วเรื่องรัตน แล้วจึงจรถทอง ณ มณเฑียร ที่พระธิดาเสด็จกรุงมยุบุรีประทับอยู่

คนอง *gnañ* /*kháʔnɔŋ*/ “คิกลำพอง” (ภ.1) < ขก. *ghnañ* “เข็มแข็ง, มั่นคง, กร้าว, อวดดี” (Pou, 1979: 187), ขป. **บูน** *ghnañ* /*knɔŋ*/ “2 ล้วงละเมิด, ล้วงเกิน”

ครแลง *graleñ* /*khraʔleŋ*/ “เอียง, ลอยไป” (ภ.1) < ขบ. *graleñ* “โคลงเคลง” (Pou, 1992: 142), ขป. **ครไถง** *gralaen* /*krɔleŋ*/ “โคลง, เขย่า”

ครอก *grak* /*khro:k*/ “ลูกสัตว์หลายตัวที่เกิดพร้อมกันคราวเดียว” (ภ.2) < ขก. *grak* “หมู่, ครอบ, ฝูง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 164), ขป. **ครก** *grak* /*krɔ:k*/ “หมู่, ครอบ, ฝูง”

ครอง *grañ* /*khro:ŋ*/ “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *grañ* “ครอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 97), ขป. **กรង** *grañ* /*krɔŋ*/ “ครอง, ปกครอง, พิทักษ์รักษา, ครอบ, คลุม, ห่อ”

ครีครอ *grīgra* /*khri:khro:/* [ยากจน] (ภ.2) < ขบ. *kra* “ยากแค้น, แค้นแค้น, หายาก” (Pou, 1992: 114), ขก. *kra* “จน, ยากจน, ลำบาก” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 130), ขป. **กร** *kra* /*kraa*/ “จน” **กรี้** *kri* /*krəy*/ “2 ขยายคำ **กร** *kra* /*kraa*/ “จน” ใช้ **กรี้กร** *kri kra* /*krəy kraa*/ หรือ **กรกรี้** *kra kri* /*kraa krəy*/”

คละ *glah* /khláʔ/ “ลักษณะที่ปนกัน ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งดีและไม่ดี” (ภ.2) < ขบ. *klah* /*khlah* “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121), ขก. *khlāh* “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 124), ขป. **ຂຽ**: *khlah* /krah/ “บาง, บ้าง”

ควร *gvar* /khuən/ “วาด, เหมาะ, ควร” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *gvar* “วาด, ซีดเขียน, คำนวณ, เหมาะ” (Pou, 1992: 143), ขก. *guor*, *gu* “ควร, สมควร” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 99), ขป. **ຄູ່** *guor* /kuə/ “1 ควร, นำ 2 เหมาะ”, **ຄູ່** *gūr* /kuu/ “วาด, วาดเขียน”

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำว่า **ควร** *gvar* /khuən/ ที่มาจากคำภาษาเขมรโบราณว่า *gvar* พบว่ามีสองความหมายคือ “วาด, เหมาะ หรือ ควร” ตามอย่างภาษาเขมรโบราณ คือ ในบริบทแรก มีความหมายว่า “วาด” ดังนี้

นางน่องยื่นเขียนขอขบวร ธำมิตควร
ก็ควรรูปทำวทุกทิศ
(สมุทร. ภ.1, บ.762)

ในบริบทที่สอง มีความหมายว่า “เหมาะ, ควร” ดังนี้

หวังได้นางนารีพล มากมีเปนกล
จรเทินจะคืนบมิควร
(สมุทร. ภ.1, บ.918)

ในบริบทนี้เป็นตอนที่สิบกษัตริย์เตรียมรบกับพระสมุทรโฆษ และเห็นว่า “การยกพลมาครั้งนี้ เพราะหวังได้นางกลับไป ไม่ควรที่จะลั้งเลหวันไหวยกพลกลับไป”

ควาญ *gvāñ* /khwa:n/ “ผู้ดูแลช้าง” (ภ.1) < ขบ. *gvāl* “ผู้ดูแลสัตว์ โดยเฉพาะช้าง” (Pou, 1992: 143), ขป. **ບູນ** *ghvāl* /kwial/ “เลี้ยง อย่างเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย”

คำว่า **ບູນ** *ghvāl* /kwial/ ในภาษาเขมรปัจจุบัน อาจมีความแตกต่างไปจากความหมายในภาษาเขมรโบราณบ้าง แต่ก็ยังมองเห็นความเชื่อมโยงของความหมายอยู่

คัล *gāl* /khan/ “เข้าเฝ้า, อยู่ถวายงาน” (ภ.1) < ขบ. *gāl* “เข้าเฝ้า, อยู่ถวายงาน” (Pou, 1992: 135), ขป. **ຄ່າລ່** *gāl* /kǎəl/ “เข้าอย่างเข้าเฝ้าเจ้านาย, นั่งเฝ้าเจ้านาย”

คำนวณ *gām̐nvañ* /khamnuən/ “วาด, เขียน” (ภ.1) < ขบ. *gam̐nūr* /*gam̐nvar* “ภาพวาด”, ขป. **ຄໍູ່ນູ** *gam̐nūr* /kumnuu/ “ภาพวาด, ภาพ” ยังคงมีใช้ในภาษาเขมรปัจจุบัน ในขณะที่รูป *gam̐nvar* ไม่ปรากฏในภาษาเขมรปัจจุบันแล้ว แต่ถูกยืมมาใช้ในภาษาไทยในความหมาย “ภาพวาด, กะ, ประมาณ, คำนวณ”

จากข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า **คำนวณ** *gām̐nvañ* /khamnuən/ มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณว่า “วาด, เขียน” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คิดคิ้วคำนวนนวย

คือธนูอันก่งยง

ตรูตาตระบอบกบง

บมิแล้วและติดใจ

(สมุทฺร. ภ.1, บ.671)

ในบริบทที่ยกมาเป็นตอนที่พระสมุทฺรโฆษาธิราชไปถึงนางพินทุมดีและความงามของนางว่า “คิ้ววาดไว้ราวกับคันศร งามทั้งตาและเปลือกตา พี่ (พระสมุทฺรโฆษา) ติดใจคิดถึงอยู่ไม่วาย” คำว่า **คำนวน** *gāṃṇvan* /khamnuan/ ในที่นี้มีความหมายว่า “วาด, เขียน” มากกว่า

คำนับ *gāṃṇāp* /khamnāp/ “1 ทำความเคารพ, ทำความเคารพโดยก้มศีรษะให้ (โบ) คำที่ต้องนับถือ, หลักฐาน” (ภ.1) < ขก. *gamṇāp*’ “คำนับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 204), ขป. **ตั้ง** *gamṇāp*’ /kumṇōp/ “คำนับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร”

คำว่า **คำนับ** *gāṃṇāp* /khamnāp/ มีรูปที่สัมพันธ์กับภาษาเขมรปัจจุบัน **ตั้ง** *gamṇāp*’ /kumṇōp/ “คำนับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร” แต่ความหมายที่พบในบริบทสมุทฺรโฆษา คำฉันทน์ น่าจะมีความหมายต่างไปจากคำต้นทางภาษาเขมรทั้งสองสมัย และควรมีความหมายตามคำรากศัพท์คือ **ถับ** *gāp*’ /kōp/ “ถูก, ถูกต้อง, ไม่ผิด” คำที่แผลงที่ได้จากการเติมหน่วยคำเติม -amN- น่าจะมีความหมายเริ่มแรกว่า “ความถูกต้อง เหมาะสม” ก่อนที่จะถูกจำกัดความหมายแคบลงมาว่า “คำนับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร” จากบริบทต่อไปนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่า **คำนับ** *gāṃṇāp* /khamnāp/ เคยมีความหมายว่า “ความถูกต้อง เหมาะสม” มาก่อน

หาผู้รู้ศิลป์ขาม

แมนแจ่งเจียรยาม

คำนวนคำนับโหรา

(สมุทฺร. ภ.1, บ.933)

ในบริบทนี้เป็นตอนที่พระสมุทฺรโฆษาเตรียมพลออกศึก และได้สรรหาผู้มีความรู้แมนยำในการคำนวณเวลาเหมาะสม ที่ควรแก่การศึกษา

คำนัด *gāṃṇāl* /khamnan/ “เฝ้าเจ้านาย” (ภ.1) < ขก. *gamṇāp*’ “คำนับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 204), ขป. **ตั้ง** *gamṇāl*’ /kumṇōl/ “ที่สำหรับเข้าเฝ้าเจ้านาย”

คำราม *gāṃṇrām* /khamra:m/ “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม” (ภ.1) < ขก. *gamṇrām* “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 200), ขป. **ตั้ง** *gamṇrām* /kumriəm/ “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม”

คือ *gīa* /khu:/ “เท่ากับ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *gi* / *gī* / *gui* “เท่ากับ” (Pou, 1992: 135), ขก. *gi*, *gī*, *gī*, *gī*, *giy* “คือ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 96), ขป. **ตั้ง** *gī* /kii/ “1 คือ ใช้ไขความ 2 ที่, ซึ่ง 3 ได้แก่”

โลก *gok /khô:k/* “1 ที่ดินที่ขุนสูงคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า” (ภ.1) < ขบ. *gok* “ที่ดินที่ขุนสูงชัน” (Pou, 1992: 139), ขป. **ເຄັກ** *gok /kook/* “แห้ง”

จง *cañ /coŋ/* “ปรารถนา, ต้องการ” (ภ.1, ภ. 2) < ขบ. *cañ* “ปรารถนา, ต้องการ” (Pou, 1992: 150), ขก. *cañ'* “อยาก, ไคร้, ใฝ่, ปรารถนา, ต้องการ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 64), ขป. **ចង់** *cañ' /caŋ/* “อยาก, ไคร้, ใฝ่”

ในสมุทรรโฆษคำฉันท์พบว่า จง *cañ /coŋ/* ในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยายังคงมีความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ “ปรารถนา, ต้องการ” ดังบริบทต่อไปนี้

แม่น้ำศในรณฤาแคลน
 ใจคงยศแทน
 ประเสริฐกว่าคงตน
 (สมุท. ภ.1, บ.920)

ในบทนี้เป็นตอนที่สิบกษัตริย์ท้าวรบกับพระสมุทรรโฆษ เพราะเห็นว่า “แม้จะตายในสนามรบก็ไม่มีใครดูแลเราได้ เราปรารถนาที่จะดำรงเกียรติยศมากกว่าจะรักษาชีวิตไว้”

ตัวอย่างใน ภ.2 ซึ่ง จง *cañ /coŋ/* มีความหมาย “ปรารถนา, ต้องการ” เหมือนกับคำต้นทางภาษาเขมร **ចង់** *cañ' /caŋ/* ดังนี้

สร้างโคกธสังภูมิขเส-
 เทาถีนบุรินทร์รมยพลัน
 วกเร่งตรงค์จรัญ
 และจงทราบจงสืบแสง
 (สมุท. ภ.2, บ.1560)

วรรคที่มีคำว่า จง *cañ /coŋ/* นี้มีความหมายว่า “อยากทราบอยากรู้”

จบ *cap /còp/* “ถึง, ต่อกัน, พบกัน, เสร็จสิ้น” (ภ.1) **ຈບ** *cap /còp/* “เสร็จสิ้น” (ภ.2) < ขบ. *cap /cāp* “สัมผัส, ถึง, จบสิ้น, จับ, ค้ำ, หยุด, จัดการ, ทำ, เริ่มต้น, ผลึก” (Pou, 1992: 157), ขก. *cap* “จบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 64), ขป. **ចប់** *cap' /cap/* “1 จบ, เสร็จ 2 ลักษณะนามสำหรับหนังสือ”, **ចាប់** *cāp' /cap/* “1 จับ 2 เริ่ม 3 กำ”, **ជាប់** *jāp' /còəp/* “1 ติด ถู 2 มั่น” (Pou, 1992: 158)

จรด *crat /cà'ròt/* “จด, ถึง, จ่อให้ถึง” (ภ.1) < ขบ. *carat* “จรด, ไม้เท้า, ไม้กระบอง” (Pou, 1992: 161), ขก. *cratth, crätth* “ไม้เท้า” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 74), ขป. **ច្រត់** *crat' /crat/* “จด, ถึง, จ่อให้ถึง”

จรรไร *carrrai /canraj/* “เลวทราม, เป็นเสียด, ไม่เป็นมงคล” (ภ.1) < ขบ. *camrai* “จัญไร, เป็นโทษ, เป็นเสียด, ไม่เป็นมงคล” (Pou, 1992: 160), ขก. *cañrai, cañre* “จังไร, จัญไร, เลวทราม, ชั่วช้า” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 64), ขป. **ចង្រៃ** *cañrai /caŋray/* “จัญไร, มีทุกข์, กังวล, มีอันตราย, ไม่มีสิริมงคล”

จรรโลง *carrloñ* /canlo:ŋ/ [ข้าม, ผ่าน] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *kanloñ* “ข้าม, ผ่าน, ผู้ตาย, เหนือกว่า, สูงกว่า, แม่” (Pou, 1992: 78), ขก. *kanloñ* “ข้าม, ผ่าน; ผู้ตาย; เหนือกว่า, สูงกว่า, แม่” (Pou, 1992: 78), ขป. **កន្លង** *kanlañ* /kanla:ŋ/ “ข้าม, ผ่าน, ล่วง อย่างเวลา” ใน พจน. คำว่า **จรรโลง** *carrloñ* /canlo:ŋ/ มีความหมายว่า “พุงไว้ไม่ให้เซหรือไม่ให้ล้มลง, ผดุง, ค้ำชู, บำรุงรักษาและเชิดชูไว้ไม่ให้เสื่อม” ซึ่งไม่มีความเชื่อมโยงทางความหมายกับความหมายที่ผู้วิจัยเสนอในที่นี้ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำว่า **จรรโลง** *carrloñ* /canlo:ŋ/ ในสมุทรโฆษคำฉันท์กับคำต้นทางในภาษาเขมรโบราณ *kanloñ* “ข้าม, ผ่าน” ผู้วิจัยเสนอให้พิจารณาจากบริบทต่อไปนี้

พระองค์อัครธรรณิลาศ	พยุหยาตรียนประจัญ
ผจญท้าวทุกด้าวนครอัน	อริเริ่มมารุมรณ
ตรัสถามสุสึงกัลปมาตย์	ผู้ไต่ราชทั้งสิบตน
เฉลยชื่อและชี้ทุกทุกสแกน-	กษัตริย์ผู้ตัสกร
ตรัสทราบก็ทรงสรแสดง	ธผลงแผลงบำบัตบร
บรรลยทุกไททุกทุกนคร	มรณาศในสนาม
จึงจอม จรรโลง ภพดิลก	กียอยกพงางาม
เป็นคู่ประทมภิรมยกาม	อภิเชกสวยมพร
	(สมุทร. ภ.2, บ.2033-2036)

บทที่คัดมาเป็นตอนที่พระสมุทรโฆษตามหานางพินทุมดี เมื่อมาถึงศาลาที่นางวาดเรื่องราวของพระสมุทรโฆษกับนางตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงตอนที่พลัดพรากกันไป กวีได้พรรณนาว่าพระสมุทรโฆษกำลังดูภาพเล่าเรื่องถึงตอนที่พระองค์ยกโลหะธนูเพื่อชิงนางพินทุมดี และสู้รบกับกษัตริย์ทั้งสิบจนได้ชัยชนะ ท้าวสีหนรคูปต์แห่งเมืองรมยบุรีจึงได้ยกพระราชธิดาให้สมุพรด้วย ในบริบทนี้ จะเห็นว่ามีการใช้คำแทนกษัตริย์ว่า **จอมจรรโลงภพ** *cəm carrloñ bhap* เพื่อหลีกเลี่ยงการออกชื่อกษัตริย์โดยตรง ซึ่งเป็นธรรมเนียมทั่วไปในสังคมไทยสมัยโบราณ ไม่ใช่เฉพาะแต่ในวรรณคดีเท่านั้น คำแทนกษัตริย์เหล่านี้มักจะมี ความหมายว่า พระผู้เสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อปกครองแผ่นดิน เช่นคำว่า **พระภูวนาถ** *braḥ bhūvanāth* (ภูว- *bhūva* “แผ่นดิน” กับ **นาถ** *nāth* “ที่พึ่ง, ผู้เป็นที่พึ่ง”) **พระผ่านฟ้า** *braḥ phān¹ fā²* **พระผ่านไผท** *braḥ phān¹ phday* **พระผ่านพิภพ** *braḥ phān¹ bibhab* โดยการอาศัยแนวเทียบเช่นนี้ หากถอดความคำต่อคำ **จอมจรรโลงภพ** *cəm carrloñ bhap* จะได้ความหมาย ดังนี้

จอม	จรรโลง	ภพ
<i>cam</i>	<i>carrloñ</i>	<i>bibhab</i>
“ผู้ที่ยอดเยี่ยมในหมู่”	“ข้าม, ผ่าน”	“แผ่นดิน”

- ดังนั้น จอมจรรโลงภพ *cam carrloñ bhap* ควรมีความหมายในทำนองเดียวกับ พระผ่านฟ้า *braḥ phān¹ fā²* พระผ่านไฟ *braḥ phān¹ phday* พระผ่านพิภพ *braḥ phān¹ bibhab*
- จรรอก *crak /cà?rò:k/* “ทาง, ทางแคบ, ทางเล็ก, ตรอก, ซอก” (ภ.2) < ขก. *crak* “ตรอก, ซอก” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 74), ขป. **ครัก** *crak /craaq/* “เทลงในช่องแคบ (ใช้กับของเหลว)”
- จวน *cvan /cuan/* “ขึ้น, แลว” (ภ.1) < ขป. *jān* “เหยียบ, กระทับ, ขึ้นที่ลดหลั่นกัน, ขึ้น” (Pou, 1992: 187), ขก. *jān* “ขึ้น” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 108), ขป. **จัน** *jān¹ /cōñ/* “ขึ้น, สมัย, แลว”
- จง *cañ /cə:ŋ/* “ผูกไว้” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *coñ* “ผูก” (Pou, 1992: 167-168), ขป. **จัน** *cañ /cañ/* “ผูกจง”
- จะเทิด *caḥdeit /cà?thô:t/* [ขวาง] (ภ.1) < ขป. **จ๊ะเ็ส** *camdoes /camtəəh/* “ทำให้เกะกะกีดขวาง” คำว่า **จะเทิด** *caḥdeit /cà?thô:t/* พบในบริบทต่อไปนี้
มนเทียรคือแว่นทอง	ธรมีบริศวิโอม
ดุสูงตระดวดโอม	คือจะเทิดทิพากร
	(สมุทร. ภ.1, บ.67)
- คำว่า **จะเทิด** *caḥdeit /cà?thô:t/* ในที่นี้ใช้ในความหมายเปรียบเทียบ คือ ยอดมณเฑียรสูงแหลมขึ้นไปราวกับจะขวางทางพระอาทิตย์
- จังหวัด *cañhvät /cañwät/* [ถิ่น, เขต, บริเวณ], จังหวัด *cañhvät /cañwät:/* [ถิ่น, เขต, บริเวณ] (ภ.1) < ขป. *cañvat /camvat* “สร้างรั้วล้อม, ขอบ, ขอบเขต, บริเวณล้อมรั้ว” (Pou, 1992: 151)
- จันทัน *cändän /canthan/* “ชื่อต้นไม้เครื่องบนแห่งเรือนอยู่ตรงกับชื่อสำหรับรับแปลานหรือรับระแนง” (ภ.1) < ขป. *candal* “ไม้ค้ำยัน, เสาหลัก, ส่วนที่ค้ำจุน” (Pou, 1992: 154), ขป. **จัน** *candal¹ /cantüə/* “จันทัน, ไม้ยัน, ไม้ค้ำ”
- จับ *căp /càp/* “อาการที่ใช้มือแตะต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนกำไว้ยึดไว้; เกาะ; ติด” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *cap /cāp* “ไปถึง, ไปถึงจุดจบ, จับกุม, การจับ, จับไว้, หยุด, ที่จับ, จัดการ, ปฏิบัติ, เริ่ม, ทำ” (Pou, 1992: 157), ขก. *căp, căpp, căpp* “จับ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 270), ขป. **จัน** *căp¹ /cap/* “1 จับ, 2 เริ่ม, 3 กำ”
- จ่าย *cāy /cà:j/* “เอาออกใช้หรือให้” (ภ.2) < ขป. *cāy* “กระจาย, จ่ายเงิน, ใช้” (Pou, 1992: 163), ขก. *cāy* “จ่าย” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 68), ขป. **จาย** *cāy /caay/* “จ่าย”
- จำ *cām /cam/* [เข้าเฝ้า] (ภ.1) < ขป. *cam /cam /cām* “การผูกมัด, การเฝ้าดู, สำเร็จด้วยความรับผิดชอบ, จัดเตรียมของถวาย” (Pou, 1992: 158), ขก. *cām, cām, cāmṃ, cāmṃm* “จำ, จำใส่ใจ, กำหนดไว้

ในใจ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 67), ขป. **จำ** *cām /cam/* “กำหนดไว้ในใจ, คิดขึ้นได้” คำว่า **จำ** *cām /cam/* [เข้าเฝ้า] พบในบริบทต่อไปนี้

ยศไต่เน่ท้าวธมานอน	เหนื่อรณบรรจจรรณ
อรรแถ้งแลแถ้งเองค์	
แสนนางควรแนบทูลทรง	บัวบาทบรรจง
แล จำ บ่าเรอบริพาร	

(สมุท. ภ.1, บ.565-566)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พระโพธิ์เห็นพระสมุทโรชบรทมกระสับกระส่ายอยู่ในป่าลำพังกับเหล่าทหารปราศจากนางสนมกำนัลทั้งหลายมาเฝ้าปรนนิบัติรับใช้อย่างที่ควรจะเป็น จึงดำริที่จะพาพระองค์ไปหานางพินทุมดี ผู้วิจัยเห็นว่า คำว่า **จำ** *cām /cam/* ในบทที่ยกมาควรมีความหมายว่า [เข้าเฝ้า] นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว ในสมุทโรชคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า คำว่า **จำ** *cām /cam/* ยังใช้ในความหมาย “กำหนดไว้ในใจ, ระลึกได้” ซึ่งเป็นความหมายที่ตรงกับความหมายใน พจน. อีกด้วย ดู **จำ** *cām /cam/* ในหัวข้อ 2.3

จำนง *cāmṇaṅ /camnoŋ/* “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *caṇṇaṅ, caṇṇaṅ* “จำนง, ความอยาก, ความต้องการ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 63), ขป. **จำนง** *caṇṇaṅ /camnaŋ/* “ความอยาก, ความต้องการ”

จำนง *cāmṇaṅ /camnoŋ/* “ผูก, คล้อง, หมายไว้, กำหนด, จำไว้” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *caṇṇaṅ* “สิ่งที่ผูกไว้เป็นเปลาะ” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 184), ขป. **จำนง** *caṇṇaṅ /camnaŋ/* “สิ่งที่ผูกไว้เป็นเปลาะ”

จำนำ *cāmṇām /camnam/* “ประจำ อยู่เข้าเฝ้ารับใช้” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *caṇṇam / caṇṇām* “เตรียมพร้อม, หน้าที่จัดเตรียมพิธีกรรม, สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม” (Pou, 992: 159), ขก. *caṇṇām* จำได้, หมายไว้ให้จำได้, สังกัดได้, เครื่องหมายให้จำได้” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 185), ขป. **จำนำ** *caṇṇām /camnam/* “จำได้, หมายไว้ให้จำได้, สังกัดได้, เครื่องหมายให้จำได้” คำว่า **จำนำ** *cāmṇām /camnam/* พบในบริบทต่อไปนี้

ครั้นสิ้นสนธยาราตรี	พระเสด็จสู่ศรี
สุพรรณมนเทียรเรือง	
แกมแก้วชวัลย์มั่งมั่งเลื่อง	สาวสนมนองเนื่อง
จำนำ บ่าเรอราชา	

(สมุท. ภ.1, บ.717-718)

จำแนก *cāmṇeek /camnê:k/* “แจก, แบ่ง, แยกออก” (ภ.2) < ขป. *caṇṇek* “กลุ่ม, แผนก” (Pou, 1992: 159), ขป. **จำแนก** *caṇṇaek /camnaek/* “ส่วนแบ่ง” จากความหมายแสดงให้เห็นว่าภาษาไทยใช้ในหน้าที่คำกริยา ขณะที่เขมรเป็นคำนาม

- จำบก *cāmpak* /cambok/ [ต้นกระบก] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *campak* “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง *Irvingia malayana* (Irvingiac.), เนื้อแข็ง ใช้ทำขี้ผึ้ง” (Pou, 1992: 159), ขป. **ចំបក់** *campak* /cambaq/ “ต้นมะลิ้น หรือ ต้นกระบก”
- จำบัง *cāmpāñ* /cambañ/ “1 รบ, น. คีท, สงคราม; นักรบ” (ภ.1) < ขบ. *campañ* / *campāñ* “การต่อสู้, การสู้รบ, สงคราม” (Pou, 1992: 160), ขป. **ចំបាំង** *campāñ* /cambañ/ “สงคราม, การรบ, การต่อสู้”
- จำรัส *cāmrās* /camrāt/ “แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง” (ภ.1) < ขบ. *camrās* “ปิด, ทำให้สะอาด” (Pou, 1992: 160), ขก. *camrās* “เจ็ดจ้ำ, สี่จัด” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 256), ขป. **ចំរស់** *camrās* /camrah/ “เจ็ดจ้ำ, สี่จัด”
- จำเริญ *cāmpreñ* /camrə:n/ “เติบโต, งอกงาม, มากขึ้น, สมบูรณ์” (ภ.1) < ขบ. *camren* “การเพิ่มขึ้น, เฉลิมฉลอง, ระเบียบแบบแผนที่เป็นประโยชน์, ประสงค์ให้ดี, ความสำเร็จ” (Pou, 1992: 160), ขก. *camren*, *camren*, *camroen*, *camreny* “จำเริญ, ความเจริญ, ทำให้เจริญ, เจริญขึ้น, มากขึ้น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 63), ขป. **ចម្រើន** *camroen* /camrə:n/ “ทำให้เจริญขึ้น, มากขึ้น, เจริญขึ้น”
- จำเรียง *cāmpreyñ* /camriəŋ/ “ขับลำ, ขับกล่อม, ร้องเพลง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *camren* / *camryañ* “นักร้อง” (Pou, 1992: 160), ขป. **ចំរើង** *camrieñ* /camriəŋ/ “นักร้อง ทำนองเพลง” จากความหมายแสดงว่าคำมีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ในภาษาไทย
- จำหลัก *cāmlāk* /camlāk/ “สลัก, แกะให้เป็นลวดลาย” (ภ.1), จำหลอก *cāmlāk* /camlə:k/ “ถลอก, ลอก, ไสหรือแซะให้ลึกเป็นร่อง, ทำให้เป็นลวดลาย” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *camlak* / *camlāk* “แกะสลัก, สลัก, การแกะสลัก, แกะสลักให้เป็นลวดลาย” (Pou, 1992: 161), ขป. **ចម្លាក់** *camlāk* /camləq/ “สลัก แกะให้เป็นลวดลาย”
- เจริญ *creñ* /cə:rə:n/ “เติบโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม” (ภ.2) < ขบ. *cren* “มากมาย, มั่งคั่ง, ประสบผลสำเร็จ” (Pou, 1992: 173), ขก. *cren*, *creny*, *croen*, *creñ* “มาก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 74), ขป. **ច្រើន** *croen* /craə:n/ “มาก, มั่งคั่ง”
- แจก *ceek* /cè:k/ “แบ่งหรือปันให้แก่คนหลาย ๆ คน” (ภ.2) < ขบ. *cek* “แบ่ง, การแจกจ่าย” (Pou, 1992: 167), ขป. **ចែក** *caek* /caek/ “แจก, แบ่ง”
- แจง *ceñ* /cə:ŋ/ “1 ชื่อต้นไม้ขนาดเล็ก” (ภ.1) < ขบ. *ceñ* “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 167), ขป. **ចៃង** *cañ* /caəŋ/ “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยา *Nieuhriadecandra* (Capparidaceae)”

- โจอม** *com /co:m/* “1 สิ่งก็ตามปรกติมียอดเป็นลอมอย่างขุ่ม ใช้เป็นเครื่องกำบังแดดลม เป็นต้น; กุบ ที่มีด้านเปิดโล่ง 4 ด้าน 2 โลมเข้าไป, กระโดดเข้าไป” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *com* “ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 168), ขก. *com* “ล้อม, ล้อมวง, จูโจม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 73), ขป. **เตษ** *com /caom/* “รุ่ม, ล้อม”
- ฉก** *chak /chòk/* “ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว” (ภ.1) < ขป. **ฉัก** *chak' /chaq/* “ฉก, กระชาก”, พจน. **ฉก** *chak /chòk/* “1 ก. ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว; สับ, โขก”
- ฉงน** *chñan /chà?ñõn/* “สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *chñal'* “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 174), ขป. **ฉงล** *chñal' /cñal/* “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์”
- ฉตั้ง** *chdñ /chà?thun/* “แม่น้ำ” (ภ.1) < ขบ. *cdin' /chdin'* “แม่น้ำ” (Pou, 1992: 169), ขป. **ฉิ่ง** *sdin /stin/* “แม่น้ำ”
- ฉบัด** *chpät /chà?bät/* “ว. ชัด, สั้นทัด, ทันทึ้นใด” (ภ.2) < ขก. *chpäs, cpäs* “ชัด, ชัดเจน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 71), ขป. **ฉปัส** *cpäs' /cbah/* “ชัดแจ้ง, ชัดเจน”
- ฉบับ** *chpáp /chà?báp/* “หนังสือเรื่องเดียวกันซึ่งมีข้อความหรือสำนวนแตกต่างกัน” (ภ.1) < ขก. *cpáp'* “กฎหมาย, แบบฉบบ, ตัวอย่าง, ระเบียบ, ประเพณี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 171), ขป. **ฉปบ** *cpáp' /cbap/* “กฎหมาย, แบบฉบบ, ตัวอย่าง, ระเบียบ, ประเพณี”
- ฉมัน** *chmån /chà?mån/* “น. สมัน” (ภ.2) < ขก. *smån'* “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง Cervasschomburgki” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 275), ขป. **ฉมัน** *smån' /sman/* “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง Cervasschomburgki”
- ฉลอง** *chlañ /chà?lõ:ñ/* “4 ข้าม” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *cloñ /chloñ /chlañ* “ข้าม, จากอีกฝั่งไปยังอีกฝั่ง, อุทิศแด่พระเจ้า, เริ่มเป็นทางการ” (Pou, 1992: 173), ขก. *chlañ, chloñ, chluñ, chlañy* “ข้าม, ผ่าน, ฉลอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 70 - 71), ขป. **ฉล** *chlañ /clañ/* “ข้าม, ข้ามฟาก, ลามอย่างแผล, ติดต่อย่างเชื้อโรค, ฉลอง, ทำบุญฉลอง”
- ฉลัก** *chlāk /chà?lāk/* “สลัก, แกะให้เป็นลวดลาย” (ภ.1) < ขบ. *chlāk /chlyāk* “สกัดด้วยสิ่ว, สลัก, แกะสลัก” (Pou, 1992: 178), ขก. *chlāk, chlāk* “สลัก, แกะสลัก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 70), ขป. **ฉลัก** *chlāk' /claq/* “สลัก”
- ฉลู** *chlu /chà?lù:/* “ปรุ, สลัก” (ภ.1) < ขบ. *chlāk /chlyāk* “สกัดด้วยสิ่ว, สลัก, แกะสลัก” (Pou, 1992: 178), ขป. **ฉลู** *dhluh /tluh/* “ทะลุ, ถูกเจาะ, เป็นรู, ขาด”
- ฉลย** *chley /chà?lõ:j/* “แกลง, ตอบ” (ภ.2) < ขบ. *chley* “แกลง, ตอบ” (Pou, 1992: 178), ขก. *chloey* “ฉลย, ตอบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 70), ขป. **ฉลย** *chloey /claoj/* “แก้ความ, พุดแก้, พุดตอบ, ตอบคำทักท้วง”

เฉลา *chlau* /chà?lǎw/ “สวย, งาม, เกลี้ยงเกลา, เพราพริ้ง” (ภ.1) < ขก. *chlov* “เฉลา, สวย, งาม” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 70), ขป. **เฉลา** *chlau* /claw/ “สวยงามเป็นเงา”

ชนะ *jnah* /chá?ná?/ “1 ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้” (ภ.1) < ขป. *jnah* “ชัยชนะ, ได้รับความสนับสนุน” (Pou, 1992: 192), ขก. *jnah*, *jhnāh* “ชนะ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 110), ขป. **ญะ** *jnah* /cněoh/ “ชนะ”

ขมด *jmat* /chá?mót/ (ภ.2), **ขมด** *jramat* /chá?rá?mót/ “ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง” (ภ.2) < ขก. *jhmus* “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเสี้ยว หางยาว ลายเป็นปล้อง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 275), ขป. **ญุส** *jhmus* /cmuh/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเสี้ยว หางยาว ลายเป็นปล้อง”

ขรจ่า *jranām* /chá?rá?ŋam/ “คลุ้ม, มีด, ง่า” (ภ.2) < ขก. *sranām* “มีสีมัว ๆ, ไม่จ๋าเข้าตา, ครีมี, สีดำเป็นมันวาว” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 264), ขป. **สรจ่า** *sranām* /sranam/ “มีสีมัว ๆ, ไม่จ๋าเข้าตา, ครีมี, สีดำเป็นมันวาว”

ขรณู *jranu* /chá?rá?nú?/, **ขรณู** *jranuk* /chá?rá?nùk/ [หนา, ทึบ, แน่น] (ภ.1) < ขป. *jruk* “หนาแน่น, เปียดเสียด” (Pou, 1992: 193) คำว่า **ขรณู** *jranuk* /chá?rá?nùk/ รูปคำ **ขรณู** *jranu* /chá?rá?nú?/ และ **ขรณู** *jranuk* /chá?rá?nùk/ พบในบริบทต่อไปนี้

รอดรัตน์รองตง	บรรจงสรรพประดับขดาล
ชื่อแปประกลกาญ-	จนประกิตประเกาะกุม
วรวรเว็จบรรเลจดวง	บุษบโดมขรณูขุม
บัวบานพุดตาลตุ้ม	ตระการกลจำหลักลาย
	(สมุท. ภ.1, บ. 1268)

บทนี้เป็นบทที่พรรณนาความงดงามของอาศรมเทดาวารักษ์ที่พระสมุทโรษและนางพินทุมดีไป แก้วบน มีการจำหลักลายเป็นรูปลายดอกต่างๆ การใช้คำว่า **ขรณู** *jranu* /chá?rá?nú?/ ร่วมกับคำว่า **ขุม** *jum* /chum/ ซึ่งเป็นคำยืมภาษาเขมรคำหนึ่ง มีความหมายว่า “มารวมกัน, ดาษต้น, มีมาก” ในลักษณะเป็นคำซ้อนเพื่อความหมาย เพื่อพรรณนาให้เห็นภาพสลักที่เป็น ลายดอกไม้ต่างๆ ที่อยู่รวมกันอย่างมากมาย

พลับเพลิงเพ็ชพันลอก	ดวงดอกแกมตระขบขุ่น
หิ้งขานางลูกขามขุ่น	ขรณู สุกรมโยงยาง
	(สมุท. ภ.1, บ.1300)

ในบทที่คัดมาเป็นการพรรณนาพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่กำลังออกดอก กวีน่าจะต้องการใช้คำว่า **ขรณู** *jranuk* /chá?rá?nùk/ เพื่อสื่อให้เห็นว่าต้นไม้ดอกหนาแน่นเต็มไปหมด

ขรโมล *jramol* /chá?rà?mo:n/ [เพศผู้] (ภ.1) < ขป. *jmol* “เพศผู้ (ใช้กับสัตว์)” (Pou, 1992: 193), ขป. **ญมอ** *jhmol* /cmool/ “เพศผู้, เพศชาย, ใหญ่”

ขระ *jrah /chǎʔrǎʔ/* [สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน] (ภ.1) < ขก. *jrāh* “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113), ขป. **พฺร:** *jrah /crěəh/* “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน”

ชั้น *jān² /chán/* “ชั้นที่ลดหลั่นกันหรือซ้อนกัน” (ภ.1) < ขป. *jān* “เหยียบ, กระทบ, ชั้นที่ลดหลั่นกัน, ชั้น” (Pou, 1992: 187), ขก. *jān* “ชั้น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 108), ขป. **ฅำง** *jān' /cǎəŋ/* “เหยียบ, ทับ, ตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง, ตรวจตรา, รุม, เข้าสิง, ต้องกัน, ผสมกัน, ทับกัน, ชั้น, สมัย”

ชาญ *jāñ /cha:n/* “ชำนาญ, จัดเจน” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *jāñ* “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 168), ขป. **ฅำญ** *jāñ /ciəñ/* “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว”

ช่างาย *jāmñāy /chamṇa:j/* [ระยะไกล, ห่างจาก, ระยะทาง] (ภ.1) < ขป. *camñāy* “ความห่างไกล” (Pou, 1992: 158), ขป. **ช้งาย** *camñāy /camṇaay/* “ระยะไกล, ห่างจาก, ระยะทาง” คำว่า **ช่างาย** *jāmñāy /chamṇa:j/* พบในบริบทต่อไปนี้

ลมพัดต้องส่องแสงเดือน   น้ำค้างหยาดเยือน

และเย็นตระซักลิช่างาย

บมิควรดูอดมดูตาย   ควรนอนหมำวาย

ไปสมที่แก่วัถยา

(สมุทร. ภ.1, บ.570-571)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พระโพธิ์คิดจะอุ้มพระสมุทรมุขไปหานางพินทุมดี กวีได้พรรณาบรรยากาศโดยรอบที่ประทับพระสมุทรมุข ในบริบทกวีต้องการสื่อให้เห็นว่าระยะทางห่างไกลกันระหว่างพระสมุทรมุขกับนางพินทุมดี ที่กวีใช้คำว่า **ช่างาย** *jāmñāy /chamṇa:j/* นั้น ทำให้เกิดความรู้สึกหนาวเย็น ทั้งนี้กวีได้ใช้คำว่า **เย็น** *yen⁸ /jen/* ซ้อนความหมายกับคำยืมภาษาเขมรว่า **ตระซัก** *trahjāk /trǎʔchák/* “เย็น”

ช่างะ *jāṃnah /chamnáʔ/* “ชนะ, ทำให้เขาพ่ายแพ้” (ภ.1) < ขก. *jaṃnah* “ชัยชนะ, ความมีชัย” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 224), ขป. **ฅำง:** *jaṃnah /cumněəh/* “ชัยชนะ, ความมีชัย”

ชำนาญ *jāmñāñ /chamna:n/* “เชี่ยวชาญ, จัดเจน” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *jamñāñ* “ชำนาญ, เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 163), ขป. **ฅำญ** *jamñāñ /cumnəñ/* “ชำนาญ, เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี”

ชำนี *jāmni /chamníʔ/* “พาหนะ” (ภ.1) < ขก. *jamñih* “ยานพาหนะสำหรับขับขี่, สัตว์พาหนะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 227), ขป. **ฅำง:** *jamñih /cumnih/* “ยานพาหนะสำหรับขับขี่, สัตว์พาหนะ”

- ชำระ** *jāmrah /chamráʔ/* “ชำระล้างให้สะอาด, สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น, พิจารณาตัดสิน” (ภ.2) < ขบ. *jamrah* “ล้าง, ทำให้สะอาด” (Pou, 1992: 181), ขป. **ฉัร:** *jamrah /cumrəəh/* “ชำระ, ทำให้สะอาด”
- ขีด** *jit /chít/* “ไถ่จวนติดหรือไถ่จวนติดกัน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *jit* “ไถ่, แนนหนา” (Pou, 1992: 188), ขป. **ฉิต** *jit /cit/* “ไถ่, ขิด, เกือบ, จวน”
- ชุม** *jum /chum/* “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *jum* “เส้นรอบวง, เดินไปรอบ ๆ, รอบ ๆ” (Pou, 1992: 189), ขก. *jum, jum* “ชุม, รวมกัน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113), ขป. **ฉุ** *jum /cum/* “รวมกัน, รอบ”
- ชุมสาย** *jumsāy /chumsǎ:j/* “เครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตร 3 ชั้น” (ภ.1) < ขบ. *jumsāy* “ผ้าจีบ, ที่บังแดดเป็นชั้น ๆ ทำด้วยผ้าจีบ” (Pou, 1992: 190)
- เซราะ** *jrah /cháʔrɔʔ/* (ภ.1), **เซราะ** *jrah /sɔʔ/* “ทาง, ซอก, ทางน้ำเซาะ, เซาะให้ลึกเข้าไปหรือเป็นทางเข้าไป” (ภ.1) < ขก. *jroh* “เหว, ห้วยลึกกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 266), ขป. **เจาะ:** *jroh /crúəh/* “เหว, ห้วยลึกกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร”
- เจิง** *jein /chə:n/* “ดินซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *jein* “ดิน, ขา, ด้าม” (Pou, 1992: 190), ขป. **เจ็ง** *joen /cəəŋ/* “ดิน, ขาย, ขา”
- เจิงเพิน** *jeindein /chə:nthə:n/* “ดินที่พูนสูงขึ้นเสมอด้านหลังกำแพงเมือง ลาดเอียงประมาณ 45 องศา สำหรับไพร่พลขึ้นตรวจการณ์หรือต่อสู้ข้าศึก” (ภ.1) < ขบ. *jein* “ดิน, ขา, ด้าม” (Pou, 1992: 190), *der* “ไปถึงหรือยืนครึ่งทาง, วยุ่น, อยู่ระหว่างกลาง” (Pou, 1992: 253 - 254), ขป. **เจ็ง** *joen /cəəŋ/* “ดิน, ขาย, ขา”, **เจ็ร** *doer /təə/* “ค้างอยู่”
- เจิญ** *jein /chə:n/* “แสดงความปรารถนาเพื่อขอให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความเคารพหรืออ่อนน้อม, ถือ อุ้ม ชู หรือนำไปเป็นต้นด้วยความเคารพ, กล่าวอนุญาตให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความสุภาพหรืออ่อนน้อม” (ภ.2), **อัญเจิญ** *añjein /ʔanchə:n/* “เจิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *añjein* “พิธีกรรม, ไปต้อนรับ, เจิญ” (Pou, 1992: 9), ขป. **หเจ็ญ** *añjoen /qañcəəŋ/* “อัญเจิญ”
- โจรม** *jrom /cháʔrɔ:m/* “โชม, รุมกัน, ช่วยกัน” (ภ.1) < ขก. *jrom, jrom jraen* “ช่วย, อุตหนุน, ค้ำจุน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113), ขป. **เจาะษ** *jrom /croom/* “บุกเข้าไปพร้อมกัน, ชุมนุมกัน”
- จริน** *jin /sàʔrin/* [เป็นมันวาว, สุกใส] (ภ.1) < ขก. *sril* “เมี่ยม, เป็นมันวาว, สุกใส” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 254), ขป. “เมี่ยม, ไข้ขยาย **เจ๊** *khmau /kmaw/* “ดำ” คำว่า **จริน** *jin /sàʔrin/* พบในบริบทต่อไปนี้

โขนทวารพีศาลสรรพ
หอนำงสรล่างกาญ-

ประด้าบโดรณทุททวาร
จนกรุงชกรนโร
(สมุทร. ภ.1, บ.94)

บทที่ค้ดมาเป็นบทที่พรรณนาเมืองรมยบุรีว่า เป็นเมืองที่มีความสวยงามตแต่งประดับประดา เป็นสี่ทองอร่ามทั้งเมือง กวีใช้คำว่า **ชรน** *jrín /sin/* [เป็นมันวาว, สุกใส] เพือขยายคำว่า **กรุง** *kurun /kùʔruŋ/* “เมือง”

แชรก *jrēek /sɛ:k/* “เข้าไปอยู่ในระหว่างสิ่งอันในลักษณะที่เปียดเสียดหรือสอดเป็นต้น” (ภ.1) < ขก. *jræk* “แชรก, แชรง” (อุไรศรี วรศกรน, 2542: 112), ขป. **ไคร้ก** *jræk /crēek/* “เสียด, เปียดเข้าไป, ชำแชรก”

โครม *jrom /so:m/* “รุ่มกัน, ช่วยกัน” (ภ.1) < ขก. *jrom, jrom jraen* “ช่วย, อดหนุน, ค้ำจุน” (อุไรศรี วรศกรน, 2542: 113), ขป. **คร่ำช** *jrom /croom/* “บุกเข้าไปพร้อมกัน, ชุมนุมกัน”

ณอ *jhea /chə:/* “ไม้, ต้นไม้” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *jhe* “ต้นไม้, ป่าไม้, ไม้ซุง” (Pou, 1992: 197), ขก. *jhe, jheh, jjeh* “ต้นไม้” (อุไรศรี วรศกรน, 2542: 110-111), ขป. **ณอ** *jhoe /chəə/* “ต้นไม้”

ณ *na /náʔ/* “ใน, ที่, เป็นค้ำบงเวลาหรือสถานที่ว่าตรงนั้นตรงนี่” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *nā* “ที่, ณ” (Pou, 1992: 279), ขป. **ณ** *nā /niə/* “ณ, ที่”

ดล *tal /don/* “ถึง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *tal* “ถึง” (Pou, 1992: 215), ขป. **ดล** *tal /dal/* “ถึง”

ดา *tā /da:/* “เรียงกันเข้าไปเป็นหน้ากระดาน” (ภ.1) < ขป. *tās* “ซิ่ง, ติ่ง, แผ่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216), ขป. **ดาส** *tās /daah/* “กาง, แผ่, ซิ่ง, ฟอก, แน่นขนัด, ดาซดา, เกลื่อนกกลาก, ปกคลุมไปด้วย”

ดาซ *tāš /dà:t/*, **ดาซดา** *tāšā /dà:tsàʔda:/* “ดาซดา, มากมาย, เกลื่อนกกลาก, มีทั่วไป” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *tās* “ซิ่ง, ติ่ง, แผ่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216), ขป. **ดาส** *tās /daah/* “กาง, แผ่, ซิ่ง, ฟอก, แน่นขนัด, ดาซดา, เกลื่อนกกลาก, ปกคลุมไปด้วย”

ดาซเตียร *tāštīer /dà:tsàʔdian/* “ดารดาซ, เกลื่อนกกลาก” (ภ.1, ภ.2), **เตียรดาซ** *tīeyrtās /diaràʔdà:t/* “เกลื่อนกกลาก, เกลื่อน, ดิ้นดาซ, ดาซเตียร” (ภ.1) < ขป. *tās* “ซิ่ง, ติ่ง, แผ่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216), ขป. **เดียรดาส** *tertās /deidah/* “เตียรดาซ, แน่นขนัด, ดาซดื่น, แผ่ขยายไปทั่ว”

ดากล *tāṃkal /damkon/* [ยก] (ภ.1, ภ.2) < ขก. *ṭamkal* “หนุนให้สูง, ตั้งให้สูง, ตั้ง, วางซ้อน, ยก, สร้าง” (อุไรศรี วรศกรน, 2553: 247), ขป. **ดักล** *ṭamkal /damkal/* “หนุนให้สูง, ตั้งให้สูง, ตั้ง, วางซ้อน, ยก, สร้าง”

ด่าเก็ง *tāṃkeiṅ /damkə:ŋ/* “ขึ้น, รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *ṭamkoen* “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น” (อุไรศรี วรศกรน, 2553: 247), ขป. **ด่าเก็ง** *ṭamkoen /damkaəŋ/* “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น”

- ตำนาน *tāmnān* /damna:n/ [เล่า] (ภ.2), ตำนาน *tāmnān* /tamna:n/ [เล่าเรื่อง, เรื่องเล่า] (ภ.1, ภ.2)
 < ขก. *ṭaṃṇāl* “เล่าเรื่อง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 200), ขป. **ตัมณาล** *ṭaṃṇāl* /damnaal/
 “เล่าเรื่อง”
- ดำเนิน *tāmneir* /damnə:n/ [เดิน, การเดิน, ท่าทางการเดิน (ของหงส์, ราชชา)] (ภ.1), **ดำเนิน** *tāmneir*
 /damnə:n/ [เดิน, การเดิน, การเดินทาง] (ภ.2) < ขบ. *tamner* “การเดิน, ทำเดิน, การดำเนิน”,
 ขป. **ตัมเนียร** *ṭaṃṇoer* /damnaə/ “การเดิน, ทำเดิน, การดำเนิน”
- ตำบล *tāmpal* /dambon/ [ย่าน, ถิ่น] (ภ.1, ภ.2), ตำบล *tāmpal* /tambon/ [ย่าน, ถิ่น] (ภ.1, ภ.
 2) < ขบ. *tampal* / *tampol* “หมู่บ้าน, ย่าน” (Pou, 1992: 211-212), ขป. **ตัมปัล** *ṭampan'*
 /tamban/ “ตำบล”
- ตำรัส *tāmrās* /damrət/ (“ราชา ก. พุด (ใช้แก่เจ้านาย) น. คำพูดของพระพุทเจ้า, คำพูดของเจ้านาย,
 คำพูดของพระมหากษัตริย์” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *tamrās'* “ตำรัส, คำพูด” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553:
 303), ขป. **ตัมรัส** *ṭamrās'* /damrah/ “ตำรัส, คำพูด”
- ตำริห์ *tāmri(h)* /damri?/ [ความคิด] (ภ.1), (ภ.2) < ขก. *ṭamriḥ* “ตำริ, ความคิด” (อุไรศรี วรรณะริน,
 2553: 166), ขป. **ตัมริ** *ṭamriḥ* /damreh/ “ตำริ, ความคิด”
- ตำริ *tāmri* /damri:/ “ข้าง” (ภ.2) < ขบ. *tamri* / *tamṛ* / *tamre* / *tamrya* “ข้าง” (Pou, 1992: 212),
 ขก. *tamriy*, *tamri* “ข้าง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 261), ขป. **ตัมริ** *ṭamri* /damrəy/ “ข้าง”
- ตำรุ *tāmru* /damru:/ “งาม, น่ารัก” (ภ.1) < ขบ. *tamrū* “ตกแต่ง, ทำให้ถูกต้อง, สวยงาม, แก้ไข
 ให้ถูกต้อง” (Pou, 1992: 213), ขก. *tamrūv* “ทำให้ถูกต้อง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 255),
 ขป. **ตัมรุ** *ṭamrūv* /damrəw/ “ทำให้ถูกต้อง”
- ตุง *tuc* /dūt/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดัง รวากะ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ตุง** *tūc* /douc/ “เหมือน,
 คล้าย, เช่น, เพียงดัง, รวากะ”
- เต็จ *tec*^o /dèt/ “ขาด” (ภ.1) < ขบ. *tāc* “ตัด, ห่างออกไป” (Pou, 1992: 215), ขป. **ตัจ** *tāc'* /dac/
 “ขาด, แยกจากกัน, ห่างไกลมาก”
- เต็ด *tel*^o /dèt/ “ทำให้ขาดด้วยเล็บหรือนิ้ว” (ภ.1) < ขบ. *tāc* “ตัด, ห่างออกไป” (Pou, 1992: 215),
 ขป. **ตัจ** *tāc'* /dac/ “ขาด, แยกจากกัน, ห่างไกลมาก”
- เต็ม *teim* /də:m/ “แรก, ก่อน, เก้าก่อน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *tem* “เต็ม, ที่มา, ต้น” (Pou, 1992:
 215), ขป. **เตียม** *ṭoem* /daəm/ “ต้น, ส่วนแรก, ส่วนตั้งต้น, เริ่ม, ริเริ่ม, ตั้งต้น, หลัก, เริ่มต้น,
 แรกเริ่ม, ที่มา”
- เทिर *teir* /də:n/ “ก้าวไปข้างหน้าหรือข้างหลังโดยสลับเท้าอย่างต่อเนื่อง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *ter* “ยก
 เท้าก้าวไป, เคลื่อนไป” (Pou, 1992: 220), ขป. **เตียร** *ṭoer* /daə/ “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป”

เตียง *tien /dian/* “รู้” (ภ.1, ภ.2), **เตียงสา** *tien̄sā /dian̄sǎ:/* [รู้ความควรและไม่ควร, อายุรุ่นกระเตาะ]

(ภ.1) < ขบ. *tyān* “รู้” (Pou, 1992: 227), ขป. **ឹង** *tin̄ /dɔŋ/* “รู้”

โดย *toy /do:j/* [ด้วย, ตาม, ที่] (ภ.1) < ขบ. *toy* “ตาม” (Pou, 1992: 221), ขก. *toy* “โดย, ด้วย, ตาม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 269), ขป. **เฒ่าย** *toy /daoy/* “ตาม” พบในบริบทต่อไปนี้

อนี้จะขึ้นด-

ดิดำเนียรติดำนานสาร

โดยบรรพเบาราน

ครุครุดันสั่งสอน

(สมุทร. ภ.1, บ.94)

บทที่ยกมาเป็นบทไหว้ครูเล่นหนัง กวีได้กล่าวอารัมภบทว่าบทที่จะว่าต่อไปนี้เป็นเรื่องเล่าตามที่
ครูบาอาจารย์สั่งสอนมาแต่โบราณ

ไต *tai /daj/* “มือ” (ภ.1) < ขบ. *tai* “แขน, มือ” (Pou, 1992: 220), ขป. **ไ้** *tai /day/* “มือ”

ตรวจ *trvac /truat/* “พิจารณาดูความเรียบร้อย” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *trvac* “ตรวจ, สํารวจ” (Pou, 1992: 233), ขป. **กฺุ้** *truot /truət/* “ตรวจ, สอบสวน, ควบคุม”

ตรอง *trañ /trɔŋ/* “คิดทบทวน” (ภ.1) < ขก. *trañ* “กรอง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 271), ขป. **กร้ง** *trañ /traɔŋ/* “กรองด้วยเครื่องกรอง, ร่อง”

ตระกล *trahkal /tràʔkon/* “งาม” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *trakal* “สวย, ที่น่ายินดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 254), ขป. **กรกณ** *trakal /trakal/* “สวย, ที่น่ายินดี”

ตระการ *trahkār /tràʔkam/* “งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่าง ๆ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *trakāl* “ที่สวยงามเลิศเลอ” (Pou, 1992: 228), ขก. *trakāl* “ตระการ, ใหม่, แปลกดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 270), ขป. **กรกณ** *trakāl /trakaal/* “แรกมี, เพิ่งเปลี่ยนใหม่, เพิ่งมีใหม่, แปลก, สวย, หายาก, วิเศษ, ไม่เหมือนใคร, ไม่ธรรมดา, น่าพิศวง, ชอบกล”

ตระซั้ *trahjāk /tràʔchák/* “เย็น, หนาว” (ภ.1) < ขก. *trajāk* “เย็น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 263), ขป. **กรจก** *trajāk /tracəəq/* “เย็น”

ตระดวด *trahtvat /tràʔdùat/* [สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก] (ภ.1) < ขก. *traṭuoc* “สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 247), ขป. **กรฎุ** *traṭuoc /traduəc/* “สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก” คำว่า **ตระดวด** *trahtvat /tràʔdùat/* พบในบริบทต่อไปนี้

มนเทียรคือแวนทอง

ธรมบิรัศวโณม

ดุสูงตระดวดโถม

คือจะเทิดทิพากร

(สมุทร. ภ.1, บ.67)

คำว่า **ตระดวด** *trahtvat /tràʔdùat/* ไม่พบใน พจน. แต่จากรูปคำและความหมายของคำที่อยู่ข้างหน้าและข้างหลังคำนี้คือคำว่า **สูง** *sūn /sū:ŋ/* และ **โถม** *tom /do:m/* ที่พบใน พจน. มี

ความหมายว่า “สูง” อาจเชื่อมโยงคำนี้กับคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ត្រូច** *trauoc /traduoc/* “สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก” ซึ่งมีความหมายไปในทางเดียวกันได้ การใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันเรียงต่อกันนอกจากจะทำให้ได้จำนวนคำครบตามกำหนดแล้ว ยังอาจเป็นวิธีการหนึ่งที่วิไซ์เพื่อให้ได้ความหมายเน้นหนักมากขึ้น ในบริบทนี้อาจตีความได้ว่า “พระราชมนต์ที่ยิ่งสูงมากราวกับจะขวางทางพระอาทิตย์”

ตระบอง *trahpañ /tràʔbo:ŋ/* “ตะบอง, กระจบอง” (ภ.1) < ขบ. *tampon / tamvpañ* “ไม้เท้า” (Pou, 1992: 212), ขบ. **ตัมบง** *tampan /dambaŋ/* “ตะบอง”

ตระลิ่ง *trahlän /tràʔlaŋ/* [(ร่าง) เล็กมาก] (ภ.1) < ขก. *tralāññ* “(ร่าง) เล็กมาก” ในภาษาเขมรสมัยกลาง พบคำนี้ในบริบทที่กล่าวถึงรูปร่างของสัตว์ Pou และ Jenner แปลคำ *tralāññ* นี้ว่า “(ขนาด) เล็กมาก” (Pou et Jenner, 1977 : 171) คำว่า **ตระลิ่ง** *trahlän /tràʔlaŋ/* พบในบริบทต่อไปนี้

นานาพรรณมฤคิมฤคากรตระลิ่ง
โลดเล่นประนังนม ـــــــــــــ ตระการ
(สมุทร. ภ.1, บ.1350)

บริบทนี้เป็นกล่าวถึงสัตว์ป่าจำพวกกวาง จากความสัมพันธ์ทางรูปคำและตำแหน่งของคำที่อาจเป็นคำขยายคำนาม ผู้วิจัยจึงเห็นว่า **ตระลิ่ง** *trahlän /tràʔlaŋ/* อาจจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลางว่า *tralāññ* ที่มีความหมายว่า “(ขนาด) เล็กมาก”

ตระฮาล *trahāl /tràʔʔam/* [มีความสุข, ยินดี, ปลายทาง] (ภ.1) < ขก. *tra-āl* “ตระฮาล, สบาย, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 269), ขบ. **ត្រាហាល** *tra-āl /traqaal/* “รื่นเริงอย่างสบายใจ, ไม่มีทุกข์โศก”

ตราบ *trāp /trəp/* “ฟัง” (ภ.1) < ขบ. *trāp* “ทำให้คิดพิจารณา, ติดตาม, เลียนแบบ” (Pou, 1992: 230), ขบ. **ត្រាប់** *trāp /trap/* “เลียน, เอาแบบอย่าง, เชื่อฟัง”

ตรัส *trās /trət/* “พูด (ราชา.)” (ภ.2) < ขบ. *tras / trās* “พูด” (Pou, 1992: 229), ขก. *tras, trass, träss, träs, träs, träs, träss* “ตรัส, พูด, ตรัสรู้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 271), ขบ. **ត្រាស់** *trās /trah/* “ตรัส, พูด, ตรัสรู้”

ตรา *trā /tra:/* “ประทับเป็นสำคัญ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *tarā* “ลัญจกร, ดวงตรา, ตราที่ใช้ประทับ” (Pou, 1992: 214), ขก. *trā* “จด, จำ, ตรา” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 271), ขบ. **ត្រា** *trā /traa/* “ตรา, หมายไว้, หมายเหตุ, ลายลักษณ์อักษร, ดวงตรา, ประทับตรา, หมาย, ประกาศ”

ตริ *tri /triʔ/* “คิด, ตรึกตรอง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *treh / tareh* “คิด ตรึกตรอง” (Pou, 1992: 232), ขก. *triḥ* “คิด, ตรึกตรอง, พิจารณา” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 166), ขบ. **ត្រិះ** *triḥ /treh/* “คิด, ตรึกตรอง, พิจารณา”

- ตะเพียน *taḥbieyn /təʔpʰian/* “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขก. *chbin* “ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวแบนๆ มีเกล็ดโต ๆ *Puntius sp*” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 278), ขป. **ฏิส** *chbin /cpin/* “ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวแบน ๆ มีเกล็ดโต ๆ *Puntius sp*”
- ตั้งวาย *tǎnvāy /taŋwa:j/* “ของถวาย” (ภ.1) < ขบ. *tañvāy* “การให้, เครื่องบรรณาการ” (Pou, 1992: 207), ขป. **ตงวาย** *tañvāy /daŋwaay/* “ของถวาย, ให้, ถวาย”
- เต้า *tau² /tâw/* “ไป, มา” (ภ.2), ท้าว *dāv¹ /thâ:w/* “ไป” (ภ.1), เทา *dau /thaw/* “ไป” (ภ.2), เท้า *dau¹ /thâw/* [ไป] (ภ.2) < ขบ. *dau / dov* “ไป” (Pou, 1992: 258), ขก. *dau, dauv, do, dov* “ไป” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 78), ขป. **เต้า** *dau /tiw/* “ไป”
- ถกล *thkal /thəʔkon/* [วาง, ตั้ง] (ภ.1) < ขบ. *thkval* “ยกขึ้น, ทรงพลัง, สูงส่ง, สักการะ, เนิน” (Pou, 1992: 238), ขก. *thkal* “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 255), ขป. **ถก** *thkal /tkal/* “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)”
- ถนอม *thnam /thəʔnəm:m/* “คอยระวังประคับประคองไว้ให้ดี, ใช้อย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้เสียหรือหมดเร็ว, เก็บไว้อย่างดี” (ภ.1) < ขก. *thnam* “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 203), ขป. **ถน** *thnam /tnam/* “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่”
- ถเมินเชิง *thamein jein /thəʔmɛ:n chəŋ/* “พลเดินเท้า” (ภ.1) < ขบ. *ter* “เดิน” (Pou, 1992: 220), *jein* “ตีน, ชาย, ขา” (Pou, 1992: 190), ขก. *joen* “ตีน, ชาย, ขา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 112), ขป. **ถเมินเชิง** *thmoer joen /tmao cəŋ/* “ทหารราบ”
- ถวาย *thvāy /thəʔwä:y/* “ให้, มอบให้ (ราชา)” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *tvāy / thvāy / thvai* “มอบ, ให้” (Pou, 1992: 234), ขก. *thvāy* “ถวาย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 267), ขป. **ถวาย** *thvāy /twaay/* “มอบ, ให้”
- ถกิง *thkein /thəʔkəŋ/* “สูงศักดิ์, รุ่งเรือง, กึกก้อง, ลือลั่น” (ภ.1) < ขก. *thkoeñ* “ถกิง, รุ่งเรือง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 266), ขป. **ถกิง** *thkoeñ /tkaŋ/* “รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์, มีผู้เคารพนับถือ”
- ถลิ่ง *thlein /thəʔlɔ̃:ŋ/* “ขึ้น” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *tleñ / thleñ* “ป็น, การคารวะ, พิธีการแสดงการคารวะ” (Pou, 1992: 234), ขก. *thloen* “ถลิ่ง, ขึ้น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 266), ขป. **ถลิ่ง** *thloen /tlaŋ/* “คนอีกheim, ก้าวร้าว, ทะลึ่งตั้งตั้ง, ถลิ่ง, ขึ้น”
- ถลอง *thleen /thəʔlɔ̃:ŋ/* “บอก, เล่า, อธิบาย” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *thlaen* “ถลอง, กล่าว” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 266), ขป. **ถลอง** *thlaen /tlaen/* “ถลอง, พูดอธิบายต่อกันยืดยาว, แสดงความคิดหรือความรู้สึกออกมา”

ทังัน *dhān* /tháʔŋan/ “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่” (ภ.1) < ขบ. *dhān* “หนัก, ที่มีขนาดใหญ่” (Pou, 1992: 258), ขบ. **ตฺหัง** *dhān* /tŋǎn/ “หนัก” คำว่า **ทังัน** *dhān* /tháʔŋan/ พบในบริบทต่อไปนี้

ก้องเกรียงเสียงรถทองทังัน   ยอดเยื้องคือสุบรร-
 ฌนาคแฉ่งถกเถกิง

(สมุทร. ภ.1, บ.360)

ในที่นี้กวีใช้คำว่า **ทังัน** *dhān* /tháʔŋan/ “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่” เพื่อขยายความให้เห็นภาพ **รถทอง** *rath thān* /rót tho:ŋ/ ว่ามีขนาดใหญ่โต และหนัก ด้วยคำยืมภาษาเขมรเพียงคำเดียว ในเวลาเดียวกันก็ทำให้เกิดเสียงสัมผัสกับคำว่า **ทอง** *thān* /tho:ŋ/ ด้วย

ทนาย *dnāy* /tháʔna:j/ “ผู้รับใช้, ผู้แทนนาย” (ภ.1) < ขบ. *dnāy* “ผู้ถือ, ผู้รับภาระ, ผู้รับผิดชอบ” (Pou, 1992: 258)

ทรง *drañ* /soŋ/ [ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *drañ* “จับไว้, ถือ, สนับสนุน” (Pou, 1992: 260), ขก. *drañ* “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 88 - 89), ขป. **ตฺรង** *drañ* /trǎŋ/ “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้”

ทรวง *drvañ* /suaŋ/ “อก, ใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *drvañ* “อก” (Pou, 1992: 261), ขป. **ตฺรวง** *drvāñ* /truuŋ/ “อก”

ทรสม *drasum* /tho:raʔsǔm/ “เป็นกลุ่ม, เป็นพุ่ม” (ภ.1) < ขบ. *drasum* “หนาที่บ, ปกคลุมไปด้วยใบ” (Pou, 1992: 261), ขก. *trasum* /trasāy/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ตก” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 280), ขป. **ตฺรสม** *trasum* /trasom/ “ที่รวมกันกลมมนงาม” มักใช้ว่า **ตฺรสม** **ตฺรสมาย** *trasum trasāy* /trasom trasaay/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ตก”

ทราบ *drāp* /sâ:p/ “รู้” (ภ.1), **ทราบ** *drāp* /sâ:p/ “รู้” (ภ.2) < ขก. *jrāp* “รู้” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 166), ขป. **ตฺราบ** *jrāp* /criəp/ “รู้”

ทราย *drāy* /saj/ “ชื่อสัตว์ป่าประเภทกวาง เนื้อทราย” (ภ.1) < ขบ. *drāy* “เนื้อทราย” (Pou, 1992: 261), ขก. *drāy* “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวกกวาง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 275), ขป. **ตฺราย** *drāy* /triəy/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวกกวาง”

ทลาย *dlāy* /tháʔla:j/ “แตก, พัง, พังทลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dlāy* “รู, แตกแยก, การไหลล้น” (Pou, 1992: 262), ขก. *thlāy* “แตก, ทลาย” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 266), ขป. **ตฺลาย** *dhlāy* /tliəy/ “แตก, พัง, พังทลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก”

ทวย *dvay* /thuaj/ [อ่อนแรง] (ภ.1) < ขก. *duoñ* “ร้องไห้, คร่ำครวญ” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 172), ขป. **ตฺวย** *duoñ* /tuəñ/ “ร้องไห้, คร่ำครวญ”

ทัก *dāk* /thák/ [ดักสัตว์] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dak* “ดักสัตว์” (Pou, 1992: 243), ขป. **ดัก** *dāk* /təəq/ “ต่อ อย่างต่อสัตว์, เกี้ยว”

ทั้ง *dǎn*² /thán/ “ทั่ว, รวมหมด, พร้อมด้วย, ตลอด” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dañ* / doñ / droñ “ดังนั้น, กับ, พร้อมด้วย” (Pou, 1992: 243), ขก. *dañ* “ทั้ง, เหล่า” (Pou, 1992: 243), ขป. **ทั้ง** *dañ* /təəŋ/ “ทั้ง, เหล่า”

ทัน *dǎn* /than/ “เป็นไปตามเวลาที่กำหนด, เป็นไปพอดีกับเวลาที่กำหนด” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dan* / dān “ทันเวลา” (Pou, 1992: 244), ขป. **ทัน** *dān* /təəŋ/ “ทัน”

ทันซิง *dǎnjin* /thanchin/ [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ] (ภ.1), **ทันทั้ง** *dǎnjin* /thanthun/ [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ตัญจิง** *janjin* /cūənciŋ/ “ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ” คำว่า **ทันซิง** *dǎnjin* /thanchin/ พบในบริบทต่อไปนี้

ฝันจริงและ**ทันซิง**รำพึงบรู๊ก็ปาง
 รางขางขางตื่น ตรีษัต
 (สมุทร. ภ.1, บ.725)

บริบทที่ยกมาเป็นตอนที่นางพินทุมดีคร่ำครวญถึงพระสมุทรโฆษหลังจากการอุ้มสมผ่านไป ผู้วิจัยเสนอว่าคำว่า **ทันซิง** *dǎnjin* /thanchin/ น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ตัญจิง** *janjin* /cūənciŋ/ “ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ” ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับการที่กวีพรรณานางพินทุมดีเองก็อยู่ในอาการลังเลไม่แน่ใจว่าเป็นความฝันหรือความจริง จึงคิดไคร่ครวญอยู่หลายหน ดู **อางขาง** *ānkhān* /ʔaŋ khəʔnǎ:ŋ/ ในหัวข้อ 2.2

ทับ *dǎp* /tháp/ “วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, อากาศที่ของหนัก ๆ โคนหรือสัมผัสลงพาดบนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยแรง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dap* “ทบ, กั้น, รั้ง, ขวาง” (Pou, 1992: 245), ขป. **ดัพ** *dap* /tup/ “กั้น, กั้น, วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, วางสิ่งของไว้ข้างบนกันไม่ให้ปลิวไป”

ทัพ *dǎb* /tháp/ “กองทหาร” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *dǎb* “ทัพ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 78), ขป. **ดัพ** *dǎb* /təəp/ “ทัพ, ฝูง”

ทาย *dāy* /thaj/ “ถือไว้” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dāy* “ถือไว้, ทำนาย” (Pou, 1992: 249), ขก. *dāy* “ทาย, คะเน, คาด, แสดงเหตุที่เกิดในเบื้องหน้า, การพยากรณ์, การคาดการณ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 79), ขป. **ดาย** *dāy* /tiəy/ “ทาย, คะเน, คาด, แสดงเหตุที่เกิดในเบื้องหน้า, การพยากรณ์, การคาดการณ”

ทำนอง *dāmnəŋ* /thamno:ŋ/ “ทาง, แบบ, แบบอย่าง” (ภ.1) < ขบ. *damnan* “แบบอย่าง, ลำดับ” (Pou, 1992: 246), ขป. **ดัมณ** *damnan* /tumno:ŋ/ “ทำนอง, แบบอย่าง, ระเบียบ, เค้าเงื่อน, มารยาท, การดำเนินงาน”

ทำนุ *dāṃnu* /thamnúʔ/ “ธำรงรักษาไว้” (ภ.1), ทำนุก *dāṃnuk* /thamnúk/ “ธำรงรักษาไว้” (ภ.1) < ขบ. *daṃnuk* “ธำรงรักษาไว้” (Pou, 1992: 246), ขป. **จันนุก** *daṃnuk* /tumnuk/ “การรักษา, การทะนุบำรุง, รักษา, สงวน, ปกป้อง แผลงจากรากศัพท์ **จุก** *duk* /tuk/ เก็บ, ไว้, เก็บไว้, วาง, ใส่”

ทูล *dūl* /thu:n/ “(ราชา) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dval* “เทิน, เอาของวางบนศีรษะ, รับคำสั่งจากกษัตริย์, ทูล, บอก” (Pou, 1992: 263), ขป. **ดูล** *dūl* /tuul/ “2 ทูล, บอก (ราชา)”

เทียน *dīeyn* /thian/ “เทียน” (ภ.1) < ขบ. *den* / *dyan* “เทียน” (Pou, 1992: 253), ขป. **เจ็ย** *dien* /tiəŋ/ “เทียน”

เทียม *dīeym* /thiam/ “วางไว้เคียงกัน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *dem* / *dyam* “วางไว้เคียงกัน, เทียม รากศัพท์ที่พบในคำแผลง *dnem*, *dnyam* คู่” (Pou, 1992: 259)

โตน *don* /tho:n/ “มีจำเพาะหนึ่งเท่านั้น, ใช้แก่สิ่งตามปกติควรจะมีมากกว่าหนึ่ง แต่มีเพียงหนึ่งเท่านั้น” (ภ.2) < ขบ. *dol* “โดดเดี่ยว” (Pou, 1992: 257), ขป. **เตอล** *dol* /tool/ “โตน, เดี่ยว, โดดเดี่ยว, ใหญ่”

ไทร *drai* /saj/ “ชื่อไม้ต้นในสกุล *Ficus* วงศ์ *Moraceae*” (ภ.2) < ขบ. *jrai* / *jray* “ต้นไทร” (Pou, 1992: 194), ขก. *jrai* “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร *Ficus*” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 113), ขป. **ไฏ** *jrai* /criy/ “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร *Ficus*”

ธง *dhañ* /thoŋ/ “ธง” (ภ.1) < ขบ. *dañ* / *doñ* “ธง” (Pou, 1992: 243), ขก. *dañ* “ธง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 77), ขป. **จัน** *dañ* /tūəŋ/ “ธง ผืนผ้าโดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่าง ๆ”

ธำรง *dhāṃrañ* /thamroŋ/ “ทรงไว้, ชูไว้, เครื่องทรงของกษัตริย์, อาวุธ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **จรัม** *damrañ* /tumarūəŋ/ “1 ทรวดทรงสี่ฐานรูปทรง 2 เครื่องทรงของกษัตริย์”

นัก *nāk* /nák/ [คน, ผู้] (ภ.1) < ขบ. *anak* / *qnak* / *nāka* “ผู้” (Pou, 1992: 11), ขก. *qnak*, *nāk* “นัก, ผู้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 8), ขป. **นุก** *anak* /nəəq/ “ผู้”

บรรจุ *parrcap* /bancòp/ “เพิ่มให้ครบจำนวน, บรรจุให้ครบถ้วน; จัดกันใกล้ชิดติดต่อกัน, ทำให้เข้าสนิทกัน” (ภ.1) < ขป. **ปญ** *pañcap* /pañcap/ “ทำให้จบ, ทำให้เสร็จโดยเฉพาะเรื่องที่กำลังอยู่”

บรรดา *parrtā* /banda:/ “ทั้งหลาย, ทั้งปวง, ทั้งหมด” (ภ.1) < ขบ. *pantā* “จำนวนรวม” (Pou, 1992: 298), ขป. **ปน** *pañtā* /bandaa/ “บรรดา, ชุด, แถว, ทั้งหมด”

บรรทม *parrdam* /banthom/ “นอน”, ประทม *praḥdam* /pràʔthom/ “บรรทม, ผทม” (ภ.2), ผทม *phdam* /phàʔthom/ (ภ.1), ผธม *phdham* /phàʔthom/ “นอน” (ภ.1, ภ.2) **บรรธม**

parrdham /banthom/ “นอน” (ภ.1) < ขบ. *phdam* “การพักผ่อน, (สำหรับกษัตริย์) การนอน” (Pou, 1992: 339), ขป. *phdam /ptum/* “นอน”

บรรทุก *parrduk /banthùk/* “วางลง ใส่ลง หรือบรรจกลงในยานพาหนะเป็นต้นเพื่อขนย้ายที่ละ
 มากๆ” (ภ.2) < ขบ. *panduk* “บรรทุก, ปริมาณความจุ” (Pou, 1992: 299), ขป. **บฎุก**
panduk /bantuk/ “ภาระหรือจำนวนที่บรรทุก, กิจการที่รับผิดชอบ, *สินค้า*”

บรรเทิง *parrdeian /banthə:ŋ/* “เบิกบาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก” (ภ.1), **บ่าเทิง** *pāmdēiñ*
/bamthə:ŋ/ (ภ.2) [ทำให้มีความสุข, สนุกสนาน] < ขก. *pandoēñ* “เชิดชูจนเหลือ, *ความร่าเริง,*
ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 192), ขป. **บรู๋ង** *pandoēñ*
/bantəəŋ/ “เชิดชูจนเหลือ, *ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ*”

บรรเทื่อง *parrdēiñ /banthwəŋ/* “ทำให้กระตือรือร้น, พยุ่ง, ทำให้ดีขึ้น” (ภ.2) < ขก. *pandoēñ*
 “เชิดชูจนเหลือ, *ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ*” (อุไรศรี วรศะริน, 2553:
 192), ขป. **บรู๋ង** *pandoēñ /bantəəŋ/* “เชิดชูจนเหลือ, *ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ,*
ประจบ”

บรรล่าย *parrlāy /banlaj/* “คลายออก, ขยายออก” ปรากฏในชื่อช้างตุลลักษณะประเภทหนึ่ง (ภ.
 1) < ขบ. *panlāy* “คลายออก, ขยายออก, ลอย, ที่ลอยได้” (Pou, 1992: 300), ขป. **บฎล่าย**
panlāy /banlaay/ “คลายออก, ขยายออก”

บรรลุด *parrlu /banlúʔ/* “ลู่, ถึง, สำเร็จ” (ภ.2) < ขก. *panlüh* “1 ส่ง, ผ่าน, สื่อ, โอน; ผูกมัด,
 กำหนด 2 ทำให้สำเร็จ, เสร็จสิ้น, ถึง” (Jenner, 2011: 174)

บรรเล็จ *parrlec⁸ /banlét/* [ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, ออกดอก] (ภ.1) < ขก. *panlic* “ทำ
 ให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, *ผ่าน, ข้าม, กรอง, รั่วซึม*” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 281), ขป.
บฎีจ *panlic /banləc/* “ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, *ผ่าน, ข้าม, กรอง, รั่วซึม*” คำนี้เป็นคำที่
 น่าจะยืมมาจากภาษาเขมรโดยตรง และน่าจะสัมพันธ์กับคำว่า **เพ็ลจ** *blec⁸ /phlét/* [ผลิ, งอก] ซึ่ง
 เป็นรูปที่พบในสมุทรรโฆษคำฉันท์แต่ไม่พบในภาษาเขมร คำว่า **บรรเล็จ** *parrlec⁸ /banlét/* พบ
 ในบริบทต่อไปนี้

วรรณเว็จบรรเล็จดวง

บุษปโดมชรรนุชุม

บัวบานพุดตาลตุ้ม

ตระการกลจำหลักลาย

(สมุท. ภ.1, บ.1268)

บรรเลง *parrleñ /banle:ŋ/* “การกระทำเสียงเพลงด้วยเครื่องดนตรี” (ภ.1) < ขก. *panlaēñ* “หยอก
 เย้า, ทำให้สบายใจ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 196), ขป. **บรู๋ង** *panlaēñ /banlaeŋ/* “หยอก
 เย้า, ทำให้สบายใจ”

- บรรสม** *parrsam* /bansöm/ “รวมกันเข้า, ปน, ระคน, เจือ” (ภ.1) < ขบ. *pansam* “รวมกัน, ผลรวม, จำนวนรวม” (Pou, 1992: 300), ขป. **บสรฺ** *pansam* /bansam/ “ปน, ปรับปรุง”
- บวช** *pvaj* /bùat/ “ถือเป็นเพศภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ” (ภ.1) < ขบ. *pos* /*pvas* “บวช, เข้าสู่ศาสนา” (Pou, 1992: 320), ขก. *pos* “บวช” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 197), *puos*, *puoss* “บวช” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 205 - 206), ขป. **บุส** *puos* /buəh/ “บวช”
- บัง** *pān* /baŋ/ “กั้น, กั้น หรือปิดไม่ให้เห็น ไม่ให้ผ่าน ไม่ให้โดน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pañ* “ซ่อน, ปกปิด, ปิดบัง” (Pou, 1992: 292), ขก. *pāññ* “บัง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 190), ขป. **ตាំង** *pāññ* /baŋ/ “ปิด, บัง, กั้น”
- บังคม** *pāṅgam* /baŋkhom/ “แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชาธิราช และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ตามประเพณีไทย” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *paṅgam* “เข้าเฝ้า, ร่วมมือ, เข้าเฝ้าในงานสำคัญเพื่อถวายความเคารพ, ทำความเคารพ, ให้การคารวะ” (Pou, 1992: 293), ขก. *paṅgam*, *paṅgamṃ*, *paṅgamṃm* “บังคม” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 182), ขป. **บงฺ** *paṅgam* /baŋkum/ “ไหว้เจ้านาย (โดยเฉพาะลักษณะหมอบกราบ)”
- บังคับ** *pāṅgāp* /baŋkháp/ “ใช้อำนาจสั่งให้ทำหรือให้ปฏิบัติหรือให้จำต้องทำ ให้เป็นไปตามความประสงค์” (ภ.1) < ขบ. *paṅgap* / *paṅgāp* “สั่ง, บัญชา, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 292), ขป. **บงฺกั** *paṅgāp* /baŋkōp/ “บังคับ วางอำนาจให้ประพฤติตาม, คำสั่ง”
- บังอร** *pān-ar* /baŋʔvə:n/ “หญิงที่เป็นที่รัก” (ภ.1) < ขบ. *pa-on* / *pha-van* “น้อง” (Pou, 1992: 291), ขก. *ph-un*, *ph-un*, *ph-ūn* “น้อง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 195), ขป. **ฝู** *pha-ūn* /pɕoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”
- บังอว** *pān-vac* /baŋʔuat/ [หน้าต่าง], **บังอวด** *pān-vat* /baŋʔuat/ “หน้าต่าง” (ภ.1) < ขก. *pañ-uoc* “หน้าต่าง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 216), ขป. **บงฺ** *pañ-uoc* /baŋquəc/ “หน้าต่าง”
- บังชูร** *pāṅdūr* /banthu:n/ “คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล; (โบ) พระมหาอุปราช, คำสั่งพระมหาอุปราช” (ภ.1) < ขบ. *pandval* “คำสั่ง, กำหนด (ราชา.)” (Pou, 1992: 299), ขป. **บงฺ** *pandul* /bantuul/ “พระบังชูร, พระราชดำรัส, ทำให้หุน, กล่าว, พูด”
- บัต** *pāt* /bāt/ [หาย] (ภ.1) < ขบ. *pat* / *pāt* “สูญเสีย” (Pou, 1992: 296), ขก. *pāt* “หาย” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 191), ขป. **ตัท** *pāt* /bat/ “หาย, สูญเสีย, หมดสิ้น”
- บำนาญ** *pāṃñāñ* /bamna:n/ “เงินตอบแทนความชอบ” (ภ.1) < ขก. *paṃñāñ* “กำไร, ผลประโยชน์” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 186), ขป. **บมณ** *paṃñāñ* /bamnaan/ “กำไร, ผลประโยชน์”
- บำบัต** *pāmpāt* /bambàt/ “ทำให้คลาย, ทำให้หาย” (ภ.2) < ขบ. *paṃpat* “ทำให้หายไป, ทำลาย” (Pou, 1992: 302), ขป. **บมต** *paṃpāt* /bambat/ “ทำให้หาย, บำบัต, โกง, ยักยอก”

บำเพ็ญ *pāṃbeñ*⁸ /bamphen/ “ทำให้เต็มบริบูรณ์, เพิ่มพูน, ประพฤติ, ปฏิบัติ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *paṃbañ* “เต็ม, เสร็จสิ้น, ทำให้สมบูรณ์” (Pou, 1992: 303), ขก. *bamveñ, báhbaeñ* “บำเพ็ญ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 27 - 28), ขป. **บัมเตญ** *paṃbeñ /bampiñ/* “เต็มให้เต็ม, ทำให้บริบูรณ์, บำเพ็ญ”

บำรุง *pāṃruñ /bamruñ/* “ทำให้งอกงาม, ทำให้เจริญ, รักษาให้อยู่ในสภาพดี” (ภ.1), **อำรุง** *āṃruñ /ʔamruñ/* “บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม” (ภ.1, ภ.2), < ขก. *paṃruñ* “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแลรักษา, สงวนรักษา” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 203), ขป. **บัมรุง** *paṃruñ /bamroñ/* “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแลรักษา, สงวนรักษา”

คำว่า **อำรุง** *āṃruñ /ʔamruñ/* พบหลายครั้งในสมุทรโฆษคำฉันท์ ผู้วิจัยเสนอว่า คำนี้น่าจะเป็นรูปแปรของคำว่า **บำรุง** *pāṃruñ /bamruñ/* เนื่องจากมีความหมายและการใช้ที่คล้ายคลึงกันทุกบริบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แลกระยาชบาศบวร

ไทไหว้สาทร

ทำนุกอำรุงคือครู

(สมุทร.ภ.1, บ.373)

อ้าแม่แม่บุญผดุง

อำรุงเกื้อเมือชนม์

ชีพมอดจักปลอดดล

ยังแดนถิ่นบูรินทร์เรา

(สมุทร.ภ.2, บ.1755)

จากบทแรกที่ยกมาจะเห็นว่า **ทำนุกอำรุง** *dāṃnuk āṃruñ /thamnúk ʔamruñ/* ใช้ในความหมาย “ดูแลรับใช้ ประนินบัติ” ซึ่งใกล้เคียงกับ *dāṃnu pāṃruñ /thamnúʔ ʔamruñ/* ในภาษาไทยปัจจุบัน “เอาใจใส่ดูแลเลี้ยงดู” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 569) ส่วนในบริบทที่ 2 เป็นตอนที่พระสมุทรโฆษถูกลักพระขรรค์ จำต้องพานางพินทุมดีเดินป่าหาทางกลับเมือง พระสมุทรโฆษได้ปลอบนางพินทุมดีว่า “ถ้าหากมีบุญมาช่วยรักษาเกื้อหนุนแล้ว มีหรือที่จะต้องสิ้นชีพ ไปไม่ถึงเมืองของเรา”

บำเรอ *pāṃrea /bamrə:/* “ประนินบัติให้เป็นที่ชอบใจ” (ภ.1) < ขบ. *paṃre* “รับใช้, คนรับใช้” (Pou, 1992: 303), ขป. **บัมเร** *paṃroe /bamraə/* “รับใช้, ผู้รับใช้, เจ้าหน้าที่”

บำเหน็จ *pāṃhneç*⁸ /bamnèç/ “รางวัล” (ภ.1) < ขก. *paṃṇāç* “บำเหน็จ, ฝีมือ, สิ้นน้ำใจ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 186), ขป. **บัมภาช** *paṃṇāç*⁸ /bamnac/ “บำเหน็จ, ฝีมือ, สิ้นน้ำใจ, ตอบแทน”

บึง *piñ /buñ/* “แหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีน้ำขังตลอดทั้งปี” (ภ.1) < ขบ. *piñ* “พื้นที่น้ำท่วมถึง, บึง, ทะเลสาบ, หนองน้ำ” (Pou, 1992: 312), ขป. **บึง** *piñ /bəñ/* “บึง”

เบิก *peik* /bè:k/ “เปิด, ทำให้กว้าง, นำเข้าเฝ้า” (ภ.1) < ขบ. *pek* “เปิดออก, ยอมรับ, แจกจ่าย” (Pou, 1992: 318) ขก. *poek, peik* “เปิด, เบิก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 196 - 197), ขป.

เบิก *poek* /baək/ “เปิด, เบิก”

โบาย *poy* /bo:j/ “เคลื่อนไหวกว้างไปมา” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *poy* “กวักมือ” (Pou, 1992: 320), ขป. **เตา** *poy* /baoy/ “กวัก, โบก, กระบาย”

ปรก *prak* /prò:k/ “ซุ่มเล็ก ๆ ที่พระสงฆ์อาศัยในเวลาอยู่ปริวาส, ปก, ปิด, คลุม” (ภ.1) < ขบ. *prak* “ปก, คลุม” (Pou, 1992: 334), ขป. **ปรัก** *prak* /pra:k/ “มุง, คลุม, ครอบ”

ประกวด *prahkvat* /prà?kùat/ “แข่งขันเพื่อเลือกเฟ้นเอาดี โดยมีการตัดสิน” (ภ.1) < ขก. *prakuot* “ประกวด, แข่งขัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 193), ขป. **ปรุก** *prakuot* /prakuət/ “ประกวด, แข่งขัน”

ประโคม *prahgom* /prà?kho:m/ “บรรเลงดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณในพิธีบางอย่างเพื่อสักการบูชา หรือยกย่องเป็นต้น” (ภ.2), **คม** *gam* /khom/ [ประโคม] (ภ.1) < ขก. *pragam* “ประโคม, เล่นดนตรีคร่อม, เล่นดนตรีหลายชนิดร่วมกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 195), ขป. **ปรัก** *pragam* /prakum/ “ประโคม, เล่นดนตรีคร่อม, เล่นดนตรีหลายชนิดร่วมกัน”

รูป **คม** *gam* /khom/ พบในบริบทต่อไปนี้

ฉะเพาะพระมนเทียร

พินทุมดีสา

พิลาสสุขเสวยรมย์

ด้อมสังตเสียงดุริยตั้งคม

ด้อมสังตสาวสนม

อันจาวจำเรียงเสียงฉันท

(สมุท. ภ.1, บ.586-587)

บทที่คัดมาเป็นตอนที่พระโพธิ์ได้อุ้มพระสมุทโรฆไปหานางพินทุมดี กวีได้บรรยายให้เห็นภาพพระมนเทียรที่ประทับของนางพินทุมดีในยามดึก มองดูเห็นสังตปลอดจากเสียงดนตรีประโคม และเสียงขับฉันทของเหล่านางกำนัล ผู้วิจัยจึงเห็นว่า คำว่า **คม** *gam* /khom/ ในบริบทนี้น่าจะเป็นคำเดียวกับคำว่า **ประโคม** *prahgom* /prà?kho:m/

ประจัญ *prahcañ* /prà?con/ “ต่อสู้อยู่, สู้รบ, ต้านทาน” (ภ.1), **ผจัญ** *phcañ* /phà?con/ [เผชิญหน้า, สู้] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ผจัญ** *phjal* /pcüəl/ “เผชิญหน้า, สู้”

ประจัญ *prahcañ* /prà?can/ “ปะทะต่อสู้อยู่” (ภ.1) < ขก. *phcañ, phcāl phcañ* “ทำให้เข็ดหลาบ, เอาชนะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 192 - 193), ขป. **ผจัญ** *phcañ* /pcañ/ “ทำให้ แพ้, ทำให้เชื่อ, หักล้าง”

ประดับ *prahtāp* /prà?dàp/ “ตกแต่งให้งามมีสิ่งต่าง ๆ มีสร้อย แหวน เป็นต้น, โดยปริยาย หมายความว่า ประกอบ, เพิ่ม” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pratap* / *pratāp* “สิ่งจำเป็น, จัดเตรียม,

- เตรียมพร้อม” (Pou, 1992: 324), ขก. *pratāp, pratāpp, prātāpp* “ประดับ” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 200), ขป. **ปรต่าบ** *pratāp' /pradap/* “ตกแต่ง, แต่ง, จัดหา”
- ประดุง** *prahtuc /pràʔdùt/* “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *ptoc* “เหมือน, เท่า” (Pou, 1992: 321), ขป. **ปรตู่ต** *pratūc /pradouc/* “เปรียบเทียบ”
- ประทบ** *prahtap /pràʔthóp/* “กระทบ” (ภ.1) < ขป. **ปรตู่บ** *phdap' /ptup/* “ปิดกัน, หวานล่อม, ซัดขวาง, ซ่อน”
- ประนัง** *praññ /pràʔñaŋ/* [แข่ง] (ภ.1, ภ.2) < ขก. *prañāññ* “แข่ง” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 193), ขป. **ปรณำง** *prañāññ /pranaŋ/* “แข่ง”
- ประไพ** *praḥbai /pràʔphaj/* “งาม” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *pravai* “ดิงาม, ประเสริฐ, สูงศักดิ์” (Pou, 1992: 330), ขก. *prabai, prabaiy* “ประไพ, ดี, สมควร” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 197), ขป. **ปรบไต** *prabai /prapiy/* “สวย, ดิงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย, สูงส่ง, ประเสริฐ”
- ประมวณ** *praḥmvañ /pràʔmuan/* “รวบรวมให้เข้าระเบียบเป็นหมวดหมู่” (ภ.2) < ขก. *pramūl* “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อมเข้าด้วยกัน” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 160), ขป. **ปรมูล** *pramūl /pramoul/* “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อมเข้าด้วยกัน”
- ประเมิน** *praḥmein /pràʔmœ:n/* “คะเนหรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ไกล ๆ คาด” (ภ.1) < ขก. *pramoel* “คอยส่องดูจากที่ไกล ๆ หยั่งหรือคะเนหรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ไกล ๆ คาด” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 159), ขป. **ปรเม็ล** *pramoel /pramael/* “คอยส่องดูจากที่ไกล ๆ หยั่งหรือคะเนหรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ไกล ๆ คาด”
- ประลัก** *praḥlāk /pràʔlāk/* [แปดเปื้อน, ตกต่ำ] (ภ.1) < ขป. *pralak / pralāk* “เปื้อน, ทำให้เปื้อน, ทำให้สกปรก” (Pou, 1992: 328), ขป. **ปรลัก** *pralāk' /pralaq/* “เปื้อน, เคล้า, คลุกเกลื้อนให้เข้ากับเนื้อสัตว์, ทำให้สกปรก, เปื้อน, เป็นรอย, เพิ่มรสชาติ”
- ประสบ** *praḥsap /pràʔsòp/* “พบ, พบปะ, พบเห็น” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *prasap* “พบ, พบปะ” (Pou, 1992: 330), ขก. *prasabv* “พบ, ประสบ” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 200), ขป. **ปรสบ** *prasap' /prasap/* “เก้ง, ชำนาญ”
- ประสม** *praḥsam /pràʔsəm/* “รวมกันเข้า” (ภ.2) < ขป. *prasam* “อยู่รวมกลุ่ม, ร่วมคิด” (Pou, 1992: 330), ขป. **ปรสม** *psam /psam/* “ผสม, ประกอบ, ประสาน”
- ประเสริฐ** *praḥsreith /pràʔsə:t/* “วิเศษ, ดีเลิศ, ดีที่สุด” (ภ.1) < ขป. *prasir* “สิ่งที่เขียน, ข้อความ, เอกสาร, จารึก” (Pou, 1992: 331), ขก. *prasetth, prasoergg* “ประเสริฐ” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 200), ขป. **ปรเสี** *prasoer /prasaə/* “ประเสริฐ”

- ปรัก** *prāk /prək/* “1 เงิน, 2 ทัก” (ภ.2) < ขบ. *prak /prāk* “เงิน” (Pou, 1992: 322), ขก. *prāk, prāk* “เงิน” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 201), *prāk* “เงิน” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 203), ขป. **ปรัก** *prāk' /praq/* “เงิน, ธนบัตร”
- ปราบ** *prāp /prə:p/* “ทำให้ราบ, ทำให้อยู่ในอำนาจ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *prap /prāp* “ปราบ, ตีจนบาดเจ็บอย่างรุนแรง” (Pou, 1992: 327), ขก. *prāpp* “ปราบ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 203), ขป. **ปรับ** *prāp /praap/* “ทำให้ราบ, ทำให้ราบคาบ, ยอมแพ้, ทำให้กลัว, ก่ำราบ”
- เปรียบ** *prīeyp /priəp/* “เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้เคียง เสมอกัน หรือ ผิดกัน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pryap* “เปรียบเทียบ” (Pou, 1992: 334), ขป. **ปรัย** *prīep /priəp/* “เปรียบเทียบ, เทียบ, เตรียม”
- แปร** *pree /pre:/* “เปลี่ยนกลายเป็นจากลักษณะหรือภาวะเดิม” (ภ.1) < ขก. *prae* “แปร, เปลี่ยน, กลับกลายเป็น” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 198), ขป. **ปรั** *prae /prae/* “แปร, แปร, พลิก, กลับกลายเป็น, หัน, หมุน, เปลี่ยน, แลกเปลี่ยน”
- แปรก** *preek /prè:k/* “ไม้ยาวสำหรับประกบหัวเพลาทั้ง 2 ข้างของเกวียนหรือรถราง กันไม่ให้ลูกล้อเลื่อนหลุด โดยมีไม้ขวางทางหรือแปรกขวางทางยึดหัวท้ายทั้ง 2 ด้าน” (ภ.2) < ขบ. *prek* “คานคู่ใช้เทียมวัวลากเกวียน, แบกั้งทั้งสองด้วยบ่า” (Pou, 1992: 334), ขป. **ปรัก** *praek /praek/* “แปรก, เครื่องเกวียนส่วนหนึ่ง”
- แปลก** *pleek /plè:k/* “แตกต่างไปจากที่เคยคิดเคยรู้ เคยเห็น, ต่าง, เพี้ยนไป, ผิดปรกติ, มีสิ่งอื่นหรือพวกอื่นปนเข้ามา” (ภ.2) < ขก. *plek* “แปลก” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 196), ขป. **ปรัก** *plaek /plaek/* “แปลก”
- โปรด** *prot /prò:t/* “ถูกใจหรือพอใจมาก, แสดงความเมตตากรุณาโดยปลดเปลื้องความเดือดร้อน, ใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ, ที่ถูกใจหรือพอใจมาก” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pros* “ทำให้ฟื้นคืนสติหรือมีชีวิต, ที่รู้สึกเห็นใจ, ใจกว้าง, ปลดปล่อย” (Pou, 1992: 334), ขก. *pros, pross* “โปรด, ปลดปล่อย” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 204), ขป. **ปรัส** *pros /praoh/* “โปรด, ช่วยเหลือ, สงเคราะห์, ปล่อย, เนรเทศ, ช่วยชีวิต, ไถ่คืน, รัก”
- พกา** *phkā /phà?ka:/* “ดอกไม้” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pkā /phkā* “ดอกไม้” (Pou, 1992: 320), ขก. *phkā* “ดอกไม้” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 193), *pkā* “ดอกไม้” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 196), ขป. **พกา** *phkā /pkaa/* “ดอกไม้”
- ผจง** *phcañ /phà?coŋ/* “ความตั้งใจ, ตั้งใจให้ดี, บรรจง” (ภ.1) < ขก. *phcañ* “บรรจง, ตั้งใจ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 192), ขป. **ผจง** *phcañ' /pcaŋ/* “ตั้งใจทำโดยประณีตบรรจง, ผจงทำ”

- ผนวช *phnvaj* /phà?nùat/ “บวช” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pnos* / *phnos* “เป็นที่สักการะทางศาสนา, การอุปสมบท” (Pou, 1992: 322), ขป. **ຜູ້ສ** *phnuos* /pnuəh/ “ผนวช, การบวช”
- ผนัง *phnăn* /phà?năn/ “ฝาที่ก่ออิฐถือปูน, ฝาที่บิที่โอบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *vnăn* “ผนัง, ล้อมรอบเป็นวงกลม, บริเวณที่มีกำแพงล้อมรอบ” (Pou, 1992: 459)
- ผลัด *phlăt* /phlăt/ “เปลี่ยนแทนที่, ลักษณะนามเรียกการผลัดเปลี่ยนเวรยาม” (ภ.2) < ขบ. *plas* / *phlās* “เปลี่ยน, ตัวแทน, แทนที่” (Pou, 1992: 335), ขป. **ຜູ້ສ** *phlās* /plah/ “ผลัด, เปลี่ยน, ย้าย”
- ผลู *phlū* /phlū:/ “ทาง” (ภ.1) < ขบ. *plu* / *phlu* / *phlū* “ทาง, ทางเดิน, ถนน” (Pou, 1992: 335), ขก. *phlū*, *phlūv* “ทาง, หนทาง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 194), ขป. **ຜູ້ສ** *phlūv* /pləw/ “ทาง”
- ผสม *phsam* /phà?səm/ “รวมกันเข้า” (ภ.1) < ขบ. *phsam* / *psam* “ผสมบางอย่างเข้าด้วยกัน, ผลรวม” (Pou, 1992: 336), ขป. **ຜູ້ສ** *phsam* /psam/ “ผสม, ประกอบ, ปรง”
- ผอง *phañ* /phə:ŋ/ “ทั้งปวง, ทั้งหมด” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *phon* “ด้วยกัน, การรวมตัวกัน” (Pou, 1992: 338), ขก. *phañ* “ผอง, ด้วย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 192), ขป. **ຜູ້ສ** *phañ* /phaəŋ/ “ด้วย, ทั้งปวง, ทั้งผอง”
- ผูล *pha-ūl* /phà?u:n/ “น้องหญิง” (ภ.2) < ขบ. *pa-on* / *pha-van* “น้อง” (Pou, 1992: 291), ขก. *ph-un*, *ph-un*, *ph-ūn* “น้อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 195), ขป. **ຜູ້ສ** *p-ūn* /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”
- ผุด *phut* /phùt/ “ขึ้นมาให้ปรากฏ, โผล่ให้เห็น” (ภ.2) < ขก. *phus* “โผล่ขึ้น, ทะลึ่งขึ้น, ไหลพุ่ง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 161), ขป. **ຜູ້ສ** *phus* /phoh/ “โผล่ขึ้น, ทะลึ่งขึ้น, ไหลพุ่ง”
- เผด็จ *phtec*⁸ /phà?dèt/ “ตัด, ขจัด, ขาด” (ภ.2) < ขก. *phāc* “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผด็จ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 161), ขป. **ຜູ້ສ** *phāc* /pdac/ “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผด็จ”
- ไผท *phdai* /phà?thaj/ “แผ่นดิน” (ภ.1) < ขบ. *pdai* / *phdai* “ที่ต้องรับผิดชอบ, ภาระ, แผ่นดิน” (Pou, 1992: 321), ขก. *phdai* “ไผท, ท้อง, พื้น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 193), ขป. **ຜູ້ສ** *phdai* /ptiy/ “พื้นท้อง, ผืน”
- พนม *bnam* /phà?nom/ “ภูเขา” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *vnam* “เนิน, ภูเขา, วัด” (Pou, 1992: 458), ขก. *bhnam*, *bhnam* “พนม, ภูเขา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 34), ขป. **ຜູ້ສ** *bhnam* /pnum/ “ภูเขา”
- พนัก *bnāk* /phà?nāk/ “เครื่องสำหรับปักสำหรับพิง” (ภ.1) < ขบ. *vnak* /vnāk “ภาระรับผิดชอบ, ที่พิงพิง” (Pou, 1992: 458), ขป. **ຜູ້ສ** *bhnāk* /pnəəq/ ในคำว่า **ຜູ້ສ** *bhnāk* *dai* /pnəəq day/ “พนัก”

- พนัน** *bnǎn* /pháʔnan/ “เล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ และฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย” (ภ.1) < ขก. *bhnāl'* “พนัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 192), ขป. **กฺนณ** *bhnāl'* /pnǎl/ “พนัน”
- พพราย** *babrāy* /pháʔphra:j/ “ที่แตกเป็นประกาย” (ภ.1) < ขก. *babrāy* “ที่แตกเป็นประกายอยู่เรื่อย ๆ, แพรวพราย, ระรื่น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 260), ขป. **กฺพราย** *babrāy* /pɔpriej/ “ที่แตกเป็นประกายอยู่เรื่อย ๆ, แพรวพราย, ระรื่น”
- เพ็ญ** *bn̄ey* /pháʔɲia/, **เพ็ญ** *baȳey* /pháʔɲia/ [พวงดอกไม้] (ภ.1) < ขบ. *v̄ne* / *bn̄iya* “ดอกไม้หรือส่วนอื่น ๆ ของต้นไม้มักร้อยรวมเข้าด้วยกันตามธรรมชาติหรือเป็นการประดิษฐ์” (Pou, 1992: 458), ขป. **กฺญ** *bhn̄i* /p̄n̄ii/ “พวงดอกไม้, ลวดลายพวงดอกไม้ที่เขียนหรือสลักให้เกี่ยวพันกัน”
- พรม** *bram* /phrom/ “เอาสิ่งที่มีลักษณะเป็นน้ำประปรายให้กระจายเป็นเม็ดเล็ก ๆ” (ภ.2) < ขบ. *vram* “การประพรม” (Pou, 1992: 461), ขป. **กฺรม** *bram* /prum/ “ประปรายด้วยน้ำ”
- พร้อม** *brəm²* /phró:m/ “คำแสดงกริยารวมกัน, โดยปริยายหมายความว่า ครบครัน, เตรียมครบถ้วน” (ภ.2) < ขก. *bram*, *bramm* “พร้อม, ยินยอม, ยอม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 56), ขป. **กฺรม** *bram* /prɔm/ “ยินยอม, ยอม พร้อม”
- พระ** *braḥ* /phráʔ/ “ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงการยกย่อง, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 หรือเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3” (ภ.1) < ขบ. *vrah* / *vrah* “รุ่งเรือง, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, บุคคล, สถานที่” (Pou, 1992: 462), ขก. *braḥ*, *braḥh*, *bra*, *bā* “พระ, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, นักบวช, อาจใช้ตามลำพัง หรือใช้ประกอบหน้าคำศัพท์อื่น ๆ ก็ได้ให้ความหมายในทางที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดศักดิ์ หรือเป็นที่เคารพบูชา” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 41), ขป. **กฺระ** *braḥ* /préəh/ “พระ”
- พระเพลิง** *braḥ bleiñ* /phráʔ phlɔ:ɲ/ “พระเพลิง” (ภ.1) < ขบ. *vleiñ* “ไฟ” (Pou, 1992: 468), ขก. *bhloeñ* “เพลิง, ไฟ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 34), ขป. **กฺระ** *braḥ bhloeñ* /préəh plɔ:ɲ/ “พระเพลิง”
- พระฮาม** *braḥhām* /phráʔha:m/ “เวลาเข้ามิด” (ภ.1) < ขก. *brahām* “เวลาเข้าตู่, เข้ามิด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 262), ขป. **กฺระฮาย** *brahām* /prɔhiəm/ “เวลาเข้าตู่, เข้ามิด”
- พลบ** *blap* /phlóp/ “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้, เวลาเข้าใต้เข้าไฟ” (ภ.1), **พลบ** *brahlap* /phráʔlóp/ “พลบ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *bralap'* “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 262), ขป. **กฺลย** *bralap'* /prɔlup/ “เวลาย่ำค่ำ เวลาโพล้เพล้”
- พลั้ง** *blǎñ²* /phlǎ:ɲ/ “พลาดโดยไม่ตั้งใจหรือไม่ทันคิด” (ภ.1) < ขก. *bhlāmñ* “ขาดสติ, หลงลืม” (Pou et Jenner, 1977: 178), ขป. **กฺลั้ง** *bhlāmñ* /plǎ:ɲ/ “4 พลั้ง เผลอ โดยเลินเล่อ”

พลัด *blät /phlát/* “พลาด หลุด หรือหล่นไปจากที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ได้ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ใด, จากที่ที่เคยอยู่” (ภ.2) < ขก. *brät* “พลาด, กระจาย, ว่าง, พลัดพราก” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 57), ขป. **บฺรัท** *brät' /pröət/* “พลัด, แยกจากบุคคลที่เป็นที่รัก”

พลุก *bluk /phlúk/* “1 งาช้างพลุก” (ภ.1) < ขก. *vluk /vlvak* “งาช้าง, สิ่งงาช้าง” (Pou, 1992: 468), ขก. *bhlük* “งา” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 34), ขป. **บลุก** *bhluk /pluk/* “งาช้าง”

พัก *bāk /phák/* “หยุดชั่วคราว, อยู่ชั่วคราว, อาศัยชั่วคราว, รอรั้ง มักใช้ในในความปฏิเสธ, คราว” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *vak /vāk* “พาด, พิง, แขนง, พักอยู่” (Pou, 1992: 428)

พันลอก *bānlak /phanlō:k/* “ผลิ, ดอกไม้” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *banlak* “หน่อ, กิ่ง, แทงหน่อ” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 27), ขป. **บฺนลุก** *banlak /pūənlō:k/* “หน่อ, แทงหน่อ, คำใช้เรียกบุคคลผู้เป็นที่รัก มักใช้ในกาพย์กลอน หมายถึง ยอตรรัก, เมล็ด, พันธุ์, อ่อนโยน, มีค่า”

พันลี *bānlī /phanli:/* [ให้แสงสว่าง] (ภ.1), **พันลือ** *bānlīa /phanliu:/* [ให้แสงสว่าง] (ภ.2) < ขก. *vanl* “แสงสว่าง, เวลากลางวัน” (Pou, 1992: 431), ขก. *banlī* “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม” (อุไรศรี วรสาริน, 2553: 257), ขป. **บฺนลือ** *banlī /pūənlī:/* “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม”

พันลิก *bānlīk /phanlūk/* “พิลึก, พึ่งกลัว, แปลก, ลึกลับ” (ภ.2) < ขก. *banlīk* “พันลิก, พิลึก, น่ากลัว, อย่างยิ่ง” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 27), ขป. **บฺนลิก** *banlīk /pūənlīk/* “น่ากลัว, อย่างยิ่ง”

พำนัก *bāmnāk /phamnāk/* “พัก, อาศัยอยู่, พะพิง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *vnak /vnāk* “กลุ่ม, การรับใช้, ความรับผิดชอบ, ที่กำบัง, การป้องกัน” (Pou, 1992: 458), ขก. *bvumṅāk, bvumṅāk, bvumṅākk, bvumṅā, bvumṅāky* “พำนัก, อาศัย, ที่พักพิง, ที่พึ่ง” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 61), ขป. **บฺมณัก** *bamṅāk' /pumṅəək/* “ที่พำนัก, ที่พักอาศัย, ที่พึ่ง”

ไพเราะ *bīrah /phi:róʔ/*, **ไพเราะ** *bairah /phajróʔ/*, **เพราะ** *brah /phróʔ/* “เพราะ, เสนาะ, น่าฟัง” (ภ.1) < ขก. *biroh, biyaroh* “ไพเราะ, เพราะ” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 38), ขป. **บฺไพเราะ** *bīroh /piirūəh/* “ไพเราะ, เพราะ, เสนาะ, น่าฟัง(เสียงดนตรี)”

พุง *buñ /phuŋ/* “ท้อง” (ภ.1) < ขก. *vun* “สูง, จุดสูงสุด, ช่องท้อง” (Pou, 1992: 453), ขก. *buñ, boh* “พุงเพาะ, ท้อง, กระจเพาะ” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 59), ขป. **บฺพุง** *buñ /puŋ/* “ท้อง, กระจเพาะ”

พูน *būl /phu:n/* [เพิ่ม] (ภ.1, ภ.2) < ขก. **vūr* แม้ไม่พบรูปคำนี้ในเอกสารภาษาเขมรโบราณ แต่จากการพบคำว่า *vnur* “เนินเขาเล็ก ๆ, เนิน” (Pou, 1992: 459) ในภาษาเขมรโบราณ ทำให้เชื่อได้ว่า คำนี้อาจมาจากคำรากศัพท์ว่า **vūr* ซึ่งสัมพันธ์กับรูปตรงกับภาษาเขมรสมัยกลางว่า *būn* “พูน” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 59) ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะสะกดเป็น **น n**

ตามแบบคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยที่มีรูปสะกดเป็น ร r, ขป. **บุณ** *būn* /puun/ “พูน, โน, โปขึ้น, คุมกันเป็นพวกชิด ๆ กัน”

เพ็ญ *beñ* /phen/ “เต็ม” (ภ.1) < ขก. *bejñ, beñ* “เพ็ญ, เต็ม” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 30 - 31), ขป. **เตัญ** *beñ* /piñ/ “เต็ม”

เพรง *breñ* /phre:ŋ/ “ก่อน, ก่อก่อน, เก่า” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *breñ* “ประเพณี, โบราณ” (Pou, 1992: 345), ขก. *breñ* “โบราณ, แต่ก่อน, นานมาแล้ว, ในปางก่อน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 57), ขป. **เพรง** *breñ* /preeŋ/ “โบราณ, นานมาแล้ว, ในปางก่อน, แต่ก่อน, สมัยก่อน”

เพลง *bleñ* /phleŋ/ “สำเนียงขับร้อง, ทำนองดนตรี, บทประพันธ์ดนตรี, กระบวนวิธีรำดาบรำทวน เป็นต้น” (ภ.1) < ขก. *bhleñ* “เพลง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 33), ขป. **เพ่ง** *bhleñ* /pleeŋ/ “ดนตรี เครื่องดนตรี ดัดสีตีเป่าชนิดต่าง ๆ เพลง”

เพลลา *blau* /phlaw/ “ตัก, ชวงขาตั้งแต่เข่าถึงโคนขา” (ภ.1) < ขก. *bhlau* “ขา, ขาอ่อน, ตัก, เพลลา” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 297), ขป. **เพลา** *bhlau* /pliw/ “ขา, ขาอ่อน, ตัก, เพลลา”

เพลิง *bleiñ* /phlɔ:ŋ/ “ไฟ” (ภ.1) < ขบ. *vleiñ* “ไฟ” (Pou, 1992: 468), ขก. *bhloeiñ* “เพลิง, ไฟ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 34), ขป. **เพ็ง** *bhloeiñ* /plɔeŋ/ “ไฟ”

ไพร *brai* /phraj/ “ป่า” (ภ.1), **ไพร** *brai* /phraj/ “ป่า” (ภ.2) < ขบ. *vrai* “ป่า, ป่าไม้, ถิ่น” (Pou, 1992: 466), ขก. *brai, braiy* “ไพร, ป่า” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 270), ขป. **ไทร** *brai* /priy/ “ป่า”

มเมอ *mamea* /má?mɔ:/ [ไม่รู้สีกตัว, ไม่มีสติ] (ภ.1, ภ.2) < ขก. *maməoh, mameih* “ไม่รู้สีกตัว, ไม่มีสติ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 151 - 152), ขป. **มเมอ** *mamoe* /mɔmɔ:/ “นอนหลับ, เพื่อไป, พุดไปเวลาหลับ” คำว่า **มเมอ** *mamea* /má?mɔ:/ พบในบริบทต่อไปนี้

พระยงศรีศิลป์มหา

เปนเพชรผ่าผา

คิริก็แตกผุยผง

ต้องรู้พลเหล็กแปลนองค์

เกาศึกพิศวง

ก็ดาลมเมอกลกรร

(สมุทร.ภ.1, บ.1078-1079)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พระสมุทรโฆษแผลงศรออกไปยังกองทัพของกษัตริย์ทั้งสิบพระองค์ ศรที่แผลงออกไปนั้นกลายเป็นเพชร ที่แม้แต่ภูเขาก็กังแตกเป็นผุยผง เมื่อถูกรู้พลฝ่ายตรงข้าม ก็บันดาลให้ทหารทั้งหลายก็ต่างพากันไม่รู้สีกตัวไปสิ้น

มาน *mān* /ma:n/ “มี” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *mān* “ได้, รับ, มี, เป็นเจ้าของ, มีชีวิต, เกิดขึ้น, ปรากฏ” (Pou, 1992: 371), ขก. *mān, mān* “มี, มีอยู่, เป็นอยู่” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 157), ขป. **มาน** *mān* /miəŋ/ “มี”

- มาศ *mās* /mâ:t/ “ทอง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *mās* “ทอง” (Pou, 1992: 373), ขก. *mās, māss* “ทอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 158), ขป. **มาส** *mās* /miəh/ “ทอง”
- เมิล *meil* /mɔ:n/ [ดู] (ภ.1), เมิน *mein* /mɔ:n/ “ดู” (ภ.1) < ขบ. *mel* “มองดู, ใต้สวน, ตระหนักร” (Pou, 1992: 378), ขป. **เฌ็ล** *moel* /mɔəl/ “ดู, อ่าน”
- เมียล *mīeyl* /mian/ (ภ.1), รเมียล *ramīeyl* /ráʔmian/ (ภ.2), ระเมียล *rahmīeyl* /ráʔmian/ “ดู, นำดู” (ภ.1) < ขบ. *rmel* “เห็น, ครุ่นคิดมาก” (Pou, 1992: 409), ขก. *ramil, ramil moel* “เมียงมอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 209), ขป. **เฌ็ล** *ramil* /rɔmil/ “เมียงมอง, ข้าเลี้ยงดู, เหลียวมอง”
- แมก *meek* /mê:k/ “ไม้, กิ่งไม้, ค่าคบไม้” (ภ.2) < ขบ. *mek* “กิ่งไม้” (Pou, 1992: 377), ขป. **เฌ็ก** *maek* /mɛek/ “กิ่ง”
- ยก *yak* /jɔk/ “เอาขึ้นให้สูงจากที่เดิมทั้งโดยตรงและโดยปริยาย; เคลื่อนไป, พากันไป, งดเว้น, เพิกถอน, มอบ, อ่าง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *yok* “เอา, จับ” (Pou, 1992: 387), ขก. *yak, yok, yock* “ยก, เอา” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 284-285), ขป. **ยัก** *yak* /yɔɔk/ “เอา”
- ยง *yañ* /jɔŋ/ “อร่ามเรือง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *yañ* “อร่ามเรือง, ใส” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 257), ขป. **ยั้ง** *yañ* /yũŋ/ “อร่ามเรือง, ใส”
- ยง *yañ* /jɔŋ/ “กล้าหาญ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *yañ* “ดำ ดุร้าย โหด” (Pou, 1977: 15)
- ยม *yam* /jom/ “ร้องไห้” (ภ.1) < ขก. *yam* “ร้องไห้” (Pou, 1992: 382), ขป. **ยัม** *yam* /yum/ “ร้องไห้”
- ยอง *yañ* /jɔ:ŋ/ “เส้น, โย, สุกใส” (ภ.1) < ขป. **ยั้ง** *yañ* /yũŋ/ “อร่ามเรือง, ใส”
- ระงับ *rañăp* /ráʔŋăp/ “ระงับ” (ภ.2) < ขบ. *rañap* “ระงับ, ดับ, ทำให้สงบ” (Pou, 1992: 389), *rañăp* “ดับ, ทำให้สงบ, ฆ่า” (Pou, 1992: 394), ขก. *rañăp* “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจียบหายไป, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดับ, ฆ่า” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 223), ขป. **เฌ็ย** *rañăp* /rumŋɔp/ “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจียบหายไป, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดับ, ฆ่า”
- รงา *rañā* /ráʔŋa:/ “หนาว” (ภ.1), ระงา *rahñā* /ráʔŋa:/ [หนาว] (ภ.1) < ขบ. *raññā* “หนาว” (Pou, 1992: 394), ขป. **เฌ็ย** *rañā* /rɔŋiə/ “หนาว”
- รทต *radat* /ráʔthót/ “สลัดใจ, มีจิตใจหวั่นไหวเพราะความโศกสลด” (ภ.2) < ขก. *randhat* “ตกใจกลัว, มืออ่อนตืนอ่อน, ปั่นป่วน” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 172), ขป. **เฌ็ย** *randhat* /rũnthũət/ “ตกใจกลัว, มืออ่อนตืนอ่อน, ปั่นป่วน”

- รบ่า** *rapām /ráʔbam/*, **ระบ่า** *rahpām /ráʔbam/* “การแสดงที่มุ่งความสวยงามหรือความบันเทิงใช้ผู้แสดงเป็นหมู่” (ภ.1) < ขบ. *rpm̄* “ระบ่า” (Pou, 1992: 409), ขป. **รบั** *rapām /rɔbam/* “ระบ่า”
- รเบียง** *rapīeyñ /ráʔbian/* “พื้นเรือนที่ต่อออกไปทางด้านยาวของเรือนมีหลังคาคลุม; โรงแถวที่ล้อมรอบอุโบสถหรือวิหาร, เรียง, เคียง, ราย” (ภ.1) < ขก. *rapieñ* “รเบียง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 216), ขป. **รเบียง** *rapieñ /rɔbieñ/* “รเบียง”
- รยวร** *rayvar /ráʔyuan/* “พู่ห้อย, ระบาย, พู่มา่น, พวงมาลัยแขวน” (ภ.1) < ขบ. *ramyol /ramyval* “พู่” (Pou, 1992: 396), ขป. **รโยล** *ramyol /rumyool/* “ระย้า”, **รโยล** *ramyuol /rumyuol/* “พู่ห้อย, ระบาย, พู่มา่น, พวงมาลัยแขวน” (Guesdon, 1930: 1536)
- รโยง** *rayoñ /ráʔjo:ŋ/* “โตงเตง, แกว่งไปมา, ห้อย, กิดขวาง” (ภ.1) < ขบ. *ryoñ* “ห้อย, แกว่งไปมา” (Pou, 1992: 410), ขป. **รโยง** *rayoñ /rɔyoŋ/* “โตงเตง, แกว่งไปมา, ห้อย, กิดขวาง”
- รรัม** *rarum /ráʔrum/* [(ใจ)สลาย] (ภ.2) < ขบ. *rlam /rlom /ralam* “ลุ่มสลาย, โคนลุ่ม” (Pou, 1992: 410), ขป. **รรัม** *ralam /rɔlum/* “โคนลุ่ม”
- รลิก** *ralik /ráʔluúk/* “คิดถึงหรือนึกถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีตได้” (ภ.2) < ขบ. *rlík* “คิด, นึกถึง” (Pou, 1992: 410), ขก. *ralk* “ระลิก” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 209), ขป. **รลิก** *ralik /rɔlik/* “ระลิก”
- รลุง** *raluñ /ráʔluŋ/* “ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *lanlan'* “เว้งว้าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 172-173), ขป. **รลัน** *lanlan' /lũnluŋ/* “เว้งว้าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
- รวัง** *ravāñ /ráʔwan/* (ภ.1), **ระวัง** *rahvāñ /ráʔwan/* “คอยดู, เอาใจใส่โดยไม่ประมาท, กั่นไว้ไม่ให้เกิดภัยอันตรายหรือความเสื่อมเสีย” (ภ.1) < ขบ. *rvāñ* “การตรวจการ, ดูแล, ตรวจตรา” (Pou, 1992: 411), ขป. **รวัง** *ravāñ /rɔwəñ/* “ระวัง, ทะนุถนอมรักษา”
- รแหก** *raheek /ráʔhè:k/* “แตก, แยก” (ภ.1) < ขบ. *rhek* “ฉีกขาด, แบ่ง, แตก” (Pou, 1992: 472), ขป. **รฮา** *rahaek /rɔhaek/* “ฉีกขาด, เป็นช่องเหมือนลูกฉีก”
- ระงม** *rahñam /ráʔŋom/* “เสียงร้องแสดงความเศร้าโศกเสียใจของคนเป็นจำนวนมาก” (ภ.1) < ขก. *rañam* “เสียงระงม, เสียงไพเราะน่าฟัง, ระอุ, ชุลมุน, (เสียง)ที่ประสานกัน” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 263), ขป. **รณ** *rañam /rɔŋum/* “เสียงระงม, เสียงไพเราะน่าฟัง, ระอุ, ชุลมุน, (เสียง)ที่ประสานกัน”
- ระทด** *rahdat /ráʔthót/* “สลดใจ, มีจิตใจหวนไหวเพราะความโศกสลด” (ภ.1) < ขก. *randhat'* “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, *ป่นป่วน*” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 172), ขป. **รณต์** *randhat' /rũnthũət/* “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, *ป่นป่วน*”

- ระเบียบ** *rahpiēyp /ráʔbiap/* “แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ, ถูกลำดับ, ถูกที่เป็นแถวเป็นแนว, มีลักษณะเรียบร้อย” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *rapiep* “ระเบียบ, แบบ, แบบแผน, แบบอย่าง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 179), ขป. **รฺเป็ย** *rapiep /robjəp/* “ระเบียบ, แบบ, แบบแผน, แบบอย่าง”
- ระมั่ง** *rahmānʰ /ráʔmāŋ/* “ละมั่ง” (ภ.2) < ขบ. *ramān / rmān* “สัตว์ป่าชนิดหนึ่งอยู่ในจำพวกกวางแต่ปลายเขาแบน *Cervus eldi*” (Pou, 1992: 409), ขป. **รฺมำง** *ramānʰ /rəmǎŋ/* “สัตว์ป่าชนิดหนึ่งอยู่ในจำพวกกวางแต่ปลายเขาแบน *Cervus eldi*”
- รันแซะ** *rānjeḥ /ranchéʔ/* [เกวียน] (ภ.1) < ขบ. *radeḥ* “เกวียน, รถ” (Pou, 1992: 392), ขป. **รฺเจะ** *radeḥ /rotəh/* “เกวียน, รถ”
- รันทต** *rāndat /ranthót/* “สลดใจมาก, มีจิตใจหวนไหวมาก เพราะความโศกสลด” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *randhatʰ* “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, *ปั่นป่วน*” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 172), ขป. **รฺฐถ** *randhatʰ /rǎnthǔət/* “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, *ปั่นป่วน*”
- รางวัล** *rānvāl /ra:ŋwan/* “สิ่งของหรือเงินที่ได้มาเพราะความดีความชอบหรือความสามารถ, ค่าตอบแทนที่ให้แก่ผู้ซึ่งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จตามที่บ่งไว้, ให้สิ่งของเป็นความชอบหรือเป็นสินน้ำใจ” (ภ.1) < ขก. *raivānʰ* “รางวัล, สิ่งตอบแทน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 204), ขป. **รฺวำง** *raivānʰ /rǎŋwǎŋ/* “รางวัล, สิ่งตอบแทน”
- ราญ** *rāñ /ra:n/* “รบ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *rān* “ร้อนเร่, บุกรุก” (Pou, 1992: 402), ขก. *rān* “ถาง, ราน, บุกรุก” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223), ขป. **รฺน** *rān /riən/* “ถาง, ราน, บุกรุก”
- ราบ** *rāp /râ:p/* “เรียบเสมอฟินไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ โดยปริยายหมายความว่า หมัดสั้น” (ภ.1) < ขบ. *rāp* “ราบ, แบน” (Pou, 1992: 402), ขก. *rāp* “ราบ, เรียบ, ยอม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 241), ขป. **รฺบ** *rāp /riəp/* “ราบ, เรียบ, ยอม”
- ราย** *rāy /ra:j/* “เรื่อง ส่วน บุคคล หรือสิ่งซึ่งแยกกล่าวเป็นอย่างๆ ไป, ที่แยกเป็นลำดับหรือเป็นระยะต่อเนื่องกัน, ที่เรียงกันเป็นแถวเป็นระยะ ๆ” (ภ.2) < ขบ. *rāy* “การจัดกระจาย” (Pou, 1992: 402), ขป. **รฺย** *rāy /riəy/* “เรียกราย, เรียงราย, จัดกระจาย, เกื่อนกลาด”
- รำ** *rām /ram/* “การแสดงที่มีการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น แขน ขา ลำตัว นิ้ว มือ และเท้า ไปตามลีลาดนตรี ใช้ผู้แสดงตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป มีลีลาและแบบท่ารำสวยงาม” (ภ.1) < ขบ. *ram / rām* “รำ” (Pou, 1992: 394), ขป. **รฺม** *rām /rǎm/* “รำ”
- รำคาญ** *rāṅgāñ /ramkha:n/* “ระคายเคือง, เบื่อ, ทำให้เดือดร้อน, เบื่อหน่าย” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *ramkhān* “รำคาญใจ, ไม่สบายใจ, ไม่เป็นสุข, ทรมาน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 174), ขป. **รฺคาน** *ramgāl /rumkiəl/* “พร่อง, ลดจำนวน”

รำงับ *rāṁṅăp* /ramṅáp/ “ระงับ” (ภ.2) < ขบ. *raṅap* “ระงับ, ดับ, ทำให้สงบ” (Pou, 1992: 389), *raṁṅap* “ดับ, ทำให้สงบ, ฆ่า” (Pou, 1992: 394), ขก. *raṁṅăp* “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจ็บหายไ้, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดับ, ฆ่า” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223), ขป. **รัมภ์** *raṁṅăp* /rumṅăp/ “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจ็บหายไ้, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดับ, ฆ่า”

รำจวญ *rāṁcvañ* /ramcuan/, รำจวน *rāṁcvan* /ramcuan/ “รัญจวน” (ภ.2) < ขก. *raṁjuol* “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 173), ขป. **รัมจูล** *raṁjuol* /rumcuəl/ “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ”

รำบานญ *rāṁpāñ* /ramba:n/ “รบศึก, รบ” (ภ.2) < ขบ. *rāñ* “เร่รอน, บุกรุก” (Pou, 1992: 402),

รำพึง *rāṁpṅiñ* /ramphuñ/ “คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *rambiñ, raṁbin, raṁmviñ* “รำพึง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 209), *rummabiñ* “รำพึง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 221), ขป.

รัมปึง *rambiñ* /rumpiñ/ “รำพึง, คำนึง”

รำเพย *rāṁbey* /ramphəj/ “พัดอ่อนๆ เรื่อยๆ มักพากลิ่นหอมของดอกไม้แถมมาด้วย (ใช้แก้ลม)” (ภ.1) < ขก. *rambhoey* “รำเพย, โขยมาเบาๆ, พัดเบาๆ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 265), ขป.

รัมเพย *rambhoey* /rumphəj/ “รำเพย, โขยมาเบาๆ, พัดเบาๆ”

รำยวน *rāṁyvan* /ramjuan/ “ห้อยย้อย” (ภ.1) < ขบ. *raṁyol, raṁyvāl* “พู่” (Pou, 1992: 396),

ขก. *raṁyuol* “พู่ห้อย, ระบาย, พู่مانة, พวงมาลัยแขวน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 198), ขป. **รัมยวน**

raṁyol /rumyool/ “ระย้า”, **รัมยูล** *raṁyuol* /rumyuəl/ “พู่ห้อย ระบาย, พู่مانة, พวงมาลัยแขวน” (Guesdon, 1930: 1536)

รำลือก *rāṁliḱ* /ramluḱ/ “ระลือก” (ภ.2), รำลก *rāṁlḱ* /ramluḱ/ “ระลือก” (ภ.1) < ขบ. *ramlik*

“รำลือก” (Pou, 1992: 396), ขก. *ralḱ* “ระลือก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 209), ขป. **รัมลือก** *ramlik* /rumlik/ “รำลือก”

รุ *ru* /rú?/ “เหมือน” (ภ.1) < ขบ. *ru* /ruv “เหมือน” (Pou, 1992: 403), ขก. *ru* “เหมือน, เสมอ

กับ, ดุจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 221), ขป. **รัม** *rū* /ruu/ “เหมือน”

เรไร *rerai* /re:raj/ “ชื่อตึกแดนหนองยาวหลายชนิด” (ภ.1) < ขก. *rai* “ชื่อแมลงชนิดหนึ่งในจำพวก

จักจั่น ตัวสีเขียว” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 274), ขป. **รัม** *rai* /riy/ “ชื่อแมลงชนิดหนึ่งในจำพวก จักจั่น ตัวสีเขียว”

เรียง *rīeyñ* /riañ/ “จัดให้เป็นแถวหรือเป็นลำดับ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *reñ* /ryeñ “เรียง, ต่อ ๆ กัน

มา” (Pou, 1992: 406), ขก. *r-eñ* “เรียง, ต่อ ๆ กันมา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 217), *rīeñ*

“เรียง, ลำดับ, ต่อ ๆ กันมา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 218-219), *roeñ* “เรียง, ลำดับ, ต่อ ๆ

- กันมา” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 219), *ryoen* “เรียง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 222), ขป.
រៀង *riēn* /riəŋ/ “เรียงให้เป็นแถว, เป็นลำดับ, ให้เป็นระเบียบ”
- เรียน** *rīeyn* /rian/ “เข้ารับความรู้จากครูผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
หรือความชำนาญ, ฝึกให้มีความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ” (ภ.1) < ขป. *ryan*
“เรียน” (Pou, 1992: 410), ขป. **រៀន** *rien* /riən/ “เรียน, ฝึก, หัด”
- เรียบ** *rīeyp* /riəp/ “ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *ryap* “จัด,
ตระเตรียม, จัดระเบียบ” (Pou, 1992: 410), ขก. *rīep* “เรียบเรียง, จัดแจง, จัดระเบียบ”
(อุไรศรี วรศะริน, 2542: 219), ขป. **រៀប** *riēp* /riəp/ “จัด, จัดระเบียบ, ทำให้มีระเบียบ, แต่ง,
ตกแต่ง, ตกแต่ง, จัดการแต่งงานตามประเพณี”
- เรียน** *rīeym* /riam/ “คำใช้แทนตัวผู้พูด สำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”
(ภ.1, ภ.2) < ขป. *aryam* “หัวปี ที่อาวุโสกว่า” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 176), ขก. *ryiem*
“เรียน, พี่” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 222), ขป. **រៀម** *riem* /riəm/ “พี่”
- ลรรลุ** *larluñ* /lanluŋ/ (ภ.2), **ลันลุน** *lanluñ* /lanluŋ/ “ใจท่วงถึง, เป็นทุกข์ถึง” (ภ.1) < ขก.
lanlan “เว้งว่าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 173), ขป. **លន្តង់**
lanlan /lənɔŋɔŋ/ “เว้งว่าง, ลิบ ๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
- ลเบง** *lapeñ* /láʔbeŋ/ “แต่ง, ประพันธ์” (ภ.1) < ขก. *lpaen* “การเล่น, การละเล่น” (อุไรศรี
วรศะริน, 2553: 196), ขป. **ល្បែង** *lpaen* /lbaen/ “การเล่น”
- ละลาย** *lalāy* /láʔla:j/ (ภ.2), **ละลาย** *lahlāy* /láʔla:j/ “อาการที่ของแข็งเปลี่ยนแปลงสภาพเป็น
ของเหลวด้วยความร้อน, คลายตัวหรือทำให้คลายตัวซึมซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว โดย
ปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป” (ภ.1) < ขป. *lāy* “ปน, ผสม” (Pou, 1992: 418), ขก.
ralāy “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 142), ขป. **រលាយ** *ralāy* /rɔliəy/
“ละลาย, ผสม, ปน”
- ลอบ** *lap* /lɔ:p/ “แอบทำโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้เห็น” (ภ.1) < ขป. *lap* “ทำอย่างลับๆ” (Pou, 1992:
415), ขป. **លប** *lap* /lɔ:p/ “2. ลอบ, แอบ, ย่อง”
- ล่อ** *l-a* /láʔʔw:/ “งาม” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *l-a, l-ah* “ดี, งาม, สวย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 138),
ขป. **ល្អ** *l-a* /lqaɑ/ “งาม, พริ้งเพรา, นุ่มนวล”
- ล่อง** *l-añ* /láʔʔw:ŋ/ “สิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นผงเป็นฝอยละเอียดยับ” (ภ.1) < ขป. *la-qvan* “ผง,
ละออง” (Pou, 1992: 425), ขก. *l-añ, l-añ* “ละออง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 139), ขป.
ល្អង *l-añ* /lqaɑŋ/, **លំអង** *lan-añ* /lumqɑɑŋ/ “ละออง, เกสร, ฝุ่น”
- ละเหย** *lahhey* /láʔhə:j/ “ระเหย” (ภ.1) < ขก. *they* “เย็น, เย็นสบาย, สบาย” (อุไรศรี วรศะริน,
2542: 176), ขป. **រហើយ** *rahoey* /rɔhaəy/ “เย็นสบาย(เพราะมีลมพัด)”

- ลันโท *lāndo* /lantho:/ (ภ.1) ลันโทร *lāndor* /lantho:n/ [นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง] (ภ.1) < ขก. *lamdon* “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทรุคตัวลง, ทิ้งตัวลง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 117), ขป. **ลัมเณส** *lamdon* /lumtoon/ “นอบน้อม, อ่อนน้อม”
- ลาญ *lāñ* /la:n/ “แตก, หัก, ทำลาย” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *lāñ* “เสียหาย, พังทลาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 139), ขป. **ลาญ** *lāñ* /liəñ/ “แตก, หัก, ทำลาย”
- ลำตวน *lāmtvan* /lamdvan/ “ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขป. *ramtval* “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง, Popowia aberrans” (Pou, 1992: 395), ขป. **รัมตวล** *ramtval* /rumdual/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ดอกคล้ายนมแมว มีกลิ่นหอม Sphaerocoryne clavipes(Annonaceae)”
- ลำดับ *lāmtāp* /lamdāp/ “อันดับ, การเรียงกันไว้ให้เป็นระเบียบตามตำแหน่ง” (ภ.2) < ขป. *lamtāp* “เตรียม, การจัดเรียง การจัดเก็บ” (Pou, 1992: 416), ขก. *rantāpp, rantāp, rrantāp, rantābv, rantāp, rantāpp* “ลำดับ, ชั้น, อันดับ, จัดแจง, ตระเตรียม, การจัดแจง, การตระเตรียม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 210), ขป. **ลัมตាប់** *lamtāp* /lumdap/ “ลำดับ”
- ลำเนา *lāmṇau* /lamnaw/ “แนว, แถว, แถบ, ลัน” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *lamṇau* “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 212), ขป. **ลัมเนอ** *lamṇau* /lumniw/ “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย”
- ลำแพง *lāmbeən* /lamphe:ŋ/ “หอก” (ภ.1) < ขป. *lamveñ* / lamveñ “หอก” (Pou, 1992: 417), ขป. **ลัมเปง** *lambaeñ* /lumpe:ŋ/ “หอก”
- ลำยอง *lāmyaṅ* /lamjɔ:ŋ/ “สวย, งาม” (ภ.1) < ขก. *lamñāñ* “อ่อนช้อย, ใจดี, อ่อนหวาน, อ่อนนุ่ม, นุ่มนวล” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 255), ขป. **ลัมยง** *lamñāñ* /lumñɔ:ŋ/ “อ่อนช้อย”
- ล้าอุตม์ *lām-ut(m)* /lamʔüt/ “อ่อนน้อม, โน้ม, น้อม” (ภ.1) < ขก. *lamut* “นบนอบ, นอบน้อม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 241), ขป. **ลัมอุต** *lam-ut* /lumqot/ “นบนอบ, นอบน้อม”
- ลู *lu* /lú:/ “ถึง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *loh* / lvoh / lvah “ถึง ล่วง” (Pou, 1992: 423), ขก. *lu, luh, luh, luhv* “ลู, ถึง, ครั้นถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 142), *lüh* “ลู, ถึง, ครั้นถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 143), *lū* “ลู, ถึง, ครั้นถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 143), ขป. **ลู** *luh* /luh/ “ล่วง, ถึง”
- เล็ด *let*⁸ /lét/ “ลอดออกแต่น้อย” (ภ.1) < ขก. *lec* “โผล่, รั่ว, ไหลผ่าน, ผุด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161), ขป. **เลต** *lec* /lic/ “ผุด”
- เลง *leñ* /leŋ/ [เล่น] (ภ.1) < ขป. *leñ* “เล่น” (Pou, 1992: 420), ขป. **เลง** *leñ* /leŋ/ “เล่น”
- เลบง *lpeñ* /láʔbe:ŋ/ “การเล่น ใช้ในความหมายโดยนัยว่ามีความสัมพันธ์ทางเพศ” (ภ.1) < ขก. *lpaen* “การเล่น, การละเล่น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 196), ขป. **เลบง** *lpaen* /lbaeŋ/ “การเล่น”

- เลย** *ley* /lɔːj/ “พื้นหรือเกินจุดที่กำหนด” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *ley* “พื้น, เลย” (Pou, 1992: 421),
 ขก. *ley, loey* “เลย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 140), ขป. **ເລືຍ** *loey* /laɔy/ “เลย”
- เลอ** *lea* /lɔː/ “เหนือ, ข้างบน, พื้น, ยิง” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *le* “ข้างบน, เหนือ” (Pou, 1992: 420),
 ขก. *le, loe, lei, leh* “บน, ข้างบน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 140), ขป. **ເລີ** *loe* /lɔɔ/ “บน,
 เหนือ, ที่”
- เลิศ** *leis* /lɔːt/ “ยอดดีหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *les* “มากกว่า,
 เหนือ” (Pou, 1992: 421), ขป. **ເລີສ** *loes* /lɔɔh/ “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น”
- ฤ** *l /lɔwʔ/*, **ฤ** *l̄ /lɔwː/* [ได้ยิน] (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *l* “ได้ยิน”, ขก. *l̄* “ลือ, ได้ยิน” (อุไรศรี วรตะริน,
 2542: 143), ขป. **ຸ** *l̄ /lh/* “ได้ยิน”
- วง** *van* /wɔŋ/ “รูปที่มีเส้นที่โค้งเข้ามาบรรจบกัน ล้อมรอบเป็นขอบเขตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” (ภ.2) < ขบ.
van / *vān* “วง, วงกลม” (Pou, 1992: 428), ขบ. **ໄພ່** *van* /wɔŋ/ “ทำเป็นวง เขียนเป็นวง
 วงกลม สิ่งที่เป็นวง”
- वल** *val* /wɔn/ “เวียนไปโดยรอบ, ไปโดยรอบเข้าหาศูนย์กลางหรือออกจากศูนย์กลาง” (ภ.1) < ขบ.
val / *hvan* “หมุนไปรอบ ๆ, วงกลม” (Pou, 1992: 434), ขป. **ໄພ່** *val* /wɔn/ “เวียนอยู่
 รอบ ๆ, หมุนอยู่รอบ ๆ”
- วัง** *vān* /waŋ/ “ที่อยู่ของเจ้านาย, ถ้าเป็นที่อยู่ของพระมหากษัตริย์, หวังน้ำลึก, ล้อม, ห้อมล้อม”
 (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *van* / *vān* “วง, วงกลม” (Pou, 1992: 428), ขก. *vān* “ที่ปิด, บริเวณที่มี
 กำแพงล้อมรอบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 214), ขป. **ໄພ່** *vān* “1 กั้น, ล้อม, บัง, ปิดบัง
 ไม่ให้เห็น 2 วัง”
- วัด** *vāt* /wát/ “ตวัดขึ้น” (ภ.1) < ขบ. *vat* / *vāt* “ทำเป็นวง, ล้อมรอบ, เป็นวงกลม” (Pou, 1992:
 429), ขก. *vatr, vatt* “วัด” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 281), ขป. **ໄພ່** *vāt* /wɔt/ “วัด, ตวัด,
 หวด, เหวี่ยง”
- วาด** *vāt* /wâ:t/ “เขียนหรือลากเส้นเป็นลวดลายหรือรูปภาพ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *vat* / *vāt* “ทำเป็น
 วง, วงกลม” (Pou, 1992: 429)
- เวน** *ven* /we:n/ “มอบหรือย้ายโอนในอาการที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น” (ภ.1, ภ.2), **เวร** *ver*
/we:n/ (ภ.2) “มอบหรือย้ายโอนในอาการที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น” < ขบ. *vera* /
hvera “รับใช้, เวลารับใช้” (Pou, 1992: 455), ขป. **ເຜີ** *ver* /we:/ “มอบหรือประเคนของโดย
 ออกมาจากว่าตามกัน”
- แวง** *veñ* /wɛ:ŋ/ “ยาว, แฉว” (ภ.1) < ขบ. *veñ* “ยาว” (Pou, 1992: 454), ขก. *vaen* “ยาว”
 (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 279), ขป. **ໄພ່** *vaen* /weeŋ/ “ยาว, แฉว”

เวียน *vīeyn /wian/* “อาการที่ของสิ่งหนึ่งเคลื่อนไหวไปรอบ ๆ ของอีกสิ่งหนึ่ง, อาการที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *vil* “กลับ” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 282), ขป. **โวิล** *vil /wil/* “วน, หมุน, หมุนไปโดยรอบ”

สกร *sgar /sàʔkʰo:n/* “กลอง” (ภ.1) < ขป. *sgar* “กลอง” (Pou, 1992: 507), ขป. **สฺกร** *sgar /skw/* “กลอง”

สังกัด *saṅkāt /sǝŋkāt/* [ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม] (ภ.1), **สังกัด** *sǎṅkāt /sǎŋkāt/* “ขึ้นอยู่, รวมอยู่, ส่วนราชการที่มีหน่วยงานย่อย ๆ ขึ้นอยู่, โดยปริยายหมายถึงที่อยู่เป็นหลักแหล่ง” (ภ.1) < ขป. *saṅkat* “ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม” (Pou, 1992: 472), ขป. **สฺกัก** *saṅkāt' /saŋkat/* “กลุ่ม, แผนก, ส่วน”

สบ *sap /sǝp/* “พบ, ปะ, ญุก, ต้อง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *sap* “พบกัน, เข้าร่วม” (Pou, 1992: 477), ขป. **สฺบ** *sap' /sap/* “แน่วแน่, แน่นแฟ้น, เรียบร้อย, สนิท, เต็มที่, ครบครัน, เทียงตรง”

สมเด็จ *samtec⁸ /sǝmdèt/* “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง, คำสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนกษัตริย์” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *samtaec / samtec* “คำนำหน้าให้ความเคารพสำหรับกษัตริย์, พระเจ้า, พระสงฆ์” (Pou, 1992: 483), ขก. *samtaec, samtec* “สมเด็จ” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 232), ขป. **สฺมเตจ** *samtec /samdac/* “สมเด็จ, ผู้มีบุญอำนาจ, ยิ่งใหญ่, สูงสุด, เรืองยศ, เรืองอำนาจ, หมายถึงกษัตริย์ ราชนี และราชวงศ์”

สงวน *sìvan /sàʔŋuǎn/* “ถนอมรักษาไว้, หวงแหนไว้, ที่รักษาหวงแหนไว้” (ภ.1) < ขป. *sìvan* “ความรัก, ด้วยความรักใคร่” (Pou, 1992: 507 - 508), ขป. **สฺวน** *sìuon /sjuǝn/* “รัก, ทะนุถนอม, ระมัดระวัง, เป็นที่รักใคร่”

สังกัด *siāt /sàʔŋàt/* “เจียบสงบ, เจียบเชียบ, สงบเจียบเพราะปราศจากเสียงรบกวน” (ภ.1) < ขป. *siāt* “เจียบ, ไม่มีเสียง” (Pou, 1992: 507), ขป. **สฺกัก** *siāt /sɲat/* “สังกัด, เจียบสงบ, ไม่มีปิ่นป่วนวุ่นวาย, โดดเดี่ยว, สงบ”

สติบ *stǎp /sàʔdàp/* “ตั้งใจ, ได้ยิน” (ภ.2) < ขป. *stap / stǎp* “ฟัง, เก็บรวบรวม, รับคำสั่ง, เชื้อฟัง” (Pou, 1992: 508), ขก. *stǎpp* “สติบ, ฟัง” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 251), ขป. **สฺกัก** *stǎp' /sdap/* “ฟัง, เจียหูฟัง”

สนม *snam /sàʔnǝm/* “พระสนม” (ภ.1) < ขป. *snam* “ผู้ที่เป็นคู่ครอง, เมียน้อย” (Pou, 1992: 511), ขก. *snam* “เจ้าจอม” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 301), ขป. **สฺนม** *snam /snaam/* “เจ้าจอม”

สนอง *snañ /sàʔnǝ:ŋ/* “ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้องเป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *snoñ / snañ* “คืนเงินให้, จ่ายคืน” (Pou, 1992: 512), ขก. *snoñ* “สนอง, ตอบ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 245), ขป. **สฺน** *snañ /snaaŋ/* “ผู้แทน, จ้าง, เอาตัวเองเข้าแทน, โต้ตอบ, ทดแทน, ชดเชย”

- สนาม *snām* /sàʔnǎ:m/ “ลาน, ที่ว่าง, ที่โล่ง, ที่เล่น, ที่สำหรับเล่นหรือแข่งขันกีฬาต่าง ๆ” (ภ.1) < ขบ. *snām* “ร่องรอย, ทางเดิน, ถนน, พิมพ์, แผลเป็น” (Pou, 1992: 511), ขป. **สฺนัม** *snām* /snaam/ “รอย, สนาม, ร่องรอย, สัญลักษณ์, แผลเป็น, หลักรฐาน”
- สนุก *snuk* /sàʔnùk/ “ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้เบิกบานใจ” (ภ.1, ภ.2) **สรนุก** *sranuk* /sràʔnùk/ “สนุก” (ภ.1) < ขก. *sranuk* “ที่ง่าย, สบายไม่เหน็ดเหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 171), ขป. **สรนุก** *sranuk* /sranok/ “ที่ง่าย, สบายไม่เหน็ดเหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน”
- สปั้ง *sbǎñ* /sàʔphaŋ/, **สรปั้ง** *srbǎñ* /sàʔphaŋ/ “บ่อน้ำ, แอ่ง, บ่อ, หนอง” (ภ.2) < ขบ. *travañ* /travāñ “สระน้ำ” (Pou, 1992: 229), ขป. **ทรบั้ง** *trabāmñ* /trapəŋ/ “แอ่ง, หนอง, สระ”
- สยบ *syap* /sàʔjòp/ “ซบลง, พุบลง, แพ้, ทำให้พ่ายแพ้” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *sñap* “สยบ, สงบด้วยความเกรงกลัว” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175), ขป. **สฺยบ** *sñap* /sñap/ “สยบ, สงบด้วยความเกรงกลัว”
- สรง *srañ* /sòŋ/ “(ราชา) อาบน้ำ, รดน้ำ, ประพรม” (ภ.1) < ขบ. *sroñ* /srañ “สรง, อาบน้ำ” (Pou, 1992: 517), ขป. **สร้ง** *srañ* /sraŋ/ “2 อาบน้ำ (ราชาศัพท์และใช้แก่พระสงฆ์)”
- สรรเสริญ *sarrsreiñ* /sǎnsǎ:m/ “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชมด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณความดี” (ภ.1) < ขบ. *srasir* /sarsir “เขียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516), ขก. *saraser* “สรรเสริญ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 235), ขป. **สรเสวี** *sarsoer* /sasəo/ “สรรเสริญ, ยกย่อง”
- สว่าง *sravāñ* /sàʔwà:ŋ/ [สว่างไสว] (ภ.1), **สว้าง** *svāñ* /sàʔwà:ŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสว่าง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก, แจ่ม, รู้แจ้ง, หายจากความหลงผิด” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *svāñ* “พ้นจากความมืดหรือความตึงเครียด, รุ่งอรุณ” (Pou, 1992: 520), ขก. *svāñ* “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 264), ขป. **สว้าง** *svāñ* /swaan/ “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง”
- สรहित *srahlit* /sàʔlīt/ “ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขบ. *sralit* “พันธุ์ไม้ชนิด *Dischidia spp* (Asclép.) ดอกมีกลิ่นหอม (Pou, 1992: 516), ขป. **สรลิต** *sralit* /sralət/, **สรจฺริต** *sralit* /sralət/ “ดอกสลิดดอกขจร”
- สรอาด *sra-āt* /sàʔʔà:t/ “สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน” (ภ.1), **สะอาด** *sah-āt* /sàʔʔà:t/ “ไม่สกปรก, หมดจด, ผ่องใส, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *san-at* “สะอาด, เรียบร้อย” (Pou, 1992: 476), ขป. **สฺนัท** *s-āt* /sqaat/ “สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน”
- สรวม *srvam* /sǔam/ “ขอ” (ภ.2) < ขบ. *som* /svam “ขอร้อง, ภาวนา, ขอความกรุณา, ต้องการ” (Pou, 1992: 505), ขก. *sūm, sūm, sūmm* “ขอ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 255), ขป. **สฺม** *sūm* /soum/ “ขอ”, **สฺ** *sum* /som/ “ขอ”

สรวล *srval /sũan/* [เพลินใจ, สุขสบาย, ผ่อนคลาย, ปลอดภัย, เบิกบาน] (ภ.1), **สรวล** *srval /sũan/* [ผ่อนคลาย, ปลอดภัย] (ภ.2) < ขก. *sruol* “สะดวก, สบาย สนุก, เพลินใจ, สุขสบาย” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 298), ขป. **สรวล** *sruol /sruol/* “สะดวก, สบาย สนุก, เพลินใจ, สุขสบาย” ใน พจน. คำว่า **สรวล** *srval /sũan/* มีความหมายว่า “หัวเราะ” และใช้เป็นคำราชาศัพท์เท่านั้น แต่ดูเหมือนว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำนี้ยังคงมีความหมายเหมือนกับคำต้นทางภาษาเขมรอยู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แกล้งนฤมิตเพศพิมล มาด้วยฤทธิพล
แลพลประดับดาษาดา
ฤาเทตย์นิกรยักษา- ธิปพระอินทรา-
อิราชแปรกฤษฏี
พิศเพี้ยนแต่เกล้ากษัตริย์ เท้าบาทาศรี
แลโฉมบมีอุปมา
คิตควรสรวลสุดสงกา อ้าพระราชา
สมุทรโฆษบวร

(สมุทร. ภ. 1, บ. 561-564)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พระโพธิ์มาพบพระสมุทรโฆษบวรหมอยู่ใต้ต้นโพธิ์ จึงเกิดความสงสัย เมื่อได้ใคร่ครวญจากบรรดาท้าวไททั้งหลายจนได้คำตอบว่า ผู้ที่บรรมหมอยู่ใต้ต้นโพธิ์นั้นคือพระสมุทรโฆษแล้วก็สิ้นสงสัย พระโพธิ์จึงรู้สึกเบิกบานขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าในสมัที่แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ คำว่า **สรวล** *srval /sũan/* ยังใช้ในความหมาย [ผ่อนคลาย, ปลอดภัย, เบิกบาน] อยู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โคกสร้างก็ทรงสรวล ส้ารวลเรียกยุพาพาง
ห่อนเห็นกลับโคกกา พิลापเล่ากำเดาแด

(สมุทร. ภ. 2, บ. 2058)

ตอนที่ยกมานี้เป็นตอนหลังจากพระสมุทรโฆษได้เดินทางมาพบศาลาที่นางพินทุมดีสั่งให้วาดเรื่องราวแต่หลังระหว่างพระสมุทรโฆษกับตนเองเอาไว้ เมื่อพระสมุทรโฆษได้เห็นแล้วก็แสดงอาการโศกเศร้าเสียใจ ครั้นเมื่อสร้างทุ๊กซ์ปลอดภัยแล้วจึงเรียกนางพินทุมดี แต่เมื่อไม่เห็นนางก็กลับเป็นทุ๊กซ์เดือดร้อนใจอีก **สรวล** *srval /sũan/* ในที่นี้จึงไม่น่าจะมีความหมายว่า “หัวเราะ”

สรัน *srān /sàʔran/* “เลือก, คัด” (ภ.1) < ขป. *srāl* “คัดเลือก, เลือก” (Pou, 1992: 536), ขป. **สรวล** *srāl /sral/* “เฟ้น, สรร”

สร้าง *srān² /sâ:ŋ/* “เนรมิต, บันดาลให้มีให้เกิดขึ้นด้วยฤทธิ์อำนาจ, ทำให้มีให้เกิดขึ้นด้วยวิธีต่างๆ กัน (ใช้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม)” (ภ.2) < ขป. *san / sãn / srãn* “สร้าง, สร้างขึ้น, ตั้งตรง,

การแสดงความเคารพในทางศาสนา” (Pou, 1992: 472), ขก. *sañ* “สร้าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 232 - 233), ขป. **สង** *sañ* /saɑŋ/ “ปลูก, สร้าง”, **สาង** *sāñ* /saɑŋ/ “สร้าง” มักใช้เฉพาะในการกุศล

แสรก *sreak* /sàʔrè:k/ “ร้อง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *sraek* “ร้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 200), ขป. **ไ้รก** *sraek* /sraek/ “ร้อง”

สละ *slah* /sàʔlɑ̀:/ “ผละออก, ละทิ้ง” (ภ.2) < ขก. *sralah, sralahh, sralāh* “โล่ง, โปรง, ปลอดโปรง, ปลอดจาก, หมดจด” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 247), ขป. **สรล:** *sralah* /sralah/ “โล่ง, โปรง, สว่าง, วาง, ปล่อย, ละทิ้ง” แผลงจากรากศัพท์ **ล:** *lah* /lɑ̀:/

สลา *slā* /sàʔlɑ̀:/ “หมาก” (ภ.1) < ขป. *slā* “หมาก” (Pou, 1992: 518), ขก. *slāh* “หมาก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 242), ขป. **สลา** *slā* /slaa/ “หมาก”

สวาน *svan* /süan/ “ถาม” (ภ.1) < ขป. *svar* “คำถาม, ถามคำถาม” (Pou, 1992: 519), ขก. *suor* “ถาม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 200), ขป. **สุร** *suor* /suə/ “ถาม”

สวายสอ *svāy sa* /sàʔwǎ:j sǎ:/ “ชื่อมะม่วงชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขป. *svāy* “ต้นมะม่วง” (Pou, 1992: 520), ขก. *svāy* “มะม่วง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 257), กัข ขป. *so* /qso “ขาว, ไม่มีสี” (Pou, 1992: 505), ขป. **ส** *sa* /saa/ “ขาว”, ขป. **สวายส** *svāy sa* /swaay saa/ “ชื่อมะม่วงชนิดหนึ่ง” (ฤๅษาสถบดึกฎ, 1967: 1498)

คำต้นทางภาษาเขมร **สวาย** *svāy* /swaay/ “ชื่อมะม่วง” เป็นคำกลางๆ สำหรับเรียกต้นไม้ชนิดนี้ ซึ่งมีหลายพันธุ์ คำว่า **สวายส** *svāy sa* /swaay saa/ เป็นชื่อมะม่วงพันธุ์หนึ่งในภาษาเขมรปัจจุบัน ในสมุทรโฆษคำฉันท์ น่าจะเป็นคำที่รับมาจากภาษาเขมรโดยตรง ไม่ใช่คำประสมที่ภาษาไทยสร้างขึ้นเอง

สังวาล *sānvāl* /sǎŋwa:n/ “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอวียงป่า” (ภ.1) < ขป. *saṃvar* /saṃvār/ “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่ง” (Pou, 1992: 487), ขก. *saṃvāra* /saṃvār/ *saṃvar* /saṃvāra/ *saṃvār* (Jenner, 2009b: 642), ขป. **สฆาร** *saṃvār* /saŋwaar/ “สังวาลสำหรับสะพายเอวียงป่าเป็นเครื่องประดับตัว”

สายน *sāy* /sǎ:j/ “สิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเป็นแนวยาว, ทาง, เส้นทาง, โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” (ภ.2) < ขป. *sāy* /sai “แพร่, ขยาย, ฟูลาตออก, เกิดขึ้น” (Pou, 1992: 492), ขก. *sāy* “แผ่ไปทั่ว, แพร่, กระจาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 240), ขป. **สายน** *sāy* /saay/ “1 แพร่ กระจายออก 2 กลุ่มเส้นด้ายเล็ก ๆ ที่ผูกต่อจากหัวปีกธนูว่าติดกับปลายตัวมา”

สำคัญ *sāmgāñ* /sǎmkhan/ “เป็นพิเศษกว่าธรรมดา, มีคุณค่า, มีชื่อเสียง, ควรกำหนดจดจำ, เข้าใจ, คะเน, คาดว่า, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ” (ภ.1) < ขก. *saṃgāl* “หมาย,จดจำ, กำหนด, สังเกต,

- สำคัญ, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 160), ขป. **สัมถัน** *samṅāl'* /*samkǝl'* “หมาย,จดจำ, กำหนด, สังเกต, สำคัญ, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ”
- สำนัก** *sāmnāk* /*sāmnāk*/ “ที่อยู่อาศัย, ที่ทำการ, อยู่” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *saṃṇāk* “สำนัก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 230), ขป. **สัมถัก** *saṃṇāk'* /*samnaq*/ “พักอยู่, หยุดพักอยู่, อยู่อาศัยเป็นประจำมีกำหนดเวลา, สำนัก, ที่พักอาศัย, ไร่ไม้ชายคา, การอยู่อาศัย, ที่ใกล้ชิด, การรับรอง, ที่พัก, ที่อาศัย”
- สำรวล** *sāmrval* /*sāmruan*/ “หัวเราะ, รื่นเริง” (ภ.1) < ขก. *saṃroul* “ทำให้สะตวกขึ้น, ทำให้งายขึ้น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 298), ขป. **สัมรุณ** *saṃroul* /*samruəl*/ “ทำให้สะตวกขึ้น, ทำให้งายขึ้น”
- สำหรับ** *sāmrhāp* /*sāmrəp*/ “คู่กับ, ควรกับ, เพื่อ” (ภ.1) < ขป. *saṃrap* / *saṃrāp* “ติด, ติดกับ รายละเอียด, ตั้งใจ, อุทิศ” (Pou, 1992: 485), ขก. *saṃrāp* “สำหรับ, เพื่อ, สำหรับ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 228), ขป. **สัมถับ** *saṃrāp'* /*samrap*/ “คำเชื่อมแสดงจุดมุ่งหมาย”
- สำอาง** *sām-āñ* /*sāmʔa:ŋ*/ “สิ่งเสริมแต่งหรือบำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม, ที่ทำให้งามสะอาดหมดจด, งามสะอาดหมดจด” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *saṃ-āñ* “ตกแต่ง, ประดับ” (Pou, 1992: 479), ขป. **สัมถัน** *saṃāñ* /*samqañ*/ “เครื่องทำให้สวย ตกแต่ง ประดับประดา เครื่องแต่งตัว เครื่องประดับ”
- เสี้ยม** *sñeyml* /*səʔñiam*/ “สำรวจกิจการवादด้วยเจียมตัว, สุภาพเรียบร้อย” (ภ.2) < ขก. *sñiem* “เสี้ยม, เจียม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 245), ขป. **สญฺย** *sñiem* /*sñiam*/ “เสี้ยม, เฉย, ไม่พูด ไม่จา, สงบ, โดดเดี่ยว, รักษาความเจียม”
- เสด็จ** *stec8* /*səʔdèt*/ “(ราชา) คำเรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรสพระราชธิดา, ไป” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *stac* / *stāc* “ห่างไกล, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง, ที่สุด, ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์, ใช้กับกษัตริย์ ยืน, ไป” (Pou, 1992: 508), ขก. *stac* “เสด็จ, เจ้า, ไป” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 251), ขป. **สญฺต** *stec* /*sdac*/ “กษัตริย์, ผู้เกิดในวงศ์กษัตริย์, เสด็จ, ไป”
- เสนาะ** *snaḥ* /*səʔnəʔ*/ “น่าฟัง, เพราะ, วังเวงใจ, เศร้าใจ” (ภ.1) < ขก. *sraṇoh* “นึกสังเวช, สงสาร, วังเวงใจ, อาลัยถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 173), ขป. **สรมณะ** *sraṇoh* /*sranah*/ “นึกสังเวช, สงสาร, วังเวงใจ, อาลัยถึง”
- เสบาย** *spey* /*səʔbo:j*/ “สบาย” (ภ.1) < ขก. *spey*, *spoey* “สบาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 247), ขป. **สญฺย** *spoey* /*sbaoy*/ “ซา, ทุเลา, เบาลง”
- สเวย** *svey* /*səʔwə:j*/ “กิน, ครอง, ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับประโยชน์” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *svey* “ผลิตเพลินกับการกิน, ใช้โอกาส, เป็นเจ้าของ, ปกครอง, หลักเกณฑ์” (Pou, 1992: 521), ขก. *svoy*, *svoyy* “กิน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 257), ขป. **สญฺย** *svoy* /*swaoy*/ “กิน”, **สญฺย** *soy* /*saoy*/ “กิน”

- แสบก *speek* /sàʔbè:k/ “หนังสือ” (ภ.1) < ขก. *spaek* “หนังสือ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 279), ขป. ไส้จุก *spaek* /sbaek/ “หนังสือ”
- แสบยง *syeen* /sàʔjè:ŋ/ “หวาดเกรง” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *sñaen* “แสบยง, หวาดเกรง, กลัวเกรง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 175), ขป. **สฺยง** *sñaen* /sñaen/ “แสบยง, หวาดเกรง, กลัวเกรง”
- แสบวง *sveen* /sàʔwè:ŋ/ “เที่ยวหา, ค้นหา, เสาะหา” (ภ.2) < ขป. *sven* “เที่ยวหา, ค้นหา” (Pou, 1992: 521), ขป. **สฺยง** *sveen* /swaen/ “หา, เสาะหา เที่ยวหาให้ได้ตั้งปรารภณา”
- โสด *sot* /sò:t/ “กระทรวงความส่วนหนึ่ง, ส่วน, แฝง, ที่เดียว” (ภ.1) < ขป. *sot* “อื่น ๆ, ยิ่งกว่านั้น” (Pou, 1992: 505), ขก. *sot, sotr* “โสด, อีกร, อีกรด้วย” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 246), ขป. **เสก** *sot* /saot/ “ฝ่าย, ส่วน, ไช้, อีกร, ก็เหมือนกัน, ก็ตาม”
- โสรจ *sroc* /sò:t/ “อาบ, สรง, ชำระ, ทำให้สะอาด” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *sroc* “ทำให้สะอาด, รด” (Pou, 1992: 517), ขป. **สฺรจ** *sroc* /sraoc/ “รด, พรมน้ำ”
- เหาะ *hah* /həʔ/ “เคลื่อนที่ไปนอากาศด้วยฤทธิ์” (ภ.1) < ขก. *hoh* “เหาะ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 102), ขป. **เฮาะ** *hoh* /hah/ “ลอยไปในอากาศ, เดินฟ้า”
- แหวะ *hveh* /wèʔ/ “เอาสิ่งที่มีคมกริดให้เป็นช่องตามที่ต้องการ” (ภ.2) < ขป. *vah* “ผ่า, แยกออก” (Pou, 1992: 436), ขป. **หะ** *vah* /wəh/ “ผ่า, แหวะ, ผ่าตัด” พุท.พิจารณาให้คำว่า **หะ** *vah* /wəh/ เป็นคำไทย แต่ Pou เสนอว่าเป็นคำมอญ-เขมร (Pou, 1967: 288)
- องอาจ *añ-āc* /ʔoŋʔà:t/ “มีลักษณะสง่าผึ่งผาย” (ภ.1) < ขก. *añ-āc* “องอาจ, กล้าหาญ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 169), ขป. **ฮญจ** *añ-āc* /qɑŋqɑac/ “องอาจ, กล้าหาญ”
- อด *at* /ʔòt/ “กลั้น, ไม่ได้, ไม่สมหวัง, ไม่มีอะไรกิน” (ภ.2) < ขป. *at* “เล็กน้อย, ไม่เพียงพอ” (Pou, 1992: 9), ขก. *at* “ปราศจาก, ไม่มี” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 19), ขป. **ฮต** *at* /qat/ “อด, อดกลั้น, ทน, ไม่, ไม่มี, งด, ละเว้นจาก”
- อบ *ap* /ʔòp/ “ปรุงกลิ่นด้วยควันหรือธูปด้วยกลิ่นในที่ที่ควันหรือกลิ่นกระจายออกไปไม่ได้; ทำให้ร้อนหรือสุกด้วยไอน้ำหรือไอไฟในที่ที่ความร้อนออกไปไม่ได้; อากาศถ่ายเทไม่ได้” (ภ.1) < ขก. *ap* “อบ, ปิด, หมอก, หม่น” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 263), ขป. **ฮบ** *ap* /qap/ “อบ, ปิด, หมอก, หม่น”
- อร *ar* /ʔwə:n/ “ผู้หญิง, หญิงงาม” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *pa-on* / *pha-van* “น้อง” (Pou, 1992: 291), ขก. *pa-un, pa-ün* “น้อง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 195), ขป. **ฮร** *p-ün* /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”
- อร *ar* /ʔwə:n/ “ทำให้ดีใจ, ทำให้ปลาบปลื้มใจ” (ภ.1) < ขก. *ar* “ปลาบปลื้ม, ยินดี” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 17), ขป. **ฮร** *ar* /qaa/ “ดีใจ, ปลาบปลื้ม”

อร *ar* /ʔw:n/ [น้อมลง, โน้ม] (ภ.1) < ขบ. *on* “โน้ม, น้อม, แสดงความเคารพ” (Pou, 1992: 55),
ขบ. **เภาส** *on* /qaon/ “ก้ม, โอน, โน้ม, น้อม” พบในบริบทต่อไปนี้

พวกพรรคพิทกเหลือหลาย   เหีรจับเรียงราย

บรรสานสำเนียงเอียงอร

(สมุทร. ภ.1, บ. 470)

ในบริบทที่ยกมาเป็นการบรรยายภาพนกที่พากันบินมาเกาะอยู่รวมกัน และต่างส่งเสียงร้องพร้อมๆ กัน ในการบรรยายภาพดังกล่าว กวีได้แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นกส่งเสียงร้อง ก็ขยับตัวไปมา ด้วย โดยการใช้การซ้อนคำว่า **เอียง** *ieyñ* /ʔian/ “อาการของสิ่งที่เอนไปข้างหนึ่ง” < ขบ.

เฝ้ง *ieñ* /qieŋ/ “ตะแคง, เอน, เอียง, เบี่ยง, เฉียง, เฉ” กับคำว่า **อร** *ar* /ʔw:n/ ที่น่าจะเป็นรูปแปรของคำว่า **โอน** *on* /ʔom/ “ก. น้อมลง, โน้ม, ยกไปไว้อีกที่หนึ่ง; ยอมมอบให้” < ขบ. *on* “โน้ม, น้อม, แสดงความเคารพ” (Pou, 1992: 55), ขบ. **เภาส** *on* /qaon/ “ก้ม, โอน, โน้ม, น้อม”

ดู **ประอร** *prah-ar* /pràʔʔw:n/ ในหัวข้อ 3

อวย *avay* /ʔuaj/ “ให้” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *oy* “ให้, เสนอให้, อาสา, ทำให้เกิด, คำสั่ง, แสดงถึงผู้รับ หรือผู้ได้ประโยชน์” (Pou, 1992: 55), ขก. *oay, oy, oyy* “ให้” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 180 - 181), ขบ. **เภาย** *oy* /qaoy/ “ให้”

อับ *ap* /ʔap/ “2 ไม่มีลมเข้าออก, ไม่โปร่ง, ไม่เคลื่อนไหว, มีด” (ภ.1) < ขบ. *ap* “ทำให้เสื่อมเสีย, ถูก, ปฏิเสธ, เกลียด” (Pou, 1992: 16), ขบ. **เภาบ** *ap* /qap/ “1 อับ, อับสี, อับแสง, ไม่ รุ่งเรือง, ตกต่ำ, ไม่มีคนนับถือ, มีด, หม่น, อับอาบ, หมอก”

อาจ *ac* /ʔa:t/ “กล้า, สามารถ, เป็นคำช่วยกริยาบอกความคาดคะเน” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *ac* “เรียกร้อง, จำเป็นต้อง, มีสิทธิ์, ได้รับสิทธิ์, สามารถ, มีอำนาจ, มีความตั้งใจ” (Pou, 1992: 29), ขก. *ac, acc, ăc* “อาจ, กล้าหาญ, ทำได้, ไม่ถดถอย, ไม่เกรงกลัว” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 21) ขบ. **เภาต** *ac* /qaac/ “สามารถ”

อำนวย *amnvay* /ʔamnuaj/ “ให้” (ภ.2) < ขบ. *amnoy* “ของบริจาค, การให้” (Pou, 1992: 19), ขก. *amnoy* “การให้, สิ่งที่ให้” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 8), ขบ. **เภาณาย** *amnoy* /qamnaoy/ “การให้, สิ่งที่ให้”

อำนาจ *amnac* /ʔamnâ:t/ “สิทธิ์, ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบันดาลให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้, กำลัง, พลัง, ความรุนแรง, การบังคับบัญชา, การบังคับ, (กฎ) พลังบังคับให้เป็นไปหรือไม่เป็นไป หรือให้ต้องปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือส่งผลให้เกิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด” (ภ.1) < ขก. *amnac* “อำนาจ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 7), ขบ. **เภาณต** *amnac* /qamnaac/ “อำนาจ, ความองอาจ, ความอาจหาญ, สิทธิ์”

อำไพ *ambai* /ʔamphaj/ “งาม; สว่าง, สุกใส” (ภ.1) < ขบ. *amvai* “งาม, สวย” (Pou, 1992: 22)

อำเภอ *āmbhea* /ʔamphə:/ [แห่ง, ย่าน, ถิ่น] (ภ.2) < ขบ. *añve* / *añvey* / *amve* “1 ฝั่งหรือด้านตรงข้าม 2 (บางทีมีความหมายเดียวกับ *amve*) เขตพื้นที่, ดินแดน 3 คดเคี้ยว” (Jenner, 2009b) พบในบริบทต่อไปนี้

จากจอมไกลาสเลอ
ผาดผยงยังขบคัน

อำเภอแผ่นอัมพรผัน
อโนดาตสระสถาน

(สมุทร. ภ.2, บ. 1615)

อำเภอ *āmbhea* /ʔamphə:/ [การกระทำ] (ภ.1) < ขบ. *amve* “การกระทำ” (Pou, 1992: 22), ขบ.

ห้เ็ *amboe* /qambəə/ “1 การกระทำ, สิ่งที่ต้องกระทำ” พบในบริบทต่อไปนี้

ทำวสืบต่นต่างห้าวหาญ

คิดผิตกกลการ

อำเภอขบถเปียนต่น

(สมุทร. ภ.1, บ. 1192)

ในบริบทนี้กล่าวถึงกษัตริย์ที่สืบทอดหลังจากที่พ่ายแพ้แก่พระสมุทโรฆฆะ ว่าคิดผิตกกลการทำรบชิงเอานาง การกระทำนั้นกลับเป็นการทำร้ายตัวเอง

เอม *em* /ʔe:m/ “หวาน, ชื่นใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *pa-em* / *ph-em* “หวาน, น่าพอใจ” (Pou, 1992: 291), ขก. *ph-aem* “หวาน ละมุน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 231), ขป. **ฝุ่ษ** *ph-aem* /pqaem/ “หวาน ละมุน”

โอบ *op* /ʔò:p/ “เอาแขนอ้อมไว้” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *op* “กอดอ้อมด้วยแขนทั้งสอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 153), ขป. **เฝอข** *op* /qaop/ “กอดอ้อมด้วยแขนทั้งสอง”

จากการจัดข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆฆะคำฉันท์ตามความหมาย พบว่าคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางมีจำนวนมากที่สุด พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นคำที่ยังคงมีอยู่ในภาษาไทย ทำให้สามารถเข้าใจความหมายของคำได้ไม่ยากนัก อย่างไรก็ตามก็มีบางคำที่ไม่ใช่แล้วในภาษาไทยปัจจุบัน เช่นคำว่า อำเภอ *āmbhea* /ʔamphə:/ [การกระทำ] ยิ่งกว่านั้น คำนี้ยังมีรูปพ้องกับคำว่า อำเภอ *āmbhea* /ʔamphə:/ [แห่ง, ย่าน, ถิ่น] ที่ในภาษาไทยใช้เป็นคำเรียกหน่วยการปกครองของประเทศไทยอีกด้วย

จากการตรวจสอบข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆฆะคำฉันท์พบว่ายังมีคำอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่พบในภาษาเขมรโบราณหรือภาษาเขมรสมัยกลาง หรือมีความหมายที่สัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันดังนี้

2. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันและความหมายของคำในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

คำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์กลุ่มนี้เป็นคำยืมที่ไม่พบในพจนานุกรมภาษาเขมรสมัยโบราณ และพจนานุกรมภาษาเขมรสมัยกลาง แต่พบในภาษาเขมรปัจจุบันและในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 คำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันและความหมายในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว และคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เท่านั้น

2.1 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันและความหมายในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554

จากการศึกษาคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์พบว่า คำยืมจำนวนหนึ่งไม่ปรากฏคำที่สัมพันธ์กันในภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลาง แต่พบรูปคำยืมเหล่านี้มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันและความหมายที่ระบุในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ก็เป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน การที่คำเหล่านี้ไม่ปรากฏในภาษาเขมรโบราณหรือภาษาเขมรสมัยกลาง แต่กลับพบในภาษาเขมรปัจจุบันนั้น อาจเป็นเพราะวงศัพท์ที่ใช้ในจารึกหรือเอกสารภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางมีจำกัด ไม่ได้กว้างมากแบบคลังศัพท์ในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบัน อีกทั้งศัพท์ที่ไม่พบในเอกสารสมัยโบราณทั้งสองสมัยก็อาจมีพัฒนาการมาสมัยปัจจุบันได้ โดยไม่ต้องมีการจารไว้ในเอกสาร ส่วนการที่ความหมายของคำยืมภาษาเขมรปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 นั้น เป็นเพราะคำเหล่านี้ปรากฏในวรรณคดีไทยเล่มต่างๆ เช่นเดียวกับที่มีใช้ในสมุทโฆษคำฉันท์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 จึงเก็บรวบรวมคำศัพท์และความหมายไว้

คำยืมในสมุทโฆษคำฉันท์ที่ไม่พบในภาษาเขมรสมัยโบราณกับภาษาเขมรสมัยกลางแต่สัมพันธ์กับคำภาษาเขมรปัจจุบัน ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าภาษาไทยรับคำยืมเหล่านี้มาจากภาษาเขมรปัจจุบัน แต่แสดงให้เห็นว่าไทยน่าจะรับคำยืมมาตั้งแต่สมัยเขมรโบราณและเขมรสมัยกลาง คำยืมที่รับมานี้ได้ถูกเก็บรักษาไว้ในภาษาไทย หรือกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงคือเอกสารไทยโบราณ ในขณะที่ภาษาเขมรได้มีวิวัฒนาการเป็นภาษาเขมรปัจจุบัน เมื่อทั้งภาษาไทยและภาษาเขมรต่างมีคำจำนวนนี้อยู่ในภาษา คำในกลุ่มนี้จึงกลายเป็นคำยืมภาษาไทยที่สัมพันธ์กับคำภาษาเขมรปัจจุบัน

การนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้คล้ายคลึงกับกลุ่มแรก คือ นำเสนอคำยืมภาษาเขมรในสมุทโฆษคำฉันท์ ทั้งรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายที่ตรงกับในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ในเครื่องหมายอัญประกาศ พร้อมระบุสมัยที่แต่ง โดย ภ.1 หมายถึงคำนั้นพบในส่วนที่แต่งสมัยอยุธยา ส่วน ภ.2 หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมัยต้น

รัตนโกสินทร์ แล้วจึงเป็นสัญลักษณ์ < รูปคำศัพท์ภาษาเขมร รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายของ คำภาษาเขมรปัจจุบัน รูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษรของคำในพจนานุกรม และความหมาย เป็นลำดับสุดท้าย

ในกรณีที่คำยืมภาษาเขมรมีรูปมากกว่าหนึ่งรูปหรือมีรูปแปร หากมีความหมายตรงตาม เกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำยืมภาษาเขมร ที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรจะมีรูปแปรรูปใดบ้าง หากจำเป็นต้องมี การอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับศัพท์คำยืมนี้ๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในย่อหน้าถัดไป เพื่อให้ เห็นชัดเจน และอ่านง่าย

กระบอก *krahpak* /kràʔbò:k/ “ปลากระบอก” (ภ.1) < ขป. **ក្រក** *kpak* /kbaaq/ “ปลากระบอก” พจน.

กระบอก *krahpak* /kràʔbò:k/ “2 (กลอน) น. ชื่อปลาน้ำกรวยและปลาทะเลหลายชนิดในสกุล *Liza*, *Valamugil*, *Oedalechilus* และ *Muil* วงศ์ *Mugilidae* ลำตัวค่อนข้างกลม ปากเล็ก มีครีบ หลัง 2 ตอน เกล็ดใหญ่สีเงิน มีหลายชนิด ขนาดยาวได้ถึง 1 เมตร มีชื่อเรียกต่างกัน”

กรเลือก *kraljeak* /kràʔlù:ak/ [เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง], (ภ.1), **ក្រក្រើក** *krahkljeak* /kràʔklù:ak/ [เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง], (ภ.1) < ขป. **ក្រក្រើក** *kraleik* /kraleik/ “เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้องมอง”, พจน. **ក្រក្រើក** *krahkljeak* /kràʔklù:ak/ “(กลอน) ก. เกลือกไปมา” คำว่า **กรเลือก** *kraljeak* /kràʔlù:ak/ และ **ក្រក្រើក** *krahkljeak* /kràʔklù:ak/ พบในบริบทต่อไปนี้

พระพลานประพาฬรัต-

กรเลือกเห็นประเหลชน

หัวล้านทั้งสองขนอด

นตระการสอาดกล

ชนทินทรสงกา

(สมุทร. ภ. 1, บ. 77)

ภาษาปรากฏ

กรเลือก *krahkljeak* /kràʔklù:ak/

(สมุทร. ภ. 1, บ. 138)

ในตัวอย่างแรก คำว่า **กรเลือก** *kraljeak* /kràʔlù:ak/ ใช้ซ้อนความหมายกับคำไทยว่า **เห็น** *hen*⁸ /hěn/

กระเวน *krahven* /kràʔwe:n/ “เที่ยวตรวจตรา” (ภ.2) < ขป. **ក្រវែល** *kravael* /krawael/ “ตระเวน, ต่อม ๆ มอง ๆ ตรวจตรา, เทียว, เดิน, สอดส่อง, เพนจร, เดินวนเวียน, ลาดตระเวน”, พจน.

กระเวน *krahven* /kràʔwe:n/ “1 (ใบ) ก. ตระเวน, ตะเวน หรือ ทะเวน ก็ว่า”

กระสัน *krahsän* /kràʔsän/ “คะนึ่ง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่, ฝ้าแต่, มัวแต่” (ภ.1), (ภ.2) < ขป.

ក្រសាល *krasäl* /krasaal/ “เสด็จประพาส, เพลิดเพลินใจ, หย่อนใจ, เบิกบานใจ”, พจน.

กระสัน *krahsän* /kràʔsän/ “ก. คะนึ่ง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่; กระวนกระวายในกาม; ผูกให้แน่น, รััด; เชื่อมต่อ; (ปาก) อายากมาก ว. แน่น”

กระสา *krahṣā* /kràʔsǎ:/ “ชื่อนกขนาดใหญ่หลายชนิด” (ภ.1) < ขป. **กุสลา** *krasār* /krasaa/ “นกกินปลา รูปคล้ายนกยางแต่โตกว่า”, พจน. **กระสา** *krahṣā* /kràʔsǎ:/ “1 น. (1) ในวงศ์ *Ciconiidae* ปากหนาแบนข้าง ยาว ปลายแหลมตรง คอและขายาว เวลาบินคอเหยียดตรง ทำรังด้วยกิ่งไม้ อยู่บนยอดไม้สูง กินปลาและสัตว์น้ำขนาดเล็ก ในประเทศไทยมีหลายชนิด (2) ชื่อนกยางขนาดใหญ่ ในวงศ์ *Ardeidae* ปากยาว ปลายแหลม ฤดูผสมพันธุ์เพศผู้มีขนยาวบริเวณท้ายทอย 2 เส้น คอยาว เวลาบินคอโค้งงอ ขายาว เล็บของนิ้วกลางที่หันไปข้างหน้าหักคล้ายซี่หวี ทำรังด้วยกิ่งไม้บนยอดไม้สูงปานกลาง กินปลาและสัตว์น้ำ ในประเทศไทยมี 3 ชนิด คือ กระสานวล (*Ardea cinerea* Linn.) กระสาแดง (*A. purpurea* Linn.) และกระสาใหญ่ (*A. sumatrana* Raffles)”

กระหวัด *krahhvät* /kràʔwät/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้ไกลจากตัว” (ภ.1), **กวัด** *kvät* /kwät/ “จับด้าม วัตถุแล้วปิดไปมา” (ภ.2), **ครวัด** *gravät* /khráʔwät/ “ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตรึง; ย้อน” (ภ.2), **กระวัด** *grahvät* /khráʔwät/ “ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตรึง; ย้อน” (ภ.1) < ขป. **กรุกถ** *gravät* /krowät/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้ไกลจากตัว”, พจน. **กระหวัด** *krahhvät* /kràʔwät/ “ก. ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตรึง; ย้อน”

กราย *krāy* /kra:j/ “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขป. **กราย** *krāy* /kraay/ “ปลากราย”, พจน. **กราย** *krāy* /kra:j/ “1 น. ชื่อปลาน้ำจืดชนิด *Chitata ornata* (Gray) วงศ์ *Notopteridae* หัวและลำตัวแบนข้างมาก สันหัวแอ่นลง ท้องเป็นสันคม ครีบท้องเล็กมาก ครีบกันยาวต่อเนื่องกับครีบหางซึ่งเล็กและมีขอบมน บริเวณเหนือครีบกันมีจุดสีดำ 5-10 จุดเรียงเป็นแถวตามยาว ขนาดยาวได้ถึง 1 เมตร, ตองกราย หรือ หางแพน ก็เรียก”

กราย *krāy* /kra:j/ “เดินอย่างมีท่าทางด้วยการทอดแขนไปข้างหน้าและข้างหลังอย่างช้า ๆ” (ภ.1) < ขป. **กราย** *krāy* /kraay/ “ท่วงท่าร้ายรำที่พระหรือนางจะเคลื่อนไหวตามจังหวะ พร้อมกับเหยียดแขนไปด้านหลัง หมุนข้อมือเป็นวง” (Pou, 1977: 7), พจน. **กราย** *krāy* /kra:j/ “3 เดินอย่างมีท่าทางด้วยการทอดแขนไปข้างหน้าและข้างหลังอย่างช้า ๆ, วัน ๆ ไม่ทำอะไรได้แต่กรายไปกรายมา; เดินเหยียดเข้าไปใกล้ ๆ”

กริ้ว *kriv*² /kríw/ “โกรธ, เคือง” (ภ.1) < ขป. **เกร็ว** *kreiv* /kreiw/ “กริ้วโกรธ”, พจน. **กริ้ว** *kriv*² /kríw/ “ก. โกรธ, เคือง”

กริม *krim* /krim/ “ชื่อปลาน้ำจืดขนาดเล็ก” (ภ.1) < ขป. **กริม** *krim* /krəm/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง” (คำนี้สะกด **กริม** *krim* ได้ด้วย), พจน. **กริม** *krim* /krim/ “น. ชื่อปลาน้ำจืดขนาดเล็กในสกุล *Tricopsis* วงศ์ *Anabantidae* หรือ *Belontiidae* พบทั่วไป รูปร่างคล้ายปลากัดซึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกัน แต่หัวแหลมกว่าและสีไม่สดสวย มักมีแถบสีเข้มพาดตลอดข้างตัว 2-3 แถบ ขนาดยาวได้ถึง 7 เซนติเมตร ที่พบมากได้แก่ กริมข้างลาย [*T. vittatus* (Cavier)], กัดป่า ก็เรียก”

เกราะ *krah* /kràʔ/ “เครื่องสวมใส่หรือเครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอาวุธหรืออันตราย” (ภ.1) < ขป.

ประเภท: *kroh* /krah/ “เครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอันตราย”, พจน. เกราะ *krah* /kràʔ/ “1 น. เครื่องสวมใส่หรือเครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอาวุธหรืออันตราย”

เกรียม *krīeym* /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้นเผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น, โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น” (ภ.1) < ขป.

กรฺย *kriem* /kriəm/ “เกรียม, แห้ง, แห้ง, เกราะ, เหี่ยวแห้ง”, พจน. เกรียม *krīeym* /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้น เเผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น”

กลัด *klāt* /klàt/ “เสียบขัดไว้ให้อยู่ด้วยของแหลม” (ภ.2) < ขป. **กลัด** *klās* /krah/ “กลัดด้วยไม้กลัดหรือเข็ม”, พจน. **กลัด** *klāt* /klàt/ “ก. เสียบขัดไว้ให้อยู่ด้วยของแหลม, ทำให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก; โดยปริยายเรียกอาการที่สิ่งบางอย่างค้างอยู่ข้างใน”

แกว่ง *kveen*¹ /kwè:ŋ/ “เหวี่ยง” (ภ.1), (ภ.2), **กระแวง** *grahveen* /khràʔwe:ŋ/ “เคว้ง, แคว้ง, หมุนไป” (ภ.2) < ขป. **กรฺเหว** *gravaen* /krowe:ŋ/ “เหวี่ยง”, พจน. **แกว่ง** *kveen* I /kwè:ŋ/ “ก. อาการที่เคลื่อนไหวไปทางโน้นทางนี้ที่ โดยที่โคนหรือต้นของสิ่งนั้นติดอยู่กับสิ่งอื่น, โดยปริยายหมายความว่า ไม่อยู่กับที่, ไม่อยู่ในแนว”

กะทิง *kaḥdīn* /kàʔthiŋ/ “วัวป่า” (ภ.1) < ขป. **ฐั้น** *khdiŋ* /ktiŋ/ “วัวกระทิง”, พจน. พบรูป **กระทิง** *krahdiŋ* /kràʔthiŋ/ “ชื่อวัวป่าขนาดใหญ่ที่สุดชนิด *Bos gaurus* Smith ในวงศ์ Bovidae ชนิดดำหรือดำแกมน้ำตาลแซมด้วยขนยาวสีเทาหรือเทาอมดำ ยกเว้นบริเวณหน้าผากมีขนสีเทาและครึ่งล่างของขาทั้ง 4 เป็นขนสีขาวอมเหลือง ขนเหล่านี้อาจเห็นเป็นสีเหลืองทอง เนื่องจากเหงื่อที่เป็นน้ำมันที่ขับออกมา”

กะเบน *kaḥpen* /kàʔbe:n/ “ชื่อปลากระดูกอ่อนพวกหนึ่ง” (ภ.1) < ขป. **ปะไบล** *papael* /babael/, **ปรฺไบล** *prapael* /prabael/ “ปลากระเบน”, พจน. พบรูป **กระเบน** *krahpen* /kràʔbe:n/ “ชื่อปลากระดูกอ่อนพวกหนึ่ง มีหลายชนิด หลายสกุล และหลายวงศ์ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ลำตัวกว้างตั้งแต่ 15-300 เซนติเมตร ลำตัวแบนลงมากและต่อเนื่องกับครีบอกแผ่ออกด้านข้าง”

กั้น *kān* /kan/ “เล็ม, กั้นโรดม” (ภ.1) < ขป. **กาน** *kāl* /kal/ “เล็ม, กั้น”, พจน. **กั้น** *kān* /kan/ “4 โคนให้เป็นแนวเสมอกัน”

กำจัด *kāṃcāt* /kamcàt/ “ขับไล่, ปราบ, ทำให้สิ้นไป” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **กัฒ** *kamcāt* /kamcat/ “กำจัด, ขับ”, พจน. **กำจัด** *kāṃcāt* /kamcàt/ “2 ก. ขับไล่, ปราบ, ทำให้สิ้นไป”

กำจาย *kāṃcāy* /kamca:j/ “กระจาย” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **กัฒ** *kamcāy* /kamcaay/ “ขยาย, ทำให้กระจาย”, พจน. **กำจาย** *kāṃcāy* /kamca:j/ “1 ก. กระจาย”

ก้านัล *kāmṇāl* /kamnan/ “หญิงชาววัง มีหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์” (ภ.1) < ขป. **กัมณัน** *kaṃṇān'* /kamnan/ “นางก้านัล, คนรับใช้”, พจน. **ก้านัล** *kāmṇāl* /kamnan/ “2 น. หญิงชาววัง มีหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์ เรียกว่า นางก้านัล”

กำราบ *kāmṛāp* /kamrà:p/ “ทำให้เข็ดหลาบ, ทำให้กลัว, ทำให้สิ้นพยศ, ทำให้สิ้นฤทธิ์” (ภ.2) < ขป. **กำรบ** *kaṃṛāp* /kamraap/ “กำราบ, ปราบปราม”, พจน. **กำราบ** *kāmṛāp* /kamrà:p/ “ก. ทำให้เข็ดหลาบ, ทำให้กลัว, ทำให้สิ้นพยศ, ทำให้สิ้นฤทธิ์”

กำลั้ง *kāmlāṅ* /kamlaŋ/ “แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง” (ภ.1) < ขป. **กำลั้ง** *kaṃlāṅ* /kamlaŋ/ “กำลั้ง”, พจน. **กำลั้ง** *kāmlāṅ* /kamlaŋ/ “น. แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง”

กำแหง *kāmḥeēṅ* /kamhě:ŋ/ “แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง, อวดดี” (ภ.2), **คำแหง** *gāmḥeēṅ* /khamhě:ŋ/ “กำแหง, แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง” (ภ.1) < ขป. **กำเฝ้า** *kaṃḥeēṅ* /kamhaeŋ/ “ข่มเหง, ชู่ตวาด, ทำให้กลัว”, พจน. **กำแหง** *kāmḥeēṅ* /kamhě:ŋ/ “ว. แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง ก. อวดดี”

ขจัด *khcāt* /khà?càt/ “กำจัด” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ขจัด** *khcāt* /kcat/ “กระจัด, พลัด, แยก”, พจน. **ขจัด** *khcāt* /khà?càt/ “ก. กำจัด; กระจัด, แยกย้ายออกไป”

เขน *khen* /khě:n/ “เครื่องปิดป้องศัสตราวุธ รูปกลมคล้ายกระทะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมีห่วงสำหรับสอดแขนและมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก” (ภ.1) < ขป. **เฝ้า** *khæl* /khæi/ “โล่ มีลักษณะกลม” อ้างอิง bah. /kêl/ biat /khêl/, พจน. **เขน** *khen* /khě:n/ “1 น. เครื่องปิดป้องศัสตราวุธ รูปกลมคล้ายกระทะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมีห่วงสำหรับสอดแขนและมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก”

ค่านัล *gāmṇāl* /khamnan/ “เฝ้าเจ้านาย” (ภ.2) < ขป. **ค่านัล** *gaṃṇāl* /kumnöäl/ “ที่สำหรับเข้าเฝ้าเจ้านาย”, พจน. **ค่านัล** *gāmṇāl* /khamnan/ “ก. เฝ้าเจ้านาย”

จวบ *cvap* /cùap/ “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **จวบ** *juop* /cuop/ “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”, พจน. **จวบ** *cvap* /cùap/ “น. พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”

จำทวย *cāmḍvay* /camthuaij/ “ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ” (ภ.2) < ขป. **จำทวย** *sduoy* /stuoy/ “ชู, ถือ”, พจน. **จำทวย** *cāmḍvay* /camthuaij/ “2 (กลอน) ก. ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ”

จำนวน *cāmṇvan* /camnuan/ “ยอดรวมที่กำหนดนับไว้เป็นส่วนๆ” (ภ.2) < ขป. **จำนวน** *caṃnuon* /camnuon/ “กำหนดนับ, ยอดรวม”, พจน. **จำนวน** *cāmṇvan* /camnuan/ “น. ยอดรวมที่กำหนดนับไว้เป็นส่วน ๆ”

จำนับ *cāmṇāp* /camnáp/ “จับ, อาการที่ต้องใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนยึดไว้กำไว้” (ภ.2) < ขป. **จำนับ** *caṃṇāp* /camnap/ “ที่จับ, ที่ยึด, ที่มั่น, การจับ, การถือ”, พจน. **จำนับ** *cāmṇāp* /camnáp/ “ก. จับ, อาการที่ต้องใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนยึดไว้กำไว้, ใช้

จำหนั กมี” ใน พจน. พบรูปที่สัมพันธ์กับคำว่า **จำนั** *cāṃṅp* /*camnáp*/ คือ **จำหนั** *cāṃhṅp* /*camnáp*/ “1 อาการที่ใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอด จนกำไว้ยึดไว้, ใช้ จำหนั กมี”

จำหน่าย *cāṃhṅy*¹ /*camnà:j*/ “ขาย, จำ, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก” (ภ.1, ภ.2) < ขป.

ขันน *camṅy* /*camnaay*/ “ใช้ให้คนอื่นจ่ายหรือแจก, ออกเงินให้จ่าย, จำหน่าย, ของสำหรับแจกจ่าย”, พจน. **จำหน่าย** *cāṃhṅy*¹ /*camnà:j*/ “ก. ขาย, จำ, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”

จิก *cik* /*cik*/ “ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิด” (ภ.2) < ขป. **จิก** *phcik* /*pcək*/ “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง *shorea obtuse Roxb.* (Dipterocarpaceae)”, พจน. **จิก** *cik* /*cik*/ “2 น. (1) ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิดในสกุล *Barringtonia* วงศ์ *Lecythidaceae* ขึ้นในที่ชุ่มชื้นและที่น้ำท่วมถึง ดอกสีขาว เกสรเพศผู้สีแดงมีกอกออกเป็นช่อยาวห้อยเป็นระย้า”

ฉลุ *chlu* /*chà?lù?*/ “ปรุ, สลัก” (ภ.2) < ขป. **ฉลุ** *dhluh* /*tluh*/ “ทะลุ, ถูกเจาะ, เป็นรู, ขาด”, พจน. **ฉลุ** *chlu* /*chà?lù?*/ “ก. ปรุ, สลัก”

ฉวัด *chvăt* /*chà?wăt*/ [ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง] **เฉวียน** *chvīeyn* /*chà?wīan*/ “เวียน, วนเวียน” (ภ.1), **เฉวียน** *chvīeyn* /*chà?wīan*/ “เวียน, วนเวียน” (ภ.2), **ฉวัดเฉวียน** *chvăt chvīeyn* /*chà?watchà?wīan*/ “เวียน, วนเวียน” (ภ.1), < ขป. **ฉวัดเฉวียน** *chvăt chvīel* /*cwatcwīel*/ “ฉวัดเฉวียน วนเวียน หมุนเป็นวง” < ขป. *chvat* / *chvăt* “ปักปันเขต” (Pou, 1992: 178), ขป. **ฉวัดเฉวียน** *chvăt chvīel* /*cwat cwīel*/ “ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง” พจน. **ฉวัดเฉวียน** *chvătchvīeyn* /*chà?watchà?wīan*/ “ก. อาการที่บินวนเวียนไปมาอย่างผาดโผน, แล่นเร็วอย่างผาดโผน ว. วนเวียน”

เฉวียง *chvīeyñ* /*chà?wīaŋ*/ “ซ้าย; เอียง, ตะแคง, ทแยง” (ภ.1) < ขป. **เฉวียง** *chveñ* /*cwein*/ “ซ้าย” พจน. **เฉวียง** *chvīeyñ* /*chà?wīaŋ*/ “น. ซ้าย; เอียง, ตะแคง, ทแยง”

ฉะเพาะ *chahbəh* /*chà?phəv?*/ “โดยเจาะจง, เฟ่งตรง, ตรงตัว; เฉอียด; แต่; จำกั, เท่านั้น, เท่านั้น” (ภ.1) < ขป. **ฉะ** *chboh* /*cpūəh*/ “จำเพาะ, มุ่ง, มุ่งตรง”, พจน. **ฉะเพาะ** *chbəh* /*chà?phəv?*/ “โดยเจาะจง, เฟ่งตรง, ตรงตัว; เฉอียด; แต่; จำกั, เท่านั้น, เท่านั้น”

โขง *jñok* /*chá?ŋò:k*/ “ยื่นหน้าหรือส่วนหน้าออกไป” (ภ.2) < ขป. **โขง** *jñok* /*cŋook*/ “ชะงัก, ยื่นหน้าออกไป”, พจน. **โขง** *jñok* /*chá?ŋò:k*/ “ก. ยื่นหน้าหรือส่วนหน้าออกไป”

ชรมด *jramat* /*chá?rá?mót*/ “ชรมด” (ภ.1), **ชรมด** *jmat* /*chá?mót*/ “ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง” (ภ.2) < ขป. **ชรม** *jhmus* /*cmuh*/ “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเสี้ยม หางยาว ปลายเป็นปล้อง”, พจน. พบรูป **ชรมด** *jrahmat* /*chá?rá?mót*/ “(กลอน) น. ชรมด”

- ขรเมียง** *jramiēyñ /cháʔráʔmian/* “เมียง, มองดู” (ภ.1) < ขป. **ធ្លេង** *chmieñ /cmiəŋ/* “ชำเลียง”, พจน. พบรูป **ขรเมียง** *jrahmiēyñ /cháʔráʔmian/* “(กลอน) ก. เมียง, มองดู”
- ขรเรียด** *jrariēat /cháʔráʔruət/* “แทรก” (ภ.1) < ขป. **ជ្រៀត** *jriet /criət/* “เสียด, แทรก” (Headley, 1977: 263), พจน. **ขรเรียด** *jrariēat /cháʔráʔruət/* “ก. แทรก”
- ขรลอง** *jralaŋ /cháʔráʔlɔ:ŋ/* “ล่อง, ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร” (ภ.1) < ขป. **ជ្រលង** *jralaŋ /crɔlɔŋ/* “ลำธาร, ซอกเขา”, พจน. **ขรลอง** *jralaŋ /cháʔráʔlɔ:ŋ/* “(กลอน) ก. ล่อง น. ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”
- แซรง** *jreeñ /cháʔre:ŋ/* “แซง, เปียดเสียด” (ภ.1) < ขป. **ជែង** *jaeñ /ceŋ/* “ชิง, แย่งขึ้นหน้า, แทรก”, พจน. **แซรง** *jreeñ /cháʔre:ŋ/* “(โบ) ก. แซง, เปียดเสียด”
- ชะโด** *jahto /cháʔdo:/* “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง” (ภ.1) < ขป. **ត្បោ** *chto /cdao/* “ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง *Ophicephalusmicropeltes* (*Ophicephalidae*)”, พจน. **ชะโด** *jahto /cháʔdo:/* “น. ชื่อปลาน้ำจืดชนิด *Channamicropeltes* (Cuvier) ในวงศ์ *Channidae* รูปร่างคล้ายปลาช่อน ซึ่งอยู่ในสกุลเดียวกันแต่เกล็ดเล็กกว่าและมีจำนวนมากกว่า เฉพาะบนเส้นข้างลำตัวมี 82-95 เกล็ด เมื่อยังเล็กข้างลำตัวมีแถบสีดำเรียงคู่กันจากตาถึงครีบหาง ระหว่างแถบเป็นสีแดง แถบนี้แตกเป็นแต้มหรือจุดในปลาที่โตเต็มที่ ขนาดยาวได้ถึง 1 เมตร, แมลงภู่อ้ายปือก หรือ โด ก็เรียก, พายัพเรียก ก่อ”
- ชำจือ** *jāṃñiā /chamŋu:/* “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด” (ภ.2) < ขป. **ជំងឺ** *jamñi /cumŋi/* “โรค, อាកาร ไข้, การเจ็บไข้”, พจน. **ชำจือ** *jāṃñiā /chamŋu:/* “(โบ) ก. คิดเป็นทุกข์, วิตก, ป่วย, เป็นไข้, เป็นโรค”
- ขำนัน** *jāṃñān /chamnan/* “เหยียบ” (ภ.2) < ขป. **ជំនាន់** *jamñān' /cumnōn/* “การเหยียบ”, พจน. **ขำนัน** *jāṃñān /chamnan/* “ก. เหยียบ”
- ซับ** *jāp /sáp/* “ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่มซับ, ซาบ(ซึ้ง), เข้าใจ” (ภ.2) < ขป. **ជ្រាប** *jrāp /criəp/* “ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่มซับ, ซาบ(ซึ้ง), เข้าใจ”, พจน. **ซับ** *jāp /sáp/* “ก. เอาของเช่นผ้าหรือกระดาษทาบลงที่น้ำหรือที่เปียกหรือสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้นเพื่อให้ดูน้ำขึ้นมาหรือเพื่อให้แห้ง; (ถิ่นอีสาน) ซึ่ม ซาบ, กำซาบ น. (โบ) สีสที่ใช้รองในกระเปาะแหวนในการฝังเพชรหรือพลอย; เรียกกระดาษที่ใช้ซับหมึกให้หมึกแห้ง ว่า กระดาษซับ; เรียกที่ที่มีน้ำซึ่มซาบ อยู่ภายใต้ ว่า ที่น้ำซับ”
- เซาะ** *jaḥ /sɔʔ/* “ทำให้กร่อนหรือร่อยหรอเข้าไปทีละน้อย, ซอกเขาเล็ก ๆ ที่น้ำเซาะให้เป็นทางลงมา” (ภ.2) < ขป. **ជ្រោះ** *croh /crah/* “ทำให้แหงงเข้าไป, ทำให้พังเข้าไป, ทำให้เป็นลายลึกหรือร่อยกว้าง”, พจน. **เซาะ** *jaḥ /sɔʔ/* “ก. ทำให้กร่อนหรือร่อยหรอเข้าไปทีละน้อย น. ซอกเขาเล็กๆ ที่น้ำเซาะให้เป็นทางลงมา”

- ตัด *tăt* /dət/ “ปลุก” (ภ.1) < ขป. **ตาส** *tās* /dah/ “ปลุกให้ตื่น, ปลุกให้ขลัง ให้มีกำลัง”, พจน. **ตัด** *tăt* /dət/ “ทำให้เที่ยงตรง; ปลุก”
- ดาล *tāl* /da:n/ “เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น ใช้ได้ทั้งกับเหตุการณ์และความรู้สึก” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ตาล** *tāl* /daal/ “ลาม, เกิดขึ้น”, พจน. **ดาล** *tāl* /da:n/ “3 ก. เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น”
- ดุง *tuc* /dūt/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดัง รวากะ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ดูธ** *tūc* /douc/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดัง, รวากะ”, พจน. **ดุง** *tuc* /dūt/ “ว. เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดัง รวากะ, บางทีในกลอนใช้ว่า ดวจ ก็มี”
- โดม *tom* /do:m/ “สูง” (ภ.1) < ขป. **เตาษ** *tom* /daom/ “สูง, สูงโปร่ง, ลีบลิบ”, พจน. **โดม** *tom* /do:m/ “2 ว. สูง”
- โตร *tor* /do:n/ “มีกลิ่นหอม” (ภ.1) < ขป. **ติเตาษ** *bitor* /pidao/ “ที่มีกลิ่นหอม, กลิ่นหอม”, พจน. **โตร** *tor* /do:n/ “(กลอน) ก. หอม, มีกลิ่นหอมที่ฟุ้งไป”
- ตั้ง *tān*² /tāŋ/ “ชูตัว, ชูตัวหรือทำให้ทรงตัวในลักษณะที่ไม่ไขว่หรือล้ม; ทรง, ดำรง; ทำให้มีขึ้น, สร้างให้มีขึ้น” (ภ.2) < ขป. **ตัน** (Pou, 1992: 215), ขป. **ตัน** *tān* /taŋ/ “วาง, ตั้ง”, พจน. **ตั้ง** *tān*² /tāŋ/ “ชูตัว, ชูตัวหรือทำให้ทรงตัวในลักษณะที่ไม่ไขว่หรือล้ม; ทรง, ดำรง; ทำให้มีขึ้น, สร้างให้มีขึ้น”
- ตระกอง *trahkaŋ* /tràʔko:ŋ/ “กอด, เกี้ยวพัน” (ภ.1) < ขป. **ทรากัน** *trakaŋ* /trakaŋ/ “ตระกอง, จับรวมซ้อนขึ้น, หอบ, กอด”, พจน. **ตระกอง** *trahkaŋ* /tràʔko:ŋ/ “ก. กอด, เกี้ยวพัน, กระจอง ก็ว่า”
- ตระดก *trahtak* /tràʔdòk/ “หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ” (ภ.1) < ขป. **ตุก** *ktuk* /kdok/ “ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ”, พจน. **ตระดก** *trahtak* /tràʔdòk/ “(กลอน) ก. หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ, เขียนเป็น ตรดก ก็มี”
- ตระแบง *trahpeən* /tràʔbe:ŋ/ “ผูกไขว้, ผูกบิด” (ภ.1) < ขป. **ทร่าเปง** *trapaen* /trabaen/ “ตะแบง ผูกไขว้ด้วยไม้ขันชะเนาะ”, พจน. **ตระแบง** *trahpeən* /tràʔbe:ŋ/ “2 ก. ผูกไขว้, ผูกบิด”
- ตรู *trū* /tru:/ “งาม” (ภ.1) < ขป. **ตรู** “ถูกต้อง, ต้อง, สัมผัส” (Pou, 1992: 232), ขก. **tru**, **truh**, **trūv** “ถูกต้อง, ต้อง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 272), ขป. **ทรู** *trūv* /trəw/ “ต้อง, ถูก, ถูกต้อง, งาม”
- ตรึง *trijŋ* /truŋ/ “ทำให้อยู่กับที่, ทำให้อยู่คงที่, ติดอยู่” (ภ.1) < ขป. **ทรึง** *trijŋ* /trəŋ/ “ติด, ตรึง”, พจน. **ตรึง** *trijŋ* /truŋ/ “ก. ทำให้อยู่กับที่, ทำให้อยู่คงที่, ติดอยู่”
- เตร *tre*¹ /trè:/ “เดินไปเดินมา” (ภ.1) < ขป. **ทร่า** *trac* /trac/ “เตร็จเตร” เดิมเขียนว่า **ทร่า** *trec* แต่ยังคงออกเสียงว่า /trac/, พจน. **เตร** *tre*¹ /trè:/ “ก. เดินไปเดินมา, เดินเที่ยว”

- เตรียม *trīeym* /triam/ “จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือทำไว้ล่วงหน้า” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **เตรฺย** *triem* /triəm/ “รอกอย, เตรียม”, พจน. เตรียม *trīeym* /triam/ “ก. จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือทำไว้ล่วงหน้า”
- ดาว *tāv* /ta:w/ “ดาบ, มีดยาว” (ภ.1) < ขป. **ดาว** *tāv* /daaw/ “ดาบ, มีดยาว”, พจน. ดาว *tāv* /ta:w/ “ดาว 1 (โบ) น. ดาบ, มีดยาว”
- โต *to* /to:/ “สิงโต” (ภ.1) < ขป. **เต** *tau* /tao/ “สิงโต”, พจน. โต *to* /to:/ “1 (โบ) น. สิงโต”
- ทรนง *dranañ* /tho:raʔnoŋ/ [ฮึกเหิม, ร้าย] (ภ.1) < ขป. **ทรนง** *dranañ* /tronnoŋ/ “ฮึกเหิม, ร้าย, ทะนง”, พจน. ทรนง *dranañ* /tho:raʔnoŋ/ “ทะนง”
- ทรหิง *drahiñ* /tho:raʔhuñ/ “เสียงเอ็ดอึง อ้ออึง” (ภ.1) < ขป. **ทรหิง** *drahiñ* /trohiŋ/ “อ้ออึง, เซ้งแซ่, หูหนวก, หูอื้อ”, พจน. ทรหิง *drahiñ* /tho:raʔhuñ/ “(กลอน) ว. นาน; เสียงเอ็ดอึง”
- ทรุด *drut* /sút/ “จมลงหรือลดลงกว่าระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้านทานไม่พอ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ทรุด** *drut* /trut/ “ยุบลง, ต่ำลง”, พจน. ทรุด *drut* /sút/ “ก. จมลงหรือลดลงกว่าระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้านทานไม่พอ, ยุบลง, มีฐานะตกต่ำกว่าเดิม, เรียกอาการไข้ที่หนักลงไปกว่าเดิม ว่า ไข้ทรุด”
- โตรม *drom* /so:m/ “เสื่อมสภาพเดิม, ราบลง, ยุบลง, ถดถอย, ลด, แห้งเหี่ยว, หด” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **โตรม** *drom* /troom/ “โตรม, ราบลง, ยุบลง, ถดถอย, ลด, แห้งเหี่ยว, หด”, พจน. โตรม *drom* /so:m/ “ก. เสื่อมสภาพเดิม; ทำให้ยวบลง”
- ทำรุด *dāmrut* /thamrút/ “ยุบลง, ต่ำลง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ทำรุด** *damrut* /tumrut/ “ทำให้ทรุดลง, ยุบลง, กดไว้”
- ทำลาย *dāmlāy* /thamlaj/ “ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป” (ภ.2) < ขป. **ทำลาย** *dāmlāy* /tumliəy/ “ทำให้ทำลาย ทำให้แตกให้พัง ทำลาย”, พจน. ทำลาย *dāmlāy* /thamlaj/ “ก. อาการที่ทำให้สิ่งซึ่งเป็นกลุ่มก้อนแตกหักหรือพังกระจัดกระจาย, ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป”
- เทียบ *dīeyp* /thīap/ “เอามาให้ใกล้ ชิด หรือติดกัน” (ภ.1) < ขป. **เทียบ** *diep* /tiəp/ “ใกล้, จวน” พจน. เทียบ *dīeyp* /thīap/ “1 ก. เอามาให้ใกล้ ชิด หรือติดกัน, เปรียบ; จัด, แต่ง; ชิมอาหารหรือยาโดยเจ้าพนักงานก่อนที่จะถวายพระมหากษัตริย์เพื่อป้องกันสิ่งที่เป็นพิษ ในคำว่า เทียบเครื่อง เทียบพระโอสถ”
- ธรรมเนียม *dharrmniēym* /thamniam/ “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง” (ภ.1) < ขป. **ธรรมเนียม** *damniem* /tumniəm/ **ธรรมเนียม** *damnim* /tumnim/ “ธรรมเนียม กฎ แบบอย่างที่นิยมกัน”, พจน. ธรรมเนียม *dharrmniēym* /thamniam/ “น. ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง”

- ธำรง *dhāmraṅ* /thamroŋ/ “ทรงไว้, ชูไว้, เครื่องทรงของกษัตริย์, อาวุธ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **จฺรฺยฺ** *damraṅ* /tʉmrǎŋ/ “1. ทรวดทรง สันฐานรูปทรง, 2. เครื่องทรงของกษัตริย์”, พจน. **ธำรง** *dhāmraṅ* /thamroŋ/ “ก. ทรงไว้, ชูไว้”
- บรรเทา *parrdau* /banthaw/ “ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายลง” (ภ.2) **บันเทา** *pāndau* /banthaw/ “ทุเลา, ทำให้ทุเลา, ผ่อนคลาย, ทำให้ผ่อนคลายลง” (ภ.2) < ขป. **บฺรฺธา** *pando* /bantoo/ “บรรเทาทำให้ออกมา, ทำให้ลดลง, *อาการที่สงบลง*”, พจน. **บรรเทา** *parrdau* /banthaw/ “ก. ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายลง, เบบางหรือทำให้เบบบางลง, ประเทา ก็มี”
- บรรลอม *parrlom* /banlo:m/ “ประโลม, ทำให้พึงใจ” (ภ.2) < ขป. **บฺรฺเณษ** *pralom* /pralaom/ “ปะเหลาะ, เล้าโลม, ล่อหลอกโดยกลอุบาย”, พจน. **บรรลอม** *parrlom* /banlo:m/ “ก. ประโลม, ทำให้พึงใจ”
- บรรณ *parrī* /banlu:/ “เปล่งเสียงดังก้อง” (ภ.1) < ขป. **บฺรฺฐิ** *panī* /banlɔi/ “แผดเสียง, บั่นลือเสียง”, พจน.พบรูป **บันลือ** *panī* /banli:/ “เปล่งเสียงดังก้อง”
- บรรสาน *parsān* /bansā:n/ “ทำให้ติดกัน, ทำให้สนิทกัน, เชื่อม, รััด, ผูกไว้” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **บฺรฺฎฺ** *pansār* /bansaa/ “รอยบัตกรี, บัตกรี, ประสาน”, พจน. **บรรสาน** *parsān* /bansā:n/ “(กลอน; แผลงมาจาก ประสาน) ก. ทำให้ติดกัน, ทำให้สนิทกัน, เชื่อม, รััด, ผูกไว้”
- บําราศ *pāmṛās* /bamrâ:t/ “หายไป, จากไป, พრაกไป, ปราศจาก” (ภ.2) **บําราศ** *pāmṛās* /bamrâ:t/ [ทำให้พลัดพราก, พราก] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **บํภส** *pamrās* /bamraah/ “ทำให้พลัดพราก”, พจน. **บําราศ** *pāmṛās* /bamrâ:t/ “ก. หายไป, จากไป, พรากไป, ปราศจาก, โบราณเขียนเป็น บําราศ ก็มี”
- ประชุม *prahjum* /pràʔchum/ “มารวมกันหรือเรียกให้มารวมกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, มาร่วมพบกันเพื่อปรึกษาหารือ, โดยปริยายใช้หมายถึงเอาสิ่งที่เป็นประเภทเดียวกันมารวมกัน, บางทีใช้หมายความอย่างเดียวกับชุมนุม” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **บฺรฺฉิ** *prajum* /pracum/ “ประชุม, รวบรวม, ชุมนุม”, พจน. **ประชุม** *prahjum* /pràʔchum/ “ก. มารวมกันหรือเรียกให้มารวมกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, มาร่วมพบกันเพื่อปรึกษาหารือ, โดยปริยายใช้หมายถึงเอาสิ่งที่เป็นประเภทเดียวกันมารวมกัน, บางทีใช้หมายความอย่างเดียวกับชุมนุม”
- ประมง *prahmaṅ* /pràʔmoŋ/ “การจับสัตว์น้ำ” (ภ.1) < ขป. **บฺรฺยฺ** *pramaṅ* /pramaŋ/ “เหยี่ยว, ขากรไร, ชาวประมง”, พจน. **ประมง** *prahmaṅ* /pràʔmoŋ/ “น. การจับสัตว์น้ำ; คนเลี้ยงชีพในทางจับสัตว์น้ำ เรียกว่า ชาวประมง พวกประมง; ประมง ก็ใช้ ก. ดำน้ำหาปลา”
- ประยูร *prahyūr* /pràʔju:n/ “เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล” (ภ.2) < ขป. **บฺรฺยฺ** *prayūr* /prayuu/ “วงศ์ตระกูล”, พจน. **ประยูร** *prahyūr* /pràʔju:n/ “น. เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล”

- ประลอง** *prahlān* /pràʔlɔːŋ/ “ทดสอบความรู้ความสามารถด้วยการต่อสู้หรือแข่งขันกัน, ซ้อมรบ”
(ภ.1) < ขป. **ប្រលង** *pralañ* /pralaŋ/ “สอบ, สอบไล่, ประลอง, แข่งกัน, ลอง, วัดฝีมือ”,
พจน. **ประลอง** *prahlān* /pràʔlɔːŋ/ “ก. ทดสอบความรู้ความสามารถด้วยการต่อสู้หรือ
แข่งขันกัน”
- ปรับ** *prāp* /pràp/ “บอก, เล่า” (ภ.2) < ขป. **ប្រាប់** *prāp* /prap/ “บอก”, พจน. **ปรับ** *prāp* /pràp/
“1 ก. บอก, เล่า”
- ผดุง** *phtuñ* /phàʔduŋ/ “ประดุง, ค้ำ, ค้ำจุน, ระวัง, อุดหนุน” (ภ.2) < ขป. **ផ្ដង** *phtuñ* /pdɔŋ/ “ผดุง,
ค้ำ, ค้ำจุน”, พจน. **ผดุง** *phtuñ* /phàʔduŋ/ “ก. ประดุง, ค้ำ, ค้ำจุน, ระวัง, อุดหนุน”
- ผเดิม** *phateim* /phàʔdɔːm/ “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ផ្ដើម**
phɔem /pdaəm/ “เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”, พจน. **ผเดิม** *phateim* /phàʔdɔːm/ “ก.
ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”
- ผลง** *phlan* /phlɔŋ/ “ปลิดปลง, ฆ่าให้ตาย” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ប្លង់** *plan* /plaŋ/ “ตาย”, พจน.
ผลง *phlan* /phlɔŋ/ “ก. ปลิดปลง, ฆ่าให้ตาย”
- ผลาญ** *phlāñ* /phlāːn/ “ทำลายให้หมดสิ้นไป” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ផ្ដាញ** *phlāñ* /plaañ/ “ผลาญ,
ทำให้พินาศ, หมดเหว”, พจน. **ผลาญ** *phlāñ* /phlāːn/ “ก. ทำลายให้หมดสิ้นไป, บางที่หมายถึง
ทำลายทรัพย์สินสมบัติให้หมดสิ้นไป”
- ผลง** *phleen* /phlɛːŋ/ “ยิง (ศร)” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ផ្ដែង** *phlaen* /plaen/ “ยิง (ศร)”, พจน.
ผลงศร *phleen sar* /phlɛːŋ sɔːn/ “ก. ยิงลูกธนูออกไปด้วยแรงแห่งฤทธิ์”
- ผसान** *phsān* /phàʔsǎːn/ “ประसान” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ផ្ដុំរាវ** *phsār* /psaa/ “มัดกรี้, เชื่อม”,
พจน. **ผसान** *phsān* /phàʔsǎːn/ “ก. ประसान”
- พงา** *bnā* /pháʔŋaː/ [หญิงผู้เป็นที่รัก] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **បំរា** *bamñā* /pumŋiə/ “ที่รัก”, พจน.
พงา *bnā* /pháʔŋaː/ “น. นางงาม ว. สวย, งาม”
- พิโตร** *bitor* /phíʔdoːn/ “ฟุ้งไป (ใช้แก่กลืน)” (ภ.2) < ขป. **ពិដោរ** *biɔr* /pidao/ “หอมฟุ้ง”, พจน.
พิโตร *bitor* /phíʔdoːn/ “ก. ฟุ้งไป (ใช้แก่กลืน)”
- เยียงผา** *yieyñphā* /jiaŋphǎː/ “ชื่อสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม” (ภ.1) < ขป. **លៀងភា** *lienbhā* /liəŋbhiə/
“เลียงผา”, พจน.พบทั้งรูป **เลียงผา** *lieyñphā* /liaŋphǎː/ และ **เยียงผา** *yieyñphā* /jiaŋphǎː/
สำหรับความหมายของ **เยียงผา** พจน.ระบุว่าให้ดูที่ **เลียงผา** *lieyñphā* /liaŋphǎː/
- ระกำ** *rahkām* /ráʔkam/ “(1) ชื่อไม้ต้นขนาดเล็ก” (ภ.2) พจน. **ระกำ** *rahkām* /ráʔkam/ “1 น.(1) ชื่อไม้
ต้นขนาดเล็กชนิด *Cathormion umbellatum* (Vahl) Kosterm.ในวงศ์ Leguminosae ดอกสีขาว
ฝักแบนบิดเป็นวง, มะขามแขก ระกำนา หรือ ระกำป่า ก็เรียก”

ระมัด *rahmāt* /rǎʔmâ:t/ “แรด” (ภ.2) < ขป. **รยาส** *ramās* /romiəh/ “แรด”, พจน. **ระมัด** *rahmāt* /rǎʔmâ:t/ “น. แรด”

ระลอก *raḥḷaq* /rǎʔlō:k/ “คลื่นขนาดเล็ก” (ภ.1, ภ.2) **ระลอก** *ralak* /rǎʔlō:k/ “คลื่นขนาดเล็ก” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **รลค** *ralak* /rolwəq/ “คลื่นขนาดเล็ก”, พจน. **ระลอก** *raḥḷaq* /rǎʔlō:k/ “1 น. คลื่นขนาดเล็ก”

ระลูง *raḥluñ* /rǎʔluŋ/ “ระลูง, ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง” (ภ.2) < ขป. **รลญ** *lanlan'* /lǎənlǎəŋ/ “เว้งว้าง ลิบ ๆ เศร้าโศก โดดเดี่ยว”, พจน. **ระลูง** *raḥluñ* /rǎʔluŋ/ “ระลูง, ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”

ระล่ำ *raḥsām'* /rǎʔsəm/ “กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ” (ภ.1) < ขป. **รล่ำ** *rasāp'* *rasāy* /rosap rosaay/ “ระล่ำระล่ำ, โดยเฉพาะความคิดความพยายาม”, พจน. พบรูป **ระล่ำระล่ำ** *raḥsām'* /rǎʔsəm rǎʔsǎj/ ก. กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, แดกระล่ำระล่ำ; วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ”

ระแหง *raḥheen* /rǎʔhě:ŋ/ “รอยแตกขนาดแคบ ๆ ของแผ่นดินเป็นต้น ที่แยกออกจากกัน” (ภ.1) < ขป. **รหะง** *rahaen* /rohaen/ “ถ้าธารระหว่างหิน หรือรอยแตกกระแหงระหว่างหิน ที่ไหลริน ๆ หรือเปียกชื้นไม่ขาด”, พจน. **ระแหง** *raḥheen* /rǎʔhě:ŋ/ “น. รอยแตกขนาดแคบ ๆ ของแผ่นดินเป็นต้น ที่แยกออกจากกัน”

ระอา *raḥ-ā* /rǎʔʔa:/ “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **รอา** *ra-ā* /roqaa/ “ระอา, เข็ด, เบื่อ”, พจน. **ระอา** *raḥ-ā* /rǎʔʔa:/ “ก. เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ, ระอิดระอา ก็ว่า”

ระอุ *raḥ-u* /rǎʔʔu:/ “ร้อนมาก, สุกทั่ว” (ภ.1) < ขป. **รอุ** *ra-uh* /roqoh/ “ความชุ่มชื้นของสมอง ใจ ความร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ”, พจน. **ระอุ** *raḥ-u* /rǎʔʔu:/ “ว. ร้อนมาก ในความว่า อากาศร้อนระอุ แผ่นดินร้อนระอุ; สุกทั่ว”

รัญจวน *rāñcvan* /rancuan/ “ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง” (ภ.1) < ขป. **รญจวน** *rañjuol* /rumcuəl/ “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ”, พจน. **รัญจวน** *rāñcvan* /rancuan/ “ก. ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง”

ลอง *lañ* /lɔ:ŋ/ “การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไรหรือใช่หรือไม่, ทดสอบความสามารถหรือคุณภาพว่าพอดีหรือเหมาะสมหรือไม่” (ภ.1) < ขป. **ลน** *lan* /lɔwŋ/ “ลอง, พยายาม”, พจน. **ลอง** *lañ* /lɔ:ŋ/ “2 ก. การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไรหรือใช่หรือไม่; ทดสอบความสามารถหรือคุณภาพว่าพอดีหรือเหมาะสมหรือไม่; หยั่งท่าที”

ละเมาะ *lahmaq* /lá?mó?/ “หมูไม้ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่งเป็นหย่อมๆ” (ภ.1) < ขป. **រពា:**

rapoh /rɔbah/ “ป่าหย่อมเล็กๆ”, พจน. ละเมาะ *lahmaq* /lá?mó?/ “1 น. หมูไม้ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่งเป็นหย่อมๆ, บางที่เรียกว่า เกาะ, ถ้ามีลักษณะเป็นป่า เรียกว่า ป่าละเมาะ”

เลญจ *leñcañ* /le:ncoŋ/ “ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่งในสกุล *Nymphaea*” (ภ.1) < ขป. **លំចង់** *lamcañ'*

/lumcañ/ “ลินจง, ดอกบัวชนิดหนึ่งมีสีขาบ”, ในพจน. พบรูป ลินจง *liñcañ* /lincoŋ/ “น. ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่งในสกุล *Nymphaea* เลนจง ก็เรียก”

โลด *lot* /lô:t/ “โดดให้ตัวลอยสูงขึ้น” (ภ.1) < ขป. **លោត** *lot* /loot/ “กระโดด, โผน, โจน”, พจน.

โลด *lot* /lô:t/ “1 ก. โดดให้ตัวลอยสูงขึ้น”

จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า คำในกลุ่มนี้เป็นคำที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายน้อยมาก เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า คำเหล่านี้มักเป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นคำที่ใช้ทั่วไป ไม่ได้พบเฉพาะในวรรณคดีเท่านั้น อนึ่งคำในกลุ่มนี้มีการใช้ในความหมายตรงตัว หรือไม่ได้ใช้ในความหมายเปรียบเทียบจึงทำให้มีความแตกต่างไปจากภาษาต้นทางน้อยมาก

2.2 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว จากข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า คำจำนวนหนึ่งมีความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว คำในกลุ่มนี้อาจแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นที่ 1 คำที่พบรูปในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 แต่มีความหมายไม่สัมพันธ์กับความหมายที่ใช้ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ประเด็นที่ 2 คือ มีคำยืมภาษาเขมรบางคำที่ไม่ปรากฏรูปในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพัฒนาการในการสะกดคำในภาษาไทย ผู้วิจัยใช้วิธีการเทียบความหมายของคำในบริบทกับความหมายของคำในพจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม 1-5 (2517-2528)

ผลการเทียบความหมายพบว่า การนำความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันมาใช้ในบริบทนั้น ช่วยให้เข้าใจความหมายของเนื้อหาได้ดีขึ้น และควรมีการเพิ่มคำและความหมายนั้นๆ ในพจนานุกรมไทยต่อไปด้วย

การนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้คล้ายคลึงกับกลุ่มแรก คือ นำเสนอคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ทั้งรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร พร้อมทั้งนำเสนอความหมายที่ควรจะเป็นตามบริบท ในเครื่องหมาย [ ] ผู้วิจัยระบุสมัยที่แต่ง โดย ภ.1 หมายถึงคำนั้นพบในส่วนที่แต่งสมัยอยุธยา ส่วน ภ.2 หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ตามด้วยเครื่องหมาย < เพื่อแสดงที่มาของคำ รูปคำศัพท์ภาษาเขมร รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบัน ในกรณีที่พบรูปคำในภาษาเขมรโบราณหรือเขมรสมัยกลาง ผู้วิจัยจะแสดงรูปคำภาษาเขมรโบราณหรือเขมรสมัยกลาง พร้อมความหมายไว้ด้วย ทั้งนี้ความหมายของคำภาษาเขมรโบราณหรือเขมรสมัยกลางนี้ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับความหมายของคำยืม

ในกรณีที่คำยืมภาษาเขมรมีรูปมากกว่าหนึ่งรูปหรือมีรูปแปร หากมีความหมายตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในสมุทโฆษคำฉันท์ คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรจะมีรูปแปรรูปใดบ้าง หากจำเป็นต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับศัพท์คำยืมนั้นๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในย่อหน้าถัดไป เพื่อให้เห็นชัดเจน และอ่านง่าย

ในกรณีที่คำยืมบางคำที่ในบริบทหนึ่งมีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในภาษาเขมรปัจจุบัน ขณะที่ในอีกบริบทหนึ่งมีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยจะระบุว่า ดูคำว่า... ในหัวข้อ 2.3 เอาไว้ด้วย เพื่อให้ทราบว่าคำที่สัมพันธ์กันในลักษณะดังกล่าวอยู่

คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว มีดังต่อไปนี้

กำเดา *kām̐tau* /kamdaw/ [ความร้อน, ร้อนรน, เป็นทุกข์]” (ภ.1) < ขป. **กำเฝ้า** *kam̐tau* /kamdaw/ “ทำให้ร้อน, อุณหภูมิร้อน, ไอของร้อน, ความร้อน”, พจน. พบว่า **กำเดา** *kām̐tau* /kamdaw/ มีความหมายว่า “น. เลือดที่ออกทางจมูก เรียกว่า เลือดกำเดา; แพทย์แผนโบราณเรียกไข้ชนิดหนึ่งที่เกิดจากหวัดว่า ไข้กำเดา” แต่จากบริบทสมุทโฆษคำฉันท์พบว่า **กำเดา** *kām̐tau* /kamdaw/ ควรมีความหมายว่า [ความร้อน, ร้อนรน, เป็นทุกข์]” ซึ่งเป็นความหมายที่ใกล้เคียงกับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบัน ดังในบริบทต่อไปนี้

ปางไท้พุทธางกูร	อดุลยโลกโมลี
สถิตบนพระมนทีร์	รัตนราชอุทยานสถาน
ด้วยยอดยุพินทรพิณ-	ทุมดีสุตามาลย์
ยามเมื่อมีชฌติกาล	กำเดารัศมีรวี

(สมุท. ภ. 2, บ. 1468 - 1469)

บริบทที่ยกมานี้เป็นตอนที่พระสมุทโฆษประทับอยู่กับนางพินทุมดีในพระราชอุทยาน ในเวลากลางวัน ท่ามกลางความร้อนแห่งแสงพระอาทิตย์

ฉันไฉครไลและบแสดง	กิจแจ้งตำแหน่งดำเนียร
ยังตู่ทุกผู้่อจรเจริญ	อูระเร้ากำเดาศลย์

(สมุท. ภ. 2, บ. 1575)

บริบทที่ยกมานี้เป็นตอนที่พระสมุทโฆษและนางพินทุมดีหายไป บรรดาเสนาอำมาตย์ต่างพากันตกใจและต่างรำพันว่า “เหตุใดจึงได้เสด็จไปที่แห่งใดโดยไม่แจ้งแก่เหล่าข้าผู้กำลังโศกาอาดูร ในใจมีแต่ความร้อนรุ่ม” ในบริบทนี้ก็ต้องการใช้ **กำเดา** *kām̐tau* /kamdaw/ ในความหมายเปรียบมากกว่าความหมายตรงตัว

กรเลียด *kraliəyt* /kràʔliət/ [ปลิ้นปล้อน] (ภ.2) < ขป. **กรเจฺยฺ** *kraləc* /kraləc/ “บิดพลั่ว, บิดเปื้อน” พบในคำซ้อน **กรเจฺยฺกรเจฺยฺ** *kraləc kraluc* /kraləc kraloc/ “ปลิ้นปล้อน” ไม่พบคำนี้ใน พจน. คำนี้พบในบริบทต่อไปนี้

แม่หม้ายมากทรัพย์นับแสน

ฤาใครกลัวแคลน

กรเลียด ขเบียดปีทา

(สมุทร. ภ. 2, บ. 1825)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่นางพินทุมดีพลัดกับพระสมุทรโฆษในสายน้ำ เมื่อขึ้นฝั่งได้นางก็คร่ำครวญ ถึงพระสวามี หากพิจารณาว่าคำว่า **กรเลียด** *kraliəyt* /kràʔliət/ ในที่นี้เป็นคำยืมภาษาเขมร และใช้ตามความหมายในเขมรปัจจุบัน **กรเจฺยฺกรเจฺยฺ** *kraləc kraluc* /kraləc kraloc/ “ปลิ้นปล้อน” แล้ว ในบทนี้อาจถอดความได้ดังนี้ “แม้จะเป็นหม้ายมีทรัพย์มากเพียงใด ก็คงไม่มีใครเกรงกลัว คงจะมี(คน)ปลิ้นปล้อนมาเบียดเบียนรังแกเอาได้”

กระลาย *krahlāy* /kràʔla:j/ [กลาย] (ภ.1) < ขป. **กฺลาญ** *klāy* /klaay/ “กลาย, กลับกลาย” ไม่พบ คำนี้ใน พจน.

กันทุย *kānduy* /kanthuj/ [ทาง] (ภ.1) < ขป. **กนฺตฺย** *kanduy* /kantuy/ “ทาง” ไม่พบคำนี้ใน พจน.

กันเอา *kān-au* /kanʔaw/ [ร้องกังวาน] (ภ.1) < ขป. **กรเภา** *kra-au* /kraəaw/ “ร้องกังวาน” พจน. พบรูป **กันเอา** *kān-au* /kanʔaw/ และ **กรรเอา** *karr-au* /kanʔaw/ “ว.กลมกล่อม”

ขนาง *khnān* /khàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สองจิตสองใจ] (ภ.1, ภ.2), **อางขนาง** *ānkhnān* /ʔa:ŋ khàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สองจิตสองใจ] (ภ.1) < ขป. **กานฺฆาน** *ānkhnān* /qaan̄ knaan̄/ “ลั้งเล, สองจิตสองใจ”, พจน. พบ **ขนาง** *khnān* /khàʔnǎ:ŋ/ “ก. กระดาก, อาย” และ **อางขนาง** *ānkhnān* /ʔa:ŋkhàʔnǎ:ŋ/ ความหมายเดียวกัน

ขยองเหียร *khyāñhīer* /khàʔjǎ:ŋhīan/ [ชื่อหอยชนิดหนึ่ง] (ภ.1) < ขป. **ขฺยงฺเขฺยฺ** *khyāñ hien* /kyaaŋ hieŋ/ “หอยชนิดหนึ่ง (จิตร ภูมิศักดิ์, 2548: 57-62)”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

คม *gam* /khom/ [ประโคม] (ภ.1) < ขป. **ปรกฺ** *pragam* /prakum/ “ประโคม เล่นดนตรีครี๋มดั่งใช้ **ปรกฺ** **ปรกฺ** ประโคมหรือเล่นดนตรี”, พจน. พบเฉพาะรูป **ประโคม** *prahgom* /pràʔkho:m/

คคิก *gagik* /kháʔkhuúk/ [เสียงลมพัดหรือน้ำไหล] (ภ.1) < ขป. **คคิก** *gagik* /kəkik/ “เสียงลมพัดหรือน้ำไหล” คำว่า **คคิก** *gagik* /kháʔkhuúk/ พบในบริบทต่อไปนี้

ชลเซระชาเรธาธาร

ศิริไหลคคิกคลา

ฟองพัดกำจัดผา

ก็กำจายคือมุขมาศ

(สมุทร. ภ. 1, บ. 1278)

ครลุก *graluk* /khráʔlú:k/ [ปะปน, สับสนอลหม่าน] (ภ.1) < ขป. **สุกฺกรลุก** *sukgraluk* /suk kroluk/ “ผสมปนเป, ปะปน, คลุกคลี, หยาบๆ, สรุ่ยสรุ่ย, ไม่มีจาริตประเพณี”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จง *cañ /coŋ/* [ต้องการ, ปรารถนา] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ចង់** *cañ' /caŋ/* “อยาก, ใคร่, ใฝ่” ใน สมุทร. ภ.

1 ยังคงพบว่า **จง** *cañ /coŋ/* ใช้ในความหมาย [ต้องการ, ปรารถนา] ดังในบริบทต่อไปนี้

กูนีกับมิ่งจักวัดแวง   กันจรงรู้แรง

บัดนี้บนานอย่าหนี

(สมุทร. ภ. 1, บ. 172)

บทที่ยกมาเป็นตอนเบิกโรง 3 เล่นชวาแทงหอก เป็นตอนที่นักสู้ร้องทำท่ายกกัน **จง** *cañ /coŋ/* ในที่นี้ยังคงเป็นคำกริยาแสดงความปรารถนาของผู้พูดที่จะเห็นว่าผู้ใดจะเป็นฝ่ายชนะ

จรรจวน *carrcvan /cancuan/* [เสียงร้องของสัตว์] (ภ.1) < ขป. **ចក្ខុញ** *cañcuoñ /cañcuoñ/* “เสียงร้องเล็กแหลมของช้าง” (Guesdon, 1930: 379), ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จรรแจก *carrceek /cancè:k/* [พูดคุยเสียงดัง] (ภ.1) **แจจรร** *ceecarr /ce:can/* [พูดคุยเสียงดัง] (ภ.2) < ขป. **ជជែក** *jajaek /coceek/* “เถียง, ถกเถียง”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จรล่ง *cralañ' /cà'ra'ra'lon/* [ลึกลับ, สูงลิบ] (ภ.2) < ขป. **ស្រលួង** *sraluñ /sraloun/* “ลึกลับ, สูงลิบ”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จรลุง *craluñ /cà'ra'ra'lun/* [ปะปนกัน, คละกัน] (ภ.1) < ขป. **ច្រឡង** *craluñ /cralon/* “ปะปนกัน, คละกัน”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จรหล่า *cralām' /cà'ra'ra'lām/* [ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน] (ภ.1) < ขป. **ច្រឡំ** *cralam /cralam/* “ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

จรวจ *crvac /cruat/* [แหลม] (ภ.1) < ขป. **ស្រួច** *sruoc /sruoc/* “แหลม”, พจน. พบรูป **จรวจ** *crvac /cruat/* “(แบบ) ก. กรวด, หลังกน้ำ” แต่ความหมายไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบท จึงเสนอว่า คำนี้ น่าจะมีความหมายสัมพันธ์กับคำภาษาเขมรปัจจุบัน **ស្រួច** *sruoc /sruoc/* “แหลม” มากกว่า

จวน *cvan /cuan/* [สัมผัส] (ภ.1) < ขป. **ជួន** *juon /cuon/* “คล้องจอง” คำว่า **จวน** *cvan /cuan/* ใน พจน. ไม่พบความหมาย “สัมผัส, คล้องจอง”

ชรริน *jarin /chá'ra'ra'rin/* [เป็นเงา, แฉวาว] (ภ.1) < ขป. **ស្រិល** *sril /srəl/* “เป็นเงา, แฉวาว”, พจน.

ชรริน *jarin /chá'ra'ra'rin/* “(กลอน) ก. ประดับ”

ชรโลง *jraloñ /chá'ra'ra'lon/* [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง] (ภ.1) < ขป. **ឆ្លូញ** *chlūñ /clouñ/* “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง คล้ายกับปลากระต๊องแต่เล็กกว่า” (ฤๅษาสรรพคุณฤๅษ, 1967: 239), ไม่พบคำนี้ใน พจน. พบในบริบทสมุทรโฆษคำฉันท์ดังต่อไปนี้

รากกล้วยหางกิวแลกูเรา

ปลาแขนงเขา

แลกดชรโลงโห่งหาย

(สมุทร. ภ. 1, บ. 510)

ในบทที่ยกมาเป็นการพรรณนาปลาชนิดต่างๆ จึงน่าจะเชื่อว่า คำว่า **ชรโลง** *jraloŋ /chá?rá?loŋ/* จะหมายถึงชื่อปลาชนิดหนึ่ง

โครก *jrok /chá?rô:k/* [โครก, โซก, ทำให้เปียกชุ่ม, ชุ่ม] (ภ.1) < ขป. **แจก** *jok /cook/* “โครก, โซก, ทำให้เปียกชุ่ม, ชุ่ม”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

ชำเนียร *jāṃṇīeyr /chamnian/* [ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน] (ภ.1) **ชรเนียร** *jrāṇīeyr /chà?rá?ṇian/* [ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือผาน] (ภ.1) < ขป. **ចំនៀវ** *camnier /camniə/* “ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน”, ใน พจน. พบรูป **ชำเนียร** *jāṃṇīeyr /chamnian/* “1 ว. แก่, คร่ำคร่า, ขำรุต (เพลงมาจาก เขียร) 2 ว. ว่องไว, เก่ง, เขียว (เพลงมาจาก เขียร) ซึ่งมีความหมายไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบท ผู้วิจัยจึงเสนอว่า **ชำเนียร** *jāṃṇīeyr /chamnian/* ในสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะหมายถึงขึ้นหมากมากกว่า ดังในตัวอย่างต่อไปนี้

หลากพานมกรราชา

หลากรสมมสลา

ชำเนียรชรเนียรอมอร

(สมุทร. ภ.1, บ.611)

จากบริบทที่ยกมา จะเห็นว่า ทั้ง **ชำเนียร** *jāṃṇīeyr /chamnian/* และ **ชรเนียร** *jrāṇīeyr /chà?rá?ṇian/* น่าจะเป็นคำแปรที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมรคำเดียวกัน คือ **ចំនៀវ** *camnier /camniə/* และน่าจะสื่อความหมายเหมือนกับคำต้นทางภาษาเขมร คือ “ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน” ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่ารูปคำ และความหมายของ **สลา** *slā /sà?lā:/* “หมาก” และวัฒนธรรมการกินหมากในบริบทนี้ช่วยให้เชื่อมโยงความหมายของรูปคำทั้งสองไปที่คำภาษาเขมรว่า **ចំនៀវ** *camnier /camniə/* “ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผาน”

แจง *jeəŋ /cheŋ/* [ค้ำ, ยัน] (ภ.1) < ขป. **ជ្រាំង** *jrəəŋ /creəŋ/* “ค้ำ, ยัน”

โชมโรม *jomrom /cho:mro:m/* [รุ่มล่อม, แห่ล่อม] (ภ.1) < ขป. **ចោមរោម** *comrom /caom room/* “รุ่มล่อม, แห่ล่อม”

ซรั้ง *jrāŋ /saŋ/* [ชืด] (ภ.1) < ขป. **ស្រាំង** *srāŋŋ /sraŋ/* “ชืด”

ชราบ *jrāp /sā:p/* [ชิมซาบ, แทรก, ชิมซับ] (ภ.1) < ขป. **ជ្រាប** *jrāp /criəp/* “ชิมซาบ, แทรก, ชิมซับ, ซาบ(ซึ้ง), เข้าใจ”

ชรอก *jrək /sô:k/* [เข้าอาศัย, ฟังฟังอาศัย] (ภ.1) < ขป. **ជ្រក** *jrək /crouk/* “เข้าอาศัย ฟังฟังอาศัย”

ตระโถม *trəhpom /trə?bo:m/* [อุ่ม] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **បាម** *pam /baam/* “คำใช้กับ **ปี** *pi /bəy/* อุ่ม”, พจน. พบคำว่า **ตระโถม** *trəhpom /trə?bo:m/* มีความหมายว่า “โลมเล้า, กอด” อย่างไรก็ตาม ความหมายของคำว่า **ตระโถม** *trəhpom /trə?bo:m/* ใน พจน. ไม่สอดคล้องกับความหมายของคำที่พบในบริบทสมุทรโฆษคำฉันท์ดังนี้

ปางที่ตระโถมอนุชอุ้ม

แลตระกองเจ้าคลาไคล

เล่นแหล่งอรัญพนไศล

สรนุกนิสบสถาน

(สมุทร.ภ.1, บ.1405)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พิทยาธรธนาภิมุขกำลังคร่ำครวญถึงตอนที่อุ้มเมียรักเหาะไปยังป่าเขาลำเนาไพรไปเที่ยวเล่นยังที่ต่างๆ โดยจะเห็นว่ามีความว่า **อุ้ม** *um² /ʔúm/* อยู่ในบริบทนี้ด้วย ดังนั้น คำว่า **ตระโถม** *trahpom /tràʔbo:m/* จึงไม่น่าจะมีความหมายว่า “โลมเล้า, กอด”

ตระพอง *trahpañ /tràʔpho:ŋ/* [คันธนู] (ภ.1) < ขป. **ทรพณ** *trapañ /trabooŋ/* “คันธนู” (Daniel, 1985: 176), ใน พจน. พบคำว่า **ตระพอง** *trahpañ /tràʔpho:ŋ/* มีความหมายว่า “น. ส่วนที่ชูขึ้นเป็นปุ่ม 2 ข้างหัวข้าง, กะพอง กระจพอง หรือ ตะพอง กี่ว่า” อย่างไรก็ตามความหมายของคำว่า **ตระพอง** *trahpañ /tràʔpho:ŋ/* ใน พจน. ไม่สอดคล้องกับความหมายของคำที่พบในสมุทรโฆษ คำฉันท์ ดังนี้

นายม้าขึ้นม้าคือภมร

โตมรกับกร

สรพายทั้งแล่งทองผยอง

นายรถแข่งขึ้นรถทอง

ยืนยันในตระพอง

แลกุมกัทธน์ร้อนรำ

นายช้างขึ้นช้างไคสดำ

เฉวียงกุมขอคำ

กระลิ่งกระลอกฉายแสง

(สมุทร.ภ.1, บ.272-4)

ทั้งสามบทที่ยกมาเป็นการบรรยายเกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่บังคับพาหนะต่างๆ ได้แก่ ม้า รถ และ ช้าง ตามลำดับ ในบทที่กล่าวถึงนายรถ ได้ระบุไว้ว่านายรถได้ “กุมกัทธน์ร้อนรำ” จึงเห็นว่าคำว่า **ตระพอง** *trahpañ /tràʔpho:ŋ/* ไม่น่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับช้าง แต่น่าจะหมายถึง [คันธนู] มากกว่า

ตระล่ง *trahlan¹ /tràʔlòŋ/* [สว่างเป็นดวงกลม] (ภ.1) < ขป. **ทรลูน** *traluñ /tralouŋ/* “สว่างเป็นดวงกลม” ไม่พบคำนี้ใน พจน. คำว่า **ตระล่ง** *trahlan¹ /tràʔlòŋ/* พบในบริบทต่อไปนี้

พระยิงเปนมพัดพา

สว่างเมฆา

และแลตระล่งทุกทิศ

(สมุทร.ภ.1, บ.1076)

คำว่า **ตระล่ง** *trahlan¹ /tràʔlòŋ/* มีความหมายสัมพันธ์กับบริบทที่กล่าวถึงพระสมุทรโฆษที่แผลงศรมากก็เป็นลมพัดให้ท้องฟ้าสว่างไปทุกทิศ

ตระศักดิ์ *trahsāk(ti) /tràʔsàk/* [แผ่ขยาย, ปกคลุม] (ภ.1, ภ.2) **ตระลัก** *trahsāk /tràʔsàk/* [แผ่ขยาย, ปกคลุม] (ภ.1) < ขป. **ทรสาก** *trasāk /trasaaq/* “แผ่ขยาย, ปกคลุม” (Guesdon, 1930: 716), ใน พจน. พบคำว่า **ตระลัก** *trahsāk /tràʔsàk/* “(กลอน) ว. งามสง่า; ไพเราะ” ซึ่งมีความหมายไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบทต่อไปนี้

สุริยแสงครแลงจรัส
พริ้มพรายทั้งอากาศ

จรัสรัศมีโอภาส
ตระศักดิ์คือแสงไฟ
(สมุท.ภ.1, บ.1265)

ตระหลบ *trahhlap* /tràʔlòp/ [กลับ, ตลบ, ฟุ้ง, อบอวล] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ทฺรฎฺฐบฺ** *tralap* /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลบ”

ตรุม *trum* /trum/ [ชื่อหอยชนิดหนึ่ง] (ภ.1) < ขป. **ทฺรัม** *gram* /krum/ “ชื่อหอยชนิดหนึ่ง”, ไม่พบคำนี้ใน พจน. ในสมุทโฆษคำฉันท์พบในบริบทต่อไปนี้

นกจอกบอกเพื่อนมาปล้น ค้อนหอยหากัน
และตรุมสรตือตัวแขง
(สมุท. ภ. 1, บ. 490)

ในบริบทที่ยกมา เป็นการกล่าวถึงนกจอกส่งเสียงร้องราวกับจะเรียกนกตัวอื่นๆ ให้มาหาหอยกินกัน จากรูปและความหมายของบริบท ผู้วิจัยเสนอว่า คำว่า **ตรุม** *trum* /trum/ น่าจะเป็น [ชื่อหอยชนิดหนึ่ง]

ถคิง *thgin* /thàʔkhuŋ/ [รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์] (ภ.1) < ขป. **ทฺเฐิง** *thkoen* /tkaeŋ/ “รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์”

ทบทน *dapdan* /thópthon/ [ต้านทาน] (ภ.1) ทบทัน *dapdān* /thópthan/ [ต้านทาน] (ภ.1) < ขป. **ดพฺดณฺ** *dap'dal* /tuptuəl/ “ต้านทาน, พยุพยุง”

ทรล่อง *dralaŋ*¹ /tho:ràʔlɔːŋ/ [สูงลิบ] (ภ.1) < ขป. **สฺรลฺลวงฺ** *sralūn* /sralouŋ/ “สูงลิบ”, คำว่า ทรล่อง *dralaŋ*¹ /tho:ràʔlɔːŋ/ ไม่พบคำนี้ใน พจน. ในสมุทโฆษคำฉันท์พบในบริบทต่อไปนี้
โพธิ์ทองทรล่องสาขา รมรกปรกมา
ในริมสระสระสรุทสาย
(สมุท. ภ.1, บ.469)

ทรอก *dra-uk* /tho:ràʔʔùk/ [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง] (ภ.1) < ขป. **ทฺฎก** *k-uk* /kqok/ “ปลาอก ลูกกบหรือคางคก ซึ่งยังมีหางอยู่”, ไม่พบคำนี้ใน พจน. ในสมุทโฆษคำฉันท์ คำว่า **ทรอก** *dra-uk* /tho:ràʔʔùk/ พบในบริบทต่อไปนี้ และจากความหมายของบริบท ทำให้น่าเชื่อว่าคำนี้เป็นชื่อปลาชนิดหนึ่ง

ปลาช่อนและชวาคชแวงทั้ง หางกิวและทูกัง
ทรอกทรโอนโจนแปลง

(สมุท. ภ.1, บ.513)

ทรโอน *dra-on* /tho:ràʔʔo:n/ [ปลาเนื้ออ่อน] (ภ.1) < ขป. **ทฺรเณส** *dra-on* /traqaon/ “ปลาเนื้ออ่อน”

ทอก *ḍak* /thô:k/ [เดียว, มีเพียงหนึ่งสำหรับสิ่งทีควรมีสอง] (ภ.1) < ขป. **ดก** *ḍak* /tɔok/ “เดียว, มีเพียงหนึ่งสำหรับสิ่งทีควรมีสอง”, ใน พจน. พบคำว่า **ทอก** *ḍak* /thô:k/ มีความหมายว่า “น.

โบราณเรียกนกยางชนิดหนึ่งว่า ยางทอก; เรียกหมูขนาดใหญ่เขี้ยวตันว่า หมูทอก” ในหนังสือ คำฉันท์ดุขสวีสงเวย คำฉันท์กล่อมช้าง ครั้งกรุงเก่าและคำฉันท์คชกรรมประยูร ให้ความหมายว่า “ช้างตัวใหญ่ที่เป็นจำโหลง” (กรมศิลปากร, 2545: 122) คำว่า **ทอก** *dak* /thó:k/ พบในบริบทต่อไปนี้

นางนางอนขวาแน่นวล   นางเล็บบริวาร-
 ฉนวนชานีพระองค์
 นางกำวเท่าท้าวไทผจง   นางทอกโทนคง
 แลตรูตระหมั่นเมามัน

(สมุท. ภ.1, บ.404-405)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงช้างที่พระสมุทโรฆฆจับมาได้ว่าแต่ละตัวมีลักษณะอย่างไร และถึงแม้ว่ากวีจะละคำว่า ช้าง แต่จากบริบทก็ทำให้เข้าใจได้ว่าคำที่หายไปนั้นหมายถึงอะไร เมื่อพิจารณาวรรค **นางทอกโทนคง** คำว่า **โทน** *don* /tho:n/ มีความหมายว่า “มีจำเพาะหนึ่งเท่านั้น” และ **คง** *gan* /khon/ “ยังมี ยังเป็นอยู่อย่างเดิม” ในที่นี้ก็น่าจะใช้คำว่า **โทน** *don* /tho:n/ ซ้อนความหมายกับคำว่า **ทอก** *dak* /thó:k/ [เดียว, มีเพียงหนึ่งสำหรับสิ่งที่ควรมีสอง] เพื่อจะสื่อถึงช้างตัวผู้ที่มีงาเดียว

ทะแวง *dahveñ* /thá?we:n/ [ยาว] (ภ.1) < ขป. **จฺไรณ** *dravaen* /trɔwe:n/ “ยาวรี”

ทำงล *dāṃñal* /thamṅon/ [หนัก] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **จฺญณ** *damñan*, **จฺณ** *damñan* /tumṅon/ “หนัก” ในสมุทโรฆฆคำฉันท์พบในบริบทต่อไปนี้

โอโถมาทนทุกข**ทำงล**   เพราะพรากพรุสมร
 เสมอหายหลยทุกขทร-

มนส์กพิลาป

(สมุท. ภ.1, บ.1402)

ทำลัก *dāṃlāk* /thamlák/ [ทิ้ง ปล่อยให้ลง ทำให้หล่นลง] (ภ.2) < ขป. **จฺณก** *damlāk* /tumlěəq/ “ทิ้ง ปล่อยให้ลง ทำให้หล่นลง”

บร *par* /bo:n/ [จับ] (ภ.1, ภ.2) < ขป. **บร** *par* /baa/ “จับ, จับขี้, ขี้”

บรโดย *parrtoy* /bando:j/ “ยินยอม, คล้อยตาม” (ภ.1, ภ.2) **บันโดย** *pāntoy* /bando:j/ “ยินยอม, คล้อยตาม” (ภ.2) < ขป. *pantoy* “ระยะทาง, ตามยาว, ต่อไป” (Pou, 1992: 298), ขป. **บณุกษ** *pañtoy* /bandaoy/ “ผ่อน, คล้อยตาม, เปิดโอกาสให้ตามต้องการ”

บรสบ *parrsāp* /bansà:p/ [ทำให้หมดพิษ] < ขก. **บฏบ** *pansāp* /bansaap/ มีความหมายว่า “ทำให้จืด (Pou, 1979: 1) โดยปริยายหมายความว่า “ทำให้หมดพิษ หมดอำนาจ เสื่อมคลาย เสื่อมถอย” ในที่นี้น่าจะหมายถึง (อัญมณีที่ตกแต่งประดับอยู่ติดกันนั้น) เกิดเป็นระลอกเงาส่องแสง ทำให้เสาคลายพิซลง” คำว่า **บรสบ** *parrsāp* /bansà:p/ พบในบริบทต่อไปนี้

ประหว่า *prahhvā¹* /prà?wà:/ [คว่า] (ภ.1) < ขป. **บุรห** *pravā* /prawaa/ “คว่า”, พจน. **ประหว่า** *prahhvā¹* /prà?wà:/ “ก. เปล่าเปลี่ยว, ว้าเหว”

ประหว่าย *prahhvāy²* /prà?wà:j/ [ฟาดกั้น] (ภ.1) < ขป. **บุรห** *pravāy* /prawaay/ “ตบตีกัน หยิก ข่วนกัน”

ปือประ *pīaprah* /puw:prà?/ [ใช้] (ภ.1) < ขป. **ปือ** *proeprās* /praəprah/ “ใช้ทุกสิ่งทุกอย่าง ใช้ตามแต่จะได้พบปะ”

เผจิต *phceit* /phà?cè:t/ [งาม] (ภ.2) < ขป. **บ** *pañchoet* /bañchaot/ “ตกแต่งให้สวยงาม ละมุนละไม”

ผทับ *phdāp* /phà?tháp/ [ขนาบ, สะกัดกั้น, กัด, แฉบ] (ภ.1) < ขป. **ผ** *phdap* /ptup/ “ขนาบ, สะกัดกั้น”

ผผ *phaphak* /phà?phòk/ [เมฆ (สีขาว ใช้ในความหมายเปรียบเทียบว่าขาวเหมือนเมฆ)] (ภ.1) < ขป. **ตต** *babak* /pɔpɔk/ “ขี้เมฆ” คำว่า **ผผ** *phaphak* /phà?phòk/ พบในบริบทต่อไปนี้

ทรายทองผผเผือก	ดูกระเหลือกกระลับแสง
เรียริมกำแพงแรง	รัตนสรรพประดับดา
	(สมุท.ภ.1, บ.1282)

ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า **ผผ** *phaphak* /phà?phòk/ น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ตต** *babak* /pɔpɔk/ “ขี้เมฆ” ซึ่งในบริบทนี้ถูกนำมาใช้ในความเปรียบ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำว่า **เผือก** *phīeak* /phūiak/ ขยายเพื่อให้เห็นว่ามีสีขาวมาก การใช้คำว่า **ผผ** *phaphak* /phà?phòk/ ซ้อนความหมายกับคำว่า **เผือก** *phīeak* /phūiak/ นอกจากจะได้จำนวนคำครบตามกำหนดฉันทลักษณ์แล้ว ยังทำให้ได้สัมผัสไม่บังคับหรือสัมผัสอักษรอีกด้วย

พนักงาน *bnāk nār* /phá?nák ɲa:n/ [ผู้มีหน้าที่รับใช้] (ภ.2) < ขป. **ภัก** *bhnāk' nār* /pněəq ɲiə/ “พนักงาน”

พลาน *blān* /phla:n/ [ลานศักดิ์สิทธิ์] (ภ.1) < ขป. **บ** *brah lān* /prěəh lion/ “ลานศักดิ์สิทธิ์”

เพลียก *blīeyk* /phlīiak/ [นอนตะแคง ใช้เฉพาะข้าง] (ภ.1) < ขป. **ภ** *bhliek* /pliək/ “นอนตะแคง ใช้เฉพาะข้าง”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

ยะยรร *yahyarr* /já?jjan/ [สั้นด้วยความกลัว] < ขป. **ญ** *ñāñr* /ñwñw/ “สั้นเพราะหนาวหรือกลัว หรือสะเทือน”, ใน พจน. พบรูป **ยะยัน** *yahyān* /já?jjan/ “แหววาว” พบในบริบทต่อไปนี้

กูออกนอกบ้าน	วันหนึ่งหัวล้าน
สี่คนคบกัน	มาพอบพบกู
กูชวนชนพนัน	ตกใจยะยรร

เล่นเร้นไรแดง

(สมุทร. ภ.1, บ.144)

บทนี้เป็นตอนเล่นเบิกโรง เล่นหัวล้านชนกัน ฝ่ายหนึ่งกล่าวอวดอ้างตนเหนืออีกฝ่ายหนึ่งว่าตนมีฝีมือจนใครๆ ก็เกรงกลัว วันหนึ่งออกไปนอกบ้านพบคนหัวล้านสี่คน ทำพนันเล่นหัวล้านชนกัน สี่คนนั้นต่างพากันตกใจกลัว วิ่งหนีไปในไรแดง

รลวง *ralvan /ráʔluan/* [ระลุง, ใจห่างถึง, เป็นทุกซ์ถึง] (ภ.1, ภ.2) **ระลวง** *rahvan /ráʔluan/* [ระลุง, ใจห่างถึง, เป็นทุกซ์ถึง] < **ณัฐ** *lanlan' /lǎnlan' /* “เว้งว่าง ลิบ ๆ เศร้าโศก โดดเดี่ยว”

ระบิน *rahpin /ráʔbin/* [เร็ว] (ภ.1), **ระเบียน** *rahpieyn /ráʔbian/* [เร็ว] (ภ.1) < ขป. **ญ็็** *lp̄ioen /lb̄ioen/* “ความเร็ว”, ไม่พบคำนี้ใน พจน.

คำว่า **ระบิน** *rahpin /ráʔbin/* และ **ระเบียน** *rahpieyn /ráʔbian/* [เร็ว] น่าจะเป็นรูปแปรซึ่งกันและกัน คำนี้มาจากคำภาษาเขมรปัจจุบันว่า **ญ็็** *lp̄ioen /lb̄ioen/* “ความเร็ว” พบในบริบทต่อไปนี้

ตำนานหนึ่งมา	ลาวไทยอาสา
ฟันแย่ง ระบิน	ใครดีได้กัน
กระชั้นโดยถวิล	ศ้าเอาดิน

ทั้งสองบนาน

(สมุทร. ภ.1, บ.154)

จะเล่นเถลิงแรด	ระเริงผันแผด
รริบนอฟลา	จะเล่นวิวเกวียน
ระเบียน ชาวนา	ประกวดกันมา

แลเล่นลวง

(สมุทร. ภ.1, บ.130)

บริบทที่พบคำว่า **ระบิน** *rahpin /ráʔbin/* กับ **ระเบียน** *rahpieyn /ráʔbian/* เป็นบริบทของการต่อสู้และการแข่งขันที่ต้องใช้ความเร็วเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม จึงมีความเป็นไปได้ว่าทั้งสองคำนี้มาจากคำว่า **ญ็็** *lp̄ioen /lb̄ioen/* “ความเร็ว”

รุม *rum /rum/* “อาการที่คนหลายคนหรือสัตว์หลายตัวรวมกันเข้าทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้หนึ่งหรือสิ่งหนึ่งอย่างไม่มีระเบียบ, ประดังห้อมล้อมเข้ามา, ประดังกันเข้ามา” (ภ.2) < ขป. *rum* “มัด, ห่อ, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 405), ขป. **ຶ** *rum /rum/* “พัน, ผูก, มัด, ห่อ, ล้อมรอบ”, พจน.

รุม *rum /rum/* “1 ก. อาการที่คนหลายคนหรือสัตว์หลายตัวรวมกันเข้าทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

แก่ผู้หนึ่งหรือสิ่งหนึ่งอย่างไม่มีระเบียบ, ปะดั่งห้อมล้อมเข้ามา, ประดั่งกันเข้ามา; กรุ่นอยู่ภายใน เพราะพิชไ้เป็นต้น”

รำติง *rāmṭiṇ* /ramduŋ/ [ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นแฉะอย่างป่าระนาม] (ภ.1) < ขป. **รัมเตญ** *ramṭeñ* /rumdõñ/ “ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ชื้นแฉะอย่างป่าระนาม”

โรม *rom* /ro:m/ “รบ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. *rom* “โอบล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 407), ขก. *rom* “รุม, ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุมล้อม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 223), ขป. **เกษ** *rom* /room/ “รุม, ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุมล้อม”, พจน. **โรม** *rom* /ro:m/ “2 ก. รบ”

ลัด *lāt* /lát/ [ผลิ, งอก] (ภ.1) < ขป. *lās* “แยกออกจากกัน” (Pou, 1992: 418), ขป. **ณาส** *lās* /lõh/ “ผลิ, ลัด, งอก”, พจน. **ลัด** *lāt* /lát/ “1 ก. ตัดตรงไปเพื่อย่นทางย่นเวลา; ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เร็วขึ้นกว่าปรกติ”

ลบัด *lpāt* /láʔbàt/ [ผลิใบอ่อน] (ภ.1) < ขป. **ณาส** *lās* /lõh/ “ผลิ”

ลเวง *laven* /láʔwe:ŋ/ [(เสียง, กลิ่น) ลอยไปไกล] (ภ.1, ภ.2), **เลว** *lven* /láʔwe:ŋ/ [(เสียงที่) ลอยไปไกล] (ภ.1), **ละเวง** *lahven* /láʔwe:ŋ/ “เสียงเสนาะ, ก้องกังวาน; ฟุ้งเฟื่อง, ฟุ้งไป” (ภ.1) < ขป. **เวญ** *lven* /lween/ “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่มีกลิ่นหอมรวยริน, ไพเราะอ่อนหวาน, (เสียงที่) ลอยไปไกล”

สรตือ *sraṭṭiā* /sàʔráʔtuu:/ [แน่นิ่ง ไม่กระตุกกระตึก] (ภ.1) < ขป. **สรัตติก** *sraṭṭik* /sraṭək/ “แน่นิ่ง ไม่กระตุกกระตึก”

นกจอกบอกเพื่อนมาปล้น

ค้อนหอยหากัน

และตรุมสรตือตัวแขง

(สมุทร. ภ. 1, บ. 490)

ในที่นี้ คำว่า **สรตือ** *sraṭṭiā* /sàʔráʔtuu:/ น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **สรัตติก** *sraṭṭik* /sraṭək/ “แน่นิ่งไม่กระตุกกระตึก” กวีน่าจะเลือกคำนี้มาใช้ซ้อนความหมายกับคำว่า **แขง** *kheen* /khě:ŋ/ “นิ่งไม่ไหวติง, ไม่กระตึกกระเตี้ย” ที่ตามมา เพื่ออธิบายภาพของหอย **ตรุม** *trum* /trum/ ที่ตัวแข็งอยู่ในน้ำขณะที่นกมาคุ้ยหาอาหาร

สุหร่าย *suhrāy*¹ /sùʔrà:j/ “เล่า, บอก” (ภ.2) < ขป. **สราย** *sraay* /sraay/ “1 แก้ว คลาย ใช้กับคำว่า **ไประ** *prae* /prae/ เป็น **ไประสราย** *prae sraay* /prae sraay/ มีความหมายว่า “แปล, อธิบายให้เข้าใจ” คำว่า **สุหร่าย** *suhrāy*¹ /sùʔrà:j/ ใน พจน. มีความหมายว่า “น. เครื่องโปรยน้ำ รูปทรงคล้ายภาชนะกรวดน้ำ คอสูง ปากมีจุกปิดและเจาะรูอย่างฝักบัวสำหรับสลัดน้ำให้เป็นฝอย” ซึ่งมีความหมายไม่สัมพันธ์กับบริบทต่อไปนี้

พิทยาธรประนต
ทูลเกล้าแสดงการ

บทเรศนราบาล
สุหรัยเรื่องแต่เป็องเพรง
(สมุทร. ภ. 1, บ. 1475)

หากเทียบความหมายของ **สุหรัย** *suhrāy*¹ /sùŋrà:j/ กับคำว่า **สฺร่าย** *srāy* /sraay/ ในภาษาเขมรปัจจุบันแล้ว จะทำให้ถอดความบทที่ยกมาได้เข้าใจมากขึ้น คือ “พิทยาธรน้อมไหว้พระสมุทโรฆษ ทูลเกล้าเรื่องราวแต่ตั้งแต่เริ่มแรก”

หยา *hāy* /hǎ:j/ [ร้อนรุ่ม, กระวนกระวาย] (ภ.1) < ขป. **กรหยา** *krahāy* /krahaay/ “ปวดแสบปวดร้อน” ในที่นี้ใช้ในความหมายเปรียบ ดู **กรรหยา** *karrhāy* /kanhǎ:j/ ในหัวข้อ 2.3

โหยหยาหาพระพุทฺพูปุพฺพรรณภาคย์
ไ้ออกจะครากยา กุทัย
(สมุทร. ภ. 1, บ. 1434)

คำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้แยกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือคำยืมที่ปรากฏรูปในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาจากความหมายแล้ว พบว่ามีความหมายต่างไปจากความหมายที่พบในพจนานุกรม และมีความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรมากกว่า คำอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคำยืมที่ไม่พบรูปในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 จึงไม่อาจเปรียบเทียบความหมายได้ แต่สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาจัดให้คำเหล่านี้อยู่ในกลุ่มคำที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันก็คือ เกณฑ์เรื่องรูป และความหมายของบริบท บริบททำให้การตีความทางความหมายของคำชัดเจนขึ้น และช่วยให้สามารถเชื่อมโยงมาหาที่มาของคำต้นทางภาษาเขมรได้ดีขึ้น ขณะเดียวกันการตีความหมายให้สัมพันธ์กับความหมายของคำในภาษาเขมรก็ทำให้เข้าใจบริบทมากขึ้นด้วย

2.3 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 คำยืมในสมุทโรฆษคำฉันท์ในกลุ่มนี้เป็นคำที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 แม้ว่าคำเหล่านี้จะเป็นคำยืมภาษาเขมร แต่ก็มี การเปลี่ยนแปลงทางความหมายตามการใช้ในภาษาไทย ทำให้มีความหมายแตกต่างไปจากคำต้นทางภาษาเขมร

การนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้เริ่มจากการนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในสมุทโรฆษคำฉันท์ ทั้งรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร ความหมายที่ตรงกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ในเครื่องหมายอัญประกาศ พร้อมทั้งระบุสมัยที่แต่งในวงเล็บ โดย (ภ.1) หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมัยอยุธยา ส่วน (ภ.2) หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมัยรัตนโกสินทร์ ตามด้วยเครื่องหมาย < เพื่อบอกที่มาของคำยืม รูปคำศัพท์ภาษาเขมร รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายของคำภาษาเขมร ซึ่งอาจเป็นคำภาษาเขมรโบราณ หรือภาษาเขมรสมัยกลาง

หรือภาษาเขมรปัจจุบันก็ได้ ลำดับสุดท้ายคือรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ในเครื่องหมายอัฒประกาศ

ในกรณีที่คำยืมภาษาเขมรมีรูปมากกว่าหนึ่งรูปหรือมีรูปแปร หากมีความหมายตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรมีรูปแปรรูปใดบ้าง หากจำเป็นต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับศัพท์คำยืมนั้นๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในย่อหน้าถัดไป เพื่อให้เห็นชัดเจน และอ่านง่าย

เช่นเดียวกับคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว พบว่า คำจำนวนหนึ่งในบริบทหนึ่งสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 แต่ในบางบริบทก็มีความหมายสัมพันธ์กับคำภาษาเขมรปัจจุบันด้วย ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ในที่นี้พร้อมกับระบุว่า ดู...ในหัวข้อ 2.2 เอาไว้ด้วย เพื่อให้ทราบว่ามีคำสัมพันธ์กันในลักษณะดังกล่าวอยู่

คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เท่านั้น มีดังนี้

กรรหาย *karrhāy* /kanhǎ:j/ “กรรหาย, อยากรเป็นกำลัง, หิวโหย” (ภ.2), < ขป. **ក្រហាយ** *krahāy* /krahaay/ “ปวดแสบ ปวดร้อน” พจน. **กรรหาย** *karrhāy* /kanhǎ:j/ “กรรหาย, อยากรเป็นกำลัง, หิวโหย” ดู **หาย** *hāy* /hǎ:j/ ในหัวข้อ 2.2

กรรหาย *karrhāy* /kanhǎ:j/ ในบริบทต่อไปนี้ใช้ในความหมายใกล้เคียงกับ พจน.

ควรโคลงไปภูษณประโยชน์

พอหิวโหดกรรหายงาย

เสร็จจดลแลลลสุชบาย

บริบูรณ์ทุกสำสรรพ์

(สมุทร. ภ. 1, บ. 2009)

กรรแสง *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ “1 ร้องไห้” (ภ.2) < ขป. *kansēñ* “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80), ขป. **កន្សែង** *kansaen* /kansaen/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับภาษาพระตะบอง), พจน. **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ “1 ก. ส่งเสียงร้อง 2 (โบ) น. ผ้า, ผ้าสไบ 3 (โบ) ก. ร้องไห้” ใน พจน. **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ มี 3 ความหมายคือ “1 (กลอน; แผลงมาจาก กระแสง) ก. ส่งเสียงร้อง 2 (โบ) น. ผ้า, ผ้าสไบ 3 (โบ) ก. ร้องไห้” บริบทที่คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ มีความหมายสอดคล้องกับความหมายที่ 3 ของ พจน. หรือ “ร้องไห้” มีดังนี้

นางท้าวทุกขภาษกรรแสง เสียงเสาะรอยแรง

และบอกยูลโคก

(สมุทร. ภ. 1, บ.731)

นอกจากนี้ยังพบว่า คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ ในบางบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์ ยังใช้ในความหมายอื่นด้วย คือ “ผ้า, ผ้าสไบ” ดู **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ ในหัวข้อ 1 และ “ส่งเสียงร้อง” ดูคำถัดไป

กรรแสง *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ [ส่งเสียงร้อง] (ภ.1), **กระแสง** *krahseeñ* /kràʔsǎ:ŋ/ “เสียงเพราะมีกังวาน”

(ภ.2) < ขบ. *kansēñ* “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80), ขป. **กัรฺแสง** *kansaen* /kansaen/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับภาษาพระตะบอง)”, พจน. **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ “1 ก. ส่งเสียงร้อง”

บริบทสมุทรโฆษคำฉันท์ที่พบว่า กวีใช้ **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ และ **กระแสง** *krahseeñ* /kràʔsǎ:ŋ/ ในความหมายว่า [ส่งเสียงร้อง, เสียงเพราะมีกังวาน] มีดังนี้

เทพฤาษีสรรเสริญแซรง

ชัยชัยรบแรง

กรรแสงแลสาธการา

(สมุทร. ภ. 1, บ.901)

บทที่ยกมานี้เป็นตอนที่แต่งในสมัยอยุธยา กล่าวถึงพระสมุทรโฆษเข้าร่วมในพิชัยโกโลหะธนูและแสดงศิลปศรเพื่อชิงเอานางพินทุมดี และได้แสดงความสามารถแผลงศรในการประลองครั้งนั้น กระทั่งเทพยดาและฤาษีทั้งหลายต่างพากันเปล่งเสียงร้องสรรเสริญสาธการฤทธานุภาพของพระสมุทรโฆษ เช่นเดียวกับในบทต่อไปนี้

หงสาสุวากุกกุญโกลย-

จและสาริกงาน

การวิกกรวิ้งวนกุนาล

พเพรียกพร้องกรรแสงใส

(สมุทร. ภ. 1, บ.1510)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่มีการบรรยายถึงนกชนิดต่างๆ คำว่า **พเพรียก** *babrieyk* /pháʔphriak/ “อาการที่ร้องมากๆ อย่างนกร้อง” และ **พร้อง** *brañ*² /phró:ŋ/ “พูด กล่าว ร้อง” ซ้อนกับคำว่า **กรรแสง** *krahseeñ* /kràʔsǎ:ŋ/ แสดงให้เห็นว่า คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน คือ “ส่งเสียงร้อง” จากทั้งสองบริบทที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คำว่า **กรรแสง** *karrseeñ* /kansǎ:ŋ/ ถูกใช้ในความหมาย “ส่งเสียงร้อง” ตั้งแต่ในสมัยอยุธยาแล้ว

กรอง *krañ* /kro:ŋ/ “ร้อย, ถัก, ทอ” (ภ.1) < ขบ. *krañ, kroñ* “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114), ขก. และ ขป.

กรง *krañ* /kraaŋ/ “ร้อยอย่างร้อยดอกไม้” มีความหมายเพิ่ม “สอด เกี่ยว ประสาน”, พจน. **กรอง**

krañ /kro:ŋ/ “1 ร้อย; ถัก, ทอ” คำว่า **กรอง** *krañ* /kro:ŋ/ พจน. **กรอง** *krañ* /kro:ŋ/ “1

ร้อย; ถัก, ทอ” พบในบริบทต่อไปนี้

นางนางแบบเนื้อเทียมสอง   กรกอดเอวกรอง
และสร้างประเบียดบัวไส

(สมุท. ภ. 1, บ. 594)

คำว่า **กรอง** *kraṅ* /kro:ŋ/ ในที่นี้ไม่ได้ใช้ในความหมายตรง แต่ใช้ในความหมายเปรียบว่า ผู้หญิงที่นอนใช้มือที่เกี่ยวเอวกันนั้นดูเหมือนเป็นการถักทอร่างของทั้งคู่เข้าไว้ด้วยกันอย่างร้อยดอกไม้ออก

เกรียม *krīeym* /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้นเผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น, โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น” (ภ.1) < ขป. **กรฺย** *kriem* /kriəm/ “เกรียม, แห้ง, แห้ง, เกราะ, เหี่ยวแห้ง”, พจน. **เกรียม** *krīem* /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้น เเผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น” คำว่า **เกรียม** *krīeym* /kriam/ ในสมุทโรโฆษคำฉันท์ใช้ในความหมายเปรียบ หมายถึงใจที่เจ็บปวดเหมือนถูกไฟเผาจนไหม้เกรียม ดังในบริบทต่อไปนี้

เจ็บเนื้อเจ็บเพราะพิโยคยากหทยเทียม

ไฟดงในแด**เกรียม**

กระอุ

(สมุท. ภ. 1, 1426)

กระฉอก *kraḥçak* /kràʔchò:k/ “อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้นกระเพื่อมอย่างแรงหรือล้นหกเพราะความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือกระเด็น” (ภ.1), < ขป. **กฏุก** *kañchak* /kañchaaq/ “กระซอก, กระตุก, ฉก” พจน. **กระฉอก** *kraḥçak* /kràʔchò:k/ “อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้นกระเพื่อมอย่างแรงหรือล้นหกเพราะความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือกระเด็น”

กระสัน *kraḥsān* /kràʔsān/ “คะนึง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่, ออยากมาก” (ภ.1, ภ.2) < ขก., ขป. **กรฺสาล** *krasāl* /krasaal/ “เสด็จประพาส เพลิดเพลินใจ หย่อนใจ เบิกบานใจ”, พจน. **กระสัน** *kraḥsān* /kràʔsān/ “ก. คะนึง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่; กระวนกระวายในกาม; ผูกให้แน่น, รัด; เชื่อมต่อ; (ปาก) ออยากมาก ว. แน่น” ในสมุทโรโฆษคำฉันท์พบในบริบทต่อไปนี้

พื่นเผ่าพิชาธเรศ

วรวทอาคมครัน

ปีกหางก็ผูกพัน

กระสันด้วยพระมนตรา

(สมุท. ภ. 2, บ. 1519)

ในบริบทนี้ คำว่า **กระสัน** *kraḥsān* /kràʔsān/ น่าจะมีความหมายว่า “ผูกพัน” จากตัวอย่างคำหลายคำที่พบในสมุทโรโฆษคำฉันท์จะเห็นว่า กวีมักจะใช้คำยืมภาษาเขมรร่วมกับคำภาษาไทยหรือคำยืมจากภาษาอื่นที่มีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ในลักษณะซ้อนความหมายกัน ในบริบทที่ยกมา คำว่า **กระสัน** *kraḥsān* /kràʔsān/ ตามหลังคำว่า **ผูกพัน**

phūkḅān /phù:kphan/ ซึ่งมีความหมายอย่างหนึ่งว่า “มีความเป็นห่วงกังวลเพราะรักใคร่เป็นต้น” จึงเห็นว่า **กระสัน** *krahsān* /kràʔsān/ ใช้ในความหมายตามแบบ พจน.

แกลิ่ง *kleeñ²* /klê:ŋ/ “ตั้งใจ, จนใจ” (ภ.1) < ขป. **ไถ่** *klaeñ* /klaeŋ/ “แปลง, ปลอม” **ไถ่** *klaeñ khluon* /klaeŋ kluəŋ/ “ปลอมตัว”, พจน. **แกลิ่ง** *kleeñ²* /klê:ŋ/ “ก. ทำให้เดือดร้อนรำคาญ, แสร้ง, จงใจทำ พูด หรือแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เขาเสียหาย อายเดือดร้อน ขัดข้อง เข้าใจผิด เป็นต้น; (โบ) ตั้งใจ, จนใจ”

เกลา *klau* /klaw/ “ทำสิ่งที่ยุ่งขรุขระอยู่ให้เกลี้ยงหรือได้รูปทรงดีขึ้น, ทำให้ดีขึ้นหรือเรียบริ้วขึ้น” (ภ.1) < ขป. **กรูเอ** *kraḷau* /kralaw/ “ชัดเจน”, พจน. **เกลา** *klau* /klaw/ “ก. ทำสิ่งที่ยุ่งขรุขระอยู่ให้เกลี้ยงหรือได้รูปทรงดีขึ้น, ทำให้ดีขึ้นหรือเรียบริ้วขึ้น” พบในบริบทต่อไปนี้

คิ้วค้อมคือกงกลกัทั้น- ทอนก่งและแกลิ่งเกลา
พระเนตรพรายพิมลเพรา และพพริ่งยั้งตายอง
(สมุท. ภ. 1, บ.698)

บทที่ยกมาเป็นตอนชมโฉมนางพินทุมดี ว่าคิ้วของนางงามดั่งคันศร โกงและเรียบงาม จะเห็นว่าความหมายของคำว่า **เกลา** *klau* /klaw/ มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายใน พจน. มากกว่าความหมายในภาษาเขมรปัจจุบัน

กันแทก *kāndeek* /kanthê:k/ “กระทบโดยแรง” (ภ.1) < ขป. **กัรูก** *kandhaek* /kantheek/ “ถ่างออกห่างจากกัน”, พจน. พบรูป **กระแทก** *kraḥdeek* /kràʔthê:k/ “ก. กระทบโดยแรง” จากบริบทต่อไปนี้ คำว่า **กันแทก** *kāndeek* /kanthê:k/ มีความหมายใกล้เคียงกับ พจน. มากกว่าความหมายของคำต้นทางภาษาเขมร

หัวล้านชาวลุ่มอั้งลั้ง- เมมาเลือดแล่นซรั้ง
ทุกแห่งทุกพายพายสนาม
หัวล้านชาวไร่ไต่ปาม- เข้าชีวิตติดตาม
กันแทกก็หัวไต่ดินฯ

(สมุท. ภ.1, บ.152 - 153)

ความหมายของตอนนี้คือ “หัวล้านสองคนเล่นชนหัวล้านกัน หัวล้านชาวลุ่มถูกชนจนมีมันงเลือดอาบ เดินเปะปะไปทั่ว หัวล้านชาวไร่ไต่ที่วิ่งตามเอาหัวกระแทกจนหัวไต่ไปกับดิน”

กำซาบ *kāmjāp* /kamsâ:p/ “ซึมเข้าไป, ทา, อาบ” (ภ.2) < ขป. **คราบ** *crāp* /criəp/ “ซึมซาบ, ทราบ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 166) น่าจะเป็นการแผลงคำโดยวิธีการเติมพยางค์ *kām-* ข้างหน้าคำภาษาเขมร ด้วยวิธีการนี้ทำให้คำกลายเป็นคำสองพยางค์ และมีความหมายเป็นการเน้นย้ำมากยิ่งขึ้น คำนี้ปรากฏใน พจน. **กำซาบ** *kāmjāp* /kamsâ:p/ “ก. ซึมเข้าไป, ทา, อาบ, หมายถึงครที่อาบยาพิษก็ได้” ซึ่งเป็นความหมายที่สอดคล้องกับบริบทของสมุทโฆษคำฉันท์ คือ

พล้อศวคณพลงพลง ศรกำขบแผลง สลยขนม

(สมุทร.ภ.2, บ.2138)

คำนี้เกิดจากการแผลงคำตามแบบภาษาเขมรแต่ไม่พบรูปในภาษาเขมรปัจจุบัน จึงน่าจะเป็นคำแผลงที่สร้างขึ้นในภาษาไทย

กำดัด *kāmtāt /kamdāt/* “กำลังรุ่ม, โตเต็มที่” (ภ.2) ในภาษาเขมรปัจจุบันไม่มีคำที่ตรงกับรูป **กำดัด** *kāmtāt /kamdāt/* แต่ในภาษาเขมรปัจจุบัน มีคำว่า **กัท** *kāt /kat/* “(ผสม)พันธุ์” (Daniel, 1985: 27) เช่น **จรู๊กกัท** *jrūk kāt /cruuk kat/* “(หมู)พ่อพันธุ์” และมีคำว่า **กัท** *kāt /kat/* “มาก, ยิ่ง” เมื่อพิจารณาจากรูปคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์แล้ว เป็นไปได้ว่า คำว่า **กัท** *kāt /kat/* จะเป็นรากศัพท์ของ **กัท** *kāt /kat/* ซึ่งจะแผลงเป็น **กำดัด** *kāmtāt /kamdāt/* อีกทีหนึ่ง โดยพิจารณาจากความหมายที่ให้ไว้ใน พจน. **กำดัด** *kāmtāt /kamdāt/* “ว. กำลังรุ่ม; เต็มที่ ก. พะวง, ห่วงใย, ขวนขวาย; กำหนด” จะเห็นว่าคุณความหมายสุดท้าย “กำหนด” สัมพันธ์กับความหมายของบริบทที่พบคำนี้ ดู **กำเตาะ** *kāmtaḥ /kamdòʔ/* ในหัวข้อ 1

ลางสาร์เล่นเล่นตามคณอง เบียดเสียดพังผอง

กำเตาะกำดัดกัถักกาม

(สมุทร. ภ.2, บ.1661)

กำลอง *kāmlaṅ /kamlo:ŋ/* “ลอง, ประลอง” (ภ.1) คำนี้น่าจะเกิดจากการแผลงคำ และน่าจะเกิดในภาษาไทยเท่านั้น **กำลอง** *kāmlaṅ /kamlo:ŋ/* น่าจะแผลงจากรากศัพท์เขมรว่า **លង** *laṅ /lo:ŋ/* “1. ลอง” ด้วยวิธีการเติมหน่วยคำเติมหน้า *kam-* แต่ความหมายของคำไม่เปลี่ยนแปลงไปจากคำต้นทางภาษาเขมร พจน. **กำลอง** *kāmlaṅ /kamlo:ŋ/* “(โบ; กลอน) ก. ลอง, ประลอง” บริบทที่พบคำ **กำลอง** *kāmlaṅ /kamlo:ŋ/* “ลอง, ประลอง” เช่น

เสร็จสองแท่งกันจระโรรม จักเล่นแรดไซรม

กำลองกำลังถเมนเชิง

(สมุทร. ภ.1, บ.182)

ความหมายของคำ **กำลอง** *kāmlaṅ /kamlo:ŋ/* ในบริบทนี้ สอดคล้องกับความหมายที่ให้ไว้ใน พจน. คือ “(โบ; กลอน) ก. ลอง, ประลอง”

ขจี *khcī /khàʔci:/* “งามสดใส” (ภ.1) < ขป. **ขจี** *khcī /kcəy/* “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”, พจน. **ขจี** *khcī /khàʔci:/* “ว. งามสดใส, ใช้ในคำว่า เขียวขจี”

เขมาไกรย *khmaukroy /khàʔmăwkro:j/* “ชื่อปลาชนิดหนึ่งมีหลังดำ” (ภ.1) < ขป. *kmaw /khmau* “ที่มีสีเข้ม, ดำ” (Pou, 1992: 113), *kroy* “ข้างหลัง, ตามหลัง; ภายหลัง” (Pou, 1992: 118), ขป. **เขมา** *khmau /kmaw/* “ดำ” กับ **ไกรย** *kroy /kraoy/* “ข้างหลัง, ี่หลัง” ใน พจน.พบรูป **ขมไกรย**

khmañ kroy /khà?mõŋ kro:ʝ/ หรือ มงโกรย *mañ kroy /moŋ kro:ʝ/* “น. ชื่อปลาทะเลและน้ำกร่อยชนิด *Hilsa kelee* (Cuvier) ในวงศ์ *Clupeidae* ....”

กระโทย *grahhoy /khrà?hõ:ʝ/* “กระโทย, ระโทย, โทย, ละเหยยใจ” (ภ.2) < ขป. **ฉะทวย** *ʃaŋhoy /danhaoy/* “ตะโกน โหวก ๆ จากที่ไกล” ดู **กรรโทย** *karrhoy /kanhõ:ʝ/*, **กัณโทย** *kānhoy /kanhõ:ʝ/*, **ทรโทย** *drahoy /thá?rá?hõ:ʝ/*, พจน. **กระโทย** *grahhoy /khrá?rá?hõ:ʝ/* “ก. กระโทย, ระโทย, โทย, ละเหยยใจ”

โคม *gom /kho:m/* “เครื่องตามไฟหรือเครื่องให้แสงสว่างซึ่งมีเครื่องบังลมหรือเครื่องบังคับแสงไฟ ใช้ตั้ง หิ้ว หรือแขวน” (ภ.1) < ขป. **เตาข** *gom /koom/* “โคม, ประภาคาร”, พจน. **โคม** *gom /kho:m/* “น. เครื่องตามไฟหรือเครื่องให้แสงสว่างซึ่งมีเครื่องบังลมหรือเครื่องบังคับแสงไฟ ใช้ตั้ง หิ้ว หรือแขวน, ลักษณะนามว่า โคม ดวง ใบ หรือ ลูก, เรียกขามอย่างเก่าขนาดใหญ่ รูปคล้ายโคมจีนหรือลูกฟักตัดครึ่ง ว่า ขามโคม, ลักษณะนามว่า ใบ หรือ ลูก”

จง *cañ /coŋ/* “ปรารถนา, ต้องการ; เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ หรือบอกความหวัง” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ชง** *cañ' /caŋ/* “อยาก, ไคร้, ใฝ่” แม้ว่าใน ภ.1 พบว่า **จง** *cañ /coŋ/* ยังคงใช้ในความหมาย [ต้องการ, ปรารถนา] ตามแบบคำต้นทางภาษาเขมรอยู่ ดู **จง** *cañ /coŋ/* ในหัวข้อ 2.2 พจน. **จง** *cañ /coŋ/* “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง” อย่างไรก็ตามพบว่า คำว่า **จง** *cañ /coŋ/* เริ่มพัฒนาไปเป็น “คำช่วยกริยาบอกความบังคับ หรือความหวัง” แล้วในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาแล้ว ดังในบริบทต่อไปนี้

กูอกนอกบ้าน	วันหนึ่งหิวล้า
สี่คนคบกัน	มาพอบบกุ
กูชวนชนพนัน	ตกใจยะยรร
	เล่นเร็นไร่แต่ง
ปรานี่มีงนาย	จักเกียงหิวหาย
แลมากล้าแข็ง	จะให้หิวมีง
จง แตกระแหง	ว่ามิ่งทรามแรง

แลมาทรนงฯ

(สมุทร. ภ. 1, บ. 144 - 145)

จะเห็นได้ว่าในบริบทที่ยกมา คำว่า **จง** *cañ /coŋ/* อยู่ในตำแหน่งหน้าคำกริยา และทำหน้าที่เป็นคำช่วยกริยาบอกความต้องการของผู้พูด ที่ต้องการให้ “หิวของมีง” แตก

จำ *cām /cam/* “อาการที่ต้องฝืนใจทำ” (ภ.2) < ขป. **จ่า** *cām /cam/* “จำ, ฝืน, คอย”, พจน. **จำ** *cām /cam/* “3 ก. อาการที่ต้องฝืนใจทำ” ในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา พบว่ามีการใช้ **จำ** *cām /cam/* เป็นคำช่วยหน้าคำกริยา บอก “อาการที่ต้องฝืนใจทำ” ดังในบริบทต่อไปนี้

อ้าน้องนี้บ่าบโด   จึงจำให้ประจากเจียร
 บุญโดบ่าเพ็ญเพียร   จึงคั้นพบประสบสอง
 (สมุท. ภ.2, บ.2077)

จำแหง *cāmdeən /camtheŋ/* “แผ่นขึ้น, โผขึ้น, ตั้งขึ้น, ชูขึ้น, งอกขึ้น; ถืออาวุธร้ายรำท่าแหง” (ภ.1) < ขป.

ใญ่ *sdaen /steen/* “กระโจน” (Guesdon, 1930: 1861), พจน. จำแหง *cāmdeən /camtheŋ/*
 (โบ) “ก. แผ่นขึ้น, โผขึ้น, ตั้งขึ้น, ชูขึ้น, งอกขึ้น; ถืออาวุธร้ายรำท่าแหง”

ชำเราะ *jāmraḥ /chamrǝʔ/* “ชอก, หลีบ, เซาะ” (ภ.1, ภ.2) ผู้วิจัยไม่พบรูปที่สัมพันธ์กับ **ชำเราะ**
jāmraḥ /chamrǝʔ/ ในภาษาเขมร แต่จากความหมายที่พบใน พจน. **ชำเราะ** *jāmraḥ /chamrǝʔ/*
 “น. ชอก, หลีบ ก. เซาะ” อาจเป็นไปได้ว่า คำนี้จะแผลงมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **แจ๊ะ**
jroh /crüəh/ “เหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, *ชอกเขา, หุบเขา,*
ลำธาร” ด้วยวิธีการเติมหน่วยคำเติมกลาง *-ām-*
 คำนี้เกิดจากการแผลงคำตามแบบภาษาเขมรแต่ไม่พบรูปในภาษาเขมรปัจจุบัน จึงน่าจะเป็น
 คำแผลงที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเอง

ชะเขียบ *jahjīyp /sǎʔsiap/* “เจียบเขียบ” (ภ.2) < ขป. **เจียบ** *jriep /criəp/* “เจียบ” ใน พจน.

พบรูป **ชะเขียบ** *jahjīeyp /sǎʔsiap/* “(กลอน) ว. เจียบเขียบ” คำนี้พบในบริบทต่อไปนี้

มีกุโงกงงานแลกงอน   นกจิบจาบซอน

ชเขียบโนบัวใบบัง

(สมุท. ภ.1, บ.471)

เมื่ออ่านบทที่ยกมาแล้ว จะเห็นภาพนกจิบจาบซอนตัวเจียบเขียบอยู่ใต้บัวบัง จึงเห็นว่า
 น่าจะมาจากคำต้นทางว่า **เจียบ** *jriep /criəp/* “เจียบ”

ตลป *tlap /tǎʔlòp/* “ฟุ้งไป, กระจายไป” (ภ.1) < ขก. *tralap* “กลับ, พลิก, ตลป” (อุไรศรี วรศะริน, 2553:
 139), ขป. **ทรลป** *tralap* /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลป”, พจน. **ตลป** *tlap /tǎʔlòp/* “ก. ยกกลับ,
 หกกลับ; ฟุ้งไป, กระจายไป”

บรโรลม *parrlom /banlo:m/* “ประโลม, ทำให้พึงใจ” (ภ.2) < ขป. **ปรุเณษ** *praloom /pralaom/*
 “ปะเหลาะ, เล้าโลม, ล่อหลอกโดยกลอุบาย”, พจน. **บรโรลม** *parrlom /banlo:m/* “ก. ประโลม,
 ทำให้พึงใจ”

บรรยง *parryaŋ /banyoŋ/* “ทำให้งาม, ทำให้ดี” (ภ.2) น่าสร้างขึ้นจากคำว่า **ยง** *yaŋ /joŋ/* “อร่าม
 เรือง” พบใน พจน. **บรรยง** *parryaŋ /banyoŋ/* มีความหมายว่า “ก. ทำให้งาม, ทำให้ดี”

บันดล *pāntāl /banda:n/* “ให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรงอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” (ภ.2) < ขป.

บณุกถ *pañtāl /bandaal/* “บันดล, ทำให้เกิด, *กระจัดกระจาย, ยั่วให้เกิด*”, พจน. **บันดล** *pāntāl*
/banda:n/ “ก. ให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรงอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

ประจํา *praḥcām* /pràʔcam/ “เป็นปรกติ, เสมอ, เฉพาะ, ที่กำหนดให้มีเป็นปรกติ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ปรจํ** *pracām* /pracam/ “ประจํา, คอย, เผ้า”, พจน. **ประจํา** *praḥcām* /pràʔcam/ “ว. เป็นปรกติ, เสมอ; เฉพาะ; ที่กำหนดให้มีเป็นปรกติ”

ประดัก *praḥṭāk* /pràʔdāk/ “อาการที่ซึกหงับๆ ไกล้จะตาย” (ภ.2) < ขป. **ปรดัก** *praṭāk* /pradaq/ ใ้คู่กับ **ปรดัก** *praḥṭāk* /pràʔdāk/ “ว. อาการแห่งคนที่ตกน้ำแล้วสำลักน้ำเรียกว่า สำลักประดัก ๆ อาการที่ซึกหงับ ๆ ไกล้จะตาย”

ประดาศ *praḥṭās* /pràʔdà:t/ “ตกต่ำ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ปรดาศ** *praḥṭās* /pdaah/ “นอกรีตนอกรอย, ผิดระเบียบ, ผิดกฎหมาย, ไม่ถูกไม่จริง”, พจน. **ประดาศ** *praḥṭās* /pràʔdà:t/ “ว. ตกต่ำ” คำว่า **ประดาศ** *praḥṭās* /pràʔdà:t/ พบในบริบทต่อไปนี้

อ้าอ้ากูนีมาถึงอนิตยอนนถ

เจ็บใจใจจะขาด

ระรอน

เคยแนบเนียนุชนิทรนอนดั่งถุมานอน

ตนเดียวในดินดอน

ประดาศ

(สมุทร.ภ.1, บ.1451-1452)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่รณานิคมชุกทำร้ายตกลงมานอนบาดเจ็บแต่เพียงผู้เดียว ในที่นี้ น่าจะมีความหมายว่า “ตกต่ำ” ตาม พจน. มากกว่าความหมายตามภาษาเขมร

ประทะ *praḥḍah* /pràʔtháʔ/ “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้” (ภ.1) **ปะทะ** *paḥḍah* /pàʔtháʔ/ “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้” (ภ.1) < ขป. **ปรจ** *pradah* /pratəəh/ “พบ, พบกัน, พบปะโดยไม่รู้ตัวมาก่อน”, ใน พจน. พบรูป **ปะทะ** *paḥḍah* /pàʔtháʔ/ “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”

ประโลม *praḥlom* /pràʔlo:m/ “ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงอกพึงใจ” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ปรลอม** *pralom* /pralaom/ “ปะเหลาะ, เล้าโลม, ล่อหลอกโดยกลอุบาย”, พจน. **ประโลม** *praḥlom* /pràʔlo:m/ “ก. ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงอกพึงใจ”

ปลง *plañ* /pləŋ/ “เอาลง, ปล่อยหรือเปลื้องให้พ้นไป” (ภ.1) < ขป. **ปรลง** *plañ* /pləŋ/ “ตาย”, พจน. **ปลง** *plañ* /pləŋ/ “ก. เอาลง, ปล่อยหรือเปลื้องให้พ้นไป (ในลักษณะที่รู้สึกว่าจะหนักอยู่)”

ผยอง *phyañ* /phəʔjəw:ŋ/ “แผ่นโผน; ลำพอง, เย่อหยิ่ง, ฮึกเหิม” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **ปรยง** *yañ* /yănəŋ/ “กล้าหาญ”, พจน. **ผยอง** *phyañ* /phəʔjəw:ŋ/ “ก. แผ่นโผน; ลำพอง, เย่อหยิ่ง, ฮึกเหิม”

ตกประหม่า *takpraḥmā*¹ /təkpràʔmà:/ “เกิดความรู้สึกสะทสะท้านพรันใจ” (ภ.1) < **ถัก** **ปรหม่า** *tak'pramā* /taqpramaa/ เกิดจากคำ **ตก** *tak* “หล่น ลง ได้ ถึง” (คำไทย) และคำ **ปรหม่า** *pramā* /pramaa/ “ตกประหม่า, ตกใจกลัว, เสียวขวัญ”, พจน. **ตกประหม่า** *takpraḥmā*¹ /təkpràʔmà:/ “ก. เกิดความรู้สึกสะทสะท้านพรันใจ”

เมิน *mein* /mɔːn/ “ดู” (ภ.1) < ขบ. *mel* “มองดู, ไต่สวน, ตระหนัก” (Pou, 1992: 378), ขป. **เข็ญ** *moel* /mɔəl/ “ดู, อ่าน” พจน. **เมิล** *meil* /mɔːn/ “ก. ดู”

ยล *yal* /jɔn/ “มองดู” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *yal* /yol/ “รู้, เข้าใจ” (Pou, 1992: 383), ขก. *yal, yol* “ยล, เห็น, เข้าใจ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 284-285), ขป. **ยล** *yal* /yɔəl/ “เข้าใจ, คิดเห็นชัดแจ้ง ด้วยปัญญา”, พจน. ยล *yal* /jɔn/ “ก. มองดู”

ระเห็จ *rahhec*⁸ /ráʔhèt/ “ไปอยู่ในที่ที่ไม่สมควร” (ภ.1) < ขป. **หะฮ** *hic* /həc/ “เหาะ ไปในอากาศ (โดย เวทมนตร์)”, พจน. **ระเห็จ** *rahhec*⁸ /ráʔhèt/ “ก. ไปอยู่ในที่ที่ไม่สมควร”

รำไพ *rāmbai* /ramphaj/ “งามผุดผ่อง” (ภ.1) < ขป. **รื่อ** *rambai* /rumpiɲ/ “สอดส่อง, เมียงมอง”, พจน. **รำไพ** *rāmbai* /ramphaj/ “2 ว. งามผุดผ่อง”

โรม *rom* /ro:m/ “รบ” (ภ.1, ภ.2) < ขบ. *rom* “โอบล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 407), ขก. *rom* “รุม, ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุมล้อม” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 223), ขป. **รอม** *rom* /room/ “รุม, ตอม, ห่อ, ห้อมล้อม, รุมล้อม”, พจน. **โรม** *rom* /ro:m/ “2 ก. รบ”

ลบบอง *lpañ* /láʔbo:ŋ/ “แบบ, ฉบับ, แต่ง, ทำ” (ภ.1) < ขป. **ลบบอง** *lpañ* /lbaaŋ/ “ทดลอง, ประลองฝีมือ”, พจน. **ลบบอง** *lpañ* /láʔbo:ŋ/ “น. แบบ, ฉบับ ก. แต่ง, ทำ”

โลม *lom* /lo:m/ “ทำอาการประครองลูบให้รู้สึกว่าเป็นใคร” (ภ.1) < ขป. **ลอม** *lom* /loom/ “ปลอบโยน”, พจน. **โลม** *lom* /lo:m/ “1 ก. ทำอาการประครองลูบให้รู้สึกว่าเป็นใคร เป็นต้น”

เวียง *vīeyñ* /wian/ “เมืองที่มีกำแพงล้อม” (ภ.1, ภ.2) < ขป. **เวียง** *vāññ* /wɛəŋ/ “1 กั้น, ล้อม, บัง, ปิดบังไม่ให้เห็น 2 วัง, พจน. **เวียง** *vīeyñ* /wian/ “1 น. เมืองที่มีกำแพงล้อม”

สกอก *ska* /sàʔko:/ “เพ็งจะรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ใช้แก่คนหรือสัตว์; รวมอยู่เป็นพวกๆ” (ภ.1), **สรกอก** *srakə* /sràʔko:/ “เพ็งจะรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ใช้แก่คนหรือสัตว์; รวมอยู่เป็นพวกๆ” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *srakar* “รุ่นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไล่ ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 164), ขป. **สรกอก** *srakar* /srakaa/ “รุ่นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไล่ ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย” พจน. พบรูป **สะกอก** *sakə* /sàʔko:/ “ว. (โบ) เพ็งจะรุ่นหนุ่มรุ่นสาว ใช้แก่คนหรือสัตว์ (ปรัดเล), ใช้ว่า ตะกอก ก็มี; รวมอยู่เป็นพวกๆ”

คำว่า **สกอก** *ska* /sàʔko:/ และ **สรกอก** *srakə* /sràʔko:/ [รุ่นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไล่ ๆ กัน, ก่อนหลังกันนิดหน่อย] พบในบริบทต่อไปนี้

ข้าข้าดูแจ้งจบจรัล

คชนานาพรร-

ณสมสกอกันกิน

(สมุทร. ภ.1, บ.345)

พระสุริยสายัณห์สำราญ สัตว์ไพรสบสถาน

สมสรกอกลอยเกลี้ยงๆ

(สมุท. ภ.1, บ.418)

ในบริบทแรกเป็นตอนที่ นายพนจรทูลแจ้งข่าวพระสมุทโรฆะเรื่องโคลงข้าง ส่วนในบริบทที่สอง เป็นการพรรณาสัตว์ป่า ซึ่งอาจพิจารณาว่าเป็นการอยู่ร่วมกันเป็นฝูง

สำนิง *sāṃṇiṅ /sāṃṇuṅ/* “อยู่” (ภ.1, ภ.2) < ขก. *samṇiṅ* “ที่สำหรับนอน (เฉพาะสงฆ์)” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 212), ขป. **สำนิง** *samṇiṅ /samṇuṅ/* “ที่สำหรับนอน (เฉพาะสงฆ์)” (Guesdon สะกด **สำนิง** *samṇiṅ /samṇuṅ/*) แผลงมาจากรากศัพท์ภาษาเขมรโบราณ *siṅ* “ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา” ใน พจน. **สำนิง** *sāṃṇiṅ /sāṃṇuṅ/* “อยู่” ในสมุทโรฆะคำฉันท์พบในบริบทที่แสดงให้เห็นว่าคำใช้ในความหมายเดียวกับที่พบใน พจน. ดังต่อไปนี้

สระน้ำที่พุ่มรำพึง เคยนิตยสำนิง

สำนิงนิจาเนยรกาล

(สมุท. ภ.1, บ.1681)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่พระสมุทโรฆะรำลึกอดีตชาติที่เคยถือกำเนิดเป็นช้างและได้เคยอาศัยอยู่ ณ สระน้ำแห่งนี้ ดังนั้น **สำนิง** *sāṃṇiṅ /sāṃṇuṅ/* “อยู่” จึงมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายใน พจน. มากกว่าความหมายในภาษาเขมรปัจจุบัน

สิง *siṅ /siṅ/* “อยู่, เข้าแทรกอยู่, มาอาศัยอยู่” (ภ.1), **สิง** *siṅ /suṅ/* “สิง, อยู่, ประจำ, แทรก” (ภ.2) < ขบ. *siṅ* “ทำพิธีทางศาสนา” (Pou, 1992: 493), ขป. **สิง** *siṅ /suṅ/* “นอน (ใช้สำหรับพระ)” คำว่า **สิง** *siṅ /siṅ/* และ **สิง** *siṅ /suṅ/* “สิง, อยู่, ประจำ, แทรก”, พจน. **สิง** *siṅ /siṅ/* “1 ก. อยู่, เข้าแทรกอยู่, สิง ก็ว่า, (ปาก) อยู่, มาอาศัยอยู่, สิงสู่ ก็ว่า” พบในบริบทต่อไปนี้

ปางนั้นทานไทเทพา ผู้สิงรักษา

พระโพธิ์อันพรายสายสาร

(สมุท.ภ.1, บ.549)

คำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้มีความหมายสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับความหมายของคำยืมภาษาเขมรที่พบในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 การที่คำมีความหมายแตกต่างไปจากคำต้นทางภาษาน่าจะเกิดจากการที่คำยืมภาษาเขมรมีพัฒนาการทางความหมายในภาษาไทยเอง หรือมีบริบทในการใช้ที่แตกต่างจากภาษาต้นทาง

3. คำยืมที่มีความหมายเฉพาะในบริบทของสมุทโรฆะคำฉันท์

คำยืมที่มีความหมายเฉพาะในบริบทของสมุทโรฆะคำฉันท์ในที่นี้ หมายถึงคำที่อาจพบรูปคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หรือพจนานุกรมภาษาเขมรสมัยต่างๆ แต่ความหมายของคำไม่สัมพันธ์กับความหมายของคำที่ระบุในพจนานุกรมเหล่านั้น หรือเป็นคำที่ผู้วิจัยพบว่ามีการสร้างขึ้นใช้เองในภาษาไทย ไม่มีในภาษาเขมร เป็นการดัดแปลงรูปเพื่อให้มีความหมาย

เฉพาะหรือการใช้เฉพาะของกวี ซึ่งอาจไม่พบรูปคำเหล่านี้ในพจนานุกรมหลักที่ใช้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในบริบทกับคำต้นทางภาษาเขมร หรือคำรากศัพท์ภาษาเขมร รูปคำยืมเหล่านี้อาจมีใช้ในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงความหมายของคำกับบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์เท่านั้น

การนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในกลุ่มนี้ทำโดยการนำเสนอคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ทั้งรูปคำศัพท์ภาษาไทย รูปถ่ายถอดอักษร พร้อมทั้งนำเสนอความหมายที่ควรจะเป็นตามบริบทในเครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม ผู้วิจัยระบุสมຍ์ที่แต่ง โดย (ภ.1) หมายถึงคำนี้พบในส่วนที่แต่งสมຍ์อยุธยา ส่วน (ภ.2) หมายถึงคำที่พบในส่วนที่แต่งสมຍ์ต้นรัตนโกสินทร์ ตามด้วยเครื่องหมาย < เป็นสัญลักษณ์บอกที่มาของคำ รูปคำศัพท์ภาษาเขมร รูปถ่ายถอดอักษร และความหมายของคำภาษาเขมรที่พบในพจนานุกรมสมຍ์ต่างๆ หากมี

ในกรณีที่คำยืมภาษาเขมรมีรูปมากกว่าหนึ่งรูปหรือมีรูปแปร หากมีความหมายตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายตรงตามความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรจะมีรูปแปรรูปใดบ้าง หากจำเป็นต้องมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับศัพท์คำยืมนี้ๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในย่อหน้าถัดไป เพื่อให้เห็นชัดเจน และอ่านง่าย

กงกรร *kaṅkarr* /koŋkan/ [วง, บริเวณที่ถูกล้อมรอบเป็นวง] (ภ.1) เป็นคำประสมที่สร้างขึ้นในภาษาไทยจากคำยืมภาษาเขมรว่า กง *kaṅ* /koŋ/ < ขบ. *kaṅ* “ปวง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60), ขก. *kaṅ* “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 137), ขป. **กัณ** *kaṅ* /kaŋ/ “วงแหวน, กลุ่ม” หรือ **กัณ** *kaṅ* /kaŋ/ “ล้อ, วงแหวน, วงกลม” กับคำว่า กรร *karr* /kan/ < ขบ. *kar* /kār “กัน, ป้องกัน” (Pou, 1992: 93), ขก. *kār* “ป้องกัน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 122), ขป. **การ** *kār* /kaa/ “1 กัน, กัน” ดู **กรรกง** *karrkaṅ* /kankoŋ/

กรรกง *karrkaṅ* /kankoŋ/ [ล้อมวง, กันรอบ] (ภ.1) ใน พจน. พบรูป **กันกง** *kānkaṅ* /kankoŋ/ เป็นลูกศัพท์ของคำว่า **กัน** *kān* /kan/ 3 “ล้อมวง, กันรอบ” พจน. ยังระบุด้วยว่า มีรูป **กรรกง** *karrkaṅ* /kankoŋ/ ซึ่งเลิกใช้ไปแล้ว มีความหมายว่า “ที่ล้อมวง” และใช้เป็น **กงกรร** *kaṅkarr* /koŋkan/ ก็มี ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบทั้งรูป **กงกรร** *kaṅkarr* /koŋkan/ และ **กรรกง** *karrkaṅ* /kankoŋ/ ดังบริบทต่อไปนี้

มนตรีตรวดเตรียมทวยหาญ

เรียบเทียบทุกสถาน

แลสบสงกัศกรร

(สมุทร.ภ.1, บ.264)

โยธาตาแสนเสนี

ดาษดงพงพี

แลสบสังกัตกรรกง

(สมุท.ภ.1, บ.553)

กระอุ *krahu* /kràʔʔùʔ/ [ระอุ; ร้อนรน] (ภ.1), **ตระอุ** *trah-u* /tràʔʔùʔ/ [รุ่มร้อน] < ขป. **เรสิส** *ra-os* /rɔqoh/ “ความชุ่มชื้นหอมองใจ ความร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ” มีการเติม *k* หน้าคำต้นทางภาษาเขมร ทำให้คำมีความหมายเน้นย้ำมากขึ้น ดังตัวอย่างในบริบทต่อไปนี้

เจ็บเหนือเจ็บเพราะพิโยคยากทยเทียม

ไฟดงโนแดเกรียม

กระอุ

(สมุท.ภ.1, บ.1426)

นอกจากคำ **กระอุ** *krahu* /kràʔʔùʔ/ จะมีความหมายเน้นย้ำมากขึ้น ในที่นี้จะเห็นว่า คำนี้ยังสัมผัสไม่บังคับหรือสัมผัสอักษรกับคำว่า **เกรียม** *krīeym* /kriam/ ด้วย

กันแอกกุ่ม *kān-eekum* /kanʔʔe:kkum/ “ชื่อช้างตุลลักษณ์ประเภทหนึ่ง หูใหญ่ยาดังปีกกา”

(ภ.1) **กันแอก** มาจากคำภาษาเขมรว่า **ไก้ก** *k-ae* /kqae/ แปลว่า “อีกา” กับคำภาษาไทยว่า **กุ่ม** “ถือ, จับ” **กันแอกกุ่ม** *kān-eekum* /kanʔʔe:kkum/ มีความหมายว่า “อีกาจับ” ซึ่งเป็นชื่อที่ได้จากการเปรียบเทียบลักษณะของหูช้างประเภทนี้กับปีกกา

ขดวรสรุก *ktvar sruk* /khàʔʔduan sàʔʔrúk/ “ชื่อช้างตุลลักษณ์พวกหนึ่ง เป็นช้างที่มีครรรค์ คล่องได้จากป่าแล้วมาตกลูกในเมือง บางแห่งว่า ขดรสข หรือ ขดวรสข” (กรมศิลปากร, 2545: 106)

(ภ.1) < ขก. *sruk* “บ้าน, บ้านเมือง, หมู่บ้าน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 250), ขป. **กุ่ม** *ktoul* /kduol/ “รุ่มร้อน”, **สรุก** *sruk* /srok/ “เมือง, อำเภอ, บ้านเมือง”

คคละ *gaglah* /kháʔʔkhláʔ/ [ปะปน] (ภ.1) < ขป. *klah* /khlah/ “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121),

ขก. *khlāh* “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 124), ขป. **ขล** *khlah* /khlah/ “บาง, บ้าง”

คคล้าย *gaglāy* /kháʔʔkhlá:j/ “เกือบเหมือน” (ภ.1)

สร้างขึ้นจากคำว่า **คล้าย** *glāy* /khlá:j/ โดยวิธีการซ้ำรูปพยัญชนะ *ค ga* หน้าคำ มีความหมายว่า “เกือบเหมือน”

จราย *crāy* /càʔʔrai:j/ “ทำลาย, กระจาย” (ภ.1) < ขป. *rāy* “กระจาย, ใหญ่ขึ้น, แผลออกไป” (Pou,

1992: 402), ขก. *rāymāy* “เกะกะ, ระเกะระกะ, มีอารมณ์ล่องลอย, เอาแน่เอานอนไม่ได้ (ไม่พบคำว่า *rāy* /riəy/ ในคำเดียว)” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 217), ขป. **กย** *rāy* /riəy/ “เรี่ยราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกือบกลาด”

ขจิต *jajit* /cháʔʔchit/ [จิต, สนิท, ไกล, เคียง] (ภ.1) < ขป. *jit* “ไกล, แนนหนา” (Pou, 1992:

188), ขป. **จิต** *jit* /cit/ “ไกล, จิต, เกือบ, จวน”

ขรดัด *jratāt /cháʔráʔdàt/* [ปลุก] (ภ.1) เพิ่มพยางค์ **ขร** *jra* หน้าคำว่า **ดัด** *tāt /dàt/* ซึ่งเป็นคำที่มาจากคำต้นทางว่า **ตาด** *tās' /dah/* **ดัด** *tāt /dàt/* “ปลุก” พจน. **ขระดัด** *jrahtāt /cháʔráʔdàt/* “(กลอน) ก. ดัด” คำว่า **ขรดัด** *jratāt /cháʔráʔdàt/* พบในบริบทต่อไปนี้

คิดพระพักตร์ลำนกศีสุทรพิมล

คิดเกศคือกมลราช- ตรีวาร

คิดพระเนตรคือนิลนิลบลอันบาน

กรรมาคือกลีบกายจ- นปัทม์

คิดพวยพรรณอันงามคืออัญชนปรีศรี

คิ้วค้อม**ขรดัด**อัช- ฎกาม

(สมุท. ภ.1, บ. 1438 - 1440)

บทที่ยกมาเป็นตอนที่ธรรมาภิมุขคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก โดยไล่ลำดับตั้งแต่หน้า ดวงตา จนถึงคิ้วของนาง ในบทสุดท้ายก็เห็นว่าต้องการสื่อว่า เมื่อคิดถึงเรียวกิ้วสื่ออัญชนอันโค้งงามของนางก็ปลุกเร้าอารมณ์ชายได้

ขรดิ้น *jratīn' /cháʔráʔdū:n/* [ดิ้น] (ภ.2) เพิ่มพยางค์ **ขร** *jra* หน้าคำว่า **ดิ้น** *tīn'* ซึ่งเป็นคำในภาษาไทยเอง มีความหมายว่า “ว. ดิ้น” คำว่า **ขรดิ้น** *jratīn' /cháʔráʔdū:n/* พบในบริบทต่อไปนี้

ดอกเขียวเหลืองแลลำดับกับแดงด่างหลาย

ด่อนดา**ขรดิ้น**หมาย- ลดง

(สมุท. ภ.1, บ.1642)

ในที่นี้ คำว่า **ดา** *tās /dàt/* “ดา, มากมาย, เกื่อนกลาด, มีทั่วไป” ใช้ซ้อนความหมายกับคำว่า **ขรดิ้น** *jratīn' /cháʔráʔdū:n/* พยางค์ **ขร** *jra* ที่เพิ่มเข้ามาน่าจะเป็นเพียงการเติมเพื่อให้ได้จำนวนพยางค์ครบตามฉันทลักษณ์มากกว่าจะมีหน้าที่ทางความหมาย

ดำเนียร *tāṃṇīeyr /damnian/* [คำสอน] (ภ.1) < ขบ. *taṃṇyal* “ดำหนิ” (Pou, 1992: 211), ขป.

ฉัฎเญล *taṃṇiel /damniəl/* “คำดำหนิเตียน, คำพูดเสียดสี, คำเย้ยหยัน” ในพจน. พบรูป **ดำเนียน** *tāṃṇīeyn /damnian/* “ติเตียน” และ **ดำเนียร** *tāṃṇīeyr /damnian/* “ที่ผ่านมา” ใน พจน. จัดว่า **ดำเนียร** *tāṃṇīeyr /damnian/* “ที่ผ่านมา” เป็นคำวิเศษณ์ พร้อมกับยกตัวอย่างบริบทของคำนี้จากสมุทโฆษคำฉันท์มาประกอบ คือ อนึ่งจะขึ้นิต- ติ**ดำเนียร**ติดำนานสาร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 434) แต่ดูเหมือนว่าความหมายของ **ดำเนียร** *tāṃṇīeyr /damnian/* ไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบทดังกล่าว

ผู้วิจัยเห็นว่าคำว่า **ดำเนียร** *tāṃṇīeyr /damnian/* น่าจะเป็นคำที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า

ฉัฎเญล *taṃṇiel /damniəl/* “คำดำหนิเตียน, คำพูดเสียดสี, คำเย้ยหยัน” และเป็นรูปแปรของ คำว่า **ดำเนียน** *tāṃṇīeyn /damnian/* “ติเตียน” โดยพิจารณาจากทั้งบทในสมุทโฆษคำฉันท์

อนี้จะขึ้นด-

โดยบรรพเบาราน

ดิดำเนียรติดำนานสาร

ครุครุดันสั่งสอน

(สมุท. ภ.1, บ.67)

แม้รูปคำของ **ดำเนียร** *tāmnīeyr* /damnian/ ในที่นี้สัมพันธ์กับรูปของคำภาษาเขมรโบราณ *taṃnyal* และคำภาษาเขมรปัจจุบัน **ฉัดเนียด** *taṃniel* /damniel/ แต่ไม่น่าที่จะมีความหมายตามอย่างภาษาเขมร “คำตำหนิติเตียน, คำพูดเสียดสี, คำเย้ยหยัน” โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากคำที่อยู่ใกล้เคียง คือ คำว่า **ดำนาน** *tāmnān* /damna:n/ “เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของสถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ กันมา” ที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ฉัดนาล** *taṃnāl* /damnaal/ “เล่าเรื่อง” และจาก ความหมายโดยรวมของบริบทซึ่งเป็นการเกริ่นนำของกวีว่าจะกล่าวถึงเรื่องที่ครูบาอาจารย์ได้สั่งสอนมาแต่โบราณ ซึ่งในที่นี้ก็คือ การไหว้ครูก่อนที่จะมีการเล่นหนัง จึงเห็นว่าทั้ง **ดำเนียร** *tāmnīeyr* /damnian/ และ **ดำนาน** *tāmnān* /damna:n/ น่าจะสื่อความหมายไปในทำนองเดียวกัน โดยกวีนำคำมาใช้ซ้อนความหมายกัน คำว่า **ดำเนียร** *tāmnīeyr* /damnian/ จึงไม่น่าจะมีความหมายว่า “คำตำหนิติเตียน, คำพูดเสียดสี, คำเย้ยหยัน” ตามอย่างภาษาเขมรปัจจุบัน และตามอย่าง พจน. ซึ่งคำมีความหมายตรงกับคำต้นทางภาษาเขมร แต่น่าจะใช้ในความหมายในทำนองเดียวกับ **ดำนาน** *tāmnān* /damna:n/ “เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของสถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ กันมา”

ตระดาด *trahtāl* /tràʔda:n/ [เกิด, เกิดขึ้น] (ภ.1) ผู้วิจัยไม่พบรูปที่สัมพันธ์กันกับ **ตระดาด** *trahtāl* /tràʔda:n/ ในภาษาเขมร คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร **ดาด** *tal* /daal/ “ลาม, เกิดขึ้น” โดยการเติมพยางค์ *traḥ* ข้างหน้าคำรากศัพท์ ในสมุทโรษะ คำฉันทน์ พบว่าคำนี้ปรากฏคู่กับคำว่า **ตระดก** *trahtak* /tràʔdòk/ “(กลอน) ก. หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ” < ขป. **กุก** *ktuk* /kdok/ “ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไม้ไหล้แหลกหักปักซี่

สัตว์ในไพรพี

ตระดาดตระดก ฝัญเอิญ

(สมุท. ภ.1, บ.380)

ท้าวทั้งพลคนโยธา

อับทิศไปมา

ตระดกตระดาด คุมงน

(สมุท. ภ.1, บ.905)

ตระเดียร *trahteir* /tràʔdɔ:n/ [ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป] (ภ.1) ไม่พบรูปที่สัมพันธ์กับคำว่า **ตระเดียร** *trahteir* /tràʔdɔ:n/ ในภาษาเขมร คำนี้น่าจะสร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ด้วยวิธีการเติมพยางค์ **ตระ** *traḥ* หน้าคำว่า **เดียร** *teir* /dɔ:n/ “ก้าวไปข้างหน้าหรือข้างหลัง” < **เดียร** *toer* /daə/ “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป” โดยที่ความหมายของคำไม่แตกต่างจากรากศัพท์

ตระบอก *trahpək* /tràʔbək/ [เปลือก(ตา) ใช้ในความหมายเปรียบเทียบ] (ภ.1, ภ.2) < ขก.

trabak “กลีบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 281), ขป. **ทรบัก** *trabak* /trabaaq/ “กลีบ” คำนี้มีการใช้ในความหมายเปรียบดั่งบริบทต่อไปนี้

คิดค้ำคำนวณ	คือธนูอันก่งยง
ตรูตาตระบอกบง	บมิแล้วและติดใจ
	(สมุทร. ภ.1, บ.671)

ทรบัก *trabak* /trabaaq/ ในภาษาเขมรมีความหมายว่า “กลีบ” ในบริบทที่ยกมาน่าจะมีความหมายว่า [เปลือกตา]

ตระเลิศ *trahleis* /tràʔlɔ̃:t/ [เกิน, เหนือ, พ้น, สูงขึ้น] ผู้วิจัยไม่พบรูปคำที่สัมพันธ์กับ **ตระเลิศ** *trahleis* /tràʔlɔ̃:t/ ในภาษาเขมร คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ด้วยวิธีการเติมพยางค์ **ตระ** *trah* หน้าคำว่า **เลิศ** *leis* /lɔ̃:t/ < ขป. **เฬ็ส** *loes* /lɔəh/ “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น” โดยที่ความหมายในบริบทนี้อาจให้เข้าใจว่าคำนี้อาจมีความหมายว่า [เกิน, เหนือ, พ้น, สูงขึ้น] ดังนี้

ก็ก้องเสียงเกวียนแกว่งไกว   ชูลีเวียนไว

ตระลบตระเลิศเวหาส

(สมุทร.ภ. 1, บ.203)

ตระหมั่น *trahmăn*¹ /tràʔmàn/ [ขยัน, ทำหรือประพฤติบ่อย ๆ อย่างเป็นปรกติ, สม่าเสมอ] (ภ.1) คำว่า **ตระหมั่น** *trahmăn*¹ /tràʔmàn/ เป็นการสร้างคำจากรากศัพท์ **หมั่น** *hmăn*¹ /màn/ โดยการเติม **ตระ** *trah* หน้าคำรากศัพท์เทียบแบบภาษาเขมร คำที่ได้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย

ตระهير *trahheir* /tràʔhə:n/ [บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ] (ภ.1) < ขป. **เห็ร** *hoer* /haə/ “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ” คำนี้ไม่พบใน พจน. น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ด้วยวิธีการเติมพยางค์ **ตระ** *trah* หน้าคำว่า **هير** *heir* /hə:n/ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแต่อย่างใด คำนี้น่าจะสัมพันธ์กับคำว่า **ทรهير** *draheir* /tho:ràʔhə:n/ ดู **ทรهير** *draheir* /tho:ràʔhə:n/ ในหัวข้อ 3

ทะทาย *dahdāy* /tháʔtha:j/ [ถือไว้] (ภ.1) < ขป. *dāy* “ถือไว้” (Pou, 1992: 249), ขก. *dāy* “ถือไว้” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 79)

ทำนวย *dām̄nvay* /thamnuaj/ พบใน พจน มีความหมายว่า “หมู่, เหล่า” คำนี้น่าจะสร้างขึ้นจากคำว่า **ทวย** *dvay* /thuaj/ “หมู่, เหล่า” โดยการเติมพยางค์ *-amN-* หลังพยัญชนะต้น กลายเป็นคำว่า **ทำนวย** *dām̄nvay* /thamnuaj/ ทั้งนี้ **ทำนวย** *dām̄nvay* /thamnuaj/ และ **ทวย** *dvay* /thuaj/

ไม่มีความแตกต่างทางความหมายแต่อย่างใด คำว่า **ทำนวย** *dāṃvay /thamnuaj/* ปรากฏ
ในบริบทต่อไปนี้

จงเป็นพระยศ	พระเกียรติปรากฏ
พระภูบตี	จงพลไปบูลย์
ในพระบุรี	อโยธยาศรี
	สนุกเสวยรมย์
จะให้บรรหาร	ยศภาพตระการ
ตระกลชาญชม	ทำนุกทำนอง
ทำนวย นิยม	นิยายสายสม

สรรเสริญราชา

(สมุทร. ภ.1, บ.125-126)

บทที่ยกมานี้เป็นตอนที่วีได้กล่าวถึงเหตุที่แต่งคำฉันท์เรื่องนี้ก็เพื่อจะถวายพระเกียรติยศแด่
พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาพระองค์นั้น และการแสดงภาพ (หนังใหญ่) แก่หมู่ชน จะได้
เป็นการสรรเสริญพระเจ้าอยู่หัวต่อไป

ทรหวง *drahvañ /tho:rā?hūaŋ/* [หวง] (ภ.1) ผู้วิจัยไม่พบคำที่มีรูปและความหมายสัมพันธ์กับคำนี้
ในภาษาเขมร และไม่พบ **ทรหวง** *drahvañ /tho:rā?hūaŋ/* ใน พจน. จากบริบทของคำเห็น
ว่า คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า **หวง** *hvañ /hūaŋ/* โดยมีการเติมพยางค์
ทร- *dra-* /tho:rā?/ ข้างหน้า แต่ยังคงมีความหมายว่า “หวง” เช่นเดิม ดังบริบทต่อไปนี้

รอบรรารุณรุกราม	คำฤชนกามจาบัลย์
ตระแตร์นในธรรพ์	ทรหิงทรหวงฝูง

(สมุทร. ภ.1, บ.1320)

ทรเหิร *draheir /tho:rā?hǎ:n/* [บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ] (ภ.1) ผู้วิจัยไม่พบคำที่มีรูปและ
ความหมายสัมพันธ์กับคำนี้ในภาษาเขมร และไม่พบ **ทรเหิร** *draheir /tho:rā?hǎ:n/* ใน
พจน. ในสมุทรโฆษคำฉันท์ **ทรเหิร** *draheir /tho:rā?hǎ:n/* น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากคำยืม
ภาษาเขมรว่า **เหิร** *hoer /haə/* “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ” โดยการเพิ่มรูป **ทร-** *dra-*
ข้างหน้าคำ ดู **ตระเหิร** *traheir /trǎ?hǎ:n/* ในหัวข้อ 3 ตัวอย่างที่พบคำว่า **ทรเหิร** *draheir*
/tho:rā?hǎ:n/ มีดังนี้

นกหกต่างรวงรัง	ก็ประนัง ทรเหิร โหย
หากันกระศลย์โบาย	บัตร์เรียกมารังเรียง

(สมุทร. ภ.1, บ.1314)

ทรอทร *draḍdar /thro:tho:n/* [ชอ] (ภ.1) ในคำต้นทางภาษาเขมร พบเพียงรูป **๒ dra /troo/** “ชอ”
ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่าการซ้ำเสียงพยัญชนะ ดังนี้

ลมพัดระบัดคือ   บรรพาศัพทเกรียงกล
เสียงทรอทรในบน   ทรพพาทยพิณพันธ์

(สมุทร. ภ.1, บ.1304)

บรรแสง *parrseen* /bansě:ŋ/ [ทำให้มีแสง] (ภ.1) น่าจะสร้างขึ้นจากคำภาษาไทยว่า **แสง** *seen* /sě:ŋ/ โดยวิธีการเติม บรร- *parr-* หน้าคำ โดยมีความหมายว่า “ทำให้มีแสง” พบในบริบทต่อไปนี้

ประกิจประกลกาย-   จนกรงกระลอกเงา
บรรแสงบรรสาบเสา   และตระสั๊กแซรงชม
(สมุทร. ภ.1, บ.106)

บังคัล *pāngāl* /baŋkhan/ “เฝ้า” (ภ.1) < ขบ. *gāl* “เข้าเฝ้า” (Pou, 1992: 135), ขป. **ถาล์** *gāl* /kōl/ “เฝ้าอย่างเข้าเฝ้าเจ้านาย, นั่งเฝ้าเจ้านาย”

บังเทิร *pānheir* /baŋhǎ:n/ [ทำให้บิน] (ภ.1) < ขก. *paihoer* “ทำให้บิน, ชัก(ว่าว)” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 152), ขป. **บเหิร** *paihoer* /baŋhao/ “ทำให้บิน, ชัก(ว่าว)”

บันสม *pānsam* /bansöm/ [ทำให้สม ทำให้เหมาะ] (ภ.1) ในภาษาเขมรปัจจุบันพบรูปที่สัมพันธ์กับคำนี้คือ คำเขมรโบราณว่า *pansam* “รวมกัน, ผลรวม, จำนวนรวม” (Pou, 1992: 300) และภาษาเขมรปัจจุบันว่า **ปสนุ** *pansam* /bansam/ “ปน, ปรับ, ปรง” แต่ความหมายของคำภาษาเขมรนี้ไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์ เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า **สม** *sam* “เท่ากัน เสมอกัน” โดยวิธีการเติม **บัน** หน้าคำ มีความหมายว่า [ทำให้สม ทำให้เหมาะ]

บับวง *pāmpvañ* /bambuan/ “บนบาน” (ภ.1, ภ.2) ในภาษาเขมรปัจจุบันพบคำว่า **ปุมฺสงฺ** *pūñ srūñ* /bouŋsouŋ/ ซึ่งเขมรระบุว่าเป็นคำยืมจากไทย แต่คำว่า **บับวง** *pāmpvañ* /bambuan/ น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเอง ในภาษาเขมรโบราณพบคำว่า *pvañ srvañ* “บนบาน” ซึ่งคำว่า **บับวง** *pāmpvañ* /bambuan/ น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเองจากคำว่า **บวง** *pvañ* /buan/ “บนบาน” โดยการเติมคำว่า **บับ** *pām-* /bam/ หน้าคำ และความหมายของคำยังคงเดิม (Antelme, 1996: 87)

พจน. **บับวง** *pāmpvañ* /bambuan/ “(กลอน) ก. บนบาน, เช่น สรวง, บูชา”

บับรู *pāmṛū* /bamru:/ [ทำให้งาม] (ภ.1) < ขบ. สร้างขึ้นจากคำภาษาปรากฏที่พบในภาษาเขมรโบราณ *rūva* / ru / rau มีความหมายว่า “รูป, สภาวะ, งาม” โดยการเติม **บับ** *pām* /bam/ ข้างหน้าคำว่า **รู** *rū* /ru:/ **บับรู** *pāmṛū* /bamru:/ มีความหมายว่า [ทำให้งาม]

ประเคียง *prahgīeyñ /prà?khiəŋ/* [เคียงกัน] (ภ.1) สร้างขึ้นจากรากศัพท์ **เคียง** *gīeyñ /khiəŋ/* “ขีดกันโดยเรียงข้าง” โดยวิธีการเติม **ประ-** *prah /prà?/* หน้าคำ **เคียง** *gīeyñ /khiəŋ/* ทำให้เกิดคำที่มีความหมายว่า [เคียงกัน] พบในบริบทต่อไปนี้

สารเสื่อสี่หมัดคิมฤคาร**ประเคียง**

คู่เกล้าประอรเอียง

ภินนท

(สมุทร. ภ. 1, บ.1423)

ประหลิกประหลบ *prahhlik prahhlap /prà?li:kprà?lòp /* [หลบหลิกออวูธกัน] (ภ.1) คำนี้น่าจะสร้างขึ้นจากคำว่า **หลิกหลบ** *hlik hlap /li:klop/* โดยวิธีการเติม **ประ-** *prah /prà?/* หน้าคำว่า **หลิก** *hlik /li:k/* และ **หลบ** *hlap /lòp/* พบคำในบริบทต่อไปนี้

ต่อแทงแรงรบสหัสสา

พลแสนสังขยา

ประหลิกประหลบทบทอน

(สมุทร. ภ. 1, บ.1028)

ประหวัด *prahhvät /prà?wät/* [ตวัด(ครีบก)กันไปมา] (ภ.1) < ขบ. *vat /vät* “ทำเป็นวง, ล้อมรอบ, เป็นวงกลม, เหวี่ยง, ตวัด” (Pou, 1992: 429) **ประหวัด** *prahhvät /prà?wät/* มีความหมายใน พจน. ว่า “ก. หวนคิดเพราะผูกใจอยู่” แต่ในบริบทต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่า **ประหวัด** *prahhvät /prà?wät/* น่าจะมีความหมายว่า [ตวัด(ครีบก)กันไปมา] มากกว่า “ก. หวนคิดเพราะผูกใจอยู่” ดังนี้

ปลาแมวไล่หาปลาอม

ฉลามหนูแปลกปลอม

ประห้วยประหวัดพกพัน

(สมุทร. ภ. 1, บ.517)

ประอร *prah-ar /prà?ʔwə:n/* [โน้ม, โอนเข้าหากัน] ผู้วิจัยไม่พบคำที่มีรูปและความหมายสัมพันธ์กับคำนี้ในภาษาเขมร แต่พบในพจน. มีความหมายว่า “งาม” ซึ่งเป็นความหมายที่ไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์ คำว่า **ประอร** *prah-ar /prà?ʔwə:n/* น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากคำยืมภาษาเขมรว่า **อร** *ar /ʔwə:n/* [น้อมลง, โน้ม] ซึ่งมาจากคำเขมรว่า **ោន** *on /qaon/* “ก้ม, โอน, โน้ม, น้อม” โดยการเติม **ประ-** *prah /prà?/* หน้าคำว่า **อร** *ar /ʔwə:n/* และมีความหมายว่า [โน้ม, โอนเข้าหากัน] พบในบริบทต่อไปนี้

ดุรูปานา

ดูปักษา**ประอรเอียง**

ฟังสารสำเนียงเสียง

นุประเภทานา

(สมุทร.ภ. 1, บ. 434)

ดุรูปานา

ต่างคณา**ประอรเอียง**

ฟังสารสำเนียงเสียง

ก็ประเภทหลายพรรณ

(สมุทร. ภ. 1, บ.1315)

รเห็จ *rahec*⁸ /ráʔhèt/, **ระเห็จ** *rahhec*⁸ /ráʔhèt/ [ไปอย่างรวดเร็ว] (ภ.1) คำนี้จะเกิดจากคำว่า **หิซ** *hic* /həc/ “เหาะ ไปในอากาศ (โดยเวทมนตร์)” โดยการเติม **ร** *r* หน้าคำรากศัพท์ คำว่า **ระเห็จ** *rahhec*⁸ /ráʔhèt/ พบใน พจน. ในความหมายว่า “ก. ไปอยู่ในที่ไม่สมควร”

ระยีนระยั้ง *rahyīnrahyān* /ráʔju:nràʔjan/ [ยีน, ยั้ง] (ภ.1) สร้างจากคำภาษาไทยว่า **ยีนยั้ง** *yīnyān* /ju:njan/ โดยการเติมพยางค์ **ระ** *rah* หน้าคำ ทั้งนี้ คำอาจมีความหมายเหมือนคำ รากศัพท์หรือมีความหมายเป็นการเน้นย้ำ

รราย *rarāy* /ráʔra:j/ [ราย] (ภ.2) สร้างจากคำว่า **ราย** *rāy* /ra:j/ “กระจัดกระจาย, เกื่อนกลาด” โดยวิธีการซ้ำรูป **ร** *ra* ที่พยางค์หน้า

ระรอง *rahrañ* /ráʔro:ŋ/ “สุกใส, งาม” (ภ.1, ภ.2) สร้างจากคำว่า **รอง** *rañ* /ro:ŋ/ ใน พจน. **ระรอง** *rahrañ* /ráʔro:ŋ/ “(กลอน) ว. สุกใส, งาม” โดยวิธีการซ้ำรูป **ระ** *rah* ที่พยางค์หน้า

รันแซะ *rānjeḥ* /rañchéʔ/ [เกวียน] คำนี้สร้างจากคำว่า **ระแพะ** *rahdeḥ* /ráʔthéʔ/ ขป. **รเะ** *radeḥ* /roteh/ “เกวียน, รถ” โดยการเติมพยางค์ **ัน**

ละวาด *lahvāt* /láʔwâ:t/ [เป็นวง, อยู่ในวง] (ภ.1) น่าจะสร้างขึ้นจากคำว่า **วาด** *vāt* /wâ:t/ ซึ่งมาจากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณว่า *vat* / *vāt* “ทำเป็นวง, วงกลม” (Pou, 1992: 429) โดยการเติมพยางค์หน้า **ละ** *lah-* พบใน พจน. **ละวาด** *lahvāt* /láʔwâ:t/ “ก. วาด, คล้ายเขียน” แต่ดูเหมือนว่าคำนี้จะใช้ในความหมายต่างจากความหมายที่พบใน พจน. ดังในบริบทต่อไปนี้

พลคืนยีนยุทธหาวัดไหว

เสียงพลชิงไชย

ละเวงละวาดสับสนาม

(สมุทร. ภ.1, บ.1121)

ตอนนี้เป็นตอนที่กล่าวถึงการสู้รบระหว่างพระสมุทรมุขกับกษัตริย์ทั้งสิบ บทนี้บรรยายให้เห็นภาพทหารที่ต่อสู้ซึ่งช่วยกันอยู่ในสนามการสู้รบ ส่งเสียงร้องดังไปทั่วทั้งบริเวณการต่อสู้นั้น หากตีความคำว่า **ละวาด** *lahvāt* /láʔwâ:t/ [เป็นวง, อยู่ในวง] อาจจะเข้ากับบริบทได้ดีกว่าความหมายว่า “วาด, คล้ายเขียน”

ละอบ *lah-op* /láʔʔòp/ [อบอวล] (ภ.1) สร้างขึ้นจากคำว่า **อบ** *ap* /ʔòp/ “ปรงกลิ่นด้วยควันหรือรมด้วยกลิ่นในที่ที่ควันหรือกลิ่นกระจายออกไปไม่ได้” ซึ่งน่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **หับ** *ap* /qap/ “อบ” โดยการเติมพยางค์หน้า **ละ** *lah-*

สรรสรงเล็ญจงจง-

กลนี้แกมกมลโชติ

เกสรล่องไอช

ละอบสุคนธา

(สมุทร. ภ.1, บ.1277)

จากบริบทจะเห็นว่า **ละอบ** *lah-op* /láʔʔòp/ มีความหมายเน้นหนักมากกว่าคำว่า **อบ** *ap* /ʔòp/

ลำนั้ก *lāṃṇāk* /*lamnák*/ [หญิงที่เป็นที่รัก] (ภ.1) < ขบ. *anak* / *qnak* / *nāk* “ผู้” (Pou, 1992: 11), ขก. *anak* “คน, นั้ก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 8), ขป. **หูก** *a-nak* /*něəq*/ “1 คุณ ท่าน, 2 คน ผู้” คำว่า ลำนั้ก *lāṃṇāk* /*lamnák*/ พบใน พจน. แปลว่า “งาม” ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 4 ว่า ลำนั้ก *lāṃṇāk* /*lamnák*/ เกิดจากการเติมพยางค์ *laN* หน้าคำรากศัพท์ภาษาเขมรเพื่อใช้เป็นคำเรียกผู้หญิงเพื่อให้มีความหลากหลายหรือหลีกเลี่ยงคำจำเจ สะท้อนให้เห็นว่าในสมัยอยุธยาคำว่า นั้ก *nāk* /*nák*/ น่าจะเป็นคำสรรพนามแทนสตรีด้วย สอดคล้องกับการใช้ในภาษาเขมรปัจจุบัน คำว่า **หูก** *a-nak* /*něəq*/ ก็ยังคงใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เพศหญิงอยู่ คำว่า ลำนั้ก *lāṃṇāk* /*lamnák*/ พบในบริบทต่อไปนี้

คิดพระพักตร์ลำนั้กศศิสุทรพิมล

คิดเกศคือกลราช-

ตรีवार

(สมุทร. ภ.1, บ.1438)

ลำเพ็ญ *lāṃbēñ*^๘ /*lamphen*/ [เต็ม] (ภ.1) < ขก. *bēñ* “เต็ม, เพ็ญ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 31), ขป. **เตญ** *bēñ* /*piñ*/ “เต็ม” คำว่า ลำเพ็ญ *lāṃbēñ*^๘ /*lamphen*/ น่าจะสร้างจากคำว่า เพ็ญ *bēñ*^๘ /*phen*/ “เต็ม” โดยการเติมพยางค์ ลำ *lām* /*lam*/ ข้างหน้าคำ ลำเพ็ญ *lāṃbēñ*^๘ /*lamphen*/ พบในบริบทต่อไปนี้

ลำขาคือกาญจนกทลี

และลำเพ็ญลำพาลไส

สองนมขจิตวิจิตรโน

อกอาสน์แก้วโฉมเฉลา

(สมุทร. ภ.1, บ.697)

บทนี้เป็นการชมความงามนางพินทุมดี โดยเปรียบขานางว่าอวบงามเหมือนลำต้นกล้วย คำว่า ลำ *lām* /*lam*/ ในภาษาไทย ใช้สำหรับ “เรียกสิ่งที่ยาวกลมหรือมีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น” ในที่นี้อาจหมายถึง “ขา” ก็ได้ นอกจากนั้นการเติมพยางค์ ลำ *lām* /*lam*/ อาจมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้คำครบจำนวนตามที่กำหนดในวรรค ในขณะที่เดียวกันก็ได้สัมผัสอักษรคือ ล / และ พ *b* ในคำว่า ลำพาล *lāṃbāl* /*lampha:n*/ ด้วย

ลำเภา *lāṃbhau* /*lamphaw*/ “โฉมงาม” (ภ.1) < ขบ. *vau* “งาม, ลูกคนสุดท้อง” (Pou, 1992: 457), ขก. *bau* “ชื่อสตรี” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 28), ขป. **เภา** *bau* /*piw*/ “สุดท้อง, ลูกคนสุดท้อง” ใน พจน. พบรูป ลำเภา *lāṃbhau* /*lamphaw*/ “โฉมงาม” เช่นเดียวกับคำว่า ลำนั้ก *lāṃṇāk* /*lamnák*/ [หญิงที่เป็นที่รัก] คำนี้น่าจะเกิดจากการเติมพยางค์ *laN* ในคำรากศัพท์ที่เป็นคำยืมภาษาเขมร กว้อาจสร้างคำนี้สำหรับเป็นคำใช้เรียกผู้หญิงเพื่อให้มีความหลากหลาย คำนี้ปรากฏใช้ในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ด้วย

ลำลัด *lāṃlät* /*lamlät*/ [ผลิ, งอก] (ภ.1) < ขบ. **ลას** *lās* /*lōəh*/ “ผลิ, ลัด, งอก” ลำลัด *lāṃlät* /*lamlät*/ ไม่พบใน พจน. พบเฉพาะคำว่า ลัด *lät* /*lät*/ “ผลิออก, แตกออก (ใช้แก่ต้นไม้ที่เริ่มตั้งตัวผลิ

ไบ่อ่น)” ซึ่งสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบัน **ล่ำลัด** *lāmlăt /lamlăt/* สร้างจากคำรากศัพท์ **ลัด** *lăt /lăt/* โดยการเติมพยางค์ **ล่ำ** *lām /lam/* ข้างหน้า ทั้งคำแผลงและคำรากศัพท์มีความหมายเหมือนกัน

ภาษา *ĭjā /lu:cha:/* “ลือชา” (ภ.1) คำนี้น่าจะเป็นคำประสมที่สร้างจากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ **!** “ไต้ยีน”, *jā* “ดี” ใน พจน. มีความหมายว่า “ลือชา” ซึ่งหมายความว่า “มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันไป” จากความหมายของคำรากศัพท์ *jā* ซึ่งแปลว่า “ดี” คำว่า **ภาษา** *ĭjā /lu:cha:/* น่าจะหมายถึง มีชื่อเสียงโด่งดังว่าดี หรือเป็นคนดี ก่อนที่จะมีความหมายทั่วไปว่า “มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันไป”

ภุสสาย *ĭsāy /lu:sāj/* “ลือสาย” (ภ.1) คำนี้น่าจะเป็นคำประสมที่สร้างจากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ **!** “ไต้ยีน” กับ *sāj* “แพร่ กระจายออก” ในภาษาเขมรปัจจุบัน พบคำว่า **ภุสสาย** *ĭsāy /lɯsaj/* “ที่มีชื่อเสียง, เป็นที่เลื่องลือ” และใช้เป็นคำเรียกผู้เป็นใหญ่เช่นเดียวกับในภาษาไทย แต่ในที่นี้ไม่อาจจะระบุได้ว่า **ภุสสาย** *ĭsāy /lu:sāj/* เป็นคำที่สร้างขึ้นใช้ในภาษาใดก่อนกันแน่ ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบในบริบทต่อไปนี้

เพื่อท้าวเธอจะมีไชยพราย พระยศภุสสาย
สมรรถไชยมีไชย

(สมุทร. ภ.1, บ.227)

สพรั่ง *sbrān' /sà'p̄hrān/* “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อม ๆ กัน” (ภ.1, ภ.2), **สรพรั่ง** *sbrān' /sà'p̄hrān/* “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อม ๆ กัน” (ภ.2) คำนี้สร้างขึ้นจากคำว่า **พรั่ง** *brān' /p̄hrān/* “คับคั่ง, รวมกันอยู่มาก” โดยการเติม ส s หน้าคำ ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง ใน พจน. **สะพรั่ง** *sahbrān' /sà'p̄hrān/* “ว. อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อม ๆ กัน”

สรแสรก *srasreek /sà'ʔsək/* “ร้อง” (ภ.1) < ขก. *sraek* “ร้อง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 200), ขป. **ไ้รก** *sraek /sraek/* “ร้อง” คำนี้มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำยืมภาษาเขมรใน พจน. จึงเห็นว่าน่าจะสร้างขึ้นจากคำที่มาจากภาษาเขมรว่า **ไ้รก** *sraek /sraek/* “ร้อง” โดยการซ้ำรูป **สร sr** ที่พยางค์หน้า

สำเนียง *sāmñiēyñ /sāmniaŋ/* (ภ.1) “เสียง, น้ำเสียง, หางเสียง, วิธีการออกเสียง”, พจน. **สำเนียง** *sāmñiēyñ /sāmniaŋ/* “น. เสียง, น้ำเสียง, หางเสียง, วิธีการออกเสียง”

สำราญ *sāmrañ /sāmra:n/* “สุขสบาย, ที่ทำให้มีความสุขสบาย” (ภ.1, ภ.2) คำนี้น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า *sāmrañ ซึ่งไม่พบในภาษาเขมร แต่พบคำที่มีความหมายสัมพันธ์กันคือ **สปรัญญ** *sāmrañ(t)* “1 นอน ใช้สำหรับผู้เป็นใหญ่ ผู้ควรเคารพที่เป็นคฤหัสถ์ 2 ที่สงบสุขไม่มีทุกข์ภัย” อางอธิบายได้ ที่มีความสุขสบาย” ว่าคำว่า **สำราญ** *sāmrañ /sāmra:n/* เป็น

คำแผลงที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมรว่า **ស្រាល** *srāl /sraal/* “เบา ผ่อนคลาย” ออกเสียงตามอย่างภาษาไทยว่า /sāmra:n/ เมื่อภาษาเขมรนำกลับไปใช้ ยังคงเสียงตามแบบภาษาไทยอยู่ แต่ได้ตัดแปลงรูปเขียนเลียนแบบรูปคำสันสกฤต, พจน. **สำราญ** *sāmrañ /sāmra:n/* “ก. สุขสบาย ว. ที่ทำให้มีความสุขสบาย”

สำเรียว *sāmrieyv /sāmriaw/* [สั้นไหว] (ภ.1) ศัพท์คำนี้ไม่พบในภาษาเขมร แต่น่าจะมาจาก *samriew ที่สร้างจากรากศัพท์ภาษาเขมรว่า **ស្រើវ** *sriev /sriəw/* “เสียว, สั้น” (Guesdon, 1930) โดยการเติมหน่วยคำเติมกลาง /-am-/ คำว่า **สำเรียว** *sāmrieyv /sāmriaw/* พบในบริบทต่อไปนี้

แถวถนนอัญจจร	ยุพติยพาพล
ธงเทียวสำเรียวกล	และสรกอเมื่อสายัญห
	(สมุทร.ภ.1, บ. 97)

คำว่า **สำเรียว** *sāmrieyv /sāmriaw/* ที่ใช้ในที่นี้ น่าจะในความหมายว่า [สั้นไหว] ซึ่งน่าจะมีความหมายไปในทางเดียวกับบริบท

สำอวย *sām-avay /sāmʔuaj/* [สวย] (ภ.1) สร้างจากคำว่า **สวย** *svay /sūaj/* ซึ่งเป็นคำภาษาไทย คำว่า **สำอวย** *sām-avay /sāmʔuaj/* พบในบริบทต่อไปนี้

รังเรชรันาง-	ครูเจียรจำหลักวัลย์
คือวิษณุกรรมสรร-	คสำอวยศิลป์
	(สมุทร. ภ.1, บ.1256)

จากรูปและตำแหน่งคำในบริบท ทำให้เข้าใจว่า **สำอวย** *sām-avay /sāmʔuaj/* เป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า **สวย** *svay /sūaj/*

จากการจัดข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ตามความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายต้นทางภาษาเขมร ความหมายที่พบในพจนานุกรมและความหมายที่ใช้ในบริบท พบว่าคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางมีจำนวนมากที่สุด คำในกลุ่มนี้มีทั้งคำยืมที่พบในชีวิตประจำวัน คำยืมราชาศัพท์ และคำยืมที่พบเฉพาะในวรรณคดี การที่คำเหล่านี้ยังคงมีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในภาษาเขมรโบราณและภาษาเขมรสมัยกลางอาจเป็นเพราะคำในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในความหมายตรงจึงมีความเปลี่ยนแปลงทางความหมายน้อยมาก

ส่วนคำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันและความหมายในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 คำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว และคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 มีจำนวนลดน้อยลงตามลำดับ จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ.2554 นั้น มักเป็นคำที่จัดว่าเป็นคำยืมเฉพาะในวรรณคดีโบราณ คำเหล่านี้มีมักถูกนำไปใช้ใน
 ความหมายเปรียบ คำจึงมีความหมายต่างไปจากความหมายในภาษาเขมรปัจจุบัน เช่น คำว่า **เกรียม**
krīeym /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้นเผาจน
 เปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น, โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น” มาจากคำต้นทาง
 ภาษาเขมรว่า **กรฺย** *kriem /kriəm/* “เกรียม, แห้ง, แห้ง, เกราะ, เที่ยวแห้ง” เมื่อใช้ในคำประพันธ์
 มักหมายถึงความรู้สึกรู้สึกเจ็บปวดทางใจ เป็นต้น คำบางคำสะท้อนวิวัฒนาการทางความหมาย ก่อนจะ
 กลายเป็นคำไวยากรณในปัจจุบันเช่นคำว่า **จง** *cañ /coŋ/* เป็นต้น ข้อมูลส่วนสุดท้ายแม้มีจำนวนไม่
 มาก แต่ก็แสดงให้เห็นว่ากวีมีความรู้ภาษาเขมรอย่างลึกซึ้ง กระทั่งสามารถดัดแปลงคำเพื่อใช้ในการ
 แต่งคำประพันธ์ให้ความไพเราะได้ ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า กวีมีส่วนอย่างมากต่อ
 วิวัฒนาการของรูปและความหมายของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งที่จะศึกษาเรื่องรูปคำศัพท์และความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่แต่งในสมัยอยุธยาและในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาเชื่อกันว่าเป็นงานนิพนธ์ของพระมหาราชครู และพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาเริ่มตั้งแต่ต้นจนถึงตอนรณานิมุขอนบาดเจ็บ ส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์เริ่มจากตอนที่พระสมุทรโฆษกับนางพินทุดีพิภรณานิมุขอนบาดเจ็บ และเข้ารักษาไปจนจบเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์และกาพย์ได้แก่วสันตติลกฉันท์ อินทรวชิรฉันท์ สัททูลลวิกกีฬิตฉันท์ ไตรภูกฉันท์ มาลินีฉันท์ สัทธาฉันท์ กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนที่ได้ระบุไว้คือ ทบทวนเอกสาร บทความ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภาษาเขมรกับภาษาไทยตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาศัพท์คำยืม รวบรวมข้อมูล คำศัพท์ที่คาดว่าจะเป็คำยืมภาษาเขมรจากสมุทรโฆษคำฉันท์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 โดยกรมศิลปากร (2522) และบริบทของคำลงในบัตรคำ ตรวจสอบที่มาของคำโดยใช้เกณฑ์ทางด้านรูป เกณฑ์ด้านเสียง เกณฑ์โครงสร้างคำ และเกณฑ์ทางด้านความหมาย จากเกณฑ์ดังกล่าวพบว่าวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์มีคำที่เชื่อได้ว่ามีที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมรกว่า 800 คำ คำยืมภาษาเขมรจำนวนหนึ่งสามารถถ่ายทอดรูปคำได้ตรงตามคำต้นทางภาษาเขมร เช่น คำยืมว่า ผลาญ *phlāñ /phlā:n/* กับคำต้นทางว่า ផ្កាញ *phlāñ /plaañ/* แต่มีอีกจำนวนหนึ่งที่ต้องปรับลักษณะบางประการให้เข้ากับอักขรวิธีภาษาไทย เช่นการเพิ่มรูปสระอออก ในคำยืมว่า กรอง *krañ /kro:ŋ/* “ร้อย, ถัก, ทอ” จากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณว่า *krañ /kron/* “ถัก, ทอ” การใช้ไม้หันอากาศกับรูปสระ ำ *ā +* เช่น คำยืมว่า ขจัด *khcāt /khà?càt/* “กำจัด” จากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณว่า ខ្ចាត់ *khcāt' /kcat/* “กระจัด, พลัด, แยก” เป็นต้น และอาจมีการปรับรูปอักษรในแบบต่างๆ

เมื่อพิจารณาลักษณะทางโครงสร้างคำ สามารถแยกโครงสร้างคำตามรูปอักษรเป็นคำพยางค์เดียว คำสองพยางค์ และคำหลายพยางค์ คำยืมพยางค์เดียวที่มีโครงสร้างอักษรสัมพันธ์กับคำต้นทางเป็นคำที่มีรูปถ่ายทอดได้ตรงตามรูปคำต้นทางภาษาเขมร อาจมีโครงสร้างเป็น CV(C) หรือ

CCV(C) คือมีรูปพยัญชนะต้นตัวเดียวหรือรูปพยัญชนะต้นสองตัวก็ได้ รูปสระ และจะมีรูปพยัญชนะสะกดหรือไม่ก็ได้ เช่นคำว่า **ชาญ** *jāñ /cha:n/* “ชานาญ, จัดเจน” จากคำต้นทางเขมรสมัยกลางว่า *jāñ* “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว” คำว่า **ขจี** *khci /khà?ci:/* “งามสดใส” จากคำต้นทางเขมรโบราณว่า ขบ. *kci / khci* “เขียวสด, ดิบ, อ่อน”

ในส่วนคำยืมที่มีโครงสร้างไม่สัมพันธ์กับโครงสร้างคำต้นทางพบว่า มีการปรับโครงสร้างคำที่มีพยัญชนะต้นควบที่ไม่มีในภาษาไทย โดยอาจเป็นการแทรกรูปสระอะ *ah* ระหว่างพยัญชนะต้นควบ ซึ่งทำให้คำยืมมีโครงสร้างเป็นคำสองพยางค์ *Caḥ-C(C)VC* เช่นคำว่า **ชะโด** *jahto /chá?do:/* “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง” จากคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันว่า **เฉา** *chto /cdao/* “ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง” การแทรกรูป ร *ra* ทำให้คำยืมมีโครงสร้างเป็น *CrV-C(C)VC* ซึ่งพบเฉพาะในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา และการแทรกรูป ร *ra* และสระอะ *ah* ซึ่งทำให้เกิดโครงสร้างคำ *Craḥ-C(C)VC* พบทั้งส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ เช่นคำยืมว่า **ประดู่** *prahtuc /prà?dùt/* “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง” จากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณว่า *ptoc* “เหมือนกัน, จำนวนเหมือนกัน” การแทรกรูปสระอุ *u* เป็นต้น ผลของการปรับรูปคำเช่นนี้ทำให้คำพยางค์เดียวที่มีพยัญชนะต้นควบกลายเป็นคำสองพยางค์ และบางคำอาจเกิดรูปแปรหลายรูป

นอกจากการแทรกเสียงสระอะ *ah* หรือสระอุ *u* ระหว่างพยัญชนะต้นควบแล้ว ยังพบการแทรกเสียง สระอำ *ām* ด้วย เช่นคำว่า **จำทวย** *cāmdvay /camthvaj/* “ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ” จากคำต้นทางเขมรปัจจุบันว่า **ญูย** *sduoy /stuoy/* “ชู, ถือ”

ข้อมูลในสมุทรโฆษคำฉันท์ แสดงให้เห็นว่ามีการสร้างคำจากคำต้นทางภาษาเขมรโดยเทียบแบบการทำคำแผลงของภาษาเขมรด้วย คือมีการเติมพยางค์หน้า การเติมพยางค์กลางคำ และการซ้ำพยางค์หน้า คำเหล่านี้ถือเป็นรูปคำที่สร้างใหม่ของภาษาไทย ในการเติมพยางค์หน้ามีทั้งที่มีรูปเหมือนหน่วยคำเติมหน้าในภาษาเขมร และมีรูปที่ไม่ปรากฏในภาษาเขมร คำที่มีการสร้างเลียนแบบการแผลงคำของเขมรบางคำมีความหมายแตกต่างไปจากรากศัพท์ แต่ส่วนใหญ่ก็มักไม่มีความแตกต่างทางความหมายระหว่างคำรากศัพท์กับคำที่สร้างใหม่ โดยเฉพาะคำที่สร้างโดยการเติมพยางค์ที่ไม่มีในภาษาเขมรมักจะมีความหมายเหมือนกับคำรากศัพท์ เช่น **สรพร้อม** *srabram² /sà?rá?phró:m/* มีความหมายว่า [พร้อม] การสร้างคำแผลงแบบภาษาเขมรนี้ยังใช้ในการดัดแปลงคำรากศัพท์จากภาษาอื่นด้วย พยางค์ที่เติมเข้ามาประเภทที่ไม่มีในภาษาเขมร เช่น การเติม **ทร** *dra*-หน้าคำว่า **อูก** *uk /?ùk/* ซึ่งเป็นคำที่ตัดรูปพยัญชนะต้นตัวที่หนึ่งของคำต้นทางภาษาเขมรว่า **กุก** *k-uk /kqok/* “ปลาอูก, ลูกกบหรือลูกคางคกซึ่งยังมีหางอยู่” กลายเป็น **ทรอูก** *dra-uk /tho:rà?ùk/* [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง] การแปรรูปคำเป็น **ทรอูก** *dra-uk /tho:rà?ùk/* นี้ อาจเป็นเพราะคำนี้เป็นชื่อปลาที่ใช้ร่วมกับคำเรียกชื่อปลาอื่นๆ คือ **ทรโอน** *dra-on /tho:rà?o:n/* [ปลาเนื้ออ่อน] ซึ่งมีลักษณะทางเสียงสัมพันธ์

กัน การเปลี่ยนแปลงนี้น่าจะเป็นการตัดแปลงของกวีที่ต้องการให้เกิดเสียงสัมผัสและให้ได้คำหลุในตำแหน่งที่ต้องการ

สำหรับคำยืมสองพยางค์พบว่านอกจากคำจะมีโครงสร้างที่สัมพันธ์กับคำต้นทาง คือ C(C)VN-C(C)V(C) เช่น **ชำระ** *jāmraḥ /chamráʔ/* “ชะล้างให้สะอาด, สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น, พิจารณาตัดสิน” จากคำต้นทาง หรือ C(C)V(C)-C(C)V(C) เช่น **กรลา** *kralā /kràʔla:/* [ห้อง, บริเวณที่ประกอบพิธี] จากคำต้นทาง *kralā* “ห้อง, บริเวณ” แล้ว ยังมีการปรับโครงสร้างคำด้วยเช่นกัน โดยการเปลี่ยนแปลงมักเป็นการตัดพยางค์หน้า และการลดส่วนท้ายของพยางค์หน้า ซึ่งเป็นพยางค์ที่ไม่เน้นเสียง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นนี้มีผลทำให้คำสองพยางค์กลายเป็นคำพยางค์เดียว เช่น คำต้นทาง **ฉะโฮม** *tañhoem /danhaəm/* “ลมหายใจ” ตัดพยางค์หน้าแล้วมีรูปคำยืมเป็น **heim** */hǎ:m/* “ลมหายใจ” คำต้นทาง **บรลอป** *bralapʔ* “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้” ตัดพยางค์หน้าแล้วมีรูปคำยืมเป็น **พลบ** *blap /phlóp/* “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้, เวลาเข้าได้เข้าไฟ” คำต้นทาง **บัมฉะ** *bañḥā /pumpñiə/* “ที่รัก” หรือ **กัญฉะ** *kañchak /kañchaaq/* “กระซอก, กระตัก, ฉก” ตัดส่วนท้ายของพยางค์หน้า มีรูปคำยืมเป็น **พงา** *bnā /pháʔŋa:/* [หญิงผู้เป็นที่รัก] หรือ **กระฉอก** *kraḥchak /kràʔchò:k/* “อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้นกระเพื่อมอย่างแรงหรือลั่นหกเพราะความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือกระเด็น”

นอกจากนี้ ยังพบการแทรกรูปสระอะ *ah* ที่พยางค์แรกของคำสองพยางค์ เช่นคำต้นทาง *trakal* “สวย, ที่น่ายินดี” มีรูปคำยืมเป็น **ตระกล** *trahkal /tràʔkon/* “งาม” การปรับรูปคำยืมโดยใช้ **รร** -*arr*- ตามแบบภาษาสันสกฤต เช่น คำต้นทาง **ฉะนิม** *damñiem /tumñiəm/* **ฉะนิม** *damñim /tumnim/* “ธรรมนิยม, กฎ, แบบอย่างที่น่านิยมกัน” มีรูปคำยืมเป็น **ธรรมนิยม** *dharrmñeym /thammiam/* “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง” ส่วนคำหลายพยางค์ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงคล้ายกับที่เกิดขึ้นในคำพยางค์เดียวและคำสองพยางค์

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของรูปอักษรในคำยืมภาษาเขมรที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์กับคำต้นทาง พิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยว ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นควบ ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะสะกด ลักษณะความสัมพันธ์ของรูปสระ และการเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า สามารถประยุกต์การจัดแบ่งรูปพยัญชนะเป็น 3 กลุ่มของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2538: 11) ที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะที่ใช้ในภาษาไทยกับภาษาบาลีสันสกฤตมาใช้กับความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะของคำยืมภาษาเขมรได้ กล่าวคือคำยืมภาษาเขมรไม่นิยมใช้รูปพยัญชนะเดิมที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤต แต่ใช้รูปพยัญชนะกลาง ซึ่งแสดงเสียงที่มีใช้ร่วมกันของภาษาเขมรและภาษาไทย และมีการใช้รูปพยัญชนะเดิม คือ **ต** *ta* และ **ป** *pa* มากกว่ารูปพยัญชนะเดิมรูปอื่นๆ รูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำยืมส่วนใหญ่สัมพันธ์กับรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวของคำต้นทางภาษาเขมร โดยการแปรของรูปพยัญชนะต้นเดี่ยวที่พบอาจเป็น

การแปรของรูปพยัญชนะในวรรคเดียวกัน การแปรอันเนื่องมาจากการใช้รูปพยัญชนะที่แสดงหน่วยเสียงในภาษาไทยแทนรูปพยัญชนะที่ไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย ส่วนความสัมพันธ์ของรูปพยัญชนะต้นควบนั้น พบว่ารูปพยัญชนะต้นควบของคำยืมมีทั้งที่เหมือนและต่างจากรูปพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมร ลักษณะเด่นของรูปพยัญชนะต้นควบคือ ในคำต้นทางภาษาเขมรอาจมีการใช้รูปพยัญชนะกัก ไม่ก้อง ไม่พ่นลม ปะปนกับรูปพยัญชนะกัก ไม่ก้อง พ่นลม เนื่องจากมีการปรับรูปพยัญชนะของบางคำเพื่อแสดงเสียงเชื่อมระหว่างพยัญชนะควบ และในคำยืมก็พบการแปรรูปของพยัญชนะนี้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังพบว่า ในขณะที่คำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันใช้รูปพยัญชนะกัก ก้อง พ่นลม เป็นพยัญชนะตัวที่หนึ่งของพยัญชนะต้นควบ ภาษาไทยยังคงใช้รูปพยัญชนะกัก ก้อง ไม่พ่นลม ที่เป็นคู่กันตามรูปคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ

ในส่วนของรูปพยัญชนะสะกด พบว่าคำยืมจำนวนมากยังคงใช้รูปพยัญชนะสะกดตามคำต้นทางภาษาเขมร แต่ก็พบว่าคำยืมจำนวนหนึ่งมีการปรับรูปพยัญชนะสะกดให้สัมพันธ์กับเสียงพยัญชนะสะกดในภาษาไทย และอีกจำนวนหนึ่งมีการปรับโดยการเทียบแบบกับคำยืมภาษาสันสกฤต เช่น

ในส่วนรูปสระ พบว่าคำยืมภาษาเขมรส่วนใหญ่คงรูปสระตามคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ และพบรูปสระอีกจำนวนหนึ่งมีพัฒนาการไปตามระบบอักขรวิธีของภาษาไทย จึงทำให้เกิดความหลากหลายในรูปสระและรูปคำ การปรับรูปสระเช่น คำต้นทางที่มีรูปสระแฝง *a* และรูปพยัญชนะสะกดที่เพดานแข็งจำนวนหนึ่ง มีการปรับเป็นรูปสระ *e* คำยืมที่มีการเพิ่มเครื่องหมายต่างๆ พบว่ามีการเพิ่มเครื่องหมายไม่ได้คู่ เครื่องหมายการันต์ และเครื่องหมายวรรณยุกต์

รูปคำยืมมีทั้งที่สัมพันธ์กับรูปคำภาษาเขมรโบราณ เช่นคำว่า เขนย *khney* /khəj̥nəj/ “หมอนหนุน” เดียง *t̪eyh̥* /dian/ “รู้” และที่สัมพันธ์กับรูปคำภาษาเขมรปัจจุบัน เช่นคำว่า เขิง *jeiŋ* /chə:ŋ/ “ตีนซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง”

ผลการศึกษาเรื่องรูปศัพท์คำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษคำฉันท์ในบทที่ 4 จากเกณฑ์โครงสร้างรูปอักษรและรูปอักษร ตลอดจนเกณฑ์ทางด้านเสียง เป็นสิ่งยืนยันอันดับแรกเกี่ยวกับที่มาของคำยืม ในบทที่ 5 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของคำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษคำฉันท์ โดยอ้างอิงความหมายของคำภาษาเขมรจากพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณ พจนานุกรมภาษาเขมรสมัยกลาง พจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบัน ความหมายของคำยืมภาษาเขมรในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พบว่าคำยืมภาษาเขมรมีความหมายแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำในพจนานุกรมภาษาเขมรโบราณกับภาษาเขมรสมัยกลาง เช่นคำในภาษาเขมรโบราณว่า *amnoy* มีความหมายว่า “ของบริจาค, การให้” มีความสัมพันธ์กับคำว่า *amnoy* ในภาษาเขมรสมัยกลางมีความหมายของว่า “การให้, สิ่งที่ให้” กลุ่มคำยืมที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันกับความหมายของคำยืมใน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำยืมในกลุ่มนี้แบ่งเป็นกลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบัน เช่นคำว่า **ทำลาย** *dāmlāy /thamla:j/* “ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป” มีความสัมพันธ์กับความหมายของคำในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันว่า **ទំលាយ** *damlāy /tumliəy/* “ทำให้ทลาย, ทำให้แตกให้พัง, ทำลาย” กับกลุ่มที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำยืมในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เช่นคำว่า กลุ่มที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำในพจนานุกรมภาษาเขมรปัจจุบันเพียงอย่างเดียว และกลุ่มที่มีความหมายสัมพันธ์กับความหมายของคำยืมภาษาเขมรในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ลักษณะทางความหมายของคำยืมกลุ่มสุดท้ายคือคำยืมที่มีความหมายใช้เฉพาะในบริบท ไม่พบความหมายเหล่านี้ของคำในพจนานุกรมเล่มใดๆ

ในงานวิจัยนี้พบว่าปัจจัยที่มีส่วนทำให้คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์จำนวนหนึ่งมีความหมายไม่สัมพันธ์กับคำภาษาต้นทาง คือการใช้คำในความหมายเปรียบเทียบของกวี ทั้งนี้ คำที่สื่อความหมายตรงตัวส่วนใหญ่ก็มักไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย คำส่วนนี้ได้แก่ คำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ชื่อพืช ชื่อสัตว์ ธรรมชาติ เป็นต้น แต่คำจำนวนหนึ่งกวีตั้งใจยืมมาเพื่อใช้ในคำประพันธ์ โดยเฉพาะ คือ ต้องการสื่อความหมายโดยนัย หรือเป็นการเปรียบเทียบ คำเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงความหมายและมักจะเป็นคำที่อยู่ในกลุ่มที่มีความหมายสัมพันธ์กับคำยืมภาษาเขมรในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นปัญหาที่เกิดจากการให้ความหมายในพจนานุกรมหลายเล่ม โดยเฉพาะการให้ความหมายคำมีการใช้ในวงจำกัด หรือไม่ใช้แล้ว เช่นคำว่า **ស្រាន** *sralan /sralaən/* ในพจนานุกรมภาษาเขมรให้ความหมายว่า “สล้าง, สลอน, อ้วนใหญ่สมส่วนเข้าที่” ดูเหมือนว่าความหมาย “อ้วนใหญ่” กับ “สมส่วน” จะไปด้วยกันไม่ได้ในภาษาไทยปัจจุบัน แต่ในสมัยที่มีการทำพจนานุกรมอาจเป็นความนิยมว่า คนที่ “อ้วนใหญ่” จะเป็นคนที่มีรูปร่าง “สมส่วน” แต่เมื่อความคิดของคนเปลี่ยนไป ไม่ได้เห็นว่า “อ้วนใหญ่” เป็นเรื่อง “สมส่วน” อีกต่อไป แต่กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือกลายเป็นสิ่งไม่น่ามอง ไม่น่าเป็น ดังนั้นจึงเห็นว่าหากมีการปรับปรุงเนื้อหาของพจนานุกรม ควรระบุความหมายของแต่ละสมัยด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร. (2514). **จินตามณีเล่ม 1-2 บันทึกเรื่องจินตามณีและจินตามณีฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ**. ธนบุรี: บรรณาการ.
- _____. (2522). **สมุทรโฆษคำฉันท์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. **กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์**. (2531). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา**. 2 เล่ม. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. **กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์**. (2545). **คำฉันท์ดุขฎิสังเวกถ่อมช้างครั้งกรุงเก่า คำฉันท์คชกรรมประยูร**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2552). **ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: โรงพิมพ์นิติธรรมการพิมพ์.
- กัตถัญญ ชูชื่น. (2525). **ภาษาเขมรในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กังวล ศัชสีมา. (2548). “คำยืมบาลีสันสกฤตในภาษาเขมร” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กาญจนา นาคสกุล. (2502). “คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2520). **ระบบเสียงภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2508). “บันทึกเรื่องใคร่แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์.” **ศิลปากร** 9, 1 (พฤษภาคม): 42-45.
- จตุพร โคตรนก. (2542). “ชื่อสถานที่ภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ใน **ภาษา-จารึกเนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรสระริน**, 171-199. อรวรรณ บุญยฤทธิ และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2522). **ภาษาและนิรุกติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2542). “ภาษาเขมรกับการศึกษาวรรณคดีไทย” ใน **ภาษา-จารึกเนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรสระริน**, 171-199. อรวรรณ บุญยฤทธิ และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- _____. (2544). **วรรณคดีอยุธยาตอนต้น: ลักษณะร่วมและอิทธิพล**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2557). “ปัญหา “กัมพูชพากย์” บางคำในเรื่องสมุทโฆษคำฉันท์.” วารสาร
 ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 10, 1 (มกราคม – มิถุนายน) : 1-24.
- _____. (2552). ภาพยนตร์เรื่องควหาหวาน ภาพยนตร์นิราศแรมรสร้าง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2553). อ่านโองการแข่งน้ำ: ฉบับวิเคราะห์และถอดความ. พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุง
 , กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- ของ-บาติสต์. (2542). สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท. บุษบา ประพาสพงค์ และคนอื่นๆ, บรรณาธิการ.
 กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2508). “ใครแต่งสมุทโฆษคำฉันท์.” ศิลปากร 9, 1 (พฤษภาคม): 36-41.
- ญาดา อารุณเวช. (2539). “พัฒนาการของฉันทโนววรรณกรรมคำฉันท์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎี
 บัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. (2538). “สมุทโฆษคำฉันท์วรรณคดีศรีโวหาร.” สารสถาบันภาษาไทย 2, 4
 (ตุลาคม-ธันวาคม): 24-34.
- ทองสืบ ศุภะมาร์ค. (2522). ภาษาเขมรในภาษาไทย และภาษาไทย – บาลี สันสกฤตในภาษา
 เขมร. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระราชาครูอาจารย์ (กุสุโม โภสุม) ณ เมรุ
 วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 20 พฤษภาคม 2522.
- ธเนศร์ เวศภาดา. (2540). “การใช้คำเขมรในมหาชาติคำหลวง.” ภาษาและวรรณคดีไทย 14
 (ธันวาคม): 45-78.
- นิตยา กาญจนะวรรณ. (2515). วรรณกรรมอยุธยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2554). “ครุ ลหุ จากจารึกตำราฉันท์วัดพระเชตุพน.” ใน จารึกวัดโพธิ์: มรดก
 ความทรงจำแห่งโลก. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- บรรจบ พันธเมธา. (2517). พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม 1.
 กรุงเทพฯ:
 จงเจริญการพิมพ์.
- _____. (2517). พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 2. กรุงเทพฯ:
 รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2523). พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 3. กรุงเทพฯ:
 รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2523). ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรจบ พันธุเมธา. (2525). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมพระยาอนุนุมาณราชชน เล่ม 4.**

กรุงเทพฯ:

รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

_____. (2528). **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับพจนานุกรมพระยาอนุนุมาณราชชน เล่ม 5.** กรุงเทพฯ:

รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

ประยูร ทรงศิลป์. (2526). **การเปลี่ยนแปลงของภาษา : คำยืมในภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: ภาควิชา

ภาษาไทย วิทยาลัยครูธนบุรี.

ประเสริฐ ฐ นคร. (2534). **สารนิพนธ์ประเสริฐ ฐ นคร.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. (2541). **สารนิพนธ์ประเสริฐ ฐ นคร.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปัญญาสชาติก ภาคที่ 1 สมุทรโฆษชาติกับพระสุธนชาติก. (2509). สระบุรี: มงคลการพิมพ์. พิมพ์

เป็นหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายนาค อินทวิเชียร ฐ เมรุหน้าวัดหน้าพระ
ลาน

ต. พุแค อ. เมือง จ. สระบุรี 13 มีนาคม 2509.

พระมหาราชาครู. (2522). **สมุทรโฆษคำฉันท์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พัฒน์ เพ็งผลา. (2552). **ชาติกกับวรรณกรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง.

พิชิต อัครนิจ. (2536). **วรรณกรรมไทยสมัยกรุงสุโขทัย – กรุงศรีอยุธยา.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

มนตรีรา วงศ์ชะอุ่ม. (2529). “การเปลี่ยนแปลงทางเสียงของหน่วยคำในภาษาไทย : การศึกษาเฉพาะ

กรณีวรรณกรรมร้อยกรองสมัยอยุธยา” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึก
ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ราตรี ธันวารชร. (2539). **วิวัฒนาการของภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2493). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493.** กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2544). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา: โคลงยวนพ่าย.** กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2545). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา: ลิลิตโองการแข่งน้ำ.** พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2548). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทยภาคอีสาน: เรื่องทำวสูงหรือทำวเจือง**

เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา: มหาชาติคำหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2550). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา: อนิรุทธคำฉันท์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2551). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทยภาคอีสาน: เรื่องท้าวสูงหรือท้าวเจืองเล่ม 2**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: ศิลจารีกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทยภาคอีสาน: เรื่องท้าวสูงหรือท้าวเจืองเล่ม 3**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **คู่มือระบบเขียนภาษาเขมรถิ่นไทยอักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วันทนีย์ ม่วงบุญ. (2532). “คำยืมในจารึกสุโขทัย” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วันเนา ยูเด็น. (2527). **ประวัติวรรณคดีสมัยสุโขทัยและอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- วัลยา ช่างขวัญยืน. (2541). “ศัพท์เขมรในวรรณคดีไทย: ศัพท์ยากหรือคำง่าย.” ใน **ทอถักอักษรารวมบทความทางวิชาการ: ภาษาและวรรณคดีไทย**, 28-41. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัลยา ช่างขวัญยืน และคณะ. (2553). **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2 : คำ การสร้างคำ และการยืมคำ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2549). **พจนานุกรมคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย: ฉบับทดลองครบรอบ 55 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมุทรโฆษคำฉันท์**. (2536). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระศีลาจารพิพัฒน์ (แจ่ม ธูวาโภ) 8 เมษายน 2536.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2529). **คนไทยอยู่ที่นี้**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- สุมาลี กียะกุล. (2519). “สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งสมัยกรุงศรีอยุธยา: การวิเคราะห์และวิจารณ์เชิงประวัติ” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อรรวรรณ บุญยฤทธิ์. (2557). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 335 540 ระบบเสียงและไวยากรณ์ ภาษาเขมร (ฉบับปรับปรุง). ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อำพน อุดมพันธ์. (2513). “คำเขมรในภาษาไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อิงอร สุพันธ์วิช. (2550). *วิวัฒนาการอักษรและอักษรวิธีไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบล เทศทอง. (2542). “คำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย.” ใน *ภาษา-จารึกเนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรเศริน*, 201-212. อรรวรรณ บุญยฤทธิ์ และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.
- อุไรศรี วรเศริน. (2542). *พจนานุกรมศัพท์จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร*. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2542.
- _____. (2542). *จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ.1566 – ค.ศ.1747*. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2542.
- _____. (2553). *ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย*. แปลจาก *Les éléments khmers dans la formation de la langue siamoise*. แปลโดย อรรวรรณ บุญยฤทธิ์, จตุพร โคตรกนก และสมเกียรติ วัฒนาพงษากุล. นครปฐม: เมตตา กอปปี้ปริ้น.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2539.

ภาษาต่างประเทศ

- Antelme, Michel. (1996). **La réappropriation en khmer de mots empruntés par la langue siamoise au vieux khmer**. Patani: Prince of Song Kla University.
- Antelme, Michel Rethy et Bru-nut, Hélène Suppya. (2001). **Dictionnaire français-khmer**. Paris: Langues & Mondes-L'Asiatique.
- Aymonier, Etienne. (1878). **Dictionnaire khmer-français**. Saïgon: n.p.
- Brown, James Marvin. (1965). **From ancient Thai to modern dialects**. Bangkok: Social Science Association Press of Thailand.
- Cœdes, George. (1937-1966). **Inscriptions du Cambodge**. 8 vol. Paris-Hanoï: EFEO.
- Cœdes, George. (1989) *Les Etats hindouisés d'Indochine et d'Indonésie*, 2e édition. Paris: De Boccard.
- Chatupohn Khotkanok. (1999). “**Etude sur le vocabulaire khmer dans le *Davādaśamās* *Gloñ Dān*² interprété par Chanthit Krasaesin.**” DEA Asie du Sud-Est, Haute

Asie, Haute-Asie, Pacifique, Institut National des Langues et Civilisations Orientales.

- Daniel, Alain. (1985). **Dictionnaire pratique cambodgien-français**. Paris: Institut de l'Asie du Sud- Est.
- Gehr, E. (1951). "Affixation in Siamese." **JSS** 39: 69 – 82.
- Groslier ; Bernard Philippe. (1961). **Indochine carrefour des arts**. Paris: Albin Michel.
- Guesdon, J. (1930). **Dictionnaire cambodgien-français**. 2 vol. Paris: Libérie Plon.
- Haudricourt, André G. (1972). **Problèmes de phonologie diachronique**. Paris: SELAF.
- Haudricourt, André G. et Martinet, André. (1946). Propagation phonétique ou évolution phonologique? Assourdissement et sonorisation d'occlusives dans l'Asie du sud-est." **BSLP**, 43: 82-92.
- Headley, Robert K. and others. (1977). **Cambodian-English dictionary**, vol. I, Wachington D.C: Catholic University of America Press.
- Huffman, Franklin E. (1969). **Cambodian System of Writing and Beginning Reader**. New York: Cornell University.
- _____. (1986). "Khmer Loanwords in Thai." In Bickner, Robert J. (ed.), Hudak, Thomas J. (ed.) Peyasantiwong, Patcharin (ed.) **Papers from a Conference on studies in Honor of William J. Gedney**. Ann Arbor: Center for South & Southeast Asian Studies, University of Michigan. Michigan Papers on South & Southeast Asia 25: 199-209.
- Jacob, Judith M. (1993). "The Structure of the Word in Old Khmer." **Cambodian Linguistics, literature and history (collected Articles)**, SOAS: 1-26.
- Jenner, Philip N. (2009a). **A Dictionary of pre-Angkorian Khmer**. Canberra: Pacific Linguistics.
- _____. (2009b). **A Dictionary of Angkorian Khmer**. Canberra: Pacific Linguistics.
- _____. (2011). **A Dictionary of Middle Khmer**. Canberra: The Australian National University.
- _____. (1981). "A Lexicon of Khmer Morphology." **Mon-Khmer Studies** 9-10: 524.
- Jenner, Philip N. et Pou, Saveros. (1976). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, II, *Cpāp prus*." **BEFEO**, LXIII: 313-350.
- Kanchana Nacaskul (1962). "A Study of Cognate Words in Thai and Cambodian." M.A., School of Oriental and African Studies, University of London.
- Lewitz, Saveros (1967a). "Recherches sur le vocabulaire cambodgien, Mots Khmers considérés à tort comme d'origine siamoise." **JA**, 3-4: 285-304.
- _____. (1967b). "La toponymie khmère." **BEFEO**, LIII, 2, 375-450.

- _____. (1969). "Quelques cas complexes de dérivation en cambodgien." **JRAS** no 1: 39-48.
- Lewitz, Saveros et B. Rollet. (1973). "Lexique des noms d'arbres et d'arbustes du Cambodge." **BEFEO** 60, 1: 117-162.
- Li, Fang Kuei. (1977). **A Handbook of Comparative Tai**. n.p.: The University Press of Hawii.
- Long Seam. (n.d.). **Dictionnaire du khmer ancien** (d'après les inscriptions du Cambodge du Vie-VIIIe siècles). n.p.: Phnom Penh Printing House.
- McFarland, George Bradley. (1960). **Thai-English dictionary**. California: Stanford University Press.
- Pou, Saveros. (1976). "Recherche sur le vocabulaire cambodgien (IX)." **JA**, 3 - 4: 332-355.
- _____. (1977a). "Inscriptions modernes d'Angkor 34 et 38." **BEFEO**, LXIV: 283-353.
- _____. (1977c). **Rāmakerti (XVIe-XVIIe siècles) Traduit et commenté par Saveros Pou**. Paris: EFEO.
- _____. (1978). "Inscription dite de *Brai Svāy* ou Bois des manguiers' de Sukhoday." **BEFEO**, LXV, 2: 333-359.
- _____. (1979). **Rāmakerti (XVIe-XVIIe siècles) Texte et publié par Saveros Pous**. Paris: BEFEO.
- _____. (1984). "Lexicographie vieux-khmer." **Seksa Khmer** 7 : 67-175.
- _____. (1986). "Vocabulaire khmer relative aux éléphants." **JA** 274, 3-4: 311-402.
- _____. (1988). "Old Khmer and Siamese." **Kambodschanische Kultur** n 2: 30-48.
- _____. (1989). **Nouvelle inscriptions du Cambodge I**. Paris: EFEO.
- _____. (1992). **Dictionnaire vieux khmer-français-anglais**. Paris: Cedorek.
- Pou, Saveros. (1996). **Nouvelle inscriptions du Cambodge II**. Paris: EFEO.
- Pou, Saveros et Ang Chouléan. (1987-1990). "Le vocabulaire khmer relatif au surnaturel." **Seksa Khmer** 10-13: 59-129.
- Pou, Saveros et Jenner, Philip N. (1975). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, I, *Cpāp Kerti Kāl*." **BEFEO**, LXII: 369-394.
- _____. (1977). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, III, *Cpāp Kūn Cau*." **BEFEO**, LXIV: 167-215.
- _____. (1978). "Les *Cpāp* ou 'Codes de conduite' Khmers, IV, *Cpāp Rajāneti* ou *Cpāp Braḥ Rājasambhār*." **BEFEO**, LXV, 2: 361-402.

_____. (1979). “Les *Cpāp* ou ‘Codes de conduite’ khmers, V, *Cpāp kram*.”

BEFEO, LXVI: 129-160.

Stchoupak, S., Nitti, L. et Renou, L. (1987). “Dictionnaire Sanskrit-français.” Paris: Libérie d’Amérique et d’Orient.

Tandart, S. (1935). *Dictionnaire cambodgien- français*. 2 vol. Phnom Penh: n.p.

Uraisi Varasarin. (1984). *Les éléments Khmers dans la formation de la langue siamoise*. Paris: SELAF.

ពុទ្ធសាសនសម្ព័ន្ធក្រឹត្យ. (1967). *វចនានុក្រមខ្មែរ*. ចេញផ្សាយលើកទី5. ភ្នំពេញ:ពុទ្ធសាសនសម្ព័ន្ធក្រឹត្យ.

ต้นฉบับตัวเขียน

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 1 ຕັ້ງແຕ່ພຣະສມຸທຸໂຂມໂຂ - ພຣະສມຸທຸໂຂໂອກຣິມຍ໌ນາງພິນຣຸມຕີ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ.

อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 2 ທະພາຣິກ໌ອຸ້ມສມຸທຸໂຂມາທີ່ເດີມ - ສມຸທຸໂຂມກັບພິນຣຸມຕີໃຊ້ບລ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทย

ดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 3 ແກ້ບລແລ້ວ - ພິນຣຸມຕີຂຶ້ນຝັ່ງຄຣ່າຄວຽນສມຸທຸໂຂມ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ.

อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 4 ຄຣ່າຄວຽນຕື່ງສມຸທຸໂຂ - ທ້າວພິນທັດເສດຊ໌ອອກຝນວາຊ ກລັບຊາຕີ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทย

ดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 1 ພຣະສມຸທຸໂຂມທຸລລາ-ອຳມາຕຍ໌ທຸລເຂີນູໃຫ້ສຣງສນານ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ.

อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 2 ພຣະສມຸທຸໂຂສຣງສນານ-ສຍຸມພຣກັບພິນຣຸມຕີ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้น

รงค์.

ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 3 ພຣະສມຸທຸໂຂຣຣບກັບ 10 ກຊັຕຣິຍ໌-ຣຸນາກິມຸຊຣບສູ້ໄມ້ໄດ້ ເສຣ້າໂສກຫານາງທີ່ຖືກແຍ່ງ

ໄປ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 32. หอสมุด
แห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 4 ພຣະສມຸທຸໂຂຮ່າ 10 ກຊັຕຣິຍ໌-ຣຸນາກິມຸຊຖືກແຍ່ງກຣຣຍາ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ.

อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทฺรໂຂមເລ່ມ 5 ພິທຍາຣຣຸນາກິມຸຊ-ຂອນໄມ້ຖືກພາຍຸພັດຊາຕກລາງ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ.

อักษรไทย.

เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทโฆษเล่ม 1 พุทธลาชนกชนนีไปคล้องช้าง-ยกพลพักริมน้ำ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทโฆษเล่ม 2 ใช้หมอเฒ่ากระทำการเบิกไพร-ตามหาพินธุมา (หลังจากตื่นอุ้มสมแล้ว).” (ม.ป.ป.).

สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33. หอสมุดแห่งชาติ.

“สมุทโฆษเล่ม 3 ตั้งแต่พระโพพาพระสมุทโฆษจากพินธุมา - 10 กษัตริย์ทำสงครามกับสมุทโฆษ.” (ม.ป.ป.). สมุดไทยดำ. อักษรไทย. เส้นรงค์. ตู๊ที่ 113 ชั้น 1/2 มัด 33. หอสมุดแห่งชาติ.

ข้อมูลทางเว็บไซต์

ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย, จารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 2, เข้าถึงเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2556, เข้าถึงได้จาก

http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=49

สัมภาษณ์

กังวล คัชขิมา. (2557). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม.

ภาคผนวก

บัญชีศัพท์คำยืมภาษาเขมรในสมุทรโฆษคำฉันท์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

การนำเสนอข้อมูลในภาคผนวกมีข้อตกลงดังนี้

ในภาคผนวกนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอคำยืมภาษาเขมรที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์ทั้งหมด ซึ่งมีประมาณ 900 คำ โดยจัดเรียงตามลำดับอักษร ในการเสนอศัพท์คำยืมแต่ละคำ ผู้วิจัยจะเรียงลำดับข้อมูลของคำยืมแต่ละคำดังนี้

บรรทัดแรก ช่องที่หนึ่ง แสดงรูปคำยืมภาษาเขมรและความหมายที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์ ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา (ภ.1) ช่องที่สองแสดงรูปคำยืมที่พบในส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์และความหมาย (ภ.2) รูปคำยืมในภาษาสองสมัยนี้อาจเหมือนหรือมีรูปแปรกันก็ได้

บรรทัดที่สอง ช่องที่หนึ่ง แสดงรูปคำและความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ ช่องที่สองแสดงรูปและความหมายคำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลาง และภาษาเขมรปัจจุบันที่สัมพันธ์กับคำยืมภาษาเขมรคำนั้น

บรรทัดที่สามนำเสนอคำที่มีรูปเดียวกับคำยืมภาษาเขมรและความหมายของคำนั้นตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (พจน.) เพื่อให้เห็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับคำยืมและที่มีใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน หากใน พจน. มีหลายความหมาย ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะความหมายที่เห็นว่าสัมพันธ์กับคำยืมภาษาเขมรในงานวิจัยเท่านั้นเพื่อไม่ให้เกิดการนำเสนอข้อมูลยาวมากเกินไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะคงเลขลำดับความหมายใน พจน. ไว้ เพื่อให้ทราบว่าความหมายที่อ้างอิงนั้นเป็นความหมายลำดับที่เท่าใดใน พจน. นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะไม่แสดงตัวอย่างตลอดจนคำลูกที่ให้ไว้ในพจนานุกรมในกรณีที่น่าเสนอความหมายของคำจาก พจน. ไว้ในคำที่มีรูปเชื่อมโยงกันคำแรกแล้ว ผู้วิจัยจะไม่แสดงความหมายของคำในรูปคำเชื่อมโยงอื่นๆ แต่จะระบุในบรรทัดหมายเหตุให้ดูความหมายของคำที่รูปคำเชื่อมโยงคำแรก

ในกรณีที่บางคำมีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมหรือมีการอธิบายเกี่ยวกับคำศัพท์ ผู้วิจัยจะนำเสนอไว้ในบรรทัดที่สี่ในช่องหมายเหตุ ซึ่งคำยืมแต่ละคำอาจมีหรือไม่มีบรรทัดที่อธิบายเรื่องหมายเหตุก็ได้

ภ.1	กง <i>kaŋ</i> /koŋ/ “วง, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kaŋ</i> “บัว, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	ขก./	<i>kaŋy</i> “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 137)
		ขป.	ก้ง <i>kaŋ</i> /kaŋ/ “ล้อม”
พจน.	กง <i>kaŋ</i> /koŋ/ “2 น. วง, ส่วนรอบของล้อเกวียนหรือล้อรถม้าเป็นต้น, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”		
	หมายเหตุ ดู ก้ง <i>kaŋ</i> ¹ /kòŋ/		

คำว่า กง พบในสมุทรรโฆษคำฉันทเฉพาะในภาษาสมัยอยุธยา สัมพันธ์กับรูปคำ *kañ* และ **กង់ *kañ*** ในภาษาเขมรโบราณและเขมรกลาง/ปัจจุบัน ความหมายของคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ที่สัมพันธ์กับความหมายของคำยืมภาษาเขมรคำนี้เป็นความหมายที่ 2 (จากความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 จำนวน 5 ความหมาย) คำนี้มีหมายเหตุให้ดูคำว่า ก่ง ด้วย

ความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรโบราณอ้างอิงจาก *Dictionnaire vieux khmer-français-anglais* ของ Saveros Pou เป็นหลักความหมายของคำต้นทางเขมรสมัยกลางอ้างอิงจาก *A dictionary of Angkorian Khmer* ของ Philip N. Jenner ความหมายของคำต้นทางภาษาเขมรปัจจุบันอ้างอิงจากพจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน และ รัตนสุกรีโชติ ของ ศุภรณสวณัฐ ส่วนความหมายของคำยืมที่พบใน (พจน.) เป็นความหมายที่ให้ไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ทั้งนี้หากความหมายของคำยืมในบริบทไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะทำการเครื่องหมายคำถามไว้ในวงเล็บ (?)

ในกรณีที่คำยืมมีหลายรูป ผู้วิจัยจะนำเสนอแต่ละรูปแยกกัน พร้อมกับระบุในช่องหมายเหตุว่า ดู รูป.... เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างคำยืมที่มีรูปต่างกัน

สำหรับคำยืมภาษาเขมรในสมุทรรโฆษที่มีความหมายมากกว่าหนึ่งความหมาย หรือมีความหมายแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะนำเสนอแต่ละความหมายแยกกันต่างหาก เช่น คำว่า **ขบวร *khpvar*** /*khàʔbuan*/ ใน ภ.1 มีความหมายต่างจาก ภ.2

ภ.1	ขบวร <i>khpvar</i> / <i>khàʔbuan</i> / “รูปวาด”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khpvar</i> “รูปวาด, ลวดลาย” (Pou, 1992: 128)	ขก./ขป.	กฺุ้ <i>kpūr</i> / <i>kbou</i> / “ลวดลายตกแต่ง” แผลงจากรากศัพท์ * <i>gūr</i> / <i>gvar</i> “วาด ตกแต่ง กะ ประมาณ คำนวณ” ปัจจุบันใช้ร่วมกับคำว่า กฺุ้ <i>kpāc</i> / <i>kbac</i> / เป็น กฺุ้ <i>kpāc</i> / <i>kpūr</i> / <i>kbac kbou</i> / “ลวดลายต่างๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”
พจน.	ขบวร <i>khpvar</i> / <i>khàʔbuan</i> / “(แบบ) ก. แต่ง, ประดับ ว. งาม”		
ภ.1	-	ภ.2	ขบวร <i>khpvar</i> / <i>khàʔbuan</i> / “แถว, แนว”

ขบ.	<i>khpvar</i> “รูปวาด, ลวดลาย” (Pou, 1992: 128)	ขก./ขป.	- กฺุร <i>kpūr</i> /kbou/ “ลวดลายตกแต่ง” แผลงจากรากศัพท์ * <i>gūr</i> / <i>gvar</i> “วาด, ตกแต่ง, กะ, ประมาณ, คำนวน” ปัจจุบันใช้ร่วมกับคำว่า กฺุถ <i>kpāc’</i> /kbac/ เป็น กฺุถกฺุร <i>kpāc’ kpūr</i> /kbac kbou/ “ลวดลายต่างๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”
-----	---	---------	--

พจน.

หมายเหตุ พบรูป **ขบวร** *khpvar* /khàʔbuan/ ใน พจน. แต่มีความหมายไม่สอดคล้องกับบริบทในสมุทโฆษคำฉันท์ และมีความหมายสัมพันธ์กับรูป **กระบวน** *krahpvan* /khàʔbuan/ ซึ่งเป็นรูปแปรของคำนี้มากกว่า

คำในสมุทโฆษคำฉันท์บางคำอาจมีรูปแปรหลายรูป ผู้วิจัยจะระบุไว้ในช่องหมายเหตุของคำที่มีรูปแปรว่า ดู ... เพื่อให้ทราบว่าในสมุทโฆษคำฉันท์ มีรูปใดบ้างที่สัมพันธ์กับคำนั้น เช่น ในข้อมูลคำว่า **บรรทม** *parrdham* /banthom/ “นอน” ในส่วนหมายเหตุ จะเขียนว่า ดู **ผทม** *phdam* /phàʔthom/, **บรรทม** *parrdam* /banthom/, **ประทม** *praḥdam* /pràʔthom/

หากในสมุทโฆษคำฉันท์ไม่ปรากฏว่ามีรูปใดที่ตรงกับคำยืมภาษาเขมรใน พจน. ผู้วิจัยจะระบุว่าใน พจน. พบรูปใดที่สัมพันธ์กับคำนั้น ถ้าหากไม่ระบุรูปที่พบใน พจน. แสดงว่า พจน. ไม่ได้บรรจุคำนั้นเอาไว้ หรือคำอาจมีการเปลี่ยนแปลงจนไม่เหลือประวัติของคำให้สืบกลับไปหาคำยืมภาษาเขมรก็ได้

ก

ภ.1	ก็ <i>ka⁸</i> /kǎ:/ “แล้ว, จึง, ย่อม”	ภ.2	ก็ <i>ka⁸</i> /kǎ:/ “แล้ว, จึง, ย่อม”
ขบ.	<i>ka</i> “คำเสริมที่ใช้บอกผลหรือสิ่งที่เกิดตามมา” (Pou, 1992: 59)	ขก./	<i>ka</i> “ก็” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 115)
		ขป.	ก็ <i>ka⁸</i> /kaa/ “ก็”
พจน.	ก็ <i>ka⁸</i> /kǎ:/ “สั้น. แล้ว, จึง, ย่อม”		
ภ.1	กง <i>kañ</i> /koŋ/ “วง, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	ขก./	<i>kañy</i> “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 137)
		ขป.	ก้ง <i>kañ¹</i> /kòŋ/ “ล่อ”
พจน.	กง <i>kañ</i> /koŋ/ “2 น. วง, ส่วนรอบของล้อเกวียนหรือล้อรถม้าเป็นต้น, เรียกสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”		
หมายเหตุ	ดู ก้ง <i>kañ¹</i> /kòŋ/		
ภ.1	กงกรร <i>kañkarr</i> /koŋkan/ [วง, บริเวณที่ถูกล้อมรอบเป็นวง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 กงกรร <i>kañkarr</i> /koŋkan/ [วง, บริเวณที่ถูกล้อมรอบเป็นวง] เป็นคำประสมที่สร้างขึ้นในภาษาไทยจากคำยืมภาษาเขมรว่า กง <i>kañ</i> /koŋ/ < ขบ. <i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60), ขก. <i>kañy</i> “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 137) กับคำว่า กรร <i>karr</i> /kan/ < ขบ. <i>kar</i> /kār “กัน, ป้องกัน” (Pou, 1992: 93), ขก. <i>kār</i> “ป้องกัน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 122), ขป. <i>kar</i> /kār /kaa/ “1 กัน, กั้น”		
	2 ดู กง <i>kañ</i> /koŋ/, กรร <i>karr</i> /kan/, กรรง <i>karrkañ</i> /kankoŋ/, กรร <i>karr</i> /kan/		
ภ.1	ก้ง <i>kañ¹</i> /kòŋ/ [โก้ง (คิ้ว, คันธนู)]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60)	ขก./	<i>kañy</i> “กง, วง, ล้อม, ล้อมวง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 137)
		ขป.	เกอ้ง <i>koñ</i> /kaoŋ/ “โค้ง, โกง, โกง”

พจน.	ก่ง <i>kañ' /kòŋ/</i> “ก. ทำให้งอเป็นรูปโค้ง, ทำให้โค้ง, โกง ก็ว่า ว. โค้ง, โกง ก็ว่า”		
หมายเหตุ	1 ในบริบทสมุทรโฆษคำฉันท์คำว่า ก่ง <i>kañ' /kòŋ/</i> [โก่ง (คิ้ว, คันธนู)] มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำภาษาเขมรปัจจุบันว่า เกង <i>koñ /kaŋ/</i> “โค้ง, โกง, โกง” มากกว่าคำภาษาเขมรโบราณ <i>kañ</i> “บ่วง, วงแหวน” (Pou, 1992: 60) แต่คำว่า เกង <i>koñ /kaŋ/</i> “โค้ง, โกง, โกง” มีความหมายถึงสามความหมายด้วยกัน ซึ่งในที่นี้ความหมายที่สัมพันธ์กับความหมายของคำว่า ก่ง <i>kañ' /kòŋ/</i> [โก่ง (คิ้ว, คันธนู)] ที่สุด น่าจะเป็นความหมายว่า “โก่ง”		
	2 ดู กง <i>kañ /kaŋ/</i>		
ภ.1	กเรียน <i>kar̄ieyn /kàʔrian/</i> “ชื่อนกขนาดใหญ่”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kryal / kryel</i> “นกกกระเรียน” (Pou, 1992: 118)	ขก./	-
		ขป.	กฺเรียม <i>kriel /kriəl/</i> “นกกกระเรียน”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู กระเรียน <i>krah̄ieyn /kràʔrian/</i>		
ภ.1	กรม <i>kram /krom/</i> “ระทม, เจ็บอยู่ในเรือโยไป; กลัด (หนอง); ลำบาก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kram̄</i> “เจ็บ, ซ้ำ, ร้าวราน” (Pou, 1992: 115)	ขก./	-
		ขป.	กฺรัม <i>kram̄ /kram/</i> “ซ้ำ, บอบซ้ำ, ตรอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกข์ทรมาน, กังวล”
พจน.	กรม <i>kram /krom/</i> “1 ก. ระทม, เจ็บอยู่ในเรือโยไป; กลัด (หนอง); ลำบาก, ตรม ก็ว่า”		
หมายเหตุ	ดู ตรอม <i>tram̄ /trɔ:m/</i>		
ภ.1	กรร <i>karr /kan/</i> “ป้องกัน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kar / kār</i> “ป้องกัน” (Pou, 1992: 93)	ขก./	<i>kār</i> “ป้องกัน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 122)
		ขป.	กา <i>kār /kaa/</i> “กัน, ป้องกัน”
พจน.	กรร <i>karr /kan/</i> “2 (เล็ก) ก. กัน”		
หมายเหตุ	ดู กรรง <i>karrkañ /kankəŋ/</i> , กกรร <i>kañkarr /kaŋkan/</i>		
ภ.1	กรร <i>karr /kan/</i> “จับ, ถือ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kan / kār</i> “ถือ, ยึด” (Pou, 1992: 93)	ขก./	<i>kār</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 122)

	67)		120) 121) กัณ <i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 121) ขป. กัณ <i>kān</i> /kan/ “ถือ”
พจน.	กรร <i>karr</i> /kan/ “1 (โบ) ก. จับ”		
	หมายเหตุ ดู กัณ <i>kān</i> /kan/		
ภ.1	กรรกง <i>karrkaṅ</i> /kankoŋ/ [ล้อมวง, กัณรอบ]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	กรรกง <i>karrkaṅ</i> /kankoŋ/ “(เล็ก) น. ที่ล้อมวงใช้เป็น กงกรร <i>kaṅkarr</i> /koŋkan/ ก็มี”		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป กัณกง <i>kānkaṅ</i> /kankoŋ/ เป็นลูกศัพท์ของคำว่า กัณ <i>kān</i> /kan/ 3 มีความหมายว่า “ล้อมวง, กัณรอบ”		
	2 ดู กง <i>kaṅ</i> /koŋ/, กรร <i>karr</i> /kan/, กงกรร <i>kaṅkarr</i> /koŋkan/		
ภ.1	กรรแสง <i>karrseeṅ</i> /kansə:ŋ/ “ผ้า, ผ้าสไบ”	ภ.2	-
ขป.	<i>kansəṅ</i> “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80)	ขก./	-
		ขป.	กัณแสง <i>kansəṅ</i> /kansə:ŋ/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับ ภาษาพระตะบอง)”
พจน.	กรรแสง <i>karrseeṅ</i> /kansə:ŋ/ “1 (กลอน; แผลงมาจาก กระแสง) ก. ส่งเสียงร้อง 2 (โบ) น. ผ้า, ผ้าสไบ 3 (โบ) ก. ร้องไห้”		
ภ.1	กรรแสง <i>karrseeṅ</i> /kansə:ŋ/ “ร้องไห้”	ภ.2	กรรแสง <i>karrseeṅ</i> /kansə:ŋ/ “ร้องไห้”
ขป.	<i>kansəṅ</i> “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80)	ขก./	-
		ขป.	กัณแสง <i>kansəṅ</i> /kansə:ŋ/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับ ภาษาพระตะบอง)”
พจน.	กรรแสง <i>karrseeṅ</i> /kansə:ŋ/ “1 (กลอน; แผลงมาจาก กระแสง) ก. ส่งเสียงร้อง 2 (โบ) น.		

	ผ้า, ผ้าสไบ 3 (โบ) ก. ร้องไห้”		
ภ.1	กรรแสง <i>karrseeñ</i> /kansě:ŋ/ “ส่งเสียงร้อง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kansen</i> “สิ่งที่มีน้ำหนักเบา, ผ้าสไบ” (Pou, 1992: 80)	ขก./ ขป.	- กโงรง <i>kansaen</i> /kansaen/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับภาษาพระตะบอง)”
พจน.	กรรแสง <i>karrseeñ</i> /kansě:ŋ/ “1 (กลอน; แผลงมาจาก กระแสง) ก. ส่งเสียงร้อง 2 (โบ) น. ผ้า, ผ้าสไบ 3 (โบ) ก. ร้องไห้”		
	หมายเหตุ ดู กระแสง <i>krahseeñ</i> /kraʔsě:ŋ/		
ภ.1	-	ภ.2	กรรห้าย <i>karrhāy</i> /kanhă:j/ “กระห้าย, อยากรเป็นกำลัง, หิวโหย”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- กรบหาย <i>krahāy</i> /krahaay/ “ปวดแสบปวดร้อน”
พจน.	กรรห้าย <i>karrhāy</i> /kanhă:j/ “กระห้าย, อยากรเป็นกำลัง, หิวโหย”		
	หมายเหตุ ดู หาย <i>hāy</i> /hă:j/		
ภ.1	กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhō:j/ “โหย, คร่ำครวญ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ฉเฒาย <i>tanhoy</i> /danhaoy/ “ตะโกนโหวกๆ จากที่ไกลๆ”
พจน.	กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhō:j/ “(โบ; กลอน) ก. โหย, คร่ำครวญ”		
	หมายเหตุ ดู กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhō:j/, กั้นโหย <i>kānhoy</i> /kanhō:j/, กระโหย <i>grahhoy</i> /khráʔhō:j/, โหย <i>hoy</i> /hō:j/		
ภ.1	กรลด <i>kralat</i> /kraʔlòt/ “กลด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- <i>klas</i> “กลด” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 128) คลស់ <i>klas'</i> /krah/ “กลด”

พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู กลด <i>klāt</i> /klòt/		
ภ.1	กรลับ <i>kralāp</i> /kràʔlāp/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)	ขก./	<i>kralāp</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)
		ขป.	ក្រឡាប់ <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 Pou (1992: 115) ระบุว่าคำว่า <i>kralap</i> ในภาษาเขมรโบราณกลายเป็นคำว่า ក្រឡាប់ <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ” และ ត្រាស់ <i>tralap</i> /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลบ” 2 ดู กระลับ <i>krāhlāp</i> /kràʔlāp/		
ภ.1	กรลา <i>kralā</i> /kràʔlā:/ [ห้อง, บริเวณ]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115)	ขก./	<i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณที่ประกอบพิธี” (Pou, 1979: 1)
		ขป.	ក្រឡា <i>kralā</i> /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมากรุก, หรือร่างแห 2 พระแท่น, บัลลังก์”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู กลา <i>kalā</i> /kàʔlā:/		
ภ.1	-	ภ.2	กรเลียด <i>kraliēyt</i> /kràʔliāt/ [ปลิ้นปล้อน]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ក្រឡេច <i>kralēc</i> /kraləc/ “บิดพลิ้ว, บิดเบือน” ក្រឡេចក្រឡេច <i>kralēc kraluc</i> /kraləc kraloc/ “ปลิ้นปล้อน”
พจน.	-		

ภ.1	กรเลือก <i>kralīeak</i> /kràʔlùək/ [เหลือบ, ข้าเลื่อง, จ้องมอง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ក្រឡេក <i>krələk</i> /krələik/ “เหลือบ, ข้าเลื่อง, จ้องมอง”
พจน.	- หมายเหตุ ดู กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /kràʔklùək/, กระเหลือก <i>krahhlīeak</i> /kràʔlùək/		
ภ.1	กรอง <i>kraṅ</i> /krɔ:ŋ/ “ร้อย, ถัก, ทอ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kraṅ</i> / <i>kron</i> “ถัก, ทอ” (Pou, 1992: 114)	ขก./ ขป.	- ក្រង <i>kraṅ</i> /kraŋ/ “ร้อยอย่างร้อย ดอกไม้”
พจน.	กรอง <i>kraṅ</i> /krɔ:ŋ/ “1 ร้อย; ถัก, ทอ”		
ภ.1	กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /kràʔklùək/ [จ้องมองไม่วางตา]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ក្រឡេក <i>krələk</i> /krələik/ “เหลือบ, ข้าเลื่อง, จ้องมอง”
พจน.	กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /kràʔklùək/ “(กลอน) ก. เกลือกไปมา” หมายเหตุ ดู กรเลือก <i>kralīeak</i> /kràʔlùək/, กระเหลือก <i>krahhlīeak</i> /kràʔlùək/		
ภ.1	กระฉอก <i>krahçak</i> /kràʔchò:k/ “อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้น กระเพื่อมอย่างแรงหรือล้นหกเพราะ ความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือ กระเด็น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- កញ្ចក់ <i>kañchak</i> /kañchaaq/ “กระซอก, กระตุก, ฉก”
พจน.	กระฉอก <i>krahçak</i> /kràʔchò:k/ “ก. อาการที่ของเหลวเช่นน้ำเป็นต้นกระเพื่อมอย่างแรง หรือล้นหกเพราะความสั่นสะเทือน, (ปาก) กระดอนหรือกระเด็น”		

ภ.1	-	ภ.2	กระต๊อบ <i>krahtráp</i> /kràʔtràp/ “ปลาหมอข้างเหยียบ”
ขบ.	<i>kantrap</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง ตัวแบน ใช้เป็นอาหารได้” (Pou, 1992: 71)	ขก./ ขป.	- กฺรฺต๊อบ <i>kantrap'</i> /kantrap/ “ปลาหมอข้างเหยียบ”
พจน.	กระต๊อบ <i>krahtráp</i> /kràʔtràp/ “หมอข้างเหยียบ”		
ภ.1	กระตบ <i>krahdap</i> /kràʔthóp/ “โดน, ถูกต้อง, ปะทะ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kdap</i> “ปิด, ปิดให้สนิท” (Pou, 1992: 110)	ขก./ ขป.	- ขฺุด <i>khdap'</i> /ktup/ “ปิดกั้น, หว่านล้อม, ขัดขวาง, ซ่อม”
พจน.	กระตบ <i>krahdap</i> /kràʔthóp/ “ก. โดน, ถูกต้อง, ปะทะ, ในบทกลอนใช้ว่า ทบ ก็มี, หรือ ประทบ ก็มี, พุดหรือทำให้กระเทือนไปถึงผู้อื่น”		
ภ.1	-	ภ.2	กระบอก <i>krahpak</i> /kràʔbò:k/ “ปลากระบอก”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- กฺยัก <i>kpak</i> /kbaaq/ “ปลากระบอก”
พจน.	กระบอก <i>krahpak</i> /kràʔbò:k/ “2 (กลอน) น. ชื่อปลาน้ำกร่อยและปลาทะเลหลายชนิดในสกุล <i>Liza</i> , <i>Valamugil</i> , <i>Oedalechilus</i> และ <i>Muil</i> วงศ์ <i>Mugilidae</i> ลำตัวค่อนข้างกลม ปากเล็ก มีครีบหลัง 2 ตอน เกือบใหญ่สี่เงิน มีหลายชนิด ขนาดยาวได้ถึง 1 เมตร มีชื่อเรียกต่างกัน”		
ภ.1	กระบอง <i>krahpañ</i> /kràʔbɔ:ŋ/ “ไม้ใช้เป็นอาวุธสำหรับใช้ตี มีรูปกลมบ้าง เหลี่ยมบ้าง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tampon</i> / <i>tampvañ</i> “คนแรก, ผู้ที่ใหญ่ที่สุดหรือโตที่สุด, ชื่อหวายชนิดหนึ่ง <i>Calamus</i> ปลายใหญ่, กระบองหรือไม้เท้าที่ทำจากไม้หรือหวาย” (Pou, 1992: 212)	ขก./ ขป.	- ตัมบง <i>tampan</i> /dambaŋ/ “ตะบอง”

	<i>tamponh / tamponh</i> “กระบอง” (Varasarin, 1984: 193)		
พจน.	กระบอง <i>krahpan</i> /kràʔbo:ŋ/ “น. ไม่ใช่เป็นอาวุธสำหรับใช้ตี มีรูปกลมบ้าง เหลี่ยมบ้าง, ใช้ว่า ตระบอง ก็มี”		
ภ.1	กระเรียน <i>krahrieyn</i> /kràʔrian/ “ชื่อนกขนาดใหญ่”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kryal / kryel</i> “นกกินปลาตัวใหญ่” (Pou, 1992: 118)	ขก./ ขป.	- กฺเรียด <i>kriel</i> /kriəl/ “นกกินปลาตัวใหญ่”
พจน.	กระเรียน <i>krahrieyn</i> /kràʔrian/ “น. ชื่อนกขนาดใหญ่ชนิด <i>Grus Antigone</i> (Linn.) ในวงศ์ <i>Gruidae</i> ขนลำตัวสีเทา หนึ่งหัวและต้นคอสีแดง คอยาว ขายาว ปีกกว้าง หางกว้าง และสั้น เวลาบินคอเหยียดตรง หากินตามที่ราบลุ่ม กินพืช แมลง และสัตว์ขนาดเล็ก, กาเรียน ก็เรียก”		
	หมายเหตุ ดู กเรียน <i>karieyn</i> /kàʔrian/		
ภ.1	กระลอก <i>krahlak</i> /kràʔlɔ:k/ “เคลื่อนไหวไปมา, กลับกลิ้ง, ไม่คงที่”	ภ.2	กระลอก <i>krahlak</i> /kràʔlɔ:k/ “เคลื่อนไหวไปมา, กลับกลิ้ง, ไม่คงที่”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- กฺรจุก <i>kralak</i> /kralaɑq/ “กระฉอก, กระเซ็น, สั่นไหว, สะเทือน, กลิ้ง”
พจน.	กระลอก <i>krahlak</i> /kràʔlɔ:k/ “(กลอน; แผลงมาจาก กลอก) ว. มีประกาย, เป็นประกาย, ใช้เข้าคู่กับคำ กระลับ หรือ กระลาย เป็น กระลับกระลอก หรือ กระลายกระลอก”		
ภ.1	กระลับ <i>krahlap</i> /kràʔlɔ:p/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]	ภ.2	กระลับ <i>krahlap</i> /kràʔlɔ:p/ [กลับ, พลิก, กลับไปกลับมา]
ขบ.	<i>kralap</i> “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115)	ขก./ ขป.	<i>kralāp</i> ’ “กลับ, พลิก, ย้อนกลับมา” (Pou, 1992: 115) กฺรจุก <i>kralāp</i> ’ /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ, หันหลังกลับ”
พจน.	พบในคำศัพท์ว่า กระลับกระลอก <i>krahlap krahlak</i> /kràʔlɔ:p kràʔlɔ:k/ (กลอน; แผลง		

	มาจากกลับกลอก) ก. พลิกแพลง		
	หมายเหตุ ดู กรลับ <i>kralăp</i> /kràʔlâp/, กลับ <i>klăp</i> /klâp/		
ภ.1	กระลาย <i>krahlây</i> /kràʔla:j/ [กลาย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กฺลาย <i>klây</i> /klaay/ “กลาย, กลับกลาย”
พจน.	-		
ภ.1	กระลิ่ง <i>krahlîŋ</i> /kràʔliwŋ/ “จับ, ถือ ควางอาวุธ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralîŋ</i> “จับ, ถือ, ควาง(อาวุธ)” (Pou, 1992: 116)	ขก./	-
		ขป.	กรลิ่ง <i>kralîŋ</i> /kraləŋ/ “กลิ่ง, หมุนรอบอย่างเครื่องกลิ่ง, วนรอบ”
พจน.	กระลิ่ง <i>krahlîŋ</i> /kràʔliwŋ/ “(กลอน) ก. จับ, ถือ, ใช้เป็น กระลิ่ง ก็มี”		
ภ.1	-	ภ.2	กระเวน <i>krahven</i> /kràʔwe:n/ “เที่ยวตรวจตรา”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรเฝ้า <i>kravael</i> /krawael/ “ตระเวน, ต่อมๆ มองๆ ตรวจตรา, เที่ยว, เดิน, สอดส่อง, พเนจร, เดินวนเวียน, ลาดตระเวน”
พจน.	กระเวน <i>krahven</i> /kràʔwe:n/ “1 (โบ) ก. ตระเวน, ตะเวน หรือ ทะเวน ก็ว่า”		
ภ.1	กระสัน <i>krahsăn</i> /kràʔsăn/ “คะนึ่ง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่, ฝ้าแต่, มัวแต่”	ภ.2	กระสัน <i>krahsăn</i> /kràʔsăn/ “คะนึ่ง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่, ฝ้าแต่, มัวแต่”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรสาด <i>krasāl</i> /krasaal/ “เสด็จ ประพาส, เพลิดเพลินใจ, หย่อนใจ, เบิกบานใจ”
พจน.	กระสัน <i>krahsăn</i> /kràʔsăn/ “ก. คะนึ่ง, คิดผูกพันอยู่, มีใจจดจ่ออยู่; กระวนกระวาย		

	ในกาม; ผูกให้แน่น, รัด; เชื่อมต่อ; (ปาก) อายากมาก ว. แน่น”	
	หมายเหตุ ในบางบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่า กระสัน <i>krahṣān</i> /kràʔsǎn/ มีความหมาย ก้ำกึ่งระหว่าง “เบิกบานใจ” และ “ต้องการ”	
ภ.1	กระสา <i>krahṣā</i> /kràʔsǎ:/ “ชื่อนกขนาดใหญ่หลายชนิด”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ ขบ. กุสลา <i>krasār</i> /krasaa/ “นกกินปลา รูปคล้ายนกยางแต่โตกว่า”
พจน.	กระสา <i>krahṣā</i> /kràʔsǎ:/ “1 น. (1) ในวงศ์ Ciconiidae ปากหนาแบนข้าง ยาว ปลายแหลมตรง คอและขายาว เวลาบินคอเหยียดตรง ทำรังด้วยกิ่งไม้ อยู่บนยอดไม้สูง กินปลา และสัตว์น้ำขนาดเล็ก ในประเทศไทยมีหลายชนิด (2) ชื่อนกยางขนาดใหญ่ ในวงศ์ Ardeidae ปากยาว ปลายแหลม ถูผสมพันธุ์เพศผู้มีขนยาวบริเวณท้ายทอย 2 เส้น คอยาว เวลาบินคอโค้งงอ ขายาว เล็บของนิ้วกลางที่หันไปข้างหน้าหยักคล้ายซี่หวี ทำรังด้วยกิ่งไม้บนยอดไม้สูงปานกลาง กินปลาและสัตว์น้ำ ในประเทศไทยมี 3 ชนิด คือ กระसानวล (<i>Ardea cinerea</i> Linn.) กระสาแดง (<i>A. purpurea</i> Linn.) และกระสาใหญ่ (<i>A. sumatrana</i> Raffles)	
ภ.1	-	ภ.2 กระแส <i>krahṣee</i> /kràʔsǎ:/ “น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือพัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ขาดสาย, เส้น, สาย, แนว, ทาง, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็กเป็นต้น”
ขบ.	<i>kse</i> / <i>khse</i> “อาการไหลไป, สาย, เส้น เชือก, เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็ก” (Pou, 1992: 122)	ขก./ <i>khsae</i> “เชือก, เส้น” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 126) ขบ. ไจ้ <i>khsae</i> /ksae/ “สาย, กระแส”
พจน.	กระแส <i>krahṣee</i> /kràʔsǎ:/ “น. น้ำหรือลมเป็นต้นที่ไหลหรือพัดเรื่อยเป็นแนวเป็นทางไปไม่ขาดสาย, โดยปริยายหมายถึงอาการเช่นนั้น; เส้น, สาย, แนว, ทาง; เส้นวัดที่ดินทำด้วยหวายหรือเหล็กเป็นต้น เรียกว่า เส้นกระแส”	
ภ.1	-	ภ.2 กระแสง <i>krahṣeen</i> /kràʔsǎ:ŋ/ “เสียงเพราะมีกังวาน”

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กโงฺรฺ <i>kansaen</i> /kansaen/ “ผ้าเช็ดปาก, ผ้าเช็ดมือ (ผ้าขาวม้าก็ได้สำหรับภาษาพระตะบอง)”
พจน.	กระแสง <i>krahseeñ</i> /kràʔsǎ:ŋ/ “1 (โบ) น. เสี่ยงเพราะมีกังวาน”		
หมายเหตุ	ดู กระแสง <i>karrseeñ</i> /kansǎ:ŋ/		
ภ.1	กระหนึ่ง <i>krahhneç</i> ⁸ /kràʔnèt/ [ดู ร้าย, ดุเดือด, รุนแรง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kamñac</i> “โหดร้าย, อันตราย, รุนแรง” (Pou, 1992: 84)	ขก./	-
		ขป.	กัณณ <i>kamñac</i> /kamnaac/ “ดูร้าย ใช้ได้ทั้งกับคนและสัตว์”
พจน.	กระหนึ่ง <i>krahhneç</i> ⁸ /kràʔnèt/ “(โบ; กลอน) น. เล่ห์กล, แฉงอน, ท่วงที”		
หมายเหตุ	ดู กระแหง <i>krahhnee</i> ¹ /kràʔnè:/		
ภ.1	กระแหง <i>krahhnee</i> ¹ /kràʔnè:/ [ดูร้าย, ดุเดือด, รุนแรง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kamñac</i> “โหดร้าย, อันตราย, รุนแรง” (Pou, 1992: 84)	ขก./	-
		ขป.	กัณณ <i>kamñac</i> /kamnaac/ “ดูร้าย ใช้ได้ทั้งกับคนและสัตว์”
พจน.	กระแหง <i>krahhnee</i> ¹ /kràʔnè:/ “(โบ; กลอน) น. เล่ห์กล, แฉงอน, ท่วงที”		
หมายเหตุ	ดู กระหนึ่ง <i>krahhneç</i> ⁸ /kràʔnèt/		
ภ.1	-	ภ.2	กระหมา <i>krahhmā</i> ¹ /kràʔmà:/ “ประหมา, สะทกสะท้าน, พรันใจ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตักฺพฺรยา <i>tak' pramā</i> /taq pramaa/ “ตกประหมา, ตกใจกลัว, เสียขวัญ”
พจน.	กระหมา <i>krahhmā</i> ¹ /kràʔmà:/ “(โบ) ก. ประหมา, สะทกสะท้าน, พรันใจ”		
ภ.1	กระเหลือก <i>krahhlīeak</i> /kràʔlūak/ “เหลือบ, ขำเลียง, จ้อง”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรเจูก <i>krālek</i> /krāleik/ “เหลือบ, ซ้ำเลื่อง, จ้อง”
พจน.	-		
หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป กระเหลือก <i>krahhlīeak</i> /kràʔlīak/ มีความหมายว่า “ก. เหลือบแล เขียนเป็น กรलयก ก็มี”			
2 ดู กรเลือก <i>kralīeak</i> /kràʔlūak/, กระเกลือก <i>krahklīeak</i> /kràʔklūak/			
ภ.1	กระหวัด <i>krahvāt</i> /kràʔwāt/ “ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตริง; ย้อน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรกัต <i>gravāt</i> /krowōt/ “เหวี่ยง, ตวัดไม่ไกลจากตัว”
พจน.	กระหวัด <i>krahvāt</i> /kràʔwāt/ “ก. ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตริง; ย้อน”		
หมายเหตุ ดู กวัด <i>kvāt</i> /kwāt/, ครวัด <i>gravāt</i> /khráʔwāt/, กระวัด <i>grahvāt</i> /khráʔwāt/			
ภ.1	ระอุ <i>krah-u</i> /kràʔʔùʔ/ “ระอุ; ร้อนรน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	รฮิส <i>ra-oh</i> /rəqoh/ “ความชุ่มชื้น หอมองใจ ความร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ”
พจน.	ระอุ <i>krahu</i> /kràʔʔùʔ/ “ระอุ; ร้อนรน”		
หมายเหตุ ดู ตระอุ <i>trah-u</i> /tràʔʔùʔ/, ระอุ <i>rah-u</i> /ráʔʔùʔ/			
ภ.1	กราบ <i>krāp</i> /krà:p/ “การแสดงความเคารพด้วยวิธีนั่ง ประนมมือขึ้นเสมอ หน้าผาก แล้วยน้อมศีรษะลงจดพื้น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>krāp, krāpp, krāpp, krāp, krāpp</i>
		ขป.	กราบ <i>krāp</i> /kraap/ “กราบ, ทำให้เรียบ, หมอบกราบ, กกไข่, ครอบ, คลุม”

พจน.	กราบ <i>krāp</i> /krà:p/ “2 ก. การแสดงความเคารพด้วยวิธีนั่ง ประนมมือขึ้นเสมอหน้าผาก แล้วน้อมศีรษะลงจดพื้น, ถ้ามอบแล้วน้อมศีรษะลงจดมือที่ประนมอยู่กับพื้นเรียก หมอบ กราบ, ประนมมือเสมอหน้าผาก แล้วน้อมศีรษะลงจดมือที่วางอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ก็อนุโลมถือว่าเป็นกราบ, เรียกกราบโดยให้อวัยวะทั้ง 5 คือ เข้าทั้ง 2 มือทั้ง 2 และหน้าผาก จดลงกับพื้นว่า กราบโดยเบญจางคประดิษฐ์ เป็นอาการแสดงความเคารพอย่างสูงสุด, โดยปริยายใช้เป็นคำแสดงอาการเคารพเหมือนอย่างกราบ”		
ภ.1	กราย <i>krāy</i> /kra:j/ “ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	ไกรย <i>krāy</i> /kraay/ “ปลากราย”
พจน.	กราย <i>krāy</i> /kra:j/ “1 น. ชื่อปลาน้ำจืดชนิด <i>Chitata ornata</i> (Gray) วงศ์ Notopteridae หัวและลำตัวแบนข้างมาก สันหัวแอ่นลง ท้องเป็นสันคม ครีบท้องเล็กมาก ครีบกันยาวต่อเนื่องกับครีบหางซึ่งเล็กและมีขอบมน บริเวณเหนือครีบกันมีจุดสีดำ 5-10 จุดเรียงเป็นแถวตามยาว ขนาดยาวได้ถึง 1 เมตร, ตองกราย หรือ หางแพน ก็เรียก”		
ภ.1	กราย <i>krāy</i> /kra:j/ “เดินอย่างมีท่าทางด้วยการทอดแขนไปข้างหน้าและข้างหลังอย่างช้าๆ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	ไกรย <i>krāy</i> /kraay/ “ท่วงท่าร้ายรำที่พระหรือนางจะเคลื่อนไหวตามจังหวะพร้อมกับเหยียดแขนไปด้านหลัง หมุนข้อมือเป็นวง” (Pou, 1977: 7)
พจน.	กราย <i>krāy</i> /kra:j/ “3 เดินอย่างมีท่าทางด้วยการทอดแขนไปข้างหน้าและข้างหลังอย่างช้าๆ, วันๆ ไม่ทำอะไรได้แต่กรายไปกรายมา; เดินเหยียดเข้าไปใกล้ๆ”		
ภ.1	กริม <i>krim</i> /krim/ “ชื่อปลาน้ำจืดขนาดเล็ก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	กริม <i>krim</i> /krəm/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง” (คำนี้สะกด กริม <i>krim</i> ได้ด้วย)

พจน.	กริม <i>krim</i> /krim/ “น. ชื่อปลาน้ำจืดขนาดเล็กในสกุล <i>Tricopsis</i> วงศ์ Anabantidae หรือ Belontiidae พบทั่วไป รูปร่างคล้ายปลากัดซึ่งอยู่ในวงศ์เดียวกัน แต่หัวแหลมกว่าและสีไม่สดสวย มักมีแถบสีเข้มพาดตลอดข้างตัว 2-3 แถบ ขนาดยาวได้ถึง 7 เซนติเมตร ที่พบมากได้แก่ กริมข้างลาย [<i>T. vittatus</i> (Cavier)], กัดป่า ก็เรียก”		
ภ.1	กริว <i>kriv</i> ² /krîw/ “โกรธ, เคือง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	เกรว <i>kreiv</i> /kreiv/ “กริวโกรธ”
พจน.	กริว <i>kriv</i> ² /krîw/ “ก. โกรธ, เคือง”		
ภ.1	กรุง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”	ภ.2	กรุง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”
ขบ.	<i>kuruñ</i> “ใหญ่โต, มีอำนาจ, ผู้นำ, พระเจ้าแผ่นดิน, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 104)	ขก./	<i>kruñ</i> “กรุง, กษัตริย์, ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 132)
		ขบ.	กรุณ <i>kruñ</i> /kruŋ/ “น. เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศก็ได้”
พจน.	กรุง <i>kruñ</i> /kruŋ/ “น. เมืองหลวง, เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกลาง, แต่ก่อนหมายถึงประเทศก็ได้; (โบ) กษัตริย์”		
หมายเหตุ	ดู กรุง <i>kuruñ</i> /kùruŋ/		
ภ.1	กลต <i>klat</i> /klòt/ “เครื่องกั้นกันแดด หรือฝน ลักษณะคล้ายร่มขนาดใหญ่ ขอบมีระบาย คั่นยาว ใช้ถือกันเจ้านาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>klas'</i> “กลต” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 128)
		ขบ.	กลส <i>klas'</i> /klah/ “กลต”
พจน.	กลต <i>klat</i> /klòt/ “1 น. เครื่องกั้นกันแดดหรือฝน ลักษณะคล้ายร่มขนาดใหญ่ ขอบมีระบาย คั่นยาว ใช้ถือกันเจ้านาย, ราชาศัพทว่า พระกลต, เรียกร่มขนาดใหญ่ มีด้าม สำหรับพระจตุรงค์โดยเฉพาะ, เรียกดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์ที่มีแสงสีรุ้งเป็นวงกลมล้อมรอบ ว่า ดวงอาทิตย์ทรงกลต ดวงจันทร์ทรงกลต”		

หมายเหตุ ดู กรลด *kralat* /krà?lòt/

ภ.1	กลบ <i>klap</i> /klòp/ “เอาสิ่งซึ่งเป็นผงโรยทับข้างบนเพื่อปิดบัง, เอาดินหรือสิ่งอื่นๆ ใส่ลงไปในที่ที่เป็นหลุมเป็นบ่อหรือเป็นแอ่งเพื่อให้เต็มหรือไม่ให้เห็นร่องรอย, โดยปริยายหมายความว่าปิดบัง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- กฺรลฺลพฺ <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ”
พจน.	กลบ <i>klap</i> /klòp/ “ก. เอาสิ่งซึ่งเป็นผงโรยทับข้างบนเพื่อปิดบัง, เอาดินหรือสิ่งอื่นๆ ใส่ลงไปในที่ที่เป็นหลุมเป็นบ่อ หรือเป็นแอ่งเพื่อให้เต็มหรือไม่ให้เห็นร่องรอย, โดยปริยายหมายความว่าปิดบัง, ทดแทน”		
ภ.1	-	ภ.2	กฺลัด <i>klät</i> /klät/ “เสียบขัดไว้ให้อยู่ด้วยของแหลม”
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- กฺลลฺ <i>klās</i> /krah/ “กมัดด้วยไม้กมัดหรือเข็ม”
พจน.	กฺลัด <i>klät</i> /klät/ “น. สวะที่ติดขวางคลองแน่นอนอยู่ ก. เสียบขัดไว้ให้อยู่ด้วยของแหลม, ทำให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก; โดยปริยายเรียกอากาการที่สิ่งบางอย่างค้างอยู่ข้างใน”		
ภ.1	กฺลลฺ <i>kläp</i> /kläp/ “ตรงกันข้ามกับภาวะเดิมหรือทิศทางเดิม, คืบมาสู่ภาวะเดิม, พลิกหน้าเป็นหลัง, ทำตรงกันข้ามกับที่คาดหมายหรือที่ควรจะเป็น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralap</i> “กลับ, คืบมา” (Pou, 1992: 115)	ขก./ ขบ.	<i>kralāp</i> “กลับ, คืบมา” (Pou, 1992: 115) กฺรลฺลพฺ <i>kralāp</i> /kralap/ “คว่ำ, พลิกคว่ำ, กลับอย่างกลับตะเข็บ”

พจน.	กลับ <i>klāp</i> /klàp/ “ก. ตรงกันข้ามกับภาวะเดิมหรือทิศทางเดิม, เปลี่ยนเป็นตรงกันข้าม, คืบมาสู่ภาวะเดิม, พลิกหน้าเป็นหลัง, เปลี่ยน, ทำตรงกันข้ามกับที่คาดหมายหรือที่ควรจะเป็น”		
หมายเหตุ	ดู กลับ <i>kralāp</i> /kràʔlap/, กระลับ <i>krahlāp</i> /kràʔláp/		
ภ.1	กลา <i>klā</i> /kàʔla:/ [ห้อง, บริเวณ(ที่ประกอบพิธี)]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115)	ขก./	<i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณที่ประกอบพิธี” (Pou, 1979: 1)
		ขป.	กรฎ <i>kralā</i> /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมากรุก, หรือร่างแห 2 พระแท่น, บัลลังก์”
พจน.	กลา <i>klā</i> /kàʔla:/ “(แบบ) น. เสี้ยวที่ 16 แห่งดวงเดือน, ดวงเดือน; ระเบียบพิธีของการบูชา, ใช้ว่า กะลา ก็มี (ป., ส.)”		
หมายเหตุ	ดู กลากการ <i>klākār</i> /kàʔla:kam/, กรลา <i>kralā</i> /kràʔla:/		
ภ.1	กลากการ <i>klākār</i> /kàʔla:kam/ [บริเวณที่ประกอบพิธี]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kralā</i> “ห้อง, บริเวณ” (Pou, 1992: 115)	ขก./	-
		ขป.	กรฎ <i>kralā</i> /kralaa/ “1 ลาน, ตาราง ตาอย่างหมากรุก หรือร่างแห 2 พระแท่น, บัลลังก์”
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 คำนี้เกิดจากคำว่า กลา <i>klā</i> /kàʔla:/ ประสมกับคำยืมภาษาสันสกฤตว่า การ <i>kār</i> /ka:n/ “งาน, สิ่ง หรือเรื่องที่ทำ”		
	2 ดู กลา <i>klā</i> /kàʔla:/, กรลา <i>kralā</i> /kràʔla:/		
ภ.1	-	ภ.2	กวัด <i>kvāt</i> /kwət/ “จับด้ามวัตถุแล้วปิดไปมา”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรฎ <i>gravāt</i> /krawōət/ “เหวี่ยง, ตวัดไม้ไกลจากตัว, เหวี่ยง, ขว้างออกไป” สร้างจากคำว่า ภาต <i>vāt</i>

			/wöt/ “วัด, ตวัด, หวด, เหวี่ยง” ขบ. vat / vāt “วัด, หมุนเป็นวง, กำหนดเขตแดน” (Pou, 1992: 429)
พจน.	กวัด <i>kvät</i> /kwät/ “ก. จับด้ามวัตถุแล้วบิดไปมา, ใช้เข้าคู่กับคำ แกวง เป็น กวัดแกวง หรือ แกวงกวัด หรือใช้เข้าคู่กับคำ ไกว เป็น กวัดไกว”		
	หมายเหตุ ดู กระทบ <i>krahvät</i> /krà?wät/, ครวัด <i>gravät</i> /khrá?wät/, กระทบ <i>grahvät</i> /khrá?wät/		
ภ.1	-	ภ.2	กอปรี <i>kap(r)</i> /kà:p/ “ประกอบ”
ขบ.	<i>kaup</i> / <i>kop</i> “ประกอบด้วย” (Pou, 1992: 108)	ขก./	<i>kapp</i> “กอป, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 119) <i>kopr</i> “กอป, ประกอบด้วย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 129)
		ขป.	กษ <i>kap</i> /kaap/ “เจริญ, ให้ผล, มีครอบครอง, เป็นเจ้าของ”
พจน.	กอป <i>kap(r)</i> /kà:p/ “ก. ประกอบ”		
ภ.1	กะดิง <i>kahtin</i> /kà?duŋ/ “ระฆังเล็กๆ ทำด้วยโลหะ ที่ปลายตุ้มมีใบพานซึ่งนิยมทำเป็นรูปใบโพ เมื่อลมพัด ปลายตุ้มจะกระทบตัวกระดิงทำให้เกิดเสียง ใช้แขวนที่ชายคาโบสถ์และวิหารเป็นต้น, เครื่องโลหะหรือเครื่องไม้มักมีรูปร่างคล้ายกระดิง มีลูกกระทบแขวนอยู่ภายในหรือห้อยกระหนาบอยู่ภายนอกเพื่อให้เกิดเสียงดัง มักใช้แขวนคอสัตว์เช่นวัวควาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>katyiān</i> “ระฆังเล็กๆ” (Pou, 1992: 66) <i>kantiñ</i> “ระฆังเล็กๆ” (Pou, 1992: 69)	ขก./	-
		ขป.	กณฺฑิง <i>kanṭin</i> /kandəŋ/ “กระดิง, กระดิง”
พจน.	-		

หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป **กระดิ่ง** *krah̄t̄iŋ* /kràʔdun̄/ “น. ระฆังเล็กๆ ทำด้วยโลหะ ที่ปลายตุ้มมีใบพานซึ่งนิยมทำเป็นรูปใบโพ เมื่อลมพัดปลายตุ้มจะกระทบตัวกระดิ่งทำให้เกิดเสียง ใช้แขวนที่ชายคาโบสถ์และวิหารเป็นต้น, เครื่องโลหะหรือเครื่องไม้มักมีรูปร่างคล้ายกระดิ่ง มีลูกกระทบแขวนอยู่ภายในหรือห้อยกระหนาบอยู่ภายนอกเพื่อให้เกิดเสียงดัง มักใช้แขวนคอสัตว์เช่นวัวควาย”

ภ.1	กะทิง <i>kaḥd̄iŋ</i> /kàʔthiŋ/ “วัวป่า”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	ខ្លឹម <i>khdiŋ</i> /ktiŋ/ “วัวกระทิง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป กระทิง <i>krah̄d̄iŋ</i> /kràʔthiŋ/ “ชื่อวัวป่าขนาดใหญ่ที่สุดชนิด <i>Bos gaurus</i> Smith ในวงศ์ Bovidae ขนสีดำหรือดำแกมน้ำตาลแซมด้วยขนยาวสีเทาหรือเทาอมดำ ยกเว้นบริเวณหน้าผากมีขนสีเทา และครึ่งล่างของขาทั้ง 4 เป็นขนสีขาวอมเหลือง ขนเหล่านี้อาจเห็นเป็นสีเหลืองทอง เนื่องจากเหงื่อที่เป็นน้ำมันที่ขับออกมา”		
ภ.1	กะเบน <i>kaḥpen</i> /kàʔbe:n/ “ชื่อปลากระดุกอ่อนพวกหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	បាបែល <i>papael</i> /babael/, ប្របែល <i>prapael</i> /prabael/ “ปลากระเบน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป กระเบน <i>krah̄pen</i> /kràʔbe:n/ “ชื่อปลากระดุกอ่อนพวกหนึ่ง มีหลายชนิด หลายสกุล และหลายวงศ์ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ลำตัวกว้างตั้งแต่ 15-300 เซนติเมตร ลำตัวแบนลงมากและต่อเนื่องกับครีบออกแผ่อกด้านข้าง”		
ภ.1	-	ภ.2	กั๋งวอล <i>kǎñval</i> /kaŋwon/ “ห้วงใย, มีใจพะวงอยู่”
ขบ.	<i>kañval</i> “สิ่งรบกวน, สิ่งที่ทำให้รำคาญใจ” (Pou, 1992: 60)	ขก./	-
		ขบ.	កង្វល់ <i>kañval</i> /kaŋwal/ “ความกั๋งวอล, ห่วงใย, ความกังวลใจ”
พจน.	กั๋งวอล <i>kǎñval</i> /kaŋwon/ “ห้วงใย, มีใจพะวงอยู่”		
ภ.1	-	ภ.2	กั๋งหัน <i>kǎñhǎn</i> /kaŋhǎn/ “สิ่งที่ประกอบด้วยใบพัดหมุนได้ด้วยกำลังลม”

ขบ.	-	ขก./	<i>kānhārr</i> “กั้งหัน, ใบพัด” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 119)
		ขป.	กัฎหาร <i>kānhār /kaṅhaar/</i> “กั้งหัน”
พจน.	กั้งหัน <i>kānhān /kaṅhān/</i> “น. สิ่งประกอบด้วยใบพัดหมุนได้ด้วยกำลังลม, จั้งหัน ก็ว่า, โดยปริยายเรียกเครื่องหมุนบางชนิดมีรูปทำนองกั้งหัน ทำให้เกิดกำลังงาน; (วิทยา) ใช้เรียกเครื่องจักรที่หมุนอย่างกั้งหัน; ชื่อดอกไม้ไฟชนิดที่จุดแล้วหมุนอย่างกั้งหัน, ลักษณะนามว่า ตัน”		
ภ.1	กั้น <i>kān /kan/</i> “ป้องกัน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kar / kār</i> “กัน, ป้องกัน” (Pou, 1992: 93)	ขก./	<i>kār</i> “ป้องกัน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 122)
		ขป.	การ <i>kār /kaa/</i> “กัน, กัน”
พจน.	กั้น <i>kān /kan/</i> “3 ก. กีดขวางไว้ไม่ให้เข้ามาหรือออกไป หรือไม่ให้เกิดขึ้น”		
	หมายเหตุ ดู กรร <i>karr /kan/</i>		
ภ.1	กั้น <i>kān /kan/</i> [ถือ]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kan / kān</i> “ถือ, รับหน้าที่, รับตำแหน่ง” (Pou, 1992: 67)	ขก./	<i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 120)
			<i>kān</i> “ถือ, จับ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 121)
		ขป.	ก้าน <i>kān' /kan/</i> “ถือ, สู้”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. ไม่พบรูป กั้น <i>kān /kan/</i> ที่ใช้ในความหมายว่า “ถือ” 2 ดู กรร <i>karr /kan/</i>		
ภ.1	กั้น <i>kān /kan/</i> “เล็ม, กันโรดม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กาน <i>kāl' /kal/</i> “เล็ม, กัน”
พจน.	กั้น <i>kān /kan/</i> “4 โคนให้เป็นแนวเสมอกัน”		
ภ.1	กั้นดาร <i>kāntār /kanda:n/</i> [กลาง, ท่ามกลาง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kantāl</i> “แห่ง, กลาง; ข้างใน” (Pou, 1992: 69)	ขก./	<i>kantāl</i> “กลาง, กึ่งกลาง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 118)

		ขป.	กณฺฑาล <i>kaṅṭāl</i> /kandaal/ “กลาง, กลางๆ, ปานกลาง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ในพจน. มีรูปตรงกับคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตว่า กันดาร <i>kāntār</i> /kanda:n/ “ว. อัดคัด, ฝืดเคือง, ลำบาก, แห้งแล้ง, คำนี้อีกใช้แก่เวลา ท้องที่ หรือถิ่นที่มีลักษณะเช่นนั้น (ป. กนฺตาร, ส. กานฺตาร ว่า ปาดง, ทางลำบาก)”		
ภ.1	กันดาล <i>kāntāl</i> /kanda:n/ “กลาง, ท่ามกลาง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kantāl</i> “ตรงกลาง” (Pou, 1992: 69)	ขก./	<i>kantāl</i> “กลาง, กึ่งกลาง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 118)
		ขป.	กณฺฑาล <i>kaṅṭāl</i> /kandaal/ “กลาง, กลางๆ, ปานกลาง” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 243)
พจน.	กันดาล <i>kāntāl</i> /kanda:n/ “กลาง, ท่ามกลาง”		
ภ.1	กันทุย <i>kānduy</i> /kanthuj/ [หาง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กฐฺย <i>kanduy</i> /kantuy/ “หาง”
พจน.	-		
ภ.1	กันแทก <i>kāndeek</i> /kanthê:k/ “กระทบโดยแรง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กฐฺย <i>kandhaek</i> /kantheek/ “ถ่างออกห่างจากกัน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป กระทบ <i>kraḥdeek</i> /kràʔthê:k/ “ก. กระทบโดยแรง”		
ภ.1	กันโฮย <i>kānhoy</i> /kanhö:j/ [ตะโกน โหวกๆ จากที่ไกลๆ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉญฺย <i>ṭaṅhoy</i> /danḥaoy/ “ตะโกน

			โหวกๆ จากที่ไกลๆ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhǝːj/, ครระโหย <i>grahhoy</i> /khráʔhǝːj/, ทรโหย <i>drahoy</i> /tháʔráʔhǝːj/, โหย <i>hoy</i> /hǝːj/		
ภ.1	กั้นเอา <i>kǎn-au</i> /kanʔaw/ [ร้อง กั้งวาน]	ภ.2	-
خب.	-	خب./ خب.	- กุกเอา <i>kra-au</i> /kraʔaw/ “กั้งวาน”
พจน.	กั้นเอา <i>kǎn-au</i> /kanʔaw/ “กรรเอา, กลมกล่อม” หมายเหตุ พจน. พบรูป กรรเอา <i>karr-au</i> /kanʔaw/ “ว.กลมกล่อม” ด้วย		
ภ.1	กั้นเอาะพลุก <i>kǎn-ahbluk</i> /kanʔəʔphluk/ “ชื่อช้างทุรลักษณ์ ประเภทหนึ่ง”	ภ.2	-
خب.	-	خب./ خب.	- -
พจน.	กั้นเอาะพลุก <i>kǎn-ah bluk</i> /kanʔəʔ phluk/ “งาต้นใหญ่ปลายแหลมดูละเอียด ยาวเวียดอกกายใหญ่ท้องยาน”		
ภ.1	กั้นแอกกุ่ม <i>kǎn-eekum</i> /kanʔèːkkum/ “ชื่อช้างทุรลักษณ์ ประเภทหนึ่ง”	ภ.2	-
خب.	-	خب./ خب.	- -
พจน.	กั้นแอกกุ่ม <i>kǎn-eekum</i> /kanʔèːkkum/ “ชื่อช้างทุรลักษณ์ประเภทหนึ่ง หูใหญ่ยานดั่ง ปีกกา” กั้นแอก มาจากคำภาษาเขมรว่า กุก <i>k-ae</i> /kqaek/ แปลว่า “อีกา” กับคำภาษาไทยว่า กุ่ม “ถือ, จับ” กั้นแอกกุ่ม แปลว่า “อีกาถือ จับ		
ภ.1	กาจ <i>kāc</i> /kàːt/ “ร้ายมาก, ร้ายยิ่ง”	ภ.2	กาจ <i>kāc</i> /kàːt/ “ร้ายมาก, ร้ายยิ่ง”
خب.	-	خب./	<i>kăc, kăcc</i> “กาจ, ร้ายกาจ, ดุร้าย”

			(อุไรศรี วรตะริน, 2542: 122)
		ขป.	กต <i>kāc</i> /kaac/ “ต, ร้าย”
พจน.	-		
	หมายเหตุ พบในคำลูกศัพท์ของคำว่า ร้าย <i>rāy</i> ² /rá:j/ เป็น ร้ายกาจ <i>rāy</i> ² <i>kāc</i> / rá:j kà:t/ “ร้ายมาก, ร้ายยิ่ง”		
ภ.1	กำจัด <i>kāṃcāt</i> /kamcət/ “ขับไล่, ปราบ, ทำให้สิ้นไป”	ภ.2	กำจัด <i>kāṃcāt</i> /kamcət/ “ขับไล่, ปราบ, ทำให้สิ้นไป”
ขป.	-	ขก./ ขป.	- กัฏ <i>kāṃcāt</i> /kamcat/ “กำจัด, ขจัด”
พจน.	กำจัด <i>kāṃcāt</i> /kamcət/ “2 ก. ขับไล่, ปราบ, ทำให้สิ้นไป”		
ภ.1	กำจัด <i>kāṃcāy</i> /kamca:j/ “กระจาย”	ภ.2	กำจัด <i>kāṃcāy</i> /kamca:j/ “กระจาย”
ขป.	-	ขก./ ขป.	- กัฏ <i>kāṃcāy</i> /kamcaay/ “ขยาย, ทำให้กระจาย”
พจน.	กำจัด <i>kāṃcāy</i> /kamca:j/ “1 ก. กระจาย”		
ภ.1	-	ภ.2	กำจัด <i>kāṃjāp</i> /kamsâ:p/ “ชิมเข้าไป, ทา, อาบ”
ขป.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	กำจัด <i>kāṃjāp</i> /kamsâ:p/ “ก. ชิมเข้าไป, ทา, อาบ, หมายถึงครที่อบายาพิษก็ได้” หมายเหตุ น่าจะสร้างจากคำว่า ฏา <i>crāp</i> /criəp/ “ชิมชาบ, ทราบ” โดยวิธีการเติมพยางค์ <i>kāṃ-</i> ข้างหน้าคำ ด้วยวิธีการนี้ทำให้คำกลายเป็นคำสองพยางค์ และมีความหมายเป็นการเน้นย้ำมากยิ่งขึ้น		
ภ.1	-	ภ.2	กำจัด <i>kāṃtāt</i> /kamdət/ “กำลังร้อน, โตเต็มที่”
ขป.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	กำจัด <i>kāṃtāt</i> /kamdət/ “ว. กำลังร้อน; เต็มที่ ก. พะวง, ห่วงใย, ขวนขวาย; กำหนด”		

หมายเหตุ ดู คำกร *kāṃdhar* /kamtho:n/

ภ.1	คำกร <i>kāṃdhar</i> /kamtho:n/ “สนั่น, ห้วนไหว, ก้อง”	ภ.2	คำกร <i>kāṃdhar</i> /kamtho:n/ “สนั่น, ห้วนไหว, ก้อง”
ขบ.	-	ขก./	<i>kaṃdar</i> “สนั่น, ห้วนไหว, สะเทือน, ก้อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 258)
		ขป.	กัณ <i>kaṃdar</i> /kamto:/ “สนั่น, ห้วนไหว, สะเทือน, ก้อง”
พจน.	คำกร <i>kāṃdhar</i> /kamtho:n/ “ว. สนั่น, ห้วนไหว, สะเทือน”		
	หมายเหตุ ดู คำทวน <i>kāṃdvan</i> /kamthuan/, สท้อน <i>sadan</i> ² /sàʔthó:n/		
ภ.1	ก้านล <i>kāṃnal</i> /kamnon/ “เงินค่า คำนับครู, เงินค่านับบูชาครูปีพาทย์”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kaṃnal</i> “สิ่งที่ใช้สำหรับหนุน หรือยก ให้สูงขึ้น, เครื่องสังเวไนพิธีกรรม” (Pou, 1992: 84)	ขก./	<i>kaṃnal</i> “ของก้านล, ค่าก้านล, ของให้คน เช่น ผู้มีอุปการะ” แผลงจากรากศัพท์ <i>kal</i> /ka/ “หนุนข้างใต้” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 186)
		ขป.	กัณล <i>kaṃnal</i> /kamnal/ “ของก้านล, ค่าก้านล”
พจน.	ก้านล <i>kāṃnal</i> /kamnon/ “น. เงินค่าค่านับครู, เงินค่านับบูชาครูปีพาทย์ คือ พระประคนธรรพ หรือ พระนารท ซึ่งถือว่าเป็นครูเดิมของตน มีเทียนสำหรับจุดที่ตะโพนด้วย”		
	หมายเหตุ กัณล <i>kaṃnal</i> /kamnal/ ในภาษาเขมรปัจจุบันใช้ในความหมายเฉพาะว่า “เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ต้องมอบให้แก่ผู้ที่รักษาอาการเจ็บป่วย” (Pou et Ang Chouléan, 1987-90: 96)		
ภ.1	ก้านล <i>kāṃnāl</i> /kamnan/ “หญิงชาววัง มีหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กัณล <i>kaṃnāl</i> /kamnan/ “นางก้านล, คนรับใช้”
พจน.	ก้านล <i>kāṃnāl</i> /kamnan/ “2 น. หญิงชาววัง มีหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์ เรียกว่า นาง		

	กำนัล”		
ภ.1	-	ภ.2	กำบัง <i>kāṃpāñ</i> /kambaŋ/ “1 บัง, ชื่อว่านต้นตั้งกระชาย หัวเล็กๆ ติดกัน ดังกล้วยไข่ ต้นและใบเขียว เนื้อในขาว ใช้สำหรับเป็นว่านกันภัยในทางลัทธิ และกันว่านร้ายต่างๆ”
ขบ.	<i>kamṇaṅ</i> / <i>kamṇāñ</i> “ซ่อน, ปกปิด, ลับ” (Pou, 1992: 84)	ขก./ ขป.	<i>kamṇpāñ</i> “กำบัง, บัง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 117) กำบัง <i>kamṇpāṃṇ</i> /kambaŋ/ “กำบัง, ลับ”
พจน.	กำบัง <i>kāṃpāñ</i> /kambaŋ/ “ก. บัง, บังอย่างมิดชิด”		
ภ.1	กำแพง <i>kāṃbeeñ</i> /kamphɛ:ŋ/ “เครื่องกั้น, เครื่องล้อม, ที่ก่อด้วยอิฐ ดิน หรือหิน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kamveñ</i> “กำแพง” (Pou, 1992: 91)	ขก./ ขป.	- กำเฒ <i>kamṇbaeñ</i> /kamphɛ:ŋ/ “กำแพง, ที่กั้น, ขอบ”
พจน.	กำแพง <i>kāṃbeeñ</i> /kamphɛ:ŋ/ “น. เครื่องกั้น เครื่องล้อม ที่ก่อด้วยอิฐ ดิน หรือหิน เป็นต้น”		
ภ.1	กำยาน <i>kāṃyāñ</i> /kamjañ/ “วัตถุหอมชนิดหนึ่ง เกิดจากยางไสกลิ่นหอมที่ออกจากเปลือกของต้นกำยานบางชนิด เกิดขึ้นได้เนื่องจากเปลือกถูกกรีดหรือมี รากล ก็จะมีขี้ยางไสกลิ่นหอมออกมา เมื่อแห้งจะแข็งติดอยู่กับลำต้น แกะ ออกมาได้, ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลาย ชนิด....”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kamñāñ</i> / <i>kamṇyāñ</i> “กำยาน” (Pou, 1992: 83)	ขก./ ขป.	- กำยาน <i>kamñāñ</i> /kamñaan/ “ต้น

			กำยาน”
พจน.	กำยาน <i>kāmyān</i> /kamjam/ “1 น. วัตถุหอมชนิดหนึ่ง เกิดจากยางใสกลิ่นหอมที่ออกจากเปลือกของต้นกำยานบางชนิด เกิดขึ้นได้เนื่องจากเปลือกถูกกรีดหรือมีราลง ก็จะขับยางใสกลิ่นหอมออกมา เมื่อแห้งจะแข็งติดอยู่กับลำต้น แทะออกมาได้ 2 น. (1) ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิดในสกุล <i>Styrax</i> วงศ์ <i>Styracaceae</i> ขึ้นตามป่าเขาในระดับสูง ใบเดี่ยว ด้านบนสีเขียว ดอกสีขาว หอมอ่อนๆ ไม้ต้นชนิดนี้บางชนิดเมื่อเปลือกถูกกรีดหรือมีราลง ก็จะขับยางใสกลิ่นหอมออกมา เมื่อแห้งจะแข็งติดอยู่กับลำต้น แทะออกมาได้ เรียกว่า กำยาน”		
ภ.1	-	ภ.2	กำราบ <i>kāmrāp</i> /kamrâ:p/ “ทำให้เข็ดหลาบ, ทำให้กลัว, ทำให้สิ้นพยศ, ทำให้สิ้นฤทธิ์”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	กำรบ <i>kāmrāp</i> /kamraap/ “กำราบ, ปราบปราม”
พจน.	กำราบ <i>kāmrāp</i> /kamrâ:p/ “ก. ทำให้เข็ดหลาบ, ทำให้กลัว, ทำให้สิ้นพยศ, ทำให้สิ้นฤทธิ์”		
ภ.1	-	ภ.2	กำเร็บ <i>kā mreip</i> /kamrê:p/ [(ศัตรู) สร้างความปั่นป่วนรุนแรงขึ้นโดยไม่เกรงกลัวอำนาจอีกต่อไป]
ขบ.	<i>kamrek</i> “การเคลื่อนที่, การเคลื่อนไหว, ความปั่นป่วน, การสั่นสะเทือน” (Pou, 1992: 88)	ขก./ ขป.	กำเริบ <i>kā mreip</i> /kamrê:p/ “เขม่น, กระตุกกระตัก, เคลื่อนไหว, ปั่นป่วน”
พจน.	กำเร็บ <i>kā mreip</i> /kamrê:p/ “รุนแรงขึ้น” หมายเหตุ ในภาษาเขมรพบรูป กำเริบ <i>kā mreip</i> /kamrê:p/ “กำเร็บ, ฮึกเหิม” ด้วยเช่นกันแต่น่าจะเป็นรูปและความหมายที่ยืมกลับไปจากภาษาไทยมากกว่า		
ภ.1	กำลอง <i>kāmlaṅ</i> /kamlo:ŋ/ “ลอง, ประลอง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -

พจน.	กำลัง <i>kāmlaṅ</i> /kamlɔːŋ/ “(โบ; กลอน) ก. ลอง, ประลอง”		
หมายเหตุ	กำลัง <i>kāmlaṅ</i> /kamlɔːŋ/ เป็นคำที่แผลงในภาษาไทย จากรากศัพท์เขมรว่า <i>លង</i> <i>laṅ</i> /lɔŋ/ “1 ลอง” ด้วยวิธีการเติมหน่วยคำเติมหน้า {kam-}		
ภ.1	กำลัง <i>kāmlāṅ</i> /kamlaŋ/ “แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กำลัง <i>kāmlāṅ</i> /kamlaŋ/ “กำลัง”
พจน.	กำลัง <i>kāmlāṅ</i> /kamlaŋ/ “น. แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง”		
ภ.1	กำสรด <i>kāmsrat</i> /kamsòt/ “สลด, แห้ง, เศร้า”	ภ.2	กำสรด <i>kāmsrat</i> /kamsòt/ “สลด, แห้ง, เศร้า”
ขบ.	<i>kāmsrat</i> “หมดจด, ขาดแคลน” (Pou, 1992: 93)	ขก./	-
		ขป.	กำสัด <i>kāmsat</i> /kamsat/ “เช็ด, บอบช้ำ, ตรอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกข์, ทรมาน, กังวล”
พจน.	กำสรด <i>kāmsrat</i> /kamsòt/ “(แบบ) ก. สลด, แห้ง, เศร้า”		
ภ.1	-	ภ.2	กำแหง <i>kāmheən</i> /kamhɛːŋ/ “แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง, อวดดี”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กำเือง <i>kāmhaen</i> /kamhaen/ “ข่มเหง, ชูตัว, ทำให้กลัว”
พจน.	กำแหง <i>kāmheən</i> /kamhɛːŋ/ “ว. แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง ก. อวดดี”		
หมายเหตุ	ดู คำแหง <i>gāmheən</i> /khamhɛːŋ/		
ภ.1	กุงอน <i>kuṅaṅ</i> /kùŋɔːŋ/ “นกช้อนหอย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kuṅar</i> “นกช้อนหอย <i>Melanocephala</i> , ปากยาวสีดำ ตีนดำ” (Pou, 1992: 102)	ขก./	-
		ขป.	กุง <i>kuṅa</i> /kɯŋa/ “นกกุลขาขาว”
พจน.	กุงอน <i>kuṅaṅ</i> /kùŋɔːŋ/ “นกช้อนหอย”		

ภ.1	กุงาน <i>kuñān</i> /kùŋʔa:n/ “ห่าน”	ภ.2	กุงาน <i>kuñān</i> /kùŋʔa:n/ “ห่าน”
ขบ.	-	ขก./	<i>knān</i> /kɲaan/ “ห่าน” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 273)
		ขป.	กฺาน <i>knān</i> /kɲaan/ “ห่าน”
พจน.	กุงาน <i>kuñān</i> /kùŋʔa:n/ “น. ห่าน, ใช้หมายความถึง นกยูง ก็มี”		
ภ.1	กุกอง <i>kuñok</i> /kùŋʔo:k/ “นกยูง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>knok</i> “นกยูง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 273)
		ขป.	กุก <i>knok</i> /kɲaok/ “นกยูง”
พจน.	กุกอง <i>kuñok</i> /kùŋʔo:k/ “นกยูง, กระโงก ก็ใช้”		
ภ.1	กรุง <i>kuruñ</i> /kùŋʔruŋ/ “เมือง, กษัตริย์”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kuruñ</i> “ใหญ่โต, มีอำนาจ, ผู้นำ, พระเจ้าแผ่นดิน, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 104)	ขก./	<i>kruñ</i> “กรุง, กษัตริย์, ปกครอง, ครอบครอง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 132)
		ขป.	กฺรุง <i>kruñ</i> /kroŋ/ “1 กรุง 2 ครอบ 3 ปกป้อง”
พจน.	กรุง <i>kuruñ</i> /kùŋʔruŋ/ “(โบ) น. กรุง” หมายเหตุ ดู กรุง <i>kruñ</i> /kroŋ/		
ภ.1	เกรง <i>kren</i> /kreŋ/ [นีกกลัว, นีกวิตก]	ภ.2	-
ขบ.	<i>kren</i> “แข็ง, ทำให้แข็ง, เกร็ง” (Pou, 1992: 118)	ขก./	<i>kren</i> “เกรง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 131-132)
		ขป.	ไกรง <i>kraen</i> /kraeŋ/ “เกรงกลัว”
พจน.	เกรง <i>kren</i> /kreŋ/ “ว. นีกกลัวไปเอง, นีกวิตกไปเอง”		
ภ.1	เกราะ <i>kraḥ</i> /krəʔ/ “เครื่องสวมใส่หรือเครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอาวุธหรืออันตราย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	เกราะ <i>kroh</i> /krah/ “เครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอันตราย”
พจน.	เกราะ <i>krah</i> /krəʔ/ “1 น. เครื่องสวมใส่หรือเครื่องหุ้มสำหรับป้องกันอาวุธหรืออันตราย”		
ภ.1	เกรียม <i>kr̥eym</i> /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้นเผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น, โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	เกรียม <i>kriem</i> /kriəm/ “เกรียม, แห้ง, แห้ง, เกราะ, เหี่ยวแห้ง”
พจน.	เกรียม <i>kr̥iem</i> /kriam/ “เกือบไหม้, ลักษณะอาการของสิ่งบางอย่างที่ถูกความร้อนมีไฟเป็นต้น เผาจนเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำตาลเป็นต้น โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่คล้ายคลึงเช่นนั้น”		
ภ.1	เกลา <i>klau</i> /klaw/ “ทำสิ่งที่ยุ่งขรุขระ อยู่ให้เกลี้ยงหรือได้รูปทรงดีขึ้น, ทำให้ดีขึ้นหรือเรียบร้อยขึ้น”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	กรแจ <i>kralau</i> /kralaw/ “ชัดเจน”
พจน.	เกลา <i>klau</i> /klaw/ “ก. ทำสิ่งที่ยุ่งขรุขระอยู่ให้เกลี้ยงหรือได้รูปทรงดีขึ้น”		
ภ.1	-	ภ.2	เกียด <i>k̥ieyc</i> /kiat/ [เกรง, รังเกียด]
ขป.	-	ขก./ ขป.	- เกียด <i>kiec</i> /kiəc/ “ดี้อ, พยศ, เก (งาน)”
พจน.	เกียด <i>k̥ieyc</i> /kiat/ “ก. คด, ไม่ซื่อ, โกง, คร้าน”		
ภ.1	แกลง <i>kleəŋ</i> /kle:ŋ/ “แปลง, ปลอม”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	- แกลง <i>klaeŋ</i> /klaeŋ/ “แปลง, ปลอม” แกลง <i>klaeŋ khluon</i> /klaeŋ kluon/ “ปลอมตัว”

พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู แกลิ่ง <i>kleeŋ²</i> /klê:ŋ/		
ภ.1	แกลิ่ง <i>kleeŋ²</i> /klê:ŋ/ “ตั้งใจ, จนใจ”	ภ.2	แกลิ่ง <i>kleeŋ²</i> /klê:ŋ/ “ตั้งใจ, จนใจ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ไถ่ <i>klaeŋ</i> /klaeŋ/ “แปลง, ปลอม” ไถ่ซุส <i>klaeŋ khluon</i> /klaeŋ kluon/ “ปลอมตัว”
พจน.	แกลิ่ง <i>kleeŋ²</i> /klê:ŋ/ “ก. ทำให้เดือดร้อนรำคาญ, แสร้ง, จงใจทำ พุด หรือแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เขาเสียหาย อาย เดี๋ยวร้อน ชัดซ้อง เข้าใจผิด เป็นต้น; (โบ) ตั้งใจ, จนใจ”		
หมายเหตุ	ดู แกลง <i>kleeŋ</i> /kle:ŋ/		
ภ.1	แกว่ง <i>kveeŋ¹</i> /kwè:ŋ/ “เหวี่ยง”	ภ.2	แกว่ง <i>kveeŋ¹</i> /kwè:ŋ/ “เหวี่ยง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ไถ่ <i>gravaeŋ</i> /krəwe:ŋ/ “เหวี่ยง”
พจน.	แกว่ง <i>kveeŋ¹</i> /kwè:ŋ/ “ก. อาการที่เคลื่อนไหวไปทางโน้นทางนี้ที่ โดยที่โคนหรือต้นของสิ่งนั้นติดอยู่กับสิ่งอื่น, โดยปริยายหมายความว่า ไม่อยู่กับที่, ไม่อยู่ในแนว”		
หมายเหตุ	ดู กวัด <i>kvăt</i> /kwăt/, กระแวง <i>grahveeŋ</i> /khrá:wə:ŋ/		
ภ.1	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง”	ภ.2	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง”
ขบ.	<i>krāy</i> / <i>krai</i> “ใหญ่, มากมาย, มีอำนาจ” (Pou, 1992: 117)	ขก./	<i>krai</i> , <i>krai</i> “มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 130)
		ขป.	<i>krăy</i> “ไกร, มาก, ยิ่ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 131)
		ขป.	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง, มาก, เกิน, แรงนอกจาก, เหนือ(กว่า)”
พจน.	ไกร <i>krai</i> /kraj/ “ยิ่ง”		
ข			
ภ.1	ขจัด <i>khcăt</i> /khà?cət/ “กำจัด”	ภ.2	ขจัด <i>khcăt</i> /khà?cət/ “กำจัด”
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	ฆาต์ <i>khcāt' /kcat/</i> “กระจัด, พลัด, แยก”
พจน.	ขจัด <i>khcāt /khà?càt/</i> “ก. กำจัด; กระจัด, แยกย้ายออกไป”		
ภ.1	ขจี <i>khcī /khà?ci:/</i> “งามสดใส”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kci / khci</i> “เขียวสด, ดิบ, อ่อน” (Pou, 1992: 108)	ขก./	<i>kcī</i> “ขจี, อ่อน” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 122)
		ขป.	ฐี <i>khcī /kcəy/</i> “ดิบ, อ่อน, ใหม่, รุ่ม”
พจน.	ขจี <i>khcī /khà?ci:/</i> “ว. งามสดใส, ใช้ในคำว่า เขียวขจี”		
ภ.1	ขดวรสรุก <i>khtvar sruk /khà?duan sà?rúk/</i> “ชื่อช้าง	ภ.2	-
	ทูลักษณะพวกหนึ่ง เป็นช้างที่มีครรภักล้องได้จากป่าแล้วมาตกลูกในเมือง บางแห่งว่า ขดรสุข หรือ ขดวรสุข” (กรมศิลปากร, 2545: 106)		
ขบ.	-	ขก./	<i>sruk</i> “บ้าน, บ้านเมือง, หมู่บ้าน” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 250)
		ขป.	ทูล <i>ktoul /kduəl/</i> “รุ่มร้อน” สรุก <i>sruk /srok/</i> “เมือง, อำเภอ, บ้านเมือง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ขดวรสรุก <i>khtvar sruk /khà?duan sà?rúk/</i> “เป็นชื่อช้างทูลลักษณะจำพวกหนึ่ง เป็นช้างที่มีท้องขณะคล้องได้จากป่าแล้วมาตกลูกในเมือง” สร้างขึ้นจากคำภาษาเขมรว่า ทูล <i>ktoul /kduəl/</i> “รุ่มร้อน” และ สรุก <i>sruk /srok/</i> “เมือง, อำเภอ, บ้านเมือง” มีความหมายคือ “ทำให้บ้านเมืองร้อนรุ่ม”		
ภ.1	ขदान <i>khtān /khà?da:n/</i> “กระดาน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khtār</i> “แผ่นกระดาน” (Pou, 1992: 127)	ขก./	-
		ขป.	ทาร์ <i>ktār /kdaa/</i> “ไม้ที่เลื้อยออกเป็นแผ่น”
พจน.	ขदान <i>khtān /khà?da:n/</i> “กระดาน”		

หมายเหตุ ดู ขดาด *khtāl* /khàʔda:n/

ภ.1	ขดาด <i>khtāl</i> /khàʔda:n/ “กระดาน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎา <i>ktār</i> /kdaa/ “ไม้ที่เลื้อยออกเป็นแผ่น”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู ขดาน <i>khtān</i> /khàʔda:n/			
ภ.1	ขทิ้ง <i>khdiñ</i> /khàʔthuŋ/ “ไม้ต้น ใบ และผลคล้ายสารภี...”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kandiñ</i> (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 291) <i>kdiñ</i> / <i>khdiñ</i> “ต้นไม้อชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 110)	ขก./	-
		ขป.	ฐิ่ง <i>khdiñ</i> /ktiŋ/ “ต้นกระทิ้ง หรือ กากะทิ้ง”
พจน.	ขทิ้ง <i>khdiñ</i> /khàʔthuŋ/ “2 ต้นกระทิ้ง”		
ภ.1	ขนน <i>khnan</i> /khàʔnǒn/ “หมอนอิง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khnal</i> “ชั้น, ฐาน, ที่พักแขน” (Pou, 1992: 127)	ขก./	<i>khnal</i> “หมอนอิง, ขอนที่ใช้เป็นหมอนอย่างหมอนรถไฟ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 216)
		ขป.	ฐน <i>khnal</i> /knal/ “หมอนอิง, ขอนที่ใช้เป็นหมอน อย่างหมอนรถไฟ”
พจน.	ขนน <i>khnan</i> /khàʔnǒn/ “น. หมอนอิง”		
ภ.1	-	ภ.2	ขนัด <i>khnāt</i> /khàʔnàt/ “แถว, แนว”
ขบ.	<i>khnāt</i> “ชั้น, ส่วน, ขนาด, เครื่องวัด” (Pou, 1992: 127)	ขก./	-
		ขป.	ฐาต์ <i>khnāt</i> /knat/ “ขอบเขต, ขนาด, เครื่องวัด” < <i>kāt</i> “ตัด, ลัด”
พจน.	ขนัด <i>khnāt</i> /khàʔnàt/ “น. แถว, แนว; ลักษณะนามที่ใช้เรียกสวนที่มีคันดินกั้นเป็นตอนๆ”		
ภ.1	ขนาง <i>khnān</i> /khàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สองจิตสองใจ]	ภ.2	ขนาง <i>khnān</i> /khàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สองจิตสองใจ]

ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ผัดขูด <i>āṅkhnān̄ /qaan̄ knaan̄/</i> “ลั้งเล, สองจิตสองใจ”
พจน.	ขนาง <i>khnān̄ /khàʔnǎːŋ/</i> “ก. กระดาก, อาย”		
หมายเหตุ	ดู อางขนาง <i>āṅkhnān̄ /ʔaːŋkhàʔnǎːŋ/</i>		
ภ.1	ขนุน <i>khnun /khàʔnũn/</i> “ชื่อไม้ต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>knur / khnor</i> “ชื่อไม้ต้นขนาดกลางถึง ขนาดใหญ่ชนิด <i>Artocarpus</i> <i>heterophyllus</i> Lam. (Morac.)” (Pou, 1992: 112)	ขก./ ขป.	- ขุ <i>khnur /knol/</i> “ขนุน”
พจน.	ขนุน <i>khnun /khàʔnũn/</i> “1 น. ชื่อไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ชนิด <i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. ในวงศ์ <i>Moraceae</i> มีน้ำยางขาว แก่นเหลือง เรียกว่า กรัก ใช้ต้มเอาน้ำย่าย้อมผ้า ผลกลมยาวราว 20-50 เซนติเมตร ภายนอกเป็นหนามถี่ ภายในมีวงสีเหลืองหรือสีจําปา รสหวาน กินได้ พันธุ์ที่มีวงสีเหลือง เนื้อนุ่มแต่ไม่เหลว เรียก ขนุนหนัง, พันธุ์ที่มีวงสีจําปา เนื้อนุ่ม เรียก ขนุนจําปาตะ, ส่วนพันธุ์ที่มีวงสีเหลือง เนื้อเหลว เรียก ขนุนละมุด”		
ภ.1	ขบวร <i>khpvar /khàʔbuan/</i> [รูปवाद]	ภ.2	-
ขบ.	<i>khpvar</i> “รูปवाद, ลวดลาย” (Pou, 1992: 128)	ขก./ ขป.	- กฺุ <i>kpūr /kbou/</i> “ลวดลายตกแต่ง”
พจน.	ขบวร <i>khpvar /khàʔbuan/</i> “(แบบ) ก. แต่ง, ประดับ ว. งาม” หมายเหตุ หมายเหตุ พบรูป ขบวร <i>khpvar /khàʔbuan/</i> ใน พจน. แต่มีความหมายไม่สอดคล้องกับบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์ และมีความหมายสัมพันธ์กับรูป กระบวน <i>krahpvan /kràʔbuan/</i> ซึ่งเป็นรูปแปรของคำนี้มากกว่า		
ภ.1	-	ภ.2	ขบวร <i>khpvar /khàʔbuan/</i> [แถว, แนว]
ขบ.	<i>khpvar</i> “รูปवाद, ลวดลาย” (Pou, 1992: 128)	ขก./ ขป.	- กฺุ <i>kpūr /kbou/</i> “ลวดลายตกแต่ง”
พจน.	-		

ภ.1	ขยองเหียร <i>khyɑ̀n h̄eyr</i> /khəʔjɔːŋ h̄ian/ [ชื่อหอยชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ฮฺยงเหียร <i>khyɑ̀n hien</i> /kyaɑŋ hien/ “หอยชนิดหนึ่ง (จิตร ภูมิศักดิ์, 2548: 57-62)”
พจน.	-		
ภ.1	ขวน <i>khvan</i> /khwǒn/ “ขวนขวย, ไฝ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khval</i> “ตีนเต้าน, วุ่น” (Pou, 1992: 129)	ขก./ ขป.	- ฮฺลว <i>khval'</i> /kwəl/ “ยุ่ง, กังวล, วุ่น”
พจน.	ขวน <i>khvan</i> /khwǒn/ “ก. ขวนขวย, ไฝ”		
ภ.1	ขวยขวน <i>khvāy khvan</i> /khwǎːj khwǒn/ “ขวนขวย, ไฝ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khval</i> “ตีนเต้าน, วุ่น” (Pou, 1992: 129)	ขก./ ขป.	- ฮฺลวฮฺว <i>khval' khvāy</i> /kwəl kwaay/ “ขวนขวย ขะมักเขม้น”
พจน.	ขวยขวน <i>khvāy khvan</i> /khwǎːj khwǒn/ “ก. หมั่นเสาะแสวงหาเพิ่มเติมโดยไม่ยอมอยู่ นิ่ง ขวนขวย, กี่ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	ขวิด <i>khvit</i> /khwit/ “มะขวิด”
ขบ.	<i>khvit</i> “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง <i>Feroniella</i> <i>elephantum</i> (Rutac.) ใบใช้ทานได้” (Pou, 1992: 130)	ขก./ ขป.	- ฮฺวิท <i>khvit</i> /kwət/ “มะขวิด”
พจน.	ขวิด <i>khvit</i> /khwit/ “2 น. มะขวิด”		
ภ.1	ซิ่ง <i>khin²</i> /khuŋ/ “แค้น, เคือง, โกรธ, มักใช้คู่กับคำอื่น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	ขឹង <i>khin</i> /khəŋ/ “โกรธ, เคือง”
พจน.	ขឹង <i>khin</i> ² /khuŋ/ “ก. แค้น, เคือง, โกรธ, มักใช้คู่กับคำอื่น”		
ภ.1	เขน <i>khen</i> /khě:n/ “เครื่องปิดป้อง ศัสตราวุธ รูปกลมคล้ายกระทะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมีห่วงสำหรับสอดแขน และมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ไคณ <i>khael</i> /khael/ “โล่ มีลักษณะกลม” อ้างอิง bah. /kêl/ biat /khêl/
พจน.	เขน <i>khen</i> /khě:n/ “1 น. เครื่องปิดป้องศัสตราวุธ รูปกลมคล้ายกระทะ ทำด้วยโลหะ ด้านหลังมีห่วงสำหรับสอดแขนและมือจับ มักใช้คู่กับดาบหรือหอก”		
ภ.1	เขตา <i>khtau</i> /khà?daw/ “กำเดา, ความร้อน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khtau</i> “อุ่น, ความร้อน” (Pou, 1992: 127)	ขก./ ขป.	เก้า <i>ktau</i> /kdaw/ “ร้อน”
พจน.	เขตา <i>khtau</i> /khà?daw/ “น. กำเดา, ความร้อน”		
ภ.1	เขนย <i>khney</i> /khà?nǎ:j/ “หมอนหนุน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khney</i> “หมอน, หมอนอิง” (Pou, 1992: 128)	ขก./ ขป.	<i>khney, khnoey, khneyi</i> “หมอน” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 125) เข็ญ <i>khnoey</i> /knaoy/ “หมอน”
พจน.	เขนย <i>khney</i> /khà?nǎ:j/ “น. หมอนหนุน, ราชศัพท์ว่า พระเขนย”		
ภ.1	เขบ็จ <i>khpec</i> ⁸ /khà?bèt/ “ลวดลาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>khpac</i> “ลวดลาย, ภาพวาด, ภาพแกะสลัก” (Pou, 1992: 128)	ขก./ ขป.	กุดคุมุร <i>kpāc' kpūr</i> /kbac kbou/ “ลวดลายต่างๆ, สลัก, แกะ, เครื่องประดับ”
พจน.	-		

ภ.1	เขมาไกรย <i>khmau kroy</i> /khəʔmǎw kroːj/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง มีหลังดำ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kmau / khmau</i> “ที่มีสีเข้ม, ดำ” (Pou, 1992: 113) <i>kroy</i> “ข้างหลัง, ตามหลัง; ภายหน้า” (Pou, 1992: 118)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	เขมาไกรย <i>khmau kroy</i> /khəʔmǎw kroːj/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่งมีหลังดำ” หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ขมงไกรย <i>khmañ kroy</i> /khəʔmǎŋ kroːj/ หรือ มงไกรย <i>mañ kroy</i> /moŋ kroːj/ ด้วย		
ภ.1	แขยง <i>khyeəŋ</i> /khəʔjɛːŋ/ “หวาดกลัว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>sñaen</i> “แสร้ง, หวาดเกรง, กลัวเกรง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175) โสร่ง <i>sñaen</i> /sñaen/ “แสร้ง, หวาด เกรง, กลัวเกรง”
พจน.	แขยง <i>khyeəŋ</i> /khəʔjɛːŋ/ “2 ก. เกลียดเมื่อได้เห็นหรือถูกต้องสิ่งที่สกปรก นำรังเกียจ หรือน่าเกลียดน่ากลัว หรือเมื่อนึกถึงสิ่งนั้น, ขยะแขยง ก็ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	แขวก <i>khveek</i> /khwè:k/ “ชื่อนกยาง ขนาดกลาง”
ขบ.	<i>khvek</i> “นกกลางคืนชนิดหนึ่ง <i>Nycticorax griseus</i> (Pou, 1992: 130) พบคำนี้ในชื่อสถานที่ <i>sruk vnūr</i> <i>khvek</i>	ขก./ ขป.	- โฏก <i>khvaek</i> /kwaek/ “นกแขวก”
พจน.	แขวก <i>khveek</i> /khwè:k/ “น. ชื่อนกยางขนาดกลางชนิด <i>Nycticorax nycticorax</i> (Linn.) ในวงศ์ Ardeidae หัวค่อนข้างโต คอสั้น ท้ายทอยมีหงอนคล้ายผมเปีย 2-3 เส้น ขนลำตัวด้านบนสีเขียวอมเทา ขนลำตัวด้านล่างสีขาว ขาสั้นกว่านกยางชนิดอื่น อยู่เป็นฝูง หากินในเวลากลางคืน กินปลาและสัตว์ขนาดเล็ก”		

ภ.1	คคิก <i>gagik</i> /kháʔkhuúk/ [เสียงลมพัด หรือน้ำไหล]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- คคิก <i>gagik</i> /kɔkik/ “เสียงลมพัดหรือ น้ำไหล”
พจน.	-		
ภ.1	คกรีน <i>gagrīn²</i> /kháʔkhrú:n/ [กรีน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		
ภ.1	คกรีนคครง <i>gagrīn² gagreñ</i> /kháʔkhrú:n kháʔkhre:ŋ/ “เสียงดังครีกกรีน, ครองกรีน ก็ว่า, สนุกสนาน, มีอารมณ์สนุกสนาน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ครุครีก ครุครอง <i>gragrik gagreñ</i> /krɔkrik krɔkreŋ/ “ครีกกรีน, กรีนครอง”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป กรีนครอง <i>grīn² greñ</i> /khrú:n khre:ŋ/ “ว. เสียงดังครีกกรีน, ครองกรีน ก็ว่า, สนุกสนาน, มีอารมณ์สนุกสนาน”		
ภ.1	คค้อย <i>gaglay</i> /kháʔkhlá:j/ [ค้อย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		
ภ.1	คคละ <i>gaglah</i> /kháʔkhláʔ/ [ปะปน]	ภ.2	-
ขบ.	<i>klah</i> / <i>khlah</i> “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121)	ขก./	<i>khlāh</i> “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 124)

		ขป.	ຂູ່: <i>khləh</i> / <i>kləh</i> / “บาง, บ้าง”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู คณะ <i>gləh</i> / <i>khláʔ</i> /			
ภ.1	คคล้าย <i>gaglāy</i> / <i>kháʔkhlá:j</i> / [คล้าย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
ภ.1	คง <i>gañ</i> / <i>khon</i> / “ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม, คง, ประทับ, อยู่”	ภ.2	คง <i>gañ</i> / <i>khon</i> / “ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม”
ขบ.	<i>gañ</i> “คงอยู่, ยืนนาน, มีชีวิตอยู่, คงตน (ราชา)” (Pou, 1992: 131)	ขก./	<i>gañ</i> “คง, ประทับ, อยู่” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 94)
		ขป.	คั่ง <i>gañ</i> / <i>kũəŋ</i> / “คงอยู่, เหลืออยู่, อยู่ยงคงกะพัน, กล้าหาญ, ไม่ผันแปร, แน่ใจ, ถาวร, มั่นคง, อาศัยในที่เดิม, รักษาให้อยู่ในสภาพดี, ทนทาน, คง, พัก (ราชา) คำที่บอกเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ (ไว.)”
พจน.	คง <i>gañ</i> / <i>khon</i> / “ก. ยังมียังเป็นอยู่อย่างเดิม; เป็นคำบอกลักษณะคาคคเน”		
ภ.1	คนอง <i>gahnəñ</i> / <i>kháʔnə:ŋ</i> / “คึก ล้ำพอง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>ghnəñ</i> “เข้มแข็ง, มั่นคง, กร้าว, อวดดี” (Pou, 1979: 187)
		ขป.	บูน <i>ghnəñ</i> / <i>knəwŋ</i> / “2 ล้วงละเมิด, ล้วงเกิน”
พจน.	-		
หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป คนอง <i>gahnəñ</i> / <i>kháʔnə:ŋ</i> / “ก. แสดงอาการร่าเริง, คึก, ล้ำพอง; พุดหรือทำเกินขอบเขต; เรียกอาการของฟ้าที่มีเสียงลั่นเปรี้ยงๆ ว่า ฟ้าคนอง”			
ภ.1	คม <i>gam</i> / <i>khom</i> / [ประโคม]	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประทัด <i>pragaṃ</i> /prakum/ “ประโคม เล่นดนตรีคร่อมตั้งใช้ ประทัด <i>pragaṃ bhleṅ</i> /prakum phleṅ/ ประโคมหรือเล่นดนตรี, เล่นดนตรีหลายชนิดร่วมกัน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ประโคม <i>praḥgom</i> /pràʔkxo:m/		
ภ.1	ครลูก <i>graluk</i> /khráʔlúk/ [ปะปน, สับสนอลหม่าน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สุกครลูก <i>suk graluk</i> /suk kroluk/ “ผสมปนเป, ปะปน, คลุกคลี, หยาบๆ, สรุ่ยสุร่าย, ไม่มีจารีตประเพณี”
พจน.	-		
ภ.1	ครแลง <i>graleṅ</i> /khráʔle:ŋ/ “เอียง, ลอยไป”	ภ.2	-
ขบ.	<i>graleṅ</i> “โคลงเคลง” (Pou, 1992: 142)	ขก./	-
		ขป.	ครไเณง <i>gralaṅ</i> /krole:ŋ/ “โคลง, เขย่า”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ครแลง <i>graḥleeṅ</i> /khráʔle:ŋ/ “ก. เอียง, ลอยไป (เพลงมาจาก แคลง)”		
ภ.1	-	ภ.2	ครวัด <i>gravăt</i> /khráʔwăt/ “ตวัด, วัด ให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตรึง, ย้อน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ครกัถ <i>gravăt</i> /krowöət/ “เหวี่ยง, ตวัดไม่ไกลจากตัว”

พจน.	-	พจน.	-
	หมายเหตุ ใน พจน. พบเฉพาะรูป กระวัด <i>krahvăt /kràʔwăt/</i> , กวัด <i>kvăt /kwăt/</i>		
	ดู กระหวัด <i>krahvăt /kràʔwăt/</i> , กวัด <i>kvăt /kwăt/</i> , กระวัด <i>grahvăt /khráʔwăt/</i>		
ภ.1	ครวี <i>gravī /khráʔwi:/</i> “กวัดแกว่ง”	ภ.2	ครวี <i>gravī /khráʔwi:/</i> “กวัดแกว่ง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ไครวี <i>gravī /krowii/</i> “แกว่ง, กวัดแกว่ง, ขว้างอาวุธออกไปโดยให้อาวุธนั้นมีลักษณะหมุนควง”
พจน.	ครวี <i>gravī /khráʔwi:/</i> “ก. กวัดแกว่ง”		
ภ.1	-	ภ.2	ครอก <i>grak /khrô:k/</i> “ลูกสัตว์หลายตัวที่เกิดพร้อมกันคราวเดียว”
ขบ.	-	ขก./	<i>grak</i> “หมู, ครอก, ฟุ้ง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 164)
		ขป.	ไครก <i>grak /krowk/</i> “หมู, ครอก, ฟุ้ง”
พจน.	ครอก <i>grak /khrô:k/</i> “1 น. ลูกสัตว์หลายตัวที่เกิดพร้อมกันคราวเดียว, ลักษณะนามเรียกการตกลูกของสัตว์คราวหนึ่งๆ; (ใบ) บุตรที่เกิดจากมารดาที่ชายตัวเป็นทาสที่ชายขาดค่ารวมทั้งทาสเชลย ทาสมรดก และทาสช่วยมาเมื่อทุกซ่ยาก ว่า ลูกครอก”		
ภ.1	ครอง <i>grañ /khrô:ŋ/</i> “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”	ภ.2	ครอง <i>grañ /khrô:ŋ/</i> “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่”
ขบ.	-	ขก./	<i>grañ</i> “ครอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 97)
		ขป.	ไครง <i>grañ /krowŋ/</i> “ครอง, ปกครอง, พิทักษ์รักษา, ครอบ, คลุม, ห่อ”
พจน.	ครอง <i>grañ /khrô:ŋ/</i> “ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่; ดำรงไว้, รักษาไว้; คุ้มครอง (ใช้แก่นักบวช); ถือนิติเป็นเจ้าของ”		
ภ.1	-	ภ.2	กระวัด <i>grahvăt /khráʔwăt/</i> “ตวัด, วัดให้ม้วนเข้ามาโดยเร็ว, รัตรึง; ย้อน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ไครถัก <i>gravăt /krowöt/</i> “เหวี่ยง,

			ตัวดีไม่ไกลจากตัว”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู กระทบต์ <i>krahvăt</i> /kràʔwăt/, กวัด <i>kvăt</i> /kwăt/, ครวัด <i>gravăt</i> /khráʔwăt/		
ภ.1	-	ภ.2	กระแวง <i>grahveən</i> /khráʔwe:ŋ/ “เคว้ง, แคว้ง, หมุนไป”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรเว้ง <i>gravaən</i> /krəwe:ŋ/ “เหวี่ยง”
พจน.	กระแวง <i>grahveən</i> /khráʔwe:ŋ/ “ก. เคว้ง, แคว้ง, หมุนไป”		
หมายเหตุ	ดู แกว้ง <i>kveən</i> ¹ /kwɛ:ŋ/, แควง <i>gveən</i> /khwe:ŋ/		
ภ.1	-	ภ.2	กระหวน <i>grahvan</i> /khráʔhũan/ [เร้าร้อน, กระทบกระสาย, ทุรนทุราย]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรบาท <i>krahal</i> ¹ /krahal/ “อึดอั้นตัน ใจ” กรบาท <i>grahaay</i> /krahaay/ “เร้าร้อน, กระทบกระสาย, ทุรนทุราย”
พจน.	กระหวน <i>grahvan</i> /khráʔhũan/ “ก. หวนนิก”		
หมายเหตุ	ดู หวน <i>hvan</i> /hũan/, หวล <i>hval</i> /hũan/		
ภ.1	-	ภ.2	กระโหย <i>grahoy</i> /khráʔráʔhõ:j/ “กระโหย, ระโหย, โหย, ละเหี่ยวใจ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตะโคโน <i>tañhoy</i> /daŋhaoy/ “ตะโคโน โหวกๆ จากที่ไกล”
พจน.	กระโหย <i>grahoy</i> /khráʔráʔhõ:j/ “ก. กระโหย, ระโหย, โหย, ละเหี่ยวใจ”		
หมายเหตุ	ดู กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhõ:j/, กั้นโหย <i>kãnhoy</i> /kanhõ:j/, ทรโหย <i>drahoy</i> /tháʔráʔhõ:j/, โหย <i>hoy</i> /hõ:j/		
ภ.1	-	ภ.2	ครีครอ <i>grīgra</i> /khri:khro:/ [ยากจน]
ขบ.	<i>kra</i> “ยากแค้น, แค้น, หายาก”	ขก./	<i>kra</i> “จน, ยากจน, ลำบาก”

	(Pou, 1992: 114)		(อุไรศรี วรตะริน, 2553: 130)
		ขป.	กร <i>kra</i> /kraa/ “จน” กรี <i>krī</i> /krøy/ “ขยายคำ กร <i>kra</i> /kraa/ “จน” ใช้ กรีกร /krøy kraa/ หรือ กรกรี /kraa krøy/”
พจน.	ครีกร <i>grīgra</i> /khri:khro:/ “ว. รีร่อ”		
ภ.1	-	ภ.2	คละ <i>glah</i> /khláʔ/ “ลักษณะที่ปนกัน ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งดีและไม่ดี”
ขบ.	<i>klah</i> /khlah/ “บ้าง, ส่วน” (Pou, 1992: 121)	ขก./ ขป.	<i>khlāh</i> “บาง, บ้าง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 124) ฎ: <i>khlah</i> /klah/ “บาง, บ้าง”
พจน.	คละ <i>glah</i> /khláʔ/ “ว. ลักษณะที่ปนกัน ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ทั้งดีและไม่ดี”		
	หมายเหตุ ดู คคละ <i>gaglah</i> /kháʔkhláʔ/		
ภ.1	คลิ่งโคลิ่ง <i>gliñ² gloñ²</i> /khlínkhló:ŋ/ [ชื่อนกชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>graliñ graloñ</i> “ชื่อนกชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 142)	ขก./ ขป.	- กรณิงกรณอง <i>graliñ graloñ</i> /króliñ króloŋ/ “นกกลิ่งโคลง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป คลิ่งโคลง <i>gliñ² gloñ²</i> /khlínkhló:ŋ/ “น. นกกลิ่งโคลง”		
ภ.1	ควร <i>gvar</i> /khuən/ “वाद, เหมาะ, ควร”	ภ.2	ควร <i>gvar</i> /khuən/ “वाद, เหมาะ, ควร”
ขบ.	<i>gvar</i> “वाद, ชัดเขียน, คำนวณ, เหมาะ” (Pou, 1992: 143)	ขก./ ขป.	<i>guor, gu</i> “ควร, สมควร” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 99) ฎ <i>guor</i> /kuə/ “1 ควร, นำ, 2 เหมาะ” ฎ <i>gūr</i> /kuu/ “वाद, วาดเขียน”
พจน.	ควร <i>gvar</i> /khuən/ “ว. เหมาะ; ชอบ, ถูกต้อง; เป็นคำกริยาช่วยในความคล้อยตาม”		
ภ.1	ควาญ <i>gvāñ</i> /khwa:n/ “ผู้ดูแลช้าง”	ภ.2	-

ขบ.	<i>gvāl</i> “ผู้ดูแลสัตว์ โดยเฉพาะช้าง” (Pou, 1992: 143)	ขก./ ขป.	- ภูาล <i>ghvāl</i> /kwiəl/ “เลี้ยง อย่าง เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย”
พจน.	ควาญ <i>gvāñ</i> /khwa:n/ “น. ผู้เลี้ยงและขี่ช้าง, คนบังคับช้าง, ใช้กับสัตว์อื่นก็มี”		
ภ.1	คะนอง <i>gaḥṇaṇ</i> /khá?nɔ:ŋ/ “คึก, ลำพอง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ภูณ <i>ghnañ</i> /knɔɔŋ/ “เข้มแข็ง, มั่นคง, กร้าว, อดดี” ภูณ <i>ghnañ</i> /knɔɔŋ/ “2 ล้วงละเมิด, ล้วงเกิน”
พจน.	คะนอง <i>gaḥṇaṇ</i> /khá?nɔ:ŋ/ “ก. แสดงอาการรำเริง, คึก, ลำพอง; พุดหรือทำเกิน ขอบเขต; เรียกอาการของฟ้าที่มีเสียงลั่นเปรี้ยงๆ ว่า ฟ้าคะนอง” หมายเหตุ ในภาษาเขมรโบราณ พบรูป <i>gnañ</i> , <i>gnoñ</i> “รู้, ที่กั้น” (Pou, 1992: 140) แต่เมื่อ พิจารณาจากความหมายแล้ว น่าจะเป็นคนละคำกับที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์ และภาษาเขมร ปัจจุบัน จึงไม่น่าจะเป็นคำๆ เดียวกัน		
ภ.1	คัล <i>gāl</i> /khan/ “เข้าเฝ้า, อยู่ถวาย งาน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>gāl</i> “เข้าเฝ้า, อยู่ถวายงาน” (Pou, 1992: 135)	ขก./ ขป.	- คาน <i>gāl</i> /kǎəl/ “เฝ้าอย่างเข้าเฝ้า เจ้านาย, นั่งเฝ้าเจ้านาย”
พจน.	คัล <i>gāl</i> /khan/ “ก. เฝ้า”		
ภ.1	ค่านวน <i>gāṃnvaṇ</i> /khamnuan/ “วาด, เขียน ; คิดหาผลลัพธ์โดยวิธีเลข”	ภ.2	-
ขบ.	<i>gaṃnūr</i> / <i>gaṃnvar</i> “ภาพวาด” (Lewitz, 1969b: 295)	ขก./ ขป.	- คัมรู <i>gaṃnūr</i> /kumnuu/ “ภาพวาด ภาพ”
พจน.	ค่านวน <i>gāṃnvaṇ</i> /khamnuan/ “ก. กะประมาณ, คิดหาผลลัพธ์โดยวิธีเลข” ค่านวร <i>gāṃnvar</i> /khamnuan/ “ว. ควร, ถูกต้อง, เหมาะ, พอดีๆ, ชอบ”		

หมายเหตุ คำว่า **คัมภีร์** *gaṃnūr* /kumnuu/ “ภาพวาด ภาพ” ยังคงมีใช้ในภาษาเขมรปัจจุบัน ในขณะที่รูป *gaṃnvar* ไม่ปรากฏในภาษาเขมรปัจจุบันแล้ว แต่ถูกยืมมาใช้ในภาษาไทยในความหมาย “ภาพวาด, กะ, ประมาณ, คำนวณ”

ภ.1	ค่านับ <i>gāṃnāp</i> /khamnáp/ “1 ทำความเคารพ, ทำความเคารพโดยก้มศีรษะให้ (โบ) คำที่ต้องนับถือ, หลักฐาน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>gaṃnāp</i> “ค่านับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 204)
		ขป.	คัมภีร์ <i>gaṃnāp</i> /kumnōp/ “ค่านับ, แสดงความเคารพอย่างทวาร”
พจน.	ค่านับ <i>gāṃnāp</i> /khamnáp/ “ก. ทำความเคารพ, ทำความเคารพโดยก้มศีรษะให้ (โบ) น. คำที่ต้องนับถือ, หลักฐาน”		
ภ.1	ค่านับ <i>gāṃnāl</i> /khamnan/ “เฝ้าเจ้านาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	คัมภีร์ <i>gaṃnāl</i> /kumnōl/ “ที่สำหรับเข้าเฝ้าเจ้านาย”
พจน.	ค่านับ <i>gāṃnāl</i> /khamnan/ “ก. เฝ้าเจ้านาย”		
ภ.1	คำราม <i>gāṃrām</i> /khamra:m/ “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>gaṃrām</i> “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 200)
		ขป.	คัมภีร์ <i>gaṃrām</i> /kumriəm/ “ขู่ให้กลัว, ตวาด, คำราม”
พจน.	คำราม <i>gāṃrām</i> /khamra:m/ “ก. ทำเสียงขู่”		
ภ.1	คำแข็ง <i>gāṃheeñ</i> /khamhě:ŋ/ “กำแข็ง, แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กัโฆง <i>kamhaeñ /kamhaeŋ/</i> “ข่มเหง, ชูตวาด, ทำให้กลัว”
พจน.	คำแหง <i>gāmheeñ /khamhě:ŋ/</i> “ว. กำแหง, แข็งแรง, กล้าแข็ง, เข้มแข็ง”		
	หมายเหตุ ดู คำแหง <i>kāmheeñ /kamhě:ŋ/</i>		
ภ.1	คือ <i>gīa /khu:/</i> “เท่ากับ”	ภ.2	คือ <i>gīa /khu:/</i> “เท่ากับ”
ขบ.	<i>gi / gī / gui</i> “เท่ากับ” (Pou, 1992: 135)	ขก./	<i>gi, gī, gī, gī, giy</i> “คือ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 96)
		ขป.	คือ <i>gī /ki:/</i> “1 คือ ใช้ใจความ, 2 ที่, ซึ่ง 3 ได้แก่”
พจน.	คือ <i>gīa /khu:/</i> “สัน. เท่ากับ ได้แก่ ก. เป็น เช่น โลกคือดาวดวงหนึ่ง, เท่ากับ, เหมือนกัน”		
ภ.1	-	ภ.2	แควง <i>gveen /khwe:ŋ/</i> [เหวียง]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	กรเวง <i>gravaeñ /krəwe:ŋ/</i> “เหวียง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู กระแวง <i>grahveen /khrà?we:ŋ/</i> , แคว่ง <i>kveen¹ /kwè:ŋ/</i>		
ภ.1	โคก <i>gok /khô:k/</i> “ที่ดินที่นูนสูงคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า”	ภ.2	-
ขบ.	<i>gok</i> “ที่ดินที่นูนสูงขึ้น” (Pou, 1992: 139)	ขก./	-
		ขป.	โคก <i>gok /kook/</i> “แห้ง”
พจน.	โคก <i>gok /khô:k/</i> “1 น. ที่ดินที่นูนสูงคล้ายเนิน แต่เตี้ยกว่า ว. ที่นูนสูงขึ้น”		
ภ.1	โคม <i>gom /kho:m/</i> “เครื่องตามไฟหรือเครื่องให้แสงสว่างซึ่งมีเครื่องบังลมหรือเครื่องบังคับแสงไฟ ใช้ตั้ง หิ้ว หรือแขวน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	โคม <i>gom /koom/</i> “โคม, ประกาศคาร”

พจน. โคม *gom /kho:m/* “น. เครื่องตามไฟหรือเครื่องให้แสงสว่างซึ่งมีเครื่องบังลมหรือเครื่องบังคับแสงไฟ ใช้ตั้ง หิ้ว หรือแขวน, ลักษณะนามว่า โคม ดวง ใบ หรือ ลูก, เรียกชามอย่างเก่าขนาดใหญ่ รูปคล้ายโคมจีนหรือลูกไฟตัดครึ่ง ว่า ชามโคม, ลักษณะนามว่า ใบ หรือ ลูก”

จ

ภ.1	จง <i>cañ</i> /coŋ/ “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ หรือบอกความหวัง”	ภ.2	จง <i>cañ</i> /coŋ/ “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง”
ขบ.	<i>cañ</i> “ปรารถนา, ต้องการ” (Pou, 1992: 150)	ขก./ ขป.	<i>cañ</i> “อยาก, ไคร้, ใฝ่, ปรารถนา, ต้องการ” (อุไรศรี วรรณสิน, 2542: 64) ចង់ <i>cañ</i> ' /caŋ/ “อยาก, ไคร้, ใฝ่”
พจน.	จง <i>cañ</i> /coŋ/ “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง”		
ภ.1	จง <i>cañ</i> /coŋ/ [ปรารถนา, ต้องการ]	ภ.2	-
ขบ.	<i>cañ</i> “ปรารถนา, ต้องการ” (Pou, 1992: 150)	ขก./ ขป.	<i>cañ</i> “อยาก, ไคร้, ใฝ่, ปรารถนา, ต้องการ” (อุไรศรี วรรณสิน, 2542: 64) ចង់ <i>cañ</i> ' /caŋ/ “อยาก, ไคร้, ใฝ่”
พจน.	- หมายเหตุ ในพจน. พบเฉพาะ จง <i>cañ</i> /coŋ/ “เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับ, หรือบอกความหวัง”		
ภ.1	จบ <i>cap</i> /còp/ “ถึง, ต่อกัน, พบกัน, เสร็จสิ้น”	ภ.2	จบ <i>cap</i> /còp/ “เสร็จสิ้น”
ขบ.	<i>cap</i> /cāp/ “สัมผัส, ถึง, จบสิ้น, จับ, คำว่า, หยุด, จัดการ, ทำ, เริ่มต้น, ผลิต” (Pou, 1992: 157)	ขก./ ขป.	<i>cap</i> “จบ” (อุไรศรี วรรณสิน, 2542: 64) ចប់ <i>cap</i> ' /cap/ “1 จบ, เสร็จ 2 ลักษณะนามสำหรับหนังสือ” ចាប់ <i>cāp</i> ' /cap/ “1 จับ 2 เริ่ม 3 กำ” ជាប់ <i>jāp</i> ' /cǎp/ “1 ติด ถูก 2 มั่น” (Pou, 1992: 158)
พจน.	จบ <i>cap</i> /còp/ “1 น. การสิ้นสุดคราวหนึ่งๆ, ลักษณะนามเรียกการสิ้นสุดเช่นนั้น ก. สิ้นสุดคราวหนึ่งๆ 2 ก. ยกของขึ้นหรือพนมมือเหนือหน้าผากเพื่อตั้งใจอุทิศให้เวลาทำบุญทำทาน; กิริยาที่ข้างชูงวงขึ้นเหนือหัวทำความเคารพ ในคำว่า ช้างจบ 3 ก. ต่อกัน, พบกัน”		
ภ.1	จรต <i>crat</i> /càʔròt/ “จด, ถึง, จ่อให้ถึง”	ภ.2	-

ขบ.	<i>carat</i> “จรด, ไม้เท้า, ไม้กระบอง” (Pou, 1992: 161)	ขก./	<i>cratth, crātth</i> “ไม้เท้า” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 74)
		ขป.	๒๒๓ <i>crat' /crat/</i> “จด, ถึง, จ่อให้ถึง”
พจน.	จรด <i>crat /cà?ròt/</i> “(โใบ; แบบ) ก. จด, ถึง, จ่อให้ถึง”		
ภ.1	จรถิน <i>cradein /cà?rá?thə:n/</i> [สองจิตสองใจ]	ภ.2	จรถิน <i>cradein /cà?rá?thə:n/</i> [สอง จิตสองใจ]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๒๒๔ <i>sdoer /stəo/</i> “1 ก้ำกึ่ง, ไม่เต็ม, ไม่พอ, ไม่ครบ, ไม่ทันถึงกำหนด 2 สอง จิตสองใจ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู จรถิน <i>cradein /cà?rá?thə:n/</i>		
ภ.1	จรถิร <i>cradeir /cà?rá?thə:n/</i> [สอง จิตสองใจ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๒๒๕ <i>sdoer /stəo/</i> “1 ก้ำกึ่ง, ไม่เต็ม, ไม่พอ, ไม่ครบ, ไม่ทันถึงกำหนด 2 สอง จิตสองใจ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู จรถิน <i>cradein /cà?rá?thə:n/</i>		
ภ.1	จรถวน <i>carrcvan /cancuan/</i> [เสียงร้องของสัตว์]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๒๒๖ <i>cañcuoñ /cañcuəñ/</i> “เสียงร้องเล็กแหลมของช้าง” (Guesdon, 1930: 379)
พจน.	-		
ภ.1	จรถแอก <i>carrceek /cancè:k/</i> [พูดคุยเสียงดัง]	ภ.2	-

ขบ.	-หมายเหตุ ดู จระเทียร <i>cradeir</i> /càʔráʔthə:n/	ขก./	-
		ขป.	จใตัก <i>jajaek</i> /cɔcɛɛk/ “เถียง, ถกเถียง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู แจจรร <i>ceecarr</i> /cɛ:can/		
ภ.1	จรรโลง <i>carrloñ</i> /canlo:ŋ/ [ข้ามผ่าน]	ภ.2	จรรโลง <i>carrloñ</i> /canlo:ŋ/ [ข้ามผ่าน]
ขบ.	<i>kanloñ</i> “ข้าม, ผ่าน, ผู้ตาย, เหนือกว่า, สูงกว่า, แม่” (Pou, 1992: 78)	ขก./	<i>kanloñ</i> “ข้าม, ผ่าน; ผู้ตาย; เหนือกว่า, สูงกว่า, แม่” (Pou, 1992: 78)
		ขป.	กฐฺង <i>kanlañ</i> /kanlaŋ/ “ข้าม, ผ่าน, ล่วง อย่างเวลา”
พจน.	จรรโลง <i>carrloñ</i> /canlo:ŋ/ “(แบบ) ก. พยุงไว้ไม่ให้เซหรือไม่ให้ล้มลง, ผดุง, ค้ำชู, บำรุงรักษาและเชิดชูไว้ไม่ให้เสื่อม”		
ภ.1	จรรไร <i>carrrai</i> /canraj/ “เลวทราม, เป็นเสียด, ไม่เป็นมงคล”	ภ.2	-
ขบ.	<i>camrai</i> “จัญไร, เป็นโทษ, เป็นเสียด, ไม่เป็นมงคล” (Pou, 1992: 160)	ขก./	<i>cañrai, cañre</i> “จังไร, จัญไร, เลวทราม, ชั่วช้า” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 64)
		ขป.	จใญ่ <i>cañrai</i> /cañray/ “จัญไร, มีทุกข์, กังวล, มีอันตราย, ไม่มีสิริมงคล”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป จัญไร <i>cãñrai</i> /canraj/ “เลวทราม, เป็นเสียด, ไม่เป็นมงคล, จังไรก็ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	จรรล่ง <i>cralañ</i> ¹ /càʔráʔlòŋ/ [ลี้กมาก, สูงลิบ]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สฺรลฺญង <i>sralūñ</i> /sralouŋ/ “ลี้กมาก, สูงลิบ”

พจน.	-		
ภ.1	จรรลุง <i>craluñ</i> /cà?rá?luŋ/ [ปะปน กัน, คละกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ច្រឡង <i>craluñ</i> /craloŋ/ “ปะปนกัน, คละกัน”
พจน.	-		
ภ.1	จรรวจ <i>crvac</i> /cà?rùat/ [แหลม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ស្រួច <i>sruoc</i> /sruoc/ “แหลม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป จรรวจ <i>crvac</i> /cà?rùat/ “(แบบ) ก. กรวด, หลั่งน้ำ” แต่ความหมาย ไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบท จึงเสนอว่า คำนี้ น่าจะมีความหมายสัมพันธ์กับคำภาษาเขมร ปัจจุบัน <i>ស្រួច</i> <i>sruoc</i> /sruoc/ “แหลม” มากกว่า		
ภ.1	จรรหล่ำ <i>crahlām</i> ¹ /cà?rá?lām/ [ผสมปนเปกันจนจำไม่ได้, สับสน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ច្រឡំ <i>cralām</i> /cralām/ “ผสมปนเป กันจนจำไม่ได้, สับสน”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	จรรอก <i>crak</i> /cà?rò:k/ “ทาง, ทาง แคบ, ทางเล็ก, ตรอก, ซอก”
ขบ.	-	ขก./	<i>crak</i> “ตรอก, ซอก” (อุไรศรี วรรณศรี, 2542: 74)
		ขป.	ច្រក <i>crak</i> /craaq/ “เทลงในช่องแคบ (ใช้กับของเหลว)”
พจน.	จรรอก <i>crak</i> /cà?rò:k/ “1 (กลอน) น. ทาง, ทางแคบ, ทางเล็ก, ตรอก, ซอก”		
ภ.1	จรรอด <i>crat</i> /cà?rò:t/ [แหลม]	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ស្រួច <i>sruoc</i> /sruəc/ “แหลม”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู จรวจ <i>crvac</i> /càʔrùat/, สรอต <i>srət</i> /sàʔrò:t/			
ภ.1	จระโจรม <i>craḥcrom</i> /càʔráʔcàʔro:m/ [บุกเข้าไปพร้อม กัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ 1 น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากคำยืมภาษาเขมรว่า โจรม <i>crom</i> /càʔro:m/ ซึ่งมาจากคำภาษาเขมรว่า ក្រោម <i>jrom</i> /croom/ “บุกเข้าไปพร้อมกัน, ชุมนุมกัน” ด้วยวิธีการซ้ำรูปพยัญชนะต้นควบ จระ <i>cra-</i> ตามด้วย สระ <i>ah</i> 2 ดู โทรม <i>drom</i> /so:m/			
ภ.1	จรัส <i>crās</i> /càʔràt/ “แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง”	ภ.2	จรัส <i>crās</i> /càʔràt/ “แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง”
ขบ.	<i>crās</i> “ไปในทางตรงกันข้าม, ปิด, ชำระ, ต่อด้าน, การจู่โจม, แปร่ง” (Pou, 1992: 173)	ขก./	<i>crās, crāss</i> “แปร่ง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 74)
		ขป.	<i>crās</i> “ส่องแสงระยิบระยับ” (Pou, 1977: 5)
		ขป.	ត្រាស់ <i>crās'</i> /crah/ “แวววาว”
พจน.	จรัส <i>crās</i> /càʔràt/ “(แบบ) ว. แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง”		
หมายเหตุ ดู จรัส <i>cāmrās</i> /camràt/			
ภ.1	จระย <i>crāy</i> /càʔra:j/ “ทำลาย, กระจาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rāy</i> “กระจาย, ใหญ่ขึ้น, แผลออกไป” (Pou, 1992: 402)	ขก./	-
		ขป.	រាយ <i>rāy</i> /riəy/ “เรี่ยราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกลื่อนกลาด”
พจน.	จระย <i>crāy</i> /càʔra:j/ “(กลอน) ก. ทำลาย, กระจาย”		

ภ.1	จวน <i>cvan /cuan/</i> “ขึ้น, แถว”	ภ.2	-
ขบ.	<i>jān</i> “เหยียบ, กระทับ, ขึ้นที่ลดหลั่น กัน, ขึ้น” (Pou, 992: 187)	ขก./	<i>jān</i> “ขึ้น” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 108)
		ขป.	จารย์ <i>jān' /cǎn/</i> “ขึ้น, สมัย, แถว”
พจน.	จวน <i>cvan /cuan/</i> “1 น. ที่อยู่ของเจ้าเมือง, บ้านที่ทางราชการจัดให้เป็นที่อยู่ของผู้ว่า ราชการจังหวัด เรียกว่า จวนผู้ว่าราชการจังหวัด 2 น. ฝ่าชนิดหนึ่ง 3 ว. เกือบ, ใกล้”		
ภ.1	จวน <i>cvan /cuan/</i> [สัมผัส]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จวน <i>juon /cuən/</i> “คล้องจอง”
พจน.	- หมายเหตุ คำว่า จวน <i>cvan /cuan/</i> ใน พจน. ไม่พบความหมาย “สัมผัส, คล้องจอง”		
ภ.1	จวบ <i>cvap /cùap/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”	ภ.2	จวบ <i>cvap /cùap/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จวบ <i>juop /cuəp/</i> “พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”
พจน.	จวบ <i>cvap /cùap/</i> “น. พบ, ประสบ, ร่วม, ถึง”		
ภ.1	จง <i>cañ /co:ŋ/</i> “ผูกไว้”	ภ.2	จง <i>cañ /co:ŋ/</i> “ผูกไว้”
ขบ.	<i>coñ</i> “ผูก” (Pou, 1992: 167-168)	ขก./	-
		ขป.	จ้ง <i>cañ /caŋ/</i> “ผูกจง”
พจน.	จง <i>cañ /co:ŋ/</i> “ก. ผูกไว้; มันหมายไว้, ขอกำหนดไว้” หมายเหตุ ดู จ้างอง <i>cāmṇaṅ /camnə:ŋ/</i>		
ภ.1	จะเทิด <i>caḥdeit /càʔthê:t/</i> [ขวาง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จ๊ะเท็ด <i>camdoes /camtəəh/</i> “ทำให้ เกะกะกีดขวาง”
พจน.	จ่าเท็ด <i>cāmdeit /camthê:t/</i> “แผ่นสูงขึ้น, งอกสูงขึ้น, สูงไสว”		
ภ.1	จังหวัด <i>cānhvăt /caŋwət/</i> [ถิ่น,	ภ.2	-

	เขต, บริเวณ]		
ขบ.	<i>cañvat / caṇvat</i> “ปักปันเขต, ขอบ, ขอบเขต, บริเวณล้อมรั้ว” (Pou, 1992: 151)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	จังหวัด <i>cāñhvät / caṇwät/</i> “(กฎ) น. หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่รวมท้องที่หลายๆ อำเภอเข้าด้วยกัน มีฐานะเป็นนิติบุคคล, (โบ) เมือง, หัวเมือง; ถิ่น, เขต, บริเวณ” หมายเหตุ ดู จังหวัด <i>cāñhvät / caṇwät:t/</i>		
ภ.1	จังหวัด <i>cāñhvät / caṇwät:t/</i> [ถิ่น, เขต, บริเวณ]	ภ.2	-
ขบ.	<i>cañvat / caṇvat</i> “ปักปันเขต, ขอบ, ขอบเขต, บริเวณล้อมรั้ว” (Pou, 1992: 151)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู จังหวัด <i>cāñhvät / caṇwät/</i>		
ภ.1	จันทัน <i>cāñdān / canthan/</i> “ชื่อตัวไม้เครื่องบนแห่งเรือนอยู่ตรงกับชื่อสำหรับรับแปลานหรือรับระแนง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>candal</i> “ไม้ค้ายัน, เสาหลัก, ส่วนที่ค้ำจุน” (Pou, 1992: 154)	ขก./ ขป.	- ชฎน <i>candal' / cantüol/</i> “จันทัน, ไม้ยัน, ไม้ค้ำ”
พจน.	จันทัน <i>cāñdān / canthan/</i> “น. ชื่อตัวไม้เครื่องบนแห่งเรือนอยู่ตรงกับชื่อสำหรับรับแปลานหรือรับระแนง”		
ภ.1	จับ <i>căp / cəp/</i> “ก. อาการที่ใช้มือแตะต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนกำไว้ยึดไว้; เกาะ; ติด”	ภ.2	จับ <i>căp / cəp/</i> “ก. อาการที่ใช้มือแตะต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนกำไว้ยึดไว้; เกาะ; ติด”
ขบ.	<i>cap / cāp</i> “ไปถึง, ไปถึงจุดจบ, จับกุม, การจับ, จับไว้, หยุด, ที่จับ, จัดการ, ปฏิบัติ, เริ่ม, ทำ” (Pou, 1992: 157)	ขก./ ขป.	<i>căp, cắp, cắpp</i> “จับ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 270) <i>cắp' / cap/</i> “1 จับ, 2 เริ่ม, 3 กำ”

พจน.	จับ <i>căp /càp/</i> “ก. อาการที่ไข่มือและต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนกำไว้ยึดไว้; เกาะ; ติด; กินหรือกลืน ในความว่า คราสจับดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์; เริ่ม; เกาะกุมตัวไว้ไม่ให้หนี, (กฏ) เกาะกุมตัวไว้โดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจตามกฎหมาย, จับกุม กั้ว; กริยาที่ทำขนมจีนให้เป็นหัวๆ เรียกว่า จับขนมจีน, ลักษณะนามของขนมจีนว่า จับ หรือ หัว”		
ภ.1	-	ภ.2	จ่าย <i>cāy¹ /cà:j/</i> “เอาออกใช้หรือให้”
ขบ.	<i>cāy</i> “กระจาย, จ่ายเงิน, ไข” (Pou, 1992: 163)	ขก./	<i>cāy</i> “จ่าย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 68)
		ขป.	ဓာယ <i>cāy /caay/</i> “จ่าย”
พจน.	จ่าย <i>cāy¹ /cà:j/</i> “ก. เอาออกใช้หรือให้, โดยปริยายหมายความว่า ซื่อ ก็มี”		
ภ.1	จำ <i>cām /cam/</i> [เข้าเฝ้า]	ภ.2	-
ขบ.	<i>cam / cam / cām</i> “ประจำที่, เฝ้า, เข้าเฝ้า, อยู่งาน, จัดเตรียมของถวาย” (Pou, 1992: 158)	ขก./	<i>cām, cām, cāmṁ, cāmṁm</i> “จำ, จำใส่ใจ, กำหนดไว้ในใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 67)
		ขป.	ဓံ <i>cām /cam/</i> “จำ, เฝ้า, คอย”
พจน.	จำ <i>cām /cam/</i> “1 ก. กำหนดไว้ในใจ, ระลึกได้”		
ภ.1	-	ภ.2	จำ <i>cām /cam/</i> “อาการที่ต้องฝืนใจทำ”
ขบ.	<i>cam / cam / cām</i> “ประจำที่, เฝ้า, เข้าเฝ้า, อยู่งาน, จัดเตรียมของถวาย” (Pou, 1992: 158)	ขก./	<i>cām, cām, cāmṁ, cāmṁm</i> “จำ, จำใส่ใจ, กำหนดไว้ในใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 67)
		ขป.	ဓံ <i>cām /cam/</i> “จำ, เฝ้า, คอย”
พจน.	จำ <i>cām /cam/</i> “3 ก. อาการที่ต้องฝืนใจทำ”		
ภ.1	จำทวย <i>cāṁdvay /camthvaj/</i> “ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ဓူယ <i>sduoy /stuøy/</i> “ชู, ถือ”
พจน.	จำทวย <i>cāṁdvay /camthvaj/</i> “2 (กลอน) ก. ถือ, ถืออาวุธร้ายรำ”		
ภ.1	จำแพง <i>cāṁdeen /camthe:ŋ/</i> “แผ่น	ภ.2	-

	ขึ้น, โผขึ้น, ตั้งขึ้น, ชูขึ้น, งอกขึ้น; ถือ อาวุธร้ายรำทำแทง”		
ขบ.	-	ขก./ - ขป. ស្តែង <i>sdaeñ /steen/</i> “กระโจน” (Guesdon, 1930: 1861)	
พจน.	จำแทง <i>cāmdeēñ /camthe:ŋ/</i> (โพบ) “ก. เผนขึ้น, โผขึ้น, ตั้งขึ้น, ชูขึ้น, งอกขึ้น; ถืออาวุธ ร้ายรำทำแทง”		
ภ.1	จำนง <i>cāmnañ /camnoŋ/</i> “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”	ภ.2	จำนง <i>cāmnañ /camnoŋ/</i> “ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ”
ขบ.	-	ขก./ <i>camnañ, camñañ</i> “จำนง, ความ อยาก, ความต้องการ” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 63) ขป. ចំណង់ <i>camñañ' /camnaŋ/</i> “ความอยาก, ความต้องการ”	
พจน.	จำนง <i>cāmnañ /camnoŋ/</i> “ก. ประสงค์, มุ่งหวัง, ตั้งใจ, (แผลงมาจาก จง)”		
ภ.1	-	ภ.2	จำนวน <i>cāmnavan /camnuan/</i> “น. ยอดรวมที่กำหนดนับไว้เป็นส่วนๆ”
ขบ.	-	ขก./ - ขป. ចំនួន <i>camnuon /camnuon/</i> “กำหนดนับ, ยอดรวม”	
พจน.	จำนวน <i>cāmnavan /camnuan/</i> “น. ยอดรวมที่กำหนดนับไว้เป็นส่วนๆ”		
ภ.1	จำนอง <i>cāmnañ /camno:ŋ/</i> “ผูก, คล้อง, หมายไว้, กำหนด, จำไว้”	ภ.2	จำนอง <i>cāmnañ /camno:ŋ/</i> “ผูก, คล้อง, หมายไว้, กำหนด, จำไว้”
ขบ.		ขก./ <i>camñañ</i> “สิ่งที่ผูกไว้เป็นเปลาะ” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 184) ขป. ចំណង <i>camñañ /camnaŋ/</i> “สิ่งที่ ผูกไว้เป็นเปลาะ”	
พจน.	จำนอง <i>cāmnañ /camno:ŋ/</i> “ก. ผูก, คล้อง, หมายไว้, กำหนด, จำไว้, (โพบ; กลอน) ประพันธ์, แต่ง. (ภฎ) น. ชื่อสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้จำนอง เพื่อเป็นประกัน		

การชำระหนี้ โดยไม่ส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้จำนอง (แผลงมาจาก จอง)”

หมายเหตุ ดู จอง *caṅ* /cɔ:ŋ/

ภ.1	จำนับ <i>cāṇṇāp</i> /camnáp/ “จับ, อาการที่ต้องใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนยึดไว้กำไว้”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ชัณบับ <i>caṇṇāp'</i> /camnap/ “ที่จับ, ที่ยึด, ที่มั่น, การจับ, การถือ”
พจน.	จำนับ <i>cāṇṇāp</i> /camnáp/ “ก. จับ, อาการที่ต้องใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดจนยึดไว้กำไว้, ใช้ จำหนับ ก็มี” หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูปที่สัมพันธ์กับคำว่า จำนับ <i>cāṇṇāp</i> /camnáp/ คือ จำหนับ <i>cāṇhnāp</i> /camnàp/ “1 อาการที่ใช้มือจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอด จนกำไว้ยึดไว้, ใช้ จำนับ ก็มี” 2 ดู จับ <i>cāp</i> /càp/		
ภ.1	จำนำ <i>cāṇṇām</i> /camnam/ [ประจำ, อยู่เข้าเฝ้ารับใช้]	ภ.2	จำนำ <i>cāṇṇām</i> /camnam/ [ประจำ, อยู่]
ขบ.	<i>caṇṇam</i> /caṇṇām “สิ่งของที่ใช้ใน การประกอบพิธีกรรม” (Pou, 1992: 159)	ขก./ ขป.	<i>caṇṇām</i> “จำได้, หมายถึงให้จำได้, สังเกตได้, เครื่องหมายให้จำได้” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 185) ชป. ชัณก่า <i>caṇṇām</i> /camnam/ “จำได้, หมายถึงให้จำได้, สังเกตได้, เครื่องหมายให้จำได้”
พจน.	จำนำ <i>cāṇṇām</i> /camnam/ “ก. ประจำ, เรียกผู้ซื้อขายหรือติดต่อกันเป็นประจำว่า เจ้าจำนำ (กฏ) น. ชื่อสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้จำนำ ส่งมอบสังหาริมทรัพย์สิ่งหนึ่งให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับจำนำ เพื่อเป็นประกันการชำระหนี้ (แผลงมาจาก จำ)” หมายเหตุ ดู จำ <i>cām</i> /cam/		
ภ.1	-	ภ.2	จำแนก <i>cāṇṇeek</i> /camnê:k/ “แจก, แบ่ง, แยกออก”

ขบ.	<i>camnek</i> “กลุ่ม, แพนก” (Pou, 1992: 159)	ขก./ ขป.	- ចំណែក <i>camneak /camnaek/</i> “ส่วนแบ่ง”
พจน.	จำแนก <i>cāṃneek /camnê:k/</i> “ก. แจก, แบ่ง, แยกออก (แผลงมาจาก แจก)”		
ภ.1	จำบก <i>cāmpak /cambok/</i> [ต้น กระบก]	ภ.2	-
ขบ.	<i>campak'</i> “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง <i>Irvingia malayana</i> (Irvingiac.), เนื้อแข็ง ใช้ทำขี้ผึ้ง” (Pou, 1992: 159)	ขก./ ขป.	- ចំបក់ <i>campak' /cambaq/</i> “ต้นมะลิ้น หรือ ต้นกระบก”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูปที่สัมพันธ์กับคำนี้คือคำว่า กระบก <i>krahpak /kràʔbòk/</i> “ชื่อต้นไม้ขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง <i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex A.W. Benn. ในวงศ์ Irvingiaceae ใบรูปไข่ ผลเท่ามะกอกหรือมะปรางขนาดเขื่อง เมล็ดแข็ง เนื้อในขาว มีรสมัน กินได้, ตระบก มะมื่น หรือมะลิ้น ก็เรียก”		
ภ.1	จำบัง <i>cāmpān /camban/</i> “1 รบ, น. ศีก, สงคราม; นักรบ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>campan / campān</i> “การต่อสู้, การสู้รบ, สงคราม” (Pou, 1992: 160)	ขก./ ขป.	- ចំបាំង <i>campān /camban/</i> “สงคราม, การรบ, การต่อสู้”
พจน.	จำบัง <i>cāmpān /camban/</i> “1 ก. รบ น. ศีก, สงคราม; นักรบ (จารึกสยาม)”		
ภ.1	จาร์ส <i>cāmrās /camràt/</i> “แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>camrās</i> “ทำให้สะอาด, ใส” (Pou, 1992: 160)	ขก./ ขป.	<i>camrās'</i> “เจิดจ้า, สีสจัด” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 256) ចំកស់ <i>camrās' /camrah/</i> “เจิดจ้า, สีสจัด”
พจน.	จาร์ส <i>cāmrās /camràt/</i> “ว. แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง (แผลงมาจาก จรัส)” หมายเหตุ ดู จรัส <i>crās /càràt/</i>		
ภ.1	จำเริญ <i>cāṃreiñ /camrø:n/</i>	ภ.2	-

	“เติบโต, งอกงาม, มากขึ้น, สมบูรณ์”		
ขบ.	<i>camren</i> “การเพิ่มขึ้น, เติบโต, ระเบียบแบบแผนที่เป็นประโยชน์, ประสงค์ให้ดี, ความสำเร็จ” (Pou, 1992: 160)	ขก./	<i>camren, camren, camroen, camreny</i> “จำเริญ, ความเจริญ, ทำให้เจริญ, เจริญขึ้น, มากขึ้น” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 63)
		ขป.	ตฺเร็ญ <i>camroen /camraen/</i> “ทำให้เจริญขึ้น, มากขึ้น, เจริญขึ้น”
พจน.	จำเริญ <i>cāmreiñ /camrə:n/</i> “ก. เติบโต, งอกงาม, มากขึ้น, สมบูรณ์” หมายเหตุ ดู เจริญ <i>creiñ /cà:ra:m/</i>		
ภ.1	จำเรียง <i>cāmrieyñ /camriəŋ/</i> “ขับลำ, ขับกล่อม, ร้องเพลง”	ภ.2	จำเรียง <i>cāmrieyñ /camriəŋ/</i> “ขับลำ, ขับกล่อม, ร้องเพลง”
ขบ.	<i>camren / camryañ</i> “นักร้อง” (Pou, 1992: 160)	ขก./	-
		ขป.	ตฺเร็ญ <i>camriən /camriəŋ/</i> “นักร้องทำนองเพลง”
พจน.	จำเรียง <i>cāmrieyñ /camriəŋ/</i> “ก. ขับลำ, ขับกล่อม, ร้องเพลง (เพลงมาจาก เจริญ)”		
ภ.1	จำหน่าย <i>cāmhnāy¹ /camnà:j/</i> “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”	ภ.2	จำหน่าย <i>cāmhnāy¹ /camnà:j/</i> “ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตฺนทาย <i>camnāy /camnaay/</i> “ใช้ให้คนอื่นจ่ายหรือแจก, ออกเงินให้จ่าย, จำหน่าย, ของสำหรับแจกจ่าย”
พจน.	จำหน่าย <i>cāmhnāy¹ /camnà:j/</i> “ก. ขาย, จ่าย, แจก, แลกเปลี่ยน, โอน; เอาออก (เพลงมาจาก จ่าย)”		
ภ.1	จำหลอก <i>cāmhlək /camlò:k/</i> “ถลอก, ลอก, ใสหรือชะให้ลึกลง, ร่อง, ทำให้เป็นลวดลาย”	ภ.2	จำหลอก <i>cāmhlək /camlò:k/</i> “ถลอก, ลอก, ใสหรือชะให้ลึกลง, ร่อง, ทำให้เป็นลวดลาย”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-

พจน.	จำหลอก <i>cāṃhlāk</i> /camlò:k/ (กลอน) “ก. ถลอก, ลอก, ไสหรือแฉะให้ลึกลงเป็นร่อง, ทำให้เป็นลวดลาย”		
ภ.1	จำหลัก <i>cāṃhlāk</i> /camlāk/ “สลัก, แฉะให้เป็นลวดลาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>camlak</i> / camlāk “แฉะสลัก, สลัก, การแฉะสลัก, แฉะสลักให้เป็นลวดลาย” (Pou, 1992: 161)	ขก./ ขป.	- ตัญจัก <i>camlāk'</i> /camlaq/ “สลัก, แฉะให้เป็นลวดลาย”
พจน.	จำหลัก <i>cāṃhlāk</i> /camlāk/ “ก. สลัก, แฉะให้เป็นลวดลาย”		
ภ.1	จิก <i>cik</i> /cik/ “ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ตัญจัก <i>phcik</i> /pcək/ “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง <i>shorea obtuse</i> Roxb. (Dipterocarpaceae)”
พจน.	จิก <i>cik</i> /cik/ “2 น. (1) ชื่อต้นไม้ขนาดกลางหลายชนิดในสกุล <i>Barringtonia</i> วงศ์ <i>Lecythidaceae</i> ขึ้นในที่ชุ่มชื้นและที่น้ำท่วมถึง ดอกสีขาว เกสรเพศผู้สีแดงมักออกเป็นช่อยาวห้อยเป็นระย้า”		
ภ.1	-	ภ.2	เจริญ <i>creiñ</i> /cà?rə:n/ “เต็บโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม”
ขบ.	<i>cren</i> “มากมาย, มั่งคั่ง, ประสบผลสำเร็จ” (Pou, 1992: 173)	ขก./ ขป.	<i>cren, creny, croen, creṇ</i> “มาก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 74) ตัญจิส <i>croen</i> /craən/ “มาก, มั่งคั่ง”
พจน.	เจริญ <i>creiñ</i> /cà?rə:n/ “ก. เต็บโต, งอกงาม, ทำให้งอกงาม, มากขึ้น; ทิ้ง; ตัด; สาธยาย, สวด, (ในงานมงคล)”		
หมายเหตุ ดู จำเริญ <i>cāṃreiñ</i> /camrə:n/			
ภ.1	เจริยก <i>crīeyk</i> /cà?riak/ [ต้นไม้ชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ตัญจัก <i>trieb</i> /triəq/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง”

พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	แจก <i>ceek</i> /cè:k/ “แบ่งหรือปันให้แก่คนหลายๆ คน”
ขบ.	<i>cek</i> “แบ่ง, การแจกจ่าย” (Pou, 1992: 167)	ขก./ ขป.	- ไซก <i>caek/caek</i> “แจก, แบ่ง”
พจน.	แจก <i>ceek</i> /cè:k/ “ก. แบ่งหรือปันให้แก่คนหลายๆ คน; กระจายออก, แยกออก”		
ภ.1	แจง <i>ceñ</i> /cɛ:ŋ/ “1 ชื่อต้นไม้ขนาดเล็ก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ceñ</i> “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง” (Pou, 1992: 167)	ขก./ ขป.	- ไซก <i>cañ/cañ</i> “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใช้ทำยา <i>Niebhriadecandra</i> (Capparidaceae)”
พจน.	แจง <i>ceñ</i> /cɛ:ŋ/ “1 น. ชื่อต้นไม้ขนาดเล็กชนิด <i>Maeruasiamensis</i> (Kurz) Pax ในวงศ์ Capparaceae ลำต้นเกลี้ยง เปลือกสีเทาดำ เรือนยอดเป็นพุ่มทึบ ผลกลมรี สุกเหลือง”		
ภ.1	-	ภ.2	แจจรร <i>ceecarr</i> /cɛ:can/ [พูดคุยเสียงดัง]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ไซก <i>jajaek</i> /cɔcɛk/ “เสียง, ลกเสียง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู จรรแจก <i>carrceek</i> /cancè:k/		
ภ.1	แจง <i>creñ</i> /caʔre:ŋ/ [ดอกเลา]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ฝัก <i>phkā traen</i> /pkaa traen/ “ดอกเลา”
พจน.	แจง <i>creñ</i> /caʔre:ŋ/ “(กลอน) ก. แจง, กระจายออก, ขยายออก”		

หมายเหตุ ในภาษาเขมรปัจจุบัน ฝัก *phkā traen* /pkaa traen/ แปลว่า “ดอกเลา” ฝัก *phkā traen* /rolɔok pkaa traen/ ใช้ในความหมายเปรียบเทียบ หมายถึง

ระลอกน้ำที่ขาวเป็นเงาจับดูเหมือนดอกเลา ซึ่งเข้ากับบริบทในที่นี้ การเปลี่ยนแปลงเสียงแรกในพยัญชนะต้นควบ *tr* เป็น *cr* เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในภาษาไทย

ภ.1	โจม <i>com</i> /co:m/ “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”	ภ.2	โจม <i>com</i> /co:m/ “โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”
ขบ.	<i>com</i> “ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 168)	ขก./	<i>com</i> “ล้อม, ล้อมวง, จูโจม” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 73)
		ขป.	เฒาย <i>com</i> /caom/ “รุม, ล้อม”
พจน.	โจม <i>com</i> /co:m/ “1 น. สิ่งก็ตามปรกติมียอดเป็นลอมอย่างซุ่ม ใช้เป็นเครื่องกำบังแดด ลมเป็นต้น; กุบที่มีด้านเปิดโล่ง 4 ด้าน; กระโจม ก็ว่า 2 ก. โถมเข้าไป, กระโดดเข้าไป”		
ภ.1	ฉก <i>chak</i> /chòk/ “ฉวยหรือชิงเอา โดยเร็ว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉก <i>chak</i> /chaq/ “ฉก, กระชาก”
พจน.	ฉก <i>chak</i> /chòk/ “1 ก. ฉวยหรือชิงเอาโดยเร็ว; สับ, โขก”		
ภ.1	ฉงน <i>chñan</i> /chà?ŋõn/ “สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ”	ภ.2	ฉงน <i>chñan</i> /chà?ŋõn/ “สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ”
ขบ.	-	ขก./	<i>chñal</i> “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 174)
		ขป.	ฉงน <i>chñal</i> /cŋal/ “สงสัย, ไม่แน่ใจ, เคลือบแคลง, สนเท่ห์”
พจน.	ฉงน <i>chñan</i> /chà?ŋõn/ “ก. สงสัย, ไม่แน่ใจ, แคลงใจ”		
ภ.1	ฉตั้ง <i>chdìñ</i> /chà?thuwŋ/ “แม่น้ำ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>cdiñ</i> / <i>chdiñ</i> “แม่น้ำ” (Pou, 1992: 169)	ขก./	-
		ขป.	สตั้ง <i>sdìñ</i> /stiŋ/ “แม่น้ำ”
พจน.	ฉตั้ง <i>chdìñ</i> /chà?thuwŋ/ “น. แม่น้ำ, ใช้ว่า จตั้ง ขตั้ง ชรตั้ง สตั้ง สตั้ง หรือ สรตั้ง ก็มี”		

ภ.1	-	ภ.2	ฉบัต <i>chpät /chà?bät/</i> “ขัด, สั้นทัด, ทั้นที่ทันใด”
ขบ.	-	ขก./	<i>chpäs, cpäs</i> “ขัด, ชัดเจน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 71)
		ขป.	ฉกาส <i>cpäs' /cbah/</i> “ขัดแจ้ง, ชัดเจน”
พจน.	ฉบัต <i>chpät /chà?bät/</i> (กลอน) “ว. ขัด, สั้นทัด, ทั้นที่ทันใด”		
ภ.1	ฉบับ <i>chpäp /chà?bàp/</i> “หนังสือเรื่องเดียวกันซึ่งมีข้อความหรือสำนวนแตกต่างกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>cpäp'</i> “กฎหมาย, แบบฉบับ, ตัวอย่าง, ระเบียบ, ประเพณี, ชื่อเรียกวรรณกรรมคำสอนเขมร” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 171)
		ขป.	ฉกาส <i>cpäp' /cbap/</i> “กฎหมาย, แบบฉบับ, ตัวอย่าง, ระเบียบ, ประเพณี, ชื่อเรียกวรรณกรรมคำสอนเขมร”
พจน.	ฉบับ <i>chpäp /chà?bàp/</i> “น. หนังสือเรื่องเดียวกันซึ่งมีข้อความหรือสำนวนแตกต่างกัน เป็นต้น, ต้นเดิมของหนังสือที่พิมพ์หรือเขียน เรียกว่า ต้นฉบับ; ลักษณะนามเรียกหนังสือเล่มหรือหนังสือเป็นแผ่นที่ถือว่าเป็นหน่วยหนึ่งๆ”		
ภ.1	-	ภ.2	ฉมัน <i>chmän /chà?män/</i> “สมัน”
ขบ.	-	ขก./	<i>smän'</i> “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง Cervasschomburcki” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 275)
		ขป.	สแกส <i>smän' /sman/</i> “เนื้อชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง Cervasschomburcki”
พจน.	ฉมัน <i>chmän /chà?män/</i> “น. สมัน”		

ภ.1	ฉลอง <i>chlə̀n</i> /chà?lǎ:ŋ/ “ข้าม”	ภ.2	ฉลอง <i>chlə̀n</i> /chà?lǎ:ŋ/ “ข้าม”
ขบ.	<i>clòn</i> / <i>chlòn</i> / <i>chlàn</i> “ข้ามฝั่ง, ถวาย, เริ่ม” (Pou, 1992: 173)	ขก./	<i>chlàn</i> , <i>chlòn</i> , <i>chlùn</i> , <i>chlàny</i> “ข้าม, ผ่าน, ฉลอง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 70 - 71)
		ขป.	ฉลံ <i>chlàn</i> / <i>claaŋ</i> / “ข้าม, ข้ามฟาก, ลามอย่างแผล, ติดต่อย่างเชื้อโรค, ฉลอง, ทำบุญฉลอง”
พจน.	ฉลอง <i>chlə̀n</i> /chà?lǎ:ŋ/ “1 ก. ทำบุญหรือบูชาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นงานเอ็กเกริกเพื่อแสดงความปีติยินดี, จัดงานเอ็กเกริกเพื่อแสดงความยินดีในโอกาสต่างๆ, บางที่ใช้เข้ากับคำเฉลิม เป็น เฉลิมฉลอง 2 ก. แทน, ทดแทน 3 ก. จำลอง, รอ, แทน, ช่วย 4 (โป) ก. ข้าม ในคำว่า ทำฉลอง คือ ทำสำหรับข้าม”		
ภ.1	ฉลัก <i>chlāk</i> /chà?lāk/ “สลัก, แกะ ให้เป็นลวดลาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>chlāk</i> / <i>chlyāk</i> “สลักด้วยสิ่ว, สลัก, แกะสลัก” (Pou, 1992: 178)	ขก./	<i>chlāk</i> , <i>chlāk</i> “สลัก, แกะสลัก” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 70)
		ขป.	ฉลัก <i>chlāk</i> ' / <i>claaq</i> / “สลัก”
พจน.	ฉลัก <i>chlāk</i> /chà?lāk/ “ก. สลัก, แกะให้เป็นลวดลาย”		
ภ.1	ฉลุ <i>chlu</i> /chà?lù?/ “ปรู, สลัก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉลุ <i>dhluh</i> / <i>tluh</i> / “ทะลุ, ถูกเจาะ, เป็นรู, ขาด”
พจน.	ฉลุ <i>chlu</i> /chà?lù?/ “ก. ปรู, สลัก”		
ภ.1	ฉวัด <i>chvăt</i> /chà?wăt/ [ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>chvat</i> / <i>chvăt</i> “ปักปันเขต” (Pou, 1992: 178)	ขก./	-
		ขป.	ฉวัดเฉวียน <i>chvăt</i> ' <i>chviel</i> / <i>cwat cwiel</i> / “ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง”
พจน.	-		

หมายเหตุ ดู **ฉวัดเฉวียน** *chvăt chvīeyn /chà?wăt chà?wīan/*, **เฉวียน** *chvīeyn /chà?wīan/*

ภ.1	ฉวัดเฉวียน <i>chvăt chvīeyn /chà?wăt chà?wīan/</i> “อาการที่บินวนเวียนไปมาอย่างผาดโผน, แล่นเร็วอย่างผาดโผน, วนเวียน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ฉวัดเฉวียน <i>chvăt' chvīel /cwət cwīel/</i> “ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง”
พจน.	ฉวัดเฉวียน <i>chvăt chvīeyn /chà?wăt chà?wīan/</i> “ก. อาการที่บินวนเวียนไปมาอย่างผาดโผน, แล่นเร็วอย่างผาดโผน ว. วนเวียน”		
	หมายเหตุ ดู ฉวัด <i>chvăt /chà?wăt/</i> , เฉวียน <i>chvīeyn /chà?wīan/</i>		
ภ.1	เฉพาะ <i>chahbah /chà?phə?/</i> “โดยเจาะจง, เฟ่งตรง, ตรงตัว; เผอิญ; แต่; จำกั๊ด, เท่านั้น, เท่านั้น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	เฉพาะ <i>chboh /cpnəh/</i> “จำเพาะ, มุ่ง, มุ่งตรง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป เฉพาะ <i>chbah /chà?phə?/</i> “โดยเจาะจง, เฟ่งตรง, ตรงตัว; เผอิญ; แต่; จำกั๊ด, เท่านั้น, เท่านั้น”		
ภ.1	-	ภ.2	เฉลย <i>chley /chà?lǎj/</i> “แถลง, ตอบ”
ขบ.	<i>chley</i> “แถลง, ตอบ” (Pou, 1992: 178)	ขก./ ขป.	<i>chloey</i> “เฉลย, ตอบ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 70) เฉลย <i>chloey /claoy/</i> “แก้ความ, พุดแก้, พุดตอบ, ตอบคำทักท้วง”
พจน.	เฉลย <i>chley /chà?lǎj/</i> “ก. อธิบายหรือชี้แจงข้อปัญหาต่างๆ ให้เข้าใจ”		

ภ.1	เฉลา <i>chlau</i> /chà?lǎw/ “สวย, งาม, เกลี้ยงเกลา, เพราพริ้ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>chlov</i> “เฉลา, สวย, งาม” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 70)
		ขป.	เฉลา <i>chlau</i> /claw/ “สวยงามเป็นเงา”
พจน.	เฉลา <i>chlau</i> /chà?lǎw/ “ว. สวย, งาม, เกลี้ยงเกลา, เพราพริ้ง”		
ภ.1	เฉวียง <i>chvīeyñ</i> /chà?wīaŋ/ “ซ่าย; เอียง, ตะแคง, ทแยง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฉวียง <i>chveñ</i> /cwein/ “ซ่าย”
พจน.	เฉวียง <i>chvīeyñ</i> /chà?wīaŋ/ “น. ซ่าย; เอียง, ตะแคง, ทแยง”		
ภ.1	เฉเวียน <i>chvīeyñ</i> /chà?wīaŋ/ “เวียน, วนเวียน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฉวียน <i>chvāt'chviel</i> /cwatcwiəl/ “ฉวัดเฉวียน, วนเวียน, หมุนเป็นวง”
พจน.	เฉเวียน <i>chvīeyñ</i> /chà?wīaŋ/ “ว. เวียน, วนเวียน”		

หมายเหตุ ดู ฉวัด *chvāt* /chà?wàt/, ฉวัดเฉวียน *chvāt chvīeyñ* /chà?wàt chà?wīaŋ/

ข

ภ.1	ขจิต <i>jajit</i> /chá?chít/ [จิต, สนิท, ไกล้, เคียง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ขจิต <i>jajit</i> /chá?chít/ “ก. จิต, สนิท, ไกล้, เคียง”		

หมายเหตุ ไม่พบรูปที่สัมพันธ์โดยตรงกับคำว่า ขจิต *jajit* /chá?chít/ ในภาษาเขมร พบแต่เพียงคำที่มีรูปใกล้เคียงคือ คำภาษาเขมรโบราณ *jit* “ไกล้, แนนหนา” (Pou, 1992: 188) ภาษาเขมรปัจจุบัน ฉิต *jit* /cit/ “ไกล้, จิต, เกือบ, จวน” ซึ่งน่าจะเป็นรากศัพท์ของคำนี้

ภ.1	ชนะ <i>jnaḥ /cháʔnáʔ/</i> “ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>jnaḥ</i> “ชัยชนะ, ได้รับความสนับสนุน” (Pou, 1992: 192)	ขก./	<i>jnaḥ, jhnāḥ</i> “ชนะ” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 110)
		ขป.	ณฺฐะ <i>jnaḥ /cněəh/</i> “ชนะ”
พจน.	ชนะ <i>jnaḥ /cháʔnáʔ/</i> “1 ก. ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้”		
ภ.1	-	ภ.2	ขมต <i>jmat /cháʔmót/</i> “ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง”
ขบ.	-	ขก./	<i>jhmus</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเลี้ยว หางยาว ลายเป็นปล้อง” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 275)
		ขป.	ณฺฐุส <i>jhmus /cmuh/</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเลี้ยว หางยาว ลายเป็นปล้อง”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป ขมต <i>jahmat /cháʔmót/</i> “1 น. ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในวงศ์ Viverridae หน้าแหลม รูปร่างเพรียว ..... [Viverriculamalaccensis (Gmelin)] 2 น. ชื่อกวางในสกุล <i>Moschus</i> วงศ์ Moschidae เป็นกวางขนาดเล็ก ลำตัวป้อม หัวเล็ก ไม่มีเขา .....” 2 ดู ขรมต <i>jramat /cháʔráʔmót/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ขรจ่า <i>jrañām /cháʔráʔṅam/</i> “คูลัม, มีด, ง่า”
ขบ.	-	ขก./	<i>srañām</i> “มีสีมัวๆ, ไม่จ่าเข้าตา, ครึ้ม, สีดำเป็นมันวาว” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 264)
		ขป.	สรุณฺฑี <i>srañām /sraṅam/</i> “มีสีมัวๆ, ไม่จ่าเข้าตา, ครึ้ม, สีดำเป็นมันวาว”
พจน.	ขรจ่า <i>jrañām /cháʔráʔṅam/</i> (กลอน) “ว. คูลัม, มีด, ง่า”		
ภ.1	ขรตัด <i>jratāt /cháʔráʔdāt/</i> [ปลุก]	ภ.2	-
ขบ.		ขก./	-

		ขป.	ฒ่าส่ <i>tās'</i> /dah/ ตัด <i>tāt</i> /dàt/ “ปลุก”
พจน.	-		
	หมายเหตุ พจน. พบรูป ขระตัด <i>jaḥtāt</i> /cháʔráʔdàt/ “(กลอน) ก. ตัด” คำว่า ขระตัด <i>jratāt</i> /cháʔráʔdàt/ สร้างจากคำว่า ตัด <i>tāt</i> /dàt/ “ปลุก” โดยการเพิ่มพยางค์ ขระ- <i>jra-</i> หน้าคำว่า ตัด <i>tāt</i> /dàt/		
ภ.1	-	ภ.2	ขระตื้น <i>jratīn'</i> /cháʔráʔdù:n/ “ตื้น”
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ขระตื้น <i>jaḥtīn'</i> /cháʔráʔdù:n/ “(กลอน) ว. ตื้น” โดยการเพิ่มพยางค์หน้า ขระ- <i>jra-</i> /cháʔráʔ/ หน้าคำว่า ตื้น <i>tīn'</i> /dù:n/		
ภ.1	ขระนุ <i>jranu</i> /cháʔráʔnúʔ/ [หนา, ทึบ, แน่น]	ภ.2	-
ขป.	<i>jruk</i> “หนาแน่น, เบียดเสียด” (Pou, 1992: 193)	ขก./	-
		ขป.	
พจน.	-		
	หมายเหตุ ขระนุ <i>jranu</i> /cháʔráʔnúʔ/ มีความหมายตรงตาม ขป. ว่า <i>jruk</i> “หนาแน่น, เบียดเสียด” (Pou, 1992: 193)		
ภ.1	ขระนุก <i>jranuk</i> /cháʔráʔnùk/ [หนา, ทึบ, แน่น]	ภ.2	-
ขป.	<i>jruk</i> “หนาแน่น, เบียดเสียด” (Pou, 1992: 193)	ขก./	-
		ขป.	
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดูคำว่า ขระนุ <i>jranu</i> /cháʔráʔnúʔ/		
ภ.1	ขระเนียร <i>jranīeyr</i> /cháʔráʔnian/ [จืดหรือเศษที่เจียนหรือฝาน]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-

		ขบ.	ចំនៀវ <i>camnier /camnieə/</i> “ขึ้นหรือ เศษที่เจียนหรือผาน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ขำเนียร <i>jāmnīeyr /chamnian/</i>		
ภ.1	ชรมต <i>jramat /cháʔráʔmót/</i> “ชะมต”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	ณฺมุส <i>jhmus /cmuh/</i> “สัตว์สี่เท้า ชนิดหนึ่ง หน้ายาว ปากเลี้ยว หางยาว กลายเป็นปล้อง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป ชรระมต <i>jrahmat /cháʔráʔmót/</i> “(กลอน) น. ชะมต” 2 ดู ชมต <i>jmat /cháʔmót/</i>		
ภ.1	ชรเมียง <i>jramīeyñ /cháʔráʔmianʔ/</i> “เมียง, มองดู”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	ឆៀង <i>chmien /cmiəŋ/</i> “ชำเลื่อง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ชรระเมียง <i>jrahmīeyñ /cháʔráʔmianʔ/</i> “(กลอน) ก. เมียง, มองดู”		
ภ.1	ชรโมล <i>jramol /cháʔràʔmo:n/</i> [เพศผู้]	ภ.2	-
ขบ.	<i>jmol</i> “เพศผู้ (ใช้กับสัตว์)” (Pou, 1992: 193)	ขก./ ขบ.	ณฺฆูล <i>jhmol /cmool/</i> “เพศผู้, เพศชาย, ใหญ่”
พจน.	-		
ภ.1	ชรริน <i>jrarin /cháʔráʔrin/</i> [เป็นเงา แหววาว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	ស្រិល <i>sril /srəl/</i> “เป็นเงาแหววาว”

พจน.	ขริน <i>jrarin</i> /cháʔráʔrin/ “(กลอน) ก. ประดับ”		
ภ.1	ขรเรียด <i>jrari̯eat</i> /cháʔráʔru̯iat/ “แทรก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	แฉ่ <i>jriet</i> /criət/ “เสียด, แทรก” (Headley, 1977: 263)
พจน.	ขรเรียด <i>jrari̯eat</i> /cháʔráʔru̯iat/ “ก. แทรก”		
ภ.1	ขรลอง <i>jralan̩</i> /cháʔráʔlɔːŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”	ภ.2	ขรลอง <i>jralan̩</i> /cháʔráʔlɔːŋ/ “ล่อง, ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	แฉ่ <i>jralan̩</i> /crolɔːŋ/ “ลำธาร, ซอกเขา”
พจน.	ขรลอง <i>jralan̩</i> /cháʔráʔlɔːŋ/ “(กลอน) ก. ล่อง น. ทางล่อง, ซอกเขา, ลำธาร”		
ภ.1	ขรโลง <i>jralon̩</i> /cháʔráʔlɔːŋ/ [ชื่อ ปลาชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ฉู่ <i>chlūn</i> /clouñ/ “ชื่อปลาชนิด หนึ่ง คล้ายกับปลากระทิงแต่เล็กกว่า” (ฤๅษาสรรพนิรุกติ, 1967: 239)
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบคำว่า ขรโลง <i>jralon̩</i> /cháʔráʔlɔːŋ/ ใช้ในความหมายว่า “(กลอน) ก. ชโลง, จุง, พยุง, โยง” เท่านั้น		
ภ.1	ขรอก <i>jrak</i> /cháʔrâ:k/ [เข้าอาศัย, ฟุ้งฟิงอาศัย, หลบ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	แฉ่ <i>jrak</i> /craok/ “เข้าอาศัย, ฟุ้งฟิง อาศัย”
พจน.	- หมายเหตุ ดู ขรอก <i>jrak</i> /sâ:k/		

ภ.1	ชรอ้า <i>ja-əm¹ /chá?rá?à̀m/</i> “ชอ้า, มีดมีว, มีดครี้ม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ชรอ้า <i>ja-əm¹ /chá?rá?à̀m/</i> “(กลอน) ว. ชอ้า, มีดมีว, มีดครี้ม”		
ภ.1	ชรอ้อ <i>ja-ɿ² /chá?rá?ɿ̀: /</i> “ช้อ, ช้อ, มีดมีว, มีดคลุ้ม, ครี้ม, อับแสง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ชรอ้อ <i>ja-ɿ² /chá?rá?ɿ̀: /</i> “(กลอน) ช้อ, ช้อ, มีดมีว, มีดคลุ้ม, ครี้ม, อับแสง”		
ภ.1	ชระ <i>jaḥ /chá?rá? /</i> [สะอาด, หมด จด, ไม่มีมลทิน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>jaḥ</i> “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113)
		ขป.	ฎะ: <i>jaḥ /crəəh /</i> “สะอาด, หมดจด, ไม่มีมลทิน”
พจน.	-		
ภ.1	ชราบ <i>jaḥp /chá?rá:p /</i> “ชราบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎาบ <i>jaḥp /criəp /</i> “ชิมชาบ, แทรก, ชิมซั๊บ, ชาบ(ซั้ง), เข้วใจ”
พจน.	ชราบ <i>jaḥp /chá?rá:p /</i> “(โบ) ก. ชราบ”		
ภ.1	ชโด้ <i>jahto /chá?do: /</i> “ช้อปลาน้ำ จืดชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎอ <i>chto/cdao /</i> “ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง <i>Ophicephalus micropeltes</i> (<i>Ophicephalidae</i>)”
พจน.	ชโด้ <i>jahto /chá?do: /</i> “น. ช้อปลาน้ำจืดชนิด <i>Channamicropeltes</i> (Cuvier) ในวงศ์		

Channidae รูปร่างคล้ายปลาช่อนซึ่งอยู่ในสกุลเดียวกันแต่เกล็ดเล็กกว่าและมีจำนวนมากกว่า .....

ภ.1	ขึ้น <i>jān²/chán/</i> “ขึ้นที่ลดหลั่นกันหรือซ้อนกัน	ภ.2	-
ขบ.	<i>jān</i> “เหยียบ, กระทับ, ขึ้นที่ลดหลั่นกัน, ขึ้น” (Pou, 1992: 187)	ขก./	<i>jān</i> “ขึ้น” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 108)
		ขป.	ฉำง <i>jān'/cōn/</i> “1 เหยียบ, ทับ, ขึ้น, สมัย”
พจน.	ขึ้น <i>jān²/chán/</i> “น. ที่สำหรับวางของอย่างหนึ่ง มีพื้นซ้อนกันคล้ายตู้แต่ไม่มีบานปิด; ขึ้นที่ลดหลั่นกันหรือซ้อนกัน; สถานภาพทางสังคมที่ไม่เสมอกัน; ขึ้น, ตอน; ระดับ, ลักษณะนามเรียกขึ้นที่ลดหลั่นกันหรือซ้อน ว. ที่ซ้อนทับกัน”		
ภ.1	ชาญ <i>jāñ/cha:n/</i> “ชำนาญ, จัดเจน”	ภ.2	ชาญ <i>jāñ/cha:n/</i> “ชำนาญ, จัดเจน”
ขบ.	-	ขก./	<i>jāñ</i> “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 168)
		ขป.	ฉำญ <i>jāñ/ciōñ/</i> “ชาญ, ฉลาด, คล่องแคล่ว”
พจน.	ชาญ <i>jāñ/cha:n/</i> “ว. ชำนาญ, จัดเจน”		
ภ.1	ช่างาย <i>jāṃñāy/chamṇa:j/</i> [ระยะห่าง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>camñāy</i> “ระยะห่าง, ความห่างไกล” (Pou, 1992: 158)	ขก./	-
		ขป.	ฉำบาย <i>camñāy/camṇaay/</i> “ระยะไกล, ห่างจาก, ระยะทาง”
พจน.	ช่างาย <i>jāṃñāy/chamṇa:j/</i> “1 ว. ชาย, คล้อย, สาย, บ่าย, (ใช้แก่เวลา) 2 ก. ฉงน, สนเท่ห์, แคลงใจ”		
ภ.1	-	ภ.2	ชำจื่อ <i>jāṃñā /chamṇu:/</i> “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉำฉื่อ <i>jāṃñā /cumṇii/</i> “โรค, อาการไข้, การเจ็บไข้”

พจน.	ซ้ำจื่อ <i>jāmñīa /chamṇu:/</i> “(โบ) ก. คิดเป็นทุกข์, วิตก, ปวย, เป็นไข้, เป็นโรค”		
ภ.1	-	ภ.2	ซ้ำจื่อ <i>jāmñīea /chamṇuaa/</i> “คิดเป็นทุกข์, วิตก, เจ็บปวด”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ជំងឺ <i>jamñī /cumṇii/</i> “โรค, อาการไข้, การเจ็บไข้”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู ซ้ำจื่อ <i>jāmñīa /chamṇu:/</i>		
ภ.1	ซ้ำนวยพงค์ <i>jāmṇvay bañ(s) /chamnuaj phon/</i> [ช่วย หรือคำชู้ตระกูล]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	คำนี้เป็นคำประสมระหว่างคำยืมภาษาเขมร ซ้ำนวย <i>jāmṇvay /chamnuaj/</i> ที่มาจากคำว่า ជំនួយ <i>jamṇuoy /cumnuoy/</i> “ความช่วยเหลือ” กับคำยืมสันสกฤต <i>bañ(s)</i> มีความหมายว่า “ตระกูล”		
ภ.1	ซ้ำนะ <i>jāmṇah /chamnáʔ/</i> “ชนะ, ทำให้เขาพ่ายแพ้”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>jamṇah</i> “ชัยชนะ, ความมีชัย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 224)
		ขป.	ជំនះ <i>jamṇah /cumñəh/</i> “ชัยชนะ, ความมีชัย”
พจน.	ซ้ำนะ <i>jāmṇah /chamnáʔ/</i> “ก. ชนะ, ทำให้เขาพ่ายแพ้ (แผลงมาจาก ชนะ)”		
ภ.1	ซ้ำนัน <i>jāmṇān /chamnan/</i> “เหยียบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ជំនាន់ <i>jamṇān' /cumñən/</i> “การเหยียบ”

พจน.	ขำนัน <i>jāṃnān /chamnan/</i> “ก. เหยียบ”		
ภ.1	ขำนาญ <i>jāṃnāñ /chamna:n/</i> “เชี่ยวชาญ, จัดเจน”	ภ.2	ขำนาญ <i>jāṃnāñ /chamna:n/</i> “เชี่ยวชาญ, จัดเจน”
ขบ.	-	ขก./	<i>jamṇāñ</i> “ขำนาญ, เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 163)
		ขป.	ฉันท <i>jamṇāñ /cumniəñ/</i> “ขำนาญ, เชี่ยวชาญ, คล่องแคล่ว, เข้าใจดี”
พจน.	ขำนาญ <i>jāṃnāñ /chamna:n/</i> “ก. เชี่ยวชาญ, จัดเจน”		
หมายเหตุ	ดู ขาญ <i>jāñ /cha:n/</i>		
ภ.1	ขำนิ <i>jāṃni /chamní?/</i> “พาหนะ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>jamṇih</i> “ยานพาหนะสำหรับขี่, สัตว์พาหนะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 227)
		ขป.	ฉนิ : <i>jamṇih /cumnih/</i> “ยานพาหนะสำหรับขี่, สัตว์ พาหนะ”
พจน.	ขำนิ <i>jāṃni /chamní?/</i> “1 น. พาหนะ”		
ภ.1	ขำเนียร <i>jāṃnīeyr /chamnian/</i> [ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผ่าน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉเญ : <i>camṇier /camniə/</i> “ขึ้นหรือเศษที่เจียนหรือตัดผ่าน”
พจน.	ขำเนียร <i>jāṃnīeyr /chamnian/</i> “1 ว. แก่, คร่ำคร่า, ชำรุด (แผลงมาจาก เขียร) 2 ว. ว่องไว, เก่ง, เชี่ยว (แผลงมาจาก เขียร)”		

หมายเหตุ 1 พบรูป ขำเนียร *jāṃnīeyr /chamnian/* ใน พจน. แต่ความหมายไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบท ซึ่งน่าจะหมายถึงขึ้นมากกว่า

2 ดู ขรเนียร *janīeyr /chá?rá?nian/*

ภ.1	-	ภ.2	ชำระ <i>jāṃraḥ /chamráʔ/</i> “ชะล้างให้สะอาด, สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น, พิจารณาตัดสิน”
ขบ.	<i>jamraḥ</i> “ล้าง, ทำให้สะอาด” (Pou, 1992: 181)	ขก./ ขป.	- ชำระ: <i>jamraḥ /cumrəəh/</i> “ชำระ, ทำให้สะอาด”
พจน.	ชำระ <i>jāṃraḥ /chamráʔ/</i> “ก. ชะล้างให้สะอาด; สะสาง, ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น; พิจารณาตัดสิน; จำย”		
หมายเหตุ	ดู ชระ <i>jarah /chráʔ/</i>		
ภ.1	ชำระ <i>jāṃraḥ /chamróʔ/</i> [ชอก, หลีบ, เซาะ]	ภ.2	ชำระ <i>jāṃraḥ /chamróʔ/</i> [ชอก, หลีบ, เซาะ]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	ชำระ <i>jāṃraḥ /chamróʔ/</i> “น. ชอก, หลีบ ก. เซาะ”		
หมายเหตุ	1 ไม่พบรูปที่สัมพันธ์กับชำระ <i>jāṃraḥ /chamróʔ/</i> ใน พจน. คำนี้น่าจะแผลงจาก ชำระ: <i>jarah /chráʔ/</i> “แหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ชอกเขา, หุบเขา, ลำธาร” 2 ดู เซระ <i>jarah /cháʔróʔ/</i>		
ภ.1	จิต <i>jit /chít/</i> “ใกล้จวนติดหรือใกล้จวนติดกัน”	ภ.2	จิต <i>jit /chít/</i> “ใกล้จวนติดหรือใกล้จวนติดกัน”
ขบ.	<i>jit</i> “ใกล้, แน่นหนา” (Pou, 1992: 188)	ขก./ ขป.	- จิต <i>jit /cit/</i> “ใกล้, ชิด, เกือบ, จวน”
พจน.	จิต <i>jit /chít/</i> “2 ก. ใกล้จวนติดหรือใกล้จวนติดกัน”		
ภ.1	ชุม <i>jum /chum/</i> “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”	ภ.2	ชุม <i>jum /chum/</i> “มารวมกัน, ดาษดั้น, มีมาก”
ขบ.	<i>jum</i> “เส้นรอบวง, ล้อมรอบ, รอบๆ” (Pou, 1992: 189)	ขก./ ขป.	<i>jum, jum</i> “ชุม, รวมกัน” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 113) ผู้ <i>jum /cum/</i> “รวมกัน, รอบ”
พจน.	ชุม <i>jum /chum/</i> “ก. มารวมกัน; ดาษดั้น, มีมาก”		

ภ.1	ชุมสาย <i>jumsāy /chumsǎ:j/</i> “เครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตร 3 ชั้น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>jumsāy</i> “เครื่องสูงชนิดหนึ่งเป็นฉัตร สามชั้นมีสายไหมห้อย” (Pou, 1992: 190)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	ชุมสาย <i>jumsāy /chumsǎ:j/</i> “น. เครื่องสูงชนิดหนึ่ง เป็นรูปฉัตร 3 ชั้น พื้นปักไหมหัก ทองขวางคลุมด้วยตาข่ายไหม มีพู่ห้อยที่ระบายนึ่ง; เรียกพระที่นั่งที่มีลักษณะเป็น แท่นสี่เหลี่ยม มีเสา 4 ต้น หลังคาคาดด้วยผ้าขาว มีระบายนึ่ง 3 ชั้น คลุมด้วยตาข่าย มี พู่ห้อยที่ระบายนึ่ง ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ประทับในงานพระราชพิธีต่างๆ ว่า พระที่นั่งชุมสาย พระที่นั่งนี้สามารถถอดเก็บและเคลื่อนย้ายไปประกอบได้ใหม่เมื่อ ต้องการ”		
ภ.1	เขราะ <i>jrəh /cháʔrǎʔ/</i> “ทาง, ซอก, ทางน้ำเซาะ, เซาะให้ลึกเข้าไปหรือเป็น ทางเข้าไป”	ภ.2	-
ขบ.		ขก./ ขป.	<i>jrəh</i> “เหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือ ลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, ซอกเขา , หุบเขา, ลำธาร” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 266) <i>เขราะ</i> : <i>jrəh /crǎh/</i> “เหว, ห้วยลึก ระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมา จากภูเขา, ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร”
พจน.	เขราะ <i>jrəh /cháʔrǎʔ/</i> “(กลอน) น. ทาง, ซอก, ทางน้ำเซาะ ก. เซาะให้ลึกเข้าไปหรือ เป็นทางเข้าไป”		
ภ.1	เขวง <i>jveñ /cháʔwe:ŋ/</i> “รุ่งเรือง, เลื่องลือ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>jveñ</i> “มองเห็นไกล, ชัดเจน, ไส” (Pou, 1992: 196)	ขก./ ขป.	- <i>เขวง</i> <i>jhveñ /cweenj/</i> “แจ้ว, ไส

			สะอาดปราศจากมลทิน, สว่าง, ชัดเจน”
พจน.	เขวง <i>jeñ /chá?we:ŋ/</i> “(กลอน) ก. รุ่งเรือง, เลื่องลือ”		
ภ.1	เชิง <i>jeiñ /chə:ŋ/</i> “ตีนซึ่งเป็นฐานที่ตั้ง ของบางสิ่งบางอย่าง”	ภ.2	เชิง <i>jeiñ /chə:ŋ/</i> “ตีนซึ่งเป็นฐานที่ตั้ง ของบางสิ่งบางอย่าง”
ขบ.	<i>jeñ</i> “ตีน, ขา, ค้ำ” (Pou, 1992: 190)	ขก./ ขบ.	- เฉียง <i>joen /cəəŋ/</i> “ตีน, ชาย, ขา”
พจน.	เชิง <i>jeiñ /chə:ŋ/</i> “1 น. ตีนซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของบางสิ่งบางอย่าง, ชายหรือปลายของบาง สิ่งบางอย่างที่ยื่นออกมา, ริมหรือชายด้านล่างของผ้าที่มีลวดลาย 2 ก. แ่งอน, กระบวน; กระบวนท่า; ท่าที, ท่วงที; ค้ำ”		
ภ.1	เชิงเทิน <i>jeindein /chə:ŋthə:n/</i> “ดินที่พูนสูงขึ้นเสมอด้านหลังกำแพง เมือง ลาดเอียงประมาณ 45 องศา สำหรับไพร่พลขึ้นตรวจการณ์หรือต่อสู้ ข้าศึก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>jeñ</i> “ตีน, ขา, ค้ำ” (Pou, 1992: 190) <i>der</i> “ไปถึงหรือยื่นครึ่งทาง, ้วยรุ่น, อยู่ ระหว่างกลาง” (Pou, 1992: 253 - 254)	ขก./ ขบ.	- เฉียง <i>joen /cəəŋ/</i> “ตีน ชาย ขา” เฉียร <i>doer /təə/</i> “ค้ำอยู่”
พจน.	เชิงเทิน <i>jeindein /chə:ŋthə:n/</i> “น. ดินที่พูนสูงขึ้นเสมอด้านหลังกำแพงเมือง ลาดเอียง ประมาณ 45 องศา สำหรับไพร่พลขึ้นตรวจการณ์หรือต่อสู้ข้าศึก”		
ภ.1	-	ภ.2	เชิญ <i>jeiñ /chə:n/</i> “แสดงความ ปรารถนาเพื่อขอให้ทำอย่างใดอย่าง หนึ่งด้วยความเคารพหรืออ่อนน้อม, ถ้อย อุ่ม ชู หรือนำไปเป็นต้นด้วยความ เคารพ, กล่าวอนุญาตให้ทำอย่างใด อย่างหนึ่งด้วยความสุภาพหรืออ่อน น้อม”

ขบ.	<i>añjeñ</i> “พิธีกรรม, ไปต้อนรับ, เชิญ” (Pou, 1992: 9)	ขก./ ขบ.	- หฺเญ็ญ <i>añjoeñ /qañcœəñ/</i> “อัญเชิญ”
พจน.	เชิญ <i>jeiñ /chə:n/</i> “ก. แสดงความปรารถนาเพื่อขอให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความเคารพหรืออ่อนน้อม; ถือ อุ้ม ชู หรือนำไปเป็นต้นด้วยความเคารพ; กล่าวอนุญาตให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความสุภาพหรืออ่อนน้อม”		
หมายเหตุ	ดู อัญเชิญ <i>añjeiñ /ʔanchə:n/</i>		
ภ.1	แขง <i>jeen /che:ŋ/</i> [ค้ำ, ย่น]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- ไจฺรง <i>jraeñ /creŋ/</i> “ค้ำ, ย่น”
พจน.	-		
ภ.1	แซรง <i>jreeñ /cháʔre:ŋ/</i> “แซง, เปียดเสียด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- ไจฺรง <i>jaeñ /ceŋ/</i> “ชิง, แย่งขึ้นหน้า, แทรก”
พจน.	แซรง <i>jreeñ /cháʔre:ŋ/</i> “(โบ) ก. แซง, เปียดเสียด”		
ภ.1	-	ภ.2	โฆงก <i>jñok /cháʔŋô:k/</i> “ยื่นหน้า หรือส่วนหน้าออกไป”
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- เญก <i>jhñok /cŋook/</i> “ชะโงก, ยื่นหน้าออกไปดู”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ใน พจน. พบรูป ชะโงก <i>jañnok /cháʔŋô:k/</i> “ก. ยื่นหน้าหรือส่วนหน้าออกไป”		
ภ.1	โฆรก <i>jrok /cháʔrô:k/</i> [โฆก, โฆก, ทำให้เปียกชุ่ม, ชุ่ม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขบ.	- เฆก <i>jok /cook/</i> “โฆก, โฆก, ทำให้เปียกชุ่ม, ชุ่ม”

พจน.	-		
ภ.1	โชมโรม <i>jomrom /cho:m ro:m/</i> [รุ่มล่อม, แห่ล่อม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เตาเผา <i>com rom /caom room/</i> “รุ่มล่อม, แห่ล่อม”
พจน.	-		
ภ.1	โชม <i>jrom /chá:ro:m/</i> “โชม, รุ่ม กัน, ช่วยกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- <i>jrom, jrom jraeñ</i> “ช่วย, อดทน, ค้าจุน” (อุไรศรี วรรณสิน, 2542: 113) เฎาะ <i>jrom /croom/</i> “บุกเข้าไป พร้อมกัน, ชุมนุมกัน”
พจน.	โชม <i>jrom /chá:ro:m/</i> “(โบ; กลอน) ก. โชม; รุ่มกัน, ช่วยกัน”		
		ช	
ภ.1	ชรอก <i>jrak /sá:k/</i> [เข้าอาศัย, ฟังฟัง อาศัย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เฎะ <i>jrak /crook/</i> “เข้าอาศัย, ฟังฟัง อาศัย”
พจน.	-		
ภ.1	เซเซียบ <i>jahjïeyp /sá:siáp/</i> “เงียบเซียบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เฎือบ <i>jriep /criəp/</i> “เงียบ”
พจน.	เซเซียบ <i>jahjïeyp /sá:siáp/</i> “(กลอน) ว. เงียบเซียบ”		
ภ.1	ซั๊บ <i>jăp /sáp/</i> “ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่ม	ภ.2	-

	ซั๊บ, ซาบ(ซั้ง), เข้าใจ		
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จ្រាប <i>jrāp /criəp/</i> “ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่มซั๊บ, ซาบ(ซั้ง), เข้าใจ”
พจน.	ซั๊บ <i>jăp /sáp/</i> “ก. เอาของเช่นผ้าหรือกระดาษทาบลงที่น้ำหรือที่เปียกหรือสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้นเพื่อให้ดูเด่นชัดขึ้นหรือเพื่อให้แห้ง; (ถิ่น-อีสาน) ซึ่ม ซาบ, กำซาบ น. (โบ) สี่ที่ใช้รองในกระเปาะแหวนในการฝังเพชรหรือพลอย; เรียกกระดาษที่ใช้ซั๊บหมึกให้หมึกแห้ง ว่า กระดาษซั๊บ; เรียกที่ที่มีน้ำซึ่มซาบอยู่ภายใต้ ว่า ที่น้ำซั๊บ”		
ภ.1	ซรั้ง <i>jrăn /san/</i> [ซิด]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ស្រាំង <i>srāmñ /sraŋ/</i> “ซิด”
พจน.	-		
ภ.1	ซราบ <i>jrāp /sâ:p/</i> [ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่มซั๊บ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ជ្រាប <i>jrāp /criəp/</i> “ซึ่มซาบ, แทรก, ซึ่มซั๊บ, ซาบ(ซั้ง), เข้าใจ”
พจน.	-		
ภ.1	ซริน <i>jrīn /sà:rīn/</i> [เป็นมันวาว, สุกใส]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>sril</i> “เมี่ยม, เป็นมันวาว, สุกใส” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 254) ស្រីល <i>sril /srəl/</i> “เมี่ยม, ใช้ขยายให้ ខ្មៅ <i>khmau /kmaw/</i> “ดำ”
พจน.	-		
ภ.1	ซุด <i>jut /sút/</i> “จมลงหรือลดลงกว่า ระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้าน ไม่พอ”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จฺรุต <i>drut /trut/</i> “ยุบลง, ต่ำลง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ทฺรุต <i>drut /sút/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	เซาะ <i>jəh /sǔʔ/</i> “ทำให้กร่อนหรือร่อยหรือเข้าไปทีละน้อย, ซอกเขาเล็กๆ ที่น้ำเซาะให้เป็นทางลงมา”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	แฏะ <i>croh /crah/</i> “ทำให้แหงงเข้าไป, ทำให้พังเข้าไป, ทำให้เป็นลายลึกหรือรอยกว้าง”
พจน.	เซาะ <i>jəh /sǔʔ/</i> “ก. ทำให้กร่อนหรือร่อยหรือเข้าไปทีละน้อย น. ซอกเขาเล็กๆ ที่น้ำเซาะให้เป็นทางลงมา”		
ภ.1	เซราะ <i>jrəh /sǔʔ/</i> “ทาง, ซอก, ทางน้ำ	ภ.2	-
	เซาะ, เซาะให้ลึกเข้าไปหรือเป็นทางเข้าไป”		
ขบ.		ขก./	จฺรห <i>jroh</i> “เหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, <i>ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร</i> ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 266)
		ขป.	แฏะ <i>jroh /crüəh/</i> “เหว, ห้วยลึกระหว่างเขาหรือลำธารที่ไหลออกมาจากภูเขา, <i>ซอกเขา, หุบเขา, ลำธาร</i> ”
พจน.	เซราะ <i>jrəh /sǔʔ/</i> “น. ทาง, ซอก, ทางน้ำเซาะ ก. เซาะ”		
ภ.1	แซง <i>jeən /se:ŋ/</i> “เรียกม้าหลวงหรือช้างหลวงพวกหนึ่งที่จัดให้เดินเลียบไปข้างๆ กระบวนแห่หรือกองทัพ, เรียกเรือกราบซึ่งจัดเข้าร่วมไปในกระบวนเรือหลวง มีหน้าที่ป้องกันภัยกระบวน	ภ.2	-

	เรือพระที่นั่งโดยแขงขนาบอยู่ 2 ข้าง กระบวน ว่า เรือแขง, เปียดหรือเฉียด เพื่อจะขึ้นหน้า”		
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ไจง <i>jaen</i> /cɛŋ/ “ชิง, แยกขึ้นหน้า, แทรก”
พจน.	แขง <i>jeen</i> /sɛ:ŋ/ “2 น. เรียกม้าหลวงหรือช้างหลวงพวกหนึ่งที่ทำให้เดินเลียบไปข้างๆ กระบวนแห่หรือกองทัพ ว่า ม้าแขง ช้างแขง, เรียกเรือกราบซึ่งจัดเข้าร่วมไปในกระบวน เรือหลวง มีหน้าที่ป้องกันภัยกระบวนเรือพระที่นั่งโดยแขงขนาบอยู่ 2 ข้างกระบวน ว่า เรือแขง ก. เปียดหรือเฉียดเพื่อจะขึ้นหน้า; สอดแทรกเข้ามาในระหว่าง”		
ภ.1	แซรก <i>jreek</i> /sɛ:k/ “เข้าไปอยู่ใน ระหว่างสิ่งอันในลักษณะที่เบียดเสียด หรือสอดเป็นต้น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>jraek</i> “แทรก, แสง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 112) ไจเร็ก <i>jraek</i> /creek/ “เสียด, เปียด เข้าไป, ซ้ำแรก”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. ไม่พบรูป แซรก <i>jreek</i> /sɛ:k/ พบเฉพาะรูปแปรของคำนี้คือ แทรก <i>dreek</i> /sɛ:k/		
ภ.1	โชร่ม <i>jrom</i> /so:m/ “รุ่มกัน, ช่วยกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>jrom, jrom jraen</i> “ช่วย, อุดหนุน, ค้ำจุน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113) ไจร้อม <i>jrom</i> /croom/ “บุกเข้าไป พร้อมกัน, ชุมนุมกัน”
พจน.	โชร่ม <i>jrom</i> /so:m/ “(โบ) ก. รุ่มกัน, ช่วยกัน”		

ณ

ภ.1	เฌอ <i>jhea</i> /chə:/ “ไม้, ต้นไม้”	ภ.2	เฌอ <i>jhea</i> /chə:/ “ไม้, ต้นไม้”
-----	---	-----	---

ขบ. <i>jhe</i> “ต้นไม้, ป่าไม้, ไม้ซุง” (Pou, 1992: 197)	ขก./ <i>jhe, jheh</i> (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 110) <i>jje</i> “ต้นไม้” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 111) ขป. เจ็ <i>jhoe /chəə/</i> “ต้นไม้”
พจน. เจอ <i>jhea /chə:/</i> “น. ไม้, ต้นไม้”	

ด

ภ.1	ดล <i>tal</i> /don/ “ถึง”	ภ.2	ดล <i>tal</i> /don/ “ถึง”
ขบ.	<i>tal</i> “ถึง” (Pou, 1992: 215)	ขก./	-
		ขป.	ฉล <i>tal</i> /dal/ “ถึง”
พจน.	ดล <i>tal</i> /don/ “2 (กลอน) ก. ถึง 3 ก. ให้เป็นไป, บันดาลให้เป็นไป, เผลอให้เป็นไป, ทำให้แล้ว, ตั้งขึ้น”		
ภ.1	ดัด <i>tāt</i> /dāt/ “ปลูก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉล <i>tās</i> /dah/ “ปลูกให้ต้น, ปลูกให้ขลัง ให้มีกำลัง”
พจน.	ดัด <i>tāt</i> /dāt/ “1 ก. ปลูก”		
ภ.1	ดัด <i>tāt</i> /dāt/ [มีมาก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉล <i>tās</i> /daah/ “กาง, แผ่, ขี่ง, ฟอก, แฉนขันธ์, ดาษดา, เกื่อนกลาด, ปกคลุมไปด้วย”
พจน.	-		
ภ.1	ดา <i>tā</i> /da:/ “เรียงกันเข้าไปเป็นหน้ากระดาน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tās</i> “ขี่ง, ตีง, แผ่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216)	ขก./	-
		ขป.	ฉล <i>tās</i> /daah/ “กาง, แผ่, ขี่ง, ฟอก, แฉนขันธ์, ดาษดา, เกื่อนกลาด, ปกคลุมไปด้วย”
พจน.	ดา <i>tā</i> /da:/ “ก. เรียงกันเข้าไปเป็นหน้ากระดาน”		
	หมายเหตุ ดู ดาษ <i>tāṣ</i> /dà:t/, ดาษดา <i>tāṣtā</i> /dà:tsàʔda:/, ดาษเตียร <i>tāṣtīeyr</i> /dà:tsàʔdian/		
ภ.1	ดาล <i>tāl</i> /da:n/ “เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น ใช้ได้ทั้งกับเหตุการณ์และความรู้สึก”	ภ.2	ดาล <i>tāl</i> /da:n/ “เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น ใช้ได้ทั้งกับเหตุการณ์และความรู้สึก”

ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ฒาล <i>tāl /daal/</i> “ลาม, เกิดขึ้น”
พจน.	ดाल <i>tāl /da:n/</i> “3 ก. เกิดขึ้น, เป็นขึ้น, มีขึ้น”		
ภ.1	ดาษ <i>tās /dà:t/</i> “ดาษดา, มากมาย, เกื่อนนกลาด, มีทั่วไป”	ภ.2	ดาษ <i>tās /dà:t/</i> “ดาษดา, มากมาย, เกื่อนนกลาด, มีทั่วไป”
ขบ.	<i>tās</i> “ซิ่ง, ติ่ง, แม่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216)	ขก./ ขป.	- ฒาส <i>tās /daah/</i> “กาง, แม่, ซิ่ง, ฟอก, แน่นชนิด, ดาษดา, เกื่อนนกลาด, ปกคลุมไปด้วย”
พจน.	ดาษ <i>tās /dà:t/</i> “2 ดาษดา ว. มากมาย, เกื่อนนกลาด, มีทั่วไป, ดาดาษ หรือ ดารดาษ ก็ใช้” หมายเหตุ ดู ดา <i>tā /da:/</i> , ดาษดา <i>tāstā /dà:tsà?da:/</i> , ดาษเดียร <i>tāstieyr /dà:tsà?dian/</i>		
ภ.1	ดาษดา <i>tāstā /dà:tsà?da:/</i> “มากมาย, เกื่อนนกลาด, มีทั่วไป”	ภ.2	ดาษดา <i>tāstā /dà:tsà?da:/</i> “มากมาย, เกื่อนนกลาด, มีทั่วไป”
ขบ.	<i>tās</i> “ซิ่ง, ติ่ง, แม่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216)	ขก./ ขป.	- ฒาส <i>tās /daah/</i> “กาง, แม่, ซิ่ง, ฟอก, แน่นชนิด, ดาษดา, เกื่อนนกลาด, ปกคลุมไปด้วย”
พจน.	- หมายเหตุ ดู ดา <i>tā /da:/</i> , ดาษ <i>tās /dà:t/</i> , ดาษเดียร <i>tāstieyr /dà:tsà?dian/</i>		
ภ.1	ดาษเดียร <i>tāstieyr /dà:tsà?dian/</i> “ดารดาษ, เกื่อนนกลาด”	ภ.2	ดาษเดียร <i>tāstieyr /dà:tsà?dian/</i> “ดารดาษ, เกื่อนนกลาด”
ขบ.	<i>tās</i> “ซิ่ง, ติ่ง, แม่, ปู, กาง” (Pou, 1992: 216)	ขก./ ขป.	- ฒาส <i>tās /daah/</i> “กาง, แม่, ซิ่ง, ฟอก, แน่นชนิด, ดาษดา, เกื่อนนกลาด, ปกคลุมไปด้วย”
พจน.	ดาษเดียร <i>tāstieyr /dà:tsà?dian/</i> “ว. ดารดาษ, เกื่อนนกลาด” หมายเหตุ ดู ดา <i>tā /da:/</i> , ดาษ <i>tās /dà:t/</i> , ดาษดา <i>tāstā /dà:tsà?da:/</i>		
ภ.1	ด่ากล <i>tāmkal /damkon/</i> [ยก]	ภ.2	ด่ากล <i>tāmkal /damkon/</i> [ยก]
ขบ.	-	ขก./	<i>tāmkal</i> “หนุนให้สูง, ตั้งให้สูง, ตั้ง, วางซ้อน, ยก, สร้าง”

			(อุไรศรี วรตะริน, 2553: 247)
		ขบ.	ดังกัล <i>tamkal</i> /damkal/ “หนุนให้สูง, ตั้งให้สูง, ตั้ง, วางซ้อน, ยก, สร้าง”
พจน.	ดังกัล <i>tamkal</i> /damkon/ “(กลอน; แผลงมาจาก ถก) ก. ก่อสร้าง, ตั้ง, ตั้งขึ้น, ตั้งไว้; งาม”		
	หมายเหตุ ดังกัล <i>tamkal</i> /damkon/ ที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์ทุกแห่ง มีความหมายว่า “ยก”		
ภ.1	ด่าเกิง <i>tamkein</i> /damkəŋ/ “ขึ้น, รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์”	ภ.2	ด่าเกิง <i>tamkein</i> /damkəŋ/ “ขึ้น, รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์”
ขบ.	-	ขก./	<i>tamkoeŋ</i> “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 247)
		ขบ.	ด่าเก็ง <i>tamkoeŋ</i> /damkaŋ/ “ยกไว้สูง, ทำให้รุ่งเรือง, ยก, สภาวะของสิ่งที่ถูกยกขึ้นสูงเด่น”
พจน.	ด่าเกิง <i>tamkein</i> /damkəŋ/ “ก. ขึ้น ว. รุ่งเรือง, สูง, สูงศักดิ์ (แผลงมาจาก เถเกิง)”		
ภ.1	-	ภ.2	ดำนาน <i>tamnan</i> /damna:n/ [เล่า]
ขบ.	-	ขก./	<i>tamnal</i> “เล่าเรื่อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 200)
		ขบ.	ดำนาล <i>tamnaal</i> /damnaal/ “เล่าเรื่อง”
พจน.	ดำนาน <i>tamnan</i> /damna:n/ “(แบบ) น. เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของสถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ กันมา”		
ภ.1	ด่าเนียร <i>tamneir</i> /damnə:n/ [(ราชา) เดิน, การเดิน, ท่าทางการเดิน (ของ หงส์)]	ภ.2	ด่าเนียร <i>tamneir</i> /damnə:n/ [(ราชา)เดิน, การเดิน, การเดินทาง]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขบ.	ด่าเนียร <i>tamnoer</i> /damnaə/ “การเดิน, ท่าเดิน, การดำเนิน”
พจน.	-		

หมายเหตุ 1 ในสมุทรรโฆษคำฉันท์พบว่าคำว่า **ดำเนียร** *tāmneir /damnə:n/* เป็นทั้งคำกริยา และ คำนาม

2 ใน พจน. พบรูป **ดำเนิน** *tāmnein /damnə:n/* “1 ก. เดิน, ใช้ในราชาศัพท์ว่า ทรงพระดำเนิน; เป็นไป, ทำให้เป็นไป”

ภ.1	ดำเนียร <i>tāmniēyr /damnian/</i> [เรื่อง แสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของ สถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ กันมา]	ภ.2	-
ขบ.	<i>tāmnyal</i> “ตำหนิ” (Pou, 1992: 211)	ขก./	-
		ขป.	ฉัณเฎียร <i>tāmniel /damniəl/</i> “คำตำหนิติเตียน คำพูดเสียดสี คำเย้ยหยัน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ดำเนียร <i>tāmniēyr /damnian/</i> มีความหมายว่า “(แบบ) ว. ที่ผ่านมา”		
ภ.1	ดำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]	ภ.2	ดำบล <i>tāmpal /dambon/</i> [ย่าน, ถิ่น]
ขบ.	<i>tāmpal / tāmpol</i> “หมู่บ้าน, ย่าน” (Pou, 1992: 211-212)	ขก./	-
		ขป.	ฉัมบ์ <i>tāmpān' /tamban/</i> “ดำบล”
พจน.	ดำบล <i>tāmpal /dambon/</i> “(แบบ; กลอน) น. ตำบล, ถิ่น, หมู่บ้านแห่งหนึ่งๆ”		
	หมายเหตุ เมื่อพิจารณาจากรูปคำแล้ว ดำบล <i>tāmpal /dambon/</i> น่าจะเป็นคำที่ภาษาไทยยืมมาจากคำที่คาดว่าจะมีในภาษาโบราณ ส่วนรูปคำในภาษาเขมรปัจจุบัน เป็นคำที่ภาษาเขมรปัจจุบันจะรับคืนไปจากภาษาไทย เนื่องจากมีการปรับรูปพยัญชนะสะกดให้เป็น น <i>n</i> ตามการออกเสียงภาษาไทยแล้ว		
ภ.1	ดำรง <i>tāmraṅ /damroṅ/</i> “ทรงไว้, ชูไว้, ทำให้คงอยู่, คงอยู่”	ภ.2	ดำรง <i>tāmraṅ /damroṅ/</i> “ทรงไว้, ชูไว้, ทำให้คงอยู่, คงอยู่”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉัมร้ง <i>tāmraṅ' /damraṅ/</i> “ทำให้ตรง, เล็งให้ตรง”
พจน.	ดำรง <i>tāmraṅ /damroṅ/</i> “ก. ทรงไว้, ชูไว้, ทำให้คงอยู่, คงอยู่ ว. ตรง, เทียง, มั่นคง (แผลงมาจาก ตรง)”		
ภ.1	ดำรัส <i>tāmraś /damràt/</i> “(ราชา) พูด (ใช้แก่เจ้านาย), คำพูดของ	ภ.2	ดำรัส <i>tāmraś /damràt/</i> “(ราชา) พูด (ใช้แก่เจ้านาย), คำพูดของพระพุทธรเจ้า,

	พระพุทธเจ้า, คำพูดของเจ้านาย, คำพูดของพระมหากษัตริย์”		คำพูดของเจ้านาย, คำพูดของ พระมหากษัตริย์”
ขบ.	-	ขก./	<i>tamrās’</i> “ดาร์ส, คำพูด” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 303)
		ขป.	ต้กស់ <i>tamrās’ /damrah/</i> “ดาร์ส, คำพูด”
พจน.	ดาร์ส <i>tāmṛās /damrət/</i> “(ราชา) ก. พูด (ใช้แก่เจ้านาย) น. คำพูดของพระพุทธเจ้า, คำพูด ของเจ้านาย, คำพูดของพระมหากษัตริย์”		
ภ.1	ดารีห์ <i>tāmri(h) /damriʔ/</i> [ความคิด]	ภ.2	ดารีห์ <i>tāmri(h) /damriʔ/</i> [ความคิด]
ขบ.	-	ขก./	<i>tamriḥ</i> “ดารี, ความคิด” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 166)
		ขป.	ต้รี: <i>tamriḥ /damreh/</i> “ดารี, ความคิด”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป <i>tāmri /damriʔ/</i> “ก. คิด, ไตร่ตรอง (แผลงมาจาก ตริ)”		
ภ.1	-	ภ.2	ดารี <i>tāmri /damri:/</i> “ข้าง”
ขบ.	<i>tamri / tamṛ / tamre / tamrya</i> “ข้าง” (Pou, 1992: 212)	ขก./	<i>tamṛriy, tamri</i> “ข้าง” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 261)
		ขป.	ต้รี <i>tāmri /damrəy/</i> “ข้าง”
พจน.	ดารี <i>tāmri /damri:/</i> “น. ข้าง, ใช้ว่า ดำไร หรือ ดมไร ก็มี”		
ภ.1	ดาร์ู <i>tāmṛū /damru:/</i> “งาม, น่ารัก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tamṛū</i> “ตกแต่ง, ทำให้ถูกต้อง, สวยงาม, แก้ไขให้ถูกต้อง” (Pou, 1992: 213)	ขก./	<i>tamrūv</i> “ทำให้ถูกต้อง” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 255)
		ขป.	ต้มฺรู <i>tamrūv /damrəw/</i> “ทำให้ ถูกต้อง”
พจน.	ดาร์ู <i>tāmṛū /damru:/</i> “1 (กลอน; แผลงมาจาก ตรู) ว. งาม, น่ารัก”		
ภ.1	ด่าเลิง <i>tāmleīn /damləŋ/</i> “ขึ้น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ต้เจฺยฺง <i>tāmleīn /damləŋ/</i> “ทำให้ ขึ้น, ทำให้สูงขึ้นกว่าเก่า”

พจน.	คำเล็ง <i>tāmleĩn</i> /damlɔːŋ/ “(แบบ; กลอน; แผลงมาจาก เถลิง) ก. ขึ้น, ทำให้เลื่องลือ, เขียนเป็น คำเลอง ก็มี”		
ภ.1	-	ภ.2	ตำแหน่ง <i>tāmhneen¹</i> /damnɛːŋ/ “ตำแหน่ง”
ขบ.	<i>tamneñ</i> “ผู้มีอำนาจ” (Pou, 1992: 211)	ขก./ ขป.	- ฉัโณถ <i>tamnaeñ</i> /damnaeŋ/ “ตำแหน่ง, หน้าที่, การจัด, การเตรียมการ, ผู้กระทำการ ขอบเขต”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ตำแหน่ง <i>tāmhneen¹</i> /tamnɛːŋ/ “ตำแหน่ง น. ที่อยู่; แห่งที่; หน้าที่ การงาน; ฐานะ”		
ภ.1	ดุง <i>tuc</i> /dùt/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดั่ง, ราวกะ”	ภ.2	ดุง <i>tuc</i> /dùt/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดั่ง, ราวกะ”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- คูธ <i>tuc</i> /douc/ “เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดั่ง, ราวกะ”
พจน.	ดุง <i>tuc</i> /dùt/ “ว. เหมือน, คล้าย, เช่น, เพียงดั่ง ราวกะ, บางทีในกลอนใช้ว่า ดวจ ก็มี”		
ภ.1	เต็จ <i>tec⁸</i> /dèt/ “ขาด”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tāc</i> “ตัด, ห่างออกไป” (Pou, 1992: 215)	ขก./ ขป.	- ฉาถ <i>tāc</i> /dac/ “ขาด, แยกจากกัน, ห่างไกลมาก”
พจน.	เต็จ <i>tec⁸</i> /dèt/ “ก. ขาด”		
ภ.1	เต็ด <i>te⁸</i> /dèt/ “ให้ขาดด้วยเล็บหรือนิ้ว”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tāc</i> “ตัด, ห่างออกไป” (Pou, 1992: 215)	ขก./ ขป.	- ฉาถ <i>tāc</i> /dac/ “ขาด, แยกจากกัน, ห่างไกลมาก”
พจน.	เต็ด <i>te⁸</i> /dèt/ “ก. ทำให้ขาดด้วยเล็บหรือนิ้ว ว. ทีเดียว, เป็นอันขาด”		

ภ.1	เดิม <i>teim /dɔ:m/</i> “แรก, ก่อน, เก่า ก่อน”	ภ.2	เดิม <i>teim /dɔ:m/</i> “ว. แรก, ก่อน, เก่า ก่อน”
ขบ.	<i>tem</i> “เดิม, ที่มา, ต้น” (Pou, 1992: 215)	ขก./ ขป.	- เดิม <i>toem /daəm/</i> “ต้น, ส่วนแรก, ส่วน ตั้งต้น, เริ่ม, ริเริ่ม, ตั้งต้น, หลัก, เริ่มต้น, แรกเริ่ม, ที่มา”
พจน.	เดิม <i>teim /dɔ:m/</i> “ว. แรก, ก่อน, เก่าก่อน”		
ภ.1	เดิร <i>teir /dɔ:n/</i> “ก้าวไปข้างหน้าหรือ ข้างหลัง”	ภ.2	เดิร <i>teir /dɔ:n/</i> “ก้าวไปข้างหน้าหรือข้าง หลัง”
ขบ.	<i>ter</i> “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป” (Pou, 1992: 220)	ขก./ ขป.	- เดิร <i>toer /daə/</i> “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อน ไป”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป เดิน <i>tein /dɔ:n/</i> “ก. ก้าวไปข้างหน้าหรือข้างหลังโดยสลับเท้าอย่าง ต่อเนื่องเพื่อให้ร่างกายเคลื่อนที่ไป”		
ภ.1	เดียง <i>tīeyñ /dian/</i> “รู้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tyañ</i> “รู้” (Pou, 1992: 227)	ขก./ ขป.	- เด็ง <i>tjñ /dɔŋ/</i> “รู้”
พจน.	เดียง <i>tīeyñ /dian/</i> “1 ก. รู้”		
ภ.1	เดียงสา <i>tīeyñsā /dian̄sǎ:/</i> “รู้ความ ควรและไม่ควร, อายุรุ่นกระเตาะ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tyañ</i> “รู้” (Pou, 1992: 227)	ขก./ ขป.	- เด็ง <i>tjñ /dɔŋ/</i> “รู้”
พจน.	เดียงสา <i>tīeyñsā /dian̄sǎ:/</i> “ว. รู้ภาษา, รู้ความ, รู้ผิดรู้ชอบตามปรกติสามัญ, (มักใช้ใน ความปฏิเสธ)”		
ภ.1	เดียรดาษ <i>tīeyrtās /diarǎʔdà:t/</i> “เกลื่อนกลาด, เกลื่อน, ดิ้นดาษ, ดาษ เดียร”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tās</i> “ขึง, ตึง, แผ่, ปู, กาง” (Pou,	ขก./	-

	1992: 216)	ขป.	เด็รตาด <i>teyr̥tās /deidah/</i> “เด็รตาด, แนนขันด, ดาดดิน, แผขยายไปทั่ว”
พจน.	เด็รตาด <i>teyr̥tās /diaràʔdà:t/</i> “ว. เกลื้อนกลาด, เกลื้อน, ดินดาด, ดาดเด็ร กี้ไซ้”		
ภ.1	โตม <i>tom /do:m/</i> “สูง”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	เต๋ย <i>tom /daom/</i> “สูง, สูงโปรง, ลีบลับ”
พจน.	โตม <i>tom /do:m/</i> “2 ว. สูง”		
ภ.1	โดย <i>toy /do:j/</i> [ด้วย, ตาม, ที่]	ภ.2	โดย <i>toy /do:j/</i> [ด้วย, ตาม, ที่]
ขป.	<i>toy</i> “ตาม (ไว.)” (Pou, 1992: 221)	ขก./	<i>toy</i> “โดย, ด้วย, ตาม” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 269)
		ขป.	เต๋ย <i>toy /daoy/</i> “ตาม”
พจน.	โดย <i>toy /do:j/</i> “2 บ. ด้วย, ตาม”		
ภ.1	โตร <i>tor /do:n/</i> “มีกลิ่นหอม”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ถิเต๋ย <i>bi̯tor /pidao/</i> “ที่มีกลิ่นหอม, กลิ่นหอม”
พจน.	โตร <i>tor /do:n/</i> “(กลอน) ก. หอม, มีกลิ่นหอมที่ฟุ้งไป” หมายเหตุ ดู บรรโตร <i>parrtor /bando:/</i> , พิโตร <i>bitor /phíʔdo:n/</i> , ไพโตร <i>baitor /phajdo:n/</i>		
ภ.1	ไต <i>tai /daj/</i> “มือ”	ภ.2	-
ขป.	<i>tai</i> “แขน, มือ” (Pou, 1992: 220)	ขก./	-
		ขป.	ไฉ <i>tai /day/</i> “มือ”
พจน.	ไต <i>tai /daj/</i> “น. มือ”		
ด			
ภ.1	ดกประหม่า <i>takprahmā^l /tòkpràʔmà:/</i> “เกิดความรู้สึกสะทกสะท้านพรันใจ”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	<p>ตกประหม่า <i>takprahmā</i>¹ /tòkprà?mà:/ “ก. เกิดความรู้สึกสะทกสะท้านพรั่นใจ” หมายเหตุ พบคำว่า ตักปรัชญา <i>tak'pramā</i> /taqpramaa/ ในพจนานุกรมเขมร และระบุว่า เกิดจาก คำว่า ตก <i>tak</i> /tòk/ “หล่น, ลง, ได้, ถึง” (คำไทย) และคำ ปรัชญา <i>pramā</i> /pramaa/ “ตกประหม่า, ตกใจกลัว, เสียขวัญ” (คำเขมร)” และไทยน่าจะยืมคำเขมรกลับมาทั้งคำ</p>		
ภ.1	ตรวจ <i>trvac</i> /truat/ “พิจารณาดู ความเรียบร้อย”	ภ.2	ตรวจ <i>trvac</i> /truat/ “พิจารณาดูความ เรียบร้อย”
ขบ.	<i>trvac</i> “ตรวจ, สำรวจ” (Pou, 1992: 233)	ขก./	-
		ขป.	ตรูต <i>truot</i> /truot/ “ตรวจ, สอบสวน, ควบคุม”
พจน.	<p>ตรวจ <i>trvac</i> /truat/ “ก. พิจารณาดูความเรียบร้อย, พิจารณาดูว่าถูกต้องหรือผิด ดีหรือร้าย เป็นต้น, พิจารณาหาสมุฏฐาน, สำรวจ”</p>		
ภ.1	ตรอง <i>trañ</i> /tro:ŋ/ “คิดทบทวน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>trañ</i> “กรอง” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 271)
		ขป.	กรอง <i>trañ</i> /traŋ/ “กรองด้วยเครื่อง กรอง, ร่อง”
พจน.	<p>ตรอง <i>trañ</i> /tro:ŋ/ “ก. คิดทบทวน”</p>		
ภ.1	ตรอม <i>tram</i> /tro:m/ “ระทมใจจน เหี่ยวแห้ง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>kram</i> “ซ้า, เจ็บปวด” (Pou, 1992: 115)	ขก./	<i>kram</i> “ซ้า, บอบซ้า, ตรอมใจ, เศร้า หมอง, ทุกข์ทรมาน, กังวล” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 171)
		ขป.	กรั <i>kram</i> /kram/ “ซ้า, บอบซ้า, ตรอมใจ, เศร้าหมอง, ทุกข์ทรมาน, กังวล”
พจน.	<p>- หมายเหตุ พบใช้เป็นคำประสม คือ ตรอมใจ <i>tram cai</i> /tro:m caj/, ตรอมตรม <i>tram tram</i> /tro:m trom/ “ระทมใจจนเหี่ยวแห้ง, กรอมใจ หรือ กรอมกรม กี่ว่า”</p>		

ภ.1	ตระกล <i>trahkal</i> /tràʔkon/ “งาม”	ภ.2	ตระกล <i>trahkal</i> /tràʔkon/ “งาม”
ขบ.	-	ขก./	<i>trakal</i> “สวย, ที่นำยีนดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 254)
		ขป.	ทรักล <i>trakal</i> /trakal/ “สวย, ที่นำยีนดี”
พจน.	ตระกล <i>trahkal</i> /tràʔkon/ “ว. มีมาก; งาม, เขียนเป็น ตรกล ก็มี”		
ภ.1	ตระกอง <i>trahkan</i> /tràʔkoŋ/ “กอด, เกี่ยวพัน”	ภ.2	ตระกอง <i>trahkan</i> /tràʔkoŋ/ “กอด, เกี่ยวพัน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทรักก <i>trakan</i> /trakaŋ/ “ตระกอง, จับรวมซ้อนขึ้น, หอบ, กอด”
พจน.	ตระกอง <i>trahkan</i> /tràʔkoŋ/ “ก. กอด, เกี่ยวพัน, กระกอง กี่ว่า”		
ภ.1	ตระการ <i>trahkar</i> /tràʔka:n/ “งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่างๆ”	ภ.2	ตระการ <i>trahkar</i> /tràʔka:n/ “งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่างๆ”
ขบ.	<i>trakal</i> “ที่สวยงามเลิศเลอ” (Pou, 1992: 228)	ขก./	<i>trakal</i> “ตระการ, ใหม่, แปลกดี” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 270)
		ขป.	ทรักล <i>trakal</i> /trakaal/ “แรกมี, เพิ่งเปลี่ยนใหม่, เพิ่งมีใหม่, แปลก, สวย, ทายาก, วิเศษ, ไม่เหมือนใคร, ไม่ธรรมดา, น่าพิศวง, ชอบกล”
พจน.	ตระการ <i>trahkar</i> /tràʔka:n/ “ว. งาม; ประหลาด, แปลก, หลากหลาย, มีต่างๆ”		
ภ.1	ตระขบ <i>trahkhap</i> /tràʔkhòp/ “ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทรักข <i>krakhup</i> /krakhop/ “ตะขบ <i>Flacourtia cataphracta</i> (Flacourtiaceae)”
พจน.	-		

หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ตะขบ *tahkhap* /tàʔkhòp/ “1 ชื่อไม้ต้นหลายชนิดในสกุล

Flacourtia Flacourtiaceae 2 ชื่อไม้ต้นชนิด *Muntingia calabura* L. Tiliaceae ต้นไม่มีหนาม ผลกลมเล็กกว่าตะขบไทย สุกสีม่วงแดง รสหวาน, ตะขบฝรั่งก็เรียก”

ภ.1	ตระซັก <i>trahjāk</i> /tràʔchák/ “เย็น, หนาว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>trajāk</i> “เย็น” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 263)
		ขป.	ត្រាក់ <i>trajāk</i> /tracəəq/ “เย็น”
พจน.	ตระซັก <i>trahjāk</i> /tràʔchák/ “ว. เย็น, หนาว, เขียนเป็น ตระซັก ก็มี”		
ภ.1	ตระดก <i>trahtak</i> /tràʔdòk/ “หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ត្រុក <i>ktuk</i> /kdok/ “ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ”
พจน.	ตระดก <i>trahtak</i> /tràʔdòk/ “(กลอน) ก. หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ, เขียนเป็น ตระดก ก็มี”		
ภ.1	ตระดกกันทวย <i>trahtak känduy</i> /tràʔdòk kanthuj/ “ชื่อช้าง ทุรลักษณ์ประเภทหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ ตระดกกันทวย <i>trahtak känduy</i> /tràʔdòk kanthuj/ “ชื่อช้างทุรลักษณ์พวกหนึ่ง หน้าพองบวม หางคดยาว จรดดิน” ภาษาเขมรปัจจุบัน កណ្តក់ <i>kaṅtak</i> /kandaq/ “นูน, ป่องตรงกลาง” กับ កន្ទុយ <i>kanduy</i> /kantuy/ “หาง”		
ภ.1	ตระดวด <i>trahtvat</i> /tràʔdùat/ [สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>traṭuoc</i> “สูงลิบ, ลอยลิบ, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 247)
		ขป.	ត្រដូច <i>traṭuoc</i> /traduəc/ “สูงลิบ, ลอย

			ลิป, ถึง(ที่หมาย), เหยียดออก”
พจน.	-		
ภ.1	ตระดาด <i>trahtāl</i> /tràʔda:n/ [เกิด, เกิดขึ้น]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ ไม่พบรูปที่สัมพันธ์กันกับ ตระดาด <i>trahtāl</i> /tràʔda:n/ ในภาษาเขมร คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ดาด <i>dal</i> /daal/ “ลาม, เกิดขึ้น” โดยการเติมพยางค์ <i>trah</i> เข้าไปในสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่าคำนี้ปรากฏคู่กับคำว่า ตระดก <i>trahtak</i> /tràʔdòk/ “(กลอน) ก. หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ” < ขป. ตุ๊ก <i>kuuk</i> /kdok/ “ตระหนก, ตกใจ, ใจหายวาบ” เสมอ		
ภ.1	ตระเต็จเว็จ <i>tratec⁸vec⁸</i> /tràʔdèt-wét/ [ชื่อนกชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทฺระเต็จเว็จ <i>trataevvic</i> /tradaewwic/ “นกต้อยตีวิด”
พจน.	-		
ภ.1	ตระเด็ร <i>trahteir</i> /tràʔdø:n/ [ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ ไม่พบรูปที่สัมพันธ์กับคำว่า ตระเด็ร <i>trahteir</i> /tràʔdø:n/ ในภาษาเขมร คำนี้น่าจะสร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ด้วยวิธีการเติมพยางค์ ตระ <i>trah</i> หน้าคำว่า เด็ร <i>teir</i> /dø:n/ “ก้าวไปข้างหน้าหรือข้างหลัง” < เด็ร <i>toer</i> /daə/ “ยกเท้าก้าวไป, เคลื่อนไป” โดยที่ความหมายของคำไม่แตกต่างจากรากศัพท์		
ภ.1	ตระบอ ก <i>trahpak</i> /tràʔbò:k/ [เปลือก (ตา) ใช้ในความหมายเปรียบเทียบ]	ภ.2	ตระบอ ก <i>trahpak</i> /tràʔbò:k/ “กลีบดอกไม้”

ขบ.	-	ขก./	<i>trapak</i> “กลีบ” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 281)
		ขป.	ត្រាប់ក់ <i>trapak'</i> /trabaq/ “กลีบ”
พจน.	ตระบอก <i>trahpak</i> /tràʔbò:k/ “(กลอน) น. ดอกไม้, กลีบดอกไม้”		
ภ.1	ตระบอง <i>trahpañ</i> /tràʔbo:ŋ/ “ตะบอง, กระจบอง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>tampon</i> / <i>tampvan</i> “ไม้เท้า” (Pou, 1992: 212)	ขก./	-
		ขป.	តំបង់ <i>tampan</i> /dambaen/ “ตะบอง”
พจน.	ตระบอง <i>trahpañ</i> /tràʔbo:ŋ/ “น. ตะบอง, กระจบอง กี่ว่า”		
ภ.1	ตระโถม <i>trahpom</i> /tràʔbo:m/ [อู้ม]	ภ.2	ตระโถม <i>trahpom</i> /tràʔbo:m/ [อู้ม]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	បម <i>pam</i> /baam/ “คำใช้กับ បី <i>pi</i> /bəy/ อู้ม”
พจน.	ตระโถม <i>trahpom</i> /tràʔbo:m/ “โลมเล้า, กอด”		
ภ.1	ตระแบง <i>trahpeen</i> /tràʔbe:ŋ/ “ผูกไขว้, ผูกบิด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ត្របែង <i>trapaen</i> /trabaen/ “ตะแบงผูกไขว้ด้วยไม้ชั้นชะเนาะ”
พจน.	ตระแบง <i>trahpeen</i> /tràʔbe:ŋ/ “2 ก. ผูกไขว้, ผูกบิด”		
	หมายเหตุ ดู ตะแบง <i>tapeen</i> /tàʔbe:ŋ/		
ภ.1	ตระพอง <i>trahpañ</i> /tràʔpho:ŋ/ [คั้นธนู]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ត្រពង់ <i>trabañ</i> /trapovŋ/ “คั้นธนู” (Daniel, 1985: 176)
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบคำว่า ตระพอง <i>trahpañ</i> /tràʔpho:ŋ/ มีความหมายว่า “น. ส่วนที่นูนเป็น		

ปุ่ม 2 ข้างหัวข้าง, กะพอง กระจพอง หรือ ตะพอง ก็ว่า” อย่างไรก็ตามความหมายของคำใน พจน. ไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์

ภ.1	ตระล่ง <i>trahlan'</i> /tràʔlôn/ [สว่าง เป็นดวงกลม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ត្រឡង់ <i>traluñ</i> /tralon/ “สว่างเป็นดวง กลม”
พจน.	-		
ภ.1	ตระลิ่ง <i>trahlän</i> /tràʔlan/ [(ร่าง) เล็กมาก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ในภาษาเขมรสมัยกลาง พบคำนี้ในบริบท ที่กล่าวถึงรูปร่างของสัตว์ Pou และ Jenner แปลคำ <i>tralāmñ</i> นี้ว่า “(ขนาด) เล็กมาก” คำว่า <i>ตระลิ่ง trahlän</i> /tràʔlan/ พบในบริบทที่กล่าวถึงสัตว์ จากความสัมพันธ์ทางรูปและบริบทที่พบ คำ จึงเห็นว่า <i>ตระลิ่ง trahlän</i> /tràʔlan/ มาจากคำต้นทางภาษาเขมรสมัยกลางว่า <i>tralāmñ</i>
พจน.	-		
ภ.1	ตระเลิศ <i>trahleis</i> /tràʔlô:t/ [เกิน, เหนือ, พ้น, สูงขึ้น]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		

หมายเหตุ ไม่พบรูปคำที่สัมพันธ์กับ *ตระเลิศ trahleis* /tràʔlô:t/ ในภาษาเขมร น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมร ด้วยวิธีการเติมพยางค์ *ตระ trah* หน้าคำว่า *เลิศ leis* /lô:t/ < *เฬ็ล loes* /lœh/ “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น” โดยที่ความหมายในบริบทเอื้อให้เข้าใจว่าคำนี้อาจมีความหมายว่า [เกิน, เหนือ, พ้น, สูงขึ้น]

ภ.1	ตระศักดิ์ <i>traḥsāk(ti) /tràʔsàk/</i> [แผ่ขยาย, ปกคลุม]	ภ.2	ตระศักดิ์ <i>traḥsāk(ti) /tràʔsàk/</i> [แผ่ขยาย, ปกคลุม]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทรุสาก <i>trasāk /trasaaq/</i> “แผ่ขยาย, ปกคลุม” (Guesdon, 1930: 716)
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู ตระลัก <i>traḥsāk /tràʔsàk/</i>			
ภ.1	ตระลัก <i>traḥsāk /tràʔsàk/</i> [แผ่ขยาย, ปกคลุม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทรุสาก <i>trasāk /trasaaq/</i> “แผ่ขยาย, ครอบคลุม” (Guesdon, 1930: 716)
พจน.	ตระลัก <i>traḥsāk /tràʔsàk/</i> “(กลอน) ว. งามสง่า; ไพเราะ”		
หมายเหตุ ดู ตระศักดิ์ <i>traḥsāk(ti) /tràʔsàk/</i>			
ภ.1	ตระสาย <i>traḥsāy /tràʔsà:j/</i> [ขยาย ออก, แดกกิ่งก้านสาขา]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทรุสาย <i>trasāy /trasaay/</i> “ขยาย ออก, แดกกิ่งก้านสาขา” ทรุสุมุทรุสาย <i>trasum trasāy /trasom trasaay/</i> “แผ่ออกเป็นพุ่ม ทรุสุมุทรุสาย, แนน, ดก”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู ทรุสาย <i>drasāy /tháʔráʔsà:j/</i> , ทรุสาย <i>drasāy¹ /tháʔráʔsà:j/</i>			
ภ.1	ตระหมั่น <i>traḥ hmän¹ /tràʔmàn/</i> [ขยัน, ทำหรือประพฤติบ่อยๆ อย่าง เป็นปรกติ, สม่ำเสมอ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ คำว่า ตระหมั่น <i>traḥ hmän¹ /tràʔmàn/</i> เป็นการสร้างคำจากรากศัพท์ หมั่น <i>hmän¹</i>			

/trà?màn/ โดยการเติม *ตระ* *trah* หน้าคำ โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย

ภ.1	<i>ตระหลบ</i> <i>trahhlap</i> /trà?lòp/ [กลับ, ตลบ, ฟุ้ง, อบอวล]	ภ.2	<i>ตระหลบ</i> <i>trahhlap</i> /trà?lòp/ [กลับ, ตลบ, ฟุ้ง, อบอวล]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตรจวบ <i>tralap</i> /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลบ”
พจน.	-		
ภ.1	<i>ตระหวน</i> <i>trahvan</i> /trà?hǔan/ “พัดหอบเอาไป, วนไปมา”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู <i>ตระหวล</i> <i>trahhval</i> /trà?hǔan/, <i>ทรหวล</i> <i>drahval</i> /thá?rá?hǔan/		
ภ.1	<i>ตระหวล</i> <i>trahhval</i> /trà?hǔan/ “พัดหอบเอาไป, วนไปมา”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	คำนี้น่าจะเป็นการเติมพยางค์หน้า <i>ตระ</i> <i>trah</i> ในคำรากศัพท์ <i>หวน</i> <i>hvan</i> /hǔan/ “เวียนกลับ”		
ดู	<i>ตระหวน</i> <i>trahhvan</i> /trà?hǔan/, <i>ทรหวล</i> <i>drahval</i> /thá?rá?hǔan/		
ภ.1	<i>ตระเหิร</i> <i>trahheir</i> /trà?hǎ:n/ [บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ]	ภ.2	
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	
พจน.	-		

หมายเหตุ 1 คำนี้สร้างจากรากศัพท์ภาษาเขมรว่า **เหิร** *hoer* /haə/ “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ” โดยวิธีการเติมพยางค์ *ตระ* *trah* /trà?/ หน้าคำ ทั้งนี้ ไม่ทำให้คำมีความหมายต่างไปจากรากศัพท์

2 ดู *ทรเหิร* *draheir* /thá?rá?hǎ:n/

ภ.1	ตระอร <i>trah-ar</i> /tràʔʔw:n/ “ยินดี, เบิกบานใจ, แซ่มซิ่น} ทำให้ชอบใจ; ประคับประคอง”	ภ.2	ตระอร <i>trah-ar</i> /tràʔʔw:n/ “ยินดี, เบิกบานใจ, แซ่มซิ่น} ทำให้ชอบใจ; ประคับประคอง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เทือกหม <i>treik-ar</i> /treikqaa/ “ยินดี, เบิกบานใจ, แซ่มซิ่น”
พจน.	ตระอร <i>trah-ar</i> /tràʔʔw:n/ “ก. ทำให้ชอบใจ; ประคับประคอง”		
ภ.1	ตระอาล <i>trah-āl</i> /tràʔʔa:n/ [มีความสุข, ยินดี, ปลาบปลื้ม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>tra-āl</i> “ตระอาล, สบาย, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 269)
		ขป.	เทือกหม <i>tra-āl</i> /traqaal/ “รื่นเริงอย่างสบายใจ, ไม่มีทุกข์โศก”
พจน.	ตระอาล <i>trah-āl</i> /tràʔʔa:n/ “(กลอน) ว. หัวใจไหว”		
ภ.1	ตระอุ <i>trah-u</i> /tràʔʔùʔ/ [รุ่มร้อน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เรอ <i>ra-os</i> /rəqoh/ “ความชุ่มชื้นของหัวใจ ความร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู กระอุ <i>krah-u</i> /kràʔʔùʔ/, ระอุ <i>rah-u</i> /ràʔʔùʔ/		
ภ.1	ตรับ <i>trăp</i> /tràp/ “ฟัง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>trăp</i> “ทำให้คิดพิจารณา, ติดตาม, เลียนแบบ” (Pou, 1992: 230)	ขก./	-
		ขป.	เทือกหม <i>trăp</i> /trap/ “เลียน, เอาแบบอย่าง, เชื้อฟัง”
พจน.	ตรับ <i>trăp</i> /tràp/ “ตรับฟัง ก. เอาใจใส่คอยฟังข่าวคราวทุกสิ่งหรือความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น, มักใช้เข้าคู่กับคำ สดับ เป็น สดับตรับฟัง”		
ภ.1	-	ภ.2	ตรัส <i>trăs</i> /trət/ “พูด (ราชา)”
ขบ.	<i>tras</i> /trăs “พูด” (Pou, 1992: 229)	ขก./	<i>tras, trass, trăs, trăs, trăs,</i>

			<i>trās, trāss</i> “ตรัส, พุด, ตรัสรู้” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 271)
		ขป.	เกล้า <i>trās' /trah/</i> “ตรัส, พุด, ตรัสรู้”
พจน.	ตรัส <i>trās /trət/</i> “(ราชา) ก. พุด ว. แจ้ง, สว่าง, ชัดเจน”		
ภ.1	ตรา <i>trā /tra:/</i> “ประทับเป็นสำคัญ”	ภ.2	ตรา <i>trā /tra:/</i> “ประทับเป็นสำคัญ”
ขป.	<i>tarā</i> “ลัญจกร, ดวงตรา, ตราที่ใช้ประทับ” (Pou, 1992: 214)	ขก./	<i>trā</i> “จด, จำ, ตรา” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 271)
		ขป.	เกล้า <i>trā /traa/</i> “ตรา, หมายถึง, หมายเหตุ, ลายลักษณ์อักษร, ดวงตรา ประทับตรา, หมายถึง, ประกาศ”
พจน.	ตรา <i>trā /tra:/</i> “น. เครื่องหมายทำเป็นรูปต่างๆ มีลวดลายประดับ สำหรับประทับเป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลหรือองค์กรเป็นต้น ก. ประทับเป็นสำคัญ; กำหนดไว้, จดจำไว้; ตั้งไว้”		
ภ.1	ตรี <i>tri /tri?/</i> “คิด, ตรีกตรอง”	ภ.2	ตรี <i>tri /tri?/</i> “คิด, ตรีกตรอง”
ขป.	<i>treh /tareh</i> “คิด, ตรีกตรอง” (Pou, 1992: 232)	ขก./	<i>triḥ</i> “คิด, ตรีกตรอง, พิเคราะห์” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 166)
		ขป.	เกล้า <i>triḥ /treh/</i> “คิด, ตรีกตรอง, พิเคราะห์”
พจน.	ตรี <i>tri /tri?/</i> “1 ก. คิด, ตรีกตรอง”		
ภ.1	ตรึง <i>triṅ /truŋ/</i> “ทำให้อยู่กับที่, ทำให้อยู่คงที่, ติดอยู่”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	เกล้า <i>triṅ /truŋ/</i> “ติด, ตรึง”
พจน.	ตรึง <i>triṅ /truŋ/</i> “ก. ทำให้อยู่กับที่, ทำให้อยู่คงที่, ติดอยู่”		
ภ.1	ตรุม <i>trum /trum/</i> [ชื่อหอยชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	เกล้า <i>gram /krum/</i> “ชื่อหอยชนิดหนึ่ง”
พจน.	-		

ภ.1	ตฺร <i>trū</i> /tru:/ “งาม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>trū</i> “ถูกต้อง, ต้อง, สัมผัส” (Pou, 1992: 232)	ขก./	<i>tru, truh, trūv</i> “ถูก, ต้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 272)
		ขป.	ทฺร <i>trūv</i> /trəw/ “ต้อง, ถูก, ถูกต้อง, งาม”
พจน.	ตฺร <i>trū</i> /tru:/ “1 ว. งาม”		
ภ.1	ตฤบ <i>trp</i> /trīp/ “ดูด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	ทฺริบ <i>trip</i> /trəp/ “ดูด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 279)
		ขป.	ทฺริบ <i>trip</i> /trəp/ “2 ดูด ลิ้มกิน”
พจน.	ตฤบ <i>trp</i> /trīp/ “(แบบ) ก. อิมเอม, เสพ”		
ภ.1	ตลป <i>tlap</i> /tə?lòp/ “ฟุ้งไป, กระจายไป”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>tralap'</i> “กลับ, พลิก, ตลป” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 139)
		ขป.	ทฺรลป <i>tralap'</i> /tralap/ “กลับ, พลิก, ตลป”
พจน.	ตลป <i>tlap</i> /tə?lòp/ “ก. ยกกลับ, หกกลับ; ฟุ้งไป, กระจายไป”		
ภ.1	ตแบง <i>tapeen</i> /tə?bɛ:ŋ/ [ตะแบง ผูกไข้วด้วยไม้ขันชะเนาะ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ทฺรไษง <i>trapaen</i> /trabaen/ “ตะแบง ผูกไข้วด้วยไม้ขันชะเนาะ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ตระแบง <i>trahpeen</i> /trə?bɛ:ŋ/		
ภ.1	ตะเพียน <i>tə?biɛyn</i> /tə?phian/ “ชื่อปลาชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>chbin</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวแบนๆ มี เกล็ดโตๆ <i>Puntius</i> sp”

		ขป.	(อุไรศรี วรชะริน, 2553: 278) ฉิบ <i>chbin /cpin/</i> “ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัว แบนๆ มีเกล็ดโตๆ <i>Puntius sp</i> ”
พจน.	ตะเพียน <i>təḥbīeyn /təḥʔphan/</i> “น. ชื่อปลาน้ำจืดขนาดเล็กถึงขนาดกลางหลายชนิด ใน วงศ์ <i>Cyprinidae</i> ลำตัวแบนข้าง มีทั้งลำตัวสั้นกว้าง และลำตัวเรียวยาว เกล็ดมีสีขาวเงิน หรือเหลืองทอง ขอบเรียบ มักมีหนวดสั้น 2-4 เส้น หนวดยาวได้ถึง 40 เซนติเมตร”		
ภ.1	ตั้งวาย <i>təḥvāy /taḥwa:j/</i> “ของ ถวย”	ภ.2	-
ขป.	<i>taḥvāy</i> “การให้, เครื่องบรรณาการ” (Pou, 1992: 207)	ขก./ ขป.	- ตั้งวาย <i>təḥvāy /daḥwaay/</i> “ของถวย, ให้, ถวย”
พจน.	ตั้งวาย <i>təḥvāy /taḥwa:j/</i> “(กลอน) ก. ให้, ถวย น. ของถวย บางที่เขียนเป็นตงวาย ก็ มี”		
ภ.1	-	ภ.2	ตั้ง <i>təḥn² /təḥ/</i> “ชูตัว, ชูตัวหรือทำให้ทรง ตัวในลักษณะที่ไม่ไขว่หรือล้ม; ทรง, ดำรง; ทำให้มีขึ้น, สร้างให้มีขึ้น”
ขป.		ขก./ ขป.	- ถ้าง <i>təḥn² /taḥ/</i> “วาง, ตั้ง”
พจน.	ตั้ง <i>təḥn² /təḥ/</i> “ก. ชูตัว, ชูตัวหรือทำให้ทรงตัวในลักษณะที่ไม่ไขว่หรือล้ม; ทรง, ดำรง; ทำให้มีขึ้น, สร้างให้มีขึ้น; ยกฐานะให้สูงขึ้น; กำหนด; วาง; เริ่ม, เริ่มมี”		
ภ.1	ดาว <i>tāv /ta:w/</i> “ดาบ, มีดยาว”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	- ดาว <i>tāv /daaw/</i> “ดาบ, มีดยาว”
พจน.	ดาว <i>tāv /ta:w/</i> “ดาว 1 (โบ) น. ดาบ, มีดยาว”		
ภ.1	ตำนาน <i>tāmnān /tamna:n/</i> [เล่า เรื่อง, เรื่องเล่า]	ภ.2	ตำนาน <i>tāmnān /tamna:n/</i> [เล่าเรื่อง, เรื่องเล่า]
ขป.	-	ขก./ ขป.	<i>tāmnāl</i> “เล่าเรื่อง” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 200) ตัมณาล <i>tāmnāl /damnaal/</i> “เล่า

			เรื่อง”
พจน.	ตำนาน <i>tāṃnān</i> /tamna:n/ “น. เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของสถานที่ บุคคล หรือพิธีกรรม เป็นต้น, เรื่องราวมนานที่เล่าสืบๆ มา; เรียกพระปริตรบทหนึ่งๆ ว่า ตำนานใน คำว่า เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน”		
ภ.1	ตำบล <i>tāmpal</i> /tambon/ [ย่าน, ถิ่น]	ภ.2	ตำบล <i>tāmpal</i> /tambon/ [ย่าน, ถิ่น]
خب.	<i>tampal</i> / <i>tampol</i> “หมู่บ้าน, ย่าน” (Pou, 1992: 211-212)	ขก./	-
		خب.	ตั้ง <i>tāmpān'</i> /tamban/ “ตำบล”
พจน.	ตำบล <i>tāmpal</i> /tambon/ “(กฎ) น. ท้องที่ที่รวมหมู่บ้านหลายหมู่บ้านประมาณยี่สิบหมู่บ้านเข้าด้วยกัน และจะมีประกาศจัดตั้งเป็นตำบลมีกำนันเป็นหัวหน้าปกครอง” หมายเหตุ ตำบล <i>tāmpal</i> /tambon/ พบในภาษา Bahnar ว่า <i>topól</i> มีความหมายว่า “ฝูง, หมู่, กลุ่ม” (Lewitz, 1967b: 295)		
ภ.1	-	ภ.2	ตำแหน่ง <i>tāṃhneēn'</i> /tamnè:ŋ/ [ที่, แห่ง]
خب.	<i>tamneēn</i> “ผู้มีอำนาจ, ฝ่ายบริหาร, อำนาจในการสั่งการ” (Pou, 1992: 211)	ขก./	<i>tamnaēn</i> “ตำแหน่ง, หน้าที่, การจัด, การเตรียมการ, ผู้กระทำการ, ขอบเขต” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 181)
		خب.	ตั้ง <i>tamnaēn</i> /damnaen/ “ตำแหน่ง, หน้าที่, การจัด, การเตรียมการ, ผู้กระทำการ, ขอบเขต”
พจน.	ตำแหน่ง <i>tāṃhneēn'</i> /tamnè:ŋ/ “น. ที่อยู่”		
ภ.1	เตร <i>tre'</i> /trè:/ “เดินไปเดินมา”	ภ.2	-
خب.	-	ขก./	-
		خب.	ทร <i>trac'</i> /trac/ “เตร็จเตร” เดิมเขียนว่า ทร <i>trec</i> แต่ยังคงออกเสียงว่า /trac/
พจน.	เตร <i>tre'</i> /trè:/ “ก. เดินไปเดินมา, เดินเที่ยว”		
ภ.1	เตรียบ <i>triēyp</i> /triap/ [เป็นแถวเป็นแนว]	ภ.2	-
خب.	-	ขก./	-

		ขป.	ทฺรฺยบ <i>triəp</i> /triap/ “เป็นแถวเป็นแนว”
พจน.	เตรียบ <i>triəp</i> /triap/ “(กลอน) ก. เทียบ; จัดไว้เสร็จ, จัดไว้พร้อม”		
ภ.1	เตรียม <i>triəym</i> /triam/ “จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือทำไว้ล่วงหน้า”	ภ.2	เตรียม <i>triəym</i> /triam/ “จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือทำไว้ล่วงหน้า”
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ทฺรฺยบ <i>triəm</i> /triəm/ “รอกคอย, เตรียม”
พจน.	เตรียม <i>triəym</i> /triam/ “ก. จัดแจงไว้ให้เรียบร้อย, จัดหรือทำไว้ล่วงหน้า”		
ภ.1	-	ภ.2	เต้า <i>tau²</i> /tâw/ “ไป, มา”
ขป.	<i>dau</i> / <i>dov</i> “ไป” (Pou, 1992: 258)	ขก./	<i>dau, dauv, do, dov</i> “ไป” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 78)
		ขป.	เต้า <i>dau</i> /tiw/ “ไป”
พจน.	เต้า <i>tau²</i> /tâw/ “3 ก. ไป, มา” หมายเหตุ ดู ท้าว <i>dāv¹</i> /thâ:w/, เทา <i>dau</i> /thaw/		
ภ.1	โต <i>to</i> /to:/ “สิ่งโต”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	เต้า <i>tau</i> /tao/ “สิ่งโต”
พจน.	โต <i>to</i> /to:/ “1 (โบ) น. สิ่งโต”		
ภ.1	โตรด <i>trot</i> /trò:t/ “เปลี่ยว, คะนอง”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ทฺรฺยบ <i>tros</i> /traoh/ “ขึ้นเปลี่ยว, เกเร, ไม่เชื่อฟัง, เพศผู้, แกร่ง, บึกบึน”
พจน.	โตรด <i>trot</i> /trò:t/ “(โบ) ก. โดดเดี่ยว; เปลี่ยว, คะนอง, โกรด ก็ใช้” หมายเหตุ ดู โตรษ <i>troṣ</i> /trò:t/		
ภ.1	โตรษ <i>troṣ</i> /trò:t/ “โดดเดี่ยว; เปลี่ยว, คะนอง”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ทฺรฺยบ <i>tros</i> /traoh/ “ขึ้นเปลี่ยว, เกเร, ไม่เชื่อฟัง, เพศผู้, แกร่ง, บึกบึน”

พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู โตรด <i>trot</i> /trò:t/		
ถ			
ภ.1	ถกถ <i>thkal</i> /thàʔkon/ [วาง, ตั่ง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>thkval</i> “ยกขึ้น , ทรงพลัง , สูงส่ง , ลักการะ, เนิน” (Pou, 1992: 238)	ขก./	<i>thkal</i> “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 255)
		ขป.	ผู้ถ <i>thkal</i> /tkal/ “หนุนหรือตั้งให้สูงขึ้น (เพื่อแสดงความเคารพ)”
พจน.	ถกถ <i>thkal</i> /thàʔkon/ “(กลอน) ก. ก่อสร้าง, ตั่ง, ตั่งขึ้น, ตั่งไว้; งาม, ใช้แผลงเป็น คำกลกก็มี”		
ภ.1	ถคิง <i>thgin</i> /thàʔkhung/ [รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ผู้ถ <i>thkoen</i> /tkaeng/ “รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์”
พจน.	-		
ภ.1	ถนอม <i>thnam</i> /thàʔnám/ “คอยระวังประดับประคองไว้ให้ดี, ใช้อย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้เสียหรือหมดเร็ว, เก็บไว้อย่างดี”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>thnam</i> “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 203)
		ขป.	ผู้ถ <i>thnam</i> /tnaam/ “ถนอม, ทะนุถนอม, ดูแลรักษา, ประจบ, เยินยอ, ความห่วงใย, รักใคร่”
พจน.	ถนอม <i>thnam</i> /thàʔnám/ “ก. คอยระวังประดับประคองไว้ให้ดี, ใช้อย่างระมัดระวัง		

เพื่อไม่ให้เสียหรือหมดเร็ว, เก็บไว้อย่างดี, สอนม กี่ว่า”

ภ.1	-	ภ.2	ถมอ <i>thmɑ</i> /thàʔmɔ:/ “หิน”
ขบ.	<i>tmo</i> / <i>thmo</i> “หิน” (Pou, 1992: 227)	ขก./	<i>thmah</i> , <i>thma</i> “หิน” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266)
		ขป.	ตุ <i>thma</i> /tmaɑ/ “หิน”
พจน.	ถมอ <i>thmɑ</i> /thàʔmɔ:/ “น. หิน”		
ภ.1	ถเมินเชิง <i>thamein jein</i> /thàʔmɔ:n chə:ŋ/ “พลเดินเท้า”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เซ็งเจ็ง <i>thmoer joen</i> /tmaɔ cəŋ/ “ทหารราบ”
พจน.	ถเมินเชิง <i>thamein jein</i> /thàʔmɔ:n chə:ŋ/ “พลเดินเท้า”		
ภ.1	ถวาย <i>thvāy</i> /thàʔwǎ:j/ “ให้, มอบให้ (ราชา)”	ภ.2	ถวาย <i>thvāy</i> /thàʔwǎ:j/ “ให้, มอบให้ (ราชา)”
ขบ.	<i>tvāy</i> / <i>thvāy</i> / <i>thvai</i> “มอบ, ให้” (Pou, 1992: 234)	ขก./	<i>thvāy</i> “ถวาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 267)
		ขป.	ถวาย <i>thvāy</i> /twaay/ “มอบ, ให้”
พจน.	ถวาย <i>thvāy</i> /thàʔwǎ:j/ “ก. ให้, มอบให้; ให้ดู, ให้ชม; (ราชา) ให้, มอบให้, (ใช้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหลวงมาจนถึงหม่อมเจ้า), ให้สิ่งที่เป็นนามธรรมแก่พระมหากษัตริย์และเจ้านาย”		
ภ.1	ถกิง <i>thkein</i> /thàʔkə:ŋ/ “สูงศักดิ์, รุ่งเรือง, กึกก้อง, ลือลั่น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>thkoeñ</i> “ถกิง, รุ่งเรือง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266)
		ขป.	เซ็ง <i>thkoeñ</i> /tkaŋ/ “รุ่งเรือง, เลื่องลือ, สูงศักดิ์, มีผู้เคารพนับถือ”
พจน.	ถกิง <i>thkein</i> /thàʔkə:ŋ/ “ว. สูงศักดิ์, รุ่งเรือง, กึกก้อง, ลือลั่น, ใช้แผลงเป็น คำกึ่ง ก็มี”		
ภ.1	ถลิ่ง <i>thlein</i> /thàʔlɔ:ŋ/ “ขึ้น”	ภ.2	ถลิ่ง <i>thlein</i> /thàʔlɔ:ŋ/ “ขึ้น”

ขบ.	<i>tlen / thlen</i> “ปิ่น, การคารวะ, พิธีการ แสดงการคารวะ” (Pou, 1992: 234)	ขก./	<i>thloen</i> “เถลิง, ขึ้น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 266)
		ขป.	เฉียง <i>thloen / tlaen</i> / “คนฮึกเหิม, ก้าวร้าว, ทะลึ่งตึงตัง, เถลิง, ขึ้น”
พจน.	เถลิง <i>thlein / thà?lǎi:ŋ</i> / “ก. ขึ้น ว. ขึ้นหนุ่ม, ขึ้นเปลี่ยว”		
ภ.1	แถลง <i>thleen / thà?lǎi:ŋ</i> / “บอก, เล่า, อธิบาย”	ภ.2	แถลง <i>thleen / thà?lǎi:ŋ</i> / “บอก, เล่า, อธิบาย”
ขบ.	-	ขก./	<i>thlaen</i> “แถลง, กล่าว” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 266)
		ขป.	เฒ่า <i>thlaen / tlaen</i> / “แถลง, พูด อธิบายต่อกันยืดยาว, แสดงความคิด หรือความรู้ลึกออกมา”
พจน.	แถลง <i>thleen / thà?lǎi:ŋ</i> / “ก. บอก, เล่า, อธิบาย หรือแจ้งให้ทราบเป็นทางการ”		
ท			
ภ.1	ทัง <i>dnān / thá?ŋan</i> / “ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่”	ภ.2	-
ขบ.	<i>dnān</i> “หนัก, ที่มีขนาดใหญ่” (Pou, 1992: 258)	ขก./	-
		ขป.	ตึง <i>dhnan' / tñon</i> / “หนัก”
พจน.	ทัง <i>dnān / thá?ŋan</i> / “ทัง, ทะงัน (กลอน) ว. ตระหง่าน, กว้างใหญ่, สูงใหญ่”		
ภ.1	ทนาย <i>dnāy / thá?na:j</i> / “ผู้รับใช้, ผู้แทนนาย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>dnāy</i> “ผู้ถือ, ผู้รับภาระ, ผู้รับผิดชอบ” (Pou, 1992: 258)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ทนาย <i>dnāy / thá?na:j</i> / “น. ผู้รับใช้, ผู้แทนนาย, (ใช้แก่ผู้มีอำนาจ)” หมายเหตุ ในภาษาเขมรปัจจุบันพบรูป ธานาย <i>thānāy / thaanaay</i> / “ผู้รับใช้, ผู้แทนนาย” (Antelme, 1996: 77)		
ภ.1	ทบ <i>dap / thóp</i> / [กั้น, กั้น, ขวาง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>dap</i> “ทบ, กั้น, รั้ง, ขวาง” (Pou,	ขก./	-

	1992: 245)	ขป.	จับ <i>dap' /tup/</i> “กั้น, กั้น”
พจน.	ทบ <i>dap /thóp/</i> “2 (กลอน) ก. กระทบ, ทบท่าว, ก. ทรดลง, ล้มลง”		
ภ.1	ทบทน <i>dapdan /thópthon/</i> [ต้านทาน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	จับจล <i>dap'dal' /tuptǎel/</i> “ค้ำจุน, พยุพยุ่ง”
พจน.	-		
ภ.1	ทบทัน <i>dapdǎn /thópthan/</i> [ต้านทาน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	จับจล <i>dap'dal' /tuptǎel/</i> “ค้ำจุน, พยุพยุ่ง”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	ทม <i>dam /thom/</i> [ใหญ่]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ธัม <i>dham /thom/</i> “ใหญ่”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ธม <i>dham /thom/</i> “ว. ใหญ่, หลวง”		
ภ.1	ทมพลุก <i>dambuk /thomphlúk/</i> “ชื่อช้างตุรลักษณ์ประเภทหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ ทมพลุก <i>dambuk /thomphlúk/</i> “ชื่อช้างตุรลักษณ์พวกหนึ่ง งามใหญ่ปลายแหลม ร้าวแตกถึงไส้ตั้งแต่ต้นจนปลาย” สร้างจากคำภาษาเขมร ธัม <i>dham /thom/</i> “ใหญ่” ฐก <i>bhluk /pluk/</i> “งาช้าง”		
ภ.1	ทรง <i>drañ /soŋ/</i> “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้”	ภ.2	ทรง <i>drañ /soŋ/</i> “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้”

ขบ.	<i>drañ</i> “จับไว้, ถือ, สนับสนุน” (Pou, 1992: 260)	ขก./	<i>drañ'</i> “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 88 - 89)
		ขป.	๑๕ <i>drañ'</i> /trũəŋ/ “ทรง, ทรงไว้, ดำรงไว้, ถือไว้”
พจน.	ทรง <i>drañ</i> /soŋ/ “น. รูปร่าง, แบบ ก. ตั้งอยู่ได้; จำ; รองรับ; มี; คงอยู่; ในราชาศัพท์มีความหมายว่า ชี หรือ ถือ เป็นต้น หมายเหตุ ในสมุทโฆษคำฉันท์ทั้งส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยาและส่วนที่แต่งสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่ามีการใช้ ทรง <i>drañ</i> /soŋ/ ในความหมายว่า “ถือ” กับบุคคลสามัญชนด้วย		
ภ.1	ทรงนาง <i>dranañ</i> /tho:rã?noŋ/ [อี๊กเหิม, ร้าย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๑๖ <i>dranañ'</i> /trɔnũəŋ/ “อี๊กเหิม, ร้าย, ทะนง”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ๑๗ <i>drañnañ</i> /tho:rã?noŋ/ “(กลอน) ก. ทะนง”		
ภ.1	ทรงแมง <i>drameeñ</i> /tho:rã?me:ŋ/ [ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๑๘ <i>drameeñ</i> /trɔme:ŋ/ “ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลูกกินได้ มักใช้ทำฟืน”
พจน.	-		
ภ.1	ทรงล่อง <i>dralañ¹</i> /tho:rã?lɔ:ŋ/ [สูงลิบ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	๑๙ <i>sralũñ</i> /sralouŋ/ “สูงลิบ”
พจน.	-		
ภ.1	ทรงวง <i>drvañ</i> /suaŋ/ “อก, ใจ”	ภ.2	ทรงวง <i>drvañ</i> /suaŋ/ “อก, ใจ”
ขบ.	<i>drvañ</i> “อก” (Pou, 1992: 261)	ขก./	-
		ขป.	๒๐ <i>drũñ</i> /truuŋ/ “อก”

พจน. **ทรวง** *drvañ /suaŋ/* “น. ออก, ใจ, มักใช้เข้าคู่กับคำ ออก เป็น ทรวงอก”

หมายเหตุ ดู **เทพทรวง** *dedrvañ /the:suaŋ/*

ภ.1	ทรสาย <i>drasāy /tháʔráʔsǎ:j/</i> “พุ่มไม้”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ทฺรสุมทฺรสาย <i>trasuṃ trasāy /trasom trasaay/</i> “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แน่น, ดก</i> ”
พจน.	ทรสาย <i>drasāy /tháʔráʔsǎ:j/</i> “(กลอน) น. พุ่มไม้ ว. สยาย, รุ่งรัง, ใช้เข้าคู่กับคำ ทฺรสุม เป็น ทรสายทฺรสุม ก็มี”		
	หมายเหตุ ดู ตฺรสาย <i>trahsāy /tràʔsǎ:j/</i> , ทฺรสาย <i>drasāy¹ /tháʔráʔsǎ:j/</i>		
ภ.1	ทฺรสาย <i>drasāy¹ /tháʔráʔsǎ:j/</i> [สยายออก (ใช้ในความหมายเปรียบว่า เห็นจามรีส่ายหางเหมือนนางสยายผม)]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ทฺรสาย <i>trasāy /trasaay/</i> “ขยายออก, แดกกิ่งก้านสาขา” ทฺรสุมทฺรสาย <i>trasuṃ trasāy /trasom trasaay/</i> “แผ่ออกเป็นพุ่ม ทฺรสุมทฺรสาย, <i>แน่น, ดก</i> ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ตฺรสาย <i>trahsāy /tràʔsǎ:j/</i> , ทฺรสาย <i>drasāy /tháʔráʔsǎ:j/</i>		
ภ.1	ทฺรสุม <i>drasum /tháʔráʔsǎm/</i> “เป็นกลุ่ม, เป็นพุ่ม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>drasum</i> “หนาทึบ, ปกคลุมไปด้วยใบ” (Pou, 1992: 261)	ขก./ ขป.	<i>trasuṃtrasāy</i> “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, <i>แน่น, ดก</i> ” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 280) ทฺรสุม <i>trasuṃ /trasom/</i> “ที่รวมกัน, กลมมนงาม” มักใช้ว่า ทฺรสุมทฺรสาย <i>trasuṃ trasāy /trasom trasaay/</i>

			“(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ดก”
พจน.	ทรสูม <i>drasum</i> /tháʔráʔsǔm/ “(กลอน) ว. ซึ่งสูมกัน, เป็นกลุ่ม, เป็นพุ่ม, เป็นช่อ ใช้เข้าคู่กับคำ ทรสาย <i>drasāy</i> /tháʔráʔsǎ:j/ เป็น ทรสูมทรสาย <i>drasum drasāy</i> /tháʔráʔsǔm tháʔráʔsǎ:j/ ก็มี”		
ภ.1	ทรสูมทรสาย <i>drasum drasāy</i> /tho:ráʔsǔm tho:ráʔsǎ:j/ “(ร่มไม้)แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ดก”	ภ.2	-
خب.		خك./ <i>trasumtrasāy</i> “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ดก” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 280) خپ. ทรสูม ทรสาย <i>trasum trasāy</i> /trasom trasaay/ “(ร่มไม้) แผ่เป็นบริเวณกลม, แฉ่น, ดก”	
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ทรสูม <i>drasum</i> /tháʔráʔsǔm/ “(กลอน) ว. ซึ่งสูมกัน, เป็นกลุ่ม, เป็นพุ่ม, เป็นช่อ” และพบรูป ทรสาย <i>drasāy</i> /tháʔráʔsǎ:j/ “(กลอน) น. พุ่มไม้ ว. สยาย, รุ่งรัง”		
ภ.1	ทรหวง <i>drahvañ</i> /tháʔráʔhǔaŋ/ [หวง]	ภ.2	-
خب.	-	خك./ - خپ. -	
พจน.	- หมายเหตุ ไม่พบคำว่า ทรหวง <i>drahvañ</i> /tháʔráʔhǔaŋ/ ใน พจน. คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า หวง <i>hvañ</i> /hǔaŋ/ โดยมีการเติมพยางค์ ทร- <i>dra-</i> /tho:ráʔ/ เข้าไปข้างหน้า		
ภ.1	ทรหวล <i>drahval</i> /tháʔráʔhǔan/ “พัดหอบเอาไป, วนไปมา”	ภ.2	-
خب.	-	خك./ - خپ. -	
พจน.	ทรหวล <i>drahval</i> /tháʔráʔhǔan/ “(กลอน) ว. พัดหอบเอาไป, วนไปมา” หมายเหตุ ดู ตระหววน <i>trahhvan</i> /tràʔhǔan/, ตระหวล <i>trahhval</i> /tràʔhǔan/		

ภ.1	ทรหิ่ง <i>drahṅ</i> /tháʔráʔhǔŋ/ “เสียง เอ็ดอิ่ง, อ้ออิ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จฺรบั้ง <i>drahṅ</i> /trohṅ/ “อ้ออิ่ง, เซ็งแซ่, หุหนวก, หุ้อ”
พจน.	ทรหิ่ง <i>drahṅ</i> /tháʔráʔhǔŋ/ “(กลอน) ว. นาน; เสียงเอ็ดอิ่ง”		
ภ.1	ทรหิ่ง <i>drahṅ</i> /tháʔráʔhǔŋ/ [หิ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบเฉพาะ ทรหิ่ง <i>drahṅ</i> /tháʔráʔhǔŋ/ ที่มีความหมายว่า “(กลอน) ว. นาน; เสียงเอ็ดอิ่ง” อย่างไรก็ตาม พบ ทรหิ่ง <i>drahṅ</i> /tháʔráʔhǔŋ/ คู่กับคำว่า ทรหวง <i>drahṅ</i> <i>drahvān</i> /tháʔráʔhǔŋ/ ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า หิ่งหวง <i>hṅ hvān</i> /hǔŋ hǔŋ/ “หวงแหนทางซู้สาว” จึงเป็นไปได้ว่า ทรหิ่งทรหวง <i>drahṅ drahvān</i> /tháʔráʔhǔŋ/ จะสร้างขึ้น จากการเติมพยางค์ ทร- <i>dra-</i> /tháʔráʔ/ ข้างหน้า หิ่งหวง <i>hṅ hvān</i> /hǔŋ hǔŋ/		
ภ.1	ทรหู่ <i>drahū</i> ¹ /tháʔráʔhu:/ [ร้องไห้ โฮ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จฺรเหา <i>draho</i> /trohoo/ “โฮ ใช้ จฺรเหายั <i>draho yam</i> /trohoo yum/ ร้องไห้โฮ”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ทรหู่ <i>drahū</i> /tháʔráʔhū:/, ทรฮู่ <i>drahū</i> /tháʔráʔhu:/ “ดิ้นรน อยากรู้, ร้องดัง”		
ภ.1	ทรเหิร <i>draheir</i> /tháʔráʔhǎ:n/[บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		

หมายเหตุ ในสมุทรรโฆษคำฉันท์ **ทรเทียร** *draheir* /thá?rá?hǎ:n/ เป็นคำที่สร้างขึ้นจากคำยืมภาษาเขมรว่า **เขียร** *hoer* /hae/ “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ” โดยการเพิ่มรูป **ทร-** *dra-* ข้างหน้า คำ ดู **ตระเทียร** *traḥheir* /trà?hǎ:n/

ภ.1	-	ภ.2	ทรโหย <i>drahoy</i> /thá?rá?hǎ:j/ “โหย, คร่ำครวญ”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ตัญเวย <i>ṭanhoy</i> /danḥaoy/ “ตะโกน โหวกๆ จากที่ไกลๆ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู กรโหย <i>karrhoy</i> /kanhǎ:j/, กันโหย <i>kānhoy</i> /kanhǎ:j/, กระโหย <i>grahoy</i> /khrá?hǎ:j/, โหย <i>hoy</i> /hǎ:j/		
ภ.1	ทรอุก <i>dra-uk</i> /thá?rá?ʔùk/ [ชื่อปลาชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ตุ๊ก <i>k-uk</i> /kqok/ “ปลาอุก, ลูกกบหรือคางคกซึ่งยังมีหางอยู่”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู อุก <i>uk</i> /ʔùk/		
ภ.1	ทรโอน <i>dra-on</i> /thá?rá?ʔo:n/ [ปลาเนื้ออ่อน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ทรเณส <i>dra-on</i> /traqaon/ “ปลาเนื้ออ่อน”
พจน.	-		
ภ.1	ทรอทร <i>draḍar</i> /thá?rɔ:thɔ:n/ [ชอ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		
	หมายเหตุ ในคำต้นทางภาษาเขมร พบเพียงรูป เฐ <i>dra</i> /trɔɔ/ “ชอ”		

ภ.1	ทราบ <i>drāp /sâ:p/</i> “รู้”	ภ.2	ทราบ <i>drāp /sâ:p/</i> “รู้”
ขบ.	-	ขก./	<i>jrāp</i> “รู้” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 166)
		ขป.	ฎาษ <i>jrāp /criəp/</i> “รู้”
พจน.	ทราบ <i>drāp /sâ:p/</i> “ก. รู้ (ใช้ในความสุภาพ)”		
ภ.1	ทราย <i>drāy /sa:j/</i> “ชื่อสัตว์ป่า ประเภทกวาง เนื้อทราย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>drāy</i> “เนื้อทราย” (Pou, 1992: 261)	ขก./	<i>drāy</i> “สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่งจำพวกกวาง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 275)
		ขป.	ฎาษ <i>drāy /triəy/</i> “สัตว์สี่เท้าชนิด หนึ่งจำพวกกวาง”
พจน.	ทราย <i>drāy /sa:j/</i> “ชื่อสัตว์ป่าประเภทกวาง เนื้อทราย น. ชื่อกวางชนิด <i>Cervus porcinus Zimmermann</i> ในวงศ์ Cervidae เป็นกวางขนาดกลาง ขนลำตัวสีน้ำตาลเข้ม แต่ตอนล่างสีจางกว่า ตามลำตัวมีจุดขาวจางๆ		
ภ.1	ทรุด <i>drut /sút/</i> “ก. จมลงหรือลดลง กว่าระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลัง ต้านทานไม่พอ”	ภ.2	ทรุด <i>drut /sút/</i> “ก. จมลงหรือลดลง กว่าระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลัง ต้านทานไม่พอ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎุฑ <i>drut /trut/</i> “ยุบลง, ต่ำลง”
พจน.	ทรุด <i>drut /sút/</i> “ก. จมลงหรือลดลงกว่าระดับเดิมเพราะสิ่งรองรับมีกำลังต้านทานไม่พอ, ยุบลง, มีฐานะตกต่ำกว่าเดิม, เรียกอาการใช้ที่หนักลงไปกว่าเดิม ว่า ใช้ทรุด”		
ภ.1	หลัด <i>dlāk /thá?lák/</i> [ตก, หล่น]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎลัก <i>dhlāk' /tləəq/</i> “ตก, หล่น”
พจน.	-		
ภ.1	หลาย <i>dlāy /thá?laj/</i> [แตก, ฟัง, ฟังหลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก]	ภ.2	หลาย <i>dlāy /thá?laj/</i> [แตก, ฟัง, ฟังหลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก]
ขบ.	<i>dlāy</i> “รู, แยกแยก, การไหล” (Pou, 1992: 262)	ขก./	<i>thlāy</i> “แตก, หลาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 266)
		ขป.	ฎลาษ <i>dhlāy /tliəy/</i> “แตก, ฟัง,

			ฟังหลาย, เจาะ, ทำให้เป็นรู, แยกออก”
พจน.	หลาย <i>dlāy /tháʔla:j/</i> “ก. อาการที่สิ่งซึ่งเป็นกลุ่มก้อนแตกหักหรือพังกระจัดกระจาย, พังหรือทำให้พัง, มักใช้เข้าคู่กับคำ ฟัง เป็น ฟังหลาย, โดยปริยายหมายความว่า ล้มเหลว ไม่ได้ตั้งหวัง”		
	หมายเหตุ ในสมุทรรโฆษคำฉันทส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่ามีการใช้ร่วมกับคำว่า ฟัง <i>bān /phan/</i> เป็น ฟังหลาย <i>bāndlāy /phan tháʔla:j/</i> ทุกแห่ง		
ภ.1	ทวย <i>dvay /thuaj/</i> [อ่อนแรง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>duoñ</i> “ร้องไห้ คร่ำครวญ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 172)
		ขป.	ดูญ <i>duoñ /tuñ/</i> “ร้องไห้ คร่ำครวญ”
พจน.	ทวย <i>dvay /thuaj/</i> “ว. ระทวย, อ่อน, งอน”		
ภ.1	ทอก <i>ḍak /thó:k/</i> [เดียว, มีเพียงหนึ่ง สำหรับสิ่งที่ควรมีสอง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จก <i>ḍak /tɔ:k/</i> “เดียว, มีเพียงหนึ่ง สำหรับสิ่งที่ควรมีสอง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ทอก <i>ḍak /thó:k/</i> “น. โบราณเรียกนกยางชนิดหนึ่งว่า ยางทอก; เรียกหมูขนาดใหญ่เขี้ยวตันว่า หมูทอก” ในคำศัพท์ที่เกี่ยวกับช้าง คำว่า ทอก <i>ḍak /thó:k/</i> หมายถึง “ช้างตัวใหญ่ที่เป็นจำโหลง” ในที่นี้บริบทไม่ชัดเจนทำให้ไม่สามารถระบุความหมายของคำนี้ได้		
ภ.1	ทะทาย <i>daḥdāy /tháʔtha:j/</i> [ถือไว้]	ภ.2	-
ขบ.	<i>dāy</i> “ถือไว้” (Pou, 1992: 249)	ขก./	<i>dāy</i> “ถือไว้” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 79)
		ขป.	-
พจน.	ทะทาย <i>daḥdāy /tháʔtha:j/</i> “ก. จับ, ถือ”		
	หมายเหตุ คำว่า นี้ ทะทาย <i>daḥdāy /tháʔtha:j/</i> น่าจะสร้างจากคำว่า ทาย <i>dāy /tha:j/</i> ซึ่งมาจากคำรากศัพท์ภาษาเขมรว่า <i>dāy</i> “ถือไว้” ด้วยวิธีการซ้ำรูปพยางค์หน้า โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย		
ภ.1	ทะแวง <i>daḥveen /tháʔwe:ŋ/</i> [ยาว]	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ទ្រវែង <i>dravaeñ</i> /trəwɛeŋ/ “ยาวรี”
พจน.	-		
ภ.1	ทัค <i>dāk</i> /thák/ [ดักส์ตว์]	ภ.2	ทัค <i>dāk</i> /thák/ [ดักส์ตว์]
ขบ.	<i>dak</i> “ดักส์ตว์” (Pou, 1992: 243)	ขก./ ขป.	- ទាក់ <i>dāk</i> /təəŋ/ “1 ต่อ อย่างต่อสัตรี, กล้วย”
พจน.	-		
ภ.1	ทัค <i>dāk</i> /thák/ “พุตโสภาปราศรัย ด้วยอธยายชัยไมตรีเมื่อพบหน้ากัน”	ภ.2	ทัค <i>dāk</i> /thák/ [พุตโสภาปราศรัยด้วย อธยายชัยไมตรีเมื่อพบหน้ากัน]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ទាក់ <i>dāk</i> /təəŋ/ “2 พุดจา ประเล้าประโลมให้จับใจ, เป็นที่ซอบใจ”
พจน.	ทัค <i>dāk</i> /thák/ “1 ก. กล่าวเป็นเชิงเตือน, พุดโสภาปราศรัยด้วยอธยายชัยไมตรีเมื่อพบหน้า กัน, กล่าวหรือออกเสียงให้ระวังหรือสังเกตว่าจะเป็นภัยตามลัทธิที่ถือกัน”		
ภ.1	ทัง <i>dān</i> ² /thánj/ “ทัว, รวมหมด, พร้อมด้วย, ตลอด”	ภ.2	ทัง <i>dān</i> ² /thánj/ “ทัว, รวมหมด, พร้อม ด้วย, ตลอด”
ขบ.	<i>dan</i> / doñ / droñ “ตั้งนั้น, กับ, พร้อมด้วย” (Pou, 1992: 243)	ขก./ ขป.	<i>dan</i> “ตั้ง, เหล่า” (Pou, 1992: 243) ទាំង <i>dan</i> /təəŋj/ “ตั้ง, เหล่า”
พจน.	ทัง <i>dān</i> ² /thánj/ “ว. ทัว, รวมหมด, พร้อมด้วย, ตลอด, ครบตามที่กำหนด; ตั้งที่; มีหน้าซ้ำ”		
ภ.1	ทัต <i>dāt</i> /thát/ “ขัดขวาง, ต้านไว้, ทาน ไว้”	ภ.2	ทัต <i>dāt</i> /thát/ “ขัดขวาง, ต้านไว้, ทาน ไว้”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ទាស់ <i>dās</i> /təəh/ “1 ขัด, ขัดแย้ง, ขัดขวาง, ผิดใจกัน, ทะเลาะกัน”
พจน.	ทัต <i>dāt</i> /thát/ “4 (กลอน) ก. ต้านไว้, ทานไว้”		
ภ.1	ทัน <i>dān</i> /than/ “เป็นไปตามเวลาที่	ภ.2	ทัน <i>dān</i> /than/ “เป็นไปตามเวลาที่

	กำหนด, เป็นไปพอดีกับเวลาที่กำหนด”		กำหนด, เป็นไปพอดีกับเวลาที่กำหนด”
ขบ.	<i>dan / dān</i> “ทันเวลา” (Pou, 1992: 244)	ขก./ ขป.	- จាន់ <i>dān' /tōon/</i> “ทัน”
พจน.	ทัน <i>dān /than/</i> “2 ว. เป็นไปตามเวลาที่กำหนด, เป็นไปพอดีกับเวลาที่กำหนด; ตามไปถึง; เท่า, เทียมถึง; เสมอด้วย”		
ภ.1	ทันชิง <i>dānjiñ /thanchiñ/</i> [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จันจั้ง <i>jañjiñ /cũənciñ/</i> “ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ทันทัง <i>dāndiñ /thanthuñ/</i>		
ภ.1	ทันทัง <i>dāndiñ /thanthuñ/</i> [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]	ภ.2	ทันทัง <i>dāndiñ /thanthuñ/</i> [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]
	-	ขก./ ขป.	- จันจั้ง <i>jañjiñ /cũənciñ/</i> “ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ทันชิง <i>dānjiñ /thanchiñ/</i>		
ภ.1	ทันทัง <i>dāndiñ /thanthuñ/</i> [ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จันจั้ง <i>jañjiñ /cũənciñ/</i> “ไตรตรอง, พิจารณา, ไคร่ครวญ”
พจน.	-		
ภ.1	ทับ <i>dǎp /tháp/</i> “วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, อากาที่ของหนักๆ โคนหรือล้มลงพาดบนสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยแรง”	ภ.2	ทับ <i>dǎp /tháp/</i> “วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, อากาที่ของหนักๆ โคนหรือล้มลงพาดบนสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยแรง”
ขบ.	<i>dap</i> “ทบ, กั้น, รั้ง, ขวาง” (Pou,	ขก./	-

	1992: 245)	ขป.	จប់ <i>dap' /tup/</i> “กั้น, กั้น, วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, วางสิ่งของไว้ข้างบนกันไม่ให้ปลิวไป”
พจน.	ทับ <i>dáp /tháp/</i> “2 ก. วางข้างบน, ซ้อนข้างบน, อากาที่ของหนักๆ โคนหรือล้มลงพาดบนสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยแรง”		
ภ.1	ทัฬ <i>dăb /tháp/</i> “กองทหาร”	ภ.2	ทัฬ <i>dăb /tháp/</i> “กองทหาร”
ขบ.	-	ขก./	<i>dăb</i> “ทัฬ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 78)
		ขป.	จัต <i>dăb /tɔ̃p/</i> “ทัฬ, ฝูง”
พจน.	ทัฬ <i>dăb /tháp/</i> “1 น. กองทหาร”		
ภ.1	ท่าย <i>dây /tha:j/</i> “ถือไว้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>dây</i> “ถือไว้, ทำนาย” (Pou, 1992: 249)	ขก./	<i>dây</i> “ท่าย, คะเน, คาด, แสดงเหตุที่เกิดในเบื้องหน้า, การพยากรณ์, การคาดการณ์” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 79)
		ขป.	จาย <i>dây /tiɔj/</i> “ท่าย, คะเน, คาด, แสดงเหตุที่เกิดในเบื้องหน้า, การพยากรณ์, การคาดการณ์”
พจน.	ท่าย <i>dây /tha:j/</i> “2 (กลอน) ก. ยก; ถือ”		
ภ.1	ท่าว <i>dāv' /thâ:w/</i> “ไป”	ภ.2	-
ขบ.	<i>dau / dov</i> “ไป” (Pou, 1992: 258)	ขก./	<i>dau, dauv, do, dov</i> “ไป” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 78)
		ขป.	เต้า <i>dau /tiw/</i> “ไป”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบคำว่า ท่าว <i>dāv' /thâ:w/</i> ในความหมายว่า “1 ทะท่าว (กลอน) ก. ล้ม, ทบ, ยอบลง; เดิน ทอดทิ้ง 2 ว. เท่า, ราวกับ” แต่ความหมายไม่สอดคล้องกับบริบท 2 ดู เต้า <i>tau² /tâw/</i> , เทา <i>dau /thaw/</i>		
ภ.1	ทำงล <i>dāmñal /thamñon/</i> [หนัก]	ภ.2	ทำงล <i>dāmñal /thamñon/</i> [หนัก]
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	จฺยฺ <i>damñan'</i> , จฺฉฺ <i>damñan</i> /tumṇṇón/ “หนัก”
พจน.	ทำงล <i>dāmñal</i> /thamṇon/ “(กลอน) ก. ท่วงไย, ยุ่งใจ น. สัมภาระ”		
ภ.1	ทำนวย <i>dāmñvay</i> /thamnuaj/ “หมู่, เหล่า”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	ทำนวย <i>dāmñvay</i> /thamnuaj/ “1 น. หมู่, เหล่า” หมายเหตุ คำว่า ทำนวย <i>dāmñvay</i> /thamnuaj/ พบใน พจน มีความหมายว่า “หมู่, เหล่า” คำนี้ น่าจะสร้างขึ้นจากคำว่า ทวย <i>dvay</i> /thuaj/ โดยการเติมพยางค์ <i>amN-</i> หลังพยัญชนะต้น ท da กลายเป็นคำว่า ทำนวย <i>dāmñvay</i> /thamnuaj/ ทั้งนี้ ทำนวย <i>dāmñvay</i> /thamnuaj/ และ ทวย <i>dvay</i> /thuaj/ ไม่มีความแตกต่างทางความหมายแต่อย่างใด		
ภ.1	ทำนอง <i>dāmñañ</i> /thamno:ṇ/ “ทาง, แบบ, แบบอย่าง”	ภ.2	-
ขป.	<i>damñañ</i> “แบบอย่าง, ลำดับ” (Pou, 1992: 246)	ขก./ ขป.	- จฺฉฺ <i>damñañ</i> /tumnooṇ/ “ทำนอง, แบบอย่าง, ระเบียบ, เค้จ็อน, มารยาท, การดำเนินงาน”
พจน.	ทำนอง <i>dāmñañ</i> /thamno:ṇ/ “น. ทาง, แบบ, แบบอย่าง; กลุ่มเสียงสูงต่ำที่จัดให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ มีจังหวะสั้นยาว”		
ภ.1	ทำนุ <i>dāmñnu</i> /thamnú?/ “อํารงรักษาไว้”	ภ.2	-
ขป.	<i>damñuk</i> “อํารงรักษาไว้” (Pou, 1992: 246)	ขก./ ขป.	- จฺฉฺ <i>damñuk</i> /tumnuk/ “การรักษา, การทะนุบำรุง, รักษา, สงวน, ปกป้อง”
พจน.	ทำนุ <i>dāmñnu</i> /thamnú?/ “ก. บำรุง, อุดหนุน (แผลงมาจาก ทะนุ) ทำนุบำรุง ก. เอาใจใส่ดูแลเลี้ยงดู; ซ่อมแซมรักษา, อุดหนุนให้เจริญขึ้น; อํารงรักษาไว้; ทะนุบำรุง ก็ว่า”		

หมายเหตุ ดู **ทำนุก** *dāṃnuk /thamnúk/*

ภ.1	ทำนุก <i>dāṃnuk /thamnúk/</i> “ชำระรักษาไว้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>daṃnuk</i> “ชำระรักษาไว้” (Pou, 1992: 246)	ขก./ ขป.	- จ้มนุก <i>daṃnuk /tumruk/</i> “การรักษา, การทะนุบำรุง, รักษา, สงวน, ปกป้อง”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู ทำนุ <i>dāṃnu /thamnúʔ/</i>			
ภ.1	ทำรุด <i>dāṃrut /thamrút/</i> “ยุบลง, ต่ำลง”	ภ.2	ทำรุด <i>dāṃrut /thamrút/</i> “ยุบลง, ต่ำลง”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จ้มรุด <i>daṃrut /tumrut/</i> “ทำให้ทรุดลง, ยุบลง, กดไว้”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	ทำลัก <i>dāṃlāk /thamlāk/</i> [ทิ้ง, ปล่อยลง, ทำให้หล่นลง]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จ้มลัก <i>daṃlāk' /tumlǎəq/</i> “ทิ้ง, ปล่อยลง, ทำให้หล่นลง”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	ทำลาย <i>dāṃlāy /thamlaj/</i> “ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- จ้มลาย <i>daṃlāy /tumliəy/</i> “ทำให้ทลาย, ทำให้แตกให้พัง, ทำลาย”
พจน.	ทำลาย <i>dāṃlāy /thamlaj/</i> “ก. อากาศที่ทำให้สิ่งซึ่งเป็นกลุ่มก้อนแตกหักหรือพังกระจาย, ทำให้พัง, ทำให้ฉิบหาย, ทำให้หมดสิ้นไป (แผลงมาจาก ทลาย)”		

ภ.1	ทุง <i>duñ /thuŋ/</i> [นกกะทุง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จុង <i>duñ /tuŋ/</i> “นกกะทุง”
พจน.	ทุง <i>duñ /thuŋ/</i> “ชื่อนกน้ำขนาดใหญ่ชนิด <i>Pelecanus philipensis</i> Gmelin ในวงศ์ Pelecanidae ตัวขนาดห่าน ขนสีขาวหรือสีเทา ปากยาวใหญ่ ระหว่างขากรรไกรล่างมีลักษณะเป็นถุงขนาดใหญ่สำหรับจับปลาที่ละมากๆ อาศัยอยู่ตามแม่น้ำลำคลองและชายทะเล”		
ภ.1	ทูล <i>dūl /thu:n/</i> “(ราชา) บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”	ภ.2	ทูล <i>dūl /thu:n/</i> “(ราชา) ก. บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”
ขบ.	<i>dval</i> “เทิน, เอาของวางบนศีรษะ, รับคำสั่งจากกษัตริย์, ทูล, บอก” (Pou, 1992: 263)	ขก./	-
		ขป.	จูล <i>dūl /tuul/</i> “2 ทูล, บอก (ราชา)”
พจน.	ทูล <i>dūl /thu:n/</i> “(ราชา) ก. บอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)”		
ภ.1	เทพรวง <i>dedrvañ /the:suaŋ/</i> [ให้ใจ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	เทา <i>dau /thaw/</i> “ไป”
ขบ.	<i>dau / dov</i> “ไป” (Pou, 1992: 258)	ขก./	<i>dau, dauv, do, dov</i> “ไป” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 78)
		ขป.	เตา <i>dau /tiw/</i> “ไป”
พจน.	เทา <i>dau /thaw/</i> “1 ก. ไป ใช้ว่า เต้า ก็มี” หมายเหตุ ดู เต้า <i>tau² /tâw/</i> , ท้าว <i>dāv¹ /thâ:w/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	เทา <i>dau¹ /thâw/</i> [ไป]
ขบ.	<i>dau / dov</i> “ไป” (Pou, 1992: 258)	ขก./	<i>dau, dauv, do, dov</i> “ไป” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 78)
		ขป.	เตา <i>dau /tiw/</i> “ไป”
พจน.	-		

หมายเหตุ ดู เต้า *tau*² /tâw/, ท้าว *dāv*¹ /thâ:w/, เทา *dau* /thaw/

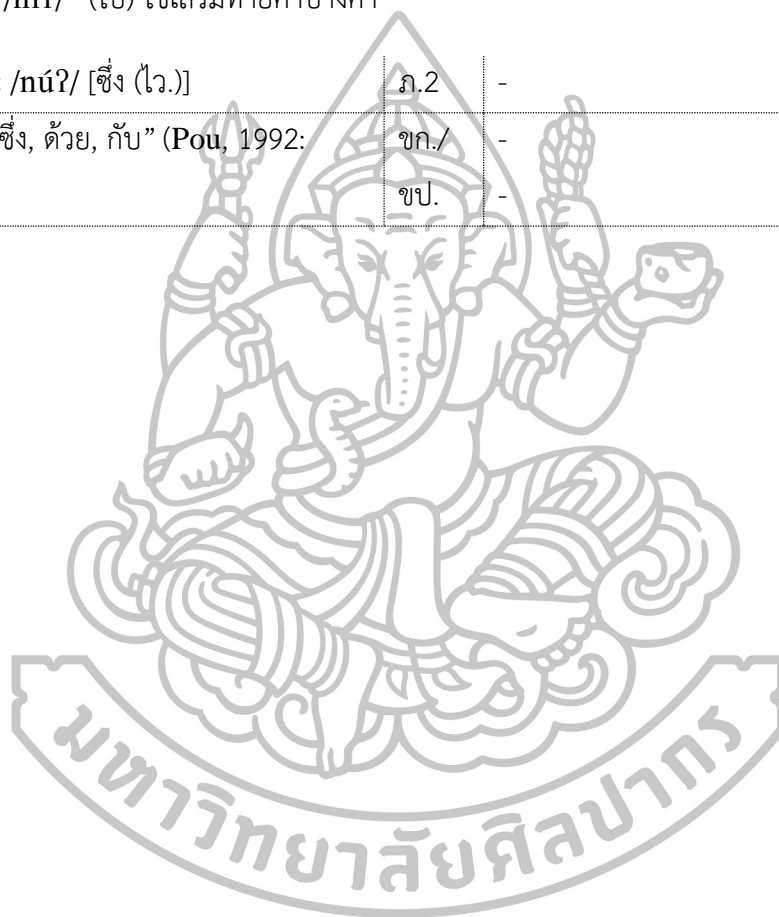
ภ.1	เทียน <i>dieyn</i> /thian/ “เทียน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>den</i> / <i>dyan</i> “เทียน” (Pou, 1992: 253)	ขก./	-
		ขป.	เฉ็ญ <i>dien</i> /tiən/ “เทียน”
พจน.	เทียน <i>dieyn</i> /thian/ “1 น. เครื่องตามไฟที่พื้นหรือหลอดด้วยขี้ผึ้งหรือไขเป็นต้น มีไส้อยู่ตรงใจกลาง, มีลักษณะนามว่า เล่ม”		
ภ.1	เทียบ <i>dieyp</i> /thiap/ “1 ก. เอามาให้ใกล้ ชิด หรือติดกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฉ็บ <i>diep</i> /tiəp/ “ใกล้, จวน”
พจน.	เทียบ <i>dieyp</i> /thiap/ “1 ก. เอามาให้ใกล้ ชิด หรือติดกัน, เปรียบ; จัด, แต่ง; ชิมอาหารหรือยาโดยเจ้าพนักงานก่อนที่จะถวายพระมหากษัตริย์เพื่อป้องกันสิ่งที่เป็นพิษ ในคำว่า เทียบเครื่อง เทียบพระโอสถ”		
ภ.1	เทียม <i>dieym</i> /thiam/ “วางไว้เคียงกัน”	ภ.2	เทียม <i>dieym</i> /thiam/ “วางไว้เคียงกัน”
ขบ.	<i>dem</i> / <i>dyam</i> “วางไว้เคียงกัน, เทียม รากศัพท์นี้พบในคำแผลง <i>dnem</i> / <i>dnyam</i> คู่” (Pou, 1992: 259)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	เทียม <i>dieym</i> /thiam/ “1 ก. เอาสัตว์พาหนะผูกเข้ากับยานพาหนะหรือคราดไถเป็นต้น ว. ทำเอาอย่างให้เหมือนหรือคล้ายของจริงของแท้; เสมอกัน, เท่ากัน”		
ภ.1	-	ภ.2	โชน <i>don</i> /tho:n/ “ว. มีจำเพาะหนึ่งเท่านั้น, ใช้แก่สิ่งตามปกติควรจะมีมากกว่าหนึ่ง แต่มีเพียงหนึ่งเท่านั้น”
ขบ.	<i>dol</i> “โดดเดี่ยว” (Pou, 1992: 257)	ขก./	-
		ขป.	เจอล <i>dol</i> /tool/ “โชน, เดี่ยว, โดดเดี่ยว, ใหญ่”
พจน.	โชน <i>don</i> /tho:n/ “ว. มีจำเพาะหนึ่งเท่านั้น, ใช้แก่สิ่งตามปกติควรจะมีมากกว่าหนึ่ง แต่มีเพียงหนึ่งเท่านั้น”		

ภ.1	โทรม <i>drom /so:m/</i> “โทรม, ราบลง, ยুবลง, ถดถอย, ลด, แห้งเหี่ยว, หด”	ภ.2	โทรม <i>drom /so:m/</i> [โทรม, ราบลง, ยুবลง, ถดถอย, ลด, แห้งเหี่ยว, หด]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฎาะย <i>drom /troom/</i> “โทรม, ราบลง, ยুবลง, ถดถอย, ลด, แห้งเหี่ยว, หด”
พจน.	โทรม <i>drom /so:m/</i> “ก. เสื่อมสภาพเดิม; ทำให้ยวบลง”		
ภ.1	-	ภ.2	โทรม <i>drom /so:m/</i> [บุกเข้าไปพร้อมกัน]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฎาะย <i>jrom /croom/</i> “บุกเข้าไปพร้อมกัน, ชุมนุมกัน”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู จระโจรม <i>crahrom /cà?rá?cà?ro:m/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ไทร <i>drai /saj/</i> “ชื่อไม้ต้นใหญ่ชนิดหนึ่ง”
ขบ.	<i>jrai / jray</i> “ต้นไทร” (Pou, 1992: 194)	ขก./	<i>jrai</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร Ficus” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 113)
		ขป.	เฎาะย <i>jrai /crij/</i> “ชื่อสามัญสำหรับพืชสกุลไทร Ficus”
พจน.	ไทร <i>drai /saj/</i> “น. ชื่อไม้ต้นในสกุล <i>Ficus</i> วงศ์ <i>Moraceae</i> มีหลายชนิด”		
ธ			
ภ.1	ธ <i>dha /thá?/</i> “ท่าน, เธอ, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3”	ภ.2	ธ <i>dha /thá?/</i> “ท่าน, เธอ, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ธ <i>dha /thá?/</i> “2 (กลอน) ส. ท่าน, เธอ, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 3”		
ภ.1	ธง <i>dhañ /thoŋ/</i> “ธง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>dañ / doñ</i> “ธง” (Pou, 1992: 243)	ขก./	<i>dañ'</i> “ธง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 77)
		ขป.	ธง <i>dañ' /tũoŋ/</i> “ธง”

พจน.	ธง <i>dhāṅ /thon/</i> “น. ผืนผ้ารูปสี่เหลี่ยมหรือสามเหลี่ยม โดยมากเป็นสี่และบางอย่างมี ลวดลายเป็นรูปต่างๆ ที่ทำด้วยกระดาษและสิ่งอื่นๆ ก็มี”	
ภ.1	ธรรมเนียม <i>dharrmnīeym /thamniam/</i> “ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง”	ภ.2 -
خب.	-	خب./ - خب. จ็ญ็ญ damṅiem /tumniəm/ จ็ญ็ญ damṅim /tumnim/ “ธรรมเนียม, กฎ, แบบอย่างที่ยึดมั่นกัน”
พจน.	ธรรมเนียม <i>dharrmnīeym /thamniam/</i> “น. ประเพณี, แบบแผน, แบบอย่าง”	
ภ.1	ธำรง <i>dhāmraṅ /thamron/</i> “ทรงไว้, ชูไว้, เครื่องทรงของกษัตริย์, อาวุธ”	ภ.2 ธำรง <i>dhāmraṅ /thamron/</i> “ทรงไว้, ชูไว้, เครื่องทรงของกษัตริย์, อาวุธ”
خب.	-	خب./ - خب. จ็ญ็ญ damraṅ' /tumrűəŋ/ “1 ทรวดทรงสี่เหลี่ยมรูปทรง 2 เครื่องทรงของกษัตริย์”
พจน.	ธำรง <i>dhāmraṅ /thamron/</i> “ก. ทรงไว้, ชูไว้ (แผลงมาจาก ธรง)”	
	น	
ภ.1	นัก <i>nāk /nák/</i> [คน, ผู้]	ภ.2 -
خب.	<i>anak / qnak / nāk</i> “ผู้” (Pou, 1992: 11)	خب./ <i>anak, nāk'</i> “นัก, ผู้” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 8) خب. ญุก anak /nəəŋ/ “ผู้”
พจน.	นัก <i>nāk /nák/</i> “น. ใช้ประกอบหน้าคำอื่น หมายความว่า ผู้กระทำ เป็นปกติ”	
ภ.1	นักเลง <i>nāklen /nákleen/</i> [ผู้เล่น]	ภ.2 -
خب.	-	خب./ - خب. -
พจน.	-	

หมายเหตุ **นักลง** *nāklen̄ /nákleen̄/* [ผู้เล่น] เป็นคำประสมระหว่างคำยืม **นั** *nāk /nák/* กับ **ลง** *len̄ /leen̄/* “เล่น” (Pou, 1992: 420), ขป. **เล่น** *len̄ /leen̄/* “เล่น”

ภ.1	นึ <i>ni /niʔ/</i> [และ (ไว.)]	ภ.2	-
ขบ.	<i>ni</i> “คำเชื่อมประโยคย่อยสองประโยคเข้าด้วยกัน” (Pou, 1992: 281)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	นึ <i>ni /niʔ/</i> “(ไบ) ใช้เสริมท้ายคำบางคำ”		
ภ.1	นุ <i>nu /núʔ/</i> [ซึ่ง (ไว.)]	ภ.2	-
ขบ.	<i>nu</i> “ซึ่ง, ด้วย, กับ” (Pou, 1992: 284)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		

บ

ภ.1	บก <i>pak</i> /bòk/ [โบก, พัด]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บัก <i>pak'</i> /baq/ “โบก, พัด, กวัก, กระดิก”
พจน.	บก <i>pak</i> /bòk/ “ว. แห้ง, พร่อง, ลดลง; ย่อยยับหมดกำลัง”		
ภ.1	बर <i>par</i> /bɔ:n/ [ขับ]	ภ.2	बर <i>par</i> /bɔ:n/ [ขับ]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	बर <i>par</i> /baa/ “ขับ, ขับขี่, ขี่”
พจน.	-		
ภ.1	बरजब <i>parrcap</i> /bancòp/ “เพิ่มให้ครบจำนวน, บรรจบให้ครบถ้วน; จดกันใกล้ชิดติดต่อกัน, ทำให้เข้าสนิทกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	बणुच <i>pañcap'</i> /pañcap/ “ทำให้จบ, ทำให้เสร็จโดยเฉพาะเรื่องที่กำลังอยู่”
พจน.	बरजब <i>parrcap</i> /bancòp/ “ก. เพิ่มให้ครบจำนวน; จดกันใกล้ชิดติดต่อกัน, ทำให้เข้าสนิทกัน, ขนขาบ, ประจบ ก็ใช้”		
ภ.1	-	ภ.2	बरदा <i>parrtā</i> /banda:/ “ทั้งหลาย, ทั้งปวง, ทั้งหมด”
ขบ.	<i>pantā</i> “จำนวนรวม” (Pou, 1992: 298)	ขก./	-
		ขป.	बणुक <i>pañtā</i> /bandaa/ “บรรดา, ชุด, แแถว, ทั้งหมด”
พจน.	बरदा <i>parrtā</i> /banda:/ “ว. ทั้งหลาย, ทั้งปวง, ทั้งหมด (มักใช้อยู่ข้างหน้า), ประดา ก็ว่า”		
ภ.1	बररो <i>parrtor</i> /bando:n/ [ส่งกลิ่นหอม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	-
พจน.	-		
	<p>หมายเหตุ 1 คำนี้สร้างขึ้นจากคำว่า โตร <i>tor /do:n/</i> “แพร่ขยาย, กระจาย” โดยการเติมพยางค์ บร- <i>parr /do:n/</i> ข้างหน้าคำ มีความหมายไม่ต่างจาก ถิเฆ <i>biṭor /pidao/</i> “ที่มีกลิ่นหอม, กลิ่นหอม”</p> <p>2 ดู โตร <i>tor /do:n/</i>, พิโตร <i>bitor /phí?do:/</i>, ไพโตร <i>baitor /phajdo:n/</i></p>		
ภ.1	บรโดย <i>parrtoy /bando:j/</i> “ยินยอม, คล้อยตาม”	ภ.2	บรโดย <i>parrtoy /bando:j/</i> “ยินยอม, คล้อยตาม”
ขบ.	<i>pantoy</i> “ระยะทาง, ตามยาว, ต่อไป” (Pou, 1992: 298)	ขก./ ขป.	- ขณุก <i>pantoy /bandaoy/</i> “ผ่อนคล้อยตาม เปิดโอกาสให้ตามต้องการ”
พจน.	-		
	<p>หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป บันโดย <i>pāntoy /bando:j/</i> “พลอยแสดง; ดำเนินตาม, เอาอย่าง, ยินยอม, คล้อยตาม”</p>		
ภ.1	บรทม <i>parrdam /banthom/</i> “นอน”	ภ.2	บรทม <i>parrdam /banthom/</i> “นอน”
ขบ.	<i>phdam</i> “(ราชา) นอน” (Pou, 1992: 339)	ขก./ ขป.	- ผู้ <i>phdam /ptum/</i> “นอน”
พจน.	<p>บรทม <i>parrdam /banthom/</i> “(ราชา) ก. นอน, โบราณใช้ ประทม ก็มี” หมายเหตุ ดู บรธม <i>parrdham /banthom/</i>, ประทม <i>prahdam /prà?thom/</i>, ผทม <i>phdam /phà?thom/</i>, ผธม <i>phdham /phà?thom/</i></p>		
ภ.1	-	ภ.2	บรทก <i>parrduk /banthùk/</i> “วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงในยานพาหนะ เป็นต้นเพื่อขนย้ายที่ละมากๆ”
ขบ.	<i>panduk</i> “บรทก, ปริมาณความจุ” (Pou, 1992: 299)	ขก./ ขป.	- ขฐก <i>panduk /bantuk/</i> “ภาระหรือจำนวนที่บรทก, กิจการที่รับผิดชอบ, สินค้ำ ”
พจน.	<p>บรทก <i>parrduk /banthùk/</i> “ก. วางลง ใส่ลง หรือบรรจุลงในยานพาหนะ เป็นต้นเพื่อ</p>		

	ขนย้ายทีละมากๆ, ประทุก กี่ใช้; โดยปริยายความหมายว่า รับประทาน		
ภ.1	-	ภ.2	บรรเทา <i>parrdau</i> /banthaw/ “ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายนลง”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บฐเฐ <i>pando</i> /bantoo/ “บรรเทา, ทำให้ออกมา, ทำให้ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i> ”
พจน.	บรรเทา <i>parrdau</i> /banthaw/ “ก. ทุเลาหรือทำให้ทุเลา, ผ่อนคลายหรือทำให้ผ่อนคลายนลง, เบบางหรือทำให้เบบบางลง, ปรเทก กี่มี หมายเหตุ ดู บันเทก <i>pāndau</i> /banthaw/		
ภ.1	บรรเทิง <i>parrdein</i> /banthə:ŋ/ “เบิก บาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>pandoen</i> “เชิดชูจนเหลิง, <i>ความร่ำเริง, ความปรามไทย์, เيينยอ, ปรจบ</i> ” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 192) บฐเฐ <i>pandoen</i> /bantəəŋ/ “เชิดชู จนเหลิง, <i>ความร่ำเริง, ความปรามไทย์, เيينยอ, ปรจบ</i> ”
พจน.	- หมายเหตุ ดู บ่ำเทิง <i>pāmdēin</i> /bamthə:ŋ/, บรรเทือง <i>parrdēan</i> /banthwəŋ/		
ภ.1	บรรเทียบ <i>parrdēyp</i> /banthîap/ [เข้าไกล้]	ภ.2	บรรเทียบ <i>parrdēyp</i> /banthîap/ [เข้าไกล้]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	- หมายเหตุ บรรเทียบ <i>parrdēyp</i> /banthîap/ สร้างขึ้นจากค้ำว่าเทียบ ฐเฐ <i>diep</i> /tiəp/ “ไกล้, จวน” โดยการเติมพยางค์ บรร- <i>parr</i> /ban/ ข้างหน้า แต่ไม่ทำให้ความหมายแตกต่างไปจากเดิม		
ภ.1	-	ภ.2	บรรเทือง <i>parrdēan</i> /banthwəŋ/

			“ทำให้กระตือรือร้น, พยุง, ทำให้ดีขึ้น”
ขบ.	-	ขก./	<i>pandoen</i> “เชิดชูจนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: ขป. 192)
			บเรื้อน <i>pandoen</i> /bantəɔŋ/ “เชิดชู จนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ”
พจน.	บรเทือง <i>parrd̥iean</i> /banthuan/ “(กลอน; แผลงมาจาก ประเทือง) ก. ทำให้กระตือรือ ร้น, พยุง, ทำให้ดีขึ้น”		
	หมายเหตุ ดู บ่าเทิง <i>pāṁdein</i> /bamthə:ŋ/, บรเทิง <i>parrdein</i> /banthə:ŋ/		
ภ.1	บรธรรม <i>parrdham</i> /banthom/ “นอน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>phdam</i> “(ราชา) นอน” (Pou, 1992: 339)	ขก./	-
		ขป.	ผู้ <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู บรทม <i>parrdam</i> /banthom/, ประทม <i>prahdam</i> /prəʔthom/, ผทม <i>phdam</i> /phəʔthom/, ผรม <i>phdham</i> /phəʔthom/		
ภ.1	-	ภ.2	บรรง <i>parryan</i> /banyon/ “ทำให้ งาม, ทำให้ดี”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	บรรง <i>parryan</i> /banyon/ “ก. ทำให้งาม, ทำให้ดี”		
	หมายเหตุ สร้างขึ้นจากคำว่า ยง <i>yan</i> /yoŋ/ โดยการเติมพยางค์ บร <i>parr</i> หน้าคำ มีความหมาย ว่า “ทำให้งาม, ทำให้ดี”		
ภ.1	บรलय <i>parrlāy</i> /banla:j/ “คลายออก, ขยายออก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>panlāy</i> “คลายออก, ขยายออก, ลอย, ที่ลอยได้” (Pou, 1992: 300)	ขก./	-
		ขป.	บถาย <i>panlāy</i> /banlaay/ “คลาย

			ออก, ขยายออก”
พจน.	บรฺรลย <i>parrlāy</i> /banla:j/ “1 ก. ปราย, โปรย”		
ภ.1	-	ภ.2	บรฺรล <i>parrlu</i> /banlúʔ/ “ล, ถิ่ง, สำเร็จ”
خب.	-	خك./	<i>panlūh</i> “1 ส่ง, ผ่าน, สื่อ, โอน; ผูกมัด, กำหนด 2 ทำให้สำเร็จ, เสร็จสิ้น, ถิ่ง” (Jenner, 2011: 174)
		خب.	-
พจน.	บรฺรล <i>parrlu</i> /banlúʔ/ “ก. ล, ถิ่ง, สำเร็จ, ประลุ ก็ว่า”		
ภ.1	บรฺรลจ <i>parrlec</i> ⁸ /banlét/ [ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, ออกดอก]	ภ.2	-
خب.	-	خك./	<i>panlic</i> “ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, ผ่าน, ข้าม, กรอง, รว้ซึม” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 281)
		خب.	บรฺรล <i>panlic</i> /banlɛc/ “ทำให้ปลิ้นออกอย่างปลิ้นเมล็ด, ผ่าน, ข้าม, กรอง, รว้ซึม”
พจน.	-		
ภ.1	บรฺรลจ <i>parrleñ</i> /banle:ŋ/ “การกระทำเสียงเพลงด้วยเครื่องดนตรี”	ภ.2	-
خب.	-	خك./	<i>panlaeñ</i> “หยอกเย้า, ทำให้สบายใจ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 196)
		خب.	บรฺรล <i>panlaeñ</i> /banlaeŋ/ “หยอกเย้า, ทำให้สบายใจ”
พจน.	บรฺรลจ <i>parrleñ</i> /banle:ŋ/ “ก. การกระทำเสียงเพลงด้วยเครื่องดนตรี”		
ภ.1	-	ภ.2	บรฺรล <i>parrlom</i> /banlo:m/ “ประโลม, ทำให้พึงใจ”
خب.	-	خك./	-

		ขป.	ประเฒาะ <i>pralom</i> /pralaom/ “ปะเหลาะ, เล้าโลม, ล่อหลอกโดยกลอุบาย”
พจน.	บรรโลม <i>parrlom</i> /banlo:m/ “ก. ประโลม, ทำให้พึงใจ”		
	หมายเหตุ ดู ประโลม <i>prahlom</i> /pràʔlo:m/, โลม <i>lom</i> /lo:m/		
ภ.1	บรรฤ <i>parrī</i> /banlu:/ “เปล่งเสียงดังก้อง”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	บฐึ <i>panlī</i> /banləi/ “แผดเสียง, บั่นลือเสียง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป บั่นลือ <i>panlī</i> /banlu:/ “เปล่งเสียงดังก้อง” 2 ดู บั่นฤ <i>pānlī</i> /banlu:/		
ภ.1	บรรสม <i>parrsam</i> /bansöm/ “รวมกันเข้า, ปน, ระคน, เจือ”	ภ.2	-
ขป.	<i>pansam</i> “รวมกัน, ผลรวม, จำนวนรวม” (Pou, 1992: 300)	ขก./ ขป.	บฐุ <i>pansam</i> /bansam/ “ปน, ปรึบปรุ้ง”
พจน.	บรรสม <i>parrsam</i> /bansöm/ “(กลอน; แผลงมาจาก ประสม) ก. รวมกันเข้า, ปน, ระคน, เจือ”		
	หมายเหตุ ดู บั่นสม <i>pānsam</i> /bansöm/, ประสม <i>praḥsam</i> /pràʔsöm/, ผสม <i>phsam</i> /phàʔsöm/		
ภ.1	บรรสาน <i>parrsān</i> /bansă:n/ “ทำให้ติดกัน, ทำให้สนิทกัน, เชื่อม, รัต, ผูกไว้”	ภ.2	บรรสาน <i>parrsān</i> /bansă:n/ “ทำให้ติดกัน, ทำให้สนิทกัน, เชื่อม, รัต, ผูกไว้”
ขป.	-	ขก./ ขป.	บฐุ <i>pansār</i> /bansaa/ “รอยบัดกรี, บัดกรี, ประสาน”
พจน.	บรรสาน <i>parrsān</i> /bansă:n/ “(กลอน; แผลงมาจาก ประสาน) ก. ทำให้ติดกัน, ทำให้สนิทกัน, เชื่อม, รัต, ผูกไว้”		

ภ.1	บรรสาป <i>parrsāp</i> /bansà:p/ [ทำให้ หมดพิษ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>pansāp</i> /bansaap/ “ทำให้หมดพิษ หมดอำนาจ เสื่อมคลาย เสื่อมถอย”
		ขป.	-
พจน.	-		
ภ.1	บรรแสง <i>parrseeñ</i> /bansě:ŋ/ [แสง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ สร้างขึ้นจากคำภาษาไทยว่า แสง <i>seeñ</i> /sě:ŋ/ โดยวิธีการเติม บรร- <i>parr</i> /ban/ หน้าคำ โดยไม่ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลง		
ภ.1	บรรหาร <i>parrhār</i> /banhā:n/	ภ.2	-
	“แสดง”		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บฏาฏ <i>pañhāñ</i> /baṅhaañ/ “บอก, ชี้, สอน, ชี้แจง”
พจน.	บรรหาร <i>parrhār</i> /banhā:n/ “(กลอน; แผลงมาจาก บริหาร) ก. เฉลย, กล่าวแก้, ตรีสสัง”		
ภ.1	บวช <i>pvaj</i> /bùat/ “ถือเป็นเพศภิกษุ สามเณรหรือนักพรตอื่นๆ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pos</i> / <i>pvas</i> “บวช, เข้าสู่ศาสนา” (Pou, 1992: 320)	ขก./	<i>pos</i> “บวช” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 197)
			<i>puos, puoss</i> “บวช” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 205 - 206)
		ขป.	บุส <i>puos</i> /buəh/ “บวช”
พจน.	บวช <i>pvaj</i> /bùat/ “1 ก. ถือเป็นเพศภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่นๆ น. ชื่อของหวานชนิด หนึ่งทำด้วยกล้วย ต้มกับกะทิและน้ำตาล”		
ภ.1	บัง <i>pāñ</i> /baŋ/ “กั้น, กั้น หรือปิดไม่ให้	ภ.2	บัง <i>pāñ</i> /baŋ/ “กั้น, กั้น หรือปิดไม่ให้

	เห็น, ไม่ให้ผ่าน, ไม่ให้โดน”		เห็น, ไม่ให้ผ่าน, ไม่ให้โดน”
ขบ.	<i>pañ</i> “ซ่อน, ปกปิด, ปิดบัง” (Pou, 1992: 292)	ขก./ ขป.	<i>pāṇṇ</i> “บัง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 190) pañ <i>pāṇṇ</i> /baŋ/ “ปิด, บัง, กั้น”
พจน.	บัง <i>pāñ</i> /baŋ/ “1 ก. กั้น กั้น หรือปิดไม่ให้เห็น ไม่ให้ผ่าน ไม่ให้โดน”		
ภ.1	บังคม <i>pāṅgam</i> /baŋkhom/ “แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ตามประเพณีไทย”	ภ.2	บังคม <i>pāṅgam</i> /baŋkhom/ “แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ตามประเพณีไทย”
ขบ.	<i>paṅgam</i> “เข้าเฝ้า, ร่วมมือ, เข้าเฝ้าในงานสำคัญเพื่อถวายความเคารพ, ทำความเคารพ, ให้การคารวะ” (Pou, 1992: 293)	ขก./ ขป.	<i>paṅgam, paṅgam, paṅgammm</i> “บังคม” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 182) pañ <i>paṅgam</i> /baŋkum/ “ไหว้เจ้านาย (โดยเฉพาะลักษณะหมอบกราบ)”
พจน.	บังคม <i>pāṅgam</i> /baŋkhom/ “(ราชา) ก. แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง ตามประเพณีไทย, ใช้ว่า ถวายบังคม”		
ภ.1	บังคับ <i>pāṅgāp</i> /baŋkháp/ “ใช้อำนาจสั่งให้ทำหรือให้ปฏิบัติหรือให้จำต้องทำ ให้เป็นไปตามความประสงค์”	ภ.2	-
ขบ.	<i>paṅgap</i> / <i>paṅgāp</i> “สั่ง, บัญชา, ปกครอง, ควบคุม” (Pou, 1992: 292)	ขก./ ขป.	- pañ <i>paṅgāp</i> /baŋkōəp/ “บังคับวางอำนาจให้ประพฤติตาม, คำสั่ง”
พจน.	บังคับ <i>pāṅgāp</i> /baŋkháp/ “น. (โบ) การว่ากล่าวปกครอง, อำนาจศาลสมัยมีสภาพนอกอาณาเขต; กฎเกณฑ์ในการประพันธ์ที่บัญญัติในฉันทลักษณ์ ก. ใช้อำนาจสั่งให้ทำหรือให้ปฏิบัติหรือให้จำต้องทำ, ให้เป็นไปตามความประสงค์; ทำให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์การใช้ภาษา; ทำตามสภาพที่ถูกกำหนดไว้”		

ภ.1	บังคัล <i>pǎŋgǎl /baŋkhan/</i> “เฝ้า”	ภ.2	-
ขบ.	<i>gāl</i> “เข้าเฝ้า” (Pou, 1992: 135)	ขก./	-
		ขป.	คาล <i>gāl' /kǎl/</i> “เฝ้าอย่างเข้าเฝ้า เจ้านาย, นั่งเฝ้าเจ้านาย”
พจน.	บังคัล <i>pǎŋgǎl /baŋkhan/</i> “ก. เฝ้า”		
ภ.1	บังเวียน <i>pǎŋvīeyn /baŋwian/</i> [ทำให้ ให้หมุน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บเว็ย <i>paŋvien /baŋwien/</i> “ทำให้ เวียน, ขด”
พจน.	บังเวียน <i>pǎŋvīeyn /baŋwian/</i> “ก. หมุนรอบ, เวียนรอบ น. วงเวียน”		
ภ.1	บังเหียร <i>pǎŋheir /baŋhǎ:n/</i> “ทำให้ บิน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>paŋhoer</i> “ทำให้บิน, ซัก(ว่าว)” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 152)
		ขป.	บเห็ย <i>paŋhoer /baŋhae/</i> “ทำให้บิน , ซัก(ว่าว)”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป บังเหิน <i>pǎŋhein /baŋhǎ:n/</i> “ก. เหาะ, บิน”		
ภ.1	บังอร <i>pǎŋ-ar /baŋʔa:n/</i> “หญิงที่เป็น ที่รัก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pa-on / pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291)	ขก./	<i>ph-un, ph-un, ph-ün</i> “น้อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 195)
		ขป.	ผุ <i>pha-ün /pqoun/</i> “น้อง ที่รอง จากหัวปี”
พจน.	บังอร <i>pǎŋ-ar /baŋʔa:n/</i> “น. ผู้หญิง; เด็กๆ ที่กำลังน่ารัก”		
ภ.1	บังอว <i>pǎŋ-avac /baŋʔuət/</i> [หน้าต่าง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>paŋ-uoc</i> “หน้าต่าง”

		ขป.	(อุไรศรี วรเศริน, 2553: 216) บ้งอวต <i>pañ-uoc /baŋquəc/</i> “หน้าต่าง”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู บ้งอวต <i>pāñ-avat /baŋʔuət/</i>		
ภ.1	บ้งอวต <i>pāñ-avat /baŋʔuət/</i> “หน้าต่าง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>pañ-uoc</i> “หน้าต่าง” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 216) บ้งอวต <i>pañ-uoc /baŋquəc/</i> “หน้าต่าง”
พจน.	บ้งอวต <i>pāñ-avat /baŋʔuət/</i> “น. หน้าต่าง”		
หมายเหตุ	ดู บ้งอวต <i>pāñ-avac /baŋʔuət/</i>		
ภ.1	บ้งอวต <i>pāñ-āc /baŋʔuət/</i> “กล้าแสดง กล้าทำด้วยทะนงใจหรืออึกเขิม โดยไม่ ยำเกรงหรือไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง, กล้าละเมิด กฎหมาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บ้งอวต <i>pañ-āc /baŋqaac/</i> “ความกล้า, การทำใจให้กล้า, ทำให้ กล้า”
พจน.	บ้งอวต <i>pāñ-āc /baŋʔuət/</i> “ก.กล้าแสดงกล้าทำด้วยทะนงใจหรืออึกเขิม โดยไม่ยำเกรง หรือไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง, กล้าละเมิดกฎหมาย”		
ภ.1	บ้งอวต <i>pāñ-dūr /banthu:n/</i> “คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล; (โบ) พระมหาอุปราช, คำสั่งพระมหา อุปราช”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pandval</i> “คำสั่ง, (ราชา) กำหนด” (Pou, 1992: 299)	ขก./ ขป.	- บ้งอวต <i>pandūl /bantuul/</i>

			“พระบัณฑูร, พระราชดำรัส, ทำให้หุน, กล่าว, พุด”
พจน.	บัณฑูร <i>pāṅdūr</i> /banthu:n/ “(ราชา.) น. คำสั่ง, คำสั่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล; (โบ) พระมหาอุปราช, คำสั่งพระมหาอุปราช”		
ภ.1	บัต <i>pāt</i> /bāt/ [หาย]	ภ.2	-
خب.	<i>pat</i> / <i>pāt</i> “สูญเสีย” (Pou, 1992: 296)	ขก./	<i>pāt</i> “หาย” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 191)
		خب.	บัต <i>pāt</i> /bat/ “หาย, สูญเสีย, หมด สิ้น”
พจน.	- หมายเหตุ คำว่า บัต <i>pāt</i> /bāt/ ในสมุทรโฆษคำฉันท์มีหลายความหมาย คือ ที่มีความหมายว่า “เดี๋ยวนั้น...” ซึ่งผู้วิจัยไม่ทราบที่มาแน่ชัดว่ามาจากภาษาใดหรือเป็นคำภาษาไทยเองหรือไม่ คำนี้มี ใช้มากในวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่คำว่า บัต <i>pāt</i> /bāt/ ที่น่าจะมาจากภาษาเขมร พบเพียงแห่งเดียว ในส่วนที่แต่งสมัยอยุธยา บริบทบ่งชี้ว่าคำนี้น่าจะมีความหมายว่า “หาย”		
ภ.1	-	ภ.2	บันดาล <i>pāntāl</i> /banda:n/ “ให้เกิดมี ขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรงอำนาจของสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง”
خب.	-	ขก./	-
		خب.	บณฑาล <i>paṅtāl</i> /bandaal/ “บันดาล, ทำให้เกิด, กระจัดกระจาย, ยั่วให้เกิด”
พจน.	บันดาล <i>pāntāl</i> /banda:n/ “ก. ให้เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยแรงอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”		
ภ.1	-	ภ.2	บันโดย <i>pāntoy</i> /bando:j/ “ยินยอม, คล้อยตาม”
خب.	<i>pantoy</i> “ระยะทาง, ตามยาว, ต่อไป” (Pou, 1992: 298)	ขก./	-
		خب.	บณฑอย <i>paṅtoy</i> /bandaoy/ “ผ่อน, คล้อยตาม, เปิดโอกาสให้ตามต้องการ”
พจน.	บันโดย <i>pāntoy</i> /bando:j/ “ก. พลอยแสดง; ดำเนินตาม, เอาอย่าง, ยินยอม, คล้อย ตาม”		

หมายเหตุ ดู **บรโดย** *parrtoy* /bando:j/

ภ.1	-	ภ.2	บันเทา <i>pāndau</i> /banthaw/ [ทำให้ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i>]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บธฺ <i>pando</i> /bantoo/ “บรเทา, ทำให้ออกมา, ทำให้ลดลง, <i>อาการที่สงบลง</i> ”
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู บรรเทา <i>parrdau</i> /banthaw/			
ภ.1	บันฎ <i>pānī</i> /banlu:/ “เปล่งเสียงดังก้อง; เลื่องลือ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บฐึ <i>panī</i> /banlōi/ “แผดเสียง, บันลือเสียง”
พจน.	-		
หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป บันลือ <i>pānī</i> /banlu:/ “ก. เปล่งเสียงดังก้อง; โด่งดัง, เลื่องลือ”			
2 ดู บรรฎ <i>parrī</i> /banlu:/			
ภ.1	บันสม <i>pānsam</i> /bansöm/ [ทำให้สม, ทำให้เหมาะ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -

พจน. -

หมายเหตุ 1 ในภาษาเขมรปัจจุบันพบรูปที่สัมพันธ์กับคำนี้คือ คำเขมรโบราณว่า *pansam* “รวมกัน, ผลรวม, จำนวนรวม” (Pou, 1992: 300) และภาษาเขมรปัจจุบันว่า **บธฺ** *pansam* /bansam/ “ปน, ปรับปรุง” แต่ความหมายของคำภาษาเขมรนี้ไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบทในสมุทโฆษคำฉันท์ เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้ว คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า **สม** *sam* /söm/ “สม, เหมาะ, เสมอ” โดยวิธีการเติม **บัน** *pān* /ban/ หน้าคำ มีความหมายว่า [อยู่ร่วม, ร่วม]

2 ดู **บรรม** *parrsam* /bansöm/, **ประสม** *praḥsam* /pràʔsöm/, **ผสม** *phsam* /phàʔsöm/

ภ.1	บ้านาญ <i>pāṃnāñ</i> /bamna:n/ “เงิน ตอบแทนความชอบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>pamṇān</i> “กำไร, ผลประโยชน์” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 186)
		ขป.	บ้ณณาส <i>pamṇān</i> /bamnaan/ “กำไร, ผลประโยชน์”
พจน.	บ้านาญ <i>pāṃnāñ</i> /bamna:n/ “น. เงินตอบแทนที่ได้รับราชการหรือทำงานมาเป็น เวลานาน ซึ่งจ่ายเป็นรายเดือนตลอดชีวิตเมื่อออกจากงาน, โบราณใช้ว่า เบี้ยบ้านาญ (กฏ) เงินตอบแทนความชอบที่ได้รับราชการมาซึ่งจ่ายเป็นรายเดือน เมื่อออกจากราชการแล้ว”		
ภ.1		ภ.2	บ้ำเทิง <i>pāṃdein</i> /bamthə:ŋ/ “เบิก บาน, รื่นเริง, ทำให้รู้สึกสนุก”
ขบ.	-	ขก./	<i>pandoen</i> “เชิดชูจนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 192)
		ขป.	บ้เร็ง <i>pandoen</i> /bantəəŋ/ “เชิดชู จนเหลือ, ความร่าเริง, ความปราโมทย์, เยินยอ, ประจบ”
พจน.	บ้ำเทิง <i>pāṃdein</i> /bamthə:ŋ/ “(กลอน) ว. บั้นเทิง, เบิกบาน, รื่นเริง, ยินดี” หมายเหตุ ดู บรรเทิง <i>parrdein</i> /banthə:ŋ/, บรรเทือง <i>parrdīean</i> /banthuaŋ/		
ภ.1	บ้ำบวง <i>pāṃpvañ</i> /bambuaŋ/ “บน บาน”	ภ.2	บ้ำบวง <i>pāṃpvañ</i> /bambuaŋ/ “บน บาน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	บ้ำบวง <i>pāṃpvañ</i> /bambuaŋ/ “(กลอน) ก. บนบาน, เช่นสรวง, บูชา” หมายเหตุ ใน พุทธ. ระบุว่าเป็นคำยืมจากไทย ในภาษาเขมรโบราณพบคำว่า <i>pvañ srvañ</i> “บน บาน” ซึ่งคำว่า บ้ำบวง <i>pāṃpvañ</i> /bambuaŋ/ น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเองจากคำว่า บวง <i>pvañ</i> /buaŋ/ “บนบาน” โดยการเติมคำว่า บ้ำ- <i>pāṃ-</i> /bam/ หน้าคำ และความหมาย ของคำยังคงเดิม (Antelme, 1996: 87)		
ภ.1	-	ภ.2	บ้ำบัต <i>pāṃpăt</i> /bambăt/ “ทำให้

			คล้าย, ทำให้หาย”
ขบ.	<i>pampat</i> “ทำให้หายไป, ทำลาย” (Pou, 1992: 302)	ขก./ ขป.	- บໍຖາຕໍ່ <i>pampāt' /bambat/</i> “ทำให้ หาย, บำบัด, โกง, ยักยอก”
พจน.	บໍຳບັດ <i>pāmpāt /bambāt/</i> “ก. ทำให้คล้าย, ทำให้หาย, ทำให้ทุเลาลง”		
ภ.1	บໍຳເຟື້ຍູ <i>pāmbēñ⁸ /bamphen/</i> “ทำ ให้เต็มบริบูรณ์, เพิ่มพูน, ประพฤติ, ปฏิบัติ”	ภ.2	บໍຳເຟື້ຍູ <i>pāmbēñ⁸ /bamphen/</i> “ทำ ให้เต็มบริบูรณ์, เพิ่มพูน, ประพฤติ, ปฏิบัติ”
ขบ.	<i>pam̄bañ</i> “เติม, เสริมจลีน, ทำให้ สมบูรณ์” (Pou, 1992: 303)	ขก./ ขป.	<i>bambveñ, báhbaen</i> “บໍຳເຟື້ຍູ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 27 - 28) ບໍຳເຕັງ <i>pam̄beñ /bampiñ/</i> “เติมให้ เต็ม, ทำให้บริบูรณ์, บໍຳເຟື້ຍູ”
พจน.	บໍຳເຟື້ຍູ <i>pāmbēñ⁸ /bamphen/</i> “ก. ทำให้เต็มบริบูรณ์, เพิ่มพูน, (มักใช้ในเรื่องเกี่ยวกับ ศาสนา); ประพฤติ, ปฏิบัติ”		
ภ.1	-	ภ.2	ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i> “หายไป, จากไป, พრაກไป, ปราศจาก”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ບໍຳຣາດ <i>pam̄rās /bamraah/</i> “ทำให้ พลัดพราກ, พราກ”
พจน.	ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i> “ก. หายไป, จากไป, พราກไป, ปราศจาก, โบราณเขียนเป็น บໍຳຣາດ ກໍ່ມີ (ແຜ່ລູກມາຈາກປຣາດ)”		
	หมายเหตุ ดู ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i>		
ภ.1	ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i> [ทำให้ พลัดพราກ, พราກ]	ภ.2	ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i> [ทำให้ พลัดพราກ, พราກ]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ບໍຳຣາດ <i>pam̄rās /bamraah/</i> “ทำให้ พลัดพราກ, พราກ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ບໍຳຣາດ <i>pāmrās /bamrât:/</i>		

ภ.1	บำรุง <i>pāmruñ /bamruñ/</i> “ทำให้งอกงาม, ทำให้เจริญ, รักษาให้อยู่ในสภาพดี”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>paṃruñ</i> “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแลรักษา, สงวนรักษา” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 203)
		ขป.	บ่ม <i>paṃruñ /bamruñ/</i> “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแลรักษา, สงวนรักษา”
พจน.	บำรุง <i>pāmruñ /bamruñ/</i> “ก. ทำให้งอกงาม, ทำให้เจริญ; รักษาให้อยู่ในสภาพดี”		
ภ.1	บำรุง <i>pāmru /bamru:/</i> [ทำให้งาม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	บำรุง <i>pāmru /bamru:/</i> “ก. ตกแต่ง, บำรุง; ประ” หมายเหตุ สร้างขึ้นจากคำว่า รุ <i>rū /ru:/</i> ซึ่งเป็นคำภาษาปรากฤตที่พบในภาษาเขมรโบราณ <i>rūva /ru /rau</i> มีความหมายว่า “รูป, สภาวะ, งาม” โดยการเติม บำ <i>pām /bam/</i> ข้างหน้าคำว่า รุ <i>rū /ru:/</i> บำรุง <i>pāmru /bamru:/</i> มีความหมายว่า “ทำให้งาม”		
ภ.1	บำเรอ <i>pāmrea /bamrə:/</i> “ปรนนิบัติให้เป็นที่ชอบใจ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>paṃre</i> “รับใช้, คนรับใช้” (Pou, 1992: 303)	ขก./	-
		ขป.	บ่ม <i>paṃroe /bamrae/</i> “รับใช้, ผู้รับใช้, เจ้าหน้าที่”
พจน.	บำเรอ <i>pāmrea /bamrə:/</i> “ก. ปรนนิบัติให้เป็นที่ชอบใจ, เรียกหญิงที่ปรนนิบัติเช่นนี้ว่า นางบำเรอ; บุษบา”		
ภ.1	บำเหน็จ <i>pāmhnec⁸ /bamnèt/</i> “รางวัล”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>paṃñac'</i> “บำเหน็จ, ฝีมือ, สิ้นน้ำใจ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553:

		ขป.	186) บ๋ณกั๋ <i>paṃṅāc'</i> /bamnac/ “บ่าเหน็จ, ฝีมื้อ, สิ้นน้ำใจ, ตอบแทน”
พจน.	บ่าเหน็จ <i>pāṃhneč</i> ⁸ /bamnè:/ “น. รางวัล, ค่าเหน้อย, ค่าความชอบเป็นพิเศษ”		
ภ.1	บิเดาะ <i>piəḥ</i> /biʔdǝʔ/ “ชื่อข้าง ทุรลักษณ์ประเภทหนึ่ง ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	-		
	หมายเหตุ บิเดาะ <i>piəḥ</i> /biʔdǝʔ/ “ชื่อข้าง ทุรลักษณ์ประเภทหนึ่ง มีนม 3 เต้า” สร้างจากคำว่า บี่ <i>pī</i> /bǝy/ “สาม” กับ เดาะ <i>təḥ</i> /dah/		
ภ.1	บึง <i>pin</i> /buŋ/ “แหล่งน้ำขนาดใหญ่ มี น้ำขังตลอดทั้งปี”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pin</i> “พื้นที่น้ำท่วมถึง, บึง, ทะเลสาบ, หนองน้ำ” (Pou, 1992: 312)	ขก./ ขป.	- บั้ง <i>pin</i> /bəŋ/ “บั้ง”
พจน.	บึง <i>pin</i> /buŋ/ “น. แหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีน้ำขังตลอดทั้งปี”		
ภ.1	เบิก <i>peik</i> /bǝ:k/ “เปิด, ทำให้กว้าง, นำเข้าเฝ้า”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pek</i> “เปิดออก, ยอมรับ, แจกจ่าย” (Pou, 1992: 318)	ขก./ ขป.	<i>poek, peik</i> “เปิด, เบิก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 196 - 197) เบ็ก <i>poek</i> /baək/ “เปิด, เบิก”
พจน.	เบิก <i>peik</i> /bǝ:k/ “1 ก. เปิด ใช้ในลักษณะเบิกผ้าคลุมบายศรีออก เรียกว่า เบิกบายศรี, ทำให้กว้าง; ขอให้จ่าย; นำเข้าเฝ้า”		
ภ.1	เบิกไพร <i>peikbrai</i> /bǝ:kphraj/ [ทำพิธีขอเข้าป่า]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	เบิกไพร <i>peikbrai</i> /bǝ:kphraj/ “ก. ทำพิธีก่อนจะเข้าป่าเพื่อไปจับช้าง”		

ภ.1	-	ภ.2	เบียด <i>pīeyt /biət/</i> “แทรกหรือเสียด, ซิดกันติดกันเกินไปในที่จำกัด”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เบฺยฺต <i>piet /biət/</i> “เบียด”
พจน.	เบียด <i>pīeyt /biət/</i> “ก. แทรกหรือเสียด, ซิดกันติดกันเกินไปในที่จำกัด”		
ภ.1	แบก <i>peek /bè:k/</i> [แตก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ไขก <i>paek /baek/</i> “แตก”
พจน.	แบก <i>peek /bè:k/</i> “ก. วางของที่มีน้ำหนักบนบ่าหรือบนหลัง, โดยปริยายหมายความว่า รับภาระหนัก, มีความรับผิดชอบมาก”		
ภ.1	แบะ <i>peeh /bèʔ/</i> [เก็บ, เต็ด, ปลิด]	ภ.2	-
ขบ.	<i>peh</i> “เก็บ, เต็ด, ปลิด” (Pou, 1992: 319)	ขก./	-
		ขป.	เบะ <i>peh /beh/</i> “เก็บ, อย่างเก็บผัก เก็บผลไม้, ฉีก, เกือบ”
พจน.	แบะ <i>peeh /bèʔ/</i> “ก. แบะออก, ทำให้อ้าว. อ้าว, ที่เปิดกว้างออกไป; มีลักษณะกางออกหรือถ่างออก”		
ภ.1	โบาย <i>poy /bo:j/</i> “เคลื่อนไหวไปมา”	ภ.2	โบาย <i>poy /bo:j/</i> “เคลื่อนไหวไปมา”
ขบ.	<i>poy</i> “กวักมือ” (Pou, 1992: 320)	ขก./	-
		ขป.	เบาย <i>poy /baoy/</i> “กวัก, โบก, กระบวย”
พจน.	โบาย <i>poy /bo:j/</i> “2 ก. เคลื่อนไหวไปมา”		

ป

ภ.1	ปกิต <i>pkit /pàʔkit/</i> [ติดกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ปรกิต <i>prakit /prakət/</i> “ติดๆ”
พจน.	-		

หมายเหตุ ดู ประกิจ *prahkic /pràʔkit/*, ประกิต *prahkit /pràʔkit/*

ภ.1	ปมฺง <i>pmaṅ</i> /pàʔmoŋ/ [จับปลา]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บฺรชฺ <i>pramaṅ</i> /pramaŋ/ “เหยี่ยว, ชากรรไกร, ชาวประมง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ คำว่า ปมฺง <i>pmaṅ</i> /pàʔmoŋ/ ในที่นี้ใช้ในความหมายเปรียบ		
ภ.1	ปรก <i>prak</i> /pròk/ “ปก, ปิด, คลุม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>prok</i> “ปก, คลุม” (Pou, 1992: 334)	ขก./	-
		ขป.	บฺรก <i>prak</i> /praq/ “มุง, คลุม, ครอบ”
พจน.	ปรก <i>prak</i> /pròk/ “1 น. ซุ้มเล็กๆ ที่พระสงฆ์อาศัยในเวลาอยู่ปริวาส ก. ปก, ปิด, คลุม”		
ภ.1	ปรบ <i>prap</i> /pròp/ “เอาฝ่ามือตบกัน หลายๆ ครั้งให้เกิดเสียงเพื่อแสดงความ ยินดี”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บฺรบ <i>prap</i> /praap/ “ไถล, ประจบ”
พจน.	ปรบ <i>prap</i> /pròp/ “ก. เอาฝ่ามือตบกันหลายๆ ครั้งให้เกิดเสียงเพื่อแสดงความยินดี เป็นต้น ในคำว่า ปรบมือ, ตบมือ ก็ว่า; ตี”		
ภ.1	ประ <i>prah</i> /pràʔ/ [ทอดตัว (กลิ้ง เกลือก)]	ภ.2	ประ <i>prah</i> /pràʔ/ [ทอดตัว (กลิ้ง เกลือก)]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บฺร <i>prah</i> /prah/ “ทอดตัว (กลิ้ง เกลือก)”
พจน.	ประ <i>prah</i> /pràʔ/ “2 ก.ปะทะ, กระทบ, ระ”		
ภ.1	ประกวด <i>prahkvat</i> /pràʔkùat/ “แข่งขันเพื่อเลือกเฟ้นเอาดี โดยมี การตัดสิน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>prakuot</i> “ประกวด, แข่งขัน” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 193)
		ขป.	บฺรกุต <i>prakuot</i> /prakuət/ “ประกวด, แข่งขัน”

			แข่งขัน”
พจน.	ประกวด <i>prahvat</i> /pràʔkùat/ “ก. แข่งขันเพื่อเลือกเฟ้นเอาดี โดยมีการตัดสิน”		
ภ.1	ประกอบ <i>prahkap</i> /pràʔkà:p/ “เอา ชิ้นส่วนต่างๆ มารวมหรือมาคุ่มกันเข้า เป็นรูปร่างตามที่ต้องการ, ทำ, ประสม หรือปรุงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, เสริม, เพิ่มเติม”	ภ.2	ประกอบ <i>prahkap</i> /pràʔkà:p/ “เอา ชิ้นส่วนต่างๆ มารวมหรือมาคุ่มกันเข้า เป็นรูปร่างตามที่ต้องการ, ทำ, ประสม หรือปรุงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, เสริม, เพิ่มเติม”
ขบ.	-	ขก./	<i>prakopp, prakopr</i> “ประกอบ, ผสม, ทำ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 198)
		ขป.	ประกอบ <i>prakap</i> /prakaap/ “ประกอบ กัน, ผสมกัน, ทำให้เจริญ, ทำการงานให้ เป็นมรรคผล”
พจน.	ประกอบ <i>prahkap</i> /pràʔkà:p/ “ก. เอาชิ้นส่วนต่างๆ มารวมหรือมาคุ่มกันเข้าเป็นรูปร่าง ตามที่ต้องการ; ทำ; ประสมหรือปรุงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน; เสริม, เพิ่มเติม”		
ภ.1	ประกิจ <i>prahkic</i> /pràʔkit/ [ติดกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ปฏิบัติ <i>prakit</i> /prakət/ “ติดๆ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ปกิต <i>pkit</i> /pàʔkit/, ประกิต <i>prahkit</i> /pràʔkit/		
ภ.1	ประกิต <i>prahkit</i> /pràʔkit/ [ติดกัน]	ภ.2	ประกิต <i>prahkit</i> /pràʔkit/ [ติดกัน]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ปฏิบัติ <i>prakit</i> /prakət/ “ติดๆ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. ระบุว่า ประกิต <i>prahkit</i> /pràʔkit/ “ก. แจ้งความ, ประกาศ, แสดง” มาจาก คำสันสกฤต อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบพจนานุกรมภาษาสันสกฤต (Stchoupak, Nitti et Renou, 1987) ไม่พบคำที่สัมพันธ์กับคำนี้ อย่างไรก็ตามพบว่าใน พจน. มีรูป ประกิต <i>prahkit</i> /pràʔkit/ “ก.ประกอบ, ประทับ, ประดับ” ซึ่งน่าจะเป็นคำที่สัมพันธ์กับคำยืมเขมรมากกว่า		
	2 ดู ปกิต <i>pkit</i> /pàʔkit/, ประกิจ <i>prahkic</i> /pràʔkit/		
ภ.1	ประเกาะ <i>prahkah</i> /pràʔkàʔ/ [เกาะ	ภ.2	-

	ติดกัน]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บุเทะ <i>prakoh</i> /prakah/ “เกาะ ต่อๆ กันจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง ติดตามกันไปติดๆ ไม่ขาดสาย”
พจน.	-		
ภ.1	ประคร <i>praḥgar</i> /pràʔkʰo:n/ [เสียง ดั่ง (ใช้ในความเปรียบว่าเสียงดังราวกับ เสียงฟ้าลั่น)]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บุต <i>pragar</i> /prakoo/ “กองเป็น ชั้นๆ”
พจน.	-		
ภ.1	ประเคียง <i>praḥgiēyṅ</i> /pràʔkʰian/	ภ.2	-
	[เคียงกัน]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ สร้างขึ้นจากรากศัพท์ เคียง <i>giēyṅ</i> /kʰian/ โดยวิธีการเติม ประ- <i>praḥ</i> /pràʔ/ หน้าคำ มี ความหมายว่า [เคียงกัน]		
ภ.1	-	ภ.2	ประโคม <i>praḥgom</i> /pràʔkʰo:m/
			“บรรเลงดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณในพิธี บางอย่างเพื่อสักการบูชา หรือยกย่อง เป็นต้น”
ขบ.	-	ขก./	<i>pragam</i> “ประโคม, เล่นดนตรีครี๊ม, เล่นดนตรีหลายชนิดร่วมกัน” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 195)
		ขป.	บุค <i>pragam</i> /prakum/ “ประโคม, เล่นดนตรีครี๊ม, เล่นดนตรีหลายชนิด

			ร่วมกัน”
พจน.	ประโคม <i>prahgom</i> /pràʔkho:m/ “ก. บรรเลงดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณในพิธีบางอย่างเพื่อสักการบูชา หรือยกย่องเป็นต้น”		
	หมายเหตุ ดู คม <i>gam</i> /khom/		
ภ.1	ประงอน <i>prahṅaṅ</i> /pràʔŋo:n/ [?หงาย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ คำนี้อาจมีความสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมร ផ្កា <i>phñār</i> /pŋaa/ มีความหมายว่า “หงาย”		
ภ.1	ประจัญ <i>prahcañ</i> /pràʔcon/ “ต่อสู้อยู่, สู้รบ, ต้านทาน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ประจัญ <i>prahcañ</i> /pràʔcon/ “ก. ต่อสู้อยู่, สู้รบ, ต้านทาน, ฝักใฝ่, กิ๋ว” หมายเหตุ สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า ជល់ <i>jal</i> /cũn/ “ชน” โดยการเติมพยางค์หน้า ประ- <i>prah</i> /pràʔ/		
ภ.1	-	ภ.2	ประจัญ <i>prahcañ</i> /pràʔcan/ “ปะทะต่อสู้อยู่”
ขบ.	-	ขก./	<i>phcañ, phcāl phcañ</i> “ทำให้เซ็ดหลาบ, เอาชนะ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 192 - 193)
		ขป.	ฐาญ <i>phcāñ</i> /pcañ/ “ทำให้แพ้, ทำให้เชื่อ, หักล้าง”
พจน.	ประจัญ <i>prahcañ</i> /pràʔcan/ “ก. ปะทะต่อสู้อยู่, ฝักใฝ่ กิ๋ว”		
ภ.1	ประจํา <i>prahcām</i> /pràʔcam/ “เป็นปรกติ, เสมอ, เฉพาะ, ที่กำหนดให้มีเป็นปรกติ”	ภ.2	ประจํา <i>prahcām</i> /pràʔcam/ “เป็นปรกติ, เสมอ, เฉพาะ, ที่กำหนดให้มีเป็นปรกติ”

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประจํา <i>pracām</i> /pracam/ “ประจํา, คอย, เฝ้า”
พจน.	ประจํา <i>praḥcām</i> /pràʔcam/ “ว. เป็นปรกติ, เสมอ; เฉพาะ; ที่กำหนดให้มีเป็นปรกติ”		
ภ.1	ประชิด <i>praḥjit</i> /pràʔchít/ “ก. เข้าไปให้ใกล้, เข้าถึงตัว, เข้าชิดตัว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ภุช <i>bhjit</i> /pcit/ “ทำให้สนิท, ทำให้แนบชิด”
พจน.	ประชิด <i>praḥjit</i> /pràʔchít/ “ก. เข้าไปให้ใกล้, เข้าถึงตัว, เข้าชิดตัว”		
ภ.1	ประชุม <i>praḥjum</i> /pràʔchum/ “มารวมกันหรือเรียกให้มารวมกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง”	ภ.2	ประชุม <i>praḥjum</i> /pràʔchum/ “มารวมกันหรือเรียกให้มารวมกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประจุม <i>prajum</i> /pracum/ “ประชุม, รวบรวม, ชุมนุม”
พจน.	ประชุม <i>praḥjum</i> /pràʔchum/ “ก. มารวมกันหรือเรียกให้มารวมกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, มาร่วมพบกันเพื่อปรึกษาหารือ, โดยปริยายใช้หมายถึงเอาสิ่งที่เป็นประเภทเดียวกันมารวมกัน, บางที่ใช้หมายความอย่างเดียวกับชุมนุม”		
ภ.1	-	ภ.2	ประดัก <i>praḥtāk</i> /pràʔdāk/ “ทำให้รู้สึกลำบากยุ่งยากกายหรือใจ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประดาก <i>praḥtāk</i> /pradaq/ ใช้คู่กับ ประเดิต <i>praḥtīt</i> /pradait/ “ร่อแร่”
พจน.	ประดัก <i>praḥtāk</i> /pràʔdāk/ “ว. อาการแห่งคนที่ตกน้ำแล้วสำลักน้ำเรียกว่า สำลักประดักๆ, อาการที่ชักหงับๆ ใกล้จะตาย”		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ประดักประเดิต <i>praḥtāk praḥteit</i> /pràʔdāk pràʔdè:t/ “ว. ร็กรอๆ, ที่ทำให้รู้สึกลำบากยุ่งยากกายหรือใจ”		
ภ.1	ประดัก <i>praḥtāk</i> /pràʔdāk/ “ตกแต่ง	ภ.2	ประดัก <i>praḥtāk</i> /pràʔdāk/ “ตกแต่ง

	ให้งามมีสิ่งต่างๆ มีสร้อย แหวน เป็นต้น, โดยปริยายหมายความว่า ประกอบ, เพิ่ม”		ให้งามมีสิ่งต่างๆ มีสร้อย แหวน เป็นต้น, โดยปริยายหมายความว่า ประกอบ, เพิ่ม”
ขบ.	<i>pratap / pratāp</i> “ข้าวของ, เตรียม” (Pou, 1992: 324)	ขก./	<i>pratāp, pratāpp, prātāpp</i> “ประดับ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 200)
		ขป.	บุรุษ <i>praṭāp' / pradap/</i> “ตกแต่ง, แต่ง, จัดหา”
พจน.	ประดับ <i>praḥtāp / pràḥdāp/</i> “ก. ตกแต่งให้งามด้วยสิ่งต่างๆ มีสร้อย แหวน เป็นต้น”		
ภ.1	ประดับประดา <i>praḥtāp praḥta</i> <i>/pràḥdāp pràḥdaa/</i> [จัดให้เป็น ระเบียบ, ตกแต่ง]	ภ.2	ประดับประดา <i>praḥtāp praḥta</i> <i>/pràḥdāp pràḥdaa /</i> [จัดให้เป็น ระเบียบ, ตกแต่ง]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บุรุษ <i>praṭāp' praṭā</i> <i>/pradap pradaa/</i> “เครื่องใช้ไม้สอย ต่างๆ, จัด, เตรียม, จัดให้เป็นระเบียบ, ตกแต่ง”
พจน.	ประดับประดา <i>praḥtāp praḥta /pràḥdāp pràḥdaa/</i> “(ปาก) ก.ประดับ”		
ภ.1	ประดับ <i>praḥtās /pràḥdā:t/</i> “ตกต่ำ”	ภ.2	ประดับ <i>praḥtās /pràḥdā:t/</i> “ตกต่ำ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ผู้ส <i>phṭās /pdaah/</i> “นอกรีตนอก รอย, ผิดระเบียบ, ผิดกฎหมาย, ไม่ถูกไม่ จริง”
พจน.	ประดับ <i>praḥtās /pràḥdā:t/</i> “ว. ตกต่ำ”		
ภ.1	ประดับ <i>praḥtān /pràḥdān/</i> [ไล่ตาม กัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บุรุษ <i>praṭeñ /pradəñ/</i> “ไล่กวาด, กวาด”

พจน.	-		
ภ.1	ประจฺจ <i>prahtuc /prà?dùt/</i> “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง”	ภ.2	ประจฺจ <i>prahtuc /prà?dùt/</i> “เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง”
ขบ.	<i>ptoc</i> “เหมือน, เท่า” (Pou, 1992: 321)	ขก./	-
		ขป.	ประจฺจ <i>prahtuc /pradouc/</i> “เปรียบเหมือน”
พจน.	ประจฺจ <i>prahtuc /prà?dùt/</i> “ว. เช่น, คล้าย, เหมือน, ดัง”		
ภ.1	ประทฺท <i>prahtap /prà?thóp/</i> “กระทบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประทฺท <i>phdap' /ptup/</i> “ปิดกัน, หวานล้อม, ขัดขวาง, ซ่อน”
พจน.	ประทฺท <i>prahtap /prà?thóp/</i> “(กลอน) ก. กระทบ”		
ภ.1	-	ภ.2	ประทม <i>prahtam /prà?thom/</i> “บรรทม, ผทม”
ขบ.	<i>phdam</i> “(ราชา) นอน” (Pou, 1992: 339)	ขก./	-
		ขป.	ประทม <i>phdam /ptum/</i> “นอน”
พจน.	ประทม <i>prahtam /prà?thom/</i> “ก. บรรทม, ผทม ก็ว่า” หมายเหตุ ดู บรรทม <i>parrdam /banthom/</i> , บรรทม <i>parrdham /banthom/</i> , ผทม <i>phdam /phà?thom/</i> , ผทม <i>phdham /phà?thom/</i>		
ภ.1	ประทฺท <i>prahtap /prà?thá?/</i> “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประทฺท <i>pradah /pratěh/</i> “พบ, พบกัน, พบปะโดยไม่รู้ตัวมาก่อน”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ประทฺท <i>pahtap /pà?thá?/</i> “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”		

ภ.1	-	ภ.2	ประเทียบ <i>praḥdiēyp</i> /pràʔthîap/ [เข้ามาใกล้, ชิดกัน]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	- หมายเหตุ ในภาษาเขมรปัจจุบันไม่พบรูปที่สัมพันธ์กันโดยตรงกับคำนี้ พบแต่รากศัพท์ภาษาเขมร คือ เฉียบ <i>diep</i> /tiəp/ “ใกล้, จวน” ในพจน. ประเทียบ <i>praḥdiēyp</i> /pràʔthîap/ แปลว่า “1 ก. เทียบ 2 น. ฝ่ายใน; เรียกกรณฝ่ายใน ว่า รถพระประเทียบ, เรียกเรือฝ่ายใน ว่า เรือพระประเทียบ, โดยอนุโลมเรียกรถประจำตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ว่า รถพระประเทียบ” แต่ในบริบทของสมุทรโฆษคำฉันท์แสดงให้เห็นว่าคำนี้น่าจะมีความหมายว่า [เข้ามาใกล้, ชิดกัน]		
ภ.1	ประนัง <i>prahnăñ</i> /pràʔnaŋ/ [แข่ง]	ภ.2	ประนัง <i>prahnăñ</i> /pràʔnaŋ/ [แข่ง]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>praṇāṇñ</i> “แข่ง” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 193) เบรณัง <i>praṇāṇñ</i> /pranaŋ/ “แข่ง”
พจน.	ประนัง <i>prahnăñ</i> /pràʔnaŋ/ “ก. ประชุม, รวม ว. พร้อม”		
ภ.1	ประเบียด <i>prahpiēyt</i> /pràʔbiət/ [เบียดชิดกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เบรเบียด <i>prapiēt</i> /prabiət/ “เบียดชิดกัน”
พจน.	-		
ภ.1	ประปราน <i>praḥprān</i> /pràʔpra:n/ [ทอดตัวลง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เบรปราณ <i>praḥprān</i> /prahpraan/ “ทอดตัวลงเกลือก”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ประปราน <i>praḥprān</i> /pràʔpra:n/ “ก. ซ้อนอก, ตีอก, ร้องไห้”		

ภ.1	ประไพ <i>praḥbai</i> /pràʔphaj/ “งาม”	ภ.2	ประไพ <i>praḥbai</i> /pràʔphaj/ “งาม”
ขบ.	<i>pravai</i> “ดงาม, ประเสริฐ, สูงศักดิ์” (Pou, 1992: 330)	ขก./	<i>prabai, prabaiy</i> “ประไพ, ดี, สมควร” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 197)
		ขป.	ประไพ <i>prabai</i> /prapiy/ “สวย, ดงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย, สูงส่ง, ประเสริฐ”
พจน.	ประไพ <i>praḥbai</i> /pràʔphaj/ “ว. งาม”		
ภ.1	ประมง <i>praḥmañ</i> /pràʔmoŋ/ “การจับสัตว์น้ำ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประมง <i>pramañ</i> /pramaŋ/ “เหยี่ยว, ชากรรไกร, ชาวประมง”
พจน.	ประมง <i>praḥmañ</i> /pràʔmoŋ/ “น. การจับสัตว์น้ำ; คนเลี้ยงชีพในทางจับสัตว์น้ำ เรียกว่า ชาวประมง พวกประมง; ประมง ก็ใช้ ก. ดำน้ำหาปลา”		
ภ.1	-	ภ.2	ประมวญ <i>praḥmvañ</i> /pràʔmuan/ “รวบรวมให้เข้าระเบียบเป็นหมวดหมู่”
ขบ.	-	ขก./	<i>pramūl</i> “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อม เข้าด้วยกัน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 160)
		ขป.	ประมวญ <i>pramūl</i> /pramoul/ “รวบรวม, ประมวล, ตะล่อมเข้าด้วยกัน”
พจน.	ประมวญ <i>praḥmvañ</i> /pràʔmuan/ “(โบ) ก. ประมวล รวบรวมให้เข้าระเบียบเป็น หมวดหมู่, โบราณเขียนเป็น ประมวญ ก็มี น. หนังสือที่รวบรวมสิ่งซึ่งเป็นประเภทเดียวกัน”		
ภ.1	ประเมิน <i>praḥmein</i> /pràʔmɔ:n/ “คะเนหรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ไกลๆ, คาด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>pramoel</i> “คอยส่องดูจากที่ไกลๆ, หยั่ง หรือคะเนหรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ ไกลๆ, คาด” (อุไรศรี วรศะริน, 2553:

		ขป.	159) ประเข็ณ <i>pramoel</i> /pramaeɔl/ “คอย สอดส่องดูจากที่ไกลๆ, หยั่งหรือคะเน หรือกะดูจากที่สูงหรือจากที่ไกลๆ, คาด”
พจน.	ประเมิน <i>prahmein</i> /pràʔmɔ:n/ “ก. กำหนดหรือให้ค่าหรือราคาเท่าที่ควรจะเป็นตาม หลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้”		
ภ.1	-	ภ.2	ประยूर <i>prahyūr</i> /pràʔju:n/ “เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล”
ขป.	-	ขก./ ขป.	- ประยूर <i>prayūr</i> /prayou/ “วงศ์ ตระกูล”
พจน.	ประยूर <i>prahyūr</i> /pràʔju:n/ “น. เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล”		
ภ.1	ประลอง <i>prahlān</i> /pràʔlɔ:n/ “ทดสอบความรู้ความสามารถด้วย การต่อสู้หรือแข่งขันกัน, ช้อมรบ”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./ ขป.	- ประลณ <i>pralan</i> /pralaŋ/ “สอบ, สอบไล่, ประลอง, แข่งกัน, ลอง, วัด ฝีมือ”
พจน.	ประลอง <i>prahlān</i> /pràʔlɔ:n/ “ก. ทดสอบความรู้ความสามารถด้วยการต่อสู้หรือแข่งขัน กัน”		
หมายเหตุ ดู ลอง <i>lan</i> /laŋ/			
ภ.1	ประลัก <i>prahlāk</i> /pràʔlāk/ [แปดเปื้อน, ตกต่ำ]	ภ.2	-
ขป.	<i>pralak</i> / <i>pralāk</i> “เปราะเปื้อน, ทำให้ เปื้อน, ทำให้สกปรก” (Pou, 1992: 328)	ขก./ ขป.	- ประฎกั <i>pralāk</i> /pralaq/ “เปื้อน, เคล้า, คลุกเกลื้อนให้เข้ากับเนื้อสัตว์, ทำ ให้สกปรก, เปราะเปื้อน, เป็นรอย, เพิ่ม รสชาติ”

พจน.	-		
ภ.1	ประโลม <i>praḥlom</i> /pràʔlo:m/ “ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงอกพึงใจ”	ภ.2	ประโลม <i>praḥlom</i> /pràʔlo:m/ “ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงอกพึงใจ”
خب.	-	خك./	-
		خب.	ประโลม <i>pralom</i> /pralaom/ “ปะเหลาะ, เล้าโลม, ล่อหลอกโดยกลอุบาย”
พจน.	ประโลม <i>praḥlom</i> /pràʔlo:m/ “ก. ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงอกพึงใจ” หมายเหตุ ดู บรรโลม <i>parrlom</i> /banlo:m/, โลม <i>lom</i> /lo:m/		
ภ.1	ประสพ <i>praḥsap</i> /pràʔsòp/ “พบ, พบปะ, พบเห็น”	ภ.2	ประสพ <i>praḥsap</i> /pràʔsòp/ “พบ, พบปะ, พบเห็น”
خب.	<i>prasap</i> “พบ, พบปะ” (Pou, 1992: 330)	خك./	<i>prasabv</i> “พบ, ประสพ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 200)
		خب.	ประสพ <i>prasap'</i> /prasap/ “แก่ง, ชำนาญ”
พจน.	ประสพ <i>praḥsap</i> /pràʔsòp/ “ก. พบ, พบปะ, พบเห็น”		
ภ.1	-	ภ.2	ประสม <i>praḥsam</i> /pràʔsòm/ “รวมกันเข้า”
خب.	<i>prasam</i> “อยู่รวมกลุ่ม, ร่วมคิด” (Pou, 1992: 330) <i>phsam</i> / <i>psam</i> “ผสมบางอย่างเข้าด้วยกัน, ผลรวม” (Pou, 1992: 336)	خك./	-
		خب.	ประสม <i>phsam</i> /psam/ “ผสม, ประกอบ, ปรง”
พจน.	ประสม <i>praḥsam</i> /pràʔsòm/ “ก. รวมกันเข้า (เป็นคำใช้ได้ทั่วไป)” หมายเหตุ ดู บรรสม <i>parrsam</i> /bansòm/, บันสม <i>pānsam</i> /bansòm/, ผสม <i>phsam</i> /phàʔsòm/		
ภ.1	ประเสริฐ <i>praḥsreith</i> /pràʔsè:t/ “วิเศษ, ดีเลิศ, ดีที่สุด”	ภ.2	-
خب.	<i>prasir</i> “สิ่งที่เขียน, ข้อความ, เอกสาร, จารึก” (Pou, 1992: 331)	خك./	<i>prasetḥh</i> , <i>prasoergg</i> “ประเสริฐ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 200)

		ขป.	ประเสี <i>prasoer</i> /prasaə/ “ประเสีริฐ”
พจน.	ประเสีริฐ <i>prahsreith</i> /pràʔsə:t/ “ว. วิเศษ, ดีเลิศ, ดีที่สุด”		
ภ.1	ประหลบประหลีก <i>prahhlap</i> <i>prahhlik</i> /pràʔlòp pràʔli:k/ [หลบ หลีกออวธกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ สร้างขึ้นจากคำว่า หลบหลีก <i>hlap hlik</i> /lòp li:k/ โดยวิธีการเติม ประ- <i>prah</i> /pràʔ/ หน้าคำว่า หลบ <i>hlap</i> /lòp/ และ หลีก <i>hlik</i> /li:k/ มีความหมายว่า		
ภ.1	ประหวัด <i>prahhvät</i> /pràʔwät/ [ตวัด (ครีบ)กันไปมา]	ภ.2	-
ขบ.	<i>vat</i> / <i>vät</i> “ทำเป็นวง, ล้อมรอบ, เป็น วงกลม, เหวียง, ตวัด” (Pou, 1992: 429)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ประหวัด <i>prahhvät</i> /pràʔwät/ “ก. ทวนคิดเพราะผูกใจอยู่” หมายเหตุ สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า วัต <i>vät</i> /wöt/ “วัด, ตวัด, หวด, เหวียง” โดยการเติมพยางค์ หน้า ประ- <i>prah</i> /pràʔ/		
ภ.1	ประหว่า <i>prahhvā</i> /pràʔwà:/ [คว่ำ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประก <i>pravā</i> /prawaa/ “คว่ำ”
พจน.	ประหว่า <i>prahhvā</i> /pràʔwà:/ “ก. เปล่าเปลี่ยว, ว่างเหว”		
ภ.1	ประห้วย <i>prahhvāy</i> /pràʔwâ:j/ [พาดกัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประกย <i>pravāy</i> /prawaay/ “ตบตีกัน หยิกข่วนกัน”
พจน.	-		

ภ.1	ประอร <i>praḥ-ar</i> /pràʔʔw:n/ [โน้ม, โอนเข้าหากัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป ประอร <i>praḥ-ar</i> /pràʔʔw:n/ ใช้ในความหมายว่า “(กลอน) ว. งาม” แต่ความหมายไม่สัมพันธ์กับบริบท		
	2 ดู ผโอน <i>pha-on</i> /phàʔʔw:n/		
ภ.1	ประเอียง <i>praḥīeyñ</i> /pràʔʔian/ [เอน เข้าหากัน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เผื้อง <i>ph-ien</i> /pqieŋ/ “ทำให้เอียง, เอียง, ตะแคง”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป ประเอียง <i>praḥīeyñ</i> /pràʔʔian/ ใช้ในความหมายว่า “ว. งาม” แต่ความหมายไม่สัมพันธ์กับบริบท		
ภ.1	-	ภ.2	ปรัก <i>prāk</i> /prāk/ “1 เงิน 2 หัก”
ขบ.	<i>prak</i> / <i>prāk</i> “เงิน” (Pou, 1992: 322)	ขก./	<i>prāk, prāk</i> “เงิน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 201)
			<i>prāk</i> “เงิน” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 203)
		ขป.	บร้ากั <i>prāk'</i> /praq/ “เงิน, ธนบัตร”
พจน.	ปรัก <i>prāk</i> /prāk/ “1 ว. เงิน”		
ภ.1	-	ภ.2	ปรับ <i>prăp</i> /pràp/ “บอก, เล่า”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บร้าชั <i>prăp'</i> /prap/ “บอก”
พจน.	ปรับ <i>prăp</i> /pràp/ “1 ก. บอก, เล่า”		
ภ.1	ปราบ <i>prāp</i> /prà:p/ “ทำให้ราบ, ทำให้	ภ.2	ปราบ <i>prāp</i> /prà:p/ “ทำให้ราบ, ทำให้

	อยู่ในอำนาจ”		อยู่ในอำนาจ”
ขบ.	<i>prap</i> / <i>prāp</i> “ปราบ” (Pou, 1992: 327)	ขก./	<i>prāpp</i> “ปราบ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 203)
		ขป.	ปราบ <i>prāp</i> / <i>praap</i> / “ทำให้ปราบ, ทำให้ปราบคาบ, ยอมแพ้, <i>ทำให้กลัว, กำราบ</i> ”
พจน.	ปราบ <i>prāp</i> / <i>prā:p</i> / “ก. ทำให้ปราบ, ทำให้อยู่ในอำนาจ”		
ภ.1	ปริ <i>pri</i> / <i>priʔ</i> / “แตก (ใช้กับลูกไฟ)”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	
		ขป.	ประ: <i>preh</i> / <i>preh</i> / “ร้าว, ปริ”
พจน.	ปริ <i>pri</i> / <i>priʔ</i> / “2 ก. แยม, ฝัก, แตกแต่น้อย”		
ภ.1	ปรุ <i>pru</i> / <i>pruʔ</i> / [แจ่มแจ้ง (ใช้ในความเปรียบ)]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประ: <i>pruh</i> / <i>pruh</i> / “สว่างไสวไปทั่ว ใช้ขยาย ตื้น <i>banli</i> / <i>pūnlii</i> / “ความสว่าง”
พจน.	ปรุ <i>pru</i> / <i>pruʔ</i> / “ก. ทำให้เป็นรูๆ, สลักให้เป็นรูๆ มีลวดลายต่างๆ ว. เป็นรูเล็กๆ; ทะลุ, ตลอด”		
	หมายเหตุ ในภาษาเขมรมักใช้ในกาพย์กลอน เช่น เสทศบฏ <i>seb gap' prājñ pruh</i> / <i>seip kup praac proh</i> / “เสทศบฏนักปราชญ์ผู้ร่ำรู้แจ้ง”		
ภ.1	ปลง <i>plañ</i> / <i>plonʔ</i> / “เอาลง, ปล่อยหรือเปลื้องให้พ้นไป”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ปลง <i>plañ</i> / <i>plañ</i> / “ตาย”
พจน.	ปลง <i>plañ</i> / <i>plonʔ</i> / “ก. เอาลง, ปล่อยหรือเปลื้องให้พ้นไป (ในลักษณะที่รู้สึกรู้สึกว่าหนักอึ้ง)”		
ภ.1	ปะทะ <i>pahdah</i> / <i>pàʔtháʔ</i> / “โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประ: <i>pradah</i> / <i>pratəəh</i> / “พบ, พบ

			กัน, พบปะโดยไม่รู้ตัวมาก่อน”
พจน.	ปะทะ <i>paḥdah</i> /pàʔtháʔ/ “ก. โดนกัน, กระทบกัน, ประจัญกัน, ต้านไว้”		
ภ.1	ป้อประ <i>pīaprah</i> /pu:pràʔ/ [ใช้]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เบื้อประ <i>proeprās'</i> /praəprah/ “ใช้ ทุกสิ่งทุกอย่าง, ใช้ตามแต่จะได้พบปะ”
พจน.	-		
ภ.1	เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่งเข้า มาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้ กัน เสมอกัน หรือผิดกัน”	ภ.2	เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “เอาสิ่งหนึ่ง เข้ามาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่า ใกล้กัน เสมอกัน หรือผิดกัน”
ขบ.	<i>pryap</i> “เปรียบเทียบ” (Pou, 1992: 334)	ขก./	-
		ขป.	เบื้อ <i>priep</i> /priəp/ “เปรียบเทียบ, เตรียม”
พจน.	เปรียบ <i>prīeyp</i> /priap/ “ก. เอาสิ่งหนึ่งเข้ามาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าใกล้กัน เสมอ กัน หรือผิดกัน, ถ้าเอามาเทียบกันดูแล้ว ฝ่ายที่มีภาวชีกว่า เรียกว่า ได้เปรียบ ฝ่ายที่เป็นรอง เรียกว่า เสียเปรียบ, ถ้าจะเอาฝ่ายตนให้มีภาวชีกว่า เรียกว่า เอาเปรียบ”		
ภ.1	แปร <i>pree</i> /pre:/ “เปลี่ยนกลายเป็นจาก ลักษณะหรือภาวะเดิม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>prae</i> “แปร, เปลี่ยน, กลับกลายเป็น” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 198)
		ขป.	ไประ <i>prae</i> /prae/ “แปร, แปร, พลิก, กลายเป็น, กลับกลายเป็น, หัน, หมุน, เปลี่ยน, แลกเปลี่ยน”
พจน.	แปร <i>pree</i> /pre:/ “ก. เปลี่ยนกลายเป็นจากลักษณะหรือภาวะเดิม”		
ภ.1	-	ภ.2	แปรก <i>preek</i> /prè:k/ “ไม้ยาวสำหรับ ประกบหัวเพลาทิ้ง 2 ข้างของเกวียน หรือราซรถ กันไม่ให้ลูกล้อเลื่อนหลุด โดยมีไม้ขวางทางหรือแปรกขวางทางยึด หัวท้ายทั้ง 2 ด้าน”

ขบ.	<i>prek</i> “คานคู้ใช้เทียมวัวลากเกวียน, แบก ถึงทั้งสองด้วยบ่า” (Pou, 1992: 334)	ขก./ ขป.	- ไ้รก <i>praek /praek/</i> “แบรก, เครื่อง เกวียนส่วนหนึ่ง”
พจน.	แบรก <i>preek /prè:k/</i> “น. ไม้ยาวสำหรับประกบหัวเพลาทั้ง 2 ข้างของเกวียนหรือราซรถ กันไม่ให้ลูกล้อเลื่อนหลุด โดยมีไม้ขวางทางหรือแบรกขวางทางยึดหัวท้ายทั้ง 2 ด้าน”		
ภ.1	-	ภ.2	แปลก <i>pleek /plè:k/</i> “แตกต่างไปจาก ที่เคยคิดเคยรู้ เคยเห็น, ต่าง, เปลี่ยนไป, ผิดปรกติ, มีสิ่งอื่นหรือพวกอื่นปนเข้า มา”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>plek</i> “แปลก” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 196) ไ้รก <i>plaek /plaek/</i> “แปลก”
พจน.	แปลก <i>pleek /plè:k/</i> “ว. ต่างต่างไปจากที่เคยคิดเคยรู้ เคยเห็น เป็นต้น; ต่าง, เปลี่ยนไป, ผิดปรกติ”		
ภ.1	โปรด <i>prot /prò:t/</i> “ถูกใจหรือพอใจ มาก, แสดงความเมตตากรุณาโดยปลด เปลื้องความเดือดร้อน, ใช้ประกอบหน้า กริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ, ที่ ถูกใจหรือพอใจมาก”	ภ.2	โปรด <i>prot /prò:t/</i> “ถูกใจหรือพอใจ มาก, แสดงความเมตตากรุณาโดยปลด เปลื้องความเดือดร้อน, ใช้ประกอบหน้า กริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ, ที่ ถูกใจหรือพอใจมาก”
ขบ.	<i>pros</i> “ทำให้พ้นคืนสติหรือมีชีวิต, ที่รู้สึก เห็นใจ, ใจกว้าง, ปลดปล่อย” (Pou, 1992: 334)	ขก./ ขป.	<i>pros, pross</i> “โปรด, ปลดปล่อย” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 204) แฏส <i>pros /praoh/</i> “โปรด, ช่วยเหลือ, สงเคราะห์, <i>ปล่อย, เนรเทศ,</i> <i>ช่วยชีวิต, ไ้คีน, รัก</i> ”
พจน.	โปรด <i>prot /prò:t/</i> “ก. ถูกใจหรือพอใจมาก, แสดงความเมตตากรุณาโดยปลดเปลื้องความ เดือดร้อน เป็นต้น, ใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ ว. ที่ถูกใจหรือพอใจ มาก”		
ผ			
ภ.1	ผกา <i>phkā /phàʔka:/</i> “ดอกไม้”	ภ.2	ผกา <i>phkā /phàʔka:/</i> “ดอกไม้”

خب.	<i>pkā / phkā</i> “ดอกไม้” (Pou, 1992: 320)	ขก./	<i>phkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 193)
			<i>pkā</i> “ดอกไม้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 196)
		ขป.	ฝัก <i>phkā / pkaa</i> “ดอกไม้”
พจน.	ฝัก <i>phkā / phàʔka:/</i> “น. ดอกไม้”		
ภ.1	ผจง <i>phcañ / phàʔcon/</i> “ความตั้งใจ, ตั้งใจให้ดี, บรรจง”	ภ.2	-
خب.	-	ขก./	<i>phcañ</i> “บรรจง, ตั้งใจ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 192)
		ขป.	ตั้ง <i>phcañ' / pcan/</i> “ตั้งใจทำโดยประณีตบรรจง, ผจงทำ”
พจน.	ผจง <i>phcañ / phàʔcon/</i> “น. ความตั้งใจ ก. ตั้งใจให้ดี, บรรจง”		
ภ.1	ผจญ <i>phcañ / phàʔcon/</i> [ผเชิญหน้า, สู้]	ภ.2	ผจญ <i>phcañ / phàʔcon/</i> [ผเชิญหน้า, สู้]
خب.	-	ขก./	<i>phcāl, phcañ</i> “ทำให้เซ็ดหลาบ, เอาชนะ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 192 - 193)
		ขป.	ผจญ <i>phjal' / pcñol/</i> “ผเชิญหน้า, สู้”
พจน.	ผจญ <i>phcañ / phàʔcon/</i> “ก. พยายามต่อสู้, พยายามเอาชนะ, ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชนะ, ประจัญ หรือ ประจัญ กี่ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	ผดุง <i>phtuñ / phàʔduñ/</i> “ประดุง, ค้ำ, ค้ำจุน, ระวัง, อุดหนุน”
خب.	-	ขก./	-
		ขป.	ผดุง <i>phtuñ / pdon/</i> “ผดุง, ค้ำ, ค้ำจุน”
พจน.	ผดุง <i>phtuñ / phàʔduñ/</i> “ก. ประดุง, ค้ำ, ค้ำจุน, ระวัง, อุดหนุน”		
ภ.1	-	ภ.2	ผดุงผดา <i>phtuñphtā / phàʔduñ phàʔda:/</i> “ค้ำ, ค้ำจุน”
خب.	-	ขก./	-

		ขป.	ฝู้ង <i>ph̄tun̄</i> /pdon̄/ “ผดุง, ค้า, ค้าจุน”
พจน.	-		
ภ.1	ผเดิม <i>phateim</i> /phà?dɔ:m/ “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”	ภ.2	ผเดิม <i>phateim</i> /phà?dɔ:m/ “ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฝើช <i>ph̄toem</i> /pdaəm/ “เริ่มแตก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ผเดิม <i>ph̄teim</i> /phà?dɔ:m/ “ก. ประเดิม, เริ่มแรก, ตั้งต้น, ลงมือก่อน”		
ภ.1	ผทม <i>phdam</i> /phà?thom/ “นอน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>phdam</i> “(ราชา) นอน” (Pou, 1992: 339)	ขก./	-
		ขป.	ฝู้ <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”
พจน.	ผทม <i>phdam</i> /phà?thom/ “ก. นอน (ใช้แก่เจ้านาย), ประทม หรือ บรรทม ก็ใช้ หมายเหตุ ดู บรรทม <i>parrdam</i> /banthom/, บรรทม <i>parrdham</i> /banthom/, ประทม <i>praḥdam</i> /prà?thom/, ผทม <i>phdham</i> /phà?thom/		
ภ.1	ผทับ <i>phdáp</i> /phà?tháp/ [ขนาบ, สะกั๊ดกั๊น, กด, แนน]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฝู้บ <i>phdap'</i> /ptup/ “ขนาบ, สะกั๊ด กั๊น”
พจน.	-		
ภ.1	ผธม <i>phdham</i> /phà?thom/ “นอน”	ภ.2	ผธม <i>phdham</i> /phà?thom/ “นอน”
ขบ.	<i>phdam</i> “(ราชา) นอน” (Pou, 1992: 339)	ขก./	-
		ขป.	ฝู้ <i>phdam</i> /ptum/ “นอน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู บรรทม <i>parrdam</i> /banthom/, บรรทม <i>parrdham</i> /banthom/, ประทม <i>praḥdam</i> /prà?thom/, ผทม <i>phdam</i> /phà?thom/		
ภ.1	ผนวช <i>phnvaj</i> /phà?nùat/ “บวช”	ภ.2	ผนวช <i>phnvaj</i> /phà?nùat/ “บวช”
ขบ.	<i>pnos</i> / <i>phnos</i> “เป็นที่สั๊กการะทาง	ขก./	-

	ศาสนา, การอุปสมบท” (Pou, 1992: 322)	ขป.	ฝูส <i>phnuos</i> /pnuəh/ “ผนวช, การบวช”
พจน.	ผนวช <i>phnvaj</i> /phà?nùat/ “(ราชา) ก. บวช, นิยมใช้ว่า ทรงพระผนวช ทรงผนวช”		
ภ.1	ผนัง <i>phnǎñ</i> /phà?nǎŋ/ “ผาที่ก่ออิฐถือปูน, ผาที่บิที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”	ภ.2	ผนัง <i>phnǎñ</i> /phà?nǎŋ/ “ผาที่ก่ออิฐถือปูน, ผาที่บิที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”
ขบ.	vnāñ “ผนัง, ล้อมรอบเป็นวงกลม, บริเวณที่มีกำแพงล้อมรอบ” (Pou, 1992: 459)	ขก./ ขป.	-
พจน.	ผนัง <i>phnǎñ</i> /phà?nǎŋ/ “น. ผาที่ก่ออิฐถือปูน, ผาที่บิที่โบกปูน, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”		
ภ.1	ผผก <i>phaphak</i> /phà?phòk/ [เมฆ (สีขาว ใช้ในความหมายเปรียบเทียบกับว่า ขาวเหมือนเมฆ)]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ตตค <i>babak</i> /pəpəək/ “ซี่เมฆ”
พจน.	-		
ภ.1	ผยอง <i>phyəñ</i> /phà?jwəŋ/ “แผ่นโผน; ลำพอง, เย่อหยิ่ง, ฮึกเหิม”	ภ.2	ผยอง <i>phyəñ</i> /phà?jwəŋ/ “แผ่นโผน; ลำพอง, เย่อหยิ่ง, ฮึกเหิม”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	บง <i>yañ</i> /yǎŋ/ “กล้าหาญ”
พจน.	ผยอง <i>phyəñ</i> /phà?jwəŋ/ “ก. แผ่นโผน; ลำพอง, เย่อหยิ่ง, ฮึกเหิม”		
ภ.1	-	ภ.2	ผลง <i>phlañ</i> /phlǒŋ/ “ปลิดปลง, ฆ่าให้ตาย”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	บง <i>plañ</i> /plañ/ “ตาย”
พจน.	ผลง <i>phlañ</i> /phlǒŋ/ “ก. ปลิดปลง, ฆ่าให้ตาย”		
ภ.1	-	ภ.2	ผลัด <i>phlăt</i> /phlăt/ “เปลี่ยนแทนที่,

			ลักษณะนามเรียกการผลัดเปลี่ยนเวร ยาม”
ขบ.	<i>plas / phlās</i> “เปลี่ยน, ตัวแทน, แทนที่” (Pou, 1992: 335)	ขก./ ขป.	- ផ្លាស់ <i>phlās' /plah/</i> “ผลัด, เปลี่ยน, ย้าย”
พจน.	ผลัด <i>phlāt /phlāt/</i> “ก. เปลี่ยนแทนที่ น. ลักษณะนามเรียกการผลัดเปลี่ยนเวรยาม”		
ภ.1	-	ภ.2	ผลาญ <i>phlāñ /phlā:n/</i> “ทำลายให้ หมดสิ้นไป”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ផ្លាញ <i>phlāñ /plaañ/</i> “ผลาญ, ทำให้ พินาศ, ชุ่มเหง”
พจน.	ผลาญ <i>phlāñ /phlā:n/</i> “ก. ทำลายให้หมดสิ้นไป, บางทีหมายถึงทำลายทรัพย์สินสมบัติให้ หมดสิ้นไป”		
ภ.1	ผลู <i>phlū /phlū:/</i> “ทาง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>plu / phlu / phlū</i> “ทาง, ทางเดิน, ถนน” (Pou, 1992: 335)	ขก./ ขป.	<i>phlū, phlūv</i> “ทาง, หนทาง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 194) ផ្លូវ <i>phlūv /pləw/</i> “ทาง”
พจน.	ผลู <i>phlū /phlū:/</i> “น. ทาง”		
ภ.1	ผสม <i>phsam /phàʔsəm/</i> “รวมกันเข้า”	ภ.2	-
ขบ.	<i>phsam / psam</i> “ผสมบางอย่างเข้า ด้วยกัน, ผลรวม” (Pou, 1992: 336)	ขก./ ขป.	- ផ្សំ <i>phsam /psam/</i> “ผสม, ประกอบ, ปรุง”
พจน.	ผสม <i>phsam /phàʔsəm/</i> “ก. รวมกันเข้า” หมายเหตุ ดู บรรสม <i>parrsam /bansəm/</i> , บันสม <i>pānsam /bansəm/</i> , ประสม <i>prahsam /pràʔsəm/</i>		
ภ.1	ผสาน <i>phsān /phàʔsā:n/</i> “ประสาน”	ภ.2	ผสาน <i>phsān /phàʔsā:n/</i> “ประสาน”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ផ្សារ <i>phsār /psaa/</i> “บัดกรี, เชื่อม”
พจน.	ผสาน <i>phsān /phàʔsā:n/</i> “ก. ประสาน”		

ภ.1	ผอง <i>phañ</i> /phǎ:ŋ/ “ทั้งปวง, ทั้งหมด”	ภ.2	ผอง <i>phañ</i> /phǎ:ŋ/ “ทั้งปวง, ทั้งหมด”
ขบ.	<i>phoñ</i> “ด้วยกัน, การรวมตัวกัน” (Pou, 1992: 338)	ขก./	<i>phañ</i> “ผอง, ด้วย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 192)
		ขป.	ผង <i>phañ</i> /phaaŋ/ “ด้วย, ทั้งปวง, ทั้งผอง”
พจน.	ผอง <i>phañ</i> /phǎ:ŋ/ “ว. ทั้งปวง, ทั้งหมด”		
ภ.1	-	ภ.2	ผอูล <i>pha-ül</i> /phàʔʔu:n/ “น้องหญิง”
ขบ.	<i>pa-on</i> / <i>pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291)	ขก./	<i>ph-un</i> , <i>ph-un</i> , <i>ph-ün</i> “น้อง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 195)
		ขป.	บรู <i>p-ün</i> /pqoun/ “น้อง ที่รองจากหัวปี”
พจน.	ผอูล <i>pha-ül</i> /phàʔʔu:n/ “น. น้องหญิง, โผอน กี่ว่า”		
ภ.1	ผโอน <i>pha-on</i> /phàʔʔo:n/ [ทำให้ก้ม, ทำให้โอน, ทำให้โน้ม, ทำให้น้อม (ศิระชะ)]	ภ.2	ผโอน <i>pha-on</i> /phàʔʔo:n/ [ทำให้ก้ม, ทำให้โอน, ทำให้โน้ม, ทำให้น้อม (ศิระชะ)]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป โผอน <i>ph-on</i> /phàʔʔo:n/ “2 ก. โน้มไป, โน้มมา, ทำให้อ่อนตาม” 2 คำนี้น่าจะเกิดจากการเติมพยางค์ <i>p-</i> หน้าคำยืมภาษาเขมรที่มาจากคำว่า เฝาส <i>on</i> /qaon/ “ก้ม, โอน, โน้ม, น้อม” เกิดเป็นคำว่า ผโอน <i>pha-on</i> /phàʔʔo:n/ [ทำให้ก้ม, ทำให้โอน, ทำให้โน้ม, ทำให้น้อม (ศิระชะ)]		
	3 ดู ประอร <i>praḥ-ar</i> /pràʔʔo:n/		
ภ.1	-	ภ.2	ผุด <i>phut</i> /phùt/ “ขึ้นมาให้ปรากฏ, โผล่ให้เห็น”
ขบ.	-	ขก./	<i>phus</i> “โผล่ขึ้น, ทะลิ่งขึ้น, ไหลพุ่ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161)
		ขป.	ผุส <i>phus</i> /phoh/ “โผล่ขึ้น, ทะลิ่งขึ้น, ไหลพุ่ง”

พจน.	ผุด <i>phut</i> /phùt/ “ก. ขึ้นมาให้ปรากฏ, โผล่ให้เห็น”		
ภ.1	-	ภ.2	เผจิด <i>phceit</i> /phàʔcə̀:t/ [งาม]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บฏើต <i>pañchoet</i> /banchaət/ “ตกแต่งให้สวยงาม, ละมุนละไม”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	เผด็จ <i>phtec</i> ⁸ /phàʔdè̀t/ “ตัด, ขจัด, ขาด”
ขบ.	-	ขก./	<i>phṭāc</i> “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผด็จ” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 161)
		ขป.	ฝุ้ช <i>phṭāc</i> /pdac/ “ทำให้ขาด, ตัดขาด, เผด็จ”
พจน.	เผด็จ <i>phtec</i> ⁸ /phàʔdè̀t/ “ก. ตัด, ขจัด, ขาด”		
ภ.1	เผล็ด <i>phlet</i> ⁸ /phlèt/ “ผล็ออก, งอกออก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	เผล็ด <i>phlet</i> ⁸ /phlèt/ “ก. ผล็ออก, งอกออก” หมายเหตุ 1 แผลงจาก เณช <i>lec</i> /lic/ “ผุด” 2 ดู เพล็จ <i>blec</i> ⁸ /phlét/, เพล็ด <i>bler</i> ⁸ /phlét/		
ภ.1	แผลง <i>phleən</i> /phlě:ŋ/ [ยิง (ศร)]	ภ.2	แผลง <i>phleən</i> /phlě:ŋ/ [ยิง (ศร)]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฝุ้ช <i>phlaeñ</i> /plaeŋ/ “ยิง (ศร)”
พจน.	แผลงศร <i>phleən sár</i> /phlě:ŋ sá:n/ “ก. ยิงลูกธนูออกไปด้วยแรงแห่งฤทธิ์”		
ภ.1	ไผต <i>phdai</i> /phàʔthaj/ “แผ่นดิน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>pdai</i> / <i>phdai</i> “แผ่นดิน” (Pou, 1992: 321)	ขก./	<i>phdai</i> “ไผต, ท้อง, พื้นที” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 193)
		ขป.	ฝุ้ช <i>phdai</i> /ptiy/ “พื้นท้อง, ผืน”

พจน.	ไผท <i>phdai /phàʔthaj/</i> “น. แผ่นดิน”		
พ			
ภ.1	พงา <i>bñā /pháʔŋa:/</i> [หญิงผู้เป็นที่รัก]	ภ.2	พงา <i>bñā /pháʔŋa:/</i> [หญิงผู้เป็นที่รัก]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ภา <i>bhñā /pŋiə/</i> “ยอดรัก, ที่รัก”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู พงา <i>baññā /pháʔŋa:/</i>		
ภ.1	พนม <i>bnam /pháʔnom/</i> “ภูเขา”	ภ.2	พนม <i>bnam /pháʔnom/</i> “ภูเขา”
ขบ.	<i>vnəm</i> “เนิน, ภูเขา” (Pou, 1992: 458)	ขก./	<i>bhnam, bhnamm</i> “พนม, ภูเขา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 34)
		ขป.	ภู <i>bhnam /pnum/</i> “ภูเขา”
พจน.	พนม <i>bnam /pháʔnom/</i> “น. ภูเขา; ลักษณะของสิ่งที่เป็นพุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม ก. ทำให้มีรูปอย่างดอกบัวตูม”		
ภ.1	พนัก <i>bnāk /pháʔnāk/</i> “เครื่องสำหรับ ปักสำหรับพิง”	ภ.2	
ขบ.	<i>vnak /vnāk</i> “การระมัดชอบ, ที่ พิงพิง” (Pou, 1992: 458), “คนที่มีหน้าที่” (Lewitz, 1967b: 301)	ขก./	-
		ขป.	ภูัก <i>bhnāk' /pněəq/</i> “ที่พิง, ที่พิง” ในคำว่า ภูักไผ <i>bhnāk'dai</i> <i>/pněəq dai/</i> “พนัก”
พจน.	พนัก <i>bnāk /pháʔnāk/</i> “น. เครื่องสำหรับปักสำหรับพิง”		
ภ.1	-	ภ.2	พนักงาร <i>bnākñār /pháʔnākŋa:n/</i> [ผู้มีหน้าที่รับใช้]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ภูักงาร <i>bhnāk'ñār /pněəqŋiə/</i> “พนักงาร”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ใน พจน. พบรูป พนักงาร <i>bnākñār /pháʔnākŋa:n/</i> “น. หน้าที่; ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงาน”		

ภ.1	พนัน <i>bnǎn /pháʔnan/</i> “เล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ และฝีมือรวมทั้งโชคด้วย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>bhnāl'</i> “พนัน” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 192)
		ขป.	ภาน <i>bhnāl' /pnǎl/</i> “พนัน”
พจน.	พนัน <i>bnǎn /pháʔnan/</i> “ก. เล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นโดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ และฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย น. การเล่นเช่นนั้น เรียกว่า การพนัน”		
ภ.1	พพราย <i>babrāy /pháʔphraj/</i> “ที่แตกเป็นประกาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>babrāy</i> “ที่แตกเป็นประกายอยู่เรื่อยๆ, แพรวพราย, ระรื่น” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 260)
		ขป.	ตฤาย <i>babrāy /pɔprieoy/</i> “ที่แตกเป็นประกายอยู่เรื่อยๆ, แพรวพราย, ระรื่น”
พจน.	-		
ภ.1	พเยี้ย <i>bayīey /pháʔjia/</i> “พวงดอกไม้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vñe / vñya</i> “ช่อดอกไม้, ร้อยดอกไม้, ไม้เลื้อย” (Pou, 1992: 458)	ขก./	<i>bhñi, bhñi, bhñiy</i> “ดอกไม้, พุ่มดอกไม้, ช่อดอกไม้, ลาย, ลวดลาย” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 34)
		ขป.	ฐี <i>bhñi /pñii/</i> “พวงดอกไม้, ลวดลายพวงดอกไม้ที่เขียนหรือสลักให้เกี่ยวพันกัน”
พจน.	พเยี้ย <i>bayīey /pháʔjia/</i> “น. พวงดอกไม้” หมายเหตุ ดู เพี้ย <i>bñīey /pháʔñia/</i> [พวงดอกไม้]		
ภ.1	-	ภ.2	พรม <i>bram /phrom/</i> “เอาสิ่งที่มีลักษณะเป็นน้ำประปรายให้กระจายเป็น

			เม็ดเล็ก ๆ”
ขบ.	<i>vram</i> “การประพรม” (Pou, 1992: 461)	ขก./ ขป.	- บฺร <i>bram</i> /prum/ “ประโปรยด้วยน้ำ”
พจน.	พรม <i>bram</i> /phrom/ “2 ก. เอาสิ่งที่มีลักษณะเป็นน้ำประโปรยให้กระจายเป็นเม็ดเล็ก ๆ”		
ภ.1	พรบ <i>bralap</i> /phráʔlóp/ “พรบ”	ภ.2	พรบ <i>bralap</i> /phráʔlóp/ “พรบ”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บฺรล <i>bralap</i> /prólup/ “เวลาย่ำค้ำ, เวลาโพล้เพล้”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป พรบ <i>bralap</i> /phráʔlóp/ “น. พรบ”		
ภ.1	-	ภ.2	บฺร้อม <i>bram</i> ² /phró:m/ “คำแสดงกิริยารวมกัน, โดยปริยายหมายความว่าครบครัน, เตรียมครบถ้วน”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>bram, bram</i> “พร้อม, ยินยอม, ยอม” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 56) บฺร <i>bram</i> /próom/ “ยินยอม, ยอมพร้อม”
พจน.	บฺร้อม <i>bram</i> ² /phró:m/ “ว. คำแสดงกิริยารวมกัน หรือในเวลาเดียวกัน, โดยปริยายหมายความว่า ครบครัน, เสร็จ ก. เตรียมครบถ้วน”		
ภ.1	บฺร <i>brah</i> /phráʔ/ “ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงการยกย่อง, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 หรือเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vrah</i> / <i>vrah</i> “รุ่งเรือง, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, บุคคล, สถานที่” (Pou, 1992: 462)	ขก./ ขป.	<i>brah, brahh, bra, bā</i> “พระ, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, นักบวช, อาจใช้ตามลำพังหรือใช้ประกอบหน้าคำศัพท์อื่นๆ ก็ได้ที่มีความหมายในทางที่ศักดิ์สิทธิ์สูงศักดิ์ หรือเป็นที่เคารพบูชา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 41) บฺร <i>brah</i> /prěoh/ “พระ”

พจน.	<p>พระ <i>braḥ /phráʔ/</i> “น. คำใช้แทนชื่อเรียกภิกษุสงฆ์, พระพุทธรูป, พระพุทธเจ้า หรือเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า, ชื่อวันประชุมถือศีลฟังธรรมในพระพุทธศาสนา เดือนหนึ่งมี 4 วัน คือ วันขึ้น 8 ค่ำ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 8 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ถ้าเป็นเดือนขาดก็แรม 14 ค่ำ เรียกว่า วันพระ; พระเจ้า, พระเยซู (ตามที่คริสต์ศาสนิกชนในเมืองไทยใช้อนุโลมเรียก); นักบวช; ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงการยกย่อง 1 เทพเจ้าหรือเทวดาผู้เป็นใหญ่ 2 พระเจ้าแผ่นดินหรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง 3 สมณศักดิ์ชั้นราชาคณะ 4 ภิกษุ 5 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 6 อีสริยยศเจ้านาย; บรรดาศักดิ์ข้าราชการสูงกว่าหลวง ต่ำกว่าพระยา, ใช้ประกอบหน้านามพระสมณ; โดยปริยายหมายถึงผู้ที่มีเมตตากรุณาทรงคุณงามความดีเหมือนพระ (กลอน) ส. คำใช้แทนผู้เป็นใหญ่ เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2, หรือเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3”</p>
------	--

หมายเหตุ นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานคำว่า **พระ** น่าจะมาจากคำภาษาสันสกฤตว่า *vara* “ประเสริฐ, ดีงาม” แต่นักวิชาการด้านเขมรศึกษาเสนอว่าคำนี้ใช้ในภาษาเขมรโบราณตั้งแต่สมัยก่อนพระนครหรือตั้งแต่สมัยแรกที่มีการบันทึกในศิลาจารึกแล้ว โดยมีรูปเป็น *vrah* และคงใช้เช่นนี้ตลอดมา ทั้งนี้ การยืมคำสันสกฤตในสมัยก่อนพระนครและสมัยพระนครมักยืมโดยการคงรูปคำยืมเหมือนภาษาเดิม หากคำว่า *vrah* เป็นคำยืมจากสันสกฤต ก็น่าจะใช้เป็นรูป *vara* นอกจากนี้ ศิลาจารึกบางหลักเช่น จารึกสดก๊กอิศรม มีการใช้รูปคำทั้ง *vrah* และ *vara* ในข้อความว่า *vrah oy vara sāpa* หมายความว่า “พระองค์ทรงให้พรและคำสาป” แสดงให้เห็นว่า คำว่า *vrah* และ *vara* ไม่ใช้คำเดียวกัน (กังวล คัชชีมา, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2558)

ภ.1	พระฮาม <i>braḥhām /phráʔha:m/</i> “เวลาเข้ามิด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>brahām</i> “เวลาเข้าตรู, เข้ามิด” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 262)
		ขป.	กรบาท <i>brahām /prohiəm/</i> “เวลาเข้าตรู, เข้ามิด”
พจน.	พระฮาม <i>braḥhām /phráʔha:m/</i> “น. เวลาเข้ามิด”		
ภ.1	พลบ <i>blap /phlóp/</i> “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้, เวลาเข้าใต้เข้าไฟ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>bralap'</i> “เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล้เพล้” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 262)
		ขป.	กรลบ <i>bralap' /prolup/</i> “เวลาย่ำค่ำ,

			เวลาโพล์เพล้”
พจน.	พลบ <i>blap</i> /phlóp/ “น. เวลาย่ำค่ำ, เวลาโพล์เพล้, เวลาเข้าได้เข้าไฟ, พลบค่ำ ก็ว่า, ในบทกลอนแผลงเป็น พระลอบ ก็มี”		
ภ.1	พลั้ง <i>blǎn²</i> /phlǎŋ/ “พลาดโดยไม่ตั้งใจหรือไม่ทันคิด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>bhlāmñ</i> “ขาดสติ, หลงลืม” (Pou et Jenner, 1977 : 200)
		ขป.	ภู้ง <i>bhlāmñ</i> /plǎŋ/ “4 พลั้ง, เผลอโดยเลินเล่อ”
พจน.	พลั้ง <i>blǎn²</i> /phlǎŋ/ “ก. พลาดโดยไม่ตั้งใจหรือไม่ทันคิด, มักใช้คู่กับคำ พลาด เป็นพลั้งพลาด หรือ พลาดพลั้ง”		
ภ.1	-	ภ.2	พลัด <i>blät</i> /phlát/ “พลาด หลุด หรือ หล่นไปจากที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไปโดยไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ใด, จากที่ที่เคยอยู่”
ขบ.	-	ขก./	<i>brät</i> “พลาด, กระจัดกระจาย, ว่อน, พลัดพราว” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 57)
		ขป.	บรุต <i>brät</i> /pröet/ “พลัด, แยกจากบุคคลที่เป็นที่รัก”
พจน.	พลัด <i>blät</i> /phlát/ “ก. พลาด หลุด หรือหล่นไปจากที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ตั้งใจ; แยกจากไปโดยไม่ตั้งใจ, แยกจากไป โดยไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ใด, จากที่ที่เคยอยู่”		
ภ.1	พลาน <i>blān</i> /phla:n/ [ลานศักดิ์สิทธิ์]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บราณ <i>brahlān</i> /prǎəhliən/ “ลานศักดิ์สิทธิ์”
พจน.	-		
ภ.1	พลุก <i>bluk</i> /phlúk/ “งาช้าง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vluk</i> /vlak “งาช้าง, สี่งาช้าง” (Pou,	ขก./	<i>bhlūk</i> “งา” (อุไรศรี วรสระริน, 2542:

	1992: 468)		34)
		ขป.	ฎก <i>bhluk</i> / <i>pluk</i> / “งาข้าง”
พจน.	พลุก <i>bluk</i> / <i>phlúk</i> / “1 น. งาข้าง”		
ภ.1	พะงา <i>baḥṇā</i> / <i>phá?ṅa:</i> / [หญิงผู้เป็นที่รัก]	ภ.2	พะงา <i>baḥṇā</i> / <i>phá?ṅa:</i> / [หญิงผู้เป็นที่รัก]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฎา <i>bhñā</i> / <i>pṅiə</i> / “ยอดรัก, ที่รัก”
พจน.	พะงา <i>baḥṇā</i> / <i>phá?ṅa:</i> / “น. นางงาม ว. สวย, งาม”		
หมายเหตุ	ดู พงา <i>bñā</i> / <i>phá?ṅa:</i> /		
ภ.1	-	ภ.2	พะพาน <i>babān</i> / <i>phá?pha:n</i> / [ปิ่นป่ายกัน]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตธ <i>bān</i> / <i>piə:n</i> / “ผ่าเข้าไป, ก่าย, ปิ่น, ปะ, ประสบ, บุก, พบกันโดยไม่ตั้งใจ”
พจน.	พะพาน <i>baḥbān</i> / <i>phá?pha:n</i> / “ก. พ้องพาน, พบปะ, เกี่ยวพัน”		
หมายเหตุ	จากบริบทคำนี้มีความหมายไม่ชัดเจน [?] อาจเป็นไปได้ 2 ลักษณะ คือ เป็นการกร่อนเสียงในคำว่า พบพาน <i>bapbān</i> / <i>pháppha:n</i> / กลายเป็น พะพาน <i>baḥbān</i> / <i>phá?pha:n</i> / หากเป็นเช่นนี้คำน่าจะมีความหมายว่า [พบ, ปะ] หรือเป็นการซ้ำเสียงพยางค์หน้า ในคำว่า พาน <i>bān</i> / <i>pha:n</i> / หากเป็นกรณีนี้คำอาจมีความหมายว่า [ป่ายกัน, ปิ่นกัน] หรือ [พบกัน]		
ภ.1	พัก <i>bāk</i> / <i>phák</i> / “หยุดชั่วคราว, อยู่ชั่วคราว, อาศัยชั่วคราว, รอรั้ง มักใช้ในความปฏิเสธ, คราว”	ภ.2	พัก <i>bāk</i> / <i>phák</i> / “หยุดชั่วคราว, อยู่ชั่วคราว, อาศัยชั่วคราว, รอรั้ง มักใช้ในความปฏิเสธ, คราว”
ขบ.	<i>vak</i> / <i>vāk</i> “พาด, ฟิง, แขนง, พักอยู่” (Pou, 1992: 428)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	พัก <i>bāk</i> / <i>phák</i> / “ก. หยุดชั่วคราว, อยู่ชั่วคราว, อาศัยชั่วคราว; รอรั้ง มักใช้ในความปฏิเสธ น. คราว, ช่วงระยะเวลา”		
ภ.1	พันลอก <i>bānłək</i> / <i>phanlō:k</i> / “ผลิ, ดอกไม้”	ภ.2	พันลอก <i>bānłək</i> / <i>phanlō:k</i> / “ผลิ, ดอกไม้”
ขบ.	-	ขก./	<i>banlak</i> “หน่อ, กิ่ง, แทะหน่อ”

			(อุไรศรี วรตะริน, 2542: 27)
		ขป.	ถนุก <i>banlak</i> /pŏnloək/ “หน่อ, แทงหน่อ, คำใช้เรียกบุคคลผู้เป็นที่รัก มักใช้ในกาพย์กลอน หมายถึงว่า ยอดรัก, เมล็ด, พันธุ์, อ่อนโยน, มีค่า”
พจน.	พันลอก <i>bānlək</i> /phanlŏ:k/ “ก. ผลิ น. ดอกไม้”		
ภ.1	พันลาย <i>bānlāy</i> /phanla:j/ “ต่างๆ, มาก, หลาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บถาย <i>panlāy</i> /banlaay/ “คลาย ออก, สยายออก”
พจน.	พันลาย <i>bānlāy</i> /phanla:j/ “ว. ต่างๆ, มาก, หลาย”		
ภ.1	พันลี <i>bānlī</i> /phanli:/ [ให้แสงสว่าง]	ภ.2	-
ขบ.	<i>vanl</i> “แสงสว่าง, เวลากลางวัน” (Pou, 1992: 431)	ขก./	<i>banlī</i> “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม”
		ขป.	(อุไรศรี วรตะริน, 2553: 257) ถฐี <i>banlī</i> /pŏnlii/ “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู พันลือ <i>bānlīa</i> /phanlu:/		
ภ.1	-	ภ.2	พันลิก <i>bānlīk</i> /phanlu:k/ “พิลิก, พึ่งกลัว, แปลก, ลึกซึ้ง”
ขบ.	-	ขก./	<i>banlīk</i> “พันลิก, พิลิก, น่ากลัว, อย่างยิ่ง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 27)
		ขป.	ถฐีก <i>banlīk</i> /pŏnlik/ “น่ากลัว, อย่างยิ่ง”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู พันภก <i>bānlīk</i> /phanlu:k/		
ภ.1	-	ภ.2	พันลือ <i>bānlīa</i> /phanlu:/ [ให้แสงสว่าง]

ขบ.	<i>van!</i> “แสงสว่าง, เวลากลางวัน” (Pou, 1992: 431)	ขก./	<i>banlī</i> “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม” (อุไรศรี วรสาริน, 2553: 257)
		ขป.	ตลื้อ <i>banlī /pūnlii/</i> “แสง, รุ่งโรจน์, งดงาม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู พันลี <i>bānlī /phanli:/</i>		
ภ.1	พันภก <i>bān!k /phanluók/</i> “พิลึก, พิ้งกิ้ว, แปก, ลีคซิ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตลื้อก <i>banlik /pūnlik/</i> “น่ากลัวอย่างยิ่ง”
พจน.	พันภก <i>bān!k/phanluók/</i> “ว. พิลิก, พิ้งกิ้ว, แปก, ลีคซิ่ง, ใช้เข้าคู่กับคำพันลือ เป็น พันลือพันลือ ก็มี”		
	หมายเหตุ ดู พันลือ <i>bānlīk /phanluók/</i>		
ภ.1	พัญเอิญ <i>bāñ-eiñ /phanʔə:n/</i> [แตกตื่น, ตกใจ, ตื่นตระหนก]	ภ.2	พัญเอิญ <i>bāñ-eiñ /phanʔə:n/</i> [แตกตื่น, ตกใจ, ตื่นตระหนก]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	บเหี้ย <i>pañ-oeñ /bañqəəñ/</i> “ทำให้แตกตื่น, ทำให้ตื่นตกใจ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป พันเอิญ <i>bāneiñ /phanʔə:n/</i> “(โบ) ว. เผอิญ”		
ภ.1	พำนัก <i>bāmnāk /phamnák/</i> “พัก, อาศัยอยู่, พะพิง”	ภ.2	พำนัก <i>bāmnāk /phamnák/</i> “พัก, อาศัยอยู่, พะพิง”
ขบ.	<i>vnak / vnāk</i> “กลุ่ม, การรับใช้, ความรับผิดชอบ, ที่กำบัง, การป้องกัน” (Pou, 1992: 458)	ขก./	<i>bvuṃnak, bvumñāk, bvumñāk, bvūmnāk, bvumñāk, bvumñāk, bvumñāk</i> “พำนัก, อาศัย, ที่พักพิง, ที่พิง” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 61)
		ขป.	ตมำก <i>baṃnāk' /pumněəq/</i> “ที่พำนัก, ที่พักอาศัย, ที่พิง”

พจน.	พำนัก <i>bāmnāk</i> /phamnāk/ “ก. พัก, อาศัยอยู่, พะพิง”	
ภ.1	-	ภ.2 พิโตร <i>bitor</i> /phí?do:n/ “ฟุ้งไป (ใช้แก้กลิ่น)”
ขบ.	-	ขก./ - ขป. ติเตา <i>biṭor</i> /pidao/ “หอมฟุ้ง”
พจน.	พิโตร <i>bitor</i> /phí?do:n/ “ก. ฟุ้งไป (ใช้แก้กลิ่น)”	
หมายเหตุ	ดู โตร <i>tor</i> /do:n/, บรรโตร <i>parrtor</i> /bando:n/, ไพโตร <i>baitor</i> /phajdo:n/	
ภ.1	ไพเราะ <i>bīraḥ</i> /phi:ró?/ “ไพเราะ, เสนาะ, นำพิง”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>biroh, biyaroh</i> “ไพเราะ, ไพเราะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 38) ขป. ตีเกาะ <i>bīroh</i> /piirüəh/ “ไพเราะ, ไพเราะ, เสนาะ, นำพิง(เสียง คนตรี)”
พจน.	-	
หมายเหตุ	ดู เพราะ <i>braḥ</i> /phrǎ?/, ไพเราะ <i>bairah</i> /phajrǎ?/	
ภ.1	พุง <i>buñ</i> /phuŋ/ “ท้อง”	ภ.2 -
ขบ.	<i>vuñ</i> “สูง, จุดสูงสุด, ช่องท้อง” (Pou, 1992: 453)	ขก./ <i>buñ, boh</i> “พุงเพาะ, ท้อง, กระเพาะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 59) ขป. ฤง <i>buñ</i> /puŋ/ “ท้อง, กระเพาะ”
พจน.	พุง <i>buñ</i> /phuŋ/ “น. ท้อง, เรียกเครื่องในท้องของปลาบางชนิดรวมกัน มีกระเพาะและไส้ เป็นต้น ว่า พุง”	
ภ.1	พุล <i>būl</i> /phu:n/ [เพิ่ม]	ภ.2 พุล <i>būl</i> /phu:n/ [เพิ่ม]
ขบ.	<i>vnur</i> “เนินเขาเล็กๆ, เนิน” (Pou, 1992: 459)	ขก./ <i>būn</i> “พูน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 59) ขป. ถูร <i>būn</i> /puun/ “พูน, โน, โปขึ้น, คุ่มกันเป็นพวกชนิดๆ กัน”
พจน.	-	
หมายเหตุ	1 ใน พจน. พบรูป พูน <i>būn</i> /phu:n/ “ก. เพิ่มให้สูงขึ้นให้มากขึ้น ว. เต็มจนพูน” 2 Lewitz อธิบายว่า คำว่า <i>vnur</i> “เนินเขา, โดก” ที่พบในภาษาเขมรโบราณเป็นคำแผลง	

ที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ว่า *vur “ทำให้สูงขึ้น” ซึ่งยังคงมีค่าและความหมายนี้ในภาษาเขมรปัจจุบัน แต่มีรูปเปลี่ยนไปเป็น **ពួន** *būn* /puun/ “พูน, โน, โปขึ้น, คุมกันเป็นพวกซิดๆ กัน” Lewitz อธิบายว่าภาษาไทยยืม *vur ไปจากเขมร แล้วมีการเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้นจาก *v* เป็น *b* และเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะสะกดจาก *r* เป็น *n* เมื่อภาษาเขมรยืมคำนี้กลับไปมีการเปลี่ยนแปลงรูปนี้เป็น **ពួន** *būn* /puun/ (Lewitz, 1967b: 296)

ภ.1	เพ็ญ <i>beñ</i> ^๘ /phen/ “เต็ม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>bejñ, beñ</i> “เพ็ญ, เต็ม” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 30 - 31)
		ขป.	ពេញ <i>beñ</i> /piñ/ “เต็ม”
พจน.	เพ็ญ <i>beñ</i> ^๘ /phen/ “ว. เต็ม”		
ภ.1	เพ็ญ <i>bñey</i> /phá?ɲia/ [พวงดอกไม้]	ภ.2	-
ขบ.	<i>vñe</i> / <i>bñya</i> “ช่อดอกไม้, ร้อยดอกไม้, ไม้ เลื้อย” (Pou, 1992 : 458)	ขก./	<i>bhñi, bhñi, bhñiy</i> “ดอกไม้, พุ่ม ดอกไม้, ช่อดอกไม้, ลาย, ลวดลาย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 34)
		ขป.	ភ្លី <i>bhñi</i> /pñii/ “พวงดอกไม้, ลวดลาย พวงดอกไม้ที่เขียนหรือสลักให้เกี่ยวพัน กัน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู เพ็ญ <i>bayey</i> /phá?ɲia/		
ภ.1	เพรง <i>breñ</i> /phre:ŋ/ “ก่อน, ก่อน, เก่า”	ภ.2	เพรง <i>breñ</i> /phre:ŋ/ “ก่อน, ก่อน, เก่า”
ขบ.	<i>breñ</i> “ประเพณี, โบราณ” (Pou, 1992: 345)	ขก./	<i>breñ</i> “โบราณ, แต่ก่อน, นานมาแล้ว, ในปางก่อน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 57)
		ขป.	ព្រេង <i>breñ</i> /pre:ŋ/ “โบราณ, นาน มาแล้ว, ในปางก่อน, แต่ก่อน, สมัยก่อน”
พจน.	เพรง <i>breñ</i> /phre:ŋ/ “ว. ก่อน, ก่อน, เก่า”		
ภ.1	เพราะ <i>braḥ</i> /phrɔʔ/ “น่าฟัง, เสนาะ,	ภ.2	-

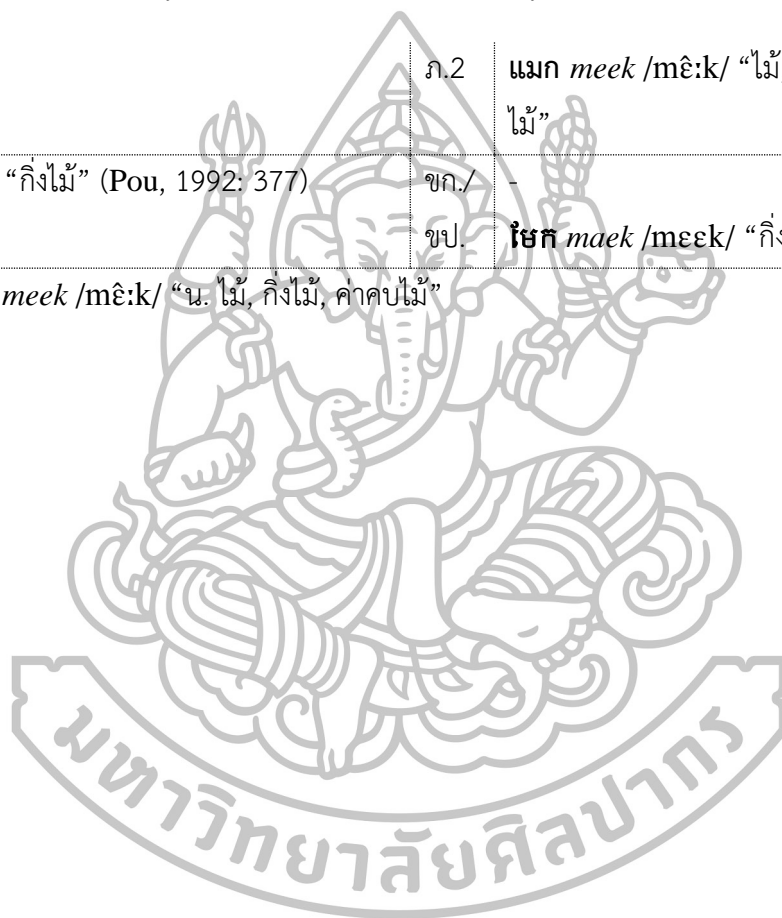
	ไพบเราะ”		
ขบ.	-	ขก./ <i>biroh, biyaroh</i> “ไพบเราะ, เพบเราะ” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 38)	ขป. ตีเถ: <i>bīroh /piirūəh/</i> “ไพบเราะ, เพพบเราะ, เสนาะ, นำฟิ่ง (เสียงดนตรี)”
พจน.	เพพบเราะ <i>brah /phrǎʔ/</i> “1 ว. นำฟิ่ง, เสนาะ, ไพบเราะ”		
	หมายเหตุ ดู พีเราะ <i>bīrah /phi:rǎʔ/</i> , ไพบเราะ <i>bairah /phajrǎʔ/</i>		
ภ.1	เพลง <i>bleñ /phle:ŋ/</i> “สำเนียงขับร้อง, ทำนองดนตรี, บทประพันธ์ดนตรี, กระบวนวิธีรำดาบรำทวนเป็นต้น”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ <i>bhlen</i> “เพลง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 33)	ขป. เล่ง <i>bhlen /pleeŋ/</i> “ดนตรี เครื่อง ดนตรี ดีดสีตีเป่าชนิดต่างๆ เพลง”
พจน.	เพลง <i>bleñ /phle:ŋ/</i> “น. สำเนียงขับร้อง, ทำนองดนตรี, บทประพันธ์ดนตรี, กระบวนวิธีรำ ดาบรำทวนเป็นต้น, ชื่อการร้องแกกัน มีชื่อต่างๆ; โดยปริยายหมายถึง แบบอย่าง, ชั้นเชิง”		
ภ.1	เพลัจ <i>blec^ǎ /phlét/</i> [ผลิ, งอก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ -	ขป. -
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 สร้างจากคำว่า เลศ <i>lec /lic/</i> “ผุด” 2 ดู เพล็ด <i>phlet^ǎ /phlèt/</i> , เพลัจ <i>blec^ǎ /phlét/</i>		
ภ.1	เพล็ด <i>blet^ǎ /phlét/</i> [ผลิ, งอก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ -	ขป. เลศ <i>lec /lic/</i> “ผุด”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู เพล็ด <i>phlet^ǎ /phlèt/</i> , เพลัจ <i>blec^ǎ /phlét/</i>		
ภ.1	เพลลา <i>blau /phlaw/</i> “ตัก, ช่วงขาตั้งแต่ เข่าถึงโคนขา”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	<i>bhlau</i> “ชา, ชาอ่อน, ตัก, เพลลา” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 297)
		ขป.	เฐ <i>bhlau /pliw/</i> “ชา, ชาอ่อน, ตัก, เพลลา”
พจน.	เพลลา <i>blau /phlaw/</i> “ตัก, ช่วงขาตั้งแต่เข่าถึงโคนขา, ราชาศัพท์ว่า พระเพลลา”		
ภ.1	เพลิง <i>bleiñ /phlɔ:ŋ/</i> “ไฟ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vleiñ</i> “ไฟ” (Pou, 1992: 468)	ขก./	<i>bhloeiñ</i> “เพลิง, ไฟ” (อุไรศรี วรเศริน, 2542: 34)
		ขป.	เฐ <i>bhloeiñ /plɔ:ŋ/</i> “ไฟ”
พจน.	เพลิง <i>bleiñ /phlɔ:ŋ/</i> “น. ไฟ”		
ภ.1	เปลี้ยก <i>blieyk /phliak/</i> [นอนตะแคง ใช้เฉพาข้าง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฐ <i>bhliek /pliəq/</i> “นอนตะแคง ใช้ เฉพาข้าง”
พจน.	-		
ภ.1	ไฟ <i>bai /phaj/</i> “งาม”	ภ.2	ไฟ <i>bai /phaj/</i> “งาม”
ขบ.	<i>amvai</i> “งาม” (Pou, 1992: 22)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบคำว่า อำไพ <i>āmbai /ʔamphaj/</i> “งาม, สว่าง, สุกใส” ซึ่งน่าจะเป็นคำที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมรโบราณ อย่างไรก็ตาม ในภาษาเขมรปัจจุบันพบคำว่า ปรโต <i>prabai /prapij/</i> “สวย, ดีงาม, ถูกต้อง, เรียบร้อย, สะดวกสบาย” เนื่องจากคำว่า ไฟ <i>bai /phaj/</i> ถูกตัดพยางค์หน้าทิ้งไปจึงอาจสันนิษฐานได้ว่าคำนี้อาจมาจากเขมรโบราณว่า <i>amvai</i> “งาม” หรือเขมรปัจจุบันว่า ปรโต <i>prabai /prapij/</i>		
ภ.1	ไฟโตร <i>baitor /phajdo:n/</i> “ไฟโตร, กลิ้งฟุ้งไป”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ติเตา <i>biʔor /pidao/</i> “หอมฟุ้ง”

พจน.	ไฟโตร <i>baitor</i> /phajdo:/ “ก. พิโตร, กลิ่นฟุ้งไป”		
	หมายเหตุ ดู โตร <i>tor</i> /do:n/, บรรโตร <i>parrtor</i> /bando:n/, พิโตร <i>bitor</i> /phí?do:n/		
ภ.1	ไฟร <i>brai</i> /phraj/ “ป่า”	ภ.2	ไฟร <i>brai</i> /phraj/ “ป่า”
ขบ.	<i>vrai</i> “ป่า, ป่าไม้, เลื่อน” (Pou, 1992: 466)	ขก./	<i>brai, braiy</i> “ไฟร, ป่า” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 270)
		ขป.	ไทร <i>brai</i> /priy/ “ป่า”
พจน.	ไฟร <i>brai</i> /phraj/ “น. ป่า; ชอบ, रिम”		
ภ.1	ไฟเราะ <i>bairah</i> /phajró?/ “เพราะ, เสนาะ, นำฟิ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>biroh, biyaroh</i> “ไฟเราะ, เพราะ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 38)
		ขป.	ตีเกาะ <i>bīroh</i> /piirüəh/ “ไฟเราะ, เพราะ, เสนาะ, นำฟิ่ง(เสียง คนตรี)”
พจน.	ไฟเราะ <i>bairah</i> /phajró?/ “ว. เพราะ, เสนาะ, นำฟิ่ง (แผลงมาจากไฟเราะ)”		
	หมายเหตุ ดู เพราะ <i>brah</i> /phró?/, พิเราะ <i>bīrah</i> /phiró?/		
	ม		
ภ.1	มมรร <i>mmarr</i> /má?man/ [ผวา, เคลิ้ม]”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	มณล <i>mmāl</i> /momiəl/ “ผวา เคลิ้ม สติเห็นแต่สิ่งเหลวไหล นำหวาดกลัว ไม่อาจตั้งสติได้ตามปรกติ มักเห็นตอนเคลิ้มๆ ไกลจะม่อยหลับ”
พจน.	-		
ภ.1	มเมอ <i>mamea</i> /má?mə:/ [ไม่รู้สีกตัว, ไม่มีสติ]	ภ.2	มเมอ <i>mamea</i> /má?mə:/ “ไม่รู้สีกตัว, ไม่มีสติ”
ขบ.	-	ขก./	<i>mañoeħ, mañeih</i> “ละเมอ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 151 - 152)

		ขป.	ยเยี <i>mamoe</i> /mɔmɔɔ/ “นอนหลับ, เพื่อไป, พุดไปเวลาหลับ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู มะเมอ <i>maḥmea</i> /máʔmɔ:/		
ภ.1	มาน <i>mān</i> /ma:n/ “มี”	ภ.2	มาน <i>mān</i> /ma:n/ “มี”
ขบ.	<i>mān</i> “ได้, รับ, มี, เป็นเจ้าของ, มีชีวิต, เกิดขึ้น, ปรากฏ” (Pou, 1992: 371)	ขก./	<i>mān, mān</i> “มี, มีอยู่, เป็นอยู่” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 157)
		ขป.	ยาส <i>mān</i> /miəŋ/ “มี”
พจน.	มาน <i>mān</i> /ma:n/ “3 ก. มี”		
ภ.1	มาศ <i>mās</i> /mâ:t/ “ทอง”	ภ.2	มาศ <i>mās</i> /mâ:t/ “ทอง”
ขบ.	<i>mās</i> “ทอง” (Pou, 1992: 373)	ขก./	<i>mās, mās</i> “ทอง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 158)
		ขป.	ยาส <i>mās</i> /miəh/ “ทอง”
พจน.	มาศ <i>mās</i> /mâ:t/ “น. ทอง; กำมะถัน”		
ภ.1	เมิน <i>mein</i> /mɔ:n/ [ดู]	ภ.2	-
ขบ.	<i>mel</i> “มองดู, ไต่สวน, ตระหนัก” (Pou, 1992: 378)	ขก./	-
		ขป.	ยือล <i>moel</i> /mɔəl/ “ดู, อ่าน”
พจน.	เมิน <i>mein</i> /mɔ:n/ “ก. เบือนหน้าหนี, ไม่ยอมดู, ไม่ยอมแล”		
ภ.1	เมิล <i>meil</i> /mɔ:n/ “ดู”	ภ.2	เมิล <i>meil</i> /mɔ:n/ “ดู”
ขบ.	<i>mel</i> “มองดู, ไต่สวน, ตระหนัก” (Pou, 1992: 378)	ขก./	-
		ขป.	ยือล <i>moel</i> /mɔəl/ “ดู, อ่าน”
พจน.	เมิล <i>meil</i> /mɔ:n/ “ก. ดู”		
ภ.1	-	ภ.2	เมียง <i>mīeyñ</i> /mian/ “เลียบเคียงเข้าไป, ชายตาดู”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ยือจ <i>chmien</i> /cmiəŋ/ “ชำเลื่อง”
พจน.	เมียง <i>mīeyñ</i> /mian/ “ก. เลียบเคียงเข้าไป, ชายตาดู”		
ภ.1	เมียล <i>mīeyl</i> /mian/ “ดู, นาดู”	ภ.2	-

ขบ.	<i>rmel</i> “เห็น, ครุ่นคิดมาก” (Pou, 1992: 409)	ขก./	<i>ramil, ramil moel</i> “เมียงมอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 209)
		ขป.	เฌ็ล <i>ramil /rɔmil/</i> “เมียงมอง, ข้าเลื่องดู, เหล็ยวมอง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู รเม็ยล <i>ramīeyl /ráʔmian/</i> , ระเม็ยล <i>rahmīeyr /ráʔmian/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	แมก <i>mee /mê:k/</i> “ไม้, กิ่งไม้, ค่าคบไม้”
ขบ.	<i>mek</i> “กิ่งไม้” (Pou, 1992: 377)	ขก./	-
		ขป.	เฌ็ก <i>maek /mɛɛk/</i> “กิ่ง”
พจน.	แมก <i>mee /mê:k/</i> “น. ไม้, กิ่งไม้, ค่าคบไม้”		

ย

ภ.1	ยก <i>yak</i> /jók/ “เอาขึ้นให้สูงจากที่เดิมทั้ง โดยตรงและโดยปริยาย; เคลื่อนไป, พากันไป, งดเว้น, เพิกถอน, มอบ, อ่าง,	ภ.2	ยก <i>yak</i> /jók/ “เอาขึ้นให้สูงจากที่เดิม ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย; เคลื่อนไป, พากันไป, งดเว้น, เพิกถอน, มอบ, อ่าง
ขบ.	<i>yok</i> “เอา, จับ” (Pou, 1992: 387)	ขก./	<i>yak, yok, yokk, yak, yok</i> “ยก, เอา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 284-285)
		ขป.	ยัก <i>yak</i> /yovk/ “เอา”
พจน.	ยก <i>yak</i> /jók/ “1 ก. เอาขึ้นให้สูงจากที่เดิมทั้งโดยตรงและโดยปริยาย; เคลื่อนไป, พากันไป; งดเว้น, เพิกถอน; มอบ; อ่าง”		
ภ.1	ยง <i>yañ</i> /jon/ “อร่ามเรือง”	ภ.2	ยง <i>yañ</i> /jon/ “อร่ามเรือง”
ขบ.	-	ขก./	<i>yañ'</i> “อร่ามเรือง, ใส” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 257)
		ขป.	ยั่น <i>yañ'</i> /yñəŋ/ “อร่ามเรือง, ใส”
พจน.	ยง <i>yañ</i> /jon/ “1 ว. อร่ามเรือง”		
ภ.1	ยง <i>yañ</i> /jon/ “กล้าหาญ”	ภ.2	ยง <i>yañ</i> /jon/ “กล้าหาญ”
ขบ.	-	ขก./	<i>yañ</i> “ดำ, ดุร้าย, โหด” (Pou, 1977: 15)
		ขป.	-
พจน.	ยง <i>yañ</i> /jon/ “2 ว. ยั้งยืน, มั่นคง, คงทน, ยืนนาน 3 ว. กล้าหาญ, เก่งกล้าสามารถ”		
ภ.1	ยม <i>yam</i> /jom/ “ร้องไห้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>yam</i> “ร้องไห้” (Pou, 1992: 382)	ขก./	-
		ขป.	ยั้ม <i>yam</i> /yum/ “ร้องไห้”
พจน.	ยม <i>yam</i> /jom/ “1 ก. ร้องไห้”		
ภ.1	ยรรยง <i>yarryañ</i> /janjon/ [มีดมน อนธการ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ยรรยง <i>yarryañ</i> /janjon/ “ว. งามสง่า, กล้าหาญ”		

หมายเหตุ ในภาษาเขมรต้นทางไม่พบรูปคำที่สัมพันธ์กับคำว่า **ยรรยง** *yarryaṅ* /janjon/ แต่เมื่อพิจารณาจากรูปโครงสร้างคำและความหมายแล้วเห็นว่า น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยเอง จากคำต้นทางภาษาเขมรว่า **ยั้ง** *yañ* /yũṅ/ “ดำ, โทศร้าย, อับมงคล” โดยวิธีการชำระรูปพยัญชนะต้น *y* *ya* และเพิ่มรูป *รร* *-arr* หลังพยัญชนะต้นของพยางค์แรก ทำให้มีรูปเป็น **ยรรยง** *yarryaṅ* /janjon/ ส่วนความหมายในบริบทบ่งชี้ว่า คำนี้น่าจะมีหมายถึงสิ่งใดที่ [มีตมนอนธการ]

ภ.1	ยล <i>yal</i> /jon/ “มองดู”	ภ.2	ยล <i>yal</i> /jon/ “มองดู”
ขบ.	<i>yal</i> / <i>yol</i> “รู้, เข้าใจ” (Pou, 1992: 383)	ขก./	<i>yal</i> , <i>yol</i> “ยล, เห็น, เข้าใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 284-285)
		ขป.	ยล <i>yal</i> /yũṅ/ “เข้าใจ, คิดเห็นชัด แจ้งด้วยปัญญา”
พจน.	ยล <i>yal</i> /jon/ “ก. มองดู”		
ภ.1	ยง <i>yaṅ</i> /jw:ŋ/ “เส้น, ไย, สุกใส”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ยง <i>yaṅ</i> /yũṅ/ “อร่ามเรือง, ใส”
พจน.	ยง <i>yaṅ</i> /jw:ŋ/ “3 น. เส้น, ไย, มักใช้คู่กับคำไย เป็น ยองไย ว. สุกใส, ยะยง หรือ ยรรยง ก็ใช้”		
ภ.1	ยะยรร <i>yahyarr</i> /jǎʔjan/ [สั้นเพราะ ความกลัว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ញញឹរ <i>ñañār</i> /tiwŋw/ “สั้นเพราะ ความหนาวหรือกลัว หรือสะเทือน”
พจน.	-		
ภ.1	เสียงผา <i>yīeyṅphā</i> /jiaṅphǎ:/ “ชื่อสัตว์เลื้อยลูกตัวยวม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ល្អើងភា <i>lienbhā</i> /liəṅphiə/ “เสียงผา”
พจน.	-		

หมายเหตุ ใน พจน. พบทั้งรูป **เสียงผา** *līeyṅphā* /liəṅphǎ:/ และ **เสียงผา** *yīeyṅphā* /jiaṅphǎ:/

สำหรับความหมายของ **เสียงผา** *yīeyñphā /jianphǎ:/* พจน. ระบุว่าให้ดูที่ **เสียงผา** *līeyñphā /lianphǎ:/*

ร

ภ.1	รงม <i>raṅam /ráṅom/</i> [เสียงร้องของ คนหรือสัตว์จำนวนมาก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ร้ง <i>raṅam /rɔŋum/</i> “เสียงรงม, เสียง ไพเราะน่าฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียง)ที่ ประสานกัน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระงม <i>raḥṅam /ráṅom/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	รังับ <i>raṅāp /ráṅáp/</i> “ระงับ”
ขบ.	<i>raṅāp</i> “ระงับ, ดับ, ทำให้สงบ” (Pou, 1992: 389) <i>raṅṅāp</i> “ดับ, ทำให้สงบ, ฆ่า” (Pou, 1992: 394)	ขก./	<i>raṅṅāp'</i> “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้ พินาศ, ทำให้เจียบหายไป, <i>บรรเทา,</i> <i>ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดับ, ฆ่า</i> ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223)
		ขป.	ร้งำบ <i>raṅṅāp' /rumṅóop/</i> “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจียบ หายไป, <i>บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน,</i> <i>ทำลาย, ดับ, ฆ่า</i> ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1. ใน พจน. พบรูป ระงับ <i>raḥṅāp /ráṅáp/</i> “ยับยั้งไว้, ทำให้สงบ” 2. ดู ร้งำบ <i>rāṅṅāp /ramṅáp/</i>		
ภ.1	รงา <i>raṅā /ráṅa:/</i> “หนาว”	ภ.2	-
ขบ.	<i>raṅṅā</i> “หนาว” (Pou, 1992: 394)	ขก./	-
		ขป.	ร้งา <i>raṅā /rɔŋiə/</i> “หนาว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู รงา <i>raḥṅā /ráṅa:/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	รดับรดา <i>ratāp ratā /ráṅdáp ráṅda:/</i>

			“เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ, จัด, เตรียม, จัดให้เป็นระเบียบ, ตกแต่ง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ประดាប់ประด่า <i>praṭāp' praṭā</i> / <i>pradap pradāa</i> / “เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ, จัด, เตรียม, จัดให้เป็นระเบียบ, ตกแต่ง”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	รทต <i>radat /ráʔthót/</i> “สลัดใจ, มีจิตใจหวนไหวเพราะความโศกสลด”
ขบ.	-	ขก./	<i>randhat'</i> “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, ปั่นป่วน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 172)
		ขป.	รฐต์ <i>randhat' /rũonthũət/</i> “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, ปั่นป่วน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระทต <i>raḥdat /ráʔthót/</i> , รันทต <i>rāndat /ranthót/</i>		
ภ.1	รนัง <i>ranān /ráʔnan/</i> [บังตา]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	รณำ <i>ranām /ronǎəm/</i> , รณำฆ <i>ranāmḥ /ronǎəḥ/</i> “มู่ลี่, บานเกล็ด; บังตา; เฉลียง” (Guesdon, 1930: 1446)
พจน.	-		
ภ.1	รบัต <i>rapāt /ráʔbāt/</i> “ลัด, ผลิ, แยกใบอ่อน, เฟ็งลัด, เฟ็งผลิ, อ่อน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ลฎาส์ <i>lpās' /lbah/</i> “ใบอ่อนที่เฟ็งจะผลิ, หญ้า”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระบัต <i>raḥpāt /ráʔbāt/</i> , ลบัต <i>lpāt /láʔbāt/</i>		

ภ.1	รบั๊ป <i>rapǎp /ráʔbàp/</i> [แบบ, ฉบั๊ป]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	<p>หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระบั๊ป <i>rahpǎp /ráʔbàp/</i> “แบบ, ฉบั๊ป” ซึ่งน่าจะเป็นรูปแปรของ รบั๊ป <i>rapǎp /ráʔbàp/</i> คำนี้น่าจะเป็นคำหนึ่งที่แผลงมาจากรากศัพท์ <i>rap</i> “นับ, คำนวณ” (Pou, 1992: 394) ตรงกับ ภขั <i>rǎp' /rǒp/</i> ในภาษาเขมรปัจจุบัน เป็นรากศัพท์คำเดียวกันกับคำแผลงภาษาเขมรว่า รขข <i>rapap /rɔbaap/</i> “กฎ, แบบอย่าง” ซึ่งตรงกับคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยว่า รบบ <i>rapap /ráʔbò:p/</i> “แบบอย่าง, ธรรมเนียม” และ รบบ <i>rapap /ráʔbò:p/</i> “อย่าง, ทำนอง, ลำดับ ระเบียบที่รวมส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน” จะเห็นว่า รบบ <i>rapap /ráʔbò:p/</i>, รบบ <i>rapap /ráʔbò:p/</i> และ รบั๊ป <i>rapǎp /ráʔbàp/</i> มีที่มาและความหมายที่สัมพันธ์กันแต่รูปต่างกัน</p>		
ภ.1	รบั๊ม <i>rapām /ráʔbam/</i> “การแสดงที่มุ่ง ความสวยงามหรือความบันเทิงให้ผู้แสดง เป็นหมู่”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rpam</i> “ระบั๊ม” (Pou, 1992: 409)	ขก./	-
		ขป.	รบั๊ม <i>rapām /rɔbam/</i> “ระบั๊ม”
พจน.	- หมายเหตุ ดู ระบั๊ม <i>rahpām /ráʔbam/</i>		
ภ.1	รเปียง <i>rapieyñ /ráʔbian/</i> “พื้นเรือนที่ ต่อออกไปทางด้านยาวของเรือนมีหลังคา คลุม; โรงแถวที่ล้อมรอบอุโบสถหรือวิหาร, เรียง, เคียง, ราย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>rapieñ</i> “ระเปียง” (อุไรศรี วรรณสิน, 2553: 216)
		ขป.	รเปียง <i>rapieñ /rɔbian/</i> “ระเปียง”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป รเปียง <i>rahpieyñ /ráʔbian/</i> “น.พื้นเรือนที่ต่อออกไปทางด้านยาวของ เรือนมีหลังคาคลุม; โรงแถวที่ล้อมรอบอุโบสถหรือวิหาร ว. เรียง, เคียง, ราย”		
ภ.1	-	ภ.2	รเมียด <i>ramieyl /ráʔmian/</i> “ดู, นำดู”

ขบ.	<i>rmel</i> “มอง, ดู” (Pou, 1992: 409)	ขก./	<i>ramil, ramil moel</i> “เมียงมอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 209)
		ขป.	รยิล <i>ramil /romil/</i> “เมียงมอง, ชำเลื่องดู, เหลี่ยมมอง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป ระเมียร <i>rahmīeyr /ráʔmian/</i> “ก. ดู, นำดู” 2 ดู เมียร <i>mīeyl /mian/</i> , ระเมียร <i>rahmīeyl /ráʔmian/</i>		
ภ.1	รยว <i>rayvar /ráʔjuan/</i> “พู่ห้อย, ระบาย, พุ่ม่าน, พวงมาลัยแขวน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ramyol / ramyval</i> “พู่” (Pou, 1992: 396)	ขก./	-
		ขป.	รยอ <i>ramyol /rumyool/</i> “ระย้า” รยอ <i>ramyuol /rumyuol/</i> “พู่ห้อย ระบาย, พุ่ม่าน, พวงมาลัยแขวน” (Guesdon, 1930: 1536)
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู รยว <i>rāmʔvan /ramjuan/</i>		
ภ.1	รยง <i>rayoŋ /ráʔjo:ŋ/</i> “โตงเตง, แกว่ง ไปมา, ห้อย, กีดขวาง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ryoŋ</i> “ห้อย, แกว่งไปมา” (Pou, 1992: 410)	ขก./	-
		ขป.	รยง <i>rayoŋ /rɔyoŋ/</i> “โตงเตง, แกว่งไปมา, ห้อย, กีดขวาง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระยง <i>rahyoŋ /ráʔjo:ŋ/</i> “น. สายโยงเสากรโดงเรือ”		
ภ.1	-	ภ.2	รราย <i>raráy /ráʔra:j/</i> [ราย]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ สร้างจากคำว่า ราย <i>rāy /ra:j/</i> “กระจัดกระจาย, เกื่อนกลาด” มาจาก ขบ. <i>rāy</i> “กระจัดกระจาย” (Pou, 1992: 402)		

ภ.1	-	ภ.2	รรม <i>rarum</i> /ráʔrum/ [(ใจ)สลาย]
ขบ.	<i>rlam</i> / rloṃ / ralam “ลุ่มสลาย, โคนลุ่ม” (Pou, 1992: 410)	ขก./	-
พจน.	-	ขป.	รณ <i>ralam</i> /rolum/ “โคนลุ่ม”
ภ.1	รลวง <i>ralvaṅ</i> /ráʔluan/ [ส่งเสียงร้องไห้โฮๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ]	ภ.2	รลวง <i>ralvaṅ</i> /ráʔluan/ [ส่งเสียงร้องไห้โฮๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ]
ขบ.	-	ขก./	-
พจน.	-	ขป.	รณ <i>ralūṅ</i> /roluun/ “ส่งเสียงร้องไห้โฮๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ”
หมายเหตุ	ดู ระลวง <i>rahlvaṅ</i> /ráʔluan/, รลอง <i>ralaṅ</i> /ráʔloṅ/		
ภ.1	รลอก <i>ralak</i> /ráʔlɔ:k/ “คลื่นขนาดเล็ก”	ภ.2	รลอก <i>ralak</i> /ráʔlɔ:k/ “คลื่นขนาดเล็ก”
ขบ.	-	ขก./	-
พจน.	-	ขป.	รลค <i>ralak</i> /rolɔk/ “คลื่นขนาดเล็ก”
หมายเหตุ	ดู ระลอก <i>rahlak</i> /ráʔlɔ:k/		
ภ.1	รลอง <i>ralaṅ</i> /ráʔloṅ/ “คลื่นขนาดเล็ก”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
พจน.	-	ขป.	รณ <i>ralūṅ</i> /roluun/ “ส่งเสียงร้องไห้โฮๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ”
หมายเหตุ	ดู รลวง <i>ralvaṅ</i> /ráʔluan/, ระลวง <i>rahlvaṅ</i> /ráʔluan/		
ภ.1	-	ภ.2	รลิก <i>ralik</i> /ráʔlu:k/ “คิดถึงหรือนึกถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีตได้”
ขบ.	<i>rlík</i> “คิด, นึกถึง” (Pou, 1992: 410)	ขก./	<i>ralík</i> “ระลิก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 209)
พจน.	-	ขป.	รลค <i>ralik</i> /rolík/ “ระลิก”

หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป **ระลิก** *rahlik /rá?luúk/* “ก. คิดถึงหรือนึกถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีตได้, รำลึก ก็ว่า”

ภ.1	รลฺง <i>raluñ /rá?luŋ/</i> “ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”	ภ.2	รลฺง <i>raluñ /rá?luŋ/</i> “ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”
ขบ.	-	ขก./	แลนแลน' “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
		ขป.	(อุไรศรี วรรณ, 2553: 172-173) ณฺลฺง <i>lanlan' /lǎn?lǎŋ/</i> “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระลฺง <i>rahluñ /rá?luŋ/</i> “ก. ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง, ระลวง ก็ใช้”		
ภ.1	รว้ง <i>ravǎñ /rá?waŋ/</i> “คอยดู, เอาใจใส่ โดยไม่ประมาท, กั่นไว้ไม่ให้เกิดภัยอันตรายหรือความเสื่อมเสีย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rvǎñ</i> “การตรวจการ, ดูแล, ตรวจตรา” (Pou, 1992: 411)	ขก./	-
		ขป.	รํกัณ <i>ravǎmñ /rowǎŋ/</i> “ระวัง, ทะนุถนอมรักษา”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระวัง <i>rahvǎñ /rá?waŋ/</i>		
ภ.1	รเวียน <i>ravīeyn /rá?wian/</i> “บริเวณทรงกลม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เว็ญ <i>vien /wiɛn/</i> “1 ขด, เวียน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ เป็นคำแผลงเกิดจากการเติมพยางค์หน้า ร <i>r</i> เป็นคำว่า รเวียน <i>ravīeyn /rá?wian/</i> ในที่นี้หมายถึง “บริเวณปีกเสา (สดมภ์) เป็นวงกลม” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2548: 82-83)		
ภ.1	-	ภ.2	รเห็จ <i>rahec⁸ /rá?hèt/</i> [เหาะ, ไปโดยอากาศ(โดยเวทมนตร์)]
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 สร้างจากรากศัพท์ว่า หิธ <i>hic /həc/</i> “เหาะ, ไปโดยอากาศ(โดยเวทมนตร์)” การเติมพยางค์หน้า ร <i>r</i> มีความหมายไม่ต่างจากคำรากศัพท์		
	2 ดู ระเห็จ <i>rahhec⁸ /ráʔhèt/</i>		
ภ.1	รแหก <i>raheek /ráʔhè:k/</i> “แตก, แยก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rhek</i> “ฉีกขาด, แบ่ง, แตก” (Pou, 1992: 472)	ขก./	-
		ขป.	ไร่ก <i>rahaek /rɔhaek/</i> “ฉีกขาด, เป็นช่องเหมือนลูกฉีก”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ใน พจน. พบรูป ระแหก <i>rahheek /ráʔhè:k/</i> “ก. แตก, แยก”		
ภ.1	รอา <i>ra-ā /ráʔʔa:/</i> “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ”	ภ.2	รอา <i>ra-ā /ráʔʔa:/</i> “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ระอา <i>ra-ā /rɔqaa/</i> “ระอา, เซ็ด, เบื่อ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู ระอา <i>rah-ā /ráʔʔa:/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ระกำ <i>rahkām /ráʔkam/</i> “ชื่อไม้ต้นขนาดเล็ก”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	รำ <i>rakām /rɔkam/</i> “ไม้ชนิดหนึ่งเป็นกอ ลำต้นมีหนามแข็ง เนื้อเบา <i>Zalacca wallichiana Martelli (Palmae)</i> ”
พจน.	ระกำ <i>rahkām /ráʔkam/</i> “1 น. ชื่อไม้ต้นขนาดเล็กชนิด <i>Cathormion umbellatum</i> (Vahl) Kosterm. ในวงศ์ Leguminosae ดอกสีขาว ฝักแบนบิดเป็นวง, มะขามแขก ระกำนา หรือ ระกำป่า ก็เรียก”		
ภ.1	-	ภ.2	ระกำ <i>rahkām /ráʔkam/</i> [ที่เจ็บ, ปวด]
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	รกั <i>rakām</i> /rɔkɑm/ “เคื่องตา, มองดู แสงสว่างไม่ได้, ที่เจ็บ, ปวด, บวม”
พจน.	ระกั <i>rahkām</i> /rɑʔkɑm/ “2 น. ความลำบาก, ความตรมใจ, ความทุกข์”		
ภ.1	ระงม <i>rahñam</i> /rɑʔŋom/ “เสียงร้อง ของคนหรือสัตว์จำนวนมาก”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	<i>rañam</i> “เสียงระงม, เสียงไพเราะน่าฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียงที่ประสานกัน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 263)
		ขป.	ร้ง <i>rañam</i> /rɔŋum/ “เสียงระงม, เสียง ไพเราะน่าฟัง, ระอู, ชุลมุน, (เสียงที่ ประสานกัน”
พจน.	ระงม <i>rahñam</i> /rɑʔŋom/ “ว. เสียงร้องแสดงความเศร้าโศกเสียใจของคนเป็นจำนวนมาก; อบอ้าว, อบด้วยความร้อนหรือควันในคำนำ ร้อนระงม”		
	หมายเหตุ ดู รงม <i>rañam</i> /rɑʔŋom/		
ภ.1	ระงา <i>rahñā</i> /rɑʔŋɑ:/ [หนาว]	ภ.2	-
ขป.	<i>rañā</i> “หนาว” (Pou, 1992: 394)	ขก./	-
		ขป.	รณ <i>rañā</i> /rɔŋiə/ “หนาว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู รงา <i>rañā</i> /rɑʔŋɑ:/		
ภ.1	ระแงก <i>rahñeek</i> /rɑʔŋɛ:k/ [ที่ลุ่มหรือ นอนเหยียดเพราะอ่อนแรงถอยกำลัง]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	รเ่งก <i>rañeek</i> /rɔŋɛek/ “ที่ลุ่มหรือ นอนเหยียดเพราะอ่อนแรงถอยกำลัง”
พจน.	-		
ภ.1	ระทด <i>rahdat</i> /rɑʔthót/ “สลัดใจ, มี จิตใจหวั่นไหวเพราะความโศกสลด”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	<i>randhat</i> “ตกใจกลัว, มีอ่อนตื้นอ่อน, ปั่นป่วน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 172)

		ขป.	รฐัต <i>randhat'</i> /rũnthũət/ “ตกใจ กลัว, มืออ่อนตื้นอ่อน, <i>ป่นป่วน</i> ”
พจน.	ระทด <i>raḥdat</i> /ráʔthót/ “ก. สลดใจ, มีจิตใจหวั่นไหวเพราะความโศกสลด, มักใช้เข้าคู่กับคำ อื่น เช่น ระทดท้อ ระทดใจ”		
	หมายเหตุ ดู รทต <i>radat</i> /ráʔthót/, รันทต <i>rāndat</i> /ranthót/		
ภ.1	ระทวย <i>raḥdvay</i> /ráʔthuj/ “อ่อนอก อ่อนใจ”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ระทวย <i>raḥdvay</i> /ráʔthuj/ “ว. อ่อนอกอ่อนใจ”		
	หมายเหตุ 1 ไม่พบรูปคำที่สัมพันธ์กับคำว่า ระทวย <i>raḥdvay</i> /ráʔthuj/ คำนี้น่าจะเป็นคำที่สร้าง ขึ้นจากคำว่า ฐฏ <i>duoñ</i> /tuoñ/ “ร้องให้คร่ำครวญ” โดยการเติมพยางค์หน้า ระ <i>rah-</i> /ráʔ/ เพื่อให้ เข้าคู่สัมผัสกับคำว่า ระทด <i>raḥdat</i> /ráʔthót/		
	2 ดู รันทวย <i>rāndvay</i> /ranthuj/		
ภ.1	-	ภ.2	ระบัด <i>rahpāt</i> /ráʔbāt/ “ลัด, ผลิ, แตก ใบอ่อน, เฟ็งลัด, เฟ็งผลิ, อ่อน”
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ญุาส์ <i>lpās'</i> /lbah/ “ใบอ่อนที่เฟ็งจะ ผลิ, หย้า”
พจน.	ระบัด <i>rahpāt</i> /ráʔbāt/ “ก. ลัด, ผลิ, แตกใบอ่อน ว. เฟ็งลัด, เฟ็งผลิ, อ่อน”		
	หมายเหตุ ดู รบัต <i>rapāt</i> /ráʔbāt/, ลบัต <i>lpāt</i> /láʔbāt/		
ภ.1	ระบำ <i>rahpām</i> /ráʔbam/ “การแสดงที่ มุ่งความสวยงามหรือความบันเทิงใช้ผู้ แสดงเป็นหมู่”	ภ.2	-
ขป.	<i>rpam</i> / <i>rpām</i> “ระบำ” (Pou, 1992: 409)	ขก./	-
		ขป.	รตำ <i>rapām</i> /robam/ “ระบำ”
พจน.	ระบำ <i>rahpām</i> /ráʔbam/ “น. การแสดงที่มุ่งความสวยงามหรือความบันเทิงใช้ผู้แสดงเป็น หมู่”		
	หมายเหตุ ดู รบำ <i>rapām</i> /ráʔbam/		

ภ.1	ระบีน <i>rahpin /ráʔbin/</i> [เร็ว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เญ็ส <i>lp̄ioen /lbiən/</i> “ความเร็ว”
พจน.	-		
ภ.1	ระเบียน <i>rahpiēyn /ráʔbian/</i> [เร็ว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระเบียน <i>rahpiēyn /ráʔbian/</i> “น. ทะเบียน, แบบ” ซึ่งสัมพันธ์กับคำต้นทางภาษาเขมรคือ รแป็ส <i>rapien /robiən/</i> “ความรู้ที่ได้จากการเรียน” แต่ความหมายของบริบททำให้เข้าใจว่า ระเบียน <i>rahpiēyn /ráʔbian/</i> อาจมีหมายถึง [เร็ว] ก็ได้		
ภ.1	ระเปียบ <i>rahpiēyp /ráʔbiap/</i> “แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ, ถูกลำดับ, ถูกที่เป็นแถวเป็นแนว, มีลักษณะเรียบร้อย”	ภ.2	ระเปียบ <i>rahpiēyp /ráʔbiap/</i> “แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ, ถูกลำดับ, ถูกที่เป็นแถวเป็นแนว, มีลักษณะเรียบร้อย”
ขบ.	-	ขก./	<i>rapiep</i> “ระเปียบ, แบบ, แบบแผน, แบบอย่าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 179)
		ขป.	รแป็บ <i>rapiep /robiəp/</i> “ระเปียบ, แบบ, แบบแผน, แบบอย่าง”
พจน.	ระเปียบ <i>rahpiēyp /ráʔbiap/</i> “น. แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ ว. ถูกลำดับ, ถูกที่เป็นแถวเป็นแนว, มีลักษณะเรียบร้อย”		
ภ.1	-	ภ.2	ระมั่ง <i>rahmǎn̄¹ /ráʔmâŋ/</i> “ละมั่ง”
ขบ.	<i>ramañ /rmāñ</i> “สัตว์ป่าชนิดหนึ่งอยู่ในจำพวกกวางแต่ปลายเขาแบน Cervus eldi” (Pou, 1992: 409)	ขก./	-
		ขป.	ร่ามั่ง <i>ramām̄ñ /romǎŋ/</i> “สัตว์ป่าชนิดหนึ่งอยู่ในจำพวกกวางแต่ปลายเขาแบน Cervus eldi”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ละมั่ง <i>lahmǎn̄¹ /láʔmâŋ/</i> , ละองละมั่ง <i>lah-añ lahmǎn̄¹</i>		

/láʔʔoŋ láʔmân/ “น. ชื่อกวางชนิดหนึ่ง *Cervus eldi* McClelland ในวงศ์ Cervidae เป็นกวางขนาดกลาง ตัวสีน้ำตาลอ่อน .....”

ภ.1	-	ภ.2	ระมัด <i>rahmāt /ráʔmâ:t/</i> “แรด”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฆาะล <i>ramās /rɔmiəh/</i> “แรด”
พจน.	ระมัด <i>rahmāt /ráʔmâ:t/</i> “น. แรด”		
ภ.1	ระเมียด <i>rahmīeyl /ráʔmian/</i> “ดู, น่าดู”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rmel</i> “มอง, ดู” (Pou, 1992: 409)	ขก./	<i>ramil, ramil moel</i> “เมี่ยงมอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 209)
		ขป.	เฆาะล <i>ramil /rɔmil/</i> “เมี่ยงมอง, ข้าเลื่องดู, เหลี้ยวมอง”
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 ใน พจน. พบรูป ระเมียร <i>rahmīeyr /ráʔmian/</i> “ก. ดู, น่าดู” 2 ดู ระเมียด <i>rahmīeyl /ráʔmian/</i>		
ภ.1	ระยั้งระยั้ง <i>rahyīn rahyāñ /ráʔju:n ràʔjaŋ/</i> [?]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ	สร้างจากคำภาษาไทยว่า ยั้งยั้ง <i>yīnyāñ /ju:njaŋ/</i> โดยการเติมพยางค์ ระ <i>rah</i> หน้าคำ ทั้งนี้ คำอาจมีความหมายเหมือนคำรากศัพท์หรือมีความหมายเป็นการเน้นย้ำ		
ภ.1	ระรอง <i>rahrəñ /ráʔrɔ:ŋ/</i> “สุกใส, งาม”	ภ.2	ระรอง <i>rahrəñ /ráʔrɔ:ŋ/</i> “สุกใส, งาม”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ระรอง <i>rahrəñ /ráʔrɔ:ŋ/</i> “(กลอน) ว. สุกใส, งาม”		
ภ.1	-	ภ.2	ระลวง <i>rahlvañ /ráʔluan/</i> “ระลวง, ใจ

			ห้วงถึง, เป็นทุกซ์ถึง”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ลนฺ <i>lanlan'</i> /lǎnlnǎŋ/ “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
พจน.	ระลวง <i>rahlvan' /rá?luan/</i> “ก. ระลวง, ใจห้วงถึง, เป็นทุกซ์ถึง”		
หมายเหตุ	ดู รลวง <i>rahlvan' /rá?luan/</i> , รลอง <i>ralan' /rá?lwan/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ระลวง <i>rahlvan' /rá?luan/</i> [ส่งเสียง ร้องไห้ โหยๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รณฺ <i>ralun' /rolun/</i> “ส่งเสียงร้องไห้ โหยๆ หรือร้องตะโกนต่างๆ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 ในบางบริบทดูเหมือนว่า ระลวง <i>rahlvan' /rá?luan/</i> จะสื่อความหมายอย่างเดียวกับ คำว่า ลันลฺ <i>lanlan' /lanlan/</i> , ละลวง <i>lahlvan' /lá?luan/</i> [ลันลฺ, ใจห้วงถึง, เป็นห้วงถึง] ที่มา จากคำยืมภาษาเขมรว่า ลนฺ <i>lanlan' /lǎnlnǎŋ/</i> “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”		
	2 ดู รลวง <i>rahlvan' /rá?luan/</i> , รลอง <i>ralan' /rá?lwan/</i>		
ภ.1	ระลอก <i>rahlak' /rá?lak/</i> “คลื่นขนาด เล็ก”	ภ.2	ระลอก <i>rahlak' /rá?lak/</i> “คลื่นขนาด เล็ก”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รลคฺ <i>ralak' /rolak/</i> “คลื่นขนาดเล็ก”
พจน.	ระลอก <i>rahlak' /rá?lak/</i> “1 น. คลื่นขนาดเล็ก”		
หมายเหตุ	ดู รลคฺ <i>ralak' /rolak/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ระลฺ <i>rahlun' /rá?luŋ/</i> “ระลฺ, ใจห้วง ถึง, เป็นทุกซ์ถึง”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ลนฺ <i>lanlan' /lǎnlnǎŋ/</i> “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
พจน.	ระลฺ <i>rahlun' /rá?luŋ/</i> “ก. ใจห้วงถึง, เป็นทุกซ์ถึง, ระลวงก็ใช่”		
หมายเหตุ	ดู ลรลฺ <i>larlan' /lanlan/</i> , ละลวง <i>lahlvan' /lá?luan/</i> , ละลฺ <i>lahlan' /lá?luŋ/</i> ,		

ลันลุง *lānlun* /lanluŋ/

ภ.1	ระวัง <i>rahvǎñ</i> /ráʔwan/ “คอยดู, เอาใจใสโดยไม่ประมาท, กั้นไว้ไม่ให้เกิดภัยอันตรายหรือความเสื่อมเสีย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rahvǎñ</i> “ผู้รับผิดชอบการสืบสวน, การตรวจการ, ดูแล, ตรวจตรา” (Pou, 1992: 390)	ขก./ ขป.	- ร่าง <i>rahvǎñ</i> /rowǎŋ/ “ระวัง, ทะนุถนอมรักษา”
พจน.	ระวัง <i>rahvǎñ</i> /ráʔwan/ “ก. คอยดู; เอาใจใสโดยไม่ประมาท, กั้นไว้ไม่ให้เกิดภัยอันตรายหรือความเสื่อมเสียเป็นต้น”		
ภ.1	ระสายระส่ำ <i>rahṣāyrahṣām</i> ¹ /ráʔsǎ:jráʔsǎm/ “กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ระส่ำระสาย <i>rahṣāp'rahṣāy</i> /rosap rosaa/ “ระส่ำระสาย, โดยเฉพาะความคิดความพยายาม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ในพจน. พบรูป ระส่ำระสาย <i>rahṣām'rahṣāy</i> /ráʔsǎm ráʔsǎ:j/ ก. กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, แตกระส่ำระสาย; วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ”		
ภ.1	ระส่ำ <i>rahṣām</i> ¹ /ráʔsǎm/ “กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ระส่ำระสาย <i>rahṣāp'rahṣāy</i> /rosap rosaa/ “ระส่ำระสาย, โดยเฉพาะความคิดความพยายาม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระส่ำระสาย <i>rahṣām'rahṣāy</i> /ráʔsǎm ráʔsǎ:j/ ก. กระจัดพลัดพราย, เสียกระบวน, แตกระส่ำระสาย; วุ่นวาย, เกิดความไม่สงบ”		

ภ.1	-	ภ.2	ระหิว <i>rahiv</i> /ráʔhíw/ [อ่อนระโหย, ละเหี่ยว]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รเหว <i>rahev</i> /róheiw/ “อ่อนระโหย, ละเหี่ยว”
พจน.	-		
ภ.1	ระเห็จ <i>rahhec^s</i> /ráʔhèt/ [เหาะ, ไปโดยอากาศ(โดยเวทมนตร์), ไปอย่างรวดเร็ว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	ระเห็จ <i>rahhec^s</i> /ráʔhèt/ “ก. ไปอยู่ในที่ที่ไม่สมควร” หมายเหตุ 1 สร้างจากรากศัพท์ว่า เห็จ <i>hic</i> /həc/ “เหาะไปในอากาศ (โดยเวทมนตร์)” 2 ดู รเห็จ <i>rahec^s</i> /ráʔhèt/		
ภ.1	ระแหง <i>rahheen</i> /ráʔhě:ŋ/ “รอยแตกขนาดแคบๆ ของแผ่นดิน เป็นต้น ที่แยกออกจากกัน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รเहां <i>rahaen</i> /róhaen/ “1 ลำธารระหว่างหิน หรือรอยแตกระแหงระหว่างหิน 2 ที่ไหลรินๆ หรือเปียกชื้นไม่ขาด”
พจน.	ระแหง <i>rahheen</i> /ráʔhě:ŋ/ “น. รอยแตกขนาดแคบๆ ของแผ่นดิน เป็นต้น ที่แยกออกจากกัน”		
ภ.1	ระอา <i>rah-ā</i> /ráʔʔa:/ “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ”	ภ.2	ระอา <i>rah-ā</i> /ráʔʔa:/ “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รเภา <i>ra-ā</i> /róqaa/ “ระอา, เซ็ด, เปื่อ”
พจน.	ระอา <i>rah-ā</i> /ráʔʔa:/ “ก. เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ, ระอิดระอา ก็ว่า”		

หมายเหตุ ดู ราวา *ra-ā /ráʔa:/*

ภ.1	-	ภ.2	ระอุ <i>rah-u /ráʔùʔ/</i> “ร้อนมาก, สุกทั่ว”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รฉิส <i>ra-uh /rəqoh/</i> “ความชุ่มชื้น หมองใจ ความร้อนอบอ้าวหรือร้อนใจ”
พจน.	ระอุ <i>rah-u /ráʔùʔ/</i> “ว. ร้อนมาก ในความว่า อากาศร้อนระอุ แผ่นดินร้อนระอุ; สุกทั่ว” หมายเหตุ ดู กระอุ <i>krah-u /kràʔùʔ/</i> , ตระอุ <i>trah-u /tràʔùʔ/</i>		
ภ.1	รัญจวน <i>rāñcvan /rancuan/</i> “ปั่นป่วน ใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รญุณ <i>ranjuol /rumcuəl/</i> “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ”
พจน.	รัญจวน <i>rāñcvan /rancuan/</i> “ก. ปั่นป่วนใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง”		
ภ.1	รัน <i>rān /ran/</i> [เร็ว, ว่องไว, คล่องแคล่ว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ร่น <i>rān' /rōən/</i> “เร็ว, ว่องไว คล่องแคล่ว” (Guesdon, 1930: 1494)
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูปคำว่า รัน <i>rān /ran/</i> มีความหมายว่า “ก. ตี มักใช้ว่า ตีรันฟันแทง” ซึ่งเป็นความหมายที่สอดคล้องกับที่พบในสมุทรโฆษคำฉันท์บางบท แต่ผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า รัน <i>rān /ran/</i> ที่มาจากคำต้นทางภาษาเขมร ร่น <i>rān' /rōən/</i> “เร็ว ว่องไว คล่องแคล่ว” หรือเป็นเพียงคำพ้องรูปกันเท่านั้น		
ภ.1	รัน <i>rān /ran/</i> [ทุก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ร่น <i>rāl' /rōəl/</i> “ทุก”
พจน.	-		
ภ.1	รันแซะ <i>rānjeəh /ranchéʔ/</i> [เกวียน]	ภ.2	-

ขบ.	<i>radeh</i> “เกวียน, รถ” (Pou, 1992: 392)	ขก./ ขป.	- รฉ: <i>radeh /roteh/</i> “เกวียน, รถ”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ระแทะ <i>radeh /rathéʔ/</i> “น. ยานชนิดลากขนาดเล็ก มี 2 ล้อใช้วัวเทียมตัวเรื้อนราบไม่ยกสูง มีทั้งชนิดโถงและประกอบหลังคา, กระแทะ หรือ รันแทะ ก็ว่า”		
ภ.1	รันทต <i>rāndat /ranthót/</i> “สลดใจมาก, มีจิตใจหวนไหวมาก เพราะความโศกสลด”	ภ.2	รันทต <i>rāndat /ranthót/</i> “สลดใจมาก, มีจิตใจหวนไหวมาก เพราะความโศกสลด”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>randhat</i> “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, ปั่นป่วน ” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 172) รฐต์ <i>randhat' /rũonthuət/</i> “ตกใจกลัว, มืออ่อนตีนอ่อน, ปั่นป่วน ”
พจน.	รันทต <i>rāndat /ranthót/</i> “ก. สลดใจมาก, มีจิตใจหวนไหวมาก เพราะความโศกสลด, มักใช้คู่กับคำอื่น เช่น รันทตสลดใจ รันทตท้อเสียใจให้สะอื้น ” หมายเหตุ ดู รทต <i>radat /ráʔthót/</i> , ระทต <i>rahdat /ráʔthót/</i>		
ภ.1	รันทวย <i>rāndvay /ranthuaj/</i> “ระทวย”	ภ.2	รันทวย <i>rāndvay /ranthuaj/</i> “ระทวย”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	รันทวย <i>rāndvay /ranthuaj/</i> “ก. ระทวย” หมายเหตุ ไม่พบคำที่มีรูปสัมพันธ์กับคำว่า รันทวย <i>rāndvay /ranthuaj/</i> ในภาษาเขมร น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นคู่สัมผัสกับคำว่า รันทต <i>rāndat /ranthót/</i> แผลงจาก ดูญ <i>duoñ /tuoñ/</i> “ร้องไห้คร่ำครวญ”		
ภ.1	รางวัล <i>rānvāl /ra:ŋwan/</i> “สิ่งของหรือเงินที่ได้มาเพราะความดีความชอบหรือความสามารถ, ค่าตอบแทนที่ให้แก่วัยซึ่งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จตามที่บ่งไว้, ให้สิ่งของเป็นความชอบหรือเป็นสินน้ำใจ”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	<i>rañvān'</i> “รางวัล, สิ่งตอบแทน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 204)
		ขป.	รญา <i>rañvān'</i> /rũəŋwǎn/ “รางวัล, สิ่งตอบแทน”
พจน.	รางวัล <i>rāñvāl</i> /ra:ŋwan/ “น. สิ่งของหรือเงินที่ได้มาเพราะความดีความชอบหรือความสามารถ หรือเพราะชนะในการแข่งขัน หรือเพราะโชค; ค่าตอบแทนที่ให้แก่วุฒิสมาชิกซึ่งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสำเร็จตามที่บ่งไว้ ก. ให้สิ่งของเป็นความชอบหรือเป็นสินน้ำใจเป็นต้น”		
ภ.1	ราญ <i>rāñ</i> /ra:n/ “รบ”	ภ.2	ราญ <i>rāñ</i> /ra:n/ “รบ”
ขบ.	<i>rān</i> “ร้อนเร้, บุกรุก” (Pou, 1992: 402)	ขก./	<i>rān</i> “ถาง, ราน, บุกรุก” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223)
		ขป.	กธ <i>rān</i> /riən/ “ถาง, ราน, บุกรุก”
พจน.	ราญ <i>rāñ</i> /ra:n/ “ก. รบ”		
ภ.1	ราบ <i>rāp</i> /râ:p/ “เรียบเสมอฟื้นไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ โดยปริยายหมายความว่า หมดสิ้น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>rāp</i> “ราบ, แบน” (Pou, 1992: 402)	ขก./	<i>rāp</i> “ราบ, เรียบ, ยอม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 241)
		ขป.	กษ <i>rāp</i> /riəp/ “ราบ, เรียบ, ยอม”
พจน.	ราบ <i>rāp</i> /râ:p/ “ว. เรียบเสมอฟื้นไม่มีลุ่มๆ ดอนๆ, โดยปริยายหมายความว่า หมดสิ้น; ล้มระเนระนาด; เรียกทหารเดินเท้า ว่า ทหารราบ, เรียกชายฉกรรจ์ที่อายุครบเข้าประจำการทหาร”		
ภ.1	-	ภ.2	ราย <i>rāy</i> /ra:j/ “เรื่อง ส่วน บุคคล หรือสิ่งซึ่งแยกกล่าวเป็นอย่างๆ ไป, ที่แยกเป็นลำดับหรือเป็นระยะต่อเนื่องกัน, ที่เรียงกันเป็นแถวเป็นระยะๆ”
ขบ.	<i>rāy</i> “กระจัดกระจาย” (Pou, 1992: 402)	ขก./	-
		ขป.	กษ <i>rāy</i> /riəy/ “เรียกราย, เรียงราย, กระจัดกระจาย, เกลื่อนกลาด”
พจน.	ราย <i>rāy</i> /ra:j/ “น. เรื่อง ส่วน บุคคล หรือสิ่งซึ่งแยกกล่าวเป็นอย่างๆ ไป, ลักษณะนามใช้แก่		

	สิ่งที่มีลักษณะเช่นนั้น ว. ที่แยกเป็นลำดับหรือเป็นระยะต่อเนื่องกัน, ที่เรียงกันเป็นแถวเป็นระยะๆ”	
ภ.1	รำ <i>rām</i> /ram/ “การแสดงที่มีการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น แขน ขา ลำตัว นิ้ว มือ และเท้า ไปตามลีลาดนตรี ใช้ผู้แสดงตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป มีลีลาและแบบทำรำสวยงาม”	ภ.2 -
ขบ.	<i>ram</i> / <i>rām</i> “รำ” (Pou, 1992: 394)	ขก./ - ขป. รำ <i>rām</i> /rōəm/ “รำ”
พจน.	รำ <i>rām</i> /ram/ “2 น. การแสดงที่มีการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น แขน ขา ลำตัว นิ้ว มือ และเท้า ไปตามลีลาดนตรี ใช้ผู้แสดงตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป มีลีลาและแบบทำรำสวยงาม, ถ้าเป็นการถืออาวุธประกอบเรียกว่า รำอาวุธ, บางครั้งมีการรำเป็นหมู่ก็เรียกว่า รำ, อาการที่แสดงท่าคล้ายคลึงเช่นนั้น, ฟ้อน”	
ภ.1	รำคาญ <i>rāṃgāñ</i> /ramkha:n/ “ระคายเคือง, เปื้อน, ทำให้เดือนร้อน, เปื้อนหน่าย”	ภ.2 รำคาญ <i>rāṃgāñ</i> /ramkha:n/ “ระคายเคือง, เปื้อน, ทำให้เดือนร้อน, เปื้อนหน่าย”
ขบ.	-	ขก./ <i>ramkhān</i> “รำคาญใจ, ไม่สบายใจ, ไม่เป็นสุข, ทรมาน” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 174) ขป. รำอง <i>ramgāl</i> /rumkiəl/ “พร่อง, ลดจำนวน” รำฮาน <i>ramkhān</i> /rumkhaan/ “รำคาญใจ, ไม่สบายใจ, ไม่เป็นสุข, ทรมาน”
พจน.	รำคาญ <i>rāṃgāñ</i> /ramkha:n/ “ก. ระคายเคือง; เปื้อน; ทำให้เดือนร้อน, เปื้อนหน่าย” หมายเหตุ รูป รำฮาน <i>ramkhān</i> /rumkhaan/ “รำคาญใจ, ไม่สบายใจ, ไม่เป็นสุข, ทรมาน” เป็นรูปที่เขมรยืมกลับไปจากไทย	
ภ.1	-	ภ.2 รำจับ <i>rāmñāp</i> /ramñáp/ “ระจับ”
ขบ.	<i>rañap</i> “ระจับ, ดับ, ทำให้สงบ” (Pou,	ขก./ <i>ramñāp</i> “ระจับ, ทำให้สงบ, ทำให้

	1992: 389) <i>ramñap</i> “ดັบ, ทำให้สงบ, ฆ่า” (Pou, 1992: 394)		พินาศ, ทำให้เจ็บบหายไป, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดັบ, ฆ่า” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223)
		ขป.	เฒ่า <i>ramñāp'</i> /rumṇōp/ “ระงับ, ทำให้สงบ, ทำให้พินาศ, ทำให้เจ็บบหายไป, บรรเทา, ลดหย่อน, ผ่อนปรน, ทำลาย, ดັบ, ฆ่า”
พจน.	รำงับ <i>rāṁñāp</i> /ramṇáp/ “ก. ระงับ”		
หมายเหตุ	ดู รงับ <i>rañāp</i> /ráṅṇáp/		
ภ.1	-	ภ.2	รำจวณ <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/ “รัญจวน”
ขป.	-	ขก./	<i>ramjuol</i> “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 173)
		ขป.	เฒ่า <i>ramjuol</i> /rumcuəl/ “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ”
พจน.	-		
หมายเหตุ	1 พบรูปแปร คือคำว่า รำจวณ <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/ “รัญจวน” 2 ดู รำจวน <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/		
ภ.1	-	ภ.2	รำจวน <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/ “รัญจวน”
ขป.	-	ขก./	<i>ramjuol</i> “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 173)
		ขป.	เฒ่า <i>ramjuol</i> /rumcuəl/ “ปั่นป่วน, สะเทือน, กระเพื่อม, สะเทือนใจ”
พจน.	รำจวน <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/ “ก. รัญจวน”		
หมายเหตุ	ดู รำจวณ <i>rāṁcvan</i> /ramcuan/		
ภ.1	รำตั้ง <i>rāṁtṭiṅ</i> /ramduṅ/ [ต้นไม้ป่าชนิด	ภ.2	-

	หนึ่ง ขึ้นในที่ขึ้นและอย่างป่าระนาม]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ร่ฒญ <i>ram̐teñ /rumdɔñ/</i> “ต้นไม้ป่าชนิดหนึ่ง ขึ้นในที่ขึ้นและอย่างป่าระนาม”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> “รบศึก, รบ”
ขบ.	<i>rān</i> “เร่ร้อน, บุกรุก” (Pou, 1992: 402)	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> “ก. รบศึก, รบ (แผลงมาจาก รากญ)” หมายเหตุ ในภาษาเขมรปัจจุบันไม่พบคำที่มีรูปสัมพันธ์กับคำว่า ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> พบเพียงคำว่า รตญ <i>rapāñ /robaañ/</i> ใช้คู่กับ ร่บั้ง <i>rap̐ñ /robəŋ/</i> “แข็ง, ไม่กลัวง่ายไม่เชื่อง่ายหรือเชื่อฟังอย่างง่าย” เป็น ร่บั้งรตญ <i>rap̐ñ rapāñ /robəŋ robaañ/</i> “แข็งอย่างยิ่ง, ดื้อพยศอย่างยิ่ง” แต่ดูเหมือนว่าความหมายจะไม่สอดคล้องกับคำว่า ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> “รบศึก, รบ” ถ้าพิจารณาจากความหมายที่ให้ไว้ใน พจน. คำว่า ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> อาจสร้างจากคำยืมภาษาเขมรว่า รากญ <i>rāñ /ra:n/</i> ที่มาจากคำเขมรโบราณว่า <i>rān</i> “เร่ร้อน, บุกรุก” (Pou, 1992: 402) ในภาษาเขมรปัจจุบันพบคำว่า <i>rān</i> เฉพาะในคำประสมว่า รุกกร <i>rukrān /rukriəŋ/</i> “บุกรุก, รุกกราน” คำว่า รากญ <i>rāñ /ra:n/</i> มีการเปลี่ยนรูปพยัญชนะสะกดจาก น <i>n</i> เป็น ญ <i>ñ</i> ในภาษาไทยแล้วแผลงเป็น รบายญ <i>rapāñ /ráʔba:n/</i> ด้วยวิธีการเติมหน่วยคำเติมกลาง /-b-/ ของภาษาเขมร แล้วจึงมีการแผลงเป็น ร่ำบายญ <i>rāmpāñ /ramba:n/</i> โดยการเติม /-am-/		
ภ.1	ร่ำพั้ง <i>rāmbiñ /ramphuŋ/</i> “คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ”	ภ.2	ร่ำพั้ง <i>rāmbiñ /ramphuŋ/</i> “คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ”
ขบ.	-	ขก./	<i>rambiñ, rambin, ramviiñ</i> “ร่ำพั้ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 209) <i>rummabiñ</i> “ร่ำพั้ง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 221)
		ขป.	ร่บั้ง <i>rambiñ /rumpiŋ/</i> “ร่ำพั้ง, คำนึง”
พจน.	ร่ำพั้ง <i>rāmbiñ /ramphuŋ/</i> “ก. คิดถึง, คิดคำนึงอยู่ในใจ”		

ภ.1	รำเพย <i>rāmbey</i> /ramphəj/ “พื้ดอ่อนๆ เรื้อยๆ มีักพากลีนหอมของ ดอกไม้แถมมาด้วย (ใช้แถลม)”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>rambhoey</i> “รำเพย, โชยมาเบาๆ, พื้ด เบาๆ” (อุไรศรี วรเศรณ, 2553: 265)
		ขป.	รัมเบย <i>rambhoey</i> /rumphəy/ “รำเพย โชยมาเบาๆ พื้ดเบาๆ”
พจน.	รำเพย <i>rāmbey</i> /ramphəj/ “1 ก. พื้ดอ่อนๆ เรื้อยๆ มีักพากลีนหอมของดอกไม้แถมมา ด้วย (ใช้แถลม)”		
ภ.1	รำไพ <i>rāmbai</i> /ramphaj/ “งามผุดผ่อง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	รัมไต้ <i>rambai</i> /rumpiy/ “สอดส่อง, เมียงมอง”
พจน.	รำไพ <i>rāmbai</i> /ramphaj/ “2 ว. งามผุดผ่อง”		
ภ.1	รำยวน <i>rāmyvan</i> /ramjuan/ “ห้อย ย้อย”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ramyol</i> /ramyval “พู่” (Pou, 1992: 396)	ขก./	<i>ramyuol</i> “พู่ห้อย, ระบาย, พู่มาน, พวงมาลัยแขวน” (อุไรศรี วรเศรณ, 2553: 198)
		ขป.	รัมยอล <i>ramyol</i> /rumyool/ “ระย้า” รัมยูล <i>ramyuol</i> /rumyuol/ “พู่ห้อย ระบาย, พู่มาน, พวงมาลัยแขวน” (Guesdon, 1930: 1536)
พจน.	รำยวน <i>rāmyvan</i> /ramjuan/ “ก. ห้อยย้อย” หมายเหตุ ดู รยวร <i>ryvar</i> /ráʔjuan/		
ภ.1	-	ภ.2	รำลึก <i>rāmlīk</i> /ramlúik/ “ระลึก”
ขบ.	<i>ramlik</i> “รำลึก” (Pou, 1992: 396)	ขก./	<i>ralk</i> “ระลึก” (อุไรศรี วรเศรณ, 2542:

			209)
		ขป.	รัมลิก <i>ramlik</i> /rumlik/ “รัมลิก”
พจน.	รัมลิก <i>rāmlik</i> /ramluók/ “ก. ระลิก”		
หมายเหตุ	ดู		
ภ.1	รัมฤก <i>rāmlik</i> /ramluók/ “ระลิก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ramlik</i> “รัมลิก” (Pou, 1992: 396)	ขก./	-
		ขป.	รัมลิก <i>ramlik</i> /rumlik/ “รัมลิก”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู รัมลิก <i>rāmlik</i> /ramluók/		
ภ.1	-	ภ.2	รัมเหย <i>rāmhey</i> /ramhǎ:j/ [ตากอากาศ, ตากลม]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	รัมเหย <i>ramhoey</i> /rumhaøy/ “ตากอากาศ, ตากลม”
พจน.	-		
ภ.1	รู <i>ru</i> /rú?/ “เหมือน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ru</i> / <i>ruv</i> “เหมือน” (Pou, 1992: 403)	ขก./	<i>ru</i> “เหมือน, เสมอกับ, ดุจ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 221)
		ขป.	รู <i>rū</i> /ruu/ “เหมือน”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู รู <i>rū</i> /ru:/		
ภ.1	-	ภ.2	รัม <i>rum</i> /rum/ “อาการที่คนหลายคน หรือสัตว์หลายตัวรวมกันเข้าทำอย่างใด อย่างหนึ่งแก่ผู้หนึ่งหรือสิ่งหนึ่งอย่างไม่มี ระเบียบ, ประดังห้อมล้อมเข้ามา, ประดัง กันเข้ามา”
ขบ.	<i>rum</i> “มัด, ห่อ, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 405)	ขก./	-
		ขป.	รัม <i>rum</i> /rum/ “พัน, ผูก, มัด, ห่อ, ล้อมรอบ”

พจน.	รุม <i>rum</i> /rum/ “1 ก. อาการที่คนหลายคนหรือสัตว์หลายตัวรวมกันเข้าทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แก่ผู้หนึ่งหรือสิ่งหนึ่งอย่างไม่มีระเบียบ, ปะดังห้อมล้อมเข้ามา, ประดังกั้นเข้ามา; กรุ่นอยู่ ภายในเพราะพิชไใช้เป็นต้น”	
ภ.1	เรไร <i>rerai</i> /re:raj/ “ชื่อต๊กแตนหนวดยาวหลายชนิด”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>rai</i> “ชื่อแมลงชนิดหนึ่งในจำพวกจักจั่น ตัวสีเขียว” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 274) ขป. <i>ไร rai</i> /riy/ “ชื่อแมลงชนิดหนึ่งในจำพวกจักจั่น ตัวสีเขียว”
พจน.	เรไร <i>rerai</i> /re:raj/ “1 น. ชื่อต๊กแตนหนวดยาวหลายชนิด หลายสกุลในวงศ์ Tettigoniidae วัตจากหัวถึงปลายปีก ยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ส่วนใหญ่สีเขียวหรือน้ำตาล เพศผู้มี ต้านบนของโคนปีกคู่หน้าเป็นสันขรุขระ เมื่อสีกันทำให้เกิดเสียงกังวาน กินหญ้า เช่น ชนิด <i>Mecopoda elongate</i> (Linn)”	
ภ.1	เรียง <i>rieyñ</i> /rian/ “จัดให้เป็นแถวหรือเป็นลำดับ”	ภ.2 <i>เรียง rieyñ</i> /rian/ “จัดให้เป็นแถวหรือเป็นลำดับ”
ขบ.	<i>reñ</i> / <i>ryeñ</i> “เรียง, ต่อๆ กันมา” (Pou, 1992: 406)	ขก./ <i>r-en</i> “เรียง, ต่อๆ กันมา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 217) <i>rieñ</i> “เรียง, ลำดับ, ต่อๆ กันมา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 218-219) <i>roeñ</i> “เรียง, ลำดับ, ต่อๆ กันมา” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 219) <i>ryoeñ</i> “เรียง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 222) ขป. <i>เรียง rieñ</i> /rieyñ/ “เรียงให้เป็นแถว, เป็นลำดับ, ให้เป็นระเบียบ”
พจน.	<i>เรียง rieyñ</i> /rian/ “ก. จัดให้เป็นแถวหรือเป็นลำดับเป็นต้น; ลักษณะนามเรียกพลูที่เอามาเรียงซ้อนกันประมาณ 7-8 ใบ (ในบทกลอนแผลงเป็น ระเบียบ หรือ รันเรียง ก็มี)”	
ภ.1	<i>เรียน rieyn</i> /rian/ “เข้ารับความรู้จาก	ภ.2 -

	ครูผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ, ฝึกให้มีความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ”		
ขบ.	<i>ryan</i> “เรียน” (Pou, 1992: 410)	ขก./ ขป.	- เริญ <i>rien</i> /riɛn/ “เรียน, ฝึก, หัด”
พจน.	เรียน <i>rīeyn</i> /riɛn/ “1 ก. เข้ารับความรู้จากครูผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ, ฝึกให้มีความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ”		
ภ.1	เรียบ <i>rīeyp</i> /riɛp/ “ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ”	ภ.2	เรียบ <i>rīeyp</i> /riɛp/ “ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ”
ขบ.	<i>ryap</i> “จัด, ตระเตรียม, จัดระเบียบ” (Pou, 1992: 410)	ขก./ ขป.	<i>riep</i> “เรียบเรียง, จัดแจง, จัดระเบียบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 219) เริญ <i>riep</i> /riɛp/ “จัด, จัดระเบียบ, ทำให้มีระเบียบ, แต่ง, ตกแต่ง, ตกแต่ง, จัดการแต่งงานตามประเพณี”
พจน.	เรียบ <i>rīeyp</i> /riɛp/ “ว. ไม่ขรุขระ, ราบ, เป็นระเบียบ, ไม่ยุ่ง, ไม่ยับ; (ปาก) เกลี้ยง, หมด, ไม่เหลือ”		
ภ.1	เรียม <i>rīeym</i> /riɛm/ “คำใช้แทนตัวผู้พูดสำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”	ภ.2	เรียม <i>rīeym</i> /riɛm/ “คำใช้แทนตัวผู้พูดสำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”
ขบ.	<i>aryam</i> “หัวปี, ที่อาวุโสกว่า” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 176)	ขก./ ขป.	<i>ryiem</i> “เรียม, พี่” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 222) เริญ <i>riem</i> /riɛm/ “พี่”
พจน.	เรียม <i>rīeym</i> /riɛm/ “ส. คำใช้แทนตัวผู้พูดสำหรับผู้ชายพูดกับผู้หญิง ที่รัก, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1”		
ภ.1	โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”	ภ.2	โรม <i>rom</i> /ro:m/ “รบ”
ขบ.	<i>rom</i> “โอบล้อม, ล้อมรอบ” (Pou, 1992: 407)	ขก./	<i>rom</i> “รุม ตอม ห่อ ห้อมล้อม รุมล้อม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 223)

		ขป.	เกษ <i>rom /room/</i> “รุ่ม, ต่อม, ห่อ, ห่อมล่อม, รุ่มล่อม”
พจน.	โรม <i>rom /ro:m/</i> “2 ก. รบ”		
ล			
ภ.1	ลบอง <i>lpañ /láʔbɔ:ŋ/</i> [ประลองฝีมือ]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ญ่ง <i>lpañ /lbaeŋ/</i> “ทดลอง, ประลองฝีมือ”
พจน.	ลบอง <i>lpañ /láʔbɔ:ŋ/</i> “น. แบบ, ฉบับ ก. แต่ง, ทำ”		
ภ.1	ลบัด <i>lpăt /láʔbət/</i> [ผลิใบอ่อน]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ญาส <i>lpās' /lbah/</i> “ใบอ่อนที่เพิ่งจะผลิ, หย้า”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู รบัด <i>rapăt /ráʔbət/</i> , ระบัด <i>rahpăt /ráʔbət/</i>		
ภ.1	ลเบง <i>lpeñ /láʔbe:ŋ/</i> “แต่ง, ประพันธ์”	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	<i>lpaen</i> “การเล่น, การละเล่น” (อุไรศรี วรเศริน, 2553: 196)
		ขป.	เญ่ง <i>lpaen /lbaeŋ/</i> “การเล่น”
พจน.	-		
หมายเหตุ	ดู คำว่า เบบง <i>lpeñ /láʔbe:ŋ/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	ลรรลูง <i>larrluñ /lanluŋ/</i> “ใจห้วงถึง, เป็นทุกข์ถึง”
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	ลลั้ง <i>lanlan' /lăonlăoŋ/</i> “เว้งว่าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
พจน.	ลรรลูง <i>larrluñ /lanluŋ/</i> “(กลอน) ว. เป็นทุกข์ถึง, เศร้าโศก, คร่ำครวญ”		

หมายเหตุ ดู ระวัง *rahlun̄* /ráʔluŋ/, ระวัง *larlun̄* /lanluŋ/, ละลวง *lahlvan̄* /láʔluəŋ/,
ละล่ง *lahlun̄* /láʔluŋ/, ลั่นล่ง *lānlun̄* /lanluŋ/

ภ.1	-	ภ.2	ละลาย <i>lalāy</i> /láʔla:j/ “อาการที่ ของแข็งเปลี่ยนสภาพเป็นของเหลวด้วยความร้อน, คลายตัวหรือทำให้คลายตัว ซึ่มซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว โดย ปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”
ขบ.	<i>lāy</i> “ปน, ผสม” (Pou, 1992: 418)	ขก./	<i>ralāy</i> “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 142)
		ขป.	ภณษ <i>ralāy</i> /roliaəj/ “ละลาย, ผสม, ปน”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ละลาย <i>lahlāy</i> /láʔla:j/		
ภ.1	ลวง <i>lvan̄</i> /luəŋ/ [ปลอบประโลม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ลวง <i>luon̄</i> /luəŋ/ “ปลอบ, ประจบ, ล่อลวง, พุดให้หลงเชื่อ”
พจน.	ลวง <i>lvan̄</i> /luəŋ/ “1 ทำให้หลงผิด”		
ภ.1	ลเวง <i>laven̄</i> /láʔweŋ/ [(เสียง, กลิ่น) ลอยไปไกล]	ภ.2	ลเวง <i>laven̄</i> /láʔweŋ/ [(เสียง, กลิ่น) ลอยไปไกล]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ลเวง <i>lven̄</i> /lweenj/ “ที่มีเสียงดังวังเวง , ที่มีกลิ่นหอมรวยริน, ไพเราะอ่อนหวาน , (เสียง)ที่ลอยไปไกล”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู เลว <i>lven̄</i> /láʔweŋ/, ละเวง <i>lahven̄</i> /láʔweŋ/		
ภ.1	ลเวงลาย <i>laven̄ lvāy</i> /láʔweŋ láʔwa:j/ [ที่มีเสียงดังวังเวง,	ภ.2	-

	ที่มีกลิ่นหอมรยรีน, ไพเราะอ่อนหวาน, (เสียงที่ลอยไปไกล)		
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ญะญีญ <i>lveñ lvoey</i> /lween lwoey/ “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่ มีกลิ่นหอมรยรีน, ไพเราะอ่อนหวาน, (เสียงที่ลอยไปไกล)”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	ลหาร <i>lahār /láʔhǎ:n/</i> “ห้วงน้ำ”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- รหาล <i>rahāl /rɔhaal/</i> “ห้วงน้ำ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ละหาน <i>lahhān/láʔhǎ:n/</i> “น. ห้วงน้ำ” (เขมร), ลหาร <i>lahhār /láʔhǎ:n/</i> “น. ห้วงน้ำ” (มอญ) อย่างไรก็ตาม ทั้งสองภาษาก็เป็นภาษาตระกูลเดียวกัน		
ภ.1	ลอง <i>lañ /lɔ:ŋ/</i> “การกระทำอย่างใด อย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, กระทำ อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไรหรือ ใช่หรือไม่, ทดสอบความสามารถหรือ คุณภาพว่าพอดีหรือเหมาะสมหรือไม่”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ลน <i>lañ /lɔ:ŋ/</i> “ลอง, พยายาม”
พจน.	ลอง <i>lañ /lɔ:ŋ/</i> “2 ก. การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, กระทำอย่างใด อย่างหนึ่งเพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไรหรือใช่หรือไม่; ทดสอบความสามารถหรือคุณภาพว่าพอดีหรือ เหมาะสมหรือไม่; หยั่งท่าที”		
ภ.1	ลอบ <i>lap /lɔ:p/</i> “แอบทำโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้ เห็น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>lap</i> “ทำอย่างลับๆ” (Pou, 1992: 415)	ขก./ ขป.	- ลป <i>lap /lɔ:p/</i> “2 ลอบ, แอบ, ย่อง”
พจน.	ลอบ <i>lap /lɔ:p/</i> “2. ก. แอบทำโดยไม่ให้ผู้อื่นรู้เห็น”		

ภ.1	ลออ <i>l-a</i> /láʔʔw:/ “งาม”	ภ.2	ลออ <i>l-a</i> /láʔʔw:/ “งาม”
ขบ.	-	ขก./	<i>l-a, l-ah</i> “ดี, งาม, สวย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 138)
		ขป.	ณ <i>l-a</i> /lqaɑ/ “งาม, พริ้งเพรา, นุ่มนวล”
พจน.	ลออ <i>l-a</i> /láʔʔw:/ “ว. งาม”		
ภ.1	ลออน <i>l-añ</i> /láʔʔw:ŋ/ “สิ่งซึ่งมีลักษณะ เป็นผงเป็นฝอยละเอียดยิบ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>la-qvañ</i> “ผง, ละออง” (Pou, 1992: 413)	ขก./	<i>l-añ, l-añ</i> “ละออง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 139)
		ขป.	ณ <i>l-añ</i> /lqaɑŋ/, ล่ม <i>lam-añ</i> /lumqaɑŋ/ “ละออง, เกสร, ฝุ่น”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ละออง <i>lah-añ</i> /láʔʔw:ŋ/ “น. สิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นผง เป็นฝอย ละเอียดยิบ; ฝ้าขาวที่ขึ้นในปากเด็กเล็กๆ เมื่อไม่สบาย”		
ภ.1	-	ภ.2	ละเมาะ <i>lahməh</i> /láʔmʔʔ/ “หญ้าไม้ ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่งเป็นหย่อมๆ”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ระ <i>rapoh</i> /robah/ “ป่าหย่อม เล็กๆ”
พจน.	ละเมาะ <i>lahməh</i> /láʔmʔʔ/ “1 น. หญ้าไม้ขนาดเล็ก ซึ่งขึ้นในที่โล่งเป็นหย่อมๆ, บางที เรียกว่า เคาะ, ถ้ามีลักษณะเป็นป่า เรียกว่า ป่าละเมาะ”		
ภ.1	ละลวง <i>lahlvan</i> /láʔʔluɑŋ/ [ลันลุง, ใจ ห้วงถึง, เป็นห้วงถึง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ลัน <i>lanlan</i> /lǎnɲǎŋ/ “เงี้ยว, ลิบๆ, เสร้าโคก, โดดเดี่ยว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระลุง <i>rahlun</i> /ráʔʔluŋ/, ลรรลุง <i>larlun</i> /lanluŋ/, ละลวง <i>lahlvan</i> /láʔʔluɑŋ/,		

ละลุง *lahluṅ* /láʔluŋ/, ลันลุง *lānluṅ* /lanluŋ/

ภ.1	ละลาย <i>lahlāy</i> /láʔla:j/ “อาการที่ ของแข็งเปลี่ยนสภาพเป็นของเหลวด้วย ความร้อน, คลายตัวหรือทำให้คลายตัวซึม ซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลว โดย ปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>ralāy</i> “ละลาย, ผสม, ปน” (อุไรศรี วรรณะริน, 2553: 142)
		ขป.	ละลาย <i>ralāy</i> /rola:y/ “ละลาย, ผสม, ปน”
พจน.	ละลาย <i>lahlāy</i> /láʔla:j/ “ก. อาการที่ของแข็งเปลี่ยนสภาพเป็นของเหลวด้วยความร้อน; คลายตัวหรือทำให้คลายตัวซึมซาบสลายไปในน้ำหรือของเหลวโดยปริยายหมายความว่า หายไป, หมดไป”		
	หมายเหตุ ดู ลลาย <i>lalāy</i> /láʔla:j/		
ภ.1	ละวาด <i>lahvāt</i> /láʔwā:t/ “วาด, คล้ายเขียน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ละวาด <i>lahvāt</i> /láʔwā:t/ “ก. วาด, คล้ายเขียน”		
	หมายเหตุ คำนี้ไม่พบคำที่สัมพันธ์กันในภาษาเขมร		
ภ.1	ละเวง <i>lahveṅ</i> /láʔwe:ŋ/ “เสียงเสนาะ, ก้องกังวาน; ฟุ้งเฟื่อง, ฟุ้งไป”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เวง <i>lveṅ</i> /lwe:ŋ/ “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่มีกลิ่นหอมรายรื่น, ไพเราะอ่อนหวาน (เสียง)ที่ลอยไปไกล”
พจน.	ละเวง <i>lahveṅ</i> /láʔwe:ŋ/ “ว. เสียงเสนาะ, ก้องกังวาน; ฟุ้งเฟื่อง, ฟุ้งไป”		
	หมายเหตุ ดู ลเวง <i>laveṅ</i> /láʔwe:ŋ/, เลว <i>lveṅ</i> /láʔwe:ŋ/		
ภ.1	ละเหย <i>lahhey</i> /láʔhə:j/ “ระเหย”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	<i>lhey</i> “เย็น, เย็นสบาย, สบาย” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 176)
		ขป.	รเหยย <i>rahoey</i> /rɔhaoy/ “เย็นสบาย (เพราะมีลมพัด)”
พจน.	ละเหย <i>lahhey</i> /láʔhǎ:j/ “ก. ระเหย”		
ภ.1	ละอบ <i>lah-ap</i> /láʔʔòp/ [อบอวล]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ คำว่า ละอบ <i>lah-ap</i> /láʔʔòp/ [อบอวล] สร้างขึ้นจากคำต้นทางว่า หับ <i>ap</i> /qap/ “อบ” โดยการเติมพยางค์หน้า ละ- <i>lah-</i> /láʔ/		
ภ.1	ลัด <i>lăt</i> /lát/ [ผลิ, งอก]	ภ.2	-
ขบ.	<i>lās</i> “แยกออกจากกัน” (Pou, 1992: 418)	ขก./	-
		ขป.	ลาស់ <i>lās</i> /lǎʔh/ “ผลิ, งอก”
พจน.	ลัด <i>lăt</i> /lát/ “1 ก. ตัดตรงไปเพื่อย่นทางย่นเวลา; ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เร็วขึ้นกว่าปรกติ”		
ภ.1	ลันโท <i>lāndo</i> /lantho:/ [นอบน้อม, อ่อนน้อม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>lamdon</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทрудตัวลง, ทิ้งตัวลง” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 117)
		ขป.	ลันเตอ <i>lamdon</i> /lumtoon/ “นอบน้อม, อ่อนน้อม”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ลันโท <i>lāndo</i> /lantho:/ ไม่ปรากฏรูปพยางค์ขณะสะกดอาจเนื่องจากออกเสียงตามคำต้นทางภาษาเขมรที่ไม่ออกเสียงพยางค์ขณะสะกด ร <i>ra</i> /rɔv/ หรือเป็นการสะกดคำผิดในระหว่างที่มีการคัดลอก 2 ใน พจน. พบรูป ลันโทม <i>lāndom</i> /lantho:m/ “ก. น้อมลง, ก้มลง”		
ภ.1	ลันทร <i>lāndor</i> /lantho:n/ [นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง]	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	<i>lamdon</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม, น้อมลง, ทრุดตัวลง, ทิ้งตัวลง” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 117)
		ขป.	ลัมดอน <i>lamdon /lumtoon/</i> “นอบน้อม, อ่อนน้อม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ลันโทม <i>lāndom /lantho:m/</i> “ก. น้อมลง, ก้มลง”		
ภ.1	ลันลุง <i>lānlun /lanlun/</i> [ลันลุง, ใจห้วงถึง, เป็นห้วงถึง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>lanlan</i> “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว” (อุไรศรี วรชะริน, 2553: 172)
		ขป.	ลันลัน <i>lanlan' /lānlān/</i> “เว้งว้าง, ลิบๆ, เศร้าโศก, โดดเดี่ยว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู ระลุง <i>rahlun /rá?lun/</i> , ลันลุง <i>lānlun /lanlun/</i> , ลรรลุง <i>larrlun /lanlun/</i> , ละลวง <i>lahlvan /lá?luan/</i> , ละลุง <i>lahlun /lá?lun/</i>		
ภ.1	ลันheim <i>lānheim /lanhə:m/</i> [ลมหายใจ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฉะเหมียม <i>tanhoem /danhaəm/</i> “ลมหายใจ”
พจน.	-		
ภ.1	ลา <i>lā /la:/</i> “จากไปโดยแสดงให้ทราบ ด้วยกริยาทำทาง คำพูด หรือด้วยหนังสือ; ขออนุญาตหยุดงานชั่วคราว, ขอคืนของที่บูชาหรือบ่นไว้”	ภ.2	-
ขบ.	<i>lā (1)</i> “กริยาทำทางหรือคำพูดที่แสดงว่าจะจากไป” (Pou, 1992: 417)	ขก./	<i>lā</i> “ลา” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 139)
		ขป.	ลา <i>lā /liə/</i> “กริยาทำทางหรือคำพูดที่แสดงว่าจะจากไป”

พจน.	ลา <i>lā</i> /la:/ “3 ก. จากไปโดยแสดงให้ทราบด้วยกิริยาท่าทาง คำพูด หรือด้วยหนังสือ; ขออนุญาตหยุดงานชั่วคราว; ขอคืนของที่บูชาหรือบ่นไว้”		
ภ.1	ลาญ <i>lāñ</i> /la:n/ “แตก, หัก, ทำลาย”	ภ.2	ลาญ <i>lāñ</i> /la:n/ “แตก, หัก, ทำลาย”
ขบ.	-	ขก./	<i>lāñ</i> “เสียหาย, พังทลาย” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 139)
		ขป.	ลาญ <i>lāñ</i> /liəñ/ “แตก, หัก, ทำลาย”
พจน.	ลาญ <i>lāñ</i> /la:n/ “ก. แตก, หัก, ทำลาย”		
ภ.1	ลำดวน <i>lāmtvan</i> /lamduan/ “ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ramtval</i> “ต้นไม้อชนิดหนึ่ง, Popowia aberrans” (Pou, 1992: 395)	ขก./	-
		ขป.	ใญ่ <i>ramtuol</i> /rumduol/ “ต้นไม้อชนิดหนึ่ง ดอกคล้ายนมแมว มีกลิ่นหอม Sphaerocoryne clavipes (Annonaceae)”
พจน.	ลำดวน <i>lāmtvan</i> /lamduan/ “ชื่อไม้ต้นชนิด <i>Melodorum fruticosum</i> Lour ในวงศ์ Annonaceae ดอกคล้ายดอกนมแมว แต่มีขนาดใหญ่กว่าและกลีบวงนอกกางออก กลิ่นหอม”		
ภ.1	-	ภ.2	ลำดับ <i>lāmtāp</i> /lamdàp/ “อันดับ, การเรียงกันไว้ให้เป็นระเบียบตามตำแหน่ง”
ขบ.	<i>lamtāp</i> “เตรียม, การจัดเรียง การจัดเก็บ” (Pou, 1992: 416)	ขก./	<i>rantāpp, rantāp, rrantāp, rantābv, rantāp, rantāpp</i> “ลำดับ, ชั้น, อันดับ, จัดแจง, ตระเตรียม, การจัดแจง, การตระเตรียม” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 210)
		ขป.	ลัมดាប់ <i>lamtāp'</i> /lumdap/ “ลำดับ”
พจน.	ลำดับ <i>lāmtāp</i> /lamdàp/ “น. อันดับ, การเรียงกันไว้ให้เป็นระเบียบตามตำแหน่ง”		
ภ.1	ลำนัก <i>lāmnāk</i> /lamnāk/ [หญิงที่เป็นที่รัก]	ภ.2	-

ขบ.	<i>anak / qnak / nāk</i> “ผู้” (Pou, 1992: 11)	ขก./	<i>anak</i> “คน, นัก” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 8)
		ขป.	ผู้ <i>a-nak /nəəq/</i> “1 คุณ ท่าน, 2 คน ผู้”
พจน.	ลำน้ำ <i>lāṃnāk /lamnák/</i> “ว. งาม” หมายเหตุ ลำน้ำ <i>lāṃnāk /lamnák/</i> มาจากคำว่า นัก <i>nāk /nák/</i> “คน, ผู้” มีการเติม ลำ <i>lām /lam/</i> หน้าคำว่า นัก <i>nāk /nák/</i> “คน, ผู้” โดยที่คำที่สร้างขึ้นใหม่นี้ยังมีความหมายคงเดิม		
ภ.1	ลำเนา <i>lāṃnau /lamnaw/</i> “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”	ภ.2	ลำเนา <i>lāṃnau /lamnaw/</i> “แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”
ขบ.	-	ขก./	<i>lamnau</i> “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 212)
		ขป.	ณั้ <i>lamnau /lumniw/</i> “ที่อยู่, สถานที่, ที่พักอาศัย”
พจน.	ลำเนา <i>lāṃnau /lamnaw/</i> “น. แนว, แถว, แถบ, ถิ่น”		
ภ.1	-	ภ.2	ลำบาย <i>lāṃpoy /lambo:j/</i> [เคลื่อนไหว]
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	- หมายเหตุ ลำบาย <i>lāṃpoy /lambo:j/</i> คำนี้สร้างขึ้นจากคำว่า บาย <i>poy /bo:j/</i> โดยวิธีการเติม ลำ <i>lām /lam/</i> หน้าคำว่าบาย ทั้งนี้ ความหมายของคำที่สร้างขึ้นใหม่ไม่แตกต่างจากคำรากศัพท์		
ภ.1	ลำเพ็ญ <i>lāṃbeñ^ᵒ /lamphen/</i> [เต็ม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ลำเพ็ญ <i>lāṃbeñ^ᵒ /lamphen/</i> “ว. ตรงเหมาะสม” หมายเหตุ ลำเพ็ญ <i>lāṃbeñ^ᵒ /lamphen/</i> คำนี้สร้างขึ้นจากคำว่า เพ็ญ <i>beñ^ᵒ</i> โดยวิธีการเติมพยางค์ ลำ <i>lām /lam/</i> หน้าคำว่า เพ็ญ <i>beñ^ᵒ /phen/</i> ทั้งนี้ ความหมายของคำที่สร้างขึ้นใหม่ไม่แตกต่างจากคำรากศัพท์		
ภ.1	ลำแพง <i>lāṃbeen /lamphe:ŋ/</i> “หอก”	ภ.2	-

ขบ.	<i>lamveñ / lamveñ</i> “หอก” (Pou, 1992: 417)	ขก./ ขป.	- ลัมโถง <i>lambaeñ / lumpɛɛŋ/</i> “หอก”
พจน.	ลำแพง <i>lāmbeeñ / lamphe:ŋ/</i> “น. หอก”		
ภ.1	ลำเภา <i>lām̄bhau / lamphaw/</i> “โถมงาม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vau</i> “งาม, ลูกคนสุดท้อง” (Pou, 1992: 457)	ขก./ ขป.	<i>bau</i> “ชื่อสตรี” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 28) เต็ <i>bau / piw/</i> “สุดท้อง, ลูกคนสุดท้อง”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ลำเภา <i>lām̄bau / lamphaw/</i> “จ. โถมงาม” คำนี้จะสร้างขึ้นจากคำว่า เภา <i>bau / phaw/</i> < ขก. <i>vau</i> “งาม, ลูกคนสุดท้อง” (Pou, 1992: 457), ขก. <i>bau</i> “ชื่อสตรี” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 28), ขป. เต็ <i>bau / piw/</i> “สุดท้อง, ลูกคนสุดท้อง”		
ภ.1	ลำยอง <i>lāmyaṅ / lamjɔ:ŋ/</i> “สวย, งาม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>lamñāñ</i> “อ่อนช้อย, ใจดี, อ่อนหวาน, อ่อนนุ่ม, นุ่มนวล” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 255) ลัมญง <i>lamñāñ / lumñɔwŋ/</i> “อ่อนช้อย”
พจน.	ลำยอง <i>lāmyaṅ / lamjɔ:ŋ/</i> “จ. สวย, งาม”		
ภ.1	ลำลัด <i>lāmlăt / lamlát/</i> [ผลิ, งอก]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- -
พจน.	- หมายเหตุ ลำลัด <i>lāmlăt / lamlát/</i> คำนี้สร้างขึ้น โดยวิธีการเติม ลำ <i>lām / lam/</i> หน้าคำว่า ลัด <i>lăt / lát/</i> ที่มาจากคำว่า ลัส <i>lās' / löəh/</i> “ผลิ, งอก” ทั้งนี้ ความหมายของคำที่สร้างขึ้นใหม่ไม่แตกต่างจากคำรากศัพท์		

ภ.1	ลำเลียม <i>lāmliēym /lamliam/</i> [ทำให้ ชุ่มชื้น (ใจ)]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เฌย <i>raṃlem /rumleem/</i> “ทำให้ชุ่ม (คอ)” (Daniel, 1985: 420)
พจน.	- หมายเหตุ ลำเลียม <i>lāmliēym /lamliam/</i> ใน อนุ. แปลว่ากล้วยคอก Daniel บอกว่า ชุ่มชื้น ซึ่ง ความหมายสัมพันธ์กับความหมายของบริบทสมุทรโฆษ ใช้ในความหมายเปรียบเทียบจากบริบท ลำเลียมहत्यเทพี		
ภ.1	ลำอูตม์ <i>lām-ut(m) /lamʔüt/</i> “อ่อน นุ่ม, โน้ม, น้อม”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>lamut</i> “นบนอบ, นอบน้อม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 241) ลัมหุต <i>lam-ut /lumqot/</i> “นบนอบ, นอบน้อม”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ลำอูต <i>lāmūt /lamʔüt/</i> “ก. อ่อนนุ่ม, โน้ม, น้อม”		
ภ.1	ลู <i>lu /lúʔ/</i> “ถึง”	ภ.2	ลู <i>lu /lúʔ/</i> “ถึง”
ขบ.	<i>loh /lvoh /lvah</i> “ถึง, ล่วง” (Pou, 1992: 423)	ขก./ ขป.	<i>lū</i> “ลู, ถึง, ครั้นถึง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 143) ลู่ <i>luh /luh/</i> “ล่วง ถึง”
พจน.	ลู <i>lu /lúʔ/</i> “ก. ถึง (ในลักษณะที่ต้องใช้ความพยายาม), บางทีก็ใช้เข้าคู่กับคำ ถึง เป็น ลูถึง; (โบ) รู้ความ”		
ภ.1	เลง <i>leñ /leɲ/</i> [เล่น]	ภ.2	-
ขบ.	<i>leñ</i> “เล่น” (Pou, 1992: 420)	ขก./ ขป.	- เฌង <i>leñ /leɲ/</i> “เล่น”
พจน.	-		
ภ.1	เลญจง <i>leñcañ //le:ncoŋ/</i> “ชื่อบัวสาย พันธุ์หนึ่งในสกุล <i>Nymphaea</i> ”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ลัมจัน <i>lamcañ' /lumcaŋ/</i> “ลิจจ, ดอกบัวชนิดหนึ่งมีสีขาว”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป ลิจจ <i>liñcañ /lincaŋ/</i> “น. ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่งในสกุล <i>Nymphaea</i> เลนจจ ก็เรียก”		
ภ.1	เล็ด <i>let⁸ /lét/</i> “ลุดออกแต่น้อย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>lec</i> “ไฟล์, รั้ว, ไหลผ่าน, ผุด” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 161)
		ขป.	เลศ <i>lec /lic/</i> “ผุด”
พจน.	เล็ด <i>let⁸ /lét/</i> “น. เม็ด, เมล็ด, เรียกเม็ดหรือเมล็ดที่ผลไม่มีขนาดเล็กโดยเฉพาะบางชนิด บางที่หมายถึงส่วนในของเมล็ด ก. ลุดออกแต่น้อย”		
ภ.1	เลบง <i>lpeñ /láʔbe:ŋ/</i> “การเล่น ไขใน ความหมายโดยนัยว่ามีความสัมพันธ์ทาง เพศ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>lpaen</i> “การเล่น, การละเล่น” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 196)
		ขป.	ไญญ <i>lpaen /lbaeŋ/</i> “การเล่น”
พจน.	เลบง <i>lpeñ /láʔbe:ŋ/</i> “(กลอน) ก. แต่ง, ประพันธ์”		
	หมายเหตุ ดู ลเบง <i>lapeñ /láʔbe:ŋ/</i>		
ภ.1	เลวง <i>lveñ /láʔwe:ŋ/</i> [(เสียง, กลิ่นที่) ลอยไปไกล]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เวญ <i>lveñ /lweeŋ/</i> “ที่มีเสียงดังวังเวง, ที่มีกลิ่นหอมรยริน, ไพเราะอ่อนหวาน, (เสียง)ที่ลอยไปไกล”
พจน.	เลวง <i>lveñ /láʔwe:ŋ/</i> “ว. ฟุ้งไป; เสียงอ้ออิ่ง”		
	หมายเหตุ ดู ลเวง <i>laveñ /láʔwe:ŋ/</i> , ลเวง <i>lahveñ /láʔwe:ŋ/</i>		
ภ.1	เลย <i>ley /lɔ:j/</i> “พันหรือเกินจุดที่	ภ.2	เลย <i>ley /lɔ:j/</i> “พันหรือเกินจุดที่

	กำหนด”		กำหนด”
ขบ.	<i>ley</i> “พัน, เลย” (Pou, 1992: 421)	ขก./	<i>ley, loey</i> “เลย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 140)
		ขป.	เฉ็ย <i>loey /laøy/</i> “เลย”
พจน.	เลย <i>ley /lɔːj/</i> “ก. พันหรือเกินจุดที่กำหนด; ทำสิ่งหนึ่งแล้วจะทำอีกสิ่งหนึ่งต่อไป ว. ใช้ประกอบหลังคำอื่นเพื่อเน้นคำว่าทันที, ทีเดียว; โดยสิ้นเชิง แม้แต่น้อย, (ใช้ในความปฏิเสธ), สั้น. แสดงว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามเหตุการณ์แรก”		
ภ.1	เลอ <i>lea /lɔː/</i> “เหนือ, ข้างบน, พัน, ยิง”	ภ.2	เลอ <i>lea /lɔː/</i> “เหนือ, ข้างบน, พัน, ยิง”
ขบ.	<i>le</i> “ข้างบน, เหนือ” (Pou, 1992: 420)	ขก./	<i>le, loe, lei, leh</i> “บน, ข้างบน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 140)
		ขป.	เฌ็ <i>loe /lɔə/</i> “บน, เหนือ, ที่”
พจน.	เลอ <i>lea /lɔː/</i> “บ. เหนือ, ข้างบน, พัน ว. ยิง”		
ภ.1	เลิศ <i>leis /lɔːt/</i> “ยอดดีหรือยอดเยี่ยม ในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ”	ภ.2	เลิศ <i>leis /lɔːt/</i> “ยอดดีหรือยอดเยี่ยม ในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ”
ขบ.	<i>les</i> “มากกว่า, เหนือ” (Pou, 1992: 421)	ขก./	-
		ขป.	เฌ็ล <i>loes /lɔəh/</i> “เกิน, ยิ่งกว่า, เลิศ, มาก, ยิ่ง, ยิ่งกว่านั้น”
พจน.	เลิศ <i>leis /lɔːt/</i> “ว. ยอดดีหรือยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ”		
ภ.1	เลียงผา <i>lieyñphā /liangphǎː/</i> “ชื่อสัตว์ เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เฌ็งผา <i>lienbhā /liəŋphio/</i> “เลียงผา”
พจน.	เลียงผา <i>lieyñphā /liangphǎː/</i> “1 น. ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิด <i>Capricornis sumatraensis</i> (Bechstein) ในวงศ์ Bovidae เป็นสัตว์เคี้ยวเอื้อง รูปร่างคล้ายแพะ ขนสีดำ .....”		
	หมายเหตุ ดู เยียงผา <i>yieyñphā /jianphǎː/</i>		
ภ.1	โลด <i>lot /lɔːt/</i> “โดดให้ตัวลอยสูงขึ้น”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เณต <i>lot /loot/</i> “กระโดด, โผน, โจน”
พจน.	โลอต <i>lot /lô:t/</i> “1 ก. โดดให้ตัวลอยสูงขึ้น”		
ภ.1	โลม <i>lom /lo:m/</i> “ทำอาการประคองลูบให้รู้สึกว่าเป็นใคร”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เณษ <i>lom /loom/</i> “ปลอบโยน”
พจน.	โลม <i>lom /lo:m/</i> “1 ก. ทำอาการประคองลูบให้รู้สึกว่าเป็นใคร เป็นต้น”		
	ภ		
ภ.1	ภ /lɔwɔ/ [ไต้ยีน]	ภ.2	ภ /lɔwɔ/ [ไต้ยีน]
ขบ.	-	ขก./	ภ “ลือ, ไต้ยีน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 143)
		ขป.	ภ /lɔw/ “ไต้ยีน”
พจน.	-		
	ภ		
ภ.1	ภ /lɔw:/ [ไต้ยีน]	ภ.2	ภ /lɔw:/ [ไต้ยีน]
ขบ.	-	ขก./	ภ “ลือ, ไต้ยีน” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 143)
		ขป.	ภ /lɔw/ “ไต้ยีน”
พจน.	ภ /lɔw:/ ภ, ภ “1 วิธีเขียนเสียง ลี ลือ แต่บัญญัติเขียนเป็นอีกรูปหนึ่งต่างหาก อนุโลมตามอักษรวิธีของสันสกฤต”		
ภ.1	ภชา <i>l̥jā /lɔw:cha:/</i> “ลือสาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	ภชา <i>l̥jā /lɔw:cha:/</i> “(โบ) ก. ลือชา” ภ 2 “(โบ) ก. ลือ”		
ภ.1	ภสาย <i>l̥sāy /lɔw:sā:j/</i> “ลือสาย”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฏสหาย <i>ṭsāy</i> /ḥsaaɣ/ “ที่มี ชื่อเสียงระบือลือเลื่อง”
พจน.	ฏสหาย <i>ṭsāy</i> /ḥw:sǎ:j/ “(โบ) น. ลือสหาย”		
ว			
ภ.1	-	ภ.2	วง <i>van</i> /wɔŋ/ “รูปที่มีเส้นที่โค้งเข้ามา มาบรรจบกัน ล้อมรอบเป็นขอบเขต สิ่งใดสิ่งหนึ่ง”
ขบ.	<i>van</i> / <i>vān</i> “วง, วงกลม” (Pou, 1992: 428)	ขก./	-
		ขป.	วัง <i>van'</i> /wǎŋ/ “ทำเป็นวง, เขียน เป็นวง, วงกลม, สิ่งที่เป็นวง”
พจน.	วง <i>van</i> /wɔŋ/ “น. รูปที่มีเส้นที่โค้งเข้ามาบรรจบกัน ล้อมรอบเป็นขอบเขตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, โดยปริยายหมายถึงลักษณะที่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม; ลักษณะนามใช้เรียกกองที่เป็นวง หรืออาการที่คนหลายๆ คนนั่งหรือยืนล้อมกันเป็นวง หรือการเล่นที่มีคนหลายๆ คน รวมกันเป็นชุดเป็นคณะ ก. ล้อมรอบ; ทำเครื่องหมายเป็นรูปวงอย่างเอาดินสอเขียนเป็น รูปวงหมายไว้ หรือใช้ด้ายหรือเชือกอ้อมมาบรรจบกัน”		
ภ.1	वल <i>val</i> /won/ “เวียนไปโดยรอบ, ไป โดยรอบเข้าหาศูนย์กลางหรือออกจาก ศูนย์กลาง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>val</i> / <i>hvan</i> “หมุนไปรอบๆ, วงกลม” (Pou, 1992: 434)	ขก./	-
		ขป.	วัล <i>val'</i> /wǎŋ/ เวียนอยู่รอบๆ, หมุนอยู่รอบๆ
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป วน <i>van</i> /won/ “ก. เวียนไปโดยรอบ, ไปโดยรอบเข้าหาศูนย์กลาง หรือออกจากศูนย์กลางวนเวียน ก. วนไปวนมา, กลับไปกลับมา”		
ภ.1	วัง <i>vān</i> /waŋ/ “ที่อยู่ของเจ้านาย, ถ้า เป็นที่อยู่ของพระมหากษัตริย์, หวังน้ำลึก, ล้อม, ห้อมล้อม”	ภ.2	วัง <i>vān</i> /waŋ/ “ที่อยู่ของเจ้านาย, ถ้าเป็นที่อยู่ของพระมหากษัตริย์, หวัง น้ำลึก, ล้อม, ห้อมล้อม”

ขบ.	<i>van / vān</i> “วง, วงกลม” (Pou, 1992: 428)	ขก./ ขป.	- กัณ <i>vāṃn / wǎəŋ/</i> “1 กัณ, ล้อม, บัง, ปิดบังไม่ให้เห็น 2 วง”
พจน.	วัง <i>vān / waŋ/</i> “1 น. ที่อยู่ของเจ้านาย, ถ้าเป็นที่อยู่ของพระมหากษัตริย์ เรียก พระราชวัง หรือ พระบรมมหาราชวัง; หวังน้ำลึก ก. ล้อม, ห้อมล้อม”		
ภ.1	วัด <i>vāt / wát/</i> “ตวัดขึ้น”	ภ.2	-
ขบ.	<i>vat / vāt</i> “ทำเป็นวง, ล้อมรอบ, เป็น วงกลม” (Pou, 1992: 429)	ขก./ ขป.	<i>vatr, vatt</i> “วัด” (อุไรศรี วรสาริน, 2542: 281) กัถ <i>vāt / wǎət/</i> “วัด, ตวัด, หวด, เหวี่ยง”
พจน.	วัด <i>vāt / wát/</i> “2 ตวัดขึ้น” หมายเหตุ Varasarin (1984: 190) อธิบายความหมายของคำว่า กัถ <i>vāt / wǎət/</i> ในภาษาเขมร ดังนี้ เป็นคำในภาษาตระกูลมอญ-เขมร เดิมแปลว่า “ทำเป็นวง, ล้อม, วัด(ขนาด)” ต่อมาใช้ในความหมายว่า “บริเวณที่มีกำแพงล้อมรอบ” แล้วจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกล้อมไว้ในกำแพง ซึ่งก็คือ “วัด” สอดคล้องกับที่ Pou ได้ระบุว่า คำว่า <i>vat / vāt</i> ในภาษาเขมรโบราณได้กลายเป็นคำสามคำ ในภาษาเขมรปัจจุบันคือคำว่า กัถ <i>vāt / wǎət/</i> “วัด, ตวัด, หวด, เหวี่ยง”, กัถ <i>bāt / pǎət/</i> “ล้อม, ล้อมรอบ” และ กัถ <i>vatt / wǎət/</i> “วัด” (Pou, 1992: 429)		
ภ.1	วาด <i>vāt / wāt/</i> “เขียนหรือลากเส้นเป็น ลวดลายหรือรูปภาพ”	ภ.2	วาด <i>vāt / wāt/</i> “เขียนหรือลากเส้น เป็นลวดลายหรือรูปภาพ”
ขบ.	<i>vat / vāt</i> “ทำเป็นวง, วงกลม” (Pou, 1992: 429)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	วาด <i>vāt / wāt/</i> “1 ก. เขียนหรือลากเส้นเป็นลวดลายหรือรูปภาพ, เขียนเป็นลายเส้น, โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่คล้ายคลึงเช่นนั้น; ทอดแขนหรือกรายแขนอย่างอ่อนช้อยในการฟ้อนรำ”		
ภ.1	เวน <i>ven / we:n/</i> “มอบหรือย้ายโอนใน อากาที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ใน ขณะนั้น”	ภ.2	เวน <i>ven / we:n/</i> “มอบหรือย้ายโอน ในอากาที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ใน ขณะนั้น”
ขบ.	<i>vera / hvera</i> “รับใช้, เวลารับใช้” (Pou, 1992: 455)	ขก./ ขป.	- เว <i>ver / wee/</i> “มอบหรือประเคน ของโดยออกกว่าจว่าตามกัน”

พจน.	เวน <i>ven</i> /we:n/ “ก. มอบหรือย้ายโอนในอาการที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น”	
หมายเหตุ	ดู เวร <i>ver</i> /we:n/	
ภ.1	เวร <i>ver</i> /we:n/ “มอบหรือย้ายโอนในอาการที่สละกรรมสิทธิ์ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้น”	ภ.2 -
ขบ.	<i>vera</i> / <i>hvera</i> “รับใช้, เวลารับใช้” (Pou, 1992: 455)	ขก./ ขป. เฝ <i>ver</i> /wee/ “มอบหรือประเคนของโดยออกกว่าตามกัน”
พจน.	-	
หมายเหตุ	1 คำว่า เวร <i>ver</i> /we:n/ ในส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา มีรูปพ้องกับคำว่า เวร <i>ver</i> /we:n/ ซึ่งเป็นคำยืม ป.; ส. (ไวร.) “น. ความพยาบาล, ความปองร้าย, บาบ; คำแสดงความรู้สึกเดือดร้อนเพราะกรรมหรือชะตากรรมของตนในอดีต, กรรมเวร หรือ เวรกรรม กัว่า” พบในส่วนที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์	
	2 ดู เวน <i>ven</i> /we:n/	
ภ.1	เวียง <i>vīeyñ</i> /wian/ “เมืองที่มีกำแพงล้อม”	ภ.2 เวียง <i>vīeyñ</i> /wian/ “เมืองที่มีกำแพงล้อม”
ขบ.	<i>van</i> / <i>vāñ</i> “วง, วงกลม” (Pou, 1992: 428)	ขก./ ขป. กัถ <i>vāmñ</i> /wəəŋ/ “1 กัถ, ล้อม, บัง, ปิดบังไม่ให้เห็น 2 รั้ง”
พจน.	เวียง <i>vīeyñ</i> /wian/ “1 น. เมืองที่มีกำแพงล้อม”	
ภ.1	เวียน <i>vīeyn</i> /wian/ “อาการที่ของสิ่งหนึ่งเคลื่อนไหวไปรอบๆ ของอีกสิ่งหนึ่ง, อาการที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า”	ภ.2 เวียน <i>vīeyn</i> /wian/ “อาการที่ของสิ่งหนึ่งเคลื่อนไหวไปรอบๆ ของอีกสิ่งหนึ่ง, อาการที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า”
ขบ.	-	ขก./ ขป. วิล <i>vil</i> /wil/ “วน, หมุน, หมุนไปโดยรอบ”
พจน.	เวียน <i>vīeyn</i> /wian/ “1 ก. อาการที่ของสิ่งหนึ่งเคลื่อนไหวไปรอบๆ ของอีกสิ่งหนึ่ง; อาการที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า”	

ภ.1	แวง <i>veen</i> /wɛːŋ/ “ยาว, แถว”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ven</i> “ยาว” (Pou, 1992: 454)	ขก./	<i>vaen</i> “ยาว” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 279)
		ขป.	เฒ <i>vaen</i> /wɛːŋ/ “ยาว, แถว”
พจน.	แวง <i>veen</i> /wɛːŋ/ “1 ว. ยาว, แถว; เรียกเส้นล่องจิกูด ว่า เส้นแวง”		

ส

ภ.1	สกอ <i>skɑ /sàʔkɔː/</i> “เพ็งจะรุ้นหนุ่มรุ้นสาว ใช้แก่คนหรือสัตว์; รวมอยู่เป็นพวกๆ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	srakar “รุ้นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไล่ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย” (อุไรศรี วรรณ, 2553: 164)
		ขป.	สฺรกร <i>srakar /sraka/</i> “รุ้นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไล่ๆ กัน ก่อนหลังกันนิดหน่อย”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป สะกอ <i>sakɑ /sàʔkɔː/</i> “ว. (โบ) เพ็งจะรุ้นหนุ่มรุ้นสาว ใช้แก่คนหรือสัตว์ (ปรัดเล), ใช้ว่า ตะกอ ก็มี; รวมอยู่เป็นพวกๆ” 2 ดู สรกอ <i>sraḳɑ /sàʔráʔkɔː/</i>		
ภ.1	สกร <i>sgar /sàʔkɔːn/</i> “กลอง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>sgar</i> “กลอง” (Pou, 1992: 507)	ขก./	-
		ขป.	สฺกร <i>sgar /skɔː/</i> “กลอง”
พจน.	-		
ภ.1	สังกัด <i>sāṅkāt /sōṅkāt/</i> [ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม]	ภ.2	-
ขบ.	<i>sāṅkat</i> “ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม” (Pou, 1992: 472)	ขก./	-
		ขป.	สฺงกัต <i>sāṅkāt' /saṅkat/</i> “กลุ่ม, แผนก, ส่วน”
พจน.	- หมายเหตุ ดู สังกัต <i>sāṅkāt /sāṅkāt/</i>		
ภ.1	สงบ <i>sñap /sàʔṅòp/</i> “ระงับ, หยุดนิ่ง, กลับเป็นปกติ, ปราศจากสิ่งรบกวน, ไม่กำเริบ, ไม่วุ่นวาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-

		ขป.	สบ <i>snap'</i> /sɲap/ “สงบ, หยุด, เล็ก, เจียบ, นิ่ง”
พจน.	สงบ <i>snap</i> /sàʔɲòp/ “ก. ระงับ, หยุดนิ่ง, กลับเป็นปกติ, ปราศจากสิ่งรบกวน, ไม่กำเริบ, ไม่วุ่นวาย”		
ภ.1	สงวน <i>sivan</i> /sàʔɲǎn/ “ถนอมรักษาไว้, หวงแหนไว้, ที่รักษาหวงแหนไว้”	ภ.2	-
ขป.	<i>sivan</i> “ความรัก, ด้วยความรักใคร่” (Pou, 1992: 507 - 508)	ขก./	-
		ขป.	สูน <i>siuon</i> /sɲuon/ “รัก, ทะนุถนอม, ระมัดระวัง, เป็นที่รักใคร่”
พจน.	สงวน <i>sivan</i> /sàʔɲǎn/ “ก. ถนอมรักษาไว้, หวงแหนไว้ ว. ที่รักษาหวงแหนไว้”		
ภ.1	สัจ <i>sñāt</i> /sàʔɲàt/ “เจียบสงบ, เจียบเซียบ, สงบเจียบเพราะปราศจากเสียงรบกวน”	ภ.2	-
ขป.	<i>sñāt</i> “เจียบ, ไม่มีเสียง” (Pou, 1992: 507)	ขก./	-
		ขป.	สัจ <i>sñāt</i> /sɲat/ “สัจ, เจียบสงบ, ไม่มีปั่นป่วนวุ่นวาย, โดดเดี่ยว, สงบ”
พจน.	สัจ <i>sñāt</i> /sàʔɲàt/ “ก. เจียบสงบ ว. เจียบเซียบ, สงบเจียบเพราะปราศจากเสียงรบกวน”		
ภ.1	-	ภ.2	สติ <i>stāp</i> /sàʔdàp/ “ตั้งใจ, ได้ยิน”
ขป.	<i>stap</i> / <i>stāp</i> “ฟัง, เก็บรวบรวม, รับคำสั่ง, เชื่อฟัง” (Pou, 1992: 508)	ขก./	<i>stāpp</i> “สติ, ฟัง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 251)
		ขป.	สัจ <i>stāp'</i> /sdap/ “ฟัง, เจียหูฟัง”
พจน.	สติ <i>stāp</i> /sàʔdàp/ “ก. ตั้งใจฟัง, มักใช้เข้าคู่กับคำ ตรีฟัง เป็น สติตรีฟัง; (วรรณ) ได้ยิน”		
ภ.1	-	ภ.2	สทอน <i>sdañ²</i> /sàʔthó:n/ “วกกลับ, ย้อนกลับ, โดยปริยายหมายความว่า แสดงให้เห็นภาพหรือลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง”

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฮฺ <i>khdar</i> /ktoɔ/ “สนั่น, กังวาน”
พจน.	-		
หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป สะท้อน <i>saḥḍaŋ²</i> /sàʔthó:n/ “ก. วกกลับ, ย้อนกลับ, โดยปริยายหมายความว่า แสดงให้เห็นภาพหรือลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง”			
2 ดู คำทวน <i>kāṃdvan</i> /kamthuan/, คำธ <i>kāṃdhar</i> /kamtho:n/			
ภ.1	สเทือน <i>sdīean²</i> /sàʔthuán/ “มี อาการสั่นไหวเพราะถูกกระทบ, โดย ปริยายหมายความว่า เป็นทุกซ์กังวล”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ฮฺ <i>khdar</i> /ktoɔ/ “เสียงดังสนั่น” มัก ใช้คู่กับ ฮฺ <i>khdar</i> /ktoɔ/ เป็น ฮฺฮฺ <i>khdar khdar</i> /ktoɔ ktoɔ/ “สนั่น หวั่นไหว”
พจน.	-		
หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สะเทือน <i>saḥḍīean²</i> /sàʔthuán/ “ก. มีอาการสั่นไหวเพราะถูก กระทบ, โดยปริยายหมายความว่า เป็นทุกซ์กังวล”			
ภ.1	สทิน <i>sdīn²</i> /sàʔthú:n/ “มีอาการสั่น ไหวเพราะถูกกระทบ, โดยปริยาย หมายความว่า เป็นทุกซ์กังวล”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สะทิน <i>saḥḍīn</i> /sàʔthun/, สะทิน <i>saḥḍīn¹</i> /sàʔthūn/ “ว. ใจผิดปรกติ, ใจเป็นทุกซ์”			
ภ.1	สนม <i>snam</i> /sàʔnǒm/ “พระสนม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>snam</i> “ผู้ที่เป็นคู่ครอง, เมียน้อย” (Pou, 1992: 511)	ขก./	<i>snam</i> “เจ้าจอม” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 301)
		ขป.	สนม <i>snam</i> /snaam/ “เจ้าจอม”

พจน.	สนม <i>snam</i> /sàʔnǒm/ “1 น. เจ้าจอมมารดาหรือเจ้าจอมอยู่งานซึ่งทรงยกย่องให้สูงขึ้น โดยได้รับพระราชทานทียบหมากทองคำลงยาราชาวดีเป็นเครื่องยศ เรียกว่า พระสนม” หมายเหตุ คำนี้สร้างขึ้นจากคำว่า <i>sama</i> < ป.; ส. <i>sama</i> (กังวล คัชชีมา, 2548: 769)	
ภ.1	สนอง <i>snañ</i> /sàʔnǎw:ŋ/ “ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้องเป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”	ภ.2 สนอง <i>snañ</i> /sàʔnǎw:ŋ/ “ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้องเป็นต้น, โต้ตอบ, ตอบรับการเสนอ”
ขบ.	<i>snoñ</i> / <i>snañ</i> “คืนเงินให้, จ่ายคืน” (Pou, 1992: 512)	ขก./ <i>snoñ</i> “สนอง, ตอบ, ตอบแทน” (อุไรศรี วรรณ, 2542: 245) ขป. สนุ่ <i>snañ</i> /snaaŋ/ “ผู้แทน, จ้าง, เอาตัวเองเข้าแทน, โต้ตอบ, ทดแทน, ชดเชย”
พจน.	สนอง <i>snañ</i> /sàʔnǎw:ŋ/ “ก. ทำตามที่ได้รับคำสั่งหรือคำขอร้องเป็นต้น; โต้ตอบ; ตอบรับการเสนอ”	
ภ.1	สนาม <i>snām</i> /sàʔnǎ:m/ “ลาน, ที่ว่าง, ที่โล่ง, ที่เล่น, ที่สำหรับเล่นหรือแข่งขันกีฬาต่างๆ”	ภ.2 -
ขบ.	<i>snām</i> “ร่องรอย, ทางเดิน, ถนน, พิมพ์, แผลเป็น” (Pou, 1992: 511)	ขก./ - ขป. สนุ่ <i>snām</i> /snaam/ “รอย, สนาม, ร่องรอย, สัญลักษณ์, แผลเป็น, หลักรัฐาน”
พจน.	สนาม <i>snām</i> /sàʔnǎ:m/ “น. ลาน, ที่ว่าง, ที่โล่ง, ที่เล่น, ที่สำหรับเล่นหรือแข่งขันกีฬาต่างๆ”	
ภ.1	สนุก <i>snuk</i> /sàʔnùk/ “ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้เบิกบานใจ”	ภ.2 สนุก <i>snuk</i> /sàʔnùk/ “ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้เบิกบานใจ”
ขบ.	-	ขก./ <i>srañuk</i> “ที่ง่าย, สบายไม่เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรรณ, 2553: 171) ขป. สรนุก <i>srañuk</i> /sranok/ “ที่ง่าย,

			สบายไม่เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่ พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน”
พจน.	สนุก <i>snuk</i> /sàʔnùk/ “ว. ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน, ทำให้เบิกบานใจ”		
	หมายเหตุ ดู สรนุก <i>sranuk</i> /sàʔráʔnùk/		
ภ.1	สบ <i>sap</i> /sòp/ “พบ, ปะ, ถูก, ต้อง”	ภ.2	สบ <i>sap</i> /sòp/ “พบ, ปะ, ถูก, ต้อง”
خب.	<i>sap</i> “พบกัน, เข้าร่วม” (Pou, 1992: 477)	خب./	-
		خب.	สบ <i>sap'</i> /sap/ “แน่วแน่, แน่นแฟ้น, เรียบร้อย, สนิท, เต็มที่, ครบครัน, เทียบตรง”
พจน.	สบ <i>sap</i> /sòp/ “ก. พบ, ปะ, ถูก, ต้อง”		
ภ.1	สบง <i>span</i> /sàʔboŋ/ “ผ้าถุงของภิกษุสามเณร”	ภ.2	-
خب.	-	خب./	<i>span</i> “สบง” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 247)
		خب.	สบง <i>span'</i> /sbaŋ/ “ผ้าถุงของภิกษุสามเณร”
พจน.	สบง <i>span</i> /sàʔboŋ/ “ผ้าถุงของภิกษุสามเณร”		
ภ.1	สพรั่ง <i>sbrān'</i> /sàʔphrāŋ/ “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อมๆ กัน”	ภ.2	สพรั่ง <i>sbrān'</i> /sàʔphrāŋ/ “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อมๆ กัน”
خب.	-	خب./	-
		خب.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป สะพรั่ง <i>sahbrān'</i> /sàʔphrāŋ/ “ใน พจน. ว. อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมากปรากฏพร้อมๆ กัน” คำนี้จะสร้างขึ้นจากคำภาษามอญว่า พรั่ง <i>brān'</i> /phrāŋ/ “คับคั่ง, รวมกันอยู่มาก” โดยการเติม ส <i>sah</i> หน้าคำ ทั้งนี้ความหมายไม่มีการเปลี่ยนแปลง		
ภ.1	สพาบ <i>sbāp</i> /sàʔphā:p/ “พังพาบ”	ภ.2	-
خب.	-	خب./	-

		ขป.	สฺรทาบ <i>srabāp</i> /sraphiəp/ “ฟังพาบ, หมอบราบ”
พจน.	สพาบ <i>sbāp</i> /səʔphā:p/ “ว. ฟังพาบ”		
ภ.1	สมเด็จ <i>samtec</i> ^๘ /sömdèt/ “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง, คำสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนกษัตริย์”	ภ.2	สมเด็จ <i>samtec</i> ^๘ /sömdèt/ “ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง, คำสรรพนามบุรุษที่ 3 แทนกษัตริย์”
ขป.	<i>sam̄tac</i> / <i>sam̄tec</i> “คำนำหน้าให้ความเคารพสำหรับกษัตริย์, พระเจ้า, พระสงฆ์” (Pou, 1992: 483)	ขก./ ขป.	<i>sam̄taec</i> , <i>sam̄tec</i> “สมเด็จ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 232) สเมธ <i>samtec</i> /sam̄dac/ “สมเด็จ, ผู้มีบุญอำนาจ, ยิ่งใหญ่, สูงสุด, เรื่องยศ, เรื่องอำนาจ, หมายถึงกษัตริย์ ราชนีและราชวงศ์”
พจน.	สมเด็จ <i>samtec</i> ^๘ /sömdèt/ “น. ยศหรือบรรดาศักดิ์อย่างสูงของเจ้านาย ขุนนาง และพระสงฆ์ ใช้หน้าหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือได้รับแต่งตั้ง”		
ภ.1	สยบ <i>syap</i> /səʔjòp/ “ซบลง, ฟุบลง, แพ้, ทำให้พ่ายแพ้”	ภ.2	สยบ <i>syap</i> /səʔjòp/ “ซบลง, ฟุบลง, แพ้, ทำให้พ่ายแพ้”
ขป.	-	ขก./ ขป.	<i>sñap</i> “สยบ, สงบด้วยความเกรงกลัว” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175) สญบ <i>sñap</i> /sñap/ “สยบ, สงบด้วยความเกรงกลัว”
พจน.	สยบ <i>syap</i> /səʔjòp/ “ก. ซบลง, ฟุบลง; แพ้, ทำให้พ่ายแพ้”		
ภ.1	สรกอ <i>sraka</i> /səʔráʔkwə:/ [พร้อมๆ กัน, ในขณะเดียวกัน]	ภ.2	สรกอ <i>sraka</i> /səʔráʔkwə:/ [พร้อมๆ กัน, ในขณะเดียวกัน]
ขป.	-	ขก./ ขป.	<i>srakar</i> “รุ่นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไ่ๆ กัน, ก่อนหลังกันนิดหน่อย” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 164) สฺรกร <i>srakar</i> /srakaa/ “รุ่นราวคราวเดียวกัน, ปานกัน, ไ่ๆ กัน,

		ก่อนหลังกันนิดหน่อย”	
พจน.	-		
หมายเหตุ ดู สกอ <i>skɑ</i> /sàʔkwə:/			
ภ.1	สรง <i>sraṅ</i> /sǒŋ/ “(ราชา) อาบน้ำ, รดน้ำ, ประพรม”	ภ.2	-
خب.	<i>sron</i> / <i>sraṅ</i> “สรง, อาบน้ำ” (Pou, 1992: 517)	ขก./ خب.	- สร่ง <i>sraṅ</i> '/sraŋ/ “2 อาบน้ำ (ราชา ศัพท์และใช้แก่พระสงฆ์)”
พจน.	สรง <i>sraṅ</i> /sǒŋ/ “ก. อาบน้ำ, รดน้ำ, (ใช้แก่เจ้านายและพระภิกษุสามเณร), ประพรม”		
ภ.1	สرتือ <i>sraṭṭiā</i> /sàʔrāʔtu:/ [แน่นิ่ง ไม่กระตุกกระตัก]	ภ.2	-
خب.	-	ขก./ خب.	- สรตือ <i>sraṭṭik</i> /sraṭək/ “แน่นิ่ง, ไม่กระตุกกระตัก”
พจน.	-		
ภ.1	สรนุก <i>sranuk</i> /sàʔrāʔnúk/ “สนุก”	ภ.2	-
خب.	-	ขก./ خب.	<i>sranuk</i> “ที่ง่าย, สบายไม่เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 171) สรนุก <i>sranuk</i> /sranok/ “ง่าย, สบายไม่เหนื่อย, ไม่เจ็บไข้, เป็นสุข, ที่พอใจ, สนุกสนาน, เพลิดเพลิน”
พจน.	สรนุก <i>sranuk</i> /sàʔrāʔnúk/ “(กลอน) ว. สนุก”		
หมายเหตุ คำนี้สร้างขึ้นจากคำยืม ป. สุข <i>sukh</i>			
ภ.1	สรวง <i>srapaṅ</i> /sàʔrāʔboŋ/ “ผ้านุ่ง ของภิกษุสามเณร”	ภ.2	-
خب.	-	ขก./	<i>sraṅ</i> “สบง” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 247)

		ขป.	สบง <i>sbañ /sbaŋ/</i> “สบง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สบง <i>sbañ /sàʔbaŋ/</i> “น. ฝ้านุ่งของภิกษุสามเณร”		
ภ.1	สรพร้อม <i>srabram²</i> <i>/sàʔráʔphrɔːm/</i> [พร้อม]	ภ.2	-
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	บรูช <i>bram /prɔɔm/</i> “1 ยินยอม, ยอม 2 พร้อม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. ไม่พบรูป สรพร้อม <i>srabram² /sàʔráʔphrɔːm/</i> และไม่พบรูปที่สัมพันธ์กับคำนี้ในภาษาเขมรปัจจุบัน น่าจะเป็นคำที่สร้างขึ้นในภาษาไทยจากคำยืมภาษาเขมรว่า บรูช <i>bram /prɔɔm/</i> “2 พร้อม” ด้วยวิธีการเติมพยางค์ สร <i>sra- /sàʔráʔ/</i> ข้างหน้าคำ โดยที่คำยังคงมีความหมายเดิมตามคำต้นทาง คือ “พร้อม”		
ภ.1	-	ภ.2	สรพั้ง <i>srabrăñ¹ /sàʔráʔphrâŋ/</i> “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมาก ปรากฏพร้อมๆ กัน”
ขป.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป สรพั้ง <i>srahbrăñ¹ /sàʔráʔphrâŋ/</i> “(กลอน) ว. สรพั้ง” 2 ดู สพั้ง <i>sbrăñ¹ /sàʔphrâŋ/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	สรพั้ง <i>srabăñ /sàʔráʔphaŋ/</i> “แอ้ง, บ่อ, หนอง”
ขป.	<i>travañ / travăñ</i> “แอ้งน้ำของ หมู่บ้าน” (Pou, 1992: 229)	ขก./	-
		ขป.	ตรบั้ง <i>trabămñ /trapəŋ/</i> “แอ้ง, หนอง, สระ”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบเฉพาะรูป ตรบั้ง <i>trahbăñ /tràʔphaŋ/</i> 2 ดู สพั้ง <i>sbrăñ¹ /sàʔphrâŋ/</i>		

ภ.1	สรรพาย <i>srabāy</i> /sàʔráʔpha:j/ “แขวนป่า, ห้อยเฉียงป่า”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สฎาย <i>sbāy</i> /spiəy/ “สะพาย”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สะพาย <i>sahbāy</i> /sàʔpha:j/ “น. แขวนป่า ห้อยเฉียงป่า, ตะพาย ก็ว่า”		
ภ.1	สรรเสริญ <i>sarrsreĩn</i> /sǎnsǎ:n/ “กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชมด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณความดี”	ภ.2	-
ขบ.	<i>srasir</i> / <i>sarsir</i> “เขียน, การสรรเสริญ” (Pou, 1992: 516)	ขก./	<i>saraser</i> “สรรเสริญ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 235)
		ขป.	สรรเสริญ <i>sarsoer</i> /sasaə/ “สรรเสริญ, ยกย่อง”
พจน.	สรรเสริญ <i>sarrsreĩn</i> /sǎnsǎ:n/ “ก. กล่าวคำยกย่อง เชิดชู หรือ เทิดทูน, กล่าวคำชม ด้วยความนิยมพอใจ เยินยอคุณความดี, สรรเสริญ ก็ใช้”		
ภ.1	สรลม <i>sralam</i> /sàʔráʔlǎm/ [รูปร่าง กลม]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตรลุม <i>tralum</i> /tralom/ “กลมดิก”
พจน.	สรลม <i>sralam</i> /sàʔráʔlǎm/ “(กลอน) ว. สล้าง, ดาษ, ระกะ”		
ภ.1	สรลอน <i>sralan</i> /sàʔráʔlǎ:n/ [สล้าง สลอน, อ้วนใหญ่สมส่วนเข้าที่]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สรลน <i>sralan</i> /sralaan/ สรลน <i>sralan</i> /sralaan/ “สล้าง สลอน, อ้วนใหญ่สมส่วนเข้าที่”
พจน.	สรลอน <i>sralan</i> /sàʔráʔlǎ:n/ “(กลอน) ว. สลอน”		

ภ.1	-	ภ.2	สรวม <i>srvam</i> /sũam/ “ขอ”
ขบ.	<i>som</i> / <i>svam</i> “ขอร้อง, ภาวนา, ขอความกรุณา, ต้องการ” (Pou, 1992: 505)	ขก./	<i>sũm</i> , <i>sũm̄</i> , <i>sũm̄m</i> “ขอ” (อุไรศรี วรรตะริน, 2542: 255)
		ขป.	สูญ <i>sũm</i> /soum/ “ขอ” สุม̄ <i>sum̄</i> /som/ “ขอ”
พจน.	สรวม <i>srvam</i> /sũam/ “ก. ขอ ก. ขอชีวิต, ขอจงให้ชีวิตหรือปกป้องชีวิต, ใช้ขึ้นต้นคำกราบบังคมทูลอย่างขอเดชะ”		
ภ.1	สรवल <i>srval</i> /sũan/ [เพลินใจ, สุขสบาย, ผ่อนคลาย, ปลอดภัย, เบิกบาน]	ภ.2	สรवल <i>srval</i> /sũan/ [ผ่อนคลาย, ปลอดภัย]
ขบ.	-	ขก./	<i>sruol</i> “สะดวก, สบาย สนุก, เพลินใจ, สุขสบาย” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 298)
		ขป.	สรุณ <i>sruol</i> /sruol/ “สะดวก, สบาย สนุก, เพลินใจ, สุขสบาย”
พจน.	สรवल <i>srval</i> /sũan/ “หัวเราะ” หมายเหตุ ดู ส้ารवल <i>sãmrval</i> /sãmruan/		
ภ.1	สรว่าง <i>sravãñ</i> ¹ /sàʔráʔwà:ŋ/ [สว่างไสว]	ภ.2	-
ขบ.	<i>svãñ</i> “พ้นจากความมืดหรือความตึงเครียด, รุ่งอรุณ” (Pou, 1992: 520)	ขก./	<i>svãñ</i> “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 264)
		ขป.	สวาง <i>svãñ</i> /swaang/ “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สว่าง <i>svãñ</i> ¹ /sàʔráʔwà:ŋ/ “ว. ระยะเวลาฟ้าสาง ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง มีแสงมาก; แจ่ม รู้แจ้ง; หายจากความหลงผิด; โลง ปลอดภัย; หายง่วง ในคำว่า ตาสว่าง”		
ภ.1	สรเสื่อง <i>sras̄jeañ</i> ² /sàʔráʔsuáŋ/ [แก้้วกแก้้ว, ที่สะดวก, ง่ายสบาย, แก้้ว]	ภ.2	-

	หาญเด็ดเดี่ยว]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เสป็ង <i>sjoen</i> /sioŋ/ “แกลั่วกล้า, ที่ สะดวก, ง่ายสบาย, กล้าหาญเด็ดเดี่ยว”
พจน.	-		
ภ.1	สรแสรก <i>srasreek</i> /sàʔráʔsàʔrè:k/	ภ.2	-
	[ร้อง]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	แสรก <i>sreek</i> /sê:k/ “ก. ร้อง” หมายเหตุ 1 พบรูป <i>srek</i> ในภาษาเขมรสมัยโบราณ Pou <i>srek</i> “?” (Pou, 1992: 517) เสนอว่าคำ นี้อาจเป็นคำต้นทางของคำว่า สเรก <i>srek</i> /sreik/ “กระหาย (น้ำ)” กับ สเรก <i>sraek</i> /sraek/ “ร้อง” 2 ดู แสรก <i>sreek</i> /sàʔrè:k/ คำว่า สรแสรก <i>srasreek</i> /sàʔráʔsàʔrè:k/ นี้ไม่พบรูป ที่ตรงกันในภาษาต้นทาง แต่จากความหมายของบริบททำให้เข้าใจว่าน่าจะมาจากคำแผลงที่สร้าง จากคำรากศัพท์ว่า สเรก <i>sraek</i> /sraek/ “ร้อง” ด้วยวิธีการซ้ำเสียงพยางค์หน้า		
ภ.1	สรหลม <i>srahlam</i> /sàʔráʔlòm/	ภ.2	-
	[รูปร่างกลม]		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตรจู้ <i>tralum</i> /tralom/ “กลมดิก”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู สรลม <i>sralam</i> /sàʔráʔlòm/		
ภ.1	สรหลอน <i>srahlən</i> /sàʔráʔlɔ:n/	ภ.2	สรหลอน <i>srahlən</i> /sàʔráʔlɔ:n/ “เห็น เด่นสะพรั่ง”
	“เห็นเด่นสะพรั่ง”		
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สรวน <i>sralan</i> /sralaan/, สรวน <i>sralan</i> /sralaan/ “สร้าง สลอน, อ้วนใหญ่สมส่วนเข้าที่”
พจน.	-		

ภ.1	สรหลิด <i>sralit</i> /sàʔráʔlit/ “ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>sralit</i> “พันธุ์ไม้ชนิด <i>Dischidia spp.</i> (Asclép.) ดอกมีกลิ่นหอม (Pou, 1992: 516)	ขก./	-
		ขป.	ស្រលិត <i>sralit</i> /sralət/, ស្រឡិត <i>sralit</i> /sralət/ “ดอกสลิด, ดอกขจร”
พจน.	สลิด <i>slit</i> /sàʔlit/ “น.ชื่อไม้เถาชนิด <i>Telosma minor</i> ในวงศ์ Craib Regan Belontiidae ใบมนป้อม ผลเรียวยาว ดอกสีเขี้ยวอมเหลือง กลิ่นหอม กินได้, ขจรก็เรียก”		
ภ.1	สรอด <i>sraʔ</i> /sàʔrò:t/ [ແຫລມ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ស្រួច <i>sruoc</i> /sruəc/ “ແຫລម”
พจน.	- หมายเหตุ ดู จรอด <i>crat</i> /càʔrò:t/, จรวจ <i>crvac</i> /càʔrù:t/		
ภ.1	สรอาด <i>sra-āt</i> /sàʔráʔà:t/ “สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน”	ภ.2	-
ขบ.	<i>san-at</i> “สะอาด, เรียบร้อย” (Pou, 1992: 476)	ขก./	-
		ขป.	ស្អាត <i>s-āt</i> /sqaat/ “สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สะอาด <i>sah-āt</i> /sàʔráʔà:t/ “ว. ไม่สกปรก, หมดจต ผ่องใส, ไม่มีตำหนิ, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต”		
ภ.1	สระ <i>srah</i> /sàʔ/ “พอกให้สะอาด หมดจต”	ภ.2	สระ <i>srah</i> /sàʔ/ “พอกให้สะอาด หมดจต”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ជ្រះ <i>jrah</i> /crěəh/ “สะอาด, หมดจต, ไม่มีมลทิน”
พจน.	สระ <i>srah</i> /sàʔ/ “3 ก. พอกให้สะอาดหมดจต ในคำว่า สระหัว สระผม, ซ้ำระล้างให้สะอาด”		

ภ.1	สระพริ้ง <i>srahbrān¹ /sàʔphrâṅ/</i> “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมาก ปรากฏพร้อมๆ กัน”	ภ.2	สระพริ้ง <i>srahbrān¹ /sàʔphrâṅ/</i> “อาการที่สิ่งอย่างเดียวกันจำนวนมาก ปรากฏพร้อมๆ กัน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	สระพริ้ง <i>srahbrān¹ /sàʔphrâṅ/</i> “(กลอน) ว. สระพริ้ง”		
ภ.1	สรัน <i>srān /sàʔran/</i> “เลือก, คัด”	ภ.2	-
ขบ.	<i>śrāl</i> “คัดเลือก, เลือก” (Pou, 1992: 536)	ขก./	-
		ขป.	สุรณ <i>srāl' /sral/</i> “เฟ้น, สรร”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สรร <i>sarr /sān/</i> “ก. เลือก คัด”		
ภ.1	สร้าง <i>srān¹ /sà:ṅ/</i> “คลาย, ถอย, ทุเลา, (ใช้แก่ลักษณะความเป็นไปของ ร่างกายหรืออารมณ์ที่ผิดปรกติจาก ธรรมดา)”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สุรณ <i>srān¹ /sraaṅ/</i> “1 สาง, แสง สลัวๆ, ตอนสางๆ 2 ที่ตั้งข้างเอนบ้าง, ระเกะระกะ”
พจน.	สร้าง <i>srān¹ /sà:ṅ/</i> “ก. คลาย, ถอย, ทุเลา, (ใช้แก่ลักษณะความเป็นไปของร่างกายหรือ อารมณ์ที่ผิดปรกติจากธรรมดา)”		
ภ.1	-	ภ.2	สร้าง <i>srān² /sâ:ṅ/</i> “เนรมิต, บันดาล ให้มีให้เป็นขึ้นด้วยฤทธิ์อำนาจ, ทำให้มี ให้เป็นขึ้นด้วยวิธีต่างๆ กัน (ใช้ทั้ง รูปธรรมและนามธรรม)”
ขบ.	<i>sañ / sâñ / srāñ</i> “สร้าง, สร้างขึ้น, ตั้ง ตรง, การแสดงความเคารพในทาง ศาสนา” (Lewitz, 1967b: 289-290)	ขก./	<i>sañ</i> “สร้าง” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 232 - 233)
		ขป.	สั้ง <i>sañ' /saṅ/</i> “ปลูก, สร้าง” สั้ง <i>sāñ /saṅ/</i> “สร้าง มักใช้เฉพาะ

		ในการกุศล”	
พจน.	สร้าง <i>srāṅ</i> ² /sâ:ŋ/ “1 ก. เนรมิต, บันดาลให้มีให้เป็นขึ้นด้วยฤทธิ์อำนาจ, ทำให้มีให้เป็นขึ้นด้วยวิธีต่างๆ กัน (ใช้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม)”		
ภ.1	สลอน <i>slan</i> /sàʔlâ:n/ “เห็นเด่นสะพรั่ง”	ภ.2	สลอน <i>slan</i> /sàʔlâ:n/ “เห็นเด่นสะพรั่ง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สรณ <i>sralan</i> /sralaan/, สรจฺจฺร <i>sralan</i> /sralaan/ “เห็นเด่นสะพรั่ง”
พจน.	สลอน <i>slan</i> /sàʔlâ:n/ “ว. เห็นเด่นสะพรั่ง”		
หมายเหตุ	ดู สรลอน <i>sralan</i> /sàʔrâʔlâ:n/, สรหลอน <i>srahlān</i> /sàʔrâʔlâ:n/		
ภ.1	-	ภ.2	สละ <i>slah</i> /sàʔlâʔ/ “ผละออก, ละทิ้ง”
ขบ.	-	ขก./	<i>sralah, sralahh, sralāh</i> “โล่ง, โปร่ง, ปลอดโปร่ง, ปลอดจาก, หมดจต” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 247)
		ขป.	สรณ: <i>sralah</i> /sralah/ “โล่ง, โปร่ง, สว่าง, วาง, ปล่อย, ละทิ้ง”
พจน.	สละ <i>slah</i> /sàʔlâʔ/ “4 ก. บริจาค, เสียสละ ก็ใช้; ผละออก, ละทิ้ง, ละวาง, ปล่อยวาง”		
ภ.1	สลับ <i>slāp</i> /sàʔlāp/ “คั่นเป็นลำดับ, สลับเปลี่ยน”	ภ.2	สลับ <i>slāp</i> /sàʔlāp/ “คั่นเป็นลำดับ, สลับเปลี่ยน”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สฺลสฺ <i>chlās</i> /clah/ “สลับ”
พจน.	สลับ <i>slāp</i> /sàʔlāp/ “ว. คั่นเป็นลำดับ; สลับเปลี่ยน”		
ภ.1	สลา <i>slā</i> /sàʔlā:/ “หมาก”	ภ.2	-
ขบ.	<i>slā</i> “หมาก” (Pou, 1992: 518)	ขก./	<i>slāh</i> “หมาก” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 242)
		ขป.	สฺลา <i>slā</i> /slaa/ “หมาก”
พจน.	สลา <i>slā</i> /sàʔlā:/ “น. หมาก”		

ภ.1	สวาน <i>svān</i> /sǔān/ “ถาม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>svār</i> “คำถาม, ถามคำถาม” (Pou, 1992 : 519)	ขก./	<i>suor</i> “ถาม” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 200)
		ขป.	สุร <i>suor</i> /suə/ “ถาม”
พจน.	-		
ภ.1	สว่าง <i>svān̄¹</i> /sàʔwà:ŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสว่าง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก, แจ่ม, รู้แจ่ม, หายจากความหลงผิด”	ภ.2	สว่าง <i>svān̄¹</i> /sàʔwà:ŋ/ “ระยะเวลาฟ้าสว่าง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก, แจ่ม, รู้แจ่ม, หายจากความหลงผิด”
ขบ.	<i>svān̄</i> “ออกไปจากความมืดหรือความตึ๋งเคียด, รุ่งอรุณ” (Pou, 1992: 520)	ขก./	<i>svān̄</i> “สว่าง, เวลารุ่งสว่าง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 264)
		ขป.	ญาณ <i>svān̄</i> /swaan̄/ “สว่าง, เวลารุ่ง, สาง, ปราบ, โผล่, ปลดเปลื้อง”
พจน.	สว่าง <i>svān̄¹</i> /sàʔwà:ŋ/ “ว. ระยะเวลาฟ้าสว่าง, ระยะเวลาเมื่อรุ่งอรุณ, กระจ่าง, มีแสงมาก; แจ่ม, รู้แจ่ม; หายจากความหลงผิด; โผล่, ปลดเปลื้อง; หายง่วง ในคำว่า ตาสว่าง”		
ภ.1	สวายสอ <i>svāy sa</i> /sàʔwǎ:j sǔwə:/ “ชื่อมะม่วงชนิดหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	<i>svāy</i> “ต้นมะม่วง” (Pou, 1992: 520)	ขก./	<i>svāy</i> “มะม่วง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 257)
		ขป.	สวายส <i>svāy sa</i> /swaay saə/ “ชื่อมะม่วงชนิดหนึ่ง” (ฤๅษีสถาปนสุนทร, 1967: 1498)
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป สวาย <i>svāy</i> /sàʔwǎ:j/ “1 น. ต้นมะม่วง”		
ภ.1	สะอาด <i>sah-āt</i> /sàʔʔà:t/ “ไม่สกปรก, หมดจต, ผ่องใส, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต”	ภ.2	สะอาด <i>sah-āt</i> /sàʔʔà:t/ “ไม่สกปรก, หมดจต, ผ่องใส, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต”
ขบ.	<i>san-at</i> “สะอาด, เรียบร้อย” (Pou, 1992: 476)	ขก./	-
		ขป.	สกาท <i>s-āt</i> /sqaat/ “สะอาด, บริสุทธิ์, ปราศจากมลทิน”

พจน.	สะอาด <i>sah-āt /sàʔʔà:t/</i> “ว. ไม่สกปรก, หมด, ผ่องใส, ไม่มีตำหนิ, บริสุทธิ์, ไม่ทุจริต”	
ภ.1	สังกัต <i>sāṅkāt /sāṅkàt/</i> “ขึ้นอยู่, รวมอยู่, ส่วนราชการที่มีหน่วยงานย่อยๆ ขึ้นอยู่, โดยปริยายหมายถึงที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”	ภ.2 -
خب.	<i>sāṅkat</i> “ส่วน, ฝ่าย, กลุ่ม” (Pou, 1992: 472)	خب./ خب. سنگات <i>sāṅkat' /saŋkat/</i> “กลุ่ม, แผนก, ส่วน”
พจน.	สังกัต <i>sāṅkāt /sāṅkàt/</i> “ก. ขึ้นอยู่, รวมอยู่ น. ส่วนราชการที่มีหน่วยงานย่อยๆ ขึ้นอยู่, โดยปริยายหมายถึงที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”	
หมายเหตุ	ดู สังกัต <i>sāṅkāt /sōṅkàt/</i>	
ภ.1	สังวาล <i>sāṅvāl /sāṅwa:n/</i> “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอวียงป่า”	ภ.2 -
خب.	<i>saṅvar / saṅvār</i> “สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่ง” (Pou, 1992: 487) <i>saṅvāra / saṅvār / saṅvar / saṅvāra / saṅvār</i> (Jenner, 2009b: 642)	خب./ خب. سنگوار <i>saṅvār /saŋwaa/</i> “สังวาลสำหรับสะพายเอวียงป่าเป็นเครื่องประดับตัว”
พจน.	สังวาล <i>sāṅvāl /sāṅwa:n/</i> “น. สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอวียงป่า (ป. เสวาล; ส. เสวาล, ไสวาล ว่า สาหร่าย) สังวาลพราหมณ์ น. สายธูราของพราหมณ์”	
หมายเหตุ	ใน พจน. ระบุว่าคำว่า สังวาล <i>sāṅvāl /sāṅwa:n/</i> เป็นคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต มีความหมายว่า “สาหร่าย” ซึ่งตรงข้ามกับนักวิชาการด้านจารึกภาษาเขมร ที่เห็นว่าคำนี้เป็นคำเขมรโบราณ (Lewitz, 1967a: 288)	
ภ.1	สันทับ <i>sāṅdāp /sāṅtháp/</i> [ตะคอก, ตวาด]	ภ.2 -
خب.	-	خب./ خب. سنگاظ <i>sāṅdhāp' /santhōap/</i> “ตะคอก, ตวาด”

พจน.	-		
หมายเหตุ ดู สำทับ <i>sāmdāp /sāmtháp/</i>			
ภ.1	สันโสง <i>sānsoṅ /sānsōṅ/</i> [วีวแดง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จรงฺกัณ <i>dansoṅ /tũənsaon/</i> “วีวแดง”
พจน.	-		
ภ.1	-	ภ.2	สาย <i>sāy /sǎ:j/</i> “สิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเป็นแนวยาว, ทาง, เส้นทาง, โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น”
ขบ.	<i>sāy / sai</i> “แพร่, ขยาย, ฟูลุตาออกเกิดขึ้น” (Pou, 1992: 492)	ขก./	<i>sāy</i> “แผ่ไปทั่ว, แพร่, กระจาย” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 240)
		ขป.	สาย <i>sāy /saay/</i> “1 แพร่, กระจายออก 2 กลุ่มเส้นด้ายเล็กๆ ที่ผูกต่อจากหัวปีกรนูว่าติดกับปลายตัวมา”
พจน.	สาย <i>sāy /sǎ:j/</i> “2 น. สิ่งที่มีลักษณะเป็นเส้นเป็นแนวยาว, ทาง, เส้นทาง, โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น; ลักษณะนาม เรียกสิ่งที่เป็นแนวหรือเส้นยาว ว่าสาย”		
หมายเหตุ ใน อนุ. ระบุนำคำนี้เป็นคำไทย แต่คำนี้พบในภาษาเขมรโบราณมาก่อน (Pou, 1992: 492)			
ภ.1	สำคัญ <i>sāṃgāñ /sāmkan/</i> “สังเกต, พิจารณา, มองเห็นความแตกต่าง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>samgāl'</i> “หมาย, จดจำ, กำหนด, สังเกต, สำคัญ, เครื่องหมาย, เครื่องจดจำ” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 160)
		ขป.	สำคัญ <i>samgāl' /samkǎol/</i> “หมาย, จดจำ, กำหนด, สังเกต, สำคัญ,

			เครื่องหมาย, เครื่องจตุรงค์
พจน.	สำคัญ <i>sāṃgǎñ /sǎmkhan/</i> “ว. เป็นพิเศษกว่าธรรมดา, มีคุณค่า, มีชื่อเสียง; ควรกำหนดจดจำ; ก. เข้าใจ, คะเน, คาดว่า, น. เครื่องหมาย, เครื่องจตุรงค์”		
ภ.1	สำแดง <i>sāṃteēñ /sǎmde:ŋ/</i> “แสดง, ทำให้เห็นปรากฏ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	สโหม่ง <i>saṃtaeñ /sammaeñ/</i> “สำแดง, แสดง, ทำให้เห็น, ปรากฏ”
พจน.	สำแดง <i>sāṃteēñ /sǎmde:ŋ/</i> “1 ก. แสดง, ทำให้เห็นปรากฏ, (เพลงมาจาก แสดง) 2 น. ของแสดงที่ทำให้โรคกำเริบ, สำแลงก็ว่า, ใช้ในคำว่าผิดสำแดง หรือผิดสำแลง”		
ภ.1	สำทับ <i>sāṃdǎp /sǎmtháp/</i> [ตะคอก, ตวาด]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	สนธำ <i>sāṃdhāp' /santhǎp/</i> “ตะคอก, ตวาด”
พจน.	สำทับ <i>sāṃdǎp /sǎmtháp/</i> “ก. ย้ำ, กำชับ, ซ้ำเติม, ชู” หมายเหตุ ดู สันทับ <i>sāṃdǎp /sǎntháp/</i>		
ภ.1	สำเทิน <i>sāṃdein /sǎmthə:n/</i> [ทำให้ห้วนไหว, หวาดกลัว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	-
พจน.	-		
	หมายเหตุ น่าจะสร้างจากคำว่า สะเทิน <i>saṃdein /sàʔthə:n/</i> “ห้วนไหว” โดยการเติม อำ <i>ām</i> ระหว่างพยัญชนะ ส <i>s</i> กับ ท <i>d</i> ทั้งนี้ไม่ทำให้คำมีความหมายเปลี่ยนแปลง		
ภ.1	สำเทียร <i>sāṃdier /sǎmthian/</i> [ตะเบ็งเสียง, ร้องเสียงสนั่นห้วนไหว]	ภ.2	สำเทียร <i>sāṃdier /sǎmthian/</i> [ตะเบ็งเสียง, ร้องเสียงสนั่นห้วนไหว]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- สธำ <i>saṃdār /samtǎo/</i> “ตะเบ็งเสียง ร้องเสียงสนั่นห้วนไหว ร้องแปร

			แปร้นอย่างซ้าง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ 1 ในสมุทรโฆษคำฉันท์ใช้กับเสียงร้องของสัตว์ เช่น ซ้างและม้า 2 ดู สำเฑียร <i>sām¹dīer /sāmthian/</i>		
ภ.1	สำเฑียร <i>sām¹dīer /sāmthian/</i> [ตะเบ็งเสียง ร้องเสียงสนั่นหวั่นไหว]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สญฺญ <i>sam¹dār /samtiə/</i> “ตะเบ็งเสียง ร้องเสียงสนั่นหวั่นไหว ร้องแปร้นอย่างซ้าง”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู สำเฑียร <i>sām¹dīer /sāmthian/</i>		
ภ.1	สำนอง <i>sām¹ṇaṅ /sāmno:ŋ/</i> “รับผิดชอบ, ต้องรับใช้แทน”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สำណก <i>sam¹ṇāk /samnaŋ/</i> “1 เงินหรือสิ่งของที่ชำระหนี้ 2 ที่ใช้หนี้เขา หรือที่เขาใช้หนี้”
พจน.	สำนอง <i>sām¹ṇaṅ /sāmno:ŋ/</i> “ก. รับผิดชอบ, ต้องรับใช้แทน (แปลงมาจากสนอง)”		
ภ.1	สำนัค <i>sām¹ṇāk /sām¹nák/</i> “ที่อยู่อาศัย, ที่ทำการ, อยู่”	ภ.2	สำนัค <i>sām¹ṇāk /sām¹nák/</i> “ที่อยู่อาศัย, ที่ทำการ, อยู่”
ขบ.	-	ขก./	<i>sam¹ṇāk</i> “สำนัค” (อุไรศรี วรรณะริน, 2542: 230)
		ขป.	สำนัค <i>sam¹ṇāk' /sam¹naq/</i> “พักอยู่, หยุดพักอยู่, อยู่อาศัยเป็นประจำมีกำหนดเวลา, สำนัค, ที่พักอาศัย, ร่มไม้ชายคา”
พจน.	สำนัค <i>sām¹ṇāk /sām¹nák/</i> “น. ที่อยู่อาศัย, ที่ทำการ; แหล่งศึกษาอบรม ก. อยู่ (โบราณเขียนเป็น สำนัคนิ)”		

หมายเหตุ ดู **สำนักนี้** *sāṃnāk(ni) /sāṃnák/*

ภ.1	สำนักนี้ <i>sāṃnāk(ni) /sāṃnák/</i> [ที่อยู่ซึ่ง]	ภ.2	สำนักนี้ <i>sāṃnāk /sāṃnák/</i> [ที่อยู่ซึ่ง]
ขบ.	-	ขก./	<i>saṃṇāk</i> “สำนัก” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 230)
		ขป.	สำนัก <i>saṃṇāk' /saṃnaq/</i> “พักอยู่, หยุดพักอยู่, อยู่อาศัยเป็นประจำมีกำหนดเวลา, สำนัก, ที่พักอาศัย, รั่มไม้ชายคา”
พจน.	-		
	หมายเหตุ ดู สำนัก <i>sāṃnāk /sāṃnák/</i>		
ภ.1	สำนาน <i>sāṃnān /sāṃna:n/</i> “เสียง, เสียงพูด”	ภ.2	สำนาน <i>sāṃnān /sāṃna:n/</i> “เสียง, เสียงพูด”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	สำนัก <i>saṃṇār /saṃnaar/</i> “ทำนองเพลง”
พจน.	สำนาน <i>sāṃnān /sāṃna:n/</i> “น. เสียง, เสียงพูด”		
ภ.1	สำนึ่ง <i>sāṃṇiñ /sāṃṇuṇ/</i> “อยู่”	ภ.2	สำนึ่ง <i>sāṃṇiñ /sāṃṇuṇ/</i> “อยู่”
ขบ.	-	ขก./	<i>saṃṇiñ</i> “ที่สำหรับนอน (เฉพาะสงฆ์)” (อุไรศรี วรณะริน, 2553: 212)
		ขป.	สำนึ่ง <i>saṃṇiñ /saṃṇuṇ/</i> “ที่สำหรับนอน (เฉพาะสงฆ์)” (Guesdon สกค สำนึ่ง <i>saṃṇiñ /saṃṇuṇ/</i>)
พจน.	สำนึ่ง <i>sāṃṇiñ /sāṃṇuṇ/</i> “ก. อยู่ (แปลมาจาก สิ่ง)”		
ภ.1	สำเนียง <i>sāṃṇiēyñ /sāṃṇiaṇ/</i> “เสียง, น้ำเสียง, หางเสียง, วิธีการออกเสียง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-

พจน.	สำเนียง <i>sāṃnīeyñ /sāṃniay/</i> “น. เสียง, น้ำเสียง, หางเสียง, วิธีการออกเสียง” หมายเหตุ คำว่า เสียง <i>sīeyñ /sīay/</i> เป็นคำที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาไทยว่า สำเนียง <i>sāṃnīeyñ /sāṃniay/</i> โดยวิธีการเติมหน่วยคำเติมกลาง <i>ām</i> ในสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่าคำที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีความหมายไม่แตกต่างจากคำรากศัพท์	
ภ.1	สำรวจ <i>sāṃrvac /sāṃrùat/</i> [ทำให้ แหลม]	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ - ขป. สำรุธ <i>saṃruoc /samruəc/</i> “ทำให้ แหลม”
พจน.	สำรวจ <i>sāṃrvac /sāṃrùat/</i> “ก. ตรวจสอบ, ตรวจสอบหา” หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป สำรวจ <i>sāṃrvac /sāṃrùat/</i> “ก. ตรวจสอบ, ตรวจสอบหา” แต่มีความหมายไม่สัมพันธ์กับความหมายของบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่น่าจะหมายถึง “ยอดแหลม, ยอดปราสาท”	
ภ.1	สำรวจ <i>sāṃrval /sāṃruan/</i> “หัวเราะ, รื่นเรีง”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>saṃroul</i> “ทำให้สะดวก ขึ้น, ทำให้ ง่ายขึ้น” (อุไรศรี วรรตะริน, 2553: 298) ขป. สำรุณ <i>saṃroul /samruəl/</i> “ทำให้ สะดวกขึ้น, ทำให้ง่ายขึ้น”
พจน.	สำรวจ <i>sāṃrval /sāṃruan/</i> “ก. หัวเราะ, รื่นเรีง (แผลงมาจาก สรวล)”	
ภ.1	สำราญ <i>sāṃrāñ /sāṃra:n/</i> “สุขสบาย, ที่ทำให้มีความสุขสบาย”	ภ.2 สำราญ <i>sāṃrāñ /sāṃra:n/</i> “สุขสบาย, ที่ทำให้มีความสุขสบาย”
ขบ.	-	ขก./ - ขป. -
พจน.	สำราญ <i>sāṃrāñ /sāṃra:n/</i> “ก. สุขสบาย ว. ที่ทำให้มีความสุขสบาย” หมายเหตุ น่าจะมาจากคำต้นทางภาษาเขมรว่า * <i>saṃrāl</i> ซึ่งไม่พบในภาษาเขมร แต่พบคำที่มีความหมายสัมพันธ์กันคือ สฺรฺราญ <i>sāṃrānt /samraan/</i> “1 นอน ใช้สำหรับผู้เป็นใหญ่ ผู้ควรเคารพที่เป็นคฤหัสถ์ 2 ที่สงบสุขไม่มีทุกข์ภัย” อาจอธิบายได้ ที่มีความสุขสบาย” ว่าคำว่า สำราญ <i>sāṃrāñ /sāṃra:n/</i> เป็นคำแผลงที่สร้างขึ้นจากรากศัพท์ภาษาเขมรว่า สฺรฺราญ <i>srāl /sraal/</i>	

“เบา, ผ่อนคลาย”ออกเสียงตามอย่างภาษาไทยว่า /sǎmra:n/ เมื่อภาษาเขมรนำกลับไปใช้ ยังคงเสียงตามแบบภาษาไทยอยู่ แต่ได้ดัดแปลงรูปเขียนเลียนแบบรูปคำสันสกฤต

ภ.1	สำเรียว <i>sāmrieyv</i> /sǎmriaw/ “สั้นไหว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ ศัพท์คำนี้ไม่พบในภาษาเขมร แต่น่าจะมาจาก * <i>samriew</i> ที่สร้างจากคำรากศัพท์ภาษาเขมรว่า ស្រីវ <i>sriev</i> /sriəw/ “เสียว, สั้น” (Guesdon, 1930) โดยการเติมหน่วยคำเติมกลาง -aN- คำว่า สำเรียว <i>sāmrieyv</i> /sǎmriaw/ มีความหมายว่า “สั้นไหว”			
ภ.1	สำหรับ <i>sāmhrāp</i> /sǎmrāp/ “คู่กับ, ควรกับ, บ. เพื่อ”	ภ.2	-
ขบ.	<i>samrap</i> / <i>samrāp</i> “ติด, ติดกับ รายละเอียด, ตั้งใจ, อุทิศ” (Pou, 1992: 485)	ขก./	<i>samrāpp</i> “สำหรับ, เพื่อ, สำหรับ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 228)
		ขป.	សំរាប់ <i>sāmhrāp</i> /sǎmrāp/ “คำเชื่อม แสดงจุดมุ่งหมาย”
พจน.	สำหรับ <i>sāmhrāp</i> /sǎmrāp/ “ว. คู่กับ, ควรกับ บ. เพื่อ”		
ภ.1	สำอวย <i>sām-avay</i> /sǎmʔuaj/ [สวย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	-
พจน.	-		
หมายเหตุ สร้างจากคำว่า สวย <i>svay</i> /sūaj/ ในภาษาไทย โดยการเติมพยางค์ อำ <i>ām</i> หลังพยัญชนะต้น			
ภ.1	สำออง <i>sām-āñ</i> /sǎmʔa:ŋ/ “สิ่งเสริม แต่งหรือบำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม, ที่ ทำให้งามสะอาดหมดจด, งามสะอาด หมดจด”	ภ.2	สำออง <i>sām-āñ</i> /sǎmʔa:ŋ/ “สิ่งเสริม แต่งหรือบำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม, ที่ ทำให้งามสะอาดหมดจด, งามสะอาด หมดจด”
ขบ.	<i>sam-āñ</i> “ตกแต่ง, ประดับ” (Pou,	ขก./	-
		ขป.	សំអាង <i>sāmāñ</i> /samqaŋ/ “เครื่อง

	1992: 479)		ทำให้สวय, ตกแต่ง, ประดับประดา, เครื่องแต่งตัว, เครื่องประดับ”
พจน.	ลำออง <i>sām-āñ /sāmʔa:ŋ/</i> “น. เครื่องแปรงเครื่องหอม เรียกว่า เครื่องลำออง, ปัจจุบันหมายถึง สิ่งเสริมแต่งหรือบำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม เป็นต้นให้ดูงาม, ราชาศัพทที่ใช้ว่า เครื่องพระลำออง ว. ที่ทำให้งามสะอาดหมดจด, งามสะอาดหมดจด, งามกริดกรายหยิบหย่ง”		
ภ.1	สิง <i>sin̄ /sĩŋ/</i> “อยู่, เข้าแทรกอยู่, มาอาศัยอยู่”	ภ.2	-
ขบ.	<i>sin̄</i> “ทำพิธีทางศาสนา” (Pou, 1992: 493)	ขก./ ขป.	- สิน <i>sin̄ /sɔŋ/</i> “นอน (ใช้สำหรับพระ)”
พจน.	สิง <i>sin̄ /sĩŋ/</i> “1 ก. อยู่, เข้าแทรกอยู่, สิ่ง กี่ว่า, (ปาก) อยู่, มาอาศัยอยู่, สิ่งสู่ กี่ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	สิง <i>sin̄ /suŋ/</i> “สิง, อยู่, ประจำ, แทรก”
ขบ.	<i>sin̄</i> “ทำพิธีทางศาสนา” (Pou, 1992: 493)	ขก./ ขป.	- สิน <i>sin̄ /sɔŋ/</i> “นอน (ใช้สำหรับพระ)”
พจน.	สิง <i>sin̄ /suŋ/</i> “ก. สิง, อยู่, ประจำ, แทรก” หมายเหตุ ดู สิง <i>sin̄ /sĩŋ/</i>		
ภ.1	-	ภ.2	สุหร่าย <i>suhrāy¹ /sùʔrà:j/</i> “เล่า, บอก”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>srāy</i> “แก้” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 248) สฺร่าย <i>srāy /sraay/</i> “1 แก้ คลาย ใ้กับคำว่า ไ้ <i>prae /prae/</i> เป็น ไ้ สฺร่าย <i>prae srāy /prae sraay/</i> มีความหมายว่า แผล, อธิบายให้เข้าใจ”
พจน.	- หมายเหตุ ใน พจน. พบรูปคำ สุหร่าย <i>suhrāy¹ /sùʔrà:j/</i> แต่มีความหมายว่า “น. เครื่องโปรยน้ำ		

รูปทรงคล้ายภาชนะกรวดน้ำ คอสูง ปากมีจุกปิดและเจาะรูอย่างฝักบัวสำหรับสลัดน้ำให้เป็นฝอย”
พจน. เสนอว่าคำนี้มีมาจากภาษาเปอร์เซียว่า *surahi* แต่ความหมายดังกล่าวไม่สัมพันธ์กับ
ความหมายของบริบทในสมุทรโฆษคำฉันท์ ที่กล่าวถึงการเล่าความเป็นมา

ภ.1	เสด็จ <i>stec⁸ /sàʔdèt/</i> “(ราชา) คำเรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรส พระราชธิดา, ไป”	ภ.2	เสด็จ <i>stec⁸ /sàʔdèt/</i> “(ราชา) คำเรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรส พระราชธิดา, ไป”
ขบ.	<i>stac /stāc</i> “ห่างไกล, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง, ที่สุด, ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์, ใช้กับกษัตริย์ ยืน, ไป” (Pou, 1992: 508)	ขก./	<i>stac</i> “เสด็จ, เจ้า, ไป” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 251)
		ขป.	เสฏ <i>stec /sdac/</i> “กษัตริย์, ผู้เกิดในวงศ์กษัตริย์, เสด็จ, ไป”
พจน.	เสด็จ <i>stec⁸ /sàʔdèt/</i> “(ราชา) น. คำเรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรส พระราชธิดา ก. ไป”		
ภ.1	-	ภ.2	เสี่ยม <i>sn̄eym¹ /sàʔŋiam/</i> “สำรวจ กิริยาวาจาด้วยเจียมตัว, สุภาพเรียบร้อย”
ขบ.	-	ขก./	<i>sn̄iem</i> “เสี่ยม, เจียบ” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 245)
		ขป.	เส็ญ <i>sn̄iem /sn̄iam/</i> “เสี่ยม, เฉย, ไม่พูดไม่จา, สงบ, โดดเดี่ยว, รักษาความเจียบ”
พจน.	เสี่ยม <i>sn̄eym¹ /sàʔŋiam/</i> “ก. สำรวจกิริยาวาจาด้วยเจียมตัว ว. สุภาพเรียบร้อย”		
ภ.1	-	ภ.2	เสนอ <i>snea /sàʔnə:/</i> “ยื่นเรื่องราว ความเห็น ถูตติ เป็นต้น เพื่อให้ทราบให้พิจารณา หรือให้สั่งการ, แสดงให้เห็น”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	เสื้อ <i>snoe /snaə/</i> “เสนอ, ถามให้รู้ก่อน, พิเคราะห์หรือปรึกษาเสียก่อน, ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับคดี”

พจน.	เสนอ <i>snea</i> /sàʔnǎ:/ “ก. ยื่นเรื่องราว ความเห็น ถูตติ เป็นต้น เพื่อให้ทราบ ให้พิจารณา หรือให้สั่งการ, แสดงให้เห็น”	
ภ.1	เสนอ <i>snaḥ</i> /sàʔnǎʔ/ “น่าฟัง, เพราะ, ว่างใจ, เศร้าใจ”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>sraṇoḥ</i> “นี่กสั่งเวช, สงสาร, ว่างใจ, อาลัยถึง” (อุไรศรี วรศะริน, 2553: 173) ขป. <i>sraṇoḥ</i> /sranah/ “นี่กสั่งเวช, สงสาร, ว่างใจ, อาลัยถึง”
พจน.	เสนอ <i>snaḥ</i> /sàʔnǎʔ/ “1 ว. น่าฟัง, เพราะ; (กลอน) ว่างใจ, เศร้าใจ”	
ภ.1	เสบาย <i>spey</i> /sàʔbǎ:j/ “สบาย”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>spey, spoey</i> “สบาย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 247) ขป. <i>สเป็ย</i> <i>spoey</i> /sbaəy/ “ซา, ทุเลา, เบาลง”
พจน.	เสบาย <i>spey</i> /sàʔbǎ:j/ “(ปาก) ก. สบาย”	
ภ.1	-	ภ.2 <i>เสลา</i> <i>slau</i> /sàʔlǎw/ “ภูเขา, หิน, ชื่อไม้ต้น, ว. สวย, งาม, เกลี้ยงเกลา, เปลา, โปรง”
ขบ.	-	ขก./ - ขป. <i>สรว</i> <i>sralau</i> /slaw/ “ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในจำพวกตะแบก Lagerstroemia calyculata Kurz (Lythraceae) เนื้อไม้ชนิดนี้มีกลิ่นหอม ใช้ทำแปง”
พจน.	<i>เสลา</i> <i>slau</i> /sàʔlǎw/ “2 น. ชื่อไม้ต้นชนิด <i>Lagerstroemia loudonii</i> Teijsm.et Binn. ในวงศ์ Lythraceae ดอกสีชมพูถึงม่วง ออกเป็นช่อตามกิ่ง, อินทรีชิต ก็เรียก 3 ว. สวย, งาม, เกลี้ยงเกลา, เปลา, โปรง, เผลา ก็ว่า”	
ภ.1	เสวย <i>svey</i> /sàʔwǎ:j/ “กิน, ครอง,	ภ.2 <i>เสวย</i> <i>svey</i> /sàʔwǎ:j/ “กิน, ครอง,

	ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับประโยชน์”		ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับประโยชน์”
ขบ.	<i>svey</i> “เฟลิตเฟลลินกับการกิน, ไข้ โอกาส, เป็นเจ้าของ, ปกครอง, หลักเกณฑ์” (Pou, 1992: 521)	ขก./ ขป.	<i>svoy, svoyy</i> “กิน” (อุไรศรี วรชะริน, 2542: 257) สวอย <i>svoy /swaoy/</i> “กิน” สวอย <i>soy /saoy/</i> “กิน”
พจน.	เสวย <i>svey /sàʔwǎ:j/</i> “1 (ราชา) ก. กิน; ครอง 2 ก. ได้รับ, ได้ประสบ, ได้รับ ประโยชน์”		
ภ.1	-	ภ.2	เสียดาย <i>sīeytāy /siada:j/</i> “รู้สึกอยาก ได้สิ่งที่เสียไปพลาดไป เป็นต้น ให้ กลับคืนมา, รู้สึกว่าพลาดโอกาสที่ควรจะมี จะ, รู้สึกไม่ยอมให้เสียไปโดยไม่ได้ ประโยชน์, อาลัยถึงสิ่งที่จากไป”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- สูญ <i>stāy /sdaay/</i> “รู้สึกเสียใจในสิ่ง ที่ควรได้แต่ไม่ได้ ในสิ่งที่ควรทำแต่ไม่ ทำ, เป็นห่วงถึงอาลัยถึง”
พจน.	เสียดาย <i>sīeytāy /siada:j/</i> “ก. รู้สึกอยากได้สิ่งที่เสียไปพลาดไป เป็นต้น ให้กลับคืนมา, รู้สึกที่พลาดโอกาสที่ควรจะมีจะได้, รู้สึกไม่ยอมให้เสียไปโดยไม่ได้ประโยชน์; อาลัยถึง สิ่งที่จากไป”		
ภ.1	เสียด <i>sīeyt /siat/</i> “เปียดกัน, เสียบ, แทรก, แชน, อาการที่รู้สึกอึดอัดหรือ แทงยอกในท้องหรือออกเนื่องจากมีลม อยู่”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เสียด <i>siet /siot/</i> “ตัด, เหน็บ, เสียด”
พจน.	เสียด <i>sīeyt /siat/</i> “ก.เปียดกัน; เสียบ, แทรก, แชน; อาการที่รู้สึกอึดอัดหรือแทงยอกใน ท้องหรือออกเนื่องจากมีลมอยู่ ในคำว่า เสียดท้อง เสียดอกว. อาการที่วาระทบทกระเทียบ เหน็บแนมด้วยความอิจฉาเป็นต้น”		
ภ.1	เสบก <i>speek /sàʔbè:k/</i> “หนังสัตว์”	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	<i>spaek</i> “หนัง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 279)
		ขป.	ใญ่ก <i>spaek</i> /sbaek/ “หนัง”
พจน.	ແສບກ <i>speek</i> /sàʔbè:k/ “น. หนังสือตัว”		
ภ.1	-	ภ.2	สพัง <i>sbǎn</i> /sàʔphan/ “แอ่ง, ป่อ, หนอง”
ขบ.	<i>travañ</i> / <i>travāñ</i> “สระน้ำ” (Pou, 1992: 229)	ขก./	-
		ขป.	တြทัน <i>trabāmñ</i> /trapəŋ/ “แอ่ง, หนอง, สระ”
พจน.	- หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบเฉพาะรูป ตระพัง <i>trahbǎn</i> /tràʔphan/ “น. แอ่ง ป่อ หนอง, ตะพัง กระพัง หรือ สะพัง ก็ว่า” 2 ดู สรพัง <i>srabǎn</i> /sàʔráʔphan/		
ภ.1	เสียง <i>syeeñ</i> /sàʔjě:ŋ/ “หวาดเกรง”	ภ.2	เสียง <i>syeeñ</i> /sàʔjě:ŋ/ “หวาดเกรง”
ขบ.	-	ขก./	<i>sñaen</i> “เสียง, หวาดเกรง, กลัวเกรง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 175)
		ขป.	ใญ่ង <i>sñaen</i> /sñaen/ “เสียง, หวาดเกรง, กลัวเกรง”
พจน.	เสียง <i>syeeñ</i> /sàʔjě:ŋ/ “ก. หวาดเกรง มักใช้ว่า แหยง”		
ภ.1	แสรก <i>sreek</i> /sàʔrè:k/, /sè:k/ “ร้อง”	ภ.2	แสรก <i>sreek</i> /sàʔrè:k/, /sè:k/ “ร้อง”
ขบ.	-	ขก./	<i>sraek</i> “ร้อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 200)
		ขป.	ใญ่รก <i>sraek</i> /sraek/ “ร้อง”
พจน.	แสรก <i>sreek</i> /sè:k/ “2 ก. ร้อง” หมายเหตุ ใน พจน. แสรก <i>sreek</i> ออกเสียงว่า /sè:k/ แต่ในบริบทสมุทรโฆษคำฉันท์พบว่าคำนี้อาจออกเสียงได้สองอย่าง คือ /sàʔrè:k/, /sè:k/		
ภ.1	-	ภ.2	แสวง <i>sveeñ</i> /sàʔwě:ŋ/ “เหี่ยวหา,

			ค้นหา, เสาะหา”
خب.	<i>sveñ</i> “เที่ยวหา, ค้นหา” (Pou, 1992: 521)	ขก./ ขป.	- ស្វែង <i>sveñ</i> /swaeng/ “หา, เสาะหา เที่ยวหาให้ได้ดังปรารถนา”
พจน.	แสวง <i>sveñ</i> /sàɿwɛːŋ/ “ก. เที่ยวหา, ค้นหา, เสาะหา”		
ภ.1	โสต <i>sot</i> /sò:t/ “กระทงความส่วน หนึ่ง, ส่วน, แพนก, ที่เดียว”	ภ.2	-
خب.	<i>sot</i> “อื่นๆ, ยิ่งกว่านั้น” (Pou, 1992: 505)	ขก./ ขป.	<i>sot, sotr</i> “โสต, อีก, อีกด้วย” (อุไรศรี วรศะริน, 2542: 246) សោត <i>sot</i> /saot/ “ฝาย, ส่วน, ไซร์, อีก, ก็เหมือนกัน, ถัดตาม”
พจน.	โสต <i>sot</i> /sò:t/ “น. กระทงความส่วนหนึ่ง, ส่วน, แพนก”		
ภ.1	โสจร <i>sroc</i> /sò:t/ “อาบ, สรง, ชำระ, ทำให้สะอาด”	ภ.2	โสจร <i>sroc</i> /sò:t/ “อาบ, สรง, ชำระ, ทำให้สะอาด”
خب.	<i>sroc</i> “ทำให้สะอาด, รด” (Pou, 1992: 517)	ขก./ ขป.	- ស្រោច <i>sroc</i> /sraoc/ “รด, พรมน้ำ”
พจน.	โสจร <i>sroc</i> /sò:t/ “ก. อาบ, สรง, ชำระ, ทำให้สะอาด (ป. โสจ; ส. เศจ) โสจรสรง (โสจดสง) (กลอน) ก. อาบน้ำ”		
ภ.1	-	ภ.2	หวน <i>hvan</i> /hũan/ [เร้าร้อน, กระสับกระส่าย, ทุรนทุราย]
خب.	-	ขก./ ขป.	- ក្រហល់ <i>krahal'</i> /krahal/ “อัดอั้น ตันใจ” ក្រហល់ ក្រហយ <i>krahal'</i> <i>krahāy</i> /krahal krahaay/ “เร้า ร้อน, กระสับกระส่าย, ทุรนทุราย”
พจน.	-		

หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป **หวน** *hval* /hũan/ “ก. เวียนกลับ” แต่ความหมายไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบท จึงเห็นว่าน่าจะเป็นคำยืมจากคำต้นทางภาษาเขมร **ក្រហល់** *krahāl* /krahāl/ “อัดอั้นตันใจ” มากกว่า

2 ดู **ครหวน** *grahvan* /khráʔhũan/, **หวล** *hval* /hũan/

ภ.1	-	ภ.2	หวล <i>hval</i> /hũan/ [เร้าร้อน, กระสับกระส่าย, ทุรันทุราย]
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ក្រហល់ <i>krahāl</i> /krahāl/ “อัดอั้นตันใจ” ក្រហល់ ក្រហាយ <i>krahāl</i> <i>krahāy</i> /krahāl krahāy/ “เร้าร้อน, กระสับกระส่าย, ทุรันทุราย”

พจน. -

หมายเหตุ ดู **ครหวน** *grahvan* /khráʔhũan/, **หวน** *hvan* /hũan/

ภ.1	หวย <i>hāy</i> /hǎ:j/ [ร้อนรุ่ม, กระวนกระวาย]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	ក្រហាយ <i>krahāy</i> /krahāy/ “ปวดแสบปวดร้อน”

พจน. -

หมายเหตุ 1 ใน พจน. พบรูป **หวย** *hāy* /hǎ:j/ “สูญ, หาไม่พบ, ไม่ปรากฏ, หมด, สิ้น, พ้นจากการเจ็บป่วย” ซึ่งมีความหมายไม่สอดคล้องกับความหมายของบริบท

2 ดู **กรรหัย** *karrhāy* /kanhǎ:j/

ภ.1	เห็จ <i>hec</i> ⁸ /hèt/ “เหาะ, ไปในอากาศ, เร็ว”	ภ.2	เห็จ <i>hec</i> ⁸ /hèt/ “เหาะ, ไปในอากาศ, เร็ว”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	บ๊ิต <i>hic</i> /həc/ “เหาะไปในอากาศ (โดยเวทมนตร์)”

พจน. **เห็จ** *hec*⁸ /hèt/ “(กลอน) ก. เหาะ, ไปในอากาศ ว. เร็ว, เลื่อนมาจาก ระเห็จ”

ภ.1	เหาะ <i>həh</i> /həʔ/ “เคลื่อนที่ไปใน	ภ.2	-
-----	--	-----	---

	อากาศด้วยฤทธิ์”		
ขบ.	-	ขก./ <i>hoh</i> “เหาะ” (อุไรศรี วรณะริน, 2542: 102) ขป. เหาะ <i>hoh /hah/</i> “ลอยไปในอากาศ, เดินฟ้า”	
พจน.	เหาะ <i>hah /həʔ/</i> “ก. เคลื่อนที่ไปในอากาศด้วยฤทธิ์”		
ภ.1	heim <i>heim /hə:m/</i> “ลมหายใจ”	ภ.2	
ขบ.	-	ขก./ - ขป. ผีเสื้อ <i>tanhoem /danhaəm/</i> “ลมหายใจ”	
พจน.	-		
ภ.1	heir <i>heir /hə:n/</i> “บินอยู่ในระยะสูง, ร่อนอยู่ในระยะสูง”	ภ.2	heir <i>heir /hə:n/</i> “บินอยู่ในระยะสูง, ร่อนอยู่ในระยะสูง”
ขบ.	-	ขก./ - ขป. เบ้ง <i>hoer /haə/</i> “บิน, บินขึ้นในระยะสูง, เหาะ”	
พจน.	heir <i>heir /hə:n/</i> “ก. บินอยู่ในระยะสูง, ร่อนอยู่ในระยะสูง”		
ภ.1	-	ภ.2	แหวะ <i>hveeh /wəʔ/</i> “เอาสิ่งที่มีคมกรีดให้เป็นช่องตามที่ต้องการ, อาการที่เด็กเล็กๆ สำรอกอาหารหรือยาออกมา, อาหารหรือยาที่ล้นกระเพาะเด็กเล็กๆ ออกมาทางปาก”
ขบ.	<i>vah</i> “ผ่า, แยกออก” (Pou, 1992: 436)	ขก./ - ขป. ฟะ <i>vah /wəʔh/</i> “ผ่า, แหวะ, ผ่าตัด” พุทศ.พิจารณาให้คำว่า ฟะ <i>vah</i> เป็นคำไทย แต่ เสนอว่าเป็นคำมอญ-เขมร (Lewitz, 1967b: 288)	
พจน.	แหวะ <i>hveeh /wəʔ/</i> “ก. เอาสิ่งที่มีคมกรีดให้เป็นช่องตามที่ต้องการ; อาการที่เด็กเล็กๆ สำรอกอาหารหรือยาออกมา. อาหารหรือยาที่ล้นกระเพาะเด็กเล็กๆ ออกมาทางปาก”		

ภ.1	โหย <i>hoy</i> /hǒ:j/ “อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง”	ภ.2	โหย <i>hoy</i> /hǒ:j/ “อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง”
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	จฺรฺเขก <i>draho</i> /trohao/ “โหย” ใช้คู่กับ ยั <i>yam</i> /yum/ เป็น จฺรฺเขกยั <i>draho-yam</i> /trohao yum/ “ร้องให้โหย”
พจน.	โหย <i>hoy</i> /hǒ:j/ “ก. อ่อนกำลัง, อ่อนใจ; ครวญถึง, ร่ำร้อง; มักใช้ประกอบคำอื่นๆ” หมายเหตุ ดู กรรโหย <i>karrhoy</i> /kanhǒ:j/, กัณโหย <i>kānhoy</i> /kanhǒ:j/, กระจโหย <i>grahhoy</i> /khrá?rá?hǒ:j/, ทรโหย <i>drahoy</i> /thá?rá?hǒ:j/		
	อ		
ภ.1	องอาจ <i>añ-āc</i> /ʔoŋʔa:t/ “มีลักษณะสง่าผึ่งผาย”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	<i>añ-āc</i> “องอาจ, กล้าหาญ” (อุไรศรี วรสระริน, 2553: 169)
		ขป.	หฺญาค <i>añ-āc</i> /qoŋqaac/ “องอาจ, กล้าหาญ”
พจน.	องอาจ <i>añ-āc</i> /ʔoŋʔa:t/ “ว. มีลักษณะสง่าผึ่งผาย, อาจอง ก็ว่า”		
ภ.1	-	ภ.2	อด <i>at</i> /ʔət/ “กลั่น, ไม่ได้, ไม่สมหวัง, ไม่มีอะไรกิน”
ขบ.	<i>at</i> “เล็กมาก, ไม่เพียงพอ” (Pou, 1992: 9)	ขก./	<i>at</i> “ปราศจาก, ไม่มี” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 19)
		ขป.	หฺต <i>at</i> /qat/ “อด, อดกลั่น, ทน, ไม่, ไม่มี, งด, ละเว้นจาก”
พจน.	อด <i>at</i> /ʔət/ “ก. กลั่น, งดเว้น; ไม่ได้, ไม่สมหวัง; ไม่มีอะไรกิน ว. ทน”		
ภ.1	อบ <i>ap</i> /ʔòp/ “ปรุรงกลั่นด้วยควันหรือรมด้วยกลิ่นในที่ที่ควันหรือกลิ่นกระจายออกไปไม่ได้; ทำให้ร้อนหรือ	ภ.2	-

	สูกด้วยไอน้ำหรือไอไฟในที่ที่ความร้อน ออกไม่ได้; อากาศถ่ายเทไม่ได้”		
ขบ.	-	ขก./ <i>ap'</i> “อบ, ปิด, หมอก, หม่น” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 263) ขป. หប់ <i>ap' /qap/</i> “อบ, ปิด, หมอก, หม่น”	
พจน.	อบ <i>ap /ʔòp/</i> “ก. ปรงกลืนด้วยควันหรือรมด้วยกลิ่นในที่ที่ควันหรือกลิ่นกระจายออกไป ไม่ได้; ทำให้ร้อนหรือสูกด้วยไอน้ำหรือไอไฟในที่ที่ความร้อนออกไม่ได้; อากาศถ่ายเทไม่ได้”		
ภ.1	อร <i>ar /ʔo:n/</i> “ผู้หญิง, หญิงงาม”	ภ.2	อร <i>ar /ʔo:n/</i> “ผู้หญิง, หญิงงาม”
ขบ.	<i>pa-on / pha-van</i> “น้อง” (Pou, 1992: 291)	ขก./ <i>pa-un, pa-ün</i> “น้อง” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 195) ขป. บู้ <i>p-ün /pqoun/</i> “น้อง ที่รองจาก หัวปี”	
พจน.	อร <i>ar /ʔo:n/</i> “2 (กลอน) น. ผู้หญิง, หญิงงาม ว. สวย, งาม”		
ภ.1	อร <i>ar /ʔo:n/</i> “ทำให้ดีใจ, ทำให้ปลาบ ปลื้มใจ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ <i>ar</i> “ปลาบปลื้ม, ยินดี” (อุไรศรี วรตะริน, 2542: 17) ขป. หริ <i>ar /qaa/</i> “ดีใจ, ปลาบปลื้ม”	
พจน.	อร <i>ar /ʔo:n/</i> “3 ก. ทำให้ดีใจ, ทำให้ปลาบปลื้มใจ”		
ภ.1	อร <i>ar /ʔo:n/</i> [น้อมลง, โน้ม]	ภ.2	-
ขบ.	<i>on</i> “โน้ม, น้อม, แสดงความเคารพ” (Pou, 1992: 55)	ขก./ - ขป. แฮ <i>on /qaon/</i> “ก้ม, โอน, โน้ม, น้อม”	
พจน.	- หมายเหตุ พบรูปที่สัมพันธ์กับ อร <i>ar /ʔo:n/</i> ในความหมายนี้ คือ โอน <i>on /ʔo:n/</i> “ก. น้อมลง, โน้ม, ยกไปไว้ที่หนึ่ง; ยอมมอบให้”		
ภ.1	อรรถั่ง <i>arrtheeñ² /ʔanthê:ŋ/</i> [กระสับกระส่าย]	ภ.2	-

ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	អន្លែង <i>andaen</i> /qanteɛŋ/ “กระสับกระส่าย” (Guesdon, 1930: 20)
พจน.	-		
ภ.1	อวย <i>avay</i> /ʔuaj/ “ให้”	ภ.2	อวย <i>avay</i> /ʔuaj/ “ให้”
ขบ.	<i>oy</i> “ให้, เสนอให้, อาสา, ทำให้เกิด, คำสั่ง, แสดงถึงผู้รับหรือผู้ได้ประโยชน์” (Pou, 1992: 55)	ขก./	<i>oay, oy, oyy</i> “ให้” (อุไรศรี วรรณสิน, 2542: 180 - 181)
		ขป.	អោយ <i>oy</i> /qaoy/ “ให้”
พจน.	อวย <i>avay</i> /ʔuaj/ “1 ก. ให้, โบราณใช้ว่า โอย ก็มี”		
ภ.1	ออก <i>ak</i> /ʔə:k/ “ชื่อเหยี่ยวขนาดใหญ่”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	អក <i>ak</i> /qaaq/ “นกออก”
พจน.	ออก <i>ak</i> /ʔə:k/ “น. ชื่อเหยี่ยวขนาดใหญ่ชนิด <i>Haliaeetus leucogaster</i> (Gmelin) ในวงศ์ Accipitridae หัวและด้านล่างของลำตัวสีขาว ปีกสีเทา ทำรังแบบง่าย ๆ ด้วยกิ่งไม้บนชะง่อนหินหรือหน้าผา หากินใกล้แหล่งน้ำ กินปลาและงูทะเล”		
ภ.1	อัญเชิญ <i>añjeiñ</i> /ʔanchə:n/ “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชา)”	ภ.2	อัญเชิญ <i>añjeiñ</i> /ʔanchə:n/ “เชิญด้วยความเคารพนับถือ (ใช้กับพระราชาและอาวุธของพระราชา)”
ขบ.	<i>añjeñ</i> “เชิญ, พิธีกรรม, ไปชุมนุม” (Pou, 1992: 9)	ขก./	-
		ขป.	អញ្ជើញ <i>añjoen</i> /qañcəəñ/ “อัญเชิญ”
พจน.	อัญเชิญ <i>añjeiñ</i> /ʔanchə:n/ “ก. เชิญด้วยความเคารพนับถือ” หมายเหตุ ดู เชิญ <i>jeiñ</i> /chə:n/		
ภ.1	อับ <i>ap</i> /ʔap/ “2 ไม่มีลมเข้าออก, ไม่โปร่ง, ไม่เคลื่อนไหว, มีด”	ภ.2	-
ขบ.	<i>ap</i> “ทำให้เสื่อมเสีย, ดุถูก, ปฏิเสธ, เกลียด” (Pou, 1992: 16)	ขก./	-
		ขป.	អាប់ <i>ap</i> /qap/ “1 อับ, อับสี, อับแสง,

			ไม่ รุ่งเรือง, ตกต่ำ, ไม่มีคนนับถือ, มีด, หม่น, อับอาบ, หมอก”
พจน.	อับ <i>ăp</i> /ʔăp/ “2 ว. ไม่มีลมเข้าออก, ไม่โปร่ง, ไม่เคลื่อนไหว; ไม่มีตาไป (ใช้แก่หมากรุก); โง่; ถึงที่อับจน, ถึงคราวชะตาตก; มัวหมอง; มีด; อาการที่นกเขาเคยขันแล้วกลับไม่ขัน; ลักษณะของกลิ่นที่เกิดจากสิ่งที่ไม่ดีอากาศผ่าน”		
ภ.1	อาง <i>ān</i> /ʔa:ŋ/ “สิ่งเสริมแต่งหรือ บำรุงใบหน้า ผิวพรรณ ผม, ที่ทำให้ งามสะอาดหมดจด, งามสะอาดหมด จด”	ภ.2	-
ขบ.	<i>sam-an</i> “ตกแต่ง, ประดับ” (Pou, 1992: 479)	ขก./ ขป.	- สำผ่าง <i>samān</i> /samqaan/ “เครื่อง ทำให้สวย, ตกแต่ง, ประดับประดา, เครื่องแต่งตัว, เครื่องประดับ”
ภ.1	- หมายเหตุ ดู สำอาง <i>sām-ān</i> /sāmʔa:ŋ/		
ภ.1	อางขนาง <i>ānkhnān</i> /ʔa:ŋ khàʔnǎ:ŋ/ [ลั้งเล, สองจิตสองใจ]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- ผ่างฆ่าง <i>ānkhnān</i> /ʔa:ŋkhàʔnǎ:ŋ/ “ลั้งเล, สองจิตสองใจ”
พจน.	อางขนาง <i>ānkhnān</i> /ʔa:ŋkhàʔnǎ:ŋ/ “ก. อาย, ขวยเขิน” หมายเหตุ ดู ขนาง <i>khnān</i> /khàʔnǎ:ŋ/		
ภ.1	อาจ <i>āc</i> /ʔà:t/ “กล้า, สามารถ, เป็น คำช่วยกริยาบอกความคาดคะเน”	ภ.2	อาจ <i>āc</i> /ʔà:t/ “กล้า, สามารถ, เป็นคำ ช่วยกริยาบอกความคาดคะเน”
ขบ.	<i>āc</i> “เรียกร้อง, จำเป็นต้อง, มีสิทธิ์, ได้รับสิทธิ์, สามารถ, มีอำนาจ, มีความ ตั้งใจ” (Pou, 1992: 29)	ขก./ ขป.	<i>āc, ācc, āc</i> “อาจ, กล้าหาญ, ทำได้, ไม่ถดถอย, ไม่เกรงกลัว” (อุไรศรี วรรณศรี, 2542: 21) ผาธ <i>āc</i> /qaac/ “สามารถ”
พจน.	อาจ <i>āc</i> /ʔà:t/ “ว. กล้า ในคำว่า อาจหาญ; สามารถ; เป็นคำช่วยกริยาบอก		

	ความคาดคะเน หรือใช้แสดงว่าสิ่งหนึ่งใช้แทนอีกสิ่งหนึ่งได้”	
ภ.1	-	ภ.2 อำนาจ <i>āṃvay</i> /ʔamnuaj/ “ให้”
ขบ.	<i>aṃnoy</i> “ของบริจาต, การให้” (Pou, 1992: 19)	ขก./ <i>aṃnoy</i> “การให้, สิ่งที่ให้” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 8) ขป. ห่มณาย <i>aṃnoy</i> /qamnaoy/ “การให้, สิ่งที่ให้”
พจน.	อำนาจ <i>āṃvay</i> /ʔamnuaj/ “ก. ให้ (แผลงมาจาก อวย)”	
ภ.1	อำนาจ <i>āṃnāc</i> /ʔamnâ:t/ “สิทธิ, ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบันดาลให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้, กำลัง, พลัง, ความรุนแรง, การบังคับบัญชา, การบังคับ, (กฎ) พลังบังคับให้เป็นไปหรือไม่เป็นไป หรือให้ต้องปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือส่งผลให้เกิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด”	ภ.2 -
ขบ.	-	ขก./ <i>aṃnāc</i> “อำนาจ” (อุไรศรี วรสระริน, 2542: 7) ขป. ห่มนาจ <i>aṃnāc</i> /qamnaac/ “อำนาจ, ความองอาจ, ความอาจหาญ, สิทธิ”
พจน.	อำนาจ <i>āṃnāc</i> /ʔamnâ:t/ “น. สิทธิ; ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบันดาลให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้; กำลัง, พลัง; ความรุนแรง; การบังคับบัญชา; การบังคับ; (กฎ) พลังบังคับให้เป็นไปหรือไม่เป็นไป หรือให้ต้องปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือส่งผลให้เกิดสิ่งหนึ่งสิ่งใด”	
ภ.1	อำไพ <i>āṃbai</i> /ʔamphaj/ “งาม; สว่าง, สุกใส”	ภ.2 -
ขบ.	<i>aṃvai</i> “งาม, สวย” (Pou, 1992: 22)	ขก./ - ขป. -
พจน.	อำไพ <i>āṃbai</i> /ʔamphaj/ “ว. งาม; สว่าง, สุกใส”	

ภ.1	-	ภ.2	อำเภ <i>āmbhea</i> /ʔamphə:/ [แห่ง, ย่าน, ถิ่น]
ขบ.	<i>añve</i> / <i>añvey</i> / <i>aṃve</i> “1 ฝั่งหรือด้านตรงข้าม 2 (บางทีมีความหมายเดียวกับ <i>aṃve</i>) เขตพื้นที่, ดินแดน 3 คดเคี้ยว” (Jenner, 2009b)	ขก./ ขป.	- -
พจน.	<p>อำเภ <i>āmbhea</i> /ʔamphə:/ “(กฎ) น. หน่วยปกครองที่รวมตำบลหลายตำบลให้อยู่ในความปกครองอันเดียวกันและได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นอำเภ อำเภเป็นหน่วยราชการบริหารรองจากจังหวัด”</p> <p>หมายเหตุ ความหมายในภาษาเขมรโบราณที่ Jenner ระบุไว้ เป็นความหมายที่ Jenner เองยังไม่ตัดสินใจแน่ชัด ได้แต่เสนอความหมายที่อาจเป็นไปได้ ด้วยการใช้คำว่า บางทีอาจจะ หรือเป็นไปได้ว่าคำจะมีความหมายอย่างไร แต่จากบริบทของคำในสมุทรรโฆศคำฉันท์แสดงให้เห็นว่า อำเภ <i>āmbhea</i> /ʔamphə:/ ควรมีความหมายว่า [แห่ง, ย่าน, ถิ่น]</p>		
ภ.1	อำเภ <i>āmbhea</i> /ʔamphə:/ [การกระทำ]	ภ.2	-
ขบ.	<i>aṃve</i> “การกระทำ” (Pou, 1992: 22)	ขก./ ขป.	- ห้เต <i>aṃboe</i> /qampəə/ “1 การกระทำ, สิ่งที่ต้องกระทำ”
พจน.	<p>-</p> <p>หมายเหตุ ใน พจน. พบรูป อำเภ <i>āmbhea</i> /ʔamphə:/ “(กฎ) น. หน่วยปกครองที่รวมตำบลหลายตำบลให้อยู่ในความปกครองอันเดียวกันและได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นอำเภ อำเภเป็นหน่วยราชการบริหารรองจากจังหวัด” ซึ่งมีความหมายไม่สอดคล้องกับบริบท และควรจะมี ความหมายว่า [การกระทำ] ตามอย่างต้นทางภาษาเขมรมากกว่า</p>		
ภ.1	อำรุง <i>āṃruñ</i> /ʔamruŋ/ “บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม”	ภ.2	อำรุง <i>āṃruñ</i> /ʔamruŋ/ “บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- บ้รุง <i>paṃruñ</i> /bamruŋ/ “ตั้งใจ, เตรียม, จัดเตรียม, ป้องกัน, ปกป้อง, คุ้มครอง, ดูแล, สงวนรักษา”
พจน.	<p>อำรุง <i>āṃruñ</i> /ʔamruŋ/ “ก. บำรุง, เลี้ยงดู, ทะนุถนอม”</p>		

ภ.1	อุก <i>uk</i> /ʔùk/ [ชื่อนกชนิดหนึ่ง]	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	หุก <i>uk</i> /qok/ “3 เขี้ยวรู้งหงอน”
พจน.	-		
ภ.1	อุก <i>uk</i> /ʔùk/ “ชื่อเรียกปลากดหลายชนิด”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	ตุก <i>k-uk</i> /kqok/ “ปลาอุก, ลูกกบ หรือลูกคางคกซึ่งยังมีหางอยู่”
พจน.	อุก <i>uk</i> /ʔùk/ “1 น. ชื่อเรียกปลากดหลายชนิดในวงศ์ <i>Ariidae</i> ซึ่งเมื่อถูกจับขึ้นมาพ่นน้ำจะร้องเสียงอุกๆ”		
	หมายเหตุ ดู ทรอุก <i>dra-uk</i> /tráʔráʔùk/		
ภ.1	อุก <i>uk</i> /ʔùk/ “หักท้าวด้วยพลการ, บังอาจ”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	หุก <i>uk</i> /qok/ “1 ว่าให้, ต่ำว่า, กระแทก, โขกสับ”
พจน.	อุก <i>uk</i> /ʔùk/ “2 (กลอน) ก. หักท้าวด้วยพลการ, บังอาจ”		
ภ.1	อุกคลูก <i>ukgluk</i> /ʔùkkhlúk/ “เข้ารบคลูกคลีประชิดตัว”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./	-
		ขป.	หุกฎุก <i>uk-luk</i> /qoklok/ “ปนกันยุ่ง, วุ่นวาย, อลหม่าน, ปั่นป่วน”
พจน.	อุกคลูก <i>ukgluk</i> /ʔùkkhlúk/ “(กลอน) ก. เข้ารบคลูกคลีประชิดตัว, อุตุลุด”		
ภ.1	เอม <i>em</i> /ʔe:m/ “หวาน, ชื่นใจ”	ภ.2	เอม <i>em</i> /ʔe:m/ “หวาน, ชื่นใจ”
ขบ.	<i>pa-em</i> / <i>ph-em</i> “หวาน, น่าพอใจ” (Pou, 1992: 291)	ขก./	<i>ph-aem</i> “หวาน, ละมุน” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 231)
		ขป.	ฝู๋ย <i>ph-aem</i> /pqaem/ “หวาน,

			ละมุน”
พจน.	เอม <i>em</i> /ʔe:m/ “ว. หวาน; ชื่นใจ”		
ภ.1	เอียง <i>ieyŋ</i> /ʔianŋ/ “อาการของสิ่งที่เอนไปข้างหนึ่ง เอนไปข้างหนึ่ง”	ภ.2	-
ขบ.	-	ขก./ ขป.	- เียง <i>ien</i> /qieŋ/ “ตะแคง, เอน, เอียง, เบี่ยง, เฉียง, เฉ”
พจน.	เอียง <i>ieyŋ</i> /ʔianŋ/ “ว. อาการของสิ่งที่เอนไปข้างหนึ่ง, อาการของสิ่งที่เสียระดับ ไม่ว่าจะ แนวนอนหรือแนวตั้งก็ตาม ก. เปลี่ยนระดับ ไม่ว่าจะแนวนอนหรือแนวตั้งก็ตาม”		
ภ.1	โอน <i>on</i> /ʔo:n/ “น้อมลง, โนม”	ภ.2	-
ขบ.	<i>on</i> “โน้ม, น้อม, แสดงความเคารพ” (Pou, 1992: 55)	ขก./ ขป.	- เอน <i>on</i> /qaon/ “ก้ม, โอน, โนม, น้อม”
พจน.	-		
	หมายเหตุ พบรูปที่สัมพันธ์กับ โอน <i>on</i> /ʔo:n/ คือ อร <i>ar</i> /ʔo:n/ [น้อมลง, โนม]		
ภ.1	โอบ <i>op</i> /ʔò:p/ “เอาแขนอ้อมไว้”	ภ.2	โอบ <i>op</i> /ʔò:p/ “เอาแขนอ้อมไว้”
ขบ.	-	ขก./ ขป.	<i>op</i> “กอดอ้อมด้วยแขนทั้งสอง” (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 153) เอบ <i>op</i> /qaop/ “กอดอ้อมด้วยแขน ทั้งสอง”
พจน.	โอบ <i>op</i> /ʔò:p/ “ก. เอาแขนอ้อมไว้, เอาแขนทั้ง 2 อ้อมไว้, โดยปริยายหมายถึง อาการที่ คล้ายคลึงเช่นนั้น; ตีวงล้อม”		

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล นางจตุพร โคตรกนก
- ที่อยู่ 189/365 แกรนด์พาร์ควิวโอศก ซอยสุขุมวิท 21 ถนนอโศกมนตรี แขวง
คลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110
- ประวัติการศึกษา
- พ.ศ. 2533 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชา
ภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2533-2534 ครุสอนภาษาฝรั่งเศส โรงเรียนราชินี
- พ.ศ. 2534-2335 เลขานุการแผนก **Housekeeping**
- พ.ศ. 2536 ศึกษาต่อในระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเขมรศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2539 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
บรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
รับทุนพัฒนาอาจารย์จากรัฐบาลไทยให้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่
Institut National des Langues et Civilisations Orientales ประเทศ
ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2543 ได้รับประกาศนียบัตร **Diplôme d'études approfondies (Langues,
Littératures et Sociétés)**
- พ.ศ. 2552 ศึกษาต่อระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร